

12. ÉVFOLYAM

2000

1-4. SZÁM

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

AZ ALAPÍTÁS ÉVE
1989

A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
FOLYÓIRATA

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

Megjelenik 1993-tól évente négy számmal, két kötetben. A második Vatikáni Zsinat szellemében értett Egyház Magyarországon és egyéb magyar nyelvű közösségekben megélt hit történetével kapcsolatos tudományos tanulmányokat, forrásokat és módszertani kérdéseket közöl magyarul, angolul és más, a magyar történelemmel kapcsolatos nyelven.

Essays in Church history in Hungary, a scholarly review, appears beginning with 1993 twice a year with four issues. It publishes studies in Hungarian, English, French and German languages dealing with events, parishes, persons, institutions, monuments, Church activities and writings, as well as photocopies of unpublished documents and sources related to the Church's history in Hungary and to Hungarian linguistic communities.

Megrendelhető: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok
6720 Szeged, Dugonics tér 12. +36+62+426+043. Fax: 36+62+426+062;
Honlapunk: www.c3.hu/~mev
E-mail: mev@mail.tiszanet.hu
Előfizetés: 700 Ft.

Subscriptions and membership:

In Hungary: 700 Ft.

Outside of Hungary:

Individual: Can\$ 20.00 or 18 DM; Institutions: Can\$ 30.00.

Subscriptions and remittances should be sent to

METEM, Regis College, 15 St. Mary Street, Toronto, Ontario, Canada M4Y 2R5.

Checks should be made payable to *METEM*.

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2000/1–4

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
Pannonhalma–Budapest

METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY
Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY
Szeged

A kötet megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alapprogram

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Tiszteletbeli elnök – Honorary President
GABRIEL L. ASZTRIK

Szerkesztőbizottság – Board of editors

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Szabó Ferenc, Szántó Konrád,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;*

AUSTRIA: Galambos Ferenc; CANADA: Bonkáló Ervin, Horváth Tibor;

GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Somorjai Ádám, Szilas László, Németh László;

USA: Steven Béla Várdy

Felelős szerkesztő – Responsible Editor
ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Managing Publisher
VÁRSZEGI ASZTRIK

ISSN 0865-5227

Nyomdai előkészítés:
SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés az

FI KIADÓ ÉS NYOMDA
munkája

Felelős vezető: Fonyódi Ottó

TARTALOM

TANULMÁNYOK - ESSAYS

ORBÁN Imre	Antiochiai Szent Margit legendája <i>The Legend of St. Margaret of Antiochia</i>	7
LAKATOS Pál- SÜMEGINÉ SZÉP Mária- SÜMEGI József	Az Oltáriszentség tisztelete és Krisztus vérének csodái a középkori Európában <i>Admiration of the Eucharist and the miracles of Christ's Blood in Medieval Europe</i>	45
LÁZÁR Imre	Egy erdélyi zarándok Egyiptomban. Lászlai János 1483-as útja a Szent Család nyomában <i>A Transylvanian Pilgrim in Egypt. János Lászlai's Journey in Search of the Path of the Holy Family</i>	105
KELEMEN Miklós	Egy 18. századbeli erdélyi unitárius püspök, Szentábrahámi Mihály <i>An Unitarian Bishop in Transylvania in the 18th Century: Mihály Szentábrahámi</i>	127
DÓKA Klára	A nyitrai, besztercebányai és szepesi püspökség birtokai a 18–19. század fordulóján <i>The Real Estates of the Episcopates of Nyitra, Besztercebánya, and Szepes at the turn of the 18th and 19th Centuries</i>	133
MIKLÓS Péter	Adalékok a szőregi római katolikus plébánia 1848/49-es történetéhez <i>Data Complementing the History of the Roman Catholic Vicarage of Szőreg in 1848–1849</i>	153
BURA László	A szatmári római katolikus egyházmegye 1945–1956 között: Az egyház Rómától való elszakításának kísérlete <i>The Roman Catholic Diocese of Szatmár between 1945-1956. An attempt to detach the church from Rome</i>	163
BORSODI Csaba	A szerzetesrendek feloszlata, működési engedélyük megvonása 1950 nyarán <i>Dissolution of the Monasteries and Withdrawal of Their Authorization for Operation in the Summer of 1950</i>	183
MÓZESSY Gergely	Prohászka Ottokár és a székesfehérvári székeskáptalan <i>Ottokár Prohászka and the Cathedral Chapter of Székesfehérvár</i>	211
FORINTOS Attila	A Prohászka Ottokár püspöksége alatt kinevezett kanonok életrajzi adatai <i>Biographical Data of Canons Appointed during the Bishopry of Ottokár Prohászka</i>	233

FORRÁSOK - SOURCES

HÖRÖMPŐ Zsolt	A váci református egyház története és iratai <i>A Short History of the Reformed Church of Vác</i>	247
SZABÓ Attila	A Kalocsai Sárköz plébániái. Levéltári ismertető <i>Vicarages in the Kalocsai Sárköz</i>	273
HETÉNY János	Geiszbühl Mátyás sopronkőhidai börtönlelkész feljegyzései <i>Mátyás Geiszbühl: Memories of the Prison Chaplain of Sopronkőhida</i>	297
PÁGYOR Lászlóné VITÉZ Mária	Az érsekvadkerti római katolikus elemi népiskola történeti és személyi adattára (1713–1950). <i>The Historical and Personal Archive of the Roman Catholic Elementary Public School of Érsekvadkert (1713–1750)</i>	307
DOHI Tamás	A solti egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyveinek tartalomjegyzéke (1817–1831) <i>Contents of the Minutes Drawn up at the General Meetings of the Diocese of Solt (1817–1831)</i>	357
SZITA Szabolcs	Genfi iratok az egyházi embermentés 1944–1945. évi történetéhez a győri egyházmegyében és Pannonhalmán <i>Documents from Geneva Concerning the History of Saving People by the Church in the Diocese of Győr and in Pannonhalma in the years 1944 and 1945</i>	385

MÓDSZERTÁR, ADATTÁR, SZEMLE METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

ZVARA Edina	Egyháztörténeti könyvek 1999, 2000 <i>Books Concerning Ecclesiastic History 1999, 2000</i>	397
SZABÓ Tibor	A hazai egyházi anyakönyvezés kronológiája egyetemes jelentősége <i>Chronology and Overall Importance of Hungarian Ecclesiastical Registration</i>	423
– –	Magyar egyház az emigrációban 1900–2000. Archivum és lexikon terv és kérés <i>Hungarian Church in Emigration 1900–2000. A Plan and List of Topics for an Archive and Lexicon with a Request.</i>	479

MONA Ilona: Slachta Margit. (Ism.: Péterfi Gábor)	499
MOLNÁR Ferenc: Esterházy János. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	504
TILKOVSKY Lóránt: Német nemzetiség – magyar hazafiság. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	506
Új kegyesség: fejezetek az osztrák–magyar protestáns kapcsolatok történetéből (Ism.: Koltai András)	509
Fasciculus rerum scholasticarum collegii Claudiopolitani unitariorum I. 1626–1648. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	510
TROGMAYER Ottó: „...Messzelátó hegy gyanánt szolgált...” Szer monostor templomának építéstörténete. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	511
KALAPIS Zoltán: „Negyvennyolcnak nagy idejében”. Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban. (Ism.: Mészáros István)	513
SAS Péter: A kolozsvári Szent Mihály templom. (Ism.: Mészáros István)	515
VÉCSEY Antal: A nyíregyházi katolikus gimnázium története. 1921–1997. (Ism.: Mészáros István)	517
Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből (Ism.: Vajda Tamás)	518
Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). (Ism.: Németh László)	521
ROOS, Martin: Maria-Radna. Ein Wallfartsort im Südosten Europas. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	523
PIRIGYI István: Görög katolikus életsorsok. (Ism.: Földvári Sándor)	525
MUCKENHAUPT Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	527
FAY Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön. (Ism.: Kőhegyi Mihály)	529
Fiatal egyháztörténészek írásai. (Ism.: Ugrai János)	533
BALOGH Judit–DIENES Dénes–SZABADI István: Rákóczi-iratok a Sárospataki Református Kollégium levéltárában 1607–1710. (Ism.: Miklós Péter)	536
BUBLA László: Kiáltó szó az ecseri pusztáról: Emlékezéseim (Ism.: Jeney-Tóth Annamária)	538
KELEMEN Miklós: Heltai Gáspár (Ism.: Jeney-Tóth Annamária)	539

ORBÁN IMRE

ANTIOCHIAI SZENT MARGIT LEGENDÁJA

Írásunkban a középkori Európa és Magyarország egyik leginkább tisztelt szentjének, Antiochiai Szent Margitnak az élettörténetével foglalkozunk, s a szent akkortájt legelterjedtebb legendájának¹ latin nyelvű szövegét és annak magyar nyelvű fordítását tesszük közzé. E változat ezért fontos, mivel közkeveltsége miatt érvényes rá a tétel, *miszerint a legendák nemcsak a tisztelet kiváltóiként tarthatók számon, hanem az idők folyamán végbement változásaik révén a tiszteletnek a tükrözői és újbóli erősítői is.* A legenda szövegének ismerete nélkül nem lehetséges Antiochiai Margit kultuszának, de talán a vértanúk általános tiszteletének a bemutatása sem. A szöveg azonban nemcsak a Margit-kultusz forrása. Általában jó példa a szentek legendáinak az idők előrehaladtával végbement változásaira. Gazdag tartalma révén kiváló adatokat nyújt az egyház- és társadalomtörténet más területei, különösen a liturgiátörténet számára.

A LEGENDA BŐVÜLÉSE ÉS MEGÍTÉLÉSE

Antiochiai Szent Margit élettörténetének első variánsáról nem sokat tudunk. Valószínűleg, mint sok más hasonló esetben, Margit halálakor is készült egy rövid, csak a mártíromság tényeit rögzítő akta, melyet a különböző egyházközségek számára már abban az időben több példányban lemásoltak és elküldtek. Az ősi szokásról az általunk közölt legenda is tudósít bennünket: *„Én ...[ti. Teotimus, a szerző] láttam az egész küzdelmet, melyet a kegyetlen kínzókkal szemben folytatott, és minden könnyörgését leírtam egy hártyalapokból álló könyvbe az igazságnak megfelelően nagy körültekintéssel, és elküldtem a mindenhol élő keresztényeknek.”* Ezt persze ezután újból és újból leírták, és egyre több a szájhagyomány által fönntartott, költött eseményt fűztek a valós történeti maghoz.

Források híján nem tudjuk követni a legenda bővülésének pontos útját. Király György kutatásai alapján arra a következtetésre jutott, hogy Margit élettörténetben egy pogány legendatípus krisztianizált elemei fedezhetők föl. A pogány történet szerint egy tudós lány nem akart férjhez menni, ezért a nászéjszaka előtt férfiruhát öltve magára megszökött. Asszonyi álnokság miatt, egy nő csábítással vádolta meg, súlyos bajba keveredett. Miután fölfedte női mivoltát, a rágalom alól tisztázta magát. A pogány elbeszélés szerint ezt követően a lány „jobb” belátásra térve visszaköltözött jegyeséhez, más

1 A legenda szövegét közli HERBST, LENORE: *Die altenglische Margareten legenden.* Göttingen, 1975. 127-146.

variáció szerint férjéhez. Szent Margit esetében majd a házasságnak ez az elutasítása a *szüzesség tudatos vállalásává magasztosul* úgy, hogy Margit hite és tisztasága melletti kiállásával sok embert megtérít Istenhez, és mártírságot szenvedve Krisztushoz, a mennybe távozik. Más, Margit történetével azonos töről fakadó legendák, a Szent Margit-Pelágus, Szent Eugénia, Szent Marina, Szent Euphrozina, Szent Pelágia élet-történetei a romantikusabb ruhacsere, sőt a rágalmazás motívumát is megőrizték.²

E legendáknak a közös mozzanatokon alapuló rokonsága régóta ismert. *Leibici Márton* bécsi magyar bencés szerzetes már az 1464-ben megjelent „*Senatorium*” című munkájában utalt erre. A mű egy öreg és egy ifjú párbeszéde segítségével idézi föl az elmúlt idöket. Midön az öreg szólt a Johanna nöpápáról elterjedt koholmányokról, az ifjú ezt kérdezte tőle: „Öltöttek-e egykor magukra szent asszonyok férfi ruhát?” Az öreg válasza: „Erről több történet van, Szent Eugéniáról (...) ugyancsak Szent Pelágia, Szent Eufrozina, Szent Margit [ti. Pelágus] és más szentek.”³

Margit élettörténete folyamatosan újabb és újabb epizódokkal bővülve az egész keresztény világban rendkívül népszerűvé vált. A különböző prózai változatok mellett a XII–XIII. századból számos német, francia, angol és olasz nyelvű verses földolgozása ismert. A történetet gyakran megénekeltek, és nyugaton népkönyvvé válva bevonult a középkor világirodalmába. A *legenda a valamikori hiteles vértanúaktából néhány száz év alatt egy már-már állegendaszerű, számos változatot fölmutató, vallásos, antik és keleti elemekben, fantasztikus és izgalmas fordulatokban gazdag életírassá, legendajátékká lett.*

A nép bizonyára ámulva hallgatta a szószékekről előadva Margit élettörténetét, míg a valós történeti magot kutató, tanultabb egyházi írók és pápák a hiteleségét tekintve korán bírálattal illették. Az elégedetlenség okait a legendában előforduló keleti elemeknek hihetetlenül kiszínezett fordulatai, a szinte irigylésre méltó fantáziával vázolt sárkánynak a machinációi, a Salamon edényébe zárt ördögök népies, mesés történetei, a beszélő, aranykoronát hozó galamb epizódjai jelentették.

Baronius, a XVI–XVII. század jeles történetírója martirológiumában említi, hogy az V. század végén (494-ben) már *Boldog I. Gelásius pápa az apokrifek közé sorolta* Antiochiai Szent Margit legendáját. A szerző *Radolphus Tunger* munkájára hivatkozva írja: „*Passionem, inquit [ti. Tunger] beatæ Margaritæ vidi Romæ apud Lateranum in dicto canone Gelasii apocryphis adnumeratum.*” /Boldog Margit szenvedéstörténetét – mondja – láttam Rómában, a Lateránban Gelásius említett kánonjában az apokrifek közé sorolva./ *Baronius* ugyan csodálta, mégpedig „vehementer”, hogy a kánon nyomát nem találta sem a régi kéziratokban, sem a nyomtatott kódexekben, de a különböző szerzők munkái nyomán mégis elfogadja a tudósítást hitelesnek.⁴

A XIII. századi *Legenda Aurea*, melyet *Jacobus de Voragine* egy valószerűbb martirológium megalkotása végett állított össze, Margitnak a sárkány általi elnyeléséről és csodás szabadulásáról így írt: „*Istud autem, quod dicitur de draconis devoratione*

2 KIRÁLY GYÖRGY: *A Margit-legenda és rokonai*. Irodalomtörténeti Közlemények 1915. 5–6.

3 LEIBICI MÁRTON: *Senatorium. Dialógus az elmúlt idökről /1464/*. Fordította: HONFFY PÁL. In: *A magyar középkor irodalma*. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek V. KOVÁCS SÁNDOR munkája. Bp. 1984. 540.

4 BARONIUS, SORANUS: *Martyrologium Romanum, ad novam Kalendarii rationem, et ecclesiasticæ historiae veritatem restitutum*. Antverpiæ, MDLXXXIX. 318. Baronius, Soranus bíboros, történetíró. Idézett műve élete fő alkotása. Elöbb 1586-ban Rómában, majd 1587-ben Velencében jelent meg.

et ipsius crepatione, apocryphum et frivolum reputatur.”⁵ /Azt azonban, amit a sárkány általi elnyelésről és annak szétpukkadásáról mondanak, hamisnak és ízléstelennek tartják./ Egy másik, e korból való legendaváltozat „javítását” elvégző *névtelen korrektor* az életírás elé illesztett bevezetőjében megállapítja: „Divinorum series scriptorum tanto sapientum auribus delectabilior exstat, quanto (...) mendacii fuco carente, quasi quidam purissimus amnis affluerit,”⁶ /a szent írásoknak a sora annyival élvezetesebbé válik a tanultak fülei számára, amennyivel (...) a hazugság homályát nélkülözi, és a legtisztább folyó módjára árad./ Menteni próbálva az életírás teljességgel hihetetlen részeit állítja, hogy még a legkiválóbb egyháztanítók művei is a fordítók járatlansága miatt elromolhatnak, ugyanakkor „de ignorantiae tenebris elevata tanto facerent splendescere lumine, ut pristina vitiositate depulsa, vibrantem cunctis effunderent legitibus lucem,”⁷ /a tudatlanság homályából kiemelve annyi fénytől ragyognak, hogy a korábbi hamisságot eltávolítva csillogó fényt árasztanak valamennyi olvasóra./ Figyelemre méltó módon még azt is közli, hogy munkáját, a „csillogó fény” napvilágra hozatalát, a hamiság eltávolítását egyházi emberek, bizonyos szerzetesek kérésére végezte.

A kísérletek nem érték el céljukat. Még a XVI. századi mise- és zsolozsmáskönyvekben is szerepelnek az inkriminált részek:

„A dracone devoratur pessimo,
Signo crucis exit potentissimo,”⁸

/A legszörnyűbb sárkány nyelte el, a keresztnak leghatalmasabb jelével jött elő belőle/, áll az ünnep bevezető himnuszában, majd pedig a zsolozsma lectioi között tűnik elő többször is a lihegő, rút, a nyelvét a lány köré öltő és a kereszt jelével kettészakított sárkány képe. Ezért *Szent V. Piusz pápa* /1566–1572/ hatalmánál fogva, talán már komikusnak vagy még inkább bosszantónak tartva az évezredes huzavonát, a Margit életéről szóló bizonytalan írásokat a *Breviarium Romanum*-ból törölte, s az egykoron a hagyomány szerint Szent Ambrus által megállapított olvasmányt és könyörgést is megváltoztatta.⁹

A fantasztikus elemekre utalva a Margit-legendák legkeményebb bírálatát a bollandisták hagiográfusa, a jezsuita *Joannes Pinus*, az *Acta Sanctorum* Margitra vonatkozó részének összeállítója adta. „Audi inficeti blateronis ineptias”, halljad e szószátyár nevetséges fecsegéseit, írja a legenda alkotójáról. A sárkánnyal kapcsolatos mozzanatokat egy haszontalan ember ürességéhez méltó jelenetnek nevezi. Hogy a szerző azt írja, „*vidi*”, csak a hitelesség látszata miatt van. A mennydörgéseket, a beszélő galambokat, sárkányokat vénasszonyos beszédnek tartja. Főleg a hit tanításával nyilvánvalóan ellentétes ama sorok ellen kel ki, midőn a hóhér vonakodik Margitot lefejezni, mert most már ő is elfogadta Krisztust, a lány így szól hozzá: „Si hoc non feceris, non

5 VORAGINE, JACOBI A: *Legenda Aurea*. Vratislaviae, 1890. 401.

6 PINIUS, JOANNES: *De S. Margarita seu Marina virgine et martyre Antiochiae in Pisidia*. In: *Acta Sanctorum Julii V. Parisiis et Romae*, 1868. 33.

7 Uo. 33–34.

8 *Braviarium Monachum s. Benedict. s. Monast. s. Martini s. Montis Pannoniae*. Venetiis, 1519. 369.

9 PINIUS i. m. 32.

habebis partem mecum in paradiso,”¹⁰ ha ezt nem teszed meg, nem fogsz részesülni velem a Paradicsomban.

Bármily helyes volt egyházi részről a kételkedés és a javítási szándék, éppen a vitatott elemek gyakorolták a legnagyobb befolyást a nép s részben az Egyház Margit-tiszteletére. A középkori átlagember e részekkel kapcsolatos magatartását legfrappánsabban a már idézett ismeretlen szerző legenda előtti bevezetője foglalja össze: „*Humanitatis quippe est proprium, his devotis fidem accommodare sermonibus, quos constat non solum per veritatis incedere tramitem, sed etiam per eloquentiam oris inoffensis currere pedibus,*”¹¹ /tudniillik az emberi természetnek sajátja, hogy azoknak az ájtatos beszédeknek is hitelt ad, melyekről bizonyos, nem tisztán az igazság ösvényén haladnak, hanem pusztán a szájnak az ékesszólása által meg nem botló lábain járnak./

A LEGENDA SZERKEZETE ÉS SZÖVEGE

Az általunk közölt legenda az európai nemzetek fölötti latin nyelvű irodalom elterjedt, közkedvelt része. Az ún. *Mombritius*¹² változatokhoz tartozik.

Kialakulásának folyamata nehezen rekonstruálható. Az életírás egy ma már föl nem lelhető ókori – görög – apokrif írásra megy vissza. Az alapszöveg átalakulásának menetét illetően csak támpontokat adhatunk. Annyi bizonyos, hogy a mostani formában való létezésével a X. században már számolnunk kell. Főnmaradt variációinak a száma rendkívül nagy, mely változatok alig különböznek egymástól.

Hogy a mostani forma *kinek a megbízásából, kik számára*, milyen elhatározás alapján készült, kik lehettek olvasói, hallgatói, esetleges nézői, arról az ezredforduló vallási mentalitására és a vértanúk életét földolgozó legendák mindegyikére jellemző általánosságokat ismételhetnénk. Az írás céljáról Margit ennyit mond: „*vincam eum et dem fiduciam omnibus virginibus cinfidere in te*”, csak győzzem le őt [ti. az ördögöt], hogy bizodalmat adjak minden szűznek, hogy higgyenek benned.

Mivel az alapszöveg kialakulásának ideje csak néhány száz évre van a valós történeti eseménytől, az még nem ment át a későbbi középkor csodákat, különösen a gyógyulásokat, megszabadulásokat erősen előtérbe helyező kiegészítéteisei. A legenda ugyancsak a késői középkor sajátosságának tekinthető, a csodás elemeken kívül főként az ereklyék szétszóródását dokumentáló függelékekkel /appendix/ sem rendelkezik. A hajdani vértanúakták örökségét őrizve a szent szenvedéseire és mártírságára összpontosít, noha a Margit halálától eltelt 6–7 évszázad komoly tartalmi és formai változásokat hozott.

Tartalmi szempontból a legfontosabb, hogy fölerősödtek a szöveg liturgikus és tanító vonásai. Ezek a szent imáiban és a párbeszédekben ragadhatók meg, de ugyancsak lényeges későbbi bővítésnek tekinthetők az ördöggel folytatott küzdelmek kiszínezett le-

10 HERBST, LENORE: *Die altenglische Margareten legenden*. Göttingen, 1975. 144.; PINIUS i. m. 31.

11 PINIUS i. m. 33.

12 Mombritius /1424–1500/ humanista egyházi gondolkodó, a latin és a görög nyelv professzora Milánóban. Legjelentősebb műve az 1480-ban megjelent Sanctuariuma, melyben 334 legendát közöl. Itt tette közzé a nevével fémjelzett szöveget. Művének forrásai nem ismertek.

írásai, különösen a sárkányepizód, de bekerültek a szövegbe olyan részek is, melyek már az egyre terjedő és virágzó tisztelet tükrözői.

A *formai változások* legalább ennyire fontosak. A valamikori szüksézává, legfőljebb a kihallgatást, a vallató és a szent párbeszédét, valamint a kivégzést rögzítő akta helyett az ezredfordulón, a változó „irodalmi”, vallási igényeknek megfelelő művet kapunk. A legenda ekkor már egy a szent ünnepein a templomban vagy akár szabadtéri színpadon előadható, sokszereplős, több színén játszódó, fordulatos, a szélesebb közönség számára is élvezhető színdarab, *legendajáték*. Nem véletlen, hogy majd Európa-szerte ez a változat képezte kiindulópontját Margit népnyelvű történeteinek. Így ez adta az alapját az 1000 körüli óangol prózai és az 1100-as években született francia nyelvű rímes változatoknak, de hasonló legendából merítettek a német és az olasz nyelvű variánsok.¹³

Ami a művet formai szempontból igazán kiemeli a társai közül: *az az igényes szerkesztés és a művészi nyelvezet*.

Az mű *stílusa* a kor más hasonló írásait tekintve a legkidolgozottabbak közé tartozik. Szövegére legnagyobb hatással a Szentírás volt. Legtöbbször a zsoltárokat idézi, van amelyiket nem is egyszer, a 21. zsoltárt pedig hosszabban. A zsoltárokon kívül más ószövetségi könyvek is szerepelnek, de inkább csak általánosabb vonatkozásban. A zsoltárok mellett az újszövetségi könyvekből vett részeknek van meghatározó szerepük. Margit megszólalásainak minden nemében ez egyértelmű, s mivel Margit, mint főhős köré szerveződik a legenda egésze, és végig az ő személye áll előtérben, domináns is. S míg egyik részről az emelkedettség, ájtatos, biblikus, sokszor a zsoltáros hangnem az uralkodó, addig ellenfeleit a hízelgő, fenyegető, naturalisztikus tettek és szavak jellemzik. Az értékek különbözősége mellett ez a feszültég érzékeltetésének, fokozásának az eszköze.

A szemléletességet a *képes beszéd* elemei biztosítják. Hasonlat, megszemélyesítés, metafora, halmazás, ismétlés, variálás, fokozás, részletezés... mind szerepet kapnak. Külön kiemeljük a szimbólumok használatát. Kézenfekvő a fény és sötétség szerepeltetése, de fölbukkannak ilyen szerepben tárgyak: kereszt, zászló, koszorú, aranykorona; képzeletbeli állatok és emberek: egyszarvú, sárkány, fekete ember; valóságos élőlények: veréb, farkas, juh, kecskegida, kutya, oroszlán, bárány. A szemléletes ábrázolásmód fokozottan érvényesül az ellenség, az ördög és a mennyei boldogság jellemzésében. A bibliai képek: Áron vesszeje, a jó gyümölcs, üdvösség pajzsa, a paradicsom kapuja stb., a bibliai fordulatok: „akinek füle van” meghatározók. A hosszabb és rövidebb mondatok, az igemódok s változásai az érzések, a dinamizmus tükrözői. Sajátos szerepük a gyakran visszatérő motívumok: Margit szépsége, fenyegetések mozzanatai, bálványok jellemzése, dicsőítés... a *ritmus* alapelemei is egyben.

Szerkezete világos. Az életírás XXIV szakaszra tagolódik. A fő részek: *prologus, vita, passio, miracula*, egymástól jól elkülöníthetők. Az egyenes vonalú, egy szálon futó történet kisebb egységekre, epizódokra bontható, ezek azonban soha nem jelentenek kitérőt. Minden mozzanat a hit igazságainak a kifejtése és győzelme irányába mutat.

13 HERBST i. m. 127–146.; FRANCIS, ELISABETH A.: *Wace le vie de Sainte Marguerite*. Paris, 1932. 127–146.; PRECOPUS, ERASMUS: *Poemetti sacri dei seculi XIV.-o e XV.-o*. Bologna, MDCCCLXXXV. 147–176.

Ilyen bevezetés legendáink középkori változatainak élén gyakran szerepel. *Antiochiai Szent Margit élettörténetének I. és a II. szakasza a prologus*. Nem kapcsolódik szorosan a fő szöveghez – későbbi betoldás –, azzal stílust és szemléletet tekintve mégis egy-egy alkot.

Mivel az Egyház és maga a mű sem mondhat le arról, hogy az általa fölvázolt história hihető legyen, a *prologus* előbb /I. szakasz/ rövid áttekintést ad a keresztényüldözésekről, az események történelmi környezetéről. Pontos dátumokat ugyan a szöveg nem említ, ez a hihetőség szempontjából azonban nem gond, hisz a középkori embert általában nem jellemezte túlzottan a történelmi érzék, és a legenda sem történelmi tudósítás. Ezért az elnagyolt, vagy mondjuk úgy, csak a szükséges mértékben fölvázolt háttér.

A II. fejezetben megjelenik *Theotimus, a szerző*. A középkor névtelenségbe burkolódzó íróit tekintve már önmagában figyelemre méltó, hogy ismerjük a nevét. A legkülönbözőbb korból és területről származó változatok egyaránt említik személyét,¹⁴ ami a közös gyökerekre utal. Természetesen nem kívánjuk azt állítani, hogy Theotimus létező történelmi személy lett volna, bár ezt kizárnunk sem szabad. Neve egyébként beszélő név, jelentése: „istenfélő”. Lehet szimbolikus értelme, ez esetben viszont nem személyt, hanem magatartást jelöl. Más legendákban is előfordul ugyanis hasonló nevű ember a jó oldalán vagy olyan alakként, aki tévelygéseit elhagyva Isten ügye mellé állt.

Theotimusnak a Margit-életírás elején való szerepeltetése azonban lehet a hitelességet szolgáló „írói fogás.” Ennek alátámasztására még arról is értesülünk, hogy a szerző keresztény, művelt és tudós férfi. S ez igaz. Legalábbis a mű végső gondozója tényleg egy művelt klerikus volt, jártas a Szentírásban és az egyházi tudományokban. Írása középkori epika gyöngyszeme. Érdekes viszont, talán a népi elképzelések hatására olyan állítások is benn maradtak az írásban, melyek kétesek az Egyház tanítása szempontjából.

Már a *prologusban* fölismerhető a legenda egészének egyik fő sajátága, a bibliai helyek bőséges és megfelelő idézése.

A szerzővel kapcsolatos sorokból az is látszik, hogy a legenda több változat összeszerkesztéséből született. Előbb egyes szám 1. személyben azt mondja magáról „*Ego(...) Theotimus nomine*” /Én (...) névszerint Theotimus/, *Ego enim Theotimus baptismum accepi in nomine patris et filii et spiritus sancti.*” /Én, Theotimus ugyanis az Atya, Fiú és a Szentlélek nevében kaptam a keresztséget/, majd állítja: igyekeztem megismerni körültekintően Margit szenvedéseit, s azoknak az írásait vettem meg, akik azokban az időkben, „*illo tempore*” írók voltak, tehát úgy született a mű, mintha nem is egy kortárs írta volna. Később, a XII. szakaszban viszont már egyes szám 3. személyre váltva mondja, hogy Theotimus a lány dajkájával együtt bent volt a börtönben, kenyeret és vizet vitt a rabnak, és látott mindent: „*Theotimus autem erat in carcere*”, „*aspiciebat*”, „*scribebat*”, „*notabat*.” A mozzanat nem elhagyható, hisz az „*in oculis*” /szemtanúként/ született beszámoló léphet föl igazán az elhihetőség igényével.

Tehát nemcsak az elbeszélő személyének váltakozása jelent zavart, hanem az eseményekhez való viszonya is, hiszen, mint láttuk, a legendában keveredik a szemtanú és a közvetett források alapján tudósító szerző képe. A korábbi formát a szent mártíromsá-

14 A különböző legendák általában Theotimusnak vagy ezen név valamely változatával Teotymusnak, Teotinosnak, Theotinchusnak, Theostusnak stb. nevezik a szerzőt.

gáról beszámoló, az eseményeknél ott lévő tanú lényegre törő jelentése és az egyes szám 1. személy képviseli. A két különböző személyben és szemléletben történő tudósítás keltette zavart a szövegeket összedolgozó szerző úgy oldotta föl, hogy a befejező XXIV. szakaszban a kettőt összekötve értesíti az olvasót: én vagyok az a Theotimus, aki – egyes szám 3. személyben – bent voltam a börtönben, aki kenyeret és vizet vittem Margitnak, aki láttam a lány küzdelmét az ördöggel, és aki egy hártyalapokból álló könyvben a történeteket leírtam, és elküldtem a keresztény közösségeknek: „Ego enim eram, qui.” Az idő múlásával a legendaváltozatokban majd a személytelenebb, a távolságot s az eltelt időt jobban érzékeltető egyes szám 3. személyű tudósítás válik általánossá.

A szerzővel kapcsolatban még egy rész kívánczik kiemelésre, mely újabb ponton dokumentálja a legenda bővülésének a folyamatát. Margit kivégzése előtti imádságában helyet kap egy kérés, miszerint ne csak az részesüljön majd isteni kegyelemben, aki megírja az ő élettörténetét, hanem az is, aki „*de suo labore comparaverit*”, a saját fáradozásával pusztán összeállítja szenvedéseinek a könyvét. Az óhaj talán éppen eme összeállítás közben, *szubjektív betoldásként* került a történetbe. Hogy a gondolat fölmerült és a szövegben fennmaradt, jelzi az efféle munka korabeli társadalmi megbecsültségét.

A *prologus* legáltalánosabb toposza, a túlzásokba forduló *szerénységi formula* esztünkben alig fedezhető föl. Némileg talán akkor, midőn arról szól, hogy műve pusztán azokban az időkben volt írók beszámolóinak összeszerkesztéséből származik, tehát nem saját alkotás. A rész végén viszont él a szerző a legendák bevezetőjének másik kedvelt fordulataival, a *figyelemfölvívással*. Közkeletű bibliai szóhasználattal mindenki számára követendő példaként ajánlja hősnője helytállását. Teklával és Zsuzsannával való együtt említése annak a módszernek a példája, midőn az „új” szent közbenjárásának hathatóságát a hívő nép vallási tudatában már biztos hellyel bíró más szent vagy szentek fölemlítésével *hitelesítik*. A figyelemfölvívás egyben hatásos zárása a bevezetésnek: *audite, intelligite, proponite, ita laborate*, „*ut accipiatis requiem sempiternam*”, mely az *imperativusok* halmozásával lendületes előkészítést adja a legenda egészét meghatározó *passio* és az azt követő győzelem hangulatának, a szenvedések, lemondások örömteli önkéntes vállalásának. A *kiszólásokkal* igyekszik egyben kapcsolatot is teremteni a szerző a közönséggel. Bízta az őket, ne csak meditáló szemlélői legyenek az eseményeknek, koruknak, hanem a példán lelkesülve alakítói is. Ez a szemlélet ugyanakkor nem jellemzi a mű egészét. Csak itt és a legenda befejezéseként fordul elő.

Vita

A III–IV. szakasz a *vita*, a szent élete, az első változatra utaló módon *rövid*. Egészen közel állva a hajdani „összöveghez”, Margit életéről csak a legszükségesebbeket adja tudtul.

A rész megszokott eleme a *névadás*. A későbbi változatokban ehhez általában bőséges értelmezés járul. Legendánkban a név, *Margareta*, megint az eredeti változat szellemét őrizve nem kap semmiféle magyarázatot. A szó jelentése – drágagyöngy – legfőkébb a történet végére az alaposan próbára tett lányra vonatkozó *metaforikus* értelmezésre indíthatja a közönséget. Ezt segíti Margitnak az elfogatásakor mondott imádsága: „*Non proiciatur margarita mea in lutum*”, gyöngyöm ne vetessék a sárba, mely nyilván már ekkor sem a küllemére utalt. Nevét gyöngyként ragyogó, hitvalló keresztény életére vonatkoztatták.

Ha a kevéske történeti alapból indulunk ki, akkor inkább pogány névadást kell Margit esetében föltételeznünk. A név gazdagságát, előkelő származását jelezte. Van adatunk a „margarita” szónak pogány szokás szerint való névadására. Szent Pelágia történetében olvashatjuk: „propter vestimenturom pompam omnes me [ti. Pelágiát] margaritam appellant”, őt a ruhájának ékessége miatt mindenki Margaritának, drágagyöngynek hívta.¹⁵ Antiochiai Margit esetében hasonló tételezhető föl. A név metafora értelmezése természetesen a vértanúság után azonnal kialakulhatott és öröklődött, ha úgy tetszik, a mai napig.

A névadáshoz hasonlóan szintén csak említésképpen kapunk tudósítást Margit lakóhelyéről, szüleiről, koráról és dajkájáról.

Szerzőnk általában szívesen él az ellentétekkel átszőtt, feszült hangulatú jelenetek lezárásakor tömör, csattanós megfogalmazásokkal, melyek nemcsak lezárnak, hanem az eseményeket tekintve előre is mutatnak. A *vita* kulcsmondata is ilyen: „Odiosa erat suo patri, dilecta autem patri domino Iesu Christo”, gyűlöletes volt a vérszerinti apja előtt, de szeretett az igazi apa, Jézus Krisztus számára. S fölvillan a szinte minden vértanú szüéről szóló legenda központi gondolata, a hithez és Krisztus kedvéért az érintetlenséghez való eltökélt ragaszkodás.

Passio

Az V–XXII. terjedő tizennyolc szakaszon át olvashatjuk a kinszenvedések történetét, mely magán viseli a műfaj szinte minden jellemző vonását: erős érzelmi töltésű, fantáziadús, cselekményes, fordulatossá, erősíteni, nemesíteni akar.

A hajdani alapszöveg legmélyrehatóbb változásait a passio szenvedte el. A X. századra egy előadásra szánt *vallásos színmű* jött létre belőle. Mostani formájában a *passio egy kész szöveggönyv*. Eredeti terjedelmének sokszorosára bővült. A történetbe így bekerült mozzanatok jelzik az ezredforduló vallási életének, s tegyük hozzá, a pasztorációs munka eszköztárának az átalakulását. Mindez azonban úgy következett be, hogy a folyamat nem változtatta meg a vértanúakta alapgondolatát. Az eredeti szellemiséghez híuen továbbra is a hitéért az életét is föláldozni kész magatartáson van a hangsúly. A mű dramatikus vonásai azonban fölerősödtek. Az Isten oldalán álló hős ugyan földi értelemben elbukik, de a mennyei szférákban a végső diadal mégis az övé. A látszólagos győzelmet arató gonosz pedig valójában szörnyű vereséget szenved. Meghasonlik önmagával, s végül odáig jut, hogy szavaival sátán létére dicsőíti az Istent. Így a legendával való találkozásokor a görög drámákhoz fogható katartikus élmény tölti el az olvasót, hallgatót vagy nézőt.

A történet a *vértanú szüzek históriájának megszokott elemeit hordozza*. A keresztényüldözések idején egy előkelő pogány családban született lány kereszténnyé lesz. Erényes életet él, érintetlenségét Istennek ajánlja. A kereszténység kiirtására érkező állami funkcionárius azonban szépsége miatt a lányt magának kívánja, de a lány akár a családjával is szembe kerülve, az ajánlatot visszautasítja. A pogány elöljáró kihasználva az üldözések teremtette lehetőséget, a főhősre keresztény hite miatt nyomás gyakorol, s így akarja őt saját vágyai tárgyává tenni. Előbb hízlegéssel, csábítással, majd fenyegetésekkel, végül kínzásokkal

15 JACOBUS, A VORAGINE i. m. 675.

próbálkozik, de hiába. Kegyetlensége miatt már a köz is ellene fordul. A számára egyre zavarosabbá váló helyzetből a lány kivégzésével próbál kiutat találni. Az Isten azonban a hozzá hűségeseket megjutalmazza, az őt elutasítókat viszont megbünteti. A vértanú halálában megdicsőül, lelkét angyalok a mennybe emelik, és ahogy a történet egészét jellemzi az isteni beavatkozás, úgy a szent temetését is csodák kísérik.

Margit legendájában az események *három* napon át és több színen játszódnak. Ennek egészére a feszültség fokozatos növekedése, a jónak és rossznak az egyre látványosabb összecsapása a jellemző, mely az említett katartikus élményt készíti elő. A legenda minden mozzanata, művészi eszközei ebbe az irányba mutatnak.

Az első nap V–VII. szakasz.

A helyszín Antiochia határában egy mező. Szereplők: Olibrius a pogány prefektus, Olibrius katonái, Margit, valamint Margit társnői.

A szerző már az *előkészítésénél* mesterien érzékelteti velünk az eseményeket meghatározó alaphangulatot. A *bukolikus költészetet* idéző idillikus képben jelennek meg a juhokat legeltető lányok: „Ipsa pascebat oves nutricis suae cum ceteris puellis coetaneis suis”, kikkel szemben katonái kíséretében lép színre a pogány előljáró. S míg az egyik juhokat legeltet, a másik „Veniebat autem persequi Christianos (...) statim eum ferreis nexibus constringebat”, üldözni jött őket, és kegyetlenül leölni a keresztényeket.

A történések itt még nyugodtnak mondhatók, bár a törésvonalak kirajzolódnak. Világossá válik, hogy a pogány és keresztény fél összecsapása elkerülhetetlen. Eszközeik, lehetőségeik, értékeik kiengesztelhetetlenül ellentétesek. Egyezség csak valamely fél önföladásával képzelhető el. A lány és a prefektus között lezajló párbeszéd még békés ugyan, de a tragikus végkifejletre utal az 1. nap záró mozzanat, miszerint Olibrius már *haragjában* parancsolta meg, Margitot vessék börtönbe. „Tunc iratus praeses iussit.”

Az események menetéből kiemelkedik Margitnak az elfogatásakor mondott imádsága. Fölcsendül benne a mű minden imáját átható *lírai hangvétel*.

Imádkozás közben Margit testtartásában az általános szokásokat követi: az égre pillant, keresztet vet, letérdel, széttárja a kezét. Megszólásait a bizalom, a föltétlen odaadás, az érzelmekkel teli személyes hangnem jellemzi. Kér, hálát ad és magasztal.

Egészen biztos, hogy a műben olvasható imádságok ebben a formában nem hangzottak el. Ezek a szövegek egyházi írók századok folyamán egyre bővülő kiegészítései. Ilyen bővítéseken az ókori szentek életírásai szinte kivétel nélkül átestek, s hogy tartalmukat tekintve nem egyediek, az természetes. Mondanivalójuk általános képet mutat, hisz az imák szerepe minden legendában azonos: a hit igazságainak kifejtése, az imádkozó és az Isten közötti kapcsolat megjelenítése. Ugyanakkor ezek a fohászok, fölkiáltások, kérések összegeznek, és segítik az események további menetét.

Margit imái magas művészi szintjük miatt a legenda legkiválóbb részei közé tartoznak. Némelyikük retorikailag egészen egyedülálló. Rögtön ilyen az elfogatásakor mondott imádság.

„Misere mei, domine, miserere mei. Ne perdas cum impiis animam meam et cum viris sanguinum vitam meam. Fac me laetari semper in te, domine Iesu Christe, et te laudare semper. Ne permittas animam meam contaminari et ne polluatür fides mea. Non inquinetur corpus meum, non immutetur scientia mea. Non proiciatur margarita mea in lutum. Non immutetur sensus meus a turpitudine

iniqua et insipientia diaboli. Sed transmittite mihi angelum gubernatorem ad aperiendos sensus meos et os meum ad respondendum cum fiducia iniquo et impio praefecto sanguinario. Video enim me ut ovem in medio luporum. Ecce facta sum sicut passer ab aucupe, comprehensa in rete velut capra. *Adiuva me, domine, et sana me. Ne me derelinquas in manus impiorum.*”

/Irgalmazz nekem Uram! A gonoszokkal együtt ne veszítsd el lelkemet, és a vér fiaival életemet. Tégy engem mindig benned örvendezővé! Ne engedd lelkem megfertőzni, és hitemet bepiszkítani! Ne nyugtalankodjék a testem, és ne változzék meg fölfogásom! Ne vetessék az én gyöngyöm a sárba! Ne változzék meg az értelmem az ördög méltatlan rátsága és balgasága miatt! Küldj irányítómul egy angyalt elmém megvilágosítására és ajkamnak a rosszindulatú, kegyetlen és vérszomjas helytartónak való bátor válaszadása végett. Úgy látom magamat ugyanis, mint juhok a farkasok között. Íme, úgy vagyok, mint madárlép által megfogott veréb vagy kecske a hálóban. Segíts Uram, és gyógyíts engem, ne hagyj a kegyetlenek kezében!/

Érzelmekkel telített keretes szerkezetű ima. A keresztény kultúrkör talán legtöbbször idézett „miserere mei” exclamációval a veszedelembbe került ember kiáltása hangzik föl a szabadulásért, állhatatosságért, majd a tagadózószók és a fölszólító értelmű igék adnak hatalmas lendületet. A hangnemváltást a „sed” ellentétes értelmű kötőszó jelzi. Kissé megnyugodva Margit a Szentírásból vett hasonlatokkal jellemezi helyzetét. S ahogy az ima a leggyakoribb bibliai exclamációval indult, egy másik hasonlóan gyakori invocatioval zár: „Adiuva me, Domine.”

A második nap a VIII-XVI. szakasz.

E nap eseményei több színen játszódnak: Antiochia fórumán és a város börtönében. Olibrius, Margit, a kínzók mellett a város lakói is szerephez jutnak, és megjelennek maguk az ördögök is.

A színhelyről, Pisidia tartomány fővárosáról, Antiochiáról viszonylag sokat megtudunk. Annyi évszázad távolából a legenda *fölragyogtat valamit* a középkor embere számára már misztikussá vált *ókori kelet életéből*. A városnak tekintélyes fóruma van, több ezer fős a lakossága, valóságos „világváros”. Helytartói székhely. Polgárai aktívak, véleményeket alkotva részt vesznek a közéletben. A tudósításból áttetszik egyfajta gazdagság. Mindez hatással van a befogadóra. Misztifikáló erejű. Ámulatba ejtő hely, méltó a jeles mártír kínszenvedéseire.

A nap délelőttjén Olibrius főtéren fölállított trónszéke előtt, Antiochia polgárainak a jelenlétében zajlik a vértanúakták szokásos heves szópárbaja a zsarnok és Isten embere között. Ez fölvonultatja az általános elemeket: egyrészt a csábítást és fenyegetést, a másik részről a hitvallást, érvelést és imádságokat. A szópárbaj ugyanakkor alkalmas a hitigazságok és az erények kifejtésére. Lényegében – végül is erről szól a legendában minden – képviselőiken keresztül a pokolbeli gonosznak és a mennyi szférának az összezsapása zajlik e szemünk előtt. A kínzások megkezdésével világossá válik, Margit kész a *heroikus önföläldozásra*.

A feszültséget a szerző az elviselhetőség határáig növeli. Olibrius a Margittal folytatott heves vitában türelmét veszítve már nem „dixit”, „respondit”, szól és válaszol, hanem „clamabat”, kiált, kiabál. Eltűnik a prefektus érveléséből az eddigi „Si non”, „Si autem” /ha nem, ha pedig/ nem ezt teszed, akkor *következményes szerkezet*, a hosszabb

összetett mondatokat rövidek váltják föl, s az eddigi kijelentő értelmű igemód is megváltozik, *imperativusra* vált: „Cede, Margareta”, engedj, engedelmeskedj végre Margit, és mindenkinél jobb dolgod lesz, s már nem meggyőzni kíván, egyszerűen parancsot adva kényszeríteni akar.

A közben megindult kínzások leírása *már-már morbid*. Szerzőnk nem idegenkedik a *túlzásoktól*. A lány húsát vasgerebenekkel marcangolták, testéből a vér „*tamquam aqua de fonte*”, mint víz a forrásból áradt, a körülállók a borzalom láttán a legkeservesebben sírtak, és még Olibrius is eltakarta köpenyével az arcát, mert „*pro sanguinis effusione non poterat eam aspicere*”, a vér kiáradása miatt nem tudott a lányra nézni. A helyzetet bonyolítja a Margitot ugyan sajnáló, de – még – meg nem értő körülállók és a lány között kialakult vita. Mindezt jól egészíti ki a *fokozó hatású, ritmust adó vocativusok, fölkiáltások halmozása*: „O Margareta”, „O mali”, „O saevissimi”, „O impudici”, „O impudicus”, „O horribilis et irrationabilis leo” stb.

A 303-as keresztényüldözés, különösen Keleten, valóban ennyire borzalmas volt, mégis a szenvedések ilyen koncentrált sokasága a legenda későbbi betoldásának tekinthetők. *E részek tulajdonképpen az új igényeket kielégítő folyamatnak, az alapszöveg izgalmas liturgikus drámai játékká válásának kellékei*. Mindezt azonban úgy teszi a szerzőnk, hogy *nem csúszik erőteljesebben a profán szórakoztatás síkjára*. Ahogyan korábban Olibrius szerelmi vágyának ábrázolásánál is tartózkodott a profanitástól, itt is igyekszik megmaradni a vallásos irodalom keretei között.

Az ájtatos műhöz illő magasztos, *szárnyaló hangvételt* a főhős gondolatai hordozzák. Margitnak Olibrius szavaira előadott csattanós feleletei egyben a mű ritmusának meghatározó alapelemei. Fő részei: az érvelés, imádság és tanítás. Mondanivaló szempontjából mindháromnak *alapvonása a kirekesztés*. Csak Krisztuson és a keresztény hit útján lehet eljutni az üdvösségre, a bálványimádás és a világi csábítások romlásba döntenek. Margitnak Olibriushoz intézett szavaiban az egyre erősödő indulat, szána-lom és némi gúny is érződik, mely egészen idáig vezet: „O impudicus canis et audax” „O horribilis et irrationabilis leo”, „Ó te esztelen és vakmerő kutya”, „Ó te legszörnyűbb oktalan oroszlán”, imáiban viszont a legbensőségesebb lírai hangvétel uralkodik.

A 2. nap eseményei között találkozunk a mű történetének egyediséget adó eseménnyel, a sárkány elleni küzdelemmel. *Ez az epizód jelöli ki Margit életírásának sajátos helyét a többi vértanú szűz legendája között és a keresztény nép hitvilágában*. E misztikus, túlfokozott jelenetben most már színről-színre találkozik a földi [Margit] és a túlvilági [sárkány, fekete ember, galamb] szféra. Itt érjük el történetünk tetőpontját, itt válik teljessé a jó diadala.

Világos, hogy Margit nem pusztán a világi hatalommal áll szemben. Látszólag ugyan a római birodalom hivatalnokával, Olibriusszal küzd, de többről van szó. Ezt jelzik a megpróbáltatások között Istenhez intézett ismételt kérései: „*dimicem contra adversarium meum facie ad faciem et videam deictum inimicum meum, qui mecum pugnat*,” add, hogy szemtől-szemben harcoljak az ellenségem ellen, és lássam a vereséget szenvedett ellenemet, aki velem küzd. „*Praecipe, ut vincam inimicum meum, qui mecum pugnat, et iudicium afferam contra eum, ut loquar cum eo facie ad faciem; quid enim nocuerim illi, ignoro*.” Parancsold meg, hogy győzzem le az ellenséget, aki velem harcol, és ítéletét ellene fordítsam, hogy beszéljek vele színről-színre, ugyanis nem tudom, mit ártottam neki! „*Demonstra mihi, qui mecum pugnat*.” Mutasd meg nekem, ki harcol velem. Erre az igazi ellenség, a sátán is megjelenik.

A *passio* második napjának a hetedik órájában, azaz du. 1 órakor fejeződött be Margit első nyilvános kihallgatása. Ekkor egy teljesen sötét, valószínűleg földalatti börtönbe zárták. Kiváló hely Margit és a különböző formában megjelenő ördög misztikus küzdelmének a bemutatására.

Ez az életírás legmozgalmasabb része: a lányt börtönbe vetik, újból színre lép – az ajtó ablakán bekukucskáló – szerző, Margit megöli a sárkányt, a fekete ember [ördög] elleni további küzdelem, a fényt hozó beszélő galamb [Szentlélek] föltünése. Az eddigi érzelmi töltést, feszültséget e fordulatos rész a már ismert írói eszközök halmozott alkalmazásával viszi tovább. Az események folygorsulnak, s mielőtt a túl sok disputa unalmassá lenne, a szöveg lendületesebbé válik. A líraiság erősödik. Erőteljesebbékké lesznek az egyéni emberi érzelmek. Margitot az elhagyatottság, félelem, bizonytalanság érzése tölti el. Ehhez kapcsolódva születik meg talán az egész mű legszebb egyéni alkotású, nem a Szentírásból vett hasonlata: „*Sancta Margareta facta est ut herba pallida*”, a sárkánytól való félelmében Margit olyanná lett, mint a hervadó fű. Természetesen az Isten dicsérete, mely itt *liturgikus magasztalássá* alakul, az Istenhez fordulás és a belső érzésvilágot tükröző ima továbbra is hangsúlyozott marad.

A szöveg szinte megszámlálhatatlanul sokszor él a *részletezés* eszközével. Az Úrral kapcsolatban: Deus, qui”, „Tu es”, ugyanígy látatja Margitot saját szavain keresztül: „Ego”, de hasonló módon kap alapos kifejtést az ördög, egy-egy hittétel és így tovább. *Ismétlései*: csak a „vidi” sorozatban 13-szor fordul elő egymás után, az imperativusok gyakorisága: „Cessa”, a *fölkiáltások*: „O quam mirandum est”, a *variálások*, *gondolatis-métlések* nyomatékosító és ritmust alkotó elemek. A stílust már nem csak szentírási sorok, hanem saját fordulatok is alakítják. *Kicsinyítő képzők*: „signaculum”, *alliterációk*: „signati signaculo,” „crux crevit” zeneiséget adnak a szövegnek.

Művelődéstörténeti szempontból a legnagyobb jelentőséggel a rész *sárkányábrázolása* bír. Hihetetlen pontossággal kapjuk meg a szörny tulajdonságait és küllemét. Az ördög egyéb megjelenései, nevei, magatartása, eredetükről való népies elképzelés rögzítése hallatlan érdekes részletekkel gazdagítja a korabeli *ördögelképzelésekről* való tudásunkat. Teljesen *antropomorfizálja* az alvilági démont. Ennek szinte komikus jelenete, midőn a nyakán álló Margithoz így szól az ördög: „Deprecor te, sancta famula Christi, allea pedem tuum de cervice mea, ut repausem modicum et enarrabo tibi amnia opera mea.” Könyörgők hozzád, ó Krisztusnak szent szolgálója, vedd le lábadat a nyakamról, hogy összeszedjem magam egy kicsit, és fölfedjem neked minden művemet.

Hasonlóan értékesek az ördög legyőzésére, az *ördögűzésre* vonatkozó részek. Ennek első eleme az ördögre zúdított szitok. Az elhangzott szavak hét évszázad távlatából is az *ókori átokmondó táblákra emlékeztetnek*. „Cessa de mea virginitate. Ego Deum adiutorem habeo. Cessa, maligne, genus horribile. Cessa homicida, Christus mihi protector est. Cessa, foetor maligne, iniqua fera, auctor gehennae.” Távozz az én szüzességemtől. Az Isten az én segítőm. Távozz gonosz, szörnyűséges fajzat! Távozz gyilkos, Krisztus az én védelmezőm! Távozz bűzös gonosz, ellenséges vadállat, gyehennának szerzője! (Ez Olibriusszal kapcsolatban is előfordul a X. szakaszban.) Az átokmondó táblák hangneme az események előrehaladtával egyre inkább uralkodóvá válik a hit ellenségeit illetően. Ez Szent Pál-i gondolat, hisz ő mondja, átkozottak, kik nem szeretik az Istent. Ördögűzésnél az ellenszegülőhöz intézett kemény szavakhoz cselekedet és az Úr nevében adott parancs járul. A cselekedet az ördög megjelölése, „consignavit eum”, azaz az ör-

dög felé irányított keresztvetés, a parancs pedig: „Vade post me, Satanas.” Távozz tőlem, sátán, melyek után a gonosz természetesen elenyészik.

E résztől valóságos példatárát kapjuk az ima műfaj gazdagságának. Ezek nagyon erős formai és tartalmi azonosságot mutatnak a zsoltárokkal. Margit ezekben személyes hangon szól. Lényegében Isten veszélyben forgó emberének kiáltása, könyörgése a szabadulásért, megerősítésért, az üdvösségért.

Gyakoriak az Isten hatalmasságát elősoroló, tetteit hirdető, a neki hódoló erőket számba vevő himnikus hangnemű sorok. „Nam ego illum adoro, quem terra tremiscit, mare formidat, quem timent venti et omnis creatura, cuius regnum permanet in saecula saeculorum. Amen.” /Mert én azt imádom, akit a föld fél, a tenger retteg, akit félnek a szelek és az egész teremtet világ, s akinek az uralma örökre megmarad. Amen./ Liturgikus magasztalások: „nomen tuum benedictum est in saecula saeculorum. Amen. /A te neved áldott mindörökkön örökké. Amen./ „Benedictus est dominus Deus in saecula saeculorum” etc.

Kiemelkedő a sárkány fölött aratott győzelem után mondott imádság. Személyes köszönő és dicsőítő ima.

*Laudo et glorifico nomen tuum, Deus, gaudeo et exulto, lapis angularis Christe Iesu, rex immortalis, columna fidei, principium sapientiae et innumerabilium angelorum perpetuus rex, fundamentum forte. Nunc fidem meam florentem vidi, gaudium animae meae, vidi Rufonem daemonem in terra prostratum, vidi homicidam interfectum, vidi foetorem eius a me cessare. Vidi infernum prostratum, vidi vermem comesorem conculcatum. Vidi putredinem eius recedentem a me. Vidi venenum eius terga vertens. Vidi rabiem eius quiescentem. Vidi crucem meam florentem. Vidi corpus meum odora suavitatis emanans. Vidi oleum sanctum a me veniens. Exspecto columbam meam hilarem ad me venientem. Vidi gaudium meum et exulto et in suavitate consisto, draconem interfeci, audaciam multiformis conculcavi, fiduciam aeternam teneo. Ideo *gratias tibi ago, sancte rex immortalis. Perpetuus imperator, refugium omnium peccatorum, gubernator et turris fortitudinis, corona martyrum, virga aurea, cathedra refectionis, lapis pretiosus, salvator omnium, Deus benedictus in saecula saeculorum. Amen.**

/Dicsérem és dicsőítem a te neved Istenem, örülök és ujjongok, Jézus Krisztus szegletkö, halhatatlan király, hitnek oszlopa, a bölcsességnek forrása, a megszámlálhatatlan angyalok örökös királya, erős oszlop. Most tekintsd az én virágzó hitemet, lelkemnek az örvendezését. Láttam, hogy az a vörös démon elterült a földön, láttam megölve ezt a gyilkost, láttam, hogy az ő bűze eltávozott tőlem. Láttam a leigázott poklot, láttam széttaposva ezt a falánk férget. Láttam, hogy tőlem eltávozik az ő rothadtsága. Láttam, hogy az ő mérge meghátrál. Láttam, hogy dühe lecsöndesedik, láttam, hogy az én keresztem kivirágzik. Láttam, hogy testem a kellem illatával illatozik. Láttam a belőlem kifolyó szent olajat. Várom a hozzám jövő, vigasztaló galambot. Láttam az örömet, ujjongok, és e kellemességben megmaradok, s megöltem a sárkányt, a sokalakú sárkánynak a vakmerőségét megtapodtam, az örök hűséget megtartottam. Ezért hálát adok Neked, szent és halhatatlan király. Örök uralkodó, minden bűnösök menedéke, kormányzó, erősség tornya, vértanúk koronája, aranyvessző, fölülülés trónja, drágakő, mindenki megváltója, örökké áldott Isten. Amen.)

Az indítás hangulatát az örvendezést, magasztalást kifejező igék halmozása: laudo, glorifico, gaudeo, exulto, és egy Szentháromságot magasztaló litániarészlet adja. A szöveg ugyanezen elemekkel fejeződik be, hangulatilag azzal a többlettel, hogy az örvendezést fölváltja a hálaadás: „gratias tibi ago”, és az Urat dicsőítő litánia jellegű magasztalást szokásos módon doxológia zárja. A keret közti rész alapos részletezéssel, ismétlésekkel, rövid, pörgő tagmondatokkal mutatja be, ugyanazt a győzelmet. Alapelem a „vidi” /láttam/ és az ezt követő valóságos és elvontabb képek ismétlése. Ebbe a már megszokott menetbe hoz új elemet, jelentést, érzelmet a két jelen idejű ige: exspecto /várom/ és exulto /örvendezek/, melyek az események tovább vitele szempontjából fontosak. Az imának egyértelműen liturgikus jellege van.

A 3. nap XVII-XXII. szakasz.

A börtönben töltött éjt újabb kihallgatás követi a város főterén. A nap a legenda legpörgőbb párbeszédével indul, majd a kínzások különböző nemei kerülnek sorra. A jámbor mondanivalóról – mint eddig – Margit imái gondoskodnak. Az imákban a dicsőítés és a bizalom érzése válik uralkodóvá.

A rész igazi többlete a *csodák jelentkezése*. Eddig, leszámítva a börtönben játszódottakat, ami a nép előtt rejtve maradt, csodák nem történtek. Az isteni beavatkozásnak ez a módja az eseményeket új aspektusba helyezi. Már nem csak Margit egyébként logikus, a *skolasztikus gondolkodáshoz méltó alapos érvelésre* épített szavai tanúskodnak a keresztény hit igazságairól, hanem közvetlenül maga az Isten. A történetek a misztika eszközeivel mindenki számára világosan közelítik egymáshoz a mennyei és a földi világot. A Krisztusnak való további ellenállás teljesen értelmetlen. Olibrius, a gonosz megtestesítője azonban ezt már nem képes fölfogni. Magatartásában megátalkodott, és teljesen eszét veszette.

A történet drámaisága még fokozható. A korábban értetlenkedő, a főhőst „jó indulatúan” az Istentől eltántorítani akaró antiochiai nép most a vértanúság vállalására is készen elfogadja a hitet. A hóhér pedig már vonakodik végrehajtani az ítéletet. Margit parancsol rá, tegye, mit tennie kell! A pribék fohászodik: „Domine, ne statuas mihi hoc peccatum.” Uram ne ródd föl nekem ezt a bűnt, és remegve omlik Margit holtteste mellé.

Csattanós tehát a befejezés. Margit teljes diadalt arat, és, mint aki befejezte földi küldetését, így szól: fivérem, emeld föl kardodat, és fejezz le engem. „*Ecce, iam vici mundum.*” Íme, már legyőztem a világot.

Ennek megfelelően Margitnak a *kivégzés előtt elhangzott imájában* már nem a segélykérő, állhatatos, szabadulást, megerősítést váró, az üdvösség után vágyakozó nő áll előttünk, hanem a *közbenjáró*. A mondanivaló kifejtését segítve határozott ívet mutatnak tehát az imák, míg a főhős személyes hangvételű fohászaitól eljutnak, s velük együtt eljut a nép is a segítő szent személyéhez.

Ez az ima formailag lazábban kapcsolódik a legenda szövegéhez. Nem is mutat sok hasonlóságot a többi, szentírási ihletettségű, szárnyaló imádsággal. Azokhoz képest egészen egyszerű. Az idők folyamán sokszor kiegészíthették, újra írhatták. Ezért mostani alakjában hosszú. Ezzel szemben, mivel a kultusz formáit örökíti meg, tartalmilag fontos. Hagiográfiai szempontból az *egyik legértékesebb általános érvényű betoldás*. Azért „csak” általános, mivel ilyen kéréseket és ígéreteket tartalmazó imával valamilyen formában szinte minden ókori vértanú élettörténetének a végén találkozunk. Ezek többnyire azonos módon születtek. A szentek kivégzésük előtt kérik a hóhért, aki sokszor

már a megtérés határán van, engedje őket könnyörögni. Ezután földre borulva elhangzanak a kérések, melyek tartalmilag, fölépítésüket és „érvrendszerüket” tekintve, nagyfokú hasonlóságot mutatnak. Így ezekből, legyen az bármily csábító, az adott *szent sajátos tiszteletére vonatkozó alapvető következtetéseket nem szabad levonni. A kultusz speciális vonásainak kiindulópontját az élettörténetben kell keresni.*

Ez Margittal kapcsolatban is így van. Margit az öt tisztelőnek bűnbocsánatot, Szentlélekkel való töltekezést, egészséges gyermek születését, az ördögtől való menekvést kér, mely kérések teljesítését az általános koreográfia szerint mennyei szózat erősíti meg. Az igazi értéke a részeknek, hogy megadják az általános tisztelet megnyilvánulási formáit: a *szent élettörténetének megírása, összeszerkesztése, lemásolása, olvasása, hallgatása* vagy pusztán csak a legendát tartalmazó könyv őrzése, kézbe vétele, templom építése, az ereklyéik tisztelete, különösen megcsókolása, gyertyagyújtás a *szent templomában*, nevének segítségül hívása. Ezek egyben a középkori népi vallásosság megnyilvánulási formái is, mely népi vallásosság akkoriban még nem szakadt el a hivatalos egyházi gyakorlattól úgy, mint a későbbi időkben. *Margit imádsága tehát az első évezredbeli keresztény nép általános szokásainak a tükrözője, és semmiképpen sem a Margit kultusz sajátos összefoglalása.*

„Deus, qui palmo mensurasti caelum et mensurasti terram, qui mari limitem posuisti, exaudi deprecationem meam, ut, si quis legerit librum gestorum meorum aut audierit passionem meam legendo, ex illa hora deleantur peccata eorum. Et quisquis lumen fecerit in basilica mea de suo labore, non imputentur peccata eorum. Et quisquis inventum fuerit in iudicio terribili et memor fuerit nominis mei, libera eum de tormentis.

Adhuc peto, domine, ut qui legerit aut qui tulerit in manu sua vel qui audierit eam legendo, ex illa hora non imputetur peccatum illius, quia caro et sanguis sumus et semper peccamus et nunquam cessamus.

Adhuc peto, domine, et qui basilicam in nomine meo fecerit, et qui scripserit passionem meam, vel qui de suo labore comparaverit codicem passionis meae, reple illum spiritu tuo sancto, spiritu veritatis, et in domo illius non nascatur infans claudus aut caecus aut mutus, neque ab spiritu in mundo temptetur, et si petierit de peccato suo, indulge ei, domine.”

/Istenem, ki tenyereddel mérted ki az eget és a földet, aki határt szabta a tengernek, hallgasd meg az én könnyörgésemet. Ha valaki majd olvassa az én viselt dolgaimnak a könyvét, vagy pusztán hallgatni fogja fölolvadás útján az én szenvedéseimet, tüstént szűnjenek meg azok bűnei. Ha valaki gyertyát fog gyújtani bazilikámban saját áldozatvállalásával, ne számítsanak azok bűnei, és bárki is találta az őt a gyötrelmekből. Még azt is kérem Uram, hogy aki olvassa majd, vagy kezébe veszi, vagy pedig hallgatja valaki fölolvadása által történetemet, tüstént ne számítsanak többé azok bűnei, mivel hús és vér vagyunk, és mindig vétkezünk, és soha nem szűnünk meg ezt tenni. Még azt is kérem Uram, hogy aki majd bazilikát fog építeni az én nevemnek, vagy meg fogja írni az én szenvedéstörténetemet, vagy aki saját fáradozása révén össze fogja állítani szenvedéseimnek a könyvét, töltsd el őt Szentlelkeddel, az Igazság Lelkével, házában ne szü-

lessék sánta, vak vagy néma gyermek, ne kísértsék meg tisztátalan lelkek, és ha könyörögni fog bűneit illetően, irgalmazz neki Uram!)

A többi legendabeli imádság mellett ez azért kiemelendő, mivel a szerző nem használ szó szerint szentírási idézeteket, melyek az egyéb esetekben meghatározó jelentőségűek voltak. Ha úgy tetszik, a XIX. szakasz végén egy – nyilván a zsoltárok és más liturgikus imádságok hatására készült –, önálló imával találkozunk.

Elolvasva ugyanaz a fennkölt hangvétel, a kései olvasót is magával ragadó lendület érezhető benne, mint a legenda más részeiben. Alappilléreit a *vocativusok* adják. Az induló megszólítás: „Deus, qui” után az ima ívei kétszer nyugszanak meg a megszólítás ugyanazon formáin: „Adhuc peto, domine”, és mennek tovább lendületesen halmozva a kéréseket, ígéreteket, hogy a végén visszatérve az indító formulához az ima hasonló módon zárjon: „domine.” A *vocativusok* így biztos szerkezeti elemei a kérő imádságnak. Az indító és záró formuláival egyben keretet is adnak. Az ima a megszólítás és a dicsőítő jellegű részletezést /Deus, qui ... qui .../ követően sajátos belső ritmussal bír. Ezt egyfelől a nyelvtani alakoknak a szabályos ismétlődése: a határozatlan névmások /quis, quisquis .../ és a ráfelelő kijelölő értelmű névmások /eorum, illius, illum .../, az igék „ha majd meglett” értelmű futurum perfectum alakjai /legerit, audierit, fuerit .../ és a válaszoló fölszólító és parancsoló formái /deleantur, imputentur, libera .../, másfelől az ugyanazon tartalom körüli gondolatok ismétlése, a gondolatritmus adja. Mint ahogy a legenda más részein, a szerző itt is meglep bennünket az egymást követő sok „ha... akkor” kitételek között egy sajátos tartalmú, ha úgy tetszik csattanós mondattal. Ez már túlmutat az ima eddigi határain. Kiszól a jelenbe, az olvasóhoz, új hangulati elemet víve az egyetlen magyarázó mellékmondattal az ima menetébe: ha valaki ezt és ezt megteszi, Uram, annak add meg azt és azt, és bocsásd meg a bűneit is, mert hát „quia caro et sanguis sumus et semper peccamus et nunquam cessamus”, mivel hús és vér vagyunk, mindig is vétkezünk, és soha nem szününk meg ezt tenni. Lényegében ez az egyetlen sor, mely Margit részéről a bűnbánat hangján szól.

Miracula

A legenda befejező része a *miracula*, a csodajegyzék, a XXIII-XXIV. szakasz. A *prologushoz* és a *vitához* hasonlóan rövid, hisz a legenda célja nem ezeknek a részeknek az alapos kifejtése volt. A szöveg általános jellemzőinek megfelelően itt is szentírási ihletettséggű szavakkal tudósít bennünket az eseményekről. *Liturgikus sorokkal*: „Sanctus, sanctus, sanctus”, „Hosanna” dicsőíti az Istent, beszámol sánták, vakok, süketek és bénák gyógyulásairól, *Margit lelkének a mennybeviteléről, ereklyéinek a sorsáról*. Későbbi legendáiban ezek az események jóval nagyobb és regényesebb elbeszélést nyernek. Majd, mint a bevezető végén él a *figyelemfölhívás és kiszólás* eszközével, s ahogy ugyanezzel indította a három nap eseményeinek az előadását, keretbe zárva *halmozott imperativusokkal* zárja a történetet: *omnes audite, compungite, ponite, adorete*, és, mint általában, egy rövid *doxológiával* zárul az élettörténet: *Iesus Christus, „cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.”*

És most lássuk a legendát!

**Passio Sancte Margarite virginis,
que passa est in Antiochia civitate
sub Olibrio XIII. kalendas Augusti**

I. Post resurrectionem domini nostri Iesu Christi et gloriosam ascensionem eius in caelum ad Deum patrem omnipotentem, in illius nomine multi martyres passi sunt et apostoli coronati sunt et innumerabiles sanctificati sunt. In nomine domini nostri Iesu Christi vicerunt hunc mundum et superaverunt tyrannos et carnifices. Adhuc tamen obtinebat insaniam hominum diaboli rabies, et idola surda et muta et caeca, manu hominum facta adorabant, quae nec illis proderant, nec sibi.¹

II. Ego autem in nomine Christi, Theotimus² nomine, vocatus a domino et doctus profunditate litterarum, posui me omnes chartas perlegere, et neminem inveni, in quem oporteat credere, nisi in nomine domini nostri Iesu Christi, qui caecos illuminat, surdos audire facit, mortuos suscitavit, martyres coronat³ et omnes credentes in se salvat. Ego enim Theotimus baptismum accepi in nomine patris et filii et spiritus sancti, baptizatus in omni sapientia et scientia Dei. Posui me caute agnoscere, quomodo pugnavit beatissima Margareta contra daemonem tyrannum et vicit hunc mundum.⁴ Ego secundum meam virtutem dedi pretium et chartas comparavi ab eis, qui illo tempore scriptores erant, et scripsi omnia, quae passa est beatissima Margareta, in

**Szent Margit szűz szenvedése, aki
Antiochia városában Olibrius
idejében július 20-án halt meg**

I. Az Úr Jézus Krisztus föltámadása és a mindenható Atyához való dicsőséges mennybemenetele után nevéért sokan szenvedtek vértanúságot, apostolokká koronáztattak, így sokan váltak szentté. A mi Urunk Jézus Krisztus nevében legyőzték ezt a világot, fölülkerekedtek a zsarnokon és kínzóikon. Mégis az idő tájt az ördög eszeveszettsége erősen hatalmában tartotta az emberek esztelenségét, és azok a saját kezük által készített süket, néma és vak bálványokat imádták, melyek sem nekik, sem amazoknak nem használtak.¹

II. Én pedig Krisztus nevében, akit az Úr után Theotimusnak² hívnak, s ki az írások mélységeiben jártas vagyok, arra szántam el magam, hogy minden írást elolvassak, és senkit sem találtam, akiben hinni lehetett volna, csakis s mi Urunk Jézus Krisztus nevét, aki vakokat megvilágosítja, a süketeket hallóvá teszi, a halottakat föltámasztja, a vértanúkat megkoronázza,³ és minden őbenne hívőt üdvözít. Én, Theotimus elmerülve minden bölcsességben és Istennek az ismeretében a keresztséget az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kaptam. Arra szántam el magam, hogy körültekintően megismerjem, milyen módon küzdött Boldog Margit a démoni zsarnok ellen, és győzte le ezt a világot.⁴ Tehetőségemnek megfelelően pénzt áldoztam erre, és megszerez-

-
- 1 Utalás a Jelenések könyvének szövegére. Az emberek nem tértek meg, hanem „daemonia, et simulacra aurea et argentea, et aerea et lapidea, et lignea, quae neque videre possunt, neque audire, neque ambulare” /Apc 9,20/. Mivel ez istenkáromlás, Krisztus igazi követői ezt mindenkor visszautasítják. A bálványimádás a gonosz cselekedete.
 - 2 A legenda szerzője. Személyéről semmi biztosat nem tudunk. A legendák nevének egyéb változatait örökítették meg: Theotinus, Teotynos, Theotinchus, Theostus.
 - 3 A Szentírásban több hasonló megfogalmazással találkozunk. A 145. zsoltárban például így: „Dominus illuminat caecos” /Ps 145,8/.
 - 4 Szent János evangéliumának fordulata: „ego vici mundum” /Jo 16,33/. Krisztus legyőzte ezt a világot, azaz megtörte a sátán földi hatalmát.

libris chartaneis, quomodo pugnavit contra daemonem et vicit eum et coronata est. Aures habentes, omnes audite corde,⁵ et intelligite, viri; virgines, proponite vos velut puellae tenerae. Lectionem legentes ita laborate, ut accipiatis requiem sempiternam cum beata Thecla⁶ et sancta Susanna.⁷

III. Beatissima Margareta erat Theodosii⁸ filia, qui erat gentilium patriarcha et idola adorabat. Hic habebat de se natam unam filiam, in quam spem suam ponebat. Illa autem spiritu sancto erat repleta, mox nata de sua matre.⁹ Et data est in quendam civitatem habentem stadia XV¹⁰ ab Antiochia.¹¹ Quae nutrita est ab ea, quae suscepit eam, ut nutriretur. Quando autem mortua est mater eius, beatissima Margareta ampliore desiderio tenebatur a sua nutrice, quia vere formosa erat et Christum invocabat et dominum adorabat. Odiosa erat suo patri, dilecta autem patri domino Iesu Christo.

IV. Erat autem annorum XV et delectabatur in domo nutricis suae. Audivit enim omnium martyrum certamina, quod multus sanguinis iustorum effundebatur

tem a műveket azoktól, aki azokban időkben írók voltak, és egy hártyalapokból álló könyvben mindent összeírtam, amit Boldog Margit elszenvedett, s hogy milyen módon küzdött a démon ellen, és győzte le őt, s nyerte el a menyjei koronát. Akinek füle van, hallja meg szívével,⁵ és ismerjétek meg ő, ti férfiak; ő, szüzek, úgy iparkodjatok, mint a zsenge lányok. Ti, akik az ő élettörténetét olvassátok, úgy fáradozzatok, hogy elnyerjétek az örök üdvösséget Boldog Teklával⁶ és Szent Zsuzsannával⁷ együtt.

III. Boldog Margit Theodosius⁸ leánya volt, aki mint a pogányok előjárója bálványokat imádozott. Volt neki egy saját magától való leánya, kibe minden reményét helyezte. Őt pedig, mielőtt megszületett az anyjától, a Szentlélek töltötte el.⁹ Egy Antiochiától¹⁰ XV stádiumnyira¹¹ lévő városba adták nevelésre. Ott egy nő táplálta, aki magához vette, hogy nevelje. Midőn pedig meghalt az anyja, Boldog Margitot még nagyobb ajtatóssággal tartotta magánál ez a dajka, mivel szép volt, és Krisztust hívta segítségül, és Uraként dicsőítette. Gyűlöletes volt a vérszerinti apja, szeretett az igazi apa, Jézus Krisztus számára.

IV. 15 éves volt, és jól érezte magát a dajkájához. Mivel az igazaknak abban az időben Jézus Krisztusnak, Megváltónak a nevéért nagyon sok vére ontatott, hal-

5 Közkeletű bibliai beszédfordulat. „Qui habet aurem, audiat”, akinek füle van, hallja meg!

6 Szent Tekla szűz. A hagyomány szerint ő az Egyház első névről ismert vértanúja. Az apokrif írások szerint Ikóniumban élt, ahol 45 évesen lett Szent Pál tanítványa. Emléknapja szeptember 23. A haláluk védelmezője.

7 Szent Zsuzsanna a III. században élt római vértanú. Szent Caius pápa unokahúga. Emléknapja augusztus 11.

8 Eme „istengyűlölő” nevének különböző változatait hagyományozták rá a legendák: Theodosius, Teodosius, Teodosios. Egyes életírások szerint Margit édesapját nem így, hanem Aedesiusnak /templomi/ hívták.

9 Az esemény Keresztelő Szent János élettörténetének a mintájára kerülhetett a legendába. Jánost az Úr angyalának tanúsága szerint „Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae” /Lc 1,15/, már anyja méhében a Szentlélek töltötte el.

10 2,5-3 km.

11 Kisázsia egyik legjelentősebb tartományában, Pisidiában lévő város. Szent Pál első apostoli útján érintette a települést. Valószínűleg jelentős keresztény közösség élt ott.

in illis temporibus pro nomine Iesu Christi salvatoris.¹² Ipsa vero spiritu sancto repleta totam se tradidit Deo, qui eam salvam fecit, et virginem eam reddidit Deo castam castioremque omnium.

V. Ipsa pascebat oves nutricis suae¹³ cum ceteris puellis coetaneis suis. In diebus illis transibat Olibrius¹⁴ praefectus de Asia in Antiochiam civitatem. Veniebat autem persequi Christianos et deos suos vanos suadebat adorare. Et ubi audiebat, quod aliquis Christum nominaret, statim eum ferreis nexibus constringebat. Et ubi vidit beatam Margaretam in propinquo pascentem oves nutricis suae, statim eam concupivit dixitque ministris suis: Ite festinanter, comprehendite illam puellam. Si est libera, accipiam eam uxorem; si ancilla est, dabo pretium pro ea et erit mihi concubina. Bene enim erit ei in domo mea propter pulchritudinem eius. Cum autem apprehenderent eam milites, qui missi fuerant a praefecto, coepit Margareta invocare Christum ac dicere: Misere mei, domine, miserere mei.¹⁵ Ne perdas cum impiis animam meam et cum viris sanguinum vitam meam.¹⁶ Fac me laetari semper in te, domine Iesu Christe, et te laudare semper. Ne permittas animam meam contaminari et ne polluat fides mea. Non inquinetur corpus meum, non immutetur scientia mea. Non proiciatur margarita mea in lutum.¹⁷ Non immu-

lott a mártírok szenvedéseiről.¹² Eltelve Szentlélekkel magát teljesen az Istennek szentelte, aki üdvöt szerzett neki, és ő szüzességét és tisztaságát mindenki közül legmakulátlanabban adta vissza Istennek.

V. Más, hasonló korú lány társaival legeltette dajkája juhait.¹³ Ezekben a napokban Olibrius¹⁴ helytartó Ázsia provinciából Antiochia városába tartott. Jött pedig, hogy üldözze a keresztényeket, és hogy az ő hiábavaló isteneinek az imádsára bírja őket. És ahol meghallotta, hogy valaki Krisztust szólítja, tüstént vasbílincsekbe verette. Amikor meglátta Boldog Margitot, aki a közelben legeltette a dajka juhait, azonnal megkívánta és így szólt szolgálóihoz: Menjetek gyorsan, és fogjátok el azt a lányt. Ha szabad, mint feleséget magam mellé veszem, ha szolgáló, megadom az érte járó árat, és ágyasommá teszem. Szépsége miatt jó dolga lesz az én házámban. Amikor a katonák, akiket a prefektus küldött, megragadták, Margit Krisztust kezdte segítségül hívni mondván: Irgalmazz nekem, Uram, irgalmazz!¹⁵ A gonoszokkal együtt ne veszítsd el lelkemet, és a vér fiaival életemet.¹⁶ Úr Jézus Krisztus, tégy engem mindig benned örvendezővé és mindig téged dicsérővé! Ne engedd lelkem megfertőzni, és hitemet bepiszkítani! Ne nyugtalankodjék a testem, és ne változzék meg fölfogásom! Ne vetessék az én gyöngyöm a sárba!¹⁷ Ne változzék meg az értelmem az ördög

12 A Diocletianus császár uralkodása alatt, 303-ban indult és az évek folyamán, különösen a keleti tartományokban egyre vadabbá váló üldözésekről van szó.

13 Alázatosságot kifejező mozzanat. A Teremtés könyve szerint Ráchel, Jákob felesége számára előkelő származása ellenére sem volt méltatlan apja juhait őrizni /Gn 29,9-11/. A kettejük közti párhuzamra Margit más életírásai határozottan utalnak.

14 A nevének Olimbrius változata is előfordul.

15 Különösen a zsoltárok gyakori fordulata. A nehézségekkel küzdő, bajban lévő ember kiált föl így: „Miserere mei, Domine” /Ps 9,14/, „miserere mei, Deus, miserere mei” /Ps 56,2/ stb.

16 „Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam” /Ps 25,9/.

17 A Máté evangélium ihlette gondolat. Ott olvashatjuk: „Nolite dare sanctum canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos” /Mt 7,6/. Ne adjátok a szent dolgot a kutyáknak, ne vessétek gyöngyeiteket a disznók elé.

tetur sensus meus a turpitudine iniqua et insipientia diaboli. Sed transmittit mihi angelum gubernatorem ad aperiendos sensus meos et os meum ad respondendum cum fiducia iniquo et impio praefecto sanguinario. Video enim me ut ovem in medio luporum.¹⁸ Ecce facta sum sicut passer ab aucupe, comprehensa in rete velut capra.¹⁹ Adiuvá me,²⁰ domine, et sana me. Ne me derelinquas in manus impiorum.

VI. Venerunt autem milites ad praefectum dicentes: Domine, potestas tua non potest ei esse communis, quia non est serviens diis nostris, sed dominum et Christum praedicat, quem Iudei crucifixerunt. Olibrius vero immutavit vultum faciei suae et iussit eam venire ante se dixitque ad eam: Ex quo genere es tu? Enarra mihi: Libera es an ancilla? Beata Margareta respondit: Libera ego sum et Christiana. Praefectus dixit: Cuius fide regeris, vel quomodo nuncuparis? Sancta Margareta respondit: Nomine meo Margareta dicor. Praefectus dixit: Quem deum colis vel adoras? Sancta Margareta respondit: Ego invoco Deum omnipotentem et filium eius dominum rostrum Iesum Christum, qui meam virginitatem usque in praesentem diem illaesam atque inviolatam custodivit. Praefectus dixit: Ergo invocas nomen Christi, quem patres mei crucifixerunt. Margareta dixit: Quia patres tui Christum crucifixerunt, ideo perierunt; ipse autem permanet in aeternum et regni eius non erit finis.²¹ Tunc iratus praeses iussit beatissimam Margaretam in carcerem recludi, donec in-

méltatlan rútsága és balgasága miatt! Küldj irányítómúl egy angyalt elmém megvilágosítására és ajkamnak a rosszindulatú, kegyetlen és vérszomjas helytartónak való bátor válaszadás végett. Úgy látom magamat ugyanis, mint juhót a farkasok között.¹⁸ Íme, úgy vagyok, mint madárlép által megfogott veréb vagy kecske a hálóban.¹⁹ Segíts, Uram,²⁰ és gyógyíts engem, ne hagyj a kegyetlenek kezében!

VI. Odaérkezvén a katonák a prefektushoz így szóltak: Uram, a te állásod nem engedi a vele való közösséget, mivel ő nem a mi isteneinknek szolgál, hanem az Úr Jézus Krisztust hirdeti, akit a zsidók megfeszítettek. Olibrius megváltoztatva tekintetét megparancsolta, hogy hozzák elébe, s ezt mondta neki: Melyik nemzetségből származol? Mondd meg nekem, szabad vagy-e vagy szolgarendű! Boldog Margit ezt válaszolta: Szabad vagyok és keresztény. A helytartó ezt mondta: Miféle hit irányít téged, és hogy hívnak? Szent Margit válaszolta: Névszerint Margitnak hívnak. A helytartó ezt mondta: Melyik istent tiszteled vagy imádod? Margit ezt válaszolta: Én a mindenható Istent, és az ő fiát, a mi Urunkat, Jézus Krisztust, aki szüzességemet mind a mai napig sértetlenül és épen megőrizte. A prefektus ezt mondta: Tehát Krisztus nevéét hívod, akit az én atyáim feszítettek meg. Margit így szólt: Mivel a te atyáid megfeszítették Krisztust, elpusztultak. Ő azonban megmarad örökre, és országának nem lesz vége.²¹ Ekkor a haragos elöljáró megparancsolta, hogy Boldog

18 Utalás Szent Máté evangéliumának következő sorára: „Ecce, ego mitto vos sicut oves in medio luporum” /Mt 10,16/, íme, úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé.

19 A veréb mint a fogság és a szabadulás kifejezője szerepel a 123. zsoltárban. „Anima nostra sicut passer est de laqueo venantium” /Ps 123,7/, lelkünk kiszabadul, mint veréb a vadászok hálójából.

20 Gyakori fölkiáltás a Szentírásban. „Adiuvá nos, Domine Deus” /2 Par 14,11/, „adiuvá me” /Est 14,3/, „Deus, adiuvá me” /Ps 69,6/ stb.

21 „et regnabit in domo Jacob in aeternum” /Dan 7,14. Mich 4,7/ „et regnabit in domo Jacob in aeternum: et regni non erit finis” /Lc 1,32-33/.

veniret, per qualem machinationem eius virginitatem perderet. Tunc introivit iniquus praefectus in Antiochiam civitatem et adoravit deos suos surdos et mutos secundum fidem suam.

VII. Secundo autem die pro tribunali iniquus sedit et iussit adducere puellam et dixit ad eam: Vana puella, miserere corpori tuo et pulchritudini et teneritati tuae, et consenti mihi et adora deos meos et multam tibi dabo pecuniam et bene tibi erit super omnem familiam meam. Sancta Margareta respondit: Cognoscit Deus, qui virginitatem consignavit meam, quia mihi non suadebis, nec poteris me movere de via veritatis,²² quam ego coepi ambulare. Nam ego illum adoro, quem terra tremiscit, mare formidat, quem timent venti et omnis creatura, cuius regnum permanet in saecula saeculorum. Amen.²³ Praefectus dixit: Si non adoraveris deos meos, gladius meus dominabitur carni tuae et ossa tua dispergam super ignem ardentem. Nam si oboedieris mihi et adoraveris deos meos, corpus tuum, puella, erit mihi in amorem. Ecce, ante omnes tibi dico: Accipiam te in coniugium et bene tibi erit, tibi sicut et mihi. Sancta Margareta respondit: Ego trado corpus meum, ut cum iustis virginibus requiescam. Christus semet ipsum pro nobis tradidit in mortem,²⁴ et ego pro ipso non dubito mori, quia ipse suo signaculo sibi me consignavit.

VIII. Tunc iussit Olibrius quaestionariis suis eam in aere suspendi et virgis eam subtilibus caedi praecepit. Beatissima Margareta aspiciens in caelum dixit:

Margitot vessék börtönbe, amíg kigondolja, hogy minő mesterkedések által veheti el a szüzességét. Ekkor a gonosz helytartó Antiochia városába a ment, és a hite szerint imádta a saját süket és néma isteneit.

VII. A következő napon pedig e kegyetlen egy magas emelvényre fölülve megparancsolta, hogy a lányt vezessék elő, és így szólt hozzá: Ó, te, ostoba lány, irgalmazz a testednek és szépségednek és zsenge korodnak. Érts egyet velem, imádd az én isteneimet és sok pénzt fogok adni neked, az egész házanépemet fölül muló módon jó dolgod lesz. Szent Margit ezt válaszolta: Tudja az Isten, aki a szüzességemet megőrizte, hogy engem sem nem fogsz legyőzni, sem nem leszel képes az igazság útjáról²² eltéríteni, melyen már elkezdtem járni. Mert én azt imádom, akit a föld fél, a tenger retteg, akit félnek a szelek és az egész teremtet világ, s akinek az uralma örökre megmarad. Amen.²³ A prefektus ezt mondta: Ha nem fogod imádni az én isteneimet, a kardom fog uralkodni a testeden, és a csontjaidat perzselő lángok közé fogom szórni. De ha engedelmeskedsz nekem, és imárod az én isteneimet, tested, ó leányzó, enyém lesz a szerelemben. S íme, mindenki előtt mondom neked: házasságra választalak téged, és jó dolgod lesz mind neked, mind nekem. Szent Margit így válaszolt: Föláldozom a testem, hogy az igaz szűzekkel nyugodjak el. Krisztus saját magát adta értünk a halálra,²⁴ és ezért őerte nem habozom meghalni, mivel ő a saját jelével jelölt meg engem magának.

VIII. Ekkor megparancsolta Olibrius a vallatóknak, hogy függesszék föl a levegőbe, és vékony vesszőkkel megverette. Boldog Margit égre emelve a tekintetét így

22 A Szentírás gyakran nevezi „via veritatis”-nak Isten tanítását.

23 A 32. zsoltárra emlékeztető sorok. „Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem” /Ps 32,8/.

24 „tradidit semetipsum pro me” /Gal 2,20/, „tradidit semetipsum pro nobis” /Eph 5,2/.

In te, domine, speravi; non confundar in aeternum.²⁵ Ne irrideant me inimici mei, etenim universi, qui sustinent te, non confundentur propter nomen tuum,²⁶ domine, quia nomen tuum benedictum est in saecula saeculorum.²⁷ Amen. Et iterum oravit beatissima Margareta et dixit: Respice in me et miserere mei, domine, et libera me de manibus impiorum et de manu carnificis,²⁸ ne forte percussa formidet cor meum. Sed mitte rorem suavitatis, ut mitigentur plagae meae et dolor meus requiescat et convertatur in gaudium.²⁹

IX. Ipsa orabat et quaestionarii caedebant cum virgis corpus tenerum et sanguis eius tamquam aqua de fonte purissimo decurrebat. Et praeco clamabat: Cede, Margareta, et bene tibi erit super omnes puellas. Nam pro multa sanguinis effusione illic astantes omnes flebant super eam amarissime. Et dicebat ei quidam ex ipsis: O Margareta, vere dolemus te, quia vidimus te nudam laniari et corpus tuum macerari. O qualem decorem perdidisti propter incredulitatem tuam. Iste praefectus iracundus est et perdere te festinat et delere de terra memoriam tuam. Cece ei et vives. Beata Margareta respondit: O mali consilarii. O saevissimi vos et pessimi. Ite viri et mulieres ad opera vestra, mihi autem dominus adiutor est.³⁰ O mali consilarii, o impudici, quid

szólt: Uram, tebenned reméltem, s nem rendülök meg sohasem.²⁵ Add, ne nevesenek ki engem ellenségeim soha, mert mindnyájan, akik téged vallanak, nem botránkoznak meg a te neved miatt,²⁶ Uram, mert a te neved áldott mindörökkön örökké.²⁷ Amen. És újra imádkozott Boldog Margit: Tekints reám és irgalmazz nekem, Uram, szabadíts ki a gonoszok kezei közül és a kínzóm markából,²⁸ nehogy talán megrendülve megremegjen a szívem. Küldd nekem a kellemetesség harmatát, hogy enyhülést nyerjenek szenvedéseim, és szűnjenek meg fájdalmaim, és változzanak örvendezéssé.²⁹

IX. Míg ő könyörgött, a kínzók vesszőkkel verték gyöngé testét, s vére mint a legtisztább forrásból a víz, úgy folyt ki, és a vallató így kiáltott: Engedelmeskedj, Margit, és minden lánynál jobb dolgod lesz. Vérének sok omlása miatt az ott állók keservesen siratták. És ezt mondta neki valaki közülük: Ó, Margit, igazán sajnálunk téged, mivel látjuk, hogy mezítelenül korbácsolnak, és tépik a tested. Ó, kicsoda szépséget veszítettél el a hitetlenséged miatt. A prefektus földühödött, és el akar veszejteni, és a földről még az emlékedet is igyekszik eltörölni. Engedj neki, és élni fogsz! Boldog Margit ezt válaszolta: Ó, rossz tanácsadók! Ó, ti igen kegyetlenek és nagyon rosszak! Férfiak és asszonyok, menjetek a dolgotokra, az Úr az én segítségem!³⁰ Ó, rossz tanács-

25 „In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum” /Ps 30,2; 70,1/.

26 „Neque irrideant me inimici mei: etenim universi, qui sustinent te, non confundentur” /Ps 24,3/.

27 Többször előfordul az Ószövetségben ez a fordulat: „sit nomen Domini benedictum” /Tb 3,13; Jb 71,17, 112; Dn 2,20 etc./ Itt az idézet kijelentő módban az ima záró fordulata.

28 Szentírási ihletésű könyörgés. Gyakori Istenhez forduló kiáltás a „libera”, „libera me ab iis, qui oderunt me” /Ps 68,15/, „Libera me a persequentibus me” /Ps 141,7/.

29 Az imádság befejezése Jeremiás könyvének 31,13 és János evangéliumának 16,20 verseit tükrözi: „convertam luctum eorum in gaudium, et consolabor eos, et laetificabo a dolore suo”, gyászukat örömmre fordítom, és megvigasztalom őket, és az ő fájdalma után örömet szerzek, „vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium”, ti pedig szomorkodni fogtok, de szomorúságotok örömmre fordul.

30 „Dominus mihi adiutor” /Ps 117,6; Hbr 13,6/.

putatis? Si corpus meum tenerum exterminatur, anima mea cum iustis virginibus requiescit. Per ista corporis tormenta animae salvae inveniuntur. Credite vos in Deum meum, qui fortis est in virtute et petentes se exaudit et pulsantibus aperit portas paradisi. Nam ego vobis non oboedio, nec adoro deos vestros surdos et mutos, manu hominum factos.

X. Et dixit praefecto: Tu facis opera patris tui Satanae.³¹ O impudicus canis et audax, mihi Deus meus adiutor est. Et si in carne mea data est tibi potestas, Christus animam meam eruet de manu tua. O horribilis et irrationabilis leo³² et abominatus a Deo, confusus a Christo, cuius virtute confringitur perpetua poena. Benedictus est dominus Deus meus in saecula saeculorum.³³ Tunc praefectus iratus iussit eam in aerem suspendi et cum ungulis³⁴ acerbissimis carnes eius dirumpere. Beata autem Margareta aspiciens in caelum dixit: Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.³⁵ Tu autem Deus in adiutorium meum intende et exsurge.³⁶ Erue a framea, Deus, animam meam et de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humilitatem meam.³⁷ Con-

adók, ó szemérmetlenek! Mit gondoltok? Ha az én gyöngye testem el is pusztul, a lelkem az igaz szűzek társaságában fog megnyugodni. A testnek e kínzásai által a lelkek üdvözülnek. Higgyetek az én Istenemben, aki erős az erényben, a hozzá könyörgőket meghallgatja, és a paradicsom kapuit a kopogatóknak kitarja. Én nektek nem engedelmeskedem, és nem imádom a ti süket és néma isteneiteket, akiket az emberi kezek alkottak.

X. És így szólt a prefektushoz: Te atyádnak, a sátánnak dolgoit cselekszed.³¹ Ó, te szemtelen és vakmerő kutya, az Isten az én segítőm. És ha testileg neked kényedre-kedvedre ki is vagyok szolgáltatva, Krisztus a lelkemet kiragadja a kezeidből, ó, te legszörnyűbb, oktalan oroszlán,³² akit az Isten megátkozott, és Krisztus megzavart, akinek erénye által az örök bűn megtörik. Áldott az én Uram, Istenem, mindörökkön örökké.³³ Ekkor a helytartó haragosan megparancsolta, hogy függesszék föl a levegőbe, és a legélesebb gerebenekkel³⁴ marcangolják a húsát. Boldog Margit az égre emelve tekintetét így szólt: Sok kutya és a gonoszok gyülekezete vett körül engem.³⁵ Te pedig Istenem támadj és kelj föl az én segítségemre.³⁶ Ragadd el, ó, Istenem, a lándzsa elől a lelkemet és a kutya kezéből

31 „Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere” /Jo 8,44/, ti az atyáktól, az ördögtől valók vagytok, és az atyátok akarata szerint akartok cselekedni.

32 A kutya itt mint a saját hasznát kereső ember /Iz 56,9-12; Apc 22,15/, az oroszlán pedig mint az ördög megtestesítője /1 Pt 5,8/ jelenik meg. „Dominus qui eripuit me de manu leonis” /1 Reg 17,37/, az Úr az, aki kiragadott engem az oroszlán kezéből, „liberatus sum de ora leonum” /2 Tim 4,17/, megszabadultam az oroszlánok szájából.

33 Igen gyakori bibliai fordulat. „Benedictus Dominus Deus” /Lc 1,68; 1 Kir 25,32/, „qui est benedictus in saecula” /Rom 1,25; 2 Kor 11,31/ stb.

34 Gyapjú fésülésére használt faszerszám. Kiszélesedő végén a római korban nagy, hegyes szögeket vertek egy vagy több sorban merőlegesen keresztül, hogy így legyen alkalmas a munka elvégzésére.

35 Innen jórészt a 21. szoltárból összeállított imádság következik. „quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me” /Ps 21,17/.

36 „Deus in adiutorium meum intende” /Ps 69,2/.

37 „Erue a framea, Deus, animam meam: et de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam” /Ps 21,21-22/. Az egyszarvú hosszú, hegyes szarva miatt itt negatív jelkép.

forta me,³⁸ Christe, et da mihi spem vitae, ut penetret oratio mea caelos. Transmite mihi columbam de caelo, quae veniat mihi in adiutorium,³⁹ ut immaculatam tibi conservem virginitatem meam et dimicem contra adversarium meum facie ad faciem et videam deiectum inimicum meum, qui mecum pugnat. Quid illi nocuerim, ignoro; vincam eum et dem fiduciam omnibus virginibus confidere in te, quia nomen tuum benedictum est in saecula saeculorum. Amen. Carnifices vero accesserunt et maculabant corpus. Nam impius praefectus cum chlamyde faciem suam operiebat, quia pro sanguinis effusione non poterat eam aspicere. Similiter et ceteri faciebant. Praefectus dixit: Quid est, quod non oboedis, Margareta, neque tuimet ipsius misereris? Carnes tuae maculae sunt in iudicio meo. Consenti mihi et adora deos meos, ne male moriaris. Si autem me non audieris, gladius meus dominabitur carni tuae et ossa tua dispergam et nervos tuos dinumerabo ante omnes. Beatissima Margareta respondit: O inique, impudice et audax, si ego carni meae misereor, anima mea utique in interitum vadit, ut tu. Sed ideo tradidi carnem meam in tormenta, ut anima mea coronata sit in caelis.

XI. Tunc iratus Olibrius iussit eam recludi in carcere.⁴⁰ Erat enim hora septima.⁴¹ Et duxerunt eam et recluserunt in

az én egyetlenemet. Ments meg engem az oroszlán szájából és az egyszavúak szarvától, mentsd meg az én kicsinységemet.³⁷ Erősíts meg, ó, Krisztus,³⁸ és add nekem az élet reményét, és hogy hatoljon imádságom az égbe. Küldj számomra a mennyből egy galambot, jöjjön az a segítségemre,³⁹ hogy neked szüzességemet szeplőtelenül megőrizzem, s szentől-szemben harcoljak az ellenségem ellen, és lássam a vereséget szenvedett ellenemet, aki velem küzd. Mit ártottam neki, nem tudom; csak győzzem le őt, hogy bizodalmat adjak minden szűznek, hogy higgyenek benned, mert a te neved áldott mindörökkön örökké. Amen. A kínpók pedig odamentek, és szaggatták a testét. Ekkor a kegyetlen prefektus köpenyével eltakarta az arcát, mivel a vér kiáradása miatt nem tudott arra nézni. Mások is hasonló módon cselekedtek. A prefektus ezt mondta: Margit, miért van az, hogy nem engedelmeskedsz, és nem könyörölsz saját magadon? Testedet az én ítéletem alapján szaggatják. Érts velem egyet, imádd az isteneimet, és ne halj meg ilyen szörnyű módon. Ha pedig nem hallgatsz reám, a kardom fog uralkodni a te húson, csontjaidat szétszórom, és mindenki előtt megszámlálom inaidat. Boldog Margit válaszolt: Ó, te istentelen, szemérmetlen és vakmerő! Ha én a testemnek irgalmaznék, a lelkem, ahogyan te is, bizonyosan pusztulásra jutna. Azért vetem oda a testemet kínpásokra, hogy lelkem majd a mennyben megkoronáztassék.

XI. Ekkor a dühöngő Olibrius megparancsolta, hogy zárják börtönbe.⁴⁰ A hetedik órában⁴¹ volt. Elvezették és egy sötét

38 Szent Pál Timóteushoz írt levelében megfogalmazott gondolat: „qui me confortavit” /Tim 1,12/, hála adok neki, aki megerősített engem.

39 A Szentlélek megerősítő kegyelmének a kérése. Szent János evangélista írta: „vidi Spiritum descendantem quasi columbam de caelo” /Jo 1,32/, láttam az égből alászálló Lelket, mintegy galambot.

40 Nem fogságban tartásról vagy annak esetleges szándékáról van szó, csak az ókori római világban a bírósi kihallgatások közötti, az ítélethirdetésig tartó őrizetről.

41 Du. 3 óra.

carcere tenebroso. Ipsa vero introiens consignavit corpus suum signaculo Christi et coepit orare et dicere: Deus, qui iudicium sapientiae decrevistí, quem contremiscunt omnia saecula et in eis habitantes, quem expavescent omnes potestates, desperatorum spes, pater orphanorum et iudex verus, lumen a lumine, respice in me, quia sola sum, unica patri et ipse dereliquit me. Ne ergo derelinquas me, domine Deus meus.⁴² Aspice in me et miserere mei.⁴³ Praecepí, ut vincam inimicum meum, qui mecum pugnat, et iudicium afferam contra eum, ut loquar cum eo facie ad faciem; quid enim nocuerim illi, ignoro. Tu es iudex vivorum et mortuorum: tu iudica inter me et illum. Etenim in agone tristis sum facta et tibi in plagis meis ingemisco. Noli mihi irasci, domine Deus meus, ne inquinetur anima mea, nec commisceatur sensus meus cum impiis et idolis surdis et mutis. In te est spes mea,⁴⁴ Christe, quia ipse est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

XII. Theotimus autem erat in carcere et nutrix eius ministrans ei panem et aquam, et aspiciebat per fenestram et orationem eius scribebat et omnia, quae ei eveniebant, cum Dei timore notabat. Et ecce subito de angulo carceris exivit draco horribilis totus variis coloribus, deauratis capillis, et barbae eius aureae videbantur, dentes eius ferrei. Oculi eius velut margaritae splendebant. De naribus eius ignis et fumus exibant. Lingua eius anhelabat, super collum eius erat serpens, et gladius candens in manu eius videbatur et foetorem faciebat in carcere

börtönbe zárták. Ő pedig bemenvén testét Krisztus jelével jelölte meg, és könyörögni kezdett mondván: Isten, ki a bölcsességeknek a törvényét kinyilvánítottad, akitől minden idők és azokban élők félnek, akitől minden hatalmasok rettegnek, kétségbeesettek reménye, árvák atyja és igaz bíró, fény a fénytől, tekints rám, mert egyedül vagyok, egyedül az Atyáé, és ő elhagyott engem. Ne hagyj el, én Uram, Istenem!⁴² Tekints rám, és irgalmazz nekem!⁴³ Parancsolt meg, hogy győzzem le az ellenséget, aki velem harcol, és ítéletét ellene fordítsam, hogy beszéljek vele színről-színre, ugyanis nem tudom, mit ártottam neki! Te vagy az élők és a holtak bírója. Te ítélj köztem és közte, mivel a küzdelemben szomorúvá váltam, és a csapások közepette hozzád sóhajtok! Ne neheztelj rám, Uram, Istenem, ne szennyeződjék be a lelkem, ne zavarodjék össze az értelmem a gonosz, süket és néma bálványok miatt! Benned van az én reményem,⁴⁴ ó Krisztus, mivel te magad vagy áldott örökkön örökké. Amen.

XII. Theotimus és az ő dajkája pedig bent volt a börtönben, kenyeret és vizet vitt neki, bepillantott az ablakon, leírta a könyörgését, és mindent, ami vele történt, istenfélelemmel följegyezte. Íme, hirtelen a börtön egy szögletéből egy szörnyű, egészen tarka, aranyos hajú sárkány⁴⁵ jött elő. Szakálla aranyosnak tűnt, fogai vasból voltak. Szemei mint a gyöngyök ragyogtak. Orrlikaiból tűz és füst tört elő. Nyelve nyaka körül kígyózva lihegett, mancsában egy izzó kard látszott, és a börtönben szörnyű büzt árasztott. A börtön közepén fölágaskodott, erősen szí-

42 „Ne derelinquas me, Domine Deus meus” /Ps 37,22/.

43 „Aspice in me, et miserere mei” /Ps 118,132/.

44 „spes mea in Deo est” /Ps 61,8/.

45 A sárkány egyértelműen a gonosznak, a rossznak, az ördögnek a jelképe. A Szentírásban Dániel /3,19-30/ és a Jelenések könyvében /12,3/ kapunk képet a középkori elgondolások alapját is jelentő sárkányelképzelésekről.

et erexit se in medio carceris et sibilavit fortiter et factum est lumen in carcere ab igne, qui exibat de ore draconis.⁴⁵ Sancta Margareta facta est ut herba pallida et formido mortis cecidit in eam et concutiebantur omnia ossa eius. Oblita enim erat a pavore, quia Deus exaudisset orationem eius propter quod dixerat: Demonstra mihi, qui mecum pugnat. Et fixit genua et expandens manus suas fecit orationem et dixit: Deus invisibilis, quem abyssi et thesauri contremiscunt, qui formasti paradisum indeficientem et mari terminum posuisti et non transit praeceptum tuum, infernum devastasti, diabolum ligasti, qui exstinxisti potestatem magni draconis, respice in me et miserere mei, quia sola sum⁴⁶ et orphana et tribulata; ne permittas hanc feram nocere mihi. Placeat tibi, domine, ut vincam eum et fervorem eius. Quare enim adversum pugnat, ignoro. Quid illi nocui, ignoro. Absorbere me festinat et in caveam suam me deducere quaerit.

XIII. Cum haec diceret beata Margareta, draco ore aperto posuit os suum super caput beatissimae Margaretae et linguam suam porrexit super calcaneum eius⁴⁷ et suspirans degluttivit eam in ventrem suum. Sed crux Christi, quam sibi fecerat beatissima, ipse crux crevit in ore draconis et in duas partes eum divisit. Beata autem Margareta exivit de utero draconis, nullum dolorem in se habens. Et ecce ipsa hora aspexit in partem sinistram et vidit alium diabolum, qui sedit ut homo niger, habens manus ad genua colligatas. Beata autem Margareta aspiens oravit, dicens: Laudo et glorifico nomen tuum, Deus, gaudeo et exulto,

szegett, s a cellában fény támadt a tűztől, mely a sárkány szájából tört elő. Szent Margit olyanná lett, mint a hervadó fű, halálfélelem töltötte el, összerezzen minden csontja, de megszabadult a félelemtől, mivel az Isten meghallgatta a könyörgését, midőn ezeket mondta: Mutasd meg nekem, ki harcol ellenem! Térdre ereszkedett, és kezét könyörgésre tárva így szólt: láthatatlan Isten, akit rettegnak a poklok és az alvilág, te, aki az örökkévaló paradicsomot alkottad, és a tengerek határát megszabtad, s nem enyészik el a te tanításod, földúltad a poklot, megkötözted az ördögöt, vitézül megsemmisítetted a nagy sárkány hatalmát, pillants rám, irgalmazz nekem, mert egyedül vagyok,⁴⁶ sa nyargatott és árva, ne engedd, hogy ez a vadállat ártson nekem! Tessék neked úgy, Uram, hogy legyőzzem őt és pörzsölő hevét. Nem tudom, miért küzd ellenem, nem tudom, mit ártottam neki. Föl akar falni, és bendőjébe benyelni kíván.

XIII. Midőn ezeket mondta Boldog Margit, a sárkány kitátott szájával megállt Boldog Margit feje fölött, nyelvét kiöltötte a sarka után,⁴⁷ és nagy lélegzetet véve egy szippantással lenyelte őt a gyomrába. De Krisztusnak a keresztye, melyet a maga számára készített ez a boldog, maga ez a kereszt megnőtt a sárkány szájában, és két részre szakította azt. Boldog Margit pedig előjött a sárkány gyomrából, semmiféle fájdalmat nem érzett. És íme ebben az órában oda pillantva a bal oldalára, látott egy másik ördögöt, aki egy fekete ember képben ült, kezei a térdéhez voltak kötözve. Boldog Margit pedig megpillantván így könyörgött: Dicsérem és dicsóítom a te neved, Istenem,

46 A 24. zsoltár 16. versének részben teljes, részben tartalmi idézése. „Respice in me, et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego.”

47 A Teremtés könyvében előforduló motívum. A bűnbeesés után így szólt az Úr a kígyóhoz, ellenkezést szítók között és az asszony között, utódait és az ő utódai között, „ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius”/Gen 3,15/, ő széttapossa a fejed, te pedig az ő sarkát leszed.

lapis angularis Christe Iesu, rex immortalis, columna fidei, principium sapientiae et innumerabilium angelorum perpetuus rex, fundamentum forte. Nunc fidem meam florentem vidi, gaudium animae meae, vidi Rufonem daemonem in terra prostratum, vidi homicidam interfectum, vidi foetorem eius a me cessare. Vidi infernum prostratum, vidi vermem comesorem conculcatum. Vidi putredinem eius recedentem a me. Vidi venenum eius terga vertens. Vidi rabiem eius quiescentem. Vidi crucem meam florentem.⁴⁸ Vidi corpus meum odora suavitatis emanans. Vidi oleum sanctum a me veniens. Exspecto columbam meam hilarem ad me venientem. Vidi gaudium meum et exultatio et in suavitate consisto, draconem interfeci, audaciam multiformis conculcavi, fiduciam aeternam teneo. Ideo gratias tibi ago, sancte rex immortalis. Perpetuus imperator, refugium omnium peccatorum, gubernator et turris fortitudinis, corona martyrum, virga aurea, cathedra refectionis, lapis pretiosus, salvator omnium, Deus benedictus in saecula saeculorum. Amen.⁴⁹

XIV. Et dum haec in oratione sua diceret, surgens daemon accessit et tenuit manum beatissimae Margaretae et dixit: Sufficiat tibi, Margareta, quod fecisti, cessa iam de persona mea, quia multum te video in oratione perseverare. Ego quidem misi fratrem meum Rufonem⁵⁰ in similitudine draconis, ut absorberet et tolleret memoriam tuam de terra et obrueret virginitatem tuam et perderet decorem tuum. Tu vero interfecisti eum signaculo Christi, et nunc per canticum et me interficere cupis. Peto te, de mea cessa persona. Tunc

örülök és ujjongok, Jézus Krisztus, szegletkő, halhatatlan király, hitnek oszlopa, a bölcsességnek forrása, a megszámlálhatatlan angyalok örökös királya, erős oszlop. Most tekintsd az én virágzó hitemet, lelkemnek az örövendezését. Láttam, hogy Rufo, a vörös démon elterült a földön, láttam megölni ezt a gyilkost, láttam, hogy az ő bűze eltávozott tőlem. Láttam a leigázott poklot, láttam széttaposva ezt a falánk férget. Láttam, hogy tőlem eltávozik az ő rothadtsága. Láttam, hogy az ő mérge meghátrál. Láttam, hogy az ő dühe lecsöndesedik, láttam, hogy az én keresztem kivirágzik.⁴⁸ Láttam, hogy testem a kellem illatával illatozik. Láttam a belőlem kifolyó szent olajat. Várom a hozzám jövő, vigasztaló galambot. Láttam az örömet, ujjongok, és e kellemetességben megmaradok, s megöltem a sárkányt, a sokalakú ördögnek a vakmerőségét megtapodtam, az örök hűséget megtartottam. Ezért hálát adok Neked, szent és halhatatlan király. Örök uralkodó, minden bűnösök menedéke, kormányzó, erősség tornya, vértanúk koronája, aranyvessző, földülés trónja, drágakő, mindenki megváltója, örökké áldott Isten. Amen.⁴⁹

XIV. Midőn imájában ezeket mondta, fölserkent a démon, és Boldog Margithoz közelítve feléje nyújtott manccsal így szólt: Legyen elég, Ó, Margit, amit tettél, maradj veszteg most már személyemmel kapcsolatban, mivel látom, hogy könyörgeéssel sokat elérsz. Én ugyanis Rufo⁵⁰ fivéremet küldtem ide sárkány alakjában, hogy nyeljen el, és tüntesse el még az emlékedet is a földről, és rontsa meg a szüzességedet, pusztítsa el ékességedet. Te azonban Krisztus jelével megölted őt, és most dalolásoddal engem is megölni kí-

48 Áron vesszejének motívuma. A Számok könyvének tanúsága szerint Áron Úr általi kiválasztottságának a jele, hogy Izrael 12 törzsének vezérei közül az ő botja virágzott ki egyedül /Nm 17,16-24/.

49 A szöveg itt és más helyen is bizonyára egy korabeli, Szentháromságot dicsőítő litánia fohászait örökíti ránk.

50 A Szentírásban előforduló név /Rm 16,13/. Vörös jelentése miatt lett a pokolbeli ördög neve.

Margareta sancta virgo comprehendit daemone[m] per capillos et deflexit illum in terra et posuit pedem suum dextrum super cervicem suam⁵¹ et dicebat ei: Cessa de mea virginitate. Ego Deum adiutorem habeo. Cessa, maligne, genus horribile. Cessa homicida, Christus mihi protector est. Cessa, foetor maligne, iniqua fera, auctor gehennae.⁵² Ego agna Christi, ego domestica eius sum. Ego ancilla Dei. Ego sponsa Christi, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

XV. Et cum haec diceret, subito lumen refulsit in carcere et crux Christi videbatur usque in caelum⁵³ et columba sedebat super ipsam crucem et dicebat: Beata es Margareta, te sanctae expectant portae paradisi.⁵⁴ Tunc agens gratias domino beata Margareta conversa dixit: Diabole, unde est natura tua? Enarra mihi. Daemon dixit: Deprecor te, sancta famula Christi, alleva pedem tuum de cervice mea, ut repausem modicum et enarrabo tibi omnia opera mea. Sancta autem puella sublevavit calcaneum suum de cervice eius et statim daemon dixit: Bel cognomen est mihi post Beelzebub.⁵⁵ Multorum iustorum labores in meo degluttivi ventre, et ego contra omnes pugno et nullus potuit me vincere. Tu autem oculum meum eiecisti, virtutem meam confregisti, Rufonem occidisti et nunc, quia video in te Christum manentem, facis, quod tibi placet. Antequam Christus in te maneret, terra eras et cinis⁵⁶ et totum corpus tuum exterminatum erat.

vánsz. Kérlek, távozz tőlem. Ekkor Szent Margit megragadta a démon a hajánál fogva, és a földre terítette, jobb lábát a nyakára téve⁵¹ így szólt: Távozz az én szüzességemtől. Az Isten az én segítőm. Távozz gonosz, szörnyűséges fajzat. Távozz gyilkos, Krisztus az én védelmezőm! Távozz bűzös gonosz, ellenséges vadállat, gyehennának szerzője.⁵² Én Krisztus báránya, az ő megszelídítettje, szolgálója és jegyese vagyok, aki áldott örökkön örökké. Amen.

XV. Midőn ezeket mondta, hirtelen a börtönben fény ragyogott föl, és Krisztusnak egészen az égig érő keresztje tűnt elő,⁵³ egy galamb telepedett rá, és így szólt: Boldog Margit rád várnak a paradicsom szent kapui.⁵⁴ Ekkor Boldog Margit hálát adván az Úrnak megfordulva így szólt: Ördög, honnan van a te természeted, mondd el nekem! A démon így szólt: Könyörgök hozzád, ó Krisztusnak szent szolgálója, vedd le lábadat a nyakamról, hogy összeszedjem magam kicsit, és fölfedem neked az én minden művemet! A szent lány pedig levette sarkát a nyakáról, és az ördög rögtön így szólt: Belzebub⁵⁵ után Bel az én nevem. Már sok igaznak a fáradozását a gyomromba benyeltem, mindenki ellen harcolok, és eddig senki sem volt képes legyőzni. Te azonban elhomályosítottad a szemem, erőmet megtörted, Rufót megölted, s most, mivel látom a benned megmaradó Krisztust, úgy cselekszel, ahogy neked tetszik. Mielőtt Krisztus benned maradt volna, por és

51 Valakinek a nyakára lépni, a győzelem jele. Jozsué bízta így harcba induló vezéreit, menjetek és tegyétek lábaitokat az ellenséges királyok nyakára /Jos 10,24/. Margit esetében ez a győzelem valóra vált.

52 E sorok különösen a késő antik időkben elterjedt ún. átokmondó táblákra emlékeztet bennünket.

53 Jákob lajtorjája is az egekig ért. Isten különös megerősítő kegyelmének a jele, hogy a földi és a mennyi szférát így kötötte össze.

54 Az a kapu, mely a bűnbeesés után a paradicsomból való kiűzetéssel bezárult Ádám és Éva után.

55 A Mt 10,25-ben Jézus a főördögöt nevezte így.

56 A Szentírás mozzanataira utaló kifejezések. A Teremtés könyvében olvashatjuk, hogy az Úr a föld porából alkotta az embert /Gn 2,7/, a többek között Jób könyve is ír arról, ha az Isten megvonná az em-

Nunc autem, ex quo cepisti caelestem prophetam, aliam formam in te video, unde in te aurei pedes dignoscuntur et signum Christi ostenditur, per quod in te fructus iustitiae maturus, suavitatis et gratiae plenus ostenditur.⁵⁷ Candidi super lac⁵⁸ et digiti tui signati signaculo Christi. Cum ipso signo me vicisti et ipsum Rufonem occidisti, per quod et alligasti me. Christus ergo, qui est ante saecula, requievit in te, per cuius sigillum colligasti me. Ego multorum labores abstuli et glutivi in ventre meo. Ego sum, qui pugno cum iustis et incendio renes eorum et occaeco oculos eorum et obscuro sensus eorum et facio eos oblivisci omnem caelestem sapientiam. Et cum dormiunt, venio super eos et excito illos a somno, et vado super domos aliorum et quos non possum movere de somno, facio eos in somno peccare et quacumque sorte ventilabo eos, ut mihi placet, et tamen nemo de manu mea evadit et cum omnibus pugno et omnes conquasso. Sed de illis dico, in quibus portionem habeo, quos frigidos et sine crucis vexillo invenio.⁵⁹ Nam qui tibi similes sunt, confusus et vacuus discedo ab eis, quemadmodum a te hodie. O beata Margareta, superatus sum quidque faciam, ignoro. Arma mea confusa sunt; vel si iuvenis me vinceret, non curassem. Ecce, a tenera puella superatus sum et hoc mihi dolet, quia pater et mater tua, o beata Margareta, socii mei fuerunt, et modo tu surrexisti adversus genus meum. O quam mirandum est, quia filia tenera superavit patrem et matrem et totam generationem suam et Christum

hamu váltál,⁵⁶ és az egész tested kivetett volt. Most azonban, mióta elkezdted égi próféta lenni, benned más alakot látok, fölsímted benned az aranylábakat, megmutatkozik benned Krisztusnak a jelle, mely által az igazságnak a gyümölcse meg fog maradni benned, a kellemetesség és a kegyelem teljes gyümölcse mutatkozik meg benned.⁵⁷ A tejnél⁵⁸ is fényesebb ujjaid Krisztusnak jelével vannak megjelölve. Ezzel a jellel győztél le engem, ölted meg magát Rufót, és ez által kötöttél meg engem is. Krisztus tehát, aki mindenek előtt volt, megmaradt benned, és az ő jellel kötöttél meg engem. Én már sokak fáradozását elragadtam, és a gyomromba lenyeltem. Én vagyok, aki harcolok az igazakkal, lángra lobbantom a veséjüket, szemeket elvakítom, értelmüket elhomályosítom, és megteszem, hogy elfelejtenek minden mennyei bölcsességet. És mikor alszanak, eljövök hozzájuk, és fölköltöm őket álmaikból, másoknak a házaik fölé hágak, és elérem, hogy akit nem tudok kimozdítani az álomból, azok álmukban vétkezzenek, s különféle sorssal zaklatom őket úgy, ahogy nekem tetszik, s még senki sem szabadult ki a kezeim közül, mindenivel harcolok, és mindent összeavarok. Azokról beszélek, akikből részt kapok, akiket hidegnek, a kereszt zászlaja nélkülinek talállok.⁵⁹ Akik hozzád hasonlóak, azoktól megzavarodva és sikertelenül távozom el ezektől, ahogyan ma tőled is. Ó Boldog Margit, legyőztem, és nem tudom mi tévő legyek. Fegyvereim semmivé lettek. Nem gondoltam volna, hogy egy fiatal nő győz majd le engem. Íme, ó Boldog

bertől a gondoskodását, az visszatérne a porba /Jb 34,15/. Itt, ha nem maradna benne Krisztus, lényegében semmi volna.

57 Margit ördög általi dicsérete. A sátán Margitot dicsérve lényegében meghasonlik önmagával, mely a teljes vereségének a kifejezője. Az Újszövetségben egyébként általános képként szerepel, hogy a jó az általa érlelt gyümölcsökről ismerszik meg. /Ef 5,9 etc./

58 A tej szépségére és erkölcsi tisztaságára utal.

59 A kereszt zászlaja Krisztus halál és ördög fölött aratott diadalának a jele.

secuta est, ligat daemones, diabolum fugat et aliquos occidit. Vere virtus nostra nihil valet, quia a parvula superatus sum puella.

XVI. Sancta Margareta dixit: Enarra mihi genus tuum, inique. Quis te genuit, vel quis vobis praecepit in sancta opera insidiari? Daemon dixit: Dic mihi, Margareta, unde vita tua, unde membra tua, quae in te moventur, unde fides tua, vel quomodo ingressus est in te Christus? Dic mihi, et ego dicam tibi omnia opera mea, quae feci. Sancta Margareta respondit: Non licet mihi haec tibi nuntiare, quia nec dignus es audire vocem meam. Gratia enim Dei sum id, quod sum.⁶⁰ Daemon dixit: Satanas rex noster est, qui proiectus est de paradiso. In libris tamen Iamne et Mambre⁶¹ invenies genus nostrum. Scrutare et vide. Ego autem non sum ausus loqui tibi. Video enim Christum circa te ambulans et contremisco. Nam viae nostrae non sunt super terram, sed cum ventis ambulamus. Sed peto te, agna Dei, relaxa me modicum, ut unum verbum loquar tibi. Et dixit iterum diabolus: Ecce annuntio tibi omnia. Adiuro te per Deum vivum et per Christum filium eius, in quem credis, ne me penitus de anima eiicias, sed liga me magis in manum terrae usque in vitam tuam, ut non pugnem cum iustis neque adversum te. Nam et Salomon conclusit nos in uno vase, sed post mortem eius ignem mitte-

Margit, egy gyöngye lány múlt fölül, és ez fáj nekem, mivel anyád és apád a társaim voltak. Te azonban szembe kerültél később nemzetséggel. Ó mily csodálatos, hogy most e gyöngye lány fölülmúlt az apját és anyját, az egész nemzetségét, és Krisztust követve megkötözte a démonokat, az ördögöt megfutamtotta, s egyeseket megölt. Való igaz, hogy a mi erőnk semmit sem ér, mivel e kicsiny lány által legyőztem.

XVI. Szent Margit ezt mondta: A nemzetségedről beszélj nekem, te gonosz! Ki nemzett téged, ki rendelte el, hogy a szent dolgokra acsarogjál? A démon ezt mondta: Mondd nekem, ó Margit, honnan van a te életed, honnan vannak tagjaid, melyek benned mozognak, honnan a hited, milyen módon töltött el Krisztus? Mondd meg nekem, és én is föl fogom fedni minden művemem, amiket tettem. Szent Margit ezt válaszolta: Nem lehet ezeket neked elmondanom, mert nem vagy méltó a hangomat hallani. Ugyanis Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok.⁶⁰ A démon ezt mondta: A sátna a mi királyunk, aki a paradicsomból vettetett ki. Mégis a könyvekben azt fogod találni, hogy Iamnustól és Mambrestől⁶¹ van a mi nemzetségünk. Vizsgáld meg és láss. Én pedig nem merészek veled beszélni és ellentmondani. Látom ugyanis a körülötted járó Krisztust és remegeket. Mert útjaink nem a föld színén vannak, hanem a szelekkel járunk. De kérlek téged, Istennek báránykája, kiséressz el engem, hogy még egy szót mondjak neked. És ismét szólt az ördög: Íme elmondok neked mindent. Kérlek téged az élő Istenre és az ő fiára, Krisztusra, akiben hiszel, ne vess ki teljesen a lelkeidből, inkább kötdz a kezemet a föld-

60 „Gratia autem Dei sum id, quod sum” /1 Cor 15,10/.

61 A Timóteushoz írt levélben név szerint is szereplő két varázsló /2 Tim 3,8/, akik ellenszegültek Mózesnek /Ex 7,11/.

bamus ex ipso vase et venientes homines Babylonii putaverunt aurum invenire et fregerunt ipsum vas, et tunc relaxati implevimus orbem terrarum.⁶² Sancta Margareta respondit: Daemon inique, obmutesce et sile, ex hoc iam non audiam verbum ex ore tuo. Et consignavit⁶³ eum in angulo carceris et dixit: Vade post me, Satanas.⁶⁴ Et terra suscepit eum.

XVII. Altera die iussit praefectus beatam Margaretam adducere ante sedem suam. Sancta Margareta, cum exiret de carcere, consignavit corpus suum signaculo Christi, et venerunt ceteri civitatum videre, quae patiebatur beata Margareta. Praefectus dixit: Margareta, assenti mihi et adora deos meos. Decet namque te deos adorare. Sancta Margareta respondit: Te decet, praefecte, Deum meum adorare et Christum filium eius et amicum esse prophetarum et non amicum esse idolorum surdorum et mutorum. Praefectus dixit: Exspoliare eam et in aerem suspendite eam et incendite eam cum lampadibus ardentibus. Quaestionarii ita fecerunt, comburebant tenerum corpus eius et ipsa orabat dicens: Ure, domine, renes meos et cor meum, ut in me non sit iniquitas.⁶⁵ Praefectus dixit: Consenti mihi et sacrifica diis. Sancta Margareta respondit: Non consentio nec adoro deos tuos surdos et mutos, nec poterit diabolus vincere castam puellam. Con-

höz életed tartamára, hogy ne harcoljak sem az igazak, sem te ellened. Már Salamon is bezárt bennünket egy edénybe, de a halála után tüzet bocsátottunk ki ebből az edényből, és a babiloni emberek, akik oda érkeztek, azt gondolták, hogy aranyat fognak találni, és összetörték ezt az edényt, és akkor mi kiszabadulva betöltöttük a földkerekséget.⁶² Szent Margit ezt válaszolta: Ó gonosz démon, némulj el és hallgass, mostantól kezdve nem hallgatom a szádból jövő szavakat. Megjelölte⁶³ őt a börtön sarkában és ezt mondta: Távozz tőlem sátán!⁶⁴ És a föld elnyelte őt.

XVII. A következő napon megparancsolta a helytartó, hogy vezessék Boldog Margitot ítélőszéke elé. Szent Margit, midőn kijött a börtönből, megjelölte testét Krisztusnak a jelével. Sokan jöttek a városokból, hogy lássák, miket tűr el Boldog Margit. A prefektus ezt mondta: Margit, hallgass rám, és imádd az én isteneimet! Illő ugyanis, hogy az én isteneimet imádd. Szent Margit így válaszolt: Az illő, hogy te imádd az én Istenemet, ó prefektus, és az ő fiát, Jézus Krisztust, hogy a próféták kedveltje és ne a süket és néma bálványok barátja légy. A helytartó így szólt: Fosszátok meg ruháitól, függesszétek föl a levegőbe, és égessétek meg lángoló fáklyákkal. A vallatók így is tettek, megégették gyöngé testét, ő maga pedig ezeket mondva könyörgött: Égesd meg, Uram, a bensőmet és a testemet, hogy ne legyen bennem semmi gonoszság.⁶⁵ A prefektus így szólt: Érts velem egyet, áldozz az isteneknek. Szent Margit válaszolta: Sem nem értek egyet veled, sem nem áldozok a te süket és

62 Salamon Izrael harmadik királya /kb. Kr. e. 965-926/. Szövegünk egy, a nép által személyéhez kapcsolt mesés elképzelésről tudósít bennünket.

63 Keresztet vetett rá.

64 „Vada post me satana” /Mt 16,23/, „Vada retro me satanas” /Mc 8,33/.

65 Két zsoltár, a 25. és a 16. szövegből alkotott részlet: „ure renes meos et cor meum” /Ps 25,2/, „igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas” /Ps 16,3/, ha majd tűzben kipróbáltál, nem lelsz bennem gonoszságot.

signavit enim omnia membra mea Christus et posuit coronam gloriae suae animae meae.

XVIII. Tunc iubet praefectus afferri vas magnum plenum aqua et ligari manus et pedes beatae Margaretae et ibi eam mortificari. Quaestionarii ita fecerunt, sicut erant docti. Beata Margareta aspirans in caelum dixit: Domine, qui regnas in aeternum,⁶⁶ dirumpe vincula mea et tibi sacrificabo hostiam laudis. Fiat mihi, domine, haec aqua aqua suavitatis. Fiat mihi suffocatio haec illuminatio salutis, fiat mihi haec aqua fons baptismi indeficiens. Indue me galeam salutis,⁶⁷ veniat super me sancta tua colomba, spiritu sancto plena, et benedicat aquam istam in nomine tuo et abluat me aqua ista in vitam externam, et confirma animam meam, clarifica sensum meum et proice a me peccata mea. Salva me in gloria tua, baptiza me in nomine patris et filii et spiritus sancti, qui es benedictus in saecula saeculorum. Amen.⁶⁸ Et ecce terrae motus in ipsa hora, et columba venit de caelo habens in ore suo coronam auream et sedit super beatam Margaretam. Tunc solutae sunt manus eius et pedes et exivit de aqua collaudans et benedicens Deum Israel, dicens: Dominus regnavit, decorem induit dominus, fortitudinem, et praecinxit se virtute.⁶⁹ Et facta est vox de caelo, dicens: Veni, Margareta, in requiem Christi tui, veni in regnum caelorum. Beata es, quia virginitatem desiderasti. In ipsa hora crediderunt in Deum quin-

néma isteneidnek, s az ördög nem lesz képes legyőzni a szeplőtelen lánykát. Krisztus ugyanis minden tagomat megjelölte, és saját dicsőségének koszorúját helyezte az én lelkemre.

XVIII. Ekkor megparancsolta a praefektus, hogy hozzanak elő egy nagy vízzel teli edényt, kötözzék meg Boldog Margit kezét és lábát, és öljék abba bele. A vallatók úgy cselekedtek, ahogy meghagyták nekik. Boldog Margit az égre pillantva mondta: Uram, te, ki örökké uralkodol,⁶⁶ oldd meg az én kötelékeimet, és megszerzem neked a dicsőség áldozatát! Légyen nekem, Uram, e víz a kellemetesség vize. Legyen nekem a fojtogatás az üdvösség világossága, legyen nekem ez a víz a keresztség ki nem apadó forrása! Öltöztess engem az üdvösség sisakjába,⁶⁷ jöjjön fölem a te Szentlélekkel teljes szent galambod, álddja meg ezt a vizet a te nevedben, tisztíts meg engem ez a víz az örök életre, és erősíts meg lelkem, világosíts meg az elmém, tisztíts meg bűneimtől. Üdvözíts engem a te dicsőségében, keresztelj meg az Atya, Fiú és a Szentlélek nevében, aki áldott vagy mindörökkön örökké. Amen.⁶⁸ És íme ebben az órában földrengés támadt, az égből egy galamb szállt alá, és csőrében egy aranykoronát tartván Boldog Margit fölé telepedett. Ekkor megoldódtak a kezei és lábai, s kiemelkedett a vízből áldván és dicsérvén Izrael Istenét, s ezt mondta: Az Úr uralkodott, fölvette díszét, az erősséget, és magát erénnyel övezte.⁶⁹ És szózat jött az égből mondván: Jöjj, Margit, Krisztusodnak a nyugalamába, jöjj a mennyeknek az or-

66 „Dominus regnabit in aeternum et ultra” /Ex 15,18; Ps 145,10/, az Úr uralkodik mindörökké és még azon is túl.

67 Többször előforduló kép a Szentírásban az Isten oltalma, illetve az üdvösségre jutás kifejezéséként: „et galeam salutis assume” /Eph 6,17/.

68 Valószínűleg a legenda e részének keletkezése idejéből való, a megkeresztelendő fölött mondott imát őrzött meg szövegünk.

69 „Dominus regnavit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, et praecinxit se” /Ps 92,1/. Az Úr uralkodott, fölvette ékességét, az erősséget öltötte föl az Úr, és fölövezte magát.

que milia virorum exceptis mulieribus et puellis.⁷⁰

XIX. Tunc iniquus Olibrius dat eis sententiam et iussit quaestionariis decollari eos, qui crediderunt; et decollati sunt in campo et in Armenia civitate. Et post pusillum iussit beatam Margaretam gladio interimiri. Statim quaestionarii comprehenderunt eam et duxerunt eam foris civitatem. Dixit Malchus⁷¹ ad eam: Exte-nde cervicem tuam et suscipe gladium meum et mei miserere, quia video Christum cum angelis suis circa te stantem. Sancta Margareta respondit: Peto te, frater, ut, si videas Christum, parcas mihi, dum orationem faciam et commendem Christo corpus meum in locum refrigerii. Quaestionarius dixit: Pete, quantum vis. Tunc beata Margareta coepit orare et dicere: Deus, qui palmo mensurasti caelum et mensurasti terram, qui mari limitem posuisti,⁷² exaudi deprecationem meam, ut, si quis legerit librum gestorum meorum aut audierit passionem meam legendo, ex illa hora deleantur peccata eorum. Et quisquis lumen fecerit in basilica mea de suo labore, non imputentur peccata eorum. Et quisquis inventum fuerit in iudicio terribili et memor fuerit nominis mei, libera eum de tormentis. Adhuc peto, domine, ut qui legerit aut qui tulerit in manu sua vel qui audierit eam legendo, ex illa hora non imputetur peccatum illius, quia caro et sanguis sumus et semper peccamus et nunquam cessamus. Adhuc peto, domine, et qui basilicam in nomine meo fecerit, et qui scripserit passionem meam, vel qui de suo labore comparaverit codicem passionis meae,

szágába. Boldog vagy, mert a szüzességet óhajtottad. Ebben az órában nőket és gyermekeket nem számítva ötezren tértek meg Istenhez.⁷⁰

XIX. Ekkor a gonosz Olibrius utasítást adott és megparancsolta a vallatóknak, hogy fejezzék le azokat, akik megtértek, és lefejezettek voltak a mezőn és Arménia tartományban. Kevéssel ezután megparancsolta, hogy Boldog Margitot karddal öljék meg. A vallatók azonnal megragadták, és a városon kívülre vitték. Malchus⁷¹ ezt mondta neki: Nyújtsd ki a nyakad, és fogadd a kardomat, és irgalmazz nekem, mert látom a melletted álló Krisztust az ő angyalaival együtt. Szent Margit ezt válaszolta: Testvérem, kérlek téged, ha látod Krisztust, könyörülj rajtam, míg könyörgök, és testemet az enyhülés helyére Krisztusnak ajánlom. A hóhér ezt mondta: Kérj, amit akarsz. Ekkor Boldog Margit könyörögni kezdett és mondta: Istenem, ki tenyereddel mérted ki az eget és a földet, aki határt szabtal a tengernek,⁷² hallgasd meg az én könyörgésemet. Ha valaki majd olvassa az én viselt dolgainak a könyvét, vagy pusztán hallgatni fogja fölolvadás útján az én szenvedéseimet, tüstént szűnjenek meg azok bűnei. Ha valaki gyertyát fog gyújtani bazilikámban saját áldozatvállalásával, ne számítsanak azok bűnei, és bárki is talál-tassék a szörnyű utolsó ítéletkor, aki megemlékezik az én nevemről, szabadítsd meg őt a gyötrelmekről. Még azt is kérem, Uram, hogy aki olvassa majd, vagy kezébe veszi, vagy pedig hallgatja valaki fölolvadása által történetemet, tüstént ne számítsanak többé azok bűnei, mivel hús és vér vagyunk, és mindig vétkezünk, és soha nem szűnünk meg ezt tenni. Még azt

70 Az összegyűlt tömeg számának meghatározására a Szentírásból ismert fordulat.

71 Így hívták a Jézus elfogására indulók egyikét, aki a főpap szolgája volt, s akinek Szent Péter karddal levágta a fülét, „erat autem nomen servo Malchus” /Jo 18,10/.

72 Az Is 40,12-re utaló rész.

reple illum spiritu tuo sancto, spiritu veritatis, et in domo illius non nascatur infans claudus aut caecus aut mutus, neque ab spiritu in mundo temptetur; et si petierit de peccato suo, indulge ei, domine.⁷³

XX. Tunc facta sunt tonitrua, et colomba venit cum cruce et loquebatur beatæ Margaretæ, et omnes, qui ibidem stabant, ceciderunt in faciem suam super terram. Et cecidit beata Margareta in terram ante virtutem domini⁷⁴ et colomba tetigit eam et dixit: Beata es tu inter mulieres,⁷⁵ beata es Margareta, quæ oleum sanctum quaesisti; beata es Margareta, quæ in orationibus tuis omnes memorasti. Per memet ipsum iuro et gloriam angelorum meorum, quia quidquid petisti, exaudita sunt deprecationes tuæ, et quod memorata nunc es, hoc tibi datum est. Beata es tu, quæ in poenis tuis memorasti omnes peccatores. Et ubi fuerint reliquiae tuæ aut codex passionis tuæ et venerit peccator orans cum lacrimis et posuerit os suum super memoriam tuam, ex illa hora dimittantur peccata eius. Et ubi codex martyrii tui fuerit, spiritus nequam ibi non ingreditur, sed pax, caritas et spes veritatis in illo loco laetabitur. Sed et quicumque in oratione sua te invocaverit, remissionem peccatorum inveniet. Et beata es tu et locus, ubi requiescis, et omnis generatio, quæ credidit per te. Veni celerius in locum tibi

is kérem, Uram, hogy aki majd bazilikát fog építeni az én nevemnek, vagy meg fogja írni az én szenvedéstörténetemet, vagy aki saját fáradozása révén össze fogja állítani szenvedéseimnek a könyvét, töltsd el őt Szentlelkeddel, az Igazság Lelkével, házában ne szülessék sánta, vak vagy néma gyermek, ne kísértse meg tisztátalan lélek, és ha könyörögni fog bűneit illetően, irgalmazz neki, Uram!⁷³

XX. Ekkor mennydörgés támadt, egy galamb ereszkedett alá egy kereszttel, és így szólt Boldog Margit-hoz, s mindenki, aki ott volt, arccal a földre borult. És Boldog Margit is a földre borult az Úr ereje előtt. A galamb megérintette őt, és ezt mondta: Boldog vagy te az asszonyok között,⁷⁵ boldog vagy Margit, aki a szent olajat kívánod, boldog vagy Margit, aki könyörgéseidben mindenkiről megemlékeztél. Saját magamra esküszöm és az angyalaim dicsőségére, hogy akármit is kívánsz, esedezéseid meghallgattatnak, s amit most említettél, az neked megadatik. Boldog vagy te, aki szenvedéseidben minden bűnről megemlékeztél. Ahol majd a te ereklyéid vagy szenvedésednek a könyve lesznek, és majd jönni fognak oda valamely bűnösök könnyek között imádkozni, és megcsókolják a te ereklyédet, azok legott szabadíttassanak meg bűneiktől. És ahol a te vértanúságodnak a könyve lesz, oda hitvány lélek soha nem fog belépni, ezen a helyen a béke, igazság, szeretet reménye fog örövendezni. Ha bárki imádságaiban téged segítségül hív, bűneinek a bocsánatát elnyeri. És boldog vagy te és a hely ahol nyugszol, és az egész nemzedék,

73 Az imádságban elsősorban a segítő szentek, így Antiochiai Szent Margit személye körül a középkorra kialakult általános tisztelet jellemző vonásainak tömör összefoglalóját kapjuk.

74 A galamb a Szentlélek jelképe, az arcraborulás pedig az Isten fölsége előtti hódolat és az imádás kifejezője.

75 Az angyali üdvözléskor az angyal által Máriának mondott szavak idézése. Ugyanígy köszöntötte Erzsébet a hozzá látogató Máriát: „benedicta tu in mulieribus” /Lc 1,28, 42/.

praeparatum. Ego tecum sum et aperi-
am tibi regiam regni caelorum.

XXI. Tunc beata Margareta respexit
in circuitu et dixit: Patres et matres,
fratres et sorores, omnes vos adiuro per
nomen magni regis omnium saeculorum,
memoriam meam facite, nomen meum
nominate et commendate me, et si ego
peccatrix sum, attamen obsecro pro vobis
dominum meum Iesum Christum, ut do-
net vobis remissionem peccatorum et fa-
ciat vos heredes in regno gloriae suae et
illuminet vos in regno claritatis suae. Deo
enim gratias ago, regi omnium saecu-
lorum, qui me dignam fecit in parte iu-
storum introire. Hymnum dico Deo,
laudo et glorifico Christum, qui es bene-
dictus in saecula saeculorum. Amen.

XXII. Et post orationem erexit se et
dixit: Frater, tolle nunc gladium tuum et
percute me. Ecce, iam vici mundum. Ille
dixit: Ego hoc non facio neque interficio
sanctam virginem Dei. Deus autem tibi
locutus est, propterea te non possum in-
terficere. Beata Margareta respondit: Si
hoc non feceris, non habebis partem me-
cum in paradiso.⁷⁶ Tunc quaestionarius
cum timore attulit gladium suum et uno
ictu percuteus amputavit beatae Mar-
garetae caput et oravit dicens: Domine,
ne statuas mihi hoc peccatum.⁷⁷ Et tre-
mens percussor cecidit ad dexteram par-
tem beatae Margaretae. Tunc venerunt
angeli et sedentes super corpus beatae
Margaretae benedixerunt dominum. Et
veniebant daemones et torquebantur et

amely általad hívővé vált. Jöjj minél gyor-
sabban a neked készített helyre! Én veled
vagyok, és föltárom neked a mennyek or-
szágának királyi palotáját.

XXI. Ekkor Boldog Margit körülpillan-
tott és így szólt: Atyák és anyák, fivéreim
és nővéreim, esküszöm, mindannyiótokat
megsegítem minden idők hatalmas kirá-
lyának a neve által, őrizzétek az emléke-
met, szólítsatok a nevemen és bízzatok
bennem. Noha én bűnös nő vagyok, mégis
könyörgök értetek Uramhoz, Jézus Krisz-
tushoz, hogy adjon nektek a bűneitektől
fölordozást, és tegyen titeket dicsőségé-
nek országában örökké, és világosítson
meg titeket fényességének országában.
Hálát adok ugyanis az Istennek, minden
idők királyának, aki méltóvá tett engem,
hogy az igazak osztályrészében részesül-
jek. Az Istennek himnuszt mondok, ál-
dom és dicsőítem Krisztust, aki áldott
vagy örökkön örökké. Amen.

XXII. Ezen könyörgés után fölemelke-
dett, és ezt mondta: Fivérem, emeld föl a
kardod, és fejezz le engem. Íme már le-
győztem a világot. Erre az így felelt: Ezt
én nem teszem meg, és nem ölöm meg az
Istennek a szent szüzét. Isten szólt ugyan-
is hozzád, ezért nem vagyok képes téged
megölni. Boldog Margit így válaszolt: Ha
ezt nem teszed meg, akkor nem lesz ré-
szed velem a paradicsomban.⁷⁶ Ekkor a
hóhér félve odavitte a kardját, és egyetlen
ütéssel való csapással leválta Boldog Mar-
git fejét, és imádkozott mondván: Uram,
ne ródd föl nekem ezt a bűnt.⁷⁷ És a re-
megő hóhér Boldog Margit jobb oldalára
lerogyott. Ekkor jöttek az angyalok, és
Boldog Margit teste fölé ülve áldották az
Urat. És jöttek a démonok, gyötrődtek és

76 Jo 13,8 kifordítása. Péter, midőn ellenkezett, hogy Jézus ne mossa meg az ő lábát, mert méltatlan [ti. Péter] az ilyen kegyre, Jézus a közösség megszakítását helyezi kilátásba számára, ha továbbra is el-
lenáll.

77 Szent István első vértanú mondta, midőn a földühödött zsidók halálra kövezték: „Domine, ne statuas
illis hoc peccatum” /Act 7,59/, Uram ne ródd föl neki ezt a bűnt.

vocibus clamabant: Unus Deus fortis, Deus magnus beatae Margaretae.

XXIII. Et audientes omnes infirmi, caeci, claudi, surdi, debiles veniebant et tangebant corpus beatae Margaretae, et omnes salvi fiebant. Tunc descendentes angeli cum virtutibus tollentes corpus beatae Margaretae in gremio suo ascenderunt super nubem clamantes et dicentes: Non est similis tibi in diis, domine, et non est secundum opera tua. Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus Sabaoth,⁷⁸ pleni sunt caeli et terra gloria tua. Osanna in excelsis. Benedictus, qui venit in nomine domini,⁷⁹ rex Israel. Et venientes daemones ad reliquias beatae Margaretae torquebantur. Infirmi venientes sanabantur a languoribus suis et credebant.

XXIV. Ego Theotimus tuli reliquias beatae Margaretae et reposui eas in scrinio, quod feci de lapide cum odore suavitatis, et posui eas in Antiochia civitate in domum inclytae matronae. Ego enim eram, qui ministrabam ei in carcere panem et aquam, et ego consideravi omne certamen, quod habuit contra impios belatores et omnes orationes eius scripsi in libris chartaneis cum multa astutia et transmissi omnibus ubicumque Christianis omnia in veritate. Complevit autem beata Margareta certamen suum in pace mense Iulio indictione tertio decimo.⁸⁰ Omnes audite, corde compungite, sensus ponite, Deum adorete in una trinitate, memoriam beatissimae Margaretae facite, ut in sua nos prece memoretur ante dominum nostrum Iesum Christum, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

hangosan kiáltották: Egyedül erős Isten, Boldog Margit nagy Istene.

XXIII. Ezekről értesülve az összes beteg, vak, sánta, süket és nyomorék oda jött, és megérintette Boldog Margit testét, és mindannyian meggyógyultak. Majd az angyalok alászállva erejüknel fogva fölemelték saját ölükben Boldog Margit testét, és a felhők fölé emelkedtek így kiáltva: Urunk, nincsen hozzád hasonló az égiek között, és nincs semmi a te műveidhez mérhető. Szent, szent, szent a seregek Ura és Istene,⁷⁸ telve az eget és a föld az ő dicsőségével. Hozsanna a magasságban, áldott aki az Úr nevében jő,⁷⁹ Izrael királya. Boldog Margit maradványaihoz jövő démonok pedig győtrődtek. Az ide érkező betegek meggyógyultak gyöngeségeikből és hittek.

XXIV. Én, Theotimus elvittem Boldog Margit ereklyéit, és beleraktam azokat egy ládába, melyet kőből a kellem illatával csináltam, és elhelyeztem ezt Antiochia városában, egy nemes asszony házában. Én voltam ugyanis az, aki vittem neki a börtönbe kenyeret és vizet, és láttam az egész küzdelmet, melyet a kegyetlen kínzókkal szemben folytatott, és minden könyörgését leírtam egy hártyalapokból álló könyvbe az igazságnak megfelelően, nagy körültekintéssel, és elküldtem azt a mindenhol élő keresztények számára. Boldog Margit küzdelmeit pedig bevégezte békésen júliusban a 13. indikció idején.⁸⁰ Valamennyien halljátok és véssétek a szívetekbe, őrizzétek emlékezetetekben. A Szentháromság egy Istent imádjátok, őrizzétek Boldog Margit emlékét, hogy rólunk az imádságaiban megemlékezzék a mi Urunk Jézus Krisztus előtt, akinek tisztelet és dicsőség mindörökké. Amen.

78 „Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens” /Apc 4,8/.

79 „Hosanna filio David, benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna in altissimis” /Mt 21,9/. Hozsanna Dávid fiának, áldott, aki az Úr nevében jön, hozsanna a magasságban.

80 Az időpont megjelölése értelmezhetetlen.

THE LEGEND OF ST. MARGARET OF ANTIOCHIA

This paper discusses the legend of St. Margaret of Antiochia, one of the most honoured saints of medieval Europe and Hungary. The author presents the Latin text of the most widespread history of life of the saint at that time, along with its Hungarian translation. The paper shows the way of expanding the legend, the process in which the martyr file that was authentic at the time became a nearly pseudo-legend-like game of legend which was spread in various versions, rich in antique and eastern elements, and exciting turns. The analysis presents the structure of the life history, its textual specificity, and the situation in which it was created. The paper discusses the main section, including the Prolog, the Disceptation, the Passio, and the Miracula. Features characteristic for the various section are examined. The *Prolog*: the author's personality, the modesty clause, the calling of attention. The *Disceptation*: the eponymy, the parents' personality. The *Passio*: a religious drama, events of three days, the dialogue, the dispute, the exclusion, prayers, a lyrical tone, torturing, heroic self-sacrifice, the dragon scene, exorcism, the prayer before execution, the saint's martyrdom. The *Miracula*: a brief general account, liturgical lines glorifying the God.

LAKATOS PÁL-SÜMEGINÉ SZÉP MÁRIA-SÜMEGI JÓZSEF

AZ OLTÁRISZENTSÉG TISZTELETE ÉS KRISZTUS VÉRÉNEK CSODÁI A KÖZÉPKORI EURÓPÁBAN

Lakatos Pál emlékének

Krisztus vére 2000 év óta minden keresztény ember számára az üdvösség forrása, az a vér, amely a kereszten ontatott ki az emberekért, s az a vér, amely minden szentmiseáldozatban megújulva „adatik a bűnök bocsánatára.”

Ezt akarta nemcsak hinni, de két szemével látni, megfogni, érezni a középkor emberre. Ettől várta hitének elmélyülését, kétségeinek, kételyeinek eloszlását. Ott van a szentséges vér iránti tisztelet a középkori emberben, sokkal jobban, mint napjaink túlracionalizált világában.

Így vall erről a kortárs, Pécsváradi Gábor ferences szerzetes szentföldi naplójában: „A kálvária hegyén nagy tiszteletet érdemel az a hely, vagy üreg, amelyben a kereszt állott, amikor üdvözítőnk, a mi üdvösségünkért és a világ váltására rajta függött. Ez az üreg, miként az hívő lélekkel szemlélhető, tele van Krisztus drágalátos vérével, mely isteni tagjaiból a kereszten lecsurgott... Magam áhítatból többször is beledugtam a fejemet. Ó, én Istenem! Bárcsak akkor lehettem volna ott, amikor a kereszten függöttél és a fejemet ugyanott az elé az árok elé fektethettem volna, és drágalátos véreddel megöntözhettem volna!”¹

* * *

Az 1980-as évek elején megadatott, hogy a jeles tudású és kiváló ember, Bálint Sándor levéltári hagyatékát feldolgozhattam. A nála talált számtalan utalás hívta fel a figyelmem egy az 1930-as években Németországban megjelent könyvre, amelyben egy bajor bencés tudós, Bauerreiss Romuald közzé tette az általa összegyűjtött középkori szent vér csodák és legendák egész sorát.² Ezt követően határoztuk el, hogy közkinccsé tesszük ezt a csodálatos anyagot magyar nyelven is, hiszen e legendák történelmi források, s egyháztörténelmi érdekességek egyaránt. A német szöveget Sümeginé Szép Mária fordította, a latin részeket pedig Lakatos Pál egykori latin tanárom és barátommal fordítottuk. Később felvetődött a kiegészítés gondolata, amely elsősorban a magyar anyag hozzáillesztését jelentette. Ezután az egész fordítást és a kiegészítéseket is Lakatos Pál nézte át nyelvi és tartalmi szempontból egyaránt. Az volt a véleménye, hogy a

1 PÉCSVÁRADI GÁBOR: *Jeruzsálemi utazás* (Magyar ritkaságok) Bp. 1988. 69.

2 BAUERREISS, ROMUALD: *Pie Jesu. Das Schmerzensmannbild und sein Einfluss auf die Mittelalterliche Frömmigkeit*. München, 1931. 22-79.

Bauerreiss-féle anyagot hagyjuk meg eredeti szerkezetében, és ugyanúgy épüljön hozzá ezzel a szerkezettel a magyar anyag is.

Közös munkánk emléket kíván állítani egykori tanáromnak és barátomnak dr. Lakatos Pálnak, akinek lelkiismeretes munkája és hasznos tanácsai nélkül ma ez az anyag nem kerülhetne (az egyháztörténet iránt érdeklődő) olvasók kezébe.

* * *

Jézus megváltói vérének különleges tisztelete ott van már az első évezred egyházi életében és tudományosságában is. Szent Justinus, Szent Iréneus, Szent Ambrus, vagy Ágoston³ számos írásban tesznek hitet a kenyér és a bor reális átváltozása mellett Krisztus történeti, illetve feltámadt testévé és vérévé a szentmisében, a Szentlélek közreműködése által. Tehát az egyház mindig is vallotta Krisztus valóságos jelenlétét a kenyér és bor színe alatt, vagyis azt, hogy a külső látszat ellenére a kenyér a természetfeletti rendben nem maradt kenyér, sem a bor nem maradhatott bor.

Azonban a 11. században Tours-i Berengár kétségbe vonta a valóságos jelenlétet, csupán a pusztá szimbolizmust képviselte, vagyis azt, hogy a kenyér és a bor csak jelképezi Krisztus testét és véréét. Számos eretnek mozgalom követte ezt a felfogást.

Ezzel szemben a hagyomány képviselői hangsúlyozták a reális jelenlétet, s a korabeli zsinatok és a teológiai tudományosság is ezt az ősi hitet rögzítette. 1059-ben a lateráni tartományi zsinaton kimondták, hogy a „pap keze és a hívő ajka Krisztus valóságos testét érinti.” A kor tudósai ezt úgy fogalmazták meg, hogy a kenyér lényege átváltozik Krisztus testének lényegévé de a külső jegyek megmaradnak.⁴ Ezt nevezik transzsubstanciális változásnak, s ezt a tanítást fogadja el és kanonizálja a IV. lateráni zsinat, s Aquinói Szent Tamás is ezt képviselte, amikor megírta gyönyörű himnuszait az Oltáriszentségről.⁵ A 13. századra tehát kikristályosodik a keresztény tanítás, hogy a szentmisében a pap keze által Krisztus valóságos, megdicsőült teste és vére jelenik meg, de úgy hogy a kenyér valóban Krisztus teste, a bor az ő vére lesz. Ezt az igazságot csak hitben foghatjuk fel.

Ezt mutatja, hogy a liturgiában még kiemeltebb szerepet kap az átváltoztatás. A 12. század végétől elrendelik az ostya felmutatását, hogy mindenki láthassa és imádhassa, később pedig azt is, hogy az úrfelmutatás alatt mindenki térdeljen és csendben imádkozzon.

Pápák búcsúkiáltásokat ígérnek azoknak a híveknek, akik a beteghez vitt Oltáriszentséget elkísérik.⁶

3 MIHÁLYFI ÁKOS: A nyilvános istentisztelet (Egyetemi előadások) Bp. 1923. 346–355; lásd még Szent Ágoston Breviárium. Fordította Kecskés Pál. Bp. é.n. (Reprint) 339–348.

4 Magyar Katolikus Lexikon. Szerk. VICZIÁN JÁNOS. I. Bp. 1993. 446–447.

5 Himnuszok. Válogatás a római breviárium himnuszaiból. (Fordította FARKASFALVY DÉNES) Bp. 1984. 266–273.

6 MIHÁLYFI ÁKOS i. m. 487–488. Az 1515. évi veszprémi egyházmegyei zsinat búcsút engedélyez azoknak, akik az Oltáriszentséget a beteghez, ill. vissza kísérik. Péterfy: Sacra Concilia (I–II. Posonii, 1741–1742) I. 245; SÜMEGI JÓZSEF: Adatok a penitencia és a búcsú történetéhez a középkori Magyarországon – Hermann Egyed emlékkönyv (METEM könyvek 20.) Bp. 1998. 112, 128.; Az Oltáriszentség iránti különleges tisztelet az uralkodóknál is megnyilvánul. Habsburg Rudolf hercegről jegyezték fel, hogy 1266-ban egyszer találkozott egy pappal, aki beteghez vitte az Oltáriszentséget. Rudolf leszállt a lováról, a papot felültette a lóra, ő pedig gyalog követte. A beteg ellátása után a pap

Az eucharisztia szentsége mellett Krisztus vérének kiemelt tiszteletét elősegítették a 11. század végétől meginduló keresztes hadjáratok, amelyek révén a Szentföldről és keletről Krisztus személyéhez közvetlenül kapcsolódó ereklyék kerültek Európába.⁷

Talán ezek közül is a leghíresebb, s a mai napig is a legnagyobb tiszteletnek örvendő a Brügge-i ereklye, amelyet a második keresztes hadjáratból hozott magával Elzászi Dietrich, Flandria grófja 1149-ben. A Jeruzsálemben őrzött ereklyét Dietrich a Szentföldön teljesített szolgálatáért, a jeruzsálemi pátriárka engedélyével Balduin jeruzsálemi királytól kapta, s 1150. április 7-én érkezett meg vele Brügge-be. Az ereklye egy nagy arasz méretű, arany foglalatú hegyi kristály fiala, melyben Krisztus vére van, melyet a hagyomány szerint Krisztus eltemetése előtt sebeiből itatott fel Arimathei József. A középkorban olyan hírek voltak a Brügge-i szentvér körmenetek, hogy a 14. századi krónikás, Froissart is megemlékezett róluk.⁸ A Brügge-i hagyomány azt tartja, hogy a fialában lévő vérrögök, néha pénteki napon, abban az időpontban, amikor Krisztus meghalt a kereszten, folyékonyvá válnak. Több ilyen esetet is feljegyeztek, az utolsót a 19. század végén, amikor is az ereklye előtt imádkozó jámbor hívek előtt ismétlődött meg a csoda. Ez az ereklye ma is nagyon tisztelt, s ünnepét május elején fényes körmenettel ünneplik.⁹

A másik nagyon híres szentvér ereklyét a párizsi Sainte-Chapelle-ban őrzik, s Szent Lajos francia király kapta II. Balduin bizánci császártól, s Franciaország legszebb gótikus templomát az ereklyének építtette.

Németföld leghíresebb szentvér zarándokhelye a 12. század elejétől a weingarteni bencés apátság. Ereklyéjét 1094-ben IV. Welf gróf felesége Judit kapta apjától V. Balduin flandriai gróftól. Az itteni hagyomány szerint Krisztus vérének cseppjeit Longinus rejtette el, majd Henrik császár találta meg csodálatos módon, s tőle kapta Balduin. A kalandos sorsú ereklyét Weingartenben 1124 óta részesítik folyamatos tiszteletben egészen napjainkig.¹⁰

Ugyancsak erősíthette a szentvér iránti bensőséges tiszteletet a Grál-legenda, amely különböző feldolgozásokban a 12–14. században élte virágkorát Európában. Ennek központi magjában ott van a szentséges vér megmentésének motívuma:

vissza akarta adni a lovat, de a herceg nem fogadta vissza, hanem felajánlotta az egyház szolgálatára. (MOHL ANTAL: *A legfölségebb Oltáriszentség örökimádása hajdan és napjainkban. A Győri Oltáregyesület 50 éves jubileuma alkalmából.* Győrött, 1912. 35–36.

7 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: *A szent vér tisztelete Magyarországon* = Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk: FÜGEDI ERIK. Bp. 1986. 76–77.

8 Froissart krónikája. Bp. é.n. 163, 169. A krónikás elmondja, hogy 1382 márciusában Flandria grófja elhatározta, hogy a Brugge-i Szent Vér körmenet napja után fog Gent ostromára vonulni. Nem sokkal később: Szent Ilona napja volt, május 3-a. Erre a napra esik a Brugge-i körmenet, ilyenkor több idegen gyűlik össze a városban, mint az év bármely más napján.

9 De Heilig Bloedprocessie te Brugge. Brugge, 1988. 120 pp. A körmenet, amelyben lóháton egy lánc segítségével nyakba akasztva hordozzák körbe az ereklyét, négy nagy egységből áll, ahol kosztümös szereplők szemléltetik fényes felvonulásukkal a múltat. Az első rész az Ószövetséget, a másik az Újszövetséget (Krisztus életének állomásai) mutatja be. A harmadik rész a szentvér ereklye Brugge-ba érkezését, az utolsó pedig tiszteletének alakulását szemlélteti. Évszázadok óta óriási tömegeket vonzó egyházi esemény.

10 TÜSKÉS–KNAPP i. m. 77.

„Midőn a gallus katona,
Longinus megnyitja vala,
Lándzsával Jézus oldalát,
A vér és víz szent folyamát,
E tállal menté meg a kártól,
Szent József Arimatheából...”¹¹

A „Grált, mint igaz vért, királyi vért tartó edényt” tehát nagy tisztelet övezte a középkorban, mint ahogy azokat a keletről származó kegyképeket is, melyekből „atroci-tás” következtében vér folyt.

Ugyancsak meg kell említeni a Veronika kendőnek (Krisztus vérrel verejtékező arcának mása), a „vera icon”-nak a szent vérrel is kapcsolatban álló tiszteletét, mely a Rómába zarándoklóknak jelenthetett nagy lelki élményt.¹²

Mindezek ellenére, s főleg a berengárok és katharok hatására, sokan meginogtak hitükben. A bolsenai papot is misézés közben fogja el a kétség, hogy a kezében lévő kenyér és bor valóban Krisztus testévé és vérévé változik-e át.¹³ Ebben, a hitében kikez-dett korban gondviselésszerűek voltak a bolsenai miséhez hasonló csodálatos jelensé-gek, amikor a Szentostya csodálatos módon átalakul: vérzik, véres lesz, vagy hússá alakul. Azaz megerősíteni igyekszik a kételkedőt a misében történő átváltoztatás való-ságában, hogy a kenyér és a bor Krisztus valóságos testévé és vérévé változik.

A kor lelkületének megfelelően az Oltáriszentséggel kapcsolatos jelenségek gazdag legendaképződést indítottak el. Nagyon érdekes tény, hogy az eucharisztikus legendák igazi hazája a „Legendennest”, Bajorország. Érthető tehát, hogy miért a bajor vallásos néprajz múltjának kutatói mélyedtek el leginkább az ide vonatkozó jelenségek vizsgálá-tában.

Az általunk most magyar nyelven közzétett anyag összegyűjtése és elemzése is egy bajor bencés, Bauerreiss Romuald munkája, ki több mint száz legendát gyűjtött össze Európából, s ezeket elemelve sok érdekes megállapítást tett. Elemzéséből csak néhány dolgot emelünk ki.

Bauerreiss először a búcsújárások tipológiáját állította fel, aszerint hogy azok hova irányultak. Négy típust különített el:

1. Ókeresztény idők, korai középkor, keresztes hadjáratok kora – zarándoklatok a szentek sírjaihoz
2. 1250–1350 – eucharisztikus, Szent vér – és Üdvözítő búcsújárások
3. 1350–1450 – piéta búcsújárások
4. 1700-ig, illetve később – Mária búcsújárások.¹⁴

E korszakhatárok felállításánál Bauerreiss hangsúlyozta, hogy a korszakhatárok nem éles törésekkel különülnek el egymástól, hanem szinte egymásba olvadva lépünk át egyik korszakból a másikba. Vizsgálódása részletesen a második korszakra terjedt

11 *A grállouagok. A XI–XIII. századbeli brit, ófrancia és német eposzokból.* Fordította NAGY GYULA. Győr, 1927. 300.

12 TÜSKÉS-KNAPP i. m. 78.

13 BAUERREISS i. m. 78.

14 Uo. 108–116.

ki, s ebben felhasználta az előző században e témával foglalkozó P. Browe kutatási eredményeit is.¹⁵

Bauerreiss megállapítja, hogy az általa megvizsgált legendák hasonló felépítésűek. Kiindulásuk általában az Oltáriszentség ellen elkövetett tiszteletlenség (gyakran zsidók részéről) vagy hitetlenség, amely csodálatos jelenséget vált ki. A megsértett isteni fölség bizonyítani igyekszik jelenlétét, kinyilatkoztatva magát, vagy szenvedésének jelét adja, hiszen az ostyát ért bántalmak az Üdvözítő szenvedései is. A szenvedés motívumát, a vérzést a legtöbb esetben megtaláljuk. Ezután ünnepélyes körmenetben mennek érte, s a csoda helyén templom épül, ahová megindul a zarándoklás. Tehát szerkezeti-
leg e legendák három részre oszthatók:

1. Az isteni fölség megbántása

2. Csodálatos jelenség

3. A kultusz kialakulása¹⁶

Felhívta a figyelmet arra is, hogy a legendamotívumok vándorlását vizsgálva nagy hatással lehetett az eucharisztikus legendák kialakulására a Gregoriusmesse, vagyis Nagy Szent Gergely pápa emlékezetes miséje, hiszen egyik kedvelt témája lesz a középkori művészetnek, s a sokat olvasott *Legenda aurea*-ba is bekerült. Paulus Diaconus Nagy Szent Gergely pápáról írt életrajzában olvashatjuk, hogy amikor a pápa a római Santa Croce templomban misézett, megjelent neki az Üdvözítő a „Schmerzsmann”-nak, a fájdalom emberének a képében.¹⁷ Az „*imago pietatis*”-nak is nevezett „Schmerzsmann” ábrázolás Krisztust töviskoronával, sebeit mutatva tünteti fel, állva, vagy sirja szélén ülve. Bauerreiss felhívja a figyelmet a megfeszített és a sirjában pihenő Krisztus közötti szoros összefüggésre, innen pedig analógia útján már csak néhány lépés hiányzik az Oltáriszentségben elrejtőzött, mintegy eltemetett Krisztusig. Az Üdvözítő körül ott vannak a kinszenvedés eszközei (*arma Christi*) is: többnyire szegek, lánczsa, töviskorona, kereszt, — ezek közül igen gyakori a tövisek ábrázolása, mely a Santa Croce templom töviskorona ereklyéjével hozható kapcsolatba.

Az Oltáriszentséggel kapcsolatos legendák kegytemplomainak többségénél megtaláljuk a fájdalom emberének képét, vagy szobrát, sőt több helyen kizárólag ez a kép vagy szobor a búcsújárás célpontja, az időközben elveszett eucharisztikus ereklye helyett.¹⁸

Nagy Szent Gergely pápa emlékezetes miséjét tehát a római Santa Croce templomban tartotta, mely egyben a nagypénteki stáció-templom is volt. Így a nagyhétre Rómába érkező zarándokok mind felkereshették a templomot, hiszen a pápa ekkor itt misé-

15 Uo. 15.

16 Uo. 84–86.

17 A Gergely mise története a közékor folyamán tovább színesedett. Tudjuk, hogy a csoda kiváltó oka annak az asszonynak a kételkedése volt, aki a pápa számára az ostyákat készítette. Az asszony elmondta kételyeit a pápának, mire az kérte az Urat, hogy bizonyítsa az asszony előtt jelenlétét az Oltáriszentségben. Isten meghallgatta a pápa kérését, s a Szentostya az asszony szeme láttára véressé vált. Középkori ábrázolásokon ez másként jelenik meg: Nagy Szent Gergely pápa térdel az oltár előtt, s megjelenik előtte a fájdalom embere, Krisztus, kinek vére a kehelybe hull. Így ábrázolják híres festők pl. Jan Van Eyck, Dürer és Andrea Sacci. (JAJCZAY: *A művészet hódolata az Oltáriszentség előtt*. Bp. é.n. 23.)

18 BAUERREISS i. m. 94. Lásd még KÖNYI MÁRIA: *A bátai apátság és csodálatos Szent vér ereklyéje* = KÖNYI MÁRIA–HOLUB JÓZSEF–CSALOG JÓZSEF–DERCSENYI DEZSŐ: *A bátai apátság és Krisztus-vére ereklyéje*. Szekszárd, 1940. 24–26.

zett, s mélyen a lelkükbe vésődhetett az ottani szenvedő Krisztus ábrázolás. Amint búcsújáráshelyek képeivel tenni szokták, hazájukba is magukkal vitték a kép másolatát, s ezután már csak kedvező körülményre volt szükség, hogy a szenvedő Krisztus képhez fűződő eucharisztikus eszmei tartalom megindítsa a legendaképződést. Ez a kedvező körülmény lehetett az Oltáriszentség ellen elkövetett tiszteletlenség, gyakran zsidók részéről, akik a közhiedelem szerint egyébként is az Üdvözítő bántalmazói voltak.

1300-ban az első jubileumi szentév meghirdetésekor addig ismeretlen tömegek ke-resték fel Rómát, s ezek a tömegek a Santa Croce templomban is megfordultak, s is-merték meg a híres "Schmerzensmann"-képet és vele a Gergely-mise történetét.

Baurreiss megvizsgálta az eucharisztikus legendák keletkezéstörténetét, s ebből szembetűnő az első jubileumi év nagy jelentősége. A külföldi kutatás eredményei azt is bizonyították, hogy az Oltáriszentséggel kapcsolatos csodák nem elszigetelt jelenségek ebben az időszakban, hanem egészen a 16. század elejéig szinte minden nemzet vallási életében megtalálhatók.

Most tekintsük át e legendák vizsgálatából levont legfontosabb következtetéseket úgy, ahogyan Bauerreiss összegezte kutatási eredményeit.¹⁹

1. Az eucharisztikus legendák kialakulása a 12. század végén kezdődik, csúcspont-ját a 13–14. század fordulóján éri el, majd fokozatosan csökken és szinte eltűnik.²⁰

Az általa vizsgált 117 legenda keletkezése:

1200 előtt	6
1200–1250	9
1250–1300	15
1300–1350	28
1350–1400	16
1400–1450	12
1450–1500	8
1500 után	2
időpontja ismeretlen	21

Ugyanez a 14. századra lebontva:

1300–1320	13
1320–1340	11
1340–1360	5
1360–1380	8
1380–1400	6

2. Az év folyamán a legtöbb Oltáriszentség elleni bűnt a húsvéti időben követték el, ebből is kiemelkedik a nagycsütörtök.

Hónapra és napra vetítve: (17 legendánál áll rendelkezésre a pontos időpont)

¹⁹ BAUERREISS i. m. 86–87.

²⁰ Uo. 79–80.

január	-	július	2
február	1	augusztus	1
március	-	szeptember	-
április	9	október	1
május	2	november	1
június	-	december	-

Az egyházi év ünnepeire vetítve:

nagyhét	6
húsvét hete	3
húsvéti idő	15

Részletezve: nagycsütörtök 4, nagypéntek 2, nagyszombat -, húsvét vasárnap 1, húsvét hétfő -, húsvét utáni szerda 2, húsvét hatodik vasárnapja 1, Úrnapja 2.²¹

3. Helyileg vizsgálva német területekről származik a legtöbb legenda, ezek közül is Bajorország emelkedik ki.²²

Német tartományok	Ausztria	Svájc	Elzász
Bajorország: 39	Felső-Ausztria: 2	4	1
Württemberg: -	Alsó-Ausztria: 4		
Baden: 3	Tirol: 2		
Egyéb: 32	Egyéb: 5		
Összesen: 74	13	4	1

4. A legenda általában nem volt hatással a helységnevekre, amennyire ez ma megállapítható. Feltűnő a „Heiligenstatt” elnevezés gyakorisága.

5. A patrociniumok között a St. Salvator (Szent Megváltó) fordul elő legtöbbször, de gyakori a szentvér is: St. Salvator 18, Szentvér 14, Krisztus teste 10, Szent sír 3, Szent kereszt 2, Fájdalmas Szűz 3, Szent kút 1, Szent Kilián 1, Szent Gergely 1, Szent György 1, Szent Miklós 1, Szent Máté 1, Szent Mihály 1, Szent Gerváziusz 1.²³

6. A népi elnevezések között gyakorta tűnik fel a kriptá, vagy szentsír templom.

7. Az eucharisztikus legendával kapcsolatos templomok szinte kivétel nélkül búcsújáró templomok. Plébániatemplom esetében a kultusz egy külön kápolnához, mellékol-tárhoz kapcsolható, de sohasem a főoltárhoz.

8. Figyelmet érdemel a sok templomban megtalálható, s a legendával is kapcsolatba hozható mélyedés, többnyire a főoltár közelében. (fülke-motívum)

9. Számos templomban ott van szobor, vagy kép formában a fájdalmak embere, ritkábban a „Salvator mundi” ábrázolás.

10. A bűnösök közt feltűnően nagy számban szerepelnek zsidók.

11. A bűnök közt túlsúlyban van a rablás, emellett az ostya kivétele a szájából különböző célokra.

12. Leggyakoribb csodajel az ostya vérzése, leesése a súlya miatt, gyakran pedig gyermek megjelenése. (vér-motívum)

13. Majdnem mindig elrejtik az ostyát, például kő alá, ekkor a követ is vallásos tisztelet övezi. (kő-motívum)

21 Uo. 81.

22 Uo.

23 Uo. 82.

14. A szentostya gyakran világít és így találják meg, s a tiszteletet a közelben legelő állatok fejezik ki. (világító-motívum)

15. A megtalált szentostya felemelése csak hosszabb erőfeszítés után sikerül, amit különös súlya magyaráz, gyakran csak a püspök tudja felemelni, s ünnepélyes körmannel viszi a templomba.²⁴

* * *

Érdemes párhuzamba állítani a Bauerreiss által gyűjtött anyaggal a magyarországit is. A régebbi kutatás a búcsújárás e típusának megjelenését 1350 utánra teszi.²⁵ Úgy véljük, hogy ez a változás közel egyidőben zajlott az európaival, vagy nem sokkal követ-hette. Gondoljunk például a gyermek Jézus köntösének legendájára,²⁶ melynek cselek-ménye közel egyidőben zajlik a híres bolsenai misével, vagy érdemes odafigyelni Bol-dog Ilona legendájára is. Ebben azt olvashatjuk, hogy az apáca egy szelencében megmutatta az Úr csodálatos alakban lévő testét egy nővérnek. Az egyikük úgy látta, hogy húsvörösbe hajlik és tündököl. A másik úgy látta, mintha kiseded lenne, a többiek ketten, kissé vörösnek látták.²⁷

Úgy tűnik tehát, hogy a búcsújárás ezen második típusa közel egyidőben jelent meg Magyarországon az európaival. Később, a középkorban oly híressé vált szent vér kegy-helyek létrejöttéről szinte alig tudunk valamit, ezért nem lehet kizárni azt, hogy gyöke-reik korábbra nyúlnak vissza, mint ahogy első feljegyzéseik alapján ma ezt gondolnánk. Ezért is érdekes együtt szemlélni az európai és a magyarországi anyagot.

A kultuszáramlat magyarországi kialakulásában a legfontosabb szerepet a kultusz tárgyát alkotó szent vér ereklyék játszották.

A nem eucharisztikus ereklyék típusát hazánkban egyedül a garamszentbenedeki képviseli, mely a monostor hagyománya szerint Veronika kendőjének egy darabkája. A gótikus monstrancia típusú ereklyetartó közepén egy kristálytokban ma is jól látható a kis szövetdarab.

Az eucharisztikus ereklyéknek két típusát különböztetjük meg. Az egyik a vérző vagy hússá változó ostyák. Ezek közül a leghíresebb a bátai volt, de ide tartozott még a kassai, győri, vasvári, szegedi és a győr egyházmegyei ereklye. A másik típust, amikor a bor – hasonlóan a bolsenai csodához – vérré változott, a horvátországi ludbregi ereklye képviseli, melyről azt is tudjuk, hogy mise közben változott a bor a pap kezei között vér-ré. Középkori szentvér ereklyéink többsége elpusztult. Csak a garamszentbenedeki és a ludbregi ereklye maradt ránk, amelyeket még ma is nagy tisztelet övez.²⁸

* * *

24 Uo. 86–87.

25 PÁSZTOR LAJOS: *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*. Bp. 1940. 135–136.

26 NÉMETHY LAJOS: *A gyermek Krisztus köntöskéje*. Magyar Sion, 1901. 358–371, 458–473.

27 *Árpád-kori legendák és intelmek*. Szerk: ÉRSZEGI GÉZA. Bp. 1983. 105.

28 TÜSKÉS-KNAPP i. m. 83–116.; SÜMEGI JÓZSEF: *Az Oltáriszentség és a Szent Vér tisztelete a középkori Magyarországon* = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. III. Bp. 1991. 107–119.

Bauerreiss a következő szempontok alapján vizsgálta az általa összegyűjtött anyagot, s mi is ez alapján adjuk közre:

A település megjelölése, ahol a csoda történt, ország, országrész, megye meghatározásával.

- a) Az okmányba foglalt legrégebbi templom, vagy kápolna patrocíniuma, mely a legenda alapján felépült, vagy ahol az esemény történt.
- b) A legenda cselekmény ideje.
- c) A templom, vagy kápolna egyházi jellege.
- d) A templomnál fellelhető emlékek, vagy építészeti különlegesség, mely a legendához kapcsolható.
- e) A legenda rövid vázlata, minden jelentős részlettel.²⁹

A SZENT VÉR TISZTELETE EURÓPÁBAN BAUERREISS NYOMÁN

1. Ecksberg Felső-Bajorország, mühltorfi kerület

a) Szent Megváltó

b) 1453

c) Kegytemplom és intézeti templom

d) A templomot azért nevezték a Szent Megváltó templomának, mert keletkezésétől kezdve itt a Megváltó csodatévő faragott képét igen tisztelték. A szobrot a régi templomból az új, a jelenlegi templomba hozták át és a főoltárra helyezték.

e) Három tolvaj a mößlingi templomból elloptott egy cibóriumot 12 ostyával. Mivel a cibórium csak vörösrézből volt, elásták Ecksbergben egy fenyőfa alá. Értesítették erről a salzburgi érseket, aki 1453-ban Szent Pongrác napján bízta meg a garsi és aui prelátusokat, hogy a szentséget felemeljék. Az Oltáriszentség megtalálásának helyén felépített templomot 1455-ben pünkösdkor³⁰ Szent Bertalan napja előtt szentelték fel. Ezt a templomot az Inn vízmosása miatt 1682-ben a jelenlegi helyére tették át.

2. Einsbach Felső-Bajorország, dachau-i kerület

a) Szent Vér és Szent Sebestyén

b) 1004, húsvéti idő

c) Kegytemplom

d) A templom közepén, néhány lépésre a főoltártól, az áldoztató rácson kívül áll egy ősrégi kerek kút, egy hosszú láncon függő vödörrel. Egy 1739-es matricula ezt mondja róla: ...az áldozó szájából kivett, és földre esett ostya egy felbugyogó kút csínált, amelyben a templom közepén létező jótékony forrás keletkezett, mely különösen orrvérzés elleni vizet tartalmaz. A főoltáron, amely a Szent Vérnek helyet adott, egy csodatévő Jézus szobor található. Nagycsütörtökön innen indulnak az Oltáriszentséggel a plébániatemplom felé, a szent sír és feltámadási körmenetek azonban a Szent Vér templomban vannak.

²⁹ BAUERREISS i. m. 21.

³⁰ 1455. május 25-én

e) A Szent Vér templomban van egy régi tábla, amelyet 1669-ben újítottak meg, s ez olvasható rajta: Egy lauterbachi pásztor az 1004. év húsvétján szentáldozáshoz járult. Az iránti jámborságától és kívánságától hajtva, hogy üdvözítőjét saját otthonában szerezheti és dicsérheti, az Oltáriszentséget kivette a szájából és kis kendőbe akarta rejteni. Ekkor az ostya kirepült a kezéből, s mikor a földet érintette, százak szeme előtt egy kutacska keletkezett, melyben a Szentostya úszni látszott. Miután a pap és a káplán meg akarták fogni, az eltűnt. A kutacska fennmaradt. A tábla részletes pontos szövege: A pásztor hazasietett / egy kis idő után / ki akarta venni szájából az ostyát / ezért egy tiszta kendőt vett elő / erre eltávozott tőle az Oltáriszentség / a spalettán függött / melyről a szél által felemelve / az angyalok kenyeré a földre hullott.

3. Eitensheim Felső-Bajorország, ingolstadti kerület

a) Szent Megváltó

b) –

c) Kegyetemplom

d) Egy gonosztevő elrabolt egy Szentostyát, menekülésre azonban sebe miatt képtelen volt. Azt a helyet, ahol az ostyát elrejtette, ezáltal ismertté tette s most ez a főoltárnál lévő nyílás. 1602-ben még mutogatták azt a helyet a főoltár alatt ahol a Szentostya feküdt. Főbúcsúját a „Szent Lándzsa“ ünnepén³¹ tartják.

4. Elbach Felső-Bajorország, miesbachi kerület

a) Szent Vér, 1524 Szent Kereszt

b) 1315 után

c) Kegyetemplom és temetőkápolna

d) Az eredeti gótikus templom helyén, amelyből csak nagyon kevés maradt meg, egy új templom áll 1669–70-től. A főoltáron most a vérző Krisztus képe található.

e) A két eredetmonda közül kétségtelenül az itt említett érdemel nagyobb figyelmet. Az emberek jobban kedvelték a kis temetői kápolnát a Szent András plébániatemplomnál. Amikor (Elbachban) egy új épület alapját ásták, a gazda nem hajtotta el onnan a tyúkjait, s azok nem hagytak föl a kapargálással. Végül a gazda fekete kakasa egy ostyát kapart ki, melynek ábrázolása mind a mai napig (1730) a szentélyben egy boltozaton látható. Az ostya megtalálását jelentették fischbachau bencéseknek. Először egy pap jött ki, megszemlélte az ostyát az emberekkel együtt, mely egy láb magasan lebegett a föld felett. Egy kehellyel akarta elkapni, de nem sikerült neki, mint ahogy a másik odahívott papnak sem. Végül a segítségül hívott harmadiknak, egy újmisének sikerült elkapni, úgyhogy az ostya szembe repült vele, egyenesen a kehelybe. Harmadmagával vitte a kelyhet a kápolnába, s az oltárra helyezte. Ekkor a kehelyben vér bugyogott fel úgy, hogy a korporálét is bevérezte – ezt később megőrizték – s a kehelyben az ostya felfelé úszott. Ez a bizonyos kehely emberemlékezet szerint gyászmisék előtt mindig az oltáron állt. A kápolna ezáltal vált híressé, s tömérdek zarándok kereste fel.

5. Erding Felső-Bajorország, erdingi kerület

a) 1417. 04. 08. Nagycsütörtök

31 Március 15. A legenda szerint Krisztus oldalának megnyitója Longinus, szemfájós volt, ám a Krisztus oldalából kifröccsenő vér meggyógyította. A Szent Lándzsa egy kb. 24 cm-es darabját (vashegy) a Szent Péter Székesegyházban őrzik.

b) Szent Megváltó, 1360: Szent Vér kápolna, népies neve: Szent Vér

c) Kegytemplom

d) Egyhajós csarnoktemplom kereszt alaprajza altemplommal –"Sírbolt" –mely a szentély alatt van. A „sírboltban“ van az Oltáriszentség megtalálási helye: hajdan csak egy rácssal, ma kölappal fedett derékszögű mélyedés, külső mérete 60×100 cm, melybe egykor le lehetett ereszkedni, s előre lehetett menni a kb. 2 m-re fekvő elől nyitott oltárlaphoz. Az emberek szívesen vittek földet a Szentostya megtalálási helyéről. Néhány évvel ezelőtt a krypta oltárán állt a templom „kegyképe“, mely ma a főoltáron található, s amely a Gergely mise szenvedő Krisztusát ábrázolja, karjai kitérve, egy kagylóhéjban áll, melybe a sebeiből kiömlő vér folyik. Régebbi ábrázolásban Jézus a szenvedő ember képében egy ládika feletti kagylóban áll, mellette egy hegyes földkupacon az ostya fekszik. A templom tulajdona ezen kívül egy régebbi eredetű Szent Vér ereklye is.

e) 1417-ben nagycsütörtökön a közeli Klettheim-ből való szegény ember az alten-deringi templomba ment szentáldozásra. A Szentostyát (szájából kivéve) egy kendőcskébe tette és haza akarta vinni. Ekkor a Szentostya eltávozott tőle, a levegőben lebegett, leereszkedett a földre, majd eltűnt. Erre az ember jelentette a jelenést a plébánosnak, az pedig a püspöknek. Végezetül, amikor a püspök ünnepi körmenetben megjelent, a jelenség megismétlődött; a Szentostya elsüllyedt a földben. Azon a helyen pedig, ahol a Szentostya elsüllyedt, majd ismét megjelent, egy kápolnát emeltek az Oltáriszentség tiszteletére.³²

6. Heilig-Blut bei Rosenheim Felső-Bajorország, rosenheimi kerület

a) Szentvér

b) 1450. előtt már említik a búcsújárást

c) Kegytemplom

d) –

e) –

7. Heiligenstadt bei Altötting Felső-Bajorország, mühltorfi kerület

a) Szent Megváltó

b) 1373. április 20. húsvét utáni szerda

c) Kegytemplom

d) Késő gótikus csarnoktemplom. A régi, szabadon álló gótikus oltár hátlapját új, oda nem illő falappal borították, s nyitott állapotban tartják. Ennek közepén van egy egyszerűen profilált gótikus oltárkeret, benne egy fémlemezre festett, gyakran restaurált ábrázolással, mely a Szentostya megtalálási helyét mutatja, s amely megrepedt. (Nyílás a kép mögött?) Az oltár jobb és baloldalán szintén egy 60 cm-es egyszerűen falazott mélyedés van. Ott pedig, ahol az oltár a padlószinttel érintkezik egy négyszögletes gödör jött létre (60×80×100 cm méretű) amelybe egyenetlen méretű lépcsők vezetnek. Ez a mélyedés járható, s az oltár alá vezet. Az oltár bal oldalán van a kegykép; egy kereszt, alatta a fájdalmas Szűzanyával. A templom jobb oldalán kívülről csatlakozik egy keresztfolyosó, ezt nevezik „Szensírnak“. Itt képek találhatók az Olajfák hegyének,

32 A püspök a csoda megismétlődéséből arra következtetett, hogy az isten a paraszt bűnének kiengesztelésére azon a helyen kívánja egy templom felépítését. Itt épült fel a Szentvér kápolna, majd templom, melyet a pápa különleges búcsúkkal látott el. (Az oltáriszentség csodái. Ford: MAGYARY CSILLA (Vallás és Élet) Ohio, 1976, 11.)

Krisztus sírjának ábrázolásával, valamint négy 17. századi kép, (a műemlékek között nem szerepelnek), mely Szentostya legendát jelenít meg.

e) Egy, a teiðingi Szent János plébániatemplomhoz tartozó asszony szentáldozásnál kivette szájából a Szentostyát és egy kendőcskébe csavarta. Az, hogy ezt a zsidók ösztönzésére tette-e, nem biztos. Ekkor feje fölött a felhőkben egy angyal jelent meg, mire az asszony elejtette a Szentostyát Osterwiesen. Egy marha odafutott és tisztelte. A salsburgi érsek az ügy kivizsgálására a raitenhaslachi ágostonos kanonokok prelátusát rendelte ki. A Szentostya megtalálási helyén kápolnát emeltek, s 1374-ben pünkösöd utáni 3. vasárnapon (szentelték fel).³³

8. München I. Felső-Bajorország, müncheni kerület

a) Szűz Mária, vagy Szentsír templom; A kriptatemplomot kriptának nevezik, amíg a felső templomot Neustift-nek nevezik.

b) 1285

c) Kegyetemplom

d) A templomban található egy kripa (sírbolt). A felső templomot csak 1440-ben építették az alsó templom fölé, amelynek eredetileg zsinagógának kellett lennie.

e) 1285-ben egy idős asszony állítólag egy fiúcskát szolgáltatott ki a zsidóknak egy rituális gyilkossághoz. A gyermeket tűkkel és árral szurkálták, mire meghalt. Egy ismételt kísérletnél felfedezték a gyilkosokat, és a zsidókat üldözni kezdték. A zsinagógát pedig, ahol a gyilkosságokat végrehajtották III. Albert herceg elkoboztatta és háziiorvosának Dr. Johann Hartliebnek ajándékozta. Ekkor került napvilágra egy, a zsidók által eltemetett piéta. (!) mely jelenleg Grafrathban található. (Felső-Bajorország, starnbergi kerület).

9. München II. Felső-Bajorország, müncheni kerület

a) Szent Megváltó

b) 1315

c) Kegyetemplom

d) 1328 előtt már létezett egy kápolna a Szent Megváltó tiszteletére, mely 1493-ban leomlott. A helyén egy oszlopot – az ostorozás oszlopát – emeltek.

e) 1315-ben egy idős asszony elrabolt egy Szentostyát és eldugta egy erszénybe. Amikor letartóztatták eldobta az ostyát, mely világított az éjszakában (egészen addig), míg a Miasszonyunk templomának papja fel nem emelte. A Szentostya megtalálási helyén kápolnát építettek.

10. Rinning Felső-Bajorország, erdingi kerület

a) Szent Vér

b) –

c) Korábban kegytemplom volt.

d) –

e) –

33 1374. június 4-én, úrnapja utáni vasárnapon.

11. Umratshausen Felső-Bajorország, rosenheimi kerület

- a) Szent Simon és Júdás; 1456: Szent Vér templom
- b) –
- c) Kegytemplom
- d) Útközben elveszett egy Szentostya.
- e) A szentély jobb oldalán a Szenvedő Krisztus képe látható, amint egy kehellyel fogják fel az oldalsebéből kifolyó vért.

12. Unsernherrn Felső-Bajorország, ingolstadt-i kerület

- a) Szent Megváltó, a mi Urunk holttestének kepe, amelyet a „tölgyfa alatti Kismegváltónak” is neveznek.

b) 1736 előtti, ugyanis Rhaban eichsätti püspök búcsúengedélyt adott.

c) Most plébániatemplom, hajdan kegytemplom volt.

d) Gótikus szentély, fával burkolt oltárlappal. A szárnyasoltár külső oldalán 4 kép található (16. sz.), melyek az Oltáriszentség elrablását ábrázolják. (A felsőbajor műemlékek közül ezeket tévesen Bettbrunra vonatkoztatják.) A főoltáron a „Salvator mundi” (18. sz.) képe áll. Alatta kis alakos történetben balra a Szentostya meggyalázása, jobbra felemelése látható. A főoltár előtt jobboldalon egy elég nagy, vasráccsal fedett nyílás található a kőpadlóban, mely messze benyúlik a szentély alá. A nyílást már befalazták és beburkolták.

e) A szomszédos Hundszell templomából elloptak egy kelyhet a benne levő Szentostyákkal, s elásták egy bokor vagy tölgyfa alá. Azon a helyen találták meg, ahol ma a főoltár áll. A madarak röpködése hívta fel a figyelmet a cibóriumra.

A megtalálás helyén kápolnát emeltek. A legtöbb zarándok húsvét és pünköszt követő ünnepnapokon keresi fel, a legnevezetesebb a Szent Lándzsa ünnepe.

13. Berg ob Landshut Alsó-Bajorország, landshuti kerület

- a) Szentvér
- b) búcsúengedélye 1310-ből való
- c) 1932 óta plébániatemplom
- d) –
- e) –

14. Bogenberg Alsó-Bajorország, bogeni kerület

- a) A Szent Megváltó és a Boldogságos Szűz Mária; népi neve: Megváltó a kereszfán.

b) 1413, nagypéntek

c) Kegytemplom

d) A tabernákulum ajtaján Krisztus a szőlőprésben látható. Piéta.

e) Egy fiú összetörte a magához vett szentséget, mely később sértetlennek találtott. Johann Vogel oberaltaichi apát ünnepi körmeneten mutatja fel, és egy Megváltó kápolnát építtet azon a helyen.

15. Deggen Dorf Alsó-Bajorország, deggen-dorfi kerület, Szentsír templom.

- a) A Legszentebb Oltáriszentség, 1361. 12 23: Szentsír kápolna, Szentsír, Szentsír templom.

b) 1337.

c) Kegytemplom

d) 1337-től közepes nagyságú, boltozatos bazilika áll. A karzat alatt a templom nyugati oldalán található a szentségi oltár, amelyet kriptá vagy zsidó oltárnak is neveznek, s amely az ún. Kriptán áll. Ez kb. 3 méterre húzódik az útburkolat alatt, s a maga idejében (eredetileg) egy hosszabb csatorna része volt. A Kriptá kívülről egy hosszú folyosón keresztül közelíthető meg.

e) Adatokkal bizonyítható, hogy 1337-ben a zsidók több Szentostyát vásároltak egy cselédtől. Az ostyákat tövissel megkarcolták, árral összeszurkálták, üllőn kalapáccsal ütötték, egy befűtött kemencébe dobták és kínozták. A sanyargatás alatt vér folyt a Szentostyákból, és egy csodálatos gyermek jelent meg. Mikor tettük kitudódott, az ostyákat egy gödörbe dobták, amelyet most Kriptának neveznek.

16. Eitting Alsó-Bajorország, pfarrkircheni kerület

a) Szent Vér

b) –

c) Kegytemplom és plébániatemplom

d) A főoltáron a feltámadt Krisztus szobra található.

17. Haid Alsó-Bajorország, landaui, vagy isari kerület.

a) Szent Megváltó

b) –

c) Kegytemplom

d) A főoltár mögött egy nyílás található, amelyben azt a borókabokrot őrizték meg, amely alatt a Szentostyát megtalálták.

e) Egy pap a betegellátás alkalmával elveszített egy Szentostyát. Vadászat alkalmával kutyák találták meg, nem tágítottak arról a helyről, majd az ún. „kápólnához” vittek. A borókabokrot pedig, amely alatt a Szentostyát megtalálták, megőrizték.

18. Neukirchen bei Kötzing Alsó-Bajorország, kötztingi kerület

a) Szűz Mária de Szent Vérnek is nevezik. 1224 körül már: „Niunkirchen“.

b) 1400.

c) Kegytemplom

d) –

e) Neukirchen egyik polgára fát vágni ment az erdőbe. Egy kiásott fa tönkjén egy Szentostyát pillantott meg. A Szent Miklós plébániatemplomba vitte, de az ostya egy napra rá ismét az erdőben volt, ugyanazon a helyen (ahol megtalálta). Később azonban egy alkalommal eltűnt, s a helyére egy Szűz Mária képet tettek, amelyből egy adat szerint, huszíták kardcsapásától állítólag vér folyt.

19. Passau Alsó-Bajorország, passauai kerület, Megváltó templom

a) Szent Megváltó

b) 1479.

c) Kegytemplom

d) A feltűnő főépület erősen emlékeztet az andechseri kolostortemplomra és egy működő kriptával rendelkezik.

e) 1477-ben egy keresztény megvesztegetésével a zsidók 8 Szentostyához jutottak. Átszúrták ezeket késsel és tövissel, majd égő kemencébe dobták. Erős morajlás közepette megjelent egy gyermek, melyet két angyal kísért. Majd a Szentostyák egy márványkőre hullottak és hangjukkal árulták el magukat.

20. St. Salvator bei Binabiburg Alsó-Bajorország, vilsbiburgi kerület.

- a) Szent Megváltó
- b) –
- c) Kegytemplom
- d) –

e) Egy kocsis lova térdre rogyott azon a helyen, ahol ma a szentélyben egy nagy angyalszobor található, s az állatot nem is tudták onnan elvonszolni. A kocsis kereste a jelenség okát, és ott, ahol egy gránátalmafa állt, egy Szentostyát talált, de nem tudta felismerni. A bejelentés után egy pap emelte fel a Szentostyát és a Binabiburg mellett lévő Szent János templomba vitte.

21. St. Salvator in Mainburg Alsó-Bajorország, mainburgi kerület.

- a) Szent Megváltó
- b) 1386 előtt.
- c) Kegytemplom

d) A templom közepén található egy szeméttel megtöltött, vasráccsal fedett gödör, – mérete kb. 60×80 cm mely azt a nyílást mutatja, ahol a gonosztevő eltűnt. A nép véleménye szerint ezt a gödört sohasem lehet megtölteni. A főoltár mögött is van egy kis négyszögletes nyílás, amely egészen az oltár alá nyúlik. Ennek a nyílásnak a magyarázata ismeretlen. (Talán lelőhely?) A szentély jobb oldalán található a kegyoltár, rajta a Megváltó 60 cm magas kegyszobrára, mely a Gergely mise szenvedő Krisztusának jellegzetes homokkőfigurája, stilizált felhőkben állva. „Talán a XVI. század népies műve.” Sokkal régebbinek látszik. A főoltár is magába foglal egy kb. 1 méter magas szobrot, a Megváltó ülőfiguráját.

e) Egy kocsis elzárta az utat egy pap előtt, aki az Úr testét akarta vinni egy asszonynak a várba és megverte. Az edény eltörött, a Szentostya pedig leesett a földre. A Szentőség a föld felett lebegett és világított, a kocsist pedig elnyelte a föld. A hasadék pedig, ahol eltűnt még ma is látható a templomban.

22. Wörth bei Kelheim Alsó-Bajorország, kelheimi kerület.

- a) Szentvér
- b) 1368 előtt.
- c) Kegytemplom
- d) A szekularizáció következtében profanizálták és pajtává alakították.
- e) Vér és olaj folyt egy kőből.

23. Beilngries Felső-Pfalz, beilngriesi kerület, a Megváltó kápolnája

- a) Szent Megváltó és Szent János
- b) 1496 előtt
- c) Kegytemplom

d) Az oltáron van egy nyílás, s ezen keresztül látható az a hely, ahol a szentostya kiesett.

e) Amikor a Szent Lucia templom még plébániatemplom volt, – egy régi dombormű ábrázolása szerint – élt itt egy pap, aki midőn a Szentostyát egy beteghez akarta vinni elesett az edénnyel, és a Szentostya kihullott a földre. Ezen a helyen kápolnát építettek, és Szent János tiszteletére szentelték. A kápolna építési éve: 1496.

24. Bettbrunn vagy Groß-Salvator Felső-Pfalz, beilngriesi kerület

a) Szent Megváltó

b) 1125

c) Kegytemplom

d) A 14. századi gótikus épületből csak a kapu és torony maradt meg. 1300 körül leégett a régi kápolna. A szentélyben álló főoltárt korábban két egymáson álló régebbi oltár képezte, melyek közül az alsó az oltárasztal (sepulchrum) fölötti rész teljes egészében márványból készült. Az oltárasztal alatt pontosan a föld szintjén van egy szabad átjáró, mely nincs befedve, s ez alatt látható egy kölap, ahonnan a Szentostyát kiemelték. A sepulchrum felett egy sötétsárga márványoltár áll. A szentségház fölött egy szekrényke található benne egy régi Megváltó szoborral. Egy 1754-es leírás szerint a templomnak 7 oltára volt. A főoltárt korábban is, ma is, két egymás felett álló oltár képezte, amelyek egymástól egy viszonylag széles folyosó által vasrudakból álló ráccsal vannak elválasztva. Az alsó oltár leckeoldalán áll a Megváltó képe vasrácstól gondosan őrizve. Az evangéliumi oldalon pedig a kősziklacsúcs mélyedését mutogatják, ahonnan Hartwig püspök a Szentostyát felemelte.

e) Egy pásztor húsvét idején a Thollingtól távol eső plébániatemplomba ment, hogy húsvéti szentáldozását elvégezze. Kivette szájából a Szentostyát, becsavarta egy kendőcskébe, egy dobozkába tette, – mások szerint a botjába dugta –, majd leült a szabadban egy fatönkre, mert imádkozni akart. Egyszer azonban mérgében megragadta a botot, hogy tehene után hajítsa. Ekkor a Szentostya kiesett, de a pásztor nem tudta felemelni, mint ahogy az odahívott pap sem. Először Hartwig regensburgi püspök tudta felemelni.

25. Eschenfelden bei Altdorf Felső-Pfalz, sulzbachi kerület

a) Krisztus testének szentsége

b) 1381 előtt

c) Plébániatemplom és kegytemplom

d) A főoltáron egy szenvedő Krisztust Józseffel és Máriával ábrázoló dombormű található. A csoport felett két lebegő angyal szentségtartót tart.

26. Naabsiegenhofen Felső-Pfalz, burglengenfeldi kerület

a) Szent Megváltó

b) 1381 előtt

c) Kegytemplom

d) –

e) Egy libapásztor a közeli templomba akart menni, de libáit sem akarta elhagyni. Ezért, amikor botját a földbe dugta, a libák azon nyomban köréje gyülekeztek. Egy asszony, aki egyet azok közül el akart lopni, a rabolt holmival földbe gyökerezett a lába, nem tudott elmozdulni.

27. Regensburg I. Felső-Pfalz, regensburgi kerület. Sz. Megváltó templom a Fehér Kakasnál.

a) Szent Megváltó

b) 1476

c) –

d) –

e) Egy 13 éves fiú 1476-ban ellopott egy cibóriumot és a Szentostyát a Widemann-féle ház pincéjébe dobta.

28. Regensburg II. Felső-Pfalz, regensburgi kerület, Szent Megváltó templom a Bachgassen

a) Szent Megváltó

b) 1255 és 1257

c) Kegytemplom, egykor az ágostonosok temploma

d) 1255-ben építettek egy kápolnát fából, 1260-ban kőből, mely 1838-ban omlott össze.

e) 1. 1255-ben egy haldoklóhoz menő pap a patakon való átkelésnél a zsidópallón elcsúszott. A Szentostyák a vízbe estek, s csak nagy nehezen tudták összeszedni őket.

2. 1257-ben egy pap kételkedett Krisztus szentségi jelenlétében. Erre a pap előtt lévő kereszt, – mely még most is látható –, megmozdult és magához vette a kelyhet a paptól.

29. St. Salvator bei Danaustauf Felső-Pfalz, stadthofi kerület

a) Szent Megváltó, korábbi népi elnevezése: Szenthely

b) 1383

c) Kegytemplom

d) A templom közepén álló kölemez a Szentostya megtalálási helyét mutatja. Középen, a padozaton a kiemelkedő sziklatalajból egy darabot nyitva hagytak. Itt fekszik egy kőlap, rajta közepes nagyságú, derékszögű, 24 cm-es négyzet alakú mélyedés, – sír formájú –, mely bizonyára az Oltáriszentség megtalálási helyét mutatja. E mögött áll Krisztus faszobra, mint a világ Megváltója, egy angyal tartja. 1600 körüli, reneszánsz stílusú munka.

e) Katonák Szentostyákat raboltak a sulzbachi templomból és elásták. Anderl, Jörgen Oberhauser szolgálja először keblében tartogatta, aztán titkon 3 éjjel és 3 nap a ruhájában rejtette a Szentostyákat, majd pedig Szent Dénes napjától egészen pünkösdig.³⁴ Ekkor a szolga eladta a pikszist egy asszonynak 7 ambergerért. Büntetésül betegségek estek tagjaiba, amitől megijedvén a Szentostyákat Prewbergre vitte, s a sziklánál egy bokor alá rejtette, azt gondolván, hogy senki sem jár azon a helyen, amely (hely) most a mi Urunk szent városa, és ahol oltára is áll.

30. Stock bei Walderbach Felső-Pfalz, rodingi terület

a) Szent Vér

b) 1280 (II. Heinrich von Walderbach apát idején)

c) Kegytemplom

34 Október 8-tól a következő 1383-as év június 6-ig.

d) A templomot 1300 körül építették, a szekularizáció óta pajtának használják.

e) Egy cseléd lány a walderbachi kolostortemplomban történt áldozása alkalmával kivette a szájából a Szentostyát és egy kendőcskébe csavarta. Később a kendőt ráterítette egy fatönkre, hogy még egyszer megnézzék a Szentostyát, de csak egy vércseppet talált a helyén. A Szentostya a levegőben lebegett és világított, a kendőt pedig (hiába próbálta) nem tudta levenni a fatörzsről. A Szentostyát a kolostor földjén legelésző állatok tisztelték. Kihívták a walderbachi apátot, ki ünnepi körmenetben vonult ki, s felemelte a Szentostyát, majd egy kápolnát építtetett (ott) szép tabernákulummal.

31 Pfaffendorf Felső-Frankónia, lichtenfeldi kerület

a) Szent Lőrinc és Szent György melletti Szentsír templom

b) 1313

c) Kegytemplom

d) A kápolna közepén áll egy oszlop 1755-óta a falhoz dőlve. Ezen egy kelyhet ábrázoltak fölötté lebegő holdsarlóval, alatta pedig ezen felirattal: NOTTBURG.V. 1313. Az oszlop lent üreges, egy félkör alakú íven keresztül lehet átbújni alatta. Közkedvelt eszköz derékfájás ellen. A helynökség rendelkezése értelmében 1775 óta ez a szokás tiltva van.

e) A rablók ellopták a templomból a Szentostyákat és eldobták. Egy vidéki lány, akit később a felirat alapján az 1313-ban meghalt Notburgával azonosítottak, megtalálta és térden állva imádta a Szentséget, egészen addig, míg a pap el nem vitte onnan. Mindenki, aki arra ment, a parasztlány példáját követve térdre borult. Hamarosan egy oszlopot, majd egy kápolnát emeltek a megtalálás helyén.

32. Heiligenblut bei Spalt Közép-Frankónia, gunzenhauseni kerület

a) Szent Vér

b) Kb. 1444 körül

c) Kegytemplom

d) A fatönk helyére később az ostorozás oszlopát³⁵ állították. Az emberek szívesen vittek haza ez alól földet.

e) Egy favágó, zsidó ösztönzésére ellopott a templomból egy Szentostyát és mindjárt át is adta neki. A zsidó meg akart győződni az ostya valódiságáról, ezért megkínozta, majd elrejtette egy magas fatönkben.

33. Iphofen Közép-Frankónia, scheinfeldi kerület

a) Szent Vér

b) 1294-ben húsvét ünnepe után

c) Kegytemplom

d) A kegytemplomban található egy gödör, melyet vasráccsal fedtek, s amelybe a zsidók hajdan a Szentostyát dobták.

e) Zsidók Szentostyát vásároltak egy asszonytól, késsel szúrták át majd árral és vízával, s a vérző jelle (amikor az vérezni kezdett) egy illemhelyre dobták. A Szentostya észrevehetően világított, s az éjjeliőr figyelt fel rá. Először a plébániatemplomba vitték, majd a zsidó ház helyén kápolnát építettek.

35 Közkedvelt ábrázolási mód – a Gergely mise alapján – Krisztus kinszenvedésének eszközeivel ábrázolni. Ezek közül is kiemelkedik az ostorozás oszlopa, mely néha önállóan is megjelenik az ábrázolásokon, a barokk korban pedig nagyon népszerűvé válik.

34. St. Salvator im Steinbachwald bei Rauenzel Közép-Frankónia, feuchtwangeni kerület

- a) Szent Megváltónak vagy Szent Vérnek is nevezik
- b) 1350 és 1350 között
- c) Kegyetemplom
- d) A templom 1809-ben teljesen tönkrement.

e) Egy fiatal nemesasszony a Burgoberbach melletti Neusesből a nagypénteki szent-áldozásnál ismeretlen okból kivette a szájából a Szentostyát és elrejtette. Az ostya egyre nehezebb lett, úgyhogy le kellett tennie. Senki sem tudta felemelni, még a burgoberbachi, pap sem. Elsőként Seyfried felszentelt püspöknek sikerült. Húsvéthét-főn ünnepi körmenetben vitték a Szentostyát Rauenzellbe és az oltárban helyezték el. A megtalálás helyén kápolnát emeltek.

35. Bamberg Felső-Frankónia, bamberi kerület, Szentsír templom

- a) Szentsír
- b) 1314. július 7. (Szent Kilián)
- c) Kolostortemplom
- d) A templom bal oldalán volt az ún. halottas kapu, ugyanis ezen keresztül vitték ki a meghalt nővéreket. Emellett, egy oszlopon állt az ún. kegyoltár, azon a helyen, ahol a Szentostyákat megtalálták. A földön volt egy ráccsal fedett lyuk, amelyből az apácák földet vettek, itt feküdtek a Szentostyák. A helyet díszítéssel borították, Agnus Dei stb.

e) Egy Simon nevű vándordiak a bambergi Szent Márton templomból ellopott egy kis ezüst dobozkat 15 Szentostyával, és elrejtette a közelben egy vörös taplógomba alá, majd beásta a szántóföldbe. Egy cselédlány előtt, aki gabonát akart aratni, megjelent egy fényes gyermek. A Szent Márton templomból odahívott plébános nem tudta felemelni a Szentostyát. Először a bambergi püspöknek sikerült. A megtalálás helye fölé pedig, mert az Úr kegyelme megmutatkozott, kápolnát emeltek.

36. Hessenthal Alsó-Frankónia, rothenburgi kerület

- a) az Úr képe, nagykereszt
- b) 1293 előtt
- c) Kegyetemplom

d) A templom mellett álló kápolna kétségtelenül a legrégebbi épület. A kis karzat boltozatának zárókőe még a XII. századból (?) való, a toldaléképület valószínűleg későbbi; 1414-ben építették hozzá. A főoltáron egy ovális mélyedésben található a kegykép. Nem messze a templomtól áll a nevezetes nagykereszt, mely kő alapzatra állított három kereszt. A középső keresztfa alatt található az a mélyedés, amelyben mindig forr valami, s amely jelenséget a nép kifejezően „magától forró kőforrás” elnevezéssel illet.

e) Ehhez a földdarabhoz fűződik egy asszonyról szóló monda, aki búcsújáráskor kigúnyolta az Úr szent képét. Erre az asszony házával együtt eltűnt a földben. Egy másik monda ugyanehhez a helyhez kapcsolódik, s így szól: egy szénégető csodálatos történetet mesélt el egy loagnak, melyet az a következő szavakkal vont kétségbe: hacsak ebből a bokorból (mogyorócserje) nem folyik vér, bizonyosan a csoda sem létezik. Erre, mikor a lovag kardját visszahúzta, az vértől piroslott. Széthajtogatták a bokrot és egy Istenanya képet találtak benne. A kegyképet a közeli faluba vitték, de az ismét visszatért az erdőbe.

37. Röttingen Alsó-Frankónia, ochsenfurti kerület

- a) Szent Kilián
- b) 1299. április 19.
- c) Plébániatemplom, korábban kegytemplom, a riedenheimi templom filiája volt, ma már nem az.
- d) –
- e) Egy sekrestyés zsidók ösztönzésére több Szentostyát lopott. A zsidók az ostyákat tűvel böködték, majd a Tauberba³⁶ dobták, amely vörössé vált egészen Schefftersheimig. A .schefftersheimi apácák fogták ki a Szentostyákat skapuláréjukkal.³⁷ A zsidók háza fölött húsvétvasárnap két fény jelent meg, amelyet az a két asszony is látott, akik a Szentsírnál virrasztottak akkor, mikor elmentek a papot felkelteni, hogy szokás szerint matutinum³⁸ előtt levegye a Szentsírról a keresztre feszített (Úr testét).

38. Burgwindheim Felső-Frankónia, bambergi kerület

- a) Legszentebb Oltáriszentségnek vagy Szentvérnek nevezik.
- b) 1465
- c) Kegytemplom
- d) –
- e) Páter Johannes Todler Burgwindheim plébánosa 1465-ben ünnepjén³⁹ a piacon keresztül vonuló körmeneten elejtette a szentségtartót. A kapszula felnyílt, a Szentostya pedig kiesett a földre ott, ahol (ma) a szokásos búcsújárást tartják.

39. Augsburg Svábföld, augsbugi kerület, Szentkereszt-templom

- a) 1143, Szentkereszt
- b) 1189
- c) Kegytemplom, később plébániatemplom
- d) A főoltár mögött található egy üreg. A gótikus oltár hátsó falán van az a nyílás, amelyet léccel oly ügyesen fedtek el, hogy a nyílásról még maga a sekrestyés sem tudott.
- e) Egy asszony kivette a szájából a Szentostyát, egy kendőcskébe csavarta, majd visszal zárta le. Bertold Ágoston rendi prépost, akinek a lelkiismeretében megterhelt asszony öt év múlva megmutatta a Szentséget, feltörte a viaszpecsétet. A (Szentostya) húsnak mutatkozott. Az akkori augsburgi püspök, Udalschalk ünnepi körmenetben elvitte a Szentostyát, mely erre háromszor olyan vastag lett, mint korábban, sőt olyan erőssé vált, hogy a viasz feloldódott tőle. A püspök ismét visszavitte az ostyát a Szentkereszt templomba.

40. Benningen Svábföld, memmingeni kerület

- a) Szent Gergely, vagy Szent Guotnak is nevezik, most a Legszentebb Oltáriszentség.
- b) 1216. április 7. nagycsütörtök
- c) Kegytemplom, nádas kápolnának is nevezik.

36 A folyó neve.

37 A szerzetesi ruha vége, elől és hátul földig érő a szerzetesi ruhát védő kötény.

38 A zsoltosma része, hajnali imaóra.

39 Június 13.

d) Egyszerű barokk templom, gótikus alappal és falakkal.

e) Nagycsütörtökön egy molnár kivette szájából a Szentostyát, belecsavarta egy zsebkendőbe, majd hazavitte és egy faserlegbe tette. Az éjszaka leple alatt, imádkozva⁴⁰ egy másik jómódú molnár házához lopakodott és a Szentostyát a malomszék alá, a retesznél rejtette el. Mivel az ostya nem hozott balszerencsét egy év múlva március 12-én (Gergely napkor) kivette onnan, és a malomkő alá csúsztotta. A Szentostya megszólalt: Itt törték össze a legfőbb jót. Erre a másik molnár megtalálta. A benningeni plébános a porkoláb⁴¹ jelentésére felemelte az Oltáriszentséget és egy korpolaréra helyezte, miközben sűrű vér folyt a kezére. A Szentostyát a plébániatemplomba vitte, ahonnan Konrad von Ottobeuren (memmingeni) apát kérésére a memmingeni Szent Márton templomba vitték.

41. Binswangen Svábföld, wertingeni kerület

a) –

b) –

c) Kegytemplom

d) A templom elpusztult, ma csak az oszlopai állnak.

e) Tolvajok elloptak egy cibóriumot, a Szentostyákat a Duna mocsarába dobták.⁴²

42. Ehingen Svábföld, nördlingeni kerület

a) –

b) 1310–1330 között

c) Kegytemplom

d) –

e) Egy asszony elvette az oltárról a burzát⁴³ a benne lévő Szentostyával együtt, s egy megvetésre méltó helyen titkon eldugta.⁴⁴ Amikor a pap a tolvajlást észrevette, s kihirdette a város polgárainak, hatalmas zsidóüldözés tört ki, mivel a zsidókat tekintették a tolvajlás előidézőinek. Néhány asszony pedig a feltevés helyességét akarván bizonyítani, kijelentette, hogy az asszony a Szentostyát zsidóknak akarta eladni.

43. Gundelfingen Svábföld, dillingeni kerület

a) Szent Megváltó

b) 1510

c) Kegytemplom és temetőkápolna

d) A templom a városon kívül, 400 méterre délre fekszik a plébániatemplomtól.

e) Rablók egy magas fűzfában rejtették el az elrabolt miséző kelyhet.

44. Lauingen Svábföld, lauingeni kerület

a) –

b) 1404

c) Plébániatemplom és kegytemplom

40 Szó szerint: a szabad földön való ima közben.

41 Hivatali ember.

42 Valószínű oda dobták, vagy akarták rejteni, szó szerint esett, estek.

43 Oltáriszentség beteghez hordozására alkalmas nyakba akasztható, selyemből készült tarisznyatáska.

44 Pontos latin szöveg: fedél alá helyezte, talán letakarta.

d) A lauingeni ispotálytemplomban van egy szép régi festmény, mely a csodajelenetét ábrázolja.⁴⁵

e) Egy zsidó a lauingeni plébániatemplomból ellopta a cibóriumot⁴⁶ és a Szentostyákat, s a városhoz közel fekvő erdőcskében, név szerint a Flickenben rejtette el azokat. Később odavitték a zsidót, hogy megmutassa a helyet, de nem találta. A következő éjszakán egy vadász egy fűzfa lábánál csodálatos éneket hallott, s észrevette a Szentostyákat, melyek mennyei ragyogással a föld felett lebegtek. Amikor a papság a kelyhet nagy pompával odavitte, a Szentostyák maguktól beleszálltak.

45. Nördlingen Svábföld, nördlingeni kerület, Megváltótemplom

a) Szent Megváltó és Krisztus testének szentsége; 1389: a mi Urunkhoz, a mi Urunk nyugodalmához.

b) 1381. április 17. húsvét utáni szerda

c) Kegytemplom

d) A szentostyát azon a helyen találták meg, ahol most az oltár alatt egy nyílás látható, teljesen tisztán és világosan. A leckeoldalon áll a Megváltó szobra. A templomhoz egészen közel áll egy kis kápolna is, mely a templom kincisével kapcsolatos. A kápolna falán függ egy régi kép, mely a Szentostya-csodát ábrázolja.

e) Egy pap Oltáriszentséget vitt egy betegnek, név szerint Ulrich Mayngernek. Azonban a pinceboltozat, mások szerint a mennyezet beomlott, de a beomlott törmelék alatt a Szentostyák épségben maradtak. Az állatok elkerülték azt a helyet. A papi testület és a tanács a Szentostyát ünnepi körmenetben vitte el onnan.

46. Konstanz Baden, badeni kerület

a) Szent Pál

b) 1333 körül

c) Plébániatemplom

d) Feltehetően régi, román stílusú bazilika volt. 1834-ben eladták és profanizálták.⁴⁷

e) Egy keresztény elrabolta a konstanzi Szent Pál templomból az Oltáriszentséget és zsidóknak adta el. Azok pedig több más ostyával együtt egy lábasban egy hízott tyúkhoz tapasztva megpörkölték, míg ily megvetésre méltó módon oda nem égett. A zsidók egyik keresztény szolgálójának közeledtére a Szentostya a szolgáló felé ugrott, majd a karjához tapadt. Ezt látva az ott álló zsidók közül valaki tüstént megragadta, s a lábasba visszadobta. A cselédlány pedig és a plébános közhírré tették a rablás tényét, mire nagy zsidóüldözés tört ki.

47. Lauda Baden, moosbachi kerület

a) Szentvér

b) 1300 előtt, 1379-től dokumentálva van

c) Kegytemplom

45 Szó szerint: a csoda jelenetével.

46 A szentostya tárolására szolgáló fedeles kehely.

47 Világi célokra használták fel.

d) A régi épületből szemmel láthatóan semmi sem maradt meg, vagy semmit sem őriztek meg. Az 1863-ból való kapuzat fölötti feliratos tábla egy 400 éves régi kápolnáról beszél. Művészietlen építmény kívül és belül.

e) Egy cselédlány zsidók ösztönzésére Szentostyát lopott. A szemétdombon ásták el egy kő alá, de fénye elárulta.

48. Walldürn Baden, moosbachi kerület

a) Szent György

b) 1408

c) Plébánia templom és kegytemplom

d) A templom bal oldalán egy kiugró épületrészben található Szentvér-oltár, melynek oltárépítményén még egy kisebb oltárka található, előtte térdeplő pappal. Az alsó oltár domborművein a korporálé⁴⁸ csodálatos története látható, balra lent pedig a jelenet, amikor a pap a korporálét eldugja és megjelenik neki a neki a Gergely mise szenvedő Krisztusa.

e) Egyszer egy Heinrich Otto nevű pap kiöntötte a Szentvért, mely a korporálét vérpírosra festette a kereszten megfeszített Üdvözítő testének alakjában, s megjelent 11 kicsi Krisztusarc. A pap elrejtette a korporálét az oltárkó alá, ahol a misét tartotta.⁴⁹

49. Erfur Szászország, erfurti kerület

a) „Sacer Fons“, Szentkút Szentkút-templom

b) 1249. augusztus 14.

c) Kegyetemplom

d) A templomot 1253-ban említik először. A templom bejáratának egyik oldalán egy rácsos ablak található, vele szemben pedig egy mély fülkében egy dombormű, mely Krisztust, mint Gergely mise szenvedő emberét ábrázolja, bal keze alatt szenvedésének eszközei, jobbáiban pedig egy kelyhet tartva, amellyel oldalsebét érinti. A dombormű olyan mélyen van kidolgozva, hogy Krisztus jobb karja és lába szabadon áll. Az aláírás az 1412-es évszámot mutatja, (1472-ben tűz volt) tehát a dombormű az eredeti épületből származik. A templom mögött van az a kifalazott kút, amelynek a templom létrejöttét köszönheti. A bejárat bal oldalán található egy hosszú festmény, amely témájában a legendához kapcsolódik.

e) Két tolvaj betört egy templomba és elrabolt egy ezüst szelencét az Oltáriszentséggel együtt. Ezzel a lóvásártérre mentek, ahol ma a Szentkút-templom áll, s a szelencét a halastóba dobták. Az egyik tolvaj azonban súlyosan megbetegedett s meggyónt Eise-nachban. Halála után gyóntatója, egy ferences mindent megmutatott guárdiánjának, majd jelentette feljebbvalóinak. A püspök és a papság 1250. január 13-án indultak a fel-

48 A mise alatt a kehely alá terített fehér kendő.

49 A szent vér csodája 1330-ban történt. A vérfoltok annyira meglepték a papot, hogy amikor hívek elhagyták a templomot, a véres kendőt az oltárkó alá rejtette. Rövidesen megbetegedett, s mivel állandóan furdalta a lelkiismeret, hogy a csodát eltitkolta, ahelyett, hogy nyilvánosságra hozta volna, hivatatta gyóntatóját s kérte halála után tegye ki a kendőt nyilvános tiszteletre. Amikor meghalt, a másik pap megtalálta a 11 Krisztusarccal megjelölt kendőt, ünnepélyes körmenetben körbe hordozták, majd nyilvános tiszteletre tették ki. Sok beteg gyógyult meg előtte. Ezután a csodát alaposan kivizsgálták, majd a kendőt IV. Jenő pápának is megmutatták, aki teljes búcsúval látta el a templomot úrnapi oktavájára. Azóta is sokan keresik fel a szent ereklyét. (Az *Oltáriszentség csodái* 39.) MARIA HAESELE: *Az Oltáriszentség csodái a világ minden táján*. (Ford: BLANÁR MIHÁLY) é.n. 81-83

keresésére, és találtak egy fénylő, vízzel teli gödröt, mely nem fagyott be s a Szentostyák is teljesen szárazok voltak.⁵⁰

Egy, a közelben lakó diakónus mindig látta a fényt a gödör felett. Egy Ulrich Vierling nevű polgár építtetett templomot a Szentkútnál.

50. Erfurt Szászország, erfurti kerület, Dóm

a) Szentvér kápolna a dóm déli hajójában.

b) 1191 Szent Vince ünnepén

c) –

d) Ebben a kápolnában nyugszik a két Szent Bonifác tanítvány Eoban és Adolar teste, melyet 1154. április 20-án fedeztek fel.

e) Az Erfurt közelében lévő Bechstettwagd⁵¹ nevű faluból származó lány, amikor meg akarta inni a kehelyöblítő vizet, egy partikulát⁵² vett észre benne. Utána akart nyúlni, ám a víz vérré, a partikula pedig vérző ujjperccé változott. Az odahívott pap nem akarta, hogy a látottak kitudódjanak, mégis ismertté vált. Erre papok tömege jelent meg, de semmiféle tanácsot sem tudtak adni. Végül az odahívott fő esperes jelentette ezt a mainzi érseknek. Az edényt az oltárra helyezték, mire egy galamb szállt oda és a szélére ült anélkül, hogy felborította volna. A Szentséget ünnepi körmenetben vitték el. A Szent Cirják hegyén volt az első, a Péter kolostorban a második, a Mária templomban a harmadik állomás.⁵³ Később az érsek kérte a Szentség visszavitelét ünnepélyes felmutatás céljából, de hiába. Erre új kövekből új templomot építtetett, hogy a Szentostya megőriztessék. Most a visszakerült partikula itt van, a vizet ott (?)⁵⁴ őrizték meg, az edényt pedig mainzba vitték.

51. Schwanebeck Szászország, oscherslebeni kerület

a) Krisztus teste, Mi Urunk Istenünk, Istenháza

b) 1334. április 17. Előtt

c) Kegytemplom

d) A kápolna néhány percre található a várostól délkeleti irányban, 1810-ben profanizálták. Hajdan volt benne egy festmény a következő írással:

„Ahogy egykoron megszólalt Bálám szamara,
Megijedt kard által fenyegetve,
Úgy Krisztus képmása előtt meghajlik minden térd:
Meghajolnak a búzamezők, s térdre rognak a lovak;
Pedig mily távol áll a két dolog egymástól,
Itt az Isten maga, ott pedig csak az ő képmása.
Menj hát és tiszteld megalázottsága ellenére az Istent,
Hogy ne hasonlíts az ostoba emberekhez.”⁵⁵

50 A Szentostyák akkori szokás szerint egy fehér kendőbe burkolva voltak a cibóriumba helyezve, így a tolvajok a kendővel együtt dobták az ostyákat a vízbe. Amikor a papság a tóhoz érkezett egy lyukat fedeztek fel a jégen. A vízben egy fehér kendő úszott, amely azonban száraz maradt, mint azok az ostyák is sértetlenek maradtak. (Az *Oltáriszentség csodái* 17.)

51 Szászország; erfurti járás

52 Részecske, a Szentség törésekor keletkező ostyapor vagy darabka.

53 Úgy értelmezhető, hogy a körmenettel ezeken a helyeken álltak meg.

54 Az eredeti szövegben is „?” .van

55 Romlott latin szöveg – műfordítással lehetett csak lefordítani.

Albert, Isten és az apostoli szék kegyelméből
Halberstaden püspöke, Brunswic és Luneburg
hercege. 1334.“

Albrecht püspök 1334. április 17-én 40 napos búcsút engedélyezett a kápolna építéséhez és böjtöt rendelt el.

e) A schwanebecki Szent Janos plébániatemplomból elloptak egy ostyákkal teli dobozt és a halberstadti Szent Burkard ciszterci kolostorhoz tartozó szántóföldön elásták. Egyszer, mikor a kolostor szolgálja itt szántott, lovai térdre rogytak, nem tudta felállítani őket. Erre a földbe szúrta az ostornyelét, s jelentette az eseményt a városban. A város lakossága ünnepi körmenetben vonult ki, s kizöldülve találták meg az ostornyelet a Szentostyák helyén.

52. Wasserleben Szászország, wernigerodei grófsági kerület

a) 1292: újonnan felépített templom az Úr szenvedésének és Krisztus szent vérének tiszteletére. 1294: Waterler faluban újonnan felépített kápolna a mi Urunk Jézus Krisztus vérének és az ő dicsőséges anyjának tiszteletére és dicsőségére; Szentvér kápolna.

b) 1231, húsvétvasárnap

c) Kegytemplom, később kolostortemplom

d) A Szentvér kápolna 1614-1618 között összedőlt. A sekrestyében azonban megmaradt egy gótikus szárnyas oltár maradványa, rajta a kereszthordozás és ostorozás jelelete arany háttérben.

e) Egy wasserlebeni asszony húsvétkor kivette a szájából a Szentostyát és kendőbe csavarta. Az ostyával több csoda történt.

53. Münzenberg bei Quedlinburg Szászország Quedlinburg városi kerület

a) Szűz Mária

b) 1308 körül, Szent Ulrich ünnepén

c) Kolostortemplom és kegytemplom

d) –

e) Egy tolvaj elrabolt egy Szentostyákkal teli pixist és egy kő alá rejtette. Tűz fénye árulta el a Szentséget.

54. Heiligengrabe Brandenburg, kelet-priegnitzki kerület

a) 1310: Szentsír

b) 1310 előtt

c) Kegytemplom

d) A templom berendezése teljesen tönkrement.

e) A techowi plébániatemplomból Szentostyát lopott el egy zsidó, a falun kívül az akasztófa alatt rejtette el.

55. Zehdenick Brandenburg, templini kerület

a) Szent Kereszt

b) 1294

c) Kegytemplom és kolostortemplom

d) Korábban még őrizték az egykori edényt a Szentvérrel.

e) Egy asszony egy viaszba nyomott Szentostyát a sörmérésre szolgáló söröshordó alá ázott el. Amikor tette kiderült, utána ástak és megtalálták a szentséget a körülötte véressé vált földdel együtt, és nagy tisztelettel vitték a templomba.

56. Knoblauch Brandenburg, havellandi kerület

- a) –
- b) 1510 február 6., húsvéti idő
- c) –
- d) –

e) Egy Paul Fromm nevű üstfoltozó betört a knoblauchi templomba. Fromm a kánpadon bevallotta, hogy volt bűntársa is, egy Salamon nevű zsidó, aki az (elrabolt) Szentostyát Stocken falu közelében a szájába tette, mire nagy sötétség lett körülötte úgy, hogy egy óra hosszáig nem tudott arról a helyről elmozdulni. Erre Salamont is letartóztatták, aki a kánpadon bevallotta, hogy a Szentostyát egy megmunkálatlan asztalra tette, késsel szúrta és vágta, mégsem tudta tetszése szerint széttörni. Az utolsó vágásnál az ostya három részre esett. Ekkor ebből két részt egy hüvelyk ujjnyi dobozba tett, puha bőrszénnyel fedte, pecséttel zárta le, és egy másik zsidónak küldte el. A harmadik ostyadarabbal azonban nem tudott mit kezdeni, ugyanis félt, mert az a tűzből kiugrott, és a vízben sem merült el. Ezért arra az elhatározásra jutott, hogy a harmadik ostyadarabot tiszta búzatésztába nyomja, a tészta azonban vérvörös lett. Mindezek ellenére a tésztából pászkakenyeret készített, betette a kemencébe, amelyben nem volt még tűz, és a többi kenyérhez tolta. Akkor a kemence nyílásában nagy fényesség keletkezett, s benne egy fénylő kisgyermek lebegett. Az asztalt és a felhasznált eszközöket Berlinbe vitték. Megőrzési helyét nem tudtam megállapítani.

57. Wilsnak Branderburg, nyugat-priegnitzki kerület

- a) Szent Miklós székesegyház, Szűz Mária, mások szerint Szent Katalin
- b) 1383
- c) Kegyetemplom

d) A templom délkeleti részén, a főoltár mögött már 1462-ben állt egy Salvator kápolna. Ma a Saldern-Wilsnak család által használt temetkező kápolnát egykor „vércsoda-kápolnának” hívták. Itt őrizték meg egészen napjainkig a „vércsoda szekrényt”, amely szárnyainak külső oldalai a „Gergely misét” ábrázolják.

e) Amikor a wilsnaki plébános kételkedett a kegyelem elnyerésében, leégett a temploma. (A tűzvész után) visszatérve sértetlenül találta azt a három ostyát, amelyet előtte átváltoztatott, noha az edény féme megolvadt. A Szentostyák teljesen vérrel voltak behintve.

58. Wittstock Brandenburg, kelet-priegnitzki kerület

- a) Szent Márton és a Boldogságos Szűz Mária
- b) –
- c) –
- d) –
- e) –

59. Büren Westfália, büreni kerület

- a) A legszentebb Oltáriszentség, 1301: új korház és Istenháza

b) 1292 előtt

c) Kegytemplom

d) A kápolnát 1296-ban építették, 1667-ben leégett, 1620-ban felújították. Közvetlenül az oltár előtt van egy fapadlóval fedett száraz kút. Az oltár antependiumának festménye a sírjában lévő Krisztust⁵⁶ ábrázolja.

e) Egy cseléd lány zsidók ösztönzésére Szentostyát lopott, kendőbe csavarta és a zsidók házába vitte. Ők pedig az ostyát egy forró vízzel teli üstbe dobták. A víz véres lett, majd kiömlött az üstből. Először elöntötte a kútát és a ház tornácát, majd pedig kifolyt egészen a ház előtt vezető útig, amelyet később Vér utcának neveztek. A cseléd lányt és a zsidókat elégették, a kút felett pedig kápolnát építettek az Oltáriszentség tiszteletére: azon a helyen, ahol egykor a tiszteletreméltó Oltáriszentséget a szándékos szentségtörés által elvakult zsidók tiszteletlenül elásták.

60. Glogau Szilézia, liegnitzi kerület

a) Szentsír

b) 1401

c) Kegytemplom

d) –

e) Zsidók gonosztette

61. Breslau I. Szilézia, breslaui terület

a) –

b) 1440 körül

c) –

d) –

e) Egy paraszt Breslau közelében 9 darab Szentostyát adott át a zsidóknak. A zsidók vászonkendőbe takarták és vesszővel ütötték, mire a Szentostyák vérezni kezdtek, s a kendő vérral itatódott át. A zsidókat üldözni kezdték, s 41 zsidót égettek el.

62. Breslau II. Szilézia, breslaui terület

a) Krisztus Legszentebb Teste

b) –

c) Plébániatemplom

d) –

e) Zsidók Szentostyát vásároltak egy harangozótól 30 ezüstért, majd az asztalra dobták, késsel és árral szurkálták, mire az ostya úgy elkezdett vérezni, hogy mindannyian vérben úsztak. A város éjjeli őrei vették észre az ablak nyílásán keresztül. A Szentostyát ünnepi körmenetben vitték el, a partikulát, a vért és az asztalt megőrizték.

63. Langewiese Szilézia, breslaui terület

a) –

b) –

c) Kegytemplom

d) –

56 Jellegzetes Vir Dolorum ábrázolása lehet.

e) Egy zsidó pénzzel megvesztegette a gróf szolgálólányát, hogy vegye ki szájából a Szentostyát és vigye el neki. A lány imakönyvébe rejtette az ostyát és átadta a zsidónak. Miután a zsidó a Szentostyát minden kigondolható módon meggyalázta, elásta egy cserje alá a közeli erdőben. Amikor egy nap a lány gazdája az erdőn keresztül utazott, a lovak hirtelen megálltak és nem akartak az adott helyről elmozdulni. A gróf kiszállt és a bokor felé nézett. Ledobta zsebkendőjét a földre, melyen nemsokára egy ostya feküdt. Ezen a helyen a gróf kápolnát építtetett a dolgok emlékezetére.

Másképpen adja elő a legendát a kegytemplomban lévő tábla. Nem zsidót említ, hanem egy istentelen és szentségtörő kezét, amely a Szentostyát elásta, s amelyet később ragyogása, fénye alapján vettek észre. Egy lengyel főúr találta meg.⁵⁷

64. Jasmund Pomeránia, Rügen

- a) –
- b) –
- c) –
- d) –

e) Szavahihető emberek elbeszélése alapján Jasmundban egy asszony által régóta rejtegetett Szentostya vérző hússá változott. Ingver püspök 1289-ben elrendelte, hogy a csodálatos ostyát vigyék Bergenbe. 1524-ben még ott volt.

65. Belitz Mecklenburg-Schwerin, laagei kerület

- a) Szentvér
- b) 1243
- c) Kegytemplom

d) ... A Szentvért a piaccal szembeni kápolnában őrizték, a saját oltárán, mely a vér által lett megszentelve. Ezt az oltárt 1570-ben bontották le, de a kápolnában elől megvan még az a nyílás, amelyen keresztül az embereknek fentről felmutatták (az ereklyét).

e) Egy cseléd lány zsidók kérésére Szentostyát lopott és egy kendőbe rejtette. A zsidók szúrták, vágták, meggyalázták az ostyát, s amikor az vérezni kezdett visszavitték a cseléd lányhoz, pénzt adtak neki és kérték, hogy a Szentostyát a takarójával⁵⁸ együtt dugja el a ház padlásán. Ettől kezdve a házon sok fényt és gyertyákat lehetett látni minden éjjel. Miután megtalálták a Szentostyát, ünnepi körmenetben vitték a templomba, ahol az üveget néha vér futja be.

66. Doberan Mecklenburg-Schwerin, doberani kerület

- a) Boldogságos Szűz Mária
- b) 1201, húsvéti idő
- c) Kolostortemplom és kegytemplom

57 Ez az úr négylovas kocsival ment az erdei úton, de a lovak hirtelen megálltak és letérdeltek. Hiába ösztökölte őket, nem akartak tovább menni. A nemes ezután fedezte fel az elásott kendőt a Szentostyákkal, s 1453-ban húsvét és pünkösd között vitték ünnepélyes körmenetben a falu templomába. II. Pius pápa 1480-ban búcsúkkal látta el a templomot. Ma is a nagy engesztelő körmenetet a húsvét utáni 4. vasárnapon tartják, melyen 50.000 ember is részt vesz. (Az *Oltáriszentség csodái* 24, MARIA HAESELE i.m. 74–80)

58 Valószínű üvegtok.

- d) A főoltár mögött van egy régi oltár, ahol a Szentvért őrizték.
- e) Egy steffenhageni pástor (kelet-priegnitzi kerület) a húsvéti szentáldozáskor elfogadott Szentostyát megfogta és a botjába dugta. Egy idő múlva az ostya vérbe borult.

67. Güstrow Mecklenburg-Schwerin, güstrowi kerület, a plébániatemplom kápolnája

- a) 1332. december 1: Szentvér
- b) 1330
- c) A zsinagóga helyén kápolnát emeltek, amely 1502-ben ment tönkre.
- d) A faragott főoltár a szenvedő Krisztust ábrázolja, oromdíszen pedig a szenvedő ember képe látható 11 női szent társaságában.
- e) Zsidók Szentostyát vásároltak egy kereszténytől, átszúrták, mire gyermek kiáltása hallatszott. Erre elásták az ostyát. Az elmúlt nagyböjt és szentáldozási idő lejárta után néhányan a városatyák közül elhatározták, hogy megkeresik a Szentostyát. Négy helyen találtak vérző ostyákat üvegedényben és kendőbe csavarva. Azon a helyen pedig, ahol megtalálták, kápolnát emeltek, amely 1503-ban Szent Péter és Pál ünnepének előestéjén vált lángok martalékává.

68. Krakow Mecklenburg-Schwerin, krakowi kerület

- a) Szentvér
- b) 1325
- c) Kegyetemplom
- d) A kápolna 1303-ban⁵⁹ ment tönkre. Hajdan a güstrowi kapu előtt állt.
- e) Zsidók bűne.

69. Sternberg Mecklenburg-Schwerin, güstrowi kerület

- a) Szentvér
- b) 1492
- c) Kegyetemplom
- d) és e) A Szentvér kápolnához csatlakozó ferde tartóoszlop falában van egy mélyedés, a falmélyedés alatt pedig egy befalazott terméskő található, melybe két emberi lábnyomot faragtak bele. Erről a kőről szól egy legenda, miszerint a zsidó Eleazar, miután otthonában összeszurkált egy Szentostyát, – miközben feleségét a nyugtalanság és lelkiismeret furdalás gyötörte –, megpróbálta azt egy tőba süllyeszteni. Közben a parton lévő kőre lépett, de úgy érezte, hogy lábai a kőbe süllyednek. Félve és reszketve tért vissza.

A sekrestyében máig megtartották azt az asztallapot, amelyen a zsidók a Szentostyát megkínózták.

70. Elbing Nyugat-Poroszország, danzigi kerület

- a) –
- b) 1400
- c) Kegyetemplom
- d) –

⁵⁹ Valószínű nyomdahiba, jó évszám 1803 lehetett.

e) Az 1400. évben leégett a Szent György templom. Amikor a törmeléket elszállították egy kis szelencére bukkantak, amelyben három sértetlen kisostya volt. Nagy pompával emelték fel a Szentostyákat, a megtalálás helyén pedig Hellwig Schwang testvér emeltetett kápolnát a nagymester⁶⁰ engedelmével.

71. Glottau Kelet-Poroszország, königsbergi körzet

a) 1343: Szent Megváltó és Mindenszentek

b) 1343 előtt

c) Kegytemplom

d) Az oltár északi oldalán van egy vasráccsal fedett mélyedés, ez az Oltáriszentség megtalálási helye.

e) A büntett elkövetésének körülménye ismeretlen, egy ökör fedezte fel az elásott Oltáriszentséget. A Szentostyát a glottai plébániatemplomba vitték, de az mindig visszatért eredeti⁶¹ helyére. Ekkor újra megjelent a glottai papság, s ismét visszavitte templomába. A Szentostya azonban harmadszor is visszatért, amit legelő marhák jeleztek. Erre a megtalálás helyén templomot építettek.

72. Bischofstein Kelet-Poroszország, königsbergi körzet

a) Szentvér

b) ermlandi III. Henrik püspök idején (1373-1401)

c) Kegytemplom

d) A bal oldali mellékoltárt Szent Kereszt oltárnak, vagy Szentvér csoda oltárának is nevezik. Fent a szenvedő Krisztus feje látható angyalokkal, akik a szenvedés eszközeit tartják.

e) III. Heinrich von Ermland püspök röviddel halála előtt szentmisét tartott a bejárat-tól balra található oltárnál. Az úrfölmutatásnál vércseppek hullottak a Szentostyából.

73. Rulle Hannover, onabrücki kerület

a) Szentvér

b) 1347; 14 nappal Szent Márton napja előtt, vasárnap

c) Kegytemplom, egykor kolostortemplom

d) A templom északkeleti oldalán található a Szentvér kápolna. A Szentvér eltulajdonításáról és csodálatos megtalálásáról fennmaradt egy legenda 1347-ből, amit egy 1538-ból származó oklevél őrzött meg. A kápolnát 1819-ben lebontották.

e) 1. Elrabolták az elefántcsont szelencét a Szentostyával a templomból, és egy kénybokor alá ásták el. Az ostya azonban felemelkedett, s a föld felett lebegett három búzakalásztól tartva, s három gyertya fényétől övezve. Jelentették a csodát a kolostorban, de a szelencét senki sem tudta felemelni. Jelentették a osnabrücki püspöknek, aki felnyitotta a szelencét, de a Szentostya helyén 5 húsdarabkát és annyi vért talált, hogy majdnem kifolyott a szelencéből. Egy pap magához vette a hússá vált ostyát, de harmadnapra meghalt. A szelencét pedig a Szentvérral a kolostorba vitték.

2. Irigykedve a felvirágzó búcsújáráson néhányan meg akarták semmisíteni a Szentvért. Ezért egy korporálét mártottak a vérbe, hogy a Szentvért teljesen magába szívja,

60 Ti. a német lovagrend nagymesteréről és szerzetes lovagjáról van szó.

61 Elásás helye.

és a véres kendőt több darabban az oltár különböző helyeire dugták el. De minden szándék ellenére maradt vér az edény belső falán, s ez arra ösztönözte őket, hogy szándékuktól elálljanak.

74. Gottsbüren Hessen-Nassau, kasseli körzet

a) 1399: „az Úr szent testének kápolnája“

b) 1331 előtt

c) Kegytemplom

d) –

e) Röviddel 1331 előtt találták meg Gottsbürenben az Úr testét, s megőrizték a vér-cseppekkel együtt; 1331: Hundesburen faluban, ahol az Úr teste megtaláltatott; 1341: Az Úr Krisztus teste és vérenek cseppei tisztelet céljából találtattak fel.

75. Bergheim Rajna-vidék, kölni kerület

a) A Fájdalmas Szűz Anya

b) Wilhelm von Jülich-Cleve Berg herceg idejében.

c) Kegytemplom

d) –

e) Betörők szentségtartót loptak, egy zsidónak adták el, a Szentostyát pedig a bozótba dobták (eredetileg a berheimersdorfi templomatya és egy wiedenfeldi novicius mester). A Szentostya világított és Kremer von Oberaussem nevű erdész vette észre, aki a jelenéstől egész nap nem találta a helyét. Másnap ismét elment arra a helyre, megtalálta a Szentostyát, s elvitte a templomba. A megtalálás helyén pedig egy kápolnát emeltek, amelyben egy Szűz Anya képet helyeztek el.

76. Düren Rajna-vidék, düreni kerület

a) Szent Megváltó, Istenháza kolostor, Szentségi kápolna

b) 1329

c) Kegytemplom és kolostortemplom, 1543-ban elenyészett.

d) –

e) A düreni plébániatemplomból Szentostyákat loptak el. Azon a helyen pedig, ahol megtalálták, kápolnát építettek.

77. Rupertsberg bei Bingen Rajna-vidék, bingeni kerület .

a) –

b) 1303 előtt

c) Kolostortemplom és kegytemplom

d) A templom építése: 1303

e) Katonák meggyaláztak egy Szűz Anya képet, amely vérezni kezdett. Az a pap pedig, aki ennél az oltárnál szokta a szentmisét végezni, észrevette ezt, s a vért egy korporáléval itatta fel.

78. Köln I. Rajna-vidék, kölni kerület

a) –

b) 1153, húsvéti idő körül

d) –

e) Egy zsidó átkeresztelkedett fia a húsvéti szentáldozásnál kivette a szájából a Szentostyát, hogy meggyalázza. El akarta ásni a temetőben a földbe, de amikor jobb kezével megmozdította a földet egy csodaszép gyermeket lehetett látni. Amikor azonban a templomba akarták vinni, az fényes ragyogással eltűnt.

79. Köln II. Rajna-vidék, kölni kerület

- a) Krisztus legszentebb teste
- b) 1331
- c) Kegytemplom és prépostsági templom
- d) –

e) Egy ember áldozásnál leejtette a Szentostyát. Erre az ostya gyermekké változott és eltűnt a földben. Egy gödör keletkezett, amely fölé kápolnát emeltek. A Szentostyát nagyon sokáig a Szent Gereon templomban egy fadobozkában őrizték

80. Kleve Rajna-vidék, klevei kerület

- a) Szent János
- b) 1360
- c) Rendi templom és kegytemplom
- d) –

e) Egy plébános épp betegnek nyújtotta az Oltáriszentséget, miközben vér csepegett belőle. Amikor a csoda kitudódott, a Szentostyát a főoltárba falaztatta. Büntetésül még ugyanabban az évben, Úrnapján nagy tűzvész tört ki. Erre a kölni címzetes püspök elvitte a Szentostyát, s ettől kezdve a klevscheni templomban őrizték. Egy későbbi, XVII. századi szövegváltozat szerint a Szentostyából vér folyt, amikor egy tévesen megvádolt személy halálos ágyán plébánosa előtt az Oltáriszentség igazságára esküdött. A Szentostyát a vérrel átitatódott vászonkendővel együtt a Szent Márton oltárban őrizték. 1375-ben Adolf gróf kérésére a kölni címzetes püspök az örgrófságból elvitte.

81. Kranenburg Rajna-vidék, klevei kerület

- a) Szentkereszt
- b) 1308
- c) Kegytemplom
- d) –

e) Egy birkapásztor, miután elfogadta az Oltáriszentséget, szándékosan a szájában tartotta, s úgy ment vissza a nyájához Rickswaldtba. Szájában a Szentostyával felmászott egy fára és kiejtette onnan. Lelkiismeretétől gyötörve elment ahhoz a plébánoshoz, akitől a Szentostyát elfogadta, s meggyóna tettét. A papot Heinrich von Gelrenek hívták. Oda mentek a fához és a pásztor ott találta a Szentostyát a fán feküdve. Ekkor a pap is felmászott a fára, hogy az ostyát felemelje, de az akkor eltűnt onnan. 28 év múlva kivágták a fát, s ekkor egy fa kereszt esett ki belőle, amivé valószínű a Szentostya változott.

82. Oberwesel Rajna-vidék, St. goari kerület

- a) –
- b) 1286
- c) –
- d) –

e) Egy bozótban megtalálták egy 14 éves fiút, Werner holttestét. A fiú földet hordott egy zsidó házának pincéjében, s azon a napon, amikor Szentáldozáshoz járult, a zsidók a lábánál fogva felakasztották, hogy ezáltal a Szentostyát megkaparintsák. Három napig gyötörték a fiút, majd egy tuskés cserjébe dobták. A holttest a Rajnán felfelé Bacharach irányába úszott és csodálatos ragyogás áradt körülötte. (v. vette körül.)

83. Drei-Ähren bei Kolmar Elzász

- a) A Boldogságos Szűz Mária
- b) 1491 (?)
- c) Kegytemplom
- d) –

e) Egy arcátlan ifjú, vagy ellopta a Szentostyát a szentségtartóból, vagy pedig kivette a szájából és eladta. A Szentség három búzakalász között függött, méhek hódoltak előtte, s viasszal zárták körül. Éjjelente zene hallatszott.

84. Georgenberg Tirol, Ausztria

- a) Szent György és Szentvér
- b) 1310
- c) Kolostor és kegytemplom

d) Azon a helyen, ahol a csoda történt 1310-ben egy márványkő volt csak, s rajta a kehely. A kegyoltárt később építették. A csoda a szentély meghosszabbításakor történt.⁶²

e) A fiechti apátság egyik szerzetese kételkedett az átváltoztatásban. Erre a kehelyben a Szent Vér felbugyogott.⁶³

85. Seefeld Tirol, Ausztria

- a) Szentvér
- b) 1384. április 7. (Nagycsütörtök)
- c) Plébániatemplom és kegytemplom

d) A régi gótikus főoltár egy XV. századi, későgot oltárral van borítva. Jobb oldalán a faburkolat felemelhető, s látni lehet a régi kőlapot, amelyen még látható Milser kéznyoma. Az oltár jobb oldalán lent a földön van egy lyuk – mérete cm-ben: 40×40×40 – amelyet egy befalazott rács fed. Ezen a helyen sülydett el Milser. A mélyedés alján két lefelé haladó lefolyó van.

62 A csodálatos vért egy erre a célra készült ereklyetartóban őrzik és tisztelik. Sokan kaptak rendkívüli kegyelmeket e tisztelet révén. 1472-ben a brixeni püspök felülvizsgáltatta a csodát és a vele kapcsolatos kegyelmeket. Utána jóváhagyta a csodás vér nyilvános tiszteletét, s búcsúkkal is ellátta az apátság templomát.

63 1310-ben a St. Georgenberg-i bencés apátságban misézett egy pap. Abban a pillanatban, amikor magához akarta venni a Szent Vért, kételye támadt, hogy valóban Krisztus vére-e. Ebben a pillanatban a fehér bor vérvörössé változott és gyarapodni kezdett a kehelyben. A pap megdöbbenve figyelte, s nem merte magához venni. Felfigyeltek erre a kóruson jelenlevő szerzetesek is és odasiettek. Ők is látták a Szent Vért. Amikor Tirolban 1593 körül terjeszteni kezdték Luther tanait, ennek az ereklyének köszönhették a katolikusok hitük megőrzését. Elég volt megmutatni a hívőknek a Szent Vér ereklyét, hogy feléledjen hitük Krisztus valódi jelenlétében. Egy ilyen alkalommal jelen volt egy protestáns lelkes is, akit ez a látvány annyira megrendített, hogy azonnal elhagyta a vidéket, hívei pedig visszatértek a katolikus egyházba. (Az Oltáriszentség csodái 42–43, MARIA HAESELE i.m. 123–125)

e) Egy Oswald Milser nevű lovag büszkeségből egy nagy Szentostyát akart magához venni. Elfogadásánál megnyílt lába alatt a talaj, elkezdett süllyedni, egészen addig míg meg nem bánta tettét. Süllyedés közben az oltárba kapaszkodott, de keze alatt ez is olyan puha lett, mint a viasz. A Szentostya pedig a harapás helyén piros és kék foltos lett.

86. Salzburg-Mülln Salzkammergut

- a) Szűz Mária
- b) –
- c) –
- d) –
- e) –

87. Hart bei Pischerldorf Felső-Ausztria, inni kerület

- a) Legszentebb Oltáriszentség
- b) 1490
- c) Kegytemplom
- d) –

e) 1490 körül Auerbachból elloptak egy cibóriumot. A tolvaj elásta a Szentostyát az erdőben egy bükkfa alá. (Hartnál) Egy paraszt találta meg, mire sokan zarándokoltak erre a helyre.

88. Heiligenblut bei Weiten Alsó-Ausztria, pöggstalli körzet

- a) Szent András, az eredeti kápolna:Szentvér
- b) 1411
- c) Kegytemplom és plébániatemplom (az utóbbi a 18. századtól).

d) A templommal szemben található az eredeti kápolna, amelynek közepén áll egy fából készült és vasalt szentségház, föléje helyezett vasmonstranciával.⁶⁴ Egy fatáblán pedig ez olvasható: Ezen a helyen esett ki a zsidó kesztyűjéből a Szentostya 1411-ben.

e) Egy zsidó Weitenben Szentostyát lopott és kesztyűjében rejtette el. Lova azonban, amelyen utazott, nem akart továbbmenni. Az ostya kiesett a kesztyűből a földre, mire a lovat lovasával együtt elnyelte a föld. A Szentostya megtalálási helyén kápolnát építettek.

89. Heiligenstatt bei Friedburg Felső-Ausztria, inni kerület

- a) Szentvér
- b) 1400
- c) Kegytemplom

d) A templomban van egy szenvedő Krisztust ábrázoló dombormű, amint keresztségét tartja (később helyreállították). Egy 1731-ből származó freskón látható az Oltáriszentség-csoda. A főoltár mögött a padozatban van egy mélyedés, amelyben mindig összegyűlik a víz. Ebbe szokták a zarándokok beteg lábaikat gyógyulás reményében beledugni. Számos fogadalmi kép található itt.

e) Talált egy asszony a sűrű erdőben egy nagy ostyát. Abban a hiszemben, hogy az meg van szentelve befedte a Szentséget a fejrevalójával, s megmutatta a helyet Hans Kuchler

64 Nemesfémből készült díszes Szentségtartó.

friedburgi várúrnak. Ő értesítette a mattighofeni rendházat, de az ostyát hiába keresték. Ebből a (jelből) arra gondoltak, hogy az ostya konszekrált volt, és hogy az Úr azon a helyen templomot kíván. Majd az ostyát az oltárkö alá tették, s ettől kezdve nem létezett (a zárándokok számára). Hans Kuchler 1434-es jeruzsálemi zárándok útjáról egy Szentkereszt-részecskét hozott, amit szétosztott. Az egyik részt a mattighofeni káptalnnak, a másikat a heiligenstatti új templomnak akarta ajándékozni. A kereszt darab szétosztásánál azonban vér folyt, ezért a részecske teljes egészében Heiligenstattban maradt.

90. Laa a. d. Thaya Alsó-Ausztria, mistelbachi körzet

a) –

b) 1294

c) Kegytemplom

d) –

e) Zsidók Szentostyát loptak, és egy régi istállóban rejtették el. Ahol az ostyát megtalálták, kápolnát építettek.

91. Korneuburg Alsó-Ausztria, wieni körzet

a) A legszentebb Oltáriszentség

b) 1302 előtt

c) Kegytemplom

d) 1302-ben építették a Szentvér kápolnát, 1338-ban pedig az ágostonos remeték re-metekolostort alapítottak mellé. 1773-ban építették újjá a templomot. Közvetlenül a templom bejáratánál van egy kút, (a hagyomány szerint) ebbe dobták bele a Szentostyát. Vize gyógyító erejű. Sokáig őrizték a kendőcskét is, mely egyszer elveszett, azonban egy szentségtartóban megtalálták. Végleg 1809-ben tűnt el.

e) Átváltoztatott Szentostyát vásároltak karácsonykor a zsidók egy napszámostól és kigúnyolva bántalmazták. Erre mind a két bűnöst „Scholastikust“ és „Zerklint“ megégették. A Szentostyát egy kendőcskébe csavarva egy kút kövén találták meg, s a hely fölé Szentvér kápolnát építettek.

92. Pulkau Alsó-Ausztria, wieni körzet

a) Szentvér

b) 1338

c) Eredetileg csak kegytemplom, ma plébániatemplom is.

d) Van a templom közepén egy piros márványlappal fedett mélyedés, amelybe lépcső vezet le. Egyesek szerint ebben a kútban található az Oltáriszentség. A temetőnél pedig még (ma is) látható a vesztőhely vagy zsidógödör, ahol a zsidókat elégették.

e) 1338-ban Szentostyát vásároltak a zsidók egy sekrestyéstől, bántalmazták, majd egy trágyadombra dobták. Az ostya természetfölötti ragyogással világított, mire a legközelebbi Szent Mihály plébániatemplomba vitték, a megtalálás helyén pedig Szentvér kápolnát emeltek.

93. Sonntagsberg bei Waidhofen a. Y. Alsó-Ausztria, amstetteni körzet

a) Szent Mihály, eredetileg Szent Megváltó; Megváltóhegy, most Vasárnaphegy

b) –

c) Kegytemplom

d) 1440-ben egy egyszerű kápolna állt itt, 1490-ben már egy templom. A díszkapu közelében van az ún. csodakő, amely tulajdonképpen egy kőlap, s a legenda szerint ezen feküdt a kenyér.

e) Egy alvó pásztornak elszökött a nyája. Hosszá keresés után fáradtan roskadt össze egy kőnél és mély álomba merült. Álmában meglátta azt a helyet, ahol állatai voltak, majd amikor felébredt, egy testecske alakú nagy fehér kenyeret talált maga mellett. A kenyértől felfrissülve tudta elérni azt a helyet, ahol az eltűnt nyáj volt.

94. Heiligenstatt Stájerország, St. Lambrecht-i körzet

a) Krisztus testének szentsége, Szentvér templom, 1303-ban szentelték fel; most Szent Lőrinc és Szent Magdolna.

b) 1303 előtt

c) Kegytemplom

d) Főoltáron a szenvedő Krisztus képe van, sebeiből vér folyik. Egy legenda szerint a jelenlegi főoltár helyén valaha egy jótékony hatású forrás volt, amely elapadt, amikor egy paraszt ebből itatta meg beteg lovát. A templom restaurálása előtt a főoltár mögött még meg volt a gödör. Nagyböjtben nagy búcsújárások vannak.

e) Az Oltáriszentség ellen elkövetett bűn legendája elveszett, de kétségtelen, hogy létezett ilyen.

95. Fürstenfeld Stájerország, feldbachi körzet

a) –

b) 1310

c) –

d) –

e) Hat zsidó megpihent egy forrásnál, (amikor továbbindultak) zsákjukat ottfelejtették. Később egy keresztény találta meg, s amikor kinyitotta talált benne egy kis pixist, benne egy szöggel átszúrt ostyát, amelyből vér folyt. A visszatérő, zsákját kereső zsidót bíróság elé állították, a zsidókat pedig keményen üldözni kezdték.

96. Heiligstatt in Murau Stájerország

a) Szent Anna

b) 1378

c) Kegytemplom és temetőkápolna

d) Az oltár alatt még megvan az a hely, ahol a Szentostyát megtalálták. A régi fadomborművű gótikus szárnyas oltár is az Oltáriszentség alapítását ábrázolja.

e) Murauban három tolvaj este kinyitotta a Szent Mátyás plébániatemplomot, s az éj leple alatt egy előre elkészített rúddal feltörték a tabernákulumot⁶⁵ és az Oltáriszentséget kivették az ezüst tartójából. Drahtzugauban, nem messze Rantenbachtól egy kővel összetörték a rablott holmit és elosztották egymás között. A szelencét pedig az ostyákkal együtt egy fűzfabokor alá ásták el. A tolvajokat egymás után tartóztatták le. A másodikat, mivel az elásás helyét rosszul adta meg, a helyszínen elégették. A Szentostyát csak két év múlva egy Peter Zeller nevű szegény ember találta meg, aki fát szedni

⁶⁵ Oltáriszentség őrzési helye. A középkorban a szentély falában kiképzett kovácsoltvas ráccsal lezárható üreg, a 16. századtól az oltárápítmény középpontjában elhelyezett zárható szekrényke.

ment az erdőbe, majd ünnepi körmenettel vitték el a plébániatemplomba. Azt a helyet pedig, ahol az Oltáriszentség feküdt, a legelő marhák gondosan elkerülték, ahogyan a Ranten patak áradásai is megálltak előtte. Később a megtalálás helyén épített Szent Anna templomnál temetőt létesítettek.

97. Graz Stájerország

- a) Szentvértemplom
- b) –
- c) –
- d) –
- e) –

98. Wolfsberg Karintia, mistelbacheri körzet

- a) Szentvér
- b) 1338
- c) Kegyetemplom

d) Az utóbbi időben lebontott Szent Vér-, vagy kórházkápolna egy téglalap alakú terem volt három boltozatra osztva, késő gótikus, nagyon lapos hálóboltozattal, csúcsíves kapuval. Két jelentéktelen kép emlékeztet csak az elnevezés eredetére. 1830-ban bontották le. A lebontott templomban az evangéliumi oldalon volt egy kővágta nyílás – kb. 10 coll átmérőjű, – amelyen keresztül látható egy üreg, mely valamivel keskenyebb, mint a kőlap. Ezt még ma is őrzik a Szentháromság kápolnában ... ez a nyílás azonban nem azonos a mondában említettel; amibe a Szentostyát bedobták. A régi Szentvér templomban állt az eredeti, ún. kemence: mely egy nagyon kormos nyílás volt a sok eléje állított égő gyertyától. Ezt farúccsal fedték, és képekkel díszítették.

e) „Zsidók addig szurkáltak egy nekik kiszolgáltatott Szentostyát, míg vércseppek nem jöttek belőle, majd gyertyákat hoztak oda és elégették.” „A Szentostya számtalan csoda fényében ragyogott.”

Egy későbbi eredetű hagyomány szerint a zsidók rávettek egy wolfsbergi minorita szerzetest, hogy adjon át nekik egy konszekrált ostyát bizonyítás céljából. A zsidók a Szentostyát az asztalra dobták, késsel vágták, mások sokféle szerszámmal szurkálták, míg vér nem buggyant ki belőle. A bűnözők még több próbát akartak vele tenni. Beledobták az ostyát egy kemencébe. Vízben akarták elpusztítani, ezért a Lavant nevű patakba dobták. A nyáj egyik ott kóborló marhája a csoda láttán földre ereszkedett, hogy tisztelje a Szentséget. Erre felfigyelt a pásztor, s (a patakban) három úszó ostyát látott, amelyek épp egy kővön úsztak keresztül. Ezt még ma is zsidókőnek hívják. A pásztor értesítette a papot, ő azonban nem tudta az ostyát felemelni. Erre jelentették a dolgot a szentéletű I. Heinrich St. Paul-i apátnak, aki 1338. augusztus 19-én vízbetartott egy paténát,⁶⁶ mire két ostya felemelkedett. A két ostyát különleges szentségtartóban őrzik.

99. Zlating Morvaország

- a) A legszentebb Oltáriszentség
- b) 1280, húsvétot követő 6. Vasárnap, amelyen most népi tűzűnnepet tartanak.
- c) Kegyetemplom

⁶⁶ A paténa nemesfém-ből készült tányérka, az ostyát a szentmisében a pap erre helyezi.

d) A kegyoltár alatt látható egy terem benne a körbekerített kőrákással, amelyben a Szentostyát újra megtalálták.

e) Elraboltak egy szentségtartót. Később egy cserjével benőtt kis kőrákásból nagy tűz emelkedett ki. A legelésző állatok mind térdre estek. Ott feküdt a Szentostya a kövek között. A plébániatemplomba vitték. Azonban a városkapu közelében, a Vörös toronynál háromszor tűnt el és tért vissza eredeti helyére. A kőrákásnál kápolnát emeltek.

100. Münster-Tuberis bei Taufers Graubünden kanton

a) Szent János

b) 1200-1230; nagycsütörtök

c) Kegyetemplom és kolostortemplom

d) Egy 1683-as egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint az Ostenzóriumban⁶⁷ ezek voltak: három parányi csepp egy kis kristálytokban, amely egy nagyobbba van beletéve, s tisztán látszik, hogy oda be van zárva.

e) Unterengadinban egy Agnes von Sent nevű bencés apáca egy másik apácával nagycsütörtökön kételkedve járult a szentáldozáshoz, majd gyorsan kivette szájából a Legszentebbet, és cellájában őrizte. Később észrevette, hogy alakja megváltozott, s értesítette erről gyóntatóját. Ő a csodálatos ostyát a Merannál fekvő Quadrat hegyre vitte fel, de felszólításra vissza kellett hoznia Münsterbe. A kolostortemplomot a vércsoda miatt nagyon sok zarándok kereste fel, s a pápák és püspökök számos búcsúkiáltással tüntették ki.

101. Ettiswyl luzerni kanton.

a) Legszentebb Oltáriszentség

b) 1447. május 22. vagy 23, mások szerint pünkösdi előtti szerda

c) Kegyetemplom

d) A templomban található egy deszkákkal fedett gödör, (ez az Oltáriszentség előkerülési helye) itt került elő az Oltáriszentség.

e) Egy Anna Vöggtlin nevű asszony úrnapijának előestéjén az ettiswyli templom szentségházából ellopta az egyik Szentostyát.⁶⁸ A temető falain kívül, azon a helyen, amelyet Wismatnak neveznek, a Szentostya olyan nehéz lett, hogy az asszony leejtette és elfutott. Egy Margarete Schuhmeister nevű fiatal lány éppen disznócsordáját terelte, amikor az a Szentostya előtt hirtelen megállt. Megtalálták a Szentostyát, amely fehér rózsá alakját vette fel és hét részre osztódott: közepén egy gömbölyű rész, körülötte pedig a többi hat. A helybéli plébános emelte fel a Szentostyát, amikor is a hetedik rész hirtelen eltűnt a földben és egy gödör képződött. A hely fölé pedig, ahol a részecske eltűnt kápolnát emeltek. Anna Vöggtlin már korábban szülőföldjén Bischofingenben is rabolt Oltáriszentséget.⁶⁹

102. Willisau luzerni kanton

a) Szentvér

b) 1392

c) Kegyetemplom

⁶⁷ Szentségmutató

⁶⁸ Az úrnapi körmenetre átváltoztatott nagyostya volt.

⁶⁹ A helybéli templomból kétszer is rabolt ostyát. Mivel szegény volt, s ezért pénzt ígértek neki, harmadjára egy vidéki templomban kísérletezett. A csoda után azonban megtért, s az Oltáriszentség nagy tisztelőjévé vált. (Az Oltáriszentség csodái 24–25).

d) –

e) Egy kártyás törét a magasságos Istenre⁷⁰ emelte és káromolta az Istent. Erre öt vércsepp hullott a játékasztalra, amit kivágtak belőle és egy-egy kápolnában őriztek: egy vércseppet Bernben, egyet Elzászban, hármat pedig Bajorországban. Ezek közül egyet 1520-ban visszavásároltak és Willisaunak ajándékozták.

103. Sakramentswald ob Giswil unterwaldeni kanton

a) Legszebb Oltáriszentség

b) 1492

c) Kegytemplom

d) A templomban van egy kriptá egy forrásnál.

e) Három templomrabló feltörte a lungerni templom főoltárától balra levő szentség-házat, s egy Fraklmontnak nevezett alpesi helyre menekültek. A Szentostyákat Sakramentswaldban öntötték ki. Kivonult a lungerni plébános, hogy a Szentostyákat felemelje, de csak egy fehér rózsát talált, amivé változtak. A szentostyák 1625 körül lassan eltűntek. Azon a helyen pedig, ahol az ostyák feküdtek, forrás tört fel.⁷¹

104. Krakkó Lengyelország

a) Krisztus Teste

b) 1347, Úrnap nyolcadában

c) Kegytemplom

d) –

e) A Krakkói Mindenszentek templomából ellopták a legszentebb Oltáriszentséget. Mikor azonban a rablók rájöttek, hogy a szentségtartó csak vasból van bedobták egy Mothenak nevezett mocsárba, ahol az éjjel és nappal világított. Ünnepi körmenettel vitte el a szentséget a krakkói érsek, II. Kázmér lengyel király pedig egy csodálatos templomot építtetett Krisztus Teste tiszteletére.

105. Párizs I. a) Szent Szervác és Protáz

b) 1274

c) –

d) –

e) Gonosztevők törtek be a (Szent Szervác) templomba és Szentostyát raboltak. A Szentostya azonban a Landinak nevezett helyen a levegőbe emelkedett, s a bűnösök körül lebegett úgy, hogy egyikük sem tudta elhagyni a helyet, míg kora reggel fel nem fedték őket. Ekkor István párizsi püspök és a St. Denis-i apát ünnepi körmenetben érkezett oda, de a lebegő Szentostya csak a Szent Szervác templom papjának kezébe szállt le, aki visszavitte oda, ahonnan elrabolták. Az év minden péntekén szentmisét, szeptember 1-jén pedig ünnepi körmenetet tartottak e a legszentebb Oltáriszentség tiszteletére. A Szentostya a forradalom alatt tűnt el.

70 Értelmezhető úgy is, hogy a magasba emelte vagy dobta.

71 Ez a forrás ma is megvan és az itt épült templom régi festményei is megőrzik az eseményt. Ezt az erdőt azóta az Oltáriszentség erdejének nevezik. Búcsúünnep minden évben július első vasárnapja utáni hétfőn van. (MARIA HAESELE i. m. 116–117)

106. Párizs II. Szűz Mária templom

- a) Boldogságos Szűz Mária
- b) 1290, húsvétvasárnap
- c) Kegytemplom
- d) –

e) Egy Jonathas nevű zsidó csak azzal a feltétellel volt hajlandó visszaadni a megőrzött ruhákat egy keresztény lánynak, ha az egy Szentostyát ad át neki. Ezért a lány kivette a szájából az ostyát, kendőcskébe csavarta és elvitte a zsidónak. A zsidó pedig letette az ostyát az asztalra, vágta, szurkálta, miután vérezni kezdett, a tűzbe dobta, majd egy vízzel teli fazékba, amely vérvörös lett tőle.⁷² Ekkor az ostya felemelkedett⁷³, s látható lett Krisztus a kereszten haláltusájában. A zsidó a pincébe süllyedt, a Szentostya pedig miután ismét kenyéralakot vett fel, egy asszony kezére szállt, aki éppen akkor ment oda. Az asszony elvitte a Szentostyát a temetői Szent János templomba, ahol egészen a forradalomig őrizték. Úrnap nyolcadán körmenetet tartottak az Oltáriszentséggel.⁷⁴

107. Douai^a Nord megye

- a) Szent Amtus
- b) 1255
- c) Kegytemplom
- d) –

e) Egy pap felemelte az elejtett Oltáriszentséget és a korporáléra helyezte. Egy gyermek jelent meg. A csodálatos jelenség csak akkor szakadt meg, amikor például a tabernákulumba való visszahelyezést követelte.

108. Braine Brabant

- a) Szent Evodius
- b) 1153, pünkösdszerda
- c) Kegytemplom és plébániatemplom
- d) –

e) Egy hitetlen zsidó leány csak akkor akarta elfogadni Krisztus valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben, ha ő maga látja. Egy szentmisén megjelent neki az Úr gyermek

72 Az ostya megkínzásának részletei: egy konyhakéssel többször átdöfte, mire vérezni kezdett, egy szöggel az asztalhoz szögezte, még jobban vérzett, tűzbe dobta, majd bevágta egy katlanba, amelyben forrt a víz, de az is vérvörössé vált. (Az Oltáriszentség csodái 28–29)

73 Szó szerint: elszállt tőle

74 A zálogház helyén is épült templom, a Saint Germain des Billets templom.

75 Kantipratanusi Tamás is feljegyezte a douai Szent Aimé kanonokok templomában megtörtént csodát, mely az eredeti latin szöveg alapján így hangzik: Szent Amatus püspök kanonokainak templomában, midőn a pap a nép húsvéti áldozása idején Krisztus testét ügyetlenül a pusztára ejtette, és meghajtott térddel felemelni próbálta, ám az magától a levegőbe emelkedett, s hozzátapadt ahhoz a ruhadarabhoz, amelybe a pap megszentelt ujjait törölni szokta. Az esdeklő pap tehát a kanonokat hívta oda. Azok odaszaladtak hozzá és látták a ruhában az élő testet, mely a legszebb kisfiú arcának alakjában (jelent meg), majd a látványra összesereglett népnek bemutatták, úgy hogy azt a látomást mindenki láthatta, (vagy szó szerint: senki számára sem tagadtatott meg az ily nagy látomás.) NÉMETHY Lajos: *A gyermek Krisztus köntöskéje* = Magyar Sion 1901 évf. 462–463. szövege alapján készült a fordítás.

képében. Azt a helyet pedig, amely a Szentostyát tizenegy léniával⁷⁶ (?) együtt tartalmazta, megőrizték. Az ostya a bencések idején Marténeban még meg volt.

109. Brüsszel Brabant

- a) Szent Gudula, ill. a legszentebb Oltáriszentség.
- b) 1369. április 10. és 1370. április 12. között.
- c) Kápolna a plébániatemplom és kegytemplom evangéliumi oldalán
- d) A csoda négy nagy üvegfestményen látható.
- e) 1. Egy Johann von Löwen nevű áttért zsidó ellopott a Szent Katalin kápolnából egy nagy és tizenöt kis ostyát. Őt azonban leszúrták mire az özvegy elvitte a Szentostyákat a brüsszeli zsidóknak.

2. Ezek a Szentostyákat az asztalra dobták, s 1370 április 12-én törrel keresztülszúrták. Erre vércseppek jelentek meg. Májd az ostyákat továbbküldték Kölnbe egy Katalin nevű áttért zsidó lánynak, aki azokat a brüsszeli Szent Gudula templom rektorának adta át.

110. Mecheln Brabant

- a) –
- b) 1369
- c) Kegytemplom
- d) –
- e) A zsidók átszúrtak egy Szentostyát, mire az vérezni kezdett.

111. Amsterdam Hollandia

- a) Legszentebb Oltáriszentség.
- b) 1345, Virágvasárnap előtti kedd
- c) Kegytemplom .
- d) –
- e) Egy ember gyomortartalmát, – aki éppen szentáldozás után hányt – a tűzbe dobták. A Szentostya világított a tűzben és sértetlen maradt. A betegápoló kivette és finom lenvászonba csavarta.⁷⁷

112. Breda észak-brabanti tartomány

- a) –
- b) 1300 május 11.

⁷⁶ Két értelmezési lehetőség is létezik: jelenthet vonalat, glória sugarai; jelenthet gyolcsot, esetleg lenvászonba volt takarva.

⁷⁷ A betegápoló, a haldokló férfi felesége másnap reggel vette észre a sértetlen ostyát, amikor újra tüzet akart rakni, de az ott lebegett a parázs felett. Az asszony elvitte az ostyát a templomba, másnap azonban újra a kendőn találta. Erre nyilvánosságra hozta a pap a csodát, s a Szent Miklós templomba vittek körmenettel az Oltáriszentséget. Az egyházi hatóság szigorú vizsgálatot tartott, s az utrechti püspök csak ezután engedélyezte a tiszteletet. A ház helyén kápolna épült, amelyben meghagyták a tűzhelyet, amelynek lángjai nem égették el az ostyát.

1452. május 24-én nagy tűzvész keletkezett Amszterdamban. Amikor már a kápolnát veszélyeztette, néhányan meg akarták menteni az ostyát tartalmazó szentségtartót, de a tabernákulumot nem bírták kinyitni. A kápolna is és a tabernákulum is a lángok martaléka lett, de az üszkös romok között épségben találták meg a szentségtartót és benne a csodás Ostyát. Tisztelete azóta is folyamatos. (Az Oltáriszentség csodái 9–11, MARIA HAEESELE i.m. 110–111.)

- c) Kegytemplom
- d) –
- e) 1300-ban Clondertumnál találtak egy véres ostyát, majd Bredaba vitték.

113. Middelburg seelandi tartomány

- a) –
- b) 1374
- c) Kegytemplom és kolostortemplom
- d) –
- e) Egy fiatal ember méltatlan módon fogadta az Oltáriszentséget, mire az vérző hús-
sá változott. Egy részét Kölnbe vitték.

114. Aufidi római tartomány

- a) –
- b) 1273
- c) Kegytemplom
- d) –
- e) Egy asszony kivette szájából a Szentostyát, hogy ezzel férje hűségét visszanyerje.
Az ostyát egy izzó szénrel teli fazékba tette, mely hús alakot vett fel, s annyi vér ömlött
belőle, hogy a tüzet eloltotta, és oly sokáig folyt, mígnem a szén teljesen elenyészett. Az
asszony félelmében vászonkendőbe csavarta a fazekat, és elásta a közeli istállóban. Hét
év múlva, amikor ezt egy pap felnyitotta, mindent sértetlenül talált.

115. Bolsena viterboi tartomány

- a) Szent Krisztina
- b) 1246 előtt
- c) Kegytemplom és plébániatemplom
- d) A vércseppekkel festett kőlapot Bolsenában az altemplomban⁷⁸ őrzik, nagy elővi-
gázattal, s ráccsal körülvéve.
- e) Egy német pap kételkedett Krisztus jelenlétében az Oltáriszentségben. A kehely-
ben vér bugyogott fel, kifolyt és pirosra festette a korporálét; sőt négy csepp a fehér
márványlapra hullott le. A korporálét Orvietoba vitték.⁷⁹

⁷⁸ Esetleg erekljetartó értelmű?

⁷⁹ Egy Péter nevű prágai német papot gyakran gyötörték kételyek az átváltoztatás közben. Ezért szánta
el magát, hogy Rómába zárándokol, s kiesdi a kegyelmet, hogy ezektől az aggályoktól megszabadul-
jon. 1263-ban Bolsenában misézett, s aggályok gyötörték akkor is, amikor a kehely fölött megtörte a
Szentostyát. Ám ekkor megdöbbenésére az Ostyából vér folyt ki, s felső része hússá változott át. A
vér a misekendőbe csepegett, s ott

25 foltot hagyott. Mindegyik Krisztus tövissel koronázott fejének alakját vette fel. A csoda annyira
megzavarta Pétert, hogy képtelen volt befejezni a misét. A vérző ostyát a korporáléba burkolta, és
igyekezett feltűnés nélkül a sekrestyébe jutni. Gondossága ellenére út közben a templom köpadlójára
csepegett a vér, s ott is Krisztus töviskoronás fejének alakját vette fel.

Ezután a pap Orvietoba sietett, hogy az esetről beszámoljon az ott tartózkodó pápának is. IV. Orbán
mélyen megrendült a hallottaktól, s Bolsenába küldte az orvietoi püspököt a testté vált Ostyáért és a
misekendőért. Amikor a püspök visszatért, a pápa személyesen ment eléje, s térdén állva vette át tőle
a misekendőt, ünnepélyesen megmutatta a népnek, majd áldást adott vele. Ezt a jelenetet örökítette
meg Raffaello képe Vatikánban. (*Az Oltáriszentség csodái* 7, MARIA HAESELE i.m. 48–50)

116. Gaeta római tartomány

a) –

b) 1222, Nagycsütörtök

c) Kegytemplom

d) Még ma is megvan az vasrács, amivel a tabernákulumból kilépő ifjú lábnymait befedték.

e) Két alamizsnagyűjtésen lévő ferences barát későn érkezett a nagycsütörtöki szentáldozásra. Teljes szívből panaszolták fájdalmukat az Üdvözítőnek, mire megjelent az Úr, fiatal, szép férfi képében, aki maga vette ki a kehelyből a Szentostyát és odanyújtotta mindkettőnek. Az oltárlépcsőn megmaradtak lábnymai.

117. Doraka Aragónia

a) –

b) 1239⁸⁰

c) Kegytemplom

d) –

e) Valenciában egy mór betörés alkalmával hat keresztény főúr a templom falain belül épp el akarta fogadni az Oltáriszentséget, amikor az ellenség meglepte őket. Ekkor a Szentostyákat egy korporáléba tették, s egy kő alá rejtették. A kivívott győzelem után előhozták őket, de a hat ostya véres volt és hozzátapadt a lenvászonhoz. A csodálatos vászonkendőt csatákban zászlóként hordozták elől. A sors Doraka városát választotta ki (a korporalé) tartózkodási helyéül, ugyanis a misekendőt feltették egy öszvér hátára, amely a (dorakai) kórház udvarán térdre rogyott.⁸¹

APPENDIX

118. Avignon Franciaország

a) Kápolna (A Legméltóságosabb Oltáriszentség)

b) 1226. szeptember 14.

c) Kegykápolna

d) –

e) 1226 szeptember 14-én a kiáradt Rajna egész Avignont tengerré változtatta. Néhány vallásos embernek eszébe jutott, hogy veszélyben van egy kis kápolna is, ahol kitétték az Oltáriszentséget.

f) Csónakkal odaveztek, s mikor bementek a kápolnába csodálattal látták, hogy a behatolt víz egy méter magas volt, azonban falként állt az oltár két oldalán és szabadon hagyta az oltárhoz vezető utat is.

80 1239. február 23 előtt

81 Ti. jelezvén ezzel, hogy a korporalé itt kíván maradni.

A csodás misekendőt ma a katedrális pompás mellékkápolnájában őrzik, s minden évben az úrnapi körmenetben is körbehordozzák, és áldást adnak vele a népre.

1263-ban egy küldöttség kereste fel a pápát Orvietóban, hogy értesítsék a dorakai csodáról. Ez nem sokkal a Bolsenában történt események után volt. IV. Orbán e csodák hatására rendelte el az Oltáriszentség ünnepét, az úrnapiját. (MARIA HAESELE i.m. 50–54)

Amint ennek híre elterjedt mások is odasiettek csónakjaikkal. VIII. Lajos király azon a napon éppen Avignonban tartózkodott, s személyesen is meggyőződött a csodáról, és hálát adott érte Istennek. Ennek a csodának az emlékére a pápa megengedte, hogy ebben a kápolnában azóta naponta kitegyék az Oltáriszentséget.⁸²

119. Alboraya Spanyolország

a) –

b) 1348 július eleje

c) Kegykápolnák

d) A csoda emlékére két kápolnát emeltek, egyet a pataknál, a másikat a tengerparton. A plébánia egy értékes kelyhén felirat jelzi ma is a csodát: „Ki tagadná az isteni titkot, amikor a néma halak ajka hirdeti amiben hiszünk.”

A patakban ott, ahol beleestek az ostyák bővizű források fakadtak, úgyhogy ma már nem lehet átlábolni rajta. Ezért a falusiak különösen hálásak, mert az öntözéshez azelőtt nem volt elegendő vizük, a mostani bő víz azonban biztosítja számukra a jó termést szárazság idején is.

e) 1348 július elején haldoklóhoz hívták az alborayai plébánost. A szakadó esőben azonnal el is indult, a cibóriumban több Szentostyát víve magával. Egy helyen át kellett kelnie a patakon, de annak vize még nem volt mély, s nehézség nélkül átlábolt rajta. Miután meggyóntatta és megáldoztatta a beteget, visszafelé indult a megmaradt három Szentostyával. Mikor a patakhoz ért, annak vize már nagyon megduzzadt. Mivel híd nem volt semerre sem, óvatosan megpróbált átkelni rajta. Azonban megcsúszott, a cibórium kiesett a kezéből, fedele kinyílt, s eltűnt a vízben. A pap hiába kereste jó ideig. Mikor visszaérkezett a faluba, elmondta híveinek, hogy mi történt. Azok is a cibórium keresésére indultak, s az egyik meg is találta, de fedele hiányzott, s az ostyák sem voltak benne. Végigjárták a patakot a közeli tengerpartig, de nem találtak semmit.

Hirtelen felfigyeltek arra, hogy három hal úszik a part felé, egy-egy ostyát tartva a szájában. Hamar odahívták a papot, aki magával vitte a cibóriumot is. Ebbe a három hal beleejtette az ostyákat, amelyek sértetlenek voltak. A halak erre vidám ugrándozás közben visszatértek a tengerbe. A nép körmenetben kísérte vissza az Oltáriszentséget a plébániatemplomba. A plébános azonnal értesítette a történetekről a püspököt, Fenollet Hugot, aki vizsgálatot rendelt el.⁸³

Másnap reggel ugyanazon az oltáron az érsek mutatta be a Szentmisét. Ekkor újabb csoda történt. Amint az érsek megkezdte a felajánlás imáit, a csodálatos Kisdéd eltűnt, s helyette egy Szentostya feküdt a tálcán. Ezt az érsek magához vette.⁸⁴

120. Turin Olaszország

a) Szent Szilveszter, Krisztus Teste kápolna, majd templom

b) 1453 június 6.

c) Kegyetemplom

d) –

e) 1453 június 6-án két legény érkezett Turin városába egy jól megrakott öszvérrel. Egyikük katonai szolgálata alatt kirabolt egy templomot, s a szentségtartót az Oltári-

82 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 16–17, MARIA HAESELE i. m. 88.

83 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 18, MARIA HAESELE i. m. 16–18.

84 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 54–55, MARIA HAESELE i. m. 20–23.

szentséggel együtt beletette zsákjába. Most hazatérőben volt egy bajtársával együtt. De midőn a turini Szent Szilveszter templom elé értek, az öszvér hirtelen megállt, majd térdre ereszkedett. Hiába verték, nem mozdult. Az ütések következtében azonban leest róla a zsák és kinyílt. Kirepült belőle a szentségtartó, és ragyogó fényben a levegőbe emelkedett, s lebegve ott maradt. Erre a nép a templom előtti térre tódult, hogy a csodát láthassa. Lodovico Romagnano, Turin püspöke, ünnepi öltözetben papjaival együtt vonult oda, mire a szentségtartó magától kinyílt és leereszkedett, de a Szentostya kiszállt belőle és továbbra is a levegőben lebegett. A nép térdén állva könyörgött: „Maradj nálunk, Urunk, maradj nálunk!”

Ekkor újabb csoda történt. A Szentostya lassan leereszkedett, bele abba a kehelybe, amelyet a püspök a kezében tartott. A meghatottságtól könnyezve kísérte a nép a püspököt a katedrálisba. Azon a helyen pedig, ahol a csoda történt, először egy kápolnát, később pedig egy pompás templomot emeltek Krisztus Teste tiszteletére.

A csoda ötszázadik évfordulóján, 1953-ban Milánó bíborosa Schuster bíboros érsek négyezer zarándokkal együtt vett részt a jubileumi ünnepségeken.⁸⁵

121. Zaragoza Spanyolország

a) Szent Mihály

b) 1427

c) Plébániatemplom

d) Az eseményt, a tanuk aláírásával megerősítve feljegyezték, s máig is őrzik az érseki irattárban. Egy nagy olajfestményen pedig megörökítették a jelenetet, s ezt Szent Domonkos kápolnájában helyezték el. Zaragoza sok templomában állandó szentségimádást tartanak még ma is, amelyen sok hívő vesz részt.

e) Zaragoza városában élt egy egymással állandóan civakodó házaspár. 1427-ben az asszonynak azt a rossz tanácsot adták a szomszédok, hogy forduljon segítségül egy mohamedánhoz, aki varázsló hírében állt. Az hajlandó volt segíteni rajta, ha az asszony visz neki egy Szentostyát.

Az asszony vállalkozott is erre, és szentségtörően megáldozott a Szent Mihály templomban, utána pedig egy homályos sarokban kivette szájából a Szentostyát és a magával hozott kis dobozba helyezte. Sietett vele a varázslóhoz: Amint azonban ott kinyitotta a dobozát, a Szentostya helyett egy nagyon szép, fényben tündöklő kislányt talált benne. Erre a mohamedán azt tanácsolta az asszonynak, hogy vigye haza s dobja tűzbe a dobozát a kisgyerekekkel együtt. A szerencsétlen asszony meg is tette. A doboz azonnal elégett, a kisgyermek azonban sértetlen maradt és még tündöklőbben ragyogott. Az asszony megzavarodva tért vissza a varázslóhoz, s elmondta neki, hogy mi történt. Erre a mohamedánt is félelem fogta el, hogy Isten megbünteti, ha megátalkodott marad. Elmentek együtt a katedrálisba, s ott az asszony mély bűnbánattal meggyóna bűnét, a mohamedán pedig bocsánatot kért az általános helynöktől a szentségtörésért.

Miután értesítették az érseket, Alfonzo Arbuellót a történetekről, az kivizsgálta az ügyet, s elrendelte, hogy a Kisjézust ünnepélyes körmenettel hozzák vissza az asszony házából a katedrálisba. A város előkelősegei, s maga az érsek is részt vett a körmenet-

85 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 23, MARIA HAESELE i.m. 38–39.

ten. A csodálatos Kisdedet arany tálcácskán vitték, majd a templom oltárára helyezték. Zaragoza népe egész nap, sőt egész éjjel tolongott, hogy láthassa a Kisdedet.⁸⁶

122. Iborra Spanyolország

a) –

b) 1010

c) Kápolna, kegyhely

d) Szent Ermengol püspök vitt a vérből IV. Szergiusz pápának, aki cserébe megajándékozta őt egy tövissel Jézus koronájából, s ma ezt is a kápolnában őrzik a vérrel átítított misekendővel együtt. A Szent Vér tiszteletét a Szent Szerartások Kongregációja 1868. június 2-án ismételten jóváhagyta.

e) A solsonai egyházmegyében, Iborra faluban lévő kápolnában misézett 1010-ben egy pap, Olivér Bernát. A bor átváltoztatása közben azonban heves kételye támadt, vajon a bor valóban Krisztus vérévé változott-e át. Erre a kehelyben lévő Szent Vér betöltötte a kelyhet, majd kiáradt abból, s csorogni kezdett az oltáron, majd le az oltárlépcsőkönn. A pap és a hívek egyaránt megdöbbenet figyelték. Ugyanakkor maguktól megszólaltak a kápolna harangjai, s erre odasereglettek az emberek. Nagy tisztelettel törölték fel a Szent Vért. A püspök, Szent Ermengol éppen a szomszédos községben tartózkodott. A csoda hírére azonnal Iborrába sietett, s így maga is szemtanúja volt az eseményeknek. Szigorú vizsgálat után kijelentette, hogy itt valóban természetfeletti eseményekről volt szó, s értesítette róla IV. Szergiusz pápát is, majd vitt neki a Szent Vérből.⁸⁷

123. A Cebrero-hágóná lévő bencés kolostor Spanyolország

a) –

b) 13. század

c) Bencés kolostor és kegytemplom

d) –

e) Az 1300 méter magasan fekvő Cebrero-hágónál a Compostelába tartó zarándokok útjának megkönnyítésére létesítettek bencés kolostort. Ebben a kolostorban történt a csoda a 13. században. Egy vallásos paraszt, Mayor Baja naponta elment a kolostorba misére, s még a rossz idő sem tarthatta vissza. Egy napon nagy hófúvásban is elment, s épp átváltoztatás után érkezett meg. A miséző pap ahelyett, hogy csodálta volna buzgóságát, inkább bosszúsan azt gondolta, hogy ez a bolond ilyen időben otthon maradhatott volna. Kár egy darab kenyér és bor látásáért ilyen áldozatot hoznia.

Ebben a pillanatban a kenyér testté, a bor vérré változott át a megrettent, kishitű pap szeme láttára. A testté vált ostya 200 éven keresztül ugyanazon a tálcán, és a vérré vált bor ugyanabban a kehelyben maradt. A 15. század vége felé a királyi pár – Aragoniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella – is felkereste az ereklyét, s pompás ereklyetartót adományozott a kolostornak. A 17. századból fennmaradt egy bencés szerzetes feljegyzése, melyben leírja, hogy a vér még mindig alig száradt meg, a test pedig, noha összeszáradt, még mindig rózsaszínű volt.⁸⁸

86 MARIA HAESELE i. m. 20.

87 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 41–42, MARIA HAESELE i. m. 13–14.

88 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 41, MARIA HAESELE i. m. 101–102.

124. Moncada Spanyolország

a) –

b) 1392. december 25.

c) Plébániatemplom

d) –

e) 1392 karácsonyán a moncadai plébániatemplomban történt egy csodálatos dolog. A helybéli plébános aggályos természetű volt, s az éjféli mise előtt is azon tűnődött, hogy érvényes volt-e az ő pappá szentelése. Elhatározta, hogy megkéri a püspököt, szentelje fel ismét, hogy így megszűnjék aggályai. A mise közben is aggályai megszűnéséért imádkozott. Amikor átváltoztatáskor felemelte a Szentséget egy ötéves gyermek odaszólt anyjának, hogy egy gyönyörű gyermeket lát. Az anya, mivel csak az ostyát látta elhallgattatta a gyermeket azzal, hogy a pap – helyi szokás szerint – csak a mise után fogja a gyermek Jézust a jászolba helyezni. Mise után a pap valóban beletette a jászolba a kis Jézust, a kisleány azonban csalódottan szólt ismét anyjának, hogy az imént nem ezt látta. Megkezdődött a második mise. Úrfelmutatáskor a kislány ismét odaszólt, hogy látja a Kisjézust a pap kezében, aki mozog és reá mosolyog. Ugyanez történt a harmadik mise alatt is. Erre néhány hívő felfigyelt a kislány szavaira, s mise után kérdezgetni kezdtek. Nagy örömmel mondta el, hogy milyen volt a kis Jézus, és hogyan tekintett az emberekre, s miként áldotta meg őket. A pap is magához hívatta a lányt, s válaszaiból felismerte, hogy igazat mond. Mégis jobban szeretett volna meggyőződni erről, ezért próbára tette. Néhány nap múlva egy szentmisén a pap három ostyát tett az oltárra, ezekből azonban csak kettőt változtatott át. Áldozásnál egyet magához vett, a másikat pedig az át nem változtatott mellé helyezte. Erre odahívta a kislányt, s megkérdezte, hogy most is látja-e a Kisjézust. A lány azonnal az átváltoztatott ostyára mutatott.

Ezután többé már nem kételkedett a pap, a kislány pedig később zárdába lépett, s szent életet élt. Ma Boldog Moncadai Inez néven tiszteljük.⁸⁹

125. Santarém Portugália

a) Szent István

b) 13. század

c) Plébániatemplom és kegytemplom

d) Az István templomot ma a „Csodák Temploma” néven ismerik. A szentségtartóban lévő ostya helyett egyesek néha a mennyei Atyát, vagy a szenvedő Jézust, vagy más alakokat látnak.

e) A portugáliai Santarém még csak falu volt a 13. században, amikor egy szegény asszony felkeresett egy jósnőt, hogy segítségét kérje hűtlen férje visszaszerzéséhez. Az megígérte neki a segítséget, azzal a feltétellel, hogy szerez neki egy átváltoztatott Szentostyát. A szerencsétlen asszony betegnek tétette magát, hogy könnyebben áldozáshoz járulhasson, és az István templomban véghez is vitte szándékát; a Szentostyát kivette a szájából és fejkendőjébe rejtette. Az azonban vérezni kezdett, s átáztatta a kendőt. Erre az emberek, akik a templom ajtajában álltak, észrevették a vért, s megkérdezték tőle, mi van vele. Ő félelemtől reszketve haza sietett, és a véres fejkendőt a Szentostyával együtt egy ládába zárta. Éjjel urával együtt arra ébredt fel, hogy nagy vi-

89 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 43–44, MARIA HAESELE 84–87

lágosság árad a lábából, kellemes illattal együtt, s mennyei zene hangjai mellett. Erre az asszony bevallotta urának tettét, s mindketten alázatosan térdeltek le a láda mellé. Reggel a férfi azonnal elment az István templom papjához, s elmondott neki mindent. Erre a pap elment a férfival megtekinteni a ládát, majd összehívta a híveket és tudtul adta nekik a csodát. Mindenki odatódult. A pap szentségtartóba tette az ostyát és ünnepélyes körmenettel vitte vissza a templomba. A férfi pedig megtért a csoda hatására, s feleségével együtt az Oltáriszentség nagy tisztelője lett.

A vérző ostyát viaszba burkolták. Néhány év múlva újabb csoda történt. A viasz darabokra tört és az ostyát a kristály burokokban találták. Ezt ma is őrzik egy szentségtartóban, a véres kendőt pedig a Szent Domonkos zárda kapta meg.⁹⁰

126. Lanciano Olaszország

a) Szent Legonziano

b) 8. század

c) Kegytemplom

d) Az átváltoztatott Ostyát és Vért azóta egy kettős szentségtartóban őrzik, s négy-szer végeztek hivatalos vizsgálatot ellenőrzésére. (Egyszer megmérték a vérrögök súlyát: 16,5 gramm.)

Legutóbb 1970-ben vizsgálták meg, s ennek eredményét 1971. április 3-án közölték a L'Osservatore Romano-ban. Eszerint: Valódi test és vér van jelen a csodás ereklyében. Mind a test, mind a vér ugyanahhoz a vércsoportozáshoz tartozik s emberi eredetű. A test szívből való. A test és a vér élő ember testéhez és véréhez hasonlít, nem holttestéhez. A vizsgálat eredményét az érsek saját aláírásával hitelesítette.

e) A Chieti mellett fekvő Lancianóban a Szent Legonziano templomban misézett egy bazilita szerzetes a 8. században. Átváltoztatás után kételkedni kezdett Jézus valóságos jelenlétében. Abban a pillanatban a Szentostya egy része vérző húsdarabbá változott, az átváltoztatott bor pedig friss vér alakját vette fel, ami hamar megalvadt s öt különböző nagyságú és alakú vérrög keletkezett belőle. A megrettent szerzetes először titokban akarta ezt tartani, de a csoda annyira megrettentette, hogy szükségét érezte nyilvánosságra hozásának. Hamarosan az egész város értesült róla.⁹¹

127. Rellinghausen Rajna-vidék, kölni kerület

a) –

b) 1516. július 25.

c) Plébániatemplom

d) –

e) Amikor a plébános elkezdte a hajnali misét 1516. július 25-én a Köln melletti Rellinghausenben, észrevette, hogy az éjjel feltörték a szentségházat, s a tolvajok elvitték az Oltáriszentséget tartalmazó edényt is. A szentségtörő rablás hírére a hívek oda-sereglettek és Isten bocsánatáért esedeztek a rajta esett sérelem miatt. Bizalommal kérték Istentől, adjon nekik valami jelet, hol találhatják meg az elrabolt Oltáriszentséget. A közös imát Isten csodával jutalmazta. Már a következő reggelen futva sietett egy fiatal pásztorbú a plébániára és jelentette, hogy megtalálta az Oltáriszentséget. Amikor

90 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 50–51, MARIA HAESSELE 46–48.

91 Forrása: *Az Oltáriszentség csodái* 40., Bruno Sammaciccia: *A lancianói Oltáriszentség csoda* (Ford. Víz László) é.n. 94. p

kora reggel kihajtotta bárányait, azok megálltak egy bokornál és térdre ereszkedtek. Sem hívásának, sem ütésének nem engedelmeskedtek a bárányok, s nem mentek tovább. Amikor a pásztorfiú utána nézett, hogy mi az oka ennek, a cserjésben megtalálta az Oltáriszentséget, amelyet a tolvajok oda dobtak. A plébános a néppel azonnal odasietett, s a bárányok még mindig az Oltáriszentséget őrizték, nagy tisztelettel adózva Teremtőjüknek.⁹²

128. Bois-Seigneur-Isaac Belgium

a) –

b) 1405

c) A plébániához tartozó uradalmi kápolna.

d) –

e) A Nivelles melletti Bois-Seigneur-Isaacban történt 1405-ben az a csoda, amely egész Európát izgalomba hozta. Három titokzatos jelenéssel kezdődött, amelyben du Bois János részesült.

1405. pünkösdje előtti kedden felébredt éjfél körül, s egy harminc év körüli férfit látott az ágya előtt, ragyogó fényben, kék hermelinnel szegélyezett köpenyben. Miután János magához tért ijedtségéből, megkérdezte a látomást, hogy mit kíván. Az erre szétnyitotta köpenyét és megmutatta rettenetes sebektől vérző testét.

– Nézd, mily rettenetesen bántak velem az emberek! Légy irgalmas irántam és gondoskodj egy orvostól, aki meggyógyít engem, és aki igazságot szolgáltat nekem!

Akárcsak az emmauszi tanítványok, János sem ismerte fel a jelenésben Jézust. Azért udvariasan kifejezte részvétét, de sajnálattal jelentette ki, hogy nem ismer olyan orvost, aki meg tudná gyógyítani, s arra sincs hatalma, hogy igazságot szolgáltatson neki. Nem fogta fel, hogy Jézus kérése nemcsak őhozzá szól, hanem az egész emberiséghez, s engesztelő lelkeket keres.

Jézus tovább biztatta Jánost:

– Ha igazán akarnál keresni, találnál könnyen ilyen orvost. Mondd, hogyne lennél elborítva sebekkel, amikor az emberek naponta újabbakat adnak hozzá?

Ekkor rámutatott egy különösen nagy sebre a szíve tájékán:

– Jöjj ide hozzám, s vedd szemügyre jól ezt az oldalsebet, mert ez okozza nekem a legnagyobb fájdalmat! Ha nem nyújtasz nekem semmi hatásos segítséget, hanem csak pusztá szavakat, érintsd meg legalább kezeddal sebemet, hogy enyhítsd fájdalmát. Tedd meg legalább azt, amire képes vagy, és én hálás leszek érte. Később majd többet tudsz tenni értem, és akkor megbocsátok a világnak. János titokban tartotta az éjszakai jelenést, nehogy kigúnyolják érte. Nagy meglepetésére a következő éjszaka ismét megjelent ágya előtt az Ismeretlen és szemrehányást tett neki:

– Megmutattam neked sebeimet, és elpanaszoltam fájdalmamat, hogy részvéttel légy iránta, s keress egy orvost, aki meg tud gyógyítani, s enyhíteni tudja szenvedésemet. Te azonban semmit sem tettél értem! Valóban senki sem akad, aki készen lenne arra, hogy könyörüljön rajtam, és törődjek velem? Megengedik, hogy sebeim elgennyesedjenek? Rákényszerítenek arra, hogy megbüntessem a panaszaimra süket világot?

92 Forrása: Az Oltáriszentség csodái 25–26, MARIA HAESELE 112.

János még most sem ismerte fel az Úr Jézust, de reggel legalább hozzátartozóinak beszámolt élményéről. Megkérte bátor testvérét, töltsse vele a következő éjjelt, s védje meg őt ha szükséges. A szoba ajtaját gondosan bezárták.

Csütörtök éjjel ismét megjelent a Fájdalmas Ember, és ismét orvost kért. János testvére nyugodtan aludt tovább. János erre megkérdezte:

– Ha egyáltalán talállok orvost, hová küldjem? Ön teljesen ismeretlen előttem, nem is sejtem, hol lakik?

– Fogd a kápolna kulcsát és menj be. Ott megtalálasz engem és felismered, ki vagyok!

János engedelmeskedett. A kápolna oltárán megpillantotta a kereszten függő Krisztust, akinek egész testét sebek borították. Oldalsebéből friss vér folyt. Most ismerte csak fel János Urát és Mesterét. Szeretettel és részvétellel vetette magát lába elé, akár csak Magdolna. Hangos részvétkiáltásai felébresztették alvó testvérét – mert látomásban ment csak a kápolnába, valójában a szobájában maradt – s erre János elragadtatása is megszűnt.

János elmondta testvérének látomását hozzátéve, hogy holnap reggel látni fogják őt az oltáron, amint meghal.

Ezen az éjjelen Haut-Ittre plébánosa, Péter is felébredt egy parancsoló hangra:

– Péter, kelj fel és menj haladéktalanul Bois-Seigneur-Isaacba, és mondj fogadalmi misét a Szent Keresztről.

A plébános nem mert ellenszegülni a határozott parancsnak, s elindult sekrestyésével a plébániájához tartozó uradalomba. A harangozásra a templomba sietett néhány hívő. Köztük volt János is.

Amikor a felajánlás előtt a pap szétnyitotta a misekendőt, nagy megdöbbenéssel egy ostyát vett észre benne. Múlt kedden misézett itt utoljára, s úgy látszik véletlenül benn felejtett egy átváltoztatott Szentostyát. Ezen a napon jelent meg először Jézus Jánosnak s panaszkodott neki az emberek közömbösségéről. A pap igyekezett titokban az ostyát a többi közé tenni, hogy majd átváltoztatáskor felhasználja, az azonban a kendőhöz tapadt, s nem tudta leválasztani róla. Sőt mi több, az Ostya vérezni kezdett! A pap elsápadt, s majdnem elájult félelmében. A sekrestyés észrevette ezt és intett Jánosnak. Mindketten odasiettek. János megnyugtatta a papot:

– Főtisztelendő úr, ne féljen. Ez a csoda Istentől jön. Bízson! Isten tudunkra fogja adni akaratát.

A pap nagy áhitattal folytatta a misét, közben gyakran az Ostyára nézve, amely tovább vérezett. Mise után megmutatta a véző Ostyát a híveknek.

Öt napig vézett az Ostya, egészen pünkösöd utáni keddig, s ezalatt ezrek siettek oda, hogy láthassák. A Vér csak Úrnapja után kezdett beszáradni.⁹³

129. Cascia Olaszország

a) –

b) 1330

c) Kegytemplom és kolostortemplom

d) A véres ostyát ma a casciai Szent Rita kolostorban őrzik, s évente ünnepélyes körmenetben viszik végig a városban. Két pápa, IX. Bonifác és XII. Gergely ünnepélyes

93 Az Oltáriszentség csodái 36–39, MARIA HAESELE 106–109

bullával hagyta jóvá a véres Ostya tiszteletét, és ezt búcsúkkal látta el. 1926-ban újabb vizsgálatnak vetették alá, s e közben többen tanúskodtak arról, hogy világosan látták rajta Krisztus arcát.

e) A csoda nem Casciában, hanem Sienában történt. 1330-ban haldoklóhoz hívtak egy papot egy Siena melletti faluba. A pap a Szentostyát zsolozsmáskönyvének lapjai közé tette, s ezt hóna alá csapva ment a beteghez. Meggyóntatta, de amikor meg akarta áldoztatni, megrettenve látta; hogy a zsolozsmáskönyvébe tett Szentostya vérezni kezdett és a vérfoltok annak lapjait is megfestették. Megzavarodva összecuska könyvét, visszasietett Sienába, és a később boldoggá avatott Fidati Simone ágostonrendi szerzetesnek meggyónta szentségtörő hanyagságát, s átadta neki a zsolozsmáskönyvet a Szentostyával együtt.

Boldog Fidati Simone később felkereste szülőföldjét, Casciát, s ott hagyta az ágoston rendű apácánál a csodás ostyát, kitépve a lapot a zsolozsmáskönyvből, amelyhez a Szentostya hozzátapadt.

Szent Rita majdnem száz évvel később lépett be ebbe a kolostorba, amelyet később róla neveztek el.⁹⁴

MAGYARORSZÁG

130. Bába (Tolna vármegye, Pécsi püspökség)

a) Szent Mihály arkangyal (1093) Krisztus legszentebb Teste és Vére (1521)

b) XIV. sz. vége

c) Bencés apátsági templom és kegytemplom

d) A Szent Vér ereklyéhez fűződő kultusznak számos régészeti emléke maradt ránk. Ilyen a siklósi ablakkeret, melyet a várkápolnában Perényi Péter alakíttatott ki, az általa elrabolt bábai ereklye számára 1519-ben, s minden bizonnyal a bábai őrzési hely mintájára. A kereten Krisztus kinszenvedésének eszközeit láthatjuk reliefekben kimunkálva. 1937-ben Bátán a régészeti feltárás alkalmával találtak egy kölapot, amelyre szintén Krisztus kinszenvedésének eszközeit vésték rá, de negatív formában. Talán mézeskalácssütő forma lehetett. Bátaszék határában nemrég előkerült, s szintén Krisztus kinszenvedésének eszközeit ábrázoló reneszánsz kegyérem ugyancsak a bábai ereklyéhez kapcsolható. A közelmúltban egy régi ház bontásakor előkerült egy faragott mészkőtörredék, melyen egy kidőlő kehely látszik, amelyből valami (vér?) kifolyik vagy párolog. A bábai Szent Vér ereklye ábrázolásos emlékét is ismerjük, Vince bábai apát 1500. évi oklevelének pecsétlenyomatáról.

e) Legendáját nem ismerjük. Az ereklye pontosabb leírását Ransanus lucerai püspök írása őrizte meg: Bába kis falu ugyan, de előkelő az ott lévő bencés monostor miatt, mely nagy hírnévnek örvend a feltűnő csoda révén, hogy a Szentostyában Krisztus vére, testének kis részecskéjével együtt látható, amint ezt igen sokan állítják, akik látták. Az imént említett pecsétlenyomaton finom vonalú, díszes gótikus monstancia látszik. A képen a Szentségtartó lunulája nem látható, mert a Szentostya kitölti a Szentségtartó egész belsejét. Ezt pedig azért rendezte el így a pecsétvéső, mivel az aránylag kis helyen csak így tudta megoldani a feladatot, hogy feltüntesse a Szent Ostyán a rajta

94 Forrása: Az Oltáriszentség csodái 12, MARIA HAESELE i. m. 91-92.

megjelent és állandóan látható Szent Vér cseppjeit. Három pont – alul kettő, fent egy – jelzi ezeket.⁹⁵

131. Diósgyőr Borsod vármegye, Egri püspökség

- a) Krisztus Teste és vére
- b) –
- c) Pálos kolostortemplom
- d) –
- e) csak a patrocinium alapján ismerjük⁹⁶

132. Esztergom Esztergom vármegye, Esztergomi érsekség

- a) Szent Adalbert Székesegyház, Szent Kereszt Kápolna
- b) augusztus 8. Az ereklye megérkezésének ideje. 1341 előtt keletkező; ez az első említése
- c) Székesegyház és Kegytemplom
- d) Az ereklyét a Sekrestyében őrizték, az ünnepen helyezték rá az oltárra, és az ünnepen a Szent Keresztről mondtak misét a Szent Kereszt oltárnál.⁹⁷

133. Garamszentbenedek Bars vármegye, Esztergomi érsekség

- a) A Boldogságos Szűz Mária és Szent Benedek apát
- b) 1483
- c) Bencés monostortemplom és kegytemplom, Szentvér kápolna a déli oldalhajó Szentélye mellett
- d) Az apátság templomát I. Géza magyar király alapította 1075-ben, a maga, a szülei, fivérei, s fiai – Kálmán és Álmos – lelki üdvéért. A háromhajós, román stílusú bazilikát a 14. század második felében gótikus csarnoktemplommá építették át. Felszentelését 1483 július 11-én Thuroni Mihály milkói püspök, érseki helynök végezte. Valószínű a Szent Vér ereklyét Mátyás király ekkor ajándékozta az apátságnak, az ünnep fényének emelésére és emlékeztetere. Ezt támasztja alá az ugyanezen évben felszentelt harang felirata is, amelyet Krisztus legdrágább vére tiszteletére szenteltek. A Szentvér kápolnát ezt követően alakították ki a régi felső sekrestyéből úgy hogy újraboltozták, a déli falba az ereklyetartó részére fülkét alakítottak ki, s új oltárt állítottak. Ezt a kápolnát 1498. március 26-án szentelték fel. Szárnyas oltára csak később 1510-ben készült el, mint ahogy ezt a rajta lévő III. János apát idején készült kép bizonyítja. Ezen a képen látható az ereklyetartó első hiteles ábrázolása is. A 18. sz. elején fogadalomból Bars vármegye nemessége Krisztus vérének tiszteletére a garamszentbenedeki sziklán egy kőkápolnát is emeltetett, ahova körmenettel vitték ki az ereklyét május 3-án, a szentkereszt feltalálása ünnepén. Az ereklye ma is a garamszentbenedeki templomban található.

95 KÖNYI MÁRIA i. m. 7–48; TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: *A szent vér tisztelete Magyarországon* = Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról (szerk. FÜGEDI ERIK) Bp. 1986. 94, 102, 104, 110; SÜMEGI JÓZSEF: *Az Oltáriszentség és a szent vér tisztelete a középkori Magyarországon* = Magyar Egyháztörténeti vázlatok III. Bp. 1991. 110–111; *Báta évszázadai. Emlékkönyv a bátai apátság alapításának 900 éves évfordulóján*. Báta, 1993. 13–103.

96 SÜMEGI i. m. 111.

97 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA i. m. 85–86, 89, 110; SÜMEGI i. m. 111.

e) Az ereklye nem eucharisztikus eredetű. A hagyomány szerint a vérrel átitatott szövetdarab Veronika kendőjének vagy annak a lepelnek a darabja, amellyel a megfeszített Krisztust levették a keresztről.⁹⁸

134. Győr Győr vármegye, Győri püspökség

a) Boldogságos Szűz Mária

b) 1434 előtt

c) Püspöki székesegyház

d) A székesegyházban őrizték, ahol úrnapiján nyilvánosan felmutatták a népnek. Krisztus Vére oltár (1566).

e) Mohácsi Dénes a 15. században élt pécsi kanonok szerint az ereklye úgy keletkezett, hogy amikor egy pap átváltoztatás közben kételkedni kezdett Krisztus valóságos jelenlétében, a Szentostya azonnal félig hússá változott. Paulus Wann passauai kanonok szerint is az ostya egyik fele hússá változott, a másik része pedig ostya maradt. IV. Jenő pápa 1434-es bullája szerint az ereklye az Oltáriszentségből kiömlött csodás vér.⁹⁹

135. A monyorókeréki uradalom egyik falva Győr vármegye, Győri püspökség

a) –

b) 1470 előtt

c) Plébániatemplom

d) Az ereklye még a középkorban elenyészett. Még a falu nevét sem ismerjük, ahol a csoda történt.

e) A győri egyházmegyéhez tartozó egyik falu templomában a plébános a vasárnapi szentmiséjét végezte. Krisztus testének átváltoztatása után, de még a kehelyben lévő bor konsekrálása előtt, miközben rövid és áhitatos könyörgését alázatos szavakkal végezte, s szemét a megszentelt és maga előtt az oltár fölött tartott ostyára szegezte, kételkedni kezdett Krisztus valóságos jelenlétében. Ekkor kilenc vércseppet pillantott meg az ostyán, mire megrémült, s a bor átváltoztatása nélkül megszakította a misét. A néphez fordult, megmutatta nekik a vérrel hintett ostyát, s ezt mindazok megtekinthették, akik látni akarták. Ezután a pap nagy hittel az oltár további szolgálatára sietett, és áhitattal folytatta a misét. A pap a mise befejezése után a véres ostyát korporáléba takarta, s a templom szentélyében tisztelettel és becsülettel a tabernákulumba helyezte. Röviddel ezután Elderbach Bertold, Monyorókenék földesura a véres ostyát elrabolta, ami miatt a győri püspök panaszt tett a pápánál. II. Pál 1470-ben rendelte el a vizsgálatot az ügyben.¹⁰⁰

136. Kassa Abaúj vármegye, Egri püspökség

a) Árpádházi Szent Erzsébet

b) Az ereklyét 1402-ben úgy említik, mint amelyet „régí időktől fogva” tisztelnek.

c) Eredetileg plébániatemplom és ispotálytemplom, később csak plébániatemplom.

98 KNAUZ NÁNDOR: *A Garam melletti Szent benedeki apátság története*. Bp. 1890; Dr. BENEDEK: *A garamszentbenedeki Szent Vér ereklye története*. Esztergom, 1912; HAICZL KÁLMÁN: *A garamszentbenedeki apátság története*. Bp. 1913; TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA i. m. 83, 86–87–88, 91, 93, 98, 101, 106, 111; SÜMEGI i. m. 111.

99 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA i. m. 84–85, 91; SÜMEGI i. m. 111.

100 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA i. m. 85, 95–96; SÜMEGI i. m. 111–112.

d) A Szent Vér ereklyének nagy szerepe lehetett abban, hogy a kassaiak a székesegyház helyén álló hajdani egyhajós gótikus templomuk helyébe a ma is álló gyönyörű katedrálist emelték, mint ahogyan a IX. Bonifác pápa 1402-ben kiállított búcsúbullájának szövege kiemeli a Szent Vér ereklye jelenlétét és kultuszát, s erre hivatkozva ad búcsúengedélyt, hogy a templom díszesebben állíttassék helyre és befejeztessék.

e) Legendáját nem ismerjük. Egyetlen támpont a XVI. sz. elején keletkezett kassai Graduále egyik iniciáléja, mely valószínű az ereklyét ábrázolja. Az L betű vízszintes szárán két térdeplő angyal gótikus monstanciát tart. A monstanciában lévő fehér ostyán jól kivehető három barnásvöröses, függőleges, tövis alakú elszíneződés, talán a vérfoltok nyoma. Érdekes, hogy az ábrázolás módja megegyezik a bátai ereklye egyetlen fennmaradt ábrázolásos emlékével.¹⁰¹

137. Ludbreg Szlavónia, Kőri vármegye, Zágrábi püspökség

a) Szentháromság

b) 1409 és 1420 között

c) Plébániatemplom, később az ereklye a vártemplom Szent Kereszt kápolnájába került.

d) A csoda Eberhard zágrábi püspök idejében történt (1443–1420). A vérré vált bort hosszú ideig a ludbregi templomban őrizték, majd a háborúk és a nem katolikusok zavargásai miatt Gatalovec várába vitték át. A török kiűzése után került vissza Ludbreg városába, de nem a plébániatemplomban, hanem a várban helyezték el. Későbbi tiszteletét mutatja, hogy Batthyány Lajos, Magyarország nádora a 18. század közepén fogadalmából a ludbregi vár nyugati oldalához egy templomot építtetett a Szent Kereszt tiszteletére, s itt helyezte el az ereklyét, ahol azóta is „a híveknek nyilvános tiszteletre van kitéve, egy monstrancia közepén, üveg ampullában ...” „Az ereklye ma is abban a monstanciában látható, amelyet Batthyány Eleonóra 1721-ben csináltatott a Szent Vér számára. Ez egy talpán zománcképekkel díszített napsugaras barokk monstrancia közepe szív alakúra formálva. Ebben van a lunulán elhelyezett körte formájú üvegtok, melyet félig tölt meg a szent folyadék. Az egészet egy baldachin alatt álló kereszt zárja le.

e) „...Midőn egy pap misemondása közben az eucharisztia szentségének elvégzése után az ostyát szokás szerint három darabra törte, egyiket a kehelybe helyezte, a másik két részt pedig magához vette. Amikor a kehelyben lévő folyadékot, amellyel a misét végezte, s amely Krisztus vérévé szenteltetett meg, valamint a harmadik ostyarészecskét magához akarta venni, elkezdett kételkedni, hogy a kehelyben Krisztus igazi teste és vére van-e jelen a szentség ereje által. Erre a mondott folyadék a látható és természetes vér színét vette fel. A pap a csodától meghatódva a dolgot egy bizonyos ideig eltitkolta. De nem akarta az Isten, hogy az oly jeles csoda és a katolikus hit erőssége az abban kételkedéssel szemben rejtve maradjon. Ezért a pap utolsó órájában, úgy ahogy történt, a dolgot nyilvánosságra hozta, s a kehelyt a benne lévő folyadékkal, mely a látható és természetes vér színét tartalmazta, Ludbreg város Szentháromságról nevezett plébániatemplomában helyezte el és örök őrzésre adta át. És attól az időtől kezdve a templomban lévő szent kehelynél sok és nagy csodák történtek ...” mondja el az eseményeket X. Leo pápa 1512-ben kiadott búcsúbullája. A legenda egy érdekes motívuma, amelyet a bulla nem említ, misze-

101 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA i. m. 83, 91–92, 94, 100, 102, 107–108; SÜMEGI i. m. 112:

rint a mise után a pap egy edényben a ludbregi templom falának egy üregében rejtette el a vérré változott bort. Itt találták meg halála után, miután a titkát felfedte.¹⁰²

138. Lőcse Szepes vármegye, Esztergomi érsekség

a) Szent Jakab

b) –

c) Plébániatemplom

d) A szentély északi falán a szentségház fölötti falvégen 15. század elejéről való freskón két angyal monstranciát tart, melyben három vérző ostya van. Feltehető, hogy az ábrázolás nem helybeli ereklyéhez kapcsolódik.¹⁰³

e) –

139. Máramaros-sziget Erdély, Máramarosszék (?)

a) Szent Vér

b) –

c) Kálvária kápolna¹⁰⁴

d) –

e) –

140. Margitsziget Pest vármegye, Váci püspökség

a) Boldogságos Szűz Mária

b) 1260 körül

c) Domonkos zárdatemplom és kegytemplom

d) A szent köntöske eucharisztikus eredetű, de nem Szent Vér ereklye. A ruha nagyobb részét még IV. Béla elajándékozta, s így Kölnbe a fehérapácák kolostorába került, ahol nagy tisztelet övezte, s magyarok is felkeresték rendszeresen hét éves zarándoklataik alkalmával. A köntös bal ujjá Magyarországon maradt, s a szigeti kolostorban tisztelték, ahol Fremperger Tamás is látta (1452–58 között).

e) Élt ugyanis Magyarországon egy jámbor és nagyon buzgó pap, Magyarország felséges királynéjának káplánja. Mondják, hogy ez a pap 33 éven át egyfolytában böjtölt, húsételt nem fogyasztott, és sokféle feladatát hűségesen és jámborul elvégezve a földre borulva könyörgött, s imádkozás közben kívánta látni urát Jézus Krisztust, miként ő legszentebb életében a világon emberként élt. Végül is ettől a tökéletességre és jóra vágyódó férfiútól isteni sugallatra, s az ő vigasztalására egy éjszakai látomásban kifürkésztetett, vajon Megváltóját gyermekségében, vagy kínszenvedésének alkalmával kívánja-e szemlélni? Ő azt mondta, hogy gyermek alakjában kívánja urát látni. Azután ez a nagyon buzgó pap az isteni vigasztalás harmatától eltelve és a misztikus sugallattól felhevülve – szinte nem tudván a szeretet édességétől Megváltója iránt lánggra gyúlt lelkét elviselni – készített egy kék selyemből való gyermekinget, majd ezt a ruhácskát az ő misemondásának idején az oltárra tette, miként az isteni kinyilatkoztatás ezt neki előzőleg megparancsolta. És amikor a misében Jézus Krisztus testének és vérének felemelése megtörtént, a mi Megváltónk gyermek alakjában a ruhát magára öltve megjelent a

102 TÜSKÉS GÁBOR-KNAPP ÉVA: i. m. 84–85, 87, 93, 99, 101, 104, 108–109, 111, 114; SÜMEGI i. m. 112.

103 TÜSKÉS GÁBOR-KNAPP ÉVA: i. m. 99–100.

104 Bálint Sándor hagyaték. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Jézus Szentséges Vére dosszié. 5. számozatlan oldal

papnak. A pap pedig ettől a látomástól örvendezve a szentmise végzésének idejét sokáig, mintegy három óráig elhúzta a királyné jelenlétében. Magyarország királynéja pedig csodálkozva a késedelem miatt, kíváncsian kérdezte tőle, hogy miért húzta el a misét jobban, mint máskor. A mise befejeztével magához rendelte a papot, mert tudomást kívánt szerezni a mise késedelmének okáról és a látomásról. Tudniillik, midőn az Úr Jézusnak tetszett, a pap szemei elől eltűnt, s a kék színű tunikát az oltáron hátrahagyta, s vigasztalásul neki adta. Tehát a pap a királyné sürgető kérései miatt kissé megzavarodva, s vonakodva ugyan, de titkát mégis kinyilvánította. Ezeket hallva a királyné még sürgetőbben könyörgött hozzá a ruhácskáért. Végül az ő sok könyörgése eredményeképpen a pap adományából elnyerte és megszerezte a mondott tunikát.

A legenda német változata 1260 körülre teszi az eseményt, s név szerint említi IV. Béla magyar királyt és Mária királynét.¹⁰⁵

141. Patacs Baranya vármegye, Pécsi püspökség

a) Szent Jakab

b) –

c) Pálos monostortemplom

d) Gyöngyösi Gergely 16. század eleji rendi történetíró a patacsi Szent Jakab monostort Krisztus drágalátos vérével ékeskedő szentegyháznak nevezi. Más információt róla nem ismerünk.¹⁰⁶

e) –

142. Pécs Baranya vármegye, Pécsi püspökség

a) Szentlélek

b) 1491 előtt

c) Domonkos zárdatemplom és kegytemplom

d) Az ereklye létezését mindössze egy okmány alapján ismerjük, Joachim Torriának a domonkos rend generálisának 1491-ben kiadott rendeletéből. Ebből megtudjuk, hogy a pécsi ereklye csodás vér, amelyet a domonkos templom sekrestyéjében őriztek. Sürgeti a generális, hogy az ereklye végleges őrzési helyéül szolgáló kápolna építését kezdjék el. Valamint utasítja a domonkos kolostor priorját és atyáit, hogy a csodás vér meglátogatását asszonyoknak is engedélyezhetik.¹⁰⁷

e) –

143. Szeged Csongrád vármegye, Csanádi püspökség

a) Szentlélek

b) 1507 előtt

c) Premontrei apácák zárdatemploma

d) Szegeden oly nagy tiszteletben részesítették a középkor végén, hogy ünnepét úrnapiját is Szent Vér napnak mondták.

105 NÉMETHY LAJOS: *A gyermek Krisztus köntöskéje* = Magyar Sion, 1901. 358–62, 462–63. Magyar fordítása (TARJÁNYI PÁLNÉ–SÜMEGI JÓZSEF: *A gyermek Jézus köntöskéje*) A bátaszéki II. Géza Gimnázium évkönyve 1991–1992. iskolai évről. Bátaszék, 1992. 78–82.

106 SÜMEGI i. m. 112.

107 TÜSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: i. m. 87–88, 93, 104; SÜMEGI i. m. 112

e) Loskai Osvát a szegedi ereklyéről csak annyit mond, hogy ostya, vércseppek-
kel.¹⁰⁸

144. Szepesszombat Szepes vármegye, Esztergomi érsekség

a) Szent György

b) –

c) Plébániatemplom

d) Középkori falkép, melyen két angyal gótikus monstranciát tart, melyben három
vérző ostya látható. Feltehető, hogy az ábrázolás nem helybeli ereklyéhez kapcsoló-
dik.¹⁰⁹

145. Tarkő Heves vármegye, Egri érsekség

a) Mindenszenték

b) 1436

c) Plébániatemplom

d) Miklós egri püspök vizsgálólevelét ismerjük arról a csodálatos ostyáról, amely a
Mindenszentek egyházában egy üveg alatt vagy kristály edénybe zárva látható. Más
emléke nem maradt fenn.¹¹⁰

e) –

146. Vasvár Vas vármegye, Győri püspökség

a) Szent kereszt

b) 1500 előtt

c) Domonkos zárdatemplom

d) Az ereklyét a templom Szent Vér oltárán őrizték. Egyetlen 1500-ból származó ok-
levél tartotta fenn emlékét. Sokkal korábban keletkezhetett, mert ekkor már jelentős
tisztletnek örvend. A pápai búcsúbulia szerint a vasvári ereklye vérrel hintett os-
tya.¹¹¹

147. Veszprém Veszprém vármegye, Veszprémi püspökség

a) Szent Katalin

b) 13. század közepe

c) Domonkos zárdatemplom

d) A legenda nyomán kialakuló esetleges kultuszról nincs tudomásunk.

e) Boldog Ilona legendájából tudjuk, hogy a veszprémi Szent Katalin kolostorban
„egy szelencében megmutatta az Úr csodálatos alakban lévő testét négy nővérnek. Kö-
zülük az egyik úgy látta, hogy hús vörösbe hajlik és tündököl, a másik úgy látta, mintha
kisdied lenne, a többiek, ketten kissé vörösnek látták. Egyiküknek azt mondta: Ez az Úr
teste, amelyet a pap keze megszentelt, az angyalok hozták az égből, és most elhozták
nekem.”¹¹²

108 TŰSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: i. m. 88–89, 90; SÜMEGI i. m. 112.

109 TŰSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: i. m. 99–100.

110 SÜMEGI i. m. 112.

111 TŰSKÉS GÁBOR–KNAPP ÉVA: i. m. 84, 89, 94, 101, 104; SÜMEGI i. m. 112–113; FEHÉR MÁTYÁS: *A vas-
vári Szent Domonkos-rendi kolostor története*. Bp. 1942. 64–74.

112 *Árpád-kori legendák és intelmek* i. m. 105; SÜMEGI i. m. 113.

148. Zsögöd Erdély, Csíkszék, Gyulafehérvári Püspökség

a) Szent vér

b) –

c) Kápolna

d) Orbán Balázs leírásából ismerjük csak a zsögödi vérkápolnát és a közelében lévő Szent Vér határnevet. Ma Csikzsögöd néven Csikszeredához tartozik.¹¹³

e) –

149. Pozsony Pozsony vármegye, Esztergomi érsekség

a) –

b) 1591

c)

d) A legenda nyomán nem született búcsújáró kultusz

e) A legenda szövegét Bálint Sándor találta meg Taxonyi János jezsuita írásaiban. Az ő nyomán közöljük: Egy zsidó Prágában megismervén a keresztyén hitet igaznak lenni, megkereszteltetett vala. Ez látván, hol tartanak a Szent Ferenc szerzetesi az Oltáriszentséget, három ostyát vett vala ki a szentségtartó kehelyből, és azokkal Pozsonyba méne. Ott egy zsidóhoz szállott, és nála jó ideig tartózkodott vala, és sokszor a Krisztusról véle vetélkedett vala. Arra fakadott végre a Leó, mert ez vala a neve a megtért zsidónak, amely nagy szeretetének kellett lenni Krisztusnak az övéihez, akiknek a maga testét adta az Oltáriszentségben. Kérdezi a gazdája: vette-e valaha magához a Krisztus testét? Felele Leó: Nemcsak vettem, de im nálam is vagyom. És kivéven kebléből a három megszentelt ostyát, megmutatja néki. Kéri a gazdája, adja néki kettejét. Odaadja, és visszamégyen Prágába. Elmenetele után a zsidó mind összehíjja a többi pozsonyi zsidókat, és megmutatja nekik a két ostyát. Egyik, aki közülök kegyetlenebb természetű vala, fogván a kést, beléüti azt mindkettőbe, mondván agyarkodva: ha igazán Istenek vagy a keresztyéneknek, mutasd meg most a te erődet. Mind a kettőből vér fakada, és oly bőven folyt ki belőlük, hogy az egész asztalt ellepte legyen. Megrettenének mind a zsidók ettől a csudától. De az Isten is bosszút állott rajtok az ő Fiának tiszteletlenségéért, mert a házat mennykövel ütetté meg, amelytől meggyulladván, a gazdát, feleségét, két leányát és mind a többi zsidókat, hármon kívül, akik elszaladának, a tűz emésztette meg. Az asztal és az ostyák az égés között épen és minden sérelem nélkül megmaradának. A város bírása, vizsgálván a gyulladásnak eredetét, csak azt hallja, hogy ahhoz a házhoz mind összevgyűltek volt a zsidók, de mit cselekedtenek ottan, azok a zsidók fogják tudni, akik az égéstől megmenekedtenek. Megfogatja azért őket és csigára vonatja. Ők pedig el nem szenvedhetvén a csigának kínjait, mindeneket rend szerint megvallottak. Annak okáért arra szentenciázza őket, hogy az ország útjai mellett karóba vonattassanak. Ez pedig történt 1591. esztendőben.¹¹⁴

150. Pilis Pilis vármegye, Esztergomi érsekség

a) Szentlélek

b) 1523 előtt

¹¹³ Bálint Sándor hagyaték. Móra Ferenc Múzeum Szeged, „Jézus Szentséges vére” dosszié 5: számozatlan oldal.

¹¹⁴ Bálint Sándor hagyaték. Móra Ferenc Múzeum Szeged, „Jézus Szentséges vére” dosszié 6–7 oldal

c) pálos monostortemplom

d) –

e) Az 1263-ban IV. Bélától alapított monostorban a 16. sz. elején történt egy eucharisztikus csoda Gyöngyösi Gergely elbeszélése szerint. Egy ifjú elbeszélte, „hogy a szentmiseáldozatban, amikor fölemelkedett az áldozat, nem mást láttam, mint Jézus Krisztust, tetőtől talpig vérrel borítva.” Hogy az ostyát később tiszteletben részesítették-e, nem tudjuk.¹¹⁵

PÁL LAKATOS-MÁRIA SÜMEGI SZÉP-JÓZSEF SÜMEGI

ADMIRATION OF THE EUCHARIST AND THE MIRACLES OF CHRIST'S BLOOD IN MEDIEVAL EUROPE

Since the year 2000, Christ's blood has been the source of salvation for each Christian; the blood that had been shed on the cross for the people, and the blood that is "provided for the mercy of all sins" as being renewed upon each mass immolation. The medieval man did not simply want to believe this but also he wanted to see it with his very eyes, touch it and feel it. He expected this to deepen his belief and eliminate his doubts and uncertainties.

In the beginning of the 1980's, I had a chance to systematize the archive left over by Sándor BÁLINT, the knowledgeable scientist and outstanding personality. The multiplicity of references found in his works called my attention to a book published in the 1930's in Germany, in which a Bavarian Benedictine scientist, Romauld Bauerreiss, presented a whole range of medieval miracles and legends related to the sacred blood, which he had collected. Thereafter we decided to publish this wonderful material also in the Hungarian language since these legends represent historical sources and peculiarities of the history of the church as well.

The German text was translated by Maria Szép-Sümegi, while the Latin sections were rendered into Hungarian by my one-time Latin teacher and friend, Pál LAKATOS, and myself. Later on, the idea of preparing a supplement was put forward, which basically meant the addition of the Hungarian material in such a way that the original structure of the Bauerreiss material would be preserved and the Hungarian would be processed in a similar manner.

Bauerreiss studied the legends collected by him in accordance with the following aspects:

Indication of the settlement where the miracle had taken place, along with marking the country, the part of the country, and the county in question.

- a) The patrocinium of the oldest church or chapel that was evidenced by a document and was built on the basis of the legend, or where the event had taken place.
- b) The time of the action mentioned in the legend.
- c) The status of the church or chapel in terms of ecclesiastical law.
- d) Any monuments or architectural features of the church which may be related to the legend.
- e) A short outline of the legend with the major details in it.

Our mutual work is intended to commemorate my one-time teacher and friend, Pál Lakatos, without whose conscientious work and useful pieces of advice this material would never have reached the hands of the interested (in the history of the church) reader.

115 GYÖNGYÖSI GERGELY: *Arcok a magyar középkorból* (Magyar Ritkaságok) Bp. 1983. 285.

1. The first part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

2. The second part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

3. The third part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

4. The fourth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

5. The fifth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

6. The sixth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

7. The seventh part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

8. The eighth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

9. The ninth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

10. The tenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

11. The eleventh part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

12. The twelfth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

13. The thirteenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

14. The fourteenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

15. The fifteenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

16. The sixteenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

17. The seventeenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

18. The eighteenth part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States.

LÁZÁR IMRE

EGY ERDÉLYI ZARÁNDOK EGYIPTOMBAN

Lászlai János 1483-as útja a Szent Család nyomában

Gyulafehérvár székesegyháza az erdélyi építészet egyik legbecsesebb emléke. Ha az ide vetődő látogató megcsodálja a román stílusban megkezdett, később gótikus stílusban megújított bazilikát, bizonyára nem kerüli el a figyelmét a templom északi oldalához kapcsolódó Szentlélek-kápolna sem, amelyet építtetőjéről Lászlai János kanonok kápolnájaként is emlegetnek.

Lászlai közel fél évezrede, az 1510-es évek elején alakíttatta át a székesegyház északi előcsarnokát kápolnává. A belső teret még késő gótikus hálóboltozat fedi, a külsőt azonban már lombard jellegű épületplasztika díszíti. Látszik, hogy a kápolna építtetőjére mély hatást gyakorolt az itáliai reneszánsz, és sikeresen honosította meg kora leghaladóbb művészeti elképzeléseit erdélyi hazájában. A magyarországi reneszánsz egyik leg szebb példájának mondható Lászlai-kápolna, amely méltó párja a nagyjából ugyanebben az időszakban épült esztergomi Bakócz-kápolnának, felhívja a figyelmünket építtetője, a humanista műveltségű Lászlai János személyére is.

LÁSZAI JÁNOS

Lászlai János¹ 1448-ban született. Valószínűleg itáliai egyetemen szívtá magába a korszellemet. Gyulafehérváron magas papi tisztségre emelkedett: a káptalan tagja lett, 1483-ban már erdélyi főesperes és kanonok. Mátyás királytól 1489-ben címeres nemesi levelet kapott. Bár nincs róla közvetlen bizonyíték, feltételezhető, hogy a latinul és olaszul kiválóan beszélő, de a szláv nyelvekben is jártas pap diplomáciai missziókat is ellátott uralkodója megbízásából, s a királyi kegy ennek a jutalma volt. Mindenesetre erre enged következtetni az is, hogy Lászlai közeli rokona, Sankfalvi Antal is Mátyás diplomatái közé tartozott.² Humanista költői munkásságáról azok a versek is tanúskodnak, amelyeket az általa emelt gyulafehérvári kápolnában jötevőinek címei alá írt. Lászlai 1517-ben Rómába költözött, ahol mint a Szent Péter-székesegyház magyar gyónatója tevékenykedett, egészen 1523. augusztus 17-én bekövetkezett haláláig. A Santo

1 Nevét a leggyakrabban használt formában, Lászlainak írjuk, de különböző forrásokban magyarul Laszai, Lászay, Laszói, Lászó, Lazói, Lázói formában is szerepel, latin szövegekben Johannes Lazinus, Lazynus, Lazimus, Lazoynus, Lazo és de Lazo névalakok is előfordulnak.

2 Erről lásd: TARDY LAJOS: *Régi magyar követjárások Keleten*. Bp., 1983. 64–66.

Stefano Rotondóban temették el, ahol sírköve a mai napig is látható. A síremlék felírta egy Lásza fogalmazta epigramma, költői tehetségének szép tanújele:

NATVM QVEM GELIDVM VIDES AD ISTRUM
ROMANA TEGIETUR VIATOR VRNA
NON MIRABERE SI EXTIMABIS ILLVD
QVOD ROMA EST PATRIA OMNIUM FVITQVE

ami magyarul így hangzik:

„Vándor, aki itt jársz, ne csodálkozz,
hogy római sírban pihen az,
aki a jeges Dunánál született,
hiszen Róma mindannyiunk szülőhazája volt és marad.”

A római síremlék másolatát 1999. decemberében – a millenniumi rendezvénysorozat nyitányaként – a gyulafehérvári Lásza-kápolnában helyezte el a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

A SZENTFÖLDI ZARÁNDOKÚT

Lásza János 1483-ban szentföldi zarándokúton vett részt. Az utazás eseményeiről sajnos nem maradt ránk az erdélyi kanonok saját kezű feljegyzése. Szerencsére pontos képet kaphatunk azonban a zarándokútról Lásza egyik útítársa, Felix Fabri³ ulmi domonkosrendi szerzetes terjedelmes útinaplójából. A német humanista szerző gyakran emlegeti Lásza Jánost, s jó néhány magyar vonatkozású eseményt is megörökít.

Felix Fabri, eredeti nevén Felix Schmied (1441/2?–1502) *Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti Peregrinationem* címmel, latin nyelven írta meg szentföldi úti élményeit. A két testes kötetbe rendezett, 1500 oldalas kézirat ma Ulmban, a Városi Levéltárban található. Teljes kiadására először több mint három és fél évszázaddal a megírása után, 1843/49-ben került sor Stuttgartban.⁴ Fabri nem sokkal a latin változat megírása után egy rövidített német nyelvű összefoglalót is készített az útleírásból, amelyet elsőként 1556-ban Ulmban adtak ki, majd egy évre rá, 1557-ben Salzburgban már a második kiadása is napvilágot látott.⁵ A műnek azóta több német,⁶ angol⁷ és

3 A Fabri a Faber név genitivusos változata, ezért a szakirodalomban és a különféle kiadásokban mind a Fabri, mind a Faber névalak használatos. A magyar szakirodalom egy része a Faber névalakot alkalmazza. Mivel azonban a nemzetközi szakirodalomban többnyire a Fabri nevet használják (ld. a 6., 7. és 8. jegyzeteket), mi is ennél a változatnál maradunk.

4 *Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti Peregrinationem*. Ed. C. D. HASSLER. Stuttgart, Vol. I., 1843. Vol. III. 1849.

5 *Eigentliche Beschreibung der hin und wider Fahrt zu dem Heyligen Landt gen Jerusalem etc.* Ulm, 1556.; 2. kiad. Salzburg, 1557.

6 *Die Pilgerfahrt des Bruders Felix Faber ins Heilige Land Anno MCDLXXXIII.*, Berlin, é. n. (1964). FABRI, FELIX: *Galeere und Karawane. Pilgerreise ins Heilige Land, zum Sinai und nach Ägypten, 1483.* Bearbeitet und mit einem Nachwort versehen von HERBERT WIEGANDT. Stuttgart–Wien–Bern, 1996.

francia⁸ fordítása is megjelent. Ezek a kiadások azonban többnyire szemelvényesek és a magyar vonatkozású részeket rendszerint elhagyják. A könyvnek magyar fordítása sajnos egyelőre nincs, így a magyar olvasó mindeddig csak közvetítő ismertetések útján szerezhette tudomást Felix Fabri művének Lászlai János személyével foglalkozó részeiről.⁹

A jelen írás azzal a szándékkal készült, hogy Felix Fabri szentföldi és egyiptomi útleírása alapján minél teljesebb képet próbáljunk kialakítani Lászlai János személyéről, azokról az úti élményekről, amelyeket az erdélyi zarándok Fabrival közösen átélt. Ismertetésünkben elsősorban a zarándoklat egyiptomi részére koncentrálunk. Tesszük ezt egyrészt azért, mert az *Evagatorium*-nak ezek a fejezetei tartalmazzák a Lászlaira vonatkozó legtöbb adatot, másrészt azért, mert ebben a részben történnek Lászlaival olyan jelentős események, mint a magyar mamelukokkal¹⁰ való találkozások. Fabri egyiptomi kegyhelyeket ismertető fejezetei ugyanakkor bizonyítják azt a ma már kevésbé ismert tényt is, hogy az egyiptomi keresztény zarándokhelyeket a XV. században még rendszeresen felkeresték az európai utazók.

A Szentföldre induló zarándokok 1483. június elején szálltak hajóra Velencében. Fabri leírja, hogy a német, angol, francia, spanyol és olasz zarándokok mellett Magyarországról is érkeztek tiszteletre méltó, nagy tudományú uraságok, világi papok, „közöttük a magyar király udvari káplánja, Lászlai János úr, egy rendkívül művelt férfiú, aki társam maradt akkor is, amikor Szent Katalin sírját felkerestem”.¹¹ Fabri úgy jellemzi Lászlait, hogy „tösgyökeres magyar ember volt, szót sem értett németül, de jól tudott a magyaron kívül szlávul és olaszul. Nemes, erényes férfiú volt, kiváló szónok és csillagász.”¹² Amikor az induláskor a zarándokokat három csoportba sorolták, a harmadik, hat fős csoportban Fabri és Lászlai együvé kerültek.¹³ Ennek köszönhetjük, hogy az utazás eseményeit apró részletességgel rögzítő német szerzetes lépten-nyomon megemlíti 'János urat' is. Ahol ezt nem teszi, ott is biztosak lehetünk benne, hogy ugyanazokat az élményeket élték át együtt.

A kihajózás után Cipruson és Rodoszon kötött ki a zarándokok hajója, majd július 5-én megérkeztek Jaffába. A Szentföldön a megszokott zarándok-útvonalat követték. Bár Fabri izgalmasan és alaposan ismerteti a Jeruzsálemben, Betlehemben, Betániában, Jerikóban és a Jordán folyónál tett látogatás tapasztalatait, ezeknek a jól ismert zarándokhelyeknek a leírása tárgyunk szempontjából sajnos nem sok használható adatot tartalmaz.

7 *The Wanderings of Felix Fabri*. Translated by A. STEWART. 4 köt. London, 1892–97 (Palestine Pilgrim's Society VII., VIII., IX. és X. köt.)

8 *Le Voyage en Egypte de Felix Fabri 1483*. Traduit du latin, présenté et annoté par le R. P. JACQUES MASSON S.J. Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 1975

9 Ebben a vonatkozásban meg kell említenünk PÁSZTOR LAJOS: *A magyarság élete a Jagellók korában*. Bp., 1940.); BALOGH JOLÁN: *Az erdélyi renaissance*. Kolozsvár, 1943.; Uő.: *A művészet Mátyás király udvarában*. Bp., 1966.; HOLL BÉLA: *Pécsvárad Gábor: Jeruzsálemi utazás c. útleírásának magyar kiadásához írott előszavát*. Bp., 1983., valamint TARDY LAJOS idézett művét.

10 A mameluk (mamlúk) szó jelentése „valakinek a tulajdona”, azaz rabszolga.

11 *Eigentliche ...*, fol.12b–13a

12 *Evagatorium ...*, Stuttgart, II. köt., 108.

13 *Evagatorium ...* II. rész, fol. 221b *Le Voyage ...*, 11. *The Wanderings ...* II. köt. 104

Annál érdekesebb azonban számunkra az útleírás második része, amikor a zarándokok egy kisebb, mindössze 18 fős csoportja – köztük Lászlai János – veszélyes útra indult. Először Gázába mentek, majd átkeltek a Sínai-félsziget sziklasivatagán. Meglátogatták a Mózes-hegyet és a Szent Katalin-kolostort, majd ismét a sivatagi utazás megpróbáltatásai következtek, a Vörös-tenger érintésével. Ezután Kairóban időztek hosszabb ideig, majd Alexandriából kihajózva hagyták el Egyiptomot.

GÁZA

Miután a zarándokok eljöttek Jeruzsálemből, Hebron érintésével augusztus 29-én Gázába érkeztek. Megkapták az engedélyt a városba történő belépésre, s a megérkezés öröme Lászlai János Felix Fabrival és a minorita rendi Pál atyával együtt hálaadó misét celebrált.¹⁴ A helyi előjáró is szívesen fogadta őket, rendelkezésükre bocsátotta márványfürdőjét, hogy lemossák az út porát.

Már ötödik napja tartózkodtak Gázában és a továbbinduláshoz készülődtek, amikor az egész város felbolydult. Szeptember 3-án mamelukok ezreiből álló hadsereg érkezett a városba és tábort vert annak környékén. Számuk állítólag a nyolcezeret is elérte.

Egyiptomot és Palesztinát ebben az időben a mamelukok uralták, akik 1250-ben szereztek meg a hatalmat az Ajjúbidáktól.¹⁵ Az Ajjúbida uralkodók a XIII. században az arab kultúra keleti központjaira zúduló mongol támadás visszaszorítására hívták be a török rabszolga-katonákat. Ugyancsak ők üzték ki végleg a keresztesekeket Palesztinából, s Egyiptomhoz csatolták Szíriát. A mamelukok hatalomátvételével sajátos államalakulat jött létre, amelyben az államapparátus gerincét a rabszolga-katonákból felépülő hadsereg vezetői alkották. Az uralkodó katonakaszt a Fekete-tenger térségéből és Közép-Ázsiából vásárolt fiatal rabszolgákkal egészült ki újra és újra. Lászlai János utazása idején, 1483-ban Káitbáj burdzsí¹⁶ mameluk szultán volt uralmon. A Gázába érkezett sereg éppen észak felé, Szíriába tartott, hogy megállítsa az oszmán török terjeszkedést.¹⁷

Az európai zarándokok a mameluk sereg tagjainak is látókörébe kerültek. Váratlan fordulatként magyar mamelukok látogatták meg őket. Lászlai János aligha számíthatott arra, hogy éppen a Szentföldön, hazájától sok ezer mérföldre hozza össze honfitársaival a véletlen. Fabri ekképpen tudósít a magyar mamelukok felbukkanásáról: „Járták a várost, és sokan közülük hozzánk is benéztek, hogy szemmel tartsanak bennünket. Volt közöttük néhány magyar is, akik arról kérdezősködtek, hogy vannak-e közöttünk magyarországi zarándokok. Amikor találkoztak társunkkal, János úrral, nagyon megörvendtek, leültek velünk a sátrunkban, ettek és ittak velünk. Még bort is ittak, de azt csak titokban.”¹⁸

14 Evagatorium ... II. rész, fol. 13b Le Voyage ..., 14. The Wanderings ... II. köt. 433.

15 A kurd származású Szaláh ad-Dín által alapított egyiptomi dinasztia, amely 1171–1250 között volt uralmon.

16 A burdzsí mamelukok a Kaukázusból elhurcolt, cserkesz eredetű rabszolga-katonák voltak, akik 1382–1517 között ragadták magukhoz a hatalmat. Helyőrségük a Citadellában (Burdzs) volt, innen ered az elnevezésük.

17 A csatára 1484. februárban került sor.

18 Evagatorium ... II. rész, fol. 16a Galeere ..., 150. Le Voyage ..., 31–32. The Wanderings ... II. köt. 442.

A zarándokok összebarátkoztak más keresztény országból származó mamelukokkal is, például szicíliaiakkal és katalánokkal. A közeledést azonban a zarándokok szaracén¹⁹ kísérői, akik nem voltak jó viszonyban a mamelukokkal, nem nézték jó szemmel, és ilyen szemrehányásokkal illették őket: „Ti igaz keresztények vagytok. Hogyan tudtok együtt enni és inni ezekkel az emberekkel, akik gyalázatos esküdjéssel megtagadták a keresztény hitet?” „Ti keresztények vagytok és kétségtelenül a ti vallásotok által nyeritek el az üdvösséget, de ezek a mamelukok bizonyosan elkárhoznak, mert megtagadták a ti hiteteket. Mi közöttök lehet hát hozzájuk?”²⁰

A mamelukok bizalma a keresztény zarándokok irányában olyannyira erős volt, hogy titokban még a hadseregüket is megmutatták nekik. Láthatták az egész tábort, sátraikat, istállóikat, remek lovaikat, fegyvereiket. Mindezt úgy, hogy az idegeneket senki sem fedezte fel a tábor lakói közül. Ha helyes Tardy Lajos feltételezése, hogy Lászlai János Mátyás király megbízatásából diplomáciai feladatokat is ellátott Egyiptomban,²¹ a mameluk tábor titkos meglátogatása bizonyára fontos értesülések birtokába juttatta a magyar utazót a hadi események állásáról és a mameluk sereg harcászati-ségéről.

Szeptember 7-én a zarándokcsoport több tagja, köztük Fabri megbetegedett. Lászlai János szerencsére nem, s mint a csoport legjobb erőben lévő tagja, ő celebrálta a vasárnapi szentmisét. „A hetedik napon, ami a Szentháromság vasárnapja utáni tizenötödik vasárnap volt, részt vettünk János főesperes úr miséjén, aki közöttünk a legerősebb volt. A minorita rendi Pál atya és én nagyon gyengék voltunk, éppen csak hogy el tudtuk olvasni a kánonból ránk eső részeket.”²² A megbetegedések miatt a zarándokok között viszály támadt, többen nem akartak a nehéz és fárasztó úton továbbhaladni. A gyengélkedők azonban szerencsére hamarosan felgyógyultak, s a zarándokcsapat folytathatta útját Egyiptomba.

A SZENT KATALIN-KOLOSTOR

A 25 tevéből és 30 számárból álló menet szeptember 9-én kezdte meg a közel két hétig tartó sivatagi utat a Szent Katalin-kolostorhoz. A veszélyes utazás során a zarándokok felidéztek Izrael fiainak bolyongását a pusztában, valamint a Szent Család egyiptomi menekülését, amely szintén a lakatlan sivatagon vezetett át. Egy Lebhem²³ nevű falunál kísérőik egy régi kutat mutattak nekik, amelyet a szaracénok ‘Szűz Mária kútjának’ hívtak. Elmeséltek egy történetet, hogy amikor Szűz Mária, Szent József és a kis Jézus Egyiptomba menekült, a viszontagságos sivatagi úton haladva, hosszas szomjázás után végül itt talált vizet.²⁴

Szeptember 22-én érkeztek meg a Szent Katalin-kolostorba, amelyet még a Kr. u. IV. században alapított Szent Ilona, Nagy Konstantin császár édesanyja. A kolostor a

19 A középkorban az arabok és a muszlimok (muzulmánok) általánosan használt elnevezése.

20 Evagatorium ... II. rész, fol. 16b Galeere ..., 150–151. Le Voyage ..., 32–33. The Wanderings ... II. köt. 443.

21 Ld. a 2. sz. jegyzetet.

22 Evagatorium ... II. rész, fol. 17b Le Voyage ..., 38. The Wanderings ... II. köt. 447.

23 Nem azonosítható hely, Beersebatól dél-keletre lehetett.

24 Evagatorium ... II. rész, fol. 29a Le Voyage ..., 104.

hagyomány szerint azon a helyen épült, ahol Isten az égő csipkebokorból szólott Mózes-hez. Itt magasodik az a Hórebnek is nevezett Mózes-hegy, amelyen a Biblia elbeszélése szerint Mózes megkapta Istentől a tízparancsolat törvénytábláit. A VI. században Justinianus császár erősített monostort emeltetett az ott élő remeték védelmére. A kolostor, amelyet később Alexandriai Szent Katalinról neveztek el, még ma is áll. A hagyomány azt tartja, hogy a szent testét mártírhála után az angyalok a Mózes-hegy melletti Szent Katalin-hegyre vitték. Ott találtak rá a kolostor szerzetesei és a relikviákat a kolostortemplomban temették el.

Fabri útleírásának zarándokai szeptember 24-én mászták meg először a Mózes-hegyet. A tíz legjobb erőben lévő utazó még aznap a szomszédos, még magasabb Szent Katalin-hegyre is felkapaszkodott. A német szerzetes nem mulasztja el több ízben is megjegyezni e vállalkozás kapcsán 'János úr' nevét, aki szintén a csapat tagja volt.²⁵ A zarándokok ellátogattak ahhoz a sziklához, amelyen a hagyomány szerint Szent Katalin teste pihent, felkeresték a Negyven mártír kolostorát és több más környékbeli kegyhelyet.

Fabri részletesen leírja, hogyan tekintették meg az európai zarándokok szeptember 26-án a Szent Katalin-kolostort, hogyan mutatták meg nekik a főtemplomban Szent Katalin ereklyéit, s az Égő csipkebokor kápolniját. Külön érdekesség, hogy a szerző a görög rítusú főtemplom és egy mecset mellett leír egy ma már nem létező, latin templomot is a kolostoron belül.

„A második, latin templom a zarándokok cellái mellett van. Egy keskeny, hosszúkás helyiség, szépen díszített oltárral, amelyet Szent Katalinnak szenteltek. Ennek a templomnak a falai szárított sárból vannak, és különböző színű szőnyegek fedik őket, amelyekbe egymásba hajló pálmaleveleket fontak díszítésül. A szőnyegekre számos papírlap van felakasztva. Ezekre a zarándokok Szent Katalinhoz szóló szép imáit írták. Szokás, hogy minden zarándokcsoport egy költeményt fogalmaz Szent Katalinnak, és azt, miután leírták, a falra akasztják. Az imákban Szent Katalin dicséretét zengik, és a csoportban lévő összes zarándok nevét is megemlíti bennük. Feltéve persze, hogy a csoportnak van olyan tagja, aki ilyen dicséreteket meg tud fogalmazni.”²⁶

Felix Fabri zarándoktársai is hátrahagytak egy lapot, amelyen egy ez alkalomra írt emlékversonak kapott helyet. A költemény szerzője pedig nem volt más, mint Lászlai János.

„A zarándokok harmadik csoportjában volt nagytiszteletű Lacinus (*sic*) János úr, a gyulafehérvári egyház főesperese, tudós szónok. Társainak egy szempillantás alatt, mindenféle előkészület nélkül a következő verset rögtönözte:

Suscipe virgineae decus immortale coronae,
Martyr et insignis te Catherina precor.
Sume tui causa susceptos diva labores,
Et licet indignis propitiare tuis.
Pannonius primum tibi fert obsequia libens
Julia Johannes urbe Levita procul.
Quem sequitur Felix, Ulmensis gloria terrae,

25 Evagatorium ... II. rész, fol. 46b Le Voyage ..., 197. The Wanderings ... II. köt. 563. ld. még Eigentliche ..., fol. 12b-13a

26 Evagatorium...II. rész, fol. 59b Le Voyage..., 274. The Wanderings... II. köt. 612-613.

Assuetus Domino dupla talenta dare.
 His Schombergensem Heinricum et Casparem una,
 Ceu videas Nisum Euryalumque pares.
 Marspach Sigismundus Franconae gentis alumnus
 Atque Argentina Velsch Peter urbe potens.
 Hi pariter prodiere tuum venerabile corpus
 Visuri, pariter et redituri domos.
 Per maris immensi terraeque pericula poscunt,
 Ut valeant patrios tuti videre lares.”²⁷

A költemény prózai fordításban magyarul a következőképpen hangzik:

Vedd a koronát, szüzi élted halhatatlan díszét,
 Kérlek, mártír és hírneves Katalin,
 Fogadd, te szent a miattad felvállalt fáradságot,
 És kegyeskedj közbenjárni a tiedért, bár méltatlanok.
 Pannóniai az első, aki teljes szívvel tiszteleg előtted,
 János ő, a levita,²⁸ a messi Julia²⁹ városából.
 Őt követi Félix, Ulm földjének dicsősége,
 Ő, aki kétszeresen szokta visszaadni az Úrnak a rábízott talentumot³⁰.
 Egyként követi őt a két Schomberg, Henrik és Gáspár,
 Amint látod, oly pár, mint Nisus és Euryalus³¹.
 Frank nemzetség neveltje Marspach Zsigmond,
 Majd hatalmas Velsch Péter, Argentina³² városából.
 Ők azok, akik együtt érkeztek, hogy lássák
 Tiszteletre méltó tested, majd együtt kell haza is térniök
 Hatalmas tengernek és földeknek veszélyein át, és kérnek,
 Hogy mindnyájan megláthassák az otthoni oltárokat.³³

Fabri arról is beszámol, hogy Lászlai belefogott egy költemény komponálásába a két másik zarándokcsoport részére is, de nem volt elég ideje arra, hogy befejezze, mert a csoportnak indulnia kellett. A német szerzetes szerényen elhárítja magyar zarándoktársa dicsérő szavait:

„Többször is kértem az imént emlegetett szónok urat, hogy imádságos versünkben változtassa meg a *gloria* (dicsőség) kifejezést, mert nekem úgy tűnt, hogy nem találó és nem is felel meg a valóságnak, de nem értem célt. Ha – felelte – nem fejeztem ki a valóságot a szavaimban, kifejeztem azt az előadásban, amit írtam, azt megírtam.”³⁴

27 Evagatorium ... II. rész, fol. 59b Le Voyage ..., 274–275. The Wanderings ... II. köt. 613.

28 A szót itt szerep jelentésben használja a költő.

29 Alba Julia, azaz Gyulafehérvár

30 Vö. Máté 25.14–30.

31 Nisus trójai férfi volt, Euryalus barátja. Vergiliusnál (Aen. 5.291 skk) Euryalus Nisus segítségével győzött a versenyfutásban. Később Nisus, menteni próbálva Euryalust, maga is barátjával hal (Aen. 9.381 skk).

32 Strasbourg latin neve Argentoratum, a középkorban kissé eltorzult formában Argentínának nevezték.

33 A költemény magyar szövege Makkay János és Déri Balázs fordításának felhasználásával készült.

34 Evagatorium ... II. rész, fol. 59b Le Voyage ..., 276. The Wanderings ... II. köt. 614.

Felix Fabri közlését ellentmondásossá teszi, hogy az útleírás rövidített, német nyelvű kiadásában – bár kitér a költemény megszületésének körülményeire – már elhagyja a latin nyelvű vers közlését. Sőt, azt írja, hogy „sajnos, elfelejtettem az imát és nem tudom kis könyvemben visszaadni”³⁵. Nem állapítható meg, hogy a latin, vagy a német nyelvű kézirat közlése felel-e meg a valóságnak. A magam részéről azonban nem feltételezem, hogy Fabri a latin nyelvű kéziratban a valóságot meghamisítva, saját maga költötte volna a Lászainak tulajdonított verset. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy nem akart honfitársai előtt az öndicséret vétkébe esni azzal, hogy saját művében publikálja az őt „Ulm földjének dicsősége” kifejezéssel illető verset. Talán az időmértékes latin költemény németre fordításával sem akart bíbelődni. De az is lehet, hogy a német változat írásakor egyszerűen megfélekezett arról, hogy korábban már lejegyezte az imát.

TOVÁBBUTAZÁS A VÖRÖS-TENGER ÉRINTÉSÉVEL MATARIJJÁBA

A zarándokok szeptember 27-én hagyták el a kolostor biztos szállását, hogy ismét a sivatag viszontagságainak tegyék ki magukat. Újabb tíz napos megpróbáltatás következett a pusztaságban, amit csak egy rövid, de annál kalandosabb tartózkodás szakított meg a Vörös-tengernél.

Október 2-án délutánra járt már az idő, amikor megpillantották a Vörös-tengert. A zarándokcsoport tagjai közül heten, köztük Lásza János, elhatározták, hogy megmártóznak a hús habokban.³⁶ Azt remélték, nincs mesze a part, de mire odaértek, a nap már lemenőben volt. Félték, hogy rájuk esteledik, ezért fürdés helyett csak a kezüket mártották a vízbe. Miközben megpróbáltak visszatérni társaikhoz, rájuk esteledett, a sötétben pedig eltévedtek. Szerencse, hogy a tevék hangját meghallva, végül is visszataláltak a többi zarándokhoz.

Tovább haladva a Vörös-tengert szegélyező sivatagban, október 4-én elérték Szuezi városát. Ekkor még nem létezett a Vörös-tenger és a Földközi-tenger közötti Szuezi-csatorna, de Szuezi városát Kairóval már ekkor is összekötötte egy mesterséges vízi út. A Vörös-tenger és a Nílus között már a fáraókorban megépült egy csatorna, amelyet a görögök és a rómaiak is használtak. Később ezt a vízi utat elhanyagolták, de Amr Ibn al-Ász, Egyiptom muszlim meghódítója kikotortatta. A mamelukok idejében a csatornán élénk kereskedelem folyt. Az Indiából és más keleti országokból származó drága árukat Szuezig vagy más kisebb vörös-tengeri kikötőig szállították a tengeri hajók. Innen vagy kisebb hajókkal a csatornán, vagy karavánokkal vitték tovább Kairóba, ahol a buláki kikötőben rakták át a nílusi hajókra. Így jutott el az áru Alexandriába, Rosettába vagy Damiettába, s onnan végül Európába. Az egyiptomi mameluk állam az Európa és a Kelet között folyó kereskedelemben igen fontos közvetítő szerepet játszott, s a kereskedőkre kivetett adókból nagy bevételekre tett szert.

35 Eigentliche ... fol. 166a Le Voyage ..., 868.

36 Evagatorium ... II. rész, fol. 67a Le Voyage ..., 319.

A sivatagon át folyamatosan érkeztek a karavánok Kairóba. Útvonalukat követték zarándokaink is. A pusztaság után az első lakott város, amelyet Felix Fabri megemlít, egy 'Achacia'³⁷ nevű helység volt, majd kisvártatva elérték 'Mathareát', azaz Matarijját.³⁸ „Oda megérkezvén immár elértük a sivatag végét, mivel kerítéseinél és sövényeinél volt a határ. Kívül a föld száraz és meddő volt, belül azonban termékeny akár egy édenkert. Ez a város a Ptolemaioszok idejében Buszirisznak,³⁹ egy hasonló nevű ókori zsarnoknak, Neptunusz egyik fiának a nevét viselte.”⁴⁰

Matarijja nem csak a sivatag végét és Kairó kapuját jelentette az utazók számára, de zarándoklatuk egyik legfontosabb állomását is. Itt található ugyanis a Szent Család egyiptomi menekülésének egyik emlékhelye.

A Szent Család egyiptomi menekülésének részleteiről, azon kívül, hogy Máté evangéliuma említést tesz róla,⁴¹ nem tudunk meg sokat a Biblia kanonizált könyveiből. Csodálatos eseményekről számolnak be azonban az apokrif gyermekség-evangéliumok, a kopt, az etióp és az örmény egyház ünnepeit és szentjeinek emléknapjait, történeteit tartalmazó évkönyvek, a *szünaxarionok*, a korai egyházatyák írásai és a népi hagyományok. Több tucat olyan hely van Egyiptomban, amelyről azt tartják, hogy ott tartózkodott a Szent Család. Ezeket a helyeket az egyiptomi keresztények szentnek tartják és a kereszténység legkorábbi korszakaitól kezdve zarándokok tömegei keresik fel. Matarijja ezek közül a zarándokhelyek közül az egyik legjelentősebb. Nem csak az egyiptomi keresztényeknek, de a középkori európai utazóknak is igen kedvelt célpontja volt, s a ránk maradt zarándok-beszámoló is gyakran emlegetik. Itt látható Mária fája, a csodálatos forrás, amelyet a legenda szerint a kis Jézus fakasztott, valamint itt volt a messze földön híres balzsamkert.

Lászaieki útja megérkezésük után a városi előljáró palotájába vezetett, ahol a szultán fürdői is voltak. A palota Szűz Mária forrása mellett feküdt. A zarándokokat először zárt ajtók fogadták, de miután erszényeiket elővették, a kapuk is megnyíltak. Szállásuk ablakából szép kilátás nyílt a balzsamkertre. A fárasztó sivatagi utazást követő első éjszaka idilli hangulatát Fabri is fontosnak tartotta lejegyezni: „Miután leszállt az éj, mindenki nyugovóra tért ott, ahol éppen kedve tartotta, viszont én egy társammal együtt fogtam az ágyamat, lementem Szűz Mária forrásához, ami körül egy gyönyörű szép, nádszálakból font lugas állt. Leheveredtünk a szent forrás szélén, édesen és nyugodtan aludtunk, mivel az udvar be volt zárva és le volt lakatolva.”⁴²

A zarándokok másnap felkeresték a szent helyeket. Fabri részletesen megörökíti az élményeket, számos bibliai, mitológiai és irodalmi utalással fűszerezve. Leírása különösen fontos számunkra, mert Matarijja mára már sajnos sokat veszített régi dicsőségéből. Mária fája 1656-ban kiszáradt, ma már az eredeti fának csak egy oltványból kisarjadt utóda él, a forrás vize elszennyeződött, az egykori balzsamligetből pedig semmi

37 Alighanem al-Khanka falura gondol Fabri, amely Matarijjától észak-keletre fekszik Kairó közelében.

38 Matarijja ma Kairó egyik külvárosa.

39 Buszirisz nem azonos Matarijjával, hanem tőle 90 km-re északra, a damiettai Nílus-ág mentén fekszik (Abuszír Baná). Ld. Baines-Málek: Atlas of Ancient Egypt, Andromeda Oxford, 1980, 167.

40 Galeere ... 207–208.

41 Mt. 2.13–15

42 Evagatorium ... II. rész, fol. 75a Galeere ..., 210. Le Voyage ..., 368.

sem maradt, elnyelték a város szürke házai. A terjedelmes leírásból az alábbi néhány szemelvényt választottuk ki az egykori állapotok illusztrálására:

Szűz Mária forrása Matariijában

„A Boldogságos Szűz Mária forrása szomszédos a házunkkal. Ez a forrás nem volt itt mindig ezen a helyen, és nagyon csodálatos módon keletkezett. Miután József Szűz Máriával és a kis Jézussal elmenekült Izrael földjéről a sivatagon keresztül, teljesen megszomjazva és kifáradva, idáig, Busziriszig jutott. Házról házra járt, és ivóvizet kért a Kisded és a Szűz számára, de senki nem adott neki, annak ellenére, hogy ezeknek az embereknek bőségesen volt vizük. A Nílus ugyanis nem volt messze, és az egyiptomiak szokásukhoz híven, amforákban és más edényekben tárolták a vizet. Miután József szomorúan és üres kézzel visszatért, Szűz Mária, aki a Gyermekkel volt elfoglalva, imádkozni kezdett. Miközben imádkozott, körülötte egy friss vizű forrás fakadt. Szűz Mária öntött gyermekének és magának a kristálytisza vízből, majd József merített belőle, hogy kis családjának eledelt készítsen. Miután evett és ivott, a Dicsőséges Szűz megfürdette a Kisdedet és kimosta a pólyáját.⁴³ A víz azóta is folyamatosan fakad innen. A Boldogságos Szűz ide érkezése előtt ez a víz itt, ezen a helyen, a föld alatt folyt. Az ő megérkezésekor, imái hatására nyílt meg a föld és tört fel belőle a víz, amely nem tudott visszatérni a föld alá, mivel a folyamatos áramlás nem engedte. Ezért hasadt meg hirtelen a föld és buzgott föl a forrás, amelyet állandóan friss víz táplál. A felfakadó víz szétterült a szomszédos mezőn. A víznek gyógyító ereje van, vagy inkább gyógyító erőt kapott az által, aki benne először megfürdött. Ennek a gyógyrőnek a hatása csakhamar megmutatkozott. A fiatal balzsamhajtások rögtön szaporodni kezdtek és addig nőttek, amíg cserjék nem lettek belőlük, amint azt majd látni fogjuk. Bizonyára találó lenne tehát a forrásra az az elnevezés, hogy a »Kertnek forrása, az élő víz kútfeje«⁴⁴, amely nagy erővel folyik, de nem a »Libanonból«⁴⁵, hanem a föld mélységeiből.⁴⁶

Mária fája

„Október 7-én dél körül megérkezett Tanguardin⁴⁷ dragomán⁴⁸ társunkkal, a lantos és hegedűs Konráddal, más szolgálkkal és tevehajcsárokkal együtt, összesen tíz tevével, hogy elszállítsák a holminkat és minket is Kairóba vigyenek. Arra kértük azonban Tanguardint, eszközölje ki számunkra, hogy láthassuk a híres balzsamkert fáit és bok-

43 A csodatörténet forrása Jézus gyermekségének arab evangéliuma 14. rész. „Ezután ahhoz a fügefához jutottak, amelyet ma Matareának mondanak. Matareában az Úr Jézus forrást fakasztott, a magasztos Mária pedig kimosta benne fia ingét. Az Úr Jézus izzadságának lehulló cseppjeiből azután azon a tájon balzsam fakadt.” (Tóth Klára fordítása) *Csodálatos evangéliumok*. Bp., 1996. 34.

44 „Fons hortorum, puteus aquarum viventium”. Idézet az Énekek Énekéből (4.15)

45 Utalás az előző idézet folytatására: „... amely Libanonból csörgedezik alá.”

46 *Evagatorium ...* II. rész, fol. 76b–77a *Le Voyage ...*, 378–379.

47 Tanguardin vagy Tanguardinus, a német verzióban Dankwart a keresztény zarándokok patrónusa volt Kairóban, akit Fabriék még Jeruzsálemből ismertek.

48 Arab szó, jelentése: tolmács, utaskísérő, kalauz.

rait. Ő erre azt felelte, hogy ez nem lesz könnyű, és hogy először beszélnie kell a kertészekkel. El is ment hozzájuk, majd miután tárgyalt velük, visszatért, és a belépésért az egész csoporttól összesen hat dukátot kért, a kapuőröknek járó borralalón felül. Összegyűjtöttük tehát a pénzt, és amint egyben volt a hat dukát, kifizettük neki. Ekkor jöttek a kertészek és az örök a feleségeikkel és kinyitották a kaput, ami lakóhelyünket a kertet összekötötte. Követtük Tanguardint, és egy pompás, nagy és tágas helyre érkezünk, ahol különféle fajtájú fák álltak.

Így egy hatalmas fügefához jutottunk, amely ősrégi, magas és terebélyes volt. Amikor ebből a fából egy darabot a vízbe dobunk, azonnal elmerül, majd pedig ha teleszívja magát nedvességgel, újra feljön a felszínre és úszik: éppen fordítva viselkedik, mint a többi fa. Erről beszél Szent Ágoston a *De civitate Dei* XXI. részének 5. fejezetében.

Figyelmünk azonban valami másra terelődött, ami különösen felkeltette az érdeklődésünket. A fa törzse ugyanis üreges volt, a belsejében pedig két lámpa függött. Úgy nevezik, hogy a 'Boldogságos Szűz Mária fája'. Mind a keresztényeknél, mind a szaracénoknál elterjedt hagyomány, hogy egyszer, amikor Szűz Mária ezen a helyen tartózkodott, karján a csecsemő Jézussal követni kezdte a forrásból kiinduló patakot, egészen a mezőig. Amikor a Szent Szűz meg akart pihenni ennek a fának az árnyékában, íme, a fa azon nyomban meghasadt és üreges testében a legkényelmesebb ülőhellyel kínálta. Amikor a Legáldottabb Szűz meglátta, hogy mit tett érte a fa, belépett az üregbe és Gyermekével együtt elfoglalta a neki készített helyet. Ezt a fát, akárcsak a forrást, egyaránt tisztelik keresztények és szaracénok, és teljes tisztelettel lépnek be az üregébe, mivel mindent szentnek tartanak, amit a Szent Szűz megérintett. Aki viszont ezt a fát szidja és gyalazza, azt minden további nélkül, súlyos kínzások közepette megölik ...

Egymás után beléptünk a fa üregébe, a hely tiszteletére elmondtuk az Angyali üdvözetet, és leültünk benne, mindenki csak egy kis ideig. A fa roskadozott nagy és jó fűgétől, amiket fáraónak neveznek. Ettünk ezekből, inkább a Szűz tiszteletére, mintsem a magunk éhségének csillapítására vagy élvezetére. Azt is mesélik, hogy a fát sosem látni gyümölcs nélkül, mivel ez hétszer egy évben érik rajta. Kicsi gallyakat törtünk le az ágairól, mivel a szaracénok azt mondják, hogy vízben vagy borban oldva kiváló gyógyital láz ellen."⁴⁹

A balzsamkert

„Miközben a fák és a pompásan illatozó bokrok között továbbmentünk, egy falhoz érkeztünk, amelyben kicsi, ám keresztgerendákkal és reteszekkel szorosan bezárt ajtó volt. Előtte dorongokkal és botokkal fölszerelt örök vigyáztak arra, hogy senki se próbáljon meg bemenni. Ugyanis ez a fal a legnemesebb balzsam földjét vette körül, ami manapság csakis itt terem. Azt mondják, hogy Sába királynője Salamon királynak egy balzsampalántát hozott Indiából, amit ő az Engedi hegyén ültetett el. Utána még különböző helyekre került a balzsam, végül ide hozták, ahol éberén és szigorúan őrködnek fölötte, mint egyedülálló kincs fölött. Mégis csodálkoztam azon, hogy nem vigyáznak rá jobban, mert ha figyelembe vesszük a balzsam pompás erejét és az ebben a kertben lévő

49 Evagatorium ... II. rész, fol. 75a-75b Galeere ..., 210-211. Le Voyage ..., 369-371.

aranyat érő gyümölcsöket, a falnak aranyból, vagy legalábbis ezüstből, vagy vasból kellene lennie...

Ott álltunk tehát az ajtócska előtt és bebocsátásra vártunk. Ekkor jöttek az örök feleségei és gyerekei, borraalót követeltek tőlünk, amit mi ki is fizettünk. Ezután a dragomán négyszer ötfős csoportra osztott minket, mivel nem akarta, hogy mind együtt menjünk be, hanem egyszerre csak öten, majd a következők. Azt is megtiltotta, hogy magunkkal vigyünk akármit is a kertből, hogy leveleket, vagy ágakat tépjünk vagy törjünk le e célból. Amikor kinyílt az ajtó, bevezette az első ötöt, ismét bezárta maga mögött a kaput és megmutatta nekik a pompás növényeket. Azután a következő ötért jött, és így egymás után a többiekért. Mindegyik csoportot elvezette arra a helyre, ahol a balzsambokrok voltak, és azt mondta: »Ezek a cserjék termik a balzsamot, nézzétek, érintsétek, szagoljátok meg őket!«

Miközben figyelmesen ott álltunk, leszedett egy sarjhajtást egy kis bokorról, egy elefántcsont késsel gondosan lehántotta a kérgét, és egy kis ideig a napon hagyta. Ekkor a kis vágás helyén egy nagy csöpp jelent meg, tiszta és sűrű akár az olaj. Ez volt a balzsam, a legjobb, legkiválóbb fajtából. A csöpp kipárolgása köröskörül betöltötte illatával a levegőt. Ekkor a középső ujjára kente a csöppet, a legközelebb álló zarándok kezéért nyúlt, megfogta, majd bedörzsölte ennek tenyerét a folyadékkal. Eztán felszólította a zarándokat, hogy tartsa oda az orrához, és szagolja meg. Széles e földön nem találni olyan illatot, ami ehhez fogható volna. Ekkor megfordította a zarándok kezét, amit bekent, és megmutatta, hogy a balzsam felszívódott, és hogy a bedörzsölés a kéz másik oldalán is látható volt. Ezt mindannyian kipróbálhattuk. Eztán leszedett egypár hasznavehetetlen ágat, mindenkinek adott belőle és visszavezetett minket, akik teljesen felélénkültünk az egyedi illattól. Hiszen az ember már egy kicsi cseppecske illatával is úgy eltelik, hogy több napon át nem érez mást, mint balzsamillatot, és minden, amit megérint, balzsamillatúnak tűnik neki.”⁵⁰

MEGÉRKEZÉS KAIRÓBA

A balzsamkert megtekintése után a zarándokcsapat október 8-án továbbindult Kairóba, a Kelet e mesés szépségű városába.

A bahri⁵¹ és a burdzsi⁵² mamelukok korszakának 267 éve alatt (1250–1517) Kairó az arab világ közigazgatási és politikai központjává, a térség legfontosabb kereskedővárosává vált. Bár a korszak bővelkedett háborúkban, utcai harcokban, kegyetlen vérontásban, sőt, éhínség és járványok is tizedelték a lakosságot, ugyanakkor virágzott a kereskedelem, a kézműipar és nagyszabású építkezések folytak. A mamelukok sokat tettek Kairó felvirágoztatásáért. A szultánok és emírek fényűzéssel és kényelemmel vették körül magukat. Kairó óvárosát, amelyet még a Fátimidák⁵³ alakítottak ki, szép mecsetekkel, fürdőkkel, palotákkal ékesítették. Kairó ebben az időben nem csak politi-

50 Evagatorium ... II. rész, fol. 76a–76b Galeere ..., 212–214. Le Voyage ..., 374–377.

51 A bahri mamelukok 1250–1382 között uralmon lévő, kipszak török eredetű rabszolga-katonák voltak. Nevüket a Nilus egyik szigetén lévő helyőrségükről kapták a bahr (folyó) szóból.

52 Ld. a 16. sz. jegyzetet.

53 A Fátimidák 969–1171 között uralkodtak Egyiptomban.

kai és gazdasági, de kulturális és szellemi értelemben is központja volt a térségnek. A városba érkező idegeneket az Ezeregyéjszaka mesés világa vette körül.

A zarándokok szállása Tanguardin, a mameluk dragomán házában volt, akit még Jeruzsálemből ismertek. Fabri megkapó részletességgel számol be „a világ legnagyobb városa” életéről, lakóinak szokásairól és erkölcséről. Nagy teret szentel a házigazda háztartásának, családi életének, s olyan érzékeny témákat is érint, mint pl. az európaiak számára nehezen tolerálható poligámia.

MAGYAR MAMELUKOK KAIRÓBAN

Október 11-én mamelukok látogatták meg a zarándokok szállását, akik különféle nemzetekből származó hitehagyott keresztények voltak. Volt közöttük számos szicíliai, aragóniai és katalán, sőt egy teuton (német) is, Bázalból. Fabri hosszú beszélgetésbe elegyedett vele, mindenféle témát megtárgyaltak. A teuton mameluk megvallotta: szívesen visszatérne Krisztus egyházába, mert nem érzi jól magát „Mohamed szektájában”, ahogyan a többi mameluk is örömmel kilépne onnan.

Lászlai János számára bizonyára a kairói tartózkodás legemlékezetesebb napjai közé tartozott egy újabb találkozás a magyar mamelukokkal. Ezúttal nem csak néhány honfitársa bukkant fel, mint Gázában, de Magyarországról elhurcolt és erőszakosan iszlám hitre térített magyar mamelukok egész tömege. Felix Fabri szerencsére ezúttal is hűséges krónikása volt az eseményeknek.

„A szultán udvarában egyetlen keresztény nemzetből sem származik annyi mameluk, mint a magyarból. Közülük sok tekintélyes és magas rangú mameluk kereste fel János urat, Alba Juliából való társunkat, akik jól ismerték az ő nemzetségét. Annak oka, hogy annyi hitehagyott keresztény volt Magyarországról, a következő: A nagy török sok magyar hadifoglyot ejtett a háborúban.⁵⁴ Nem akarták megölni, ezért a szultánhoz küldték őket. A szultán azonban nem akarta a foglyokat Konstantinápolyban tartani, mert onnan könnyen meg tudtak volna szökni, és vissza tudtak volna térni a hazájukba. Ezt azonban Egyiptomból nem volt olyan könnyű megtenni.”⁵⁵

„Volt ezek között a magyarok között egy magas rangú személy a szultán udvarából. Hatalmas termetű, jó megjelenésű férfi volt és becsületéhez kétség nem férhetett. Amikor a török a többi hadifogollyal együtt el akarta hurcolni, ő az egész török hadsereggel szemben ellenállt és sokat közülük levágott. Amikor végül elfogták, a török szultánnak ajándékozták mint egy fenomént, egy óriást. A török szultán rá akarta venni arra, hogy tagadja meg Krisztusba vetett hitét és engedje magát körülméltelni. Mindent megígért neki, ha engedelmeskedik, de egyben meg is fenyegette, hogy ha nem hajlik a szóra, a halál vár rá. Mivel a férfi sem az ígéretre, sem a fenyegetésre nem hederített, elküldték őt az egyiptomi szultánhoz. A szultán egyre többet és többet ígért neki, hiába. Végül

54 1389-től, miután Zsigmond hadjáratokat indított a Balkánra, a törökök és a magyarok folyamatosan harcba álltak. 1474-ben a török mélyen benyomult Magyarországra, felégette Nagyváradot, s rabolt kincseivel és a rabszjira fűzött lakosság ezreivel akadálytalanul kivonult az országból. 1479-ben török és havasalföldi hadak törtek be Erdélybe, míg a kenyérmezei csatában meg nem állították őket. Fabri leírása talán ezekre a harcokra utal.

55 Evagatorium ... II. rész, fol. 86a Le Voyage ..., 431-432.

azonban, mivel példásan viselkedett, olyan kedvezményben részesült, amelyet a többi mameluk közül egy sem kapott meg. Mentésítették a körülmételés alól, megtarthatta keresztény hitét, de arra kötelezték, hogy legalább öltözködjön és viselkedjen úgy, mint a szaracénok.”⁵⁶

„János főesperes úr igazán jámbor és nagy tudású férfiú volt, szeretettel és szívesen társalgott ezekkel a magyarokkal. Jó példát mutatott nekik és biztatta őket. Bizalmasan sokan megígérték neki, hogy amint lehet, visszatérnek az Anyaszentegyház keblére, és megfelelő bűnbánatot tartanak hitük elhagyása miatt. Ő maga rendezte el a szaracén szokásnak is megfelelő házassági szerződéseiket, kiszolgáltatta nekik a szentségeket és néhány gyermeket megkeresztelt.”⁵⁷ „Ha némelyiknek két vagy három felesége volt, úgy az egyiket meghagyta neki, a többivel pedig megegyezést hozott létre.”⁵⁸ „Mindezt titokban vitte végbe az én segítségemmel, a fentebb említett magyar házában. Igen örvendeztem János úr eredményes és jól végzett munkájának, abban a reményben, hogy érdemében nekem is volt valami részem. Én vettem rá, hogy részt vegyen ezen a zárandoklaton, biztatásom és segítségem nélkül sohasem adódott volna ilyen lehetősége...”⁵⁹

„Október 12-én, amely a Szentháromság vasárnapja utáni huszadik vasárnap volt, hűségesen részt vettünk a szentmisén, amit a szállásunkon tartottunk. A mise után ebédelni mentünk. Még tartott az étkezés, amikor lóháton megérkeztek a magyar mamelukok, akikről éppen az előbb volt szó, és adományokat, ajándékokat hoztak János úr és mindannyiunk számára. Értékes tálakon datolyát hoztak és a föld más értékes terményeit. Mindezt a harmadik csoportba tartozó zárandokok szobájába tették. Különféle formájú kenyereket, szőlőt és még egyéb hasonló dolgokat is hoztak. Így hát bezártuk a szobánkat, elővettük a maradék bort, amit azért tettünk félre, hogy erőt nyerjünk belőle, abban az esetben, ha valamelyikünk gyengélkedik, és megterítettük az asztalt a mamelukoknak. Boldogan ettek velünk együtt, még bort is ittak, amit Mohamed törvénye tilt, mindannyian átkozván, szidván és káromolván Mohamedet. Az egész napot a mamelukokkal töltöttük. Mielőtt elmentek volna, megígérték, hogy másnap visszajönnek és megmutatják nekünk a várost. Mi ezen a napon alkalmat adtunk a mamelukok számára, hogy számos ponton megszeghessék Mohamed törvényeit. Megtörték a börtönyt, bort ittak, káromolták Mohamedet, csúfot üztek törvényeiből, rosszabbnál rosszabbaknak mondták a szaracénokat és megvallották Krisztus Urunkat és az Evangéliumot. Mindezt titokban vitték végbe, a mi szállásunkon, de a világ minden kincseért sem tehetnék meg mások előtt.”⁶⁰

56 Evagatorium ... II. rész, fol. 86a–86b Le Voyage ..., 432–433.

57 Evagatorium ... II. rész, fol. 86b Le Voyage ..., 433.

58 Die Pilgerfahrt ..., 121.

59 Evagatorium ... II. rész, fol. 86b Le Voyage ..., 433.

60 Evagatorium ... II. rész, fol. 86b Le Voyage ..., 433–434.

A magyar mamelukokkal kötött szoros barátság előnyét az egész zárandokcsoport élvezte. Ők lettek az európai utasok állandó kísérői Kairóban. „János úrnak köszönhetően a fentebb emlegetett mamelukok különösen kedvesek voltak hozzánk. Sok helyre elvittek bennünket a városban, és megmutattak nekünk sok titkos dolgot”⁶¹ – írja Fabri. A számos élmény közül emeljünk most ki hármat: a zsúfolt bazár, a gizai piramisok és a keresztények lakta Ó-Kairó megtekintését.

„Október 13-án reggel a magyar mamelukok megérkeztek hozzánk, elvittek minket, a harmadik csoporthoz tartozókat, különféle helyekre... Ebéd után visszatértünk a városba, hogy vásároljunk valamit. Egy mameluk velünk jött, hogy vezessen bennünket. Hárman csatlakoztunk hozzá a harmadik csoportból... Elindultunk a palotából, elől mameluk vezetőnk lovaglóostorral vágott utat és védelmezte a menetet. Rengeteg ember volt az utcákon, nagy tömeg, sok árus és vásárló... Képtelenek voltunk továbbhaladni, folyton elállták az utat a velünk szembejövők. Ezért kellett a mameluknak előttünk haladni, védeni bennünket, és utat nyitni.”⁶²

„Továbbhaladtunk a Nílus partja mentén és egy piachoz érkeztünk, ahol számtalan ember szorgoskodott az alaposan megrakott, szorosan egymás mellett lévő hajók mellett. Ugyanitt nagyszámú tevét is láttunk, amelyeket a folyóparton vízzel töltött bőrtömlőkkel rakodtak meg. Ezeket keresztülvezetik a városon, és a vízzel föllocsolják az utcákat, hogy megkössék az emberek és állatok által fölka-vart port.”⁶³

„Ezzel kijöttünk a városból és elindultunk az afrikai sivatag felé, a csodálmivaló piramisokhoz és a régi egyiptomi királyok sírfelirataihoz. Annak ellenére, hogy ma a piramisok Kairótól messze találhatók, volt ott egyszer egy nagy város, amelynek a területén feküdtek, amint ezt a körös-körül elterülő romok is bizonyítják. Ezen a helyen voltak Egyiptom királyainak a temetői. Sírjaik felett kváderkőből készült négyszögletes építményeket emeltek, amelyek alapterülete mind kisebb, úgy, hogy végül egy csúcsban végződnek, akár a toronytetők. Két piramis messziről kitűnik a többi közül mind szélességében, mind magasságában, olyanok, akár a hegyek. Ha az ember messziről pillantja meg őket, tornyoknak tűnnek. Különféle, számunkra ismeretlen írásjeleket találtunk rajtuk, az egyik oldalán viszont latin nyelven és írással bevésített verseket fedeztünk fel. Ezeknek a verseknek a tartalmát nem értettem, de ha egy tanult embertől megtudhatnék erről valamit, örömet meghallgatnám, hogy mit is jelentenek. Annyit kikövetkeztettem belőlük, hogy hamis az a szélesen elterjedt tévhit, miszerint ezek a piramisok József gabonaraktárai lennének, amelyeket a Teremtés könyvének 41. fejezete⁶⁴ szerint a termés begyűjtése céljából, a hét szűk esztendő idejére építtetett.

Még ha ezek a versek azt is tartalmaznák, hogy ott valóban gabonát raktároztak volna, és hogy a piramisok raktárként szolgálták volna az országot, úgy én ezt hazugságnak tartanám. Ugyanis akkor nem lenne bennük erre elegendő hely, hiszen nincsenek bennük üregek. Ezzel szemben mindegyik egy hatalmas kváderkövekből álló és egészen

61 Evagatorium ... II. rész, fol. 86b Le Voyage ..., 433.

62 Evagatorium ... II. rész, fol. 87a Le Voyage ..., 345–346.

63 Evagatorium ... II. rész, fol. 89b Galeere ..., 229. Le Voyage ..., 447–448.

64 Ter. 41.49

a belsejéig összefüggő tömb, attól eltekintve, hogy a falba egy kis ajtót helyeztek, amelyen át a belsejébe juthatunk. Ott azonban csak annyi hely van, hogy egy ember állva ott tartózkodjon, semmi esetre sincs elegendő ahhoz, hogy gabonát tároljanak benne. Annak, hogy a zarándokok könyveikben miért is nevezik a piramisokat József gabonarak táraitnak, szerintem az az oka, hogy ők a piramisokra csak messziről vethettek egy pillantást, és nem vezették őket oda, mivel ezek Kairón kívül és a Nílus túlpartján fekszenek. Ezért e hatalmas építményeknek a láttán az az érzésük támadt, hogy ezek biztosan rendelkeznek belső térrel, ami viszont nem igaz. Minket azonban, a magyar mame-lukokkal kötött különleges barátságunknak köszönhetően, a Níluson át elvittek a piramisokhoz. Ha nem láttam volna őket közelről, én is könnyűszerrel azt gondoltam volna, hogy ezek hajdanán gabonarak tárai voltak. Így azonban, amikor közvetlenül szemügyre vehettem őket, megbizonyosodtam arról, hogy pogány síremlékek voltak.”⁶⁵

Fabri azt is leírja még, hogy a piramisoknál egy hatalmas kőből faragott „bálványképet” is láttak, női arccal. Nyilvánvaló, hogy a zarándokok figyelmét a szfinx látványa keltette fel. Semmi kétségük nem volt afelől, hogy Ízisz szobrát látták, pedig tévedtek. A szfinx Khephrén fáraó arcvonásait viseli.

Ó-KAIRÓ, VAGY BABILON, A VÁROS KERESZTÉNY NEGYEDÉNEK MEGLÁTOGATÁSA

A piramisoknál tett kirándulás után a zarándokok átkeltek a folyón és visszatértek a városba. A keresztények lakta Ó-Kairóban, amelyet a rómaiak Babilon erődjének neveztek, Lászaikra zarándokútjuk egyik újabb fontos állomása várt. A számos itt található kopt templom között van egy Szent Szergiusz (Abu Szerga) szentelt bazilika, amelynek altemplomáról azt tartja a hagyomány, hogy szálláshelye volt az Egyiptomba menekülő Szent Családnak. Ez a messze földön híres kegyhely, amely Egyiptom egyik legrégebbi keresztény temploma, nagyon sok európai zarándokot vonzott Kairóba. A Szent Család barlangtemplomában egészen a XVIII. századig rendszeresen miséztek ferences szerzetesek is.

Az, hogy a zarándokcsoport mennyire fontosnak tartotta ennek a helynek a meglátogatását, abból is kitűnik, hogy Felix Fabri hosszú fejezeteket szentel Ó-Kairó leírásának. Az ezekből közölt néhány alábbi részlet is szemléletesen érzékelteti azt az élményt, amelyet Lászaik átélhetett a zarándokhely meglátogatásakor.

„Eljöttünk a piramisoktól és újból átkelvén a folyón, visszamentünk az új Babilonba.”⁶⁶ Ott, miután végigmentünk egy igen hosszú, keskeny utcán, nagy, csiszolt márvánnyal fedett ívekhez értünk. Azt hiszem, hogy ezek diadalívek voltak, amelyeket hajdanán a rómaiak győzelmének emlékére emeltek. Amikor áthaladtunk az ívek alatt, Babilon város egyik negyedébe érkeztünk, amelynek minden lakosa keleti keresztény.”⁶⁷

65 Evagatorium ... II. rész, fol. 89b-90a Galeere ..., 229-230. Le Voyage ..., 448-450.

66 Babilon erődjét azért nevezi Fabri az új Babilonnak, hogy a mezopotámiai Babilontól megkülönböztesse. Megjegyezzük, hogy eredetét tekintve a két helynév nem áll kapcsolatban egymással.

67 Evagatorium ... II. rész, fol. 91b Le Voyage ..., 461.

„Jól tudjuk az evangéliumi hagyományból, hogy József hét évet tölt Egyiptomban⁶⁸ Máriával és fiával, Jézussal, de arról, hogy mely helyen tartózkodtak, megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint ez a thébai Hermopoliszban⁶⁹ történt az Egyházatyák életében ezt találjuk. Mások viszont azt állítják, hogy Busziriszből⁷⁰ indultak el, az ott feltűró forrás közeléből. Megint mások úgy tudják, hogy Héliopoliszban⁷¹ tartózkodtak. Mindemellett, általában majdnem minden keresztény és szaracén megerősíti, hogy itt, Babilonban laktak.⁷² Hogy összegezzük, amiben mindenki egyetért, azt lehet mondani, hogy mivel szegények voltak, idegenek és száműzetésben élők, hét évig vándoroltak egyik helyről a másikra.”

AZ ABU SZERGA-TEPLOM

„Egy templomig vezettek minket, amelyben nagyon elegánsan díszített oltárok, Krisztus szenvedését és Szűz Máriát ábrázoló festmények, képek, ikonok és keresztetek voltak. Volt ott egy keresztelőkápolna is. Számunkra mindez szinte idegenül hatott, mivel már régóta nem voltunk templomban. Kissé odébb lépve, lementünk egy kriptába, ami a kórus alatt volt. Ott letérdeltünk az oltár előtt, és elnyertük a bűnbocsánatot. Ez a krypta valóban figyelemreméltó helye a szentségnek és az imádatnak, tekintve, hogy a Boldogságos Szűz Mária, Szent József és a gyermek Jézus lakóhelyeként szolgált, ugyanis több évig itt tartózkodtak. Miután Júda földjéről a sivatagon át Busziriszba érkeztek, és Busziriszből idáig jutottak, Egyiptom minden temploma földrengés következtében leomlott, és a bálványok szobrai ledőltek, az általuk keltett hamis látszattal együtt elpusztultak, ahogyan azt Izaiás próféta megjövendölte könyve 19. fejezetében: »Lám az Úr, egy gyors felhőn szállva Egyiptomba érkezik, és Egyiptom bálványai megremegnek színe előtt«⁷³... Jeremiás prófétának szintén volt egy jövendölése Egyiptom királyai számára e bálványokkal kapcsolatban, kijelentvén, hogy bálványaik leomlanak midőn a Szűz fiat szül⁷⁴. Ezért Egyiptom papjai a fiat szülő szűz szobrát helyezték el egy titkos helyen egy templomban, és ezt imádták. Amikor Ptolemaiosz király felfedezte ezt a szobrot a templomban, megdöbben és megkérdezte a papokat, mit jelent ez. Azt mondták neki, hogy ez egy titkos, ősi hagyomány, amiről még atyáik kaptak sugal-

68 A különböző források nem egységesek abban a tekintetben, hogy a Szent Család mennyi időt töltött Egyiptomban. A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma három éves tartózkodást említ, a többi apokrif irat egy és hét év közötti időszakot jelöl meg. Epiphaniusz két évről tud, Theophilosz három és fél évről beszél.

69 Hermopolisz Magna romjai a mai el-Asmúnein falunál találhatók Felső-Egyiptomban. A Szent Család ottani tartózkodását több forrás is említi, pl. Pszeudo-Máté apokrif evangéliuma, Theophilosz alexandriai pátriárka (IV. sz.), a történetírók közül Palladiosz (IV. sz.) és Szözomenosz (V. sz.).

70 Matarijjából

71 Az óegyiptomi Iunu, a bibliai On. A város maradványai a mai Nagy-Kairó észak-keleti peremén találhatók, Matarijja mellett. A Szent Család héliopoliszi tartózkodását megemlíti a Megváltó gyermekségének arab evangéliuma.

72 A Szent Család egyiptomi menekülésének útvonaláról részletesebben ld. MEINARDUS, OTTO F. A.: *Auf den Spuren der Heiligen Familie von Betlehem nach Oberägypten: Erzählungen und Erlebnisse aus dem Morgenland. Buchhandlung Reuffel*. Koblenz, 1978.

73 Iz. 19.1

74 Jeremiásnál nincs hasonló szöveg a Bibliában.

latot. Ez pedig nem volt más, mint a Szentlélek kinyilatkoztatása, miszerint az eljövendő emberek között lesz egy szűz, aki majd egy fiat szül, s a fiú majd eltünteti az összes bálványt.”⁷⁵

AZ ABU SZERGA-TEMPLOM CISZTERNÁJA

„Miután elvégeztük a *Processionale*-ban⁷⁶ előírt imádságainkat, újra felmentünk a kriptából, és körüljártuk az oltárokat a felső templomban, a szentek közbenjárásáért imádkozva. A templom jobb oldala mellett egy nagy és mély ciszterna található, amely egy nagy, vízzel teli sirgödörre hasonlít, és amit gerenda fed be. Azt mondják, hogy József ebből a vízből merített az ő szent kis családja számára. Ezt a vizet használták arra, hogy tisztába tegyék a kis Jézust, hogy elkészítsék a vacsorát és ebből ittak. Azt is mondják, hogy ez a víz csodatevő erőre tett szert, még ma is teljesen tiszta, és hogy számos testi fogyatékossgot meggyógyít. Mind a keresztények, mind a szaracénok előszeretettel keresik fel, hogy bizonyos elgyöngüléseket meggyógyítsanak, mi több, a szaracénok idehozzák beteg gyerekeiket, hogy megmerítsék őket a vízben, és ezáltal Krisztus keresztségében részesüljenek. Nem mintha a keresztség lelki hatásában hinnének, csupán gyógyulást és megtisztulást keresnek ... Néha a gyermekeket ajándékkal együtt viszik a keresztény papokhoz megkeresztelni. Különösen sok keresztelőt tartanak ennél a fürdőnél és Busziriszben, a Boldogságos Szűz Mária forrásánál.”⁷⁷

LÁTOGATÁS ÓKAIRÓ NÉHÁNY MÁSPLOMÁBAN

„Miután kijöttünk a templomból, több kis templomot is láttunk, amelyekbe nem tudunk bemenni. Közben három másik figyelemreméltó és szép templomba mégis betérhettünk, amelyekben márványból faragott sírok voltak. Ezeket szentek sírjainak mondták, de mi nem tudtuk megérteni a neveket. Nekünk úgy tűnt, hogy Szent Annáról, Szent Barbaráról, Szent Katalinról és Szent Györgyről⁷⁸ beszéltek. A keletiek nem tudják jól kiejteni a latin szavakat, viszont csodálónivaló torokhangú kiejtésük van. Meggyőződésem, hogy ők maguk sem tudják, hogy kihez tartoznak a sírban lévő szentek ereklyéi, mivel mindezeket a templomokat a latinok építették, és az ő tulajdonukat képezték. A latinokat a Szentföldről való kiűzésüket követően Egyiptomban is üldözték, a keletiek pedig, ezek helyét elfoglalván, érdektelenséggel viszonyultak a hely védőszentjeihez.”⁷⁹⁸⁰

75 Evagatorium ... II. rész, fol. 91b Le Voyage ..., 462–463.

76 Körmenetnél használatos szerkönyv.

77 Evagatorium ... II. rész, fol. 92a Le Voyage ..., 464–465.

78 Ma ÓKairóban Szent Szergiusz templomán kívül Szent Barbarának, a Szent Szűznek (al-Adrá) és Szent Györgynek szentelt templomokat találunk, itt található ezen kívül az ún. „Felfüggesztett” (al-Muallaka), szintén Szűz Máriának szentelt templom. Fabri valószínűleg az al-Adrá nevet értette Szent Annának.

79 Fabri téved, a koptoknál nagy hagyománya van a szentek és mártírok tiszteletének, akiknek az ereklyéit gondosan nyilvántartják és nagy buzgalommal zárandokolnak el hozzájuk. Erről bővebben ld.. MEINARDUS, OTTO F. A: *Christian Egypt – Faith and life*. Cairo, 1970. 141–197. (The Coptic Church and her Saints: An Inventory of the Relics of Saints)

„Időközben betértünk egy Szent Györgyről elnevezett templomba.⁸¹ E templom püspökének az a szokása, hogy az oda látogató zarándokokat bejegyzí Szent György seregébe. Ezen a napon a püspök nem volt a városban. Ennek ellenére lovagiaink áhítatos imába merültek Szent György templomában és bejegyezték őket a seregbe, ahogyan már a Szentsír-templomban, Jeruzsálemben is történt. A legmagasabb rangú zarándokok tehát kardjukat a kisebb rangú lovagok vállára téve, a mamelukok jelenlétében, Szent György lovagjaivá ütötték őket. Mifelénk Szent György lovagjait nagyra becsülik és a háború mesterségében szerencsésebbek és merészebbek hírében állnak, mint a többiek.”⁸²

KÁITBÁJ SZULTÁNNÁL

Október 15-én a zarándokokat audiencián fogadta a mameluk szultán a Citadellában lévő palotájában. Amint már említettük, 1483-ban, Lászlai egyiptomi látogatása idején a burdzsi Káitbáj szultán (1468–1496) volt uralmon.

Káitbáj, aki mint rabszolgafiú nőtt fel a szultáni udvarban, kilenc szultán rövid uralmának a tanúja volt, amíg a karrier lépcsőin maga is a trónig emelkedett. Amikor uralomra jutott, kíméletlenül megadóztatta az alattvalóit és kegyetlenségektől sem riadt vissza. A művészeteknek azonban nagy támogatója volt és szebbnél szebb épületeket emeltetett a fővárosban. Az északi temetőben lévő sírmecsete az iszlám építészet egyik legszebb remekműve.

A palotában tett látogatás Felix Fabri elbeszélése szerint a következőképpen zajlott:

„Másnap számárra ültünk és Tanguardin vezetésével a szultán várába mentünk, ahol példás rendet és rengeteg szolgát pillantottunk meg, valamint lovak hatalmas tömegét, tágas istállókat és nagy szálláshelyeket. Sokáig tartana mindezt leírni és talán el sem hinnék. Először a régi, ma már elhagyatott palotát mutatták meg nekünk, amelyben Mohamed idejében a görögök laktak. A romokon is lehet látni, hogy ennek az épületnek erős falai voltak. Ekkor a vár egy másik részébe érkeztünk, amelyben a szultán lakik. Tizenkét vaskapun kell áthaladni, mielőtt az ő színe elé lehet járulni. Keresztülvezettek ezeken minket, és megpillantottuk a trónoló szultánt hófehér díszöltözetben, számos szolgálóval, fegyelmezett tartásban álló mamelukkal hódolatteljesen körülvéve. Több nagyon öreg, tiszteletreméltó és komoly férfi is állt mellette. Rövidesen megjelent Tanguardin, aki később jött be, kivezetett minket, és továbbindultunk a várhegy alatti tágas térre, ahol tevéket, szamarakat és lovakat adnak el. Éppen nagy számú állat állt ott eladásra várva, Sokan jöttek ide a mamelukok közül, hogy az eladó állatokat szemügyre vegyék. Végül ugyanolyan nehézkesen, mint tegnap, visszatértünk a szállásunkra ebédelni, később pedig a fürdő- vagy izzasztókamrába mentünk és megfürödtünk.”⁸³

A szultánnal való találkozás leírását olvasva óhatatlanul szembetalálkozunk azzal a kérdéssel, hogy ellátott-e bármilyen diplomáciai feladatot Lászlai János.

80 Evagatorium...II. rész, fol. 92a Le Voyage..., 465–466.

81 Szent György temploma Ó-Kairóban a Görög Ortodox Egyházhoz tartozik. Van ott még egy Szent Györgyről elnevezett kolostor is, és egy Szent György-templom is, amelyek a Kopt Ortodox Egyház kezében vannak.

82 Evagatorium ... II. rész, fol. 92a-92b Le Voyage ..., 466–467.

83 Evagatorium ... II. rész, fol. 100a Galeere ..., 231. Le Voyage ..., 510–511.

Tudjuk, hogy az egyiptomi uralkodó harcban állt az egyre terjeszkedő oszmán törökkel, ezért szívesen lépett szövetségre a szintén velük hadakozó európai hatalmakkal. Mátyás király már az 1470-es években küldött egy követet Káitbáj szultánhoz, aki átvette az egyiptomi uralkodó válaszát és értékes ajándékát. Azt is feljegyezték a krónikások, hogy 1488 nyarán ismét magyar követ jelent meg az egyiptomi udvarban, Mátyás által küldött becses ajándékokkal. Káitbáj 1489-ben majd 1490-ben küldte el követét a magyar királyhoz, ugyancsak gazdag ajándékokkal megrakodva.⁸⁴

A magyar és az egyiptomi udvar között tehát Lászlai kairói látogatása idején élénk diplomáciai kapcsolatok voltak. Tardy Lajos e kérdés kapcsán megállapítja ugyan, hogy „nincs semmi közvetlen adatunk arra, hogy Lázói János utazása diplomáciai célokat szolgált volna”,⁸⁵ ugyanakkor nem zárja ki ennek a lehetőségét sem. „E kor diplomáciai szolgálatát, illetve annak személyi körülményeit vizsgálva feltűnik – írja Tardy – hogy a külügyi feladatokat a sikeres diplomaták mellett – vagy még inkább után – családtagjaik látják el; valóságos »diplomata-családokról« beszélhetünk...Vagyis a gyakorlott, öreg követek keze alatt érlelődnek megbízható, ügyes diplomatává az unokaöcsők és egyéb rokonok. A keleti problémákban kiváló jártasságú Sankfalvi⁸⁶ vezethette be a Kairóban talán diplomáciai küldetésben is járó unokaöcsöt, Lázói Jánost a keleti politikai viszonyok rejtelseibe.”⁸⁷

Fabri leírása csak a szultánnal való rövid találkozás említésére szorítkozik, hallgat arról, hogy történt-e bármilyen érdemi megbeszélés, üzenetváltás a szultán és a zarándokcsoport bármelyik tagja között. Arról sem tudunk meg semmit, hogy Lászlai János esetleg külön találkozott-e a szultánnal vagy valamelyik főemberével. De ha esetleg le is zajlott egy ilyen találkozó, ne csodálkozzunk, hogy annak tartalma nem tartozott Fabrira és főleg nem az *Evagatorium* olvasóira.

A szultánnál tett látogatás a szentföldi és egyiptomi zarándokútnak mintegy záróakkordja volt. Október 20-án a zarándokcsapat Bulákban hajóra szállt és a Níluson északi irányba, Rosetta felé hajózva elhagyta Kairót. Egyiptom földjétől Alexandriában vettek búcsút, ahonnan november 4-én hajóztak ki. A tengeri út után 1484. január 4-én érkeztek meg Velencébe.

Lászlai János zarándoktársaival a mamelukok utolsó virágzó korszakának volt szemtanúja Egyiptomban, amelyet Káitbáj halála után rövidesen hanyatlás követett. A bukásnak összetett okai voltak. Az állami monopóliumok tönkretették a kereskedőket, az itáliai kalózok pedig egyre inkább veszélyeztették a hajózást, ezzel akadályozták a kereskedelmet, az állam fő bevételi forrását. A legfontosabb ok azonban a kereskedelmi útvonalak áthelyeződésében keresendő. Vasco da Gama 1498-ban a Jóreménység fokát megkerülve körülhajózta Afrikát, ezzel felfedezte az Indiába vezető tengeri utat. Így Kairó elvesztette az Európa és Ázsia között folyó kereskedelemben játszott kulcsszerepét. A meggyengült egyiptomi mameluk szultánság a XVI. század elején az oszmán-török hódítás áldozatává vált. Fél évszázad sem telt el Lászlai János zarándokútja után, és a Mátyás idején még virágzó magyar királyság is hasonló sorsra jutott.

84 TARDY LAJOS i. m. 64.

85 TARDY LAJOS i. m. 70.

86 Sankfalvi Antal püspök, Mátyás diplomatája.

87 TARDY LAJOS i. m. 65–66.

A TRANSYLVANIAN PILGRIM IN EGYPT. JÁNOS LÁSZAI'S JOURNEY IN SEARCH OF THE PATH OF THE HOLY FAMILY

János LÁSZAI (1448–1523) was archdeacon and canon of Gyulafehérvár during the reign of king Mátyás. The work of life of the humanist prelate is commemorated by the gravestone which was preserved in the Santo Stefano Rotondo in Rome, with the famous tomb verse on it. Lászlai performed a pilgrimage to the Holy Land and Egypt in 1483. The events of the journey were recorded in detail by Felix Schmied, a Dominican monk of Ulm who used the humanist name of Felix Fabri. The description of the trip which was first published in Latin and excerpts of the account were translated later on into German, English, and French, makes frequent mention of Lászlai, thus supplementing the picture of his personality with valuable information, and also providing a vivid report on the Holy Land and Egypt in the 15th century.

This paper collects data predominantly from the second part of Fabri's itinerary. A small group of pilgrims, including both Lászlai and Fabri, first traveled from Jerusalem to Ghaza where they met among the mameluke soldiers slaves translocated from Hungary. They also took a look, in secret, at the camp of the army. Then they proceeded on their trip to the St. Catherine Monastery on the Sinai peninsula. There, Lászlai improvised a verse in the Latin language in which he glorified the eponymic saint of the monastery and also included in it the names of the group of pilgrims. Then they visited the pilgrims' destiny commemorating the escape of the Holy Family in Egypt. Their first stop was Matarija near Cairo where they visited the spring of the Virgin Mary which, according to tradition, was initiated by the little Jesus. The balsam garden which was famous even in faraway places was watered from this spring. They expressed their devotion at Mary's Tree which, according to the story that was descended to us, was split in two so as to be able to offer a seat to the Saint Virgin and her child. In Ancient Cairo, Lászlai and his companions visited the cave of the Holy Family situated in Abu Serga, where they celebrated a mass.

In Cairo, a definitive experience for Lászlai was the meeting with the mamelukes. Fabri makes mention of a Hungarian mameluke who occupied a leading position and retained his Christianity. In his house, Lászlai regularly met with his fellow patriots who had been translocated and brought up as slave soldiers. Lászlai completed a real mission among the Hungarians: he preached, missionized, solemnized, and christianized the people there. The pilgrims managed to visit the pyramids also with the help of the Hungarian mamelukes. It appears from Fabri's itinerary that Lászlai and his companions did not accept the false belief of the middle ages according to which the pyramids represented Joseph's granaries and came to the correct conclusion that the huge stone pyramids represented royal burial places.

The question of whether Lászlai also fulfilled some kind of diplomatic mission in Egypt remains open. Both the then reigning sultan Kaitbaj and king Mátyás fought the Turks who were expanding their territory to the north and to the south as well. We know that the Egyptian and the Hungarian emperor exchanged ministers a couple of times and sent presents to each other with a view to concluding a possible cooperation. Fabri's itinerary reports on sultan Kaitbaj's receiving the pilgrims, including Lászlai. Whether an exchange of diplomatic message took place between them cannot be confirmed due to lack of relevant data. At any rate, Lászlai's education and family background had made him prepared for accomplishing even a task of this kind.

KELEMEN MIKLÓS

EGY 18. SZÁZADBELI ERDÉLYI UNITÁRIUS PÜSPÖK, SZENTÁBRAHÁMI MIHÁLY

Az unitárius egyház második alapítójaként ismert Szentábrahádi Mihály a városfalvi unitárius lelkész, Szentábrahádi György fiaként születik 1683-ban.

Iván László Szentábrahámival foglalkozva¹ elmondja, hogy a későbbi püspök gyermekkorára arra az időszakra esik, mikor az Erdélyi Fejedelemség politikai és vallás-szabadságot biztosító „Leopold Diploma” rendelkezései ellenére, a németbarát kormányzat a protestánsok kiirtására törekszik.

Középiskolai tanulmányait 1710-ben a kolozsvári unitárius iskolában végzi Dimén Pál igazgatósága, a hollandiai származású, később lutheránussá váló Roscius Acatius Frigyes és várfalvi Pálfi Zsigmond tanársága alatt, kiváló tanulóként. Később, az I. József alatt, az Erdély politikai megszervezésére kinevezett bizottság unitárius tagjai mellé a papi teendők végzésével bízzák meg. Itt került kapcsolatba Biró Sámuel főkörmányszéki tanácsossal, akinek tiszteletére írja és adja elő Dersi Simó István „Vir regius” című színdarabját. Biró pártfogása alá veszi Szentábrahámot és anyagiakkal segíti külföldi továbbtanulását.

Szentábrahádi három évet tölt az erdélyi unitáriusokkal rokonszenvező holland remonstránsok körében. Itt ismerkedik meg a híres amszterdami teológus-professzor, Limbrock Fülöp törekvéseivel. Limbrock eszméit magáévá téve tér vissza Kolozsvárra 1715-ben. Előbb Biró Sámuel fia mellett házitánító, majd 1716 februárjától előbb a piactéri, majd annak elvétele után, 1724-től a Bel-Magyar utcai unitárius iskola tanára.

Tanári működéséről az unitárius irodalomban csak általánosításokkal találkozunk. Bodor András² az unitárius kollégiumnak a vallás, a művelődés és a tudomány területén betöltött szerepéről írva, így jellemzi Szentábrahádi tanári működését: „Nem esett kétségbe a bajok láttán (piaci iskola elvétele), hanem nagy buzgalommal hozzálátott az akadályok elhárításához. Az elvett iskola helyett újat építtetett, az elégedetlenkedő diákok között rendet csinált, bölcs intézkedéseivel feloldotta a hallgatók és a tanárok közötti feszültségeket ..., írt értékesnek ítéltető tankönyveket, csaknem minden tárgyból.”

Hogy mi készteti Bodor Andrást a néhány soros jellemzésre, kiderül, ha fellapozzuk Gál Kelemen³ munkájának e korra vonatkozó lapjait. Kiderül, hogy Szentábrahádi alig

1 Unitárius Értesítő, 1935. jan. 3. old.

2 Keresztény Magvető, 1990. 3-4. sz. 179. old.

3 GÁL KELEMEN: *A kolozsvári unitárius kollégium története*. 2. Kolozsvár, 1935.

kezdi meg tanári pályafutását, a piactéri iskolaépületet át kell adnia a római katolikus egyháznak. A továbbtanulás bizonytalansága miatt a tanulóifjúság egy része még a városból is eltávozik, s a Belső-Magyar utcai iskolaépületben kilenc fővel kezdi meg a tanítást, 1718. május 10-én.

Maga az iskolaépület sem felel meg a tanítás céljainak. A tanulók kétkezi munkával próbálják az épületet használható állapotba hozni, miközben – a nagy szárazság miatt – az éhezéssel is meg kell küzdeniük. Nemcsak az iskola régi, kialakult rendje, de a diákoknak a tanuláshoz való viszonya is megváltozik. A pestisjárványok után a továbbtanuló ifjak kezdik semmibe venni az iskolai kötöttséget. A tanerők és a tankönyvek hiánya még fokozza a nehézségeket. Mikor a diákság – a terhek viselésének kérdésében – szembekerül az iskola támogatóival, Szentábrahádi kénytelen új törvényeket hozni, s azokat szigorúan betartatni. Így: csak az járhat iskolába, akinek van Bibliája; a gyűjtőútak után visszakerülőeknek el kell számolniuk a begyűjtött pénz- és természetbeni adományokkal; akik csak a karácsonyi istentiszteleten végeznek egyházi szolgálatot, kevesebb juttatásban részesülnek; akik igazolatlanul mulasztanak, magukat zárják ki az iskolai ellátmányból; akik nem tartják be az előírt öltözködést, nem gyakorolhatják jogaikat; a tanítás ideje alatt a tanulók nem hagyhatják el az iskola épületét, s az ott lakók kötelesek este 8 óra után az épületben tartózkodni; a tanulóknak tilos a dohányzás – a „bűdös füst” – használata, akit dohányzáson kapnak, kizárják a diákok sorából stb. Az ilyen és ehhez hasonló törvények és azok betartatása jelentik Szentábrahádi – Bodor András említette – „bölcс intézkedéseit”, de ide sorolható azoknak a tankönyveknek megírása is, melyek hiányában a tanulóifjúság alulmarad az előírt tanulmányi színvonalon. Szentábrahádi a körülmények miatt – iskolai elfoglaltsága mellett – papi, majd főjegyzői teendőket is végez. Mint a kolozsvári egyházközség papjának a prédikációk és a szertartások végzése jelent elfoglaltságot, mely feladatnak példás módon, lelkiismeretesen eleget is tesz. Életrajzírói – tisztségeiből következően –, mint papról, külön nem emlékeznek meg. Teológiai álláspontja alapján egyházi beszédeiben annak a szabadelvű kereszténységnek szószólója lesz, amely a holland teológus, Limbrock Fülöp gyakorlati kereszténységét hirdeti. Így egyházi beszédeiben nem dogmai fejtegetésekre, hanem azoknak a jó cselekedeteknek a bemutatására törekszik, amelyek az Isten iránti odaadásból származnak. Ezért beszédeiben mellözi a dogmatikai értelmezést s helyette a jézusi életforma ismertetésére és elfogadtatására helyezi a hangsúlyt. Teszi ezt annál is inkább, mert meggyőződése szerint ez segít hozzá a keresztény egységhez és a felekezetek közötti békességhez. Fejérvári Sámuel Szentábrahádi felett tartott beszédében⁴ így emlékezik felöle: „Alázatos volt ... Pál apostolhoz hasonlóan leereszkedett mindenkihez és kész volt szolgálni mindenkinek.”

Szentábrahádi 1723-tól 1737-ig főjegyzőként vesz részt az egyház kormányzásában, abban az időszakban, amikor a püspöki tisztség betöltője Pálfi Zsigmond (1724–1737). A Vasárnapi Újság „V” betű alatt meghúzódo „Szentábrahádi Mihály püspök” című ismertetője⁵ a főjegyző Szentábrahádi a „köztanácskozások fő-fő rugójának” mondja, érdeméül említve az egyházi alkotmány bővítését és az egyházi igazgatás „legsabadelvűbb” képviseleti alapra állítását. Jakab Elek a Keresztény Magvetőben⁶ megemlíti,

4 FEJÉRVÁRI SÁMUEL

5 Vasárnapi Újság 1865. 36. sz. 445. old.

6 Keresztény Magvető, 1861. 157. old.

hogy Szentábrahádi főjegyzősége alatt „számos életbevágó” intézkedés történik, és mint ilyeneket az alábbiakat sorolja föl: a tanítók fizetésének rendezése, közpénztár létesítése, az iskolai fenntartás szabályozása, a püspök és az esperesek működésének zsinati elbírálása, a főtanácsosi tagok hatáskörének meghatározása és az egyházi fegyelem megerősítése. Jakab Elek föltételezi, hogy a fenti intézkedések nem mindegyike Szentábrahádi kezdeményezésére lép életbe, de azokban – mondja –, Szentábrahádi erkölcsi nagysága és talentuma jut kifejezésre.

1737-ben a kövendi zsinat Szentábrahámot püspökké választja. A legszebb korban levő Szentábrahádi püspökké választása jóformán semmi újat nem hoz életébe, legfőbb terheit növeli. Az 1740-ben trónralépő Mária Terézia ismert unitárius-ellenessége folytán, háborúinak anyagi fedezetéül szeretné megkaparintani az unitárius alapítványok jövedelmét is. Ezért felszólítja az egyházat anyagi javainak írásbeli bemutatására. A királynő felhívásának eleget tevő Szentábrahádi Mihály ezt olyképpen teszi, hogy felsorolja, melyik fejedelem milyen adományban részesíti az egyházat, de kiemeli, hogy azokat az uralkodóház tagjai már elvették az egyháztól, így már nincs mire igényt tartaniuk.

Mint az unitárius egyház 16. püspöke minden esztendőben zsinatot tart, vezetése alatt az egyház olyan képviselő testületté alakul át, mely egységesen vehet részt az egyház ügyeinek intézésében. Jakab Elek a püspök Szentábrahámiról írva megjegyzi, hogy minden, a köz érdekében végzendő munkássága széles látókörrel tesz bizonyosságot. Összes idevonatkozó cselekedetét nem tudja felsorolni, de néhányat szükségesnek tart megemlíteni. Ilyen pl. a zsinattartás szabályozása, az őszi hálaadó ünnep időbeli meghatározása, a papoknak kinevezési okmánnyal való ellátása, az ekklezsiák javainak évenkénti számbavétele, a Főtanácsnak és a zsinatoknak imával való megnyitása stb., mellyel mind az egyházi élet megjobbítását kívánja előmozdítani.

Szentábrahádi méltó helyet vív ki magának a teológiai irodalomban is. A Vasárnapi Újság már említett száma⁷ Szentábrahámiról értendően írja, hogy az a sorsa, hogy „kevesektől ismerve, kevesekre hatva, szerény körben élve, övéiken kívül meg nem sikerítve, meg nem emlegetve haljanak el.”

Szentábrahádi fölismeri annak hátrányát, hogy az unitárius egyházban nincs a hitelveket összefoglaló olyan egységes munka, mely rendezné és összefoglalná, de ugyanakkor a kor színvonalán állva mutatná be az unitárius hitelveket, e hiányt pótlandó írja meg latin nyelvű hittanát „Systema universae theologiae Christianae” címen, még püspökké választását megelőzően. Molnár Lehel írja,⁸ hogy a tankönyvként használt munka – a nyomtatás lehetetlensége miatt –, kéziratban másolásban terjed és egy ilyen másolat megtalálható a kolozsvári egyházi levéltárban is. Ezt Sárdi István másolja le 1756/57-ben. A munka nyomtatására a II. József-féle „türelmi rendelet” után, 1787-ben kerül sor, mégpedig a bécsi udvar azon jóváhagyásával, hogy a rajta átvonuló szerénység mintául szolgálhat más vallást tárgyaló munkákhoz is. Molnár azt is megemlíti, hogy a mű nagy jelentősége ellenére kevés ideig van forgalomban, mert az újabb teológiai munkák (Márkos György, Székely Mózes, Kriza János), melyek kevésbé ragaszkodnak a felsőbb hatóság jóváhagyásához – a forgalomból hamar kiszorítják. A művet a megjelenést követő esztendőben Kozma Mihály fordítja le magyar nyelvre. A

⁷ Ld. 5. sz. jegyzetet.

⁸ *Unitárius Közlöny*, 1997. nov.-dec.

fordítás ellenőrzését a Főtanács egy 3 tagú bizottságra bízta, de a nyomtatásra nem kerül sor. 1850-ben Székely Mózes kísérletezik a fordítással, majd 1899-ben jelenik meg magyar nyelven Derzsi Károly tollából. Bár Szentábrahádi hittételei ekkorra már érvényüket veszítik, az előszó írója, Ferencz József méltánylóan nyilatkozik az érdemes munkáról.

E munka, mely a 18. században az egyház fennmaradását kívánta szolgálni, ellentmondó bírálatokra adott okot. Az unitárius Borbély István szerint Szentábrahádi le-tompítja Jézus kettős lényegéről szóló dogma éleit, míg Ferencz József és Vári Albert a korukbeli vallás lényegét találják meg a Summában, melyből csak lényegtelen kevés hagyandó ki. Masznyik⁹ Szentábrahádi óvatosságát „a kibúvó ajtók rendszerének” mondja, s úgy ítéli meg, hogy közelebb áll Luther üdvtanához, mint Kálvin szelleméhez. Iván László lényegretapintóan jegyzi meg, hogy a munka az első rendszeres, nagy tudományos felkészültséggel megírt unitárius mű. — Bodor András szerint: bár érződik rajta a „dési complanatio” és az európai vallásos irányzatok hatása — hasznos és illendő lenne már magyar fordításban is közreadni. (Bodor feledi, hogy Derzsi már lefordította a munkát). — Molnár Lehel a holland remonstránsok hatását érzi, de elismeri annak még a részletkérdésekre is kiterjedő alaposságát.

Szentábrahádi másik jelentős munkája a kedves olvasónak ajánlott „Sokféle szükségleteinkhez alkalmaztatott könyörgések...” c. imádságos könyv, mely — Horányi szerint — először Bécsben került kiadásra, névtelenül. A 2. kiadás a kolozsvári Református Kollégium nyomdájából került ki, 1826-ban. A 144 könyörgést tartalmazó 352 oldalas, a végén „hálaadó könyörgések mutatótáblájá”-val is ellátott könyvecske azt az imádkozó embert kívánja segíteni, aki nem tudja, hogy mit és milyen formában kell Istentől segítséget kérni. — Boros György¹⁰ Szentábrahádi könyörgéseit a 18. század unitárius elégiájaként értékeli, amely harmadszor is megjelenik Csifó Salamon átdolgozásában.

Szinnyei József szerint¹¹ 36, Gál Kelemen szerint 29 munkával gazdagítja a korabeli unitárius egyházi irodalmat, mindkét bibliográfus szerint ezek nagyobb része kéziratban maradt. A legtöbb vele foglalkozó irodalom — érthetően —, csak két nagyobb szabású munkájával foglalkozik, s bár a rész-tudósítások alapján érdemes volna összeállítani munkáinak teljes jegyzékét — ez mindmáig nem történt meg. Többben szólnak tankönyv, teológiai, egyházi és halotti beszédei, imái, értekezései, zsinati elnöki beszédei, egyházi törvénykezéssel foglalkozó munkái felől. Ezek latin nyelven íródtak, s ma már alig-alig akadna fordító, aki az ilyen jellegű munka magyar nyelvre ültetésére vállalkozna.

Tekintettel, hogy Szentábrahádi a 18. századi unitárius hitelveknek írásba foglalója, nézzük át azt a 18. századbeli unitárius teológiai álláspontot, mely Vári Albert tollából olvasható.¹²

Mint fentebb említettük, a remonstráns körökben tanuló Szentábrahámira nagy hatással volt Limbrock gyakorlati kereszténységre vonatkozó teológiai álláspontja, melynek aztán egyházi beszédeiben és írásaiban is hangot adott.

Az alábbiakban röviden csak arról szólunk, ami Szentábrahámínál — és rajta keresztül a 18. századi unitárius hitelvekben —, eltér az általános keresztényi állásponttól.

9 MASZNYIK

10 *Keresztény Magvető* 1932. 258. old.

11 SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1890–1914.

12 *Keresztény Magvető* 1900. 145. old.

Ilyen az angyalokról, az engesztelő áldozatról, a közbenjáróról és az eleve elrendelésről (predesztináció) vallott nézet, mely helyet kap a kor unitárius tanaiban is, de Szentábrahámin keresztül újfajta értelmezést nyer. Így pl. az angyalok test nélküli, de értelmes és akarattal megáldott lények: az engesztelő áldozat és a közbenjárás Isten szeretetének bizonyítéka, míg a predesztináció az üdvösségre, vagy a kárhozatra rendelő végzés. Azonban a korabeli – Szentábrahági alapozottságú – teológiában félreérthetetlenül unitárius-jellegű az Istenre, Jézusra és a Szentlélekre vonatkozó tanítás, melyben a teremtés koronájának tartó ember nyilatkozik meg, aki nagy elődjével, Dávid Ferencel egyetértően a hitet Isten ajándékának tekinti s azt az emberiség javára és előmenetelére kívánja felhasználni. Ha itt tétélesen felsorolnánk a század Istenre, Jézusra és a Szentlélekre vonatkozó minden unitárius nézetet, Csupán Vári Albertet ismételnénk, aki Szentábrahági teológiáját figyelemreméltó körületekintéssel már 100 évvel ezelőtt a Keresztény Magvető hasábjain bemutatta, s akinek bíráló ismertetése ma is időszerű.

IRODALOM

- BODOR ANDRÁS: *Az unitárius kollégium az első erdélyi magyar főiskola a vallás, a művelődés és a tudomány szolgálatában.* Keresztény Magvető 1996.
- BOROS GYÖRGY: *A 17. évszázad termékei.* Keresztény Magvető 1932.
- DANIELIK JÓZSEF: *Magyar írók. Életrajz gyűjtemény.* 2. köt. 1858.
- FELHŐS SZABOLCS: *Remonstrans és unitárius testvériség.* Unitárius Élet 1996 jan.
- GÁL KELEMEN: *A kolozsvári Unitárius Kollégium története.* 1935.
- JAKAB ELEK: *Szentábrahági Mihály.* Keresztény Magvető 1861.
- JAKAB ELEK: *Szentábrahági Mihály püspök.* Vasárnapi Újság 1865.
- KELEMEN LAJOS: *Művészettörténeti tanulmányok.* 2. köt. 1984.
- KÖPECZI BÉLA (főszerk.): *Erdély története.* 2. köt. 1987.
- LÁSZLÓFFY ALADÁR: *Házsongárd.* 1989.
- MOLNÁR LEHEL: [Kétszázttíz] *210 éve jelent meg Szentábrahági Lombard Mihály „Summa”-ja.* Unitárius Közlöny 1997 nov.-dec.
- SIMÓ JÁNOS: *Az unitárius egyház története.* 1898.
- SZÉKELY SÁNDOR, ARANYOSRÁKOSI: *Unitária vallás története Erdélyben.* 1839.
- SZILÁGYI SÁNDOR: *Erdély irodalomtörténete.* Budapesti Szemle 1859.
- SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái.* 1890–1914.
- VÁRI ALBERT: *Kapcsolatok az erdélyi unitáriusok és a holland remonstránsok között.* Keresztény Magvető 1932.
- VÁRI ALBERT: *Szentábrahági teológiája.* Keresztény Magvető 1930.
- ZOVÁNYI JENŐ: [Négy száz] *400 év.* 1979.
- ZOVÁNYI JENŐ: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* 1977.

AN UNITARIAN BISHOP IN TRANSYLVANIA IN THE 18TH CENTURY: MIHÁLY SZENTÁBRAHÁMI

Mihály SZENTÁBRAHÁMI (1683 –) is known as the second founder of the Unitarian Church. After a study trip to the Netherlands, he returned to Kolozsvár where he became a teacher of the Unitarian school. In addition to school activities, he also undertook tasks as a priest and then, as town clerk. In 1737, he was elected the bishop of the Unitarian Church. His theological piece of work, the *Systema universae theologiae Christianae*, contains his religious Unitarian beliefs. He had written this work before he was elected a bishop, but it was published in printed form only in 1787, up to that time it had been circulated in manuscript. The work was published in Hungarian as late as in 1899. While intended to serve the purpose of upkeeping the church in the 18th century, his work received controversial criticism. The other important writing by bishop Szentábrahádi was the book of prayers entitled "*Epicleses Applied to our Various Needs*".

DÓKA KLÁRA

A NYITRAI, BESZTERCEBÁNYAI ÉS SZEPESI PÜSPÖKSÉG BIRTOKAI
A 18-19. SZÁZAD FORDULÓJÁN

A Felvidék területén a 11. század első éveiben egyházigazgatási szempontból az esztergomi érsekség és az egri püspökség volt illetékes. Előbbi a nyugati, utóbbi a keleti megyékre terjedt ki. 1115 körül az esztergomi egy részén létrejött a nyitrai püspökség, melynek egyházmegyéje Nyitra, Trencsén, Árva megyékben feküdt. Az esztergomi főegyházmegyből vált ki a besztercebányai, rozsnói és szepesi egyházmegye is, amikor 1776-ban Mária Terézia reformokat hajtott végre. 1804-ben osztotta meg az uralkodó az egri püspökséget a kassai és szatmári létrehozásával.¹

Az új püspökségek alakításakor sor került a korábbi szervezetek birtokainak feldarabolására is, hogy az új püspökségek fenntartása biztosítható legyen. Mint ismeretes, a feudális korban az egyházi birtokok – a világiakhoz hasonlóan – úgy épültek fel, hogy a javadalmasok önállóan vagy társbirtokosként községekkel, mezővárosokkal rendelkeztek, ahol a faluhatár jórészt a jobbágyság telki állományként, szántó és rét formájában birtokolták, míg a legelők az állatok számára közös használatban voltak. A határ másik részét a földesúri birtokok foglalták el, melyek több-kevesebb szántóból, rétből és jelentős mennyiségű erdőből álltak. Az uradalmakhoz helyenként puszták is csatlakoztak, bár ez inkább a földelenségben és az alföldi területeken jellemző. Voltak a falvak határában üres telkek, irtások, maradványföldek, melyeket az úrbéresek bizonyos ellenszolgáltatások fejében használtak.²

Az egyházi birtokok a legfőbb kegyúrtól, a királytól származtak, aki a kamarán keresztül felügyeletet gyakorolt. Széküresedés alkalmával mérnökök és összeíró biztosok számba vették a jövedelmeket, és az új püspök (érsek) kinevezéséig a birtokot a kamara kezelte. A felmérések során értékes statisztikai anyag jött létre, melyből a birtok felépítése, gazdálkodása, az itt élő jobbágyság, zsellérek helyzete megismerhető. E források egy példánya az illető püspöki (érseki) levéltárba került, míg a másolatokat a kamara levéltára őrzi. A felvidéki püspökségek közül a címben felsorolt háromnak birtokairól készült és maradt fenn összeírás (1793, 1816, 1817-ből).³ Jelen összefoglalásban – a teljesség igénye nélkül – e birtokokat szeretnénk bemutatni a kamarai forrás felhasználásával.⁴

1 SZÁNTÓ KONRÁD: *A katolikus egyház története. II. köt.* Bp., Ecclesia, 1985. 293-297.

2 DÓKA KLÁRA: *Egyházi birtokok Magyarországon a 18-19. században.* Bp. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1997. 17-18.

3 Az egri püspökség birtokairól 1799-ben készült összeírás, még a felosztás előtt. A szatmári és kassai birtokokról külön statisztika nincs.

A legősibb, nyitrai püspökség birtokai 1817-ben hat uradalomra oszlottak a székváros, valamint Kosztolna, Krakován, Lakócs, Mocsonok, Radosnya központokkal. (1–4. sz. táblázat). A nyitrai uradalomhoz tartozott az alsó- és felsőváros, Gyürki, Tormos, Darázs, Csekej, Bodok, Zsére falu, Kisemőke, Tekenyős, Dobrotok puszta. A területen katolikus, magyar és szlovák lakosság élt, a dombos, sovány földön keményen dolgozott. Kevés volt az uradalmi szántóföld, nem kellett a robot. Sok az erdőborítás és a szőlő, melyből az uradalom és a jobbágyok is birtokoltak. A szolgáltatások között mindegyik volt cenzus, a robotot viszont pénzben megváltották, 10 krajcárnak számolva a gyalog, 2 krajcárnak az egy napi ígás robotot.

Az öt faluban, a Nyitra területén lévő Gyürkiben és a székvárosban 482 úrbéres élt, nagyobb részük teljes jobbágyként. A zsellérek száma csak Tormos és Darázs helységekben haladta meg a jobbágyokét. A jobbágytelkek száma – a zsellérek töredék-telkeivel együtt – 113 3/16 volt, az egy telekre jutó szántók és rétek között viszont nagyok az eltérések. Tormoson 14, Csekejen 18 m. hold jelentett egy telket, és a földéhségre jellemző a rétek csekély mennyisége is. A legelők, melyek viszonylag nagy számú juhnak adtak táplálékot, a meg nem művelhető domboldalakon vagy az erdőkben voltak.

A szűkös szántók arra ösztönözték a lakosságot, hogy minél több irtást birtokoljon, és itt szántókat alakítson ki. Ezek mennyisége Zséren megközelítette az úrbéres szántókéét. Az irtásokért még az uradalmon belül is különbözők voltak a szolgáltatások. A szántó után Bodokon például 1/10-t adtak, amit Tormosra kellett szállítani, míg a rétek után 1/5 volt a tartozás. Csekejen az irtás rétekért a pénz járt, míg a tormosiak terménnyel adóztak. A dombos vidéken a jobbágyok birtokában voltak szőlőterületek is, melyekért nyolcadot, tizedet vagy hegyvámot adtak.⁵

A mostoha körülmények között a majorsági gazdálkodás lassan bontakozott ki. Mint más uradalmi birtokon, az első allodiumok itt is az állattartó gazdaságok voltak, melyekkel Tormoson, Kisemőke és Tekenyős pusztán találkozunk. Hozzájuk rendszerint saját legelő is tartozott, az egyéb uradalmi területek pedig a községenként a következők:

Nyitraváralja:	60 p.m. szántó ⁶
Gyürki:	462 1/2 kat. hold erdő 200 kapás ⁷ szőlő
Tormos:	411 1/2 kat. hold erdő 290 p.m. szántó (50 m.hold legelő)
Darázs:	135 kat. hold erdő 9 p.m. szántó 71 öl szénát termő rét ⁸

4 Magyar Országos Levéltár (MOL) E 237. Conscriptio episcopatum.

5 Ha az elhagyott telkeket a zsellérek között felosztották, az úrbéres birtokok között vettük fel. Ha közösen használták, az egyéb úrbéresek között szerepelnek.

6 p.m. = pozsonyi mérő: 62 l gabona elvetésére alkalmas terület, 1/2 magyar hold

7 kapás 90-100 négyszögöl

8 egy szekér széna általában egy hold réten kaszálható

Bodok:	697 1/4 kat. hold erdő
Zsére:	1825 1/2 kat. hold erdő
Kisemőke puszta:	87 kat. hold erdő
	600 p.m. szántó
	277 kapás szőlő
Tekenyős puszta:	220 kat. hold erdő
	468 p.m. szántó
	140 kaszás ⁹ rét
Dobrotok puszta:	765 kat. hold erdő
	(szántó és rét bérben, nincs felmérve)

Ezen kívül az uradalomnak és a jobbágyoknak egyaránt jövedelmet biztosított a tormosi téglavető, a zserei mészegetés, a darázsi kőfejtő is.¹⁰

A kosztolnai uradalomhoz a központon kívül Drietoma, Isztebnik, Szkalka, Biskupic, Apáti, Kosztolna-Mittic tartozott. E vidéken is sok volt az erdőborítás, de a Vág mentén lehetőség volt a szántóföldi művelésre is. A gyér számú úrbéres népességnek 1/3 része volt házas zsellér, házatlanokkal pedig csak elvétve találkozunk. A telkek száma 50 7/8 volt, hozzájuk általában 16-20 m. hold szántó, 6-8 kaszás rét tartozott egyenként. A legelő az úrbéresek állatai számára itt is szűkös, azonban a telki állományon felül kisebb-nagyobb területek voltak birtokukban. Kosztolnán, Drietomán jelentős volt az irtás, amiért pénzt adtak, és Isztebniken volt szőlő is.

Az uradalmi majorság viszonylag csekély. Biskupicen volt 371 p.m. szántó, 20 kaszás rét, Kosztolnán 268 1/4 p.m. szántó, valamint a Vág partján uradalmi rét. Ez kb. 36 szekér szénát adott, de pontos méretét nem ismerték. Nem volt felmérve az uradalmi erdő sem, mely Drietoma, Isztebnik, Kosztolna-Mittic határában feküdt, és felmérés nélkül adták bérbe a két darabban fekvő drietomai uradalmi szántót is. Állattartó uradalom volt Biskupic és Drietoma határában, és jövedelmet biztosított a szkalkai kőbánya is. Az uradalmi területek műveléséhez nem volt szükség sok munkáskézre, így a robotot általában pénzben megváltották.¹¹

A mocsonoki uradalomhoz tartozott a székhelyen kívül Királyi, Csápor, Üreg, Nagygyed. Mocsonok az egész birtok leggazdagabb települése volt. Az úrbéresek száma 99 jobbágy, 97 házas, 8 házatlan zsellér és 27 libertinus családfő, akik 123 20/32 telekkel, 220 m. hold úrbéres szántóval rendelkeztek. 3537 kat. holdat tettek ki a több helység határában fekvő uradalmi erdők, 2475 p.m. volt a majorsági szántó (három nyomásban), 486 kaszás a rét, sőt itt 206 kapás szőlővel is bírt a püspökség. Volt az állatok számára külön uradalmi legelő is, amit azonban nem mértek fel. A földeket robotban művelték, tehát itt nem ismeretes a megváltás. A település út mellett feküdt, így az uradalmi épületek közé tartozott a vámház, de volt téglavető, pálinkafőző, házak a tiszteknek (köztük a sebésznek is), és épült urasági kúria is. Az egész uradalomban 558 jobbágycsalád, 48 libertinus, 348 zsellér, 55 házatlan zsellér élt. Egy telekhez átlag 18-20 m. hold szántó, 8 kaszás rét tartozott. A kilencedet pénzben váltották meg, a tizedet vi-

9 kaszás kb. egy magyar hold rét

10 MOL E 237. 50. köt.

11 Uo. 51. köt.

szont természetben adták. Az úrbéresek az előírtnál több telekkel bírtak, azonban egyéb területük csak szőlő volt.¹²

A nyitrai püspökségen szólni kell három kisebb birtokrészről is. A krakovánihoz a székhelyen kívül Trebété, Osztró, Vogyerád pusztá, a lakócsihoz Szil, Csab, Apáti pusztá, a radosnyaihoz Ardanóc, Püspökfalva tartozott. Mindháromra jellemző, hogy magas a jobbágyság és igen alacsony a zsellérek száma. A krakováni uradalom viszonylag szegény területen feküdt, uradalmi birtok csak a székvárosban és a hozzá tartozó Vogyerád pusztán volt (154 p.m. szántó, 291 1/2 kaszás rét), és minimális telken kívüli földekkel rendelkeztek az úrbéresek is.¹³

Lakócs környéke már gazdagabb vidék, bár az uradalmi gazdálkodás itt is csak Apáti pusztán és a székvárosban alakult ki. Összesen 1170 p.m. szántó, 145 kaszás rét, 33 kapás szőlő és jelentős területű erdőbirtok tartozott az allodiumhoz, melynek azonban terjedelmét nem adták meg. Mindkét helyen volt állattartó majorság is juhok és tehének számára. A három faluban rendelkeztek az úrbéresek telken kívüli területekkel, melyekért terményszolgáltatásokkal tartoztak (1/8-dal).¹⁴

A radosnyai uradalom mindhárom faluja (Radosnya, Ardanóc, Püspökfalva) szintén a tehetősebbekhez tartozott. Az úrbéresek itt rendelkeztek a legnagyobb telken felüli birtokokkal, és voltak üres, fel nem osztott telkek is. A szántók terméséből ezek után 1/8-ot adtak, a rétek után pedig pénzt, mivel az uradalomnak elegendő szénája volt. Kivételt képez a Püspökfalva határában található maradványföld, mely után robotoltak használói. Majorsági területeket is kialakítottak mindhárom falu határában:

Radosnya:	erdő: 3550 kat. hold
	610 p.m. szántó
	143 kaszás rét
	170 kapás szőlő
Ardanóc:	erdő: 2054 kat. hold
Püspökfalva:	erdő: 26 kat. hold.

A három felsorolt területen — az előbbiekhöz hasonlóan — a kilencedet pénzben megváltották, a tized szedése természetben történt. A robot pénzben való megváltására viszont itt lehetőség nem volt.¹⁵ Meg kell jegyezni végül, hogy a nyitrai püspökség falvaiban 1768/1769-ben már végrehajtották az úrbérrendezést, ami a szolgáltatásokat alapjában meghatározta.

* * *

A besztercebányai püspökség megalakulásakor az esztergomi érsekség szentkereszti birtok kerületét kapta meg, mely 18 faluból és két mezővárosból (Szentkereszt, Garamszőlős) állt. Az 1793-ban, Berthold Ferenc halála után készült összeírás szerint¹⁶ ez négy uradalomra oszlott, Szentkereszt, Szlaszka, Nevolnó, Garamszőlős köz-

12 Uo. 54. köt.

13 Uo. 52. köt.

14 Uo. 53. köt.

15 Uo. 55. köt.

16 Uo. 48. köt.

pontokkal. Valamennyi település hegyes, dombos vidéken feküdt a Garam mentén. Az egész terület szegényebb és elmaradottabb volt az érsekség többi birtokaihoz képest. A 18. század elején a lakosság a gabonafélékből főleg zabot termelt, helyenként juhászattal foglalkozott, valamint kihasználta az erdőgazdálkodás és halászat lehetőségeit. Szentkereszten uradalmi kastély épült, mellette díszes kertet alakítottak ki, a majorsági gazdálkodás azonban ekkor csak a rétekre korlátozódott.¹⁷ A szolgáltatásokat az 1726. és 1765. évi urbárium határozta meg. A robotra vonatkozó előírás kivételével utóbbi maradt érvényben Mária Terézia formálisan bevezetett úrbéri rendelkezései után is.¹⁸

Az uradalmi birtok – a korábbi helyzethez képest – 1793-ban is szűk térre szorult. Állattartó allodiumot csak Szentkereszten alakítottak ki, jelentős szőlőterület (600 kapás) Garamszőlősen volt, szántó és rét Szentkereszten (100 p.m., 9 kaszás), Garamszőlősen (12 p.m., 12 kaszás), Németin (24 p.m., 4 kaszás), Berzencén (7 kaszás). A legjelentősebb uradalmi terület az erdőbirtok, Szentkereszten 14 625 kat. hold 700 négyszögöl, Berzencén 10 560 kat. hold 1550 négyszögöl terjedelemben.

A jobbágy családfők száma az egész birtokon 1102 volt, akik mellett 349 házas, 228 házatlan zsellércsalád élt. (5. sz. táblázat). Összehasonlítva a nyitrai adatokkal látható, hogy mindkét birtokon a jobbágyok 50%-át tette ki a zsellérek száma, azonban Besztercebányán 20 % volt házatlan zsellér, míg Nyitrán ez csak 6 %-ot ért el. A jobbágytelkek száma kerekítve 404,¹⁹ azonban a ténylegesen úrbéres kézen lévő földterület 427 egész telket tett ki. Az állattartásban a juhászat kapott fő szerepet, a helyi viszonyoknak megfelelően. Az irtások, közös földek esetében a rétek voltak fontosak, a garamszőlősi uradalomban az úrbéresek rendelkeztek szőlővel is. (6–8 sz. táblázat).

A szentkereszti birtokrészen egy-egy jobbágytelekre 18 m.hold szántó, 6 kaszás rét esett, az irtásokból jelentős szántókhoz az úrbéresek Újlehotán jutottak. A robotot – az urbáriumnak megfelelő mértékben – az egyes településeken megváltották, kilencedet nem fizettek, de mindenütt volt cenzus és tized, melyet természetben vagy pénzben adtak meg. Szentkereszten tégláégető, sörfőző, Presztavikon üvegyár működött, és a gyümölcsből valamennyi faluban főztek pálinkát. Árusítását azonban a püspökség a helyi kocsmákban nem engedte meg.

Szlaszka, Kapronca, Lutilla, Ókőrmöcske, Bartoslehota községekben szintén 18 m. hold szántó, 6 kaszás rét tartozott egy-egy telekhez. A szolgáltatások a központban és az uradalmi falvakban azonosak voltak. A tized egy részét pénzben megváltották, más részét természetben adták meg, sőt szokásban voltak különféle konyhai ajándékok is (pl. sajt). E településeken a jobbágyokhoz képest magasra emelkedett a zsellérek száma.

Nem mondható el ez a nevolnoi uradalomról, ahová a központon kívül Jasztraba és Pityelova is tartozott. Mivel a telekkel rendelkező jobbágyok számára biztosítva volt a megélhetés, igen kevés a közös föld, és irtásokat sem létesítettek e települések határában. A szentkereszti birtok legdélibb részének uradalma a garamszőlősi, a központin kívül Csejkő és Németi helységekkel. A hegyvidék és síkság találkozásánál itt kedvezőek voltak az adottságok, amit a települések határában lévő szőlőterületek is növeltek. A

17 Esztergomi Primási Levéltár, Acta Protocollaria 1. köt.

18 DÓKA i. m. 111.

19 pontosabban 402 1/2 1/3 17/32 31/112

tekintélyes erdőbirtok, a sok irtás, a garami szállítás és a lévai piac nyújtotta lehetőségek következtében itt a besztercebányai püspökség leggazdagabb területe alakult ki.

* * *

Összefoglalásunkban utoljára a szepesi püspökség birtokairól szólunk.²⁰ (9–12. sz. táblázat). 1776-ban, a püspökség alapításakor megkapott birtokok egy része már a 12. században a szepesi káptalané volt, azonban az uralkodó ezt egyéb uradalmakkal is kiegészítette (pl. a schavnik terület egykor jezsuita birtokként szerepelt).²¹

Az 1816. évi állapotot tükröző összeírás szerint a püspökséghez 18 település tartozott, melyek közül Teplic és Olaszliszka mezővárosi jogokat élvezett. Letánfalván, Hernádpetriben, Olaszliszka a püspökség a káptalannal társbirtokos volt, Olsavicán csak 1 2/4, Felsőrépáson mindössze 7/8 telekkel rendelkezett. Fontos szerepet kapott Ugovszke pusztá, Grenitz mellett, a Hernád partján, ahol a legnagyobb szántó-vető majorság helyezkedett el.

A 18 településen a püspökséghez tartozó jobbágycsaládok száma 895, a zselléreké 592, a házatlan zselléreké mindössze 101 volt. Utóbbiak közül 62 Olaszliszka élt. Szepes megyében birtokközpont alakult Schavnik, Teplic, Almás helységekben, Abaúj megyében Kisidán, míg Zemplénben az egyetlen uradalmi település Olaszliszka volt.

A schavnik kerülethez a központon kívül Grenitz, Kuhbach, Krajván, Vikartóc, Alsósunyava tartozott. Egy egész jobbágytelek 22-24 m. hold szántóból, 12 kaszás rétből állt, de a telki állományon kívül az úrbéresek egyéb területekkel nem rendelkeztek. A kilenced helyett pénzt adtak, míg a tized természetben járt. Schavnikon és Grenitzén a robotot megváltották, míg a többi falu lakói saját határukban vagy Ugovszke pusztán robotoltak. Valamennyi településen volt majorsági terület, ami egyébként az egész birtokra jellemző. (12. sz. táblázat).

Teplicen, Viderniken és a társbirtokos Letánfalván 22 m. hold szántó, 12 kaszás rét volt egy egész jobbágytelek, és a telki állományon kívül a jobbágyok egyébbel itt sem rendelkeztek. Egyik településen sem volt lehetőség a robot megváltására, de a többi tartozás fejében pénzt adtak.

Az almási uradalomban is rendkívül fontos volt a robot: Almáson, Lucskán, Pavlányban a kilenced helyett is évi 12 nap ígás robot járt. Olsavicán és Felsőrépáson az említett töredék birtokok után pénzt adtak. Egy-egy telekhez 22 m. hold szántó, 12 kaszás rét tartozott, azonban a nagy telkek ellenére az úrbéresek Almáson és Lucskán rendelkeztek némi irtással is (Almás: 109 3/4 p.m., 340 négyszögöl káposztás, Lucskán 26 p.m.). Mindenütt jelentős volt a majorság, főként az erdőbirtok.

Ugyanezt mondhatjuk el az Abaúj és Zemplén megyei helységekről. Kisidán 324 1/2 p.m. irtás is volt, melyért 649 nap robottal tartoztak, míg a kilencedet – a bárányok kivételével – természetben adták. Zsebesen 153 1/2 p.m., Hernádpetrin 135 p.m. volt a maradványföld, mely után azok használói p.m.-ként szolgáltak évi két nap kézi robottal. Hernádpetrin 115 kapás szőlő is tartozott az úrbéresek birtokához. Itt szűkösek voltak a rétek, de egy-egy telek 24 m. hold szántót foglalt magában. Olaszliszka a 1946 p.m.

20 MOL E 237. 66–69. köt.

21 DÓKA i. m. 60.

irtásból származó szántóért a jobbágyok és zsellérek 1/9-t adtak, míg a 4121 kapás szőlőért járó dézsmát – a többi szolgáltatással együtt – pénzben megváltották.

A szepesi püspökség birtokain 1773-tól került sor az úrbérrendezésre, de – mint az elmondottakból is kiderül – a királynő központi szabályozását meglehetősen rugalmasan értelmezték. A terjedelmes majorsági birtokról érdemes megjegyezni, hogy a kamara mérnökei széküresedés alkalmával azt pontosan felmérték, és a hazai gyakorlattól eltérően – 1600 négyszögöles kataszteri holdakat alkalmaztak.

* * *

(A Magyar Országos Levéltár E 237. fondjában megtalálható a római katolikus és görög katolikus püspökség birtokainak leírása is, amelynek adatait következő tanulmányunkban tesszük közzé.)

1. sz. táblázat
A nyitrai püspökség úrbérései (1817)

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Nyitraváralja	-	40	8
Gyürki és Zobor	19	9	-
Tormos	17	43	10
Darázs	31	38	2
Csekej	26	25	-
Bodok	62	17	-
Zsére	125	9	3
Kosztolna	12	6	-
Drietoma	13	15	-
Isztebnik	19	12	1
Szkalka	16	1	-
libertinus	5		
Biszkupic	20	16	-
Apáti	14	4	2
Kosztolna-Mittic	16	1	-
Krakován	81	9	2
Trebéte	104	4	7
libertinus	2		
Osztro	96	13	5
Lakócs	64	9	4
Csab	31	4	1

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Szil	20	4	1
Mocsonok	99	97	8
libertinus	27		
Királyi	52	45	1
libertinus	4		
Csápor	52	35	2
Üreg	54	46	6
libertinus	2		
Negyed	301	108	33
libertinus	13		
Radosnya	42	42	8
libertinus	13		
Ardanóc	32	3	-
Püspökfalva	19	-	-
ÖSSZESEN	1503	655	104

2. sz. táblázat
A nyitrai püspökség úrbéres birtokai (1817)

település neve	telekszám	beltelek p.m.	szántó p.m.	rét kaszás
Gyürki	8 9/16	12 1/8	251 3/4	34
Tormos	16	64	505 1/2	118
Darázs	13 5/8	38	530 3/4	89 7/8
Csekej	28 1/16	30 1/2	1004	63
Bodok	20 5/16	61 3/4	971 1/2	54
Zsére	26 5/8	108	905 1/4	78 2/8
Kosztolna	4 1/8	4	132	24 5/8
Drietoma	4 7/8	4	175 1/2	32 27/40
Isztebnik	13 3/8	14	505 1/4	80 1/4
Szkalka	5 3/4	4	184 3/4	34 1/2
Biszkupic	4 7/8	5	274 1/4	39
Apáti	9	9	414	72
Kosztolna-Mittic	9 2/8	9	377 5/8	27
Krakován	31 10/32	70 4/8	1270 6/8	129 6/8
Trebéte	39 20/32	121	1518 6/8	111 4/8

település neve	telekszám	beltelek p.m.	szántó p.m.	rét kaszás
Osztró	31 2/32	130	1364	154 6/8
Lakócs	50 7/32	67 7/8	2127	67
Csab	14 3/32	22 1/8	567	55
Szil	14 12/32	16 3/4	624	48
Mocsonok	123 30/32	124	4464	992
Királyi	77 1/2	78	3100	620
Csápor	32 24/32	74 3/8	1734 2/8	46 4/8
Üreg	71 24/32	80 7/8	2574	432
Negyed	114 2/3	91	4127 3/4	240 4/8
Radosnya	30 2/32	43 1/4	1400	125
Ardanóc	6 11/32	5 1/8	52 1/2	32 1/2
Püspökfalva	5 11/32	2	111	11
ÖSSZESEN	806 13/24	1290 1/4	31267 1/8	3812 27/40

3. sz. táblázat
A nyitrai püspökség úrbéréseinek állatai (1817)

település neve	ló, csikó	ökör	tehén, borjú	juh	sertés
Gyürki	-	-	20	-	-
Tormos	4	-	40	300	-
Darázs	120	-	169	528	-
Csekej	109	-	76	287	-
Bodok	65	10	66	311	-
Zsére	95	76	65	642	-
Kosztolna	-	30	57	87	47
Drietoma	-	54	54	111	38
Isztebnik	8	32	42	211	54
Szkalka	-	38	67	95	29
Biszkupic	57	6	85	111	38
Apáti	54	-	50	140	9
Kosztolna-Mittic	8	38	61	63	26
Krakován	205	38	218	357	84
Trebéte	170	-	269	550	218
Osztró	186	95	246	284	325
Lakócs	138	6	52	274	-

település neve	ló, csikó	ökör	tehén, borjú	juh	sertés
Csaba	87	-	47	300	-
Szil	52	-	41	112	-
Mocsonok	429	92	402	895	-
Királyi	203	104	157	769	-
Csápor	176	12	65	357	106
Üreg	222	118	191	237	204
Negyed	1233	141	1094	-	180
Radosnya	124	134	134	411	-
Ardanóc	18	28	30	101	-
Püspökfalva	41	-	22	149	-
ÖSSZESEN	3804	1052	3820	7682	1358

4. sz. táblázat
Egyéb úrbéres földek a nyitrai püspökségnél (1817)

település neve	közös		írtás		szőlő
	szántó p.m.	rét kaszás	szántó p.m.	rét kaszás	kapás
Gyürki	4	-	-	69	81
Tormos	28	7	152	59	280
Darázsi	-	-	60	321	300
elhagyott	74	6			
Csekej	-	-	-	207	-
Bodok	7 1/2	4	580	6	310
Zsére	-	-	882	41 1/2	595
Kosztolna	140	2 1/4	101 5/8	5 7/8	-
Drietoma	4	1	155 5/8	2 1/8	-
Isztebrik	6 1/2	1 1/2	34 1/4	-	403 2/4
Szkalka	6	-	47 1/8	6 3/4	-
Biszkupic	3	1/2	-	-	-
Apáti	-	3	-	12	-
Kosztolna-Mittic	3	-	12 2/4	17	-
Krakován	-	-	11 1/2	37 1/2	50
Osztó	-	-	-	87 19/24	169 3/4
Lakócs	17 1/2	-	145	-	185
Csab	56 2/4	-	354 1/2	-	70

település neve	közös		írtás		szőlő
	szántó p.m.	rét kaszás	szántó p.m.	rét kaszás	kapás
Szil	47 3/4	-	3	-	60
Mocsonok	-	-	-	-	846
Királyi	-	-	-	-	322
Csápor	-	-	-	-	449
Üreg	-	-	-	-	720 1/2
Radosnya	-	-	1136	54 1/8	339 1/2
elhagyott	223	22			
Ardanóc	-	-	-	89	91
elhagyott	12 1/4	4 1/4			
Püspökfalva	-	-	307	13 1/2	95
maradvány	6 3/4	-			
ÖSSZESEN	639 3/4	51 1/2	3982 1/8	1029 1/6	5367 1/4

5. sz. táblázat
A besztercebányai püspökség úrbérései (1793)

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Szentkereszt	80	2	7
Nagylovcsa	62	4	7
Presztavlk	45	5	8
Trubin	61	14	7
Kislovcsa	46	3	7
Újlehota	44	30	13
Janólehota	63	43	18
Koszorin	36	8	8
Szlaszka	37	17	17
Kapronca	39	55	12
Lutilla	58	36	4
Ókőrmöcske	24	10	15
Bartoslehota	21	10	11
Nevolno	24	6	4
Jasztraba	43	8	8
Pityelova	35	8	7
Garamszőlős	102	34	32
Csejkő	142	23	36

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Berzence	66	24	3
Németi	74	9	4
ÖSSZESEN	1102	349	228

6. sz. táblázat
A besztercebányai püspökség úrbéres birtokai (1793)

település neve	telekszám	spekulatív te- lekszám	beltelek p.m.	szántó p.m.	rét kaszás
Szentkereszt	20 7/8	34 15/32	44 5/8	1908	159
Nagylovcsa	16	25 14/32	31 2/4	1536	129
Presztavlk	5 7/16	9 24/32	32 4/32	504 2/4	132
Trubin	41 22/32	24 1/32	45 20/32	838 1/2	163
Kislovcsa	11 4/8	18 7/32	28	402 1/2	89
Újlehota	11 16/32	10 24/32	19 20/32	516	74
Janólehota	18 32/64	19 16/32	46	730	156
Koszorin	31 29/32	22 11/32	58 16/32	1148	123
Szlaszka	21 30/32	21 5/32	17 21/16	663	195
Kapronca	35 2/16	21 17/32	68	871	109
Lutilla	18 31/112	55 12/32	43 2/8	2028	332 6/8
Ókőrmöcske	15 4/12	13	22 2/32	551	108 2/4
Bartoslehota	9 31/32	10 5/32	5 30/32	592	97
Nevolno	2 14/32	2 30/32	3 12/32	100 1/2	42
Jasztraba	16 19/32	14 28/32	43	684	76
Pityelova	21 1/4	11 13/32	24 1/4	448 1/2	68 1/4
Garamszőlős	29 1/8	35 8/32	29 53/64	1823	29 7/8
Csejkő	45 12/16	48 1/32	44	2564	6 13/16
Berzence	16	17 30/32	38 13/116	818 1/8	376 2/4
Németi	14 6/8	11 17/32	51 9/16	547 6/8	67 2/4
ÖSSZESEN	404	427 11/16	698 25/64	19274 3/8	2534 3/16

7. sz. táblázat
A besztercebányai püspökség úrbéreseinek állatai (1793)

település neve	ló	ökör	tehén	juh
Szentkereszt	67	172	107	276
Nagylovcsa	111	122	132	234
Presztavlk	75	92	86	251
Trubin	73	118	114	302
Kislovcsa	51	78	57	133
Újlehota	32	104	110	200
Janólehota	98	153	173	290
Koszorin	76	76	61	250
Szlaszka	57	80	78	398
Kapronca	28	132	111	88
Lutilla	149	134	129	550
Ókőrmöske	46	56	48	74
Bartoslehota	35	61	33	181
Nevolno	20	56	36	165
Jasztraba	36	87	47	200
Pityelovo	71	66	49	156
Garamszőlős	12	215	74	807
Csejkő	49	248	82	923
Berzence	118	122	88	428
Németi	22	476	71	698
ÖSSZESEN	1226	2648	1686	6604

8. sz. táblázat
Egyéb úrbéres földek a besztercebányai püspökségnél (1793)

település neve	közös		írtás	
	szántó p.m.	rét kaszás/szekér	szántó p.m.	rét kaszás
Szentkereszt	30	20 k.	-	-
Presztavlk	8	-	-	-
Trubin	36	4 sz.	9	2
Kislovcsa	20	8 sz.	6	2 2/3
Újlehota	-	-	249 1/2	74
Janólehota	-	-	56 1/2	8 1/2

település neve	közös		írtás	
	szántó p.m.	rét kaszás/szekér	szántó p.m.	rét kaszás
Szkalka	9	3 k.	-	-
Kapronca	15	6 k.	23 1/4	-
Lutilla	10	3 sz.	5 7/12	-
Ókörmöcske	14	4 sz.	-	-
Bartoslehota	18 1/2	-	-	-
Jasztraba	16	-	-	-
Pityelova	-	8 sz.	-	-
Garamszőlős	-	-	788 2/4	-
szőlő	1008 kapás			
Csejkő	-	-	30 1/8	-
szőlő	300 1/2 kapás			
Németi	-	-	760 6/8	218 3/4
szőlő	291 kapás			
ÖSSZESEN	176 1/2 p.m. 1599 1/2 kapás	29 kaszás 27 szekér	1928 17/24	306 1/4

9. sz. táblázat
A szepesi püspökség úrbérései (1816)

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Schavnik	91	-	24
cenzuális		18	
Grenitz	83	-	11
cenzuális		13	
Kuhbach	118	19	-
Krajván	47	-	-
cenzuális		9	
Vikartóc	111	27	-
Alsósunyava	42	-	-
Teplic	85	25	-
Vidernik	24	-	-
cenzuális		3	
Letánfalva	23	11	-
Almás	76	65	-
Lucska	21	12	-

település neve	jobbágy	zsellér	háztalan zsellér
Pavlány	27	5	-
Olsavica	11	-	-
Felsőrépás	2	-	-
Kisida	28	-	-
cenzuális		31	
Zsebes	18	15	
Hernádpetri	21	26	4
Olaszliszka	75	238	62
cenzuális		75	
ÖSSZESEN	895	592	101

10. sz. táblázat
A szepesi püspökség úrbéres birtokai (1816)

település neve	telekszám	szántó p.m.	rét kaszás
Schavnik	42	1848	504
Grenitz	51 1/8	2454	613 1/2
Kuhbach	41 6/8	1002	501
Krajván	16 1/8	390	195
Vikartóc	16 2/16	838 1/2	193 1/2
Alsósunyava	13 2/8	689	159
Teplic	48 7/8	2150 1/2	586 1/2
Vidernik	24	1056	288
Letánfalva	16	352	192
Almás	28 7/8	1270 1/2	346 1/2
Lucska	5 2/8	252	63
Palvány	11 7/8	570	142 1/2
Olsovica	1 2/4	72	18
Felsőrépás	7/8	42	10 1/2
Kisida	10	480	120
Zsebes	13 4/8	594	108
Hernádpetri	20 4/8	984	164
Olaszliszka	18 6/8	900	150
ÖSSZESEN	380 3/8	15944 1/2	4358

11. sz. táblázat
A szepesi püspökség úrbéreseinek állatai (1816)

település neve	ló	ökör	tehén	juh
Schavnik	154	72	149	86
Grenitz	226	88	258	338
Kuhbach	178	139	153	554
Krajván	87	56	69	337
Vitkaróc	97	124	103	693
Alsósunyava	54	36	80	393
Teplic	225	150	290	87
Vidernik	74	16	93	25
Letánfalva	122	82	115	100
Almás	61	105	93	333
Lucska	8	35	46	92
Pavlány	2	40	57	250
Kisida	11	76	223	43
Zsebes	79	18	164	26
Hernádpetri	60	48	122	114
Olaszliszka	95	190	438	50
ÖSSZESEN	1533	1275	2445	3521

12. sz. táblázat
A szepesi püspökség majorsági birtokai (1816)

település neve	erdő		szántó		rét		egyéb	
	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl
Schavnik	786	753	54	1124	9	959		-
Grenitz	2665	650	13	645	64	846		-
Ugovszke	-	-	173	1285	223	17	10	1230 legelő
Kuhbach	3938	381	-	-	-	-		-
Krajván	837	314	-	-	140	1039		-
Vikartóc	6423	603	-	-	-	-		-
Alsósunyava	2140	708	-	-	-	-	4	800 legelő
Teplic	3198	1446	-	-	-	-		-
Vidernik	83	1109	-	-	-	-		-

település neve	erdő		szántó		rét		egyéb	
	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl	k.h.	négy- szögöl
Letánfalva	?		-	-	-	-		-
Almás	1642	47	322	1124	29	1060		-
Lucska	?		-	-	-	-		-
Pavlány	859	393	56	1131	410	-	-	918 kert
Kisida	1140	1128	118	656	?			-
Zsebes	34	1303	60	212	8	1349		-
Hernádpetri	1502	1477	210	900	50	-		-
Olaszliszka	120	-	34	800	92	130	27	- szőlő
ÖSSZESEN	26453	712	1044	1477	1028	600		

A Magyarországon kívüli helységek mai megfelelői²²

Almás – Jablonov
 Alsósunyava – Nižná Šuňava
 Apáti – Opatovce
 Apáti puszta – Dolné Trhovište része
 Ardanóc – Ardanovce
 Bartoslehota – Bartošová Lehota
 Berzence – Hronská Breznica
 Besztercebánya – Banská Bystrica
 Biszkupic – Biskupová
 Bodok – Dolné Obdokovce
 Csab – Čebovce
 Csápor – Čapor
 Csejkő – Čajkov
 Csekej – Čakajovce
 Darázs – Dražovce
 Dobrotok puszta – Dražovce része
 Drietoma – Drétoma
 Felsőrépás – Vyšné Repaše
 Garamszőlős – Rybník
 Grenitz – Hranovnica
 Gyürki – Nitra része
 Isztebnik – Závadzie része
 Janólehota – Janová Lelhota
 Jasztraba – Jastrabá
 Kapronca – Kopronica

Kassa – Košice
 Királyi – Horná Král'ova
 Kisemőke puszta – Nitra része
 Kisida – Malá Ida
 Kislovcsa – Lovčica
 Koszorin – Kosorin
 Kosztolna – Kostolné
 Kosztolna Mittic – Kostolné része
 Krajván – Kravany
 Krakován – Krakovany
 Kuhbach – Spišské Bystré
 Lakócs – Lakočovce
 Letánfalva – Letanovce
 Léva – Levice
 Lucska – Lučka
 Lutilla – Lutila
 Mocsonok – Sladečkovce
 Nagylovcsa – Lovča
 Nagyváradi – Oradea (Románia)
 Negyed – Neded
 Németi – Hontianské Nemce
 Nevolno – Nevol'né
 Nyitra – Nitra
 Ókőrmöcske – Stara Kremnička
 Olsavica – Ol'savka
 Osztró – Ostrov
 Pavlány – Pavlany
 Pityelova – Pitelova
 Presztavlk – Prestavlký
 Püspökfalva – Biskupová
 Radosnya – Radošina
 Rozsnyó – Rožnava
 Schavnik – Savčina
 Szatmár(németi) – Satu Mare (Románia)
 Szentkereszt – Žiar nad Hronom
 Szil – Sila
 Szkalka – Skalka nad Váhom
 Szlaszka – Slaska
 Tekenyős puszta – Dražovce része
 Teplic – Teplička
 Tormos – Nitra része
 Trebéte – Trebative
 Trubin – u.a.
 Ugovszke puszta – Hranovnica része
 Újlehota – Nová Lehota
 Űreg – Jarok

Viderník – u.a.
Vikartóc – Vikartovce
Vogyerád puszta – Krakovany része
Zobor – Nitra része
Zsebes – Sebašovce
Zsére – Žirany

KLÁRA DÓKA

THE REAL ESTATES OF THE EPISCOPATES OF NYITRA, BESZTERCEBÁNYA, AND SZEPES AT THE TURN OF THE 18TH AND 19TH CENTURIES

This paper analyzes censuses found in the chamber archive of the Hungarian National Archives while presenting the real estates owned by the three bishoprics indicated in the title. The documents were created when, upon vacancy, the emperor had the chamber engineers assess the episcopal and bishopric estates and managed these estates – and retained the profits made on them – until the new eminence was inducted.

The old, middle-age episcopate of Nyitra had estates on 28 settlements and several farms, with a total population of nearly 2200 serf and peasant families. The conditions varied greatly, the richest demesne was established near Mocsonok.

The episcopate of Besztercebánya was founded by Theresa Maria in 1776. At the time of foundation, 20 settlements of the one-time Holy Cross estate district of the Bishopric of Esztergom built mostly on mountains and hills were also assigned to the episcopate. Favourable conditions prevailed only around Garamszőlős where grape production helped people to supplement their income.

The episcopate of Szepes was established in 1776, partly from the provostry located there, and partly from other donated estates. Thanks to the favourable conditions there, advanced farming was carried out in the episcopate in the first decades of the 19th century.

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

MIKLÓS PÉTER

ADALÉKOK A SZŐREGI RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIA 1848/49-ES TÖRTÉNETÉHEZ

Szőregnél az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc idején több csatát vívtak. A falu lakossága a 19. században ortodox szerbekből és katolikus magyarokból tevődött össze; az együttélést nyelvi és vallási elkülönülés jellemezte. A nemzetiségi elmentések 1848/49-ben különösen nagy erővel törtek felszínre, a szeptemberi fordulat után Szegeden és a környékbeli falvakban szerbellenes hangulat uralkodott. Ezt tovább erősítette a szerbek fegyveres mozgalma, amelynek célja szabad és politikailag független nemzet létrehozása volt, kiszakadva a magyar államból.¹ Szőregen 1848. október 15-én valóságos pogrom indult a helyi szerbek ellen.² Házaikba és templomukba betörték, Szeged történetének „véres vasárnapja” mintegy hatvan áldozatot követelt.

1849. januárjára a szerb felkelők szinte az egész Bánságot elfoglalták, Todorović tábornok vezetésével.³ Szőreget és Újszegedet 1849. február 9-én szállták meg, de Hadik Gusztáv ezredes vezetésével a magyar nemzetőrök és honvédek február 11-én Újszegedről, február 13-án pedig Szőregről szorították ki az osztrák–szerb erőket.⁴ Ezzel sikerült egy időre megállítani a délvidéki szerb terjeszkedést, ám a falut néhány napon belül ismét megszállták a szerb fegyveresek.⁵

1849. március 15-én a kormány gróf Hadik Gusztáv helyére Perczel Mórt nevezte ki a Szeged és Szabadka környékén összevont csapatok – a későbbi IV. hadtest parancsnokává. Az új parancsnok célja a szerb felkelők Tisza–Maros szögéből való kiűzése volt.⁶ Perczel és hadteste március 22-én visszafoglalta Szőreget, Deszket és Újszentivánt.⁷

1 A szerbek önállósodási törekvéseit Djordje Stratimirović ezredes és Josif Rajačić karlócai érsek vezette. HEGEDŰS ANTAL: *A kiváltságolt szerb nemzet a 18–19. században Magyarországon*. In: *A szerbek Magyarországon*. Szerk. ZOMBORI ISTVÁN. Szeged, 1991. 127–136.

2 Ld. bővebben BÍRÓ CSABA: *Vérengzés Szőregen és Szegeden*. In: *Katonák, polgárok, papok 1848/49-ben*. Szerk. DÖBÖR ANDRÁS, JANCSAK CSABA, KISS GÁBOR FERENC, NAGY TAMÁS és ZAKAR PÉTER. Szeged, 1999. 51–60.

3 OLCHVÁRY ÖDÖN: *A magyar függetlenségi harc 1848/49-ben a Délvidéken*. Budapest, 1902. 127–130. (a továbbiakban: OLCHVÁRY)

4 SZÁNTÓ IMRE: *Szeged az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején*. Szeged, 1987. 114–115. (a továbbiakban: SZÁNTÓ, 1987)

5 OLCHVÁRY 142–145.

6 *Szeged története 2*. Szerk. FARKAS JÓZSEF. A vonatkozó rész Szántó Imre munkája. Szeged, 1985. 778. (a továbbiakban: Szeged 2.)

7 SZÁNTÓ, 1987. 117–119.

1849. augusztus 5-én zajlott⁸ a magyar hadtörténetből „szőregi csata” néven ismert ütközet.⁹ Haynau hadai 1849 júliusának legutolsó napjaiban érkeztek Szeged alá; a kormány és a megmaradt képviselőház ekkorra már Aradra menekült, Henryk Dembiński fővezér augusztus 1-jén harc nélkül feladta a várost.¹⁰ Augusztus 4-én a császári csapatok átkeltek a Tiszán Újszegedre, majd augusztus 5-én súlyos csapást mértek a taktikailag hibásan visszavonuló magyar főszeregre.¹¹ Osztrák források alapján¹² a magyarok vesztesége 4-5000 halottra és sebesülte, valamint 3-4000 fogolyra tehető.¹³

A nyelvtörténész, néprajztudós Hunfalvy Pál¹⁴ így írt Szőregről és az észak-bánáti falvakról 1849 júliusában: „... Újszegedről lehet már Szőreget, Újszentivánt, Ószen-
tívánt, Gyálát, mind magyar helységeket látni, melyek most romokban hevernek.”¹⁵ Néhány nappal később a következőket jegyezte fel: „S láttam a háborúnak iszonyait Pes-
ten és Budán, láttam a Bánság azon részén, mely a Maros bal partján Makóig terjed.
Szőreg, Deszka, Klárafalva mind egy rom. Itt-ott szalmával fedett falaik romjait látni,
melyek alatt emberek lakai – többnyire azonban üresek a faluk, sem ember, sem marha
nincs.”¹⁶

Szőreg az 1840-es években a térség legjelentősebb anyaegyháza volt; filiái közé tar-
tozott Deszk, Gyála, Ráckeresztúr, Ó- és Újszentiván, valamint Térvár.¹⁷ Az alábbi je-
lentéseket Kreminger Antal szegedi alesperes és Követs Endre szőregi plébános készí-
tette. A következőkben az ő életüket, tevékenységüket foglaljuk össze vázlatosan.

Előtte azonban meg kell jegyeznünk, hogy a Csanádi egyházmegye 1848 októberé-
ben, Temesvár osztrák elfoglalása után kettészakadt. A püspökség császári irányítás
alatti részét Fábry Ignác címzetes püspök¹⁸ vezette Temesvárról; a magyar kormány
fennhatósága alatti területeket pedig Róka József kanonok¹⁹ kormányozta Makóról.²⁰

8 *Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc története.* Szerk. HERMANN RÓBERT. Budapest, 1996. Kedves Gyula összefoglalása: 389–390. Sőreg szabadságharc alatti történetének legújabb feldolgozá-
sa: PÉTER LÁSZLÓ: *Az ezeréves Szőreg.* Szeged–Szőreg, 2001. 163–187.

9 Irodalom- és művelődéstörténeti érdekesség, hogy a szőregi csatában (férfi) katonai ruhát viselő nők
is részt vettek – nekik állított említett Jókai Mór *Az elveszett leányok* című írásában. Vö. PÉTER
LÁSZLÓ: *A szőregi csata hősnője.* In: Mindörökké Szeged. Budapest, 1997. 210–211.

10 Szeged 2. 794–795.

11 SZÁNTÓ IMRE: *A polgári forradalom és szabadságharc időszaka Szőregen.* In: Szőreg és népe. Szerk.
HEGYI ANDRÁS. Szeged, 1977. 118–119. (a továbbiakban: SZÁNTÓ, 1977)

12 Az 1849. augusztus 5-i csata leírása egy orosz főtiszt visszaemlékezéseiben: ZELENYECKIJ, VLAGYI-
MIR: *A szegedi csata.* Fordította és közzétette: Fenyvesi István. Szegedi Műhely, 1991/1–4. 123–130.

13 BONA GÁBOR: *Szabadságharc 1848/49-ben.* In: Magyarország hadtörténete 1. Szerk. BORUS JÓZSEF.
Budapest, 1984. 542–544.

14 Hunfalvy naplójának forrásértékéről: PÉTER LÁSZLÓ: *Írók, költők Szegeden a szabadságharc forrataká-
ban.* In: Szegedi sereg számla. Szeged, 1998. 114–118.

15 HUNFALVY PÁL: *Napló 1848/49.* Budapest, 1986. 293–294.

16 Uo. 315–316.

17 A szőregi plébánia hívei 1849-ben: Szőreg: 1247; Deszk: 614; Gyála: 218; Ráckeresztúr: 1216; Ószen-
tíván: 507; Újszentiván: 152; Térvár: 61; összesen: 4015. Követs Endre feljegyzése 1849-ből, a közölt levél mel-
lélete. Szeged-csanádi Püspöki Levéltár (a továbbiakban: SzPL) I. 1. b. Szőreg, jelzet nélkül.

18 Dr. Fábry Ignác 1792-ben született; 1815-ben szentelték pappá. 1843-tól kanonok, a székeskáptalan
lektora. Később püspöki címet nyert (electus episcopus Bosonensis), 1848-ban általános püspöki hely-
nökként tevékenykedett. 1852-ben kassai megyéspüspökké nevezték ki. 1867. június 27-én hunyt el.

19 Róka József 1790-ben született; 1811-ben szentelték pappá. 1816-tól makói plébános, 1830-tól szent-
zéki ülnök volt. 1843-ban kanonoki címet nyert, s a csanádi káptalan tagja lett. 1848-ban Horváth

A jelen írásban közölt levelek a Makón székelő csanádi püspöki helynökség tájékoztató-sára íródtak.

Az egyik jelentést Kreminger Antal prépost, szeged-palánki plébános készítette, 1849. június 7-én. Kreminger Antal²¹ (neve Kremminger alakban is előfordul) 1804-ben született.²² 1826-ban szentelték pappá Temesvárott, ahol később a szeminárium dogma-polemika (1828-tól), majd egyháztörténet-kanonjog (1831-től) tanára lett. 1835-ben Szeged-Palánk (Szent Dömötör-templom) plébánosává választották, ettől az évtől a szegedi esperesi tiszte is ellátta. Működését népszerűtlen intézkedésekkel kezdte: 1835-ben beszüntette a közkedvelt pásztorünnepet, a dömötörözést; 1837-től pedig német nyelvű prédikáció helyett magyar nyelvű igehirdetést tartott.²³ A neves szegedi néprajzkutató, Bálint Sándor írta róla, hogy „már a jozefinizmus ridegségében nevelkedett.”

1840-ben a püspök a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett csöppőfi prépostság címzetes prépostjává nevezte ki.²⁴ 1843-tól szentszéki ülnökként, 1851-től Szeged iskolái és tanítóképzője fölötti püspöki biztосként tevékenykedett.²⁵ 1885. február 5-én halt meg; hamvai a belvárosi temetőben nyugszanak. Kreminger Antal ellentmondásos alakja Szeged történetének. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc napjaiban konzervativizmusa és forradalomellenessége miatt a város egyik legtámadottabb figurája volt, ugyanakkor tudása és tapasztalata révén élete végéig bizonyos tekintélynek örvendett.

Szabadságharc alatti szerepe: a palánki plébános ellen 1849 áprilisában valóságos mozgalom indult. A korábban is népszerűtlen papról azt a hírt terjesztették, hogy megtagadta egy gyermek eltemetését; azzal az indokkal, hogy apja a király ellen harcol Földváry Sándor gerillái közt.²⁶ Nem tudni, a történet igaz volt-e vagy sem, az azonban tény, hogy Batthyány Kázmér kormánybiztos felmentette állásából és vizsgálatot indított a prépost ellen; ezzel próbálva a botrányt és a népharagot csillapítani.

Kreminger nem nyugodott bele eltávolításába, ezért Nyílt Válasz címmel²⁷ reagált az őt ért támadásokra, amelyben felsorolta a kormány szolgálatában szerzett érdemeit: „A haza jelen vész állapotjában, a mibe megbizattam, az ország gyűlése, vagy kormánya, a városi hatóság vagy a püspök rendeletei által, azt mindég egész készséggel nem csak hirdetem, de meg is magyaráztam úgy, mint isten azt értenem és felfognom engedte és mint csekély szónoki tehetségemből kitelt. Két zászlót is szenteltem, a 6-kat és

Mihály nevében kormányozta az egyházmegyét. 1849-től a radnai ferences rendházban élt, házi őrizetben. 1858-ban halt meg.

20 VARSÁNYI PÉTER ISTVÁN: „Szivük legtisztább sugallata szerint.” *Fejezetek a Csanádi egyházmegye 1848/49-es történetéből*. Szeged, 1998/3. 39. (a továbbiakban: VARSÁNYI)

21 A Kreminger családról: HABERMANN GUSZTÁV: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. Szeged, 1994. 166–167.

22 MIKLÓS PÉTER: *Meghatározó személyiségek. Arcképek Szeged 19. századi katolikus egyházi életéből*. Szeged, 2000/1. 4–5.

23 PÉTER LÁSZLÓ: *Az utolsó dömötörözés*. In: Szőregi délutánok. Budapest, 1994. 73–74.

24 *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Csanádiensis pro anno domini* (a továbbiakban: *Schematismus*) 1863. Temesvári, 1863. 195.

25 *Schematismus* 1851. Aradini, 1851. 138.

26 Szeged 2. 782–783.

27 Vö. LOVÁSZI JÓZSEFNÉ: „Szegednek népe.” *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc dokumentumai a Somogyi-könyvtárban*. Szeged, 1998/3. 33–35.

a 8-kat a honért lobogókat. Utóbbit Márczius 15-kén a szent-rókusi, az elsőt Augustus 4-kén 1848-ben a palánki szentegyházakban, és ha ekkor mondott pár szavaimra a honvédok felbuzdultak – mint ezt nékem igaz örömemre az akkori őrnagy Szabó Zsigmond s tisztikara szóval és levélben, a 8-dik zászlóalj parancsnoka pedig szinte tiszti-karával szóval a helyszínen kinyilatkoztaták – istené a dicsőség, nem enyim. Még 1848-dik év Julius 29-én, tán legelső a hazában, a szegedi egyházakban közajtatosságot egyházi imákkal rendeltem vásár- és ünnepnapokra, mit később az October 15-ki iszonyatosság után – ezt szó nélkül nem hagyva – naponkéntire változtattam.”²⁸

E védőiratra Nyáry Ferenc, a liberális meggyőződéséről híres rókusi lelkész Nyílt Felvilágosítás című röpiratában válaszolt, amelyben élesen bírálta és sértően támadta Kreminger prépostot.²⁹ Szeged város közgyűlése, kegyúri jogával élve, 1849. május 21-én a palánki plébániát be nem töltöttnek nyilvánította, majd Szabados József teológiai tanárt választotta lelkésznek. Horváth Mihály választott csanádi püspök, vallás- és közoktatásügyi miniszter azonban visszahelyezte hivatalába Kreminger Antalt és erőlyesen bírálta a város kegyúri politikáját. Ekkor Szeged vezetősége a kormányzóhoz fordult, ám a minden szinten kellemetlen kérdést Kossuth sem tudta megoldani. Végül Kreminger két hónapra kezelésre utazott Budára, a gyógyfürdőbe. Csak 1849 augusztusában tért vissza és foglalta el plébánosi állását, de a szabadságharc bukása miatt a város vezetősége már nem tiltakozott ellene.³⁰

A másik levelet Követs Endre (keresztneve Andor és András alakban is előfordul a forrásokban) szőregi plébános írta 1849. június 20-án, a Makón székelő csanádi püspöki helynökségnek.³¹ Követs Endre 1800-ban született Horgoson,³² 1822-ben szentelték pappá Temesvárott. Káplánként 1824-től Makón, 1826-tól Billéden, 1829-től Istvánföldén (Stefansfeld) szolgált. 1831-től adminisztrátori megbízatással Katalinfalván működött. 1839-től látta el a szőregi plébánosi teendőket.³³ 1846-ban Torontál és Csanád vármegyék táblabírájává választották.

Szántó Imre Szőreg szabadságharc alatti történetét feldolgozó tanulmányából kiderül, hogy Követs Endre 1848 őszén – az említett szegedi „véres vasárnapon” – fellépett a helyi szerb és magyar lakosság békéjének megóvása érdekében.³⁴ Személyes jelenlétével igyekezett csillapítani a kihágásokat, valamint figyelmeztette híveit, hogy „minden törvénytelenségtől óvakodjanak.” Emiatt később az élete is veszélybe került, ugyanis elterjedt róla a hír, hogy a „ráczokat pártolja.” Követs plébánost 1849 szeptemberében³⁵ a te-

28 Uo. 34.

29 JÁSZAI GÉZA: *A szegedi Szent Rókushoz címzett r. kath. plébánia 100 éves története 1805–1905*. Szeged, 1905. 94.

30 REIZNER JÁNOS: *Szeged története II.* Szeged, 1899. 153–155.

31 Vö. VARSÁNYI 38–40.

32 *A Csanádi egyházmegye 1848/49-ben*. Írta JUHÁSZ KÁLMÁN, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta LOTZ ANTAL. In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXI.* Szeged, 1994. 74. (a továbbiakban: JUHÁSZ–LOTZ)

33 Schematismus 1863. Temesvárini, 1863. 195.

34 SZÁNTÓ, 1977. 110–112.

35 1849 szeptembere és 1852 márciusa között Radics Pál látta el a szőregi plébániai szolgálatot – adminisztrátori megbízatással. Ebben az időben rendszeresen vezette a szőregi egyházközség Historia Domusát, elsőrendű forrást szolgáltatva a történeti kutatásnak. SZÁNTÓ, 1977. 114–115. Tevékenységéről bővebben: MIKLÓS PÉTER: *Szőregi plébánosból pápai kamarás. Radics Pál (1813–1895)*. Honismeret, 2000/2. 94–95.

mesvári szentszék állami nyomásra elmozdította állásából,³⁶ a szabadságharcban való részvétele miatt.³⁷ Az 1851-es sematizmus szolgálaton kívüli egyházmegyes papként említi, kübekházi lakhellyel.³⁸ Később, 1851 és 1862 között a kiszombori plébániát vezette.³⁹ 1862-ben halt meg, hamvai a kiszombori temetőben nyugszanak.

Szőreg jellegzetes pont a szabadságharc történetében. A szeptemberi fordulat után kiéleződő nemzetiségi ellentétek fegyveres villongáshoz vezettek a faluban; felborítva az ortodox szerbek és katolikus magyarok békés együttélését. A község fontos állomása volt Perczel Mór bácskai hadjáratának, valamint a szabadságharc utolsó napjaiban egy döntő ütközet színhelye. Szőreg plébánosa, Követs Endre is részt vett a szabadságharcban (valószínűleg tábori lelkészként szolgált Szegeden), amiért néhány évre szolgálaton kívül helyezték.⁴⁰

A következő jelentések beszámolnak a szőregi plébánia és filiái állapotáról 1849 nyarán, a délvidéki szerb mozgalom elleni harc után, de még a szabadságharc történetében jelentős szőregi csata előtt.⁴¹ A levelekből kiderül, hogy a legtöbb Szeged és Szőreg környéki falu leégett a harcok során, a lakosság nagy része pedig elmenekült; megtudjuk, hogy Szőregen 1849 februárja és májusa között nem működött a katolikus plébánia. A templomot is jelentős anyagi kár érte, a tűz és a fosztogatás eredményeként, s az újjáépítéshez anyagi támogatást az egyházközség – Osztróvszky József kormánybiztos⁴² közreműködésére – a magyar kormánytól várt. A két jelentés adalék Szőreg, az észak-bánáti falvak és a Csanádi egyházmegye 1848/49-es történetéhez.

A levelet az eredeti írásmódot és központosítást megőrizve adjuk közre.

* * *

A szegedi alesperestől⁴³

A főtisztelendő csanád-megyei püspöki helynökségnek!

Még a múlt hó 8^{kan} 238^{ik} püspök-megyei rendelet folytán, noha az illető lelkészekről részletes jelentést máig sem kaptam, teszem a bébai és szőregi plébániákról, mennyire tudományom vagyom, értesítésemet.

36 JUHÁSZ-LOTZ 74. (161. és 162. jegyzet)

37 VARSÁNYI 43.

38 Schematismus 1851. Aradini, 1851. 158.

39 Schematismus 1863. Temesvárini, 1863. 195.

40 A tábori lelkészek szabadságharc alatti szerepéről: ZAKAR PÉTER: *A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848/49-ben*. Budapest, 1999. 83–115.

41 Vö. MIKLÓS PÉTER: *A gyűlölet és a harc tüzei. Szőreg római katolikus plébániája 1848/49-ben*. Szeged, 2000/4. 12–13.

42 Osztróvszky József (1818–1899) Szeged reformkori és 1848/49-es történetének meghatározó alakja volt. RUSZOLY JÓZSEF: *A nagy ember kvalitásai. Osztróvszky József és kora*. Szeged, 1999/7. 37–39.; OSZTRÓVSZKY JÓZSEF: *Reform, forradalom, kiegyezés. Összegyűjtött írások és beszédek*. Szerk. RUSZOLY JÓZSEF. Szeged, 1993.

43 Kreminger Antal prépost, szeged-palánki plébános (1804–1885). SzPL I. 1. b. Szőreg, 30. sz. (374/1849.)

Béba. A bébai plébánia minden hozzá tartozó fiok helységekkel, itt az tűz, és lopás okozta károkat leszámítva, épségben megmaradt. — A templom és paplak épségben áll, csakhogy ez utóbbiban az oláhok által rombolás történt, a butorok ellopattak. — Farkas János káplán,⁴⁴ ki Szegedre menekült volt, Május hó elején visszament, 's a hiveket most ő maga látja el, kik a battyányházi németekkel a ráczok berontásakor a plebánus Bíró Fülöp⁴⁵ által láttaták el — 's így e helység az idő 's háboru viharai közt lelkész nélkül nem maradt. — Minden anyakönyvei megvannak — A plebánus — az oláhok dühétől menekülni kénytelenítvén, előbb Márienföldön tartózkodott, onnan NagySzMiklosra ment, itt magát bejelentvén 's lefoglaltatván, ügye megvizsgálására Aradra tétetett át.

Szőregh. A szőreghi plébániából csak Gyála és Rátz Keresztur maradt meg. De ezen fiokegyházakban a hivek száma az 500[at] meg nem haladja 's kápolna nincsen. Szőregh, az anyae gyház, Deszk, Ó-Szentiván, Ujszentiván, Térvár egészen leégtek 's eddig lakhatlanok. Leégett templom, kápolnák Deszken 's Ujszentiványon 's az iskola, pap és kántor vagy tanító házak. — A plebánus, mint szava után tudom, az Anyakönyveket 's jelesebb templomi ékszerait Szegedre hozta 's magánál tartja. — A hivek földjeik művelésére ugyan ki mennek, de ott még állandóan nem lakhatnak. — Kövecz András plebánus, ki a tűz által igen megkárosodott, a lefolyt évnegyedre egész plebánusi fizetését, melly mondása szerént mintegy 300 pgő fra [pengő forint]ra megy, megkapta 's így a menekültekre kormányilag kitűzött évnegyedi mennyiséget, a 75 pgő ftot [pengő forintot], noha ő is a menekültek közé iratott, fel nem vette. Jelenleg Szegeden lakik. — Bokányi József,⁴⁶ volt segédje Szegedre menekülvén, itt honvéddé lett, más vallásra tért 's megházasodott.

A menekültek Szegedről, mindannyian, Május elején plébániáikba visszatértek.

Ha a bébai 's szőreghi lelkészek részletesebb tudósítást adnak, azt utólagosan beküldendém.

Kelt Szegeden Junius 7^{kén} 1849.

Kremlinger Antal
prépost, szegedi alesperes

U. i. Hitelesen értesemre esett, hogy a volt Ráczkereszturra, melly a szőreghi plébániához tartozik már 300 ház[ny]i [lélek]szám[ú] magyar római-katolikus szállítatott. Ezeknek lelkészre minden esetre szükségök lévén; e fiokegyházat lehetne tán ideiglenesen a szőreghi parochia központjává tenni, 's a plebánus is, hogy hivei közt legyen, itt vehetné lakását, annál is inkább, minthogy a melette lévő Gyála helysége le nem égett részébe is magyarok huzodtak.

* * *

44 Farkas János 1816. szeptember 12-én született; 1839-ben szentelték pappá. 1843-tól Apátfalván, 1846-tól Óbénán volt káplán. 1863-tól Csókán, 1865-től Törökkanizsán szolgált plébánosként. 1886-tól Szegeden élt. 1911. április 11-én hunyt el, a szegedi Dugonics-temetőben díszsírja van.

45 Bíró Fülöp 1787-ben született; 1810-ben áldozópappá szentelték. Az 1820-as években tábori lelkész-ként szolgált. 1824-től óbébai plébános, 1843-tól esperesi kerületi titkár volt. 1851-ben magas állami kitüntetést kapott. Az egyházmegyei évkönyvek 1857-ben említik utoljára.

46 Bokányi József 1820-ban született, 1844-ben szentelték fel. 1847-től volt szőreghi káplán. 1849-ben Szegeden honvédek állt és megnősült.

A szőreghi parochiának állapotjárul a következőket van szerencsém
hivatalossan bejelenteni

Szőregh

a parochia anyahelye a mult Február hó 10^{dik} napján a rabló szerb csorda által elfoglaltatott. A lakosok egy nagyobb része a Maros jegén át menekülve Szegedre futott, a többi az ellenség által letartóztatván harmadnapra a helység visszafoglalásakor kiszabadítottatott. A visszafoglalás alkalmával, ne hogy az ellenségnek többé menedékhelye legyen; a templom, paplak, szoval az egész helység a mieink által fel gyujtva a lángok martaléka lön. Sejdítvén már Február hó elején a fenyegető veszedelmet, az Anya Könyveket, egyház pénztárát, templomi bútorokat, és miseruháknak nagyobb értékű részét Szegedre általvittem. Elűzetvén a környékről jött, az egész nemesi bánságból, a Szerb rabló csoport, a Magyar lakosok azon mindnyájan visszatértek és amennyire tehetségök engedte elégett házaiknak egy részecskéjét befődték hogy benne lakhassanak, várván a kormánytól a segedelmet, melly nekik megadatni ígértetett. Eszerént tehát mint hogy szőreghi hiveim, régi lakhelyüket ismét elfoglalták, az Isten tiszteletet, a mult Majus hó 27^{kén}, az az Pünkösöd napján tartani elkezdtem, mellyet Szegedrül, naponként magam lovain kirándulva folytatok. Egyházam nagyobb kárai e következők: négy harang, melly Debreczenbe vitetett. A Monstrancia és Ciborium elraboltatott. Az orgona, Tabernaculum, és három Oltár Kő és más egyéb apróságok össze romboltattak. Az Oltárok, Szonok-szék és padok épen maradtak. Ideiglenessen kölcsönöztem a Szegedi Ferencziektől egy portatilit [oltárkövet], [hogy] addig is még Temesvár bé nem vétetik Sz. Mise áldozatot tarthassak. Egy Tabernaculumot is készítetttem, és a templom ajtait mellyek össze zuzattak megujítani rendeltem olly alku mellet, hogy ha az álladalom a mesternek bérét ki nem fizetné, a templom pénztárából fizetendem ki. Óhajtható volna, hogy az álladalom mennél előbb fedeztetné bé a templomot, ne hogy az essőzések által, a boltozatban tetemes kár történjék. — Mellynek tellyesítését a Kormánybiztos Úr akinél ez iránt már kétszer voltam, kieszközökní megigérte.

Deszk

fiok helység. Szinte Szőregh sorsára jutott a Magyar és Dalmát lakosok majd mindnyájan elfutottak, de jelenleg az elégett lakhelyeiket ismét elfoglalták. A kápolnából megmentetett a Monstrancia, Ciborium és miseruhák, e szerént tehát monstrancia és ciborium hiányával se vagyok.

Gyála.

Kivévén negyven egynehány házat egészen elégett, a magyarok megmentvén futással magokat, jelenleg az említett épen maradt házakat elfoglalták.

Ó Sz. Ivány.

Ezen fiok helység, a kápolnán, iskolán és egynehány házon kívül mellyek leégtek ép-ségben maradt, a lakosok visszatértek.

47 Róka József kanonok (1790–1858). SzPL I. 1. b. Szőreg, 32. sz. (650/1849.)

Új Sz. Ivány

egészen a lángok martaléka lőn, a magyarok és németek, kik ott léteztek, kivéven egynehányan, Szegedre menekültek, de jelenleg visszatérnek.

Térvár.

Kisebb fiók helység, fele elégett, a többi épen maradt, a lakosok kiknek házaik elégtek Ráczkeresztúron foglalnak helyet.

Ráczkeresztúr.

Ezen fiók helységben ez előtt kevés számú magyar hiveim voltak, de amidőn a Ráczok lakhelyeiket elhagyták, különféle különböző helyekről származott Magyar lakosok önkényessen és minden felsőbb engedély nélkül foglalták el, azért nem tudhatni, hogy megmaradhatnak-e ott vagy nem? Eziránt ugyan kérdést tettem már a Kormánybiztos úrnál,⁴⁸ de őnéki utasítása nem lévén semmi bizonyosat se mondhatott. Ha ezen helység jelen állapotjában maradand, anélkül hogy parochia alapíttatnék, minthogy az Anyahelységtől két órányi távolságra fekszik, el nem lehet [látni a lelki szolgálatot]. — Ezen hivatalos jelentésemből kitűnik, melly sullyos légyen reám nézve mostani állításom, de ha a jó Isten egészségemnek kedvezend kettőztetett erővel fogok igyekezni amennyire lehetséges leend papi hivatásomat tellyesíteni. A rendnek megtartása végett, eljártam minden alattam lévő helységeket, és olly rendelést tettem hogy reggel hét órakor a fiók helységekből, akinek valamilyen papi szolgálatra van szüksége jelentse magát, nehogy Szegedre ahol lakásom vagyon, kénytelenítessen menni. A lelkek számát, a megyei kormány irányzása végett, az ide mellékelt + alatt czélszerűnek véltem bemutatni. — Ki is egyéb iránt megkülönböztetett tisztelettel vagyok.

Szegeden 20^{dik} Junius 849.

Nagyságos és főtisztelendő püspöki
Helynök Úrnak.

alázatos szolgálja
Követs Endre
szőregi plébános

48 Osztróvszky József (1818–1899).

DATA COMPLEMENTING THE HISTORY OF THE ROMAN CATHOLIC VICARAGE OF SZŐREG
IN 1848–1849

Szőreg represents a characteristic location in the history of the fight for freedom. Following the turn in September, the conflicts becoming sharper between nationalities led to armed incidents in the village, thus damaging the peaceful co-existence of the Orthodox Serbs and the Catholic Hungarians. The village represented an important station in the military campaign of Mór Perczel on the Bácska area, and it also represents the location of a decisive battle fought on the last days of the fight for freedom. The vicar of Szőreg, Endre KÖVETS, also took part in the fight for freedom (very probably he served as army chaplain in Szeged), for which he was expelled from service for several years. The reports that follow provide an account of the state of the vicarage and its affiliates in the summer of 1949, that is, after the fight against the Serbian movement in the southern regions but prior to the battle of Szőreg which had an important role in the history of the fight for freedom. It is evident from the letters that most of the villages around Szeged and Szőreg were burnt down during the fights and most of the population fled from their homes. It also turns out from the documents that no catholic vicarage operated in Szőreg in the period between February and May 1949. The church, too, was seriously damaged as a result of fire and depredation. The vicarage expected financial support for reconstruction – upon the initiative by government representative József Osztróvszky – from the Hungarian government. The two reports represent data complementing the history of Szőreg, the villages of the Northern Bánát, and the Csanád diocese in 1848 and 1849.

BURA LÁSZLÓ

A SZATMÁRI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZMEGYE 1945-1956 KÖZÖTT: AZ EGYHÁZ RÓMÁTÓL VALÓ ELSZAKÍTÁSÁNAK KÍSÉRLETE

A szatmári római katolikus egyházmegye közel 200 éve alakult s vált az egyetemes egyház helyi részegyházává, közösségévé. Az egyházmegye területe az első világháborút követően – az 1940–1945 közötti időszakot kivéve – az állami közigazgatás tekintetében több utódállam részévé vált. A Szatmárnémetiben (Romániában) székelő megyéspüspök a Magyarország és Csehszlovákia, később a Szovjetunió közigazgatási területéhez tartozó részeket helynőkök révén kormányozta.¹ Az 1990-es éveket követően a szatmári püspökséget az egykori püspökség Románia területén levő részei alkotják.²

Az egész egyházmegye történetének szakszerű megírása a fentiek alapján igen szer-teágazó és munkaigényes feladat. Csekélyebb mértékben ugyan, de hasonlóan ilyen a mai, területileg megfogatkozott püspökségé is. Megnehezíti a feladatot, hogy az egy-ház láthatónak és láthatatlannak kettős egysége, az a látható intézmény és szervezeti közösség, amelyben a láthatatlan kegyelmi valóság, isteni üdvösség megvalósul, emberi és isteni elemekből álló egyetlen összetett valóság.³ Az egyháztörténeti tárgyú munka tehát nem lehet csupán események egyszerű, tárgyyszerű számbavétele, egymás mellé állított tények sorolása,⁴ de valamilyen illusztrált dogmatörténet sem.

Az egyháztörténet teológiai diszciplína, mivel az emberi természetes megismerő ké-pesség mellett a megismerés különös forrását és mércéjét is alkalmaznia kell: a kinyi-latkoztatást, következésképp nem szabad szétválasztanunk az egyszerre jelen levő ter-mészetest és természetfelettit, amit viszont nagyon megnehezít vizsgálatuk egymásától eltérő módszere is.

Tanulmányunkban a fentebbi elvek és szempontok szellemében kíséreljük meg átte-kinteni az egyházmegye történetének azt az évtizednyi időt kevéssel meghaladó korszakát, amelynek időhatárai az egyházmegye területének szovjet megszállását (majd a ro-mán állam közigazgatása alá kerülését) megelőző hónapok és az egyház Rómától való elszakítása kísérletének megíiusulása.

A szatmári részegyház élete és eseményei tulajdonképpen nem szakíthatók ki a na-gyobb, egyetemesebb keretektől – konkrétan az országos eseményektől, esetenként az egész kommunista táborra jellemző folyamatokból –, a korszak bemutatásában a főbb

1 Időközben a Szentzsék létrehozta az ungvári és a mérki apostoli kormányzóságot.

2 A Szentzsék Kárpátalján apostoli adminisztratúrát létesített, a magyarországi része a debreceni püs-pökség, szlovákiai része a kassai püspökség igazgatása alá került.

3 Vö.: *Lumen gentium*, 8. fejezet.

4 Így semmiben sem különböznék az általános történeti munkáktól.

események és szellemi áramlatok részletes bemutatására mégsem törekszünk.⁵ Ezek a helyi egyházat alkotó közösség számos tagjának sorsában egyéni életét érintő eseményekként, egyéni sorsokban realizálódnak, sokaságuknak külön – külön számbavétele azonban az egészet, az összképet tekintve az általánost nem módosítja.

A szatmári egyházmegye fentebbi korszakáról igen kevés az egykorú írásbeli dokumentum,⁶ némely eseményére érintőlegesen utal rá külföldön megjelent egyháztörténeti munka. Több, az 1990-es változást követő időszakban megírt egyháztörténeti munka viszont már foglalkozik ennek az időszakkal az eseményeivel, jelenségeivel is,⁷ többnyire kortársak – résztvevők vagy az események tanúinak – szóbeli / írásbeli közléseire alapozva.⁸

A visszaemlékezők közlései többször ellentmondóak, az adatközlésben pontatlanok, egyoldalúak. Az immár írásba foglalt visszaemlékezéseket, közléseket olvasva a visszaemlékezőt olykor elfogultnak, az események, személyek megítélésében némely esetben túlzóan énközpontúnak érezzük.⁹

A forrásokból merített adatok és hivatkozások közlésekor tanulmányunkban szakszerűsége és pontosságra törekszünk, az események és szereplők, a jelenségek megítélésben a kortársak mércéjével mérünk, megítélésükben ugyanis minden más mérce csal. Az egyéni cselekedeteket, megnyilatkozásokat korabeli, némely esetben későbbi megítélésüknek megfelelően idézzük ugyan, valós értéküket azonban nyilvánvalóan a nagyobb történelmi távlat fogja megmutatni.

Amikor 1942-ben Scheffler János személyében az egyházmegye a három évvel azelőtt lemondott Fiedler István¹⁰ helyett új megyéspüspököt kapott, az egyházmegye

5 A két világháború közti történelmi eseményekkel, a nemzeti szocializmus, fasizmus, bolsevizmus, kommunizmus eseményeivel és törekvéseivel történelmi művek sokasága foglalkozik.

6 A plébániákon a Historia Domust kevesen, főként igen hiányosan vezették, számos eseményt, jelenséget nem mertek írásban rögzíteni, feljegyezni. Az egyházmegye levéltára [a Szatmári Püspöki Levéltár rövidítése a továbbiakban: PLSz] is nagyon hiányos, a püspökség titkárát, általános helynökét, illetőleg Scheffler János megyéspüspök letartóztatását követő házkutatások során az Államvédelmi Rendőrség a püspökség épületéből sok dokumentumot elvitt, a levéltárából éppen a lényeges, a fentebbi korszakra vonatkozó anyag javarésze hiányzik.

7 Sipos Ferenc, az egyházmegye kormányzója kéziratosa munkája foglalkozik Scheffler János megyéspüspök életével és munkásságával, röviden a halála utáni eseményekkel, beleértve a maga vikáriusi megbízását is. A nyomtatásban megjelent munkák közül az egyházmegyére vonatkozó utalásokat és anyagot találunk (időrendben): SALACZ GÁBOR: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*. München, 1975.; VIRT LÁSZLÓ: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. Egyházforum. Budapest–Luzern, 1991.; BURA LÁSZLÓ: *Hűségesen, fáradszomjasan*. Scheffler János szatmári megyéspüspök életútja. Újvidék, 1991.; BURA LÁSZLÓ: *A szatmári római katolikus püspökség*. In: Erdélyi egyházaink évszázadai. Bukarest, 1992.; HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. Szerk. MARTON JÓZSEF III. Abaliget, 1996.; Márton Áron emlékkönyv születésének századik évfordulóján. Kolozsvár, 1996.; TEMPFLI IMRE–SÍPOS FERENC: *A szatmári római katolikus egyházmegye író papjai*. Szatmárnémeti, 2000.

8 Főként Virt László és Hetényi Varga Károly alapoz szóbeli és írásbeli visszaemlékezésekre. Több adatközlésük ellentmondása is ebből ered. – Az egyházi levéltárak korabeli anyaga is adatokkal szolgálhat, de ezek anyaga nagyon hiányos, mert a korabeli állapotok miatt ezekben az egyház intézkedéseit többnyire nem, a titkos ordinárusokét egyáltalán nem jegyezték fel, az államilag elismert egyházi központ (és az ennek nevében rendelkezők) átiratai / közlései pedig nyilvánvalóan nem tükrözik az egyházi élet valóságát.

9 Ilyenek érezzük Révész Gábor visszaemlékezéseit és bizonyos mértékben a Tyukodi Mihályét is.

10 A szatmári egyházmegye több papja revizionista politikai mozgalomba keveredett, kapcsolatba került az ún. Rongyos gárdával. Papjainak mentése érdekében Fiedler István püspök 1939. november 30-án

területe – rövid ideig – az alapítása korabelivel egyező volt, a II. világháború befejezése után ismét több ország területére szakadt. Romániában maradt a székhelye, Szatmárnémeti, valamint a szatmári és a máramarosi főesperességbe szerveződő öt esperei kerület. Romániában élő híveinek száma mintegy hetvenezzer,¹¹ többségükben magyar anyanyelvűek, a sváb származásúak egy része még őrzi német (sváb) anyanyelvét, többsége csak származástudatát, kevés köztük a szlovák nyelvű. Román anyanyelvű római katolikusok még nem éltek az egyházmegye területén.

Az egyházmegyét és a területén élőket a Trianon utáni időszak gazdasági (a román földreform) és társadalmi-politikai intézkedések és áramlatok érintették (a magyarság nemzeti elnyomása, a visszanémetesítési törekvések; a magyar nyelvű egyházi iskolák és óvodák megszüntetése, az irredentizmus, a magyar revizionizmus). 1940 után a hitleri propaganda hatására megjelentek a nemzeti szocializmus és a fasizmus eszméi (a Volksbund szervezkedése, katonákat toboroznak az SS-be), terjedt az antiszemita propaganda, s az egyháznak, a híveknek szembesülniük kellett a zsidók deportálásával is.

Szatmárnémeti bombázásakor a püspökséget ért találat következtében majdnem egészében elpusztult a püspök udvari papsága,¹² 1944 őszén a német identitású hívek jelentős száma (esetenként egész községek papjukkal együtt) Németországba távozott, számos egyházmegyes pap is külföldre távozott.¹³ Az orosz csapatok bevonulásával egyszerre megtorpant, az egyház életében a háború befejezése előtti három évben kibontakozó fellendülés (új plébániák, filiák szervezése, katolikus gimnáziumok, tanítóképzők, elemi iskolák, óvodák, szeminárium, Mária Kongregációk, katolikus sajtó, könyvkiadás, új szerzetesrend (szaléziek) megtelepülése, Katolikus Karitás, Katolikus Akció). 1945 januárjában sokezer sváb származású (többségében német nevű) hívót a Szovjetunió munkatáboraiába deportáltak. A román közigazgatás bevezetésekor újra megjelent (s fokozatosan erősödött) a román nacionalizmus. Mint minden szomszédos kommunista vezetésű államban, Romániában is megkezdődött a vallásellenes küzdelem, az ateista propaganda, az Egyház és a vallásgyakorlás tervszerű visszaszorítása, illetőleg a megsemmisítésére való törekvés. Az ötvenes évek elejétől Romániában minden szakterületen (minisztériumokban, központi intézményekben) szovjet tanácsosokat helyeztek, ők irányították a gazdasági – politikai tevékenységet.

Nem egyszerűen a korszak pusztá eseménysorát szeretnők számba venni, hanem arra is szeretnénk (valamelyes) választ keresni, hogyan alakult ebben az időszakban Jé-

lemondott. Több pap a letartóztatás elől külföldre szökött, a letartóztatottakat decemberben kiutasították Romániából.

11 A hívek számának becslése a háborús körülmények következtében nem pontos.

12 Kovács Gyula prépost-kanonok, Szeibel István irodaigazgató, Gyurkovics Károly egyházmegyei tanfelügyelő, helyettes irodaigazgató, Korlát Ferenc szemináriumi lelkiigazgató, hittantanár, Manfrédi Gáspár szatmári székesegyházi segédlelkész, Juhari Gábor udvari káplán. Ugyanekkor meghalt 3 papnövendék, egy ferences laikus testvér, két irgalmas nővér, Pap Dénes erdélyi egyházmegyes pap és hat világi.

13 Híveivel együtt távozott Nagyszokond, Szinfalu, Barlafalu (az egyházmegye kárpátaljai, később Ukránhoz tartozó részéből Királymező) plébánosa, rajtuk kívül a Romániában maradt egyházközségekből Bárszony József, Baumgartner Alajos, Dobos János, Kaplonyi Gyula, Kuncz József, Lőrincz Lajos, Luczky Ferenc, Merk József, Müller János, Sándorfi János. Politikai szereplése miatt a román határolom elől 1945-ben Magyarországra távozott Pakocs Károly általános helynök (1947. december végén visszatért).

zus küldetése egyházában, illetőleg a Krisztus-hívőknek a szatmári részegyházon belüli közösségében.

Kiindulásunk az a tény, hogy a részegyházban az apostolutód a püspök, ő őrzi az apostoli hagyomány folytonosságát és a hagyományról tett tanúságával biztosítja annak hitelességét,¹⁴ örködik a krisztushívők felett, tanításával őrzi és terjeszti a hitet.¹⁵

Scheffler János 1945. februárjában kiadott körlevelében¹⁶ ennek tudatában figyelmeztet: „Mindenkor, de különösen ilyen rendkívüli nehéz időkben fontos, hogy az eseményeket szent hitünk fényénél lássuk és az Isteni Mester szándéka szerint jól megértsük.” A híveket az Isteni Gondviselés tanával vigasztalja: „A helyes kiindulás: Minden, ami velem és szent Egyházzal történik, Isten akaratából, legalább megengedő akaratából történik. A világtörténelem eseményeit láthatatlanul a hatalmas Isten irányítja, igaz, másodlagos okok által, de a főirányító, az első és legfelső ok (causa prima) maga az Isten.” Ezért az egyetlen helyes és lehetséges magatartásunk: imádni és elfogadni. „Úgy, ahogy a Mester tette: „Igen, Atyám, mert tetszett Neked.”

Scheffler János pontosan világít rá a helyes egyházképre, amikor világosan ki mondja: kemény próbák, megpróbáltatások, szenvedések következhetnek/következnek, ugyanis az ateizmuson alapuló új társadalom téves elveket fog hirdetni, kérdésessé válhat/válik maga az (isten) hit, elhomályosul a szeretet parancsa, eluralkodik a gyűlölködés (terjed az osztályharc). Veszélybe kerülhet a Krisztus földi helytartójához, a pápához való hűség. De ez hozzátartozik az Egyházhoz, ugyanis a Messiásnak is szenvednie kellett, sőt meg kellett halnia.

A fenti szellemben folytatja: (az Egyházat) „Érhetik kemény próbák. De ezeket az Úr megjövendőlte. Ezek szervesen hozzátartoznak az Egyház életéhez. Nagy tévedés azt gondolni, hogy az Egyház legszebb és legtermékenyebb korszakai a külső fénnel övezett korok. A kényelmes jámborság és az összkomfortos kereszténység nem Krisztus stílusa. Az elpuhít, hanyatlást jelent.”¹⁷

A püspök jól látja, hogy az uralomra jutott rendszer olyan eszméket és törekvéseket is fog hangoztatni – társadalmi egyenlőség, közjó, stb. –, amelyek keresztényi módon megélve sokakat közelebb vihetnek a Teremtőhöz: „Az Egyház örökre szóló küldetése nincs meghatározott társadalmi és gazdasági rendszerhez kötve. A történelem folyamán Istentől nyert vitalitással tudott beilleszkedni minden új történelmi keretbe. Most is. Egyenesen örül olyan életformának, amely becsületes és igazságos lélekkel a népnek mind szélesebb rétegeit akarja a Teremtő szándékai szerint boldoggá tenni.”

Tudja, hogy a hívek és a papság is szembesülni fognak a kommunista társadalomban szerveződő szervezeti-politikai étellel, ezért figyelmeztet: „A papok gondosan tartózkodjanak mindennemű pártpolitikától. A pap nem lehet egy pártnak a tagja, mert ő „mindenkinek mindene, hogy mindenkit üdvözítsen (I. Kor. 9,22)” Magától értetődik – folytatja –, hogy vallásellenes pártnak vagy szervezetnek sem pap, sem világi hívő nem lehet tagja.”

14 J. Ratzinger bíboros (1963) és K. Rahner (1966) megfogalmazásai. Vö.: BÉKÉS GELLÉRT: *Egyház a Lélek erőterében*. Pannonhalmi: Bencés Kiadó, 1999. 52 – 53.

15 Vö.: Christus Dominus. *Határozat a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban*. In: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*. Bp., 2000. 271 – 307.

16 1945. február 6-án kibocsátott 1. sz. (litografált) körlevél. In: PLSz.

17 Uo.

Félreérthetetlenül megfogalmazza (minden kerületi esperesi gyűlésen elmondja) a lehetséges keresztény magatartást: a hatalomnak engedelmeskedni kell mindabban, ami nem érinti a hit dolgait. A hit dolgaiban azonban megalkudni nem szabad.

Scheffler János is elmehetett volna az országból, (Apor Vilmos vértanúhalála után) felajánlották neki a megüresedett győri püspökséget. Ő azonban hű kívánt maradni egyházmegyéjéhez, közölte, hogy ő nem kéri, s csakis a Szentatya kifejezett óhaja esetén vállalja el.¹⁸

Az 1945–1947 közötti időszak a kommunista hatalom szemszögéből még átmeneti, az egyházat érintően egyelőre csak egyes személyek zaklatásában, rövidebb-hosszabb ideig tartó letartóztatásokban, esetenként törvényszéki tárgyalásokban, ezt követően bebörtönzésben nyilvánult meg.¹⁹

A szatmári római katolikus egyházmegyében – a lelkiekben, a hívek életében – érezhető a megyéspüspök tanító munkája, meggondolt szervező tevékenysége. A püspök ismételten szorgalmazza a nép öntudatos eucharisztikus nevelését (elméletileg is megindokolja szükségességét), az ünnepeken tevékeny bekapcsolását az áldozati cselekménybe,²⁰ ösztönzi Jézus Szent Szíve tiszteletének és a Szűzanya Szeplőtelen Szívének tiszteletét, az Oltáriszentség tisztelete fokozását a plébániai közösségekben, a rózsafüzér imádkozását. A Szentatya szándékát – a Boldogságos Szűz Mária testestől való mennybevitеле dogmájának kihirdetését – nemcsak ismerteti, hanem megtoldja a maga meggyőződésével és meglátásával.

Mindezekben az egyházmegyei papság mellett jelentős segítsége a Jézus Társasága és a Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrendje. A jezsuiták segítségére vannak a közös lelkipásztori megbeszélések megszervezésében (is), mindkét szerzetesrend komolyan foglalkozott a püspök által kiemelten támogatott hitbuzgalmi egyesület, a Mária Kongregáció ifjúsági és felnőtt egyesületeinek működtetésével, kezdeményezték, szervezték a püspök által elképzelt felnőttoktatást. Az 1947 tavaszán megindított előadássorozatot maga a megyéspüspök indította el *Az egyház a nagy vihar után* című előadásával.²¹

A katolikus értelmiség nevelése céljából szorgalmazott tevékenységek mellett Scheffler János az élete egyik fő céljának tekintett korszerű papnevelés megvalósítása terén is kezdeményezett, a papi hivatások támogatása céljából Szatmárnémetiben (a középiskola felső tagozatán tanulók számára) kissemináriumot alapított.²²

18 Vö.: RÉVÉSZ GÁBOR: *Emlékeim Scheffler János püspökről*. Szatmári Friss Újság, VI. évf. (1995) 191: 5, 1995. IX. 29.

19 Néhány napra letartóztatták Czumbel Lajost, Scheffler Ferenc gazdasági igazgatót, (valutázás vádjával) Márton József mezőfényi plébánost, ugyanezzel vádolva őt évre bebörtönözték Tillinger Ferenc csanádosi plébánost.

20 Az Eukarisztia közös ünneplése és vétele valósítja meg a hívek közösségét Krisztussal és testvéri közösségüket egymással, az Eukarisztia formál bennünket egyházzá és tesz alkalmassá arra, hogy mint egyházi közösség felajánljuk a Lélekben Krisztus áldozatát s vele önmagunkat az Atyának. (Vö.: BÉKÉS GELLÉRT *l. m.* 55.)

21 Az előadást a Szent Erzsébet Leánygimnázium tornatermében tartotta 1947. március 24-én.

22 Az 1946/47-ben tanévben alapított kissemináriumba hat középiskolás tanuló jelentkezett, a következő (egyben a feloszlata előtti utolsó) tanévben már 27-en voltak. Tanulmányi és lelki igazgatójuk Tyukodi Mihály, a katolikus főgimnázium latintanára.

A hívek lelki gondozása a plébániák gyakorlatában, a jezsuiták és a tanítással foglalkozó irgalmas nővéreknek (főként a középiskolákban és a Mária Kongregációkban végzett) oktató- és lelki nevelő munkája, a papság nevelő munkája a kissemináriumban és a szemináriumban, a felnőttképzés néhány formája bizonyosan hozzájárult ahhoz, hogy a későbbi küzdelmes időszakban a katolikus egyházhoz hű hívők tudatosan segítettek az egyházmegye papságát a Szentatya hűségében való megmaradásban.

A Szentszék képviselőjét, Andrea Cassulo nunciust, 1947 áprilisában Patricius O'Hara püspök, címzetes érsek váltott fel.

A Román Népköztársaság 1947. december 30-án történt kikiáltása után csakhamar jelentkeztek a kommunista hatalom stratégiájában kidolgozott egyházellenes politika megszorító elemei. A kormány 1948. március 2-án az egyházaktól működésüket szabályozó Statutum²³ elkészítését kérte, a katolikus sajtót betiltotta, az állami sajtóban pedig hamarosan megkezdődött az egyház elleni nyílt támadás.

1948. július 18-án Szatmárnémetiben, a Magyar Népi Szövetség székházában tartott gyűlésen Takáts Lajos nemzetiségi alminiszter kijelentette, hogy a katolikus püspökök aknamunkát folytatnak,²⁴ külföldről imperialista célok szolgálatában irányítják őket.²⁵ Elfogyott a türelmi idő, ezért a kormány elhatározta, hogy első lépésként felmondja a konkordátumot a római katolikus egyházzal. Beszédéből már érezkelni lehetett a hatalom további szándékát is: *„A kormány el van határozva, hogy a katolikus püspökökkel szemben feladja a békés megegyezés álláspontját. Lehetőséget adunk, hogy a római katolikus egyház nemzeti egyházzá alakuljon és ne legyen kénytelen a külföldi irányításra hallgatni.”*²⁶ *Megadjuk a módot a híveknek is, a papoknak is, hogy szakítsanak az elzárkózás eddigi politikájával.”*²⁷

23 A román kormány a Hivatalos Közlönyben közölt 62. törvény alapján 3 hónap határidőt szabott az egyházak működési alapját képező Statutum elkészítésére. A római katolikus és a görög katolikus püspökök megbízásából Márton Áron gyulafehérvári püspök készíti el az egyház jog alapelveinek megfelelő Statutum-tervezetet.

24 Az Állambiztonság (Politikai Rendőrség) az egyház vezetőit szigorúan figyelte, tevékenységükről összefoglaló jelentéseket készített. Ezek a jelentések szemléletesen tükrözik, hogyan készítette elő politikai terveit a hatalom az egyház(ak) felszámolására. A római katolikus püspökökről 1948 januárjában készített jellegzetesen koncepciósi jelentések egyike, a (nagyváradi püspököknek nevezett) Scheffler Jánosról szóló [Jelentés a nagyváradi római katolikus püspökök, Schaffler[sic!] János antidemokratikus tevékenységéről. In: a Román Hírszerző Szolgálat Irattára, D-alap 2343. sz. dossziéja, 226–233.] Beszámol arról, hogy ő is terjesztette Márton Áron 1988/1947-es pásztorlevelét, amelyben megtiltotta a római katolikus papoknak, hogy a Magyar Népi Szövetségben bármilyen tevékenységet fejtsenek ki. Ezt követően terjedelmesen idéz a Nagyváradon, Lestyán esperes házában, a papoknak elmondottakból, többek között a papság politikai működésére, magatartására mondottakat.

25 A Scheffler Jánosról készült jelentés szerint a püspök O'Hara nunciuszunk keresztül kapcsolatot tart fenn a Vatikánnal. Gyanítják, hogy a pápa utasításait közvetítette részére a Rómából, a rend egyetemes kongresszusáról hazatérő Gerencsy Pál nagyváradi premontréi kanonok [Ugyanis a kanonokot magánkihallgatáson fogadta a pápa.] – A püspök propaganda és tájékoztatási lehetőségeként említi a jelentés az Actio Catolica vallási egyesületet. – Állítása szerint (alkalmi bizalmasok útján) közvetlen kapcsolatot tart a Mindszenty vezette magyar reakciós egyházzal. (A jelentés kelte: 1948. január 20. Részleteket közöl: Romániai Magyar Szó, 1999. március 12. sz. 16.)

26 A kommunista hatalom olyan, az államot kiszolgáló egyházat akart teremteni, amelyik nem az egyetemes egyház megjelenési formája és megnyilvánulása, amelynek vezetője az egyetemes egyháztól független. Ez egyben azt is jelenti, hogy megszakítja az apostoli hagyomány folytonosságát a részegyházban, ugyanis a püspök nem személyi viszonya révén apostolutód, hanem azért, mert annak a püspöki testületnek a tagja, amely mint testület, utóda az apostolok közösségének.

Másnap, 1948. július 19-én a román kormány felmondta a Szentszékekkel 1921-ben kötött, 1929. június 12-én ratifikált konkordátumot. Ezt követően (valamennyi római és keleti szertartású katolikus püspök részvételével) a püspökök Bukarestben konferenciát²⁸ tartottak, amelyen memorandumot fogalmaztak meg, sajnálatukat kifejezve a konkordátum felmondása miatt.

Ugyanezen a napon adta ki a Szentszék a titkos ordináriusok kinevezésére vonatkozó dekrétumát (*Nominatio substitutorum*). Előre látva a kommunista hatalom egyház-üldözését, a törvényes egyházkormányzat biztosítása céljából minden püspöknek két utódot kellett kijelölnie, akiknek joghatósága a püspök internálása, letartóztatása, bebörtönzése esetén az egyházmegye teljes jogú kormányzása.²⁹

A továbbiakban a Szentszék arról is intézkedett, hogy a püspökök bebörtönzése esetén a papszentelés lehetősége biztosított legyen, ezért minden egyházmegye számára titkos püspökök szentelését rendelte el.³⁰

Az iskolák államosításával párhuzamosan az állami kultusztörvény azt is elrendelte, hogy a szerzetesrendek tagjai kolostorukba vonuljanak vissza. A szatmári egyházmegyében ez elsősorban a Jézus Társaságát, a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációját, a Kegyesrendieket és a Keresztény Iskolatestvéreket érintette, a Szent-Ferenc rendi szerzetesek iskolai oktatásban nem vettek részt (kolostorukban életek), a szaléziánusok plébánián működtek.

Az áprilisban életbe lépett alkotmány megvonta az egyházak iskolafenntartó jogát, július végén pedig (már a hivatalos rendelkezések közzététele előtt) megkezdtek az egyházi iskolák és intézmények államosítását, az államosítási dekrétumot a Hivatalos Közlöny augusztus elején közli.³¹

A Román Népköztársaság augusztusban közzölt új kultusztörvénye³² csak három katolikus püspökséget ismert el: a gyulafehérvári és a Iași-i latin és a kolozsvár-szamosújvári keleti (görög) szertartásút. Az állam szempontjából ettől kezdődően a szatmári (s természetesen a nagyváradi, temesvári) püspökség főesperességnek számít és a gyulafehérvári püspökség hatáskörébe tartozik. A román kormány szeptember 16-i

27 A miniszter beszéde vezércikként jelent meg a Szatmárnémetiben megjelenő Szabad Élet című napilap IV. évf. 162. számában, 1948. július 19-én.

28 A konferenciát 1947. július 22-én tartották. Sem erről, sem a többi püspöki konferencia megbeszéléséről semmilyen hivatalos okirat nem maradt fenn. Vö.: Román Püspöki Kari Konferencia titkárságának 116 / 1995. nov. 15-i átirata. In: PLSz.

29 A Szentszék *Nominatio substitutorum* kezdetű dekrétuma 1948. július 29-i keltezésű. A dekrétum a törvényes joghatóság folytonosságának biztosítására előírta, hogy a hivatalba lépő ordináriusnak azonnal ki kellett neveznie várakozó utóda utódját, hogy a két tartalék biztosított legyen. A Szentszék rendelkezése értelmében az ordinárius joghatósága letartóztatása pillanatában megszűnik, azonnal érvénybe lép a tartalékának a joghatósága.

Valószínűnek tűnő feltételezés, hogy akkor, a dekrétum megjelenése után Scheffler János Pakocs Károlyt (helynökét) és Bogdánffy Szilárdot (titkárat és tanácsosát) jelölte ordináriusnak.

30 A szatmári-nagyváradi egyházmegye számára Patricius O'Hara nuncius Bukarestben, 1949. február 14-én Bogdánffy Szilárdot szentelte püspökké.

31 175. sz. Kormányrendelet, 1948. augusztus 3. In: Hivatalos Közlöny 177. sz. Ezzel párhuzamosan a 176. sz. Kormányrendelet kimondja a tanügyi célokat szolgáló egyházi, szerzetesi és magánjavak államosítását.

32 Ezt is a Hivatalos Közlöny 177. számában közzölték. Az állami szempont szerint egyházmegye megszervezéséhez 750 000 hívő szükséges. Romániában egyetlen katolikus teológia működhet.

ülésén elhatározta, a kultuszminiszter szeptember 17-én táviratban közölte, hogy a kultustörvény életbelépésével megszűnt az a funkció, amelyet Scheffler János a szatmári-nagyváradai egyházmegyében betöltött, őt nyugdíjazták, ezután nincs joga az egyházmegyét képviselni és érvénytelen minden cselekedet, amelyet püspökként végez. Felfüggesztését a Hivatalos Közlönyben is közzétették.³³ Scheffler János kérte a rendelkezés hatálytalanságát, (természetesen eredménytelenül),³⁴ ugyanakkor értesítette a bukaresti apostoli nunciust is.³⁵

A román állam és az ortodox egyház a románság vallási egységének megvalósítására törekedve a Kolozsvárra összehívott, küldötteknek tekintett/minősített görög katolikus papokkal³⁶ kimondatja a Rómával való unió felmondását, december 1-jén a Román Népköztársaság a görög katolikus egyházat hivatalosan megszüntetnek nyilvánítja.³⁷

A következő időszakban a görög katolikus papok sokaságának bebörtönzése következtében híveik egy része római katolikus templomokba jár, az állami hatóságok tiltják lelki gondozásukat, s ezért számos római katolikus papot zaklatnak.³⁸ A szatmári római katolikus egyházmegye területén jelentős számú magyar anyanyelvű keleti szertartású (görög) katolikus egyházközség (is) működött. Ezekről a román ortodox egyház (és az állam) még két teljes éven át megfeledkezett.³⁹

Az egyházkormányzást érintő állami átiratokat Márton Áron gyulafehérvári püspök elküldte Scheffler János püspöknek. Ő válaszában közölte, hogy jogosságukat nem ismeri el, de a konfliktuskeresésnek még a látszatát is kerülni akarja, ezért, minthogy számára az adminisztratív intézkedéseket a kormány lehetetlenné tette, az „adminisztratív aktusokat” ezután a szatmári egyházmegyében általános helytartója, Pakocs Károly, a nagyváradiban Schiffert Béla apostoli protonotárius fogja aláírni.

A levélben Scheffler János utal Márton Áronnak a bukaresti püspöki tanácskozáson kifejtett álláspontjára is: joghatósága egyetlen egyházmegye területére van korlátozva és így idegen egyházmegyék kormányzásába bele nem szólhat. Erre vonatkozóan – alapítja meg Scheffler János – az *Egyház legfőbb Elöljárójának tudta és beleegyezése nélkül egyikőjük sem tehet semmilyen javaslatot*. Ettől függetlenül az összes erdélyi és kapcsolt részeknek egy főpásztorral való egyházigazgatását gyakorlatilag a híveknek és állapotoknak heterogén volta miatt is keresztülvihetetlennek látja.

33 A fentiekre vonatkozó határozatokat a Hivatalos Közlöny 216. száma közölte.

34 1948. szeptember 25-i átiratának szövege: „Tisztelettel hozom a Miniszter Úr tudomására, hogy a katolikus püspök jogait a Szentszéktől nyeri, felmentéséről is csak neki van joga dönten. Mivel azonban a Miniszter Úr rendeletével joghatóságomban magamat akadályoztatva érzem, ezért az ügynek megfelelő és végleges elrendezéséig tartózkodni fogok olyan adminisztratív intézkedéstől, amelynek államjogi kihatása van.” (Aláírás) Dr. Scheffler János. In: PLSz.

35 Latin nyelven írt levelében értesítette a bukaresti apostoli nunciust és közölte: „Ez a miniszteri intézkedés minden jogi alapot és hatályt nélkülöz. Épp ezért hivatalomnak részint személyesen, részint vikáriusom által a lehetőség szerint eleget kívánok tenni.” In: PLSz.

36 Fenyegetéssel sikerült közel két tucatnyi papot összehívni.

37 Vö.: Hivatalos Közlöny 358. sz./1948.

38 Figyelik és zaklatják a római katolikus templomba járó görög katolikusokat, zaklatják a szentségeket számukra kiszolgáltató papokat, tiltják, hogy római katolikus templomban házasságot kössenek, a katolikus papok nem temethetik el őket. Várkúti Jánost görög katolikus eltemetéséért 1965-ben fel is függesztik.

39 A magyar anyanyelvű görög katolikus plébániák 1950-ig változatlanul katolikusként működtek.

A Szentszék az adott körülmények között belement abba, hogy vikáriusok segítsék Márton Áront a kormánnyal való kapcsolatban, ezt a kormány is elfogadta, s ekkor elismerte a Scheffler János által törvényesen kijelölteket.

Ezt követően Scheffler János úgy kormányozta tovább az egyházmegyét, hogy az állam számára továbbított okiratokat (előzetes egyeztetés után) vikáriusa, Pakocs Károly általános helynök írta alá.

Márton Áron – az állam által elismert gyulafehérvári egyházmegye püspökeként, tehát állami szempontból egész Erdélyre érvényesen – körlevelében közölte: a pápától és a katolikus egyháztól való elszakadást előmozdító gyűlésen való részvétel kiközösítéssel jár.⁴⁰ Az államilag el nem ismert római katolikus egyházmegyek vezetői ezt – a körlevél külön megismétlése nélkül – egyházilag érvényesnek tekintették mind papjaik, mind híveik számára.

Az államilag lefokozott szatmári püspökség gazdasági ügyeinek intézésében gondot okozott, hogy Scheffler Ferenc gazdasági igazgatónak a letartóztatás elől 1948. december 6-án el kellett menekülnie.

Az egyházi kormányzást 1949 elején újabb kormányrendelet nehezíti: egyházi személyeket csakis a Kultuszminisztérium előzetes jóváhagyásával nevezhetnek ki, helyezhetnek át,⁴¹ ehhez társult a kultuszminisztérium Vallásügyi Osztálya állami felülvizsgáló és ellenőrző jogát szabályozó törvény megjelenése.⁴²

Bukarestben 1949. február 14-én Patricius O'Hara nuncius a szatmári – nagyváradai egyházmegye számára titokban püspökké szentelte Bogdánffy Szilárdot, az egyházmegye püspöki titkárát, a püspök tanácsosát.⁴³

A román állam az államsegélyt⁴⁴ nem minden az egyházi szolgálatot végző pap számára, hanem csak az állam szempontjából megfelelőnek tartott papoknak kívánta folyósítani, ezért Márton Áron püspök (s természetesen a többi egyházmegye is) visszatartja az államsegélyt, papjainak megtiltja a felvételét, ugyanakkor visszautasít minden olyan megegyezéskötést, amely a pápai jogok és a katolikus tanítás sérelmével járna. Ezt követően immár teljes lendülettel megindul a katolikus egyház elleni támadás.

A szatmári-nagyváradai egyházmegye számára ennek első komoly megnyilvánulása a püspöki titkár, Bogdánffy Szilárd letartóztatása.⁴⁵ Az állam által elismert egyetlen egyházmegye püspökét, Márton Áront június 21-én tartóztatták le. Ezzel kezdetét vette a gyulafehérvári egyházmegyében a Szentszékhez hű papoknak és a püspök törvényesen kinevezett/megbízott utódainak az üldözése, letartóztatása, amelynek nyílt célja az

40 Vö.: Gyulafehérvári Érseki Levéltár [a továbbiakban: ÉL] 2231 /1948.

41 In: Hivatalos Közlöny, 37. sz. / 1949. február 4.

42 In: Hivatalos Közlöny, 139. sz. /1949.

43 Személyének kiválasztása nyilvánvalóan a megyéspüspökkel való előzetes egyeztetés alapján történt.

44 Vö.: ÉL. 425 sz. /1949.

45 1949. április 5-én tartóztatták le. Letartóztatása körülményeiről a források nem egyformán szólnak. Tény: A letartóztatását megelőző késő esti órában egy nő levelet hozott Hosszú László nagyváradai vikáriustól. Bogdánffy Szilárd gyanúsna ítélte, igen alaposan olvasta/vizsgálta. Feltételezik, hogy valóban Hosszú László írta, máig sem tisztázott körülmények között. (A Nagyváradra hívott Bogdánffy Szilárdnak állítólag magával kellett vinnie a Szentszék számára küldendő okiratot. Honnét tudott erről Hosszú László?) A vonaton Bogdánffy Szilárd észrevette, hogy követik, ezért a nála levő iratokat a vonat WC-jében széttepte. A nagyváradai állomáson az ellenkező oldalon szállt le, helyette (tévedésből) más, a fülkében utazó személyt vettek őrizetbe. A tévedést követően őt kevéssel később a püspökség épületében tartóztatták le.

államot kiszolgáló, magát Rómától függetlenítő egyházi központ létrehozása. A román állam hatóságai a cél elérése érdekében további előkészítő – szervező lépéseket tettek, amelyek egyrészt az egyházi közösségek megsemmisítését/szétszórását célozták, másrészt megkezdték a terveik számára alkalmas személyek felkutatását, kiválasztását, előkészítését.⁴⁶

Szatmárt és Nagyváradot is érinti a szerzetesrendek hivatalos feloszlatása, szétszórása. Két-három fős közösségekben helyezkedtek el a jezsuiták, lényegében a teljes szétszórtság állapotában éltek (ápolásra szoruló öregek két – három kisebb közösségén kívül) a szatmári irgalmas nővérek. Általános főnöküket (Marosán M. Leonárda) és helyettesét (Both Klára) rövidesen letartóztatták,⁴⁷ decemberben letartóztatták Pakocs Károly általános helynököt is.⁴⁸

A feloszlatott szeminaristák számára az egyházmegye vezetősége megszervezte a titkos teológiai képzést, néhányan (rejtve) a püspökségen laktak, másokat vidéki plébániákon helyeztek el,⁴⁹ a titkos teológiára felvettek a (volt) kisszeminárium 1949-ben érettségizett tagjai közül is.⁵⁰ A titkos teológusok némelyik vizsgára – sohasem csoportosan – a püspökségre jöttek⁵¹, többnyire azonban a plébániákra utazó teológiai tanárok vizsgáztattak.⁵²

A szatmári titkos teológia működését a letartóztatások, az internálások miatt a megkezdett formában nem tudta folytatni. A teológusok viszont nem mentek el a gyulafehérvári, egyházilag elítélt állami, ragadványneven „szovrom – teológiára”.⁵³

1950-ben már minden templomon kívüli vallási megnyilvánulást megtiltottak, így a hagyományos húsvéti feltámadási körmeneteket sem tarthatták meg.

Az államhatalom céljainak megfelelő, azt kiszolgáló, már korábban meghirdetett nemzeti egyház megvalósítását célozta a stockholmi Béke-világkonferencia⁵⁴ ürügyén 1950. április 27-én Marosvásárhelyen megtartott ún. békeértekezlet,⁵⁵ melynek vezető személyisége Ágotha Endre és a nagyváradai Pop Iosif⁵⁶ kanonok volt.

46 Minden egyházmegyében számba vették, megkeresték azokat a papokat, akiket valamilyen, a magánéletükben jelentkező botlás, gyarlóság, takargatnivaló miatt zsarolni lehet, másokat korábbi politikai megnyilvánulásaik következtében fenyegettek meg, a becsavagyókat, törtetőket is számításba vették.

47 Kihallgatás és tárgyalás nélkül két évig voltak börtönben Nagyváradon.

48 Vizsgálati anyagát nem ismerjük, így nem tudjuk, hogy azért vitték-e el, mert püspöki helynök volt, avagy a Scheffler János megyéspüspök ellen későbbre tervezett per előkészítése céljából. Kiszabadulása és későbbi működése alapján az egyházmegye papsága azt feltételezte, hogy karrierizmusból az állami célok szolgálatába állt.

49 Olyan plébániára, ahol a plébános teológiai tanár volt, vagy olyan, akinek nevelésükhöz elégséges tudása volt: Felsőbánya, Szinfa, Szinerváralja, Erdőd.

50 Szabó János, Várkúti (Weibel) János.

51 Scheffler János megyéspüspök vizsgáztatta őket.

52 Czumbel Lajos, Dobos János, Tyukodi Mihály.

53 A katonai szolgálatot munkaszolgálatosként teljesítő teológusokat olyan nyilatkozattételre szolgálták fel, amely elítéli, háborús bűnösnek, uszítónak minősíti a pápát. Keszler Tibor, Szabó János, Várkúti János erre nem volt hajlandó, parancsmegtagadásért 4 évi börtönre ítélték őket.

54 1950. március 15–19.

55 Az értekezleten 27 pap vett részt, valamint (beszervezett) világiak. Követelniük kellett, hogy a katolikus egyház kapjon „törvényes Statútumot” a Népköztársaság keretein belül. A szatmári egyházmegyébe tartozó világi hívő sem Marosvásárhelyen, sem később, a kolozsvári gyűlésen nem vett részt.

56 Pop Iosif parlamenti képviselőiséget is vállalt, érdemeiért a Román Népköztársaság Csillaga kitüntetés ezüst fokozatát kapta.

Az egyház törvényes vezetői elítélték a mozgalmat, egyházellenesnek minősítették, a résztvevőket kiközösítés alá esőnek tekintették. A gyűlés célja és jellege nyilvánvaló volt. Az állami szándékot pontosan és meggyőzően érzékeltette a távirat, amelyet a Belügyminisztérium minden közigazgatási központba küldött. A távirat szövege: *„Megalakult a pápa nélküli katolikus egyház. A milícia gondoskodik róla, hogy ne beszéljen ellene senki.”*⁵⁷

A Szezszték a történelmi tapasztalatból tudta, hogy az egyház törvényes jogrendjének megőrzése a részegyházakban,⁵⁸ a törvénytelen nemzeti egyház elleni küzdelem áldozatot és veszélyek vállalását is jelenti, ezért intézkedett úgy, hogy a jogi kérdések megítélését, felügyeletét a nyilvánosság előtt nem szereplő egyházi jogi szakértőre bízta⁵⁹, a nyilvános, hangos szóvivő feladatát pedig a szatmári egyházmegye területén működő P. Godó Mihályra S.J-re.⁶⁰

A kormány valószínűleg meg akarta nyerni a mozgalom, illetőleg a gyulafehérvári püspökség számára Scheffler János püspököt. Május 1-jén beidézték az Államvédelmi Rendőrségre, ahol a parancsnok arra szólította fel, hogy csatlakozzék a mozgalomhoz s írjon ún. „békeharcos” cikket.⁶¹

A püspök tagadó válaszára közölték: meg fogja bánni. Május 4-én közölték vele a kultuszminisztérium határozatát: Szatmárnémeti megszűnt mint egyházmegyei központ, ezután csak esperesi kerület. Tíz nap múlva, május 21-én Stoicu Stoian kultuszminiszter értesítette: székhelyét el kell hagynia, kijelölt kényszerlakhelye a Déva melletti Körösbánya Ferenc-rendi kolostora, amelyet el nem hagyhat, ott senkit nem fogadhat. Május 23-án vitték el.

Scheffler János az eseményről május 22-én futárral értesítette a bukaresti apostoli nunciust, közölte az egyházmegye állapotát, valamint az egyházmegye kormányzása céljából hozott intézkedéseit.⁶² A Szentatya a püspök száműzetése napján értesült az eseményről.⁶³

57 A nagybányai rendőrségen nem értették, hogy mit jelent a távirat és mit kell tenniük, ezért elvitték a plébánoshoz, Beliczay János szalézianus szerzeteshez, megmutatták és megkérdezték tőle: mit csinálnak.

58 A részegyház akkor törvényes, Krisztus „egy, szent, katolikus és apostoli” egyházához tartozó, hitelesen egyházi jellegű helyi közösség, ha az apostoli utódlás folyamatosságában működő püspökkel közösségben él.

59 P. Gurzó Anaklét Szent Ferenc-rendi szerzetest, egyházjogászt bízták meg. A dési rendházban lakott.

60 A megbízások magától értetődően titkos csatornán érkeztek, P. Godó Mihálynak a jezsuita rend romániai provinciálisa négy szemközt továbbította. P. Godó Mihály benső munkatársai közül néhányval közölte, hogy feladatul kapta a nemzeti egyház elleni küzdelem szervezését, a feladat vállalására a jezsuiták 4. fogadalma kötelezi, következésképp – még a valószínű bebörtönzésre is számítva – szó nélkül vállalnia kell.

61 Weisz László, a politikai rendőrség vezetője próbálta meggyőzni. A püspöki palotába visszatérve elmondta a Securitátén történeteket három papjának, arra kérte Galambos Ferenc felsőbányai segédlelkészt, hogy közölje üzenetét a bányavidéki papsággal: *„A szatmári püspök sohase fogja odaadni a lelkét egy nagyobb darab kenyérért.”* Vö.: GALAMBOS FERENC: *Utolsó beszélgetésem dr. Scheffler János püspök úrral.* In: PLSz.

62 A szóbeli (szó szerint betanult) üzenetet Ádám M. Ilona Honoráta irgalmas nővér vitte Bukarestbe és továbbította május 23-án reggel.

63 Ádám M. Ilona Honoráta nővér visszaemlékezésében leírja, hogy a nunciustól tudta, hogy az üzenet még aznap eljutott a Szentatyához, aki a püspök kérésére este áldását küldte száműzetése helyére.

A püspök a száműzetése előtti napon a Szentszék rendelkezése értelmében kijelölte az őt követő ordinarius substitutusokat, az ideiglenes egyházmegyei kormányzókat: Czumbel Lajost, Szvoboda Ferenc kanonokot és Dobos Jánost, s az egyházmegye kormányzását május 22-én este átadta Czumbel Lajosnak.⁶⁴

Az ordinarius substitutus, az ideiglenes egyházmegyei kormányzó⁶⁵ teljes joggal kormányozta a szatmári egyházmegyét, kormányzói minőségét a Szentszék augusztus 3-án a nagyváradi egyházmegyére vonatkozóan is megerősítette.⁶⁶

A törvényes katolikus egyház és a Szentszék közötti kapcsolat megszakítását célozta Patricius O'Hara nuncius kiutasítása.⁶⁷ A romániai katolikus egyházmegyek erről hivatalosan Pacha Ágoston temesvári püspök körleveléből értesülhettek, aki ugyanakkor azt is közölte, hogy az egyháznak meg kell maradnia a Szentszék hűségében.⁶⁸

A következő két évben az egyház és a Szentszék közötti (valamelyes) kapcsolatot a nunciatúrán (is) dolgozó Hieronymus Menges predeáli plébános (az olasz követségen keresztüli) közvetítésével oldották meg.⁶⁹

A szatmári titkos ordinárius ismerve a püspök egészségi állapotát, megpróbált kapcsolatot teremteni a kényszerlakhelyre száműzött püspökkel, anyagiakkal való segítésére is gondolt. A meglátogatására vállalkozó Tyukodi Mihályt távozása után letartóztatták.⁷⁰

64 Vö.: Sipos Ferenc ordinárius kézirata, Révész Gábor kéziratosszaemlékezése. In: PLSz., ill. Virt, i. m. 50. – A joghatóság átadása később, 1967-ben az egyházmegyében feszültséget okozott, krízist váltott ki, ugyanis Szvoboda Ferenc ordinárius nem Dobos Jánosnak, hanem Sipos Ferencnek adta tovább a joghatóságot. (Vö.: Sipos Ferenc kézirata, 348 / B.) Dobos János és Tyukodi Mihály ekkor a Szentszékhez fordultak, hogy Sipos Ferenc helyett az ordinárius Dobos János kellene, hogy legyen. Luigi Poggi utazó nuncius azt közölte, hogy Scheffler János püspök csak két jelöltet nevezhetett meg, a harmadik jelölt az utód számára nem kötelező személyes óhaj. – Fél évszázad távlatából meg kell jegyeznünk, hogy a titkos ordináriusok kinevezése – legalábbis a szatmári egyházmegyében – mégsem volt egészen titkos. Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzói minőségét a papság tudta, világiak is. Legfeljebb azt nem tudták, hogy kinevezése (Rómába való felterjesztése) a Szentszéknek a titkos ordináriusok kinevezésére vonatkozó rendelkezése értelmében történt.

65 Az ordinarius substitutus kifejezésre magyarul (a szatmári-nagyváradi egyházmegyében is, Erdélyben is) a **titkos ordinárius** megnevezést használták. Így használja kézirataiban Sipos Ferenc, a szatmári-nagyváradi egyházmegye későbbi kormányzója is. TEMPFLI IMRE viszont *A szatmári római katolikus egyházmegye író papjai* című könyvében az ordinarius substitutusokat „*helyettes ordinárius*”-nak nevezi, kivéve Révész Gábort, ő „*titkos ordinárius*”. [Tempfli Imre szóbeli közlése alapján a fogalmat azért használja így, mert ezt „így fordítják”. A latin *substituo* ige 2. szótári jelentése: *helyébe állít, helyettesít*. A Szentszék dekrétuma szerint a megyéspüspök megnevezte, kinevezte az őt követő, az ő helyébe álló (két) ordinariust, aki helyette kormányozta ugyan az egyházmegyét, de teljes jogú ordináriusként. (Ez ideiglenes ugyan, de nem alkalmi helyettesítés!).

66 Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzói minőségét a Szentszék a nagyváradi római katolikus egyházmegyére vonatkozóan augusztusban külön is megerősítette.

67 Révész Gábor visszaemlékezése szerint 1950. július 9-én történt.

68 Vö.: VIRT i. m. 40.

69 Hieronymus Menges később letartóztatták és hazaárulásért a nagyváradi katonai bíróság elé állították.

70 Tyukodi Mihály (Szenczi Sándor teológus társaságában) 1950. június 24-én érkezett Körösbányára és bement a Ferenc-rendi kolostorba internált püspökhöz. Távozásakor Déva felé kerékpározott, az úton várták, kémkedés és szervezkedés gyanújával letartóztatták. Öt évet töltött a börtönben. – *Ahogy én láttam ... Márton Áron kapcsolatai más egyházmegyékkel* címen (In: *Márton Áron emlékkönyv*. 147–157) írt visszaemlékezésében elmarasztalóan ír Révész Gábor volt püspöki titkárról, megkérdőjelezi a Scheffler János püspökkel való őszinte kapcsolata igaz voltát.

A nemzeti egyház megvalósításán munkálkodó állam Czumbel Lajossal is próbálkozott. Az őt e célból felkereső MNSz aktivistát egy későbbi időpontra visszahívta. A sikerével már eldicsekvő aktivista akkor megdöbbenően hallgathatta az egyházmegyei kormányzó teológiai és egyházi okfejtését, amelyben megindokolta a békepapi mozgalom egyházi törvénytelenységét. Czumbel Lajos a mozgalom egyházi értékelését valószínűleg nemcsak az állami küldöttnek szánta, hanem a néhány ingadozó papjának is. A szomszéd szobában ugyanis – a kormányzó zseniális megoldása – ott ültek az adott időpontra meghívott ingadozók, akik a félig nyitott ajtón keresztül hallgathatták végig az ordinárius közlését.⁷¹ Az állami hatóságok nyilvánvalóan bizonyosan tudták, hogy az egyházmegye kormányzója Czumbel Lajos. A letartóztatásból 1950 végén kiengedett Pakocs Károly Szatmárnémetibe érkezve ezért szólította fel, hogy a román kormány kívánságára adja át neki a joghatóságot.⁷² Czumbel Lajos határozott álláspontja, Rómához való hűsége elkerülhetetlenné tették eltávolítását. A politikai rendőrség 1951. március 10-én letartóztatta.⁷³ Letartóztatásakor életbelépett a kijelölt utód, Szvoboda Ferenc egyházkormányzói joghatósága.⁷⁴ A gyulafehérvári egyházmegye ordináriusát⁷⁵ is ugyanekkor tartóztatták le. A láthatóan egyre fokozódó helyzetben az állami üldözés miatt a Szentszék felhatalmazta Jakab Antal gyulafehérvári egyházmegyei kormányzót, hogy ne lépjen a nyilvánosság elé, hanem megfelelő csatornák útján titokban kormányozzon.⁷⁶ Bizonyára ugyanezen alapon így járt el Szvoboda Ferenc is.⁷⁷

Ezt az állapotot használta ki az államhatalom, amikor gyulafehérvári káptalan „békepapi” segítségével (az általa egyedülinek elismert egyházmegye számára) az államnak megfelelő káptalani helynököt akart választatni. Ezt megakadályozta Jakab Antal, a gyulafehérvári titkos ordinárius. A későbbiekben azonban Gyulafehérváron rendőri felügyelet mellett a törvénytelen vonal vikáriusává, ügyvivőjévé nevezték ki Adorján Károlyt.⁷⁸

Az 1991-es években íródott munkák téves közlése az, hogy Czumbel Lajos letartóztatása után a korábbi vikárius, Pakocs Károly vette át a szatmári egyházmegye kormányzását,⁷⁹ illetőleg az, hogy a kommunista államvezetés őt nevezte ki a négy erdélyi egyházmegye ordináriusává gyulafehérvári székhellyel.⁸⁰

71 Ó az állami küldöttnek magyarázta meg az egyházi álláspontot, nem állíthatták, hogy „fizikai személyeket”, papokat az állam ellen „bujtogat”.

72 Vö.: HETÉNYI VARGA KÁROLY i. m. 400.), illetőleg Tyukodi Mihály szerint (vö. *Márton Áron emlékkönyv*, 152.) Pakocs Károly azzal érvelt, hogy ha ő itthon lett volna, Scheffler János megyéspüspök őt nevezte volna ki ordinárius substitutusnak. (Tyukodi Mihály ezt akkor nem tudhatta, mert ő is börtönben volt. Ezt feltételezhetően kiszabadulása után hallotta, esetleg magától Czumbel Lajostól.)

73 Letartóztatása része volt a törvényes egyházkormányzók eltávolítása hullámanak.

74 A titkos ordináriusokkal kapcsolatban éppen a titkosság miatt írásos dokumentumok nem készültek. A titkosság azonban (Erdély-szerte) annyira nem tudott titkossá válni, hogy ezekről az Államvédelmi Rendőrség ne tudott volna. Tény, hogy a titkosság teljes mértékben a szatmári egyházmegyében sem valósult meg, Szvoboda Ferenc egyházkormányzói funkciója sem volt teljesen titkos. Az sem volt titok, hogy Dobos János az utódjelölt ordinárius.

75 Sándor Imre ordináriust és Gajdásy Béla rektort, a tartálékát 1950. március 10-én tartóztatták le. Ugyanekkor tartóztatták le Boros Béla titokban felszentelt temesvári püspököt is.

76 A nunciatúra 1952-ig még működött.

77 Vö.: Sipos Ferenc kéziratosa munkája, 348/D oldal.

78 Az erdélyi egyházmegye bonyolult joghatósági kérdéseivel utalás szintjén sem foglalkozunk.

79 Vö.: SZALACZ i. m. 88.

80 Vö.: HETÉNYI VARGA KÁROLY i. m. 400. – Pakocs Károly intézkedéseket és körleveleket is küldött ugyan Gyulafehérvárról a szatmári egyházmegyébe, de ezt nem a négy egyházmegye ordináriusaként tette.

Tény, hogy Pakocs Károly mindenáron az egyházmegye kormányzója akart lenni. Ez egyébként közismerten régi vágya volt,⁸¹ erre építve alapoztak rá letartóztatása idején a kommunista hatóságok.⁸² Semmiképp sem akarta elismerni, hogy az 1948-ban történt letartóztatása érvénytelenné tette (esetleges) korábbi jelölését, 1950-ben pedig a püspök mindenképpen másokat, csak szabadon működőket nevezhetett ki.

Szvoboda Ferenc ordinárius nem tárta fel neki a megbízatását. Pakocs Károly ekkor Körösbányára utazott és a kényszerlakhelyén felkereste Scheffler János püspököt.⁸³ Azt állította, hogy a száműzetésben levő püspök megbízásából⁸⁴ vikáriusaként intézkedik.⁸⁵ Pakocs Károly Gyulafehérvárra költözött, az államilag elismert (egyházi-lag törvénytelennek tekintett) teológia⁸⁶ tanára lett.

A fentiekkel egybeeső időszakban az egyházmegye Rómához hű papságát a Vallásügyi Államtitkárság adminisztratív intézkedésekkel is zaklatta, szétszórásukra, a lehet-

81 Ez köztudott volt Scheffler János püspökké kinevezése előtt is, (Akkor annyira biztosra vette kinevezését, hogy előre megcsináltatta a püspöki ruhákat, jelvényeket.), valamint a későbbiekben is. Vö.: SÍPOS FERENC i. m. és TYUKODI MIHÁLY i. m. 151. közlései. Rögeszméjévé vált, hogy Róma őt hallgatja meg, tőle várja az erdélyi egyházkormányzási kérdés megoldását. Ezt érzékelteti Márton Áron püspök 1955. december 27-én Körösi Károly színérváraljai kanonoknak írt levele is: „Szegény P.K. nem akarja észrevenni, hogy játszanak vele, Engem lehangol, hogy ez a derék pap mennyire nem lát tisztán. Nemtelen célok eszközeként hányódik, hozzá nem illő társaságban. Félek, hogy Rómában ahelyett, amit vár, olyan ítéletet fog hallani, ami végképpen szétveri ábrándjait.” In: Márton Áron emlékkönyv, 154.) A hatalomvágy már korai költeményeiben is tükröződő vonása, valószínűleg ő maga is érzékeli / tudja, erre következtethetünk a hagyatékában maradt *Amikor ketten magunk maradtunk* című (Vigília 1967/588) költeményéből. Egyik utolsó versszaka: „Sokan vagyunk még együtt. Harcolunk / egymás ellen, bár nincs való okunk. / Még nem miénk a föld s a hatalom, / csak két szavunk van: Bírni akarom.”

82 Nem ismerjük a tényeket, amelyekkel letartóztatása idején vádolták, sem a fizikai-pszichikai módszereket, amelyekkel rá hatottak. A papság vélekedése szerint a fogságban szellemi leépülésen ment át. Vö.: SÍPOS FERENC i. m.

83 TEMPFLI IMRE könyvében 1951. november 19-ét jelöli időpontként (Vö.: i. m. 147.)

84 Vö.: SÍPOS FERENC i. m. 348/D. Ugyanerről TEMPFLI IMRE: *A szatmári római katolikus egyházmegye író papjai* című könyvében (2000-ben) azt írja, hogy „1951. november 19-én püspöke, a Körösbányára száműzött Scheffler János visszavette az egyházmegye kormányzását Szvoboda Ferenc helyettes ordináriustól, és a joghatóságot az állam felé ismét rajta mint vikáriusán keresztül gyakorolta.” (Vö.: i. m. 147.) Állítását valószínűleg Pakocs Károly *A lelki vakság ellen* című kéziratában leírtakra alapozza (vö. PLSz, Szatmárnémeti), amelyben minden vele egyet nem értő, joghatóságát kétségbe vonó egyházi személyt lelki vaknak nyilvánít. – Tempfli Imre figyelmét elkerüli, hogy az egyházjogász Scheffler János a Szentszék rendelkezésének értelmében kényszerlakhelyén nem intézkedhetett az egyházmegye ügyeiben. Ezt tanúsítja a püspökhöz az egyházmegyből rejtett csatornán eljuttatott kérdésre 1951 márciusában küldött válasza: „Válaszom ez: Családi állapotokról – bajokról szóló értesítéseket átelmélkedtem. Nagybácsi hűségét a referálásból nagyra veszem. De a távolból nem szabad hozzászólnom. Se jogom, se módom nincs hozzá. Távolból nem lehet és nem szabad ügyeket elbírálni és beleavatkozni. Intézzék a felelősek, de nagyon jól. Ha majd hazalátogatok, akkor látok tisztán. Addig lélekben veletek vagyok. Az idősek és felelősek csinálják egyetlen helyes jöbélátás, elvek szerint” – PLSz., in: Schgy. 9/9.

Pakocs Károly megbízatását illetően Bot(linger) Pál nagybányai esperes ugyancsak rejtett csatornán eljuttatott allegorikus kérdésére. – Igaz-e, hogy Károly házasságot kötött Körösbányán? – a válasz: Nem. (A levélváltásról bizalmasan tudomást szereztek a papok.)

85 Az állami hatóságok úgy intézték, hogy az állam által elismert gyulafehérvári egyházmegye élére általuk elismert, a békevonalba beállt személyek kerüljenek, s ezek mellett legyen jelen Gyulafehérváron egy-egy, az államilag immár el nem ismert többi egyházmegyéét képviselő, államilag elfogadott személy. Ez volt a Pakocs Károlynak kiosztott szerep is.

86 Az egyháziak és a világiak is „szovrom-teológia” néven emlegették.

séges kapcsolatok megakadályozására törekedtek. Szvoboda Ferencnek Felsővisóra kényszerlakhelyre kellett költöznie, több papot az állam elhelyezett a plébániájáról, némelyeknek az egyházmegyét is el kellett hagyniuk.⁸⁷

A gyulafehérvári püspökségnek államilag alárendelt esperesi kerületek igazgatására az állam számára is megfelelő espereseket kerestek. A szatmári egyházmegyében senki nem vállalta a tisztséget, ezért nagyváradi egyházmegyes papokat nevezettek ki szatmári esperesnek, Szatmáron azonban nem fogadták, nem ismerték el őket, megtelepedésüket, misézésüket megakadályozták.⁸⁸

Pakocs Károly a maga számára mindenképpen jogcímet keresett. Újabb állítása: a kényszerlakhelyen levő püspök üzenete értelmében ordinarius substitutusként kell vezetnie az egyházmegyét.⁸⁹

Pakocs Károly, aki magát a szatmári egyházmegye vikáriusának tartotta, minőségét több, a vele szemben álló egyházmegyei papokhoz írt levélben bizonygatta, körlevél is kifejtette. Több intézkedést is küldött Szatmárra.⁹⁰ A híveket felháborította a kollektív gazdaságok támogatására írt gyulafehérvári körlevél.⁹¹

A marosvásárhelyi mozgalom elindulását követő időszakban az állami törekvésekkel szembesülő egyházi ellenállás eredményesen hasznosította a szétszórtságba került szerzeteseket, elsősorban a jelentős számú szatmári irgalmas nővért, valamint az egyházmegye kormányzói, valamint több egyházmegyes pap és szerzetes pap által (ekkor még) irányított hitbuzgalmi csoportokat.

Scheffler János püspök halála után Pakocs Károly összehívta a szatmári káptalant. Felkereste a 93 éves nagyprépostot, majd kijelentette, hogy (a Nagyváradon élő, 1939-ben lemondott) Fiedler István címzetes püspököt káptalani helynökké választották, aki őt általános helynökéül nevezi ki, s e minőségben fogja vezetni az egyházmegyét. A nagyprépost és a két távollevő kanonok azonban a „választást” érvénytelennek nyilvánította.

Az egyházmegye központjától meglehetősen elszigetelten, Felsővisón, a plébánián kényszerlakhelyen élő Szvoboda Ferenc titkos ordinárius a törvényes joghatóságot ügyintézőjén, Révész Gábor általános helynökön, keresztül gyakorolta.⁹² Révész Gábort 1952. október 5-én a Dés melletti Csicsókeresztúrra helyezték. (A hatóságok kényszerítik az odaköltözésre). Lakhelye nem kényszerlakhely, utazhat, így visszajár az egyházmegyébe.

87 Dobos Jánosnak Máramarosszigetre, Capdebo Lajos kanonoknak Szebenbe, Révész Gábornak Csicsókeresztúrra kellett költöznie.

88 A kinevezettek: Hutás Pongrác, Baumgartner Antal, Török László.

89 Nagybányára, a Bot(linger) Pál főespereshez találkozóra hívtak – jelen volt Dobos János, Mézner István – előtt azonban állítását semmilyen módon nem tudta bizonyítani.

90 Sipos Ferenc szerint „Mután a gyulafehérvári központi szervet felállították, P. K. ismét küldött Szatmárra néhány intézkedést, de adós maradt [annak közlésével], milyen minőségben intézkedik.” (Vö.: SIPOS *i. m.* 348/E.)

91 Az idős szaniszlói plébános felolvasta, a templom kiürült, a hívők nem akartak utána a templomba menni. (Jelenlevő, később pappá lett személyek közlése.)

92 VIRT *i. m.* 52. – A szatmári-nagyváradi egyházmegyére vonatkozó forrásául Virt László a Révész Gáborral folytatott beszélgetéseket, ill. az erről készített feljegyzéseket jelöli meg.

Szvoboda Ferenc 1952-ben már elmúlt 70 éves, ezért október 27-én lemondott. A következő három év egyházkormányzásáról a nyomtatott kiadványokban közölt adatok (s valószínűleg az alapjukul szolgáló, az eseményeket rögzítő, az eseményekre emlékező személyek esetenként több változatban is megírt/megfogalmazott kéziratai) és tény-megállapítások olykor nem egyezők, értelmezésük a kutatásban kérdőjeleket ébreszt.

A Virt László könyvében közölt adat szerint a Csicsókeresztúrra telepített Révész Gábor a saját utódlási megbízatását átadta Hentes Miklós batizi plébánosnak. Ő 1952. X. 28-tól 1954. V. 17-ig volt titkos ordinárius.⁹³ Hentes Miklós személye veszélybe került, ezért őt felmentették, s 1954. V. 18-tól 1955. X. 24-ig Révész Gábor lett a titkos ordinárius. Ugyanez a forrás a Révész Gáborról szóló életrajzban azt közli, hogy 1954. május 10–1956. február 8-a között volt titkos ordinárius.⁹⁴

A folyamatot és a korszak titkos egyházkormányzatát tanulmányozó kutató számára több kérdés is felmerül: ha a *Nominatio substitutorum* rendelkezései alapján utódlási megbízatást kapott személynek azonnal utódot kellett kijelölnie, Hentes Miklós vajon kit jelölt utódjául. A Szvoboda kanonok utódlásáról lemondott Révész Gábort? És másodikként?

Virt László közlése szerint Révész Gábort Simonfi Andor apostoli delegátus nevezte ki titkos ordináriusnak. „Hentes Miklóst veszélybe került, így felmentették.”⁹⁵ Ebből a közlésből több tény megállapítása következik: Létezett egy, az egyházmegyén kívüli apostoli delegátus, Simonfi Andor, aki titkos ordináriust felment, kinevez. Olyan titkos ordináriust nevez ki, aki nem tartózkodik az egyházmegyéjében, s oda csak másfél év múlva, 1955. november 28-án tér haza.⁹⁶ Kormányozhatta így az egyházmegyéjét?

Visszatérése előtt egy hónappal (1955. október 24-én) Révész Gábor újból ordináriusnak delegálta Szvoboda Ferenc kanonokot (74 éves), azzal a feltétellel, hogy joghatósága Czumbel Lajos kiszabadulása után azonnal megszűnik.⁹⁷

Az apostoli delegátus kérdése / megbízatása a nuncius kiutasításának eseményéhez kapcsolódik. Kérdéses azonban, hogy tényszerűen valaha is tisztázható lesz-e. Patricius O'Hara ugyanis kiutasításakor a nunciatúrán dolgozó Hieronymus Menges predeáli plébánosnak szóbelileg *delegatus apostolicus specialis* megbízatást adott, hogy a törvényes romániai egyház helyzetét figyelemmel kísérje, szükség szerint a törvényességet óvó intézkedést foganatosítson. Hieronymus Mengesnek a gyakorlati megoldásokra vonatkozó kérdésére O'Hara (állítólag) azt válaszolta: cselekedjék belátása szerint.⁹⁸ A teljes romániai katolikus egyház áttekintő figyelése, megfelelő intézkedések foganatosítása nyilvánvalóan meghaladta a Predeálon élő, működő plébános lehetőségeit, ezért Hieronymus Menges a megbízást továbbította egy – egy ókiráltságbeli, illetőleg erdélyi

93 Vö.: VIRT i. m. 52., ill. TEMPFLI IMRE i. m. 220.

94 Vö.: TEMPFLI IMRE i. m. 220., ill. 166.

95 Vö.: VIRT i. m. 52.

96 Tyukodi Mihály szerint a kiszabadult Márton Áron püspök határozott utasítására egyik napról a másikra kellett elhagynia az erdélyi egyházmegyéhez tartozó Csicsókeresztúrt. Vö.: Márton Áron emlékek könyve, 154.

97 Vö.: VIRT i. m. 53.; TEMPFLI, i. m. 166.

98 Írásos dokumentumok hiányában, a szereplők emlékeztetése hagyatkozva ez aligha tisztázható. Segíthetne, ha a nunciatúra fel nem dolgozott irattárában erre vonatkozó okirat, adat volna fellelhető.

egyházmegyes papnak, Erdélyben Dukát József zernyesti plébánosnak.⁹⁹ Dukát József – saját közlése – azért adta tovább a megbízatást Simonfi Andornak, mert veszélyeztetettsége miatt utódot kellett biztosítani, másrészt egyedül amúgysem tudta volna áttekinteni valamennyi erdélyi egyházmegyét. Révész Gáborra a szatmári – nagyváradi egyházmegye törvényességére való figyelés hárult. P. Gurzó Anaklét is így tekintette.¹⁰⁰

Az egyházmegye papságának tudatában Czumbel Lajos, majd Szvoboda Ferenc voltak a törvényes egyházmegyei kormányzók. Szvoboda Ferenc magas korán kívül bizonyosan az állami hatóságok megtévesztése is volt a célja a joghatóság (valós? formális? feltételes?) átruházásának.

A papság körében egy időben két „vonalról”, a „ferencesekéről” és a „jezsuitákról” beszéltek.¹⁰¹ A „két vonal” azonban (a valóságban) nem jelentett két „ordináriusi” vonalat. A törvénytelennek tekintett békepapi vonalat figyelő, vele nyíltan is szembeszegülők némelyikének működése, fellépése, az illegalitás körülményei közt szerepük megtévesztő értelmezését, (téves) megítélését okoz(hat)ta.¹⁰²

A szatmári egyházmegye papjai számára 1953 a perek éve volt. Az év első felében került sor a nagyváradi katonai bíróságon Bogdánffy Szilárd, Sipos Ferenc, Szemes Ferenc, Vajda Imre (és Kraftsik Sándor világi) perére.¹⁰³ Ekkor került sor P. Godó Mihály, Zagya Aranka (Mirjám nővér) és (a predeáli) Hieronymus Menges perére.¹⁰⁴ Július 7-én letartóztatták és egy évre elítélték Rényi Ferenc székesegyházi káplánt. Az egyházmegye több papjának közreműködésével (városi és vidéki plébániákon) éppen a letartóztatása időpontjában szervezték meg az egyetemi hallgatók három napos lelki gyakorlatát.¹⁰⁵

99 A tények és események sorát azért ismerem (BL), mert 1955-ben az erdélyi egyházmegyét érintő per tárgyalása után két hónapig voltam egy cellában az érintett papokkal (Fuchs Gábor ordinárius, Ferencz Benjámin (Márton Áron volt püspöki irodaigazgatója), P. Gurzó Anaklét, Eröss Lajos, Pál József, Dukát József, Simonfi Andor, Ambrus Győző, Csutak László, Hajdú Gyula, Márton József), akik ekkor együttesen áttekintették és megvitaták az eseményeket és az intézkedéseket, illetőleg megtárgyaltuk a szélesebb körű, a világi híveket is magába foglaló ellenállási mozgalom tényeit is.

100 Akkor és ott sem Dukát József, sem Simonfi Andor nem állította, hogy Révész Gábort ordinarius substitutusnak nevezte volna ki. Az ott elhangzottak értelmében ő az apostoli delegátus vonalán „figyelt”. Szubjektív feltételezésem, hogy ő ilyen alapon intézkedett (és kódósított) a szatmári joghatóság kérdésében. (Megjegyzem: több dolog titkosságára a börtön falai között is vigyáztunk, említésüket ott is kerültük; a szatmári egyházmegye ordináriusának, Szvoboda Ferencnek utódlásáról nem esett szó.)

101 Tyukodi Mihály „Szvoboda – Révész” és „Dukát – Fischer” vonalat említ. Nyilvánvalóan az illegalitás körülményei között nem fedhették fel valós szerepüket, így az ilyen értelmezések nyilvánvalóan téves következtetések keletkezésének, terjedésének eredményeként születtek és terjedtek.

102 Fischer Pál úton-útfélen nyíltan elmarasztalta és „kiközösítette” [esetenként feloldozta] azokat, akik a békepapokkal és az állami egyházi igazgatással kapcsolatba kerültek. Tevékenysége folytán nyilvánvaló volt, hogy ő nem lehet „titkos ordinárius”. Kapcsolatba került / kerülhetett valakivel, aki Róma felől / felé figyelte, szemlélte, értékelte az eseményeket, aki megbízhatta/kérhette, hogy a Rómához való hűség hangos/nyílt képviselője legyen. Ezt (és a részleteket) akkor és így azonban semmiképp sem lehetett közhírré tenni, kitergetni.

103 A Kárpátaljáról érkezett levelet ismerték, illetőleg el akarták juttatni a Szentszékhez.

104 P. Godó Mihály latin nyelvű, a nemzeti egyház mozgalmára vonatkozó levelét Zagya Aranka nővér vitte Predeálra.

105 Szatmárnémetiben, Krasznaterebesen, Krasznabélteken tartottak lelkigyakorlatot. (A Securitate nyomozói végigszáglaldották a plébániákat, hogy ellenőrizték, milyen gyorsan tudták meg Rényi Ferenc letartóztatását. A Krasznabélteken lelkigyakorlatozókat lepték meg.)

Öt évi börtön után 1956. február 8-án kiszabadult Czumbel Lajos. Hazaérkezte után február 11-én átvette az egyházmegye kormányzását. Hazaérkezéséről táviratban értesítette a Szentszéket. A Rómából érkezett válasz felhívta a figyelmét, hogy nemcsak a szatmári, hanem a nagyváradi egyházmegyeről is jelentést kell írnia. Amikor azonban a nagyváradi káptalant összehívta, ez latin nyelvű – Rómába és minden püspökségnek megküldött – levélben tiltakozott a fellépése ellen.¹⁰⁶

Czumbel Lajos hazatértével a szatmári egyházmegyében is lezárult minden, az egyházkormányzás törvényszerűségével kapcsolatos vita.¹⁰⁷

ÖSSZEGEZÉSÜL

Az egyházmegye papsága és híveinek hite, az Egyházhoz való hűsége az évtizednyi időt meghaladó időszak alatt sok megpróbáltatáson ment keresztül. A szatmári részegyház azonban egészében megőrizte hitét az Istenben, a Krisztus által alapított Egyházban. Utolsó püspöke, az apostolutód Scheffler János hitelesen őrizte a krisztusi tanítást, s világosan megfogalmazta: aki hű akar maradni Krisztushoz és földi Helytartójához, annak a szenvedésben és az áldozatvállalásban is követnie kell. Minderre az évtized folyamán sok alkalom, sokféle lehetőség volt. A szatmári részegyházban papok, szerzetesek és hívek százai tanúskodtak bátran a hitükről, vállaltak áldozatokat, sok esetben a börtönt, a vértelen vértanúságot.

A részegyház élete tagjai helyes egyházképét/egyházképünket is alakította/alakítja, megtapasztalhatták/megtapasztalhatjuk, hogy az egyházat esendő emberek alkotják, akik a létbizonytalanság folytán megalkuvásra hajlamosak, akik anyagiak reményében, nyugalomuk érdekében, szenvedés elkerülése céljából nem vállalják hitüket; másokat érvényesülési ambíció fűt, munkahelyi, társadalmi funkciókra vágyanak, a hatalomvágy munkál bennük.

Azonban valamennyien együtt alkotják az egyházat, a küzdő emberek közösségét, akik egyéni, személyes vívódásaikkal, helytállásukkal és elbukásaikkal (egyéni megítélésük az Istené) részesei az időtlen, a történelme végén diadalmas egyháznak.

A részegyház közel másfél évtizednyi életének (természetszerűleg nem teljes) felvilágosítása kortörténeti adatokat nyújthat az erdélyi római katolikus egyházmegyéék adott korabeli hasonló jellegű, illetőleg közös küzdelme vizsgálatához, az események értékelésében, tanulságok megállapításában segíthet.¹⁰⁸

106 A levelet Pakocs Károly kanonok írta és küldte el Rómába. Tyukodi Mihály jelen volt, amikor Márton Áron püspök rosszállását fejezte ki a levélben írottak kapcsán, ugyanis abban azt írta, hogy személyi intézkedéseket az állam beleegyezése nélkül foganatosítani nem lehet. Vö.: *Márton Áron emlékkönyv*, 155.

107 Tyukodi Mihály említi a Szvoboda – Révész vonalat, amely vitázott a Dukát által létrehozott Fischer vonallal. (vö.: *Márton Áron emlékkönyv*, 156.). Fischer Pál a kommunista hatalom nyílt ostromozója volt, a hatalom képviselőivel csak szót váltókat is kiközösítéssel fenyegette.

108 Kiemelten fontosnak tartjuk a korszerű lelki nevelés / képzés fokozását, a lelki (és hitbuzgalmi) – szellemi közösségek ösztönzését, segítségét, a felelős tisztségekre jelöltek körültekintő válogatását (a személy jellemére, a családjában öröklődő tényezőkre figyelemmel is) .

LÁSZLÓ BURA

THE ROMAN CATHOLIC DIOCESE OF SZATMÁR BETWEEN 1945-1956
AN ATTEMPT TO DETACH THE CHURCH FROM ROME

The Roman Catholic Diocese of Szatmár was established almost 200 years ago. After World War I the region of the diocese – except in the period between 1940-1945 – became part of several successor states as regards state administration. The bishop residing in Szatmárnémeti (Satu Mare, today Romania) governed the regions belonging to Hungary and Czechoslovakia, later to the Soviet Union by means of apostolic administrators. After the 1990s the Episcopacy of Szatmár was constituted from the territories of the former episcopacy remained in Romania.

The study discusses a period of a decade from the history of the diocese whose beginning was marked by the Soviet occupation of the territory of the diocese (later also its getting under the jurisdiction of Romania) and was concluded by an unsuccessful attempt to detach the church from Rome.

Presenting the over ten-year long history of the church provides historical data to understand and analyse the history of other dioceses in Transylvania similarly full of struggles.

Pusztai Varga Ildikó fordítása

BORSODI CSABA

A SZERZETESRENDEK FELOSZLATÁSA, MŰKÖDÉSI ENGEDÉLYÜK MEGVONÁSA 1950 NYARÁN

„Zúgva zajlik körülöttünk a történelmi idők sodra. Mégse veszítsük el a világért se fejünket, tájékoztató hitünket gondviselészerű hivatásunkban, akárhogy is változzék életünk és sorsunk külső kerete. Távlatokban kell gondolkodnunk, és akkor megtaláljuk a történelmet irányító Gondviselés kézvezetését, mely eszközként használ fel mindent és mindenkit, eseményeket és embereket egyaránt. Félre tehát azzal, ami kislelkűség és csüggedés, hiszen mi a legfölségebb Úr szolgálai, katonái sáfárai vagyunk, akinek szándéka, terve és akarata mindenkor szent és fölemelő. Ő vigyáz reánk, és mindenha gondol velünk, ennél fogva nem félhetünk. Nem most szegődtünk melléje, nem most esküdtünk hozzá. Csak imádkozzunk sokat, többet, mint bármikor valaha, hogy a próbát kiálljuk és minden szenvedésünket, ami esetleg ér, öntudatosan ajánljuk fel engesztelésül rendi közösségünk és magyar hazánk javára.”¹ Burka Kelemennek, a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány tartományfőnökének 1950. június 21-én a provincia tagjaihoz írott levele kezdősorai ezek.

Elgondolkoztató sorok, különösen a későbbi történések ismeretében, és szinte tökéletesen adják vissza a magyarországi szerzetesség 1950. nyári helyzetét, hangulatát, elszántságát, a jövőre bizonytalanságát. Ugyanakkor érződik belőlük az a mélységes hit és meggyőződés, hogy bármely nehéz idők is következnek, az Úr gondoskodni fog szolgáliról. A magyarországi szerzetesrendek bármely vezetője írhatta volna ezeket a sorokat, hiszen minden rend ezzel a problémával küzdött. Tisztában volt mindenki – a tapasztalatok birtokában –, hogy a totális hatalomra szert tett magyar kommunizmustól sem kíméletet, sem semmiféle jót nem várhat. Ezt támasztja alá Révai Józsefnek az MDP Központi Vezetőségének 1950. május 31–június 1-jén tartott ülésén mondott beszéde. „A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. Magyarországon 23 férfi szerzetesrend van 2 582 taggal és 40 apácarend 8 956 taggal, összesen tehát 63 rend 11 538 taggal. Ezek a szerzetesrendek a régi rendszerben hatalmas földbirtokkal rendelkeztek, a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demokrácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de a rendházaikat, zárdáikat, kolostoraikat meghagyta. Felmerül a kérdés: fenntartható-e ez a helyzet a népi demokráciában.”² Nem kérdéses a válasz a feltett kérdésre, ismerve a katolikus egyház és az ún. népi demokratikus állam közötti viszonyt és

1 Magyar Ferences Levéltár, Burka Kelemen-hagyaték. A Mariánus Rendtartomány iktatott iratai 369/1950.

2 Szabad Nép, 1950. június 6.

az egyház elleni intézkedéseket. Az MDP KV 1950. június 1-jén kelt határozata a klerikális reakció elleni harcról 6. pontjában kimondja: a szerzetesrendek feleslegessé váltak, és ők képezik „a klerikális reakció agitátor apparátusát”.³ A megoldást már sugallja a határozat: korlátozni a működésüket, vagy fel kell oszlatni a rendeket. Ötven esztendeje történtek ezek az események. Mi és milyen történések láncolata vezetett ehhez a határozathoz és ahhoz, hogy felvetődhetett az a korábbi évtizedekben – a „legvadabb időkben” is – elképzelhetetlen lehetőség, hogy megszűnjék a szerzetesség Magyarországon?

Tanulmányomban azt kívánom vizsgálni és bemutatni, hogy a világi hatalom milyen módon igyekezett megtörni a magyar katolicizmust, ezt milyen tervek, elképzelések és intézkedések segítségével vitte véghez. E tanulmány kereteiben az egyház és a rendek reakcióját nem kívánom tárgyalni, bár erre vonatkozó forrásanyagról is van tudomásom. Kutatásaim során elsősorban az egykori állampárt és elődje az MKP irataira és a Belügyminisztérium irattárában található, eddig kevésbé használt iratanyagra támaszkodtam.

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM VISZONYA 1945–1948 KÖZÖTT, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZERZETESRENDEKRE

A magyar katolikus egyház 1945–1948 között is a legnagyobb egyház Magyarországon. A híveinek száma az 1948-as sematizmusok szerint 6 585 928 fő, 7 522 hitbuzgalmi egyesületet tart fenn, ezek taglétszáma 708 584 fő.⁴ Óriási erőt képviselő társadalmi réteg kötődik valamilyen formában az egyházhoz. A katolikus egyház hagyományosan jól szervezett, a társadalom minden rétegében jelentős számú híve található. Különösen fájó a hatalomra törő kommunista párt számára az a tény, hogy a parasztság és a munkásság széles rétegeiben is nagyon nagy a hívők arányszáma. A világi katolikusság mellett a szerzetesség létszáma is folyamatos gyarapodást mutat a század elejétől fogva. A trianoni traumát a szerzetesség gyorsan kiheverte, az új államterületen új rendek és új rendházak alapításába fogott. A sematizmusok szerint 1948-ban 23 férfi szerzetesrendben 2 429 szerzetes élt, összesen 157 rendházban. A hazai női szerzetesrendekben (44 rendben) ekkor 9 036 nővér élt 580 rendházban.⁵ (Megjegyzem ezek az adatok nem mindenben pontosak, a sematizmusban néhány női rend létszáma nem szerepel, valamint hiányoznak a rendtartományokon kívül élők. Ez az adatsor különbözik a Révai által említettől, de ez szinte természetes. Magam a különböző forrásokban 1948–1950 között sokféle adattal találkoztam. A legmagasabb összlétszám 11 563 fő volt, a legalacsonyabb 9 838 fő.)

A magyar szerzetesség virágzó szakaszában nőtt a létszám, és nőtték a feladatok is. A szerzetesrendek tagjainak túlnyomó többsége a katolikus iskolákban, kórházakban, szeretetházakban aktív tevékenységet folytatott, az állam számára is hasznos munkát

3 A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai. Bp., 1951.

4 A magyarországi latin- és görögszertartású egyházmegyei és szerzetes római katolikus papság és női szerzetesrendek névtára, iskolák, közjóléti és hitbuzgalmi egyesületek feltüntetésével. Bp., 1948.

5 Lásd 4. számú jegyzetet.

végzett. A VKM I. (katolikus) ügyosztályának adatai szerint a katolikus egyház az 1946/47. tanévben a következő iskolákat tartotta fenn: 1 jogakadémia (Egerben), 35 fiú- és 14 leánygimnázium, 7 tanítóképző, 26 tanítónőképző, 92 polgári iskola, 5 óvónőképző, 2 nőnevelő intézet, 4 mezőgazdasági, 8 ipari középiskola, 10 kereskedelmi középiskola, 2 828 elemi népiskola. A legjelentősebb tanító rendek közül a piaristáknak 10, a Benedek-rendieknek (bencések) 9, a cisztercieknek 5, a premontreieknek 5 gimnáziumuk volt, a női rendek közül az angolkisasszonyok 3, a Miasszonyunkról nevezett rend 4, az orsolyiták 2 gimnáziumot tartottak fenn. A katolikus gimnáziumokban 1946/47-ben 22 694 tanuló tanult.⁶ A női betegápoló rendek 80 kórházban, 173 szociális intézményben végeztek munkát.

Az egyház az új helyzetben támogatta az újjáépítést, várakozó álláspontot képviselt a baloldali pártokkal szemben, és természetesen támogatta a polgári fejlődési alternatívát felvázoló pártokat. A háború után az egyház sikerrel keltette életre társadalmi és hitbuzgalmi szervezeteit, mozgalmait, a vallásos élet intenzitása fokozódott.

Hogyan viszonyult az egyházhoz, a vallás kérdéséhez az 1945-ben belügyminiszteri hatalomhoz jutó baloldal, elsősorban a magyar kommunista mozgalom? A totális hatalom megszerzésére törvő kommunisták az 1945–1948 közötti időszakban is igen erősen, durván támadták az általuk reakciónak, a múlt őrzőjének tartott egyházat. A baloldal egyházakkal kapcsolatos tételeit a marxizmus klasszikusaitól származtatta. Lenin 1919-ben az OKP programjának tervezetében a következőket mondja: „A párt arra törekszik, hogy teljesen megsemmisítse, a kizsákmányoló osztályok és a vallási propaganda szervezete közötti kapcsolatokat, továbbá hogy ténylegesen megszabadítsa a dolgozó tömegeket a vallási előítéletektől, s ebből a célból megszervezi a legszélesebb körű, tudományos felvilágosító és vallásellenes propagandát.”⁷ A marxizmus ún. klasszikusainak álláspontja a kérdésben az volt, hogy a vallás a fejlődés végső fokát jelentő kommunizmusban magától el fog halni, a nép magától fog rájönni, hogy, úgymond, nincs szüksége a vallás ópiumára.

A kommunista pártok szerint azonban ezt a folyamatot fel lehet és fel is kell gyorsítani. „A vallás elleni harcot össze kell kapcsolni annak az osztálymozgalomnak konkrét gyakorlatával, amely arra irányul, hogy a vallás társadalmi gyökereit eltávolítsa.”⁸ Elég világos állásfoglalások ezek. Nincsenek kétségek, a kommunisták pártjai szerte az ún. vasfüggönytől keletre ennek a politikának a jegyében kezdtek hozzá az egyházak elleni harchoz. A végső cél – ne feledjük – a vallás felszámolása, az egyházak megszüntetése. Ez természetesen hazánkban sem gyorsan megvalósítható cél, és ezzel a hatalomra törvő baloldal is tisztában volt. Ameddig a hatalom teljes birtokában nincsenek, addig csak óvatosan, taktikusan, de állandóan provokálva, megfélemlítve az ellenfelet kell a harcot folytatni. A kezdeti időszakban ez a küzdelem leplezett – ez megítélésem szerint az iskolák államosításáig tart –, majd nyílt vallás- és egyházellenes támadásokat jelentett. A fő cél a vallásos tömegek lemorzsolása, az egyház támogatói rétegének átalakítása. Ehhez rendkívül sok eszközt lehetett igénybe venni, már 1945-től kezdődően is. Ebben a harcban a világi egyház mellett külön kiemelt figyelmet szenteltek a szerzetesrendeknek.

6 GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1944–1971*. Bp., 1985. 34.

7 LENIN: *Az OK(b)P programjának tervezete* = Lenin Művei 29. kötet. Bp., 1953. 125.

8 LENIN: *A munkáspártnak a valláshoz való viszonyáról (1909. május.)* = LENIN-SZTÁLIN: *A vallásról*. Bp., 1952.

Miért volt ez a kitüntető figyelem a rendek irányában? Elsősorban azért, mert a szerzetesrendek – mint azt fentebb láttuk – igen jelentős szerepet játszottak a katolikus iskoláztatásban, mert nagyon jól szervezett, jól képzett csoportot alkottak az egyházon belül. Meg kellett törni ezt a csoportot is. Milyen lépések történtek ebben a tekintetben a háború utáni első években? Az áttekintésünk azokat az országos intézkedéseket, azokat az eseteket kívánja ismertetni, amelyek a szerzetesrendek életében is komoly nehézségeket okoztak, vagy kedvezőtlenül befolyásolták tevékenységüket. (Tanulmányomnak nem célja, hogy az egész egyházellenes lépéssorozatot elemezzem, ez meghaladja a munka kereteit.)

A támadások első szakasza már 1945-ben megkezdődött. Az 529/1945. ME rendelet megszünteti az egyházközségi munkásszakosztályokat, fasisztának minősítve a tevékenységüket, holott erről szó sem volt, de a katolikus egyháznak a munkásságra gyakorolt hatását lehetett ezzel gyengíteni. Az első provokatív jellegű feljelentés is megtörtént még ebben az évben. Vezér Ferenc pálos szerzetest, aki a pálosszentkúti templomban nagypénteken szentmisét mondott, a helyi kommunista párttitkár nemzetellenes kijelentésekért feljelentette. A szerzetest ekkor még nem ítélték el, később igen. Az ehhez hasonló atrocitások máshol is előfordultak, az akkori bizonytalan helyzetben a szovjet megszálló csapatok támogatását élvező baloldali pártok helyi reprezentánsai vetélytársat és nem támogatót láttak az egyházban, ezért támadták. Még nem általános, de egyre sűrűbben előforduló esetek vannak.

A szerzetesrendeket a baloldali sajtó gyakorlatilag 1945 óta állandóan támadta. Ezeknek a támadásoknak a célpontjai elsősorban a tanítással, az ifjúság nevelésével foglalkozó paptanárok, cserkészvezetők, különböző egyházi mozgalmakat vezető szerzetesek. Napi rendszerességgel jelentek meg cikkek arról, hogy a paptanárok verik a gyerekeket, reakciós nevelésben részesítik őket, cserkésztaborozások, kirándulások során a népi demokrácia elleni harcra készítik fel őket. Különböző módon összeesküvés-elméleteket kreáltak, fegyvereket, fasiszta irodalmat kerestek katolikus iskolákban, szerzetesházakban. A sajtó rágalmazásai mellett igen durva támadások érték a szerzetesi közösségeket. 1946. április 28-án a Magyar Államrendőrség Vidéki Politikai Osztálya letartóztatta P. Kiss Szalézt a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány tagját. A gyöngyösi rendház tagjával együtt mintegy 60 diákot is letartóztattak azzal a hamis váddal, hogy a környéken szovjet katonák és rendőrbiztoságok ellen támadásokat követtek el. A Gyöngyösön rendkívül népszerű szerzetes a kisgazdapárt helyi szervezetében is tevékenykedett, de a terhére rótt hamis vádakhoz nem volt köze. Mint minden, az ifjúság nevelésével foglalkozó szerzetes jó kapcsolatban volt a helyi ifjúsággal, és a kommunista párt helyi illetékesei ezt nem nézték jó szemmel. A gyöngyösi ügynek országos jelentőséget az adott, hogy mintegy figyelemztetésnek szánták arra, hogy az egyház vonuljon ki az ifjúság szervezésének és nevelésének területéről. Kiss Szaléz mellett letartóztatták a hatvani rendházban ugyancsak az ifjúság szervezésével foglalkozó Lukács Pelbárt ferences szerzetest. (Kiss Szalézt tisztázatlan körülmények között, valószínűleg Sopronköhidán, kivégezték 1946-ban, 1991-ben az Orosz Legfőbb Ügyészség rehabilitálta, Lukács Pelbárt munkatáborban, Karéliában halt meg 1948-ban, őt is rehabilitálták.)

A letartóztatások egy átfogó, a katolikus egyházi szervezetek elleni általános támadásnak a kezdetei voltak. Az 1946. június végén hozott miniszterelnöki rendelet a belügyminiszterre ruházta az összes egyesület, így a felekezeti hitbuzgalmi egyesületek fe-

letti főfelügyeleti jogot. A belügyminisztérium vezetése 1945-től kezdve a Magyar Kommunista Párt kezében volt. A magyar kormányt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. július másodikán szólította fel az ún. „fasisztabarát” ifjúsági szervezetek feloszlatására. Rajk László belügyminiszter ezek után 1946 júliusában több rendeletben feloszlatta a Magyar Cserkészszövetséget, a Keresztényszocialista Egyesületek Országos Szövetségét, a KALOT 631, a KALÁSZ 576, a Katolikus Legényegyletek 136 helyi csoportját és egyéb katolikus egyesületeket, többek között az egyetemeken jelentős szerepet játszó Foederatio Americanat, a Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Szövetségét. Ezeket a szervezeteket a katolikus egyháznak nem sikerült pótolni, bár helyettük igyekeztek új egyesületeket létrehozni, de a megnehezült körülmények között ezek működésének hatékonysága meg sem közelítette a feloszlátott egyesületekét. A cél egyértelmű: megfosztani az egyházat attól a lehetőségtől, hogy hitbuzgalmi egyesületei útján fenntartsa befolyását elsősorban az ifjúságra. A feloszlátott egyesületek egyrészt a vidéki parasztiifjúság, másrészt a tanulóifjúság szervezetei voltak, mint a cserkészek vagy az Americana. A harc a jövőért, az ifjúság lelkének megszerzéséért folyt. Jól átgondolt, ravasz megfontolások állnak e mögött.

Az MKP szinte ezekkel egy időben meghirdette a népi kollégiumi mozgalmat, a tehetséges vidéki, elsősorban szegényparasztygyermekek továbbtanulásáért. A fiatalokat elvinni ezekbe a kollégiumokba, megcsillantani a felemelkedés lehetőségét, de egyben átnevelni is, megszüntetni a kötődést a valláshoz, egyházhoz, valamennyire a családhoz. Az elmaradott hívő családdal szembefordítani az új, a jövő szocialista emberét, értelmiségét. Ehhez a neveléshez nincs szükség vallási egyesületekre, egyházi iskolákra, szerzetesrendekre. 1946. szeptember 23-án Budapesten, a Notre Dame Nővérek vezetése alatt álló Bástya utca 11. alatti katolikus női kollégiumban megjelentek a NÉKOSZ megbízottai és a belügyminiszter írásos határozatát felmutatva elfoglalták a kollégiumot. Megindult tehát egy újabb folyamat is, ami a katolikus egyetemi hallgatók életének megnehezítését, majd ellehetetlenítését célozta meg. Egyre több helyen jelentek meg az egyház- és vallásellenes nézeteket hangoztató nékoszosok és foglaltak le kollégiumokat. Mindezen légkör ellenére a magyar társadalom többsége továbbra is kitartott az egyház mellett. Az 1946/47-es tanévben megnövekedett a katolikus gimnáziumokba és általános iskolákba beiratkozott tanulók száma, és elérte a mintegy 28 000 főt. Az egyházon belül tervek készültek a Szent István Katolikus Egyetem létesítésére. A nehézségek ellenére vagy inkább dacára több százezren vettek részt a nagy katolikus ünnepeken, zarándoklatokon.

A magyar kommunista mozgalom azonban tovább dolgozott azon, hogy az egyházak működési feltételeit minél jobban megnehezítse. Támadást indított újabb és újabb területeken. A kommunista párt és sajtója folyamatosan támadta Mindszenty József prímásérseket, megpróbálta megosztani a püspöki kart és elindított egy később kiteljesedő támadást, az alsópapság egy részének szembeállítását a püspöki karral.

1947 elején újabb lépés következett: a fakultatív hitoktatás bevezetésének a kérdése. Az FKGP Politikai Bizottságának februári ülésén Ortutay Gyula vetette fel a fakultatív hitoktatás bevezetésének lehetőségét. Az egyház erőteljes tiltakozása és az 1947-es választások közelsége okán, taktikai megfontolások miatt, a kommunista párt levéteti a kérdést a napirendről. A Rákosi vezette baloldal mintegy tesztelte, elérkezett-e az idő az ilyen jellegű kérdések felvetésére. Azt kell mondanom, és a következő évek eseménysora azt mutatta, hogy a baloldal sokat tanult az egyház tiltakozásából,

szinte ugyanazokat eszközöket használta fel az iskolák államosításakor, mint korábban az egyház.

Az 1947-es választások után alapvetően megváltozott a magyar politikai helyzet. Ugyan még nem szorították ki teljesen a polgári pártokat az országgyűlésből, de a hatalom egyértelműen a baloldali pártok kezébe került. A Barankovics István által vezetett Demokrata Néppárt az egyházellenes kampány ellenére a szavazatok jelentős részét kapta meg. A választások után azonban folytatódott a baloldal ún. szálamitaktikája. A Demokrata Néppárt és a vele szövetséges polgári pártok képviselőit sorra zárták ki a parlamentből, a magyar demokrácia egyre gyorsabban csúszott a diktatúra irányába. Az egyház elleni támadások újult erővel indultak meg az év végén és a következő év elején. Az egyház az esztergomi érsek által meghirdetett Boldogasszony évet ünnepelte, amely óriási tömegeket mozgatót meg, hitet téve a katolicizmus mellett. A nép tömegeinek rokonszenvenyilvánítása nem fedhette azonban el, hogy sötét felhők gyülekeztek az egyház egén. 1947. december 13-án Révai József beszédet mondott a Zeneakadémián a demokratikus nevelés szellemiségéről. Beszédében szélsőségesen durván támadta az egyház Mindszenty József által képviselt szellemiségét, azt a kitétel is alkalmazva, hogy ez a szárny meg akarja gyalázni 1848 eszméit és emlékét. Ez a megnyilatkozás is mutatja, hogy új taktikát kezd alkalmazni a kommunista párt az egyházakkal szemben.

A burkolt támadásokat a nyílt konfrontáció, a klerikális reakció elleni nyílt harc váltja fel. Az MKP Politikai Bizottsága november 8-i ülésén különbizottságot hozott létre Révai József, Rajk László, Gerő Ernő és Horváth Márton részvételével a katolikus egyház működésére vonatkozó javaslatok kidolgozására és a klerikális reakció elleni harc irányítására. Egyre több ülés foglalkozik az egyházakkal és elsősorban is a katolikus egyház elleni harc koordinálásával és a feladatok kijelölésével. A vidéki szervezetek elsőszámú feladatává teszik az egyházi reakció elleni harcot, amelyről folyamatosan jelentéseket kell küldeni a pártközpontnak. A párttagoknak és a helyi pártvezetőknek megtiltják az egyházi rendezvényekre járást, a gyermekeik hittanra járását, ami a korábbi időszakban megszokott volt.

Az 1948-as évet a klerikális reakció elleni harc döntő évének tekinti a kommunista párt. 1948. január 10-én Rákosi Mátyás, a párt főtitkára az MKP budapesti funkcionáriusainak értekezletén nyíltan kijelenti, hogy a klerikális reakcióval az év végéig végezni kell. Nem köntörfalaz a pártfőtitkár: a hatalom elérkezettnek látja az időt az egyházak elleni harc végső szakaszához. A politikai élet fokozatos átalakítása után most az egyházak következnek. A protestáns egyházakkal a magyar kormánynak 1948 tavaszának végén sikerült leszámolni. A totális hatalomtól már csak karnyújtásnyira lévő pártoknak és a kormánynak sikerült elérniük, hogy az ún. megegyezést ellenző protestáns egyházi vezetőket lemondassák vagy letartóztassák, és a kormány számára elfogadható vezetők kerüljenek ezen egyházak élére. Az új vezetők elfogadták a református egyház, valamint az evangélikus egyház és az állam közötti ún. megállapodásokat. A megállapodások tényleges aláírására 1948 őszén került sor ezekkel az egyházakkal. Az egyetlen felekezet, amellyel ezt a megállapodást nem sikerült megkötöni, a legnagyobb egyház, a katolikus volt. A hatalom tárgyalásokat kezdeményezett a katolikus egyházzal is, de azok nem vezettek eredményre.

Az állam megpróbálkozott a katolikus egyház megosztásával is. 1948. április 11-én bejelentette létrejöttét a Független Katolikus Egyház nevű, hét tagból álló egyházi tanács, amely „a népi demokrácia egészséges kialakulását hátráltató katolikus klérus el-

len alakult”, és saját megfogalmazása szerint semmiben sem tér el a római katolikus egyház dogmáitól, de nem ismeri el a pápa politikáját a baloldali munkásmozgalommal szemben. A szerveződés természetesen elszigetelt maradt, jelentősebb katolikus tömeget nem tudott megmozgatni, de a hatalom újabb provokációját jól jellemzi.

A Mindszenty bíboros elleni támadásokat a hatalom fokozatosan felerősítette, mintegy öt téve felelőssé az állam és az egyház között kialakult feszültség egészéért. Az MKP PB 1948 áprilisában a szokásnak megfelelően ismét foglalkozott a klerikális reakció elleni harc kérdésével. A PB április 15-i határozata értelmében a püspökökkel való tárgyalásokon „támadásba kell átmenni azzal kapcsolatban, hogy ők a tárgyalásokat lényegében további demokráciaellenes működésre használják fel. Különösen sérelmezni kell Mindszenty kommunistaellenes intézkedéseit.”⁹

A katolikus egyház vezetésének hajthatatlanságát az államhatalom újabb durva lépéssel próbálta megtörni. 1948 tavaszán felvetette az iskolák államosításának kérdését. 1948. április 18-án az FKGP Országos Nagyválasztmányán Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter részletesen elemezte az állam és az egyház viszonyát, benne az egyházi iskolák államosításának kérdését is. Ortutay elvi szinten állást foglalt a világi iskoláztatás mellett, de a konkrét lépések megfogalmazásától tartózkodott. Az események felgyorsultak, az MKP PB május 7-én határozatot hozott az iskolák államosításáról szóló tervezetről. Május 9-én megjelent az MKP és SZDP egyesüléséből létrejövő egységes munkáspárt, a Magyar Dolgozók Pártja programtervezete, amely egyértelműen tartalmazta az iskolák államosítását, ugyanakkor garantálta a hitoktatás jogát. A kommunista párt széles körű agitációba kezdett az általános és középiskolai tanárok/tanítók körében az iskolák államosítása mellett és sajtókampányba az egyházi irányítású iskolák lejáratására. Szervezett csoportok jelentek meg a miniszterelnöknél, a parlament előtt, szervezett és megfélemlített katolikus tanítók kérték azt, hogy államosítsák az iskoláikat. Óriási propagandakampány folyt. Az éppen zajló hadjáratba robbant be a pócspetri ügy, amely a katolikus egyház lejáratását is szolgálta. Az egyház gyakorlatilag tehetetlen volt az államhatalommal szemben az iskolák ügyében. A püspökkari konferencia határozatot hozott 1948. június 7-én, ennek értelmében egyházmegyei pap, szerzetes és szerzetesnő az esetleg most államosításra kerülő iskolákban igazgatói, tanári, tanítói állást nem vállalhat. A hitoktatókra természetesen ez az intézkedés nem vonatkozik.

Június 11-én a kormány zárolta a nem állami iskolák és a velük összefüggő kollégiumok épületét és felszerelését. 1948. június 16-án az országgyűlés 230:63 arányban megszavazta az 1948:XXXIII. törvénycikket *A nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában*. Ez a lépés teljesen új helyzetet teremtett az egyház és az állam amúgy sem jó kapcsolatában. A törvény rendkívül súlyosan érintette a magyarországi szerzetesrendeket. A püspöki kar rendelkezése értelmében ugyanis nem vállalhattak szerepet az államosított iskolák munkájában.

9 BALOGH MARGIT-GERGELY JENŐ: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia*. Bp., 1993. 271.

Az államosítási törvény megjelenése lehetetlen helyzetbe hozta a tanítással foglalkozó rendeket, hiszen elvesztették azt a feladatot, amelynek érdekében létrejöttek. Természetes, hogy a tanító rendek előjárói azonnal intézkedni kezdtek annak érdekében, hogy iskoláikat mentesítsék a törvény hatálya alól. E rendek kérték a püspöki kar hozzájárulását – június 23-án –, hogy tárgyalásokat folytassanak a kultuszminisztériummal iskolaügyben. A püspöki kar e hozzájárulást megadta, de a Sárközy Pál pannonthalmi kormányzó apát, Sík Sándor piarista rendfőnök, Borbély István jezsuita provinciális és Endrédy Vendel zirci ciszterci apát vezette küldöttség eredmény nélkül fejezte be a tárgyalásokat. A szerzetesrendek vezetőinek és a korábban tanítással foglalkozó rendtagoknak megszokott, több évszázada folytatott pedagógiai tevékenységük után valami újra, valami eddig nem műveltre kellett átállniuk. Mindennek a megtalálása, egy folyamatosan zajló egyházellenes támadás kereszttüzében, nem volt könnyű feladat. Annak ugyanis, hogy rövid átmeneti időszak után újra lehetőség lesz a tanításra, nem volt realitása. Be kellett arra rendezkedni, hogy hosszú távon kell új, addig szokatlan tevékenységet folytatni, állandó támadások között.

A férfi szerzetesek számára, akik felszentelt papok voltak, a lelkipásztori feladat kínált lehetőséget a munkára, illetve a hitoktatás területén az ifjúsági pasztorizáció, valamint az egyházi szociális munka területén nyílt lehetőség a tevékenységre az egyházmegyék előjáróinak segítségével. A megvalósítás azonban itt is nem kevés nehézségbe ütközött. A diktatórikus államhatalom minden erővel és eszközzel igyekezett akadályozni ennek megvalósulását. A falvakban, városokban megjelenő és pasztorizációt folytató szerzeteseket adminisztratív úton igyekeztek akadályozni tevékenységükben, a rendőrség gyakran igazoltatta, kitiltotta őket egy-egy településről. A hívő lakosságot is igyekeztek megfélemlíteni, a hittanra járó gyerekek szüleit agitátorok figyelmeztették arra, hogy a nép állama nem ezt várja tőlük, sokszor az egzisztenciájuk forgott veszélyben. A szociális munkát végzők és a kórházakban hivatásukat teljesítő betegápoló nővérek is állandó politikai zaklatásnak voltak kitéve. A hatalom a nehéz helyzetbe került szerzetesség vezetőit igyekezett felhasználni az egyház egységének megbontására. A püspöki karral való szembeállítás azonban nem járt sikerrel, holott a rendkívül nehéz helyzetben többször kedvezmények kilátásba helyezésével is megpróbálkozott az államhatalom. Amikor ezek a kezdeményezések nem hozták meg a várt eredményt, fokozták a nyomást az egyházra, hogy kikényszerítsék a tárgyalások megkezdését és egy ún. egyezmény elérését, amely legitimálhatta volna eddigi egyházpolitikájukat. A támadások fő célja Mindszenty József bíboros és mellette a szerzetesség egésze volt. Rákosi Mátyásnak az MDP főtitkárának 1948. augusztus 20-án Kecskeméten elhangzott beszéde szerint, a fő feladat a mezőgazdaság szocialista átalakítása és a klerikális reakcióval való leszámolás. Ezt az államhatalom már letartóztatásokkal egyházi személyek elítélésével is demonstrálta. 1948 nyarán zajlott az ún. Actio Catholica-per tárgyalása, ahol katolikus papokat ítélte el a népbíróság, sor került Ordass Lajos evangélikus püspök letartóztatására és később elítélésére. Ebben a légkörben nehezen lehetett volna érdemi tárgyalást folytatni az államhatalommal.

Az iskolák államosítása nem érintette a legtöbb esetben az iskolákkal egybeépített rendházakat. Sok esetben csak egy ajtó választotta el a rendházat az iskolától. A szerzetesek továbbra is a rendházaikban maradhattak „csak” az iskolákat és a kollégiumokat

foglalta le az államhatalom. A együttélés sok konfliktussal járt. A helyi és országos politikai hatalom képviselői természetesen rendkívül ellenségesen viseltettek az egyházzal és a szerzetesekkel szemben, igyekeztek minden alkalmat megragadni, hogy a rendtagokat különféle rágalmakkal illessék. A megszokott sajtótámadások most új témával lettek gazdagabbak. A Szabad Nép szinte naponta tudósított arról, hogy a szerzetesek az állam ellen uszítják a diákokat, az imperializmus szekértolói, harácsolók, élelmszer-halmazók, akadályozzák a tanítást. Az egyik legnagyobb nyilvánosságot kapott eset a zalaegerszegi, ún. államellenes diáksztrájk. A Szabad Nép 1948. november 6-i számában V. D. írta az egyik cikket az esetről. A korszak légkörét és a Párt követett politikáját is jól szemléltetik a leírtak. „Nem lehet egymagában elszigetelten nézni a zalaegerszegi diáksztrájk ügyét. A Mindszenty vezette klerikális reakció országszerte elkeseredett kísérletekkel akarja megtartani magának a szavára még hajló fiatalokat. Ebből erednek a titkos szervezkedések, az állami iskolát gyalázó beszélgetések, tanulás elleni törekvések, és ha elérkezettnek látják az időt, ebből lesznek a lázadások. Ezért nem állhat meg Zalaegerszegen a megtorlás egy tanárnok elküldésével és tíz diák kicsapásával. ... Lehetetlenné kell tenni végre Zalaegerszegen, de minden más magyar iskolában a klerikális reakció aknamunkáját.”¹⁰

Kik is azok az – úgymond – lázadást szítók? Természetesen az iskola államosítás előtti tanárai, a Notre Dame nővérek, akik – mint a cikk szerzője mondja – „élesztik bennük az elégedetlenséget a demokratikus iskola ellen, és kíváncsátják velük vissza a régit”.¹¹ Ezen a helyzeten változtatni kell – mondja a már egységes állampárt. Elkezdődik egy újabb módszer alkalmazása. Az olyan iskolákban, ahol kollégium is tartozik az iskolához és szerzetesház is van, az eddig le nem foglalt rendházak egy részét is kezdik elfoglalni az államhatalom biztatása és asszisztálása mellett. Az indok: szükség van a tanulók számára ezekre a helyekre, amelyek amúgy is kihasználatlanok. Megjelennek azok a cikkek, amelyek azt sulykolják az olvasóknak, hogy a rendházak üresen állnak, mert a rendtagok a vidéket járják, hogy agitáljanak a nép hatalma ellen és kémkedjenek az imperialisták javára, vagy háborús uszítást folytassanak, míg a szegényparaszatok gyermekei és a munkások gyermekei vagy a szakértetségisek nyomorúságos körülmények között laknak. Úgymond a nép érdekében kell ezeket az épületeket lefoglalni. Szeged, amelynek kommunista vezetői – a Komócsin család tagjai – élen járnak az egyház elleni tevékenységben, büszkén számolnak be arról a pártközpontnak küldött beszámolójukban, hogy lefoglalták a jezsuiták vezette egyházmegyei szemináriumot. De nem egyedi esetről van szó. Mindennaposak az efféle atrocitások. Az egyház tiltakozására az államhatalom kivizsgálja az ügyeket, és helyben hagyja a foglalásokat. A szerzetesrendeket ezek az események újfent negatív módon érintik. Az eddig is megbolygatott életterük tovább szűkül, egyre kisebb helyre kénytelenek összeszorulni, és szinte napi rendszerességgel kényszerülnek elviselni a Párt által szervezett igen durva provokációkat, egyházellenes tüntetéseket. Ezek 1948 őszén megszaaporodnak és egyre ellenségesebbek lesznek. Az egységes magyar baloldal a hatalom teljes birtokában egyre erőteljesebben készült a leszámolásra a katolikus egyházzal. Ebben a helyzetben a szerzetesrendek tagjaira, akiknek életterét egyre jobban szűkíteni igyekeztek, egyre nehezebb sors várt.

10 Szabad Nép, 1948. november 6.

11 Lásd fenti hivatkozás.

Az állampárt, az MDP megszületése óta egyre erőteljesebb lett a Párt beleszólása az állami hatalom munkájába. Az egyházakkal szemben folytatandó politika meghatározója a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége, annak Politikai Bizottsága, de leginkább maga Rákosi Máttyás és szűkebb környezete. Foglalkoztak az egyházpolitikával az előkészítés és az adatgyűjtés szintjén az Agitációs és Propaganda Osztály (különböző neveken) és a párt egyéb szervei is, de a döntések a legfelső szinten születtek meg. Az egyházakkal hivatalos kapcsolatot tartó Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetői – a korszakban Ortutay Gyula (FKGP) és Darvas József (NPP) – gyakorlatilag minden ügyben, ami az egyházakat érintette beszámoltak a Párt illetékes vezetőjének. Rákosi Máttyás a döntéshozatalba Révai Józsefet, Gerő Ernőt, gazdasági ügyekben Vas Zoltánt vonta be, illetve a kezdeti időszakban még Rajk Lászlót. A Rákosi-titkárság ránk maradt iratai arról tanúskodnak, hogy szinte minden, egyházzal kapcsolatos ügy megfordult a tárgyalat időszakban Rákosi Máttyás kezében. Az a meglátásom, hogy Rákosi különösen nagy figyelmet szentelt a kérdésnek és szinte személyes presztízsnak tekintette a győzelmet az egyház fölött.

Az MDP Agit. Prop. Bizottsága 1948. november 7-én Horváth Márton előterjesztésében foglalkozott a *Klerikális reakció elleni harc* című elaborátum tárgyalásával. Az agitprop bizottság az előterjesztést javításra visszaadta, és kijelölt egy háromtagú bizottságot a tervezet átdolgozására. A bizottság tagjai – Horváth Márton, Kállay Gyula és Bíró Zoltán – 1948. november 22-re készültek el egy nyolcoldalas javaslattal, amely *A klerikális reakció elleni harc* címet viselte. Hét pontban foglalták össze a teendőket. Az elaborátummal érdemes hosszabban foglalkoznunk, mert az események sok mindenben visszaigazolták az itt lefektetett elképzeléseket. A tervezetet elfogadta az MDP Központi Vezetősége, és megkezdtek annak végrehajtását.

„A klerikális reakció elleni harcban, különösen az iskolaügyben elért komoly sikereink ellenére, fejlődésünk ezen a téren messze elmaradt az ország általános gazdasági és politikai fejlődése és a szomszédos demokráciák mögött. Veszélyes elmaradottságunk behozására általános támadást kell tehát indítanunk azzal a céllal, hogy a dolgozó osztályok körében megtörjük a reakciós klérus befolyását. ... Támadásunk célja

- a. kiszorítani a reakciós befolyást, elsősorban a munkásság és a parasztság köréből
- b. Mindszenty tevékenységét és a mindszenizmust rendőrileg, politikailag, gazdaságilag lehetetlenné tenni
- c. előkészíteni a az egyház és az állam különválasztását
- d. fokozni a közvetett vallásellenes propagandát.”¹²

A bevezetésben kiderül, hogy a párt elmaradt a többi szomszédos országtól, fel kell gyorsítani az eseményeket. Kiderül az is, hogy frontális támadást most még nem érdemes indítani, továbbra is a reakciós egyházi politikát kell támadni, nem kell az egyenlőre még meglévő vallásos tömegeket elriasztani. A tervezet hét pontja az egyház elleni harc különböző színterein folytatandó küzdelem teendőit tartalmazza. Ez a hét terület:

A munkásosztály

A feladatok itt többek között a következők:

12 Magyar Országos Levéltár M-KS-276-65. 359. őe. Rákosi-titkárság iratai, 1–8.

„a. Funkcionáriusaink között vallásos elemek nem maradhatnak.

...

A munkásosztályon belül célul kell kitűzni a klerikális befolyás teljes megsemmisítését.

Az üzemek (területén)

- a. Papok, szerzetesek, apácák az üzemekbe nem tehetik be a lábukat. Felelős az igazgatóság és az üzemi bizottság.
- b. Az egyház titkos agitátorait el kell távolítani az üzemekből.
- ...
- d. Be kell vinni – különösen az asszonyok közé – konkrét napi agitáció segítségével, hogy Mindszenty politikája egyenlő a háború politikájával.
- ...
- h. Hangulatot kell kelteni az egyház állami támogatása ellen.
- i. Lejáratni az egyház különböző gyűjtési akcióit.
- ...
- k. Az üzemi fiatalságon belül mozgalmat indítani a reakciós hittanórák látogatása ellen.

Lakóterület

...

- b. a körzetek vezetésével tömbönként, itt-ott házanként akcióbizottságok alakítandók az egyházi reakció elleni munkára. Ezek leleplezik és a helyi viszonyoknak megfelelő módszerrel eltávolítják a házapostolokat és a klérus többi agitátorait. ...
- c. »Vasárnapok meghódítása« – különösen az ifjúság körében. Mulatságok, szórakoztató előadások, érdekes viták, sportesemények, színház és moziakciók szervezése ...
- f. Egyházközségekbe behatolás csoportosan (viták szervezése).

Iskolák

Cél a klerikális befolyás megsemmisítése a tanulóifjúság körében, úgy az iskolán belül, mint az iskolán kívüli szabadfoglalkozásban. A kötelező hitoktatás eltörlése – első lépésként a dolgozók iskolájában.

- a. a VKM rendeleti úton gondoskodik arról, hogy volt pap és apáca tanárok az ifjúság között semmiféle munkát ne végezhesenek. (Hitoktatás, magántanítás, kulturális foglalkozás.)
- b. A VKM gondoskodik a reakciós pedagógusok felfüggesztéséről, enyhébb esetekben áthelyezéséről.
- d. Az egyes iskolák mellé helyi akcióbizottságokat kell szervezni, melyben képviselve legyen az iskola tanári kara, az iskola szülői munkaközössége és a helyi diákszervezet. ... Feladata az agitáció vonalán az, amit a többi területen már elmondtunk. Ezenkívül a klerikális reakció a tanulás és tudomány ellensége, nem akarja, hogy jó szakembereink legyenek, veszélyeztetik az ifjúság kenyerét és jövőjét. A demokratikus ifjúsági szervezetek a rendért, fegyelemért, több tudásért harcolnak.
- c. A haladó katolikus ifjúsági szervezetek támogatása. »A vasárnapok meghódítása« iskolai klubhelyiségek (ping-pong, sakk, könyvtár), kedvezményes mozi, színház,

sportfelszerelés és megfelelő vezetés az iskolai csapatoknak, kirándulások és vásárnap délutáni kultúrelőadások (film, tánc stb.).

- d. Közép- és főiskolákon, megfelelő politikai előkészítés után egyes reakciós diákok eltávolítása.
- h. Kongregációk és Szívgyárda működésének adminisztratív megnehezítése, vezetőinek áthelyezése, diszkreditálása.

Falu

Cél: A falusi plébániák kizárólag vallási tevékenységet fejtsenek ki, és mondjanak le mindenféle politikai vagy kulturális aktivitásról.

- d. Néhány országosan kolporált, elrettentő letartóztatással alátámasztani a tárgyalások sikerét.
- i. Népszerűsíteni a demokrata papokat.
- j. Kiküzdeni az egyházközségek összetételének megváltoztatását.
- ...
- m. Karácsonykor, szilveszterkor, farsangkor, a köztársaság és a felszabadulás ünnepén, a piros betűs ünnepeken műsoros előadások rendezése központi műsoranyag alapján.
- n. »A vásárnapok meghódítása«.

Közigazgatási vonal

Politikai akciókra legszorosabban koordinálni kell a rendőri intézkedéseinket. Bizonyos letartóztatások, rendőri leleplezések és bírói tárgyalások legyenek kiindulópontjai az új offenzíváknak politikai, agitációs és gazdasági vonalon egyaránt. Ugyanakkor a politikai tömegmunkánk előkészíti a talajt döntő jelentőségű rendőri intézkedésekhez. A tervezett rendőri intézkedésekről itt felesleges beszélnünk. A feladat mindenesetre az, hogy leleplezzük Mindszentyék hazaáruló imperialista kapcsolatait, földreformellenes, termelőmunka-ellenes, háborús politikáját — méghozzá nemcsak külpolitikailag, hanem helyi ügyek kapcsán. A kisebb rendőri feladatok: tömegdemonstrációk betiltása, rendőri és közigazgatási eljárás éjjeli misézőkkel, házapostolokkal, kolduló és házaló apácákkal, szerzetesekkel, uszító papokkal szemben...

- e. Koldulási, házalási rendelet nyomatókos érvényesítése...
- k. Kórházakból az apácák fokozatos kiszorítása. Miséket kórházakban csak vásárnap és csak helyi személyzet és betegek részére lehet tartani.

Gazdasági vonal

- a. Államsegélyt, kegyúri járandóságot stb. csakis a megfelelő illetményhivatal útján, kizárólag személyek részére utaljanak ki.
- b. Egyháziadó sztrájk szervezése, különösen a munkásság körében."

Felső politika

„A püspöki kar megbontására irányuló kísérleteink kevés sikerrel jártak. ... Ennek ellenére folytatni kell a tárgyalásokat, mert erőfőlényünk világosabb kidomborodása esetén nagyobb engedékenységre és sikerre számíthatunk. ... Demokratikus katolikus mozgalmat kell életre hívunk. Tisztáznunk kell Barankovics, Szekfű, Parragi felhasználásnak lehetőségét... Mindszenty kapcsolódjon ki az egyház vezetéséből és az egyház

kapcsolódjon ki a napi politika harcaiból. ... A feudális és kapitalista egyház után a demokratikus egyházat kell megteremteni, mely aktívan kiáll népünk nagy demokratikus vívmányai mellett.

Az offenzíva irányítása

A kampány irányítását közvetlenül a titkárságnak kellene kézben tartani olyan módon, hogy egyenlőre minden egyes ülésen állandó napirendi pontként szerepeljen az egyház elleni harc kérdése.”¹³

Az elfogadott határozati pontok tökéletesen mutatják az MDP elképzeléseit az egyház elleni harcról a közeli és távolabbi jövőre vonatkozóan. A dokumentum – mint mondtuk – 1948. november végén került elfogadásra, és a végrehajtása azonnal megkezdődött. Egymást érték a kisebb-nagyobb rendőri intézkedések és a sajtókampány is felerősödött, most elsősorban Mindszenty bíborossal szemben. Gerő Ernő november 23-án Szegeden mondott beszédet, ahol meghirdette a Mindszenty József elleni utolsó nagy harcot. A KV november 27-i ülésén Rákosi Mátyás mintegy a fentebb idézett dokumentum alapján kifejtette, hogy a kulákság elleni harcot, a mezőgazdaság szocialista átszervezését és az egyházi reakció elleni küzdelmet együtt kell megvívni. Sor került a katolikus értelmiségiek felhasználására is. Szekfü Gyula, Cavallier József és Kodály Zoltán levelet intézett Mindszenty Józsefhez a *modus vivendi* elfogadásáért, sőt a bíboros fogadta is a három katolikus értelmiségit, akik Mindszenty József visszavonulását kérték. December 14-én Dobi István, átalakított kormányának bemutatása alkalmával, kormány szinten hirdette meg Mindszenty József adminisztratív úton történő eltávolítását. 1948. december 26-án az ÁVH hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény, kémkedés és valutaüzérkedés képtelen vádjával letartóztatta Mindszenty József esztergomi érseket. Az MDP vezetése által megírt forgatókönyv egyes fejezetei a megvalósulás útjára léptek.

Az elkövetkező esztendő további újabb megpróbáltatásokat hozott. Az MDP Központi Vezetősége visszatérő rendszerességgel foglalkozott a klerikális reakció elleni harc állásával. A szerzetesek, apácák mozgását korlátozták, az iskolákból az ifjúsági szervezetekből kitiltották őket, a katolikus szervezeteket, amelyek még működtek, rendőrhatalósággal korlátozták, egyesek működését betiltották. A munkások körében aktív propagandát folytattak az egyház ellen, az államsegélyt csökkentették, fokozták a nyomást a püspöki karra az ún. megállapodás elfogadása érdekében. Megkezdték a későbbi békepapi mozgalom alapjainak lerakását. Az ún. demokratikus papokat nyíltan támogatták. Az állami politika szintjére emelték az imperializmus és annak „ötödik hadoszlopa” elleni harcot. Mindenhol belső ellenséget kerestek, és erre a tökéletesen megfelelt az egyházi reakció is. A letartóztatott esztergomi érseket színpadias tárgyaláson elítélték, és vele együtt több szerzetest és egyházmegyés papokat is, de a megfélemlített egyház kitarzott – benne a szerzetesrendekkel. Az államhatalom egyelőre nem merte még napirendre tűzni a rendek megszüntetésének kérdését. Voltak, akik még bíztak, hogy bizonyos lépéseket a kormányzat nem tesz meg. Talán el sem hitték, hogy bekövetkezhettek eddig sosem tapasztalt lépések, bár a bíboros letartóztatása és elítélése nem sok illúziót hagyhatott a hatalommal szemben. Az egyházban is vitathatatlan tekintéllyel rendelkező és országosan is ismert, bár a baloldali sajtó által többször gya-

13 Lásd előző jegyzet, 1–8.

lázott Slachta Margit 1948. december 13-án mint képviselőtársához fordult Révai Józsefhez a rendek ügyében. Érdeemes idézni leveléből:

„... hagyják meg az Egyháznak a férfi és női szerzeteknek a szabadságát. Hagyják meg a zárdáknak legalább kertjüket, otthonukat és minimális földjeiket, hiszen ezeket legnagyobbbrészt saját szájuktól megvont összetakarított pénzükből hozták össze. Hagyják meg nekik a maguk választotta munkalehetőséget, hisz utóvégre senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy olyan pályán fejtsen ki működést amelyet rádiktáltak, de köztársasági alaptörvényünk értelmében nem szabad senkitől kenyérkereseti lehetőségét elvenni.”¹⁴ Jogos igények, jogos felvetések egy működő demokráciában, de ekkor hazánkban már nem volt demokrácia. Révai válasz nélkül hagyta a levelet.

Az 1949-es év első felében, Mindszenty József pere után, a hatalom elfoglalta magát saját belső ügyeinek rendezésével és a belső leszámolásokkal. A Rajk-per egy időre elterelte a kitüntető figyelmet az egyház felől, hiszen a párt vezetői és az ÁVH el volt foglalva Rajk és a hozzá kapcsolódó ügyek intézésével. Természetesen azért az egyház ügyeivel is foglalkoztak. Az agitációs és propaganda osztály folyamatosan gondoskodott az ideológiai harchoz szükséges muníció gyűjtésével. A párt megyei, helyi szervei szorgalmasan írogatták a jelentéseiket a papok működéséről, a klerikális reakció elleni harc helyi sikereiről, folyt a rendházak állandó provokációja, a fényes szelek nemzedéke igyekezett a vallásos fiatalokat megfélemlíteni, a novíciusokat és novíciákat eltéríteni szerzetesi élet vállalásától. Voltak, akik nem tudtak ellenállni a nyomásnak és kiléptek rendjükből. A tanító rendek tagjait folyamatosan agitálták, ha elhagyják rendjüket az állami iskolák tárt karokkal várják őket. Különösen a természettudományos tárgyakat oktatókat érte sok csábítás. Egy pedagógus, akit megfosztanak munkájától, nagyon nehezen tud ellenállni az ilyen hangoknak, de csak kevesen léptek ki a rendekből. 1949 őszétől újra felerősödtek az egyházat ért támadások.

A TERVEK VÉGREHAJTÁSA

Az iskolák államosításánál sokkal kisebb nyilvánossággal, de annál hatékonyabban megindult a betegápoló rendek eltávolítása a kórházakból. A Párt által irányított kampány során két részletben távolították el a nővéreket. Az első hullám 1949 októberében kezdődött. A végrehajtás annyira csendben és szinte titokban történt, hogy kevés iratban maradt nyoma. Vikol Jánosnak, a Népjóléti Minisztérium államtitkárának Rákosi Mátyáshoz írott beszámolójából értesülünk a végrehajtott feladatról.

„Május elsején szóban kapott utasításra jelentem: az elmúlt év okt. 10–20. között 600 apácát váltottunk le, főleg vidéki kórházakból. Jelenleg 850 apáca van még klinikákon és kórházakban, akiket ezen hónap 20-ig leváltunk. A leváltáshoz szükséges 850 ápolónőt 1949. november–1950. április 30-ig 6 hónapra rövidített idő alatt képeztük ki. Tehát május 20. után egészségügyi intézményeinkben apáca nem fog dolgozni, kivéve 4 egyházi kézen lévő kórházat. Kádereink ezen négy kórházban dolgozó apácák leváltásához is megvannak, államosítás esetén. Ez év elején a kórházakban rendszeresített, fizetett lelkészi állásokat megszüntettük.”¹⁵ Vikol jelentése 1950. május 2-án kelt, rajta Rá-

14 MOL M-KS-276-68. 109. öe. Révai-titkárság iratai, 7.

15 MOL M-KS-276-65. 353. öe. Rákosi-titkárság iratai, 39.

kosi láttamozásával. Az 1949. őszi leváltást 1950. május 11. és 23. között újabb hullám követte. Erről Ratkó Anna népjóléti miniszter beszámolójából értesülhetünk. A jelentés 1950. június 13-án kelt. Az összesítés szerint 909 apácát váltottak le a következő megoszlásban

„28 közületi kórháznál:	373 apáca
7 nagybudapesti	300 apáca
11 klinikai telephelyen	195 apáca
1 OTI kórháznál	24 apáca
1 MÁV kórháznál	17 apáca

Helyi jellegű támogatás volt a leváltás előkészítésében, hogy a kórházban a leváltás idején, mint betegek, elvtársak tartózkodtak (pl. Szeged, Nagykanizsa).

A leváltások a kórházakban nem kavartak fel nagy hullámokat. a régi idős alkalmazottak között azonban voltak olyanok, akik megsiratták a szerzeteseket.

Az apácákat a leváltás általánosságban nem érintette váratlanul, voltak helyek, ahol holmijaik már összezsomagolva álltak.

A leváltásnál mindenütt kihangsúlyozták, hogy rendből való kilépésük esetén továbbra is a kórház szolgálatában maradhatnak. Eddig mindössze 10 esetben történtek rendből való kilépések, de ennél több azoknak a száma, akik véglegesen magukat erre elhatározni nem tudták...¹⁶

Az adatok azt bizonyítják, hogy 1950. május végére a szerzetesnővérek közül a tanító rendek mellett a betegápoló rendek is elveszítették működési területét. A kormányzat elérte azt, ami nem is nagyon titkolt célja volt. Megteremtette annak feltételeit, hogy ország – világ számára kijelentse: a szerzetesekre nincs szükség, nélkülük is megoldott a tanítás és a betegápolás. Az, hogy ez milyen színvonalú az adott időszakban, nem különösebben számított. Itt az ideológia döntött, nem a szakmaiság. Hozzá kell tennem, és ezt még Ratkó Anna is szomorúan, de leírja, a mütösnők kiképzése hat hónap alatt nem lehetséges, ezért az apáca mütösnők még szolgálatban maradtak. Itt nem számított az, hogy apácák. A nővéreket a rendelkezéseknek megfelelően nem engedték el rendházaikból, mintegy internálva tartották őket, bár ezt senki sem jelentette ki, de állandó megfigyelés alatt voltak e házak.

A kormányzat 1949 őszén tovább szűkítette az egyház működési területét. Életbe lépett az Elnöki Tanács 1949:5. számú törvényerejű rendelete, amely eltörölte a kötelező és bevezette a fakultatív hitoktatást. A rendelettel párhuzamosan megindították újabb sajtóhadjáratukat a hittanra beíratás ellen, a párttagok számára pedig kifejezetten megtiltották, hogy gyerekeik hittanra járjanak. A hittanra való beíratást megnehezítették, a szülőket igyekeztek megfélemlíteni. A hitoktatókat több helyen atrocitások érték. Az államvédelmi hatóságok különösen falun gyorsan találtak valamilyen szabálysértést, azok ellen, akik kitartottak hitük mellett.

Az államhatalom az esztergomi érsek letartóztatásával, elítéltetésével, újabb és újabb eszközökkel próbált nyomást gyakorolni az egyházra, a tárgyalások megkezdését próbálva elérni. Az eredménytelenséget látva új frontot kívánt nyitni, és erre a felkészülést 1949 őszén megkezdte.

16 MOL M-KS-276-65. 353 óe. ua., 66-67.

Az MDP KV eddig is visszatérően, minden ülésén foglalkozott a klerikális reakcióval, megkezdte a felkészülést arra, hogy a szerzetesrendekre mért csapásokkal a püspöki kart tárgyalóasztalhoz kényszerítse. Az egyházakkal kapcsolatot tartó Vallás- és Köznevelésiügyi Minisztériummal összeállítást készített a szerzetesrendekről, működésükről, létszámukról rendházak szerint. Az első ilyen összeállítást 1949. november 19-én küldte meg Ortutay Gyula kultuszminiszter Vas Zoltánnak, aki azt Rákosi Mátyáshoz továbbította. Ortutay többek között a következőket írja Vas Zoltánnak: „Bizonyára te is megdöbbenysz, mint én a számadatok nagyságától.” Vas Zoltán az iratra kézzel a következőket írta Rákosinak: „Komoly ellenforradalmi pártszervezet. Egy sor helyen meg kellene kezdeni a tervszerű összelakoltatást különösen Budapesten.”¹⁷ A 17 oldalas részletes kimutatás, amely nincs aláírva, településenként és rendházanként mutatja ki a szerzetesek számát. A VKM adatai szerint ekkor 23 férfi szerzetesrendet tartottak nyilván 86 rendházban 2 582 szerzetessel, 40 női rendet 8 955 szerzetesnővel, akik részint rendházakban éltek, részint ekkor még kórházakban, szeretetházakban, szegénygondozó házakban, kisdédóvokban, iskolaházakban. A szerzetesség összlétszáma a VKM adatai szerint 11 537. Az adatokat a VKM I. Katolikus Ügyosztálya állította össze, minden bizonnyal a Belügyminisztérium segítségével. A kimutatás pontossága, a rendházak szerinti pontos összegzés arra mutat rá, hogy már ekkor készültek egy esetleges internálásra vagy összeköltöztetésre, amit Vas Zoltán is szorgalmaz. Ugyancsak ezt az előkészületet támasztja alá az a táblázatos összeállítás, amelyet minden bizonnyal a BM illetékes osztálya készíthetett. Ez a keltezetlen, aláíratlan táblázat „Az ország területén élő katolikus egyházi személyek létszámáról és rendi hovatartozásáról” címet viseli.

A táblázat részletes kimutatást ad arról, hogy az ország kilenc rendőr-főkapitányságának területén hány világi papi személy és hány szerzetes él, rendi megoszlásban. Ez a táblázat rendházakat nem tartalmaz csak azt, hogy pl. a szombathelyi IV. ker. rendőrkapitányság (Vas, Zala, Győr-Sopron megyék) körzetében hány piarista, hány ferences, minorita stb. él. A táblázat összesítése szerint 14 291 egyházi személy élt a rendőr-főkapitányságok területén. Ebben a világi papok is szerepelnek. A kimutatás szerint férfi szerzetes 1 863, szerzetesnő 6 981 fő.¹⁸ Ez az adatsor megint más számokat közöl a létszámokról. Azt azonban mindenképpen jelzi, hogy az államhatalom tervezi a szerzetesek ügyének valamilyen megoldását, és erre záros határidőn belül sor fog kerülni.

Az 1950-es évet a Párt döntő évnek tekintette a katolikus egyházzal kapcsolatos lépések megtételére. Az év elejétől megszorodnak az egyház elleni újabb lépések és az előkészítések után a szerzetesek ellen is újabb támadások következnek. Kádár János belügyminiszter ismét katolikus egyesületeket oszlatott fel, újabb államosítási hullám kezdődött az eddig meghagyott iskolai épületekben.

A számtalan eset közül az egri ciszterci gimnáziumban történt újabb államosítás elleni tiltakozás irataiból idézünk. „Az 1950. március 16-án megjelent kéttagú államosítási bizottság újabb államosításra vonatkozó törvényt, de még az eljárását igazoló miniszteri rendeletet sem tudott felmutatni, ennek ellenére újabb épületrészek állami tulajdonba vételét jelentette ki.” Az államosítási bizottság a rendház klauzura alá eső nagyobb részét kívánta állami kézbe venni. A rend perjele Hegyi Kapisztrán ezzel szem-

17 MOL M-KS-276-65. 352. öe. ua., 177.

18 MOL M-KS-276-65. 352. öe. ua., 19.

ben jelentett be panaszt. „Köztudomású tény ugyanis, hogy nem az iskolák létesítették a szerzetesrendeket, hanem a szerzetesrendek, amelyek rendházaikban laktak, létesítették az iskolákat”¹⁹ – mondja a panaszlevél. A panasz hivatkozik az alkotmány illetékes pontjaira, amelyek a vallásszabadságot biztosítják Magyarországon, és a hozott intézkedés ennek a megszegését jelenti. Ezek egy demokratikus országban valóban jó indokok, de hazánk ekkor, mint már fentebb említettük, messze állt a demokráciától. Az illetékes miniszter – Darvas József – reakciója nem késett a panaszra, de nem a remélt választ adta. Feljegyzést készített Rákosi Mátyás számára 1950. április 15-én a felerészben államosított rendházi épületekről. Ebben a következők állnak: „Az egyházi iskolák államosítása során a rendházakban lévő iskolákat is államosítottuk. Ezekben az épületekben azonban továbbra is bennmaradtak szerzetes tanárok és tanítók. Szükségessé vált, hogy ezeket, az eddig felerészben államosított épületeket teljes egészében államosítsuk és az ott lakó szerzeteseket és apácákat áttelepítsük egyházi tulajdonban és kezelésben lévő rendházakba.” Darvas azzal indokolja javaslatát, hogy egyrészt kevés a kollégiumi férőhely a tanulni vágyó munkás- és szegényparaszt-hallgatók számára, akik száma az 1950/51-es tanévben jelentősen meg fog növekedni. A másik indok: „Másképp pedig azért, mert a felerészben államosított épületek adottságai olyanok, hogy a tanulók és a szerzetesek elkülönítése lehetetlen és így a tanulók jelentős klerikális befolyás alá kerültek.” Egyszerre tehát két indok is van arra, hogy a tanító rendek tagjait eredeti rendházaikból elköltöztessék. Darvas mindezek figyelembevételével javasolja „iskolákkal és kollégiumokkal közös épületben lakó papok és apácák kiköltöztetését olyan – iskolával nem egy épületben lévő – rendházakba, ahol számukra bőven van férőhely. ... Hozzávetőlegesen Budapesten 350, vidéken 600, összesen 950 papot és apácát kell átköltöztetni. Budapesten 13, vidéken 20, összesen 33 iskolai és kollégiumi objektumot szabadítunk fel. ... Összesen 3 900 kollégiumi férőhelyet nyerünk.”²⁰ Az előterjesztés radikális megoldást javasol az egyedi problémákra és a terv végrehajtása meg is indul. A szerzetesrendek rendfőnökei érzékelve azt a tényt, hogy egyre több támadás éri őket, 1950. április 15-én közös levélben fordultak Darvas József kultuszminiszterhez, Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes pártfőtitkárhoz, Szakasits Árpádhoz a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elnökéhez, amelyben sérelmeik orvoslását kéri. A levél szerint az alkotmányba foglalt, vallásszabadságot biztosító törvények ellenére állandó támadásnak vannak a rendek kitéve, „egyes helyi hatóságok nem egyszer emberi méltóságunkat is megszegyenítő módon, valósággal mint fertőző betegeket zártak el bennünket az ifjúsággal való legelemibb érintkezéstől is. Az utóbbi hónapokban azonban a szerzetesházak ellen indított eljárások egyre jobban figyelmen kívül hagyják a vallásszabadság fentebb említett alkotmányos elvét... Sok áldozattal és lemondással felépített házainkban nemegyszer gettó-szerűen zsúfolnak össze, vagy azokat elhagyni kényszerítene bennünket: ...szerzeteseket alaptalan gyanúra szabad mozgásokra korlátoznak, polgári személyek számára megengedett foglalkozásokat megtiltanak nekünk...”²¹

A püspöki kar ezeket a sérelmeket már korábban (1950. februárban) felvetette a kormánynak, de nem kapott rá választ, sőt növekedtek a szerzetesek elleni támadá-

19 MOL M-KS-276-65. 353. őe. ua., 15–18.

20 MOL M-KS-276-65. 353. őe. ua., 20–21.

21 MOL M-KS-276-65. 353. őe. ua., 30–31.

sok. A rendfőnökök ezért most a püspöki kar tudtával külön is a kormányzathoz fordulnak. Tárgyalásokra tesznek javaslatot, amelyre egy tíztagú bizottságot kívánnak küldeni, Sárközy Pál pannonhalmi kormányzó apát vezetésével. A tárgyalások semmi eredményre nem vezethettek, hiszen a hatalom arra készített, illetve készítettett tervet, hogy hogyan lehetne a szerzetesrendek működését megszüntetni. Az MDP Központi Vezetősége két irányban igyekezett nyomást gyakorolni, egyrészt az ún. békeívek aláírása körüli sajtótámadások megindulásával, másrészt a szerzetesrendek további sorsa megoldatlanságának lebegtetésével. Az 1950. április-májusi ülések határozták el a további lépéseket.

Az 1950. május 25-i PB-ülés vitatta meg Révai József előadói beszédét az egy hét múlva esedékes KV-ülésre, melynek napirendi pontjai között szerepelt a klerikális reakció elleni harc is. A referátum vázlata is megmaradt és a párt határozatát közlő és azt magyarázó Révai-cikk is megjelent a Szabad Népből. A szűkebb körben megvitatott referátum nem a közvéleménynek szánt előadás, ezért kevésbé leplezi a Párt szándékait. A referátumból idézünk részleteket: „A klerikális reakció az imperialisták 5. hadoszlopának szerepét játssza Magyarországon is. ... A klerikális reakciónak békeellenes és a háborús uszítókat szolgáló aknamunkája élesen kifejezésre jutott a magyar püspöki kar legutóbbi nyilatkozatában, mely jezsuita köntőrfalazással ugyan, de lényegében félreérthetetlenül a békemozgalom, a békeívek aláírása ellen fordult. ... A klerikális reakció bomlasztó és kártevő munkája arra irányul, hogy aláássa a dolgozó nép egységét, munkakedvét, fegyelmét a népköztársaság kormánya, a párt iránti bizalmat és ily módon segítse az imperialista háborús uszítók terveit. Uszít a szocialista munkaverseny ellen, ócsárolja az élmunkásmozgalmat. ... A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. (Itt folytatódik az első oldalon már idézett Révai-cikk) ... A 63 szerzetesrendnek 636 kisebb-nagyobb rendháza volt. 1 rendházra tehát mindössze 18 lakó jutott (Nem tudom, ez az adat hogy jött ki. A szerző megjegyzése.) Ez a helyzet annál kevésbé tartható fenn, mert a férfi és női szerzetesrendek vagy maguk mondtak le azokról a feladatokról, amelyeknek teljesítése volt állítólagos hivatásuk (a tanító rendek megtagadták a tanítást a népi demokrácia iskoláiban) (erős csúsztatás Révai állítása – a szerző) vagy régi szerepük a szocializmust építő népi demokráciában feleslegessé vált (szegénygondozás, betegápolás állami feladattá és kötelességgé lett) ! vagy csalárdul reakciós célokra visszaélnek a szerzetesi tevékenységükkel: a kolduló és missziós rendek tagjai járják az országot és mint az imperialisták agitátorai, mint reakciós hírverők lépnek fel. ... rendszabályok szükségesegek, amelyek lehetetlenné teszik, hogy az imperialista háborús uszítóknak tízezernyi, az országban szabadon járó-kelő, a belső békét és építő munkát veszélyeztető agitátora legyen.”²²

Révai beszédvázlatának több csúsztatása van, amely mind arra szolgál, hogy meg lehessen indokolni az ülést rövidesen követő adminisztratív lépéseket. Sok propagandisztikus elem is van benne. Természetesen egy pártdokumentumtól nem várható el, hogy az adott korszakban tárgyilagos legyen, de a mai olvasó számára nehezen felfogható álltalánosságok, erőltetett párhuzamok vannak benne. Tipikus 1950-es évekbeli frázisoktól hemzsegő beszéd.

Az általánosságok azonban igen komoly intézkedéseket készítenek elő. A beszéd vázlata a következő frázisnak ható, de nagyon komoly fenyegetéssel zárul. „Az imperia-

22 MOL M-KS-276-53. 53. öe. MDP Politikai Biz. iratai, 1950. V. 25. ülés, 13–22.

listáknak ezt az 5. hadoszlopát is el vagyunk szánva felszámolni a béke védelme, népünk egysége, a szocialista építés biztosítása érdekében.”²³ Többször említettem, hogy a Párt vezetése számára a szerzetesrendekről a VKM adott információt. A különböző összeállítások, statisztikák innen származtak. A Révai-beszédhez is minden bizonnyal felhasználták azt az összeállítást, amelyet 1950. május 12-én készített Tátrai János,²⁴ a VKM tisztviselője. Mint apostata szerzetes jól ismerte a szerzetesrendeket és tökéletesen kiszolgálta a rendszert. Az ő tollából származik néhány olyan megjegyzés is, amelyek a későbbiek során egy-egy rend sorsát eldönthették, illetve befolyásolhatták a vég-ső döntéseket. Az ominózus feljegyzés többek között a következőket mondja: „A férfi szerzetesrendek két fő csoportra oszthatók

I. Tanító-rendek

II. Kolduló-rendek

Tanító-rendekről általában ... Középiskoláik rendszerint internátusokkal voltak kapcsolatban. Ezekben főképp az úri osztály gyermekeinek nevelése volt a feladatuk. ... Összeköltöztetés esetén a tanító-rendeket régi nagybirtokaik közepében javasolom lehetőség szerint telepíteni. Régi cselédek gyűlölik őket, ennél fogva különösebb eredménnyel tovább nem tudnák folytatni eddigi tevékenységüket

Ciszterciek: rendfőnökük: Endrédi Vendel. Irányító szerephez és befolyáshoz jutott a főpapok és szerzetes rendfőnökök között.

Piaristák. Öveges József, Sik Sándor Kossuth díjas rendtagokkal feltétlen kivételes eszközrendő.

Jezsuiták: A népi demokrácia szempontjából a szerzetesek között a legveszedelmesebbek. Kérlelhetetlen ellenségek. Simulékony alattomos emberek.”²⁵

A kolduló rendek kevésbé veszélyesek – mondja Tátrai. A női rendekről megállapítja, hogy tanítással, betegápolással, szegénygondozással foglalkoznak. Tátrai velük szemben kevésbé rosszindulatú. Statisztikát is készít a rendekről. Szerinte 23 férfi rend 114 helyen kb. 2 400 rendtaggal, 40 női szerzetesrend 476 helyen 8 400 rendtaggal rendelkezik. Az összesített szám kb. 10 800 szerzetest feltételez. Itt már bizonytalanok a statisztikák, nem tudni hány rendtag lépett ki, hány novícius és novícia van. Tátrai mindenesetre a kitelepítések előtt közvetlenül ezt a számot adta meg a pártvezetésnek. A BM rendelkezett nyilván pontosabb adatokkal is. Tátrai előterjesztésében is megjelenik a szerzetesek összeletelezésének gondolata. Ez terv megítélésem szerint nagyjából 1950 áprilisától kezd konkrét formát ölteni, és ekkor kezdődik meg a kivitelezés kidolgozása is. A végrehajtás feladata a Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság feladatkörébe tartozik. A BM-en belül Veres József²⁶ főosztályvezető az egyházi ügyek szakértője és az apparátus mozgatója is.

23 Lásd előző hivatkozást.

24 Tátrai János a VKM előadója, kilépett szerzetes. 1912. február 4-én született Szepsiben. 1932-ben lépett be a Kapisztrán Ferences Rendtartományba és onnan 1943. december 31-én távozott.

25 MOL M-KS-276-65. 353. óe. Rákosi-titkárság iratai, 45–53.

26 Veres József (Diósgyőr, 1906. augusztus 25.) lakatos, 1940-től az illegális kommunista párt tagja, 1948 őszétől a BM Közrendészeti osztályának vezetője, 1950. VII. 1-től 1951. I. 7-ig belügyminisztériumi államtitkár, 1951. április 19-én letartóztatják, 15 évre ítélik, 3 év múlva szabadul, de újabb 1 év börtönbüntetésre ítélik, 1956-ban rehabilitálják, 1958–63 között a Fővárosi Tanács vb. elnöke, 1963–70 között munkaügyi miniszter.

A SZERZETESÉK KITELEPÍTÉSE

Révai József 1950. június 6-i, Szabad Népben megjelent cikke mintegy jeladás volt a szerzetesrendek elleni durva rendszabályok életbeléptetésére. A Belügyminisztérium illetékes főosztályának 11/1950. számú rendelkezése alapján, amelyet az MDP KV Titkársága 1950. április 17-i határozata értelmében hozott, utalva a 8310/1939. számú ME rendeletben foglaltakra, közbiztonsági és közrendészeti okokra hivatkozva 1950. június 9-ről 10-re virradó éjjel a jugoszláv határ mentén lévő járásokból kiutasította a szerzeteseket. A hivatkozott 1939-es rendelet háborús helyzet esetén az állam érdekeinek védelmében rendelkezett el kiutasítást az adott körzetekből. Az 1950-es rendelkezéssel azzal indokolta a szerzetesek kitelepítését a déli határsávból, hogy ott a jugoszláv imperializmus veszélyezteti a szocializmust építő magyar népet és a szerzetesek az imperialistáknak kémkednek. Az akciót széles körű előkészítés előzte meg. A BM és az ÁVH a kiűritendő rendházakról az ott tartózkodó szerzetesekről pontos listát készített, névre szóló kiutasítási határozatokat, ütemterveket írt a végrehajtásról, percre pontosan megszabva, hogy mikor, melyik rendházhoz, melyik gépkocsinak kell érkeznie. Az előzetes terveket sajnos nem sikerült fellelni, de a végrehajtásról szóló jelentést igen. Az 1950 júniusában, júliusában és augusztus 1-jén végrehajtott kitelepítések adatsora a Belügyminisztérium Központi Irattárában megmaradt. nem találtam azonban névsorokat, bár a jelentések erről is beszélnek. Az első kitelepítés június 9–10. (péntekről szombatra) virradó éjszaka ment végbe. A jelentés szerint a jugoszláv határ mentén lévő járásokból összesen 894 szerzetest, 579 nőt és 315 férfit utasítottak ki.

Baranya megyéből	284
Bács-Kiskun megyéből	124
Csongrád megyéből	345
Somogy megyéből	50
Vas megyéből	16
Zala megyéből	75 szerzetest.

A kiutasított szerzeteseket június hó 11-én 3 óráig a következő kényszerszertartózkodási helyekre szállították

Kiskunfélegyháza	42	Cegléd	41
Kalocsa	34	Pécel	50
Kecskemét	41	Irsa	26
Tiszaújfalu	30	Gödöllő	48
Mezőkövesd	47	Budapest	5
Debrecen	30	Rákosszentmihály	3
Eger	13	Abony	23
Ludány	158	Kunszentmárton	49
Vecsés	14	Jászberény	87
Vác	138	Homok	16

A kitelepítetteket mindenhol egyházi intézményekben, többnyire rendházakban helyezték el, de Vácott a püspöki palotába is vitték szerzeteseket. A jelentés azt mondja „a kiutasítás során ellenállás – kisebb esetektől eltekintve – nem volt”. A végrehajtás módja, hogy ezt éjszaka vitték véghez, azt mutatja, hogy a hatalom tartott attól, hogy a

települések lakossága esetleg szimpátiatüntetést tart a szerzetesek mellett. Ahogy a jelentés mondja: „Az akció végrehajtása alatt a lakosságnak semmi sem jutott a tudomására, majd csak másnap délelőtt 10-12 óra között szereztek tudomást a szerzetesek elszállításáról, amikor is Nagykanizsán néhány fő asszony kérte a jegyzőtől a szerzeteseiket vissza.”²⁷

A kitelepítések általános megdöbbenést és zavart váltottak ki a szerzetesrendek körében hiszen az addigi létbizonytalanság csak tovább fokozódott. Az egész magyar szerzetesrendi közösség ki volt szolgáltatva a hatalom kénye kedvének. Segítségre a megfélemlített magyar társadalomtól sem számíthatott, legfeljebb az együttérzésre, aminek számtalan megnyilvánulása is volt. Erre az időszakra már olyan méretű erőszakszervezetet épített ki a totális hatalomra szert tett kommunista párt, hogy ellenállásra gondolni sem lehetett. A besúgóhálózat oly mértékben kiépült, hogy az egri párttitkár büszkén jelentette, hogy szinte azonnal értesül arról, hogy milyen pásztorlevelet készül kiadni az egri érsek. A déli határszakaszon, ahonnan az első kitelepítések történtek, mesterségesen szított háborús pszichózisban az emberek számára a tiltakozás felért egy biztos letartóztatással.

A hatalom a nyomásgyakorlás következő eszközeként újabb kitelepítést határozott el. Ez a kitelepítés 1950. június 18-19. (vasárnapról hétfőre) virradó éjjel történt meg. A forгатókönyvét a kultuszminisztérium javaslata alapján a BM és az ÁVH készítette el. Visszautelek itt Darvas József miniszter 1950. április 15-én kelt javaslatára. Ez a javaslat öltött itt testet. A kitelepítések Budapestet, a nagyobb városok közül azokat érintették, ahol még nem volt ilyen intézkedés, és azokat a településeket, ahol nagyobb középiskolák voltak. Ez a kitelepítés célzott kitelepítés volt, egyrészt kollégiumi férőhelyeket akartak nyerni, másrészt megfélemlíteni az egyes rendeket és rászorítani a püspöki kart a tárgyalásokra. Olyan furcsaságok is előfordulnak, hogy Egerből kitelepítik a minoritákat és az angolkisasszonyokat, viszont idetelepítik Szombathelyről a premontrei atyákat vagy Budapestről a Szent Szív Társaság tagjait. Szinte biztos, hogy provokatív céllal telepítenek a hatvani ferences rendházba szerzetesnőket. A különböző kitelepítési iratok és beszámolók alapján számításaim szerint ekkor 1 074 szerzetest és apácát telepítettek ki a következő megoszlásban:

Budapestről	351
Tolna	28
Győr-Sopron	240
Borsod	47
Vas	75
Heves	39
Fejér	10
Bács- Kiskun	160
Veszprém	39
Zala	24
Komárom	32
Pest megyéből	28 főt telepítettek ki.

27 Belügyminisztérium Központi Irattára Közrendészeti Főosztály, VI. Rendőrhatalósági Osztály 00421. iktatószám. A szerzetesrendek működési engedélyének bevonása tárgyában végrehajtás előkészítése. Jelentés 1950. július 21-én. Továbbiakban BM Közp. Ir. 00421.

A kitelepítés helyszínei

Vác	131	Pásztó	10
Eger	81	Máriapócs	70
Békéscsaba	37	Fót	52
Kecskemét	13	Máriabesnyő	274
Mezőkövesd	36	Szécsény	57
Újszász	47	Hatvan	32
Pilisliget (Klotildliget)	100	Csongrád	24
Előszállás	32	Zsámbék	24
Homok	26		
Tiszaújfalu	9	Kisvárad	19 ²⁸

A kitelepítések a hatalom által előre várt eredményt hozták. A püspöki kar kénytelen volt az adott helyzetben tárgyalásokat kezdeményezni a kérdés megoldására. A kormány és a püspöki kar kiküldöttei között 1950. június 28-án megkezdődtek e tárgyalások. (A tárgyalásokról készült jegyzőkönyveket Gergely Jenő: 1950-es egyezmény. A szerzetesrendek feloszlata Magyarországon című munkájában publikálta, ezekre e tanulmány keretei között nem kívánok kitérni. A tárgyalások egyik sarkalatos kérdése a rendek további sorsa volt.)

Érdekes lehet viszont Rákosi taktikájának néhány részlete, amelyek megmaradtak a Rákosi-titkárság iratai között. Elég durva, de a kort és a kommunista párt gondolkodásmódját is mutató feljegyzések. 1950. június 19-én kelt Rákosi néhány soros bizalmas cetlije. „Gerő, Farkas, Révai visszavárolag. Lássa Péter e. feltétlenül gondoskodni kell róla, hogy a szerzetesekre kompromittáló tények s anyagok (irattár, Horthy–Hitler képek, fasiszta könyvek, nyilas és horogkeresztek + dorbézolások és élelmiszerhalmazok adatai, sem a régi sem az új akcióknál el ne kallódjanak.”²⁹ A cetlin rajta van mindhárom megszólított láttamozása is.

Azt hiszem, nem kell kommentálni a levelet, magától beszél az. Szinte ugyanabban az időben jelentkezett Balogh István páter azzal hírrel, hogy a szerzetesek átadtak a püspöki karnak egy beadványt, melyben kérik, hogy haladéktalanul kezdjék meg a tárgyalásokat a kormánnyal.

Balog négy püspökkel tárgyalt, és úgy látja, hogy holnap a konferencián olyan levél, melyről szó volt, meg fog születni.³⁰ A levél megszületett, a tárgyalások megkezdődtek.

A tárgyalások alatt az MDP Politikai Bizottsága minden tárgyalási nap után tájékoztatót hallgatott meg a haladásról és folyamatosan gyűjtötte az újabb és újabb adatokat, a klerikális reakcióról Rákosi számára. Ha felmerült valami új, akkor arra azonnal választ kívánt, a folyamatos provokálás pedig a tárgyalási taktika része volt. A tárgyaló küldöttségnek tagja lett a már említett Veres József, aki a BM államtitkáráként irányította a kitelepítéseket és rezzenéstelenül mondott valótlanságokat a tárgyaló püspökök és szerzetesi előljárók szemébe, mikor azok az eljárások ellen tiltakoztak. A már ismert Tátrai János szerepeltetését még a hatalom is túl merésznek és provokációnak tartotta, ezért csak a háttérben tevékenykedett. Június 26-án kelt elaborátumában, a párt meg-

28 BM Közp. Irattár 00421. Jelentés Budapest, 1950. június 20-án.

29 MOL M-KS-276-65. 353. őe. Rákosi-titkárság iratai, 68–69.

30 Lásd előző jegyzet, 71.

rendelésére, kimutatást készített a szerzetesek számának növekedéséről, külön történelmi jogi tanulmányt arról, hogy mely országokban mikor, ki korlátozta a szerzetesrendek működését.³¹ Rákosi Mátyás a tárgyalások adott pontján hasznosította őket, de nemcsak Tátrai, hanem neves jogászok is dolgoztak a Párt megrendelésére.

A tárgyalások közben újabb nyomásgyakorlásként újabb kitelepítésekre került sor. Július 11–12-re (szerda–csütörtök) virradó éjszaka a nyugati határ mentén lévő szerzetesházakból 299 szerzetes telepítettek ki.

Vas megyéből 207

Győr-Sopron 82

Zala 10 főt telepítettek ki.

Oly csekély létszámú kitelepítés ez, hogy biztosra vehető, hogy csak nyomásgyakorlásra lehetett használni. A kitelepítés itt is éjszaka, teherautókon, előre meghatározott, szinte percre kidolgozott menetrend szerint történt. A kitelepítettek a következő településekre kerültek.

Máriabesnyő	10	Nyírbátor	15
Kecskemét	83	Pusztamonostor	8
Gyöngyös	15	Eger	7
Nyíregyháza	42	Pilisliget	41
Mezőkövesd	30	Mezőnyárad	6
Szolnok	15	Kisvárd	15
Tápióság	10	Vác	2

A jelentés szerint mindhárom megyében zavar nélkül simán, zajlott le, ellenszegülés nem volt.³²

Az államhatalom általam ismert utolsó kitelepítési akciója a tárgyalások utolsó szakaszának kezdetén, július 31–augusztus 1-re (hétfő–kedd) virradóra zajlott le. Ez az akció a szerzeteseknek az északi és keleti határsávokból való kitelepítését vitte véghez. Az indoklás az volt, hogy a környező baráti államok is tiltakoztak, a határ mentén élő megbízhatatlan szerzetesek miatt. Ez a hivatalos verzió. Megítélésem szerint itt inkább egy kifárasztási akcióról van szó. A kitelepítés során ugyanis sok olyan rendházból telepítettek ki szerzeteseket, akiket néhány héttel korábban telepítettek oda. A többszöri üldöztetés elviselése köztudottan pszichikailag elég nehéz. Ha ezt egyéb eszközökkel is társítják, akkor ki lehet fárasztani idegileg a szerzeteseket. Valószínűleg itt ez a cél. A kitelepítés során 661 fő áttelepítése történik meg. A következő megosztásban:

Győr-Sopron megye	12 fő
Pest	343 a korábban Pilisligetre telepítettek adják a zömét
Esztergom- Komárom	43 a korábban ki nem telepített esztergomi házak
Nógrád	148 a korábban Szécsénybe és Ludányhalásziba telepítettek zöme
Borsod	2
Békés	24

31 Lásd előző jegyzet, 89–95.

32 BM Közp. Irattár. 00421. Összefoglaló jelentés a nyugati határ mentén fekvő rendházakból történt áttelepítésről, 1950. július 13.

Szabolcs	64
Heves	25

Az utolsó Heves megyei település Recsk, utólag került a listára, mint az indoklás mondja, ugyan 30 km-re van a határtól, de az Államvédelmi Hatóság fontos objektumot tervez oda, azért kell az irgalmas nővéreket kitelepíteni.

Az eddigi gyakorlattól eltérően a kitelepítetteket nem szórták szét kisebb rendházakba, hanem összesen négy helyre szállították őket:

Jászberénybe	63 fő
Újszászra	125
Tihanyba	14
Zircre	459 fő került. ³³

Az addigi koncepció megváltozásának nyilván az volt az oka, hogy így könnyebben ellenőrizhetők a szerzetesek, mesterségesen támasztott nehézségek, a zsúfoltság, a rossz körülmények mind arra szolgáltak, hogy minél több szerzetest és apácát bírjanak rá arra, hogy önként lépjenek ki a rendjükből. Az ide-oda költöztetés, férfi és női szerzetesek céltudatos összeköltöztetése mind az előbb mondottakat támasztják alá. Az összes kitelepítés során a kiűrt rendházakat, a lepecsételt irattárakat, levéltárakat az ÁVH őrizetére bízta, az ingóságok azonban el-eltűnedezték. A rendtagok számára csak kisebb csomagok vitelét tették lehetővé, szándékosan ez is a megtörést szolgálta. Az új helyeken, bár mindenhol testvéri szeretettel fogadták a kiűzött rendtagokat, nehéz volt megfelelő viszonyokat teremteni.

Ha a lakosság spontán gyűjteni kezdett a kitelepítettek számára, az állam provokációnak tekintette, és megtorolta az ilyen lépéseket. A kitelepítésekkel szinte együtt megjelentek a rendházakban az agitátorok, akik a szerzeteseket a rendből való kilépésre buzdítottak. Ígérek hangzottak el arra, hogy ha kilépnek, akkor eltávozhatnak kényszertartózkodási helyükről, a tanító rendek tagjai újra taníthatnak az állami iskolákban, a betegápolók újra kórházakban dolgozhatnak. Természetes, hogy sokan a kilátástalan helyzetben ezt látták megoldásnak, hiszen előjáróik sem tudtak számukra biztosítékot adni, a tárgyalások kimenetele abszolút bizonytalan volt. Az egyházi tárgyaló fél az adott helyzetben mindent megpróbált, de az erőfölény helyzetéből tárgyaltak vele. A tárgyalásokon is részt vevő Veres József államtitkár július 19-én sürgős táviratot küldött azon rendőr-főkapitányságok vezetőinek, ahová rendtagokat telepítettek ki.

Ebben az áll, hogy „a tegnap esti utasítás alapján a szerzetesek közé bevitt az a tudat, hogy amennyiben a rendből kilépnek, úgy a kényszertartózkodási rendszabályokat velük szemben megszüntetjük, a várt eredményeket meghozta. A jövőben ezt tovább vinni nem kell, mivel a rendházak közt úgyszólván futótűzként terjed el ez a lehetőség.” A továbbiakban az államtitkár utasításba adja, hogy a szóbeli bejelentésekre írást kell kiadni, amelyben a bejelentését tudomásul veszik, és egyben azt is, hogy egy megadott helyre távozik. A címet természetesen be kell jelenteni és az erről szóló jegyzéket a BM illetékes osztályának meg kell küldeni.³⁴

33 BM Közp. Irattár 00421. Jelentés a szerzeteseknek az északi és keleti határsávokból való kitelepítéséről, 1950. augusztus 2.

34 BM. Közp. Irattár. 00421. Veres József utasítása 1950. július 19-én.

Veres külön felhívja a rendőrkapitányok figyelmét, hogy kényszert alkalmazni nem lehet, de az adott helyzetben ezt nem is kellett megtenni. Az addigiaknál többet már nem is nagyon lehetett tenni. Az elkövetkező hetekben egészen a szerzetesrendek működési engedélyét megvonó rendelet kihirdetéséig napi jelentésekben közlik az illetékes rendőrkapitányságok a kilépési szándékukat bejelentő rendtagok névsorait.

Bár ezeknek a névsoroknak a megbízhatósága megkérdőjelezhető, egyfajta arányt azért mutatnak. A BM irattárában található névsorok azt mutatják, hogy ebben a nehéz időszakban is csak a szerzetesek töredéke jelentette be önként kilépési szándékát. Összesítem szerint mintegy 900 főre tehető azok száma, akik bejelentették szándékukat, de azt nem tudjuk, hogy mind átvették-e az erről szóló végzést. Ez, ha a szerzetesek számát 10 000 körülnek tekintjük, akkor még 10%-ot sem jelent. Ez nem tekinthető nagy számnak az adott történelmi helyzetben és létbizonytalanságban. Az ÁVH folyamatosan figyelemmel kísérte a kényszertartózkodási helyen lévő szerzeteseket.

A Rákosi-titkárság anyagában és a BM iratanyagában is megtalálható az a jelentés, amit a szegedi VI. ker. rendőr-főkapitányság küldött. E szerint „Kecskeméten a piarista rendházban kényszertartózkodásra kötelezett Zadravecz püspök a Rendből kilépni szándékozó szerzeteseket károsan befolyásolja, mert a hozzá tanácsért fordulókat a kilépésről lebeszéli. ... Luptovics Kolos tartományfőnök, a főkapitányság jelentése szerint azon szerzeteseket, akik a rendből kilépnek, visszaparancsolja a rendházba. ... megállapításunk szerint a csongrádi ferences rendház főnöke, Faddi Ottmár hétfőn Budapesten járt hírszerzés végett. Budapesti útjáról visszatérve a kecskeméti Ferences Rendházban is megjelent.”³⁵ Zadravecz püspök úr nevét valószínűleg Rákosi Mátyás is megjegyezte. A püspöki karral való tárgyalások során az augusztus 19-i ülésen, amikor arról folyt a vita, hogy mely férfi rendek maradjanak meg, Czapi Gyula egri érsek felveti a ciszterci rend megmaradásának kérdését. Rákosi, hivatkozva Endrédi Vendel személyére – akit a kommunista párt kifejezetten nem szeretett –, nem járul hozzá a rend megmaradásához. Hozzáteszi „Ha Zadravecznek volna egy rendje, az ő rendjét is kifogásolnám.”³⁶ (Úgy tűnik Rákosi nem volt tisztában azzal, hogy P. Zadravetz ferences rendi szerzetes. A szerző.)

AZ ÚN. EGYEZMÉNY ALÁÍRÁSA UTÁNI LÉPÉSEK

A püspöki kar és az állam közötti ún. tárgyalások a sürgető tanévkezdés okán 1950. augusztus 30-án értek véget, és sor került az ún. „egyezmény” aláírására. A szerzetesrendek vonatkozásában ez azt tartalmazta, hogy a katolikus egyház, úgymond, jogot kapott négy hittudományi főiskola és nyolc gimnázium fenntartására, a szerzetesrendek közül a Benedek-rend, a piarista rend, a ferences rend Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartománya, és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek rendje maradhatott meg. A hatalom a többi szerzetesrend működését nem engedélyezte. A szerzetesrendek működési engedélyének megvonásáról szóló rendeletet eredetileg 1950. szeptember 1-jén kívánták kihirdetni.

35 MOL M-KS-276-65. 353 öe. Rákosi-titkárság iratai, 202.

36 GERGELY JENŐ: 1950-es egyezmény. A szerzetesrendek feloszlata Magyarországon. Bp., 1990. 248.

Veres József belügyminisztériumi államtitkár 1950. augusztus 29-én 00421/1950.I./ 9. ücs. számon szigorúan bizalmas utasítást adott, ki valamennyi megyei (Budapest fővárosi) tanács elnökének (Baranya megye kivételével), valamennyi kerületi főkapitányság vezetőjének és valamennyi megyei szemlélőnek. A tárgy a szerzetesrendek működési engedélye megvonása esetén végrehajtandó feladatokról. Ebben az áll, hogy a rendelet szeptember 1. körül fog megjelenni. A rendelkezés hét pontban foglalja össze a rendelet megjelenése utáni feladatokat. Ezek a következők:

I. Leltározó bizottságok szervezése

A feladatuk a felosztatott szerzetesrendek ingó és ingatlan vagyonának leltárba vétele. A bizottságban két köztisztviselő és egy rendőr vesz részt, de az is polgári ruhában.

II. A leltározás kezdete és befejezése

A legfontosabb rendelkezés, hogy a leltározást a rendelet kibocsátásának napján kell megkezdeniük. A pontos időpontot mindig a helyi vezetők jelölik ki, az alaptétel az, hogy akkor kell megkezdeni, ha a mise már véget ért, és a tömeg a templomokból eltávozott.

A leltározást hat napon belül kell befejezni.

A rendeletről kiderül: gyorsan, titokban kell ezt véghez vinni, hogy ne legyen idő sem tiltakozásra, sem egyéb dolgokra.

III. A leltározó bizottság fellépése és a volt szerzetesek közül felelős kijelölése:

„A volt szerzetesekkel a tárgyalás hangneme előzékeny, udvarias, de határozott legyen. Meg kell nyugtatni őket, hogy kormány a munkaképteleneket ellátáshoz juttatja, munkaképeseket munkához, és e célból a tanács elnöke kérdőíveket küld ki a volt szerzeteseknek...”

A szerzetesek polgári ruhában távozhatnak el rendházaikból, a déli és nyugati határsáv kivételével hozzátartozójukhoz távozhatnak.

A leltározás tárgya és módja

A következők kivételével mindent fel kell leltározni.

- a. a volt szerzetes személyi használati ruházata és fehérneműje
 - c. személyi használatra szolgáló tárgyak (ágynemű, szükségleti bútorok stb.)
 - d. volt szerzetesek egyéni szükségletének megfelelő élelmiszerek
 - e. házi szükségletre tartott aprójószágok
 - f. nyilvánosság számára fenntartott templom vagy kápolna, ezek templomi tárgyai és kegyszerei
 - g. rendházban lakó és ott rendőrileg bejelentett polgári személyek minden ingósága
- A rendelkezés szerint teljesen nem kell kifosztani a szerzeteseket.

Külön is felsorolják, mire ügyeljenek gondosan: régiség, műtárgy, mesterhangszerek, értékpapírok, nemesfémek stb. Ezeket külön kell őrizni. A könyveket csak darabszám szerint kell leltárba venni. (A kultúra nem fontos. A szerző.) A rendelkezés külön kitér az irattárra, ezt minden válogatás nélkül le kell zárni, és a kulcsot csak az ÁVH megyei osztályvezetőjének lehet kiadni.³⁷

37 BM Közp. Irattár. 00421. 1950. augusztus 29-i rendelet.

Az V. VI. VII. pontok a leltárak további kezeléséről szólnak. Igen részletesen megadják, hogy a leltár öt példányát kinek kell elküldeni.

A rendek működési engedélyét megvonó rendelet azonban csak szeptember 7-én jelent meg. Veres szeptember 4-én szigorúan titkos rendelkezésben adta meg a pontos dátumot. Itt külön is kihangsúlyozta, hogy szeptember 21-e után a volt szerzetesek csak polgári ruhában hagyhatják el a rendházakat, rendházon kívül szerzetesi ruhát nem viselhetnek. Szeptember 6-án újabb rövid, szigorúan titkos utasítást küldenek ki. Ebben arra hívják fel a figyelmet, hogy azokon a településeken, ahol 7-én és 8-án zárandoklatos búcsú van ott csak 11-én fogjanak hozzá a leltározáshoz.³⁸ (1950. szeptember 7-e csütörtökre esett.)

Az Elnöki Tanács 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelete 1950. szeptember 7-én jelent meg, és az alábbi szabályozást tartalmazta.

1. § A Magyar Népköztársaság területén a szerzetesrendek működési engedélye ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésével megszűnik. Nem vonatkozik ez a rendelkezés a katolikus egyházi iskolákban a tanítás ellátására szükséges megfelelő számú férfi és női tanító rend működési engedélyére.

2. § Mind azok a szerzetesrendek, amelyek működési engedélyeinek hatálya az 1. §-ban megszűnik, kötelesek működésüket a Magyar Népköztársaság területén ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésekor megszüntetni.

3. § A belügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben állapítja meg azt, hogy az 1. § alapján mely tanító rendek folytathatják működésüket.

4. § Ez a törvényerejű rendelet a kihirdetése napján lép hatályba: végrehajtásáról a belügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben gondoskodik, annak figyelembevételével, hogy a szerzetesrendeknek tagjai, amelyeknek a jelen rendelet értelmében működési engedélye megszűnik, három hónapon belül a volt rendházakat elhagyják. (A rendeletet Kiss Károly. és Szabó Piroska jegyzik.)

A rendelet megjelenése utána kirendelt leltározó bizottságok megszállták a rendházakat és megkezdték azok ingó és ingatlan vagyonának felmérését. A bizottságok minden megyében részletes listát kaptak a rendházakról és azok alapján elkezdtek a munkát. Részletesen felmérték és jelentették a BM-nek az egyes rendházak állapotát. Javaslatot tettek a hasznosításra. A BM nem túl pontos listája szerint a munka megkezdésekor 106 lakott rendházat jelöltek meg, de ebben nem szerepel Budapest, Vas, Csongrád és Győr-Sopron megye. Ez szám csak a lakott rendházakat jelenti. A korábbi kitelepítések során jó néhány rendház már kiürült. Az összeállítás szerint kb. 4 600 szerzetes tartózkodott a rendházakban.³⁹

Megkezdődött egy szomorú, három hónapos szakasz, amely alatt – december 5-ig – a rendházakat ki kellett üríteni. Ennek a folyamatnak az elemzése egy újabb tanulmány kereteiben lehetséges.

* * *

38 Ua. szeptember 6-i számjeltávirat.

39 Ua. az augusztus 29-i utasítás melléklete.

A Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány főnökének levelével kezdtük tanulmányunkat, fejezzük be egy volt mariánus ferences megrendítő sorsának felidézésével.

„Az Egyházi Szociális Bizottság értesíti arról, hogy a munkaerő tartalékok hivatala alkalmaztatása helyéül Kispesti férfi ruha konf. Kispest Vöröshadsereg útja 82. sz. jelölte ki.

... Kívánatos, hogy alkalmaztatása helyén szükségtelenül (sic!) és ha a helyes lelki magatartás nem kívánja, egyházi mivoltára ne hivatkozzék, sem arról ne nyilatkozzék, hogy keresetét miként használja fel. Felhívjuk végül figyelmét arra, hogy Egyházunk érdeke, valamint a saját helyzetének helyes felfogása azt kívánja, hogy a fennálló állami rend bírálattól és minden az állami renddel szemben való helytelen magatartástól tartózkodjék.”⁴⁰

Az idézett levél szinte tökéletesen adja vissza, hogy a feloszlatott szerzetesrendek volt tagjainak helyzetét és a korszaknak az egyházakkal kapcsolatos hangulatát is.

CSABA BORSODI

DISSOLUTION OF THE MONASTERIES AND WITHDRAWAL OF THEIR AUTHORIZATION FOR OPERATION IN THE SUMMER OF 1950

On September 7, 1950, Decree with Legal Force no. 34/1950 of the Presidium of the People's Republic of Hungary was issued, according to which the authorization for operation of the monasteries was terminated. Why, and in what way did, and could, this sad event happen in our country? What reasons and what methods made this possible? The paper is aimed at finding answers to the above questions by utilizing source materials heretofore unknown or little known. Since 1945, the Hungarian left wing, first of all, the Hungarian Communist Party, had tried to hinder the operation and the activities of the churches in all possible ways. The arrests, the state measures and provocation all served the purpose of intimidating the Church. The paper guides the reader through the various stages of this process from the occupation of the first Catholic colleges through the nationalization of school and removal of monks from hospitals to the translocation carried out in the summer of 1950. The paper tries to demonstrate how the Hungarian monkhood strived for finding an acceptable way out of this impossible and heretofore unimaginable situation. On the basis of documents that have not been explored so far, the author presents numeric data and analyzes the four translocation actions, pointing out the reasons behind each action. Relying on available resources, he provides proof for the kind of plans prepared by the central management of the Hungarian Communist Party and then, from the summer of 1948, the Hungarian Workers' Party, for breaking the so-called "clerical reaction", and how those plans were realized.

40 Magyar Ferences Levéltár, Burka Kelemen-hagyaték iktatószám nélküli irat.

MÓZESSY GERGELY

PROHÁSZKA OTTOKÁR ÉS A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZÉKESKÁPTALAN

Prohászka Ottokár püspök székfoglalásának 20. évfordulójáról 1926. január 20-án, az ünnep előestéjén emlékezett meg a fehérvári egyházmegye papsága. Az emelkedett hangulatot erőteljesen beárnyékolta a főpásztor néhány szava. A káptalan köszöntésére adott válaszában ugyanis a püspök dologtalannak bélyegezte a testületet, s nehezményezte, hogy az csak bírálgatni tud. Minderről a két nappal későbbi káptalani ülés jegyzőkönyvéből értesülünk, ahol Klaucz György olvasókanonok felháborodottan utasította vissza a püspök szavait: „... ő nem érzi magát találva a megjegyzés által, mivel dékáni és egyesületi tennivalói miatt szórakozásra nagyon kevés ideje van; Magdics István úr mint tanfelügyelő; Streit Ferenc úr mint K[egyes] A[lapítványi] gondnok sokat dolgoznak, Zettner Sebő úr sokszor helyettesíti a külső plébánosokat; Scheirich A[ntal] és Vízota A[lajos] működését eléggé ismerheti a Kegyelmes Püspök úr, s ezek alapján érthetetlen a kifakadás. Ami a bírálgatást illeti, az éppen a Káptalannak az ügyek iránti érdeklődését és a féltő gondot mutatja, hogy minden ügy kellő módon legyen intézve, de a Káptalan, a szabad vélemény nyilvánítás jogán kívül, a Canonok szerint sok fontos ügyben ellenőre, tanácsadója a püspöknek, tehát – különösen mellőztetés esetén – jogosan bírálhatja a főhatósági ténykedéseket is.”¹ A jegyzőkönyv további részeiből a testület belső megosztottságra is fény derül: „Nem lehetetlen azonban” – rögzíti a jegyző Klaucz kifakadását –, „hogy a Káptalan viselkedése ferde, talán nyegle s rosszakaratú beállítás és besúgások miatt került kifogás alá. A susurro² szerepet vivő jegyezze meg, hogy előbb-utóbb lépre kerül, s keserűen bűnhődik.”

Kétségkívül kemény szavak hangzottak el a főpásztor ajkáról, még ha a pontos körülmények ismeretlenek is. Nem hallhatjuk a hangsúlyt; nem tudunk semmit a pontos szöveggörnyezetről; nem tudjuk, nem tréfának szánta-e csak a mondottakat a püspök, nem csak egy szerencsétlen félremagyarázás-e a káptalan kifakadása... Bármilyen történt is, az biztosan nem illett az ünneplés emelkedett hangulatába. A kiváltott indulatok pedig egészen megdöbbentőek. Már önmagában is megindokolják azt, hogy a püspök és a káptalan meglehetősen ambivalens viszonyát mérlegre helyezzük, s azt vizsgáljuk, hogy mennyire tudott a testület együttműködni a főpásztorral, s mely kérdésekben nem értett vele egyet.

1 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár – Káptalani Levéltár (továbbiakban SzfvKL) – 1926. január 20-i jegyzőkönyv.

2 Susurro = besúgó [latin].

[Amúgy is szinte vizsgálatlan terület még a püspök kapcsolata az egyházmegye papságával. Tekintettel a kérdés rendkívül szerteágazó voltára és a kormányzás hosszú idejére, valamint az egyházmegye papságának ekkor még viszonylagosan nagy számára – hiszen Prohászka beiktatásakor 154 papja volt az egyházmegyének³ – mindenképp szűkíteni kell rajta. Az egyházmegyes papság elitjét jelentő székeskáptalan viszont belátható méretű grémium, ahol e vizsgálatokat meg lehet kezdeni.]

A KÁPTALAN RÖVID TÖRTÉNETE, A JOGI ALAPOK

A székeskáptalan püspöki tanácsadó-testület, melynek elsősorban a kormányzásban, valamint anyagi természetű ügyekben kellett a püspök segítségére lennie. E kérdésekben egyúttal mintegy ellenőrző hatósággént is működött a püspök felett – s e tény önmagában is előrevetíti a viszony konfliktusait. Fehérváron ráadásul az a sajátos helyzet állt elő, hogy a káptalan tehetősebb volt a püspöknél: míg például a capitulum 1925-ben 11518 katasztrális holdnyi területű uradalommal bírt, addig a püspökség földvagyonára ennek csak alig több mint kétharmad része, 7931 holdnyi volt.⁴ Nem csoda hát, hogy a kegyesalapítványokat is a káptalan kezelte, sőt Steiner Fülöp püspök igazgatási reformjai után a plébániai alapítványok kezelését is a káptalan által irányított Kegyesalapítványi Hivatal vette át.⁵

A káptalan jelentősége széküresedés esetén nőtt meg, hiszen tagjai közül maga választotta meg a káptalani helynököt, ki a kormányzati teendőket az interregnum idején ellátta. Városhy Gyula kalocsai érseki székbe távoztával, 1905. december 16-án így Károly János nagyprepost, választott püspök vette át az egyházmegye irányítását. Ezúttal azonban mindössze 36 napig, az új püspök beiktatásáig látta el a helynöki feladatokat – korábban, Steiner Fülöp püspök halála után Károly János csaknem másfél évig kormányzott.⁶ Érdekes adalék Károly János helynökké választásához, hogy a káptalan táviratban felajánlotta Prohászkanak a lehetőséget a helynök személyének kiválasztására: „Méltóságos Prohászka Ottokár Püspök Urnak Budapest Damjanich utca ötven. Városhy érsek Ur osservatore romano értesítése alapján püspöki joghatóságát ma letette. Kérjük intézkedését püspöki helynök iránt, vagy nyolcz napon belül mi válaszszunk-e helynököt. Székesfehérvári Káptalan”. Nincs azonban nyoma semmiféle befolyásolásnak, Prohászka vélhetően nem élt a felkínált lehetőséggel.⁷

A székeskáptalan Fehérváron a püspökség felállításakor 6 tagú volt. Csak 1841-ben engedélyezte az uralkodó a stallumok számának nyolcra emelését, melyet a káptalan 1827-től ellátott hiteleshelyi tevékenysége indokolt. A tiszteletbeli kanonokok számát 6

3 Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Albaregalensis an annum Domini MCMVI. Székesfehérvár, 1906. 100–103., 134.

4 GERGELY JENŐ: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. Bp., 1997. 284.

5 POTYONDY IMRE: A Székesfehérvári Székeskáptalan. Kézirat, év nélkül. 2–3. – Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár – Püspöki Levéltár (továbbiakban SzfvPL), – Kézirattár – No.1703/3. Kivonata megjelent: In: A Székesfehérvári Egyházmegye jubileumi névtára 1977-ben. Székesfehérvár, 1977. (továbbiakban: Névtár 1977.); 148–149.

6 NÉMETH LÁSZLÓ: A székesfehérvári egyházmegye története. In: A Székesfehérvári Egyházmegye névtára 1983-ban. Székesfehérvár, 1983. 22. és SzfvPL – Litterae Encyclicae 1905/XXII.

7 SzfvKL – 55/1905.

főben maximálták a statútumok.⁸ Mária Terézia óta a kanonokok kinevezése a főkegyúri jog részeként az uralkodót illette meg, arra a püspök legfeljebb informális úton lehetett befolyással. Az 1855-ös konkordátum óta azonban a nagyprépost kinevezését az Szentszék fenntartotta magának. A megüresedett stallumokba a „gradualis promotio” elve alapján léptek előre a kanonokok, az új kinevezések mindig a legutolsó stallumokba történtek. Prohászka működése alatt két fontos változás történt a stallumok betöltésével kapcsolatban: a király nélküli állam-berendezkedésben a főkegyúri jog gyakorlása szünetelt Magyarországon, így a püspökök nagy nehezen megszerezték a kanonokok kinevezésének jogát; az új kánonjogi kódex pedig minden dignitás kinevezését Rómának tartotta fenn. Ez persze hosszú vitákat eredményezett a tekintetben, hogy mely stallumok birtokosai is tekinthetők dignitásnak. A magyar főpapság egésze tiltakozott a túlzott pápai befolyás ellen.⁹ A látens feszültség után a nyílt vita épp egy fehérvári lectori kinevezés kapcsán robbant ki 1926-ban a magyar katolikus püspöki kar és a Szentszék között.¹⁰

Prohászka teljes létszámú, azaz nyolc tagú káptalant örökölt meg. Kormányzásának 22 éve alatt további 14 papja kapott kanonoki méltóságot.¹¹ Mindössze hárman voltak azonban, akik 1918 után, tehát kifejezetten a főpásztor szándékából kapták stallumukat. Legelőször Viszota Alajost jutalmazta így a püspök 1920-ban, aki egyik legkedveltebb papja volt. Titkárként, majd 1916-tól irodaigazgatóként korábban mindennapos kapcsolatban állt vele. Naplóiban is több ízben, nagy szeretettel emlékezett meg róla, elsősorban utazásai kapcsán, amikor nagy gyakorlati segítséget jelentett személye (1911 – Potsdam, 1913 – Róma, 1915 – Karlsbad).¹² Viszota a káptalanban kezdetben kissé idegenül mozgott: látványosan gyakran hiányzott az ülésekről, a rábizott jegyzőkönyveket sem készítette el időben – meg is fosztották jegyzői tisztjétől. [A jegyzőkönyv-tisztázatok végül Krécsy Károly – meglehetősen rosszul olvasható kézírásában – találhatjuk meg 1925 tavaszától: tehát csaknem egy évre visszamenőleg ő készítette el őket...]¹³ Egyébként Krécsy is, valamint Heller János is méltóságát közvetlenül Prohászkatól kapta.] A bevezetőben elhangzott Klauz-féle dörgedelem esetében nyugodtan vélelmezhetjük, hogy az besúgóként Viszotára célzott. Ez ellen egyetlen érv szól, mégpedig az, hogy a káptalan már Viszota kinevezése előtt, 1920. januárjában is figyelmeztette saját tagjait a belső ügyek intim kezelésére. Furcsa módon ez a bejegyzés egy a püspöktől a székesegyház javára érkező 10.000 koronás gáláns adomány tudomásulvétele és

8 POTYONDY: i. m. 1.

9 LAKATOS ANDOR: *A Kalocsai Foszékeskáptalan Levéltára*. Kalocsa, 1998. 20–22.

10 BEKE MARGIT: *A magyar katolikus püspökhari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között*. I–II. München-Bp., 1992; (Dissertationes hungaricae ex historia Ecclesiae XII–XIII) 180. Az 1926. okt. 8-i konferencia 8. pontja. Részletes tárgyalását lásd később.

11 Kinevezésekre vonatkozóan lásd: SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No. 17–18 csomók; POTYONDY i. m. illetve a székesegyház káptalani sekrestyéjében kifüggesztett kanonoksor. Egyébiránt Prohászka működése alatt 10 *tiszteletbeli kanonokok* kapott kinevezést. Közülük 7 a kormányzati munkában volt nagy segítségére, mint esperes; 2 kerületi tanfelügyelői tisztelet látott el kinevezésekor, Dornis István – némi meglepetésre – a hittanárok közül került ebbe a méltóságba. E 10 címzetes kanonok közül később hárman – Krécsy Károly, Heller Iván és Czettner Sebestyén – a káptalan tagjai közé is felvételtek.

12 *Prohászka Ottokár: Naplójegyzetek I–III*. Szerk. SZABÓ FERENC–BARLAY Ö. SZABOLCS–FRENYÓ ZOLTÁN. Szeged–Székesfehérvár, 1997. (továbbiakban: *Napló*); I. 327., 343., 392.

13 SzfvKL – 1926. május 17-i jegyzőkönyv.

köszönete közé ékelődik be a jegyzőkönyvben, tehát már ekkor is a püspök felé történő információ-áramlást kritizálta akkor Mayer Károly nagyrépost...

Prohászka naplóiban – a csak később kanonokká lett Viszotán kívül más – káptalani taggal alig találkozunk: a tanácsköztársaság alatt a Streit-féle kanonoki házba¹⁴ történt kilakoltatása kapcsán tesz néhány derűs megjegyzést a történetekre, ezekben a napokban emlékezik meg Magdics István kanonok kemény kiállítására a fehérvári szerzetesek kilakoltatása ellen.¹⁵ Egyetlen esetben beszél hosszabban naplójában egyik kanonokról: Scheirich Antalról említi meg 1920. április 20-án, hogy a székesegyházi sekrestyés, Valent József helyett harangozott reggel. Amikor ezért Prohászka megdicsérte, a kanonok elhárította az elismerést, természetesnek nevezve tettét: a betegeskedő, helyettes nélküli egyházi kisegítését. Ez az alázat, a főpapsághoz tartozó kanonok egyszerűsége meghatotta a püspököt.¹⁶ Nem ehhez szokott. Lelke mélyén inkább az avított, triumfáló egyház csökevényének tekinthette a káptalanokat, a kanonoki címeket. Jellemző e tekintetben az a pár ambivalens hangulatú sor, melyet Ferenc József halála kapcsán 1916. december 9-én rögzít naplójába. Egyfelől a halott iránti köteles tisztelettel emlékezik meg az királlyal együtt a régebben elhalt püspökökről és kanonokokról, akik az uralkodó holdudvarát képezték; másfelől azonban türelmetlenül várja az újat.¹⁷

Bárhogy is viszonyult azonban eredendően a kanonoki méltóságokhoz a püspök, mindenképpen együtt kellett élnie és működnie a testülettel. Klauz idézett kifakadásában elsősorban a püspök autokrata vezetési stílusát kifogásolta. A század elején még élénken élt a Steiner Fülöp püspök (1890–1900) emlékezete, akiről a káptalan tagjai évtizedekkel később is úgy nyilatkoztak, hogy kezdetben „szinte kollegiális kormányzatban vezette az egyházmegyét”: a kispapfelvétel, a teológiai vizsgák mind az összkáptalan jelenlétében zajlottak. Csak az irodaigazgatói állás megszervezésével (1895) bomlott csak meg ez az összhang.¹⁸

Prohászka püspök és a fehérvári káptalan összeütközéseit elsősorban a káptalani jegyzőkönyvekben is lecsapódó viták alapján igyekszem rekonstruálni.¹⁹

14 Megyeház u. 9., felújítására egyébként nem sokkal korábban, 1917-ben került sor. (Lásd: Kápt. jkv.: 1917. május 28.)

15 Pl. *Napló* III. 33. és 72.

16 *Napló* III. 138–139.

17 *Napló* I. 406–407.

18 POTYONDY I. m. 2. [Igaz, e megjegyzést Potyondy a II. Vatikáni Zsinat után írja, és reménykedik, hogy újra valamiféle kollegiális kormányzat jön létre... A valóságban azonban a káptalanok a zsinat után súlyukat veszítették, szinte csak liturgikus funkcióik maradtak meg.]; továbbá *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Albaregalensis an annum Domini MCMXCVI*. Székesfehérvár, 1896; 111–112. [Komáromy Károly későbbi kanonok volt az első irodaigazgató.]

19 Ez ugyanis teljes forrás csoport, ahol a leglényegesebb kérdések megjelennek. Ráadásul a káptalani levéltár iratanyaga sajnálatosan töredékesen maradt csak fenn 1918 után, és e töredék is további rendezésre szorul. Ennek ellenére az iktatókönyv nélkül fennmaradt szálas iratanyagot is áttekintettem, és igyekeztem a jegyzőkönyvek nyers képét árnyalni ennek segítségével.

Az alapítványi vagyont érintő ügyek

Eleve komoly konfliktusforrás volt az egyházi alapítványok sajátos helyzete: ezeket ugyanis a káptalan kezelte, ám többségük felett rendelkezési joga a püspöknek volt. Prohászka ráadásul meglehetősen szabadon értelmezte saját kötelezettségeit... Tetézte a nehézségeket, hogy a káptalan szociális érzékenysége is nyilvánvalóan messze alulmúlta a püspökét.

Mindezek ellenére 1908-ig komolyabb nézeteltérésre a püspök és a káptalan közt alapítványi ügyekben nem került sor. A káptalan – élve jogaival – három kérést alapos megfontolás után, bölcs belátással elutasított: előbb 1906. június 16-án az esperesek – püspök által tolmácsolt – kérését, hogy az alapítványi misék jövedelmének kamataihoz a tárgyév vége előtt, már decemberben hozzájuthassanak a plébánosok; majd 1907. április 23-án az ürömi óvoda létesítésére az egyik alapítvány tőkéjéből kért 12.000 koronás kölcsön folyósítását, mert jelzálog útján nem tekintette biztosíthatónak a testület e kölcsön megtérülését²⁰; végül ez év nyarán a Prohászka által javallt, a kamatkifizetések és tőkésítések rendjét módosító apróbb ügyviteli reformokat utasította el a kegyes-alapítványi gondnok véleményezése alapján.²¹ Ugyanakkor a püspök, mint a Kegyes-alapítványi Hivatal felügyelője minden komolyabb kommentár nélkül jóváhagyta a káptalan 1907. október 4-én hozott határozatát a Kegyes-alapítványi Hivatal könyvelőjének és szolgájának nyugdíjjogosultságáról.²²

Két konkrét alapítvánnyal kapcsolatban felmerült kérdések rendezésére került még sor a püspök és káptalan közti kezdeti „békeidőben”. A Hoffmann Alapból segélyezett árva személyéről 1906 nyarán a káptalan maga döntött. A püspök nehezményezte az ügymenetet: *„...hozzájárulok; a jövőre nézve azonban méltányosnak tartom, hogy az ilyen ügyet vagy úgy mint eddig szokásban volt együttes megbeszélésben döntsük el, vagy ami még jobb, az adományozásban fölváltva, – egyik évben a püspök, másik évben a káptalan –, járjunk el.”* A káptalan azonban ilyen formabontó megoldáshoz nem járult hozzá, hiszen két évente kontroll nélkül maradt volna a püspök döntése. Így az évenkénti közös megbeszélés mellett maradtak a felek, ami a beérkező pályázatok egymáshoz kölcsönösen történő megküldését jelentette.²³ A baracsi lelkészség építésére az 1870-es években létesült Csapó Alap visszaszámítására a főpásztor figyelt fel 1907-ben, a Kegyes-alapítványi Pénztár számadásának ellenőrzésekor. Az alap kamatai ugyanis csak gyűltekek, kifizetés belőle nem történt. A püspök utánanézett az alapítvány történetének: az eredeti célként kitűzött baracsi templomépítés még nem valósult meg, ám az ott lelkészkedő papot nem ezen alap kamataiból dotálták, hanem a sok irányból terhelte Farkas Alapból. A püspök ennek a helyzetnek azonnali felszámolását írta elő, amit a káptalan teljesített.²⁴

Az első nagyobb affér akkorra datálható, amikor új kegyes-alapítványi gondnokot választott a káptalan. 1907–1908 fordulóján Szuborich Jenőt Mayer Károly váltotta e

20 SzfvKL – Káptalani jegyzőkönyvek. Ld. a megadott dátumokon tartott ülések jegyzőkönyveit.

21 SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No.1532A – 897 és 1882/1907.

22 Uo. és SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – Protocollum 1907, 2100. sz.

23 SzfvKL – 28/1906.

24 SzfvKL – 11/1907.

tisztségben, amit a püspök jóváhagyott ugyan, de megragadta az alkalmat arra, hogy felhívja a figyelmet a kegyesalapítványi gazdálkodás visszasszásságaira: „*Engedje meg a f[ő]l[isztelendő] káptalan, hogy ez alkalommal a jó ügy érdekében s e fontos intézetünk biztosítására épp felügyeleti jogomnál fogva néhány megjegyzést tegyek, és azok foganasosítását kívánja. – A közönség köréből is eljutott hozzám a hír, hogy az ügyész úr volt segédje már három év előtt sikkasztott s a sikkasztásnak palástolására hamis adatokat jegyzett be a főkönyvbe s a káptalan nem nyert tájékozást az iránt, hogy a sikkasztás voltaképp hogyan történhetett; a számadásokban ez esetnek semmi nyoma nincs s a hiba úgy látszik, simpliciter elpalástoltatott. Hallottam ugyan, hogy az ügyész úr maga fődözte a hiányt, de bizonyára ez is bejelentendő lett volna, még pedig mindkét felügyeleti fórumnál, a Káptalan-nál és a püspöknél egyaránt.*

Ebből látom, hogy a kezelés nem kifogástalan s hogy az ellenőrzés laza. Éppezért a f[ő]l[isztelendő] káptalan ejtse módját, hogy a könyvekbe való bejegyzést a könyvelő eszközje s kívülálló személyek abba be ne folyjanak. Kívánom, hogy az évenkénti rovacsolásoknál, nem különben a most foganasosítandó átadásnál püspöki megbízott is legyen jelen s ez utóbbihoz az én képviselőtemben Nagy Alfonz²⁵, püspöki jogtanácsos urat küldöm ki. Szükséges volna a kölcsönöknek egyenesen a pénztárból s nem az ügyvéd vagy megbízottja útján való kézbesítése, illetőleg azoknak vidékre való elküldése, szintűgy kívánatos volna, hogy maga a káptalan határozná a fölött, hogy kinek ad, kinek nem kölcsönt, s az ügyész kötelessége csak az lenne, hogy a kegyesalapítványi hivatalban tartandó nyilvántartási könyv megfelelő rubrikájába bejegyeznék a telekkönyvi adatokat s így tájékoztatná a káptalan a kölcsönkérők vagyoni állapotáról. Az 1892–94-ben készített „*Elenchus piarum foundationum*”-füzet kibővítendő volna az újabb alapítványokról szóló adatokkal, s felveendők volnának abba a kegyesalapítványok kezelésére vonatkozó szabályzat s más idevágó utasítások és rendeletek. Szükségesnek tartottam e hiányokra rámutatni, melyek megszüntetésében s az alkalmas újítások foganasosításában a f[ő]l[isztelendő] káptalan lelkes s lelkiismeretes közreműködését kérem s várom.²⁶

Határozott, keménykezü főpásztor; néhány kész elképzelés... A káptalannak nem volt túlzottan inyére az új hang, amelynek előzménye sem nagyon volt. A testület január 10-én Kuthy József könyvelőt bizta meg azzal, hogy a Majoros-esetet – az ominózus sikkasztást – részletesen feltárja, valamint a pénzkezelési szokásokat és a püspöki megjegyzésekre adott káptalani véleményt írásba foglalja és elküldje a főpásztornak. Az elkészült jelentést a káptalan január 15-én terjesztette a püspök elé. Kuthy részletesen beszámolt benne a sikkasztás körülményeiről, helyesbítette a főpásztor értesüléseit, jelezve, hogy sem az ügy elpalástolására nem történt kísérlet, sem a káptalan nem érte kár – mivel a megtévedt segéd édesanyja befizette a kegyesalapítványi pénztárba a szomszédjuktól felvett törlesztő kamatok összegét. Ennek természetesen megvan a nyoma a pénztárkönyvben. Jelentést tett az ügy következményeiről is: a káptalani ügyész munkatársainak már semmiféle kapcsolata nincs a kegyesalapítványi pénztárral, hogy hasonló eset elő ne fordulhasson. A könyvelő ezután három alap kezelési sikereinek bemutatásával próbálta óvni a testület nimbuszát, majd a püspöki óhajok messzemenő figyelembevételén alapuló részletes ügyviteli reformtervezetet tárt a főpásztor elé. Az új szabályozás-tervezet rögzítette, hogy a kegyesalapítványi gondnokon

25 Nagy Alfonz püspöki jószágkormányzó Prohászka Ottokár sógora volt.

26 SzfvKL – 2/1908.

és könyvelőn kívül csak a káptalani ügyész írhat az ügyviteli könyvekbe, de csak előbbiek akadályoztatása esetén. Növelte egyúttal az ügyész ellenőrzési jogkörét, „hódolattal tudomásul vette” püspöki megbízott kiküldését az időszakos felülvizsgálatokhoz, hozzájárult a tervezett útmutató kiadásához is. Kimondta továbbá a kölcsönigényeket az ügyész bevonásával elbíráló bizottság felállítását – megjegyezve ugyan, hogy a káptalan ellenőrző feladatkörét e tekintetben eddig is gyakorolta –, ám a kifizetések közvetlen, azaz nem az ügyész által történt formájába nem egyezett bele. E ponton hangsúlyozta az ügyész vagyoni felelősségét, mely őt is érdekeltté teszi a pontos eljárásban, s azt, hogy eddig kár nem érte a káptalant ebből az eljárásból.²⁷

A nyilatkozatháború ezzel véget ért. A püspök és káptalan viszonyában mégis látványosan több fennakadást láthatunk a következő években. A káptalani jegyzőkönyvek gyakran informálnak alapítványügyi konfliktusokról:²⁸

- 1908. szeptember 18.: a pomázi plébánia bővítésének fedezetét kérte a püspök valamelyik alapítványból. A káptalan szokatlanul éles kifejezésekkel bírálta az építkezési tervet „célszerűtlennek, költségeseznek és feleslegesnek” nevezve azt. A kanonokok érvei ugyanakkor reálisak: a veranda jellegű helyiség nem lenne folyamatosan kihasználva, a káplánlakás úgy is üres, a kamra túl nagy: az épület olcsóbb kivitelezéssel átépíthető, ha ésszerűbb kihasználásra van szükség. Megengedőleg azonban leszögezte a testület: ha a püspök mégis ragaszkodik tervéhez, akkor a Farkas-féle alap nyújthat támogatást, de szokásjog szerint a helyi forrást is kéri. A püspök tudomásul vette a nemleges döntést.²⁹
- 1909. október 28.: A káptalanhoz ellátogatott a megyéspüspök, s elnökletével konzisztórium ült össze. Itt Prohászka bejelentette: a katolikus tanítók segélyezésére szolgáló Szent Imre Alap és a papneveldei házipénztár csödközelei helyzetben van. Fenyegetőleg megemlítette, hogy *„egyházi szabványaink s törvényeink is megengedik, sőt előírják az egyházi intézmények s javadalmak megadóztatását”,* ám kifejtette, hogy ennél egyszerűbb megoldásra gondolt a szükséghelyzetben: az alapítványi kamatok 0,5 %-os emelésére, melyet visszatartana a fenti célok dotálására. A püspök jól taktikázott: a megadóztatás veszélyét mindenáron elkerülni akaró testület – sorra véve az alap és tőketípusokat – hozzájárult mindenhez, csak a tizenhatod esetében ellenkezett saját megnövekedett kiadásaira hivatkozva.
- 1910. július 24.: a káptalan hozzájárult az etyeki iskolaépítéshez kért 40.000 korona, 25 év alatt törlesztendő kölcsönhöz. Mivel Etyek kegyura maga a káptalan volt, a testület érdekelt volt a döntésben. Így a kivételes összhang nem meglepő...
- 1911. május 19.: a Farkas Alap kamataiból mind a sárbogárdi kriptá kialakítására kért 1200 koronát, mind az alapi plébániatartozás 6682 koronás költségét megadta a káptalan a püspöknek. Egyik sem volt egetverő összeg...
- 1912. november 28.: a főpásztor hozzájárult ugyan a káptalan kezdeményezésére az alapítványok kamatainak 6%-ra emeléséhez, valamint ahhoz is, hogy a haszonélvezők között továbbra is csak 5%-ot osszanak szét; a különbözet felét azonban egyházmegyei célokra továbbra is önmagának kérte, a másik részét a tartalékalapba utal-

27 SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No.1532A – 176/1908.

28 SzfvKL – az idézett napok káptalani jegyzőkönyveiből.

29 Uo. és SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – Protocollum 1908, 1728. sz.

ta. A kanonokok – nem kis bosszúságukra – így nem jutottak újabb közvetlen bevételhez, ami eredeti céljuk lehetett.

Az alapítványi vagyonkezelés körüli, immár Prohászka is árnyékot vető gondok leginkább egy 1913 folyamán elhúzódó ügyben nyilvánultak meg.³⁰ Mayer Károly kegyesalapítványi gondnok bejelentette a káptalani ülésen, hogy a káptalani kezelésben lévő Erdélyi Alapból a püspök 50.000 korona kamatmentes kölcsönt nyújtott a bicskei iskolaépítésre. Ennek megtérülését nem látta biztosítottnak, ám tekintettel arra, hogy az alap püspöki rendelkezésre van bízva, nem mondhatott ellent. Ezért kérte társait, hogy személyének és hivatali utódainak mentességét állapítsák meg és mondják ki az ügyben. Scheirich Antal szerint azonban ez a káptalan egyetemleges felelősségvállalását jelentette volna, tehát ellenezte. Fel kívánta hívni továbbá a püspök figyelmét az alapítvány eredendő rendeltetésére, melybe valóban nehezen fért bele az iskolaépítés finanszírozása, noha kétségtelen: az eredeti alapítványi célok egy része ekkor elavultnak számított már. A püspök figyelmeztetését azonban Klaucz kanonok ellenezte, *„mert a püspök úr úgy is azt mondja, hogy a káptalan mindent az élire állít”*. Erre Scheirich kikelt magából, állítva: *„amennyire a dolgok menetét eddig megfigyelhette, azt látja, hogy a káptalan püspökével szemben mindig deferens, s ahol lehet óhaját teljesíti”*. A vita során kiderült, hogy több hasonló, bizonytalan végkimenetelő ügylet is lezajlott már korábban, ezért az egyre erőteljesebben méltatlankodó Scheirichre bízták társai, hogy tiszteletteljes felszólalást szerkesszen az ügyben. Néhány héttel később Scheirich felháborodottan vette tudomásul, hogy a káptalan nem közvetlenül fordult a püspökhöz, hanem a káptalani ügyész, Szabady Józsefet küldte át a palotába az óvatos kritikával. Ezért – a nagyprépost véleményével dacolva – megszavaztatta egy csonka káptalani ülésen, hogy a testület szólítsa fel a püspököt az 50.000 korona utalványozása kapcsán anyagi és erkölcsi felelősségvállalást tartalmazó írásos nyilatkozat megtételére.

Ám sem a püspöki, sem a káptalani levéltárban nincs nyoma ilyen értelmű felszólításnak, vagy nyilatkozatnak. Vélhetően végül a hivatalos utat mellőzve, csak informális csatornákon tudatta rosszallását a testület a püspökkel – mégis hatásos módon: hiszen Prohászka a történetek óvatosabb gazdálkodásra készítették. Legalábbis a káptalani jegyzőkönyvekben hasonló, az alapítványi vagyon kezelését érintő vitának jó darabig nem érzük nyomát. Mintha mindkét fél megtanulta volna tolerálni egymást. A Kegyesalapítványi Hivatal meglehetősen csonkán fennmaradt iratanyaga is zökkenőmentes ügyintézés nyomait mutatja.

A hatékonysággal azonban idővel gondok lehettek, ezért 1920-ban a püspök tervbe vette egy Egyházmegyei Takarékpénztár felállítását, ami a püspökkari konferencia és a kormány szándékaival is egybeesett. A káptalan azonban egyhangúlag tiltakozott a terv ellen. Prohászka azonban közölte: a papság értekezletét alkalmas időben a kérdés tárgyában össz fogja hívni. Az alsópapságra igyekezett támaszkodni tehát a káptalan ellenében. Az értekezletből azonban nem lett semmi, az 1924. évi egyházmegyei zsinat pedig az alapok hagyományos kezelését erősítette meg. A reform azonban kétségtelenül szükséges, az elképzelés pedig reális volt – ám csak Shvoy Lajos püspök tudta 1941-ben megszervezni a rövid életű Egyházmegyei Takarékpénztárt.³¹

30 SzfvKL – 1913. május 25-i, június 23-i, és július 4-i jegyzőkönyvek

31 SzfvKL – 1920. április 9-i jegyzőkönyv.; POTYONDY IMRE: *Egyházmegyei alapok és központi pénztárak kezelése*. Kézirat, 1973. SzfvPL – Kézirattár – No.1703/7., 2.

De nem csak az alapítványi vagyon körül zajlottak viták. A káptalan és a püspök egyházjogilag is körülbástyázottan kölcsönösen volt egymás vagyonkezelésének ellenőre. Mindkét fél csak haszonélvezője volt a vagyonának, és kötelessége volt azt épen megőrizni a hivatali utódok számára.

A káptalan törzsvagyonát és vagyonkezelését érintő ügyek

A kanonokok testületük gazdálkodását erősen kontrollálták, már csak saját jól felfogott érdekükben is. Természetesen a „vad” gazdasági elképzelések, a törzsvagyont veszélyeztető kezdeményezések eleve fennakadtak a belső szavazati rostákon. Így a püspököknek szinte nem is kellett közbeavatkoznia a káptalan gazdálkodásába.

A Matuska-szőlő

Amikor Prohászka először megpróbálta, hogy beavatkozzon a káptalan vagyonkezelésébe, kétségkívül jószándék vezette: békíteni akart a káptalant végletekig megosztó vitában. Igaz, joga nem sok volt rá... A káptalan ellenállt, de a jövő a főpásztort őt igazolta.

Volt ugyanis a káptalannak egy olyan szőlőbirtoka, melyet végrendeletileg a testületre, de a mindenkori ifjú mesterkanonok haszonélvezetére bízott az örökhagyó, 1888-ban elhunyt Matuska János kanonok.³² A birtok Komáromy Károly kezelésébe került. Hivatali utódai azonban nem vették át azt tőle: volt, aki nem is tudott a lehetőségről; volt, akinek volt egyéb szőlője; s volt, aki a filoxéra-vész idején nem akart küszködni vele – így a szőlő több mint 20 évig Komáromy kezén maradt. Ő azonban erre nem lehetett felkészülve. Elvben bármikor elveszíthette haszonélvezeti jogát, tehát nem állt érdekében, hogy komolyan investáljon a birtokba, amelynek állaga így folyamatosan romlott. 1904-ben például jelentette a testületnek, hogy töröljék a leltárból a régi Matuska-monogramos hordókat és kádakat, mert teljesen hasznavehetetlenek már, s gálánsan 50 koronát fizetett értük...³³

1907-ben az akkori legifjabb kanonok, Klaucz György folyamodott a Matuska-szőlőért. Hamarosan kiderült, hogy a birtokon kriminális állapotok uralkodtak. A káptalan szemle tartását határozta el, jegyzőkönyv felvételét a birtoktest és pince leltári hiányairól, és azok megtérítését az addigi haszonélvezőre akarta terhelni. Erről tudomásul vétel végett értesítette a püspököt a testület. Prohászka a döntést elfogadta, de mindkét fél részéről szakértők kiküldését kérte a viták elkerülése végett.³⁴ A vizsgálat siralmas állapotokat talált. A hiánylista terjedelmes volt, és kiegészült a pinceépület sürgősen esedékes javításaival... A helyreállítás és pótlás anyagi vonzatait 1039,30 koronára becsülte a szakértő. Klaucz ezt kevesellte, de elfogadta; Komáromy sokallta, megsértődött és vonakodott átadni a szőlőt. 12 oldalas beadványt juttatott el a püspökhöz, sorolva addigi kiadásait, melyet a szőlő mellé rendelt alapítvány kamatait messze felülmúlták.³⁵ Panaszait nyolc pontba szedte. Az 1908 februárjában erre reagált a püspök. Levele elején kifejtette: „Ebbe a kényes vitába én csak szeretetből indítatva nyúlok

32 SzfvKL – 1895. június 6-i jegyzőkönyv.

33 SzfvKL – 1904. május 6-i jegyzőkönyv.

34 SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No.4635B – 2099/1907.

35 SzfvKL – 1907. október 4-i és 30-i jegyzőkönyvek; és SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No.4635B – 292/1908.

*bele; teszem azt azért, hogy a káptalan feldúlt lelki békéjét lehetőleg helyrehozzam s az elke-
seredett kedélyeket megnyugtassam.*” Majd leszögezte: igazságos ítéletet hozni az össze-
tett ügyben lehetetlen, csak méltányost próbál. Így is cselekedett: a hiánypótlásokat a
kilépő kanonokra terhelte, annak befektetés jellegű kiadásait viszont igyekezett figye-
lembe venni, és megtérülési időre is tekintettel azt arányosan az átvévre illetve utódai-
ra rótta.

A püspöki levél nagy vitát kavart a káptalanban. Az ifjú kanonok, Klaucz kifejtette:
*„a püspöki levélben foglaltak csak atyai felhívásnak s arbitriumnak tekinthetők, s mint íté-
let jogilag sem alakja sem tartalmára nézve meg nem állhat az a levél, mert a szőlőügyben
határozatot hozni elsőfokon a káptalan lett volna hivatva, melyet a netalán elégedetlen fél a
püspök úr Ő méltóságához megfellebbezhetett volna.*” Majd sorra vette az összes elvégzen-
dő munkát, ismét kijelentette, hogy az többre fog kerülni a testület által követelt összeg-
nél, de mérsékelte követelését 758,30 koronára. Komáromy azonban ezután sem mu-
tatkozott hajlandónak 600 koronánál többet fizetni. A vitát megfelelő kanonokok
közül ketten – Krencz Ignác és Szuborich Jenő – a különbözetet magukra vállalták,
Klaucz ezen megsértődött, de – mivel Komáromy továbbra is hajthatatlannak mutakoz-
zott – végül elfogadta a felajánlást. Így, ha kinkeservesen is, de megszületett az, amit a
püspök maga is szeretett volna, az egyezség – még ha nem is szorosan a püspök szándé-
ka szerinti módon...³⁶

[A szőlővel egyébként korszakunkban még rengeteg gond támadt. Már 1908 végén
felmerült eladásának, vagy a szeminárium számára történő átadásának a terve.
1910-ben a birtokot továbbadó Klaucz keserűen vont mérleget: 1027 koronát költött a
birtokra, ami nem térült meg. Rossz híre lett a szőlőnek, ezért több rá jogosult kanonok
is jelezte, hogy nem kívánja átvenni... 1921-re a szőlő csaknem kipusztult, ezért végül is
a káptalan közös szőlőbirtokába olvasztották be, különállása megszűnt.]

A többi ügy

Prohászka úgy érezhette, megégette magát a Matuska-szőlő ügyével. Ettől kezdve
csak a legszükségesebb esetekben avatkozott be a káptalan anyagi ügyeibe. A káptalani
jegyzőkönyvek alapján rekonstruálhatjuk ezeket az helyzeteket³⁷:

- Mint korábban láthattuk, már 1909-ben felvetette a püspök a káptalan megadóztatá-
sának lehetőségét, de csak érvként, hogy más irányú céljait elérje... [Cathed-
riaticum kivetésére később is legfeljebb egy ízben kerülhetett sor. 1922. január
22-ére datál egy egyszeri, egy évi adó kivetésről szóló rendelkezést Potyondy Imre
káptalantörténeti dolgozatában, ám ennek forrását eddig nem sikerült fellelni.³⁸]
- 1910. október 13.: a káptalan megalkotta a gazdafőtiszti állást leírva a annak pon-
tos munkakörét, és felterjesztette jóváhagyásra a püspöknek. S bár a püspöki véle-
ménynek sehol sincs nyoma [iktatókönyv, fennmaradt akták...], szinte biztos, hogy
elfogadta azt. Az ügy előzményének az tekinthető, hogy az uradalmi gazdálkodás el-
számolásai 1908–09 táján megosztották a kanonokokat – különösen Komáromy

36 SzfvKL – 1908. február 25-i és március 2-i jegyzőkönyvek.

37 SzfvKL – Káptalani jegyzőkönyvek. A megadott dátumokon tartott káptalani ülési jegyzőkönyvekből.

38 POTYONDY i. m. 3. – az intézkedésnek sem az aznapi káptalani ülés jegyzőkönyvében, sem a püspöki
levéltár iktatókönyvében, sem a káptalani levéltár rendezett iratanyagában nincs nyoma.

- Károlynak voltak kifogásai –, így azokat elbírálásra a főpásztorhoz küldték. Komáromy azonban az áttekinthetőbb gazdálkodás miatt központi irányítást akart.
- 1911. október 27. – 1912. július 16.: a káptalan birtokainak haszonbérletbe adásáról döntött az elavult házi kezelés helyett. Prohászka elfogadta a döntést, de annak szigorú merkantilista alapját kritizálta: a „*magyar faj és a magyar föld védelmében*” a föld kis- és középbirtokosoknak történő kiadását kérte. A káptalan ezt akceptálta ugyan, de nem közvetlenül adta ki a földeket a bérlőknek, hanem az Altruista Bankon keresztül, ami vélhetően nem nyerte el a püspök tetszését...
 - 1919. február 23.: Az alsópapság segélyezésére a hercegprímás által a káptalanra ki-rótt összeg befizetését sürgette a püspök. Nagy nehezen 9600 koronát adott a testü-let, de elvi kifogásait látványosan fenntartotta. A megadott összeg pedig csak töre-déke volt annak a 480.000.- koronának, melyet az e célra tervezett országos alapba a fehérvári káptalannak eredetileg be kellett volna adnia... De más káptalanok sem si-ettek túlzottan.
 - A káptalan vagyonát érintő püspöki rendelkezések közül még egy érdemel említést, de ennek részletes tárgyalására még visszatérünk: a szeminárium 1926-ban történt újjászervezésekor a testület elfogadta a főpásztor azon indítványát, hogy egy stal-lum betöltetlenül hagyásával annak a jövedelmét a szeminárium céljaira fordíthas-sa 5 éven át.

Megállapíthatjuk tehát, hogy Prohászka alapvetően hagyta működni a káptalant, különösebben nem szólt bele az anyagi ügyeik intézésébe.

A püspökség törzsvagyonát érintő ügyek:

A káptalan ellenben – örködve az egyházmegye törzsvagyonának épsége felett – több ízben is fékezni igyekezett a püspököt elképzelései véghezvitelében. Ez a testület joga és kötelessége volt, ám hogy szerepét túljátszotta-e a grémium, az nehéz a kérdés. Ismét a káptalani jegyzőkönyvekben vizsgálhatjuk legkönnyebben a püspöki kérések kezelését:³⁹

- 1908. május 19.: a tési püspöki birtok egy szeletének eladásához a káptalan első kör-ben nem járult hozzá. A kanonokok előkészítetlennek ítélték az ügyletet, hivatalos kataszteri felmérést sürgettek, majd pedig egyenkénti szerződéskötéseket – a püs-pök által tervezett kollektív szerződés ellenében.
- 1912. november 20.: a püspök a tési birtok sziklás és meredek – művelhetetlen – szélső területét katonai célokra akarta eladni. A 170.000 koronás ígért vételi árat a káptalan előnyösnek, a tervet indokoltnak értékelte, így hozzájárult az ügylet-hez.
- 1913. április 12.: a káptalan hozzájárult ahhoz, hogy a püspöki törzstőkéből kölcsön-ként 13.000 koronát a sárkeresztúri birtokon disznóól-építésére, valamint 6678,90 illetve 5542,50 koronát a palota víz-, csatorna- és villany-bevezetési munkálataira felvegyen a püspök.
- 1920. április 5.: az ősi-béli egyik malom rekonstrukciójára 60.000 koronát kívánt a püspöki törzstőkéből kölcsönként felvenni Prohászka. A szükséges hozzájárulást megkapta.
- 1920. november 12.: a püspök a tési birtokon parcellázni kívánt. A hozzájárulást a grémiumtól megkapta, de viszonylag magasan rögzítette a káptalan a birtokmegvál-

39 SzfvKL – Káptalani jegyzőkönyvek. A megadott dátumokon tartott káptalani ülési jegyzőkönyvekből.

tási összegeket: holdanként 6300 koronában, mely kiegészült még 200 koronával a kegyúri terhek megváltása címén.

- 1923. május 10.: a káptalan hozzájárult a feleslegessé vált tési cselédház és istálló eladásához. Kevesellte azonban a püspök által tervezett eladási árat, ezért jól meghirdetett és előkészített nyilvános árverés tartását kívánta.

1925. október 1.: a sárkeresztúri református lelkész ingyen, vagy jutányos áron kért a református iskola számára nádat, hivatkozva az ott tanuló 38 katolikus diákra. Megkapja, de a káptalan a püspök figyelmébe ajánlja katolikus iskola alapítását Sárkeresztúron. Ami azért érdekes, mert már évtizedek óta működött ott ilyen intézmény...

...mindezek nem mutatnak felhőtlen viszonyt. A káptalan tette a dolgát, védte a vagyonát; Prohászka pedig bosszanthatták a gyakran kicsinyesnek tűnő ellenvetések. Néha talán a kanonokok stílusa sem volt megfelelő... De mindez csak bevezető volt egy az előbbiekhöz képest valóban hatalmas volumenű ügylet, amely miatt 1925 októberében csapott össze a püspök és a káptalan.

A Magyar Jövő adósságai

Prohászka nem volt pénzügyi zseni. Vállalkozásai gyakran voltak nagyívűek – ám erőn felüliek. És talán túlon túl megbízott munkatársaiban... Ez leginkább a Magyar Jövő kiadvállalat sorsában mutatkozott meg. Prohászka tervére jött létre ez a keresztény ifjúsági könyvkiadó, a püspök tagja volt az igazgatóságnak is. A kiadó működése során hihetetlen mértékű deficitet termelt – elsősorban Gyomlay László ügyvezető vakmerő és hibás üzletpolitikája miatt. A kiadó könyveit 1920 után képtelen volt eladni. Ráadásul legfőbb hitelezője egyik másik, egyébiránt kiválóan prosperáló keresztény kiadó volt: az Élet Rt., amelynek élén – mint alapító – szintén Prohászka állt. Attól lehetett félni, hogy a Magyar Jövő magával rántja az Életet. Az Élettel pedig annak főrésztvényese, a Regnum Marianum került volna veszélybe... A teljes katolikus ifjúsági és szellemi életet fenyegető csőd-dominót végül miniszteri intervenció előzte meg: gróf Klebersberg Kunó kultuszminiszter közbenjárására az Egyetemi Nyomda átvette az eladatlan köteteket és a terhek jó részét 1925 tavaszán.⁴⁰

Ennek ellenére az év őszén Prohászka még azért küszködött, hogy az adósságokat rendezni tudja. Hogy ezt becsületből tette-e, vagy a miniszteri intervenció csak korlátozott mértékű volt, így ezeket az adósságokat mindenképpen rendeznie kellett – az egyelőre sajnos nem világos. Ami tény: 1925 októberében végre jutányos bankkölcsönhöz juthatott volna: a szükséges – hihetetlen összeget – 1.239.324.829 koronát 35 évi törlesztésre vehette volna fel egy pesti banktól. Fedezetet rá azonban csak a püspöki javadalom jelenthetett. A káptalan hozzájárult a kölcsön felvételéhez, ám a javadalmat mindenképp biztosítani akarta, nehogy a püspök utódjaira háruljon kezelhetetlen teher. Ezért megalázó stílusban diktált feltételeket Prohászka püspököknek a hozzájárulását cserébe. Tétéles nyilatkozatot kellett adnia, hogy ha távozna Fehérvárról vagy elhalá-

40 GERGELY JENŐ: *A püspöki kar tanácskozásai*. Bp., 1984. 118. Az 1925. okt. 14-i konferencia 3. pontja; Esztergomi Primási Levéltár (továbbiakban: EPL) – Csernoch 44. Cat. 3551/1925

lozna, magánvagyonra milyen %-ban fordítható a szanálásra. A távozás időpontjától függően ez 30–50 % között volt!⁴¹

Prohászkaát rendkívül nyomasztotta az egész adósság, és közvetlen munkatársaitól nem kapott megértést, segítséget. Ennek a keserősége bukkant ki belőle 1926 januárjában, a már idézett köszöntőkor. Ugyanakkor a káptalan hozzáállása is megérthető. Prohászka püspökutódjának, Shvoy Lajosnak gazdálkodását is alapvetően meghatározta ez a teher, olyannyira, hogy kezdetben nem is akarta az uradalmat a minisztériumtól átvenni.⁴² A későbbiekben a püspöki vagyonkezelésbe a káptalan nem szólt különösebben bele, 1926. júniusában például készsággel adta a testület áldását a püspöki szőlőből egy 5 holdnyi, nehezen megközelíthető és leromlott állapotú terület kihalítására és eladására.⁴³

A püspök és a káptalan kapcsolata természetesen nem csak az alapítványi- illetve törzsvagyon kezelésére korlátozódott. Ráadásul szinte minden más területen az eddig tapasztaltaknál nagyobb összhangot figyelhetünk meg a capitulum és az episcopus között.

A FŐPÁSZTOR ÉS A KEGYÚR

A káptalan saját birtokain épített plébániáknak kegyura volt. Kifejezetten jónak mondható Prohászkanak, mint főpásztornak és a káptalannak, mint kegyúrnak kapcsolata – bár ezt is terhelték azért a dolog természetéből fakadó apróbb nehézségek. A kegyúrnak kötelessége volt szerződés szerinti mértékben a plébániát anyagilag támogatni, ám megillette az a jog, hogy a plébánia megüresedése esetén a jelöltek közül válasszon. Ennek adminisztrációja a következőképp zajlott: a püspöki iroda összegyűjtötte és átküldte a káptalanhoz a pályázatokat, a káptalan pedig egyszerű szótöbbséggel – szavazategyenlőség esetén a nagyprépost szavazata döntött – választott a jelöltek közül, majd azt prezentálta a megyéspüspöknek, aki beiktatta hivatalába. Mindössze két ízben érzékelhető csak, hogy a püspök befolyásolni kívánta a káptalan döntését, s véleményezve küldte el a pályázatokat a testülethez. Mikor 1910-ben egyszerre két káptalani plébánia betöltésére is sor került, Prohászka konkrétan megnevezte, hogy kiket látna szívesen a javadalomban. Szándékát fele részben akceptálta a testület.⁴⁴ 1912-ben a püspök maga vallotta be, hogy a sukorói plébániára beadott pályázatok közül Grieger Miklósét vissza kívánta tartani, mivel a jelölt még csak egy éve volt az egyházmegye kötelékében, és különösebben nem bízott benne. A káptalan ennek ellenére – vagy éppen ezért – őt részesítette a javadalomban. Prohászka megértette a célzást és tanult az esetből: a továbbiakban tartózkodott a pályázatok véleményezéstől.⁴⁵

41 SzfvKL – 1925. október 1–31. közötti jegyzőkönyvek. A püspöki nyilatkozatot bemásolták a jegyzőkönyvbe, megadták az eredeti irattári számát is – ez a pedáns alaposág nem jellemezte korábban a jegyzőket.

42 SHVOY LAJOS: *Önéletrajz*. Kézirat, 1964; SzfvPL – Kézirattár, No.1684/IV/1.; 35–36.

43 SzfvKL – 1926. június 14-i jegyzőkönyv.

44 SzfvKL – 48/1910.

45 SzfvKL – 114/1912.

A káptalan egyik falujában, *Sukorón* önálló plébánia létesítését a főpásztor kezdeményezte 1908-ban. A település egyház-igazgatási szempontból Nadap filiája volt addig. A káptalan partner volt a plébánia felállításában: gyorsan rögzítette a plébános javadalmozását, előteremtette a forrást plébánia-épület emelésére, s kérte a püspököt, hogy hamarosan készítsenek egyházlátogatási jegyzőkönyvet, rögzítve benne a kegyúr, az egyházi alkalmazottak, valamint a hívek kötelességeit és jogait. Természetesen a prezentálás jogát a káptalan fenntartotta magának. A gondok a püspöki iroda késlekedése miatt kezdődtek: az említett canonica visitatio-ra ugyanis nem került még jó darabig sor. Így mikor a plébánia-épület pincéje 1915-ben vizesedni kezdett, összekülönbözött a káptalan és a püspök azon, hogy kit is terhel az egyébként csekély javítási költség (133,60 korona). A káptalan ismét sürgette a jegyzőkönyv felvételét, de még ez év októberében elismerték, hogy a „háborús idők” nem alkalmasak a vizitációra. Azután 1923 tavaszán, maguk kérték az akkori plébánost, Németh Jánost, hogy sürgesse a püspöki irodánál az egyházlátogatást. [Canonica visitatio-ra végül csak 1964-ben került sor Sukorón...⁴⁶] Időközben 1920-ban még az is felvetődött, hogy a zavaros viszonyok között, amikor a plébános megélhetése nem látszott biztosítottnak, a lelkeszséget visszaminősítsék filiának. Györgyi János lelkész kezdeményezését Prohászka láthatólag kellenetlenül vitte a kegyúr elé, és megelégedésére szolgálhatott, hogy a káptalan a plébánia fenntartása mellett döntött.⁴⁷

Sóskúton – mint láttuk – ha a személyben nem is, de a tekintetben teljes volt az egyetértés a püspök és a káptalan között, hogy az új plébános kinevezésébe kerüljön be egy megszorítás: amennyiben a plébánia területéből kihalásra kerül az önálló pusztazátori lelkészség, a sóskúti papnak ne lehessen semmiféle anyagi követelése. A folyamat azonban lassú volt, és kivezet tárgyalat korszakunkból: ugyan Kmoskó Mihály személyében 1923-tól volt helyben lakó káplán Pusztazámoren, az önálló lelkészség felállítására csak 1931-ben került sor.⁴⁸

Etyeken Fritzenschaft János plébánosnak támadt sokrétű anyagi természetű összefüggése a kegyúrral 1924-ben. A plébániai földek trágyázásától haszonbérbe adásáig, új pluviale vásárlásától az ostyasüttetés költségéig szinte mindenben vitatkoztak a felek... Az eldurvuló hangú vitában – melyben mind a plébános, mind a káptalan kölcsönösen hazugsággal vádolta a másikat a püspök előtt – Prohászka közvetítési kísérletei nem jártak sok sikerrel.

A SZÉKESEGYHÁZ ÜGYEI

A káptalanra az egyházjog sok liturgikus feladatot rótt. (Mára szinte csak ez maradt régi jogköréből...) A kanonokoknak jelenlétükkel emelniük kell a püspöki istentiszteletek fényét, kötelező közös karimát kell mondaniuk, saját szentmiséik is voltak a székesegyházban... Így a püspöki székesegyház sajátos közös kezelésbe került: egyszerre volt plébániatemplom, melyre a plébánosnak, és kegyúrnak: a városnak is gondja volt;

46 SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – Can. Vis. Sukoró, 1964.

47 SzfvKL – 1908. szept. 3-i és szept. 21-i., 1915. jún. 11-i és október 29-i, 1920. ápr. 9-i. és az 1923. szept. 8-i jegyzőkönyvek.

48 SzfvKL – 1912. június 29-i jegyzőkönyv és *Névtár* 1977. 230.

ugyanakkor székesegyház, s mint ilyen a püspököknek és a kanonokoknak is felügyeltek rá. Természetes tehát, hogy a káptalannak és a püspököknek gyakran kellett megegyezésre jutnia a templomot illető ügyekben. Vegyük sorra ezeket:

- 1906 nyarán a megyés püspök sekrestyeigazgatói állás szervezését látta szükségesnek. Lakatos Frigyes karkáplánt találta a legalkalmasabbnak a liturgikus kellékek rendjének ellenőrzésére. A káptalan hozzájárult a kinevezéshez, annak ellenére, hogy a címmel járó dotáció mértékéről és forrásáról nem esett szó. Csak október közepén kérte a püspök, hogy Lakatos megnövekedett munkáját – ugyanis csak egy ol-tárigazgató volt épp a szokott kettő helyett a székesegyházban – a székesegyházi pénztárból dotálják. Hangsúlyozta: *„ezt csakis a mostani körülményekre való tekintettel kérem, addig ameddigre, új megterhelésnek még a színét is el akarom kerülni.”* Ám a káptalan már korábban vállalta ezt a kiadást: évi 200 korona, negyedévente utólagosan folyósított tiszteletdíjat szánt a sekrestyeigazgatónak. Lakatos karkápláni helyét 1910-ben átvevő Szabó János már nem kapott ilyen jellegű kinevezést.⁴⁹
- 1908 tavaszán a püspök kérésére a káptalan hozzájárult ahhoz, hogy a székesegyház sekrestyésének lakbérét fele részben szintén a székesegyházi pénztár állja. Ez mindössze 90 koronás tétel volt.⁵⁰
- 1908 nyarán a püspök még ellenezte, hogy a székesegyházi pénztár hiányát a Farkas Alapból fedezzék, 1910 telén ezt már 400 korona erejéig elfogadta. Az alap kamatait más szituációkban egyébként templom és plébánia építésekre, bővítésekre, rekonstrukciókra fordították.⁵¹
- 1911 decemberében „élénk megbeszélés tárgya” volt a káptalani ülésen a plébános és a püspök javaslata a székesegyház villany-világításáról. A káptalan álláspontja alapvetően elutasító volt: mivel tagjai évente mindössze 2-3 alkalommal használnák csak a világítást – szemben a plébánia 150-200 esetével –, nem érezte magát s testület kompetensnek a finanszírozásban. Ugyanakkor leszögezte: a szentély, a sekrestye és a kápolnák kivilágításakor korábban már erőn fölül vállalt magára anyagi terheket a testület. Ha azonban mégis megtörténne a villany bevezetése a hajóba, akkor semmiképpen nem ajánlották a kanonokok csillárok használatát, csak falikarok felszerelését. [Emlékeztettek arra, hogy vagy 30 évig porosodott a régi csillár is raktárban, mert a templomban nem vált be – s csak a „közelmúltban” került át az Egyesületi Házba.] Sürgették továbbá a munkák ütemezésének gondos mérlegelését: ekkor már napirenden volt a templom tatarozásának szükségessége, és valóban kár lett volna több ízben megbontani a vakolatot. Végül azért arányos teherviselés mellett a hajdani csillár-alapból a költségek csekély részét magára vállalta a testület.⁵²
- A székesegyházi kórus tagjai 1913-ban terjedelmes beadványukban kérték felmentésüket „a hétköznapi vesperák és requiemek” alatti szolgálattól. A kérést a káptalan tolmácsolta a püspököknek, aki azt szóban engedélyezte. A beadvány már rámutatott a székesegyház zenei szolgálatának nehézségeire, de tíz évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy a kórus működésének alapjait újragondolja az egyházmegye: 1923. október

49 SzfvKL – 27, 47/1906 és 59/1910.

50 SzfvKL – 1908. március 25-i jegyzőkönyv.

51 SzfvKL – 22/1908, és Sz.N./1910 (dec. 30.)

52 SzfvKL – 1911. december 9-i jegyzőkönyv.

19-én a megyéspüspök elnökletével ült össze a káptalan a kórus helyzetének megvitatására. Tényleg lehetetlen helyzetben volt az énekkar: Barkóczy László püspök elavult, 1838-as statútumai alapján mind a püspöki, mind a káptalani, mind a plébániai istentiszteleteken közre kellett működnie, ami hatalmas megterhelést jelentett. A kar dotálása így a templom kegyurának – azaz Székesfehérvár városának – és a székesegyházi pénztárnak volt kötelessége. Ez utóbbit azonban gyakran segítette ki a káptalan, és ennek eredményeképp a karnagy szinte minden anyagi természetű követelésével a testületet zaklatta. Prohászka magára vállalta, hogy felveszi a város vezetőségével a tárgyalást a kórus fizetésének rendezése céljából, kérte azonban a kanonokokat, hogy delegáljanak mellé küldötteket. Végül a város, a püspök és a káptalan 1924-től harmadolta egymás között a fenntartás költségeit.⁵³

- Az 1920. január 20-i és 1922. január 22-i káptalani jegyzőkönyv köszönettel emlékezett meg a püspök templom számára tett kegyes 10.000 illetve 15.000 koronás adományáról. Ez valóban nem került a káptalan számára semmibe...
- Prohászka 1921-ben azt kérte a kanonokoktól, hogy iskolaidőben valamelyikük mindig reggel 8 órára időztse csendes szentmiséjét, melyet a székesegyház főoltáránál mutathat be, s azon így a diákság is részt vehet. A kérést az indokolta, hogy a templom káplánja ilyenkor a rokkanttelepen misézett, a plébános pedig gyóntatott. Az ésszerű kérést a káptalan teljesítette. Pedig miserend-ügyben nem bizonyult a testület mindig ilyen rugalmasnak: 3 esztendővel később püspök kérése ellenére elzárkózott a káptalan attól, hogy tagjai közül valaki mondja a székesegyház 11 órai miséjét. Ez 90 éve már a karkáplán feladata, ezért nem vállalták – kötve magukat a régi szokásjoghoz. Hogy mennyire formális volt csak a tiltakozás, az onnan látható igazán, hogy örömmel vállalták viszont a kanonokok valamelyik reggeli mise celebrálásának feladatát ahelyett a pap helyett, aki 11-kor misézik. Az egész ügy csendes demonstráció volt az ellen, hogy a püspök 1923-ban kijelentette: nincs szándékában két karkáplánt foglalkoztatnia a székesegyházban...⁵⁴
- 1925. május 25.: a káptalan örömmel vette tudomásul a püspök szándékát a torony alatti Szent István kápolna restaurálására, véleményt azonban – nem lévén kegyúr – nem nyilvánított a kérdésről – mondja a jegyzőkönyv. Ezzel a testület már előre mentesítette magát az anyagi következményektől... Közölték továbbá a kanonokok, hogy a püspöknek a műemléki hatósághoz kell a terveket felterjeszteni; valamint finoman megjegyezték, hogy a püspök állításával ellenkezőleg a szemközti Szűz Mária kápolna sincsen rendben, ott csak a tabernákulumon végeztetett Magdics István kanonok saját költségén „dicséretes buzgósággal, de nagyon is kétesértékű eredménnyel mázolási és aranyoztatási munkát”.

Tulajdonképpen tehát elmondhatjuk, hogy a káptalan és a püspök együttműködése a székesegyház fenntartásában nagyobb viták nélkül zajlott. A székesegyházi pénztárt terhelő kisebb tételekről általában könnyen sikerült megegyezésre jutni a feleknek, a testület azonban minduntalan igyekezett saját költség-részesedéséből faragni a nagyobb beruházások esetén.

53 SzfvKL – 164/1913; az 1923. október 19-i jegyzőkönyv és POTYONDY i. m. 1.

54 SzfvKL – 34/1921, 59/1923 és az 1924. május 4-i jegyzőkönyv.

A szemináriumok és a káptalanok általában minden egyházmegyében összeforrtak: a rektor legtöbbször kanonok volt, és országszerte találhatunk a tanári karok soraiban kanonokokat korszakunkban. A székesfehérvári Egyházmegyei Papnevelde története során gyakran került nehéz helyzetbe. Prohászka püspöksége alatt is volt az intézmény életében egy nagy törés: 1918-ban anyagi okokból a főpásztor a szeminárium bezárására kényszerült. Több egyházmegye szánta el magát ekkoriban erre a lépésre, aminek következtében a teológusok Budapestre kerültek, s az addigi elit szeminárium, a Központi Papnevelde színvonala erősen felhígult.⁵⁵

A káptalant Prohászka 1918 nyarán értesítette a döntéséről,⁵⁶ melyet az megértéssel bár, de sajnálattal fogadott. Ajánlotta továbbá válaszában a főpásztornak, hogy ne is a szemináriumban, hanem a pesti Szent Imre Kollégiumban helyeztesse majd el az egyházmegye növendékeit, az ugyanis még olcsóbb. Ám a püspök ezt nem vette figyelembe. Két héttel később már úgy gondolta a káptalan, hogy 10.000 koronával hozzájárulna ahhoz, hogy a püspök mégse zárja be az intézetet – de már késő volt.⁵⁷

Az 1924-ben megtartott első székesfehérvári egyházmegyei zsinaton Szentiványi Károly indítványozta, hogy a székvárosban a szemináriumot újra nyissa meg a főpásztor. A papság is ezt kívánta. Prohászka engedett a nyomásnak, hiszen ekkor már az anyagi alapok is biztosíthatónak tűntek. Az épületen azonban rekonstrukciós munkákat, és komolyabb építkezéseket kellett elvégezni.⁵⁸ Mindez majd két esztendeig tartott.

A munkálatok végének közeledtével a főpásztor ellátogatott az egyik káptalani ülésre. 1926. június 14-én maga elnökölt és előterjesztette a szeminárium visszaállításával kapcsolatos tudnivalókat. Kijelentette, hogy mind a város, mind a papság eddig igen adakozónak bizonyult a szeminárium helyreállítása érdekében, ezért kéri a káptalant, hogy a maga részéről szintén tegyen felajánlást, melyet „a lelkeskedő papság is elvár”. A káptalan azonban az alkalmat arra használta fel, hogy saját sanyarú helyzetét ecsetelje a főpásztornak. Klauz György ismertette a püspökkel a Nagyatádi-féle földreform hatását a káptalani gazdaságra: szántóföldjeinek 1/5-ét, főleg búzatermő vidékeket vesztette el a testület, a kegyúri terhek megváltása azonban nem történt meg, a legelők adóterhei nőttek. A számítások szerint bevételeinek 1/4-étől esett el a káptalan, miközben terhei megkétszereződtek. Összegszerűen részletezte a prelátus, hogy erőn felül mennyit fordított a káptalan a székesegyházra – különösképp a kórusra – az előző években. Végül a testület úgy döntött: maga nem kíván adakozni, tagjainak azonban szabad kezét ad, s kinek-kinek belátására bízta, hogy saját vagyonából milyen mértékben adakozik a szeminárium visszaállításának nemes céljára. A tagok pedig mélyen a zsebükbe nyúltak.⁵⁹

55 BEKE 1992: I. 44. Az 1920. márc. 17-i konferencia 2. pontja; és ARTNER EDGÁR-HERMANN EGYED: *A Hittudományi Kar története*. Bp., 1938. 529.

56 A jegyzőkönyv által közölt 1276/1918 átirat-szám mindenképpen hibás!

57 SzfvKL – 1918. június 16-i és 28-i jegyzőkönyvek.

58 MÓZESSY GERGELY: *Prohászka Ottokár és a székesfehérvári egyházmegyei zsinatok*. In.: Prohászka ébresztése II., Szerk. SZABÓ FERENC. Bp., 1998, 165.

59 SzfvKL – 1926. június 14-i jegyzőkönyv.

A káptalan hozzáállása jelen esetben érthető volt. Rendezetlen kérdések sorával találta magát szemben a földreform kapcsán, és a bizonytalan helyzetben nem kívánt olyan döntést hozni, amely hosszú időre precedenst teremthetett volna arra nézve, hogy milyen százalékban is kell a testületnek a szeminárium fenntartásához hozzájárulnia. Minden más kérdésben azonban a főpásztor igényei szerint járt ekkor el: hozzájárult a tervezett rektori és vicerrektori kinevezésekhez, és abba is beleegyezett, hogy a püspök kérelmezze Rómánál a káptalani stallumok közül egynek üresedésben tartását 5 esztendőre. E stallum készpénz- és fontosabb terményjövedelmeit így a szeminárium céljaira fordíthatta a püspök.⁶⁰ Mikor azonban egy hónappal később Mayer Károly néhai nagyprépost hagyatékának maradékát kérte a szeminárium számára a testülettől a főpásztor, azt már megtagadták a kanonokok, mondván: a hagyatéki eljárás és a jogos kötelezettségek teljesítése után alig maradt belőle...

A fent jelzett engedélyt Rómából egyébiránt megkapta Prohászka, a szeminárium pedig 1926 őszén megnyithatta kapuit.

PROHÁSZKA SZÍVÜGYEI

Feltűnően tartózkodóan viseltetett a káptalan gyakorlatilag minden külső segélykéréssel kapcsolatban, amelyről a maga korában köztudott volt – vagy a történeti kutatások azóta már bebizonyították –, hogy azt Prohászka püspök szívügyének tekintette.

Ezek közül az alsópapság segélyezésének problémáját már többször említettük. De a káptalant a püspök azon kezdeményezései sem indították meg, melyeket az egyházi sajtó, egyházi irodalom felkarolása céljából tett. Az Új Lap támogatására 1910. november 10-én mindössze 1000 koronát szavazott meg a testület – később az összeg csökkent... –, az Élet Kiadó Rt. támogatásának kérdésében 1923. szeptember 8-i ülésén várakozó álláspontra helyezkedett. Végül azért megenyhültek a kanonokok, és október végén 25.000 korona segélyt juttattak a kiadónak. De a szociális gondoskodás terén sem volt más a helyzet: bár a püspök nevét viselő „Ottokár Hadiárvaház” javára Mayer Károly nagyprépost 1915. október 20-án 10.000 koronás támogatást irányzott elő, társai leszavazták...⁶¹

Ma már szinte eldönthetetlen, hogy a káptalant mi motiválta ezekben a situációkban. Egyszerűen zsugori volt a testület? Vagy bosszantani akarta a főpásztort? Avagy esetleg új vélték a kanonokok: a püspök támogatása egy-egy ügy mellett önmagában már elég erős tényező, ők inkább más területeket preferálnak adományaikkal.

A PÜSPÖK, A SZENTSZÉK ÉS A KÁPTALAN

Az egyetlen olyan terület, amelyben nyugodtan mondhatjuk tökéletesnek az összhangot a káptalan és a főpásztor között: a Rómával való kapcsolattartás a káptalan mindennapjait, jogait érintő ügyekben.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ SzfvKL – Káptalani jegyzőkönyvek. A megadott dátumokon tartott káptalani ülési jegyzőkönyvekből és 49/1923

Az új kánonjogi kódex életbeléptekor sok kérdést nyitva hagyott, sok bizonytalanságot okozott. Nem véletlen, hogy már 1918 augusztusában azzal a kérdéssel fordult a testület a püspökhöz, hogy a régi rend szerint lehet-e nyáron „kórusszünetet” tartani, azaz néhány hétre a karimát, a kanonokok közös zsolozsmázását felfüggeszteni. Prohászka véleménye igenlő volt, az engedélyt megadta, mivel Róma nem nyilatkozott a kérdésben és a káptalanra vonatkozó egyéb püspöki jelentést is válasz nélkül hagyta. Szintén készségesen terjesztette a főpásztor a pápa elé a káptalan miseterheinek redukálására vonatkozó kérelmét 1924-ben.⁶²

Amikor 1918 után lehetőség nyílt arra, hogy a püspökök maguk nevezzék ki a kanonokokat, ám a Szentszék a dignitások kinevezését fenntartotta magának, az egész magyar főpapság egyöntetűen Róma ellenében állt ki: azt kívánták országszerte püspökök és káptalanok egyaránt, hogy itthon dőljenek el a kinevezések. Ez a szituáció Prohászka Ottokárt és a székesfehérvári káptalant is közelebb hozta egymáshoz, látványosan egymást segítve léptek fel a frissen szerzett jogok védelmében. Már 1922 áprilisában arról döntött a káptalan, hogy saját státútumába beemel egy olyan értelmű passzust, hogy Székesfehérváron csak a nagypréposti méltóság számít dignitásnak.⁶³

Ez év februárjában már lejártak a magyar püspököknek azok a korábbi felhatalmazásai, melyeket Rómától a kanonoki stallumok betöltése terén elnyertek. A püspöki kar nem kérte privilégiumainak meghosszabbítását, sejtve, hogy azt az új kódex elvei szerint már nem nyerhetné el. Sajátos álláspontot alakított ki a püspökkari konferencia: a grémium arra bízta tagjait, hogy az olvasó- és éneklőkanonokokat továbbra is önhatalmúlag nevezzék ki, s csak a nagyprépost-jelöltet terjesszék fel Rómába, elhallgatva annak pillanatnyi státuszát.⁶⁴ Prohászka ennek szellemében cselekedett 1926-ban – és érte kellemetlen meglepetés. A nagyprépost esetében Róma nem elégedett meg egyetlen jelölt állításával, és az olvasókanonok kinevezését is fenntartotta magának.

A magyar püspökök eljárása ugyanis néhány év alatt szemet szúrt Rómában; már a nuncius is sürgette a prímást a kérdés rendezésére, azt a kompromisszumot ajánlva, hogy legalább egy-két kanonokot tekintsen a püspöki kar még dignitásnak és adja meg így a pápai rezerváció lehetőségét. A nunciusi véleményről azonban Székesfehérvár püspöke csak értesült, amikor 1926 októberében a püspökkari konferencia elé tárta saját kálváriáját. A testület ekkor is hajthatatlan maradt, és bizottságot küldött ki a kérdés megvizsgálására...⁶⁵

Prohászka a pápai visszautasításról, pontosabban a lectori stallum tiltásáról káptalanja előtt már szeptember elsején beszámolt. A káptalan kiállt a főpásztor mellett: kérte, hogy jelezze Rómának: Fehérváron *mindig is* csak a nagypréposti méltóságot tartották dignitásnak. A székeskáptalan nem jogutódja ugyanis annak a társaskáptalannak, mely a püspökség felállításáig, 1777-ig létezett, és ahol köztudott, hogy egyéb méltóságokra is a pápa nevezhetett ki jelölteket.⁶⁶ Érdekes módon ugyanez a káptalan 12 évvel később éppen ellenkezőleg érvelt: valamiféle jogfolytonosságot próbált kimutatni a középkori társaskáptalan és saját testülete között, amikor a Szent István Emlékévben elő-

62 SzfvKL – 1918. augusztus 15-i és 1924. február 2-i jegyzőkönyvek.

63 SzfvKL – 1922. április 21-i jegyzőkönyv.

64 BEKE 1992: I. 92.p. Az 1922. március 22-i konferencia 9. pontja

65 BEKE 1992: I. 180.p. Az 1926. október 8-i konferencia 8. pontja

66 SzfvKL – 1926. szeptember 1-jei jegyzőkönyv.

jogokat és kitüntetésekét próbált kicsikarni Rómától önmaga számára. Az első 4 stallum tagjainak automatikus apostoli protonotáriusi kinevezését el is érte, de a cappa magna kórusi viseletének jogát nem kapta meg a grémium...⁶⁷

Egyébiránt a püspökkari bizottsági vélemény is – mely csak Prohászka halála után született meg – arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak a nagypréposti méltóság tekinthető dignitásnak. Prohászka Ottokár maga is aggályosnak érezte a Szentszék eljárását: egyrészt mert az csak formálissá degradálja a püspök jogkörét, másrészt mert nincs tekintettel a Magyarországon szokásos fokozatos előléptetési rendre a káptalanban, harmadrészt mert nagyobb jövedelmű stallumok esetén taxák és egyéb pénzek általi alantas adás-vételek bekövetkeztétől tartott.⁶⁸ A vita a Szentszék és a magyar egyházjog között még sokáig tartott... Jellemző, hogy a kor egyik legjobb nevű magyar egyházjogásza, Bánk József még a világháború végén is elemezgeti a hazai teológiai szakirodalomban a dignitás fogalmát...⁶⁹ A Szentszék végül is csak a II. Vatikáni Zsinat után tett le teljes egészében a kanonoki kinevezések megkaparintásáról. Igaz, akkorra az igazgatási reformok következtében szerepe már erősen korlátozódott.⁷⁰

KONZISZTÓRIUMOK PÜSPÖKI ELNÖKLETTEL

Prohászka összesen hat alkalommal vett rész személyesen a káptalani üléseken. Mind a hat kiemelt fontosságú kérdéseket tárgyalta, vagy meglehetősen zavaros időszakban történt.

Először 1909 őszén került sor ilyen konzisztórium összehívására, melynek eseményeiről már korábban volt szó: ekkor határozott a káptalan és a püspök az alapítványi kamatok első, 1/2 %-os emeléséről. 1918 novemberében a püspökkari konferencia egyházi nagyjavadalmak reformjával kapcsolatban hozott határozatairól számolt be a káptalannak a főpásztor. A határozatok nem okoztak osztatlan lelkesedést, mint azt már az alsópapság segélyezése kapcsán tanúsított káptalani magatartás elemzése során elmondtuk. 1920 áprilisában került sor először stallumbetöltésre az új Corpus Iuris Canonici életbelépése után, ennek egyházjogi feltételeit ismertette Prohászka és kérte a kanonokok jelöltjeit írásban: jelezve, hogy nem köteles elfogadni azokat. Ekkor azonban gesztusértékű volt a püspök fellépése: más aktuális kérdéseket is a grémium elé hozott: így a sukorói plébánia sorsáról, a polgári leányiskola új vezetéséről és fejlesztéséről is összhangban döntött a káptalannal. Erősen eltértek azonban a vélemények az Egyházmegyei Takarékpénztár felállításáról. 1923 októberében a székesegyházi kórus finanszírozásáról lefolytatott, már ismertetett megbeszélés alkalmával is a főpásztor elnökölt, a kérdés lezárása után azonban elhagyta a káptalani ülést. 1926 júniusában a szeminárium visszaállítása volt az a fontos kérdés, mely a püspököt a káptalan ülésére személyesen vezérelte el. Végül 1926 szeptemberében a korábban ismertetett olvasókanonoki stallum betöltése körüli bonyodalmak vitték a testülethez.

67 SzfvPL – Egyházkormányzati iratok – No.7210. csomó iratai.

68 BEKE 1992: I. 180., 196. Az 1926. okt. 8-i. konferencia 8. és az 1927. jún. 21-i konferencia 8. pontja; valamint EPL Cat. D/a. 2638/1926.

69 BÁNK JÓZSEF: *A káptalani dignitás fogalma*. Theologia 1944/4. 348–367.

70 ERDŐ PÉTER: *A káptalanok szerepe az új egyházi jogban*. Vigília (XLV. évf.) 1980. 410–413.

Természetesen a káptalan a kötelezőnek számító udvariasságot minden körülmények között igyekezett püspöke felé fenntartani. Köszöntése kinevezésekor, évfordulóin, kitüntetési alkalmából nem maradhattak el. A 20 éves beiktatás ünneplésére pl. Scheirich Antal kanonok, püspöki helynök aláírásával jelent meg az egyházmegye papságának szóló körlevél. De ide számíthatjuk azt a részvétnyilvánítást is, melyet Prohászka sógorának, Nagy Alfonz uradalmi jószágkormányzónak halálakor tett a testület a püspök és az özvegy felé egyaránt.⁷¹

A káptalanra hárult a püspök halálakor (1927) a temetés megszervezésének feladata.⁷² A testület – akárcsak Székesfehérvár városa – élesen tiltakozott azon elképzelés ellen, hogy Prohászka Pesten, az Egyetemi templomban helyezték az egyik mellékol-tár alatt ideiglenesen nyugalomra, míg az e templomban tervezett egyházi Pantheon el nem készül. A józan belátást érhetjük tetten akkor, amikor a káptalani jegyzőkönyv lapjain keresztül arról értesülünk, hogy a testület érte el a városnál Prohászka temetésének az eredetileg tervezett április 5-ről 6-ra történő áthelyezését. Így ugyanis mind a fővárosban, mind a székvárosban kellő idő maradt arra, hogy a hívek leróhassák a ravatal előtt tiszteletüket. Döntött a testület a pesti requiemen történő képviseltetésről is, az e célból felutazó kanonokok lettek a vasúton Fehérvárra érkező koporsó kísérői. Ugyanakkor feltűnő a jegyzőkönyv gyakorlatiassága: lényegesen kevésbé üt át rajta a gyász és a fájdalom, mint 1900. augusztus 11-én, amikor a testület az elhunyt Steiner Fülöpről emlékezett meg. Igaz: akkor a káptalani ülésre még a váratlan haláleset napján sor került, így nem volt ideje ülepedni a fájdalomnak. Prohászka halálára pedig az egyetemi templom szószerén április 1-jén történtek után számítani lehetett, ráadásul a káptalan csak 3-án vitatta meg a teendőket.

Az új főpásztor kinevezéséig a testület Klauz György nagyprépostot bízta meg a helynöki teendők ellátásával. [Scheirich Antal és Krécsy Károly kapott még 1-1 szavazatot.] A nagyprépost még aznap kiadott körlevelében emlékezett meg a főpásztorról és tudatta a temetésre vonatkozó információkat a papsággal.⁷³ Bár a haláleset napjára dátumozták, de ekkor születethetett meg a káptalan nevében kelt gyászjelentő is.

Talán valahol jellemző a káptalan és Prohászka ambivalens viszonyára, hogy a fenti kötelező teendőkön túl a püspök emlékének ápolására kezdetben a testület nem sokat tett. Hiába is keresnénk a lapokban vagy az első emlékkötetekben, így pl. Toldy László kötetében székesfehérvári kanonokok írásait, beszédeit... 1938-ban, az újratemetésakor már más volt a helyzet: az idő elsöpörte a viták emlékét, és a személyek is változtak. De ez már nem tartozik jelen írásunk tárgyházhoz.

71 SzfvKL – 1916. április 13-i jegyzőkönyv és 17/1916

72 SzfvKL – 1927. április 3-i jegyzőkönyv.

73 SzfvPL – Litterae Encyclicae 1927/II.

OTTOKÁR PROHÁSZKA AND THE CATHEDRAL CHAPTER OF SZÉKESFEHÉRVÁR

The relationship between county bishop Ottokár PROHÁSZKA of Székesfehérvár (1905–1927) and the Cathedral Chapter of Székesfehérvár was rather tense in the middle of the twenties. This was due, on the one hand, to the mentality of the bishop who considered the chapters an old-fashioned left-over of a triumphant Church, on the other hand, it was related to the financial control function of the body regulated in canonic rights.

It can be reconstructed from the chapter records that there was much controversy between the bishop and the canons with respect to the utilization of the foundation capital. The foundations were managed by the chapter, however, the right of disposal of these foundations was assigned to the bishop. In the bishop's opinion, the body did not operate in a well thought through and efficient manner, while the canons criticized the bishop for his undertaking of extreme risks. The tension was further enhanced by the fact that the bishop had a sensitivity to social matters which considerably exceeded that of the canons. This source of conflicts also manifested itself in issues related to the stock property of the bishop. In addition, Prohászka did not have the income for his grandiose plans either. The chapter went out of its way, often times in an inappropriate manner, to save the stock property, nevertheless, it accumulated considerable debt as a result of the bankruptcy of the Magyar Jövő [Hungarian Future] Publishing House which was much favoured by Prohászka. This situation between the prelate and the canons led to a further deterioration of the relations. At the same time, the bishop – regardless of his authorization to this effect – hardly ever interfered with the financial management of the chapter.

In other areas, however, Prohászka could work together with his canons fairly well: there are few conflicts that can be detected in the daily issues concerning the seminar and the cathedral; the supply of the villages belonging to the advowson of the chapter by vicars did not present major problems either. And as far as the maintenance of relations with Rome was concerned, there was complete harmony in the bishop's opinion and that of the chapter: neither of the parties was willing – after the new canonic rights code became effective – to make the Pope directly appoint to the chapter eminences other than the chief provost.

FORINTOS ATTILA

A PROHÁSZKA OTTOKÁR PÜSPÖKSÉGE ALATT KINEVEZETT KANONOK
ÉLETRAJZI ADATAI

Klaucz György (55)

Született: 1860. 05. 05. Karád

Karád elemi iskola, Kaposvár elemi iskola, Veszprém gimnázium,

1878–1880. Székesfehérvár cisztercita gimnázium

1878–1880 Székesfehérvár ciszterci gimnázium önképzőkörének tagja

1879. 05. 18.–1880. 05. 14. Székesfehérvár ciszterci gimnázium önképzőkörének alelnöke

1880–1884 Bécsi Pázmáneum teológia

1884. 08. 14. Felveszi a kisebbsrendeket

1884. 08. 16. Alszerpap

1884. 08. 17. Szerpap

1884. 08. 21. Áldozopap

1884. 11. 03.–1886. 09. 20. Isztimér káplán

1886. 09. 20.–1887. 04. 01. Székesfehérvár elemi iskola IV. hitoktató

1887. 04. 01.–1890. 11. 12. Székesfehérvár elemi iskola III. hitoktató

1888. Teológiai doktorátus

1890. 11. 12.–1896. 02. 08. Protocollista

1890. 11. 12.–1892. 02. 10. Püspöki szertartó

1891. 03. 07.–1896. 08. 29. Székesfehérvári Lyceum teológia tanára

1892. 02. 10.–1898. 07. 01. Szentszéki jegyző

1896. 02. 09.–1909. 03. 25. Székesfehérvár Belvárosi katolikus kör választmányi tagja

1896. 08. 29.–1924. 06. 25. Szentszéki ülnök

1896. 08. 29.–1902. 11. 15. Székesfehérvári szeminárium egyházjog és egyháztörténelem tanára

1897. 02. 11.–1925. 09. 06. Egyházmegyei cenzúra bizottság tagja

1897. 10. 14.–1918. 08. 10. Egyházmegyei zsinati bíróság tagja

1898. 07. 01.–1902. 05. 01. Püspöki titkár

1900. 01. 06.–1914. 03. 25. Fejérmegyei és Székesfehérvári tűzoltó egyesület választmányi tagja

1900. Pápai kamarás

1902. 05. 01.–1907. 08. 15. Püspöki irodaigazgató

1903. 10. 12. Pápai kamarás

1906. 01. 29.–1910. 07. 01. Székesfehérvári szeminárium egyházjog és egyháztörténelem tanára
 1907. 06. 14.–1933. 02. 12. Székesfehérvár kanonok
 1907. 06. 14.–1909. 03. 19. Ifjabb mesterkanonok
 1907. 06. 30. Kanonoki beiktatás
 1907. 06. 30.–1912. 09. 28. Székesfehérvár szeminárium és Lyceum rektora
 1907. 09. 08. Keresztény Szocialista Munkás egyesület Székesfehérvári fiók zászlószentelés védnöke
 1908. 01. 16.–1910. 02. 02. Székesfehérvár vízivárosi katolikus kör elnöke
 1908. 06. 07.–1908. 06. 08. Dunántúli dallosszövetség Székesfehérvári ünnepség elnöke
 1908. 08. 02.–1933. 02. 12. Öreghegyi Hegyközség választmányi tagja
 1909. 03. 19.–1910. 05. 08. Idősebb mesterkanonok
 1909. 04. 29. Kanonoki beiktatás
 1909. 03. 25.–1933. 02. 12. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör elnöke
 1909. 05. 29.–1909. 05. 31. Magyarországi Testedző egyesületek szövetség IX. kerületi országos verseny védnöke
 1910. 05. 08.–1912. 05. 28. Budai főesperes
 1910. 06. 15. Kanonoki beiktatás
 1912. 01. 15.–1912. 09. 28. Székesfehérvári szeminárium egyházjog és egyháztörténelem tanára
 1912. 05. 28.–1914. 11. 21. Főszékesegyházi főesperes
 1912. 06. 26. Kanonoki beiktatás
 1912. 10. 10.–1913. 03. 13. Székesfehérvári Szépítő egyesület előkészítő bizottság tagja
 1913. 07. 06.–1913. 07. 07. Dunántúli Méhészeti kiállítás díszelnöke
 1914. 03. 25.–1921. 05. 29. Fejérmegyei és Székesfehérvári önkéntes mentő és tűzoltó egyesület alelnöke
 1914. 11. 21.–1916. 02. 20. Örkanonok
 1914. 12. 31. Kanonoki beiktatás
 1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Éneklőkanonok
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1916. 05. 14.–1926. 06. 22. Olvasókanonok
 1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
 1916. 11. 09. Hadikölcsönök sikeres előmozdításáért végzett munkáért dicsérő oklevél
 1918. 08. 10.–1924. 06. 25. Püspöki szentszék elnöke
 1918. 08. 10.–1927. 08. 20. Zsinati szentszéki bíróság elnöke
 1921. 05. 29.–1933. 02. 12. Fejérmegyei és Székesfehérvári önkéntes mentő és tűzoltó egyesület elnöke
 1922. 02. 15.–1924. 07. 02. Árvizsgáló bizottság tagja
 1922. 06. 29.–1933. 02. 12. Székesfehérvári ciszterci diákok szövetség alelnöke
 1923. 09. 23. Székesfehérvári iparosok háza és iparos nap védnöke
 1925. 06. 01. VOGÉ Székesfehérvári csoport zászlószentelés védnöke
 1926. 06. 22.–1933. 02. 12. Nagyprépost
 1927. 04. 02.–1927. 08. 08. Káptalani helynök
 1927. 08. 15.–1932. 06. 01. Püspöki helynök

1928. 01. 06.–1933. 02. 12. Vármegyék és Városok Országos mentőegyesületének Fejérmegyei fiókegyletének alelnöke
 1928. 02. 05.–1933. 02. 12. Prohászka Ottokár templom építő bizottság elnöke
 1928. 04. 01.–1932. 11. 27. Székesfehérvári Napló szerkesztőbizottság tagja
 1931. 04. 26.–1933. 02. 12. Magyar férfiak Szent Korona szövetség Székesfehérvári csoport választmányi tagja
 1932. 01. 24.–1933. 02. 12. Székesfehérvári Revíziós Liga elnöke
 Meghalt: 1933. 02. 12. Székesfehérvár

Krizsány János (56)

Született: 1834. 08. 14. Teés
 Székesfehérvár gimnázium
 1853–1858 Székesfehérvári szeminárium tanul
 1858. 07. 17. Pappá szentelik
 1858–1859 Csákvár káplán
 1859–1859 Bicske káplán
 1859–1863 Törökbálint káplán
 1863–1865 10. 28. Székesfehérvár belső káplán
 1865. 10. 28.–1866 Nadap plébánia adminisztrátora
 1866–1877. 08. 15. Nadap plébános
 1874. 03. 03.–1902. 02. 10. Vaáli esperesi kerület alesperese
 1874. 03. 03.–1902. 02. 10. Vaáli kerület tanfelügyelő
 1877. 08. 15.–1877. 09. 09. Pázmánd plébánia adminisztrátora
 1877. 09. 09.–1902. 02. 10. Pázmánd plébános
 1891. 11. 10.–1909. 03. 19. Székesfehérvár címzetes kanonok
 1891. 11. 10.–1913. 02. 07. Szentszéki ülnök
 1892. 05. 31. Kanonoki beiktatás
 1895–1905 Zsinati vizsgáló
 1896. 06. 01.–1902. 02. 10. Szt László társulat Vaáli esperesi kerület igazgatója
 1902. 02. 10.–1909. 06. 20. Zsámbék plébános
 1909. 03. 19.–1913. 02. 07. Székesfehérvár kanonok
 1909. 03. 19.–1910. 05. 08. Idősebb mesterkanonok
 1909. 04. 29. Kanonoki beiktatás
 1910. 05. 08.–1912. 05. 28. Idősebb mesterkanonok
 1910. 06. 15. Kanonoki beiktatás
 1912. 05. 28.–1913. 02. 07. Budai főesperes
 1912. 06. 26. Kanonoki beiktatás
 Meghalt: 1913. 02. 07. Székesfehérvár

K.Horváth István (57)

Született: 1857. 07. 04.
 Székesfehérvár ciszterci gimnázium

1873–1875 Székesfehérvár ciszterci gimnázium önképzőkörének tagja
 1875–1876 Esztergom szeminárium filozófia
 1876–1877 Esztergomi szeminárium VIII. Gimnáziumi év
 1877–1881 Székesfehérvár szeminárium teológia
 1881. 07. 24. Pappá szentelik
 1881. 08. 08.–1884. 04. 15. Nagyperkáta káplán
 1884. 04. 15.–1886. 02. 14. Székesfehérvár elemi iskola hitoktató
 1886. 02. 14.–1890. 08. 20. Székesfehérvár karkáplán
 1890. 08. 20.–1898. 09. 01. Székesfehérvár állami Főreáliskola hitoktató
 1890. 11. 29.–1892. 11. 28. Székesfehérvár korcsolyázó egyesület választmányi tagja
 1895. 02. 02.–1912. 01. 09. Lovasberényi katolikus kör tiszteletbeli tagja
 1895. 04. 28.–1904. 11. 13. Székesfehérvár Tóvárosi Szt. Imre hercegről nevezett
 kisdédóvó választmányi tagja
 1898. 09. 01.–1898. 12. 10. Székesfehérvár belváros plébánia adminisztrátora
 1898. 12. 10.–1910. 06. 04. Székesfehérvár belváros plébános
 1899. 01. 08. Plébánosi beiktatás
 1901. 04. 14.–1912. 01. 09. Székesfehérvári Keresztény fogyasztási szövetkezett elnöke
 1902. 07. 07.–1912. 01. 09. Szentszéki ülnök
 1904. 03. 13.–1912. 01. 09. Székesfehérvári vöröskereszt egyesület választmányi tagja
 1904. 11. 13.–1912. 01. 09. Székesfehérvár Tóvárosi Szt. Imre hercegről nevezett
 kisdédóvó elnöke
 1907. 04. 11.–1910. 06. 04. Székesegyházi esperesi kerület alesperese
 1908. 06. 07.–1908. 06. 08. Dunántúli dallosszövetség Székesfehérvári ünnepség elnöke
 1910. 05. 08.–1912. 01. 09. Székesfehérvár kanonok
 1910. 05. 08.–1912. 01. 09. Ifjabb mesterkanonok
 1910. 06. 15. Kanonoki beiktatás
 1910. 07. 01.–1912. 01. 09. Székesfehérvári szeminárium egyházjog és egyháztörténe-
 lem tanára
 1911. 04. 03.–1912. 01. 09. Mantz óvoda bizottság elnöke
 1911. 11. 26.–1912. 01. 06. Székesfehérvári gyorsírók egyesület választmányi tagja
 Meghalt: 1912. 01. 09. Székesfehérvár

Keifler János (58)

Született: 1849. 05. 05. Högyész
 1868–1872 Székesfehérvár szeminárium teológia
 1872. 07. 21. Pappá szentelik
 1872. 08. 25.–1872. 11. 18. Dunapentele káplán
 1872. 11. 18.–1879. 08. 05. Adony káplán
 1879. 08. 05.–1880. 05. 30. Székesfehérvár karkáplán
 1880. 05. 30.–1895. 11. 11. Vértesboglár plébánosa
 1895. 10. 18.–1912. 05. 28. Csákvári esperesi kerület alesperese
 1895. 10. 18.–1912. 05. 28. Csákvári kerület tanfelügyelő
 1895. 11. 11.–1912. 08. 10. Vértesacska plébános
 1896. 06. 01.–1912. 05. 28. Csákvári esperesi kerület Szt. László társulat igazgató

1897. 10. 22.–1912. 05. 28. Székesfehérvár címzetes kanonok
 1897. 11. 20. Kanonoki beiktatás
 1899. 10. 10.–1914. 03. 11. Szentszéki ülnök
 1899. 10. 23. Eskütétel
 1912. 05. 28.–1914. 03. 11. Székesfehérvári kanonok
 1912. 05. 28.–1913. 09. 18. Idősebb mesterkanonok
 1912. 06. 26. Kanonoki beiktatás
 1913. 04. 19.–1914. 03. 11. Székesfehérvári múzeum egyesület választmányi tagja
 1913. 07. 06.–1913. 07. 07. Dunántúli méhészeti kiállítás díszelnöke
 1913. 09. 18.–1914. 03. 11. Budai főesperes
 1913. 10. 23. Kanonoki beiktatás
 1914. 01. 06.–1914. 03. 11. Fejérmegyei törvényhatósági bizottság szabályrendeletet
 előkészítő bizottság tagja
 Meghalt: 1914. 03. 11. Székesfehérvár

Scheirich Antal (59)

Született: 1858. 07. 11. Etyek
 Székesfehérvár cisztercita gimnázium
 1873–1875 Székesfehérvári ciszterci gimnázium önképzőkörének tagja
 1875–1876 Esztergom szeminárium filozófia
 1876–1877 Esztergom gimnázium VIII. osztálya
 1877–1881 Bécsi Pázmáneum teológia
 1881. 07. 24. Pappá szentelik
 1881. 10. 04.–1881. 11. 18. Püspöki iktató
 1881. 11. 18.–1883. 04. 01. Budafok káplán
 1883. 04. 01.–1897. 12. 02. Székesfehérvári szeminárium lelkiigazgató
 1883. 04. 01.–1906. 09. 12. Székesfehérvári szeminárium teológia tanár
 1891. 10. 06.–1924. 06. 25. Szentszéki ülnök
 1894. 09. 01.–1896. 08. 29. Székesfehérvár elemi iskola hittanár
 1895. 02. 13.–1895. 12. 12. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör póttag
 1895. 12. 12.–1901. 02. 03. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör választmányi tagja
 1897. 02. 11.–1925. 09. 06. Egyházmegyei cenzúra bizottság tagja
 1897. 10. 14.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja
 1897. 12. 02.–1912. 09. 28. Székesfehérvári szeminárium vicerektora
 1898. 06. 15.–1923. 09. 01. Középiskolai hittanár vizsgáló bizottság tagja
 1898. 06. 13.–1918. 08. 10. Szentszéki egyház ügyésze
 1900. Pápai kamarás
 1901. 02. 03.–1933. 03. 25. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör alelnöke
 1912. 05. 28.–1943. 01. 26. Székesfehérvári kanonok
 1912. 05. 28.–1913. 09. 18. Ifjabb mesterkanonok
 1912. 06. 26. Kanonoki beiktatás
 1912. 09. 28.–1915. 08. 30. Székesfehérvári szeminárium rektora
 1912. 09. 28.–1915. 08. 30. Székesfehérvári szeminárium egyházjog és egyháztörténelem tanára

1913. 09. 18.–1914. 11. 21. Idősebb mesterkanonok
 1913. 10. 23. Kanonoki beiktatás
 1914. 11. 21.–1916. 02. 20. Főszékesegyházi főesperes
 1914. 12. 31. Kanonoki beiktatás
 1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Örkanonok
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1916. 05. 14.–1928. 01. 24. Éneklőkanonok
 1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
 1916. 07. 14.–1943. 01. 26. Tissibóthi címzetes apát
 1923. 09. 01.–1943. 01. 26. Középiskolai hittanár vizsgáló bizottság elnöke
 1924. 06. 25.–1943. 01. 26. Zsinati vizsgálótató bizottság elnöke
 1924. 06. 25.–1927. 08. 20. Zsinati szentszéki bíróság helyettes elnöke
 1925. 09. 06.–1943. 01. 26. Egyházmegyei cenzúra bizottság elnöke
 1925. 10. 01.–1927. 04. 02. Püspöki helynök
 1926. 06. 18.–1943. 01. 26. Országos Magyar Cecília egyesület dísztagja
 1927. 08. 20.–1943. 01. 26. Apostoli főjegyző
 1927. 08. 20.–1932. 06. 01. Zsinati szentszéki bíróság elnöke
 1928. 01. 24.–1933. 05. 28. Olvasókanonok
 1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás
 1928. 08. 15.–1930. 07. 20. Székesfehérvári szeminárium rektora
 1930. 07. 20.–1943. 01. 26. Székesfehérvári szeminárium prodirektora
 1932. 06. 01.–1943. 01. 26. Püspöki helynök
 1933. 03. 25.–1943. 01. 26. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör elnöke
 1933. 05. 28.–1943. 01. 26. Nagyrépost
 1933. 06. 03. Beiktatás
 Meghalt: 1943. 01. 26. Székesfehérvár

Vadkerty József (60)

Született: 1844. 12. 02. Magyaróvár
 Sopron gimnázium, Székesfehérvár szeminárium teológia
 1867. 07. 25. Pappá szentelik
 1867. 08. 01.–1868. 08. 18. Ráckeve káplán
 1868. 08. 18.–1869. 08. 04. Adony káplán
 1869. 08. 04.–1870. 10. 16. Isztimér káplán
 1870. 10. 16.–1874. 05. 08. gr Károlyi György udvari káplánja
 1870. 10. 16.–1874. 05. 08. Csurgó káplán
 1874. 05. 08.–1884. 01. 20. Székesfehérvári elemi iskola és reáltanoda hitelemző
 1882. 07. 03.–1882. 09. 21. Szár plébánia adminisztrátora
 1884. 01. 20.–1888. 10. 17. Csepel plébánia adminisztrátor
 1888. 10. 17.–1889. Szabadbattyán plébánia adminisztrátor
 1889–1913. 11. 01. Szabadbattyán plébános
 1897. 03. 07.–1902. 02. 10. Székesfehérvári esperesi kerület helyettes esperese
 1899. 10. 10.–1919. 03. 24. Szentszéki ülnök
 1899. 10. 23. Leteszi az esküt

1902. 02. 10.–1913. 09. 18. Székesfehérvári esperesi kerület alesperese
 1913. 09. 18.–1919. 03. 24. Székesfehérvári kanonok
 1913. 09. 18.–1914. 11. 21. Ifjabb mesterkanonok
 1913. 10. 23. Kanonoki beiktatás
 1914. 02. 21.–1919. 03. 24. Székesfehérvári múzeum egyesület tagja
 1914. 11. 21.–1916. 02. 20. Budai főesperes
 1914. 12. 31. Kanonoki beiktatás
 1915. 03. 02.–1919. 03. 24. Ferenc József leánynevelő igazgató
 1915. 03. 25.–1919. 03. 24. Székesfehérvári belvárosi katolikus kör pótválasztmányi tagja
 1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Főszékesegyházi főesperes
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1916. 05. 14.–1919. 03. 24. Őrkanonok
 1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
 Meghalt: 1919. 03. 24. Székesfehérvár

Magdics István (61)

Született: 1850. 11. 17. Ráczkeve
 Pest kegyesrendi gimnázium
 1869–1873 Székesfehérvári szeminárium teológia
 1873. 07. 22. Pappá szentelik
 1873. 07. 28.–1874. 08. 19. Budakeszi káplán
 1874. 08. 19.–1874. 10. 27. Törökbálint káplán
 1874. 10. 27.–1876. 10. 28. Dunapentele káplán
 1876. 10. 28.–1890. 03. 23. Püspöki szertartó, iktató, tollnok
 1877. 09. 09.–1880. 01. 25. Tiszteletbeli szentszéki jegyző
 1880. 01. 25.–1881. 10. 04. Szentszéki aljegyző
 1881. 10. 04.–1892. 02. 10. Szentszéki jegyző
 1884. 09. 03.–1924. 06. 25. Szentszéki ülnök
 1884. 09. 03.–1892. 02. 10. Püspöki titkár
 1892. 02. 10.–1893. Etyek adminisztrátor
 1893–1915. 05. 31. Etyek plébános
 1894. 11. 01.–1895. 05. 26. Bicskei esperesi kerület helyettes alesperese
 1894. 11. 05. Hivatalos eskütétel
 1895. 05. 26.–1914. 12. 18. Bicskei esperesi kerület alesperese
 1895. 05. 26.–1914. 12. 18. Bicskei kerület tanfelügyelő
 1896. 06. 01.–1914. 12. 18. Szt. László társulat Bicskei kerület igazgató
 1897. 10. 14.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja
 1902. 06. 13.–1914. 11. 21. Székesfehérvár címzetes kanonok
 1902. 07. 04. Kanonoki beiktatás
 1914. 11. 21.–1937. 08. 30. Székesfehérvár kanonok
 1914. 11. 21.–1916. 02. 20. Idősebb mesterkanonok
 1914. 12. 31. Kanonoki beiktatás
 1915. 09. 01.–1932. 04. 15. Főtanfelügyelő

1915. 09. 01.–1937. 08. 30. Székesfehérvár Tóvárosi óvoda védnöke
 1916. 01. 01.–1924. 06. 25. Házasság és kötelékvédő
 1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Budai főesperes
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1916. 05. 14.–1920. 06. 19. Főszékesegyházi főesperes
 1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
 1916. 05. 16.–1932. 04. 15. Egyházmegyei Romai katolikus tanítóegylet elnöke
 1917. 07. 20. Vöröskereszt hadiékkérményes II. osztályú díszjelvénye
 1918. 10. 01.–1921. 10. 01. Egyházmegyei tanítók fegyelmi tanács tagja
 1920. 06. 01.–1935. 12. 14. Szt. Miklósról nevezett Székesfehérvári címzetes prépost
 1920. 06. 19.–1928. 01. 24. Órkanonok
 1920. 07. 01. Kanonoki beiktatás
 1926. 06. 18.–1937. 08. 30. Országos Magyar Cecília egyesület dísztagja
 1927. 01. 15. Pápai prelátus
 1928. 01. 24.–1933. 05. 28. Éneklőkanonok
 1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás
 1930. 05. 23. Piros – Fehér – Zöld színű hadiérem szalaggal és „Háborús emlékérem” felirattal
 1931. 05. 10.–1937. 08. 30. Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeum egyesület választmányi tagja
 1933. 05. 28.–1937. 08. 30. Olvasókanonok
 1933. 06. 03. Kanonoki beiktatás
 Meghalt: 1937. 08. 30. Székesfehérvár

Rácz Endre (62)

Született: 1859. 11. 18.
 Pest papnevelde teológia
 1884. 08. 21. Pappá szentelik
 1884. 09. 03.–1886. 12. 09. Káloz káplán
 1886. 12. 09.–1889. 02. 25. Pázmánd káplán
 1889. 02. 25.–1893. 02. 08. Alcsuth káplán
 1889. 02. 25.–1893. 02. 08. József főherceg udvari lelkésze
 1889. 05. 20.–1893. 02. 08. Alcsuth Szt István szociális intézet igazgató
 1893. 02. 08.–1895. 12. 02. Zámoly plébánia adminisztrátora
 1895. 12. 02.–1915. 05. 31. Csákvár plébános
 1905. 04. 01.–1916. 11. 17. Szentszéki ülnök
 1905. 04. 27. Eskütétel
 1912. 09. 28.–1914. 11. 21. Csákvári esperesi kerület alesperese
 1914. 11. 21.–1916. 11. 17. Székesfehérvár kanonok
 1914. 11. 21.–1916. 02. 20. Ifjabb mesterkanonok
 1914. 12. 31. Kanonoki beiktatás
 1915. 03. 25.–1916. 11. 17. Székesfehérvár Felsővárosi katolikus kör védnöke
 1915. 09. 01.–1916. 07. 15. Székesfehérvár szeminárium rektora
 1915. 10. 11.–1916. 11. 17. Székesfehérvári oltáregyesület igazgató

1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Idősebb mesterkanonok
1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
1916. 05. 14.–1916. 11. 17. Budai főesperes
1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
Meghalt: 1916. 11. 17. Székesfehérvár

Streit Ferenc (63)

Született: 1868. 11. 02. Székesfehérvár
Székesfehérvár főgimnáziumba tanul
1887–1891 Székesfehérvár szeminárium teológia
1891. 07. 16. Pappá szentelik
1891. 08. 17.–1892. 02. 10. Vajta káplán
1892. 02. 10.–1900. 01. 26. Püspöki szertartó
1898. 07. 01.–1900. 01. 26. Püspöki levéltáros, iktató
1898. 07. 01.–1898. 10. 01. Szentszéki aljegyző
1898. 10. 01.–1914. Szentszéki jegyző
1899. 01. 06.–1910. 02. 02. Székesfehérvár Vizivárosi katolikus kör alelnöke
1900. Pápai káplán
1901. 02. 03.–1933. 03. 25. Székesfehérvári belvárosi katolikus kör választmányi tagja
1902. 05. 01.–1907. 08. 15. Püspöki titkár
1902. 02. 02.–1904. 04. 16. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör ellenőr
1902. 03. 01.–1924. 06. 25. Szentszéki ülnök
1903. 10. 12. Pápai káplán
1905. 04. 01.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja
1907. 08. 15.–1916. 07. 15. Püspöki irodaigazgató
1916. 02. 20.–1949. 02. 28. Székesfehérvári kanonok
1916. 02. 20.–1916. 05. 14. Ifjabb mesterkanonok
1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
1916. 05. 14.–1917. 05. 09. Idősebb mesterkanonok
1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
1916. 07. 15.–1917. 08. 31. Székesfehérvári szeminárium rektora
1917. 05. 09.–1920. 06. 19. Budai főesperes
1917. 07. 05. Kanonoki beiktatás
1920. 06. 19.–1928. 01. 24. Főszékesegyházi főesperes
1920. 07. 01. Kanonoki beiktatás
1923. 12. 03.–1935. 12. 14. Szt. Pantaleonról nevezett Pantelenmonostori címzetes apát
1924. 06. 25.–1932. 06. 01. Egyházmegyei szentszéki bíróság tagja
1928. 01. 24.–1933. 05. 28. Őrkanonok
1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás
1928. 06. 20.–1949. 02. 28. Egyházmegyei gazdasági bizottság elnöke
1929. 12. 11. Pápai prelátus
1932. 06. 01.–1948. 09. 13. Egyházmegyei Szentszéki bíróság elnöke
1933. 03. 25.–1943. 11. 28. Székesfehérvári belvárosi katolikus kör alelnöke

1933. 05. 28.–1938. 08. 20. Éneklőkanonok
1933. 06. 03. Kanonoki beiktatás
1938. 08. 20.–1943. 08. 17. Olvasókanonok
1943. 08. 17.–1949. 02. 08. Nagyprépost
1943. 10. 03. Beiktatás
Meggalt: 1949. 02. 28. Székesfehérvár

Herbst József (64)

Született: 1845. 04. 05. Verbó
1866–1870 Székesfehérvár szeminárium teológia
1870. 08. 15. Pappá szentelik
1870. 09. 05.–1872. 11. 18. Adony káplán
1872. 11. 18.–1872. 12. 31. Pilisszentkereszt káplán
1872. 12. 31.–1873. 11. 05. Pilisszentkereszt adminisztrátor
1873. 11. 05.–1883. 07. 02. Pilisszentkereszt plébános
1883. 07. 02.–1916. 07. 01. Perbál plébános
1915. 08. 30.–1916. 07. 01. Bicskei esperesi kerület alesperese
1915. 08. 30.–1916. 07. 01. Bicskei kerületi tanfelügyelő
1910. 07. 01.–1916. 05. 14. Székesfehérvár címzetes kanonok
1910. 07. 01.–1921. 07. 08. Szentszéki ülnök
1910. 09. 27. Kanonoki beiktatás
1916. 05. 14.–1921. 07. 08. Székesfehérvári kanonok
1916. 05. 14.–1917. 05. 09. Ifjabb mesterkanonok
1916. 07. 02. Kanonoki beiktatás
1917. 05. 09.–1920. 06. 19. Idősebb mesterkanonok
1917. 07. 05. Kanonoki beiktatás
1918. 08. 10.–1921. 07. 08. Zsinati szentszéki bíróság tagja
1920. 06. 19–1921. 07. 08. Budai főesperes
1920. 07. 01. Kanonoki beiktatás
Meggalt: 1921. 07. 08. Székesfehérvár

Zettner Sebestyén (65)

Született: 1851. 11. 23. Vértesboglár
Székesfehérvár ciszterci gimnázium tanul
1870–1874 Székesfehérvár ciszterci gimnázium önképzőkörének tagja
1874–1878 Székesfehérvár szeminárium teológia
1878. 06. 25. Pappá szentelik
1878. 08. 06.–1881. 11. 18. Budafok káplán
1881. 11. 18.–1882. 04. 15. Pomáz káplán
1882. 04. 15.–1882. 10. 24. Budakalász adminisztrátor
1882. 10. 24.–1889. 01. 29. Budakalász plébános
1888. 12. 30.–1917. 07. 01. Csepel plébános

1896. 06. 01.–1917. 07. 01. Szt. László társulat Szigeti esperesi kerület igazgatója
 1897. 03. 07.–1917. 07. 01. Szigeti esperesi kerület tanfelügyelő
 1897. 03. 07.–1917. 07. 01. Csepel-Szigeti esperesi kerület alesperese
 1902. Benemerenti ezüst érdemkereszt
 1916. 02. 20.–1917. 05. 09. Székesfehérvár címzetes kanonok
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1917. 05. 09.–1931. 08. 16. Székesfehérvár kanonok
 1917. 05. 09.–1920. 06. 19. Ifjabb mesterkanonok
 1917. 07. 05. Kanonoki beiktatás
 1917. 08. 31.–1920. 06. 15. Székesfehérvár szeminárium rektora
 1918. 08. 10.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja
 1920. 06. 19.–1922. 06. 17. Idősebb mesterkanonok
 1920. 07. 01. Kanonoki beiktatás
 1921. 02. 02.–1926. 03. 25. Székesfehérvár belvárosi katolikus kör póttagja
 1922. 06. 17.–1928. 01. 24. Budai főesperes
 1922. 06. 28. Kanonoki beiktatás
 1925. 06. 27.–1931. 08. 16. Székesfehérvári Ciszterci diákok szövetségének választmányi tagja
 1926. 03. 25.–1931. 08. 16. Belvárosi katolikus kör választmányi tagja
 1928. 01. 24.–1931. 08. 16. Főszékesegyházi főesperes
 1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás
 1928. 06. 03.–1931. 08. 16. Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeum egyesület választmányi tagja
 Meghalt: 1931. 08. 16. Székesfehérvár

Viszota Alajos (66)

Született: 1872. 11. 24.
 Budapest gimnázium
 1891. 10. 31.–1898. 06. 06. Roma Collégium Germanicum-Hungaricum tanul
 1897. 10. 28. Pappá szentelik
 1898. Teológiai doktorátus
 1898. 07. 01.–1898. 10. 01. Isztimér káplán
 1898. 10. 01.–1900. 01. 26. Székesfehérvár szeminárium tanulmányi felügyelő
 1898. 10. 01.–1912. 09. 28. Székesfehérvár szeminárium alapvető és ágazatos hittan tanára
 1900. 01. 26.–1907. 08. 15. Püspöki szertartó
 1903. 01. 07.–1906. 01. 29. Egyházmegyei Páduai Szt. Antalról nevezett könyvnyomda igazgató
 1903. 10. 12. Pápai káplán
 1905. 04. 01.–1938. 10. 18. Zsinati vizsgáztató dogmatikából
 1907. 08. 15.–1916. 07. 15. Püspöki titkár
 1914–1916. 07. 15. Szentszéki jegyző
 1914. 02. 21.–1938. 10. 18. Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeum egyesület tagja
 1916. 07. 15.–1920. 06. 19. Püspöki irodaigazgató

1918. 08. 10.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja
 1920. 06. 19.–1938. 10. 18. Székesfehérvári kanonok
 1920. 06. 19.–1922. 06. 17. Ifjabb mesterkanonok
 1920. 06. 19.–1921. Székesfehérvár szeminárium rektora
 1920. 06. 19.–1921. Székesfehérvári szemináriumi templom igazgató
 1920. 07. 01. Kanonoki beiktatás
 1922. 06. 17.–1928. 01. 24. Idősebb mesterkanonok
 1922. 06. 28. Kanonoki beiktatás
 1926. 06. 15.–1928. 08. 15. Székesfehérvár szeminárium rektora
 1928. 01. 24.–1931. 12. 10. Budai főesperes
 1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás
 1925. 08. 19.–1938. 10. 18. Ercsi címzetes apát
 1931. 12. 10.–1933. 05. 28. Főszékesegyházi főesperes
 1932. 01. 09. Kanonoki beiktatás
 1933. 05. 28.–1938. 08. 20. Örkanonok
 1933. 06. 03. Kanonoki beiktatás
 1938. 08. 20.–1938. 10. 18. Éneklőkanonok
 Meghalt: 1938. 10. 18. Székesfehérvár

Heller Iván (67)

Született: 1857. 07. 14. Zsámbék
 1878–1882 Székesfehérvári szeminárium teológia
 1882. 06. 18. Pappá szentelik
 1882. 09. 21.–1884. 11. 03. Zsámbék káplán
 1884. 11. 03.–1886. 01. 01. Etyek káplán
 1886. 01. 01.–1886. 08. 01. Székesfehérvár elemi iskola hitoktató
 1886. 08. 01.–1889. 02. 25. Alcsuth káplán
 1889. 02. 25.–1890. 10. 01. Budafok plébánia adminisztrátora
 1890. 10. 01.–1922. 08. 15. Budafok plébános
 1890. 10. 09. Beiktatás
 1903. 07. 13.–1922. 08. 15. Érdi kerület tanfelügyelő
 1903. 08. 10.–1926. 01. 18. Székesfehérvár katolikus kör tagja
 1910. 07. 01.–1926. 01. 18. Pasztuchi címzetes apát
 1912. 09. 28.–1922. 08. 15. Érdi esperesi kerület alesperese
 1914. 05. 11. Ferenc József rend lovagkeresztje
 1916. 02. 20.–1922. 06. 17. Székesfehérvár címzetes kanonok
 1916. 04. 26. Kanonoki beiktatás
 1918. 10. 01.–1921. 10. 01. Egyházmegyei tanítók fegyelmi tanács tagja
 1922. 06. 17.–1926. 01. 18. Székesfehérvár kanonok
 1922. 06. 17.–1926. 01. 18. Ifjabb mesterkanonok
 1922. 06. 28. Kanonoki beiktatás
 Meghalt: 1926. 01. 18. Székesfehérvár

Krécsy Károly (68)

Született: 1856. 09. 04. Székesfehérvár

Székesfehérvár elemi iskola, Székesfehérvár ciszterci gimnázium

1870–1874 Székesfehérvár ciszterci gimnázium önképzőkörének tagja

1875–1879 Pest papnevelde teológia

1879. 06. 24. Pappá szentelik

1879. 07. 01.–1880. 11. 20. Püspöki iktató

1880. 11. 20.–1882. 09. 21. Zsámbék káplán

1882. 09. 21.–1882. 10. 14. Bodajk káplán

1882. 10. 14.–1887. 04. 01. Székesfehérvár külváros elemi iskolák hitoktató

1886–1887 Felcsuth plébánia adminisztrátora

1887. 04. 01.–1926. 04. 10. Lovasberény plébános

1887. 05. 08. Plébánosi beiktatás

1887. 07. 31.–1888. 06. 26. Lovasberény olvasóköri elnöke

1902. 02. 01.–1924. 06. 25. Szentszéki ülnök

1908. 01. 15.–1922. 09. 23. Vaáli esperesi kerület alesperese

1908. 01. 15.–1921. 08. 01. Vaáli kerület tanfelügyelő

1915. 07. 24.–1926. 02. 21. Székesfehérvár címzetes kanonok

1915. 09. 14. Kanonoki beiktatás

1918. 08. 10.–1924. 06. 25. Zsinati szentszéki bíróság tagja

1926. 02. 21.–1937. 05. 10. Székesfehérvári kanonok

1926. 02. 21.–1928. 01. 24. Ifjabb mesterkanonok

1926. 03. 02. Kanonoki beiktatás

1928. 01. 24.–1931. 12. 10. Idősebb mesterkanonok

1928. 02. 02. Kanonoki beiktatás

1928. 06. 28.–1937. 05. 10. Székesfehérvári cisztercita diákszövetség választmányi tagja

1931. 12. 10.–1933. 05. 28. Budai főesperes

1932. 01. 09. Kanonoki beiktatás

1932. 04. 03.–1937. 05. 10. Székesfehérvári katolikus legényegylet disztagja

1933. 05. 28.–1937. 05. 10. Főszékesegyházi főesperes

1933. 06. 03. Kanonoki beiktatás

1935. 12. 14.–1937. 05. 10. Szt Istvánról nevezett Felcsuthi címzetes prépost

1936. 01. 18. Beiktatás

Meghalt: 1937. 05. 10. Székesfehérvár

HÖRÖMPŐ ZSOLT

A VÁCI REFORMÁTUS EGYHÁZ TÖRTÉNETE ÉS IRATAI

I. A VÁCI REFORMÁTUS EGYHÁZ RÖVID TÖRTÉNETE

A váci reformátusok és egyházközségük története több szempontból is legalább két részre tagolható. Az egyik szempont az, hogy maradt-e fenn írásos emlék a korból. Eszerint az első időszak a türelmi rendelet és az egyházközség újjáalakítása előtti korszak, amelyről kevés irat maradt ránk. A második a templomépítés óta eltelt alig több mint kétszáz esztendő, amelyre nézve elegendő iratanyag maradt meg úgy helyben, mint különböző levéltárakban.

A másik szempont, amely szorosabban kapcsolódik a magyar történelemhez és a helytörténethez, hogy mikor alakult ki a kiskisváci közösség, hogyan maradt fenn ez a zárt világ Kis-Vác és Püspök-Vác egyesítése után is.

A váci reformátusok, elhagyva a római katolikus egyházat, mindvégig hűséges jobbak voltak mindenkor püspök-földesuruknak. A jobbágyszabadítást követő korban kialakult földéhség okozta bezártságot a polgárosodás kezdte meg lazítani. Más-honnan ide telepedett reformátusok a középvárosban vásároltak vagy építettek házat. Egyes kiskisváciak polgárokká váltak. Ezek voltak a „nadrágos emberek” az egyházközségben. A „kiskisváci” különállása a „városi”-tól azonban még mindig határozottan megvolt. Olyannyira, hogy a kiskisváci gazdák, ha valami dolguk volt a hatóságokkal, többnyire feleségüket küldték a hivatalos helyekre ügyüket elintézni. Ők viszont az egyházon, a presbitériumon belül igyekeztek kiélni „parlamentáris” hajlamaikat. Minden lelkésznek megvolt a maga „ellenzéke”. Kiskisvác még a XX. század ötvenes éveiben is falu volt. Míg nem eljött a téjeszesítés ideje. Aki tudott, menekült az iparba. A feleségek tsz-tagok, a férfiak munkások, a gyermekek igyekeznek iskolába jutni, tanulni, kikerülni a paraszti sorból, mint mindenütt az országban. Ledőlt a fal a falu, Kiskisvác és a város között. Megindult a ki- és áttelepedés más városrészekbe, más helységekre, ugyanakkor, főleg a egyes házasságokkal, a betelepedés a kiskisváci városrészbe. A XX. század végén már csak a Mária Terézia tiszteletére emelt diadalív, a „Kökapu” emlékeztet arra, hogy e kapun túl egykor egy sokat szenvedett, hibákkal, bűnökkel és erényekkel megvert és megáldott zárt közösség élt.

Vagy talán más is emlékeztet? Igen. Ezek az iratok, amelyek fennmaradtak az egyházközség irattárában hála a gondos elődöknek, hű tanúi egy kornak, melynek szereplői példát mutatnak a mai és eljövendő korok nemzedékeinek, mi a hit, hűség, hazaszeretet, önfeláldozás, áldozatkészség.

A váci református egyház kialakulásáról, korai történetéről kevés írásos emlék maradt fenn. Mivel a város a nürnbergi, augsburgi piacokra szarvasmarhát, visszafelé különféle cikkeket szállító tőzsérek, kereskedők útvonalába esett, a reformáció eszméi szinte a bölcsőből juthattak el a városba. A török uralom első részében a hét keresztyén templom közül csak a Piac téren álló Szent Mihály templom maradt a keresztyének kezén. A török összeírásokban 1546-ban Ferenc pap, 1559-ben Gergely pap neve szerepel, ők már valószínűleg evangélikus lelkészek voltak. 1571 körül már Vácon is megjelent a kálvini reformáció. 1579-ben Miskolczi Puha Pál a prédikátor.¹ A XVI. század végén Váci Gergely prédikátorról tudjuk, hogy Wittenbergben és Heidelbergben tanult. A református vallás ekkorra már Vácon is általánossá válhatott. A városi prédikátor 1603–1614 között Foktövi János volt.² 1595 előtt már volt egy református „főiskola”, ahol filozófiát és teológiát is tanítottak.³ Bocskai István 1604–1605-ben a város összes intézményét lefoglalta, a Szent Mihály templomot a reformátusoknak adta.⁴ Más forrás szerint Bocskai csak megerősítette őket jogaikban és ekkor egy esperességet állított fel, amelyhez Vác, Kosd, Tótfalu, Oroszi, Monostor, Pócsmegyer, Fót, Szada, Veresegyház, Rákospalota, Mogyoród, Tarcsa, Kisémedi, Gyömrő, Hartyán, Pécel, Üllő, Monor, Legénd, Tura és Mártonkátá tartozott.⁵ Almási Pál, aki 1608-tól 1618-ig volt püspök Vácon, kiűzte a reformátusokat a városból, de vagy nem mentek ki, vagy visszavárogta, mert újra és újra kitiltották őket.⁶ A ki- és visszajövetel összefüggött azzal, hogy ki volt a város ura, török vagy magyar. Míg a török megtúrta a városban a reformátusokat, addig a magyar katolikus püspök-földesúr állandó küzdelmet folytatott ellenük. 1628-ban tudjuk, hogy Bölcskey Pál volt a váci prédikátor. A ráckevei zsinaton harmadikként írta alá a jegyzőkönyvet.⁷

A váci reformátusok helyzetéről Nagykovács város jegyzőkönyvei az 1632–1633. évi egyházi kiadások között így emlékeznek: „váczi keresztyének, akik bujdosnak ...”, s ezzel támogatásuk iránti kérelmüket indokolták meg. Az 1630-as években a váci püspöki udvar a nógrádi várba menekült, ott volt állandó székhelye, s onnan a vár katonáival a református egyház működését akarta lehetetlenné tenni. Az ellenreformációs támadásról vall az is, hogy Vácon a református magyar lakosságnak, a lelkésznek járó 16-od el látmány megadását a váci püspöki udvar tisztjei által megtiltotta. Miután a váci prédikátorokról sokáig szó sem esik, valószínűleg bujdosnak. Az 1652. évi kecskeméti Duna melléki egyházkerületi közgyűlésen Vác János váci lelkész neve tűnik fel. A váci református egyház elnyomása azért is volt olyan fontos a váci püspök ellenreformációs törekvéseiben, mert 1626–1632 között esperesi (tractus) székhely volt.⁸ Pongrácz

1 JAKUS LAJOS: *Reformáció–ellenreformáció kora Vác és környékén*. 1979. Kézirat. 6. PML VO Krónikák levéltári gyűjteménye V/19.

2 *Vác története*. I–II. Szerk.: SÁPI VILMOS. Szentendre, 1983. Studia Comitatus 13–14., I. k. 109.

3 KARCSÚ ANTAL ARZÉN: *Vác város története*. Vác, 1880–1888., VII. k. 92.

4 *Vác története*. I. k. 110.

5 KARCSÚ i. m. VII. k. 92.; TRAGOR IGNÁC: *Váci érdekességek*. Vác, 1928. 184. oldalon szuperintendenciát említ.

6 KARCSÚ i. m. VII. k. 92.

7 *Vác története* I. k. 110.

8 Karcsú 1605-re teszi az esperesség felállítását (i. m. VII. k. 90.)

György váci püspök 1673-ban összeíratta a hódoltságban fekvő egyházmegyéjét, s e szerint Vácon egyetlen katolikus sem volt.

A Szent Mihály templom a törökkor végéig a reformátusoké volt. 1684-ben Kéry János püspök foglalta vissza.⁹ Az általa ekkor kitiltott reformátusok egy része Tótfaluban telepedett le. 1811-ben másolta be a prédikátor a *Historia Domusba*¹⁰ azt a levelet, amely tanúsítja, hogy 1687-ben a református templom és a paplak a város főterén volt. A bejegyzés szerint a levelet az eklézsia „leveles ládjában” helyezte el. Valószínűleg az 1849. évi orosz dúlaskor veszett el ez a levél, mint Karcsú Arzén is említi munkájában. A dolog érdekessége, hogy a levelet Halász István Vác városi főbíró, akkori prédikátorunk(!), Kőrösi Mihály előtt erősítette meg ezt a városi oklevelet, amit egy 1610-ben vésetett, Boldogasszonyt ábrázoló pecséttel hitelesítettek. A református vallású városi vezetés tehát az egykor katolikus többségű város pecsétnyomóját használta továbbra is. Ennek rajzolatát is „bejegyezte” az egykori prédikátor. Dvornikovich Mihály püspök 1689-ben, mikor elfoglalta püspöki székét, 20 katolikust talált a városban. Gróf Kollonich Zsigmond, aki 1709-ben lett püspök, 1712-ben adott ki rendeletet, hogy a kálvinisták költözzenek ki a püspöki városból. Ekkor a lakosok egy része a nekik kijelölt területre, a mai Kisvácsra, más részük a Naszály irtványaira, a gyadai rétre és Tótfalura költözött. Vörös Károly lelkész 1885. december 7-én, a templomépítés 100. évfordulóján elhangzott beszédében a gyadai rétet és a Naszály egyéb völgyeit jelöli meg, mint „ahol már előbb is meghúzták magukat számos bujdosók”.¹¹ Valószínű tehát, hogy az ellenreformáció és a kuruc háborúk idején is a Naszály volt a bujdosók kedvelt lakhelye. 1713–1714-re fejeződött be a kitelepítés. A prédikátor és az iskolamester még maradhatt, gazdák házánál tartották az istentiszteletet. 1724-ben Gróf Althann Mihály püspök által a „Prédikátorjától és Oskola Mesterjé-től is megfosztattatván: gyászos Árvaságban volt kevés híján 60. Esztendőkig” a gyülekezet. Szokolyára, Tótfalura jártak istentiszteletre. A keresztelest, esketést és temetést a felsővárosi plébános végezte „nagy stóláért”, akit ezenfelül esztendőnként úgy fizettek, mint „a pápisták”.¹²

Kisvác 1712 és 1770 között önálló jobbágyság volt, földesura a váci püspök. Mint önálló jobbágyság saját pecsétnyomót használt, melynek KIS WAZ felirata alatt vastag ágon(?) álló, kiterjesztett szárnyú madár (galamb?) csőrében egy gabonaszállal látható.

1769-ben a városi tanács felterjesztésében kéri a „méltóságos uradalmat”, hogy egyesítse Kisvácot a püspöki várossal és az ott (Kisvácon) befolyt javadalmakat ajánlja meg a városnak. „Minthogy végre e város, az égiek kedvezéséből, az eretnekek lakásától eddig ment és sértetlen maradt, esedezik a tanács, hogy a mlgos uradalom valami üdvös módot találja, melynélfogva azon hely emberei és lakói, mint az ősi igaz hittől idegenek, a hit egységére, az egy akolba, vezetethetnének vissza, az alatt pedig oly rendelés tételnek, hogy ők ugyan házaikat és ingatlan javaikat eladhatják a katholi-

9 *Magyarország régészeti topográfiája* 9. köt. Pest megye. Szerk.: TORMA ISTVÁN. Bp., 1993. 427.

10 A Váci Református Egyház iratai, b) *Historia Domus* I. k. 1783–1827 (továbbiakban H. D.), 79–80.

11 Vörös Károly két füzetbe írt, befejezetlen munkája a gyülekezet történetéről, melyre Karcsú Arzén is hivatkozik (VII. k. 116. p.), nem került elő az iratrendezés során. 1960. december 4-én, a templomszentelés napra pontos 175. évfordulóján mondott ünnepi beszédében Hörömpő Gergely akkori lelkipásztor a váci református gyülekezet történetét vázolva felhasználta az akkor még meglévő kéziratot. Az erről készített magnetofon-felvétel a szerző birtokában van.

12 H. D. 1.

kusoknak, de ilyeneket helybeli vagy idegen hitsorsosaiknak eladni szigorúan megtiltassék, mikép így nemcsak az emberek lakása, hanem a religióra nézve is annálelőbb egygyé lévén a város, ez által a lélek és szellembeni egység és béke is könnyebben elérthessék.” Az egyesülést maga Kisvác is kérte folyamodványban. A kérést gróf Migazzi bíboros elé terjesztették, aki az ügyet támogatva folyamodott a császárhoz. Migazzi végül is 1770. június 5-ei leiratában figyelmen kívül hagyta az ingatlanok elidegenítésére vonatkozó kérést. 1771. március 4-én kihirdette a két helység egyesítését.¹³

1781. októberben II. József kiadta a „türelmi rendeletet”. Ezután a kisváci reformátusok rögtön templomépítési engedélyért folyamodtak. 1783. november 10-én meg is kapták. December 10-én „behívták” a rákospalotai prédikátort, Takács Ádámot,¹⁴ Budai György óbudai lakost pedig tanítónak. Papp András gondnok házának csűrjében tartották az istentiszteleteket, majd egy deszkatemplomot építettek Kurdi Mihály telkén, a mostani templom melletti területen. A templom helyének kijelölésénél Laczkovics György főszolgabíró, Szemere Ferenc vice-assessor és Vörös István alszolgabíró a vármegye, nemes Dombai Sándor főbíró a város, valamint Tiller József alsóvárosi plébános és váci kanonok Migazzi püspök mint a város földesura képviselőjében voltak jelen. 1784 tavaszán kezdődött meg a templom építése. Hauszmann János váci kőművesmesterrel alkudtak meg 650 forintért. Az alapkövet április 28-án rakták le, 1785. december 4-én szentelték fel a templomot.¹⁵ Homlokzati tornyos, észak-déli tájolású, egyenes záródású, barokk templom. Homlokzatán négyszögű torony uralkodik, amelyet egyszerű ablak fölött ovális tükör díszít, a toronytessen lizénatagolás, órapárkány, hagyma alakú toronysisak. Az oldalhomlokzaton három, kőkeretes, szalagdíszes ablak. Belseje egyhajós, csehsüveggel boltozott háromszakaszos tér, amelyet pilléren álló hevederek választanak el. A boltozaton stukkó dísz. A szószék Regele József munkája.¹⁶

1786-ban építették a parókiát a későbbi iskola helyén. Ugyanebben az évben a Helytartótanács engedélyt adott „harangozni vagy haranggal élni”. Igyekeztek visszaszerezni az 1712-ben készült harangjukat, de mivel ez nem sikerült, Budán Brunner József harangöntő mesterrel öntettek egy 132 fontos harangot. Felírata a következő volt: „A KIS VÁTZI REFORMATUSOK MAGOK TULAJDON KÖLTSÉGEKEN ÖNTETTÉK. 1787. T. TÖRÖK ISTVÁN PRÉDIKÁTORSÁGÁBAN”.¹⁷ Ebben az évben lett Török István a prédikátor. 1788-ban a vármegye megvonta a harangozási engedélyt, amelyért újra folyamodtak a püspöki város Magisztrátusához. Az eklézsia ebben a folyamodványban azt is kéri, hogy a prédikátort és a tanítót a város kasszájából fizessék, de az akkori rendelkezések ezt nem tették lehetővé. 1794-ben a Helytartótanácshoz fordultak, de az még a tanító fizetését is megvonta, pedig azt már 6 éve a város fizette. Erre aztán 1796-ban a gyülekezet elhatározta, hogy maga fizeti tanítóját (évente 100 forint, 10 kg búza, 10 akó bor és 4 öl fa). 1793-ban torony építésére kaptak engedélyt, 1794-re el is készült. 1795-ben Rácz István prédikátor jött Váczra. 1802-ben 94 „pénzen” megvették a katolikusoktól az iskolát. 1807-ben Rácz István prédikátort a szuperintendens a szadai gyülekezethez rendelte, mert ellenségei támadtak Vácon, „holmi oly kis hibá-

13 KARCŠŰ *i. m.* II. k. 86–87., VII. k. 94.

14 TRAGOR IGNÁC: *Vác utcái és terei*. Vác, 1818. 101–102.

15 KARCŠŰ *i. m.* VII. 94–95., H. D. 1–6.

16 Pest megye műemlékei. I–II. Szerk.: DERCSÉNYI DEZSÓ. Bp., 1958. II. k. 351–352.

17 H. D. 16.

kért, a mellyeket másokba vagy meg nevetünk, vagy fel se veszünk, annyira, hogy már némelyek a Templomot sem gyakorlanák, és a prédikátorért az Istennek is ellenségei lettek volna, a kik meg érdemelnék, hogy ide fel irattatnék azoknak nevek, hogy a késő maradékjok is látná apjoknak vétkeit.”¹⁸ Környei István prédikátorsága alatt 1807-ben öntetnek egy nagyobb harangot a meglévő mellé (6 mázsa és 5 font súlyút 1159 forintért). Ekkor Arany József öntetett egy harmadik (kis)harangot is. A nagyharang felirata: A KIS VÁTZI REFORMÁTUS SZENT EKKLESIA TULAJDON MAGA KÖLTSÉGENN ÖNTETTE 1807dik ESZTENDŐBEN: MELLY IDŐBEN VOLT PRÉDIKÁTOR T. T. KÖRNYEI ISTVÁN. A kisharang felirata: T. T. KÖRNYEI ISTVÁN UR PRED: IDEJÉBEN N: ARANY JÓZSEF ÖNTETTE MAGA KÖLTSÉGÉN A KIS VÁTZI REFORMATATA SZ: EKKLESIÁNAK ANNO MDCCCVII – D: XV July.¹⁹ 1812-ben a hívek háborgása miatt Környeit Szadára helyezte a szuperintendens, Szilvási Gábort hívják meg prédikátornak. Ő volt a siketnémák intézetében a kálvinista tanulók első hitoktatója. 1813-ban a nagyharang három helyen megrepedt, újra kellett öntetni. Arany József veje, Vetési Pál öntette újra.²⁰ Szilvási Gáborral sok pere volt a gyülekezet tagjainak, végül 1818-ban távoznia kellett. Ekkor kerül Vácra Kalós Mózes, aki 1849. évi haláláig áll a belviszályoktól egyáltalán nem mentes váci gyülekezet élén. Vele egy időben jött Kalas Sámuel tanító, akit bizonyos Tokody István leánya megbüntetésért megvert a saját lakásán. „Ebből, a prédikátor is Tokody pártjára állván, nagy pör keletkezett. Vácon csak úgy érte egymást a sok deputáció és szegény Kalasnak távoznia kellett. ... Kalas jóakarói a prédikátort támadták meg veszélyesen, s ekkor ennek jóakarói ily jellemzően indokolták Kallos tiszteletes helybenhagyásaért esedezésüket: Hadd temesse nek már egyszer ők is papot.”²¹ A szabadságharc alatt 1848-ban a Honvédelmi Bizottmány kérésére a legrégibb harangot odaadták ágyúöntés céljára. 1861-ben az akkori lelkész, Együd István jegyezte fel a presbiteri jegyzőkönyvben: „1861 Aprilis 28^{án} az összes Elöljáróság közakarattal s egyetértve elhatározta: hogy miután az 1848^{ik} December 12^{én} – a honvédelmi bizottmány megkeresésére – tornyába levő legrégibb, saját költségén még 1787^{ik} évben öntetett 137 fontos harangját a váci ref. Egyház – országos célok végett átadta, s helye a toronyban mind a mai napig üresen áll, bár az osztrák kormány még 1851^{ik} évben kihirdette, hogy többek közt a mi harangunk is az aradi várban levén, folyamodás útján vissza nyerhetjük, de csak úgy ha bebizonyítjuk, hogy a harang tőlünk erőszakkal lett elvéve, mit azonban bebizonyítani sem nem tudtunk, sem nem akartunk – egy új harangot öntetünk s azt az előbbinek helyére tesszük.” A harang 350 forintba került „osztrák értékben”, fuvarral együtt.²²

18 H. D. 38.

19 H. D. 46.

20 KARCSÚ *l. m.* VII. k. 105. TRAGOR IGNÁC: *Vác utcái és terei* c. munkájának 105. oldalán viszont ezt írja: „Vetési a múlt század huszas éveiben származott Vácra szülőföldjéről, Debrecenből. Itt feleségül vette Arany Gábor(!) kisváci ref. rektor lányát, Borbálát, mi által sógori viszonyba került Arany Jánossal a ki ötlet nagykőrösi tanár korában több ízben meglátogatta Vácon. A városon és egyházánál vezető szerepet játszott.” KÓSZEGHI SÁNDOR: *Nemes Családok Pestvármegyében*. Bp., 1899. 14.: Arany József, váci lakos, 1805-ben Fehér vármegye bizonyítványa alapján Pest vm. nemesi sorába felvétetik: N. L. II. 5.

21 KARCSÚ *l. m.* VII. k. 106.

22 A Váci Református Egyház iratai, a) Presbiteri jegyzőkönyvek, 1. k. (1821–1881) 62–63.

1843-ban épült fel a parókia a mostani helyén. 1849-től 1877-ig Együd István volt a lelkész, aki 1878-ban tébolydában halt meg. 1878-tól 1901-ig, haláláig Vörös Károly a lelkész.²³ 1878-ban avatták fel az orgonát. 1901-ben az alatta szolgált segédlelkészt, Szeles Józsefet választják meg. 1905-től 1913-ig Fábián János a lelkész. Az ellenségeskedések még ebben az időben sem szűntek meg. Megtörtént, hogy mikor a lelkész felment a szószékre, többen felálltak és elhagyták a templomot. A tanító vezetésével kint a temetőben külön istentiszteletet tartottak.²⁴ 1913-ban megválasztják Sáfár Bélát, aki nagy közszeretettel örvendő lelkipásztor volt. Széleskörű társadalmi tevékenységet folytatott, sok hozzá fordulónak segített elintézni ügyes-bajos dolgait, munkahelyet szerzett, stb. 1936-ig Szödliget, Felsőgöd és Alsógöd is a váci gyülekezethez tartozott, mint fiókegyház. 1938-ban került Vácra Pap Béla, aki igen művelt, képzett, ezenfelül agilis ember volt. Az ő tevékenységéhez fűződik 1938–1939-ben a ravatalozóház, a kultúrház építése, óvoda alapítása. A jóval nagyobb karcagi gyülekezetbe hívták meg 1942-ben.²⁵ 1942-től 1980-ig, nyugdíjba vonulásáig Hörömpő Gergely volt a lelkipásztor. Mellette Csuka István, 1944-től súlyos betegségéig mint missziós lelkész szolgált. 1944-ben találat érte a tornyot, 1945-ben renoválták, majd 1991-ben. A második világháború idején elvitték a két kisebb harangot, a háború után újakat öntettek. 1980-tól Csuka Tamás áll a váci gyülekezet élén, felesége a segédlelkész. 1982–1984-ben a copf stílusban épült műemlék jellegű parókiát lebontották és az eredeti homlokzat visszaállításával újat építettek.

A kultúrházat nem államosították az ötvenes években, de a városi tanács utalta ki különböző szerveknek. Használta a fegyház, volt benne kocsmá, mozi, általános iskolai tornaterem és úttörőház, végül a Váci Hajó SE kajak-kenu szakosztálya (már bérelte) 1971-től a legutóbbi évekig. Felújítása fejében a várostól megkapta a gyülekezet az alsóvárosi Ősz utcában lévő, korábban óvoda, majd Fotómúzeum célját szolgáló épületet 1998-ban. Itt indulhatott meg ez évben egy alsóvárosi fiókegyház szerveződése.

A református egyház szervezetéről

A magyarországi református egyház önálló helyi egyházak közössége. A gyülekezet élén a lelkipásztor áll, mellette működik a világiakból álló választott testület, a presbitérium, a gondnok(ok) és a pénztáros(ok). A presbitérium feladatai: „megtekinti

- a) az egyházközség ingatlanait (megállapítja azok állapotát, ellenőrzi a tűzrendészeti előírások betartását, a biztosításokat),
- b) leltár szerint számba veszi a „klenódiumokat” (ellenőrzi azok állapotát és őrzését),
- c) betekint az anyakönyvekbe, jegyzőkönyvekbe, irattárba (ellenőrzi azok megfelelő vezetését, kezelését, hitelesítését),

23 KARCSÚ I. m. VII. k. 116–117.: „... a jelenleg is itt tevékenyen működő s szép képzettségű Vörös Károly úr, a ki közvetlen elődjének idejéből írott történeti adatokat nem bírván, minthogy azon egész időről a jknyvek rendesen nem vezettettek, egyebet nem hozhat föl, mint azt, hogy ő alatta épült 1853 körül a torony 2-dik teteje, melynek helyébe az 1885. évben készült közadakozásból 1200 frton a czinkbádoggal födött torony.”

24 Hörömpő Gergely közlése.

25 Tragikusan ért véget sorsa. 1956-ban, börtönből való szabadulása után egy bakonyi kirándulás után eltűnt.

- d) megállapítja az egyházközségi könyvtár esetleges hiányait,
- e) tételes vizsgálatot tart az egyházközség pénztárában és ellenőrzi a közadók, társadalombiztosítási járulékok, biztosítási díjak, községi járulékok időben, kellő helyre és megfelelő mértékkel történt befizetését,
- f) ellenőrzi a hatósági rendelkezések végrehajtását és
- g) megvizsgál minden olyan ügyet, amely az egyházközség életével időszerűen kapcsolatos.²⁶

Több egyházközség alkotja az egyházmegyéket (élükön az esperes és mellette választott egyházi és világi egyházmegyei tisztségviselők), az egyházmegyék alkotják az egyházkerületeket (élén a püspök, akit még a múlt században is szuperintendensnek neveztek és a szintén választott egyházi és világi egyházkerületi tisztségviselők). A négy (Dunántúli, Duna melléki, Tiszán inneni és Tiszántúli) Egyházkerület felett áll a törvényhozó testület, az Egyetemes Zsinat. A Zsinat ülősszakai közötti időben 1964-ig az Egyetemes Konvent, 1964-től a Zsinati Iroda látja el az egyházigazgatás egyetemes ügyeit.²⁷ Az egyházközségek évente megszabott összeget fizetnek a „közalap”-ba, a hivatalok, szervezetek fenntartására. Évente költségvetést és zárszámadást köteles készíteni minden egyházközség. Az esperes vagy megbízottja minden évben „kanonika vizitációt” tart, amely vizsgálat kiterjed a lelkész és a presbitérium tevékenységére. A lelkészt a gyülekezet választja, de ha a lelkész okot ad rá, törvényszabta fegyelmi eljárás után a püspök elmozdíthatja. A magyar református egyház öt levéltárat tart fenn. A zsinati (Budapesten) és a négy egyházkerületi (Pápa, Budapest, Sárospatak és Debrecen) levéltárat, melyek a hatályos törvény alapján nyilvános magánlevéltárak. A váci egyházközség 1948-ig elemi iskolát, 1938–1941-ig óvodát tartott fenn, lányok, gazdakör, színjátszó csoport, az ötvenes évek végén rövid ideig énekkar is működött. Az utóbbi években újra szerveződött az énekkar, ifjúsági színjátszó csoport. Jelentős az egyház által kezdeményezett és folyamatosan végzett szeretetszolgálat, segélyszállítmányok szervezése, valamint az erdélyi testvérgyülekezettel és a holland reformátusokkal az ötvenes évektől kezdve folytatott kapcsolat.

II. AZ IRATOK, A LEVÉLTÁR TÖRTÉNETE

Az 1950. évi 29. tvr. nyomán a Levéltárak Országos Központja javaslata alapján a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1951-ben az egyházi levéltárakat nemzeti érdekű magánlevéltárakká, az egyházak és felekezetek hatóságainak, hivatalainak, intézményeinek, intézeteinek és testületeinek irattárait közérdekű irattárnak nyilvánította. Többségében elkészültek az alpleltárak és nyilvántartás készült az egyházközségi levéltári anyagról is. Az 1969. 27. tvr. és a 30/1969. Korm. sz. rendelet alapján a művelődési miniszter a zsinati és kerületi levéltárakat szaklevéltárrá nyilvánította, ágazati szakfelügyeletét a Művelődésügyi, majd Kulturális Minisztérium Levéltári Igazgatósága látta el. 1950-ben dr. Esze Tamást kerületi levéltári előadóvá nevezték ki. Felhívást intézett 1951-ben a lelkipásztorokhoz, amelynek alapján 1951–1952-ben elkészült az

26 A Váci Ref. Egyház iratai, b) Presbiteri jegyzőkönyvek, 6. k. (1948–1974) fedőlapjának belső oldalán olvasható.

27 Magyarország levéltárai. Szerk.: BALÁZS PÉTER. Bp., 1983. 345–349.

egyházközségi levéltárak (irattárak) nyilvántartása. 1957-től kinevezték dr. Esze Tamást gyűjteményi főelőadónak. 1969-től a református levéltárakban folyó munkát az Országos Református Gyűjteményi Tanács fogta össze. Az 1951–1952. évi felmérés adatait nem publikálták. A Kulturális Minisztérium Levéltári Igazgatósága a „Magyarországi Református Egyház levéltári anyagának fondjegyzéké”-t 1976-ban bocsátotta közre Dr. Ladányi Sándor szerkesztésében. Ennek 66. oldalán található a „Váci református egyházközség iratai” D/171. fondszám alatt (1783–1950., 5,78 ifm).²⁸

a)	Anyakönyvek	1784–1950	0,31 fm
b)	Presbiteri jegyzőkönyvek	1821–1950	0,19 fm
c)	Vegyes jegyzőkönyvek	1850–1937	0,04 fm
d)	Egyházigazgatási iratok	1840–1950	0,12 fm
		1902–1950	1,83 fm
e)	Számadási iratok	1783–1950	2,17 fm
f)	Vegyes iratok	1784–1940	1,12 fm
		összesen:	5,78 fm

A gyülekezet újjáalakulása és a templomépítés előtti időkből csak az első számadás-könyv, illetve a Historia Domusba bemásolt levél maradt fenn. A Historia Domusban többször említett „leveles láda” tartalma nagyrészt az 1849. évi orosz dúlaskor veszített el.²⁹ 1840–1880 és 1880–1903 között két nagyobb csomóba rendezték az iratokat. Ma is így van lerakva, az eredeti borítóval. Mutató is készült hozzá (Lelkeszi levéltár mutató, 1840–1903.) 1901-től kezdve évenkénti csomókban rakták le az iktatott iratokat. Az 1942. évfolyam hiányzik. A német, majd szovjet megszállás idején magyar és orosz tábori csendőrség, illetve katonai rendőrség működött és lakott a lelkeszi hivatalban, ekkor nem vesztek el iratok.³⁰ Valószínűleg valamelyik költözéskor kallódhatott el az iratcsomó. Az iratokat megfelelő körülmények között, zárható, üvegajtós szekrényben tartották a lelkeszi hivatalban. A parókia újjáépítéskor, 1983-ban a könyvtárat és levéltárat egy kisváci gazda házában helyezték el. Az építkezés befejezése után visszaszállították a parókiára, majd mikor az egyház visszakapta az iskola épületét, ott helyezték el egy kamrában, négy szekrényben összekeverve a könyvtár és levéltár anyagát. A mostani rendezés első lépése tehát a két gyűjtemény különválasztása volt. A rendezési terv elkészítésénél az 1976-ban kiadott fondjegyzéket, valamint a költöztetésnél megbontott, ám szemléltomást visszaállítható korábbi rendet tekintettem rendezési elvnek, a „vegyes iratok” megfelelő sorozatokra bontása és a testületi iratok (presbiteri jegyzőkönyvek) legelső helyre sorolása mellett. Ezután következett az iratok sorozatokba való elkülönítése, majd időrendbe rakása. Az 1976. évi fondjegyzékben c) Vegyes jegyzőkönyvek cím alatti köteteket b) Historia Domus, az f) Vegyes iratok sorozatban lévőket f) Külön kezelt iratok, g) Tulajdonnyilvántartási iratok és h) Műszaki iratok sorozatokba rendeztem. A nyugtákat, elismervényeket, számlákat (selejtezésre javasol-

28 Magyarországi egyházi levéltárak fondjegyzékei. I. k. MOL. Bp., 1976. Kézirat. 66.

29 Vörös Károly alapján Hörömpő Gergely közlése.

30 Hörömpő Gergely közlése.

va), dobozokba raktam (kb. 0,40 ifm, az 1920-as évektől az 1960-as évekig). A jelenlegi lelkész személyes iratait (napló, jegyzetfüzet, levelek, stb.) elkülönítettem. Ezután a jelen dolgozat összeállításához a különböző iratokról, jegyzőkönyvekből betűhíven kimásoltam a különleges bejegyzéseket, a Historia Domusból jegyzeteket készítettem, majd az iratok jegyzékelése, a raktári egységek sorrendbe rakása, palliumba tétele, jelzettel való ellátása és a szekrény polcainak feliratozása történt meg. Az anyakönyvek a lelké-
 sz-i hivatalban vannak, azokról szintén jegyzéket készítettem, kimásoltam a különleges bejegyzéseket. Az 1980 utáni iratok néhány kivételtől (amelyek szerepelnek jelen jegyzékben) eltekintve szintén a lelké-
 sz-i hivatalban találhatók. Ezek felmérése, rendezése egy újabb feladat lesz. Ezt az irategyüttest egyelőre „irattár”-ként kezelik. Rendezés után a levéltár és a könyvtár anyagát különválasztva, rendezve, zárható, üvegajtós szekrényekben helyeztük el a korábbi iskola egykor tanári szobaként használt helyisé-
 gében. Az iratok állapota jónak mondható, nem fertőzött, száraz. A legkorábbi presbiteri jegyzőkönyv sarkán porlad, megkopott, a Historia Domus első kötetének bal felső sarka kopott. A Historia Domus első kötetéről fénymásolatot készítettünk az értékes irat védelme és a könnyebb hozzáférés érdekében és a Pest Megyei Levéltár váci osztá-
 lyán a XV. 8-b Pest megyére vonatkozó fénymásolatok levéltári gyűjteménye (Vácon ör-
 zött fénymásolatok) fondban helyeztük el.

A mostani rendezés szerinti állapot:

A Váci Református Egyház iratai 1758, 1775–1998

a)	Presbiteri jegyzőkönyvek	1821–1983	0,21 ifm
b)	Historia Domus	1783–1827, 1844–1942	0,05 ifm
c)	Anyakönyvi iratok	1783–1998	0,50 ifm
d)	Egyházigazgatási (iktatott) iratok	1784–1981	2,10 ifm
e)	Számadási iratok	1758, 1775–1986	0,92 ifm
f)	Külön kezelt iratok	1902–1979	0,40 ifm
g)	Tulajdonnyilvántartási iratok	1877–1983	0,10 ifm
h)	Műszaki iratok	1930–1985	0,12 ifm
		Összesen:	4,40 ifm

Az 1951–1952. évi felmérés esetleges szakszerűtlensége, vagy téves közlés és az az-
 óta elkallódott, illetve most kiselejtezett iratok okozta (feltűnő) különbség van a két fel-
 mérés, illetve rendezés között.

III. AZ IRATOK JEGYZÉKE

a) Presbiteri jegyzőkönyvek 1821–1983

Őrzési egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. kötet	<p>„A felső Váczi Evangéliom szerint reformálódott Keresztyén Felekezet Presbitériuma Végzéseinek és Rendeléseinek Jegyző Könyve Készítődött 18. Szeptem. 1821. Esztendőben.”</p> <p>Az utolsó oldalon: „Ekklesia Gondviselői Esküvéseknek Formája” és „Presbiterek Esküvések Formája”.</p> <p>Az utolsó előtti oldalon: „Iskolánk Tanítói voltak: Kalós Mózes Pásztor idejében</p> <p>1818 Kalas a S. Pataki Kollégból 2 évig sok haborgasoknak(!) oka 1819 László József a Losonczy Gimnasiunból 9 évig volt itt 3. Fekete Sigmund ... 3 évig ... NB veje volt az illető lelkésznek... 4^{ik} Dobosi István 2 évig... 5. Lipták György mint délczeg és erköltstelen egyén 2 év ... lopott ... földön futóvá lett 6-ik Tatai fi Rácz Péter ... 1836. jött ... 3 évig... 7^{ik} Nagy Pál 1839 1843 Szilágyi Endre 1848 Pál Máté”</p> <p>Ez előtti oldalon: „Emlék okáért</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 1783 Takács Ádám 1 évig 2. Török István 10 évig (1785–1795) 3. Rácz István 1796 4. Szilvási Gábor 5. 1818 Kalós Mózes (†1849) <p>Iskola tanítók ezek lettek</p> <p>legelső: 1783 Budai György 2^{ik} Arany József 3. Petri György 4. Aszalai József 5. Kemény Péter 6. Trampoly János</p> <p>7. Bújdosó Mihály</p> <p>Lelkészek voltak továbbá:</p> <p>7.(!) 1849–1877 Együd István 28 (évig) mikor megörlvén a budai lipótmezei tébolydába vitetett s helyére önálló adminisztrátor nevezetett, megha-la Budán, eltemettetett helyben 1878 feb. hóban. 8.1878. IV. 7. Vörös Károly admin. lelkész lett, †1901. jan.8. 9. segédje Szeles József, megválasztották, 1902. máj. 4. iktatták be.”</p>	1821–1881
2. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv	1881–1910
3. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv	1911–1925

Órzesi egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
4. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv	1925–1940
5. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv A könyv végén: Presbiteri névjegyzékek (1930., 1933., 1936., 1912., 1918., 1921., 1924., 1927. évekből ebben a sorrendben)	1940–1948 1912–1936
6. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv	1948–1974
7. kötet	Presbiteri jegyzőkönyv	1974–1983

b) Historia Domus 1783–1827, 1844–1942

Órzesi egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. kötet	„Az Atyának, a Fiúnak, és a Szent Léleknek Nevében, és az ez után sok Idővel élendő Embereknek, a Kis Váczi Ekklesiának Állapotja felől való Tudósításokra!” A könyv végén: – Ekklesia curatornak esketésének formája – Presbiteri esketésének formája – Harangozó esketésének formája – Bába asszony esketésének formája”	1783–1827
2. kötet	„A helvét hitvallást tartó Keresztyének kis-Váczi gyülekezete Jegyző könyve (a nevezetesebb tárgyak leírására kezd. 1844. évben april. hó 22-ikén)” A könyvben lévő bejegyzések: – Egyházmegyei körlevelek és Felsőbb rendeletek jegyzőkönyve, kezdve 1850 évben – Perselypénzek – Úrvacsorával éltek – Isten dicsőségére tett adakozások – Perselypénzek – Úrvacsorával éltek	1844–1942 1850–1878 1901–1919 1901–1926 1901–1937 1920–1931 1927–1942

c) Anyakönyvi iratok 1783–1998

Őrzési egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. kötet	<p>„A Kis Váczi Reformata Szent Ekklesia 68 Esztendőig tartó gyászszos árvasága után az 1783^{dik} Esztendőben, November Hónapnak 10^{dik} Napján, a Felséges Második JÓSEP Tsászárnak és Királynak Kegyemes Engedelméből, közönséges Isteni Tiszteletnek Gyakorlására való Szabadságot nyervén, leg-első Predikátornak, hozta maga közé Takács Ádámot, a ki által is, ezek a Kisdedek kereszteltettek-meg.”</p> <p>„... ezek a Meg-hóltak temettettek-el”</p> <p>A következő üres oldalak után ez áll:</p> <p>„Hazánk nehéz napjaiban, midőn az ellenség minden felől megtámadta hazánkat, a honvédelmi bizottmány megkeresésére a kis Váczi ref. Egyház közössége hazafiui buzgóságból tornyában lévő három harangjai közül a középső, 137 fontot nyomó harangját ágyu öntésre önként oda ajánlá, mellyen ezen írás volt olvasható: A kis váczi Ref. sz. Ekklesia költségén öntetett A° 1787. Eszt. melly időben volt ott Pred. T. T. Török István-Joseph. Brunner Goss Mich. in Ofen.</p> <p>Élen voltak a levételben</p> <p>Csúti Zsigmond káplán, Rácz Antal, László József, Tokodi János, Kurdi János, Balogh Gergely, Csereklye Mihály, Joó Pál, Tordai István Elöljárók.”</p> <p>„... ezek a személyek köttettek-öszve, a Szent Házasságra”</p>	<p>1783–1850</p> <p>1783–1850</p> <p>1784–1850</p>
2. kötet	<p>Születtek</p> <p>Egybekeltek (Copoláltattak)</p> <p>Törvény által feloldott házasságok</p> <p>Meghaltak</p> <p>Áttértek innen</p> <p>Áttértek- illetve megtértek ide</p>	<p>1851–1880</p> <p>1851–1880</p> <p>1875–1891</p> <p>1851–1880</p> <p>1873–1901</p> <p>1872–1898</p>
3. kötet	Születtek anyakönyve	1881–1925
4. kötet	Születtek anyakönyve	1925–1978
5. kötet	Születtek és megkereszteltek anyakönyve	1978–
6. kötet	Házassági anyakönyv	1881–1935
7. kötet	Házassági anyakönyv	1935–
8. kötet	Halotti anyakönyv	1881–1928
9. kötet	Halotti anyakönyv	1929–1987
10. kötet	Halotti anyakönyv	1987–
11. kötet	Áttértek anyakönyve	1905–1957
12. kötet	Kitértek anyakönyve	1902–1954

13. kötet	Konfirmáltak anyakönyve	1850–1886
14. kötet	Konfirmáltak anyakönyve Vegyes házasságok	1887–1902 1913–1941
15. kötet	Konfirmáltak anyakönyve	1903–1943
16. csomó	Születési anyakönyvi másodpéldányok: 1–44. sz. 1–5. sz. 1–7. sz. Házassági anyakönyvi másodpéldányok: 1–25. sz. 1. sz. Halotti anyakönyvi másodpéldányok: 1–14. sz.	1919 1920 1926 1919 1920 1919

d) Egyházigazgatási (iktatott) iratok 1784–1981

Órzesi egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. csomó	Szám nélküli iratok	1784–1846
2. cs.	A kosdi egyházközség (szám nélküli) iratai	1832–1879
3. cs.	Iktatott iratok	1840–1880
4. cs.	Iktatott iratok	1881–1900
5. cs.	1–117	1901
6. cs.	1–132	1902
7. cs.	1–109	1903
8. cs.	1–96	1904
9. cs.	1–64	1905
10. cs.	2–109	1906
11. cs.	16–100	1907
12. cs.	Iktatott iratok	1908
13. cs.	1–96	1909
14. cs.	Iktatott iratok	1910
15. cs.	Iktatott iratok	1911
16. cs.	Iktatott iratok	1912–1913
17. cs.	Iktatott iratok	1913
18. cs.	3–406	1914
19. cs.	7–625	1915
20. cs.	2–574	1916
21. cs.	Iktatott iratok	1917
22. cs.	1–503	1917

23. cs.	5-439	1918
24. cs.	1-210	1919
25. cs.	1-199	1920
26. cs.	2-167	1921
27. cs.	2-461	1922
28. cs.	1-169 + sz. n. iratok	1923
29. cs.	1-427	1924
30. cs.	2-465	1925
31. cs.	2-349 + sz. n. iratok	1926
32. cs.	2-545	1927
33. cs.	3-593	1928
34. cs.	1-679	1929
35. cs.	5-827	1930
36. cs.	3-934	1931
37. cs.	2-819	1932
38. cs.	3-983	1933
39. cs.	1-777	1934
40. cs.	795-983	1935
41. cs..	194-575 + sz. n. iratok	1936
42. cs.	43-785 + sz. n. iratok	1937
43. cs.	6-246	1938
44. cs.	Iktatott iratok	1939
45. cs.	3-740 + sz. n. iratok	1940
46. cs.	16-643 + sz. n. iratok	1941
47. cs.	30-260	1943
48. cs.	5-542	1944
49. cs.	6-130 + sz. n. iratok	1945
50. cs.	Iktatott iratok	1946
51. cs.	Iktatatott és iktatatlan iratok, levélmásolatok	1947
52. cs.	2-262 + levelek	1948
53. cs.	1-210	1949
54. cs.	1-124	1950
55. cs.	1-165	1951
56. cs.	1-121	1952
57. cs.	8-98	1953
58. cs.	7-142	1954
59. cs.	1-74	1955
60. cs.	1-57	1956

61. cs.	1–84	1957
62. cs.	1–99	1958
63. cs.	1–86	1959
64. cs.	4–123	1960
65. cs.	5–42	1961
66. cs.	1–66	1962
67. cs.	3–75	1963
68. cs.	1–61	1964
69. cs.	2–69	1965
70. cs.	4–58	1966
71. cs.	9–88	1967
72. cs.	1–68	1968
73. cs.	4–66	1969
74. cs.	1–67	1970
75. cs.	6–76	1971
76. cs.	6–86	1972
77. cs.	2–80	1973
78. cs.	3–75	1974
79. cs.	4–69	1975
80. cs.	1–107	1976
81. cs.	1–84	1977
82. cs.	4–91	1978
83. cs.	1–100	1979
84. kötet	Lelkeszi levéltári mutató (iratok, jegyzőkönyvek)	1840–1903
85. k.	Iktatókönyv „A váci református egyház lelkeszi Hivatalának Naplója, Kiadó- könyv” Eseménynapló	1878–1902 1882–1895
86. k.	Iktatókönyv	1905–1917
87. k.	Iktatókönyv	1925–1932
88. k.	Iktatókönyv	1933–1936
89. k.	Iktatókönyv, 530/1943. sz-ig	1937–1943
90. k.	Iktatókönyv, 531/1943–36/1953. sz-ig	1943–1953
91. k.	Iktatókönyv, 37/1953–9/1977. sz-ig	1953–1977
92. k.	Iktatókönyv, 10/1977–42/1981. sz-ig	1977–1981

e) Számadási iratok 1758–1986

Őrzési egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. kötet	Számadáskönyv – Frospont(!) – Borbíró Kurdi Mihály elszámoltatása – 600 forint foglaló a templom építőmesterének (15 név fel- sorolva) – 444 forint ácsnak (15 név) – Bevételek és kiadások – Istén dicsőségére adakozók – Adakozók – “1849-ik évről a hazai zavaros idők és éppen ez évre esett papválasztás miatt nincs jegyzék” – Kiadások – Török sebesültekre adakozók – Szentendrei szegény egyház részére adakozók – In Nomine Dei 1782. a kik az Kis Váczi Árva Ekkléziának elő menetelit kívánták, segítették, azokk neveik így következ- nek (26 név) – Úrvacsorához kenyeret és bort ajándékoztak	1758, 1775–1900 1775–1779 1758 1784 1810–1900 1877–1900 1827–1849 1850, 1851, 1856 1877 1878 1880–1900
2. csomó	Számadások harang, iskola, óra, orgona építéséről	1784–1879
3. kötet	Számadási napló (főkönyv)	1783–1794
4. kötet	Számadáskönyv Körlevelek jegyzőkönyve	1851–1859 1877–1904
5. kötet	„A Vátzi Reformata Gyülekezet esztendőnként való jövedel- mének és Költségének feljegyzésére szerkesztett lajstrom Prédikátor Ifjú Környe Istvánnak idejében, s Vátzon való szolgálatjának második esztendejében”	1809–1850
6. kötet	Egyhavi számadások	1873–1889
7. kötet	Esperesek naplója a ref. egyházi közalaphoz	1886–1913
8. kötet	Bevételi és kiadási napló	1878–1899
9. kötet	Bevételi és kiadási napló	1899–1937
10. kötet	Kiadási napló	1879–1937
11. kötet	Pénztári napló	1861–1868
12. füzet	A váci ev. ref. Egyház vagyonskönyve	1902
13. csomó	Vagyonskönyv A váci ref. Egyházközség vagyonskönyve Hitfelekezeti és alapítványi pénz- és érték leltár Alapok leltára Óvoda leltár Leltár függelék az 1937–1941 közötti gyarapodásról	1908 1914 1919 1928 1940 1942
14. kötet	Számadások	1902–1916

15. csomó	Kimutatás a bevételekről és a kiadásokról	1897–1899 1901–1904
	Cím szerinti kimutatás a bevételekről és a kiadásokról	1904
	Számadás napló szerint	1905
	Pénztári napló kivonat és vagyonmérleg	1913
	Költségvetés, pótköltségvetés, pénztári napló kivonat és vagyonmérleg	1914
	Költségvetés, pénztári napló kivonat, számadás, és vagyonmérleg	1915
	Pénztári napló kivonat, számadás, vagyonmérleg	1916, 1917, 1918, 1919, 1920
	Költségvetés, napló kivonat, számadás és vagyonmérleg	1921
	Pénztári napló kivonat és számadás	1922, 1923
	Pénztári napló	1924
	Pénztári napló kivonat, számadás és vagyonmérleg, kimutatás az alapok állapotáról	1925 1926
	Címek szerinti számadás, számadás és vagyonmérleg	1927, 1928, 1930, 1931
16. csomó	Költségvetés	1936, 1937
	Költségvetés, pénztárnapló, címek szerinti számadás	1938
	Költségvetés, címek és tételek szerinti számadás	1940
	Költségvetés, tételek szerinti számadás, pénztári vagyonmérleg	1941
	Pénztári napló, címek szerinti számadás, pénztári vagyonmérleg	1942
	Címek szerinti számadás, tételek szerinti számadás, pénztári vagyonmérleg	1943
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, költségvetési mérleg, vagyonmérleg	1944, 1945, 1946
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás	1947
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, költségvetési mérleg, vagyonmérleg	1948
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, költségvetési és vagyonmérleg	1949
	Költségvetés, napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, költségvetési és zárszámadási mérleg	1950
	Költségvetés, címletek szerinti számadás, költségvetési és zárszámadási mérleg, vagyonmérleg	1951, 1952
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, zárszámadás, vagyonmérleg	1953, 1954
	Zárszámadás	1955
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, pénztári napló másolat, zárszámadás	1956
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás, zárószámadás	1957, 1958
	Napló szerinti számadás, címletek szerinti számadás	1959, 1960, 1961

17. csomó	Az alsógödi református fiókegyház iratai – zárszámadás és vagyonszerkezet – költségvetés, pénztári napló, zárszámadás és vagyonszerkezet – költségvetés és zárszámadás – leltár – pénztári napló, zárszámadás és vagyonszerkezet	1932–1936 1932 1933 1934 1935 1936
18. csomó	A felsögödi fiókegyház iratai – pénztári napló – számadás – pénztári napló, számadás – zárszámadás és vagyonszerkezet – számadás – pénztári napló, számadás – 930. sz. cserkészcsapat „Otthon” építésének tartozás egyenlege – pénztári napló másolata – számadás – költségvetés, kimutatás a befolyt perselypénzekről, számadás és mérleg – Felsőgödi Református Nőegylet számadása és vagyonszerkezte – költségvetés, pénztárnapló, zárszámadás és vagyonszerkezet – pénztárnapló, címek szerinti számadás, zárszámadás	1921–1934 1921–1922 1921, 1922, 1923 1924 1925 1926 1928 1931 1932, 1933 1932 1933 1933 1934 1935-1936
19. csomó	A szödligeti fiókegyház iratai – bevételi és kiadási napló – pénztári napló, számadás és vagyonszerkezet – számadás	1929–1934 1929–1930 1931, 1933 1934
20. kötet	Alapok főkönyve	1924–1936
21. k.	Pénztári napló	1906–1956
22. k.	Egyházi adó ill. egyházfenntartói járulék fizetők névsora (ut-cánként)	évszám nélkül (XX. század)
23. k.	Járulék befizetési főkönyv	1956–1957
24. k.	Járulék befizetési főkönyv	1962
25. k.	Pénztár főkönyv	1961–1967
26. k.	Pénztár főkönyv	1968–1974
27. k.	Pénztári napló	1966–1980
28. k.	Pénztárkönyv	1957–1963
29. k.	Pénztári napló	1963–1976
30. k.	Pénztári napló	1976–1978
31. k.	Egyházfenntartói járulék napló	1954–1960
32. k.	Egyházfenntartói járulék napló	1960–1962
33. k.	Egyházfenntartói járulék napló	1962–1964
34. k.	Egyházfenntartói járulék napló	1964–1968
35. k.	Egyházfenntartói járulék napló	1970–1972
36. k.	Adományok „Isten dicsőségére”	1960–1967
37. csomó	Biztosítási kötvények	1926–1986

f) Külön kezelt iratok 1902–1979

Órzási egység	Az irat megnevezése	Év(kör)
1. csomó	<p>Személyi ügyek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lelkeszi díjlevelek, javadalmi jegyzőkönyvek – Kántor-tanítói díjlevelek, tanítói állásokkal kapcsolatos iratok – Harangozói szerződések – Jövedelemadó ellenőrzés jegyzőkönyve – Választói névjegyzékek – Egyháztagok névsora – Tanítók Vácon (szám, jel nélküli irat): 1660– Tótfalusi János 1686– Kállai István elüzetett 1783– Budár (!) György 1786– Arany József 1787– Papolczy József 1/4 évig 1787– Szeghalmi Petri György 1796/97-ben Aszalai István 1818–1820 Balázs Sámuel ? –1834-ig Dobai István 1834– Lipták György ?...–1848 Szilágyi Endre 1848–1873 Pál Máté 1874–1907 Körtvélyesi László 1907–1913 Kazár 	<p>1902–1979</p> <p>1902–1979</p> <p>1905–1947 (–1950)</p> <p>1923–1952</p> <p>1966</p> <p>1951–1957</p> <p>é. n.</p> <p>é. n.</p>
2. csomó	Sáfár Béla lelkipásztori és társadalmi tevékenységével kapcsolatos iratok	1915–1935
3. csomó	Sáfár Béla egyházmegyei főjegyzőségével kapcsolatos iratok	1929–1935
4. csomó	Egyháztagok nyilatkozatai (konfirmáció megújításáról, egyháztagságról zsinati határozat alapján)	1947
5. csomó	<p>Teológiai tárgyú iratok</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hörömpő Ferenc dolgozatai a lelkésképző vizsgára – dr. Enyedi Andor prédikációi – Hörömpő Gergely teológiai jegyzetei – Hörömpő Gergely teológiai dolgozata – Prédikációk (Csuka István jegyzeteivel) – Hörömpő Gergely prédikációja – Csuka Tamásné lelkészi alapvizsga dolgozata 	<p>1904–1973</p> <p>1904–1905</p> <p>1917–1919</p> <p>1930–1934</p> <p>1934</p> <p>1927–1929</p> <p>1967</p> <p>1973</p>
6. csomó	<p>Egyéb iratok</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kiss Jánosné Szegénységélyezési Alapítvány –alapító levél – Váci Ifjúsági Kálvin Szövetség Alapszabálya – Hörömpő Ferenc verse a templom felszentelésének 150. évfordulójára – Ónodi Szabó Lajos: A váci gyülekezet élete a kiegyezés után öt évtizedben – Hirdetőkönyv 	<p>1939–1960</p> <p>1939</p> <p>é. n.</p> <p>1960</p> <p>é. n.</p> <p>1941–1943</p>

g) Tulajdonnyilvántartási iratok 1877–1983

<i>Órzási egység</i>	<i>Az irat megnevezése</i>	<i>Év(kör)</i>
1. csomó	Birtoklapok, kataszteri birtokívek, tulajdoni lapok	1880–1979
2. csomó	Iratleltár	1877, 1901
3. csomó	Jegyzőkönyv harang leszereléséről Harang vételárának törlesztése tűzifával Bérleti, föld-haszonbérleti, lakásbérleti szerződések Erdő ajándékozási szerződés Telekkönyvi végzés Erdőkönyv A ref. egyház földingatlanai Kimutatás a váci ref. egyház földjeiről Beadási könyv Iskola államosítási jegyzőkönyv (javadalmi földekre vonatkozó utólagos végzés) Föld felajánlási jegyzőkönyv és határozat Javadalmi (háztáji) földek igazolása Kimutatás az egyház tulajdonában lévő földeken gazdálkodókról Telekkönyvi végzés Felajánlott ingatlanok vételárának megállapítása (határozat) Adóhatóság levele a felajánlott földek igazolása tárgyában Műemlék tárgyokról átvételi elismervény Kultúrház bérleti szerződése Harangozói lakás eladási szerződése	1944 1945 1937–1951 1939 1931, 1939 1944 1943, 1947, 1949 1950, 1951 1951–1952 1950 1951 1952 1951 1952 1954 1959 1967 1981 1983

h) Műszaki iratok 1930–1985

<i>Órzási egység</i>	<i>Az irat megnevezése</i>	<i>Év(kör)</i>
1. csomó	Felsőgödi templom építése (tervrajzok, költségvetés, jelentés)	1930
2. csomó	Alsógödi templom építése (tervrajzok, költségvetés, jelentés)	1930
3. csomó	Felhívás és gyűjtési ív templom renoválására, árajánlat és költségvetés Kultúrház és ravatalozó ház építési engedélye, tervei és költségvetései Ravatalozó ház építésének elszámolása, kimutatás a befolyt adományokról Rövid átvételi elismervény a kultúrház építésével kapcsolatos elszámolásokról	1940–1942 1940 1940 1940

4. csomó	Dózsa György út 14. sz. alatti házingatlan tatarozásával kapcsolatos levelezés	1981
	Parókia (lelkészlakás, gyülekezeti terem) átépítése	1982–1985
	– Tervek, műszaki leírás, költségvetés	1982–1984
	– Fotók az eredeti épületről és állapotáról	1982
	– Tervek, műszaki leírás	1983
	– Építési engedély, emlékeztető, levelezés, felmérési napló	1982–1984
	– A Városi Tanács VB és a Műemléki Felügyelőség levelei, szakértői vélemény	1982–1984
	– Központi fűtés terve	1985

IV. AZ IRATOK ÉRTÉKELÉSE

a) *Presbiteri jegyzőkönyvek*

1983-ig 7 kötet maradt fenn. Az első kötet, amelyet 1821-ben kezdtek meg, különleges bejegyzéseket is tartalmaz, ezeket a jegyzékbe betűhíven lemásoltam. A többi jegyzőkönyv csak a presbiteri gyűlések anyagát tartalmazza. A dátum, jelenlévők, tárgy után az elhangzottak leírása, majd a jobb hasábra a határozat szövege került. A jegyzőkönyvvezető, a lelkész és két presbiter hitelesítette aláírásával.

b) *Historia Domus*

Takács Ádám kezdte el írni 1783-ban és Kalós Mózes idejében 1827-ben telt be a könyvecske (az első kötet). Röviden visszatekint az elmúlt évtizedekre, leírja, hogyan alakult újjá a gyülekezet, hogyan építették a templomot, leírja a templom és parókia helyét kijelölő bizottság tagjainak nevét, a templom építésére adakozókat, a gyülekezetet alapító 109 fő nevét.

Megnevezi a templomszenteléskor megjelent prédikátorokat, kik prédikáltak és miről (textus). Feljegyezte a városi elöljárók neveit is. Az utána jövő prédikátorok is híven feljegyzik az ingatlanokról, épületekről, az elöljárók, a tanítók személyéről, velük megtörtént eseményekről, a gyülekezet életéről, vagyoni helyzetéről megörökítésre méltónak tartott adatokat. Például 1788-ban 32 forint és 22 krajcár, 1791-ben 51 forint és 48 krajcár, 1793-ban pedig 63 krajcár volt a gyülekezet kasszájában.³¹ Folyamatosan bejegyezték az egyházkerületi (generális), egyházmegyei (tractális) gyűlések határozatait, az esperes leveleit, 1821-ig a presbiteri gyűlések jegyzőkönyveit az itt hozott határozatokkal és az „elöljárók” aláírásával, az egyházat érintő törvényeket, helytartótanácsi, vármegyei és városi rendeleteket, a prédikátor, a tanító, harangozó fizetését. 1811-ben másolta be Környei István azt az 1687-ből származó iratot, amely alá oda is rajzolta a pecsétet: „Örök emlékezetnek okáért, egy régi levelet jegyzek-fel (!) ide, melyről megtetszik, hogy régenten az előkelő emberek Vátzon a Reformátusok voltak, és hogy a Város piacza körül laktak, a levél ekképen vagyon. Anno 1687. Die 1 Febr. Mi Vátz Városi fő

Bíró Halász István, Esküdt társaimmal: Viski Szabó Albert, Tokodi Szabó György, Szadai Győri János, Csanki János, Sóthi György, Markó György, Heső János, Pétzeliék. Kis Bíró Pétsi Mihály és több emberséges emberek adgyuk tudására mindazoknak a kiknek illik ez levelünknek rendiben, hogy mi egygyező akaratból városi lakos f.tunknak (felebarátunknak) Pétzeli Szabó Mihálynak adtuk itt templomunk szomszédságában napnyugot felől az uttza közepin Várasunknak örök jószágát lakhelyt, pintzéstül, udvarostul, melybe Kopasz Sziygyártó István lakot(!), melynek a Duna felől Szomszidja Tordai Miklós volt, adtuk bizonyos áron, ugymint tiz forintokon: hogy mint sajáttyát építhesse és békességgel birhassa. Ha penigh idővel valaki bántódására lehetne, mi minden oltalommal lészünk nékie. Ez dolognak nagyob(!) erősségére adtuk ez petsétes levelünket egygyező akaratból Parochiánkban, akkori Praedicátorunk T. Körösi Mihály Úrnak előtte. Datum...qui supra...” (itt a pecsét rajza látható) „... a petsét nem spanyol viaszra hanem a felhajtott papirosra üttetett, a betük is valamennyire meglátszanak körülte a többek közt vaciensi 1610. a Szűz Mária képe ki lába alatt tapodja a kígyót(! helyesen: holdsarló), bal kezébe páltzát tart, jobb kezén a Jézust tartja, kit is, jobb kezében kereszt van. Ezen levelet az Ekklesia levelesládájába bététettem.”³²

Ugyanebből az évből származik egy bejegyzés, amely a kerületi gyűlés határozatait örökíti meg: „A Pesti Tractust illető Rendeleti a Helv. Vallást tartó Fő Tiszteletű Superintendentia Alsó Dabason 1811. Május 20. 21 és 22 napjain tartatott Gen. Consistoriumnak...N.24. A Magyar Országai Reformatio Historiájának kidolgozásában munkálkodó Debreczeni Professor Nagy tiszteletű Budai Esaiás Úr segedelmére ha hol eme tárgyra tartozó Documentumok találtatnak, küldessenek a respectivus superiorokhoz, kik azokat a tisztelt Professor Urral közleni fogják... A szükséges currentaltatás végett ki küldötte Báthori Gábor Generalis fő Notarius.”³³ A Debrecenben lévő Ágensí Archívumot 1821–1822-ben csatolták a Tiszántúli Egyházkerület Levéltárához, az 1821-ben felállított Konventi Levéltárat, amely az Ágensí Levéltár folytatása, egy 1905. évi kerületi közgyűlési határozat alapján választották el a kerületi levéltár anyagától.³⁴ Elképzelhető, hogy ebben az irategyüttesben fellelhető valamely irat, ami Vác-ról származott. A reformáció 300 éves jubileumáról is megemlékezik (1817-ben), felidézve a váci reformátusok sorsát. Kalós Mózes 1818. május 6-án egyes szám első személyben megírja, hogy szolgálatba lépett. Így írja a saját nevét, egy l-lel, tehát a más forrásokban például Karcsúnál olvasható „Kallós” változat téves.³⁵ Valószínű, hogy Kalós Mózes 1827-től írt egy második kötet históriás könyvet is, de az elveszett. A jegyzékben 2. sz. alatt szereplő kötetet 1844-ben kezdte meg a lelkész, de csak az első néhány lapra írt, a többi bejegyzés későbbi keletű. Az utolsó három oldalon vannak az esküszövegek, hasonlóan, mint az első kötetben.

32 H. D. 79–80.

33 H. D. 81–84.

34 Magyarországi egyházi levéltárak fondjegyzékei. 1. k. MOL. Bp., 1976. 216.

35 H. D. 114–119.

c) Anyakönyvi iratok

Az első kötet szép bekezdő szövegét leírtam a jegyzékben. A halotti és a házassági anyakönyvi rész között kihagyott üres lapok egyikére jegyezte fel a káplán a megörökítésre méltónak tartott harang felajánlási eseményt. A presbiteri jegyzőkönyvbe nem írhatott, a történetes könyv valószínűleg az idős prédikátor tulajdonában volt, mindenképpen meg akarta örökíteni az eseményt és a saját nevét. 1895-ig, a polgári anyakönyvezés bevezetéséig a felekezeti anyakönyvekből meríthetünk demográfiai ismereteket. A Vác történetét 1880–1888-ban megíró ferences rendi Karcsú Antal Arzén 1785-től 1884-ig készített egy statisztikát, amely szerint 4417-en születtek, 1069 pár esküdött és 4246-an haltak meg. Vác református lakossága tehát 1785 és 1884 között (száz év alatt) 171 fővel szaporodott (születés által).³⁶ Az egyháztagok létszámáról, annak változásairól képet kaphatunk az 1850-től 1943-ig vezetett konfirmáltak anyakönyveiből is.

d) Egyházigazgatási (iktatott) iratok

Az első négy csomót még valószínűleg Vörös Károly rendezte, ő és utódja készített az 1840–1903 közötti iratokról mutatót is. Az első iktatókönyv szintén Vörös Károly idejéből való (1878–1902), ebbe „eseménynaplót” is vezetett 1882–1895 között. Ide jegyezte fel az öt ügyes-bajos dolgaikkal, családi gondjaikkal felkereső egyháztagok panaszeit, gondjait. Az 1784-től 1900-ig terjedő időszak iratait abban a rendben hagytam, amelyet kialakított Vörös Károly, vagy akit ezzel megbízott. Szám nélküli iratok vannak az 1784–1846, és Kosdrol az 1832–1879 évekből. A kosdi egyházközség iratai – mivel ott állandó lelkész működött és önálló egyházközség volt – nem tudjuk, miért kerültek ide. Az 1904-es és az 1918–1924-es évek iratairól nincs se iktató, se mutató. Egyházi és világi szervekkel, hatóságokkal, hivatalokkal folytatott levelezés, körlevelek, jelentések, minden olyan irat, amit beiktattak, ebben a sorozatban van. Ahol a jegyzékben szám nélküli iratokat tüntettem fel, nem azt jelenti hogy nem iktatták, de valamilyen okból téma vagy iratfajta szerint sorolták az iratokat. Ezt nem tartottam szükségesnek megbontani. A bejövő és kimenő leveleket egyébként külön számon iktatták.

e) Számadási iratok

A legkorábbi kötetben egy 1758. évi elszámolás, 1775-től 1779-ig a fors-pont, 1782-ből 26 név és különböző bevételek és kiadások szerepelnek egészen 1900-ig. (Ide jegyezték fel az úrvacsorához kenyeret és bort ajándékozókát is 1880-tól 1900-ig.) Számadási napló is van 1783–1794 évekről. Ezután 1809-től 1978-ig főkönyv, számadás, költségvetés, zárszámadás vagy pénztári napló eligazítást adhat a gyülekezet pénzügyeire vonatkozóan. Az 1851-től vezetett számadáskönyvbe jegyezték fel a körlevelek tartalmát 1877-től 1904-ig. Az 1859–1861 évekből nem maradt fenn pénzügyi irat (napló vagy főkönyv). 1861-től már van pénztári napló is, 1954-től pedig egyházfenntartói járulék napló, amelyből a gyülekezeti tagok neve is megismerhető. A fiókegyházak

³⁶ KARCSÚ I. M. VII. k. 118.

számadásait az évenként borítékba rakott selejtezendő számlák, nyugták közül vettem ki. Ezek a számadások, lehet, hogy az iktatott iratok között is megvannak, de itt egy egységet képeztem belőlük a hasonló iratok között.

f) Külön kezelt iratok

Négy főbb egység, a személyi tárgyú, a Sáfár Béla tevékenységét dokumentáló, a teológiai tárgyú kéziratok és egyéb, máshova nem sorolható iratok alkotják ezt a sorozatot. Dr. Enyedi Andor a Tiszán inneni Egyházkerület püspöke nyugdíjas éveit Vácon élte le, így kerültek ide prédikációs kéziratai. Hörömpő Ferenc volt pócsmegyeri lelkész szintén Vácon élt nyugalomba vonulása után. Csuka István jegyzetei ismeretlen szerző (R. I. monogram szerepel a borítón) 1927–1929 között írt prédikációihoz készültek.

g) Tulajdonnyilvántartási iratok

Az egyházközség ingatlanainak sorsa 1880-tól követhető nyomon tulajdoni lapokon, földingatlan kimutatásokon, államosítási, földfelajánlási jegyzőkönyveken, határozaton, telekkönyvi végzéseken és a számadási iratokhoz sorolt biztosítási kötvényeken 1986-ig. Az iratleltárat is ide soroltam, nem az egyházigazgatási iratok segédleteihez, mert nemcsak iktatott iratokat, más sorozatokba tartozó iratokat is tartalmaz. Szerződések (lakás, föld, kultúrház) 1937–1981 évekből maradtak fenn. Érdekesség a harang leszereléséről szóló jegyzőkönyv 1944-ből. A nagyharangot már leszerelték, mikor megérkezett a lelkész, aki nem engedte azt elvinni, mivel a határozatban megállapított súlynál nehezebb. A két kisebb harangot adták oda, amelyek helyett újakat öntettek a háború után. A pengő inflációja miatt a harangöntő mesterrel tűzifában egyeztek meg fizetésképpen. Voltak az egyháznak erdői (lásd Erdőkönyv, 1944, g) sorozat 3. csomó). Végül a két kisebb harang 1947-ben készült el.³⁷

h) Műszaki iratok

Az 1940–1942 évekből származó építési dokumentációk, a gyűjtési ív és az elszámolások (utóbbiak tulajdonképpen számadási iratok) a kultúrház, ravatalozó építésére, templom renoválására vonatkozóan (amely utóbbi csak 1945-ben történt meg), egy kötegben voltak, ezt nem bontottam meg. Az irat borítóján 1942. év van feltüntetve, de az építési engedélyt 1938-ban,³⁸ a „lakhatási” engedélyt pedig 1939-ben kapták meg.³⁹

A váci református egyház iratai az 1783. évi újjáalakulástól napjainkig számos egyháztörténeti forrásanyagot tartalmaznak. A váci gyülekezet eseményein, adatain kívül szerepelnek a iratokban az egyházmegyére, egyházkerületre, más gyülekezetekre és lel-

37 Hörömpő Gergely közlése

38 PML VO V. 472-d. Vác város polgármesterének iratai. Külön kezelt iratok, építési engedélyek 1938. (közig. ikt. sz. 9965/ 1938.

39 PML VO V. 472-d. 1939. évi iktatókönyv 10547. sz. bejegyzése.

készeikre, továbbá az egyházközségnek az egyházmegyével és az egyházkerülettel való kapcsolatára vonatkozó bejegyzések. Várostörténeti, helytörténeti jelentőségűek azok az iratok, elsősorban a *Historia Domus* és a presbiteri jegyzőkönyvek, amelyekben Kisvác különleges helyzetéről (a katolikus püspök jobbágysai), a várossal való kapcsolatáról, a céhek református tagjairól és az ezzel összefüggő problémákról, a város és az egyházközség kapcsolatáról találhatók feljegyzések. A katolikus, a közös, majd az önálló iskola és tanítói, a kántortanítók nevei, velük történt események, fizetésük, életkörülményeik, egyházukhoz és lelkészükhöz való viszonyuk, a tanulók száma, az utánuk fizetett tandíj iskolatörténeti szempontból forrásértékű. A népesség összetételére, a nevekre, ki honnan származhatott ide (Viski Szabó, Tokody Szabó) az anyakönyvek, a *Historia Domus*, a presbiteri jegyzőkönyvek, számadások tartalmazznak családtörténeti forrásanyagot.

Az egyházközség történetének feldolgozásához ajánlott néhány levéltári forrás:

- A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára
 1. Református Egyetemes Zsinat iratai 1791–1938
 2. Református Egyetemes Konvent iratai 1793–1950
- A Duna melléki Református Egyházkerületi Levéltár (Ráday levéltár) iratai
 - A/1. Duna melléki Református Egyházkerület iratai 1625–1950
 - A/7. Pesti Református Egyházmegye iratai 1719–1952
- A Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár iratai
 - A/3. Ágensi és kormányhatóságokkal kapcsolatos iratok gyűjteménye 1606–1941
 - A/4. Konventi és zsinati iratok gyűjteménye 1727–1943
- Magyar Országos Levéltár, Helytartótanácsi levéltár XVII. sz. – 1913.
C 76 Departamentum religionare Augustanae et Helveticae confessionis (1734) 1783–1848 (1874)
X 6688 Egyházi anyakönyvek mikrofilm másolatai, Kisvác 1741–1774
- A Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban például vallásváltoztatásokra, az egyes püspökök irataiban az ellenreformációs intézkedésekre, az iskolákra vonatkozó adatok lehetnek.
- A Pest Megyei Levéltárban Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye nemesi közgyűléseinek jegyzőkönyveiben 1638–1849,
a PML váci osztályán Püspök-Vác mezőváros, Vác mezőváros, Vác város Tanácsának, polgármesterének, képviselőtestületének, Vác Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának irataiban találhatunk az egyházközség és a mindenkori kormányzat és önkormányzat kapcsolatáról, viszonyáról képet adó adatokat tartalmazó iratokat 1687-től 1990-ig.
A Váci Püspöki Gazdasági Levéltár irataiban vallástörténetre vonatkozó iratok lehetnek a XVII. század végétől 1848-ig.
A váci levéltárban őrzött egyéb fondcsoportok között van a Váci református elemi népiskola 1901–1945 évi iratanyaga, amelyben anyakönyvek vannak 1932-ig.

Rövidítések

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

cs.	csomó
é. n.	évszám nélkül
fm	folióméter
ifm	iratfolióméter
i. m.	idézett mű
k.	kötet
OL	Országos Levéltár
o.	oldal
PML	Pest Megyei Levéltár
sz. n.	szám nélkül(i)
v.	város(i)
vm.	vármegye
VO	váci osztály(a)

ZSOLT HÖRÖMPŐ

A SHORT HISTORY OF THE REFORMED CHURCH OF VÁC

The history of the reformed community of Vác and their congregation can be divided into at least two separate parts from various aspects. On the one hand, an aspect of whether written records of the era have been preserved. Accordingly, the first period is that preceding the order on toleration and the restructuring of the congregation, which is characterized by few preserved documents. The second period is the barely more than two hundred years that have passed since the construction of the church, which is fairly well documented both by records kept in the locality and documents deposited in various archives. On the other hand, a second aspect that is more closely related to the history of Hungary and the history of the locality if the determination of the time when the community of the smaller Vác was established, and how this closed community managed to survive even after Kis-Vác and Püspök-Vác [Smaller Vác and Episcopal Vác, resp.] were united.

SZABÓ ATTILA

A KALOCSAI SÁRKÖZ PLÉBÁNIAI LEVÉLTÁRI ISMERTETŐ

Bevezetés

A Kalocsai Érseki és Főkapitányi Levéltárban 1998-ban kezdődött el az Érseki Hivatal plébániákra vonatkozó iratainak középszintű rendezése. Több mint kétszáz iratsorozatról van szó, amely a maga 180 ífm terjedelmével a levéltár legnagyobb állagát alkotja. A hivatal irattárából ezeket az iratokat általában helyszűke miatt adták át a levéltárnak, s bár az iratok egy-egy részét időnként rendezték, az iratanyag többszöri költözése miatt mára a legtöbb plébánia neve alatt egy hatalmasra duzzadt, nehezen kezelhető, az időrendet tekintve is teljesen rendezetlen iratsorozat alakult ki. A helyzetet súlyosbította, hogy megfelelően kialakított raktári egységek híján az anyagot a többszöri kutatások is szükségszerűen tovább keverték.

A helytörténeti kutatók gyakran keresik a hivatal plébániákra vonatkozó iratanyagát, s az imént említett rendezetlenség miatt kutatásaikhoz a teljes anyagot át kell nézniük. Rengeteg felesleges időt töltenek el a válogatással, az iratok pedig minden egyes kézbe vétellel sérülhetnek, tovább keveredhetnek. Mind a kutatás, mind az iratanyag álagmegóvásának szempontjából az a legcélszerűbb, ha olyan levéltári rendet alakítunk ki ezekből a rendezetlen sorozatokból, melynek segítségével az egyes kutatók érdeklődését figyelembe véve a lehető legkevesebb iratot kelljen átadnunk kutatásra, persze azal az igénnyel, hogy abban megtalálja az őt érdeklő adatokat. Szükségessé vált tehát egy új levéltári rend kialakítása, mivel az eredeti irattári rend (egyetlen időrendi sorozat) helyreállítása nem tűnt célravezetőnek.

Jelen tanulmány az érseki hivatalban kialakult különféle ügyviteli-irattári rendszerek és az iratrendezési módszer ismertetésén túl a már rendezett anyaghoz kapcsolódó középszintű segédletet, az úgynevezett repertóriumot is bemutatja. Mivel a teljes állag bemutatása egy külön kötetet igényelne, ezért most csak egy régió, a Kalocsai Sárköz területén fekvő plébániák iratsorozatai kerülnek ismertetésre. Ez a tanulmány természetesen nem helyettesít semmilyen helytörténeti munkát, nem célja sem a sárközről általában, sem az egyes helységekről a teljesség igényével szólni. Fő feladata a kiválasztott levéltári iratanyag ismertetése, további kutatások előmozdítása.

Az egyes plébániák ismertetése több adatot tartalmaz, mint egy átlagos repertórium. Mindegyik sorozathoz tartozik egy leíró rész is, melyben említés történik az egyházközség alapításáról, a templom építéséről és titulusáról, az anyakönyvek vezetéséről, a patrónusról, a lakosság nyelvéről és vallásáról, végül az egyházközséghez tartozó filiákról.

A Kalocsai Sárköz egy mélyfekvésű, egykor mocsaras, árvízjárta táj volt. Természetes határai nyugaton a Duna, északon a solti emelkedettebb földek, keletről pedig az egykori Örjeg mocsár vonalán húzódó Dunavölgyi Főcsatorna övezi, amely Hajós alatt a Duna felé fordul. Legdélibb határa Szeremle. Bogviszló jelenleg a dunántúlon fekszik, ennek ellenére a történeti sárköz szerves részét képezte, hiszen csak a Duna 20. századi szabályozásakor került a jobb partra. Ez a vízfolyásokkal határolt és szabdalt terület egy szabálytalan háromszöget alkotó, földrajzilag egységes táj. E vidék egykor mocsarakban és vízerekben gazdag, szövevényes vízhálózattal rendelkezett, amelynek jó része a vízszabályozások és lecsapolások következtében napjainkra teljesen kiszáradt, eltűnt. A települések gazdaságilag és kulturálisan kötődtek egymáshoz, migrációs kapcsolatok is kimutathatók köztük. A táj történeti egységét többek között a közös földesúr is nyilvánvalóvá tette, hiszen területe majdnem akkora kiterjedésű, mint az egykori kalocsai érseki uradalom volt. Az a néhány falu, amelynek nem a kalocsai érsek (vagy 1832-től a kalocsai főkáptalan) volt a földesura, szintén több szállal kötődött a régióhoz.

A sárköz települési és népességi viszonyai a török korban teljesen megváltoztak. Az elpusztult falvak maradék lakosságát a dunamelléki helységek fogadták be. Ez a népesség katolikus vallását elhagyva a reformáció idején annak kálvini ágára tért át. A 17. században görögkeleti délszlávok húzódtak fel az elhagyott pusztákra, ahol főleg állattartással foglalkoztak. A törökök elleni felszabadító háborúk és a Rákóczi szabadságharc évei után meginduló szervezett telepítések és spontán jobbágyköltözések néhány évtized alatt átformálták a tájat. A harcok befejeztével alig volt néhány plébánia az egyházmegye területén, azok is általában a nagyobb városokban, a ferencesek gondozásában. Az első újkori plébániát Bátyán szervezték meg, majd a következőt Kalocsán, az érseki székvárosban. Ez is jól mutatja, hogy a Kalocsai Sárköz az egyházmegye egyik legkorábban újránépesedett vidéke volt. A görögkeleti szerbek elhagyták a sárköz területét és átadva szállásaikat az újonnan jövő földművelő lakosságnak, az ország déli határörvidékein telepedtek le. Az első telepések a katolikus horvátok (sokácok és bunyevácok) voltak, akik a török elnyomás elől menekülve a ferencesek vezetésével már az 1690-es években magyar területre költöztek. Leginkább az egyházmegye déli, bácskai területein telepedtek le, de a bunyevácok egy csoportja a sárközi Dusnokig, a sokácok egy másik csoportja pedig egészen Bátyáig felhúzódott. A megmaradt magyar lakossághoz mind a felvidékről, mind a dunántúlról érkeztek újabb telepések, ám az újonnan jövő magyarok vallása már jórészt katolikus volt.

A szabadságharc után sorra alakultak az új plébániák, majd 1733-ban megalakult az egyházmegye papnevelő intézete. Az önálló papnevelés eredményeként a ferencesek szerepe a hívek lelki ellátásában a 18. század közepétől egyre csökkent, a plébániákat világi papok látták el. A sárköz területén jelentős etnikai csoportnak számít még a németiség, melynek telepítése több ütemben ment végbe. Az első telepések már a 18. század első évtizedeiben megjelentek. A Hajóson megtelepedők magukkal hozták óhazájukból Szűz Mária szobrukat, melynek révén templomuk híres búcsújáró helyé vált. Néhány kézműves család Kalocsán is megtelepedett, ám egy-két generáció alatt elmagyarosodtak. A szlovákok a német telepítések második hullámával egy időben, jórészt az 1760-as években költöztek le a felvidéki vármegyéből. A sárköz területén Miskén telepedett le néhány család.

Az itt élő embereket tehát néprajzilag és vallás tekintetében három nagy csoportra oszthatjuk. Az első és legfontosabb néprajzi csoport a Kalocsán és szállásain élő katolikus magyar népesség, az úgynevezett pota népcsoport. A török kort átvészelve, a Duna közelében élő magyar református lakosság alkotja a második néprajzi csoportot. Kivételesen ez alól Fajs, amelynek lakossága a többi dunamenti faluval ellentétben végig katolikus maradt. A két jól elkülöníthető csoport alatt különféle néprajzi szigetek vannak, amelyeket egységesen nemzetiségi csoportnak is nevezhetünk. Itt találjuk például Bácsa és Dusnok délszláv népességét, a miskei szlovákokat és többek között Hajós vagy Császártöltés német lakosságát.

Ügyviteli rendszerek, irattári jelzetek

A török kor után Patachich Gábor (1733–1745) volt az első kalocsai érsek, aki nem a távolból, más egyházmegye kormányzásával együtt látta el hivatalát, hanem kinevezése után, 1733 tavaszán Kalocsára költözött. A levéltárban ma is jól látható, hogy az ő működésétől válnak rendszeressé az iratok, ekkor jelennek meg az első tanácsulési jegyzőkönyvek (*protocollumok*). Tehát a hivatali működés csirája és ezzel párhuzamosan az irattermelés 1733-tól válik folyamatossá. Az érsek egy 1734. április 23-án kelt levelében a káptalan felállítására tesz javaslatot a királynak. Többek között azzal indokolja kérését, hogy a hivatali ügyvitel lassú és akadozó, a levéltár őrzését és ügyvezetésének feladatát megfelelő munkatársak híján nem tudja ellátni. Arról panaszkodik, hogy levéltára rendezetlen, az iratok előkeresése nehézkes. A "levéltár" szó alatt természetesen még csak irattárat kell értenünk, hiszen klasszikus értelemben vett levéltár még nem alakulhatott ki.

Ahhoz, hogy megértsük a jelenleg kialakult levéltári rendet, nem felesleges annak előzményeit és kialakulásának körülményeit sem megismerni. Az iratok felzetén található feljegyzések és jelzetek megértése sokszor lehet a kutatók segítségére – például ha az irat dátum nélküli, irattári jelzetéből is következtetni lehet annak korára, legalább évtizedes pontossággal.

Az első iratkezelési ügyvitel a kor szokásának megfelelően az abc betűivel jelzett állandó kútfőket használt. Az egyes kútfők alatt tágan értelmezett, közös tárgyú ügyeket gyűjtöttek egybe. Minden kútfőn belül az egyes iratok sorszámot kaptak. A már meglévő iratokat időrendbe tették, majd a sorszámozást folytatták az újabban bejövő iratokkal is. A mellékletek "ad" megjelöléssel ugyanazt a jelzetet kapták, mint maga az irat, amelyhez tartozott. Az iratok irattári rendje ennek megfelelően kútfők szerinti sorozatok, azon belül a sorszámozás emelkedő rendje volt. A tárolás körülményeire következtetni lehet néhány egykorú irat felzetére írt rövidítésből. Az iratokat csomókba kötötték, majd ládákban tárolták. Az első ügyvitel bevezetésével segédletet nem készítettek az iratanyaghoz, ezért az egyes kútfők tárgyait csak a korabeli iratok hosszadalmas elemzése deríthetné fel. Ez a rendszer kezdetben megfelelt az iratok tárgyi tagolására, de ahogy növekedett a hivatali ügyek sokszínűsége, néhány évtized után elérkezett az idő, amikor az abc adta betűkeret kevésnek bizonyult az újonnan létrehozandó kútfők számához képest. Ez az ügyviteli rend a régebbi iratok visszakeresése szempontjából egy viszonylag kisebb iratforgalmú hivatal esetében megfelelő lehetett, de az érseki hivatal iratforgalma egyre csak növekedett, és egy idő után segédlet nélkül már nehezen lehetett

tett az iratokat előkeresni. Ezért szükségszerűen át kellett térni egy olyan ügyvitelre, ahol több sorozatot tudnak kialakítani, a hivatalba beérkező iratokat árnyaltabb témák szerint tudják csoportosítani, illetve a már meglévő iratokról segédletet kellett készíteni.

1763-ban Batthyány József (1760–1776) érsek idején a hivatal új iratkezelést vezetett be, amelyben a betűkkel jelzett általános kútfők számát ugyan nyolcra csökkentették, viszont bevezették az egyes kútfők alatt a római számokkal jelzett tételek rendszerét. Ezzel a módszerrel az általánosabb és nagyobb témaköröket felölelő kútfőkön belül annyi egyedi, speciális témájú tételt hozhattak létre, amennyire éppen szükség volt, s adott volt a lehetőség a későbbi bővítésre is. Ez az új rendszer felépítésében sokban hasonlított a jelenleg használt levéltári szintekhez: az általános kútfők a jelenlegi fondoknak vagy állagoknak, a tételek a sorozatoknak feleltek meg. Az iratokat az egyes tételeken belül a beérkezés sorrendjében megszámozták. Ettől kezdve a jelzet a kútfő betűjéből, a tétel római számából és egy sorszámból állt.

Ebben az iratkezelési rendszerben a kútfő továbbra is változatlan maradt, tehát a különféle tételeken belül az iratokat évtizedeken át folyamatosan számozták. Az új iratkezelés bevezetésével minden bizonnyal a levéltáros feladata volt, hogy az 1763 előtti iratokat visszamenőleg is átsorolja ebbe a rendszerbe, mivel az iratokon lévő korábbi jelzeteket szinte minden esetben áthúzással érvénytelenítették és mellé írták az új rendszernek megfelelő jelzetüket. Ezzel párhuzamosan készítették el az első segédletet. (*Elenchus Universalis Archivii Dioecesaní Metropolitane Ecclesíe Colocensis et Bacsíensis 1763–1791*) A segédlet vizsgálatával több következtetést is tehetünk. Az első, hogy a régebbi iratok átsorolása 1763–1766 között zajlott. A második, hogy az iratok tárolása továbbra is kútfők szerinti sorozatokban, azon belül pedig tételek szerinti csomókban történt. További vizsgálata alapján azt is azonosítani lehet, hogy egy-egy kútfőn belül mi volt az a közös tárgy, ami alapján az iratokat besorolták. Ahogy fentebb már említettem, összesen nyolc kútfőt alakítottak ki. Ezek jelzetük sorrendjében a következők voltak:

A.) Helytartótanácsi- és királyi leiratok, valamint az uralkodóhoz vagy Rómába küldött iratok.

B.) Az egyházmegye helyzetéről szóló jelentések, a káptalan és a székesegyház ügyei, különféle érseki funkciók, kinevezések, címek adományozása, eskük, szentelések, érseki beszédek.

BB.) Egyházlátogatási jegyzőkönyvek.

C.) A szemináriumra és a szentszékre vonatkozó ügyek, különféle formulák, kápolna-, szobor-, kereszt megáldások, adományok, feloldozások, csodák, jubileumok, botrányos ügyek, remetéik.

CC.) Jegyzőkönyvek.

D.) Hitoktatás, iskolaügyek, missziós mozgalmak, társulatok, konfraternitások.

DD.) Bérmakönyvek.

E.) Dolgozatok különféle hitbéli témákban.

F.) Másvallásúak ügyei, hitehagyottak, valamint céhekkel kapcsolatos ügyek.

G.) Házassággal kapcsolatos mindenféle ügyek a felmentésektől a szentszéki perekig.

H.) Plébániák ügyei, plébánosok és kántorok szerződései, jogai, jövedelmei, tized ügyek, leltárak, búcsúk, templomépítés, patronatus, végrendeletek, valamint a szerzetesrendek ügyei.

Nemsokkal az új iratkezelési rend bevezetése után a B., C. és D. kútfőn belül megkettőzött jelzetet kaptak a jegyző- és bérma könyvek. Erre minden bizonnyal az iratoktól eltérő (bekötött, könyv alakú) formájuk és ezáltal eltérő tárolásuk adhatott okot.

Ahogy az egyházmegye lakatlan területein egyre több plébánia alakult és a lakosság száma egyre növekedett, úgy az egyházmegye kormányzásával kapcsolatos ügyek és ezzel párhuzamosan az iratok is szaporodtak. Emellett néhány helytelenül, azaz még mindig túl általánosan meghatározott kútfőnél az eltelt évtizedek alatt olyan sok irat képződött, hogy újra kialakult néhány nehezen kezelhető iratsorozat, például a H. kútfő, ami a szerzetesrendek ügyeinek kivételével a jelenlegi plébániai állag elődje volt. Ezt egy ideig úgy próbálták kezelni, hogy újabb és újabb tételeket hoztak létre a kútfőkön belül. Ám ez csak ideiglenes megoldás lehetett és a végén szükségszerűen oda vezetett, hogy az iratok jelzetelése és kezelése túl bonyolult lett, nehézkessé vált. Ismét szükségessé vált egy újabb ügyviteli reform, amely egyszerűbbé és átláthatóbbá teszi a megnövekedett iratanyag kezelését és csoportosítását. Bár ez a régi ügyviteli rend elméletben nem volt rossz, hogy néhány évtized után mégis el kellett vetni, annak a helytelen alkalmazás volt az oka: már a kezdet kezdetén rosszul állapították meg az egyes kútfők és tételek tárgykörét.

Kollonich László (1787–1817) érsek idején, 1790 és 1795 között folyamatosan tértek át egy sokkal egyszerűbb, immár harmadik iratkezelési rendszerre a hivatali ügyvitelben. Az új iratkezelés alkalmazásával először az érsek magániratainál találkozhatunk és csak néhány év eltelte után alkalmazzák a hivatali iratok esetében. A legfontosabb változás, hogy eltűntek az általános kútfők és helyettük az évenként változó, egyedi kútfőket vezették be. Minden évben egy konkrét ügyre vonatkozó első irat kapott egy sorszámot, ez lett a kútfőszám. Minden további iratot, amely ugyanarra az ügyre vonatkozott, csatolták az aktához és azon belül a bejövő iratok, a válaszfogalmazványok, de még a mellékletek is mind ugyanazt a jelzetet kapták. Ha egy ügy több éven át tartott, akkor minden évben új aktát nyitottak számára, így még az azonos ügyre vonatkozó iratok is évente változó kútfőszám alá kerültek, ám ebben az esetben a segédletek megadták az ügy előző évi kútfőszámát. Az iratok felzetén ettől kezdve az irattári jelzet egy évszámból és egy kútfőszámból állt. Az 1800-as évek elején csupán annyi változás történt, hogy a felzetre az évszám mellett már a hónapok is feljegyzésre kerültek, ennek bevezetésére minden bizonnyal az iratok egy-egy éven belüli egyre növekvő száma adhatott okot.

A változó kútfőszámok bevezetésekor a korábban keletkezett iratok már elég nagy terjedelmet képviselhetek ahhoz, hogy ne sorolják át azokat, mivel az 1790 előtti iratokon egyáltalán nem szerepel az újonnan alkalmazott irattári jelzet. Ez az ügyviteli változás merőben más volt, mint az előtte alkalmazott két rendszer. Ennek ellenére korántsem biztos, hogy a megváltozott jelzet az irattári rend kialakításában is változást hozott volna. Bár elméletben elképzelhető, hogy az eddigi tárgyi sorozatok helyett az iratokat ezentúl évek, majd az iratok gyarapodásával hónapok szerinti csomókban, azon belül pedig a kútfőszámok emelkedő sorrendjében tárolták, mégis valószínűbbnek tartom, hogy a tárgyi beosztást nem szüntették meg, sőt az is elképzelhető, hogy csírájában már ekkor elkezdődött a 19. század végére egyértelműen meglévő tárgyi csoportok kialakulása. Nehezen hihető, hogy az említett tárgyi csoportoknak ne lett volna előzménye, s egy tőle teljesen idegen iratkezelési rendszerből született volna meg egy a mai napig is alkalmazott, tehát bizonyítottan jól használható ügyvitel. Annak ellenére,

hogy a változó kútfőszámok rendszere megfelelő segédletek pontos és folyamatos vezetése mellett tökéletesen megfelelt volna a hivatali ügyvitel céljainak, mégis a legrovidebb ideig volt használatban. Eltűnését egy forradalmian új iratkezelési rend, az iktatás bevezetésével magyarázhatjuk.

Még szintén Kollonich érsek idején, 1815-ben egy újabb, immár negyedik változás történt az ügyvitel rendjében, ami nagy hatással volt az iratok további sorsára. Eddig az egyes ügyeket tanácsülési felolvasásuk sorrendjében bejegyezték a protocollumokba és ülésenként újrakezdték a számozást, így a jegyzőkönyvekben lévő sorszámok és az iratokon lévő jelzetek között nem volt semmi kapcsolat, a régebbi iratok visszakereséséhez külön segédleteket kellett készíteni. Egyedüli támpontot a felzet aljára írt dátum adhatott, ahol megadták a tanácsülési felolvasás pontos idejét. (Ezt a dátumot az egész feudális korban a legtöbb iratra feljegyezték.) 1815-től kezdve elhagyták a tanácsülésenkénti számozást és a felolvasott ügyeket egész évben folyamatosan vezették a protocollumokban, elkezdődött a jegyzőkönyvek iktatókönyvekké való átalakulásának hosszú folyamata. Ettől kezdve minden iratra az ülésen kapott sorszámot és az évszámot jegyezték fel jelzetként. Megkezdődött az iratok sorszámos iktatása. A kezdő irat és a rá adott válasz egy számot kapott. Az iratok szerelésében a változó alapszámos rendszert kezdték el használni, vagyis mindig az ügyre vonatkozó utolsó irathoz csatolták a korábbi iratokat, így az utolsó irat iktatószáma lett az alapszám. A hivatalba bekerült iratot addig nem iktatták, amíg meg nem keresték az előaktát. Ha ez megtörtént, akkor azt az újonnan iktatott irathoz csatolták és attól fogva együtt kezelték azokat. Ha egy ügy intézése több éven át elhúzódott, nem kezdtek évente új aktát, hanem folyamatosan csatolták egybe az iratait. Ez néha oda vezetett, hogy több évet, sőt évtizedet átfogó, hatalmas méretűre duzzadt akták jöttek létre.

A következő és egyben utolsó változás Haynald Lajos (1867–1891) érsek nevéhez fűződik, aki a sorszámos iktatást fejlesztette tovább. Egy 1868. május 7-én, Bécsben kelt rendeletében az általa helyesnek tartott iratkezelési rendet pontokba foglalva kérte bevezetni. Az említett pontokban az érsek elrendeli az iratok folyószámozását, a szám alatt a tárgy feltüntetését, majd a tartalom rövid kifejtését. Az aktára a válasz fogalmazványát is kérte rávezetni. Az iratok folyószámozását 1815-től, a tartalom leírását pedig már a kezdetektől alkalmazták, sőt arra is volt már példa, hogy a válasz fogalmazványát nem külön papírra, hanem az irat hátoldalára jegyezték fel. Ám egy pontban érdemi változást tapasztalhatunk és ez a tárgy feltüntetése (*praesentatio*). Korábban a tartalmi leírásban a fontosabb szavakat, mondatrészeket sokszor aláhúzták, ezzel adva segítséget a segédlet készítőjének, de csak az 1868-as rendelet után kezdték el a kulcsszavakat az irat tartalmától függetlenül feljegyezni. Ezt eleinte a személy- és helynevekkel tették meg és csak több évvel később alakult ki az egyházkormányzati iratokra jellemző tematikus címszavak.

A kulcsszavak kiemelésével befejeződött az ügyvitelben 1815 óta használatos iratkezelési rendszer fejlődése és kialakult a jelenleg is használt címszavas iratkezelés. Az érsek 1868. augusztus 5-én újabb rendeletet hozott, ám ez már az iratkezelés rendjére nem volt befolyással. A legfontosabb változás, hogy az eddig együtt kezelt egyházmegyei, szentszéki és iskolai ügyek ezentúl egymástól függetlenül, külön folyószámozást nyertek. A főszentszék és a főtanfelügyelőség iratait ténylegesen ekkor választhatták el a hivatali iratoktól, ekkor kerülhettek külön irattárba. A jegyzőkönyvből bizonyos átszervezést is megtudunk. Kiderül belőle, hogy az eddigi levéltáros a szentszéki jegyző

(*notarius sacra sedis*) volt, de feladatát 1868-tól az iktató (*protocollista*) vette át. A váltásra azért volt szükség, mert a szentszéki jegyző ettől kezdve már csak az elkülönült szentszéki irattárat vezette tovább. Döntés született arról is, hogy az érsek magániratai tartalmuktól függetlenül nem kerülnek iktatásra, hanem abc rendben, külön kezelik őket. Az érseknek 1878. február 26-án újabb kérése volt: az egyházmegyei és iskolai jegyzőkönyveket abc rendű indexszel lássák el, s ezeket ne utólag, hanem az egyes ügyek sorrendjében, azonnal készítsék. Haynald érsek szerint a protocollum "*index nélkül annyit ér, mint az óra mutató nélkül*". Végül az érsek 1881. március 8-án írásban tett megjegyzést az iratkezelés hiányosságaira. Kérte, hogy ezentúl minden alkalommal tegyék ki az iktatószám mellé az évszámot, valamint nehezményezte, hogy a praesentatio alkalmazása csak részben teljesült.

A címszavak használatával szinte törvényszerűen alakult ki a hivatali iratok hármas (plébániák, személyek, egyházkormányzat) tagolódása. A *helynév-személynév-tárgy* csoportosítás jól mutatja, hogy egy önmagát mutató rendszert akartak létrehozni, amelyben segédletek nélkül is könnyedén eligazodhatnak. Ez a mai napig használt iratkezelési struktúra nemcsak az új iratok rendjére volt befolyással, hanem a már levéltárban lévő, régebbi iratokra is. A polgári kor első felében egy eddig nem tapasztalt, hatalmas rendezésre került sor, amelynek során az eddigi, kútfők szerint tárolt irategyütteseket megszüntették és az egyes iratokat átsorolták az újonnan használt címszavas rendszerbe.

A helynevek használatával nemcsak a plébániai iratok csoportja vált el élesen a másik két iratcsoporttól, de egyben utat mutatott az egyházközségenkénti önálló iratsorozatok kialakításához is. Az így létrejövő sorozatokat ettől kezdve egymástól elkülönítve kezelték. A hivatali irattárban viszonylag kevés iratot tudtak tárolni. Amikor egy-egy plébánia iratanyaga már nem fért el, régebbi iratait áttették a levéltárba. Az iratok mozgásáról nem készültek átadás-átvételi jegyzőkönyvek, hiszen az átadó (iktató) és az átvevő (levéltáros) személye ugyanaz volt. Ez a részleges, csak egy-egy sorozatot érintő iratátadási gyakorlat vált rendszeressé egészen napjainkig. 1998-ban viszont megtörtént a plébániai iratok 1992-es évvel történő lezárása és a hivataltól minden korábbi irat egységesen átadásra került a levéltár részére. A plébániai iratsorozatok lezárására a főegyházmegye 1993 nyarán történt területi változása szolgáltatott okot.

Az iratrendezés módszere

Minden rendezett iratsorozat attól az évtől kezdődik, amikor a nevét adó egyházközséget megszervezték. Megelőző iratait mint filiai iratokat ahhoz a plébániához tettem, ahová egyházigazgatásilag tartozott. A sorozatokat terjedelmük alapján két nagy csoportra osztottam. Ennek megfelelően az első csoportba a feudális kori, régi plébániák kerültek. Ezek minden esetben a fél-, sőt több esetben az egy folyómétert is meghaladó sorozatok. A második csoportba a polgári- vagy szocialista kori, újabb alapítású plébániák kerültek. Ezek szinte minden esetben fél folyóméter alatti, sőt sokszor csak néhány centiméter terjedelmű sorozatok. Erre a csoportosításra azért volt szükség, mert egy több folyóméteres anyagot érdemes további tematikus egységekre (tételre) bontanunk, ám ez felesleges az egy-két csomóból álló sorozatok esetében. Két rendezési sémát kellett kialakítanom számukra.

A feudális kori plébániák esetében az iratanyagot hat tételre osztottam. A tételek kialakításához az alapötletet a régebbi rendezések során megkezdett elkülönítések adták. A 18–20. századot átfogó iratanyagban a számadások és felmentések mellett több olyan formai és tartalmi jegyeket hordozó irattípus van, melyek elkülönítése kézenfekvő megoldásnak tűnt. A rendezetlen anyagból formai szempontok szerint különítettem el például a táblázatos formában készített jelentéseket és kimutatásokat, míg tartalmuknál fogva az utólagos anyakönyvi javítások ügyeit. A polgári korban vagy századunk második felében alapított plébániák esetében az iratok kis terjedelme miatt felesleges az első séma alkalmazása, az iratok túlzott bontása. Alább külön-külön is ismertetni fogom, hogy milyen témájú iratok kerültek az egyes tételekhez, de előbb nézzük meg az első séma felépítését, amely a plébániai iratok nagyobbik részének rendezési tervét adta.

Feudális kori plébániák rendezési terve:

1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek
2. Általános iratok
3. Jelentések, kimutatások
4. Számadások, költségvetések
5. Felmentések, anyakönyvi javítások
6. 1945 utáni iratok

A séma elejére az iratanyag talán legértékesebb, de mindenesetre a legtöbbet kutatott iratai kerültek, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek (*visitatio canonica*). Ezek a vizitációk nemcsak az egyháztörténet, hanem az egyéb kutatások, mindenekelőtt a helytörténetírás számára is nélkülözhetetlen források. Az egyházkormányzás egyik ősi módja, az egyházlátogatás tipikusan a feudális korban volt szokás. A püspökök vagy megbízottjaik időnként végiglátogatták egyházmegyéjük plébániáit és különféle szempontok alapján megvizsgálták azokat. Elsősorban a plébániák, templomok és iskolák állapotára, az ott élő plébánosok, káplánok és tanítók magaviseletére voltak kíváncsiak, de a kérdések köre az idők során folyamatosan bővült, mind részletesebb lett. Az első jegyzőkönyvek az 1730-as évekből maradtak fenn. A jegyzőkönyvekről 1972-ben mikrofilm-másolatot készítettek, így elkülönítésük már korábban megtörtént az egyes plébániák irataitól. Sajnos a mikrofilmezés idején a plébániai iratok rendezetlenek voltak, így a jegyzőkönyvek kiválogatása nem volt mindig teljes. A jelenlegi rendezéskor több jegyzőkönyv is előkerült, ami a mikrofilmezésnél kimaradt. Az 1790-es évektől kezdve a kánoni látogatásokkal párhuzamosan az esperesek feladatává tették, hogy saját kerületükben szintén meglátogassák a plébániákat és tapasztalataikról jegyzőkönyvet (*visitatio VAD*) vegyenek fel. Ezek az esperesi jelentések sokkal rövidebbek, ám a kánoni látogatásokkal szemben, melyek között több év, vagy akár egy évtized is eltelt, ezeket az esperesek minden évben elkészítették. Mikrofilm-másolat ezekről sem készült.

A második tételhez kerültek az egyes plébániák és az érseki hivatal közötti általános, mindennapi levelezésből keletkezett iratok (*littera*). Minden sorozatban ez teszi ki az iratanyag legnagyobb részét. Ide kerültek a templom és a plébánia építésével, bővítésével, későbbi javításával, majd azok berendezésével, felszerelésével kapcsolatos ügyek. A plébániaföld bérletére, eladására vonatkozó iratok, a leltárak, a temető ügyei. Ehhez a tételhez tettem a plébános, a káplán, a kántor, az egyházi alkalmazottak és az egyházközségi képviselők kinevezésével, jövedelmével, fegyelmi ügyeivel, lemondásával kapcsolatos ügyeket. Ide kerültek az egyházközségi gyűlések jegyzőkönyvei, a párber,

kongrua és a plébánia jövedelmei általában, a plébánia átadás-átvételére vonatkozó ügyek. Itt találjuk a különleges, egyedi eseteket, a hitélettel kapcsolatos iratokat, az egyesületek, missziók és búcsúk ügyeit, a plébánia határainak változását érintő iratokat, ide kerültek a misézési engedélyek, tanácskérések lelkipásztori eljárásokról és a kegyúri ügyek. Végül ide tettem a különféle alapítványokra vonatkozó iratokat. Ezek legtöbbször kegyes-, kereszt- és szentmise (csendes vagy énekes) alapítványok, de van közöttük oltár-, kálvária-, stb. alapítvány is.

A következő tételt a különféle jelentések és kimutatások (*relatio et consignatio*) alkotják. A hivatal ezekben főleg a hívek lelki életére volt kíváncsi. Jelentések és kimutatások készültek a vallásukat megváltoztatókról, az elváltan élőkről, a vegyes- és polgári házasságokról, a gyónások és szentáldozások gyakoriságáról, a meg nem kereszteltokről és a más vallásra áttértekről. De készült még jelentés a plébánia helyzetéről és a katolikus társulatokról is. A hivatal ezeket az adatokat rendszeresen megkérte a plébánosoktól, sőt a polgári kortól kezdve táblázatos formában, előre nyomtatott kérdőíveket küldtek a plébániákra, azt kellett kitöltve visszaküldeni. Az idők folyamán ezek formailag is elkülönültek a többi irattól. Ezeket a jelentéseket évi rendszerességgel kérték, s ha nem volt változás, a plébánosok több éven keresztül ugyanazokat az adatokat adták meg. Az adatok jelentős részét az évente nyomtatásban megjelenő schematismusokban közreadták. Ebből következően a jelentéseket és kimutatásokat a hivatal nem tartotta megőrzésre érdemesnek és az idők folyamán nagy részüket kiselejtezték. A különböző kérdőívek rendkívül hiányosak. Terjedelmük még a legkorábbi plébániák esetében is roppant csekély.

A negyedik tétel jelentős részét a számadások (*ratio*) alkotják. A plébánia jövedelméről, az éves bevételekről és kiadásokról minden év végén el kellett számolniuk a plébánosoknak. Külön számadást készítettek az egyházközségi- és a templompénztárról, valamint a kegyes-, a mise- és a vegyes alapítványokról. Több esetben elkészítették és csatolták az adósok névjegyzékét is. A plébániák költségvetést csak az 1930-as években kezdenek rendszeresen készíteni, így terjedelmük a számadásokéhoz képest elenyésző.

Az ötödik tétel első felét a hivatal által már kezdetlegesen, koronként egybegyűjtött házassági felmentései (*dispensatio*) alkotják. A szentségi házasságoknak több egyházi rendelkezésnek kellett megfelelnie. Sok esetben ezeket nem tudták maradéktalanul betartani, ezért a híveknek felmentést kellett kérniük az érseki hivataltól. Ennek hiányában a plébános nem adhatta össze a párokat. Leggyakrabban a hirdetések, a vegyes válás, a vérrokonság, a sógorság vagy a korhiány alól adtak felmentést. A tétel második felét az anyakönyvi javítások (*correctio*) iratai alkotják. Gyakran előfordult, hogy a korábbi, már lezárt anyakönyvekbe utólagos javításokat, bejegyzéseket kellett a plébánosnak beírni, ám ezt az érseki hivatal jóváhagyása nélkül nem tehette. Különböző okok jöhettek számításba: törvénytelen gyermekek későbbi törvényesítése a szülők utólagos házassága által (egyes plébániák esetében ezek száma elég jelentős), egykori elírások kijavítása, örökbefogadások, névváltoztatások (magyarosítások), véletlenül kimaradt bejegyzések pótlása és végül törvénytelenítések, vagyis a feleség házasságon kívüli kapcsolatából született gyermekének megtagadása a férj részéről.

Az utolsó tételnél találjuk meg a plébániák 1945 utáni iratait, amelynek praktikus és kutathatósági okai egyaránt vannak. A második világháború után véglegessé vált az egyházmegye kettészakadása. Az egész bácskai rész elvesztésével a plébániák több mint a fele külföldre szakadt, ami a hivatalban lévő sorozatok jelentős csökkenéséhez

és abc rendjének megváltozásához vezetett. A bácskai plébániák iratai holt anyaggá váltak, gyarapodásuk megszűnt. Jelentősen megváltozott a megmaradt plébániák élete is, iratképzésük lecsökkent. A szocialista korban a plébánosok több ügyet szóban intéztek el, félve az állami hatóságok ellenőrzésétől. Az új szabványméret bevezetésével ezek az iratok már formai szempontból is elkülönülnek, nehezen sorolhatók közös raktári egységekbe a korábbi iratokkal. Kutatási szabályzatunk csak 50 év után teszi lehetővé a plébániákra vonatkozó iratok kutatását. Az 1945 utáni iratok külön tételbe sorolásával biztosak lehetünk benne, hogy az előző tételeket, amelyek tartalmazzák a teljes feudális- és polgári kor iratait, minden korlátozás nélkül kiadhatjuk a kutatóknak.

Ahogy már említettem, az iratok száma 1945 után lecsökken, így esetükben egyszerűen megtartottam az irattári rendet. A korszak zárszámadásainak korai anyagát valamikor a nyolcvanas években kiselejtezték. Pontos ideje tisztázatlan, mivel selejtezési jegyzőkönyv nem készült. Az első zárszámadások a hetvenes évektől vannak meg. Bár a hivatalban a többi irattól elkülönítve kezelik, csekély terjedelmükre való tekintettel nem kerültek külön tételbe, a rendezés után az iratokkal egy időrendi sorozatot alkotnak.

Az eddigiekben megismerhettük a feudális kori, régi plébániák rendezési módszerét és most a polgári- vagy szocialista kori, új plébániák következnek, amelyek esetében a csekély terjedelem miatt egy második sémát alkalmaztam.

Polgári- vagy szocialista kori plébániák rendezési terve:

1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek
2. Polgári kori iratok
3. 1945 utáni iratok

Ezekkel a plébániákkal nagyon könnyű dolgom volt. Minden sorozat esetében a vizitációk kiemelése után visszaállítottam az eredeti irattári rendet és az iratokat egyetlen időrendi sorozatba rendeztem. Minden plébániát három tételre osztottam. Az elsőbe a kiemelt egyházlátogatási jegyzőkönyvek kerültek. Ebben a korszakban már csak egyetlen kánoni vizitáció történt 1907/08 között, amely az egész egyházmegyére kiterjedt. A második tételbe kerültek a polgári kori iratok, a harmadikba pedig ugyanúgy az 1945 utániak, mint ahogy azt az első sémánál már részletesen ismertettem. Így az első két tétel itt is korlátozás nélkül kutatható.

PLÉBÁNIÁK ISMERTETÉSE

Alsómégy	1945–1992	0,31 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1945	0,01
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,30

A lelkeszséget Szűz Mária, minden kegyelem közvetítője tiszteletére 1930-ban alapították meg, de ténylegesen csak 1945-től van helyben lakó lelkesze. 1930 előtt Homokmégy plébánia filiája volt, de 1945-ig továbbra is a mindenkori homokmégyi plébános járt ki istentiszteletet tartani, mintha filiája lenne. Külön anyakönyvek csak 1945-től léteznek, a hívek korábbi adatait Homokmégyen vezették. Plébániává emelésének pontos éve sajnos tisztázatlan, de 1975-ben már plébánia, a templom titulusa ekkor

Szent István király. Istentisztelet helyben és Hillye filián, az iskolakápolnában folyik. A kápolnát Jézus Szíve tiszteletére szentelték. Patrónusa a kalocsai érsek volt. A lakosság nyelve magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Csillagos, Hillye.

Bátya	1722-1992	1,43 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1722-1908	0,11
2. Általános iratok	1772-1945	0,61
3. Jelentések, kimutatások	1786-1942	0,04
4. Számadások, költségvetések	1819-1945	0,16
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867-1945	0,22
6. 1945 utáni iratok	1946-1992	0,29

Az egyházmegye legkorábbi plébániáját 1698-ban alapították meg, de anyakönyveit csak 1714-től kezdik vezetni. A régi középkori templom romjait felhasználva épült fel az első templom, Szent Erzsébet tiszteletére. A templom többször leégett, ezért 1780-ban, amikor az egész község a lángok martaléka lett, újat építettek. A második templomot már Szűz Mária születése, azaz Kisboldogasszony tiszteletére szentelték. Amikor 1849-ben egy hatalmas tűzvész a templomot és vele a falu nagy részét újra elpusztította, szintén újjáépítették. Az első iskolát 1761-ben a község pénzen építik, vályogtéglából. Az 1760-as évek végi nagy árvizek teljesen megrongálták, 1771-ben már az összedőlés veszélye fenyegeti, falait fatámasztékokkal kellett megerősíteni. A faluban található egy Nepomuki Szent János szobor. A falu határában állott a középkorban Tira és Varajt falu, emléküket a későbbiekben dűlőnevek őrzik. A kegyúr a bátyai közbirtokosság volt. A 17. század közepén Tarkó János, a solti járás főszolgabírája volt itt birtokos. A kegyuraság legfontosabb képviselője mégis a Jánossy család, amely egy hosszú per után, 1677-ben szerezte meg végleg bátyai birtokait. 1728-ban már itt találjuk a Karácsnyi és a Szelessy családot is. A 19. század első felében a Vigyázó, a Rakovszky, a Németh és más kisebb családok bírtak itt földesúri joggal, amelyek nagy része a Jánossy családból szakadt ki. A falu közössége a tagosításkor összekülönbözött egykori földesuraival, azóta nincs patrónusa. A török kort túlélő lakossághoz részben magyar, részben délszláv népesség költözött. A lakosság nyelve a magyar és a horvát (sokác), de vallásuk egységesen katolikus.

Filiák: Alsószállás, Felsőszállás, Kisanána, Tirapuszta.

Bogyiszló	1920-1992	0,68 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1920-1945	0,41
3. 1945 utáni iratok	1946-1992	0,27

Ósi plébánia, adminisztratúraként Jézus Szent Szíve tiszteletére 1920-ban alapították újra, majd 1940-ben plébániai rangra emelték. Önállósága előtt Fajszi filiája volt. Anyakönyveit 1920-tól vezetik, ám temploma csak 1935-től van. Istentisztelet helyben

és Várszeg filián, az iskolaépületben folyik. Patrónusa nincs, a lakosság nyelve magyar, vallása református és katolikus.

Filiák: Tolnasziget, Várszeg.

Csala	1945–1973	0,04 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	—	—
2. Polgári kori iratok	1945	0,01
3. 1945 utáni iratok	1946–1973	0,03

A lelkészséget Szent Imre herceg tiszteletére 1945-ben alapították, majd 1973-ban megszüntették, így újra Császártöltés filiája lett, ahogy önállósága előtt is az volt. Neve 1951-ben vált véglegessé, előtte Csalapuszta vagy Alsócsala néven is előfordul a hivatal iratain. Külön anyakönyvei 1947–1972 között vannak. Istentisztelet a helyi kápolnában és Középcsala filián, az iskolaépületben folyt. Patrónusa nincs, a lakosság nyelve magyar és részben német, vallásuk katolikus.

Filiák: Közép- és Felsőcsala, Örjeg puszta.

Császártöltés	1761–1992	1,35 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1791–1908	0,09
2. Általános iratok	1761–1945	0,42
3. Jelentések, kimutatások	1792–1939	0,04
4. Számadások, költségvetések	1797–1945	0,20
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1883–1944	0,21
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,39

A falut a 18. század második felében német telepesek hozták létre, kezdetben Hajós filiája volt. 1763-tól önálló adminisztratúra, majd 1787-től plébániai rangra emelték. A templomot Szent Simon és Júdás apostolok tiszteletére 1780-ban építették fel, anyakönyveit 1767 óta vezetik. A régi helyett 1921–25 között új templomot építettek. Filiáiból 1945–1973 között önálló lelkészség alakul. Patrónusa a kalocsai érsek, majd 1832 után a kalocsai főkapitány volt. A lakosság nyelve német és magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Alsó-, Közép- és Felsőcsala, Örjeg puszta.

Dunapataj	1718–1992	1,77 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1738–1908	0,12
2. Általános iratok	1737–1945	0,74
3. Jelentések, kimutatások	1737–1943	0,10
4. Számadások, költségvetések	1793–1945	0,20
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1868–1945	0,16
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,45

Egykori neve Pataj. Ősi plébániáját 1737-ben szervezték meg, előtte Dunaszentbenedek filiája volt. Anyakönyveit 1726-tól vezetik. Első, fából készült templomát Szent Péter és Pál tiszteletére szentelték, majd a templomot Rudnyánszky József 7000 forintos támogatásából 1761-ben újjáépítették. A templomépítéssel egyidőben egy paplakot is építettek, szintén a földesúr anyagi támogatásával. Az új templom védőszentje Nepomuki Szent János lett. Komolyabb bővítés 1934-ben történt, amikor a templomot kettévágták és lovakkal széthúzták, majd Szűz Mária Magyarok Nagyasszonya tiszteletére megáldották. A plébános 1760-ban megvásárolt egy rossz állapotban lévő házat, amit a következő években iskola céljaira átalakítottak, majd 1767-ben megtoldották még egy tanteremmel. Az iskolában van egy kápolna, valamint a faluban egy Nepomuki Szent János szobor. Istentisztelet Bőd-Bakodon és Szentkirályon is. A falu a 18. század első harmadában báró Száraz György örököseinek volt a birtoka. 1756-ban a vármegyei nemesi összeírás szerint már Rudnyánszky József birtokában volt, majd örökség folytán 1780-ban a Tahy család lett a helység földesura. 1836-ban nagy tűzvész pusztított a faluban. A református egyház már a 17. században fennállott. A lakosság nyelve magyar, vallását nézve viszont református és katolikus.

Filiák: Bőd-Bakod, Józsefmajor, Szelid, Szentkirály.

Dunaszentbenedek	1731–1992	1,13 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1747–1908	0,10
2. Általános iratok	1731–1945	0,45
3. Jelentések, kimutatások	1766–1943	0,12
4. Számadások, költségvetések	1814–1944	0,20
3. Felmentések, anyakönyvi javítások	1868–1945	0,04
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,22

A falu egykori neve Szentbenedek volt. A török korban elpusztul, de 1695-ben ismét lakott helység volt, a szomszédos Karával együtt. Kara azonban hamarosan elnéptelenedik és lakosai Dunaszentbenedekre költöztek át. Az ősi templom romjain 1720-ban épül fel az első templom, Szent Benedek apát tiszteletére emelve. A plébániát 1737-ben szervezik meg, anyakönyvei is ettől kezdődően vannak. Az 1768-as és 1770-es nagy dunai áradások a paplakot, az iskolát és a tanító lakását is teljesen tönkretette. A templom 1892-ben egy nagy tűzvész alkalmával elpusztul, 1893-ban újraépítik. Hajdan a kalocsai érsek volt a helység birtokosa és patrónusa, 1832-ben azonban a kalocsai főkapitány birtokába ment át. A református egyházzal 1626-ból létezik az első írásos feljegyzés. Templomuk 1788-ban készült el, de anyakönyveik már 1787-től vannak. A lakosság nyelve magyar, vallása viszont református és katolikus. Filiáit Géderlak, Uszód és Ordas önállósodása után teljesen elvesztette.

Dusnok	1737–1992	1,37 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1762–1908	0,09
2. Általános iratok	1737–1945	0,43
3. Jelentések, kimutatások	1773–1942	0,09

4. Számadások, költségvetések	1797–1945	0,18
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,14
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,44

A török kor alatt még pusztta volt, de a 17. század végétől újra lakott helység. A plébániát 1734-ben szervezték, előtte Fajsz filiája volt. Még abban az évben felépült a templom Szent Fülöp és Jakab apostolok tiszteletére. Anyakönyveit néhány évre rá, 1738-ban kezdik vezetni. 1780-ban egy nagy tűzvész alkalmával a templom a község legnagyobb részével leégett, de 1814-ben újjáépítik. 1864-ben újabb tűzvész pusztított, amelynek a falu java része áldozatul esett. Lakosai részben magyarok, részben délszlávok. A török hódoltság után a kalocsai érsek birtokába került, majd 1832-ben a kalocsai főkapitány lett a helység földesura és patrónusa. A község keleti részében található egy kápolna Szűz Mária tiszteletére szentelve. A lakosság nyelve magyar és horvát (bunyevác), vallása viszont katolikus.

Filiák: Adacs, Borsoshát, Garáb, Halászkass, Izsákpusztta, Lenes, Nátka.

Érsekcsanád	1839–1992	1,11 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1841–1908	0,01
2. Általános iratok	1839–1945	0,40
3. Jelentések, kimutatások	1840–1939	0,06
4. Számadások, költségvetések	1840–1945	0,31
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1868–1944	0,05
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,28

Egykori neve Csanád. A plébániát Keresztelő Szent János tiszteletére 1839-ben alapították, önállósága előtt Sükösd filiája volt. Külön anyakönyveket már 1799 óta vezetnek, ám a templom csak 1836-ban épül meg. Patrónusa a mindenkori kalocsai érsek volt. A lakosság nyelve magyar, vallásuk református és római katolikus. Filiája nincs.

Érsekhalma	1946–1992	0,33 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	–	–
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,33

A lelkeszséget 1946-ban Szent József a munkás tiszteletére alapították. 1924 júliusa előtt összes filiájával Nemesnádudvarhoz tartozott, majd alapításáig Hajós filiája lett. Anyakönyveket 1946 óta vezetnek, de a templomot csak 1949-ben építették. Plébániai rangra emelésének ideje tisztázatlan, de 1975-ben már az. Hilden zömében református magyarok élnek. Patrónusa nincs, a lakosság nyelve magyar és részben német, vallásuk katolikus.

Filiák: Hild, Kall, Szentgyörgy pusztta, Sipsa, Dohánytelep, Savanyú major, Szöllőtelep.

Fajsz	1735–1992	2,13 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1735–1847	0,12
2. Általános iratok	1737–1945	1,14
3. Jelentések, kimutatások	1765–1943	0,16
4. Számadások, költségvetések	1793–1945	0,21
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,17
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,33

A török hódoltság alatt nem pusztult el teljesen. A 18. század elején a szekszárdi apátság földesurasága alá tartozó prediális nemesi község. Ősi plébániáját 1720-ban újjászervezik és ez időtől vezetik az anyakönyveket is. Az első templom 1750-ben épült, ezt azonban 1908-ban lebontották. A következő évben román stílusban új templomot építettek, majd 1910-ben Szent István király tiszteletére felszentelték. A fajszi katolikus közösség a régi iskola helyett 1765-ben építtetett egy újat. A helység földesura és patrónusa később a vallás és tanulmányi alap lett. A temetőben van egy kápolna, amely 1896-ban a hívek fogadalmából emeltetett és Szűz Mária hét fájdalmának tiszteletére szentelték. A faluban egy Nepomuki Szent János szobor található, Oroszpusztán egy régi templom romjai. A lakosság nyelve magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Doromlás, Karasz, Oroszpuszta.

Foktő	1762–1992	1,50 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1762–1908	0,12
2. Általános iratok	1762–1945	0,53
3. Jelentések, kimutatások	1762–1942	0,20
4. Számadások, költségvetések	1793–1944	0,23
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,06
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,36

A 17. században református község. Ősi plébániáját 1762-ben szervezték újjá, anyakönyveit is ettől kezdve vezetik, előtte Kalocsa város egyik filiája volt. 1762-ben községi pénzen megvásárolják a templom szomszédságában álló házat a kálvinista Mátyás Istvántól és átépítik paplakká. Falazatát sárközi módon, azaz sövényfonatból és sártapasztásból készítették. Az első templom Loyolai Szent Ignác tiszteletére 1757-ben épült, ami később kápolna lett, majd 1933-ban lebontották. 1764-ben egy új iskola épült a falu közepén. A földesúr 1767-ben kiutasította a faluból a kálvinista prédikátort és kántorát. Házaikat az imaházzal együtt a katolikus plébánosnak és a tanítónak adták használatra. A végleges templom 1790-ben épült, Csodatévő Szent Gergely tiszteletére szentelve. A faluban egy Nepomuki Szent János szobor. Egykori földesura és patrónusa a kalocsai érsek. Lakosainak nyelve magyar, vallása református és katolikus.

Filiák: Kisfoktő (Zasztó), Meszes.

Géderlak	1814–1992	0,95 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1816–1851	0,03
2. Általános iratok	1814–1945	0,31
3. Jelentések, kimutatások	1817–1942	0,09
4. Számadások, költségvetések	1818–1945	0,15
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,08
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,29

Egykori neve Lak volt. Helyén egykor prépostság állt. A falu eredetileg közelebb fektött a Dunához, de a gyakori árvízveszély miatt 1805-ben felköltözött a Géder nevű dombra. A török kor után Dunaszentbenedek filiája, majd 1814-ben önálló plébániává szervezik. Anyakönyveit 1815-től vezetik. Temploma Szent László király tiszteletére 1808-ban épült. Földesura és patrónusa először a kalocsai érsek, majd 1832-től a kalocsai főkapitány. A lakosság nyelve magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Péterföld, Ponkad, Pusztalak, Terhel.

Hajós	1730–1992	1,83 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1738–1908	0,12
2. Általános iratok	1730–1945	0,55
3. Jelentések, kimutatások	1762–1943	0,17
4. Számadások, költségvetések	1793–1943	0,26
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,30
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,43

A község a török világban elpusztult. Gróf Csáky Imre kalocsai érsek telepítette be 1715 táján, Bussen és Tittelhoff sváb községek szőlőműveléshez értő lakosaival. Plébániáját 1724-ben szervezték, anyakönyvei 1723-tól vannak. A templom Szent Imre herceg tiszteletére 1728-ban épült és két év múlva szentelték. A templomot először 1778-ban, majd 1879-ben bővítették, a kórust pedig 1939-ben. A templomban van Szűz Mária híres szobra, amit a hívek gyakran látogatnak, búcsújáró hely. A faluban található Szent Orbán tiszteletére egy kápolna. A helységben lévő kastélyt gróf Patachich Gábor kalocsai érsek 1739-ben építette és gróf Batthyány József érsek 1767-ben megnagyobbíttatta és tornyokkal látta el. Haynald Lajos érsek idejében árvaházzá alakítják át. A temetőben van Szent Frigyes kápolnája és egy másik kápolna az árvaházban. Istentisztelet az érsekhalmi iskolában is folyik. A tagosítás 1856-ban történt, amely alkalommal a falu 60 ezer ezüst forintot fizetett földesurának, a kalocsai érseknek. Lakosságának nyelve német és magyar, vallásuk katolikus. Összes filiája 1924. július 1. előtt Nemesnádudvarhoz tartozott, majd 1946-ban Érsekhalma központtal önálló lelkészséggé alakult.

Homokmégy	1877–1992	0,87 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	--	--
2. Polgári kori iratok	1877–1945	0,60
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,27

A 19. század első felében már népes pusztá, a kalocsai érseki uradalom birtoka, Kalocsa alsó szállásainak központja volt. A szállási lakosság már 1825-ben arra kéri földesurát, hogy számukra templomot építsen. Akkor elutasítják kérésüket. Plébániává 1877-ben szervezték, anyakönyvei 1878-tól kezdve vannak. A templomot a szervezéssel egy időben kezdték el építeni és 1878. szeptember 28-án szentelték fel Szent Adalbert mártír püspök tiszteletére. A templomépítés idején Homokmégy kivételével egyetlen alsó szállás sem vállalt önkéntes közmunkát. Halom pusztán 1892-ben egy kápolnát építettek, amit Nagyboldogasszony tiszteletére szenteltek fel. Halom filia egykor ősi plébánia volt. A politikai község határa a 20. század elején több változáson esett át. Öregcsertő szállás 1915. január 1-én, külön községgé váló alakulásakor vált le, de egyházilag csak 1919-ben lett önálló adminisztratúra. Szintén ezen a napon Foktó község külső határához tartozó Kiskecskemégy, Körme és Máriaháza pusztákat csatolták Homokmégyhez. Ez a változás a hívek lelki ellátásában nem érintette Homokmégyet, hiszen az említett puszták már régtől fogva filiái voltak. Kiscsertő szállás 1919-ben az öregcsertői adminisztratúra filiája lett, de politikailag csak 1922. június 1-én csatolták át. Említésre méltó a község népviselete, amelyek az itt élő asszonyok kezűgyességéről és ízléséről tesznek tanúbizonyságot. Egykori földesura és patrónusa a kalocsai érsek. Lakosságának nyelve magyar, vallása katolikus.

Filiák: Halom, Kiskecskemégy, Körme, Mácsa, Máriaháza.

Kalocsa-Belváros	1726–1992	2,93 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1735–1832	0,06
2. Általános iratok	1726–1945	1,17
3. Jelentések, kimutatások	1770–1936	0,15
4. Számadások, költségvetések	1818–1938	0,28
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,87
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,40

Ősi plébánia, érseki székhely. A hívek lelki gondozását a 17. században ideiglenesen, azután 1691-től rendszeresen a kecskeméti ferencesek látták el. Plébániáját 1702-ben szervezik újjá. Anyakönyvei 1700-tól vannak, de csak 1720-tól rendszeresek a bejegyzések. A törökök elvonultával az egykori érseki vár helyén csak üszkös romokat találnak. 1691–1732 között az érseki kastélyt a régi romok felhasználásával újra felépítik. Az első épület egyemeletes lett, a keleti szárnyon gazdasági épületekkel, majd az épületeket várfallal és tornyos bástyákkal látták el. Ez az erősítés azonban nem állhattott sokáig. A folyamatos átépítések és bővítések ellenére a 18. század második felére szűknek bizonyult. A bécsi udvar nézete szintén az volt, hogy a püspökök rangjuknak és koruknak megfelelő palotában éljenek. Ezért 1775 májusában Batthyány érsek elren-

delte az erődítés lebontását és megkezdődött a mai, barokk palota építése, amelynek munkálatai évtizedekig elhúzódtak. A palota végleges alakját valamikor a 19. század első éveiben nyerte el.

A székesegyház alapkövét ünnepélyesen Patachich Gábor érsek tette le 1735. június 2-án. Az istentiszteletek már 1738. augusztus 14-én elkezdődtek, de az építkezés egészen 1760-ig elhúzódtott. A templomot 1816. augusztus 15-én Klobusiczky Péter szatmári püspök szentelte fel, Nagyboldogasszony tiszteletére. 1910–1911 között Városey Gyula idejében felújították, bővítették. A török kort viszonylagos épségben átvészelve, a város egyetlen középkori eredetű gótikus épületét, a régi plébánia templomot Haynald Lajos érsek lebontatja és helyébe papnővöldét építtet. Ettől kezdve a székesegyház egyben plébániatemplom is. A plébánia területén több kápolna is van: az érseki kórházban, az érseki kastélyban, a nagyszemináriumban, a deficienciában, a börtönben, a kisszemináriumban és az olvasógyárban. A város egykori földesura és patrónusa a kalocsai érsek. A lakosság nyelve magyar, vallása katolikus. A plébánia először a felső- és alsó szállások, majd a külvárosi részek önállósodása során minden filiáját elvesztette.

Kalocsa-Rokkanttelep	1911–1957	0,32 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1911–1945	0,30
3. 1945 utáni iratok	1946–1957	0,02

Egyházköztség nélküli iratsorozat. A kertes lakóháztelepet hadirokkantak és hadigondozottak (özvegyek és árvák) részére az első világháború alatt az érsekség és az állam közösen alapította és építette ki. Az önálló alapítvánnyal bíró telep irányítását egy felügyelőbizottság, a mindennapi ügyek intézését telepigazgató végezte. Mint filia a kalocsai Szt. Imre plébánia területéhez tartozott, így külön anyakönyvezést nem vezettek. Tervbe vették egy külön kápolna felépítését, de az istentiszteletek végül a helyi iskolaépületben kialakított kápolnában folytak. Az alapítványt és ezzel párhuzamosan a telep önállóságát 1949-ben megszüntették, ekkor vált Kalocsa város szerves részévé, annak egyik külvárosává.

Kalocsa-Szt. Imre	1921–1992	0,89 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1921–1945	0,44
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,45

Kalocsa megnövekedett lakosságának jobb lelki ellátása érdekében 1921-ben adminisztratívát szerveznek a külvárosban, Jézus Szent Szíve tiszteletére. Az anyakönyveket 1922-től vezetik. A templomot Zichy Gyula érsek idején román stílusban kezdik építeni és 1933. szeptember 8-án szentelik. 1935-ben plébániai rangra emelik, ekkor titulusát Szent Imre hercegre változtatják. Az istentisztelet 1922-től folyamatos, de 1933-ig az iskola épületében történik. Kápolnái vannak a temetőben, az iskolanővérek Szent Szív Otthonában és a rokkanttelepi iskolában. A temetőkápolna már a 19. században állt, a Szenvedő Megváltó emlékére. A Szent Szív Otthont az iskolanővérek épít-

tették 1890-ben idős, beteg rendtársaik számára. A plébániának nincs patrónusa. A plébániát Külváros vagy Eperföld néven is nevezték, ez sokszor az iratok felzetére is rákerült. Lakosságának nyelve magyar, vallása katolikus.

Filiák: Banyasziget, Berke, Nána, Papszállás, Rokkantelep, Vörösszállás.

Kalocsa-Szt. Péter	1938–1992	0,40 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1938–1945	0,02
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,38

Kalocsa külvárosi része tovább növekedett, ezért 1938-ban a Szent Imre plébánia területét megosztották és Szent Péter tiszteletére egy új lelkésziséget szerveztek, amit 1947-ben önálló adminisztratúrává alakítanak. Istentisztelet az iskola kápolnájában folyik, templomot csak később építenek. Anyakönyveit 1939-től vezetik. Sajnos plébániai rangra elemésének pontos ideje tisztázatlan, de 1975-ben már biztosan az. Egyetlen filiáján egy 1885-ben épült kápolna található Rózsafüzér Királynéja tiszteletére. A városrész köznapi elnevezése Szőlők vagy Szőlőhegy, amit több esetben az iratok felzetére is rávezettek. A lakosság nyelve magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Negyvenszállás.

Kalocsa-Szt. István	1948–1992	0,22 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	–	–
3. 1945 utáni iratok	1948–1992	0,22

A templom a jezsuita atyáké, 1860-ban épült Szent István király tiszteletére szentelve. A rendet Kunszt József érsek hívta Kalocsára, a várost elhagyó piarista atyák helyébe. Feladatuk az egyházi középiskolák ellátása és a papnevelés volt. A kisegítő lelkészséget (*capellania succursalis*) a belváros területén 1948-ban szervezték, minden területi és plébániai jog nélkül. A lelkészség szervezését a jezsuita atyák kezdeményezték, félve az államosítástól és a rend feloszlásától.

Kalocsa-Szt. József	1949–1991	0,16 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	–	–
3. 1945 utáni iratok	1949–1991	0,16

A zárdatemplom a kalocsai iskolanővérek részére épült 1860-ban, Szent József tiszteletére. A nővéreket szintén Kunszt József érsek hívta Kalocsára, célja a leányifjúság nevelésének előmozdítása volt. A nővérek 1949-ben követték a jezsuita páterek példáját és ők is kisegítő lelkészség szervezését kérték az érseki hatóságtól, hasonló okokra hivatkozva. Ez a lelkészség szintén a belvárosi plébánia területéhez tartozott.

Kalocsa-Vegyes	1921–1992	0,44 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1921–1945	0,14
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,30

Egyházközség nélküli iratsorozat. 1921 előtt az érseki hivatalban minden iratot, amely a város egészét érintette, a kalocsai plébánia irataihoz tették. Ám a 20. század folyamán sorra jöttek létre az új plébániák és lelkészségek, így azokat az ügyeket, melyek továbbra is az egész várost érintették, már nem tudták hová sorolni. Az érseki hivatal a problémát úgy oldotta meg, hogy létrehozott egy új címszót. Ezután itt kapott helyet például a temető, a papi sírok, a plébániahatárok módosítása, vagy a városrendezések iratai.

Miske	1728–1992	1,34 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1731–1908	0,10
2. Általános iratok	1728–1945	0,44
3. Jelentések, kimutatások	1802–1942	0,08
4. Számadások, költségvetések	1821–1944	0,18
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,15
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,39

1690-ben elhagyott, lakatlan hely. A szatmári békekötés után gróf Csáky Imre kalocsai érsek újra telepítette, az alapító levél 1719-ben kelt. Lakosai jórészt magyarok, de néhány felvidéki szlovák család is élt közöttük. Ősi plébánia, újjászervezve 1726-ban, azelőtt a fajszi plébániához tartozott. Anyakönyvei 1720-tól vannak meg. Az első, fatornyú templom 1725-ben épült, de Szent Mihály főangyal tiszteletére 1738-ban újat építettek. 1882-ben villámcsapás érte és leégett, de hamarosan helyreállították, majd 1941-ben újra restaurálták. A középkori templom romjai a mai temetőben található, a 18. században még kápolnaként használták. A suhogó dűlőt régebben töröktemetőnek nevezték, állítólag azokat a törököket temették el itt, akiket egy csata után a határban találtak. Említésre méltó még a hantoki dűlő elnevezés. Az egykori Hantok földvár helyére utal, ami a középkorban a környék egyházi nemeseinek volt a központja és ítélszéke. Istentisztelet a két filián az iskolaépületekben zajlik. Drágszél filia 1920 előtt Homokmégyhez tartozott. 1922. január 1-én önálló községgé alakult, de továbbra is filia maradt. A birtokszabályozás a kalocsai érseki uradalommal kötött egyezés szerint 1857-ben ment végbe. A helység földesura és az egyház patrónusa a kalocsai érsek volt. A lakosság nyelve magyar és szlovák, vallásuk katolikus.

Filiák: Drágszél, Kisdrágszél, Drágszélpuszta.

Nemesnádudvar	1738–1992	1,24 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1738–1908	0,11
2. Általános iratok	1738–1945	0,46

3. Jelentések, kimutatások	1760–1932	0,07
4. Számadások, költségvetések	1818–1943	0,24
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1944	0,12
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,24

Egykori neve Nádudvar. A falut a 18. század második harmadában német telepesek alapították. A régi Szent Anna kápolna helyett 1736-ban egy fatornyú templomot építettek. A plébániát 1738-ban szervezték meg, előtte Hajós filiája volt. Az anyakönyveket 1724 óta vezetik. Az első templom helyett 1807-ben újat építenek, melynek titulását Sárlos Boldogasszonyra változtatták. Külbogyiszló filiája 1939 előtt Dunsokhoz tartozott. Patrónusa a mindenkori kalocsai érsek volt. A lakosság nyelve német és részben magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Külbogyiszló, Szántópuszta.

Ordas	1946–1992	0,15 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	—	—
2. Polgári kori iratok	—	—
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,15

A lelkészséget 1945-ben szervezték, anyakönyveit 1946-tól vezetik. 1937 előtt Dunapatajhoz tartozott, majd 1937–1945 között Dunaszentbenedek filiája volt. Kápolnáját Szűz Mária tiszteletére emelték, de 1975-re titulusa Jézus Szent Szívére változott. A lakosság nyelve magyar, vallása katolikus.

Filiák: Imsós, Zádor.

Öregcsertő	1919–1992	0,43 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	—	—
2. Polgári kori iratok	1919–1945	0,19
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,24

Ősi plébánia, a falu egy részét a mai napig Szentegyházdombnak hívják. A helység a 18. században mint puszta Kalocsához, majd 1877-től már mint szállás Homokmégyhez tartozott. Várady L. Árpád érsek 1919-ben adminisztratúraként újjászervezi, majd néhány év múlva, 1927-ben gróf Zichy Gyula érsek plébániai rangra emelte. Anyakönyveit 1920-tól vezetik. A templomot még Császká György érsek építtette 1893-ban, Szent György vértanú tiszteletére. Ugyancsak ő építtette 1904-ben Kiscsertőn a kápolnát, Magyarok Nagyasszonya tiszteletére. A lelkészi szolgálatot 1919-ig részint a homokmégyi plébános, részint a kalocsai jézustársasági atyák látták el. A plébániának nincs patrónusa. A lakosság nyelve magyar, vallásuk katolikus.

Filiák: Gajárpusztá, Kiscsertő, Örjeg.

Sükösd	1736–1992	2,00 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1744–1842	0,12
2. Általános iratok	1736–1945	0,61
3. Jelentések, kimutatások	1769–1937	0,10
4. Számadások, költségvetések	1793–1943	0,47
5. Felmentések, anyakönyvi javítások	1867–1945	0,26
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,44

Ősi magyar település. A falu a 18. század elején katolikus délszlávokkal és az árvi- zektől menekülő, korábban a Duna partján élő magyarokkal alakult újjá. A plébániát 1711-ben alapították. Az első templomot 1723-ban Mindenszentek tiszteletére a feren- csek építették, majd a régi helyére 1821-ben újat építettek. A keresztek anyakönyve 1711-től, az egybekeltéké 1720-tól, a meghaltaké pedig 1778-tól létezik. A plébánia terü- letén található egy 1747-ben épült kápolna Szent Anna tiszteletére szentelve, valamint egy Nepomuki Szent János szobor. Besnyő és Csipcsa pusztákon a Duna mellett közép- kori romok találhatók. Patrónusa a kalocsai érsek volt. A lakosság nyelve magyar és délszláv, vallásuk katolikus.

Filiák: Ősükösd, Gemenc, Kékhegy, Korpád, Besnyő, Csipcsa.

Szakmár	1868–1992	0,84 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1868–1945	0,58
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,26

Ősi plébánia, 1868-ban újjászervezve, anyakönyveit 1868 decemberétől vezetik. Előtte Kalocsa felső szállásainak központja volt. A pusztán élő hívek lelki ellátása érde- kében Kollonitz László érsek idején, 1806 körül a középkori templom maradványait egy deszkaépítménnyel megtoldották, így alakítva ki az első kápolnát. A kápolnában vasár- és ünnepnapokon a kalocsai plébánia egyik káplánja misézett. A kápolnát már az 1820-as években életveszélyesnek találták, ezért 1831-ben egy új templomot építettek Szűz Mária látogatása, azaz Sárlos Boldogasszony tiszteletére. Ezt Haynald Lajos ér- sek 1877-ben oldalhajókkal bővítette és felújította, majd 1914-ben belülről is feldíszí- tették. Istentisztelet a csornai filia iskolaépületében is folyik. Egykori földesura és pat- rónusa a kalocsai érsek. Legtöbb filiáját 1922-ben, Keserűtelek önállóvá válásával vesztette el. A lakosság nyelve magyar, vallása katolikus.

Filiák: Benedekszállás, Csorna, Karácsonyi tanya, Karcag, Kisülés, Külső-Csorna (Csornapuszta), Malomér, Pécsiszállás.

Szeremle	1923–1992	0,61 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1923–1945	0,34
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,27

Ősi plébánia, 1423-ban már bizonyítottan létezett. Lisieuxi Szt. Teréz tiszteletére 1923-ban adminisztratúráként szervezik újjá, majd 1940-ben plébániai rangra emelik. Önállósága előtt Bátmonostor filiája volt. Az anyakönyveket már 1923-tól vezetik, de a templom csak 1938–39 között épül fel. Mivel egyetlen filiája közvetlen Baja alatt fekszik, így a bajai plébániai iratokban is szép számmal találhatunk rá vonatkozó iratokat. Patrónusa nincs, a lakosság nyelve magyar, vallásuk református és katolikus.

Filiák: Rétipusztá.

Uészód	1870–1992	0,83 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	1908	0,01
2. Polgári kori iratok	1870–1945	0,64
6. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,18

A plébániát 1870-ben szervezték, anyakönyveit szintén ettől az időtől vezetik. Azelőtt filiáival együtt Dunaszentbenedekhez tartozott. A templom Régiszi Szent Ferenc tiszteletére 1870-ben épült, 1940–41 között felújították. Egykori földesura és patrónusa a kalocsai főkáptalan. A lakosság nyelve magyar, vallásuk református és katolikus.

Filiák: Hanyik, Pálföld, Selyekmege, Szilágy, Tősemege, Túrmege, Újmajor.

Újtelek	1922–1992	0,50 ifm
1. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek	–	–
2. Polgári kori iratok	1922–1945	0,35
3. 1945 utáni iratok	1946–1992	0,15

Az adminisztratúrát 1922-ben szervezték, anyakönyveit szintén ettől kezdve vezetik. A 18. században Kalocsa egyik felső pusztája, majd 1868-tól Szakmár filiája volt. A templom 1941-ben a Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére épült. 1947-ben plébániai rangra emelik. Istentisztelet több filiai iskolában is folyik. A falu egykori neve Keserűtelek, de 1986-ban Résztelek filiával, amellyel az idők során egybeépült, egyesítik és nevét megváltoztatják. A plébániának nincs patrónusa. A lakosság nyelve magyar, vallása katolikus.

Filiák: Alsóerek, Andrászállás, Bolváriszállás, Felsőerek, Gombolyag, Kistény, Ludasszállás, Öregtény, Résztelek, Szalontaiszállás.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsienſis. Kalocsa, 1909.
 Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsienſis. Kalocsa, 1942.
 Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis. Kézirat, 1951.
 A Kalocsai Főegyházmege Schematismusa. Kalocsa, 1975.
 A Kalocsai Főegyházmege Névtára. Kalocsa, 1990.
 BARTH DÁNIEL: A kalocsai főlő esperesi kerület plébániái a 18. század közepén (In: Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1997). Kalocsa, 1998.

- BÁRTH JÁNOS: A kalocsai szállások településnéprajza (In: Kalocsai múzeumi dolgozatok). Kalocsa, 1975.
- BÁRTH JÁNOS: Népek, életformák, hagyományok a Kalocsai Sárközben (In: Kalocsai múzeumi kiskönyvtár). Kalocsa, 1988.
- BÁRTH JÁNOS: Homokmégy pusztai szendergése a XVIII-XIX. században (In: Homokmégy). Homokmégy, 1998.
- BOROVSKY SAMU (szerk.): Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I-II. (In: Magyarország vármegyéi és városai) H.n., é.n.
- DÓKA KLÁRA: – Kalocsai Főegyházmegye (In: Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa). Budapest, 1994.
- FEHÉR ZOLTÁN: Bátya életrajza. Bátya, 1996.
- LAKATOS ANDOR: A Kalocsai Főszékeskáptalan Levéltára (In: Kalocsai múzeumi értekezések). Kalocsa, 1998.
- SENETPÉTERY IMRE: A kronológia kézikönyve (In: Tudománytár). Budapest, 1985.
- VARGA LAJOS: Kalocsa és vidéke (In: Árpád könyvek). Kalocsa, 1927.

ATTILA SZABÓ

VICARAGES IN THE KALOCSAI SÁRKÖZ

The paper can be divided into two main sections. Following a short historical summary of the Sárköz, the first section presents a description of the various systems of administration and archive markups in use since 1733 by the Archbishop's Office of Kalocsa, which allow one to track the changes that took place in the course of formation of the Archbishop's Archive. Then follows an account of the methodology of document archiving. A detailed presentation of the various types of documentation found among the documents of the vicarages is then provided, which greatly affected the newly established design of arrangement. The second part of the study offers a description of the practical implementation of the methodology formulated theoretically. One can find here the repertory of the vicarage documentation of the Kalocsai Sárköz as it was laid out after medium-level arrangement. In addition, a short textual description of each vicarage is provided, with a listing of all major data pertaining to the congregation. The basic aim of the paper has been to promote further investigation primarily in the field of local settlement history and supply researchers with useful information concerning the vicarage documents deposited in the Archbishop's Archive of Kalocsa.

HETÉNY JÁNOS

GEISZBÜHL MÁTYÁS SOPRONKÖHIDAI BÖRTÖNLELKÉSZ FELJEGYZÉSEI

Geiszbühl Mátyás Hegyeshalomban született 1908. január 1-én. 1933-ban szentelték pappá Győrött, majd Mosonszentjánoson, Peresznyén, Mosonszolnokon és Ágfalván volt segédlelkész. A győri püspök és az igazságügyminiszter közös kinevezése révén 1938-tól 1953-ig a sopronkőhidai országos fegyintézet róm. kat. lelkésze lett. Mikor a kommunista kormányzat megszüntette ezt a státuszt, 1953-tól a szomszédos Fertőrákosra kapott plébánosi kinevezést. 1982-ben nyugdíjba vonult, de 1989. január 3-án bekövetkezett haláláig mégiscsak a falu lekipásztora maradt.

Nagyon kedves, melegszívű és igen szerény paptársat tisztelt benne az egész környék és őt egyszerűen csak „Matyi bácsinak”, sőt – faluja miatt tréfásan –, „rákosi Mátyásnak” is tituláltuk.

Ez a szelid emberke a rabok szívébe is beférkőzött. Visszaemlékezése szerint bemutató beszédét a Lukács-evangélium 4,18 versével kezdte, Jézus szavait használva: „Az Úr lelke van rajtam; azért kent föl engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, elküldött, hogy szabadulást hirdessek a foglyoknak és látást a vakoknak, hogy szabadon bocsássam a megtörteteket.” – Azután tovább fűzte: a legnagyobb fogság nem a fegyház, hanem a bűn, amellyel az ember, – Ti magatok –, saját magát dönti rabságba. A börtönlelkész küldetése és felhatalmazása az, hogy ez alól a lelki rabság alól hirdesse a szabadság lehetőségét és így bocsássa szabadon a töredelmes szívűeket.

Ahogy életrajzi adataiból kitűnik, Geiszbühl Mátyás a véres-könnyes 1944–45-ös években is a köhidai fegyintézet börtönlelkésze volt. Erről a szomorú és feszült időről rövid emlékiratot is készített. A tintával, nagy ívű lapokon készült 12 oldalas sajátkezű írás valamivel az események után keletkezett és jó ideig nem beszélt róla. Később megnyílt, és pl. a magyar rádióknak is adott interjút, mint az akkori eseményeknek szinte egyetlen tanúja. Egy alkalommal pedig középiskolás hittanosaimmel minket is fogadott és az ámuldozó fiatalok előtt tárta fel élményeit. 1984. őszén megengedte, hogy tanulmányozzam kéziratát, és a 40. évi gyászos évfordulóra emlékeztetve, az Új Ember katolikus hetilapban 4 részletben szemelvényesen idézzem. (1984. december 16., december 30., 1985. február 24., és március 10.). Zokon is vették bizonyos oldalról, pl. a Pataki István kommunista ifjúnak kivégzése előtti megtéréséről szóló Geiszbühl-tanúságot, próbálván magyarázni, hogy az a Pataki nem „az a” Pataki. Az Új Ember-nek azonban volt bátorsága, hogy kiírja: de bizony, ez éppen „az a” Pataki, akiről többek közt a Budapest-kőbányai Művelődési Központot is elnevezték! – Másrészt pedig látjuk majd, hogy a feljegyzés élményszerűen beszámolt Mindszenty József veszprémi püspök és papjai

nak ide hurcolásáról a nyilas hatalom által. Amikor az Új Ember ezt a részletet is leközlölte, boldogemlékű Belon Gellért püspökatyá e szavakkal üdvözölte az eseményt: „Gratulálok, elsőnek törted meg a Mindszentyről való hallgatás tabu-ját!”

A kéziratot ezek után természetesen visszaadtam Geiszbühl Mátyásnak. 1989. január 3-án bekövetkezett halála után felhívtam a hivatalból kiszálló kerületi esperes figyelmét, majd a plébános-utódét is a fontos dokumentumra, de egyikük sem találta a hagyatékban.

Mivel Matyi bácsi annak idején említette nekem, hogy emlékirata iránt Szita Szabolcs kandidátus, ama idők mozgalmainak egyik jeles kutatója is érdeklődött, telefonon és levélben megkérdeztem őt, tudna-e tájékoztatni a dokumentum sorsáról? Közölte, hogy a tervezett találkozója Geiszbühl Mátyással sajnos nem jött létre, de a keresett írás fénymásolatát a budapesti Magyar Auschwitz Alapítvány Holocaust Dokumentációs Központ intézeti papírján írt kísérőlevéllel megküldte! Szerinte az eredeti a Soproni Levéltárban fekszik. Felkeresve a levéltárt, közölték, hogy a náluk lévő SL 12. jelzésű mikrofilm őrzi ugyan a Geiszbühl-féle dokumentumot, de az eredeti kézirat náluk nincsen. (Emlékezetük szerint 1980-ban – vagyis még Geiszbühl életében! –, dr. Németh Alajos ny. plébános, soproni helytörténész adta be az iratot lefilmezésre.) Tanácsadóim véleménye szerint viszont a nekem megküldött fénymásolat erről a mikrofilmről aligha készülhetett, hanem csakis az eredetiről, amit azt magam is így vélem, hiszen jól emlékszem a kezemben volt eredetire!

Marad tehát a kérdés, hogy az eredeti kézirat hol van? Ismételten érdeklődtem felőle, de dr. Szita Szabolcs, az előbb említett Dokumentációs Központ tudományos vezetője legutóbb, 2001. január 8-án 26. sz. alatt kelt soraiban így tudósított: „Az év végi leltározás alkalmából ismét átnéztük gyűjteményünk azon részét, melyben a Geiszbühl-kézirat kópiája található. Sajnos, semmiféle kiegészítő adat nem került elő, ami a kópia eredetéhez vezetne.”

Az ügy állásáról tájékoztattam egyházi főhatóságomat. Dr. Pápai Lajos győri püspök válaszában kijelentette, hogy az eredeti kézirat kétség kívül a Győri Egyházmegyei Hatóság tulajdona, bárhol is lappangjon az.

Hetény János

Ezek után bemutatom az eredetiről készült fénymásolat hiteles szövegét. Az irat semmiféle címet nem visel. A szerző – érthető óvatossági okokból –, nincsen feltüntetve. Jól emlékezve azonban a tőle betekintésre annak idején kapott eredetire és ismerve néhai paptársunk kézírását, nem kétséges, hogy írója Geiszbühl Mátyás.

* * *

1944. októbert írunk. A szörnyű II. világháború tetőpontját érte, illetve sorsa már végleg eldőlt. A németek 5 év óta az egész világgal harcolnak. Sztálingrádnál eldőlt a háború, Hitler Napoleon sorsára jutott. A németek hanyatt-homlok vonultak vissza, nyomukban az orosz gőzhenger. Belefáradtak az esztelen küzdelembe, de még inkább azért, mert hiányzik a gépek háborújához nélkülözhetetlen olaj. Az oroszok áttörték a Kárpátok vonalát és Európa szíve felé törnek. A románok már kapituláltak, most ha-

zánk sorsa fog eldőlni. Nagy a menekülés, pánik mindenfelé. A németek elfoglalták országunkat, a nyilas kormány szolga módra az ő parancsukat hajtja végre. De már üritik fővárosunkat, Bpestet. A nyilas kormány Sopronba jön, itt az ország határvonalán továbbbi menekülésre készen. Szálasi, a „vezér” brennbergi bunkerjában várja be az ország sorsát, a minisztérium a soproni Löwér-szállóban tanácskozik.

A Kőhidai Fegyház életében is nagy változások történtek. Október 24-én 500 dologházast vittek el Németországba, hogy helyüket elfoglalhassa a Budapestről ide menekült hadbírótság, ill. a hadbírótság foglyai.

1944. okt. 24-ike a Fegyház történetében emlékezetes nap marad. Kőhida Magyarország egyetlen dologháza. Lakói $\frac{3}{4}$ részben dologházások, csak $\frac{1}{4}$ részben rabok és fegyencek. A dologházások visszaeső bűnözők, tehát tulajdonképpen otthonuk Kőhida. Van közöttük olyan, aki életének nagyobb részét itt tölti. Már gyermekkorában lépett a bűnözés útjára, s mivel visszafordulni erről az útról már nincs akaraterije, szükségszerűen itt köt ki. Igen soknak nincsen hozzátartozója, más otthona. Ha szabadul is, nemsokára újra visszajön. (Nem célom itt bővebben kifejteni, hogy a gyenge akaraterőn kívül milyen okai vannak még a visszaesésnek.) Van köztük igen sok okos, ügyes, kedves, jobb sorsra érdemes. Itt tanult mesterséget, itt érzi magát otthon. (Van, aki szabadulása előtt nem is tagadja, hogy nemsokára visszajön újra). Különleges élet alakul ki közöttük, amelynek megvan a maga romantikája.

1938 óta működöm közöttük. Némileg megismertem lélektanukat. Hivatásom, hogy segítsek rajtuk. Keressem a romok, a hamu alatt lappangó isteni szikrát, a lelket s igyekszem azt az istenhit erejével élesztgetni. Kemény és rögös út ez, csak sok idealizmussal és türelemmel lehet járni rajta. De Krisztus nem azért jött, hogy keresse, ami elveszett? „Amint az Atya küldött engem, én is úgy küldelek titeket...”

És most elviszik őket mind kivétel nélkül. Pánikhangulat uralkodott. Tudták, érezték, hogy a halálba viszik. Hová? Mauthausenbe vagy más haláltáborba, vagy ki a frontra aknaszedésre. Volt, aki elkeseredettségében összetörte cellájának berendezését, volt, aki azzal a reménnyel vigasztalta magát, hogy majd útközben megszökik. Könnyek között búcsúzott el egyik-másik tőlem. Hogyan vigasztaljam: imádkozom értetek... A katonákból álló, kísérő keretlegénység már sorakozott. Felállították őket is négyes sorban az udvaron. Kihirdették a parancsot, hogy aki szökni próbál, azt felszólítás nélkül lelövik. Azzal biztatták, hogy hadimunkára viszik őket, s aki rendesen viselkedik és dolgozik, az idő előtt szabadulhat. Gyalog vitték őket a soproni állomásra. Ott állottunk az utcán és utolsó „Isten veletek”-et intettünk. (Ma már tudjuk, hogy sejtelmünk valóra vált, 90 %-a a táborokban v. a fronton elpusztult. Csak 10 %-a került vissza, köztük kántorom is, aki azóta Sopronban telepedett le, megnősült, gyermekei vannak. Tisztességesen él és dolgozik. Fantasztikus dolgokat mesélt arról, hogy min mentek át. Ő is csak azért maradt meg, mert a hosszú fegyházi évek alatt megedződött.)

A nagy fegyházépület 2 szárnyát, az I. és II. osztályt kiürítették, a hadbírótság foglyai számára. Csak a III. és IV. osztályon maradtak még fegyencek és rabok, akik a Fegyintézet vezetősége alá tartoztak. A hadbírótsági foglyok a hadbírótság alá tartoztak. Meg is érkezett nemsokára a hadbírótság Dominits őrnagy parancsnoksága alatt. A hadbírótság tisztjeinek lakást kellett adni. Részint a tiszt lakon, részint az őri telepen kellett átadni nekik egy vagy több szobát. Nekem 4 kis szobám volt, kettőt Tóth százados családjának adtam át. 6 tagú család volt, a százados és felesége, feleségének öreg édesanyja és 3 gyermek. Vége volt otthonom rendjének, csendjének, nyugalmanak.

Nővéremnek még a konyhát is meg kellett osztania velük. Még éjjel is lárma sokszor a folyosón. A hadbíróság a telep iskolájának egyik termében működött. A telep szomszédságában, széttolható fallal elválasztva volt a Szent Család tiszteletére épült kápolna. Itt volt minden nap a szentmise. Áthalatszott a szomszédból a beszéd és az írógépek kattogása.

A hadbíróság foglyai megtöltötték az első és II. osztályt. Sok cellába 2 vagy több fogoly is jutott. A foglyok között sok nő is volt. Fiatalok, de idősebbek is. A legtöbb köztük csak letartóztatott, ítélet nélkül. Volt, aki csak félzsídó származása miatt volt itt. Volt, akit már elítéltek. Volt, akinek halálos ítéletét életfogytiglani ítéletre változtatták és azt töltötte. Ilyen volt pl. Nagy Elek alezredes. Ismert nevű foglyok: pl. Tőreki táblabíró, Jávor Pál színész, Cerkovitz testvérek. Közismertekké lettek, mert osztályirnoki beosztást nyertek, és a fegyház bizonyos területén szabadon járhattak, Almássy Pál mérnök és Révay Kálmán százados¹ és Markos György.

Egy külön kategória voltak a „védőrizeteselek”. Ezek a fegyház 50 személyes kórházában nyertek elhelyezést. Kórháztermekben közösen voltak. Egy-egy teremben 20-30-an. Ezek közé tartoztak a volt miniszterek, Kállay miniszterelnökkel, Kánya Kálmán külügyminiszterrel. Ott volt köztük pl. Titkos Ilona színésznő, Erődy, Harrach professorok, Vörös tábornok, az idős szakállas Eszterházi Móric volt miniszterelnök, Ruff Andor, a „Moson vármegye” főszerkesztője és mások. Itt a kórházban nagyobb szabadságot élveztek, csomagot korlátlanul kaphattak.

Hozzám tulajdonképpen csak a fegyház elítéltei, a rabok és fegyencek tartoztak. A hadbíróság parancsnoka azonban megkért minket Bárdossy Jenő ev. lelkész kollégával együtt, hogy törődjünk az ő foglyaikkal is. Szívesen vállaltuk a megbízást. Szívesen segítettünk ott, ahol lehetett. Erre most bőven volt alkalmunk, csak győzzük a munkát.

A hadbíróság foglyait nem fegyőreink, hanem a hadbíróság katonái őrizték, parancsnokuk egy Friss nevű főtörzsőrmester/hadnagy volt, élelmezőtiszt a nálam lakó Tóth százados.

Végiglátogattuk a cellákat. Közben néhányat kiengedtek, de mindig hoztak újakat is vegyesen: egyszerű falusi embereket, de intelligens embereket is. A fent nevezett osztályirnokok, akikkel szoros kapcsolatot igyekeztem tartani, mindig informáltak, amikor újabb csoport érkezett. Ezeket felkerestem. A legtöbb kétségbe volt esve, a fegyházi levegő szokatlan volt számukra. Becsületes emberek voltak, a legtöbb még kívülről sem látott azelőtt fegyházat. Igyekeztünk megnyugtatni és biztatni és lelket önteni beléjük, ami nem volt könnyű dolog. Ott lebegett fejük felett éles kardként az ijesztő kérdés: mi lesz velük, hisz máris azt beszélük, hogy az oroszok elől menekülő hadbíróság magával hurcolja őket nyugat felé. Másrészt biztató volt az ígéret, hogy az oroszok nemsokára itt lesznek és kiszabadítják őket. De nemcsak megnyugtattuk, hanem segítettünk is, ahol lehetett, könyveket vittünk olvasásra, a szükség szerint hozzátartozóikat értesítettük.²

Nagy megkönnyebbülés volt számukra, hogy vasárnap részt vehettek a szentmisén, ill. az istentiszteleten, a katolikusok a fegyintézet nagy, körös-körül karzattal ellátott

1 Rajk László is! Markos György Vándorló fegyház írója

2 Révay Kálmán kitűnő karikatúra rajzoló volt. Most is megvan még az a karikatúra kép, amelyet rólam készített, amint hónom alatt könyvekkel lépek be a cellába. A kép ezt a felírást viseli: „Aki a sitiben a szellemi táplálékot nyújtja.”

kat. templomban, az ev. és ref. vallásúak az ev. imateremben. A fegyintézeti rabokkal nem engedték együtt a templomban (együtt el sem fértek volna), azért külön szentmisét kellett számukra tartani. Meggyötört szívükből megható hangon szállott ég felé az ima a Boldogasszony Anyánk, a magyar Himnusz dallama. „Magyarországról, édes hazánkról, ne feledkezzél meg szegény magyarokról!” Minthogy a kinti kápolnában a telep lakói részére is kellett misét mondani, 3 mise mondására akkor még nem volt engedély, Apor püspök Ur Baltávári Gyulát, soproni hitoktatót rendelte kisegítőnek. Fegyházi kocsin jött vasárnap a kisegítő, misézett és prédikált, én mise alatt gyóntattam. A gyóntatást sem győztem egyedül, tömegesen jöttek, sokszor könnyek között térdeltek a gyóntatószékbe olyanok is, akik hosszú évek óta már nem gyóntak. (Most is megvan az a stóla, amelyet Eszterházi Móríc küldött szabadulása után, rajta ezzel a felírással: „A Kőhidai fegyházban végzett szentgyónásom emlékére.”)

A telep iskolájának egyik termében állandóan tárgyalt a hadbíróság és hozta az ítéleteket. Amikor súlyos, esetleg halálos ítélet várható volt, szorongó hangulat uralkodott, suttogva beszéltek egymás között az esetet, a házimunkások vagy mások (a legtöbbnek tudomása volt róla) megkértek: „Atya, imádkozzék velünk, hogy az ítélet ne halálos legyen”. Aránylag nem sok halálos ítéletet hoztak, s ha hoztak, igyekeztek életfogytiglanra változtatni. Az életfogytiglani ítélet megkönnyebbülést hozott az elítéltek és az egész közösségre. (A közös sors és szenvedés közösségi együttérzést szült.) Mindenki tudta, hogy az „életfogyti” legfeljebb egy-két hónapig tarthat.

A Karácsony előtti napokban végigfutott a félelmetes hír, hogy kivégzések lesznek. Egyesek már az időpontot is tudták: vasárnap, dec. 24-én. Szép karácsony! Hová lett a szeretet és a béke ünnepe? Háború volt, szörnyű háború, halálhörgéstől, jajkiáltásoktól volt hangos a világ. Jánosi hadbíró értesített, hogy vasárnap reggel 8 óra körül 3 halálra ítéltet ki fognak végezni, köztük az egyik Pataki István nevű kat. vallású; készítsem elő, 2 órát adnak az előkészületre. A fegyház történetében kivégzések még nem voltak. Ha hivatásomhoz kivégzendők előkészítése is tartozott volna, valószínűleg nem vállalkoztam volna erre a hivatásra. Lelkileg nem voltam erre felkészülve. Ha lehet, hívjanak Sopronból katonalelkészt erre a célra – volt a kérésem. Nem hívtak, így hát vállalkozni kellett rá.

Korán reggel 6 órakor felkerestem Pataki Istvánt a siralomházban. Az első osztályon, a földszinten, az udvar felé néző egyik cellában volt. Ágyán a szalmazsákon ült magába roskadtan, sápadtan, egy szinte gyermekarcú vékony 20 év körüli fiatalember.³ Odaültem melléje a szalmazsákra. Megfogtam kezét, ő is szinte görcsösen megfogta enyémet. Azzal kezdtem a beszédet, hogy most sok magyar fiú vérzik a fronton, távol a hazájától és feláldozza fiatal életét és azt sem tudja, hogy kiért és miért. Idegen érdekért. Maga is fel fogja áldozni életét, áldozza fel az Úristennek, szegény hazánkért. Sokat szenvedő, pusztuló hazánkért és népünkért. Ajánlja fel egy szebb jövőért! A történelem is tanúskodik arról, hogy sokszor csak életáldozatok árán születhetik meg a szebb jövő.

A Szentírás is azt mondja, hogy „a búzamagnak is először a földbe kell esnie, ott el kell rothadnia, csak úgy kel ki belőle az új élet”. Kérdezem, hogy hogyan is áll az Isten-nel, hisz-e benne? „Gyermeckoromban vallásos voltam – mondja – gyóntam és áldoztam is. De aztán – ahogy szokott lenni – nem törődtem a vallással. Amióta itt vagyok a

3 Csepeli vasgyári munkás volt, a front mögött hidat robbantott.

börtön magányában többször gondoltam már arra, hogy milyen jó is volna, ha hinni tudnék és imádkozni”. Aztán biztattam, hogy mondja el életének történetét kora gyermekkorától. Meghallgatom. Meg fog könnyebbülni. Akadozva kezdte, de egyre több bizalommal folytatta. „Mindig fájtak a nagy társadalmi ellentétek, amelyek nálunk vannak, a sok igazságtalanság; társaimmal, barátaimmal sokszor beszélünk erről is és meg voltunk győződve, hogy el kell jönnie a nagyobb igazságnak, de ezért tenni is kell valamit”. Aztán én beszéltem megint arról, hogy az igazság keresése Istennek tetsző dolog, hisz Isten maga az Igazság, de nemcsak végtelen Igazság, hanem végtelen Szeretet is. Higgyen abban, hogy Isten magát is szereti, hisz éppen azokat szereti, akik keresik az igazságot. Végtelen szeretetében emberré lett értünk és meghalt a kereszfán. Az igazságért halt meg. Maga is Krisztushoz lesz hasonlónvá, az igazságért hal meg. De Krisztus Isten is volt, mi meg csak gyenge emberek vagyunk. Kr. mint ember szenvedett és halt meg, hogy a bűn által megbántott igazságos Istent kiengesztelje és nekünk bocsánatot nyerjen. Minden igazságkeresése mellett vallja csak be, hogy bűneivel... maga is megbántotta a szerető Istent, de a bánat által és a feloldozás által most bocsánatot nyer. Újra egészen tisztán áll Isten színe előtt, s a mennyei Atya szívére szorítja most mint szerető gyermekét... és befogadja országába. Jutalmában részesíti azokat, akik őt szeretik. Aztán megáldoztattam: Isten betér a megtisztult szívébe, végtelen szeretetében, most még csak titokzatosan a Kenyér színe alatt odaadja magát. Adja át maga is egészen magát neki, egyesüljön Vele, és haljon meg Vele, hogy megdicsőüljön Vele. Ne féljen azoktól, akik a testet megölik, de a lelket meg nem ölik. Lelke Istené lesz, azért úgy haljon meg, mint Kr. a kereszfán, az ő szavaival: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!”

Közben kopogtattak az ajtón. Jöttek érte. Két szuronyos katona. Felugrott ágyáról, azután megölelt. „Köszönöm Tisztelendő Atyám, hogy eljött – mondotta – nagy szíveséget tett nekem.” „Most már nem félek.” – Útközben meg azt mondtam neki, hogy most misémet érte fogom felajánlani, az Úristennél találkozunk. Bátran ment mellettem, mintha nem is a halálba menne. Bátran is halt meg. Be akarták kötni szemét, de nem engedte. Felfelé nézett, amikor eldőrdült a négy katona puskája. (Egy pillanatnyi csendes imát kértem, majd az orvos lépett hozzá, megvizsgálta s jelentette, hogy a halál beállt.)

Mentem misézni, mise előtt a hívek előtt bejelentettem, hogy a szentmisét ajánljuk fel most kivégzett testvéreinkért, s láttam, sok ember szemében könny csillogott.

Félve mentem a siralomházba, de a megható élmény volt részem, mélyen belevésődött lelkembe, emléke életem végéig el fog kísérni.

A második Odeskalchi herceg kivégzése volt, amelynél asszisztáltam. 40 év körüli életerős ember. Repülőgéppel akart átszökni az angolokhoz, de kényszerleszállást hajtott végre és a németek kezébe került, akik azzal a paranccsal adták át a hadbírósnak, hogy ki kell végezni. Előkészítéséhez csak egy fél órát adtak. A félórából is egy időt levélírássra fordított, amelyet feleségének (a harmadiknak) kellett eljuttatnom. Életében talán sohasem gondolt még a halálra, váratlanul jött. Csak a hit adhat erőt és vigaszt a halálban. A hit azonban Isten ajándéka, amelyet tékozló élettel könnyen el lehet veszíteni. Nem sokat beszélt, a halálfélelem némává tette. Akasztották. Ez még csúnyább halál. – Még 2 kat. vallású halálraítélt kivégzésénél kellett volna részt venni, de őket azon idő alatt végezték ki, amikor senki sem léphetett be a fegyházba. Warwasovszky, a fegyintézet orvosa ragályos betegség gyanúja miatt néhány napra zárlatot

rendelt el. Németh és Stelczer, 2 győri diák volt a halálraítélt, akiket röpirat terjesztése miatt hoztak ide. Jambrich Oszkár cisztercita-rendi pap, a cisztercita-rend egyik gazdaságának intézője, aki szintén a hadbírótság foglya volt, kapott engedélyt, hogy meglátogassa és előkészítse őket kivégzésük előtt.

Dec. 21-én késő este, amikor már ágyban voltam, bekopogtat hozzám Németh Gyula őrparancsnok. „Tisztelendő Úr – képzelje – most meg idehozták hozzánk a veszprémi püspököt 27 papjával. Autóbuszon hozták őket 2 csendőr kíséretében. De mivel nem volt szabályos beutaló iratuk, Straner igazgató Úr nem fogadta be őket a fegyházba. Ideiglenesen a kinti iskola másik termét ürítettük ki, szalmazsákokat helyeztünk be és egyelőre ott szállásoltuk el őket. Reggel látogassa meg őket!” A helyzet egyre cifrább lesz. Mi lesz itt még?

A veszprémi papok névsora:

1. Mindszenti József megyéspüspök
2. Dr. Medgyesi-Schwartz Róbert kanonok
3. Dr. Kógl Lénárt urad. számvevő
4. Szabadhegyi Szabolcs szertartó
5. Dr. Langmár Lipót kanonok
6. Dr. Solymár István lelkiigazgató
7. Dr. Lékai László szertartó
8. Mészáros Tibor levéltáros
9. Dr. Rosta Ferenc tanár
10. (Dr. Máhig János hittanár – későbbi betoldás a Szent Anna évkönyv szerint)

Teológusok:

11. Dr. Varga Péter Pál,
12. Szekeres Imre
13. Venczel Ferenc,
14. Vörös István
15. Homor József,
16. Schusztér Lajos
17. Litkai (későbbi betoldás szerint: Lipthay) László,
18. Boros Károly
19. Bódi György,
20. Harangozó János
21. Kovács József,
22. Párkányi József
23. Péterfai Lajos,
24. Szöllősy Ferenc
25. Tamás László,
26. Zalai Ferenc
27. Vörös József

Másnap reggel siettem megnézni őket. A püspök úr már fenn volt, éppen a lavór vizét öntötte ki az iskola udvarán. Bemutakoztam. Bevezetett a terembe, ahol Schwartz irodaigazgató, pápai kamarás volt még fenn (éppen öltözködött), a többiek még aludtak vagy szalmazsákon heverték. Voltak köztük kanonokok, pl. Langmár Lipót, teológiai ta-

nárok: Varga Péter Pál szemináriumi vicerektor, aulista papok és kispapok. Megígértem, hogy amit érdekükben tehetek, meg fogom tenni. De ki gondoskodik róluk, ha ez az ideiglenes állapot napokig is el fog tartani? A feyház nem gondoskodott, nem tartoztak oda. Egyelőre volt még hazai. Nővérem egy fazék meleg levest főzött, a Fejházi élclmező Dénes Gyula barátom, néhány oldal szalonnát és kenyeret adott részükre (Nem hivatalosan). Hogyan kerültek ide? Miért tartóztatták le még a gyermekképi kispapokat is? A püspök Úrra még régóta haragudtak a nyilasok, mert ellenezte a város ill. egész Dunántúl lakóinak nyugatra való telepítésének a tervét. Mikor a püspöki palotának egy részét lefoglalták a maguk részére, a püspöki titkár valami regim- vagy személyisértő kijelentést tett, ami miatt letartóztatták. Amikor a püspök titkáranak letartóztatása ellen tiltakozott, őt is letartóztatták. A letartóztatás hírére a közelben levő papság odasereglett, amire őket is sorra letartóztatták.

Most hát itt vannak. Mi lesz? Az iskolaterem melletti kápolnában a papok sorban miséztek. A kispapok asszisztáltak, harmóniumoztak és énekeltek. A hír, hogy ide hozták veszprémi püspököt papjaival, csakhamar elterjedt a Fejházban is, de a feyházon kívül és a telepen, de csakhamar Sopronban is. Futárral értesítettem Papp Kálmán, városplébánost, pápai prelátust, aki még aznap Balogh Jenő kórházgondnok kíséretében gyalog jött ki. Másnap már jöttek a hívek tömegesen a kápolnába, hogy részt vegyenek a püspök Úr miséjén, a legtöbb kezében élelem: kenyér, tej, zsir, sőt meleg ételt is hoztak a sekrestyébe. Ez kellemetlen volt a hadbírósnak, tüntetésnek vették a regim ellen. Engem vontak felelősségre érte.

Dominitz őrnagy, a hadbírósnak vezetője hívatott és szemrehányólag mondotta: „Maguk itt tüntetést rendeznek?” „Nem tüntetés ez — válaszoltam —, hanem a kat. hívek ragaszkodása és részvétnyilvánítása főpásztorukkal szemben.” „No, majd gondoskodom, hogy mégiscsak bekerüljenek a feyházba.”

És gondoskodott. A feyház udvarán kiürítettek egy piszkos kosárfonó termet, szalmaszakokat helyeztek el benne, s ott helyezték el őket. Vasárnap, dec. 24-én (az egyik őri lak ablakából a rádióból éppen kihallatszott a déli harangszó), amikor átkísértük őket a telep iskolaépületéből az országúton át a feyházba. Elöl mentünk hárman? közepén a püspök Úr, jobbról tőle Jánossy hadbíró százados és balról én, a többiek mögöttük a két csendőr kíséretében. Az őri lak udvarán és az ablakok mögött a kíváncsiak, de méginkább az együttérzők tekintete. Amikor átléptük a feyház küszöbét, a Püspök Úr megállt, Jánossy százados felé fordult és azt mondotta: „Tiltakozom az ilyen internálás ellen.”

A kosárfonó teremben hosszában a fal mellett szalmaszakok, a sarokban egy vaságy spanyolfaltól körülvéve a püspök úr részére. Egy feyhőrnk rendezkedett ott még. A püspök úr odaszólt neki: „Felügyelő Úr, arra kérem, hogy vigye ki azt az ágyat, és nem hozzon egy ilyen szalmaszakot!”

A szentestét már a feyházban töltötték. Emlékezetes marad ez a szenteste. Világszerte emlékezetes marad 1944 szentestéje. Karácsony a szeretetnek, a lelkek békéjének és örömének utólérhetetlen szép ünnepe. Az otthonokban felcsendül a „Mennyből az angyal...”, a „Stille Nacht, heilige Nacht” dallama. Meleg érzés önti el a leghidegebb szíveket is, imádság tódul annak ajkára is, aki régen elfelejtett imádkozni. Annak szívéből, aki távol van az otthontól, ezen az estén különös fájdalommal tör fel az otthon utáni vágy. De a szörnyű háború hány millió embert tett otthontalanná? Hány otthon fekszik romokban, hány család szakadt szét? Jajszó és halálhörgés hallatszik nemcsak a

frontokról, hanem a bombázásoktól sújtott városokból is. Sopron dec. 6-án érezte először a bombázás szörnyűségét. Addig nem vették egészen komolyan a veszélyt jelző szirénázást, de azután már mindenki kifutott, menekült, amikor az ellenséges repülők közeledését jelezték. Pedig gyakran, majdnem minden nap, jelezték.

Nemcsak az állomások környékén, hanem a Várkerületen is házak romokban, az utcán halottak, törmelék... a pusztulás szörnyősége mindenfelé. A légnymástól még a Fegyház templomának ablakai is betörték.

Ez a karácsony nem a békének, hanem a háborúnak a karácsonya. A lét és a nem-lét, az életnek vagy a halálnak kérdése lebegett Damokles-kardként az emberek feje felett. A sötét és vigasztalan bizonytalanságba világított bele a betlehemi csillag ezen a karácsonyon. Itt csak a hitnek, a természetfeletti életnek a fénye adhat erőt és vigaszt. De talán sohasem éreztük magunkat Betlehem misztériumához olyan közel, mint ezen a karácsonyon.

Kora délután a fegyrintézeti Elöljáróság, az Igazgatónak és a tisztviselők jelenlétében a fegyencek és rabok részére rendeztük meg a szokásos hivatalos Karácsonyi estét. A karácsony a fegyházban mindig különös élményt jelentett. A legeldurvultabb rabok szeméből a meghatottság érzése ragyogott. Talán gyermekkori emlékek, talán az elveszett otthon utáni vágy tört fel ilyenkor elemi erővel a lelkük mélyéből. A „Mennyből az angyal...” éneke szinte szívből jött, olyanok ajkáról is, akik egyébként csak káromkodni szoktak.

A Telep asszonyai süteményt hordtak össze. Trenka András barátommal (igazgatóhelyettes) csomagokkal és karácsonyfákkal felszerelve bekopogtattunk azokhoz is, akik számára nem rendeztek ilyen „hivatalos karácsony”-estet. Bekopogtattunk először abba a piszkos kosárfonó terembe, amelyben a veszprémi püspök 27 papjával raboskodott. És karácsony estét rögtönöztünk, amelyet mindannyian emlékezetben tartunk, akik ott voltak. Rozoga asztalon elhelyeztük a karácsonyfát és az ajándékokat. A kispapok feldíszítették, meggyújtottuk rajta a néhány gyertyaszálát. Felhangzott a „Mennyből az angyal” éneke, majd a püspök Úr imát intonált: egy tized a rózsafüzérből, „akit te, Szent Szűz a világra szültél”, majd a püspök Úr szólalt meg, és beszélt hozzánk a mai karácsonyunk jelentőségéről: arról beszélt: hogy meg kell köszönnünk, hogy az Úr Isten megengedte nekünk ezt a karácsonyt. Nem volt még karácsonyunk, amely ennyire hasonlított volna az Úr Jézus karácsonyához. Párhuzamot vont Jézus karácsonya és a mi mai karácsonyunk között: „A Megváltó rongyos istállóban született... Itt is minden olyan rongyos... övéi be nem fogadták... minket sem akartak befogadni, még a fegyházba sem... azért jött, hogy hirdesse a szegényeknek az evangéliumot... szabadulást a raboknak, békét a jóakaratú embereknek...” Szem nem maradt szárazon. A gyermekarcú kispapok szemében öröm és büszkeség csillogott, hogy Főpásztorukkal együtt szenvedhetnek, hogy felajánlhatják szenvedésüket a békéért és országunk szebb jövőjéért.

A rabkosztot nemigen bírták. Megengedték, hogy élelmet bevigyek. A Telep és Sopronpuszta asszonyai zsírt, lisztet, tejet hoztak, sőt a szomszédos Fertőrákos plébánosa, Rohrer István egy hordócska bort is. Nővérem egyszerű étkeket főzött belőle, s így nem kellett senkinek sem éheznie. Püspök Úr jól bírta a fegyház levegőjét (volt már régebben egyszer fegyházban). A kispapok miatt aggódott. Egyelőre még mosolygós arccal viselték sorsukat, de meddig fogják bírni? Naponta érkeztek az oroszok közeledésének hírei, de egyre inkább azt is beszélték, hogy az oroszok elől a nyilasok nyugatra

hurcolják őket. Ettől félt nagyon a püspök Úr is. Hogyan lehetne innen addig szabadulni? A veszprémi Káptalan hiába próbált volna kiszabadulásuk érdekében lépéseket tenni. A nyilaskormány akkor már Sopronba tette át székhelyét. Budinszki igazságügy miniszter itt lakott Köhidán Straner fegyházigazgató lakásában. Egy ízben előterjesztettem püspök Úrnak azt az elgondolásomat, hogy az Miniszternél személyesen fogok interveniálni érdekükben. Püspök Úrnak tetszett tervem, hiszen az egyetlen adott lehetőség volt, amely némi reménységgel biztatott minket. Megkértem Straner fegyint. igazgatót, hogy kérjen a minisztertől számomra kihallgatást. Úgy emlékszem, hogy ez karácsony másnapján volt. A miniszter késő este hívatott. Előadtam, hogy milyen lehetetlen és méltatlan eset, hogy egy püspököt, aki magyar közjogi méltóság is, ilyen elbánásban részesítenek. Az egész környék fel van háborodva, ez nem lehet a kormánynak sem érdeke. A miniszter jóakarataról biztosított s hangsúlyozta, hogy neki is milyen kellemetlen ez az eset... de a saját hatáskörében nem mert döntení ebben az ügyben. Rövid gondolkodás után kijelentette, hogy holnap Sopronban minisztertanács lesz, a minisztertanács elé fogja vinni az ügyet. „Holnap este majd újból hivatom, és megmondom, hogy mit döntöttek” – mondotta. Még aznap este beküldte Jánosy hadbíró százados a Püspök Úrhoz, hogy jóakarataról és segíteni készségéről biztosítsa.

Másnap este hívatott és közölte, hogy annyit sikerült elérni, hogy Sopronba házi őrizetbe vihetjük. Megbízott, hogy a soproni városplébánossal lépjek érintkezésbe, hogy jelöljön ki valamelyik soproni zárdában háziőrizetre alkalmas helyet. Nagy volt az öröm, ennél többet nem is remélhattunk! Másnap már jelenthettem a miniszter Úrnak, hogy a soproni Isteni Megváltó Leányainak rendházában van erre alkalmas hely. (Papp Kálmán városplébános telefonon a Rendház főnöknőjével jelenlétemben rövidesen elintézte) Egy autóbust adtak sofőrrel és megbíztak, hogy azon kísérjem el őket a háziőrizet helyére. Ez, ha jól emlékszem dec. 28-án v. 29-én volt. A Püspök Úr a 27 rabtársával együtt 2 két csendőr kíséretében felszabadultan és örömmel háziőrizetbe vonult, ahol már otthon érezhették magukat. Többször felkerestem őket ott is, kár, hogy már nincs meg az a levél, amit onnan febr. 24-ére „Mátyás”, napra írtak az összesek aláírásával, és újra hálálkodtak az érdekükben tett lépéseimért. Én csak azt válaszolhattam: kötelességem volt, az Isteni Gondviselésnek legyen érte hála, hogy erre lehetőség nyílt. Ott maradtak házi őrizetben, míg az oroszok nagyszombaton el nem foglalták Sopront.

JÁNOS HETÉNY

MÁTYÁS GEISZBÜHL: MEMORIES OF THE PRISON CHAPLAIN OF SOPRONKÓHIDA

Mátyás Geiszbühl served as prison chaplain of the Convict Prison of Köhida in 1944 and 1945. He prepared a short memory of this sad period which was full of tension. The 12-page writing prepared on large sheets using ink was written some time after the events, and the author had not made mention of it over a lengthy period of time. Later on, he spoke up, for example, an interview was recorded with him as the only witness of the events taking place at that time. The memory provides an account of how the Bishop of Veszprém, József Mindszenty, and his priests were translocated to the prison by the Hungarian arrow-cross men. When this excerpt was published in the Új Ember [The New Man], the memorable bishop Gellért BELON greeted the event with the following words: "Congratulations! You are the first to have broken the taboo of staying silent about Mindszenty."

PÁGYOR LÁSZLÓNÉ VITÉZ MÁRIA

AZ ÉRSEKVADKERTI RÓMAI KATOLIKUS ELEMI NÉPISKOLA TÖRTÉNETI
ÉS SZEMÉLYI ADATTÁRA (1713–1950).

Rövid áttekintés Érsekvadkert történetéről¹

Érsekvadkert (1905 előtt Vadkert) Nógrád megyében található a Lókos patak mentén a Nógrád-Honti síkságon, Balassagyarmattól délnyugatra a 22. sz. főút mellett.

Nógrád megye legrégibb helységeinek egyike, már jóval a tatárjárás előtt fennállott. 1227-ben az esztergomi érsek vadaskertjeként említi, melyet IV. Béla ajándékozott az esztergomi érseknek. Az érsek udvarnokai lakták. A török időkben, majd a kuruc-labanc harcok során lakossága megfogyatkozott.

A középkorban három helység volt a mai Érsekvadkert helyén. Felső-Vadkert a mai község nyugati részén feküdt. Itt 1860-ban a tagosítás után a földek művelés alá kerültek, szántás közben megtalálták a régi helység templomának alapfalait is. Alsó-Vadkerten, a mai község keleti kijáratánál fekvő egykori területen is bukkantak régi házak falaira. Közép-Vadkert, a mai község területén helyezkedett el.

Plébániája ősi eredetű, 1283-ban plébánosa Kylianus. Az 1332–37. évi pápai tizedjegyzék Albert plébánost említi. A Pázmány-féle összeírás a nógrádi főesperesség plébániái közt sorolja fel Vadkertet.

A község a XVI. sz. közepén a török hódoltságához tartozott. Az 1562–1563. évi török kincstári adólajstromban Felső-Vadkert 26, Alsó-Vadkert 33 és Közép-Vadkert 44 házzal szerepel. Ekkor mind a három helység Ahmed bég nógrádi mizliva hűbérbirtoka volt. Az 1598. évi megyei adóösszeírás szerint a törökök mind a három helységet elpusztították.

1710. január havában-császári had szállotta meg a helységet és körülsáncolta magát. Január 22-én a kurucok és a császáriak között a II. Rákóczi Ferenc személyes vezérlete alatt vívott romhányi csata – mely a kurucok vereségével végződött – részben e helység határában folyt le.

1733-ban a község mezővárosi rangot kapott, s ezzel együtt évi négy napot országos vásárok tartására. Mezővárosi rangját 1871-ben veszítette el.

A török hódoltság megszűntétől 1848-ig az esztergomi érsek földesúri hatósága alá tartozott.

1 A fejezet összeállításánál BOROVSKY SAMU: *Nógrád vármegye története*. Bp., 1911. 36–37., 367., 374.; LADÁNYI MIKSA: *Nógrád és Hont vármegye*. Bp., 134. 191–192.; SZOMSZÉD ANDRÁS: „Szépen szántó vadkertiek” (*Érsek*) *Vadkert története I-II. kötet*. Érsekvadkert, 1996.

Az 1848–49-es szabadságharcban két ízben volt nagyobb hadátvonulások színhelye, midőn Görgey 1849. január 6-án a feldunai hadsereggel Vácról kiindulva a bányavárosok felé, e helységen vonult át. Csozics császári altábornagy, aki Görgey üldözésére indult, január 11-én utócsapatát Vadkertnél utolérte, s kisebb összecsapás volt a honvédek és császáriak között. Majd 1849. július 17-én ismét itt táboroztak Görgey honvédek s a 17–18. közötti éjszakát is itt töltötték. Rüdiger orosz tábornok július 18-án – Görgey hadának egészen a Lókos patakig utána nyomulván, – Pöltenberg honvédtábornokkal heves küzdelembe bocsátkozott, mellyel Görgey hadának továbbhaladását sikerült biztosítania.

A település egyik dűlőjét *Sírpataknak* nevezik, mert – amint azt Kiss István plébános a *Historia Domus*-ban leírja – Heister a kuruc lovasság egy részét erre, az akkori-ban ingoványos területre szorította, és ott lelték hősi halálukat, vérükkel pirosra festve az ott folyó patakot. Erre mondták: „sirjatok patakok”, ezért maradt fenn a név.

A községben két úrilak őrzi a múlt emlékeit, amit a Soókyak építettek. Az egyik Soóky Lászlóé és Endréé, a másik pedig Drággfy Sándoré volt. Ez utóbbit használta később a község bölcsődének, majd öregek otthonának. Két gőzmalom is működött a község határában, melynek nyomán fejlődött ki a mai malomipar.

A községhez több pusztája tartozott és tartozik ma is. *Szentlőrinc-pusztája* önálló helység is volt. Az 1960-as évekig egytantermes, egytanítós (Csőke Anna tanítónő neve ismert) iskola is működött itt. *Szentjános-pusztán* Nepomuki Szent János kápolna volt. Temetője mindkét említett pusztának ma is gondozott. *Göröc-pusztán* ma juhtenyésztés folyik. Puszták voltak még: *Hajdúárok*, *Káposztás-pusztája*, *Mogyorós-pusztája*, *Haraszt-alja* vagyis *Fischer pusztája* (itt úrilak, cselédházak és külön állóan ezektől gazdasági épületek voltak).

Az 1688. évi canonica visitatio már a mai templomról tesz említést, mely szerint „... a templom nagy, a szentély és a sekrestye fölött boltozat, a hajót festett famennyezet fedí, amely virágokkal és alakokkal van díszítve. Az ülőhelyek és az új kórus is választékos ízléssel van kifestve”², ez a templom 1710-ben leégett, 1731-ben új boltozatot kapott, ekkor kápolnája is van az épület jobb oldalán. A mai templom 1743-ban Esterházy Imre esztergomi érsek-kegyúr építtette újjá az immár barokk templomot, amely a község központjában áll. Tornya háromemeletes, barokk, bádoggal hagymakupolával fedett. A római katolikus templom védőszentje Szent András apostol. A templom evangéliumi oldalán lévő freskó Loyolai Szent Ignác tiszteletére van hivatva. Ugyanis a XVIII. században dühöngő állatvész e szentnek a napján szűnt meg, s a hívek kegyeletből ezt a napot „szigorú böjtös” napnak tartják még ma is. Ezen a napon ünnepi miserend van a templomba és a hívek „feketébe” öltözve mennek az istentiszteletre.

Itt említem meg az 1868. évben alapított Fájdalmas Mária Kápolnát, melyet 1904-ben a hívek buzgóságából 15.000 korona költséggel és mérhetetlen áldozattal restauráltak, illetve többől újjáépítettek. A legnagyobb felújításra 1993-ban került sor (Ugyanis a község az igen rossz alapozású kápolnát szeretne volna lebontani, helyette egy új a korral változó stílusút építeni.), amikor is a Műemlékvédelmi Hivatal a lebontását nem engedélyezte. A felújítás elkészült felszentelésekor titulusa megváltozott: Szent Kereszt Felmagasztalása Kápolna lett a neve. A kápolna belső falfestései sajnos nem maradtak fenn, egykori szépségükről már csak az idősektől lehet hallani.

2 SZOMSZÉD ANDRÁS i. m. II. kötet 157.

Bevezetés

Komlóssy Ferenc szerint Érsekvadkertnek már 1223-ban létezett katolikus iskolája, azonban állítását adatokkal, forrásutalással nem támasztja alá.³ Az általunk ismert első említés arról tanúskodik, hogy 1710-ben a községnek egy vegyes osztállyal bíró iskolája volt.⁴

Érsekvadkerten a római katolikus elemi népiskola (továbbiakban: népiskola) három különálló épületben működött.

Az első iskola az ún. „kántoriskola” volt, mely az 1850-es években épült, és egybe lett építve a kántortanítói lakással. A plébánia épület szomszédságában még ma is áll, kissé átalakítva. (Ezt az épületet használta 1950 után az általános iskola is a gyakorlati foglalkozások óráinál. Majd 1990-ben, a rendszerváltás után ebben az épületben kezdte meg működését a Szent Erzsébet Körzeti Katolikus Iskola.)

„Az épület alapja részben kőből áll, falai vályog téglából épültek, tetőzete fenyőfa, rajta hornyolt cserép. Lábazata vakolt, falai vakolt és meszelt. Fűtésre cserépkályhát használtak, vízellátása az udvaron lévő kerek kútról volt biztosítva. A világítást petróleum lámpával oldották meg a villany bevezetéséig.”⁵

Korabeli adatok nem állnak rendelkezésre, hogy kezdetben hol állhatott a leányiskola épülete, ugyanis 1894-ig a régi leányiskola épületéről olvashatunk. Az 1896-ban Farkas Mihály akkori plébános alapítványából felépült épület ma is áll, jelenleg óvoda működik benne.

A Felső iskola (később a Szent Imre nevet vette fel) az 1920-as évek végén épült, ma az általános iskola 3–4. osztályos tanulói járnak ide.

Az iskolaszék megalakulásáról nincs adatunk, mivel jegyzőkönyvei, iratai erről nem tudósítanak. Az iskolaszék fogalma az 1868. évi törvény 116–122. §-ában jelenik meg először teljes feladatkörével és szervezeti rendszerével.

Az iskolaszékek igyekeztek a népoktatási törvény megvalósítását segíteni. Tevékenységük különösen a törvény bevezetését követő időszakban figyelhető meg. A községi és az egyházi iskolaszékek megszervezésével lehetőség nyílt arra, hogy a népszéles rétegei kerüljenek kapcsolatba az iskolával, ismerkedjenek a népoktatás problémáival, és segítsenek a hiányok felszámolásában. A községi iskolaszék ügyrendjét a választás- és közoktatásügyi miniszter szabályrendelettel állapítja meg.

Ha a község az iskolaszék megválasztását a 3 év letelte után 2 héten belül nem választja meg, akkor az iskolaszék tagjait a község tagjaiból a tankerületi iskolai tanács nevezi ki. Ezen kinevezés azonban csak 1 évre szól, ezek a tagok csak akkor választhatóak újra, ha a község a választási jogával 2 héten belül nem él.

Az iskolaszék választja meg a tanítót szavazás útján, és az iskolatanácshoz küldi jóváhagyásra.

Az iskolaszék feladatai: hetenként 1–1 tagja látogassa meg az iskolát; örökdi, hogy a gyermekek rendszeren járjanak iskolába, szükség esetén a mulasztók; szüleit (gondvise-

3 KOMLÓSSY FERENC: *Az Esztergomi Főegyházmegyei róm. kath. iskolák története*. Esztergom, 1896. 80.

4 OBORNI TERÉZ: *Nógrád vármegye népoktatása 1770–1772 között*. Salgótarján, 191. 9–14. (Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVII.)

5 Érsekvadkerti Plébánia Hivatal Irattára

lőit) megint; felügyel a tanítás rendjére, az iskolai törvények pontos végrehajtására; felügyel az iskolai alap kezelésére és gondoskodik gyarapításáról; az év végi vizsgákon jelen van; az iskola gondnoktól számot kér, az eljárásról évenként jelentést tesz a községnek.

Az iskola gondnok személyét az iskolaszék választja, akinek feladatai: az iskola vagyónának kezelése; az iskolaszék utasításai alapján; az épületek javíttatása; a hivatalnokok fizetését kiadja; évenként az iskolai szék elé részletes és okmányokkal igazolt számadást terjeszt be.

Az érsekvadkerti iskolaszék működését és életét a fennmaradt iskolaszéki jegyzőkönyvek alapján (1869. aug. 22. – 1942. dec. 20. között) lehet figyelemmel kísérni. Az iskolaszék üléseit legtöbbször a fiú iskola épületében tartotta. Üléseiken foglalkoztak minden olyan ügygel, amely az iskolai életet érintette. Figyelemmel kísérték az épületek állagát és felszereltségük milyenségét, foglalkoztak a mulasztásokkal, a szegény gyermekek segélyezésével, megválasztották az iskola tanítóit, stb.

Az 1869. aug. 22-én „Vadkert Mezővárosában kelt 2.^{ik} gyűlésről határozatból kiderül, hogy az iskolaszék jelenlegi elnöke Dr. Kovács Pál esperes plébános”.⁶

A november 28-án „Vadkert Mezővárosában kelt 5.^{ik} gyűlési jegyzőkönyv szerint Felner Jakab iskolaszék jegyzője az iránta való bizalmatlanságot látva tisztségéről lemondott.”⁷ „Ez év dec. 20-án kelt 7.^{ik} jegyzőkönyv alapján Farkas Béla helybéli leánytanító személyében új jegyzőt bízták meg”.⁸

A katolikus iskolaszék élén az **elnök** állt, akinek személyéről nem szavaztak, mert Ő a törvény alapján hivatalból látja el ezt a feladatot. Az elnök a mindenkori helyi plébános, akit betegsége vagy halaszthatatlan távolmaradása esetén a személyesen megbízott képviselője helyettesítette, vagyis a helyi káplánt szokta megbízni az ülések vezetésében. Az iskolaszék elnöke 1869. aug. 22-én Dr. Kovács Pál esperes-plébános, aki 1880. áprilisáig látta el ezen teendőit. Őt 1880. augusztus 29-től 1904. augusztusig Farkas Mihály címzetes kanonok esperes plébános, 1907. aug. 18-tól 1934. (itt a hónap nem ismert) Bakos János kanonok plébános, majd 1934–1942 között Mátéffy Viktor prépost plébános látta el az elnöki tisztséget. Mátéffy Viktor prépost plébános 1948. március 4-én halt meg, végső nyughelye az érsekvadkerti temetőkertben van.

Az egyházi elnök után a *világi elnök* volt az, aki szintén fontos személye volt az iskolaszéknek. A világi elnök személye az iskolaszéki jegyzőkönyvekből először 1896-ban ismert. Időrendben a következők: 1896. dec. 8-tól Paulovics Lajos, 1899. dec. 26-tól Soóky László (1913-ban meghalt), 1918. nov. 24-től Drágffy Sándor és 1932. jan. 24-től Gálfi Nándor, aki 1936. okt. 16-tól ismét betölti e tisztséget. További adatunk nincsen a világi elnök személyére vonatkozóan.

1869

– Az iskolaszék a leányiskolában elhelyezett vaskályhák állapotával foglalkozik, mert ezek tönkrementek és újakat kellene beszerezni. Ugyanígy a tantermek is javításra és felújításra szorulnak.

6 Érsekvadkerti Plébánia Hivatal Irattára

7 Érsekvadkerti Plébánia Hivatal Irattára

8 Érsekvadkerti Plébánia Hivatal Irattára

– A hanyag iskoláztatás megszüntetése érdekében a községet 9 részre osztották fel, minden részben egy-egy iskolaszéki tag végzi az ellenőrzést. A mulasztások végett bírságot is szednek a szülőktől. Helyszűke miatt az iskolás gyermekek: „ezideig a sekrestyében valának kötelesek állani vásár- és ünnepnapokon isteni szolgálat alatt a legények és tanítók ... ezután az oltár elébe jönnek térdelni a tanító úr vezérlete alatt, jobbról a fiúk, balról a leánykák ... [míg a] vasárnapi iskolások pedig ezek helyét foglalják el a sekrestyében.”

1870

– Az 1870-es évben a leányiskolában a tanterem megnagyobbításáról vagy kijavításának szükségességéről tárgyaltak. Már ekkor létezett külön fiú és leányiskolája a községnek. Az 1868. évi törvény elrendelte a 3-ik osztály építését, mivel a meglévő 2 osztály nem volt elegendő. Hozzá is láttak az iskola építéséhez, ugyanis ezen évben az épület befödésének érdekében sürgősen lépni kellett „nehogy emiatt a jövőre hasznavehetetlen legyen”.

– Ez évben történt iskolatanács tagjainak megválasztása. (Erre három évente került sor.)

1871

– Az iskola elnöke panaszt emelt, mert több szülő is jelentkezett már, hogy a 10–11–12 éves gyermekeiket a tavaszi munkák idejére mentsék fel az iskolakötelezettség alól. Határozat született: ezen tanulók segédkezzenek szüleiknek, de a gyengébbeknek haladéktalanul iskolába kell járniuk.

1872

– Határozat született az ún. kántoriskolában (központi fiúiskola) egy új tanterem létrehozásáról, melyet a kezdő tanoncok oktatására építenek. Az új tantermet a jelenlegi iskolaépület telkén állították fel. Az iskolába 2 új tanítót vettek fel, 300–300 forint évi illetménnyel a gyermekek tanítására. Határozatban közölték, hogy „Huszár László úr a helybeli iskola alap gyarapítására önkéntesen segélyezést ígért”. Az 1872. március 12-én kelt jegyzőkönyv tartalmazza, hogy a VKM intézkedése szerint az „5 évre választott tankerületi iskolatanácsosok újra választásának szüksége csak lemondásuk esetén, és annak kijelentésével ismertetik be, hogy újra csak az első 5 év tartamára választhatók.”⁹

1876

– A vallás- és közoktatási miniszter szeptember hónapban kiadott 20.311. számú körrendelete értelmében a népiskolai közoktatást rendező 1868. 38. tc. végrehajtására és az iskolaszékek számára az utasításokat megküldik. A körrendelet értelmében kiadott utasítások végrehajtásának ellenőrzésére az alispánt bízta meg a miniszter. Az 1876. XXVIII. t. cz. 8. §-ban foglalt azon rendeletet illetőleg pedig, mely szerint a népoktatás ügyének előmozdítása és fejlesztése végett egy állandó népnevelési bizottság alakítandó. A VKM rendelet intézkedik arról is, hogy a bizottság szervezetét szabályrendelettel kell megállapítani és a javaslatot – a megyei tankerület viszonyainak figye-

9 NML IV. 402. 1. kötet. 78/1872. Iskolatanácsosok választására intézmény

lembevételével – a következő közgyűlés elé kell beterjeszteni. „Blaskovics Ferencz, Komjáthy Anselm, Reményfy József, Vladár Viktor biz. tagok azon utasítással küldetnek ki, hogy ezen munkálatot Ebeczky Emil kir. tanácsos tanfelügyelő közreműködésével teljesítsék.”¹⁰

1880

– Ez évben ismét iskolaszéki tag választásra került sor. Az iskolaszék a hetenkénti tanítási órák számát 20 órában állapította meg. A csütörtöki egész napos szünidő az eddigi szokás szerint megmaradt. Az ismétlő iskolakötelesek szorgalmi ideje vasárnap délután 2 óra és csütörtök délután 3 órára határozottatott. Az iskolatanító fizetése: az ismétlő tankötelesektől 50 krajcár/fő/évi díj, a mindennapi tankötelesektől 1 forint 50 krajcárra emeltetett 1 iskolai évre.

1881

– Az iskolaszék jelenti, hogy a fanővelde állapota siralmas és az elnök kéri annak vizsgálóvá tételét.

1884

– Iskolaszéki tagválasztás volt. Az iskolaszék minden egyes tagja köteles havonként legalább 4-szer az iskolában megjelenni. Az ismétlő iskolakötelesek tanítási ideje: vasárnap reggel 1/2 9-től 10-ig a fiúknak, délután 1–3-ig a leányoknak.

1886

– Hivatkozik az iskolaszék az 1868. évi 38. törvénycikkre, mely elrendelte, hogy minden hitközség köteles iskolájáról gondoskodni és köteles az iskola építéséhez hozzájárulni. (Érsekudvarterten a római katolikusokon kívül még izraeliták éltek, akik szintén ugyanabba az iskolába járatták gyermekeiket, ugyanis nem volt külön iskolájuk.) Az új iskola építésével Goldberger váci építésszt bízták meg.

– Az iskolaszéki jelentésből kitűnik, hogy a kántoriskola régi, szűk és egészségtelen, a termeket ki kell bővíteni, az épületet kellő magasságra emelni és új tetővel szükséges ellátni. A kántor és tanítói lak is újítást kívánt, melyet új padlással és tetőzettel láttak el. A törvény szerint a római katolikus hitfelekezeten kívüli felekezetek is kötelesek voltak az iskola építéséhez hozzájárulni. Az iskolaudvarban kutat építettek.

1887

– Iskolaszéki tagválasztásra került sor.

1890

– Iskolaszéki tagválasztásra került sor.

1893

– A tanfelügyelő átirata szerint a leányiskolát 1 tanteremmel bővíteni kell, és előírja annak méreteit is. Az építés teljesen lehetetlen, az iskolaszék bérházzal fog gondoskodni. Erre a célra a nagyvendéglőt találták megfelelőnek, melynek 2 szobáját alakítják

¹⁰ NML IV. 402. 1. kötet. 122/1876.

át. A kántortanító fizetéséről 1893-ban olvashatunk. Az altanítói állomásra 3 személy pályázott, közülük szótöbbséggel választották meg Pergő József Esztergomban végzett okleveles tanítót. A Vadkerti Kör tanítóinak ülésén felolvasták a VKM 1893. június 24-én kelt IV/1760. számú leiratát, melyből „a Kör értésére adatott, hogy az elhunyt boldog emlékű Simor János bíbornok hercegprímás által a tanítók részére tett segély alapítványból, körünkben négyen részesültek, mely kegyességért a legmélyebb s hálásb köszönetüket fejezik ki”. Az elnök úr beszédében kiemelte, hogy „az iskolákban a főbb tantárgyak elsejét a hittan képezze, s hogy egész tanításunkat a vallás szelleme hassa át, mert csak a vallás erős megszilárdítása által érhető el fáradsalmainknak sikere s csak ekként nevelhetünk, a társadalomnak hasznos és erkölcsös jó honfiakat”. Megelégedését fejezte ki a tanévi vizsgák eredményéről is, „s a netaláni hibák nem a működő tanítónak, hanem a helyi érdekeknek tulajdoníthatók be”. A VKM elrendelte, hogy ezentúl minden iskolában az illető megye térképe beszereztessek, és a tanulókkal a lakóhely és megye ismertetését kellő fontossággal oktassák.

A kántortanító fizetése:

		frt/kr
1. ször	Természetbeni lakás és kert	-
2-szor	Földekből kataszteri birtokív szerint	83,90
	be munkálás értéke 60 frt.	143,90
3-szor	A községtől két kocsi széna	16,0
4-szer	párber innen a gazdától 67 kila, a zsellérek és a többiektől 23 kila a., 2,50 frt átlagos árral számítva: 230 frt. minden kila rozs után 40 krt. számítva: 36 frt. Összesen:	266,0
5-ször	Stóla címen bele számítva a mise pénzeket és egyéb ajándékokat	60,0
6-szor	Hat öl fa beszállítva	60,0
7-szer	Átlag 130 tanuló után é 1 frt., amelyből azonban behajthatatlanság folytán 30 frt. elesik	100,0
8-szor	A község pénztárából orgonálásért	19,0
9-szer	a községtől 2 öl fa, mely az iskola fűtését szolgálja	-
10-szer	A községtől 6 véka rozs ára fejében ostyasütésre szolgálván jövedelemnek nem tekinthető	-

1894

– Az iskolaszékben a megyei tanfelügyelő átiratát olvasták fel, mely szerint a leányiskolát egy tanteremmel bővíteni kell, előírják méreteit is. Az iskolaszék véleménye alapján az építkezés nem lehetséges, ezért úgy határoztak, hogy bérházzal fognak gondoskodni. Legalkalmasabbnak ekkor a nagyvendéglő épületének két szobáját találták, és a munka elvégzésével a „városi előljáróság”-ot bízták meg. Végül úgy döntött az iskolaszék, hogy a leányiskola ügyében az 1895/96-os tanévben Soóky László által felajánlott, volt orvosi lakás épület utcai szobáját fogják használni a gyermekek tanítására. A felső leányiskola épületének tetőzetét a nyári vihar megrongálta, belső részei is rongált, rossz állapotban vannak. (Kérdéses, hol volt és milyen volt ez az iskola épület, ugyanis a méreteire vonatkozóan adatunk nincsen.) A Soóky László által felajánlott

szobát, a fiú iskolákat, a tanítói lakásokat rendbe kell hozatni, és ezen feladatok elvégzésére utasítják a községi bírót, hogy a munkálatokat minél előbb eszközöltesse.

– Meghatározták a leánytanítók (1–1) fizetését: 300 frt készpénz, egy szobából álló lakás, 4 köbméter tüzifa, ez természetben adatik ki, tanpénzt, vagy föld használatát nem igényelhetik meg, azt a község maga hasznára fogja kezelni. A leánytanítói állásokra 4 tanítónő jelentkezett. A felsőbb iskolához Holly Mária, az első osztályhoz Karácsi Róza lett megválasztva.

1895

– „Az új leányiskola beltelke a községre van bekebelezve, telekkönyvileg átírva, ez helytelen eljárás mert az a róm. kath. hitközségé, minthogy túlnyomólag római katolikus a községnek lakosai.”¹¹ Az iskolaszék tehát elfogadta és kérte, hogy az új leányiskola a vadkerti római katolikus hitközség nevére átíródjék.

– A község elhatározta, hogy központjában 15000 frt költséggel egy alkalmas új leányiskolát építtet. „Sajnos az új leányiskola beltelke helytelenül a községre van bekebelezve, telekkönyvileg kéri átírni a róm. kath. hitközség nevére, mert az a hitközségé.” A faiskola kezelésével Nagy Sándor kántortanítót bízzák meg, évi 25 frt bérért. Pergő József tanító megrovásban részesült, mert hanyagul hétköznapi, de még vasárnapokon sem jár istentiszteletre. A megrovásra az iskolaszék az alábbiak szerint intézkedett: „minden fiú és leány tanítójuk vezetésével köznapokon úgy mint vasárnapokon az isteni szolgálaton pontosan megjelenni kötelességüknek ismerjék”.

1896

– Az iskolaszék döntése szerint az új leányiskola és óvoda épületének kapu fölötti homlokzatán 1896. évtől: „Róm. Kath. leány iskola és óvoda” – felirat alkalmazandó. A régi leányiskola és óvoda árverés útján el lett adva, melyből 1601 frt folyt be, s ezen összeget az új leányiskola és óvoda javára tőkésítették. Az új leányiskolát májusban avatták fel.

Az iskolának Bartalóczy József volt Vadkerti plébános jóságából 545 frt tőkéje van. Ennek kamatait a szegény gyermekek könyveire és az iskolai könyvtár gyarapítására lehet fordítani.

– A kántortanítói lakás áll: 3 szoba, 1 konyha, 1 kamra, 1 pince, 1 istálló, 1 ól. A kántortanító jövedelme: 800 frt/év Tanerők lakása: 2 szoba, 1 konyha, 1 kamra. A tanítónő jövedelme: 310 frt/év. Az osztálytanító lakása: 1 szoba. Az osztálytanító jövedelme 344 frt.

– Iskolaszéki tag választás volt ez évben.

1897

– Az iskola tőkéje 2300 forint, melynek évi kamata 130 forint. Felvetődik a kérdés, hogy jöjjenek-e apácák a leányiskola vezetésére.

1899

– Iskolaszéki tagválasztásra került sor.

11 Érsekvadkert, Plébánia Hivatal Irattára.

1900

– Az iskolaszék szerint a fiúiskola épülete és a tanító lakása rongált állapotban van, javítása sok munkát igényel.

1903

– A kántortanító elmondja, „mily elhagyott állapotban van úgy az iskola és a kántortanítói lakás is”. Kéri az iskolaszéket, hogy az ügy érdekében mesterembert bízzanak meg a költségvetés és a munkálatok elvégzésével.

– A fő- és székváros közönségének átírata, továbbá a Magyar tanítók otthona elnökségének megkeresése az állami tanítók fizetésrendezési ügyének pártolása tárgyában érkezik az iskolaszékhez: „Figyelemmel arra a körülményre, hogy az állami tisztviselők és alkalmazottak fizetési kérdésének rendezését célzó s a magyar Kir. Kormány által előterjesztett, jelenleg bizottsági tárgyalás alatt álló törvény javaslat keretében az állami tanítói kar ily természetű érdekei méltányos, és a népiskolai tanítók által teljesített nagyfontosságú hazafiúi és kulturális hivatással összhangzatos és az egész tanítóság részéről általánosságban megnyugvással fogadott megoldást nyert, a tv. hatósági bizottság a szóban forgó átíratok tudomásul vételét mondja ki.”¹²

1904

– Elkészült a kántoriskola épületének tervrajza. A tagok felkérték az iskolaszék elnökét, hogy kérvényben keresse fel a „Hercegprímás Ő Eminenciáját” hogy anyagi segítséggel járuljon hozzá az építkezéshez. A hercegprímás a kérésre a következő választ adta: „Farkas Mihály úrnak alapítványát 4600 koronát Vadkert Községének minden kamat nélkül át adna. A tőkét 23 év alatt kellene letörleszteni oly képpen, hogy minden évben 200 korona térítettnek vissza. Így lenne egy tisztességes fiú iskola.” Az iskolaszék ezt az ajánlatot nem fogadta el, mivel a község nagyobb terhet, mint a leányiskola építése már nem bír el.

– A gazdasági ismétlő iskolát az iskolaszék teljes egészében a község hatáskörébe adja át, mivel állami segély nem folyósítható az ott működő felekezeti tanítónak.

1905

– Az iskolaszék felkereste a községi képviselőtestületet, hogy a fent említett építkezéshez járuljon hozzá. Mégpedig úgy, hogy a 9000 korona költség felét adja meg, a másik felét az iskolaszék elnöke az egyházmegyei hatóságoktól szeretné megszerezni. Az 1905. augusztus 15-én kelt jegyzőkönyvben előírták, hogy az iskola építését kezdjék meg.

– A balassagyarmati járási főszolgabíró 6570/905. szám alatt bemutatja Vadkert község képviselőtestületének – az ottani római katolikus iskola helyreállítási költségei tárgyában hozott – határozatát a Törvényhatósági Bizottságnak: „A törvényhatósági bizottság Vadkert község képviselőtestületének 54/905 kgy. szám alatt f. évi aug. hó 5-én tartott üléséből a törvényszabta alakiságok betartásával egyhangúlag hozott fellebbezéssel, felszólamlással meg nem támadott azt a véghatározatát, a mely szerint az ottani r. kath. népiskola átalakításának a vármegye közigazgatási bizottsága által jóváhagyott költségvetés és tervek szerint 9000 koronában feltüntetett átalakítási költsége-

12 NML IV. 402. 1. kötet. 1641/1903. 48. jkv.

ihöz 4500 koronával kíván mint iskola fenntartó hozzájárulni, s hogy ez összeget a községi közmunka alapból 9 éven át 500 koronát kamat mentes részletekben visszatérítendőül kívánja kölcsön venni, s e célból az 1906. évi községi költségvetési előirányzatba 500 koronát e czímen beállítani rendel, a törvényhatósági bizottság a felhozott indokok alapján jóváhagyja.”¹³

– A népiskola számadása az 1905–1906-os tanévről:

	Bevétel (kor.,fillér)	Kiadás (kor.,fillér)	Jegyzet
Kántortanítói birtok			
bérleti jövedelme	502,-	502,-	
munkaváltsága	120,-	120,-	
párbérjárandósága	612,-	612,-	
20 m ³ hasábfá értéke	120,-	120,-	A kegyuraságtól
stóla jövedelem évi átlaga	120,-	120,-	
2 szekér széna váltása	32,-	32,-	A községi pénztárból
orgonálásért	38,-	38,-	A községi pénztárból
3 hold tanítói-föld árendája	72,-		
Faiskolai eladott csemetékből	24,-		
Iskolai pótdóból	3946,-		
350 növendék után tandíj 2 koronájával	700,-		
tandíjból a díjlevél szerint kapott		200,-	
Államsegélyek			
Bedross Gyula kántortanító korpótléka	100,-	100,-	89475/904
Veszely Imre tanító fizetési kiegészítése	180,-	800,-	42292/901
Márkus Ilona tanítónő fizetési kiegészítése	180,-	800,-	47450/901
Dracsay Erzsébet tanítónő fizetési kiegészítése	180,-	800,-	89280/901
Különfélék			
Pénzbüntetés iskolai mulasztásért	23,-		
Iskolaszolga fizetése		100,-	
34500 kor. iskolai építési tartozás amortizációja		2076,-	
32 m ³ fa az iskola termék fűtésére szer 62		192,-	
Iskolai szerekre és kisebb javításokra		140,-	
Faiskola fenntartására		20,-	
Faiskola új kerítési költségének I. részlete		150,-	
A tanítói gyűlések alkalmával fuvar és napidíj		18,-	
Összesen	6949,-	6940	

¹³ NML IV. 402.31. kötet 16875/1905.sz. 705. sz. jkv.

A leányiskolában lévő egy üres tantermet bérbe adták az Érsekvadkertti Hitelszövetkezetnek és a bérbeadásról szerződést kötöttek.

– A kiküldött felügyelő bizottság a Cseri János által épített új fiú iskolát felülvizsgálta és mindent rendben talált.

– A népiskola számadása az 1906–1907-es tanévről:

	Bevétel (kor.,fillér)	Kiadás (kor.,fillér)	Jegyzet
Múlt évi pénztármaradvány	9,-		
Kántortanítói birtok			
bérleti jövedelme	502,-	502,-	
munkaváltsága	120,-	120,-	
párbérjárandósága	612,-	612,-	
20 m ³ tűzifa értéke	120,-	120,-	A kegyuraságtól
stóla jövedelem évi átlaga	120,-	120,-	
2 szekér széna váltsága	32,-	32,-	A községi pénztárból
orgonálásért	38,-	38,-	A községi pénztárból
3 hold tanítói-föld árendája	72,-		
Faiskolai eladott csemetékből	27,-		
Iskolai pótdoból	3946,-		
350 növendék után tandíj 2 koronájával	700,-		
tandíjból a díjlevél szerint kapott		200,-	
Államsegélyek			
Bedross Gyula kántortanító korpótléka	100,-	100,-	89475/904
Veszely Imre tanító fizetési kiegészítése	180,-	800,-	42292/901
Márkus Ilona tanítónő fizetési kiegészítése és korpótléka	280,-	900,-	47450/901, 87874/907.
Dracsay Erzsébet tanítónő fizetési kiegészítése és korpótléka	180,-	800,-	89280/901
Különfélék			
Pénzbüntetés iskolai mulasztásért	18,-		
Iskolaszolga fizetése		100,-	
34500 kor. iskolai építési tartozás amortizációja		2076,-	
32 m ³ fa az iskola termek fűtésére szer 62		192,-	
Iskolai szerekre és kisebb javításokra		150,-	
Faiskola fenntartására		20,-	
Faiskola új kerítési költségének II. részlete		150,-	
A tanítói gyűlések alkalmával fuvar és napidíj		18,-	
Összesen	7056,-	7050,-	

1907

– Iskolaszéki tagválasztás történt.

– A régi faiskolát, mely 2200 □-öl területű, el kell adni, és helyette egy jobb minőségűt kell venni, de a területből 200 □-öl maradjon meg útnak. A népiskolának négy tanterme elégtelennek bizonyult a mindennapi tankötelesek befogadására. Az iskolaszék elhatározta, hogy az 5-ik tantermet is megnyitják. Kérik az 5-ik tanítói állomásnak 900 kor. államsegély útján történő megszervezését.

– Az népiskola számadása az 1907–1908-as tanévről:

	Bevétel (kor.,fillér)	Kiadás (kor.,fillér)	Jegyzet
Múlt évi pénztármaradvány	6,-		
Kántortanítói birtok			
bérleti jövedelme	502,-	502,-	
munkaváltsága	120,-	120,-	
párbérjárandósága	612,-	612,-	
20 m ³ tűzifa értéke	120,-	120,-	A kegyuraságtól
stóla jövedelem évi átlaga	120,-	120,-	
2 szekér széna váltsága	32,-	32,-	A községi pénztárból
orgonálásért	38,-	38,-	A községi pénztárból
3 hold tanítói-föld árendája	72,-		
Faiskolai eladott csemetékből	18,-		
Iskolai pótladóból	3946,-		
350 növendék után tandíj 2 koronájával	700,-		
tandíjból a díjlevél szerint kapott		200,-	
Államsegélyek			
Bedross Gyula kántortanító korpótléka	200,-	200,-	38682/908. miniszteri rendelet
Veszely Imre tanító fizetési kiegészítése	380,-	1000,-	38640/908. miniszteri rendelet
Márkus Ilona tanítónő fizetési kiegészítése és korpótléka	580,-	1200,-	38668/908. miniszteri rendelet
Dracsay Erzsébet tanítónő fizetési kiegészítése és korpótléka	580,-	1200,-	38652/908. miniszteri rendelet
Különfélék			
Pénzbüntetés iskolai mulasztásért	23,-		
Iskolaszolga fizetése		100,-	
34500 kor. iskolai építési tartozás amortizációja		2076,-	
32 m ³ fa az iskola termék fűtésére szer 62		192,-	
Iskolai szerekre és kisebb javításokra		140,-	

Faiskola fenntartására		20,-	
Faiskola új kerítési költségének III. részlete		150,-	
A tanítói gyűlések alkalmával fuvar és napidíj		18,-	
Összesen	8049,-	8040,-	

1908

– A községi képviselőtestület jegyzőkönyve szerint: „A községi jegyző előterjeszti Nógrádvármegye közigazgatási bizottságának 4126/1907. számú rendeletét, amelyben az ötödik tanerő felállítása és az ezzel kapcsolatos kiadásoknak fedezése tárgyában kelt 48 és 52/1907. számú képviselőtestületi határozatokat figyelembe nem veheti, és kéri a testület e tárgyban újabb határozatot kell hozni, mert nincsen kilátás arra, hogy az ötödik tanerő egész fizetését államsegélyből lehetne fedezni. Mivel a tankötelesek száma az ötödik tanítói állás szervezését szükségessé teszi, a testület a törvény által megengedett 5 %-os iskola adón felül 22,5 % pótdót fizet iskoláira, hogy ezzel is eleget tegyen az ötödik tanítói állás megszervezésére, és annak fizetéséhez évi 100 koronával hozzájárul. Lakásul pedig a tanítói egyszobást jelöli ki. Kikötése azonban, hogy erre az állásra csakis férfi tanítót alkalmazhatnak.” (Minderről véghatározat született.)

– Az ötödik tantermet ebben az évben már használják is, új padokkal való ellátásáról a költségvetés szerint a község gondoskodott. Az iskolaszék némi kivételes segélyért fordult gróf Zichy Nepomuki János úrhoz a seniorális uradalom jelenlegi hasznélvezőjéhez. Arról, hogy milyen eredményt értek el, nincs adatunk.

– A tanítói föld jövedelméből évenként 100 koronát átadnak a községi pénztárba az ötödik tanerő fizetésére. A tanítók fizetését a törvény által meghatározott 1000 koronára kell kiegészíteni.

– Iskolaszéki tagválasztás is volt ebben az évben.

1909

– Az egyházmegyei főhatóság 1628. számú leirata értelmében a hatodik tanítói „álmásról” (állás) és a hozzá szükséges megfelelő tanteremről gondoskodjanak. A hatodik tanterem megnyitása egy feltétel mellett lenne megvalósítható: „az államosítás folyamata alatt lévő óvodát az állam majdan egy más épületbe helyezné át, vagy pedig beszüntetni mint olyat, amely Érsekvadkertben sohasem virágozhatik és így gyümölcsöt sem hozhat.”¹⁴ Ezen esetben lehetne államsegéllyel felállítani a hatodik tanítói állást és tantermet. De csak is államsegéllyel, mivel a község iskolai adója a 22 %-ot meghaladja és semmi remény sincs arra, hogy a község képviselőtestülete csak valamit is megsza-
vazzon akár az építésre, akár a tanítói fizetésre vonatkozóan.

– Az iskolaszék szerint hatodik tanterem felépítése csak akkor lehetséges, ha az államosítás alatt lévő óvodát az állam másik épületbe helyezné át vagy beszüntetné. Ez esetben lehetne államsegéllyel felállítani a hatodik tanítói állást is. Farkas Mihály iskola alapító levelét bemutatják, amely szerint a bírói letétben lévő 400 korona alapítványi

tőke most már felvehető. Ennek kamatait ezentúl évről-évre a szegény gyermekek ruházatára lesz fordítható.

1910

– A szeptember 17-én kelt 100.600. sz. VKM rendelet szerint az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről szóló rendelkezés szeptember 1-én lép hatályba.

1911

– Az iskolaszék ülésén az Egyházmegyei Főhatóság rendeletének felolvasása és megbeszélése volt a fiúiskola kibővítésével kapcsolatban.

(1911–1918 között az iskolára vonatkozólag nem történt változás. A jegyzőkönyvek csak az iskolaszéki tagok választásáról tájékoztatnak.)

1913

– Az iskolaszék szerint a leányiskolában az iskolapadokat jobbakra kellene cserélni és ennek érdekében Budapestről hoznának olcsó és jó állapotban lévő használt padokat.

1920

– Az iskolaszék ülésén határozat született, hogy mindkét iskolaépületet a tanév megkezdése előtt ki kell javítani és a „kút hitel” megszavazását kéri.¹⁵

1921

– Az iskolaszéki jegyzőkönyv szerint „az iskolai padok, melyeket a kommunisták összetörték, részben olyan állapotban vannak, hogy javítás nélkül nem használhatók, s most mikor a gyermekek oly nagy számmal járnak iskolába, egy padot sem nélkülözhetnek.” (A község nem javíttatja ki, mert ilyesmire nincsen pénze.)

1923

– Az 1922/23-as tanévben 390 tanuló iratkozott be. A zsúfoltság megszüntetésére és az eredményes tanítás biztosítása végett az iskolaépületet egy tanteremmel és egy tanítói állással szükséges fejleszteni.

– A fizetések terén a miniszter Veszelyné Dracsay Erzsébet javadalmát 1923. január-október időszakra évi 27.000 koronára módosította.

– Az iskolaszék megállapítja, hogy az öt tanterem padlózata annyira kopott, hogy helyrehozataluk igen nagy összegbe kerülne. Az ablakok üvegezésére 288.000 koronát, a padok javítására 150.000 korona hitelt szavazott meg a község képviselőtestülete. Kéri az iskolaszék figyelmét, hogy többé ilyen nagymértékű rongálásra ne kerüljön sor.

– A Vármegyei Közigazgatási Bizottság 2829/1923. sz. körrendeletét is felolvasták, ez a népiskolai tanítók helyi javadalmának megállapításáról rendelkezett. Ennek értelmében a következők szerint változott a tanítók fizetése: 1923. november 1-től 1924. január 31-ig Veszely Imre havi 10.000 korona, Veszelyné Dracsay Erzsébet 30.000 korona, Márkus Ilona 30.000 korona, Gyepes Dezső 30.000 korona. 1924. november és december hónapokra szintén ez utóbbi összegek biztosítandók, mivel ezen összegek fizetésére a község kötelezve van. Öt tanerő működik 454 tanuló oktatásában. Bedross

15 NML IV. 402. 1. kötet 8190/1920. kgy. sz. 561. jkv.

Gyula kántortanító helyi javadalmát 107.778 koronában állapítják meg. (1386 K helyett).

1924

– A községi képviselőtestület az iskolán kívüli népoktatás céljára 100.000 koronát szavazott meg. A kőműves munkák és az anyagokra 4.410.000 korona, az asztalos munkákra 1.795.000 korona helyreállítási költséget szavazott meg a képviselőtestület.

1925

– A népiskolába járó, 10 évnél idősebb tanulók szorgalmi idejét megrövidítették. (Az iskolai év május 31-én fejeződött be).

1928

Egy VKM rendelet Érsekvadkert római katolikus hitközség helyett a politikai község mint iskolafenntartó részére az iskolának 30.000 pengő építési segélyt állapított meg, valamint három tantermes, egy tanítói lakásos épületre 20.000 pengő segélyt és ugyanennyi évi 6 %-os kölcsönt. Az építkezést Hoepfner Pál okleveles építész budapesti lakosra bízta a kultuszminiszter. Egy négy tantermes és 2 nőtanítói lakásos épületre pedig 10.000 pengő segélyt és ugyanennyi összegű kölcsönt. (1928-ban építik a Felső iskolát és a lakásokat.) A képviselőtestület az építkezéshez 60 ezer pengőt szavazott meg.¹⁶

1929

– „Az érsekvadkert-i római katolikus elemi iskolának 4 tanterme és 2 tanítói lakásal leendő kibővítése céljából a m. kir. VKM által a politikai község, mint iskola fenntartó részére kilátásba helyezett 30.000 pengő segélyt és 30.000 pengőt 10 év alatt 6 %-os kamatláb mellett visszatérítendő kölcsönt igénybe veszi.”¹⁷

– A községi képviselőtestület határozatban kimondja, hogy a vállalt 30.000 pengő kölcsönön felül már nagyobb anyagi terhet nem bír vállalni. Számolniuk kell, hogy az új iskola fenntartása, takarítása, fűtése és az új tanterők javadalmazása újabb terhet jelent majd. A képviselőtestület: építést ellenőrző bizottságot hozott létre. Tagjai: a községi főjegyző, a községi bíró, dr. Kalenda Jenő, Podányi Sándor és Hirschfeld Ernő képviselőtestületi tagok.

1930

– Az iskolaszék szerint az újonnan épült iskolatermekbe (Felső- vagy Szent Imre iskola) bútorok és felszerelések kellenek, melyeket a község fogja beszerezni és fizetni. Ha a 12000 pengő államsegélyt megkapják, akkor lehetséges az iskola 8 tanerőre való fejlesztése.

– Ez évben döntöttek arról, hogy az újonnan felépült iskolát be kell rendezni, bútorok, felszerelések kellenek és ezeket a község fogja rendezni. A püspöki kar rendeletére „egyházközségi képviselő alakul” 30 rendes és 10 póttag választásával. Az újonnan rendszeresített állásokra a tanítói kezdő fizetés 10 %-át kitevő helyi javadalmat és a ter-

16 NML Bgy. V. 201. 2. kötet 51/1928. kgy. sz. Véghatározat.

17 NML IV. 432. NHVM TH Biz. 23764/1929. 347. sz. jkv.

mészetbeni lakás ill. lakberről az iskolafenntartó község köteles gondoskodni. Az építkezéshez még 10 ezer pengő hiányzik. A községi értékpapírok, pénzmaradvány és megtakarításból 5–6000 pengőt fordíthatnak az építkezésre. A további 5000 pengőt kölcsönként adja a helyi hitelszövetkezetnél lévő üzletrész 4000 pengő erejéig.

1932

— Az iskola költségvetése: szükséglet 8278 P 34 fillér, fedezet 116 P, fedezetlen hiány 8162 P 34 fillér. A hiány fedezésére 34 %-os iskolai pótdó kivetésére van szükség. Az iskola zárszámadása: bevétel 6506 P, kiadás 9670 P 82 fillér, túlkiadás 3164 P 82 fillér, cselekvő követelés 6046 P 75 fillér, tiszta vagyon 2881 P 93 fillér.

1933

— Az iskola zárszámadása ez évben: bevétel 6246 P 73 fillér, kiadás 10159 P 04 fillér, túlkiadás 3912 P 31 fillér, cselekvő követelés 8357 P 22 fillér, tiszta vagyon 4444 P 91 fillér.

1934

— A kántorlakással kapcsolatos 2 tantermet az Államépítészeti Hivatal lezáratta: mindkét terem hátsó fala elhajlott, veszélyes, szükséges a falak átépítése, a munkálatokról a politikai község fog gondoskodni. Kántortanítói állásra 15 tanító pályázata érkezett be. A pályázók közül 10-en jelentek meg az orgona és énekpróbán. Majd a plébános úr 3 személyt jelölt ezek közül szavazásra. Közfelkiáltással Havasy Ernőt választották meg.

1935

— Az elemi népiskola épületein, bútorain és tanszerein eszközrendő javítások és pótlandó hiányok az 1935–36. tanév végén:¹⁸ a.) *Általános javítások.* az összes tantermek meszelése, padlómosása és olajozása. Táblák festése, vonalazása. b.) *Épületenkénti javítások.* **Szent Imre iskola:** Szilárd János lakásában padlójavítás. A padló 1 és 25 fm széles csíkban korhadt. A mosókonyha ajtajának alsó része korhadt. Eső állandóan éri, Gyepes Dezső egyik szobájában a spaletta felett vakolatjavítás. Mindkét lakásban a 4 csöves Zafir kályha túlfűtés miatt kiégett alig használható. Chamotte tapasztást igényel esetleg kicserélendő. A tanítók padlásterének lécráccsal való elválasztása kívánatos. A tantermek ablakainak szigetelése kijavítandó. A tantermekben 3 egész és két 1/2 ablakszem (I. b. osztályban 2 db, III. b. osztályban 1/2, IV. osztályban 1/2, V-VI. fiú osztályban 1 db), a szélfogón 1/3 ablakszem (kb. 25x25), a lengőajtón 2 db (25x25) ablakszem hiányzik. Az iskolai árnyékszék szagtalanítása kívánatos. Kívánatos volna még az iskolakapu és a két híd megcsináltatása is. **Fiúiskola (Központi iskola):** A tanterem (I. a. osztály) mészrétegének levakarása. A sok tapasztástól egyenetlen a falsík, a por a heti porolás dacára is már egy hónap alatt lerakódik a falra és piszkossá teszi. Új padok esetleges festése. A népművelési teremben 4 ablakszem ki van törve. **Leányiskola:** Minden tanteremben és a folyosón a mészréteg levakarása. A folyosó vakolatának kijavítása. 1 db ablakszem bevágatása az V-VI. leány osztályban. Padlózás a II. osztályban (kb. 1/2 m² területen). A padlóhelye sárral és kövel van betapasztva. A III. a. osztály

18 Érsekvadkerti Plébánia Hivatal Irattára, 1936.

küszöbe elkopott. Hézagosan fedi a talajt. A kémény mellett becsorog az eső (cserépigazítás). A világítóablak kallantyújának ütközője hiányzik. Új korában is hiányzott. A II. osztály 28 padjának festése, az iskolai szekrény zárjának javítása (nem zár) is kívánatos. Sárvakarója az iskolának nincs.

1936

– Egy február 29-én kelt feljelentésből a következőket tudhatjuk meg: Tilalom ellenére több tanköteles gyermek vett részt a Kéri-féle kocsmában tartott farsangi táncmulatságon. Az egyik tanuló nem hisz a büntetésben, „de 6 pengőt se sajnál érte” kifizetni. Egy V. osztályos tanuló viszont február 25-én délután fejfájás ürügye alatt az iskolából hazament és este utcai csavargás után K.J. házában a gyerekbálon harmonikaszó mellett „ugrált”. Közben egy másik V. osztályos tanulóval elmentek cukrot venni a lányoknak.¹⁹

– Az iskolaszék jegyzőkönyvéből az iskolák nevét is megtudhatjuk. Az ún. Felső iskola elnevezése **Szent Imre iskola**. (A község lakói mindig Felső iskola néven említik ezt az épületet.) A „Felső iskola”, melynek alapterülete 757 m², áll 4 tanteremből, 1 tanítói szobából, előtér és folyosóból. Különálló épületben helyezték el a leány és fiú WC-t és a faskamrát. Az épület alapja kőből, falai téglából, tetőzete fenyőfa és hornyolt cserép, homlokzata vakolt és fröcskölt, padlózata hajópadló. A tantermi ablakokon vászon redőnyök voltak. Fűtésre vaskályhát használtak, a vízellátást az udvaron álló kerek kútból oldották meg. A világítás petróleumlámpával történt. A **Leányiskola** neve Szent Erzsébet iskola. A „Leányiskola” központi helyen a „városháza” (ma Polgármesteri Hivatal) mellett fekszik a község központjában. A telek iskolához tartozó része 648 □-ól. A többi az iskolával közös épületbe elhelyezett óvoda használja játszótérnek, kertnek. Az iskola alapterülete 169,5 m².

– Ez évben beszámoló készült az iskolai állapotokról: A tanítás rendszeresen folyik, igazolatlan mulasztás csak elvétve fordul elő. A szegény sorsú és rosszul táplált gyermekek tízóraiztatását megoldó tejakiót az idén életbe léptetik.

– Ez évben iskolaszéki tagválasztás volt.

– Az 1936–1937. tanévi beíratási hátralék: 162 tanuló tartozik. Vizsgálatot végeznek, hogy a szülők miért nem fizetik a díjat. Szegénység miatt 94 tanulónál a törlést rendelték el, 68 fő névsorát a községi elöljáróságnak átadták behajtás végett. Összesen 213 gyermek díját vizsgálták meg: 142 gyermeknél a szülők nehézségek nélkül ki tudták fizetni a díjakat. A hátralékosokról készült névsort behajtás végett a politikai község elöljáróságának átadták. Tejakíót szerveztek az iskolákban 1935. december 16-tól 1936. március 31-ig, 64 napon át tartott. Az összesen kiosztott mennyiség 1069 liter. Ebből a Szent Imre iskola 544 l, a Szent Erzsébet iskola 365 l, Központi fiú iskola 160 litert kapott. Naponta 83 szegénytanulónak jutott kb. 2,5 dl tej. Hetenkénti változtatással össz: 204 tanuló részesült tejellátásban. Általános javítások az összes tanterem meszelése, padlóúrolása és olajozása, táblák festése, vonalazását elhatározták.

– December 15-én a népiskola igazgatósága nevében az egyik tanító újabb feljelentéssel élt, mely szerint 1936. december 15-én a déli tanítási szünet alatt három – név szerint is ismert –, és több ismeretlen tanuló, valamennyien szentjánospusztai lakosok, bementek a Szent Imre iskola tantermeibe, ott cigarettáztak, az ott lévő gyermekeket

19 Érsékvadkerti Plébánia Hivatal Irattára, 1936.

munkájukban zavarták, a térképmutató bottal ütlegették, a padokat verték az ajtókat csapkodták, a IV. osztályban a hivatalos naplókat nézegették, széthányták és a térképet rongálták. A gyermekek tanító általi figyelmeztetésére az egyik gyermek még azt a kijelentést is tette: „Megverem még a tanítót is!”²⁰

1938

– A katolikus iskolaszék neve egyházközségi tanács lett.

(A háború időszakára vonatkozó iratok nagyrészt megsemmisültek.)

1945

– Áprilisban kezdődött meg a rendes tanítás a római katolikus népiskolában. Négy használható tanteremben, 8 tagú tantestülettel működött, amely 1946-ban két taggal bővült.²¹ Az iskolaszék átiratát olvasták fel, melyben bejelentették, hogy Veszely Imre érsekvadkerti igazgató tanító nyugdíjazva lett szeptember 1-vel és helyébe helyettesről és annak fizetéséről kell gondoskodni. A képviselőtestület felhatalmazta a községi eljáróságot – mivel az iskolafenntartó a község – a helyettes illetményének kifizetéséről gondoskodjék.²²

– Ugyanebben az évben tanítói állások szervezése is történt, mivel a Vallás- és Köznevelési Miniszter 27.822/1945. számú rendeletére az elemi iskolát 8 osztályúra kellett fejleszteni. A főtanfelügyelőség a 7-ik osztály megnyitását és a 10-ik tanítói állás szervezését rendelte el. Az iskola fejlesztését és a tanító állások szaporítását, a tanulók nagy száma teszi szükségessé, és az iskolaszéknek az volt a kérése, hogy egyszerre 3 tanítói állás legyen szervezve. A szervezendő állások fizetéséhez a községnek – mint iskola fenntartónak – a fizetés 10–10 %-ával és a lakbérrel kellene hozzájárulni. Mátéffy Viktor prépost-plébános iskolaszéki elnök ismertette a tanítói állások szervezésének szükségességét: az iskolafejlesztés fontos és szükséges, mert az új világban tanultabb és műveltebb fiatalságra van szükség és ez csak úgy érhető el, ha a tanító kevesebb létszámú fiatalsággal, behatóbban és eredményesebben tud foglalkozni. A tanuló ifjúság létszáma elérte a 700 főt, bár a tanítók egyes osztályokban párhuzamos osztályokat tanítanak, még így is néhány osztályban 86 a tanulók száma. Így a tanító a gyermekekkel eredményesen foglalkozni sajnos nem tud. A véghatározatban a községi képviselőtestület a harmadik tanítói állás szervezésének szükségességét elismerte és egyhangúlag kimondta, hogy az állásokat most szervezik ugyan, de betöltésükre csak fokozatosan kerülhet sor. A község mint iskolafenntartó kérjen államsegélyt a tanítói fizetésekhez és a háború alatt megrongált iskola épületek és elpusztult iskolai felszerelések pótlására.²³

– Az iskolaszék szerint a középületek állapota igen rossz karban van, némelyik épület, a Felső iskola és tanítói lakás jelenlegi állapotában használhatatlan és lakhatatlan. Az iskolaszék tagjai intézkedést és felhatalmazást kérnek az épületek javítására.²⁴ Mátéffy Viktor prépost-plébános képviselőtestületi tag felszólalása után a közgyűlés el-

20 Érsékvadkerti Plébánia Hivatal Irattára, 1936.

21 VASTAG FERENC: *Érsékvadkert község története a felszabadulástól napjainkig*. Kézirat. 1971.

22 NML Bgy. V. 201. 3. kötet 7/1945. kgy. sz. Véghatározat

23 NML Bgy. V. 201. 3. kötet 16/1945. kgy. sz. Véghatározat

24 NML Bgy. V. 201. 3. kötet Érsékvadkert Képviselőtestületi jegyzőkönyve 1945 3/1945. kgy. sz. határozat

határozta, hogy a középületek állapotát és hiányainak összeírását az építési bizottságnak kiadja. A felmérés után a közgyűlés fogja megállapítani, hogy melyik épületnek a helyreállítása a legsürgősebb és a sorrend megállapítása után, árlejtés útján javíttatják a község középületeit.²⁵

1946

– Az iskolaköteles gyermekek száma: 535 fő. Jelenleg az iskola 9 tanteremmel rendelkezik, melyből négy teljesen használhatatlan. Az öt terem is inkább csak szükségstanterem, hiányos ablakkal és rossz ajtókkal. Felszerelése teljesen eltűnt, padjainak csupán 20 %-a van meg. Az öt tanterem kályhája alig használható állapotban lévő szükségkályha, mely csekély fűtőképesség mellett az elmúlt tél folyamán tömérdek tüzelőt emésztett fel.²⁶ Bemutatják a vármegyei kisgyűlés 467/1946. számú véghatározatát, melynek értelmében a három tanítói állás megszervezését jóváhagyták.²⁷ A meg szállás alatt a tanítói lakások is nagy károkat szenvedtek.

– Az általános iskola kötelezővé szervezése ebben az évben kezdődött, megnyílt az V-VI. osztály. A VII. és VIII. osztály pedig a népiskolai tantervvel működött. A felső iskolában padhiány volt, a tanulók széket vittek magukkal a tanítás idejére. Az István- telki főműhely falujárói lényegesen hozzájárultak az iskola felszerelésének javításához, munkát, szabadidőt és a családtól való távollétet nem sajnálva.

– A község 1946–47. évi költségvetéséből megismerhetjük, hogy a nagyobb kiadási tételek: az iskolabútorzat, padok és iskola-felszerelés pótlására vannak felvéve. Ugyanis az iskola padok, szekrények, asztalok és felszerelések nélkül van, mivel a megszálló csapatok mindent elégettek és a gyermekeknek nincsen az ülőhelyük biztosítva. A bútorok beszerzésére 4.400 pengőt ígértek. Ezért az összegért valószínűleg csak a legszükségesebb berendezések egy részét lehet beszerezni. A bevételi részben a tanítók fizetésének 40 %-a van előirányozva a természetes lakást élvező tanítóknál. Az előadó ismertette, hogy a megszállás alatt a tanítói lakások is nagy károkat és rongálódásokat szenvedtek. A lakásokat minden évben egyszer meszeltetni tartozik a község, de mindig az volt a szokás, hogy az évenként meszelés helyett 6–8 évenként kaptak egy festést. Kéri a képviselőtestületet, hogy a költségvetésbe felvett összeg erejéig a tanítói lakások festését elvégeztethesse és ha a pénzfedezet elegendő lesz akkor kályhát is szerezzenek be.²⁸ Az általános iskolánál alkalmazott 3 tanító fizetésének ügyét tárgyalták meg, miszerint Érsekivadkert község képviselőtestülete egyhangúlag elhatározta illetve hozzájárult ahhoz, hogy az általános iskola kötelezővé tételével kapcsolatban 3 tanítói állás vált szükségessé. A jelenleg ideiglenesen alkalmazott tanító illetményét pedig a községi pénztárból előlegképpen folyósítsák mindaddig, amíg a kormányhatósági jóváhagyás meg nem történik. Ennek megtörténte után az eljáróság az iskolaszéki elnökkel egyetértésben tegye meg a szükséges intézkedéseket, hogy a község által előlegezett illetmény összegek visszakerüljenek a községi pénztárba, mivel a költségvetésben erre fedezet nem volt. Tudomásul vette a képviselőtestület, hogy az illetmények ilyen módon történő megelőlegezése felsőbb rendelkezésen alapszik. Az indoklás alapján a képviselőtestület

25 NML Bgy. V. 201. 3. kötet 4/1945. kgy. sz. határozat

26 NML Bgy. XXI. 11. BJJfzö. 155/1946.

27 NML Bgy. V. 201. 3. kötet 10/1946. kgy. Véghatározat

28 NML Bgy. V. 201. 3. kötet 24/1946. kgy. sz. Határozat

nek így kellett határozni, mert a tanítói állás szervezésének jóváhagyásáig felsőbb rendelkezés alapján az illetményeket az iskola fenntartó község köteles volt megelőlegezni.

– A tanítók kérelmet nyújtottak be a vasúti arcképes igazolvány díjának térítése tárgyában. A községi főjegyző felolvasta a tanítók kérelmét, melyben kérik, hogy úgy mint a múltban a községi pénztár viselje a tanítók vasúti arcképes igazolványok térítési díjának megfizetését. A községi költségvetésbe 230 Ft van erre a célra előirányozva, de ez az összeg kevés, mivel a térítési díjat a MÁV felemelte. Kérték, hogy a képviselőtestület a többlet kiadást a megtakarítás terhére engedélyezze.²⁹

1947

– Az egyházközségi közgyűlés egyhangúlag elfogadta az egyházközség 1947/48 évi költségvetését, mely szerint az iskolai kiadások összege 26.500 Ft 44 fillér. A bevétel 26.500 Ft 44 fillér. A kiadások fedezésére 21.957 Ft 48 fillér, községi hozzájárulás szükséges. A képviselőtestület felhívta a községi előjáróság figyelmét, hogy a kiadásoknál a legnagyobb takarékosággal járjon el.

– Az iskolaszékben az alispán 16.703/1947. számú rendeletét olvasták fel a falukönyvtárak létesítése tárgyában. Ismertették, hogy a könyvtárak létesítése kulturális szempontból fontos és szükséges. Mivel a község nem államsegélyes, ezért 200 forintot kér ezen cél megvalósításához. Az 1947. évi 62. számú határozatban a közgyűlés a 200 forintot egyhangúlag megszavazta és felhatalmazta a községi előjáróságot, hogy jóváhagyás után a könyvtárat „szerezze” be.

– A két tanítói lakást, a Felső iskola melletti telekre építteti a község, ha mindehhez a megfelelő államsegély megérkezik. Az 53. sz. határozat szerint a felső Szent Imre iskolában két tanterem készen van és a tanítás céljára át van adva. Kályha a tantermekben nincsen, mert a megszálló katonák elvitték, ezért kölcsön kályhát és tűzhelyet használtak, melyeket a tulajdonosok most már kérnek vissza.

– A községi képviselőtestület 29. számú határozatának értelmében a községháza melletti iskolához két tanterem a tanítói lakásból és óvodából legyen átalakítva. Az óvoda a Schweitzer féle házban legyen. „A 11/1947. Határozat alapján a község a Schweitzer féle lakóházat, mely közvetlenül a községháza és iskola mellett van, a község iskola céljára megveszi 18.500 Ft vételárért és felhatalmazza a községi előjáróságot, hogy eladóval az ideiglenes szerződést kösse meg és a házat 2000 Ft-tal előlegezze le, a vételár többi részét a jóváhagyások után fizesse az eladó kezéhez. A vételár fedezetéről pótköltségvetéssel gondoskodjon. Ezen kívül a község tulajdonát képező Balácsa dűlőben lévő 1. házhelyet és a majorban a faluvégén lévő 2. házhelyre alkalmas terület eladásából.” Az első teendő az iskolák fejlesztése, mert az általános iskola bevezetésével az állam mindenkinek meg akarja könnyíteni a tanulás lehetőségét, ez pedig csak úgy lehetséges, ha a tanítók számát és a tantermek számát is növelik. Ezért úgy találta helyesnek a tanács, hogy a községháza melletti iskolát a Schweitzer féle telken két tanteremmel kibővítenék és két tanítói lakást építenének. Az iskolaépítéssel kapcsolatban úgy határoztak, hogy a két iskolai tanterem a községháza melletti iskolában a tanítói lakásból és óvodából lesz alakítva. Az óvoda a Schweitzer-féle házban legyen és két tanítói lakást a Felső iskola melletti telekre építtesse a község. „Az új építkezésekre igen

29 NML Bgy. V. 201. 1. d. Közgyűlési jegyzőkönyvek 8/1947. számú határozata alapján a térítési díjat a képviselőtestület megszavazta.

nagy szükség van, de csak abban az esetben kezdhet hozzá a község az építkezésekhez, hogyha ezekre megfelelő államsegélyt kap.”

1948

– 52. számú közgyűlési határozatában a községi képviselőtestület elismerte, hogy az Istvántelki főműhely falujárói nagy munkát és sok 10.000 forint értéket meghaladó munkát végeztek, szabadnapjaikat, pihenésüket áldozták fel azért, hogy a háború alatt rendkívül megrongálódott felső iskolánkat kijavítsák. A képviselőtestület megköszönte a munkájukat.

1949

– Az érsekvadkerti állami általános iskolában a január 23-án tartott tantestületi értekezletén készült jegyzőkönyv értelmében beszámoló történt a balassagyarmati igazgatói értekezletről. Gyalmos János miniszteri tanácsos előadásából a következőket tudhatjuk meg. A vallásos egyesületeket el kell sorvasztani. Ezen egyesületekben nem vallási, hanem politikai oktatás folyt, tagjait a demokrácia ellen hangolta. Fel kell hívni a szülők figyelmét, hogy milyen kockázatot vállalnak, ha az államhatalommal összeütközésbe kerülnek. Rámutat az egyházi vezetők szerepére. Megemlíti a Mihalovics³⁰ leveleket a kémszervezettel kapcsolatban. Ezen a téren is fel kell világosítani a szülőket a valós helyzetről. Fejtegeti az egyházi problémát. A változó politikai helyzet szerint változik a magatartás az egyházzal szemben is. Éberek legyünk. Ifjúsági egyesület csak az úttörő mozgalom lehet. A mozgalom a szocializmus építését szolgálja. Igyekezzenek az úttörők számát növelni, de „a mennyiség mellett a minőségre” is legyenek tekintettel. Az iskola, az állam, a társadalom kapcsolata megváltozott. A szülőnek joga van tudni mire, és hogyan tanítják gyermekét. Szülői munkaközösség útján hívják meg a szülőket iskolalátogatásra, hogy lássák a szülők a tanító és gyermek együttes munkáját. „A pedagógus társadalom a kormánytól kapott irányító elveket továbbadja, mindenki nevelhető hajlamainak és képességeinek megfelelően.” A múltban megtörtént, hogy értékek, tehetségek elkallódtak, tehetségtelenek pedig pénzükért érvényesülhettek. Ma mindenki érvényesülhet tehetségének megfelelően. Megállapította az előadó, hogy „a több és jobb tanulás helyett” nemzetismereti tárgyakkal foglalkoztak. Mindig azzal, ami az uralkodó osztály létét biztosította. Elkendőzték a föld, a gyár kérdését. A pedagógus határozottan álljon ki, ne habozzon. „Aki az ipari fejlődés, gazdasági átalakulásról nem akar tudomást venni, a Függetlenségi Front egységes politikai vezetését nem fogadja el, mondja meg és távozzat.”

„A múltban Nagy Magyarországról beszéltünk, nem gondoltunk arra, hogy az a Magyarország feladatát nem tudja teljesíteni. Nem a népek egymás fölé, hanem egymás mellé helyezése a fő. Legfontosabb a munka helyes értékelése. A múltban a szellemi munkát a testi munka fölé helyezték. A szellemi munka tulajdonképpen a testi munka kiegészítése. Valóságra neveljünk. A hivatalos egyház is óriási engedményeket tett, az evolúciót elfogadta. Igazságot, tudományt tanítsunk az érzelmi, értelmi foknak megfelelően. Az iskolában építjük a szocializmust.” Feladat az általános műveltség színvonalának emelése. Előadó a VIII. osztályok szociális összetételéről beszélt, ezen osztályra

30 Mihalovics Zsigmondról az Actio Catholica egykori vezetőjéről van szó, aki ekkor már emigrációban élt.

készített tankönyveknek csak fele fogyott el, de nem a drágaság miatt. A tanulók nagy száma nem járt iskolába. Éppen az ipari munkások és szegény parasztok gyermekei. A pedagógus feladata feltétlenül figyelni a gyermeket „mire van hajlama, képessége s odahatni, hogy az ilyen gyermek feltétlen tanuljon tovább”. Az előadás után „értékes” hozzászólások következtek. Ezekre válaszolva irányító útmutatásokat adott az előadó.³¹

SZEMÉLYI ADATTÁR

I. A tanítói kar összetétele és működése 1713–1950 között

Kmetty Mihály (1713–1731) kántortanító

Szabó András (1731–1755) kántortanító

Kussányi György (1733., 1770.) tanító

Hlosa György (1755–1780) kántortanító

Kovács György (1772, 1780–1818) tanító 1772-től, kántortanító 1780-tól. Jászberényből származott, beszélt magyarul és szlovákul. Jó erkölcsű, a szentmisében szépen orgonált és énekelt, a gyerekeket jól tanította. Külön jövedelmet kapott a tanításért és az egyházi szolgáltatásért. A várostól származó jövedelme: 2 pozsonyi mérőnyi őszi gabona, egy szekérnyi széna. A jobbágyoktól házaspáronként 1/2 pozsonyi mérőnyi, a zsellérektől 1/4 pozsonyi mérőnyi gabonát, a tanulóktól tanításért havonta 5 garast kapott.

Kralinyi János (1818–1870) kántortanító

Bartók János (1860 -) helyettes altanító

Laáb Ferenc (1860 – 1875) II. osztály tanítója, főtanító és iskolamester, 1875-ben kéri nyugdíjazását

Koszó Márton (1862) segédtanító

Borbács István (1867) segédtanító

Nagy Sándor (1868- 1870 – 1902) 1868-tól tanító, kántortanító 1870–1902 között, 1889–1902 között egyben az iskola igazgatója. Pilinyben született, (1838.09.13.) Egerben szerzett képesítést 1859-ben, az 1895/96. évi tanévben a II. fiúosztály tanítója. 1895-től a faiskola kezelője. 1902. szeptember 9-én nyugdíjazták

Rajna Lajos (1868) tanító

Farkas Béla (1869 -) érsekvadkerti születésű helybeli leánytanító

Klesicz Mátyás (1872 -) okleveles tanító, pusztaszántói lakos, az I. osztály tanítója. Fizetése: 300 forint/év

Petrovác Gyula (? – 1881. IV. 1.) a II. osztály tanítója, Födemesre ment kántortanítónak

Veszely Ferenc (1881. IV. 12. -) a II. osztály tanítója

ö. Háray Jánosné Bedruss Terézia (1893 -) a leányiskolánál osztálytanító, Balasgyarmaton született (1849.04.08.)

Jakubovits Irma (1893, 1896–1897) tanítónő

31 NML XXIV. 501. 5. doboz

Pergő József (1893. IX. 3. – 1896. VIII. 16.) Esztergomban született (1874.03.01.) 1893-ban Esztergomban végzett okleveles tanító, 1893–1894-ben altanító, 1896-ban lemond állásáról

Holly Mária Leona (1894.) Szatmáron mint volt apáca végezte a tanítói képezdét, a felsőbb osztály tanítója

Karácsonyi Róza (1894. VIII. 5. -) Lekéren (Bars megye) született 1875. november 16-án, Budapesten végzett 1894-ben, mint óvónő, a leányiskola I. osztályának tanítója

Holly Irma (1896. -) a leányiskolánál osztálytanító, Esztergomban született (1875.03.15.), 1895-ben Esztergomban szerzett képesítést

Bódy Gizella (1896.), tanítónő

Kristóffik Adolf (1896. VIII. – 1897. VIII.), altanító (1 évi próbaidőre), tanképesített tanító, okmányt még nem kapott.

Jakobovics Irma (1896) tanítónő

Kürtössy Anna (1896. IX. – 1897. VIII.) az elemi leányiskolánál tanítónő (1 évi próbaidőre), Érsekvadkertben született és lakik, kisdédóvi képezdét végzett, oklevelet még nem kapott

Petrásovics Miklós (1896. IX. – 1897. VIII.) másodtanító a fiú iskolánál (1 évi próbaidőre), képezdét végzett, oklevelet még nem kapott

Kürtössy Andor (1897. VIII. 29. – 1898. VII. 24.) másodtanító a fiú iskolánál (1 évi próbaidőre), oklevelet még nem kapott

Klempa Margit (1898. VII. 24. -), a leányiskolánál tanítónő, pozsonyi illetőségű, okleveles tanítónő, a „háromrendbeli képezdét” dicsérettel végezte

Rady Ilona (1899. VII. 30. – 1905. IX. 3.) a fiúiskolánál másodtanítónak megválasztva, az I. osztály rendes tanítónője, balassagyarmati lakos, vallásos, fizetése: szabadlakás, a községi pénztárból 300 frt és 4 m³ tűzifa

Regéczi Ludovika (1896, 1899. IX. 1. – 1901. IX. 8.) a leányiskolánál az I. osztálytanítója, nagyszombati illetőségű, okleveles tanítónő, fizetése: szabad lakás a leányiskolában, községi pénztárból 600 korona/évi készpénz, 4 m³ tűzifa, 200 korona (államsegélyből), állásáról lemondott 1901. szeptember 8-án

Márkus Ilona (1901. IX. 8. – 1936. IX. 1.), 1901/1902-ben a leányiskolánál az I. osztály tanítója, Marosvásárhelyi illetőségű, okleveles tanítónő. 1918. november 24-től iskolaszéki tagnak lett megválasztva, 1922. február 2-ig iskolaszéki tag és jegyző, 1923/24. tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 9016/1924. 667. sz. jkv. alapján kert illetmény címén évi egy mázsa búzának mindenkori értékét állapították meg a számára, 1924/25. tanévben a II. vegyes osztály tanítója; 1925/26. tanévben a II. vegyes osztály tanítója; 1926/27. tanévben a II. vegyes osztály tanítója; 1927/28. tanévben az I. leány osztály tanítója; 1928/29. tanévben a III. vegyes osztály tanítója; 1935/36. tanévben az V-VI. leány osztály tanítója. 1936. szeptember 1-én nyugdíjba vonult

Nagy István (1901. VIII. 18. – VIII. 31.) fiú iskolánál a II. osztály rendes tanítója, félegyházai születésű, fizetése volt: szabad lakás, a községi pénztártól 600 korona, 4 m³ tűzifa, 180 korona államsegélyből, 1901. augusztus 31-én leköszönt állásáról

Vincze Mihály (1901. VIII. 31. – 1902. IX. 1.) fiúiskolánál a II. osztály tanítója, Pest megyei lakos, fizetése: szabad lakás, a községi pénztárból 600 korona 4 m³ tűzifa, 180 korona államsegélyből, 1902. szeptember 1-én lemondott, Muzslára ment tanítani.

Bedross Gyula (1902 – 1934. IX. 1.), kántortanító, 1918. november 24-én az iskolaszékbe beválasztották. 1922. február 2-án iskolaszéki jegyzőnek választva, 1927-től

igazgató, 1934. szeptember 1-én, mint igazgató kántortanító „34 éves érdemdús működés után nyugalomba vonult”

Veszelyné Dracsay Erzsébet (1902–1938. IV. 1.), 1902. október 1-től tanító Vadkerten, 1905/06. tanévben az I. fiú és leány osztály tanítója, 1923/24. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1923/24. tanévben az V. leány osztály tanítója, 1924/25. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1924/25. Tanévben az V. leány osztály tanítója, 1924/25. Tanévben a VI. leány osztály tanítója, 1925/26. Tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1926/27. Tanévben az I. vegyes osztály tanítója, 1927/28. Tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 1928/29. Tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 1935/36. Tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 1936/37. Tanévben a II. leány osztály tanítója, 1938. Április 1-én nyugdíjba vonult,

Veszely Imre (1905. IX. 3. – 1945), Tereskén született 1885-ben, a Losonci Állami Tanítóképző 4 évfolyamát jeles eredménnyel végezte, kántori tantárgyakból is jeles, okleveles tanító, 1905. szeptember 3-tól a fiú iskolánál másodtanító, 1921-től a faiskola kezelője, 1923/24. tanévben a IV. fiú osztály tanítója, 1923/24. tanévben az V. fiú osztály tanítója, 1923/24. tanévben a VI. fiú osztály tanítója, 1916/1924. 667. sz. jkv. alapján a kert illetmény címén évi egy mázsa búzának mindenkori értékét állapították meg., 1924/25. tanévben a IV. fiú osztály tanítója, 1924/25. tanévben az V. fiú osztály tanítója, 1924/25. tanévben a VI. fiú osztály tanítója, 1925/26. tanévben az V. osztály tanítója, 1926/27. tanévben az V. vegyes osztály tanítója, 1926/27. tanévben a VI. vegyes osztály tanítója, 1927/28. tanévben az V. vegyes osztály tanítója, 1927/28. tanévben a VI. vegyes osztály tanítója, 1935/36. tanévben a III. a. fiú osztály tanítója, 1936-tól az egyházközségi tanács tagja, 1936. október 16-tól az egyházközségi tanács jegyzője, 1936/37. tanévben a II. fiú osztály tanítója, 1938. szept. 8-án kinevezik a rk. elemi iskolagazgatójává, 1938/39. tanévben a II. osztály tanítója, 1939/40. tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 1939/40. tanévben a gazdasági iskola I-III. fiú osztály tanítója, 1940/41. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1941/42. tanévben a gazdasági iskola I-III/a. fiúosztály tanítója, 1941/42. tanévben a Szent Erzsébet iskola II. vegyes osztályának tanítója, 1942/43. tanévben a II. leány osztály tanítója, 1942/43. tanévben a III. leány osztály tanítója, 1943/44. tanévben a II. fiú osztály tanítója, 1943/44. tanévben a II. leány osztály tanítója

Kreter Lőrinc (1908. IX. 27. – 1911. I. 22.) okleveles tanító, az 5-ik tanítói állásra megválasztva, lemondott állásáról

Schwáger Antal (1908. IX. 6. – IX. 27.), okleveles tanító, váci lakos., az 5-ik tanítói állásra megválasztva, lemondott állásáról

Juhász Lajos (1911. VIII. 6. -) okleveles tanító, az 5-ik tanítói állásra megválasztva

Sunyál Rezső (1912. VIII. 25. – 1918.X. 20.) okleveles tanító, nógrádmegyeri lakos, a Kiskunfélegyházi Állami Tanítóképezőt végezte 1912-ben. 1914-ben természetben bírt 1 szobás lakásán kívül 180 korona lakbérpótlékot kap, az 5-ik tanítói állásra megválasztva, feladata: osztály vezetése, gazdasági iskolában közismereti tárgyak tanítása, kántori teendőkhöz segédkezés, 1918-ban lemondott, Szécsénybe ment kántortanítónak

Molnár Endre (1919. I. 6. – 1920. VIII. 22.) ipolybalogi kántortanító volt, az 5-ik tanítói állásra megválasztva. Feladata: osztály vezetése, gazdasági iskolában közismereti tárgyak tanítása, kántori teendőkhöz segédkezés. 1 év szabadságot kér, hogy tanulmányait folytathassa az Apponyi Kollégiumban

Gyepes Dezső (1921. I. 2. – 1963) 1900. március 22-én született Budapesten, okleveles tanító, Kiskunfélegyházán szerezte képesítését az Állami Tanítóképző Intézetben, 1920. január 1-én kezdte meg tanítói működését Borszörzsökön (Veszprém megye), németül jól beszél, részt vett a Levente-főoktatóképző tanfolyamon. Feladata: osztály vezetése, gazdasági iskolában közismereti tárgyak tanítása, kántori teendőkre segédkezés. 9016/1924. 667. sz. jkv. alapján kert illetmény címén évi egy mázsa búzának mindenkori értékét állapították meg. 1924/25. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1925/26. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1926/27. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1927/28. tanévben a III. és a IV. fiú osztály, valamint a III. és a IV. leány osztály tanítója, 1928/29. tanévben a IV. fiú osztály tanítója és a IV. leány osztály tanítója, 1936. július 19-től az egyházközségi tanács tagja, 1935/36. tanévben a III. b. leányosztály tanítója, 1936/37. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1937. Az Actió Catholika szociális és karitatív szakosztályának elnöke, a Katholikus Legényegylet titkára, népművelési előadó, műkedvelő előadások, ünnepélyek rendezője, a levente egyesület vezető főoktatója, természetbeni lakása: két szoba, előszoba, konyha és éléskamra, 1938/39. tanévben a III. osztály tanítója, , 39/40. tanévben a III. fiú osztály tanítója, 1940/41. tanévben a IV. fiú osztály tanítója, 1941/42. tanévben a IV. fiú osztály tanítója a, Szent Imre iskolában, 1948-ban átminősítik állami tanítóná, **1948-ban igazgatóvá** nevezik ki a Szent Imre iskolánál, 1948-ban a községi 48-as bizottság elnöke, 1948-ban rajzolást tanít a VII. osztályban, 1950-ben a IV. b. osztály tanítója, **1952. igazgató** az Érsekivadkerti általános iskolában

Vajk Anna (1921) tanítónő

Papócsy Ferenc (1930. III. 5. – 1948. VIII.) okleveles tanító, 1930-ban a rk. elemi iskolánál kinevezve az újonnan szervezett tanítói állásra, 1935/36. tanévben a IV. osztály tanítója, 1936/37. tanévben a IV. vegyes osztály tanítója, 1938/39. tanévben a IV. fiú osztály tanítója, 1939/40. tanévben a IV. fiú osztály tanítója, 1940/41. tanévben az V-VI. fiú osztály tanítója, 1941/42. tanévben az V-VI. osztály tanítója a Szent Imre iskolában, 1946. évi jellemzés szerint teljesen kialakult tanítói és nevelői érzékkel dolgozó, lelkiismeretes tanító, 1948-ban a VI. tanítói állásban dolgozik, 1948-ban a VI. osztályban magyar nyelv és irodalmat, a VII. osztályban magyar nyelv és irodalmat, a VI. osztályban történelmet, az V. fiú osztályban pedig földrajzot tanít. 1948-ban cikkeket ír pedagógiai szaklapokba, 1948. augusztus havában Balassagyarmatra áthelyezve

Szilárd Jánosné Gramantik Mária (1931. I. 4. – 1945.) 1909-ben született Ipolytarnócon, oklevelét 1930-ban szerezte. 1931-ben kinevezve a rk. elemi iskola tanítói állásra. Mezőgazdasági tanfolyamot végzett. 1935/36. tanévben az I. b. leány osztály tanítója, 1936/37. tanévben az I. b. vegyes osztály rendes, 1938. jún. megválasztva szaktanítónak a gazdasági iskolába, 1938/39. tanévben az I. b. osztály tanítója, 1939/40. tanévben az I-II. vegyes osztály tanítója, 1940/41. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1942. február 1-én nyugdíjazzák, 1942/43. tanévben az V. és VI. fiú osztály tanítója, 1944/45. tanévben az V. és VI. fiú osztály tanítója

Szilárd János (1931. I. 4. -), 1901. november 22-én született Nagyorosiziban, tanítói működését 1922-ben kezdte meg Magyaránádonban. 1924–1931. január 1-ig Mohorán kántortanító volt, oklevelét a Pápai Állami Tanítóképzőben szerezte, kántori oklevele is van, németül jól beszél. 1931-ben kinevezve az érsekivadkerti rk. Elemi iskolában, természetbeni lakása: 2 szoba, kamra, előszoba, fűskamra, pince, padlás, istálló, sertésól. Mezőgazdasági tanfolyamot végzett, 1935/36. tanévben az V-VI. fiú osztály ta-

nítója, 1936. július 19-től az egyházközségi tanács tagja, 1936/37. tanévben az V-VI. fiú osztály tanítója, 1937-ben a községi faiskola kezelője, a törzskönyv vezetője, tanítói szaklapokban jelent meg cikke, 1938/39. tanévben az V-VI. fiú osztály tanítója, 1939/40. tanévben az V-VI. fiú osztály tanítója, 1940/41. tanévben a III. fiú osztály tanítója, 1941/42. tanévben a I-III. b. fiú osztály tanítója a gazdasági iskolában, 1941/42. tanévben a III. fiú osztály tanítója a Szent Imre iskolában, 1942/43. tanévben a III. fiú osztály tanítója, 1943/44. tanévben a III. fiú osztály tanítója, 1944/45. tanévben a III. vegyes osztály tanítója, 1946. évi jellemzés szerint: Igen jó tanítói és nevelői lelkülettel, szorgalmas buzgósággal dolgozik. 1948-ban átminősítik állami tanítónak, 1948-ban valamennyi osztályban tanítja a számolás és mérés tantárgyat, 1948-ban a VII. tanítói állásban dolgozik, 1949-ben az általános iskolában történelmet és vegytant tanít, 1950-ben tanító

Havasy Ernő (1934. IX. 6. -) 1906-ban született Szentsimonon (Gömör vármegye), okleveles tanító, Jászberényben végzett, Jászkunsági illetőségű gyermek volt, 1926. január 1-én kezdte meg tanítói működését Versegen. 1934-től kántortanító Érsek-vadkertben, 1935/36. tanévben az I. a. osztály tanítója, 1936/37. tanévben az I. a. vegyes osztály tanítója. 1937-ben Az Acta Catholicában való működés, a férfikar és a gyermekkar vezetése, a helybeli rk. temetkezési egyesület jegyzője, népművelési előadások vezetése, rendezése, tanfolyamok vezetése. Természetbeni lakása: 2 szoba, 1 előszoba, 1 konyha, 1 éléskamra, 1 istálló és 1 kocsiszín. 1938. február 12-től az egyházközségi tanács tagja. 1938/39. tanévben az I. a. osztály tanítója, 1939/40. tanévben az I. vegyes osztály tanítója, 1940/41. tanévben az I. vegyes osztály tanítója és az I-II. kisegítő osztály tanítója, 1941/42. tanévben a Szent Imre iskolánál tanító az I-II. vegyes osztály, az I. fiú osztály és az I. leány osztály tanítója, 1942/43. tanévben a II. fiú osztály tanítója, 1943/44. tanévben az I. fiú osztály és az I. leány osztály tanítója, 1944/45. tanévben a II. vegyes osztály tanítója, 1946-ban az I. a. osztály tanítója. 1946. évi véleményezés szerint igen jól képzett tanító s eredményesen működő nevelő, aki szeretettel végzi munkáját. 1948-ban társas éneket tanít az V-VII. osztályokban, 1949-ben tanító az I. osztályban, 1949-ben az általános iskolában magyart tanít, 1950-ben a VI. a. osztály ének tanítója. 1950: „A klerikális behatás ellensúlyozására a hittanórákat állandóan ellenőrizi és a hitoktatásra nem jelentkezőket a hittanórákról távol tartja.”

Piroska Mária (1935. X. 25. -) dejtári állás nélküli tanítónő, helyettesít a Vadkert-i iskolában, hadiárva, megválasztva a II. tanítói állásra

Vital Ida (1936. XI. -) 1907. április 3-án született Esztergomban, 1927-ben az Esztergomi vízivárosi irgalmas nővérek római kath. elemi népiskolai tanítóképző intézetben végezte tanulmányait, 1928. január 1-én kezdte meg működését, 1936-ban a II. tanítói állás segédtanítójaként kezdett dolgozni, 1936/37. tanévben az V-VI. leány osztály segédtanítója, 1937-ben a gazdasági irányú továbbképző iskolában a gazdasági tárgyakat tanítja. Az iparostanonc iskolai közismereti tanítói tanfolyamon vett részt, a Leánykör vezetője. Természetbeni lakása: 2 szoba, 1 konyha, 1 kamra. 1938/39. tanévben az V-VI. leány osztály tanítója, 1939. február 17-én kinevezve rendes tanítónak, 1939/40. tanévben az V-VI. leány osztály tanítója, a gazd.-i iskola I-III. leány osztály tanítója, 1940/41. tanévben a III. leány osztály tanítója, 1941/42. tanévben Szent Erzsébet iskola III. leány osztályának tanítója, és a gazdasági iskola I-III. leány osztály tanítója, 1942/43. tanévben a III. leány osztály tanítója, 1943/44. tanévben a II. és III. leány osztály tanítója, 1946. a IV. fiú osztály tanítója. 1946. évi véleményezés szerint lelkes taní-

tó és nevelő, aki kizárólag hivatásának él. 1948-ban átminősítik állami tanítónővé. 1948. VI. és VII. osztályban a háztartási gyakorlat tantárgyat tanítja, 1949-ben az általános iskolában magyart tanít. 1950. Elkészíti Budapest kerületeinek térképét (szemelvénynek) az I. b. osztályban éneket tanít. 1952-ben az Érsekvadkert Általános Iskola szakszervezetének bizalmija

Gálffy Erzsébet (1937.–1942. VIII. 5.), 1937. februárjától helyettesítő tanítónő, 1938. szept. 1-én segédtanítónővé választva, 1938/39. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1939. szept. 9-én rendes tanítóvá kinevezve, 1939/40. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1940/41. tanévben az V-VI. leány osztály tanítója, 1941/42. tanévben az I-II. vegyes osztály tanítója a leányoknál, 1942. aug. 5-én lemond állásáról. Fizetése: lakbér 100 korona, fizetés 600 korona, 4 köbméter hasábfű, államszegély 380 korona, mind ezt a politikai község fizeti. Külön kötelességei: a Szívgyárda vezetése, a Leánykongregáció vezetése, a Leánykör vezetése, az A.C. (Actio Catolica) utasításai szerint iskolán kívüli működése.

Jenei Irén (1938.) kisegítő állami tanítónő

Bálint Katalin (1939 – 1940) 1939/40. tanévben a III. leány osztály tanítója, mint kisegítő tanító

Bedross Margit (1939 – 1942. IX. 4.) helyettesítő tanítónő, fizetése: 100 P/hó. 1939/40. tanévben az I-II. b. vegyes osztály tanítója. 1940/41. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1941/42. tanévben a Szent Erzsébet iskolánál a IV. leány osztály tanítója, 1941/42. tanévben a gazdasági iskola I-III. b. leány osztály tanítója, 1941. március 9-én megválasztva a IX. tanítói állásra, 1942. szeptember 4-én lemond állásáról

Lestyánszky Erzsébet (1941-) 1921. április 14-én született Patakon, 1941. január 1-én kezdte meg működését Érsekvadkertben. 1941-ben a Budapesti Szent Orsolya rend tanítóképző intézetében szerezte képesítését, okleveles tanítónő. 1941-ben helyettes tanítónő, 1942. március 16-án rendes tanítónővé választva, 1941/42. tanévben a Szent Erzsébet iskola V-VI. leány osztály tanítója, 1942/43. tanévben az V. és a VI. leány osztály tanítója, 1943/44. tanévben az V. és a VI. leány osztály tanítója, 1945/46. tanévben az V. és a VI. leány osztály tanítója, 1946-ban a IV. leány osztály tanítója. 1946. évi véleményezés szerint jól fejlődik úgy tárgyi, mint szakismereteinek köre, komoly nevelői munkát végez, szorgalmas tanító. 1948-ban rajzolást tanít a VI. osztályban, 1948-ban a VIII. tanítói állásban dolgozik. 1949-ben szaktanfolyamra kér felvételt. 1949-ben az általános iskolában magyart tanít

Gyepes Dezsőné Gyárfás Mária (1942. IX. 2. -) 1911. szeptember 10-én született Bécsben, 1921–1925. A Lévai Irgalmas Nővérek intézetében 4 polgárit végzett. 1933-ban a pozsonyi általános magyarnyelvű tanítóképző intézetben tanítói érettségit szerez. 1934. I. 1-én kezdte meg tanítói működését Csákányházán. 1936-ban Pozsonyban szerezte képesítését, mely szerint magyar tannyelvű elemi és polgári iskolai tanítónő. Németül jól beszél. 1941. Népjóléti szövetkezet munkaközösségének tagja. 1941. Előadásokat, mesedélutánokat tart és színdarabokat rendez. 1942-ben pályázik az 5-ik tanítói állásra és megválasztva rendes tanítónővé. 1944/45. tanévben a IV. leány osztály tanítója, 1946-ban a II. b. osztály tanítója, 1948-ban átminősítik állami tanítónővé, 1949-ben a II. osztályban írást, a III. osztályban számtant tanítja, 1949-ben az általános iskolában magyart tanít, 1950-ben tanítónő, 1950-ben az ifjúsági és nevelői könyvtár kezelője. 1998. június hóban elhunyt

Mild Nándorné Gyárfás Margit (1942. IX. 18. -) 1909-ben született Berlinben. 1924-ig a Lévai Irgalmas nővérek polgári iskolájában az I-IV. osztályt végezte. 1933-ig a Pozsonyi magyar nyelvű tanítóképzőben tanult. 1934. január 1-én kezdte meg tanítói működését Kuntakesziben. 1936: oklevele: magyar tannyelvű elemi és polgári iskolai tanító, gazdasági népiskolai tanítói képesítő bizonyítvány, mely népiskolában, mezőgazdasági szaktantárgyak tanítására képesít. 1940: a „Magyar a Magyarért” akcióban munkálkodott. 1940-ben előadásokat, mesedélutánokat tart, szindarabokat rendez. 1942-ben a 9-ik sorszámu állásra rendes tanítónővé megválasztva. 1942/43. tanévben a II. leány osztály tanítója, 1943/44. tanévben az I. vegyes osztály, és a III-IV. leány osztály tanítója, 1944/45. tanévben az I. és II. leány osztály tanítója, 1946-ban az I. b. osztály tanítója, 1946. évi véleményezés szerint állandóan fejlődő pedagógus, 1948-ban átminősítik állami tanítónővé, 1948-ban rajzolást tanít az V. leány osztályban, 1948-ban a IX. tanítói állásban dolgozik, 1949-ben tanítónő, 1950-ben az I. osztályban számolás mérést, az I. a osztályban éneket tanít.

Husai Ilona (1945.) tanítónő

Kurcsinka Vilmos (1946-) 1922. november 27-én született. 1945. január 1-én kezdte meg tanítói működését, 1948-ban az V. fiú osztályban rajzolást tanít, 1949-ben az általános iskolában földrajzot és természetrajzot tanít. 1949-ben úttörő vezető. 1950-ben beindítja a szülők iskoláját. **1950-ben igazgató az Állami Általános Iskolában**

Sinka B. Imre (1946-) 1924. október 26-án született Pilisvörösváron, oklevelét az Esztergomi Római Katolikus Tanítóképző Népiskolában szerezte, kántori oklevél, 1945. május 2-től 1946. április 5-ig hadifogoly Dachauban, 1946. január 1-én kezdte meg tanítói működését. 1946. október 1-től 1947. november 15-ig helyettes tanító, 1947. szeptember 15-től rendes tanító, 1948-ban átminősítik állami tanítónővé, 1949-ben az általános iskolában magyart és történelmet tanít. 1949-ben szaktanfolyamra kér felvételt

Vicze Edit (1947-) 1926. július 26-án született. 1947. január 1-én kezdte meg tanítói működését. 1946-ban a II. a osztály tanítója, 1949-ben az általános iskolában magyart tanít, 1949-ban szakszervezeti iskolába jelölték. 1950-ben a III. a. osztályban éneket tanít. 1950-ben osztályával növénygyűjteményt készített.

Perneczky Katalin (1947-) 1924. május 1-én született, Esztergom környéki illetőségű. 1945. január 1-én kezdte meg tanítói működését, 1946-ban a III. osztály tanítója, 1948-ban az V. fiú osztályban magyar nyelv és irodalmat, az V. leány osztályban magyar nyelv és irodalmat, a VI. osztályban földrajzot tanít. 1949-ben az Érsekvadkert Állami Általános Iskola tanítónője. 1949-ben szaktanfolyamra kér felvételt. 1949. januárjától tantestületi jegyző. 1950-ben a VII. osztályban éneket tanít.

Welcher Ferenc (1949-) tanítónővé való kinevezése

Hadas Magdolna (1950-) tanítónő. 1950-ben a III. b. osztály tanítója

Jakus Klára (1950-) tanítónő, felsőtagozatnál magyart tanít, 1950-ben a II. a. osztályban éneket tanít

Nováki Éva (1950-) tanítónő, az úttörőcsapattal foglalkozik

Tesnádi Olga (1950-) tanítónő

Kurcsinka Vilmosné (1950-) tanítónő, 1950-ben az V. b. osztályban éneket tanít, az úttörőraj vezetője

II. AZ ÉRSEKVADKERTI ISKOLASZÉK TAGJAI 1870 – 1942 KÖZÖTT, A VÁLASZTÁSUK NAPJÁNAK IDŐPONTJA SZERINT

Alelnök

1880. aug. 29-től	Soóky László
1884. okt. 19-től	Molnár István
1887. szept. 4-től	Kürtössy József
1890. júl. 13-tól 1899. dec. 26-ig	Soóky László
1899. dec. 26-tól 1918. nov.-ig	Drághfy Sándor

Iskolagondnok

1870. nov. 8. - 1884. okt.	Toldy József
1884. okt. 19. - 1887. szept.	Dósa Antal
1887. szept. 4. - 1890. júl.	Schneider György A nagyközség jegyzője volt 1873. szept.-től 1897.-ig. 1901. júliusában temették el Vadkerten.
1890. júl. 13. - 1893. aug.	Kopisz János
1893. aug. 13. - 1896. dec. 8.	Schneider György
1896. dec. 8. - 1902.	Molnár János palásti
1918. nov. 24. - 1925.	Molnár István

Iskolaszéki jegyző

1878. márc. 21. - ?	Schnajder György
1884. okt. 19. - 1918. nov.	Nagy Sándor kántortanító
1918. nov. 24. - 1922. febr.	Márkus Ilona tanítónő
1922. febr. 2. - 1936. okt.	Bedross Gyula kántortanító
1936. okt. 16-tól	Veszely Imre tanító

Pénztárnok

1870. nov. 8. - 1872. aug. 25.	Kürtössy József (lemondott)
1872. nov. 1. - 1880. aug. 28.	Cseri György
1880. aug. 29.- 1884. okt. 18.	Molnár István
1884. okt. 19. - 1887. szept. 3.	Dósa Antal
1887. szept. 4. - 1890. júl. 12.	Schneider György
1890. júl. 13. - 1893. aug. 12.	Kopisz János
1893. aug. 13. - 1896. dec. 7.	Schneider György
1896. dec. 8. - 1902. ?	Molnár János palásti
1936. okt. 16. - ?	id. Molnár István

Iskolaszéki tagok

1870. nov. 8.	Molnár István, Molnár Mihály, Czinege József, Fábián István, Hlinka Mihály, Csery György, Jakubecz Ignác, Kosztrehán Mihály, Schnajder György
1872. okt. 27.	Kosztrehán Mihály
1880. aug. 29.	Molnár Mihály, Kosztrehán Mihály, Schnajder György, Dósa Antal, Kopisz János, Szabó István, Bozsonyik Mihály

1884. okt. 19. Molnár Mihály, Fábián István, Schnajder György, Kopisz János, Bozsonyik Mihály, Toldy József, Kövér Ferenc, Breitenlechner Ferenc (1884. dec. lemondott), Sulcz János, Kovács Gergely, Márton János (1884. dec. 8-án lemondott)
1887. szept. 4. Molnár Mihály, Fábián István, Kosztrehán Mihály, Dósa Antal, Kopisz János, Bozsonyik Mihály, Szabó Antal, Molnár János palásti, Kovács György, Boda István, ifj. Molnár István palásti
1890. júl. 13. Molnár Mihály, Fábián István, Kosztrehán Mihály, Schnajder György, Dósa Antal, Kövér Ferenc, Kovács Gergely, Szabó Antal, Molnár János palásti, ifj. Molnár István palásti, Molnár Félix
1893. aug. 13. Molnár Mihály, Fábián István, Kosztrehán Mihály, Dósa Antal, Kopisz János, Kövér Ferenc, Kovács Gergely
1893. aug. 13. Szabó Antal, Molnár János palásti
1893. aug. 13. Boda István, ifj. Molnár István palásti, Molnár Félix, Szabó Károly, Paulovics Lajos, Kordics Alajos
1896. dec. 8. Molnár Mihály, Fábián István, Kosztrehán Mihály, Dósa Antal, Kopisz János, Kovács Gergely, Molnár János palásti, ifj. Molnár István palásti, Molnár Félix, Szabó Károly, Kordics Alajos, Kovács András, Molnár János, Mrekvicska István, Valkó István
1899. dec. 26. Molnár Mihály, Kopisz János, Molnár János palásti, ifj. Molnár István palásti, Molnár Félix, Szabó Károly, Paulovics Lajos, Kovács András, Stainel József, Kristók Imre, Mrekvicska András, Deák András, Márton Gyula
1907. aug. 18. Kopisz János, Kovács Gergely, Szabó Károly, Molnár János
1907. aug. 18. Kristók Imre, Soóky László, Drágffy Sándor, Dr. Kalenda Jenő, Hummer Ferenc, Tomis János (1913-ban meghalt), Molnár János asztalos, Kurfis Félix, Pinke István, Krizsan János
1918. okt. 6. Kovács Gergely, ifj. Molnár István palásti, Szabó Károly, Kristók Imre, Drágffy Sándor, Hummer Ferenc, Krizsan János
1918. okt. 6. Molnár nep. János, Kristók Lukács
1919. Gálffy Nándor
1922. jan. 15. Kovács Gergely, ifj. Molnár István palásti, Szabó Károly, Kristók Imre, Drágffy Sándor, Krizsan János, Molnár nep. János, Kristók Lukács, Gálffy Nándor, Molnár Ágoston, Szabó János Albert (1940-ben meghalt), Varga Károly, Paulicsek István, Urbán István, Kristók Ignác, Molnár Ignác palásti, Csillag András, Soltész István segédlelkész, hivatalból
1936. júl. Bozsonyik Mihály, Kovács Gergely, Drágffy Sándor (októbertől), Kristók Lukács, Molnár Ágoston, Varga Károly, Urbán István (októbertől), Kristók Ignác, Molnár Ignác palásti, Csillag András, Kürtössy István, Gyepes Dezső tanító, Szilárd János tanító, Molnár Ignác bagi, Szabó Lukács, Szrenka András, Záhorszki Mátyás, Balog Ferenc, Kordics János, Vitéz János barát, Boda Sándor farkas, Boda János farkas, Nagy János lábad, Szabó Gergely hender, dr. Ibrányi Endre (októbertől), Sztrecskó Lajos (októbertől), vitéz Varga Szilárd (októbertől)

1942. dec. 20. Bozsonyik Mihály (póttag), ifj. Molnár István palásti, Gálfy Nándor, Molnár Ágoston, Kristók Ignác, Molnár Ignác palásti, Szabó Lukács póttag, Kordics János póttag, Boda János farkas, Nagy János lábadi, vitéz Varga Szilárd póttag, Boda András farkas, Boda Mihály, Kaba András, Kovács József fonos, Kristók István, Macska Szilveszter, Molnár Gyula, Molnár Ignác szenti, id. Molnár István palásti, Podányi Sándor, Szabó Sándor hender, Szabóki András, Záhorszki Gábor, Záhorszki Mátyás, Záhorszki István póttag, Gréczi János póttag, Vitéz Dezső póttag, Czinege Sándor póttag, Konopás Ignác póttag, Szabó András póttag, Varga Kálmán póttag

ADATTÁR

I. Az iskola működésének vizsgálata az évváró jelentések tükrében 1908–1918 között

Az Esztergomi Prímási Levéltárban a népiskolára vonatkozóan csak az évváró jelentéseket lehet figyelemmel kísérni az 1908/1909-es tanévtől az 1917/1918-as tanévig.

A jelentést minden tanév július hó végéig a kerületi tanfelügyelői hivatalhoz terjesztették be. Az iskolára, a tanítói állásokra és javadalmazásokra vonatkozó adatokat tartalmazza. A jelentésben szerepel, hogy a leányiskola 1883-ban, a fiúiskola pedig 1905-ben épült. Megjegyzem, hogy a kimutatásban szereplő adatok eltérőek, ugyanis egy másik jelentés alapján a leányiskola építési éveként már 1884-et írtak. A fiúiskola épülete viszont már az 1850-es években felépült, a leányiskola épületét pedig 1896-ban építették a községháza mellett. Vagyis többször egymásnak ellentmondó adatokkal találkozunk az építési éveket illetően.

A tanévre vonatkozó évváró jelentéseket az alábbi főbb részek alapján lehet figyelemmel kísérni: I. rész Bevezető kérdések, II. Az iskola-épület, III. Óvoda vagy gyermekmenhely, IV. Tanítói lak, V. Általános kérdések, VI. Alapítványok, VII. Felszerelés, VIII. Az iskolaszék, IX. Iskola-látogatás, X. Felügyelet, XI. Tanulmány, XII. A tanerők törzskönyv-adatai, XIII. Tanítói állások, XIV. Vegyesek. Még több fejezete is van a jelentésnek, de a terjedelmi kötöttségek miatt csak egyes fejezeteket szeretnék bemutatni, hogy milyen változásokon ment keresztül az népiskola működése.

Évváró jelentés az 1908–1909-es tanévről³²

Érsekvadkertnek van iskolája, amelyhez az alábbi puszták tartoznak: Szent János puszta, Szent Lőrincz puszta, Göröc puszta, Harasztalja puszta, Mogyorós puszta, Káposztási puszta. Az iskola alapozása kőből és téglából készült, falai vályogból, földszintes épület. Építési évek: a leányiskola 1883-ban, a fiúiskola 1905-ben épült. Mindkét épület jó karban van, tantermeinek száma öt.

32 Esztergomi Prímási Levéltár (továbbiakban: EPL) Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	7,06	5,84	3,66	41,23
2.	6,45	5,84	3,66	37,66
3.	8,90	5,96	3,65	53,84
4.	9,15	5,96	3,65	54,53
5.	9,15	5,96	3,65	54,53

A községben katolikus jellegű óvoda is működik az iskola helyiségében, melynek méretei: hossza: 9,5, szélessége: 5,96, magassága: 3,65 méterekben. Telekkönyvileg a leányiskola a politikai község tulajdona, a fiú iskola pedig a római katolikus egyház tulajdonaként van nyilvántartva. A tanítói lakások az iskola épületeivel egybe vannak építve. A felsorolt épületek 44.000 korona értéket képviselnek, melyek tűzkár ellen biztosítva vannak az Első Magyar Általános Biztosító Társulatnál 12000 korona erejéig. Az iskolának tornaterme ugyan van, de felszerelése nincsen, játszótérül az iskola udvara szolgál. Faiskolat is nevelnek, kezelője Bedross Gyula kántortanító. A vadoncok száma 1500, a nemesített csemeték száma pedig 200. A tanítóknak méhese is van 6 anyakassal. A gyermekek kézügyességre taníttatnak: a fiúk rajzolásra, a leányok pedig horgolásra. Az iskola és a tanulók is csak a legszükségesebb tanszerekkel vannak ellátva. Az alábbi tankönyveket használják név és szerző szerint: Elemi kathekizmus, Mócsy-Petrovác abc., Mócsy-Petrovác II. olv., Kis Kathekizmus, Pokorny E. Kis biblia, Gerely J.: Kis képes biblia, Mócsy-Petrovác: III. olv., Bárány J. III-IV. olv., Mócsy-Petrovác IV. olv., Ember Károly: nyelvtan, Gyórfy János nyelvtan, számtan, földrajz, történelem, természetrajz, természettan, háztartás és gazdaságtan. Hámory Márton alkotmánytan. Az iskolának könyvtára nincsen.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek zama	199	171	370
Ebből járt	194	171	365
Nem járt	5	–	5
Ismétlő tankötelesek száma	98	68	166
Ebből járt	84	63	147
Nem járt	14	5	19

A mindennapi tankötelesek 6 tanulmányi osztályra, az ismétlők 3 tanulmányi osztályra vannak felosztva. A gazdasági ismétlő iskola 2 tanfolyammal működött. A fiúk részére egy, és a leányok részére szintén egy tanfolyam. Az iskolai szorgalmi idő szeptember 1-től május 21-ig tartott. Rendszeresen vezettek munkanaplót a naponként elévzett tananyagról. Az iskolalátogatást az iskolaszék által kijelölt tagjaik és az iskola-

széki elnök végezte. A gazdasági iskola körül szerzett tapasztalatok alapján április 1-től a legnagyobb része a tanköteles gyermekeknek nem járt iskolába.

(A következő tanévekben csak a változásokat közlöm, jelezve, hogy milyen eltérések észlelhetők az egyes tanévi jelentések között.)

Évzáró jelentés az 1910–1911-es tanévről³³

Az adatokban változás észlelhető, ugyanis ebben az évben a jelentés azt írja, hogy a községben katolikus jellegű óvoda nincsen. A meglévő épületek ezen évben 36.000 korona értéket képviselnek, és az előbbi jelentésben szereplő biztosító társulatnál 13.740 korona erejéig vannak biztosítva. Az iskolának tornaterme nincsen. A faiskolában a vadoncok száma 1100, a nemesített csemeték száma 800, és 17 anyakas van. A gyermekek kézügyességre való tanítása: a fiúk faragás, rajzolás a leányok horgolás és varrás. Iskolai könyvtára 205 műből és 62 kötetből állt.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	227	203	430
Ebből járt	220	191	411
Nem járt	7	12	19
Ismétlő tankötelesek száma	81	81	162
Ebből járt	70	65	135
Nem járt	11	16	27

Az iskolai szorgalmi idő reggel 8–11-ig, esetleg 12-ig, délután 2–4-ig tartott. A tanév 1910. szeptember 11-én kezdődött és 1911. június 9-én végződött. Rendszeresen vezettek mulasztási naplót, iskolalátogatási naplót és hitoktatási naplót. Iskolalátogatáson az egyházmegyei kerületi tanfelügyelő úr is részt vett ebben az évben. A gazdasági iskola körül szerzett tapasztalatok: „célját már el nem éri, mivel a tavaszi hónapokban alig látogatják a növények”.

A tanterem méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	7	5,8	3,5	40,6
2.	6,5	5,8	3,5	37,46
3.	9,22	5,98	3,75	55,12
4.	9,22	5,98	3,75	55,13
5.	8,96	5,97	3,75	53,49

Itt megjegyzendő, hogy építkezés nem történt. Akkor miért térnek el ennyire a már meglévő épület adatai az előző évekhez viszonyítva? Majd a későbbi években még ettől nagyobb eltérés is mutatkozik. Ugyanis az 1915/16-os tanévben jelentős méretkülönbségek vehetők észre, az egyik tanterem alapterülete már csak 26,79 m² például az 53,49 m²-hez viszonyítva.

A faiskolában a vadoncok száma 600, a nemesített csemeték száma 250, és 10 anyakas. A gyermekek kézügyességre való tanítása, a fiúk faragásra, „ojtás”-ra, a leányok horgolásra és varrásra. Iskolai könyvtára 67 kötetből áll.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	200	196	396
Ebből járt	189	183	372
Nem járt	11	13	24
Ismétlő tankötelesek száma	91	76	167
Ebből járt	81	52	133
Nem járt	10	24	34

Az iskolai szorgalmi idő 1911. szeptember 9-től 1912. május 17-ig tartott. A gazdasági iskola körül szerzett tapasztalatok: „Célját teljesen el nem érheti, mert amint a tavasz nyílik, a tanulók elmaradnak.”

34 EPL Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	7,06	5,84	3,66	41,23
2.	6,45	5,84	3,66	37,66
3.	8,90	5,96	3,65	53,84
4.	9,15	5,96	3,65	54,53
5.	9,15	5,96	3,65	54,53

A felsorolt épületek 42.000 korona értéket képviselnek, tűzkár ellen biztosítva vannak az Első Magyar Általános Biztosító Társulatnál 12140 korona erejéig. Az iskolának tornaterme az udvar, felszerelése nincsen. Faiskolájában a vadoncok száma 100, a nemisített csemeték száma pedig 600. A tanítóknak méhese is van 8 anyakassal.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	199	167	366
Ebből járt	199	167	366
Nem járt	–	–	–
Ismétlő tankötelesek száma	98	79	177
Ebből járt	90	75	165
Nem járt	8	4	12

Iskolalátogatáson az Egyházmegyei Kerületi tanfelügyelő úr, és a Kir. tanfelügyelő is részt vett. A tanítást magyar nyelven és a részletes tanterv alapján végezték. A hitoktatást a segédlelkész tartotta. A záróvizsga az Egyházmegyei kerületi alesperes tanfelügyelő úr jelenlétében történt. A gazdasági iskola körül szerzett tapasztalatok alapján faluhelyen csupán december, január és február hónapok alatt gyűjthetők össze a tanulók. Egyébként csak kis része látogatja az iskolát. Az iskolának ifjúsági könyvtár van, mely 1911-ben szereztetett be: 175 kötetből 296 műből áll. Az egyházkerületi alesperes-tanfelügyelő észrevételei: „Az iskola fejlesztése törvényszerű, padok lennének szükségesek; az iskola zsúfolt a padok az iskolaterem egész szélességében terjednek. Egyébként az eredmény jó, a tanerők viselkedése is, az igazgatótanító Berdoss Gyula tevékeny szociális téren is.”

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	6,50	6	3,65	39,00
2.	7,00	6	3,65	42,00
3.	9,30	6	3,75	55,80
4.	9,30	6	3,75	55,80
5.	9,00	6	3,75	54,00

A felsorolt épületek 50.000 kor. értéket képviselnek, tűzkár ellen biztosítva vannak a község által 5000 korona erejéig. Az iskolának tornaterme nincsen. Faiskolája van a vadoncok száma 300, a nemesített csemeték száma pedig 120, a tanítók méhese 22 anyakas.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	190	175	365
Ebből járt	190	174	364
Nem járt	-	1	1
Ismétlő tankötelesek száma	98	109	207
Ebből járt	-	-	-
Nem járt	98	109	207

A mindennapi és ismétlő tankötelesek száma az előző tanévhez viszonyítva fogyott, a háború miatt. Iskolalátogatás havonként a plébános-igazgató, az iskolaszéki tagok és azonkívül az egyházi tanfelügyelő részéről történt. A hitoktatásban a lelkész egyházhatósági engedéllyel csupán a felügyeletet gyakorolta ez évben. (A hitoktatást a tanerők helyettesítették, mivel a segédlelkész hadba vonult.) A záróvizsga április 20. és május 17-én az egyházi tanfelügyelő, a plébános igazgató és a szülők jelenlétében történt. A gazdasági iskola ezen tanévben szünetelt. Az egyházkerületi alesperes-tanfelügyelő észrevételei: A padok nem megfelelőek, egyik-másik osztály túl népes volt, ha így halad a tankötelesek számának növekedése, elkerülhetetlen lesz, az iskola további fejlesztése és a taneredmény általában jó, a fegyelem megfelelő.

³⁶ EPL Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

Évzáró jelentés az 1915–1916-os tanévről³⁷

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	8,90	6,00	3,65	53,40
2.	9,15	6,00	3,65	54,90
3.	9,20	6,00	3,65	55,20
4.	7,00	5,84	3,66	40,88
5.	6,30	5,84	3,66	26,79

A felsorolt épületek 18.210 korona értéket képviselnek, tűzkár ellen biztosítva vannak az Első Magyar Általános Biztosító Társulatnál 18.210 korona erejéig. Az iskolának tornaterme és játszótere van, de felszerelése nincsen. Faiskolájában a vadoncok száma 500, a nemesített csemeték száma: nincsen. A tanítók méhese 7 anyakas.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	185	159	344
Ebből járt	162	152	314
Nem járt	23	7	30
Ismétlő tankötelesek száma			
Ebből járt	-	-	-
Nem járt	-	-	-

A záróvizsga az iskolaszéki elnök és a tagok jelenlétében történt. A gyenge eredmény: a háború miatt a tanulók részéről az iskola látogatása nem volt rendes. A gazdasági iskolában szerzett tapasztalatok, a háború alatt alig látogatták az iskolát. Ifjúsági könyvtára 1912-ben szereztetett be, 174 kötetből, 311 műből áll.

Évzáró jelentés az 1916–1917-es tanévről³⁸

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	8,90	6,00	3,65	53,40
2.	9,15	6,00	3,65	54,90
3.	9,20	6,00	3,65	55,20
4.	7,00	5,84	3,66	40,88
5.	6,30	5,84	3,66	36,59

37 EPL Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

38 EPL Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

A leányiskola 30.000 korona a fiúiskola 20.000 korona értéket képviselnek, tűzkár ellen biztosítva vannak az Első Magyar Általános Biztosító Társulatnál 13.230 korona erejéig. Az iskolának tornaterme az udvar, felszerelése nincsen. Játsszótérként az iskola udvara szolgál. Faiskolájában a vadoncok száma 1400, nemesített csemeték nincsenek. A tanítók méhese 13 anyakas.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	248	209	457
Ebből járt	209	179	388
Nem járt	39	30	69
Ismétlő tankötelesek száma	78	63	141
Ebből járt	29	43	72
Nem járt	49	20	69

A záróvizsga 1917. május 18-án volt az iskolaszéki elnök és a tagok jelenlétében.

Évzáró jelentés az 1917-1918-as tanévről³⁹

A tantermek méretei

A tanterem	hossza/m	szélessége/m	magassága/m	területe/m
1.	7,06	5,84	3,66	41,23
2.	6,45	5,84	3,66	37,66
3.	8,90	5,96	3,65	53,84
4.	9,15	5,96	3,65	54,53
5.	9,15	5,96	3,65	54,53

A felsorolt épületek 50.000 korona értéket képviselnek, tűzkár ellen biztosítva vannak az Első Magyar Általános Biztosító Társulatnál 13.230 korona erejéig. Az iskolának tornaterme nincsen. Játsszótérként az iskola udvara szolgál. Faiskolájában a vadoncok száma 100, a nemesített csemeték száma pedig 600. A tanítók méhese 15 anyakas.

Létszámkimutatás

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
A mindennapi tankötelesek száma	227	196	423
Ebből járt	227	150	377

³⁹ EPL Főtanfelügyelői iratok 475. doboz

	fiú/fő	leány/fő	összesen/fő
Nem járt	-	46	46
Ismétlő tankötelesek száma	79	65	144
Ebből járt	-	-	
Nem járt	79	65	

A mindennapi tankötelesek 6 tanulmányi osztályra, az ismétlők három tanulmányi osztályra vannak felosztva. A gazdasági ismétlő iskola működik, nem tudni hány tanfolyammal. Az iskolalátogatás az iskolaszéki elnök úr által történt. A záróvizsga 1918. május 17-én volt, az iskolaszéki elnök és a tagok jelenlétében. A gazdasági iskolában a tanítás szünetelt. Ifjúsági könyvtára van, mely 1913-ban szereztetett be, 166 kötetből áll.

II. Kimutatások az érsekvadkertir. elemi népiskola osztályonkénti létszámáról 1923 és 1947 között⁴⁰

Vegyes osztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév											
	1923/24		1924/25		1925/26		1926/27		1927/28		1928/29	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
I. vegyes	45	32	38	29	43	37						
II. vegyes	44	43	22	29	24	17	27	28	56	39	75	56
III. vegyes	39	39	48	38	20	33	20	18			42	34
IV. vegyes							17	21				
V. vegyes							19	10	20	16	12	5
VI. vegyes			7	13	10	8	4	7	18	8	7	4

Külön-külön működő fiú- és leányosztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév											
	1923/24		1924/25		1925/26		1926/27		1927/28		1928/29	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
I.									72	55	60	56
II.												
III.									24	33		
IV.	36	21	29	26	34	27			19	12	24	25
V.	22	41	19	13	15	16						
VI.		4			10	8						

40 A közölt létszámadatokat az érsekvadkertir. római katolikus elemi népiskola előmeneteli és mulasztási, illetve anyakönyvi naplói alapján állítottam össze. Jelzet: NML VIII. 254. a. 1. doboz.

Külön-külön működő fiú- és leányosztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév											
	1929/30		1940/41		1941/42		1942/43		1943/44		1944/45	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
I.	53	53			41	35			34	22		28
II.							50	25+27	38	27+13	21	
III.			52	51	45	45	46	34	52	22		
IV.			57	48	45	50	43	34		27	42	48
V.			37	44	46	36	39	40		32	39	28
VI.			43	36	25	21	37	24		17	28	17

* A létszám miatt két II. osztály volt a lányoknál.

Vegyes osztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév							
	1941/42		1942/43		1943/44		1944/45	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
I. vegyes			45	35	18	22	32	31
II. vegyes	40	26					44	22
I-II. vegyes	22 / 9	18 / 12						
III. vegyes							35	37

* A / jel utáni adat a II. osztály létszámára vonatkozik

Vegyes osztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév			
	1945/46		1946/47	
	fiú	leány	fiú	leány
I. a.			23	24
I. b.			19	31
III.			35	21
IV.	30	37		
VI.			23	27
VII.	22	19		

Külön-külön működő fiú- és leányosztályok létszámkimutatása

Osztály	Tanév			
	1945/46		1946/47	
	fiú	leány	fiú	leány
I.	48	55		
II.	41	40	49	49
III.	47	45		
III-IV.				20-29
IV.			46	
V.			35	42
V-VI.	40-44	37-22		
VII-VIII.			40-3	18-15

III. Kimutatások az érsekvadkerti rk. elemi népiskola osztályonkénti és tanítónkénti létszámáról az 1935-36-os és 1936-37-es tanévben⁴¹

1935-36. évi tanév

A tanulók száma			
Mely osztályokban	Fiúk	Leányok	Összesen
I. osztály	60	65	125
II. osztály	38	42	80
III. osztály	48	55	103
IV. osztály	37	42	79
V. osztály	34	24	58
VI. osztály	26	24	50
Összesen	243	252	495

A tanító			
Sor-szám	Neve	Mely osztályban tanít	Tanulóinak száma
1.	Havasy Ernő	I. a.	67
2.	Szilárd Jánosné	I. b.	58
3.	Veszely Imréné	II.	80
4.	Veszely Imre	III. a.	52
5.	Gyepes Dezső	III. b.	51

41 A közölt létszámadatokat az érsekvadkerti római katolikus plébánia irattárában található, jelzet nélküli kimutatás alapján állítottam össze.

6.	Papócsi Ferenc	IV.	79
7.	Szilárd János	V-VI. fiú	60
8.	Márkus Ilona	V-VI. leány	48
	Összesen		495

1936-37. évi tanév

A tanulók száma			
Mely osztályokban	Fiúk	Leányok	Összesen
I. osztály	50	53	103
II. osztály	63	55	118
III. osztály	38	42	80
IV. osztály	44	49	93
V. osztály	39	26	65
VI. osztály	28	23	51
Összesen	262	248	510

A tanító			
Sor-szám	Neve	Mely osztályban tanít	Tanulóinak száma
1.	Havasy Ernő	I. a.	53
2.	Szilárd Jánosné	I. b.	50
3.	Veszely Imre	II. a. fiú	55
4.	Veszely Imréné	II. b. leány	63
5.	Gyepes Dezső	III.	80
6.	Papócsi Ferenc	IV.	93
7.	Szilárd János	V-VI. fiú	65
8.	Üresedésben levő állás	V-VI. leány	51
	Összesen		510

IV. Az 1936-os tanfelügyelői látogatás jegyzőkönyve

Az alább közölt dokumentum esetében a szó szerinti közlés mellett döntöttem, mivel az egész időszakra vonatkozóan ez az egyetlen fennmaradt tanfelügyelői látogatási jegyzőkönyv, mely nagyon jól összefoglalja az iskola korabeli állapotát, a jelentkező problémákat.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Érsekvadkertben, 1936. év október 26,27 és 28-án a róm. kath. elemi népiskola látogatásakor tartott módszeres értekezletről. Jelen voltak az alulírottak.

Theiner László körz. isk. felügyelő üdvözlöi a megjelenteket s megnyitva az értekezletet örömmel állapítja meg, hogy tantestület megértve a mai kor követelményeit, minden igyekezettel azon van, hogy a modern pedagógia szempontjait szem előtt tartva, párhuzamba állítsa a nevelés és tanítás munkáját. A hazafias és vallás-erkölcsi nevelés terén a szintisza kath. iskolában domborítsák ki s katolikus szempontokat, emeljék ki ezeket és vonatkoztassák minden tanítási egységre, ahol csak a kapcsolat kialakítható, hogy így öntudatos kath. magyar polgárokká nevelhessék növendékeiket. Az egyes tárgyakban való módszeres eljárások tekintetében megbeszélés tárgyává teszi először is a fogalmazástanítást. A fogalmazás tanítása kezdő fokon nem mindjárt az irányított fogalmazás, hanem előbb magát a fogalmazás tanítását kell alaposan előkészíteni. Az iskolai év elején a II. oszt-ban az alábbi 4 fokozat alkalmazandó ezen előkészítő munkánál: 1., Cselekedtetés s a cselekvéssorozatnak a cselekvő gyermek által való elmondatása és leiratása. 2., A cselekvéssorozatnak megfigyelés alapján más gyermek által való elmondatása és leiratása. 3., Az iskolában, az udvaron, utcán, otthon végzett saját cselekvés sorozatnak az emlékezés alapján való elmondatása és leiratása. 4., Más cselekvésének az isk-ban, udvaron, utcán, otthon való megfigyelése alapján s emlékezés útján való elmondása és leiratása. Ezzel elérjük azt, hogy a gyermek elsajátítja a cselekvés sorrendjében történő elbeszélést s ennek leírását, hozzászoktatjuk a maga és más megfigyelésére, fejlesztjük a beszélő és kifejező képességét, közben fejlődik az írási és helyesírási készsége is, úgy hogy ezen fokozatok után a fogalmazás már minden különösebb nehézségek nélkül megkezdhető. Haladó és felsőbb fokon pedig ne ismétlődjenek a sablonos tételek /krumpliszüret, kukoricafosztás, disznóölés, stb./, hanem elsősorban az alkalmoszerűségek használandók fel, de ne hagyják figyelmen kívül az oly tételeket sem, melyek alkalmasak arra, hogy a gyermek lelkiületét megismerhessék, /pl, ha megnőnek, hogy fogják egyházukat, a hazát szolgálni, mit fognak tenni a szegények érdekében, vagy mit látnának jónak, hogy tenni kell érdekükben stb/, ahol az érzelmek, a gyermek képzelete s a teljesen egyéni gondolatok juthatnak kifejezésre. Fontosak az ily tételek azért is, mert ezekből győződhetnek meg arról, hogy eredményes nevelői munkát végeztek.

Szükségesnek tartja a számolás tanításának a megbeszélését is. Itt nem lehet egyedül a számolási készség elsajátítása a cél. Ennél fontosabb a logikus gondolkodásra való nevelés, illetve tanítás. A számolási készség ennek csak eszköze. A gyakorlati feladatok először a számadatokkal logikusan oldandók meg, a kiszámításnak már ennek alapján kell történnie. Az nem megoldás, hogy megtudom ha összeadom, vagy kivonom, stb. Az írásbeli feladatoknál a logikus megoldás kapcsán mindjárt jelöltessék is a műveletet. Az írás az egész iskolában nem felel meg a követelménynek, minek okát abban látja, hogy ennek tanítása nem folyik egyöntetűen. Felhívja tantestületet, hogy legközelebbi ülésén egységesítse az írás tanítását, állapodjon meg egységes betűalakításban, a továbbiakban pedig a szépírási órákat folytonos irányítással és ellenőrzéssel vezessék le s minden fokon a betűelemek gyakorlásával kezdjék meg a szépírás tanítását s csak fokozatosan térjenek át a folyóírásra.

Megállapítja, hogy a tantermek mindegyike most már jó, újonnan beszerzett padokkal van ellátva, a tanítás jóváhagyott tananyagbeosztások és órarendek szerint folyik, minden gyermek el van látva olvasókönyvvel és a szükséges írószerekkel s taneszközökkel, a rendtartási naplók rendben vezetettek. A tanulók templomba és iskolába járása eddig pontos volt, 28-án azonban az egyes osztályokban sok volt a mulasztó. Tanerők

ezt az esőre fordult időjárásnak tulajdonítják. Isk. felügyelő rámutat, hogy a hosszabb esőzés miatt való mulasztás teljesen megzavarná az iskola munkáját, ezért járjanak el az érdekelt gazdaságoknál, hogy tanyáikon szolgáló cselédjeik tankötelesek gyermekeinek beszállítására és visszaszállítására kedvezőtlen idő esetén bocsássanak fuvart rendelkezésre, különösen oly tanyákról, honnan köves út hiányában az iskola esős, sáros időben gyermekek részére szinte megközelíthetetlen. Az igazolatlan mulasztókkal szemben pedig előírás szerint járjanak el. Tantestületi ülést minden hónap első szerdáján tartanak, melyen a tantestület tagjai felváltva tartanak előadást valamely pedagógiai kérdésről. Szülői értekezletet nov. 8-án fognak tartani. Jó a tantestületi szellem. A gyermekek körében a Szívgyárda meg van szervezve s ennek munkájában minden tanerő részt vesz. A szegény gyermekek télen tejjel el lesznek látva. Az idei tejakció nov. közepén veszi kezdetét és c. 80 tanuló részesül benne. A tantestület minden tagja a tanításokra vázlatokban pontosan előkészül.

I.a. osztály Tanerő: Havasy Ernő kántortanító. Létszám: 47 /vegyes osztály/

Meghallgatott tanítás: Számolás. A 6 fogalma. Jó hangulatkeltéssel az éppen a mai napon lévő vásárból indul ki s ezzel kapcsolatban ad fel kis alkalmazott feladatokat. Nagyön helyesen már ezen a fokon megkívánja a logikus megoldást, amit láthatóan állandóan alkalmaz. A feladatokat egy tárgykörből veszi és jól fűzi egymáshoz. Az alapszámításokat nevezetlen számokkal is gyakorolja. A 6 fogalmának ismertetését kis mesével vezeti be, amit énekel is jól élénkít. A mese kapcsán játékosan vezet rá az új számfogalomra, mely játékos eljárásban a gyermekek is tevékenyen részt vesznek. Jó az 5-tel való összehasonlítás. Helyesen alkalmazza a bontást. Az összetevést felhasználja kis alkalmazott feladatokon az összeadás gyakorlására is a 6-os körben. Szemléltetése sokoldalú. A bontást jól felhasználja a 2 többszörösére. Jól rávezet a bontásból a 6 felezésére is. A bontást a gyermekekkel táblájukon önállóan is végezteti. A tanítási egység kapcsán jól nevel szorgalmas, munkás életre s felszínre hozza az állatokkal való jó bánásmódot is. Jó a számolás készség.

A tanítás igen jó módszeres eljárással lett levezetve. Észrevétel csak az, hogy az új számkörben kettesével számláltatott, holott különösen a gyengébb tanulók érdekében fontos az egyesével való számlálás. Új számkörben mindig nagy gondot kell fordítani az új számnak minden már ismert számmal való összehasonlítására. /Melyik több, melyik kevesebb, hányszor több, hányszor kevesebb, mennyire több, kevesebb/ Számonkérés: Beszéd és értelem gyakorlás. A gyermekek iskolai foglalkozása kapcsán jó, hazafias nevelés ismerhető fel. Jó készséggel, bátran beszélnek s megfelelő ismeretekkel bírnak. Tudják, hogy az egyes tanítási tárgyakat miért tanulják s mi hasznát veszik tudásuknak. Jól kihozható, hogy a magyar gyermeknek okosnak, ügyesnek, jónak és erősnek kell lennie. Írvaolvasás. Az ismert betűt írják. A vonalvezetésre kezdő fokon kell a legnagyobb gondot fordítani. Három betűt és két tagú szót is jó készséggel olvasnak. Ismerik a szavak értelmét, illetve megértik amit olvasnak. A hangösszekapcsolás igen jó mederben folyik.

II. b., osztály Tanerő. Szilárdné Gramantik Mária tanítónő. Létszám 47 (vegyes osztály)

Meghallgatott tanítás: Besz. ért. gyak. Árvaság, nélkülözés. A határban tett sétából indul ki. A gyermekek jó készséggel mondják el, hogy mit láttak ott. Ebből jól rávezet a szülők munkájára s ebből a szülők gondosságára, s arra, hogy a szülők sokat dolgoznak, fáradoznak, hogy gyermekeiket mindennel ellássák, amire szükségük van. Kifejti az ár-

vaságot (árva, félárva) s jól rávezet az árvák szomorú sorsára. Jól nevel az elhalt szülőkért való imára, de egyben figyelmeztet az élő szülőkért való imára is, hogy felnevelhesék gyermekeiket. Nevel arra is, hogy az árvát szeretni és segíteni kell. Mesével élénkíti a tanítást, mely mese jól kiemeli, hogy az árva gyermeket a jó Isten jobban szereti és segíti. A mese másik nevelői tényezője az, hogy a szerénység megnyeri jutalmát. Ennek akpcsn szerény viselkedésre nevel. A mesét jól számonkéri s ennek kapcsán foglalja össze a tanítási egység ismeret körét. Helyesen alkalmazza a képszemléltetést s ennek kapcsán játékos rajzzal a gyermekek lerajzolják a mese tárgyát. A gyermekek élénken vesznek részt a tanításban s közvetlenül, bátran beszélgetnek.

A tanítás a módszeres szempontoknak teljesen megfelelt. Az árva gyermekekkel való beszélgetésnek több körülményre kellett volna kiterjeszkednie. Az árva gyermek megsegítésének módját is meg kellett volna beszélni. Számonkérés: Számolás. Kis alkalmazott feladatokat jó készséggel számítanak ki. Helyes, hogy elmondják a feladatot. Jó a felezés, összehasonlítás, pótlás. Kellő előkészítéssel már most vezesse rá a gyermekeket a logikus megoldásra. Írvaolvasás. Az ismert nyomtatott betűkkel jól olvasnak s a kiolvasott szót felismerik és jól értelmezik. Betűelemeket s néhány írott betűt is írnak. A betűelemek és betűk határozottabb alakítására kell szoktatni a gyermekeket.

II.a., osztály Tanerő: Veszely Imre ig. tanító. Létszám: 55 (fiú osztály)

Meghallgatott tanítás: Beszéderőtellem gyakorlat. A holtak lakása. A lakásból kiindulva, számonkéri annak bútorait, a képeket, ezek fajait s ezek rendeltetését. A családtagokról beszélgetve jól kifejti, hogy vannak oly családtagok is, akik már a temetőben laknak. Jól rávezet a halál okára, felszínre hozza a beteglátogatást, az utolsó kenet szentségét s a halálessettel kapcsolatban a hozzátartozók teendőit. Megbeszéli a temetés lefolyását, a sírt, sírhalmot, keresztet, síremléket s ezeket le is rajzolja és jól kapcsolatba hozza ezeket a kath. vallással. Jól megbeszéli a sír gondozását, díszítését. Jól nevel a halottak iránti kegyeletre s a temetőben való csendes, kegyeletes viselkedésre. A gyermekek jó készséggel vesznek részt a tanításban s tanerő alkalmat ad nekik arra, hogy elmondhassák, amit közölni akarnak. Rávezet a halottak napjára, amiről a gyermekek folyamatosan is beszélnek. Jó a tanítás anyagának összefoglalása. A módszeresen levezetett tanítást tanítási vázlata szerint a temetőben való sétával akarta bevezetni, ez azonban a látogatás miatt elmaradt. A tanítási egység kapcsán felszínre kellett volna hozni a hősi halottakat. A tervezett séta helyett helyesebb egy elhagyatott sírnak rendbehozatala, feldíszítése. Nevelői tényezőként kifejtendő lett volna az, hogy mindig úgy éljünk, hogy a halál sohasem érhesen bennünket váratlanul.

Számonkérés: Olvasás. Az olvasmány tartalmának elmondását jobban gyakoroltassa, mert a tartalom ismerete az alapja a folyékony és hangsúlyos olvasás kialakításának. Jól kihozható az olvasmányból meríthető nevelői tényező. „Emberé a munka, Istené az áldás.” Az olvasás készsége megfelel a fokozatnak. Az írásjeleket jól betartják. Számolás: 30-as számkörben a vásárlás körében felvetett feladatok logikus megoldása nehezen hozható ki. A számolás során jól alkalmazzák a bontást, pótlást. A feladat kapcsán jól felismerhető a takarékoságon való nevelés. Elég jó a számolási készség. Helyesírás: Jól használják a nagy kezdőbetűt, pontot. A helyesírási hibát jól felismerik és javítják. Jól ismerik a beszédet és írást, mint az egymással való érintkezés eszközeit.

II.b., Tanerő: Veszelyné Dracsay Erzsébet tanítónő. Létszám: 59. (leány osztály)

Tanerő gyengélkedése miatt isk. felügyelő eltekint tanítás meghallgatásától s csak a számonkérésre szorítkozik. Olvasás. A fokozatnak megfelel az olvasási készség, az írás-jeleket jól betartják. Az olvasmány kapcsán a hősi halottak önfeláldozásának felismerése jól ki van alakítva. Számolás. Alkalmazott feladatokat elég jó készséggel számítanak ki, de a fokozatok betartandók. Első a logikai megoldás, azután ennek alapján kell történnie a kiszámításnak, végül az eredményt meg kell okolni. Besz. ért. gyak. A ház építéséről ugyan a szükséges ismereteik megvannak, de nagyon bátortalanok s egy-két szóval felelnek. A beszélőkészség nem felel meg a fokozatnak. Helyesírás készsége megfelel. A hibákat felismerik és jól javítják.

III. osztály Tanerő: Gyepes Dezső tanító. Létszám: 78. (vegyes osztály)

Meghallgatott tanítás: Olvasmánytárgyalás. Póruljárt számár. A testvérek megbeszéléséből indul ki s számonkéri ezek munkáját. Rátér az ész munkájára s ezt kapcsolatba hozza az eszes, okos és kevésbé okos gyermekkel. Kifejti, hogy az állat nem gondolkodik, ezzel kapcsolatban azok ösztönös cselekvését ki kellett volna fejteni. Az olvasmány iránt jól felkelti az érdeklődést, amit jó hangsúlyozással, érdekesen olvas fel. Jól számonkéri, hogy abból mi érdekelte a legjobban őket. Jól nevel az okosan megfontoltan való gondolkozásra és szorgalmas tanulásra. Helyesen tagolva az olvasmányt ezután részenként tárgyalja s az ismeretlen szavakat magyarázza. A szómagyarázatot jobban ki kellett volna terjeszteni. Szómagyarázatában ne így tegye fel a kérdést, hogy pl. mi a rakomány, hanem szokott-e az édesapjuk rakományt szállítani, min vagy hogyan szállítja, milyen rakományt szállítanak s a feleletekből alakítsa ki a szó értelmét az új szót mindjárt alkalmaztassa is. A tárgyalás folyamán jó a tartalmi megbeszélés s ennek során minden szempontra jól kiterjeszkedik. Jól nevel arra, hogy kimelegedve nem szabad hideg vizet inni. Nevel az állatok kímélésére is, nem szabad az állatokat túlterhelni. Az olvasás megfelel a fokozatnak.

Tanerő jó készséggel folytatja le a tanítást, de a módszeres eljárás szempontjából szükséges lett volna az egész olvasmány tartalmát számonkérni az elbeszélő készség fejlesztése végett. Az olvasmány tulajdonképpen tanulságát figyelmen kívül hagyta.

Számonkérés: Számolás. A mértékek kisebbitése körében jó ismereteik vannak. Jól észrevehetően a tanteremben minden mérhető dolgot megmérték s jó a becslés a hosszúság mérésben. A vásár körében felvetett alk. feladatokat jó készséggel kiszámítják, a logikus megoldás azonban nehézkes. Természetrájk. A macska testének alkotásáról, szerveinek az életmódhoz való alkalmazkodásáról megfelelő ismereteik vannak. A türelem, kitartás jól ki van alakítva. Felismerik a macska rossz szokásait s jól tudják, hogy a rossz szokásokat kerülni kell. Ezen a fokon nem csak kérdésekre, hanem folyamatosan is kell a felvetett egységről beszélniök. A helyesírás készsége jó.

IV. osztály Tanerő: Papócsi Ferenc tanító. Létszám: 93 fő. (vegyes osztály)

Meghallgatott tanítás: Fogalmazás. A ködös időből kiindulva beszélgetnek az őszi, az őszi szántóföldön folyó élet képének szemléltetése kapcsán az őszi munkákról. Rátérve az őszi betakarításokra s élénken beszélgetve a krumpliszüretéről, kukorica-törésről, jól veti fel a fogalmazási tételt: „Mit mondanának a kukoricaszemek, ha beszélнитudnának?” A gyermekekben jól felkeli a vágyat, hogy a tételről írjanak. Ezzel az előkészítést be is kellett volna fejezni. Tanerő azonban tovább beszélgetve, a gyerme-

kek figyelmét a kukorica fosztásra fordítja, minek következtében egy gyermek sem írt az eredetileg felvetett tételről, hanem mind a kukoricafosztásról írt. Ne szabja meg, hogy mennyi idő alatt készüljenek el a kidolgozással, mert ez zavarja a gyermeket s elhamarkodja a munkáját. A fogalmazvány leírása után nem annak kicserélése és helyesírási szempontból való javítása, hanem felolvastatása és tartalmi s stílusi megbeszélése következik. A tartalmi megbeszélés során helyesen számonkéri, hogy mi ragadta meg különösen a figyelmüket. A fogalmazványok jól, önállóak és élményeiket jól beleszövik. A jó nevelői munka eredményeként helyesen írnak arról, hogy embertársainkon segíteni kell, az egyik gyermek pedig hálát ad Istennek, hogy munkájában megsegítette.

A tanítás helyesen volt levezetve, de a módszeres fokozatokat jobban tartsa be. Számonkérés: Olvasás. Az olvasmány tartalmát jó készséggel mondják el s helyesen értelmezik a jó kath. hívőnek egyházával szemben lévő kötelességét s még a kötelességen felül az ajándékozással is jó készséggel bírnak. Jó a folyékony és hangsúlyos olvasás.

Számolás. Minden feladat eredménye először az adott számokkal fejezendő ki s a logikus megoldás folyamán a művelet is jelzendő, minek alapján a kiszámítás történik. Jó az írásbeli és szóbeli számolási készség. A feladatból jól kitűnik a keresetnek helyes, takarékos beosztása iránti készségre való nevelés. Földrajz. A szülőföld és vidékének hegyei, vizei jól ismerősek, jól tájékozódnak a térképen. A szülőföld szeretete jól ki van alakítva.

V-VI. a. osztály Tanerő: Szilárd János tanító. Létszám: 63 fő (fiú osztály)

Meghallgatott tanítás: Földrajz. Hazánk kereskedelme. Tanítását az előző óra anyagának, a hazai gyári és kézművesiparnak számonkérésével kezdi. Jól tér át erről ezek beszerzésére s megbeszéli, hogy a szülők mit vásárolnak. Felszínre hozza az eladást, mint a szülők pénzszerző forrását. Ennek kapcsán helyesen nevel arra, hogy nem szabad nagyobb értéket vásárolni, mint amennyi értéket el tudunk adni. Jól rávezet a nagy- és kiskereskedelemre. Megbeszéli a helyi kivitt és behozatalt s ezt jól vonatkoztatja az egész országra. Jól kifejti pénzünk értékállását s a behozatalnak és kivitelnek az ország gazdasági és pénzügyi helyzetére való befolyását. Rátér a közlekedési utakra, mint a kereskedelem fontos tényezőire. Jól rávezet arra, hogy a vasútnak mily nagy jelentősége van a község anyagi és szellemi életének fejlődésében. Kiterjeszkedik az ország fontos vasúti vonalára, a vízi utakra, hajózható magyar folyókra. A közlekedési utakat az ország határain is túl vezeti s kiterjeszti egész Európára s hazánkat belekapcsolja a világforgalomba. Jó a kereskedelmi központokra való rávezetés, a magyar kereskedelmi központoknak az egész világgal való kapcsolatát is jól kihozza. Rámutat a megszállítás folytán hazánk kereskedelmét ért veszteségekre s arra, hogy elvesztett területeket vissza kell szerezni, hogy a régi anyagi jólétet helyreállítsuk. Tanítását jó szemléltetéssel és táblai feljegyzésekkel kíséri, minek alapján az egységet jól összefoglalja. A tanítás jó élénkséggel folyik, melyben a gyermekek érdeklődéssel vesznek részt.

Igen jó, sok részletre gondosan kiterjeszkedő tanításában helyes lett volna legalább érinteni a magyar kereskedelmi fejlődésének rövid történetét s rámutatni ellenségeink ármánykodására, mellyel kereskedelmünket állandóan elgáncsolni igyekeznek. A velünk szorosabb kereskedelmi kapcsolatokat fenntartó országokat is felszínre kellett volna hozni.

Számonkérés. Számolás. A felvetett összefoglalási feladatot jó logikai következtetéssel oldják meg. A logikai következtetést a többi művelettel kiszámítandó feladatok

megoldásánál is alkalmazni kell. Úgy szóban, mint írásban jó a számolás készség. A feladat kapcsán jól kitűnik Nagymagyarország visszaszerzésének készségére való nevelés. Olvasás. A számonkért olvasmány tartalmát jól elmondják, az olvasmány minden szempontból jól le van tárgyalva. Szavak, kifejezések értelme jó. Az olvasmány jól fel van használva a meglegedésre való nevelés szempontjából. Jó a folyékony és értelmes, hangsúlyos olvasás. Történelem. Mária Teréziáról jól folyamatosan beszélnek, jól felismerik a magyar lovagiasságot, az elnémetesítő törekvések kapcsán jól észlelhető a régi magyar viseletben, magyar nyelvünkhöz és szokásainkhoz való ragaszkodásra való nevelés. Jó a helyesírás. Régi magyar nevet helyesen írnak le. Jól magyarázzák az idézetet s jól használják az idézőjelet.

V-VI. b. osztály Tanerő az újonnan megválasztott Vitál Ida segédtanítónő,

aki novemberben foglalja el állását. Helyettesíti: Gálffy Erzsébet helyettes tanítónő, ki a látogatás idején beteg s ezért az osztályban a tantestület felváltva tanít. Létszám: 48 fő.

Meghallgatott tanítás: Term. tan és vegytan. Petroleum. Tanít Szilárd János tanító. A régi világítási eszközökből kiindulva megbeszéli azok gyér világítását. Petroleumra való rávezetés után jól kifejti ennek keletkezését, lelőhelyeit, feltárását, a nyers petroleum használhatatlanságát. Rávezet a kiszámításra s felhossa a fiúmei petroleum finomító gyárat. Közli a finomítás folyamán keletkező termékeket s egyenkint megbeszéli ezek felhasználását. Figyelmeztet a petroleum és termékeivel való óvatosságra. Eseteket mond el az ezekkel való vigyázatlanság folytán előálló tűz oltására. Jól megbeszéli a petroleumlámpák használati módját, nagy oxigén fogyasztását, mi által a petroleumlámpa nagyon rongja a levegőt. Tanítását táblai feljegyzésekkel kíséri s az egységet jól összefoglalja.

Számonkérés: Olvasás. Jól elmondják a számonkért olvasmány tartalmát, jó a szavak és kifejezések értelmezése s az olvasmányból levont tanulság. Jó a folyékony és értelmes olvasás. Számolás. Egy lakószoba padlózása kapcsán felvetett feladathoz jól hozzák a számadatokat, de nehézkes a logikus megoldás. Szóban és írásban jó a számolási készség. Földrajz. A magyar történelemben kiemelkedő események helyeit jól ismerik és mutatják a térképen s ezek kapcsán a nemzeti öntudat és hazafiasság jól ki van alakítva. Jó a helyesírási készség. Az előforduló hibát a túlnyomó rész felismeri és jól javítja.

Minden tanerő jól, szeretettel bánt a gyermekekkel s általában jó a fegyelem az iskolában s az utcán is rendesen viselkednek a gyermekek. Az írásbelieknél a fogalmazás a IV-V-VI. osztály-ban önállóan folyik. A II. osztályokban az irányított fogalmaztatások még koraiak. A III. osztály már most szintén az önálló fogalmaztatásra térjen át. Minden fogalmazvány kelettel látandó el. A rajz az egyes osztályokban tanmenetszerűen folyik, úgyszintén a kézimunka is, melyből az V-VI. fiú osztályban jó használati tárgyakat, szalmából és kukorica hánscból készített lábtörlőket, szélmalomszerű madérricstiket, az V-VI. leányosztályban jól felhasználható ingváll díszítéseket és hímzéseket készítenek. A IV-V-VI. osztályban jól folyik térképvázlatok rajzolása s a tanerők jó földrajzi szemléltető képgyűjteményeket állítottak össze.

A továbbképző gazd. iskola fiú- és leánytagozatában a tanítás tananyagbeosztás szerint rendben folyik. Naplók és írásbeli dolgozatok rendben találtak. A gazd. gyakorló terület üzemtervszerűen használtatik fel. A gyakorlat jól kapcsolódik az előírt gazd. ismeretekhez.

Körz. isk. felügyelő megállapítja, hogy a leventeoktatásban Gyepes Dezső mint főoktató, Papócsi Ferenc mint oktató vesz részt. Önképzésre a Néptanítók Lapja, Nemzetnevelés és Nógrádhonti Cultura c. tanügyi folyóiratok s minden tanítási tárgyhoz való vezérkönyvet felölelő tanítói könyvtár áll rendelkezésre. A tél folyamára a leventék részére történő előadásokon kívül házi asszonyképző tanfolyamot, énektanfolyamot és műsoros előadás sorozatot rendez a tantestület. Kiveszi részét a tantestület a szövetkezeti tevékenykedésből is. Veszely Imre mint elnök, Szilárd János mint könyvelő és pénztárnok. Havasy Ernő 52 tagú vegyeskari dalárdát szervezett s azt vezeti. Általános az egész tantestület igen munkás életet él s az egész község minden kulturális és szociális munkájában Prépost plebános Úr, isk. sz. elnök vezetésével tevékenyen részt vesz. Körz. isk. felügyelő megköszönve azt a szíves támogatást, melyben Prépostplebános. Isk. sz. elnök Úr Öméltósága a látogatás alatt részesítette, az iskola érdekében már eddigi fáradhatatlan tevékenységének tovább folytatását kérve s a tantestület további munkájához a jó Isten áldását kérve, az ülést berekeszti.⁴²

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Bpest.	Budapest
f.	folyó
Frt.	forint
gazd-i	gazdasági
Irg.	Irgalmas
isk. szé.k.	iskolaszék
jkv.	jegyzőkönyv
kgy.	közigyűlés
Kir.	Királyi
kor.	korona
l	liter
m.	méter
M. E. sz.	Miniszter Elnök számú
m. kir.	magyar királyi
Nep. Szt. János	Nepomuki Szent János
okl.	okleveles
olv.	olvasókönyv
P.	Pengő
pl.	például
r. kath.	római katolikus
r. kath. el.	római katolikus elemi
rk.	római katolikus
sz.	számú
sz. a.	szám alatt
sz. hat.	számú határozat
t. cz.	törvény cikk

tc.	törvénycikk
tv.	törvény
ún.	ügynevezett
vadkerti	érsekvadkerti
VKM	Vallás- és Közoktatási Miniszter

MÁRIA PÁGYOR VITÉZ

THE HISTORICAL AND PERSONAL ARCHIVE OF THE ROMAN CATHOLIC ELEMENTARY PUBLIC SCHOOL OF ÉRSEKVADKERT (1713–1750)

Érsekvadkert, which is situated at a distance of 15 kilometers from Balassagyarmat along the Lókos brook near main public road no. 22, represents one of the oldest villages of Nógrád county. During its existence (from about 1223), it was a village, an agricultural town (1733–1871), and then a major village. The settlement has an area within village limits of 230 hectares and a population of 3917 heads. In the course of its history of ecclesiastical management, the village was part of the Main Diocese of Esztergom until 1993, since then it has belonged to the Diocese of Vác.

The village has an ancient vicarage. The old church was destroyed in a fire. The present church was constructed by Imre Esterházy, the archbishop and advowee of Esztergom, in the year 1743, in commemoration of St. András. In 1868, the Grievous Mary Chapel was built in the eastern part of the village, together with the stations of the Cross. The chapel was completely rebuilt by the congregation in 1904 as a much larger chapel. Following its renovation in 1993, its title was changed to Apotheosis of the Holy Cross.

The Roman Catholic school of Érsekvadkert is mentioned in the documents as early as in the 1710's. The first cantor teacher's person can be tracked back to 1713. Later on, the village built three separate schools in differing distances from one another. The first of these was built in 1850 in the neighbourhood of the vicarage – this was the Cantor School –, which was a school with mixed pupils. Then, in 1896, the Roman Catholic Girl School and Kindergarten named after St. Erzsébet was constructed from the fund established by the vicar of that time. The third school building was erected in the 1920's, which was also a Catholic school and was named after St. Imre.

The paper presents the operation of the school board, its members and officers in the period between 1896 and 1942. The personal archive included contains the composition of the academic staff and data concerning the operation of the staff between 1713 and 1950. The school board only employed qualified teachers who also played an active role in the life of the village and were members or leaders of various associations. The operation of the public school is well reflected in the school year final reports. They include data concerning the dimensions of classrooms, the number of pupils per class, and a list of the textbooks used in learning various subjects.

The study ends with minutes taken from a visit of a school inspector in 1936. This document allows us to get acquainted with the way in which pupils learned at that time, and also about their relation with their teachers.

DOHI TAMÁS

A Solti Egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyveinek
tartalomjegyzéke
(1817–1831)

A solti egyházmegye a kecskeméti, pesti, tolnai és vértessaljai egyházmegyékkel együtt a XVI. század közepén megalakult Dunamelléki Református Egyházkerület részévé vált, melyhez 1629-ben további három egyházmegye: a külsősomogyi, az alsó- és a felsőbaranyai csatlakozott. Az egyházkerület levéltári anyagát, az egyházközségeknél maradt iratok lelőhelyének és terjedelmének pontos feltüntetésével, a Ráday Levéltár fondjegyzéke tartalmazza.¹

A XIX. század első felében Solt egyházmegyéhez az alábbi egyházközségek tartoztak: Apostag, Aporka, Dab, Dömsöd, Dunapataj, Dunaszentbenedek, Dunavecse, Érsekcсанád, Foktő, Fülöpszállás, Kiskunlacháza, Kiskunszentmiklós, Majosház, Makád, Ordas, Ráckeve, Solt, Kiskunszabadszállás, Szalkszentmárton, Szeremle, Szigetszentmiklós, Tab, Uszód.

A református egyházmegye legfontosabb döntéshozó szerve az egyházmegyei közgyűlés. Egyházmegyei közgyűléseket (tractuale consistorium) általában évente tartottak. Résztvevői a papi rendből (fő- és alesperes, segédpüspök, egyházkerületi és egyházmegyei ülnök, fő- és aljegyző lelkész) és a világi rendből (egyházmegyei főgondnok, törvényszéki elnök, középiskolai tanár, pénztáros, területi esküdt) kerültek ki. A tanácskozások ügyköre rendkívül szerteágazó: lelkészek, tanítók hivatali előmenetele, felügyelése, áthelyezések, viták, válási ügyek. A közgyűlési jegyzőkönyvek vezetését az egyházmegye hiteles jegyzője végezte, aki egyben valamelyik község lelkésze is volt. A jegyzőkönyvek nyelve magyar, természetesen a korabeli nyelv sajátosságaival, azaz sok latin szóval és kifejezéssel megtűzdelve. A Solt egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyvek első kötete az 1817–1864. évek jegyzőkönyveit tartalmazza.² A kötet az alábbi részekre tagolódik:

- 1–3. oldal kánonok
- 5–53. oldal egyházi tisztségviselők eskü formái
- 54–390. oldal egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyvek (1817–1864)

1 A Magyarországi református egyház levéltári anyagának fondjegyzéke. Szerk. LADÁNYI SÁNDOR. Bp., 1976.

2 Jelzet: Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára – A Dunamelléki Egyházmegyéek iratai – Solti egyházmegye iratai – III. Egyházmegyei protokollumok, közgyűlési és tanácsulési iratok (A/9 a) – Protocollum tractus Solthiensis (1817–1864) 144. B. k.

Jelen segédlet az 1817–1831 között tartott közgyűlések jegyzőkönyveihez ad tartalomjegyzéket, melyek a kötet 54–132. oldalain találhatóak. A jegyzőkönyvek páratlan forrásértéke ellenére a kötethez a korábbiakban semmilyen segédlet nem állt rendelkezésre. Az általam feldolgozott időszakban az első közgyűlést 1817. április 21-én Dömsödön, az utolsót 1831. április 27-én Makádon tartották. A jegyzőkönyvi bejegyzéseket táblázatba foglaltam.

A kötetben előforduló személy- és helyneveket az egyszerűbb visszakereshetőség miatt egységesítettem, a latin szavakat magyar nyelvre fordítottam.

SOLTI EGYHÁZMEGYE KÖZGYŰLÉSI JEGYZŐKÖNYVÉNEK TARTALOMJEGYZÉKE
1817–1831

jelzet: Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára – A/9 a 144. rakt.sz.

A közgyűlés ideje	napirendi pont	tartalom	a kötet oldalszáma
1817. ápr. 21. Dömsöd	1–16.	Elnököl: Váradi István esperes, Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Tóth István espereshelyettes és önkéntes jegyző, rendes ülnök, Sziládi Péter egyházkerületi ülnök, Németh József, Fejes Ambrus egyházmegyei ülnök, egyszersmind a dunavecsei, szalkszentmártoni, tassi, rác-kevei lelkészek, Maar János kiskunsági kerületi tanácsos, illetve Császári Losy Pál filepszállási lelkész, hiteles jegyző.	53–60
1817. ápr. 21.	1	A gyülekezetek által beszolgáltatott rendes és rendkívüli adományok felsorolása.	53
1817. ápr. 21.	2	Az oktatás egységesítésére bevezetett módok ismertetése.	54
1817. ápr. 21.	3	Az előző évi egyházlátogatások során felmerült a gyülekezeti élettel és iskolákkal kapcsolatos tapasztalatok, statisztikai leírások, újabb rendelkezések:	55–57
1817. ápr. 21.	3a	Közgyűlés a korábban kiadott oktatási módszereket eredményesen alkalmazó tanítók közül Futó Mihály ráckevei leánytanítót dicséretben, Zágonyi Sándor szabadszállási nevelőt azonban intésben részesíti mulasztásaiért.	55
1817. ápr. 21.	3b	Közgyűlés figyelmezteti a dabi, kiskunlacházi, kiskunszentmiklósi gyülekezeteket miszerint fizetési kötelezettségeik vannak alkalmazottaik felé.	55
1817. ápr. 21.	3c	Közgyűlés indítványozza, hogy Aporkán korábban egyesített jegyzői hivatalt és iskolát újra különítsék el.	55

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1817. ápr. 21.	3d	A makádi gyülekezet fellebbezése az egyházközségben tartott egyházlátogatás alkalmával kiadott utasítások ellen.	55-56
1817. ápr. 21.	3e	Közgyűlés tudomásul veszi és megerősíti a szabadszállási gyülekezetnek új iskolamesterével, Márton Jánossal kötött egyezségét.	56
1817. ápr. 21.	3f	Közgyűlés előterjesztése a gondnokok választási rendjével kapcsolatban.	56
1817. ápr. 21.	3g	A kiskunszentmiklósi gyülekezet panasza a helybéli katolikus plebánusra, aki keresztségben részesíti a vegyesházasságokban élő református válásúak gyermekeit.	56
1817. ápr. 21.	3h	A debreceni Nagykollégium tájékoztatása a filepszállási gyülekezet számára Nemes Nagy Sándor által megajánlott két ösztöndíjról.	56
1817. ápr. 21.	3i	A foktői gyülekezet beadványa lelkészével, Szondi Lászlóval kapcsolatos vitájáról.	57
1817. ápr. 21.	4	A kiskunlacházi gyülekezet kéri lelkésze, Rozgonyi György elhalálása miatt Szondi László közgyűlési kinevezését.	57-58
1817. ápr. 21.	5	Az egyházmegyei tanügyi bizottság alkalmasnak ítéli tanári állás betöltésére a kiskunszentmiklósi Szalós Mihályt.	58
1817. ápr. 21.	6	Közgyűlés indokoltnak tartja Méhes István választott tag családi helyzetére hivatkozó segélykérelmét.	58-59
1817. ápr. 21.	7	Közgyűlés Dabi Jánost ajánlja a szigetszentmiklósi előjáróknak a helyben megüresedett leánytanítói hivatalra.	59
1817. ápr. 21.	8	Közgyűlés megerősíti Tóth István tassi leánytanító és kántor ajánlását a ráckevei gyülekezet kötelékéből önként távozó Lőrinci Gedeon iskolamester helyére.	59
1817. ápr. 21.	9	Közgyűlés megerősíti kiskunlacházi Kapus Jánost az eltávozott dabi iskolamester Takács János helyére.	59
1817. ápr. 21.	10	Közgyűlés jóváhagyja Csizmadia Gergely majosházi és Varga László szentbenedeki iskolamesterek kérését, miszerint szolgálati helyeiket felcserélnék.	59
1817. ápr. 21.	11	Közgyűlés megerősíti Gergely Péter fajszi leánytanítót a kiskunszentmiklósi gimnáziumban, minthogy a nyelvtan tantárgyat igen hatékonyan oktatja.	59

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1817. ápr. 21.	12	László György szabadszállási káplán a közgyűlés eljárását kéri elmaradt javadalmozásának rendezéséhez.	60
1817. ápr. 21.	13	Közgyűlés előjegyzí Halasi János kiskunszentmiklósi középiskolai tanító jövedelméből állást kérelmező beadványát azon feltétellel, hogy a jövőben javít magavisetén.	60
1817. ápr. 21.	14	Közgyűlés kirendeli Maar János kiskunsági kerületi tanácsost özvegy Vasadi Györgyné Kémeri Mária kérelmének kivizsgálására.	60
1817. ápr. 21.	15	Közgyűlés megvizsgálás céljából bekéri a foktői, vadkerti, izsáki és filepszállási gyülekezetek számadásait.	60
1817. ápr. 21.	16	Közgyűlési javaslat arra nézve, hogy a jövőben ugyanazon helységben tartsák meg az egyházkerületi közgyűlést.	60
1817. jún. 15. Kiskunszentmiklós	1-4.	Elnökök: Bernátfavi Bernát György táblabíró és egyházmegyei főgondnok, Fancsik István középiskolai tanár. Részt vesz: Tóth István segédpüspök, Németh József egyházkerületi ülnök, Császári Losy Pál egyházmegyei ülnök. A testületi ülés a templomban és az iskolában lévő múzeumban folyt le.	61-63
1817. jún. 15.	1	Császári Losy Pál beszámol az iskolákban fennálló állapotokról:	61-62
1817. jún. 15.	1a	Közgyűlés leszögezi, hogy lelkész semmilyen perben nem bíraskodhat, melyben személyesen érintett.	61-62
1817. jún. 15.	1b	Közgyűlés megtiltja a lelkészeknek az alájuk besorozott iskolamesterekkel szemben való bármiféle önkényeskedést.	61-62
1817. jún. 15.	1c	Közgyűlés határozata szerint a gimnáziumi tanárok és a lelkészek kizárólag a püspökségnek és az egyházmegyei közgyűlésnek tartoznak engedelmességni.	61-62
1817. jún. 15.	1d	Közgyűlés, lelkész hiányában engedélyezi a tanárnak szentségek kiszolgáltatását a gyülekezet részére.	61-62
1817. jún. 15.	1e	Közgyűlés hivatalból a helyi közgyűlések tagjaivá rendeli a nagyobb iskolák tanítóit, tanárait, a nagyobb településeken.	61-62
1817. jún. 15.	2	Közgyűlés határoz a búza-járandóság újonnan való rendezéséről.	62

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1817. jún. 15.	3	Közgyűlés közli a helyi előjárósággal ama szándékát, miszerint a jövőben évi rendes összejöveteleket itt tartaná.	62-63
1817. jún. 15.	4	Közgyűlés kinyilatkoztatja, hogy az iskolákban a jövőben alkalmazandó oktatási módszereket időben közli.	63
1817. júl. 28. Szalkszentmárton	1-6	Elnököl: Váradi István esperes és Madarassy István egyházmegyei algondnok. Részt vesz: Tóth István segédpüspök, Sziládi Péter egyházkerületi ülnök, Németh József egyházmegyei ülnök, egyszersmind a dunavecsei, kunszentmártoni, tassi gyülekezetek lelkészei és Császári Losy Pál filepszállási lelkész, hiteles jegyző.	63-66
1817. júl. 28.	1	A szigetszentmiklósi gyülekezet néhai Simony János megüresedett helyére új lelkészt kér.	63-64
1817. júl. 28.	2	Szentbenedeki eklézsia Csizmadia Gergely iskolamester elleni panasza.	64
1817. júl. 28.	3	Közgyűlés határoz az iskolák látogatására kiküldendő bizottság személyi összetételéről.	64-65
1817. júl. 28.	4	Közgyűlés különleges esetekben engedélyezi lelkészeknek iskolamesterek általi helyettesítését, de csupán nyomtatott íghirdetéseket olvashatnak fel a hívek előtt.	65
1817. júl. 28.	5	Közgyűlés ismételten felszólítja az újonnan felvett iskolamestereket, kik a járadék befizetése céljából jelentéstételre a gondnokkal együtt még nem jelentek meg esperes előtt, mihamarabb fellekeressék.	66
1817. júl. 28.	6	Közgyűlés felolvasás után helybenhagyja a június 15-én kiskunszentmiklóson megtartott ülés jegyzőkönyvét.	66
1818. ápr. 15. Kiskunszentmiklós	1-11	Elnököl: Váradi István esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok és táblabíró. Részt vesz: Tóth István ülnök és önkéntes egyházmegyei jegyző, Sziládi Péter egyházkerületi ülnök, Német József, Fejes Ambrus egyházmegyei ülnökök, egyszersmind dunavecsei, szalkszentmártoni, tassi, ráckevői lelkészek, Maar János kiskunsági kerületi esküdt, Császári Losy Pál fülöpszállási lelkész, hiteles jegyző.	66-72

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1818. ápr. 15.	1	A szigetszentmiklósi gyülekezet új lelkész kinevezését kéri a néhai Simony János helyett.	66–72
1818. ápr. 15.	2	A gyülekezetek által beadott adományok részletes felsorolása.	66–67
1818. ápr. 15.	3	Az előző évben Dömsödön, Kiskunszentmiklóson és Szalkszentmártonban megtartott egyházmegyei közgyűlések határozatainak felolvasása. Közgyűlés határoz a korábban megintett makádi iskolamester, Szabó Andrásnak pénzbüntetésének eltörléséről.	67–68
1818. ápr. 15.	4	A előző évi egyházlátogatások jegyzőkönyveinek felolvasása az alábbi megjegyzésekkel:	68
1818. ápr. 15.	4a	Minthogy egyes iskolamesterek az egész évet ki nem töltve eltávoznak, helyeiket még csak kinevezés előtt álló mesterek foglalják el, minek következtében a vizsgáztatások rendellenesen történnek.	68
1818. ápr. 15.	4b	Közgyűlés utasítja Bernátfalvi Bernát György dömsödi gondnokot, hogy a gyülekezet költségvetését mutassa be az egyházmegye gondnokának.	68
1818. ápr. 15.	4c	Közgyűlés nem teljesítheti az aporkai gyülekezet kérelmét az iskolamesteri és jegyzői hivatalok szétválasztásával, minthogy utóbbinak külön javadalmazás nem adható.	68–69
1818. ápr. 15.	4d	Közgyűlés megszavazza Kemencky Zsuzsánna, szigetszentmiklósi lelkész özvegyének az özvegyi esztendőre esedékes járadékát. Bár erkölcsi magaviselete miatt inkább kemény büntetést érdemelne, a közgyűlés férjének, néhai Simon Jánosnak munkásságát veszi figyelembe.	69
1818. ápr. 15.	4d	Közgyűlés ajánlja a két szigetszentmiklósi iskolamesternek, hogy a további vitákat elkerülendő, mindketten vegyenek hordókat maguknak mustbéli járandóságuk elosztásához.	69
1818. ápr. 15.	4d	Közgyűlés jóváhagyja Kovács János szigetszentmiklósi fiútánító más hivatalba való jelentkezése miatt illő bizonyoságlevéllel való elbocsátását.	69
1818. ápr. 15.	4e	Minthogy az egyházlátogatás során bebizonyosodott, hogy Jantsovits János fiútánító összeférhetetlen viselkedése miatt akadozik a választott tanács munkája, közgyűlés küldöttséget indít.	70
1818. ápr. 15.	4f	Motsy István, solti lelkész panasza szőlőjének megdézsmálásával kapcsolatban.	70

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1818. ápr. 15.	4g	Az egyházlátogatás alkalmával az ordasi gyülekezet hatálytalanította korábbi döntését a vendégszolgálatra és a lelkészi javadalmazásra tekintettel.	70
1818. ápr. 15.	4h	Kurtán Zsigmond, uzsoki iskolamester kérelmére, kit léha életmódja miatt korábban megintettek, a közgyűlés nem fosztja meg hivatalától, hanem áthelyezi az elhunyt ráckevei tanító Futó Mihály helyére.	70
1818. ápr. 15.	4i	Nemes Nagy Sándor Filepszállásról közli, hogy debreceni kollégiumba eljuttatta a folyó évre eső adományát a két ösztöndíjra.	70
1818. ápr. 15.	5	A szigetszentmiklósi és a dunaszentbenedeki gyülekezet kéri a közgyűlést iskolamesterekkel való ellátásukra.	71
1818. ápr. 15.	6	Közgyűlés bizottság kiküldését kezdeményezi kivizsgálni László Gergely szabadszállási káplán és leánytanító földjének hiányára irányuló panaszát.	71
1818. ápr. 15.	7	A gyönki iskola közli, miszerint a kiskunszentmiklósi középiskolát a továbbiakban is segíti, mivel ott a tanulók latin és német nyelv megismerésében is jól haladtak.	71
1818. ápr. 15.	8	A szalkszentmártoni közgyűlésben felkért leendő iskolafelügyelők, Szalos Mihály és Fancsi István kivételével, pályázatot nem adtak be. Közgyűlés kéri a többieket, hogy szándékaik felől mihamarabb tájékoztassák.	71-72
1818. ápr. 15.	9	Közgyűlés tájékoztatja a gyülekezeteket, hogy az iskolákban megszokott évi két vizsgaalalom helyett csak egyre kerül sor.	72
1818. ápr. 15.	10	Közgyűlés szűrőpróbaszerű egyházlátogatásokat rendel el azon panaszokat kivizsgálendő, miszerint egyes gyülekezetekben a nyári munkanapokon az esti könyörgésüket a lelkészek elmulasztják.	72
1818. ápr. 15.	11	A szigetszentmiklósi gyülekezet jelenti az alábbiakat:	72
1818. ápr. 15.	11-1	Az iskolában levő múzeumot átalakítja szolgálati lakásnak.	72
1818. ápr. 15.	11-2	Az iskolai vizsgákon megjelenő tisztviselőket ingyen ebédben részesíti.	72
1818. ápr. 15.	11-3	A tanácsülésen résztvevő tagok ellátásáról, szállásáról gondoskodik.	72
1818. ápr. 15.	11-4	A tisztviselők lovainak zab és szénafogyasztását megtéríti.	72

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1819. ápr. 15. Kiskunszentmiklós	1-10	Elnököl: Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok és Tóth István esperes. Részt vesz: Madarassy István algondnok, Sziládi Péter egyházkerületi ülnök, Fejes Ambrus egyházmegyei ülnök, egyszersmind szalkszentmártoni, ráckevei lelkészek, Maar János kiskunsági kerületi esküdt, Császári Losy Pál filepszállási lelkész, hiteles jegyző.	73-77
1819. ápr. 15.	1	Számadás a gyülekezetek által beszolgáltatott adományokról.	73
1819. ápr. 15.	2	Az adományok felsorolásból kiderül, hogy elmúlt év során a szabadszállási gyülekezet rendes adományát sem továbbította az egyházmegye felé.	73-74
1819. ápr. 15.	3	Közgyűlés újra kihirdeti előző évi ülésének 3. pontjában foglaltakat.	74
1819. ápr. 15.	4/a	Közgyűlés újabb bizottság kiküldését kezdeményezi az apostagi gyülekezetben továbbra is fennálló állapotok orvoslására.	74-75
1819. ápr. 15.	4/b	Közgyűlés ajánlást ad ki az aporkai iskolamester és lelkész között fennálló áldatlan viszony rendezésére.	75
1819. ápr. 15.	4/c	Közgyűlés határoz arról, hogy a továbbiakban Szigetszentmiklóson a lelkési földdarab melletti parcellát a tanári rész kiegészítésére használják.	75
1819. ápr. 15.	5	Az igazgatási jegyzőkönyvben szolgálati helyükön megerősített tanítók felsorolása.	75
1819. ápr. 15.	6	Közgyűlés elhatározza a dömsödi gyülekezet megüresedett lelkési hivatalának megpályáztatását.	75-76
1819. ápr. 15.	7	Az aporkai gyülekezet levele az alkalmazásában álló tanító és iskolamester közötti ellenségeskedéssel kapcsolatban.	76-77
1819. ápr. 15.	8	Közgyűlés Tabról Kapus Jánost rendeli a dunaszentbenedeki alkalmatlannak bizonyult iskolamester helyébe. A foktői gyülekezet iskolamestert igénylő kérésére a közgyűlés Gergely Péter tassi leánytanítót ajánlja.	77
1819. ápr. 15.	9	Husztai Sándor szigetszentmiklósi középiskolai tanár állással kapcsolatos kérését jelenleg a közgyűlés nem teljesíti.	77
1819. ápr. 15.	10	Tanszi István tanár kérdése az iskolai tanterv újabb változásaiival kapcsolatban.	77

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1820. ápr. 12. Kiskunszentmiklós	1-21.	Elnökök: Tóth István esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok és táblabíró. Részt vesz: Madarassy István egyházmegyei algondnok, Császári Losy Pál egyházkerületi ülnök, Fejes Ambrus, Dobos József egyházmegyei ülnökök, Sziládi Péter pénztáros, egyszersmind a filepszállási, ráckevei, dunapataji és szalkszentmártoni lelkészek, Maar János kiskunsági kerületi esküdt, Széles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	77-84
1820. ápr. 12.	1	A gyülekezetek megelőző évi adományainak felsorolása.	78
1820. ápr. 12.	2	Az előző évi egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvének felolvasása.	79
1820. ápr. 12.	3	Nagy Sámuel kiskunszabadszállási lelkész emlékeztetőben közli, hogy azért nem továbbította gyülekezete rendes adományát, mert az előző évi egyházlátogatás során nem tartózkodott otthon.	79
1820. ápr. 12	4	Maar János beszámolóban ismerteti annak okait, hogy a kiskunszentmiklói gyülekezetben már hatodik éve nem készült számadás.	79-80
1820. ápr. 12.	4/a	Közgyűlés felszólítja a gyülekezeteket hogy készítsék el számadásaikat s akár utólagosan is juttassák el hozzá.	
1820. ápr. 12.	4/b	Közgyűlés utasítja a gyülekezetek jegyzőit hogy minden évben ellenőrizték egyházközségük számadását.	
1820. ápr. 12.	5	Közgyűlés újra megint Pap József szabadszállási gondnokot.	80
1820. ápr. 12.	6	Pap József, szabadszállási gondnok, a Tanács nevében értesíti a Közgyűlést, hogy az egyházmegyei tisztviselők választásában őket megillető választási jogaikat maguknak fenntartani és gyakorolni kívánják.	80
1820. ápr. 12.	7	A kiskunszentmiklói gyülekezet az egyházlátogatás során jelentette, hogy Szabó István végrendeletében földet adományozott a debreceni kollégium részére.	80-81
1820. ápr. 12.	8	A kiskunszentmiklói gyülekezet egyházlátogatás során jelentette, hogy Szabó István végrendeletileg szőlőt hagyott a filepszállási gyülekezetnek.	81

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1820. ápr. 12.	9	Közgyűlés az uzsoki eset tapasztalatai alapján megtiltja, hogy a gondnok az egyházközség pénzét a helyi választott gyülekezeti tanács jóváhagyása nélkül a maga hasznára fordítsa vagy kölcsönadja.	81
1820. ápr. 12.	10	Közgyűlés jelenlevő tagjai többségi szavazattal Herczeg Sámuel és Dobos József személyében új egyházmegyei ülnököket választanak.	81
1820. ápr. 12.	11	Az izsáki gyülekezet Motsi József elhunytával megüresedett izsáki lelkési tisztség betöltésére Váradi Istvánt kéri.	81–82
1820. ápr. 12.	12	A tassi gyülekezet kéri lelkésze, Német József elhalálozása miatt Zilahi Imre odahelyezését.	82
1820. ápr. 12.	13	Közgyűlés Parragh Ferencet Foktőre rendeli Zilahi Imre lelkész helyére.	82
1820. ápr. 12.	14	A dunaszentbenedeki gyülekezet panasza lelkészének, Teleki Sámuelnek hivatali eljárásáról.	82–83
1820. ápr. 12.	15	Közgyűlés elkövetkezendő évre ígéri Huszti Sándor álláskérelmét.	83
1820. ápr. 12.	16	A dabi gyülekezet alkalmatlanságra hivatkozva kéri iskolamesterének, Kapus Jánosnak felmentését. A mestert a közgyűlés megintí és kivizsgálásig a felmentést felfüggeszti.	83
1820. ápr. 12.	16	Közgyűlés üres állás nem lévén nem teljesítheti Almási Mihály dunapataji tanár hivatali előreléptetésre irányuló kérését.	83
1820. ápr. 12.	17	Közgyűlés jó munkája elismeréseként előléptetésre jegyzi elő Kurtán Zsigmond ráckevei leánytanítót.	83
1820. ápr. 12.	18	Közgyűlés a Dunaszentbenedeken szolgáló Simony János iskolamester helyett annak alkalmatlansága miatt, a gyülekezetnek a Nagykőrösön tanuló Czút Jánost ajánlja.	84
1820. ápr. 12.	19	Közgyűlés teljesíti a tassi Kálnási Mihály káplán véglegesítés iránti kérelmét.	84
1820. ápr. 12.	20	Közgyűlés engedélyezi Buzás Pál filepszállási iskolamester negyedik esztendőre szóló alkalmazását.	84
1820. ápr. 12.	21	Közgyűlés ajánlja a gyülekezeteknek a Literatur Zeitung-ra való előfizetést.	84

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1821. ápr. 25. Kiskunszentmiklós	1-22	Elnökök: Tóth István esperes és Bernátfalvi György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Madarassy István egyházmegyei ülnök és önkéntes jegyző, Császári Losy Pál és Sziládi Péter egyházkerületi ülnökök, Fekes Ambrus és Dobos József egyházmegyei ülnökök, egyszersmind a filepszállási, szalkszentmártoni, dunapataji és ráckevei lelkészek, Maar János kiskunsági kerületi esküdt és Szeles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	84-91
1821. ápr. 25.	1	A gyülekezetektől beérkező adományok felsorolása.	84-85
1821. ápr. 25.	2	Az új egyházmegyei tanácsosok felesketéséről.	85
1821. ápr. 25.	3	Tóth István solti esperes további tanácsosok megválasztását indítványozza a megnövekedett feladatkörök ellátására.	85-86
1821. ápr. 25.	4	Közgyűlés engedélyezi a kiskunszentmiklói gyülekezeti tanács azon tervének végrehajtását, hogy a múzeum egy részét tanári szolgálati lakássá alakítsák át.	86
1821. ápr. 25.	5	Az előző évi közgyűlés jegyzőkönyvének 8. pontjában említett határozat alapján a filepszállási lelkész szülő helyett, az nem lévén, kukoricaföldet kap.	86
1821. ápr. 25.	6	A dabi iskolamester, Kapus János ügyében kiküldött bizottság beszámolója, miszerint a békeltetés nem járt eredménnyel, így a gyülekezet továbbra is fenntartja az iskolamester alkalmatlansága miatt az áthelyezésre irányuló kérelmét.	86-87
1821. ápr. 25.	7	Közgyűlés a néhai soltvadkerti lelkész, Pór Bertalan helyére Schilling Andrást rendeli.	87
1821. ápr. 25.	8	A néhai idős Bankos János végrendeletével kapcsolatos problémák.	87
1821. ápr. 25.	9	A dabi gyülekezet panasza lelkésze, Demeter István ellen.	88-89
1821. ápr. 25.	10	Közgyűlés elrendeli a gyülekezeteknek, hogy bizonyos dolgokban az egyházmegye vizsgálata előtt döntéseket ne hozzanak.	89
1821. ápr. 25.	11	Gyülekezetek panaszai arra nézve, hogy az új énekeskönyveket a püspökségtől drágábban kapják, mint a nyomdától.	89
1821. ápr. 25.	12	Közgyűlés határozata : a házassági kézfogás új formáját ki kell hirdetni a gyülekezetekben.	89

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1821. ápr. 25.	13	Tormássi Jánost, aki Debrecenben elvégezte iskoláit, katonaidejét letöltötte, üres állás hiányában az egyházkerület alkalmazni nem tudja, csupán előjegyezni áll módjában.	89
1821. ápr. 25.	14	Közgyűlés eltanácsolja Csepregi István, aporkai iskolamestert alkalmatlansága miatt.	89-90
1821. ápr. 25.	15	Bizonyítást nyert, miszerint Zsiros István uszódi iskolamester, alaptalanul rágalmazta mestertársai előtt lelkészét.	90
1821. ápr. 25.	16	Közgyűlés teljesíti Kováts János kecskeméti tanár Foktöre helyezésére irányuló kérelmét azzal a feltétellel, hogy egy éven belül rendezi választását.	90
1821. ápr. 25.	17	Közgyűlés rendelete az iskoláknak a Káté tanításával kapcsolatban.	90
1821. ápr. 25.	18	Közgyűlés rendelete az iskolamesterek tanévre való felkészüléséről.	90
1821. ápr. 25.	19	Közgyűlés rendelete az iskolalátogatásokról.	91
1821. ápr. 25.	20	Közgyűlés rendelete a felállítandó özvegyi segélypénztárról.	91
1821. ápr. 25.	21	Varga József és Mészely András káplánok megkapják közgyűlési előjegyzésüket.	91
1821. ápr. 25.	22	Őrsi Gergely, volt szalkszentmártoni iskolamester panasza elmaradt béréről.	91
1822. ápr. 16. Tas	1-21	Elnökök: Tóth István esperes és Bernátfavi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Császári Losy Pál egyházkerületi ülnök, Fejes Ambrus és Dobos József egyházmegyei ülnökök, Sziládi Péter pénztáros, egyzersmind szalkszentmártoni, ráckevei és dunapataji lelkészek, Madarassy István algondnok, Madarassy Ferenc szolgabíró, Szalai Pál törvényszéki ülnök, Szabó István, Maar János kiskunsági kerület esküdt és Szeles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	92-101
1822. ápr. 16.	1	A gyülekezetek által beküldött adományok felsorolása.	93
1822. ápr. 16.	2	Az egyházmegye levéltárának elhelyezéséről.	93
1822. ápr. 16.	3	Új egyházmegyei tanácsosok választása, a régiéek megerősítése.	93
1822. ápr. 16.	4	A gyülekezetekben mind gyakrabban előforduló választásokról, különélésekről.	93-94
1822. ápr. 16.	5	A tassi gyülekezetben az egyházlátogatás során felerült rendellenességről.	94

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1822. ápr. 16.	6	A kiskunszentmiklósi gyülekezet bejelentése, miszerint Demeter Antalt leánytanítónak alkalmazza.	94
1822. ápr. 16.	7	Emlékeztető Bernáth György dömsödi gondnoknak gyülekezete elmaradt számadásaival kapcsolatban.	94
1822. ápr. 16.	8	Közgyűlés kötelezi Schilling István, soltvadkertieket arra, hogy a pusztákon lakó magyar leányegyháztagok számára magyar nyelvű istentiszteletet tartson.	94–95
1822. ápr. 16.	9	Közgyűlés határoz Kováts János foktői iskolamester válási ügyében..	95
1822. ápr. 16.	10	Közgyűlés határoz az ordasi tanári fizetésről.	95–96
1822. ápr. 16.	11	Az aporkai gyülekezet lelkésze, Benedek Mihály ellen beadott panasza.	96–98
1822. ápr. 16.	12	Tekintettel a néhai Czeglédi Mihály lelkész munkásságára a makádi gyülekezet árvákat nevelő özvegyének még egy évig folyósítja fizetését.	98–99
1822. ápr. 16.	13	Demeter István dabi lelkész kérelme anyagi helyzete miatt Makádra való áthelyezése ügyében. A közgyűlés teljesíti a kérést azzal a feltétellel, ha a makádi gyülekezet nem fogadja a korábban ajánlott Benedek Mihályt.	99
1822. ápr. 16.	14	Közgyűlés Benedek Mihály lelkészt Makádra rendeli azon feltétellel, hogy fizetésének fele részét néhai Czeglédi Mihály özvegyének és árváinak átengedi.	99–100
1822. ápr. 16.	15	Közgyűlés az Aporkán megüresedő lelkészi helyre ajánlja Szabó Mihályt.	1001
1822. ápr. 16.	16	Közgyűlés rendelkezése a káplánságokra kinevezett személyekkel kapcsolatban.	100
1822. ápr. 16.	17	A kiskunlacházi gyülekezet megkeresése a megüresedett kápláni tisztséggel kapcsolatban.	100–101
1822. ápr. 16.	18	Husztai Sándor kiskunszentmiklósi segédiskolamester indítványa arra nézve, hogy közgyűlés határozatban vonja össze a helyi káplánságot és leánytanítóságot.	101
1822. ápr. 16.	19	A dömsödi Dömény József iskolamester az iskolamesteri járandóságokkal kapcsolatos kérdése.	101
1822. ápr. 16.	20	A rászorulóknak számára felállítandó segélypénztárról.	101
1822. ápr. 16.	21	A központi jegyzőkönyv felolvasása.	101

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1822 aug. 5. Dunapataj	1–2	Klobusitzky Péter érseki székébe való beiktatása alkalmából jelen van: Tóth István esperes helyett Császári Losy Pál, Szeles Sámuel és Dobos József egyházmegyei ülnökök, Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei gondnok.	102–104
1822. aug. 5.	1	Közgyűlés elrendeli a soltvadkertti német gyülekezet pusztai magyar leányegyházban korábban meghatározott háromhetenkénti magyar istentisztelet tartásának felfüggesztését.	103–104
1822. aug. 5.	2	Közgyűlés közbenjárására sem sikerült az ordasi gyülekezetben a tanári fizetés megemlése.	104
1823. ápr. 17. Tass	1–23.	Elnökök: Tóth István esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Császári Losy Pál, Fejes András, Dobos József egyházmegyei ülnökök, Szilády Péter egyházkerületi pénztáros, egyzersmind filepszállási, szalkszentmártoni, ráckevei és dunapataji lelkészek, Szabó István törvénytörvényes ülnök és Szeles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	104–113
1823. ápr. 17.	1	A gyülekezetek által beadott adományok felsorolása.	105
1823. ápr. 17.	2	Madarassy Ferenc egyházmegyei tanácsos kinyilatkoztatása.	105–6
1823. ápr. 17.	3	Közgyűlés határoz a szalkszentmártoni paplaknál építendő pincéröl és kamráról.	106
1823. ápr. 17.	4	Közgyűlés indokoltnak találja Zágonyi Sándor szalkszentmártoni iskolamester elbocsátását.	106–7
1823. ápr. 17.	5	Helyére a gyülekezet meghívhatja Kováts János foktői mestert.	107
1823. ápr. 17.	6	A szalkszentmártoni tanári hivatalra Kapus János és Pető Benjámin adtak be pályázatot.	107
1823. ápr. 17.	7	A dömsödi gyülekezet kéri Cserna István káplán elmozdítását, amiért gazdasszonyát megverte.	104–113
1823. ápr. 17.	8	A kiskunszentmiklósi gyülekezet Csizmadia Gergely leánytanító helyébe új tanítót kér, aki a lelkész gyakori betegeskedése miatt részben annak feladatait is ellátná.	107–8
1823. ápr. 17.	9	A kiskunszabadszállási gyülekezet, minthogy iskoláját bővítette, újonnan induló osztályához tanítót kér.	108

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1823. ápr. 17.	10	A soltvadkertei német gyülekezet istentiszteletekkel kapcsolatos panasza.	109–10
1823. ápr. 17.	11	Az ordasi gyülekezeti tanács a három istentisztelet perselypénzét a tanári fizetés pótolására kívánja fordítani.	110–11
1823. ápr. 17.	12	A központi jegyzőkönyv felolvasása.	111
1823. ápr. 17.	13	Közgyűlés Kapus János tanárt Izsákra rendeli.	111
1823. ápr. 17.	14	Közgyűlés felhívja a kántorok figyelmét, hogy a templombeli éneklés során az új módszert alkalmazzák.	111
1823. ápr. 17.	15	A dunapataji, ordasi, foktői és uszodi iskolák kerületi tanfelügyelőinek kinevezése.	111
1823. ápr. 17.	16	Közgyűlés véglegesíti állomáshelyén Pap Szász István kiskunszabadszállási káplánt.	111–12
1823. ápr. 17.	17	Közgyűlés a megüresedett foktői iskolamesterségre a tassi leánytanítót, Salamon Mihályt rendeli.	112
1823. ápr. 17.	18	Közgyűlés Ráckevébe leánytanítónak helyezi át Sipos Péter apostagi iskolamestert.	112
1823. ápr. 17.	19	A foktői iskolamesterségre kinevezett Salamon Mihály nem fogadta el a feltételeket, ezért Közgyűlés azt tanácsolja a gyülekezetnek, hogy fogadja el Zágoni Sándor szalkszentmártoni volt iskolamestert vagy Debrecenből hívjanak maguknak mestert.	112
1823. ápr. 17.	20	Esperes szabad választást engedélyez a kiskunszentmiklósi gyülekezetben a kápláni tisztségre Salamon és Kurtán között.	112
1823. ápr. 17.	21	Az izsáki gyülekezet anyagi okokra hivatkozva a neki ajánlott Kapus János tanár odahelyezését nem fogadja el.	1123
1823. ápr. 17.	22	Közgyűlés Apostagról Kunszentmiklósrá rendeli Sipos Pétert leánytanítónak Salamon Mihály helyére.	113
1823. ápr. 17.	23	Közgyűlés Sipos Péter helyére Apostagra rendeli Tormássi Jánost.	113
1824. ápr. 21. Tass	1–21	Elnököl: Tóth István esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Sziládi Péter egyházkerületi ülnök és pénztáros, Fejes Ambrus, Dobos József egyházmegyei ülnökök, egyszersmind szalkszentmártoni, ráckevéi, dunapataji lelkészek, Szabó István törvényszéki ülnök és Szeles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	113–116

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1824. ápr. 21.	1	A gyülekezetektől beérkezett adományok felsorolása.	113
1824. ápr. 21.	2	Új egyházmegyei tanácsosok választása.	114
1824. ápr. 21.	3	Közgyűlés megerősíti az egyházlátogatás Tabon tett rendelkezését.	114
1824. ápr. 21.	4	Közgyűlés kéri a gyülekezeteket, hogy a párbér hátralékokat az előjárók igyekezzenek november 1-ig beszedni.	114
1824. ápr. 21.	5	Minden gyülekezetben hasonlóképpen szedjék be a párbért, mint ahogy azt az ordasi egyházlátogatás során tették.	114
1824. ápr. 21.	6	Közgyűlés megerősíti Császári Losy Pál filepszállási lelkész helyére Báthori Gábor kinevezését.	114
1824. ápr. 21.	7	Közgyűlés engedélyezi, hogy Csepregi István aporkai és Kurtán Zsigmond ráckevei tanítók szolgálati helyeiket felcseréljék.	114
1824. ápr. 21.	8	Közgyűlés jóváhagyja viselkedése miatt Szijj Imre szigetszentmiklósi leánytanító, hivatalából való felmentését.	114
1824. ápr. 21.	9	Közgyűlés Takáts János tanítót Majosházára rendeli.	114-15
1824. ápr. 21.	10	Közgyűlés Foktőre iskolamesterségre nevezi ki Nagy Bálintot.	115
1824. ápr. 21.	11	Közgyűlés segédiskolamesternek Dunavecseré rendeli Tamás Miklóst.	115
1824. ápr. 21.	12	Közgyűlés teljesíti Gergely Péter tassi segédiskolamester előjegyzésével kapcsolatos kérését.	115
1824. ápr. 21.	13	Közgyűlés megtiltja Gyöngyösi Benjamin ráckevei káplán alkalmazását a solti egyházmegye területén.	115
1824. ápr. 21.	14	Közgyűlés Bede Sámuel káplánt Ráckevére rendeli.	115
1824. ápr. 21.	15	Közgyűlés elengedi a szentbenedeki gyülekezet ügyviteli költségeit, mert az templomát szándékozik tatarozni.	115
1824. ápr. 21.	16	Közgyűlés engedélyt ad a szigetszentmiklósi lelkésznek Gáspár János és Szabó Livia házaspár válásának megindítására.	115
1824. ápr. 21.	17	Közgyűlés felhatalmazza a makádi lelkészt arra, hogy tekintettel Bodis Benjamin és Szabó Judit viszálykodó házasságára, a válás törvényes útjáról őket felvilágosítsa.	115

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1824. ápr. 21.	18	Közgyűlés felhatalmazza a kiskunszentmiklósi lelkészt Mező Pál és felesége válásának intézésére.	115
1824. ápr. 21.	19	A makádi Bodis Benjamin panasa lelkészének eljárására.	115
1824. ápr. 21.	20	A soltvadkerti német gyülekezet istentiszteletekkel kapcsolatos kérése.	116
1824. ápr. 21.	21	Közgyűlés jóváhagyja Keserű Ferenc káplán Kiskunlacházára való alkalmazását.	116
1825. ápr. 25. Tas	1-24	Elnökök: Szeles Sámuel esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Dobos József, Szeles Sámuel ülnökök a papi rendből, Sziládi Péter egyházközségi pénztáros, egyszersmind dunapataji, szalkszentmártoni, kiskunlacházi lelkészek, Madarassy István egyházmegyei főgondnok, Szabó István törvényszéki ülnök és Szalós Mihály aporkai lelkész, hiteles jegyző.	116-122
1825. ápr. 25.	1	A gyülekezetek által beadott adományok felsorolása.	117
1825. ápr. 25.	2	Új egyházmegyei tanácsosok választása.	117
1825. ápr. 25.	3	Bodis Benjamin makádi lakos panasa lelkésznek viselkedésére a bizottsági kivizsgálás eredményeként nem bizonyult megalapozottnak.	117
1825. ápr. 25.	4	A kiskunszentmiklósi gyülekezeti tanács jelenti, hogy a régóta elmaradt gondnoki számadásait utólagosan elkészítette.	117-8
1825. ápr. 25.	5	A lelkészek egységesen kérik a közgyűlést, hogy illetményüket a korábbi időszakhoz hasonlóan az elkövetkezendőkben is ezüst pénzben kapják.	118
1825. ápr. 25.	6	Gergely Péter tassi iskolamester ellen az egyházlátogatás során felvetődött panaszok.	118
1825. ápr. 25.	7	Közgyűlés rendelése a dabi gyülekezet határkövitéjával kapcsolatban.	118
1825. ápr. 25.	8	Közgyűlés néhai Fejes Ambrus halálával megüresedett egyháztanácsosi tisztség ügyében küldöttséget rendel ki.	118-9
1825. ápr. 25.	9	Személyi ajánlatok a Fejes Ambrus elhunytával megüresedett egyházmegyei tanácsosi tisztség betöltésére.	119
1825. ápr. 25.	10	A ráckevei gyülekezet Tóth István iskolamesterrel illető panasz.	119

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1825. ápr. 25.	11	Közgyűlés megvizsgálja Kováts Gergely szabadszállási kántor panaszát.	119
1825. ápr. 25.	12	Közgyűlés a Nagy Sámuel szabadszállási lelkészt felhatalmazza Cserin Lajos és Pöszttri Mária válásához szükséges bizonyságlevelét kiadására.	119
1825. ápr. 25.	13	Gyülekezetek kérései a megszüntetett esperesi főfelügyelet visszaállítására.	119
1825. ápr. 25.	14	Közgyűlés utasítja az iskolamestereket, hogy Szent György napja előtt hivatalaikat semmiképp el ne hagyják.	120
1825. ápr. 25.	15	Szász István ordasi lelkész panasza a jegyzői bér kifizetésének nehézségeiről.	120
1825. ápr. 25.	16	Közgyűlés megerősíti helyükön Dötki Sándor dömsödi és Váradi János szabadszállási káplánokat.	120
1825. ápr. 25.	17	Közgyűlés rendeli a szalkszentmártoni gyülekezet tanácsnak, hogy Zágoni Sándor iskolamester bizonyságlevelét kiadja.	120
1825. ápr. 25.	18	Közgyűlés véglegesíti Szijj Imre tanítót a szigetszentmiklósi gyülekezetben.	120–21
1825. ápr. 25.	19	A dunaszentbenedeki gyülekezeti tanács panaszai Vég János jegyző ellen.	121
1825. ápr. 25.	20	A dunavecsei gyülekezet engedélyezi néhai predikátora özvegyének, hogy további egy évig a paplakon lakjon.	121
1825. ápr. 25.	21	Pályázatok a megüresedett egyházmegyei tanácsosi tisztségre.	121-2-
1825. ápr. 25.	22	Közgyűlés pénzt folyósít a tassi gyülekezet részére.	122
1825. ápr. 25.	23	Közgyűlés elhalasztja a megüresedett egyházmegyei tanácsosi tisztség betöltéséig pénztárának számbavételét.	122
1825. ápr. 25.	24	Az egyházmegyei közgyűlés egy helységben való megtartásáról.	122
1826. ápr. 26. Dömsöd	1–33	Elnökök: Szeles Sámuel esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Sziládi Péter és egyházkerületi ülnök és pénztáros, Dobos József, Szalos Mihály egyházmegyei ülnökök, egyszersmind szalkszentmártoni, dunapataji és aporkai lelkészek, Madarassy István egyházmegyei aligondnok, Szabó István törvényszéki ülnök és Zilahi Imre tassi lelkész, hiteles jegyző.	122–127

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1826. ápr. 26.	1	Szeles Sámuel esperes részvétnyilvántása elődje, Tóth István váratlan elhunytá alkalmából.	122-3
1826. ápr. 26.	2	Közgyűlés elhalasztja Szabó Mihály felesketését a megüresedett egyházmegyei ülnöki tisztségre.	123
1826. ápr. 26.	3	Esperes jelenti, hogy a szigetszentmiklósi gyülekezet utólag beadott számadásait rendben találta.	123
1826. ápr. 26.	4	A lelkészi bérek ezüstben való kifizetéséről.	123
1826. ápr. 26.	5	Közgyűlés megintí Márton István solti iskolamestert, aki hivatalát idő előtt elhagyta.	123
1826. ápr. 26.	6	A dunaszentbenedeki gyülekezet és lelkészének vitájáról.	123
1826. ápr. 26.	7	Hollósi János dunaszentbenedeki lelkész cselekedetei helytelenségét elismeri, a közgyűlés ennek ellenére újabb intésben részesíti.	123
1826. ápr. 26.	8	A dunaszentbenedeki gyülekezet kéri Czút János tanító erkölcstelen tettei miatti áthelyezését.	123
1826. ápr. 26.	9	Rendelés a szigetszentmiklósi temető dolgában.	124
1826. ápr. 26.	10	Ráckevei lakos Sári János és felesége, korábbi szándékaikkal ellentétben, immár nem szándékoznak válni.	124
1826. ápr. 26.	11	Közgyűlés engedélyt ad a makádi gyülekezetnek tanár alkalmazására.	124
1826. ápr. 26.	12	Madarassy István jelentése a szalkszentmártoni toronyórával kapcsolatban.	124
1826. ápr. 26.	13	Közgyűlés megintí Kováts Lajos szalkszentmártoni iskolamestert, amiért idő előtt távozott hivatalából.	124
1826. ápr. 26.	14	Pályázatok a megüresedett dunavecsei lelkésziségre.	124
1826. ápr. 26.	15	A tassi gyülekezet gondnokának, Madarassy Istvánnak közlése a lelkészi fizetéssel kapcsolatban.	124
1826. ápr. 26.	16	Közgyűlés lelkészekként véglegesíti eddigi hivatalukban Tanda Mihály és Miskolczi István káplánokat.	125
1826. ápr. 26.	17	Közgyűlés Apostagra rendeli Czút János szentbenedeki iskolamestert, ki korábbi vétkeit kellőképpen megbánta.	125
1826. ápr. 26.	18	Közgyűlés Foktőre rendeli Zsiros István iskolamestert.	125
1826. ápr. 26.	19	Közgyűlés az uszódi iskolamesterséget Tormássy Jánossal kívánja betölteni.	125
1826. ápr. 26.	20	Közgyűlés kiskunlacházi tanárságra ajánlja Tamás Miklós dunavecsei iskolamestert.	125

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1826. ápr. 26.	21	Az apostagi ifj. Vedres János és felesége Póron Zsuzsánna, korábbi szándékukkal ellentétben, lemondtak válási szándékukról.	125
1826. ápr. 26.	22	A kishartai német leányegyház régóta betegeskedő tanítója helyett olyan mestert kér aki egyben a lelkészi feladatokat is ellátná.	125
1826. ápr. 26.	23	Uszódi lakos Tóth István és felesége Nagy Livia továbbra is tartván szándékaikat, közgyűlés engedélyezi házasságuk felbontását.	125
1826. ápr. 26.	24	Uszódi lakos Nagy Pál Istvánt a főszolgabíró megfenyítettésre ajánlja, amiért az előljárókat káromolta.	125
1826. ápr. 26.	25	Közgyűlés nem tartja időszerűnek a Bogysiszlóra kinevezett lelkész, Szentes János szolgálatba lépését rossz egészségi állapota miatt.	125
1826. ápr. 26.	26	A kiskunszabadszállási tanító, Kováts Gergely fizetés ügyében kinnjárt küldöttség jelentése.	125-6
1826. ápr. 26.	27	Közgyűlés jóváhagyja Balla Mihály dunapataji káplán kérését, miszerint hivatalát lelkészséggel felcserélni.	126
1826. ápr. 26.	28	Közgyűlés újra áttekinti 1813. esztendei rendelését arra nézve, hogy a káplánokat három osztályba sorolják be.	126
1826. ápr. 26.	29	Az egyházlátogatások során nyilvánvalóvá vált, hogy az 1816-ban bevezetett oktatási módszerek sok gyülekezetben teljességgel ismeretlenek vagy hibásan alkalmazzák.	126
1826. ápr. 26.	30	Közgyűlés nyilvánosan kihirdetés helyett csupán intésben részesíti a helytelenül oktató tanítókat.	126
1826. ápr. 26.	31	Szeles Sámuel esperes beszámolója az egyházmege költségvetéséről.	126
1826. ápr. 26.	32	Közgyűlés következő évi ülés helyszínének a dunavecsei gyülekezetet ítéli legalkalmasabbnak.	126
1826. ápr. 26.	33	A gyülekezetek által beküldött adományok felsorolása.	126-7

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1827. ápr. 24. Dunavecse	1-19	Elnökök: Szeles Sámuel esperes és Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesz: Sziládi Péter egyházkerületi ülnök és főpénztáros, Dobos József, Szalós Mihály, Zilahi Imre egyházmegyei ülnökök, egyszersmind szalkszentmártoni, dunapataji, tassi és dunavecsei lelkészek, Madarassy István egyházmegyei algondnok, Szabó István törvényszéki tanácsos és Szeles Sámuel kiskunlacházi lelkész, hiteles jegyző.	127-132
1827. ápr. 24.	1	Ülnökök választása.	127
1827. ápr. 24.	2	Sziládi Péter szalkszentmártoni lelkész jelenti, hogy a toronyórát javító órásmeister gabonabéli kifizetését még mindig a gyülekezet költségvetéséből állja.	127-8
1827. ápr. 24.	3	Közgyűlés indokoltnak találja uszodi lakos, Nagy Pál István ügyében a főszolgabíró újabb megkeresését.	128
1827. ápr. 24.	4	A dunaszentbenedeki gyülekezetből beküldött két egymással ellentétes (gyülekezet-lelkész) panasz.	128
1827. ápr. 24.	5	Közgyűlés határoz az uszodi, tassi és ráckevei iskolamesterek ellen az egyházlátogatások során felmerült panaszok ügyében.	128
1827. ápr. 24.	6	Közgyűlés határozata, mely szeint az aporkai egyházközség tulajdonában lévő földön engedélyezi borjók legeltetését.	128
1827. ápr. 24.	7	Közgyűlés elrendeli Szabó Ferenc aporkai lakos 1821-ben teljesített vendégszolgálatának utólagos kifizetését.	129
1827. ápr. 24.	8	A dömösi gyülekezet kérelme állandó lelkész oda-helyezésére.	129
1827. ápr. 24.	9	Pályázatok az elhunyt bogyoszlói lelkész, Szentes János tisztségére.	129
1827. ápr. 24.	10	A szeremlei gyülekezet kifogása az új énekes-könyvekkel kapcsolatban.	129-30
1827. ápr. 24.	11	Az egyházmegye segítségét kérő Kis Erzsébet, néhai Nagy István özvegyének beadványa.	130
1827. ápr. 24.	12	A közgyűlés egy korábbi felvetéssel kapcsolatban úgy dönt, hogy a közgyűlés tagjait a jövőben hívják össze.	130
1827. ápr. 24.	13	Szeles Sámuel esperes felolvassa néhai Tóth István esperes és Császári Losy Pál egyházmegyei főgondnok által készített számadásokat.	130

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1827. ápr. 24.	14	Szeles Sámuel esperes jelenti, hogy Mikó István dunavecsei lakos nem törleszti az egyházmegye pénztárától kölcsönzött összeget.	131
1827. ápr. 24.	15	Közgyűlés határoz néhai filepszállási tanácsos id. Bankós János kifizetésére nézve.	131
1827. ápr. 24.	16	Közgyűlés határoz az egyházmegye területén levő iskolák tanfelügyelettel való ellátásáról.	131
1827. ápr. 24.	17	Határozatok válási ügyekben.	131
1827. ápr. 24.	18	Tervezet a közgyűlés következő évi ülésének Szigetszentmiklóson való megtartásáról.	131
1827. ápr. 24.	19	A gyülekezetek által beadott adományok felsorolása.	131–2
1828. ápr. 28	1–17	Elnököl: Szeles Sámuel esperes és Bernátfalvi Bernát György főgondnok. Részt vesz: Dobos József, Szalós Mihály, Zilahy Imre ülnökök, egyszersmind dunapataji, aporkai és dunavecsei lelkészek, Szabó István törvényszéki ülnök, Nagy Sámuel kunszállási lelkész, hiteles jegyző.	132–135
1828. ápr. 28.	1	Az egyházkerület pénztárába utalt és az egyházmegyénél maradó összegek felsorolása.	133
1828. ápr. 28	1	Közgyűlés helybenhagyja a Szalós Mihály által készített 1827. évi költségvetést.	133
1828. ápr. 28.	2	Közgyűlés határoz a rossz anyagi helyzetben levő lelkészek, lelkészözegek és árvák segélypénztáráról.	133
1828. ápr. 28.	3	Közgyűlés jóváhagyja előző évi ülésének 3. tárgypontjában szereplő pénzösszeg kifizetését.	133
1828. ápr. 28.	4	Közgyűlés úgy dönt, hogy Hollósi János dunaszentbenedeki lelkész és hívei között fennálló viták tisztázására kiküldött vizsgálóbizottság jelentésének megvitatása után, hogy az érintettet szolgálati helyén hagyja.	133
1828. ápr. 28.	5	A kunszentmiklósi gyülekezet nagyobb leányiskolájába olyan tanítót kér, aki el tudná látni a kápláni teendőket is.	133
1828. ápr. 28.	6	A csanádi és szeremlei gyülekezetekben egyházlátogatást végző bizottság jelenti, hogy a korábbi időszakkal ellentétben már használják az új énekeskönyveket.	133
1828. ápr. 28.	7	Nagy István kecskeméti tanár álláskérélmét üresedés híján, a közgyűlésnek nincs módjában teljesíteni.	133

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1828. ápr. 28.	8	Gyülekezetek kérése nagyobb és kisebb iskolai Káték utánnyomására, minthogy elfogytak.	133
1828. ápr. 28.	9	Közgyűlésnek nem áll módjában teljesíteni. Hollósi János, hívei által háborgatott, dunaszentbenedeki lelkészt és Miskolczi Szigyártó István szalkszentmártoni káplán áthelyezésre vonatkozó kérelmét.	133
1828. ápr. 28.	10	Közgyűlés figyelmezteti a lelkészeket és iskolamestereket, hogyha eddig el is mulasztották, mihamarabb jelentsék be szolgálati helyeiket.	134
1828. ápr. 28.	11	Közgyűlés az elmúlt évi 3. tárgypontjában felmerült kérdés megoldásával kapcsolatosan semmilyen visszajelzést nem kapott, ezért Uszodra rendeli ki Bernátfalvi Bernát Györgyöt.	134
1828. ápr. 28.	12	Közgyűlés az előző évi 3. tárgypontjában szereplő ügyben, távolléte miatt Madarassy Istvántól írásban kér beszámolót.	134
1828. ápr. 28.	13	Szeles Sámuel esperes jelenti, hogy az ordasi gyülekezet külső előjárói – bár követ által időben értesítette őket –, az egyházlátogatás során időben nem jelentek meg. A közgyűlés felhatalmazza az esperest, hogy kérje fel Bárczai Pál ispánt arra, hogy rendet tegyen a békétlenkedő ordasiak között.	134
1828. ápr. 28.	14	Közgyűlés félreértések elkerülése végett közli a következő években megtartandó üléseinek helyszíneit.	134
1828. ápr. 28.	15	Közgyűlés felhívja a filepszállási nagyobb fiúiskola belső és külső előjáróinak figyelmét a tanintézményben az iskolalátogatás során tapasztalt kisebb rendellenességek jövőbeni kiküszöbölésére.	134
1828. ápr. 28.	16	Sziji Imre szigetszentmiklósi leánytanító jelentésében elismeri vétkeit. Kellő megbánást tanúsít, ezért a közgyűlés eltekint fegyelmi áthelyezésétől.	134–135
1828. ápr. 28.	17	Közgyűlés Márfi András helyére, ki 50 éven keresztül Dabon iskolamesterként szolgált, Kajtár István tanárt rendeli Makádról. További áthelyezések: aporkai iskolamester Kurtán Zsigmond Dunavecsére leánytanítónak, Uszodról Aporkára Tormássi János, Foktőről Szigetszentmiklósról Zsiros István, Tassra Gergely Péter helyére Homonnai Zsigmond, Filepszállásra kántor-tanítónak Tóth István ráckevei iskolamester.	135

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1829. ápr. 18 Rác-keve	1-13	Elnököl: Szeles Sámuel esperes, kiskunlacházi lelkész és Madarassy István egyházmegyei algonddnok. Részt vesz: Dobos József egyházmegyei aljegyző, Szalós Mihály egyházmegyei pénztáros, rendes ülnökök, egyszersmind dunapataji, aporkai lelkészek, Szabó István törvényszéki ülnök, Zilahi Imre egyházmegyei ülnök, dunavecsei lelkész, felkért jegyző.	135-138
1829. ápr. 18.	1	Az egyházkerület pénztárába utalt és az egyházmegyénél maradó összegek felsorolása.	135
1829. ápr. 18.	2	Közgyűlés jóváhagyja a Szalós Mihály egyházmegyei pénztáros által készített előző évi zárszámadást.	136
1829. ápr. 18.	3	Közgyűlés teljesíti idős Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgonddnok számadással kapcsolatos kérését.	
1829. ápr. 18.	4	Közgyűlés felkéri az egyházmegyei pénztárost, hogy írásban hívja fel Tóth Lajos figyelmét arra, hogy édesanyjáról reá maradt adósságát törlessze.	136
1829. ápr. 18.	5	Közgyűlés megbízza Nagy Sámuel kiskunszabadszállási lelkészt, hogy miután sem az ő, sem a közgyűlés békeltetési szándéka nem vezetett eredményre Mészöl Kálmán kapitány és Gyenes Sára házastársak között, a válás elkezdéséhez szükséges bizonyáglevelét adja ki.	136
1829. ápr. 18.	6	Madarassy István algonddnok kéri a közgyűlést, hogy az előző évi ülés 12. tárgypontjában említett Nagy István uszódi lakos ügyében, ki lelkészét és gyülekezeti előljáróit káromolta és halállal fenyegette meg, ezúttal szigorúbb intézkedésekhez folyamodjon.	136-137
1829. ápr. 18.	7	Szeles Sámuel esperes tájékoztat, hogy az előző évben bepanaszolt ordasi gyülekezeti előljárók előtte megjelentek, hibáikat beismervén bocsánatot kértek, ezért ez ügyben teendő bármely további lépés okafogyottá vált.	137
1829. ápr. 18.	8	Minden gyülekezet pártolja a Kecskeméten felállítandó főiskola tervét. Pénzbeli támogatást azonban egyenlőre csupán néhány helység (Szigetszentmiklós, Kiskunszabadszállás, Filepszállás, Dunavecse, Bagyiszló, Ordas) ajánlott fel.	137

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1829. ápr. 18.	9	Munkássága miatt a közgyűlés előléptetésre érdemesnek találja Hollósi János dunaszentbenedeki lelkészt.	137
1829. ápr. 18.	10	Közgyűlés ismételten felhívja Szijj Imre szigetszentmiklósi leánytanító, Földvári József kiskunszentmiklósi tanító és Nagy Mihály káplán figyelmét, hogy az előző évi rendelés alapján jelentsék be magukat.	137
1829. ápr. 18.	11	Közgyűlés nem távolítja el kebeléből a csanádi iskolamestert, Máté Ferencet, bár botrányos életmódja, szolgálójának teherbejítése után, nyilvánvalóvá vált. Mivel kellő megbánást tanúsított, ezért a közgyűlés áthelyezi a szerényebb jövedelmű dunaszentbenedeki iskolába. Helyére Dunaszentbenedekről Varga László családos iskolamestert rendeli.	137
1829. ápr. 18.	12	A szigetszentmiklósi gyülekezet kérése arra nézve, hogy a lelkészi és tanítói földeken, lévén túl homokos, szőlőt termeszthessenek. E földek fele átmegy az uradaloméból a sajátjukéba, s utódaik mindig öröklik. A szőlő telepítését saját költségeiken oldanak meg.	137–138
1829. ápr. 18.	13	Közgyűlés csak a jövőben tudja teljesíteni Gergely Péter volt tassi iskolamester kérelmét, aki jelenleg megbetegedése miatt állás nélkül van, továbbá Kapos János dunavecsei tanító kérelmét, aki elhelyezését kéri.	138
1830. ápr. 28. Aporka	1–18	Elnököl: Szeles Sámuel esperes, id. Bernátfalvi Bernát György. Részt vesz: Dobos József egyházmegyei aljegyző, Zilahy Imre, Nagy Sámuel, Varga Sámuel, egyszersmind dunavecsei, kiskunszabadszállási, szigetszentmiklósi lelkészek, Szabó István Kiskun kerületi törvényszéki ülnök és Szalós Mihály aporkai lelkész, hiteles jegyző.	138–143
1830. ápr. 28.	1	Az egyházmegyében megüresedett jegyzői és ülnöki hivatalok betöltésére beérkezett szavazatok összeszámlálása után többségi támogatással Szalós Mihály aporkai lelkész, egyházmegyei ülnök lett az egyházmegye jegyzője, míg Varga Sámuel az egyházmegye ülnöke.	138
1830. ápr. 28.	2	Az állandó lelkész hiányával küzdő szalkszentmártoni gyülekezet, miután több megyebeli lelkészt sikertelenül hívott, az egyházmegye segítségét kéri. Közgyűlés a gyülekezet küldöttségének teljes megelégedésére Szalós Mihályt rendeli Aporkáról Szalkszentmártonba.	139

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1830. ápr. 28.	3	Lelkészek beadványban kérik néhány ellátmányukról határozó tárgypont megváltoztatását, mert azokat számukra hátrányosnak találják.	139
1830. ápr. 28.	4	Közgyűlés a megüresedett aporkai lelkészre Pöböl György apostagi és Hollós János dunaszentbenedeki lelkészeket ajánlja a gyülekezetnek.	139
1830. ápr. 28.	5	Közgyűlés nem teljesíti a solti gyülekezet arra irányuló kérését, hogy állandó lelkésznek nevezze ki Farkas Dániel káplánt. Újabb pályázat meghirdetésére már nincs idő, ezért odahelyezi Parragh Ferenc foktői lelkészt.	139
1830. ápr. 28.	6	Az uszódi gyülekezet kéri, hogy néhai szeretett, 35 esztendeig ott szolgáló Herceg Sámuel özvegye legalább még egy évig megkaphassa a lelkészi jövedelem egy részét.	140
1830. ápr. 28.	7	Közgyűlés által a megüresedett ordasi lelkészi tisztségre Márton István ajánlását a gyülekezet köszönettel elfogadta.	140
1830. ápr. 28.	8	A kishartai leányegyház előjáróinak panasza Czinkaz János iskolamester méltatlan viselkedése miatt a továbbiakban nem akar iskolamestert tartani. Olyan felszentelt káplánt kívánnának, kit az anyaegyházközség lelkésze felügyelne, az iskolát igazgatná, hittant oktatna.	140
1830. ápr. 28.	9	Szankovics, budai nem egyesült görög püspök levelének felolvasása, melyet a Dunamelléki Református Egyházkerülethez küldött és amelyben Varga Sámuel kiskunszentmiklósi lelkészt az egyházi szabályzat megsértésével vádolja.	140–141
1830. ápr. 28.	10	Szeles Sámuel esperes kéri végzés kiadását az egyházkerület részéről, mely megszüntetné azon gyakorlatot, miszerint egyes Solt járásbeli lelkészeket Pest megyének azon határozata, miszerint bérüket nem ezüstben kapják meg, továbbra is hátrányos helyzetbe hozzon.	141
1830. ápr. 28.	11	Közgyűlés határoz arra nézve, hogy Jobban Péter bogyiszlói és Kovács János szalkszentmártoni iskolamesterek állomáshelyeiket felcseréljék.	141
1830. ápr. 28.	12	Az előző évi egyházlátogatások és egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyvek felolvasása.	142
1830. ápr. 28.	13	Az egyházlátogatások során kiderült, hogy az iskolákban uralkodó áldatlan állapotok egyik fő oka az iskolamesterek által követett oktatási módszer, ezért közgyűlés a jövőben megváltik e tanítóktól.	142

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1830. ápr. 28.	14	Közgyűlés újra közzéteszi korábbi határozatát, mely szerint az iskolamesterek hivatalaikat Szent György napja előtt ne hagyják el, a gyülekezettől nyert biztonságleveleiket pedig ne küldötték útján, hanem személyesen juttassák el az esperesi hivatalba hitelesítés céljából.	142
1830. ápr. 28.	15	Határozat iskolamesteri biztonságlevelek kiállításakor leróvándó befizetéséről.	142
1830. ápr. 28.	16	Rendelkezők az elhalálozó lelkészek, iskolamesterek helyettesítéséről.	142–143
	17	Közgyűlés meglelégedéssel veszi tudomásul Szalós Mihály számadását.	143
1830. ápr. 28.	18	Elszámolás az egyházmegyénél maradó és az egyházkerületnek továbbított összegekről	143
1831. ápr. 27. Makád	1–15	Elnököl: Szeles Sámuel esperes, id. Bernátfalvi Bernát György egyházmegyei főgondnok. Részt vesznek: Dobos József alesperes, Zilahy Imre és Varga Sámuel rendes ülnökök, egyszersmind dunapataji, dunavecsei, kiskunszentmiklósi lelkészek, Madarassy István egyházmegyei gondnok, Szalós Mihály szalkszentmártoni lelkész, hiteles jegyző.	144
1831. ápr. 27.	1	Egyházmegyei elszámolás a nála maradó és a kerületnek továbbítandó összegekről	144
1831. ápr. 27.	2	Az elmúlt évi egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyv felolvasása.	144
1831. ápr. 27.	3	Rendelés a vasárnap délutáni istentiszteletek látogatásáról, az iskolát már elhagyott gyerekek templomba járásáról.	144–145
1831. ápr. 27.	4	Az egyházkerület által kiadott utasítások közlése.	145
1831. ápr. 27.	5	Közgyűlés rendelkezik a szalkszentmártoni gyülekezet lelkészének természetbeni juttatásáról.	145
1831. ápr. 27.	6	Közgyűlés az uszodi gyülekezet kérésére 3 évre Herczeg Ferenc iskolamester helyére Ujvári Cseh Sándort szabadszállási tanárt helyezi.	145
1831. ápr. 27.	7	Pöböl György aporkai lelkész panasza utóda: Hollósi János ellen a termények elosztásával kapcsolatban.	145–146
1831. ápr. 27.	8	Közgyűlés ajánlja a dunapataji gyülekezetben megüresedett kántorságra Szijj Imre szigetszentmiklósi leánytanítót.	146

<i>A közgyűlés ideje</i>	<i>napirendi pont</i>	<i>tartalom</i>	<i>a kötet oldalszáma</i>
1831. ápr. 27.	9	Közgyűlés a megüresedett szigetszentmiklósi kántorságra Tormássi János aporkai iskolamestert rendeli.	146
1831. ápr. 27.	10	Közgyűlés Kovács János bogyzslói iskolamester helyébe Tamás Miklós kiskunlacházi tanárt rendeli.	146
1831. ápr. 27.	11	Közgyűlés a kiskunszentmiklósi fiúiskolába a botrányosan viselkedő Salamon Mihály helyére Gergely Péter állástalan tanárt nevezi ki.	146
1831. ápr. 27.	12	Közgyűlés engedélyezi a ráckevei gyülekezetnek, hogy az iskolaév leteltével elbocsássa hivatalából Nagy József iskolamestert és a Debreceni Főiskolára küldje.	146
1831. ápr. 27.	13	Közgyűlésnek pénz hiánya miatt nem áll módjában a majosházi gyülekezet kérelmét teljesíteni, ahol leégett a templom és az iskola.	146
1831. ápr. 27.	14	Határozat az elkövetkezendő közgyűlés megtartásáról.	146
1831. ápr. 27.	15	Közgyűlés elfogadja Szalós Mihály egyházmegyei pénztáros által készített éves költségvetést.	146

TAMÁS DOHI

CONTENTS OF THE MINUTES DRAWN UP AT THE GENERAL MEETINGS OF THE DIOCESE OF SOLT (1817–1831)

Together with the dioceses of Kecskemét, Pest, Tolna, and Vértessalja, the diocese of Solt became a part of the Reformed Diocese of the Danubian Region which was formed in the middle of the 16th century. In 1629, a further three dioceses joined this Diocese: those of Külső-Somogy, Alsó-Baranya, and Felső-Baranya. The materials of the archive of the Diocese is contained in the fond list of the Ráday Archive, together with an exact indication of the location and size of the documents that remained at the various congregations. In the first half of the 19th century, the following congregations comprised the diocese of Solt: Apostag, Aporka, Dab, Dömsöd, Dunapataj, Dunaszentbenedek, Dunavecse, Érsekcsanád, Foktő, Fülöpszállás, Kiskunlacháza, Kiskunszentmiklós, Majosház, Makád, Ordas, Ráckeve, Solt, Kiskunszabadszállás, Szalkszentmárton, Szeremle, Szigetszentmiklós, Tab, and Uszód. This manual provides a table of contents regarding the minutes drawn up at the general meetings held between 1817 and 1831, arranged on pages 54 through 132 of the volume. Although the minutes represent an invaluable source, no manuals accompanying the volume were available before. In the period I have reviewed, the first general meeting was held in Dömsöd on April 21, 1817, and the last one in Makád, on April 27, 1831.

SZITA SZABOLCS

GENFI IRATOK AZ EGYHÁZI EMBERMENTÉS 1944-1945. ÉVI TÖRTÉNETÉHEZ

A Nemzetközi Vöröskereszt (NVK, a francia rövidítés CICR) genfi archívumában végzett kutatásaink során több olyan iratot sikerült feltárni, melyek a győri püspökség és a pannonhalmi főapátság háborús embermentő tevékenysége történetéhez fontos adatokkal, adalékokkal szolgálnak.

A CICR G 3 / 84 e jelzésű iratcsomagban (eredeti jelzése G 59 / 4) két lapos dokumentum található, melyet az NVK genfi központjába 1944. szeptember 22-én A. Freudenberg küldött Jean de Schwarzenbergnek. A címzett fontos személy volt, a német nemzetiszocialista terror üldöztetésének kitett személyeknek, elsősorban a zsidóknak a megsegítésével foglalkozott. Munkacsoportja viszonylag önállóan működött. Tevékenységét az NVK egyik főtítkárhelyettese, a befolyásos Hans Bachmann, a segélyezési ügyek felelőse felügyelte. Az NVK központba – rövid német kísérőlevéllel küldött – egy lapos irat hat távirat francia szövegét tartalmazza. Semmiféle utalást, miképpen jutott a feladó birtokába, csak annyit, hogy „hozzánk érkezett információkról” van szó. Három nap magyarországi drámai történéseit közvetíti. Bárány Vilmos győri püspök szívós harcát annak érdekében, hogy a május 27-én létesített helyi zsidó gettóba bejusson, ott a faji törvények miatt zsidónak minősült keresztényeknek lelki vigaszt szolgáltatasson. Apor püspök a zsidók barbár üldöztetése elleni egyházi fellépésnek szorgalmazója és elszánt részese volt. Május 27-i Serédi Jusztinián hercegprímáshoz intézett levelében álláspontját részletesen indokolta, és látnoki módon fogalmazott. „Tudom, hogy a nyilvánosság elé lépésünkkel kitehetjük magunkat bizonyos vexatúráknak. Hírlapi polémiák, papok elleni rágalomhadjáratok, anyagi természetű jogfosztás, elkobzások, egyesületi és iskolai téren való megszorítások, esetleg bebörtönzések és egyéni kínzások is lehetnek stációi a bosszúállásnak. Meggyőződése azonban, hogy ezt a kockázatot vállalnunk kell és végső eredményben híveink hite megerősödve, egyházunk pozíciója megszilárdulva kerül ki ebből a harcból.

A Genfben fellelt, Magyarországról valamiképp kijuttatott irat fejlécén egyetlen mondat olvasható, majd az Apor püspök küzdelmét tanúsító táviratszövegek következnek időrendben, egymás után.

Magyarország: egy dokumentum, mely a zsidók deportációját jellemzi.

Expressz

távirat

1944. június 13.

Sztójay Döme miniszterelnök úrnak, Budapest

A törvény által biztosított vallásszabadságra, és a Hercegprímás úrnak tett ígéretre hivatkozással kérem, sürgősen intézkedjék, hogy lelki vigaszt nyújthassak híveimnek, akiket még ma deportálnak. Több napja már hiába kértem a hatvani csendőr parancsnokot. Még a halálraítéltek is megkaphatják ezt a vigaszt.

Apor Vilmos győri püspök

Távirat

1944. június 13.

Báró Apor Vilmos győri püspök úrnak, Győr

A belügyminiszter úr engedélyezi, hogy a keresztény vallások papjai megjelenhessenek Győrött a zsidó internálótáborban.

Miniszterelnökség

Expressz

távirat

1944. június 14.

Miniszterelnökség, Huszovszky államtitkár úrnak

Kérem, interveniáljon a német követségen, mert a zsidó internálótábor német parancsnoka nem engedélyezi a papok belépését a hivatalos magyar engedély ellenére.

Apor Vilmos győri püspök

Távirat

Báró Apor Vilmos püspök úrnak, Győr

Államtitkári rendelet alapján nem szabad misézni sem az internálótáborban, sem a gettóiban.

vitéz Ferenczy alezredes

Távirat

1944. június 15.

Báró Apor Vilmos győri püspök úrnak, Győr

A belügyminiszter úr néhány szóbeli utasítást adott a megye főispánjának, Asszonyi úrnak, kérjük, forduljon hozzá.

Miniszterelnökség

Távirat

Győr, 1944. június 16.

Huszovszky államtitkár úrnak

Budapest, Miniszterelnökség

Nincs többé szükség az Ön intézkedésére, mivel a győri zsidó internálótábor tegnap óta teljesen üres.

Apor Vilmos győri püspök

A győri püspök küzdelmét Herczeg Ferenc is megörökítette. Az író 1944. július 13-án Kelemen Krizosztom főapát levélbeni meghívására Pannonhalmán járt. Hűvösvölgy c. emlékezésében megjegyezte, hogy „a régi barátsággal” fogadták, és háromnapos vendégeskedés után a főapáttal Győrbe, Apor Vilmos püspökhöz utazott.

A püspök urat nagy lelki felindulásban találtuk, a zsidók miatt keményen összeesdült a Sztójay-kormányral. Győrött úgynevezett gettóba, azaz szégyenletesen szennyes és szűk ólakba zsúfolták össze a szerencsétleneket. A gettóban sok megkeresztelt zsidó volt, és a püspököt, bár írott engedélye volt a miniszterelnökségtől, a csendőrök nem bocsájtották gettólakó híveihez. Mert a zsandár is a maga feje szerint magyarázta a „törvény szellemét”.

Több – eddig ismeretlen – genfi irat foglalkozik a pannonhalmi főapátsággal, mely Kelemen Krizosztom főapát előrelátásának köszönhetően 1944. október 13-tól 1945. április 2-ig az NVK védelme alatt állt. Az oltalmazás hatékony volt. Nagyban hozzájárult, hogy az ősi intézmény sértetlenül átvészelte a magyarországi légitámadásokat, a heves dunántúli harcokat.

Az NVK archivum dokumentumai a pannonhalmi főapátság 1944–1945. évi történetébe nyújtanak bepillantást.

1.sz. irat (egy gépelt lap, franciából fordítás)

(Vöröskeresztes bélyegző: COMITÉ INTERNATIONAL GENEVE)

Copie

conforme

Archives du CICR

PC/KE le 23.2.45 – G.72 – G.69 – G.3/26 g – á la charge CICR

SECRETARIAT

elt Interrotkreuz WIEN

Sürgősen igyekezzék a pannonhalmi apátságba – Győr Szentmártonnál, Magyarország –, ahol néhány munkatársunk a magyarországi bizottságból, valamint gyermekek befogadási központja működne stop jelentést várunk=

Intercroixrouge G9883

Pierre Colombo

vö: M. Brunschweiler jegyzéke CICR budapesti bizottsága nyilvt. 45. 2. 14 1774. sz.

(Vöröskeresztes bélyegző: COMITÉ INTERNATIONAL GENEVE)

Copie
conforme
Archives du CICR

PC/KE
G.3 / 48e
G. 85

Ed. de Haller
úrnak,
1945. március 1.
a Nemzetközi Kölcsönös Segélynyújtás
Szövetségi Tanácsa delegátusának
4, Effingerstrasse
Berne

Igen tisztelt Delegátus Úr,

Legyen szabad az Ön készségére hivatkozva arra kérnem, volna szíves a titoktartás biztosításával alábbi tartalmú sürgőnyt eljuttatni Bécsbe, a Nemzetközi Vöröskereszt delegátusához, Dr. Thudichumhoz:

„Rejtjeles táviratára válaszolva, és február 23-ig 19983-as kábelünk kiegészítéseként következő felvilágosításokat közöljük: a magyar hatóságok annak idején a pannonhalmi apátságnak (lapalji kézírásos pontosítás: Győr Szentmárton /Magyarország/) a CICR oltalma alá helyezését kérték. Egyben biztosították, hogy a német és magyar kormány ennek az apátságnak demilitarizálását határozta el.

Értesültünk továbbá arról, hogy a pannonhalmi apátságban gyermekek befogadására központot rendeztek be, melynek igazgatását Ben. E. Brunschweiler úr vállalta, akit ezzel magyarországi delegátusunk, Born úr bízott meg. A Brunschweiler úrtól hozzánk érkezett jelentés 1944. december 29-i keltezésű, és túlságosan réginek tűnik ahhoz, hogy még érvényben lévőnek tartsuk.

Ez indokolja kérésünket, hogy amilyen sürgősen csak lehetséges, szíveskedjék a pannonhalmi apátságot fölkeresni. Jelentést kérünk arról, mi ott a jelenlegi helyzet, különös tekintettel arra, hogy a német és magyar katonai hatóságok biztosítékai értelmében az apátság területén és környékén valóban nincs katonai létesítmény, tiszteletben tartják-e ígéretüket, és a jövőben is ezt szándékozzák-e. Egyébiránt nagyon hasznos volna információkat kapnunk Brunschweiler úrról, mert nem tudunk róla semmit. Felhívjuk szíves figyelmét ennek a küldetésnek bizalmas jellegére.”

Előre is köszönetet mondunk, egyben kérjük Delegátus Urat, fogadja megkülönböztetett nagyrabecsülésünk kifejezését.

R. GALLPIN

vö.: bécsi bizottságunk DPF útján érkezett üzenetét,
iktatva 45. 2. 28-án, 2291. sz. alatt.

(Vöröskeresztes bélyegző: COMITÉ INTERNATIONAL GENEVE)

Copie
conforme
Archives du CICR

MB Másolat G 69
 G 72
 G 3

/ 26 g

M.

P. Kuhne

M.

Fauconnet

Ügyintéző: M. Colombo

BÉCSI DELEGÁCIÓ

LT

Bécs, 1945. március 20.

A Nemzetközi Vöröskereszt Bizottságának Gyermekektől
Magyarországi Delegáció

Pannonhalmi
Monostor
Győr vármegye

Szemle 1945. március 10-én

A CICR 1945. március 7-én vett távirati felkérésére haladéktalanul a pannonhalmi monostorba indultunk. Meleg fogadtatásban részesítettek valamennyien az ott lakók, gyermekek és bencés szerzetesek. Attól kezdve, hogy az orosz haderő teljesen körülfárta Budapestet, azaz 1944. december 24. óta Ben. E. BRUNSCHWEILER úr, a pannonhalmi gyermekotthon igazgatója, és a CICR Magyarországra akkreditált delegátusának képviselője: F. Born mindennemű kapcsolata megszakadt a CICR-el. Mivel nem volt felhatalmazása arra, hogy Bécsbe távozzék, arra kényszerült, hogy bizonyos Dr. Wegener német állampolgár ajánlatát vegye igénybe. Az illetőt Brunschweiler úr alig ismerte. Állítólag nem egy alkalommal vitt híreket Pannonhalmáról Svájcba. Ez a Dr. Wegener, aki állítása szerint magával a genfi CICR-el is kapcsolatban volt, valójában csak állítólag Genfből származó hamis szóbeli információkat közölt. Jelentésünkhöz (az 1. és a 4 sz. mellékletben) csatolunk másolatban olyan jelentéseket, melyek eredetijét Brun-

schweiler úr Wegener úr közvetítésével küldött volna a CICR-nek. Joggal föltételezhető, hogy ezek egyike sem jutott el rendeltetési helyére.

A Gyermekotthon igazgatója: Ben E. Brunschweiler úr

A Pannonhalmi Monostor vezetője: Kaledon Krizistom főapát

A monostor befogadóképessége: 1200 fő

Létszám: 110 bencés szerzetes

36 apáca, bencés nővérek, 3/4 részük menekült

258 gyermek

167 felnőtt, közülük 70 fiatal anya

Összesen: 571 személy, mindannyian magyar nemzetiségűek, azonkívül néhány lengyel.

5.sz. melléklet: A pannonhalmi monostor összes lakójának névsora

Pannonhalmán a CICR oltalma alatt gyűjtötték össze a menekült gyermekeket, zömében olyanokat, akik az oroszok megszállta területről származnak. Brunschweiler úr néhány szerzetes segítségével kivizsgálja a érkezésekor, hogy valóban csak olyan menekülteket vegyenek föl, akiknek semmilyen segélyforrásuk nincs. Ezek közül igen magas arányban vannak árvák.

70 fiatal anyát fogadtak be gyermekeikkel együtt. A pannonhalmi gyermekmenhely hírneve széles körben terjed, a lakosság már szinte természetesen irányítja a kolostorba a hajléktalan gyermekeket, akik leggyakrabban egyedül, ellátatlanul érkeznek. (Csatolva fényképfelvétel két minap érkezett fiatalról.) Számos Németország felé igyekvő katona is a CICR oltalmát szeretné biztosítani gyermekei számára.

Az elszállásolt gyermekeknek mintegy 25 %-a félzsídó.

Helyzetjelentés

Kiemelkedő magaslaton hatalmas kolostor, mintegy 40 km-re délkeleti irányban Győrtől. Lásd erre vonatkozó fényképfelvételeket a csatolt mellékletben. Az apátság teljes körzete mentes minden katonai létesítménytől. Mindamellett jó 500 méternyire az épülettől, szorosan a monostor területének határán egy járműre szerelt német katonai rádióadó van telepítve. Annak ellenére, hogy demilitarizált övezetnek nyilvánította megegyezésében egyrészt a CICR magyarországi delegációja, másrészt mind a német és magyar hatóság, mind a Lakatos-kormány, magyar katonai alakulatok, illetve Wehrmacht-katonák folytonosan próbálkoznak azzal, hogy beszállásoljanak, vagy telepítsenek hadianyagokat a kolostorba, vagy annak közvetlen környékén. Ezeket a próbálkozásokat Brunschweiler úr – határozottságának köszönhetően – eddig még mindig sikerrel tudta elhárítani.

A német hatóságok odáig mentek, hogy egyenesen a dél-kelet-európai főhadiszállást (Oberkommando von Süd Ost Europa) kívánták beszállásolni a pannonhalmi monostorba.

Elhelyezés

Maga a monostor több épüle cso portot foglal magába. Ezek igen szépek, egy nagyon régi templomot vesznek körül. Hozzá csatolódik egy modern, az 1938–1939-es

években épült nagy gimnázium. 1944. október végén kormányrendeletre a tanítást a gimnáziumban meg kellett szüntetni. Ennek következtében az épületet a CICR rendelkezésére lehetett bocsátani.

A tetőzetten a vöröskereszt jele, valamint a COMITÉ INTERNATIONAL fölírat messziről észlelhető. A gyermekek és a menekült felnőttek legnagyobb része ebben a gimnáziumban van elhelyezve. A kényelem és a tisztaság mintaszerű. Minden a legtökéletesebben van berendezve, és a legkényesebb igényeknek is megfelel.

A tágas hálótermek világosak, jól fűtöttek.

A fiatal anyák kicsinyeikkel számos kisméretű szobában vannak elhelyezve.

Széles folyosók. Számos terem, ahol az összejövetelek, a munka, a játék, stb. folyik.

Hygiénia

Ivóvíz bőséggel van. A monostor területén lévő 50 méter mély kútból Diesel-motoros szivattyú emeli.

Az egészségügyi berendezések a legkorszerűbbek, a bennlakók jelenlegi szükségleteit kielégítik.

Férgek, élősködők nincsenek. Az ide érkező gyermekek gyakran fertőzöttek, de gondosan megfürdetik őket, holmijukat pedig elégetik.

Élelmezés

Valamennyi ittlakó számára a szerzetes nővérek a monostor hatalmas konyhájában főznek néhány menekült segédletével. Korszerű berendezés, számos elektromos gép a főzelékfélék válogatására, hámozására, mosására, stb. Nagy hűtők, tágas, jól felszerelt ételtárolók.

Az ellátás bőséges mind mennyiségre, mind minőségre. Ez annak köszönhető, hogy a bencések birtokairól gondoskodtak a készletekről.

Napjában öt étkezés van a gyermekeknek:

8 órakor tejeskávé, kenyér, gyümölcsíz

10 órakor uzsonna ("Jause"), kenyér zsírral („Schmalz”), vagy gyümölcsízzel

13 órakor ebéd

16 órakor úgy, mint 10-kor

19 órakor vacsora

Fejadagolás alig észlelhető.

Mindenből van elegendő, kivéve a tejet, vajat és cukrot. A gyermekek nagyon élvezik a pótlékként alkalmazott friss krumplicukrot.

A szerzetesek tanúsága szerint Brunschweiler úr igen rátermettnek bizonyult. Jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a monostor élelmezése ilyen jó. Időről időre a még nem veszélyeztetett környékről való fiúk révén sikerült számottevő mennyiségű élelmiszer utánpótlásról gondoskodni. Hogy még ilyen kedvező az ellátás Pannonhalmán, az részben Brunschweiler úrnak köszönhető.

A monostor élelmezése még több hónapra biztosítottnak látszik, föltéve, hogy a magyar, vagy német katonai hatóság nem rekvirál. Mert erre lépten-nyomon tettek már kísérleteket. Valóban egyre nehezebben tudják Brunschweiler úr és a szerzetesek elhárítani a fegyveres katonák követeléseit. Azzal jelennek meg a monostorban, hogy hol 20, hol 30 jószágot igényelnének, s az egyre gyakrabban ismétlődik.

Ruházat

A ruhaneműkkel való ellátottság kielégítő. Utánpótlás is akad, elsősorban női- és gyermekruha anyagok. A szabászati-varrodai műhelyt apácák vezetik. Mosoda a kolostorban. Elégséges szappan áll rendelkezésre. Három cipész dolgozik, van elég anyag a lábbelik javítására.

Orvosi ellátás

Az itt lakók egészségi állapota jó.

Járványos betegség nincs.

A gyermekotthon főnnállása óta haláleset nem történt.

Ellenkezőleg: eddig három csecsemő született.

Két orvos biztosítja az egészségügyi ellátást. Egyikük sebész, a másik gyermekgyógyász szakorvos. Két kórterem van, azon kívül több szoba az operáltak számára. Egy rendelő a vizsgálatokra, egy sebészeti kötöző, egy operációs terem. Két műtős nővér. Röntgen-berendezés.

Kapcsolat a magyar hatóságokkal

Őszintén szólva ezek nem jók.

Salaszi úr nem volt hajlandó fogadni Pannonhalmi főapátját.

A nyilasok folyamatosan és egyre fokozódó fenyegetést jelentenek a monostor valamennyi lakója számára. Ez mindenekelőtt azért is van, mert gyűlölik magát a kifejezést: „nemzetközi”, mivel ádáz, brutális, szélsőséges nacionalisták.

Gyakran jelennek meg a monostorban a Nyilaskeresztes Párt fegyveresei: azt követelik, hogy beszállásolják embereiket, élőállatokat, fekhelyet, vagy munkaerőt követelnek. Napról napra növekszik követelkezésük, amit már alig sikerül elhárítani, mivel fegyvereikkel fenyegetőznek. Ottlétünkön ezen nyilasok három példányával találkoztunk. 18–20 év körüli fiatal gengszterek. A kormányzat rendeletére hivatkozva az összes 14. évet betöltött fiút követelték, hogy katonának sorozzák be őket. Tanúi voltunk, hogy haladéktalanul magukkal akartak hurcolni 28 ifjút. Kiadásukat sikerült lealkudni 8 napos határidőre.

Brunschweiler úr és a szerzetesek így nap mint nap attól tartanak, hogy a nyilas katonák erőszakkal rátörnek a monostorra, hogy elhurcolják a félzsídó gyermekeket (mintegy huszonötven vannak), mint ez Magyarország többi részén már megtörtént. Mit lehet tenni, hogy ezeket a fenyegetett szegény gyerekeket megvédjük a fegyveres banditáktól? Mi az a határ, ameddig a CICR és az emberiség nevében el szabad menni Salaszi úr belügyminiszteri rendeleteivel szembehelyezkedve – anélkül, hogy magát egész Pannonhalmát veszélyeztetnők?

Paradox, de igaz, hogy gyors orosz előnyomulásban kell reménykedni, hogy azt a tényleges fenyegetést el lehessen kerülni, amit a nyilas hordák jelentenek.

Ellenőrzésünk napján Pannonhalmán egy kormánybizottsággal találkoztunk. Az Élelmezési Minisztériumtól (Versorgungsministerium) jöttek, vezetőjük Dr. Batisfalvy Nándor rendőrfőnök. Hivatalos megbízásuk volt, hogy a monostor készleteit ellenőrizték. Azt föltételezték ugyanis, hogy túl bőséges az ott lakók ellátására, tehát rekvirálni kell.

Mint később Bécsben magától Batisfalvy úrtól megtudtuk, valójában a belügyminiszter küldte ezt a bizottságot. Feladata pedig az volt, hogy teljes alaposséggal átkutas-

sa a monostort, mert a magyar kormány azt gyanította, hogy a CICR számos zsidó menekültet rejteget ott. Batisfalvy úr, ismervé kormányának szándékát, tudva, hogy mik a pannonhalmi főpát elvei és a CICR tevékenysége, elhatározta, hogy segít, és azért vállalta ennek a bizottságnak vezetését, hogy az elrendelt kutatást elodázza. Batisfalvy úr azt is tudomásunkra hozta, hogy a magyar kormány egy új küldöttet akar Genf-be delegálni, aki az újonnan alakult nyilas Magyar Vöröskeresztet képviselné. Ezzel Genf ezt az új vöröskeresztes intézményt hivatalosan elismerné magyar nemzeti Vöröskeresztnek. Amennyiben a genfi szervezet nem ezt tenné, nem ismerné el, a CICR-t azonnal kitasítanák a pannonhalmi monostorból, és a zsidó gyermekeket deportálnák.

Batisfalvy úr másrészt azt is tudomásunkra hozta, hogy Weesenmayer, a német nagykövet Gestapo ügynököket küld Pannonhalmára, hogy házkutatást tartsanak Brunschweiler úrnál. Az ugyanis a gyanúja, hogy rádió leadó van birtokában.

Batisfalvy rendőrfőnököt ismerjük. Mindig jó benyomást gyakorolt, de ennek ellenére nincs kizárva, hogy kettős játszmát vállal annak érdekében, hogy megőrizze hivatalát a jelenlegi magyar kormánynál.

Az orosz front közeledtével két lehetséges magatartást mérlegel Pannonhalmán:

a/ mindenki a helyén marad, amennyiben az orosz csapatok gyorsan nyomulnak előre

b/ ha Pannonhalmán térsége hadszínterré válik, az lenne kívánatos, hogy legalább a gyermekeket biztos helyre vinnék, lehetőleg Svájcba. Ennek technikai nehézségei fölmérhetetlenek.

A szerzetesekkel való eszmecserénkkal következőkre jutottunk:

1./ A Nemzetközi Vöröskereszt jelenléte mostanáig megőrizte a létét ennek a történelmi műemléknek, a pannonhalmi monostornak. Ha ide valamilyen katonai főparancsnokságot telepítenének, ez minden valószínűség szerint megpecsételné sorsát.

2./ Brunschweiler urat, a gyermekmenhely igazgatóját elismeréssel és dicséretekkel halmozzák el. Rátermetten, határozottan szembeszáll a magyar hatóságokkal és számos engedményt csikar ki. Eredménnyel védelmezi nagy családját, melyet igen jól vezet.

3./ Okvetlenül szükséges, hogy Brunschweiler úr a genfi CICR megbízottjaként, s így nagyobb súllyal léphessen fel, hiszen Budapesttől el vannak vágva. Egyszerű svájci állampolgárként tárgyalásai nehézkeseek, mozgási lehetőségei nullával egyenlők. Szerény véleményünk szerint Brunschweiler urat CICR delegátusnak, vagy legalábbis helyettesnek kellene kinevezni – annak ellenére, hogy Genfben őt nem ismerik. E célból csatoljuk fényképét.

Összefoglalás

El voltunk ragadtatva mindattól, amit ellenőrző látogatásunk alkalmával Pannonhalmán a monostorban tapasztaltunk. Kis autarkia ez, Európának ezen a különösen is kritikus helyzetben szenvedő részén. Derűs, békés sziget, ahol a Vöröskereszt szimbóluma alá gyűjtött gyermekek normálisan fejlődhetnek fizikai, erkölcsi és értelmi téren egyaránt. Ennek érdekében Brunschweiler úr és a szerzetes előljárók a legszorosabb együttműködésben mindennapos harcot kénytelenek vívni az ország hatóságaival.

(S) Dr. L. Thudichum
az NVK delegátusa

(Az 1. lap alján bélyegző: 1945. április 6.)

(Vöröskeresztes bélyegző: COMITÉ INTERNATIONAL GENEVE)

Copie
conforme
Archives du CICR
JJD másolat G
72
G 69/65
G 3/48
Ügyintéző titkár: M. Wilhem

Mme Morier
Dr. Cramer

JELENTÉS A PANNONHALMI CICR-INTÉZMÉNYRŐL

Budapest, 1945. október 1.

Adatokkal alátámasztott nyilatkozatok szerint a Nemzetközi Vöröskereszt (továbbiakban: CICR) Pannonnalmán létesített segélyhelyén 1944. november 15. és 1945. május 31. között 760 személy részesült teljes ellátásban. Éspedig: 418 gyermek, 220 felnőtt, zömében anyák, továbbá 52 betegápoló nővér, valamint 70 ágyhoz kötött beteg. Ezen kívül a segélyhely területén, termekben, folyosókon és óvóhelyeken tartózkodott a március 24-étől április 7-éig terjedő időszakban mintegy 2000 fő: kisgyermek, leányok és asszonyok.

Az orvosi ellátás céljaira fenntartott helyiségekben március közepétől nagyarányú tevékenység kezdődött. A következő három hó folyamán mintegy 2000-re nőtt az orvosi rendelések száma. Ebből 1200 volt a belgyógyászati, 550 a sebészi és 250 a fogászati ellátás. A sebészi ellátásokon kívül ebben az időszakban még 120 műtétet is végeztek. A betegszobákban 170 fekvőbeteg gondos ápolást kapott. A kórházi szárnyon az orosz hadsereg számos tagja is orvosi ellátásban részesült, és minden esetben gyógyultan és teljes megelégedéssel távozott.

Több varroda is működött, részben az Irgalmas-, részben pedig a bencés nővérek irányításával. 520 új ruhaneműt osztottak ki szegény gyermekek számára. Több mint 100-at ezekben a varrodákban készítettek. Ehhez társult még 260 m anyag és igen sok javítás. A cipésműhely több mint 500 pár cipőt javított (felsőrész, talpalás, sarkalás, stb.) azonkívül 50 pár új lábbeli is készült.

Pénzadományként P 146 000,- folyt be. Első helyen kell említeni azt az összeget (P 10 000,-), melyet Kelemen Krizosztom főapát adományozott. Kisebb mennyiségű természetbeni segély is érkezett. A természetbeni ellátást azonban 80 %-on fölül a Bencés Rend biztosította. Az 1945. október 1-i pénztári egyenleg: P 1633,-.

Július 21-én 68 szegény gyermeket fogadtak fölérősítésre. Ezek többnyire Győrből, gyári munkáscsaládokból származnak. Budapestről további 87 gyermek érkezett. A gyermekek létszáma tehát július hóban átlagosan 200-ra növekedett. Ezt a létszámot a leküzdhetetlen ellátási gondok miatt csökkenteni kellett, hiszen az alig számottevő hi-

vatalos fejadagot leszámítva a gyermekekről kizárólag a Főapátság tartalékaiból lehetett gondoskodni.

A győri vagyontalan gyermekek és a budapesti, továbbra is gondozásra szoruló gyermekek hazatérése után immár csak 184 fiú tartózkodik Pannonhalmán. Ez a létszám az eddigi adatokhoz viszonyítva csökkenést jelent. A Főapátság teljességgel megváltozott anyagi helyzetében sajnos egyre szűkösebben képes régi hagyományait követni ezen a téren. Az egyre növekvő gazdasági és ellátási nehézségek több gyermek gondozását teljességgel lehetetlenné teszik.

(S) Hans Weyermann
az NVK delegátusa

(A lap alján 6/Nov/1945. 13.777)

SZABOLCS SZITA

DOCUMENTS FROM GENEVA CONCERNING THE HISTORY OF SAVING PEOPLE BY THE CHURCH IN THE DIOCESE OF GYŐR AND IN PANNONHALMA IN THE YEARS 1944 AND 1945

During research into the archive in Geneva of the International Red Cross (IRC, or, using the French acronym, CICR), we managed to identify several documents containing important data and additional material regarding the history of the life-saving activity of the bishopric of Győr and the prelate in Pannonhalma.

The document package marked G 3 / 84 of CICR (original marking: G 59 / 4) contains a two-page document which was sent to Jean de Schwarzenberg in the IRC center in Geneva on September 22, 1944 by A. Freudenberg. The addressee was an important person dealing with providing help for people exposed to persecution by the German national socialist terror, primarily the Jews. His team worked relatively independently. He performed activities under the supervision of one of the deputy secretaries of if the IRC, Hans Bachmann, the influential person responsible for matters related to the provision of aid. The single-page document received at the IRC center – along with an accompanying letter written in German – contained the text of six French telegrams. It contained no reference as to how the sender got possession of it, all it revealed was that the document contained “information received by us”. It relates the dramatic history of three days in Hungary. It tells the tenacious fight of Baron Vilmos Apor, the bishop of Győr, for getting into the Jewish ghetto established on May 27 so as to provide spiritual comfort for the Christians who had got there due to being considered Jews as a result of the race law. Bishop Apor was taking part in, and definitely supporting, the steps of the church to be taken against the barbarian persecution of the Jews. In his letter of May 27 to chief primate Jusztinián Serédi, he gave a detailed account of his standpoint and gave a prophetic formulation of his prediction.

The document that was delivered from Hungary to Geneva somehow contains one sentence in its header, then the texts of the telegrams justifying the struggle of bishop Apor follow in a chronological order, one after the other.

ZVARA EDINA

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK 1999

Árpádházi Szent Erzsébet Katolikus Líceum ezredvégi évfolyamainak emlékkönyve 1994–1998, 1995–1999. Szöveg Keresztesné Várhelyi Ilona. Bp.: Timp Kft.; Gyimesfelsőfok: Árpádházi Szt. Erzsébet Katolikus Líceum, 1999. 30 p.

A Sziklára épített Ház Csángó-magyar lelki közösség egy alapítvány, amelyet a debreceni Keresztény Értelmiségiek Szövetsége hozott létre 1992-ben. Kül- és belföldi adományokból támogatja a Gyimesfelsőfokon (Hargita megye, Románia) folyó építkezést és közösségi életet. A gyimesi és moldvai csángó-magyar tannyelvű középiskolája és közösségi háza a csángók műveltségi szintjének emelését célozza identitástudatuk és jövőképük megerősödése érdekében. A kis füzet az építkezés, az alapító osztály, a líceum tanári karának, valamint az oktatást segítő munkatársak fotóival zárul.

Árpád-házi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere. Boldog Margit élettörténete; Vizsgálat Margit szűznek életéről, magatartásáról és csodatetteiről. Az előszót Klaniczay Gábor, a jegyzeteket Bellus Ibolya írta. Bp.: Balassi K., 1999. 325 p.

Két dokumentumot ismerhetünk meg magyar fordításban: Árpád-házi Szent Margit legrégebb – valószínűleg 1270–1275 között készült – életírását és a szentté avatási per során meghallgatott (1276) száztíz tanú vallomásának jegyzőkönyvét. A két dokumentumot közös cél kapcsolja össze: a magyar királyné szentségének hivatalos elismerése, szentté avatása. A középkori magyar – és európai – történelem ritka és becses emlékei e dokumentumok, melyekből élénk tárul egy 13. századi magyarországi szerzetesi közösség rendházának belső élete, a királyi udvar, települések mindennapi élete.

Bréhier, Louis: Bizánc tündöklése és bukása. 2. jav. kiad. Bp.: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 1999. 785 p. (Varia Byzantina 1.)

Louis Bréhier francia bizantológus Bizánc történetét feldolgozó trilógiájának első kötete jelent meg most magyar nyelven. Áttekinti a bizánci birodalom földrajzi körülményeit, a kelet-római birodalom függetlenné válását, Jusztinianosz uralkodását, a szervezkedés és a terjeszkedés, a hanyatlás és bukás időszakát és végül haláltusáját és az 1453-ban bekövetkező bukását.

Brestyánszky Ilona, P.: Budapest zsinagógái. Bp.: Falukönyv-Ciceró Kft., 1999. 162 p.

A részben elpusztult, vagy napjainkban pusztulóban lévő magyarországi zsinagógák nemcsak a zsidó, hanem egyben a magyar kultúra maradandó értékei. Budapest zsinagógáival eddig egyetlen átfogó mű sem foglalkozott. A kötet a főváros zsinagógáit tárgyalja történeti-építészettörténeti szempontból okleveles és levéltári kutatások alapján a hazai, és elsősorban Budapest zsidóságának történetébe ágyazva. A munka kiterjed az elpusztult vagy már megszűnt zsinagógákra is. A kötet felépítése: a zsinagóga kialakulása és funkciói; a középkori budai zsinagógák; a klasszicista zsinagógák Pest-Budán; eklektikus zsinagógák Budapesten; zsinagóga építészet a XX. században.

Brown, Peter: Az európai kereszténység kialakulása 200–1000. Bp.: Atlantisz, 1999. 333 p.

A szerző „egy olyan történetet szeretne elmesélni”, amely tulajdonképpen már ismert. A történet arról szól, milyen szerepet játszott a kereszténység a római birodalom utolsó évszázadaiban, hogyan alkalmazkodott Nyugat-Európában a birodalom bukása következtében kialakuló helyzethez, s hogyan született meg sajátosan nyugati változata egy olyan folyamat eredményeként, amely az egykori Nyugat Római Birodalom központi területeit összekapcsolta Északnyugat-Európa, Germánia és Skandinávia romanizálatlan vidékeivel. Elsősorban a kereszténység elterjedését vizsgálja Nyugat-Európában, a keresztény egyház megszületésétől és Constantinus császár megtérésétől (312) egészen addig, amíg 1000-ben az új vallás Izlandra is eljutott.

Chadwick, Henry: A korai egyház. Bp.: Osiris, 1999. 285 p. (Osiris könyvtár. Vallástörténet)

A jeruzsálemi ösgyülekezetből megszülető és az V. század közepén már nemcsak nyelvében, hanem teológiájában és hagyományában is két ágra, a nyugati és a keleti egyházakra szétváló kereszténység történetének fő vonalaival ismerkedhetünk meg. Chadwick arra keresi a választ, hogy Jézus követőinek kicsiny közössége hogyan vált az apostoli misszió, az üldöztetések, történelmi fordulatok, a teológiai és egyházszervezeti viták közepette világegyházzá, s mindeközben hogyan jöttek létre a későbbi évszázadokat meghatározó intézményei, a teológiai gondolkodást meghatározó dogmatikai döntései, a mindennapi életet is átható sajátos hagyományai. A szerző feltárja az egyház sokrétű és ellentmondásos kapcsolatát a zsidósággal, a hellenizmussal, a római állammal és a pogánysággal.

Dobri Mária: Szombathely, székesegyház. 2. átdolg. kiad. Bp.: TKM Egyes., 1999. 20 p. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 129.)

A szombathelyi egyházmegyét Mária Terézia alapította 1777-ben a győri, a veszprémi és a zágrábi püspökségek területéből. Az alapító oklevélben Szombathelyet tette püspöki székhellyé, az első püspök pedig Szily János győri kanonok lett. Szily János püspök 1791-ben kezdett a székesegyház felépítéséhez. A püspöki székhely katedrálisa teljesen újonnan épült fel a román kori templom helyén Hefele Menyhért osztrák származású építész tervei alapján. 1814-ben fejeződött be az építkezés, s ezzel kialakult a Templom tér, amely az európai barokk művészet utolsó nagy és egységes együttése volt. A székesegyház belső díszítésére többek között felkérték az osztrák Franz Anton Maulbertschet. A templomot és belső berendezését a következő püspökök folyamatosan gyarapították. 1945-ben egy légítámadáskor a templom romba dőlt és nagy károkat szenvedett művészeti értékeiben. 1947-ben a romjain felépült, de még díszítetlen székesegyházat Mindszenty József szentelte fel.

Ecsedy Judit, V.: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában, 1473–1800. [A magyar könyvkereskedelem történetének vázlata 1800-ig című fejezetet Pavercsik Ilona írta.] Bp.: Balassi K., 1999. 371 p.

A hazai könyvnyomtatás korai szakaszának jelen összefoglalása a történelmi Magyarország területén működött kiadók, nyomdák, könyvkereskedők történetét összegzi 1473-tól 1800-ig. A magyarországi nyomdák történetével kapcsolatosan mindazt összefoglalni kívánja, ami a korábbi feldolgozásokat követően az utóbbi évtizedekben e téren új kutatási eredményként jött létre. A kötet főbb fejezetei: A magyarországi nyomdászat és könyvkiadás vázlata; A magyarországi nyomdászat; Magyar nyelvű könyvkiadás külföldön Mohács után; Magyarországi könyvnyomtatás a 16. században; Magyarországi könyvnyomtatás a 17. században; Magyarországi könyvnyomtatás a 18. században; Külföldön megjelent magyar nyelvű könyvek a 17–18. században; Nyomdáink működése a kézisajtó korában; A könyvnyomtatás kapcsolata más mesterségekkel és kézművesiparokkal; A könyvkiadás és könyvnyomtatás szabályozása Magyarországon; Magyarországi könyvtermelés a kézisajtó korában – számokban; A könyvdíszítés módjai a kézisajtó korában; A magyar könyvkereskedelem történetének vázlata 1800-ig; Könyvtörténeti fogalmak.

Egyháztörténet 1.: A kezdetektől 1711-ig. Szerk. Tóth-Kása István–Tökéczki László. Bp.: Magyarországi Református Egyház Köznevelési és Közoktatási Intézete, 1999. 2. jav. kiad. 230 p.

A kötet nemcsak a hittan, hanem az irodalom és a történelem tanításához is segítséget kíván adni, hiszen egyházzól, vallásról ezen tárgyak tanításakor is szó esik, ezt aényt is figyelembe véve dolgozták fel a szerzők az egyház történetét. Az első kötet a következő témaköröket kialakítva mutatja be a témát: a kereszténység és az ókeresztény egyház kialakulása, a középkori egyház (V–XIII. század), a reformtörekvések és a pápaság válsága a XIV–XV. században, a reformáció előtti Magyarország egyháztörténete (X–XV. század), a reformáció Európában a XVI. században, a reformáció Magyarországon, protestantizmus és ellenreformáció idején. A kötetet kislexikon és irodalomjegyzék teszi használhatóbbá. A kötet 1997-ben jelent meg először.

Egyházunk: a Magyarországi Református Egyház – Unsere Kirche: die Reformierte Kirche in Ungarn. Összeáll. Dusicza Ferenc. Bp.: Kálvin Kiadó, 1999. 99 p.

A kötet elsősorban azoknak akar áttekintést adni a magyarországi református egyház történetéről, életéről, akik számára nem világosak az egyházak közötti különbségek és sajátosságok. Segíteni akar abban, hogy tisztábban lássák a magyarországi reformátusság múltjából eredő és megőrzendő hagyományokat, hogy értsék jelen életét, hogy értékelni tudják üzenetét. A fejezetcímek ezen célnak megfelelően alakultak: a Magyarországi Református Egyház rövid története; Istentiszteleti szokások, ünnepnapok, szakramentumok; Az ősi kollégiumok: a sárospataki, a debreceni, a pápai és a Ráday Kollégium; Szervezeti felépítés; Az állam és az egyház viszonya; Új templomok épülnek. A kötet 1997-ben jelent meg először.

Az első és a második keresztes háború korának forrásai: Gesta Francorum, Keresztesek levelezése, Szent Bernát: Az új lovagság dicsérete. Vál. Veszprémy László. Bp.: Szent István Társulat, 1999. 246 p. (Középkori keresztény írók 1.)

A kötet magyar fordításban tartalmazza az első keresztes háború egykorú krónikás leírását, az ún. Névtelen Krónikás *Frankok tettei* című munkáját. Ezt követik az első keresztes hadjárat résztvevői és kortársai által írott egykorú levelek fordításai, amelyek éppen feltétlen hitelük és szubjektivitásuk révén árnyalják és értelmezik a Névtelen krónikájának állításait és szemléletét. A könyvet Szent Bernát *Új lovagság* című értekezése zárja, amely az első keresztes hadjárat után három évtezzdel a Templomos lovagrendnek ajánlva az egész középkor számára kijelölte a keresztény szellemű lovagság követendő ideáljait és céljait. A források magyar fordításban korábban nem jelentek meg.

Fából és deszkából: a miskolci deszkatemplom. Szerk. Balogh Judit, Dobrossy István. Miskolc: BAZ M. Lvt.: Miskolc–Tetemvári Ref. Egyházközs., 1999. 352 p.

A Deszkatemplom, Miskolc városának egyik jelképe, felépítésének hatvanadik évfordulójához közeledett, amikor 1997-ben leégett – másfél év alatt azonban az eredeti tervek alapján újjáépítették. Jelen kötet megjelentetését ez a tüzeset tette aktuálissá, valamint az a törekvése, hogy a szerkesztők megpróbálják bemutatni, milyen sokféle módon vált jelképévé a templom a városnak, hogyan illeszkedik a város történetébe, mindennapjaiba. A kötetben szereplő tanulmányok: *Balogh Judit*: A miskolci reformátusság a XVI–XVIII. században; *Dienes Dénes*: A miskolci reformátusság a XIX. században; *Fazekas Csaba*: A miskolci reformátusság a XX. században. *Gyulai Éva*: A Tetemvár Miskolc XVI–XIX. századi topográfiájában; *Olajos Csaba*: A tetemvári deszkatemplom; *Simon Gábor*: A Deszkatemplom helyreállítása 1998–1999-ben; *Dobrossy István*: Miskolc kiemelkedő egyéniségei és emlékü a Deszka-temetőben; *Horváth Béla*: Emlékezés Szeghalmy Bálintra, a Deszkatemplom tervezőjére; *Zimányi Katalin*: Ajánló bibliográfia a Deszkatemplom történetének kutatásához.

Farkas Attila: Budapest, Szent István Bazilika, Szent Jobb-kápolna és kincstár. 4. kiad. Bp.: TKM Egyes., 1999. 24 p. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 384.)

Ma már régészetiileg is igazolt az, hogy első királyunk, Szent István (1000–1038) teteme eredetileg a fehérvári királyi templom középpontjában feküdt egy másodlagosan átfaragott szarkofágban. 1083-as szentté avatása alkalmával testéről leválasztották jobb karját. 1891. augusztus 20-ai megünneplése óta rendszeressé váltak a Szent Jobb-körmenetek a budai vár területén. Végleges őrzőhelye a budapesti Szent István-bazilika sekrestyekápolnája. Eredetileg Szent Lipót tiszteletére szentelték fel, majd 1897-től lett Szent István-bazilika. 1993-ban az esztergomi prímás, érsek mindenkori társszékesegyháza, budapesti katedrálisa lett.

Fáy Zoltán: Ferencesek Gyöngyösön: Fejezetek a gyöngyösi barátok életéből. Bp.: A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, 1999. 187 p.

A gyöngyösi ferences kolostor nem tartozik a legkorábbi alapítású magyarországi ferences rendházak közé, de a barátok hatszáz éves gyöngyösi jelenléte igen mély nyomot hagyott a város történetében. A szerzetesek évszázadokon keresztül megszakítás nélkül éltek a városban. Az 1950-ben kelt, a szerzetesrendek működését megszüntető rendelet kényszerítette először a barátokat, hogy elhagyják rendházukat. 1990-ben, a rendszerváltozás után Gyöngyösön is újraindulhatott a szerzetes élet.

Gyöngyös a 16–17. században az egyik legfontosabb ferences (szalvatoriánus) rendház volt a királyi Magyarország és a török birodalom határán. A gyöngyösi ferences kolostor és templom a 15. században épült fel, jelentősége azonban a 16–17. században volt a legnagyobb, hiszen azon négy ferences rendház közé tartozott, amelyek ellátták a megmaradt katolikus hívek lelki gondozását. Az, hogy a gyöngyösi kolostor mindvégig megmaradhatott, s a Hódoltságban a szegedi kolostor mellett a legfontosabb volt, majd a 16. század végén a rendtartomány anyaháza lett, azt több dolognak köszönhetette: oltalomlevelet kaptak Buda elfoglalása (1541) után II. Szulejmántól, I. Ferdinándtól (1552) és János Zsigmond erdélyi fejedelemtől (1560) is. A gyöngyösi ferencesek szabadon mozoghattak a Hódoltságban, építkezhettek (a kolostor nagyobb nem lehetett!), adókedvezményeket kaptak.

Felekezetek és identitás Közép-Európában az újkorban. Szerk. Illés Pál Attila. Piliscsaba-Bp.: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK-METEM, 1999. 357 p. (Sentire cum ecclesia 1.)

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának történelem tanszékén működő Egyháztörténeti Műhely 1998. április 16–17-én konferenciát rendezett a fenti címmel. A Magyarországról és külföldről érkezett tudósok előadásaiiban a különböző vallási felekezetek szerepét elemezték a nemzeti identitás megőrzéséért, megerősítéséért folytatott küzdelemben, tanulmányozták a vallás, az egyház és az önazonosságtudat viszonyát.

Ferguson, Everett: A kereszténység bölcsője. Bp.: Osiris, 1999. 539 p.

Ferguson célja az volt, hogy e lehető legtöbb forrást bemutassa – de figyelmeztet, hogy ez azonban nem helyettesítheti a diákok számára (a kötetet tankönyvnek, nem pedig ókori keleti történelemtankönyvnek szánja) azok közvetlen megismerését. A judaizmust tartja a korai kereszténység legfontosabb környezetének, ezért a judaizmusról szóló fejezet a leghosszabb. Nemcsak az Újszövetség környezetét mutatja be, hanem a kereszténység kezdeti századait, amikor az a zsidó gyökereitől eltávolodott a nagyobb görög-római világ felé. A kötet fejezetei: I. Politikátörténet; II. Társadalom és kultúra; III. Hellenisztikus-római vallások; IV. Hellenisztikus-római filozófusok; V. Judaizmus; VI. Kereszténység az ókorban.

Fiatal Egyháztörténészek Kollokviuma: 1998. november 3.: tanulmányok. Szerk. Kósa László; a szerkesztésben közrem. Kiss Réka. Bp.: ELTE BTK Művelődéstörténeti Tansz., 1999. 220 p. (Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék kiadványai 1.)

Az ELTE BTK Történelem Doktori Iskolájának Művelődéstörténeti Alprogramja több kiemelt téma között ajánlja a doktorálni kívánóknak az egyháztörténetet. A Tanszék vezetői a doktorandusz-képzés elengedhetetlen részének tartják az időközönkénti nagyobb nyilvánosság előtti megméretést és a publikálást. Ennek jegyében rendezték meg 1998-ban a Fiatal Egyháztörténészek Kollokviuma címmel a konferenciát. Előadóknak a művelődéstörténeti alprogram egyháztörténeti témán dolgozó doktori hallgatókat, szakdolgozókat kértek fel, s hívtak meg vidéki egyetemről hasonló érdeklődésű doktoranduszokat is. Tíz elhangzott előadás szövege olvasható itt: *Szilágyi Csaba*: „Domine pater Stephane”: Szántó Arator István hitvitái; *Dénesi Tamás*: A katolikus megújulás kezdetei Pozsonyban az 1620–1630-as években. *Kiss Réka*: Matrimonális causák a küüllői református egyház jegyzőkönyveiben; *Kertész Botond*: Az evangélikus egyház 1848-ban. A soproni liceum „forradalma”; *Sarnyai Csaba Márton*: Oktatás-laicizálási törekvések és a katolikus felső klérus 1848-ban; *Szatmári Judit*: Török Pál útja a püspökséghez (1850–1860); *Nagy Zsombor*: A múlt század II. feléből származó magyar református canonica visitációs jegyzőkönyvek kutatásának problémái; *Hegedűs András*: Politikai motivációk a dualizmus-kori püspöki kinevezésekben; *Szentgáli Zsolt*: A keresztény Községi Párt felekezeti viszonyai és egyházi kapcsolatai; *Hatos Pál*: A „protestantizmus” születése a 19. századi Genfben.

Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. 2. jav. kiad. Bp.: Pannonica K., 1999. 400 p.

A szerző több évtizedes kutatásának egyfajta összegzése vehető kézbe e kötettel, amely elsősorban a látható egyházzal, magával az intézménnyel foglalkozik. Az egyes fejezetek a korábban megjelent monográfiák, tanulmányok alapján lettek kialakítva, melyek először kísérelték meg feltárni a katolikus egyház és az állam kapcsolatát, a Szentszék és a magyar állam viszonyát, az egyházpolitika főbb kérdéseit, az egyház gazdasági állapotát, a katolikus szociális mozgalmakat, valamint a keresztény politikát. E kérdéseken túl feltárul a szerzetesrendek története, az egyház belső élete is.

Gergely Jenő: A pápaság története. Bp.: Kossuth K., 1999. 358 p.

Gergely Jenőnek monográfiája mai napig az egyetlen jelentős, magyar nyelven megjelent összefoglalás a pápaság történetéről. 1982 után másodszor jelent meg. A kötet átdolgozott, bővített kiadás. A szerző a könyv alapszövegén nem változtatott, kivéve az 1945 utáni fejezeteket, amelyeket átírt.

Hahn István: Zsidó ünnepek és népszokások. Hasonmás kiad. Bp.: Makkabi, 1999. 87 p.

A zsidó ünnepnapokat és szokásokat öt nagy fejezetben ismerteti meg e kötet: a hétköznapi, a szombat, a bűnbánó ünnepek, a zarándok ünnepek és az öröm- és gyásznapiak. Az ismeretközlésen és a szertartásoknak, ünnepnapoknak a leírásán túl a szerző mindezeknek az értelmét és a hangulatát is szeretné megragadni, bemutatni.

Hapák József: Közel az ég hozzám, közel az Istenem. Debrecen: Alföldi Ny., 1999. 201 p.

Huszonhét, a Felső-Tisza-vidéken álló református templom – pl. Ákos, Csaroda, Debrecen, Karcsa, Szamosbecs, Vámosoroszi – történetét, jellegzetességeit és szépségét mutatják be a színes fényképek és az azokhoz kapcsolódó szövegek.

Harsányi András: A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt. Repr. kiad. Bp.: Paulus Hungarus: Kairosz, 1999. 351 p.

A 13. században létrejött koldulórendek, köztük a domonkosok, új fejezetét jelentették az egyháztörténetnek, azon belül is a szerzetesrendek történetének. Nem a településektől távol, hanem a városokban telepedtek meg, éltek, ott építették fel kolostoraikat. A prédikátorok a szellem

megnyerésére törekedtek, azért harcoltak, s a lelki újjáépítésnek szentelték életüket. A barátok részt vettek a doktrinális csatározásokban, s ezért jól fel kellett készülniük, a rend tagjai tanult emberré képezték ki magukat. Magyarországon 1226-tól voltak jelen, a 16. században történt események (a reformáció terjedése, a török hódítás, a félig megvalósult rendi reformok) azonban a magyarországi provincia 1569-ben felbomlásához és megszűnéséhez vezettek. A rend egyik leg-szebb korszaka a 15. század végére – a 16. század elejére tehető, amikor is magyar nyelvű kézirat-
tos kolostori könyvkultúra virágzott. Ebből a korszakból XX domonkos kódex maradt fenn. A kö-
tet 1938-ban jelent meg először Debrecenben.

A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben. Vál. Elmer István. Bp.: Új Ember, 1999. 391 p.

A katolikus egyház 1848/49-es szerepével kapcsolatban jelen munka elsődleges feladatának azt tekintette, hogy minél több dokumentumot, emlékiratot adjon közre, amelyek nehezen hozzáférhetőek. A cél az, hogy a dokumentumok és a személyes vallomások beszéljenek a katolikus egyház 1848-as szerepéről, ezzel hozzájárulva az elemző kutatáshoz. A kötetbe azon egyházi életet befolyásoló törvények kerültek be, amelyek 1848-ban születtek. A *Religió és Nevelés* című lap alapján ad a kötet képet az előbbi törvénytervezetek kapcsán folyó országgyűlési munkáról, az ott uralkodó hangulatról. A kötet tartalma: Az 1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek, országgyűlési munkálatok; Fogarassy Mihály, Hám János emlékirata; Püspökkari és püspöki körlevelek; a püspöki kar fölirata a királyhoz; a katolikus püspöki kar fölirata a honvédelmi bizottmányhoz; Horváth Mihály a nemzeti egyház megteremtéséről; az alsópapság 12 pontja és az erre adott reflexiók; Rónay Jácint napló-töredéke; Koller János naplója; Bardócz Sándor, Vinkler Brúnó, Surján-szky Euszták és Lakatos Ottó minorita szerzetesek visszaemlékezései; az aradi gyásznap egy szemtanúja; Báró Mednyánszky Cézár emlékezései és vallomásai az emigrációból.

Hevenesi Gábor: Régi magyar szentség avagy Ötvenöt magyar szent és boldog, valamint tiszteletreméltó ... rövid emlékezete, akiket vagy az Apostoli Szék, vagy a nép ... a szentek jegyzékébe iktatott vagy akik szentség hírében ékeskedtek.; az 1737-es latin kiadás szövegét ford. és a mai magyar nyelvhez igazította Sinkó Ferenc. Bp.: Új Ember K., 1999. 245 p.

A feledés homályából kiragadott számtalan magyar szent közül Hevenesi Gábor csak annak a néhánynak az emlékét örökíti meg, akikről különböző szerzők olvasása közben már régebben jegyzeteket készített saját emlékeztetének segítésére. Azt, hogy másokhoz is eljuttassa és közzé tegye, barátai kívánták; részben, mert az a véleményük, hogy a régi szentek nyomdokain az eretnekséget száműzve a magyar nemzet ősi vallásosságára serkentené az utódokat, részben pedig azért, mert azt remélik, hogy arra ösztönzi ezzel az olvasókat, hogy újabb magyar szentek emléket kutassák és jegyezzék fel. Nagyjaink közül a következőkben annak az ötvenötnek a képét adja elébünk dicső cselekedeteik rövid magyarázatával, akik Szent István magyar király idejétől kezdve éltek és akik az Anyaszentegyház döntése alapján kerültek oltárra, vagy akiket István népe emberemlékezet óta egyfolytában a szentek között tart számon. Ezek után betűrendbe szedett lajstromot csatol még egyéb más magyar vonatkozású szentekről. Utat mutat, s kéri az olvasót, hogy a magyar nemzet szentjeiről kezdett ezen írását és igyekezetét vigye előbbre és a már megtalált és feljegyzett adatokat szaporítsa újabbakkal.

Incze Dénes: A szentek élete: az esztendő minden napjára. A szöveget gond. és kieg. Szabó Judit. Szeged: Agapé, 1998-. (Ünnepeink 5.) 3., Március. 1999. – 124 p. 4., Április. 1999. 167 p. 5., Május. 1999. 168 p. 6., Június. 1999. 141 p.

A szerző segítséget szeretne nyújtani minden jóakarátú mai keresztény embernek, aki házi olvasmányként veszi kézbe a kötetet. A könyv megírásakor az Új római liturgikus naptárt vette alapul, amely a II. vatikáni zsinat után készült. Igyekezett megemlékezni a legújabb szentté és boldoggá avatottakról. Munkájához csatolta az ezer éves magyar kereszténység szentjeit és boldogjait. A hivatalos római naptár szentjeinél beiktatta az aznapi liturgikus hivatalos könyörgéseket.

A jáki apostolszobrok — Die Apostolfiguren von Ják. Bp.: Balassi K., 1999. 577 p.

A jáki apátsági templom a magyarországi középkori művészet egyik legfontosabb emléke. A magyar középkor azon emlékeinek egyike, amelyeknek jelentőségét igen korán, már a múlt században is elismerték. A jáki templom kapuoromzatáról leemelt szobrok az Országos Műemlékvédelmi Hivatal aulájában megrendelt kiállításon voltak láthatók 1996–1997-ben. 1997 óta a szombathelyi Savaria Múzeumban tekinthetők meg a jáki múzeum elkészültéig. E kötet gondolata a budapesti kiállítás előkészülete során született meg, s a kézirat eredetileg annak katalógusául készült. A bevezető tanulmányok a falunak nevet adó Ják nemzettség, a Szent György monostor történetével, a jáki műemlékegyüttes kutatásának és restaurálásának történetével foglalkoznak. A könyv központi témájával, a nyugati kapu oromzatának kutatásával, a század eleji helyreállításával, 13. századi építésmenete rekonstrukciójával, a templom köveivel, szobraival a második és a harmadik fejezet foglalkozik. Az utolsó fejezetbe a jáki apátsági templom szobrainak és a bambergi dóm, valamint a bécsi Stephansdom szobrainak összehasonlító elemzései, valamint az ausztriai románkori épületek restaurálásáról szóló beszámolók kerültek.

Józsa László: Megszentelt kövek. Kápolnák, szobrok, keresztek és temetők Kunszentmártonban. Szeged: JATE Néprajzi Tanszék, 1999. 430 p. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 4.)

Kunszentmárton múltjára vonatkozó, több évtizedes kutatás eredményeként született és jelent meg önálló kötetben a város közel három évszázada alatt létrejött egyházi műemlékek: a hajdani fogadalmi kápolnák, a ma is fennálló temetői kápolnák, a karmelita rendház kápolnája, a kungyalui filiális templom, a köztéri szakrális szobrok, az út menti és határbeli keresztek és a temetők teljes történeti áttekintése.

Kelemen Miklós: Heltai Gáspár. Bp.: Heltai H. Kft., 1999. 70 p. (Unitárius arcképcsarnok 2.)

Heltai Gáspár (1510–1574 kezdetben katolikus vallású volt, papként szolgált, később az evangélikus felekezethez csatlakozott. 1550-ben Georg Hoffgreff kolozsvári nyomdász társa lett, később önállóan vezette a nyomdát. 1559-ben a szakramentariszmus híve lett. 1564-ben saját maga épített papírmalmot Kolozsváron, miután az evangélikus Brassóból nem kapott többé papírt. 1569-ben Dávid Ferenc hatására az unitáriusokhoz csatlakozott. *Háló* című műve (1570) – melyből részleteket is közöl a szerző – nagyobb részben fordítás. Gonsalvius Regionaldus Montanus volt spanyol domonkos szerzetesnek az inkvizíció ellen írt latin nyelvű művét fordította le. A kötet végén a Heltai Gáspárral foglalkozó irodalmat, Heltai munkáit és kiadványait közli a szerző.

Kelemen Miklós: Unitárius kislexikon. Bp.: METEM, 1999. 191 p. (METEM-könyvek 24.)

Az Unitárius Kislexikon a magyar nyelvterületen lévő Unitárius Egyház keresztemszétét mutatja be az egyház jelesebb képviselői, intézményei és szervezeti fölépítése révén. A 430 éves múltra visszatekintő Unitárius Egyház ilyen, vagy hasonló munkával eddig még nem rendelkezett. A kötet anyaga Kelemen Miklósnak, a Duna-Tisza-közi Unitárius Szórványegyházközség lelkesének munkájaként jelent meg, amely 30 éves gyűjtőmunka eredménye húzódik meg.

Ki volt Mindszenty? Cikkgyűjtemény 1944–1998. Vál., és szerk. Mészáros István. Bp.: Eötvös József K., 1999. 215 p.

1948–1989 között a magyar kommunista párt illetékesei, marxista történészek által megírt, kialakított kép, értékelés volt a hivatalos Magyarországon. A külföldi magyarság körében más tartalmú írások, vélemények láttak napvilágot. A kötet ezen utóbbi véleményekből szemlész; olyanokból, amelyek még nem jelentek meg Magyarországon. Ezek sorát kiegészíti néhány 1948 előtti, illetve 1990 utáni hazai írással. A szerzők közül néhány személy: id. Antall József, XII. Pius pápa, Barankovics István, Habsburg Ottó, Oskar Simmel, II. János Pál pápa, Füzér Julián, Alois Mock, Antall József, Paskai László.

Kiss György: A gyulai kálvária domborművei. H. n.: Magánkiad., 1999. 32 p.

A Tiszántúl egyetlen barokk Kálváriáját 1996-ban szentelték újra Gyulán. Az 1760-ban, a gyulai Kálvária-dombon épült kápolna és keresztút tönkrement, melyet az elmúlt években újíttattak meg. A kápolnában helyére állították a felújított katolikus fa barokk szobrot, a keresztút lerombolt állomásait újraépítették: a tizennégy stáció fülkéiben Kiss György szobrász-művész bronz domborműveit helyezték el. A gyulai stációkon Kiss György csak a főalak, Jézus ábrázolásával mutatja be a bronzláblakon a Golgotáig vezető utat.

Kiss Margita: A magyar Biblia hőskora. A szerémi tragédiától a vizsolyi diadalig. Újvidék-Tóthfalu, JMMT-Logos, 1999. 214 p. (A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiskönyvtára. (Művelődés- és helytörténet)

Kiss Margita a magyar nyelvű kéziratos és nyomtatott formában megjelent bibliafordításokat tekinti át. Irodalmi szövegekkel színezett kötete a 17. század elejéig követi a bibliafordítók munkáit. A reformátusok magyar nyelvű teljes Szentírása 1590-ben jelent meg Vizsolyban, a katolikusoké pedig 1626-ban, Bécsben.

Koch István: Bevégeztetett: Koch István naplója a magyar jezsuiták kínai missziójának pusztulásáról. Sajtó alá rend., az előszót és a jegyzeteket írta Vámos Péter. Bp.: Terebess, 1999. 173 p.

Kína északi részén, Támingban működött a magyar jezsuita rendtartomány egyetlen külső missziója. Magyar jezsuiták 1924–1947 között tevékenykedtek az 1936-ban önállósított és a magyar rendtartományhoz csatolt missziós területen. A napló írója, Koch István 1934-től 1947-ig volt részese a misszió életének. Koch István először Támingban, majd Pujangban tanulta a kínai nyelvet, később segédmisszionárius volt Csingfengben, ahol már kínaiul prédikált. 1937-től tíz évig Támingban folytatta missziós munkáját. 1947-ben az utolsók között hagyta el a missziót.

Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Bp.: METEM, 1999. 382 p. (METEM-könyvek 22.)

A kötet a neves középkorász megjelent tanulmányaiból válogat, ad közre huszonegyet, melyek a következő témakörökre osztva olvashatóak: I. Egyház és államkormányzat (pl. Mátyás király és a magyar püspökök, Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén, Nemzetiségi és vallási tolerancia a középkori Magyarországon); II. Késő-középkori egyházi személyiségek életrajzai (Szécsi Dénes, Szalkai László, Vémeri Zsigmond, Bereszló Péter, Huszti Márton, Budai Kakas János); III. Egyházi intézmények és szervezetek (pl. Püspöki rezidenciák a középkori magyar királyságban, Mátyás király és a monasztikus rendek, A pázsztói Szentlélek ispotály a középkorban, Egyház és város a késő-középkori Magyarországon); IV. Vallásosság és vallási szimbólumok (pl. Mátyás király tisztelete a „Patrona Hungariae” iránt, Vallásos társulatok a középkori Magyarországon).

Lanczowski, Johanna: Szerzetesség kislexikona. Athenaeum, 1999. 239 p.

Az elkülönülten élő szerzetesi közösségeknek, az egyes rendeknek történetét és sajátosságait foglalja össze a kötet. A szócikkek kitérnek a szerzetesi, a kolostori szabályokra, dokumentumokra, eseményekre, a szerzetesi élettel kapcsolatos anyagi és szellemi kultúra eredményeire.

Magyar jezsuiták vallomásai. Szerk. Szabó Ferenc. Bp.: Jézus Társasága Mo. Rendtartománya, 1997–3. köt. 1999. 383 p. (Anima una-könyvek 13.)

A sorozat immár harmadik kötetében adja közre hatvan magyar jezsuita visszaemlékezését.

A magyar művelődés és kereszténység = La civiltà ungherese e il cristianesimo: A 4. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai: Róma-Nápoly, 1996. szeptember 9–14. Szerk. Jankovics József, Monok István et al. Bp.: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Szeged: Scriptum, 1998. 1. köt. Szerk. Monok István, Sárközy Péter. XIV,

477 p.; 2. köt. Szerk. Jankovics József, Monok István, Nyerges Judit. XIV, 481–1185. p.; 3. köt. Szerk. Jankovics József, Monok István, Nyerges Judit. XIV, 1189–1891. p.

1996-ban a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Róma-Nápolyban rendezte meg negyedik konferenciáját. A több száz előadást a most közreadott három kötet tartalmazza. A konferencia főbb témakörei a következők voltak: I. Az eredet. A magyar nép krisztianizációja. Pogányság, népi kultúra és a kereszténység. Magyar–olasz kapcsolatok a középkorban. Humanizmus, reneszánsz, barokk. Magyar–olasz kapcsolatok a 18–19. században. Magyarország és Itália kapcsolatának egy fejezete (1945–1956). II. Régi magyar kultúra. Népi kultúra és kereszténység. Nyelvünk és a kereszténység. III. Irodalom és művelődés. Kereszténység és nemzettudat. Iskola és könyvtár.

Majk és Grosbois: kamalduli szerzetesek, Rákóczi és az Esterházyak. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Munkatárs: Tusor Péter. Oroszlány, 1999. 166 p.

A kötetben az 1995. szeptember 14-i majki társadalomtörténeti konferencia előadásai olvashatóak, melyek három témakör köré csoportosulnak: 1. Kamalduli kolostor Majkon: *Török József*: A kamalduli rend rövid története és a megszervezett magány. *Hervay F. Levente*: A premontreiek és majki prépostságuk. *Beke Margit*: A majki kamalduliak. *Sz. Jónás Ilona*: Kolostorkert a barokk korban; 2. Rákóczi emlékezete: *Köpeczi Béla*: Rákóczi és a Grosbois-i kamalduliak. *R. Várkonyi Ágnes*: A magyar Grosbois? 3. Az Esterházyak: *Fülöp Éva*: Az alapító gróf Esterházy József. *Zachar József*: A katonáskodó Esterházyak. *Weisz János*: A majki kamalduli remeteség története című munkáját *Tusor Péter* rendezte sajtó alá.

Mezei Zsolt: Könyvtárak a századfordulón. Pápa: Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei; Jókai Mór Városi Könyvtár, 1999. 101 p.

A kötet címével ellentétben nem csupán a századfordulón mutatja be a könyvtárak sorsát, hanem minden esetben rövid, átfogó történetet vázol fel. A dolgozat fő részében, a harmadik fejezetben, a város legnagyobb könyvtárait mutatja be a szerző: a Református Főiskola könyvtárát, a bencés rendház és gimnázium könyvtárát, az Esterházy-kastély könyvtárát, a Kaszinó könyvtárát, a ferences kolostor könyvtárát. A függelékben egy-egy összeállítás található a pápai bencés gimnázium könyvtárának legértékesebb kötetei 1900-ban (1801 előtt megjelent művek) és Régi magyar könyvek (RMK) a pápai ferencesek egykori kolostorkönyvtárában címmel.

Molnár István: A fehér barátok Pápán: A bencés (egykor pálos) templom építésének és felszentelésének 200 éves jubileumára. Szerk. Mezei Zsolt. Pápa: Szent István Római Katolikus Egyházközség, 1999. 32 p.

1630-ban a város földesura, Esterházy Miklós nádor zálogba adta a várost gróf Csáky Lászlónak. A pálos szerzeteseket az új földesúr hívta be 1638-ban. Csáky a katolikus hit felvirágzását várta tőlük. Már 1657-ben felmerült a rendház és a templom megnagyobbításának az igénye. 1741-ben Acsády Ádám veszprémi püspök segítségével felépült a templom. A rendet II. József feloszlatta. A „fehér barátok” méltó utódainak bizonyultak az 1802-ben letelepített bencések. A gimnáziumot főgimnáziummá fejlesztették, s az ország egyik leghíresebb iskolája lett a pápai bencés gimnázium.

Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Bp.: Argumentum K., 1999–. 4. köt. (1350–1358). 1999. 272 p.

A Monumenta Ecclesiae Strigoniensis első kötete Knauz Nándornak köszönhetően jelent meg 1874-ben, a második 1881-ben, a harmadik pedig 1924-ben. A kötet összeállítói csak a Főegyházmegye tulajdonában lévő okleveles anyagok publikálására vállalkoztak, viszont az Esztergomi Érsekség egykori területén lévő, és a trianoni békeszerződéssel Magyarország határain túlra került nagy levéltárak, a Pozsonyi Káptalan, a Garamszentbenedeki Bencés Konvent forrásainak publikálására, csakúgy, mint a hazai vagy a külföldi levéltárakban megtalálható hatalmas anyag feldolgozására nem. Így a Monumenta újraindításakor a Prímási Levéltár, illetve az Esztergomi

Főszékesegyházi Káptalan magán- és országos levéltárakban őrzött összes középkori oklevél kiadására vállalkoztak. A külső leírásnál lejegyezték az oklevelek méretét, állapotát, díszes kezdőbetűjét, az esetleges hátlapi feljegyzéseket, pecsétet.

Muckenhaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei: könyvleletek 1980–1985. Bp.–Kolozsvár: Balassi–Polis, 1999. 247 p.

1985 áprilisában 123 régi könyvet, kódexet találtak a csíksomlyói ferences kolostor egy addig elzárt falüregéből, az 1951-ben hatalmi szóval felszámolt rend könyvtárának legértékesebb darabjait. Azóta, részben már restaurálva, ismét Csíksóban vannak a könyvek, amelyet jelen kötetben Muckenhaupt Erzsébet, a csíkszeredai múzeum tudományos munkatársa mutat be. Az első részben a könyvtárat, annak történetét, a második részben pedig a könyvlelet felfedezésének körülményeit s a könyvek utóéletét ismerhetjük meg. A megtalált kötetek a reformáció után is megőrzött erdélyi katolikus műveltség szellemi horizontját tükrözik.

Nigg, Walther: A misztika három csillaga: Eckhart–Suso–Tauler domonkos misztikusok. Bp.–Szentendre: Paulus Hungarus–Kairosz, 1999. 274 p.

Walther Nigg a középkor három misztikusát, három dominikánus szerzetes életét és teológiáját foglalja össze: Eckhart mesterét (a német misztika megalapítója), Johannes Taulerét és Heinrich Seusét.

Myz, Roman: Keleti egyházak: rövid történelmi áttekintés. Szeged: Agapé, 1999. 207 p. (Scientia Christiana 7.)

A könyv bemutatja a nem katolikus keleti egyházak, a keleti katolikus egyházak, az ókeleti egyházak és az ortodox egyházak történelmét. Felsorolja azokat a sajátosságokat, a teológiai, tanításbeli eltéréseket, kulturális okokat, amelyek előidézték az egyházszakadást. Részletesen foglalkozik az egyház egységének helyreállítása érdekében tett lépésekkel. A kötet fejezetei:

A nem katolikus keleti egyházak, keleti katolikus egyházak, ókeleti egyházak: nesztoriánusok, jakobiták, örmények, koptok, etiópok, ortodox egyházak: konstantinápolyi ökumenikus patriarkátus, orosz pravoszláv egyház, szerb ortodox egyház. Az egység helyreállítását célzó uniók.

Onasch, Konrad: Az orosz ortodox egyház története. Szerk. Zombori István. Bp.: Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága, 1999. 295 p. (Ecclesia sancta 4.)

Az egyháztörténet egyik fehér foltját számolták fel a szerzők és a fordítók azzal, hogy magyar nyelven is hozzáférhetővé tették jelen kötetet, hiszen az orosz ortodox egyház történetéről legfeljebb a kutatók, a szakértők olvashatnak idegen nyelven. A témát a következő fejezetekre osztva tárgyalják: A kijevi Oroszország egyháza; A mongol invázió és az orosz ortodoxia megerősödése; Autokefalizáció és az első válságok; Az orosz egyház a középkor és az újkor fordulóján; A moszkvai pátriarkátus megalapítása és az orosz egyház kettészakadása; A pátriarkátus megszüntetése és a Szent Kormányzó Szinódus; Az orosz államegyház; Az orosz ortodox egyház helyi zsinata 1917–1918, a polgárháború éveiben, az 1922–1925-ös években, az 1925–1928-as években, 1929–1941 között, a nagy honvédő háború idején (1945–1945), a háború utáni években (1945–1948), 1958–1970 között, 1970–1980 között, az 1980-as években.

Pécsi egyházmegye. Összeáll. Pintérné Kéringer Mária. Szerk. Dóka Klára. Bp.: METEM, 1999. 208 p. (Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 7.)

A sorozat hetedik kötete a mindenkor pécsi egyházmegye határain belül, az 1729–1850 közötti évek anyagát tárja elénk. A katalógus a következő adatokat tartalmazza az egyes plébániákra vonatkozóan: 1. A plébánia székhelyének első előforduló neve a névváltozatokkal, a település jogállása, a plébánia alapítási éve, a fennmaradt anyakönyvek keletkezési ideje, közigazgatási és egyházi beosztása. 2. A templom titulusa, a kegyúr neve, a lakosság nyelve, vallása, a filiák

felsorolása. 3. Az egyházlátogatások évei. 4. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv lelőhelye. 5. Megjegyzések.

Rákóczi-iratok a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában 1607–1710. Szerk. Balogh Judit, Dienes Dénes, Szabadi István. Sárospatak: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 1999. 282 p. (Acta Patakina)

A szerkesztők a hetvenkilenc dokumentumot tartalmazó kötetet I. Rákóczi György erdélyi fejedelem halálának 350. (1998-ban), s felesége, Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulója (2000-ben) alkalmából jelentették meg. Az egyháztörténeti vonatkozásúak közül néhány: Geleji Katona István erdélyi püspök levele I. Rákóczi György erdélyi fejedelemhez Tolnai Dali János ügyében, aki a sárospataki iskolából kitiltotta Keckermann Logikáját (1640. október 12.); Miskolczi Csulyak István zempléni esperes értesíti I. Rákóczi György erdélyi fejedelmet Tolnai István sárospataki lelkész haláláról (1942. április 23.); Miskolczi Csulyak István olaszlisztkai református lelkész köszönti a mezővárosba bevonuló I. Rákóczi György erdélyi fejedelmet. A református egyház védelmezőjeként és szabadítójaként üdvözlí (1644. április 1.); I. Rákóczi György erdélyi fejedelem, a Tiszán-inneni református egyházközségek vezetőinek kérésére, visszaadja a tokaji rév szombatnapjára jövedelmét a helybeli református lelkésznek (1644. április 3.); A Tiszán-inneni református esperesek érveit a püspökválasztással szemben és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem ellenérveit (1647); Szatmár vármegye nemesi közössége II. Rákóczi György erdélyi fejedelmet kéri, hogy akadályozza meg a puritánus prédikátorok újító tevékenységét a vármegyében (1652. április 18.); Lorántffy Zsuzsanna végrendelete (1659. október 30.); II. Rákóczi Ferenc fejedelem a tályjai reformátusoknak telket adományoz új templom építésére (1710. augusztus 24.).

Riché, Pierre: II. Szilveszter, az ezredik év pápája. Bp.: Balassi K., 1999. 263 p.

A szerző szándéka nem az volt, hogy megírja a Nyugat X. századi történetét, vagy bármilyen „Gerbert és kora” címmel a korszak történetét. Arra törekedett, hogy többféle szempontból is megvilágítsa e rendkívüli ember mozgalmas élettörténetét. Ezt elsősorban a ránk maradt levelek alapján tette. Gerbert, a reimsi érsekké, majd pápává lett auvergne-i szerzetes megérdemli, hogy felidézük történetét.

Runciman, Steven: A kereszties hadjáratok története. Bp.: Osiris, 1999. 1084 p.

Sir Steven Runciman a kereszties hadjáratok történetét írta meg a tizenegyedik századi születésétől a tizennegyedik századi hanyatlásáig, továbbá a Szentföldön és a környező országok területén alapított államokat mutatja be. Attól eltekintve, hogy a legnagyobb és legromantikusabb keresztény kalandnak vagy a legutolsó barbár hadjáratoknak tekintjük a kereszties hadjáratokat, mindenképpen a középkor legfontosabb eseményei közé kell sorolnunk. Magyar nyelven ez az első, a korszakot bemutató igényes és tudományos munka.

Szénási Sándor: Ünnepeink: a református egyházi év. Bp.: Kálvin, 1999. 98 p.

Az elmúlt ötven év alatt elhalványodott a köztudatban az egyházi év, s általában az egyes ünnepek eredete, üzenete, jelentősége. A református egyházak, amelyeket más egyházak liturgia-ellenesnek minősítenek, korunkban a liturgia értékeinek meglátásához jutott el. E könyv térkép és iránytű akar lenni: merre járunk az egyházi évben. Nem csak szakembereknek, a liturgia kedvelőinek írta a szerző, hanem egyházának legszélesebb táborának. A kötet témakörei: bevezető kérdések (pl. a szombat eredete és lényege, az egyházi év, Izráel ünnepei), a karácsonyi, a húsvéti és a pünkösti ünnepkör.

Szent és profán között: a szegedi-alsóvárosi búcsú. Szerk. Pusztai Bertalan. Szeged: JATE Néprajzi Tansz., 1999. 189 p. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 3.)

A szegedi Néprajzi Tanszék az 1994/95. tanévben Seminarium Ethnologiam Szegediense névvel nemzetközi diákszeminariumot indított el. A harmadik évben a Szegeden folytatott kutatások célja az 1997. augusztus 5-i szeged-alsóvárosi Havibúcsú minél teljesebb dokumentálása

volt. A téma kiválasztását az befolyásolta, hogy a szegedi egyetem Néprajzi Tanszéke tudatosan felvállalja Bálint Sándor örökségét. A kialakított munkacsoportok: 1. a templomok és közvetlen környékének terét, az ott megforduló búcsúsokat, az ott lezajló események időbeni változásait rögzíti; 2. a kolostorral, annak lakóival, a búcsús ünnep szervezésével foglalkozó ferences barátokkal foglalkoztak; 3. a tágabb szeged-alsóvárosi társadalmi környezet, otthoni, templomi előkészületre. A tanulmánykötet a rész-összefoglaló beszámolókon alapulnak. A szeged-alsóvárosi búcsús ünnepen ötvöződik a zarándoklat és a templombúcsú. Havi Boldogasszony a templom dedikációja, s ennek megülése a helyi közösség ünnepe volt mindig. A templom főoltárán látható csodatévő kép miatt a hely kegyhely is.

Szerdahelyi Csongor: A katolikus Európa. Bp.: Új Ember, 1999. 179 p.

A könyvnek nem célja a római katolikus egyház teológiai önértelmezésének és történetének részletes bemutatása. A római katolikus egyház, a kereszténység nyugati ága, a világ összes vallási közössége közül a legnépesebb. A katolikusok száma 1997-ben lépte át az egymilliárdot. Az 1999-es Pápai Évkönyv adatai szerint a hívek létszáma egy milliárd öt millió, a Föld lakosságának 17,3%-a. A szerző táblázatokat, statisztikákat közöl az egyház szervezeti felépítéséről, központi szervezetéről, a Vatikánról, a Római Kúriáról, az egyházkormányzatról, a hierarchiáról, a szerzetesrendekről, Európa meghatározó szentjeiről, az európai bíbornokokról.

Szilágyi Mihály: A grábóci szerb ortodox kolostor története. Szekszárd: Babits, 1999. 114 p.

A grábóci kolostort 1585-ben alapította négy dragovii szerzetes. Grábóc kolostora volt a magyarországi szerb ortodox szerzetesképzés központja. Ez a kolostor irányította a környékbeli szerb iskolákat, ide zarándokoltak a Dráván túlról, innen indulhattak a kiképzett szerzetesek a budai, a bácsi és a temesvári egyházmegyékbe a paphiányos parókiák megsegítésére. Voltak püspökeik, akik innen irányították egyházmegyéjüket. 1974-ben az utolsó négy férfi szerzetes is elhagyta a kolostort. 1994 óta a kolostorban két szerb szerzetesnővér lakik.

Szombathelyi egyházmegye. Összeáll. Dóka Klára. Bp.: METEM, 1999. 276 p. (Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 8.)

A kiadvány a szombathelyi egyházmegye 1627–1841 közötti iratait veszi számba. A 183 plébánia és a káptalan vizsgálatakor keletkezett dokumentumok az egyházmegye 1920 előtti területéről, így annak burgenlandi részeiről is áttekintést nyújtanak. A katalógus a következő adatokat tartalmazza az egyes plébániákra vonatkozóan: 1. A plébánia székhelyének első előforduló neve a névváltozatokkal, a település jogállása, a plébánia alapítási éve, a fennmaradt anyakönyvek kezdeti ideje, közigazgatási és egyházi beosztása. 2. A templom titulusa, a kegyúr neve, a lakosság nyelve, vallása, a filiák felsorolása. 3 Az egyházlátogatások évei. 4. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv lefolyása. 5. Megjegyzések.

Tám László: Keresztek, szentek, kálváriák, temetők: A magyarországi németek szakrális emlékei. Pécs: Pro Pannónia Alap., 1999. 103 p. (Pannónia könyvek)

Tám László fotóművész egy évtizeden át járta Magyarország németek lakta vidékeit, hogy megörökítse szakrális emlékeiket: azokat a Krisztus-kereszteket, szenteket ábrázoló szobrokat, kálváriákat, temetőket, amelyek rejtőzködő szépségei sokszor észrevétlen maradnak a mellettük elhaladók előtt. A magyarországi németek történetének a kötet elején olvasható rövid összefoglalása megemlékezik arról, hogy a magyarországi németiség ma is tiszteli hagyományait, őrzi nyelvét, zömében katolikus vallását és kultúráját. A 18. századtól fogva jelentős szerepet vállalt a szentek kultuszának kialakításában, a templomépítésben, a keresztállításban, a kálváriák és a „holtak városának” kialakításában. A most kötetbe gyűjtött gazdag fényképanyag nemcsak gyönyörködtet, hanem értéktelítő és megőrző feladatot is teljesít. A kötethez Tüskés Tibor válogatott különböző irodalmi anyagokat, versidézeteket és kódexekből, magyar nyelvemlékekből vett részleteket.

Tanulmányok a középkori magyar történelemből: Az I. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 1999. július 2.) előadásai. Szerk. Homonnai Sarolta, Piti Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 1999. 161 p.

A kötet tizennégy tanulmányt tartalmaz, amelyeket fiatal kutatók készítettek, s amelyek az 1999-ben Szegeden megrendezett PhD-konferencián hangoztak el: *Homonnai Sarolta*: Egy angol követ a 14. századi Magyarországon; *Hunyadi Zsolt*: A johanniták a középkori Magyarországon: az első évtizedek; *Kis Péter*: Megjegyzések a királyi szolgálatonépi szervezet 13–14. századi történetéhez; *Kiss Gergely*: A pécsváradi bencés kolostor birtokainak és egyházi kiviltságainak biztosítása a 12–13. században; *Kőfalvi Tamás*: A pécsváradi konvent külső hiteleshelyi tevékenysége; *Kurecskó Mihály*: A nyitrai káptalan kétes hitelű 13. századi oklevele; *Piti Ferenc*: Sir Urre (Egy magyar lovag Arthur király udvarában); *Polgár Szabolcs*: Kötöny, hun fejedelem; *Regényi Kund*: Az eperjesi Szentháromság karmelita konvent története; *Szabados György*: Imre, Bulgária királya; *Szántó Richárd*: Szerkezeti különbségek a hűbéri és a magyarországi társadalom-szerveződés között; *Thoroczkay Gábor*: Az első magyarországi érsekek kérdéséhez; *Tóth Ildikó*: Károly Róbert első országbírója (Adalékok Csák János országbírói működéséhez); *Weisz Boglárka*: Zsidó kamaraispánok az Árpád-korban.

'Templomunk az Isten háza: a kerekegyházi római katolikus templom története és belső díszítésének kalauza. Összeáll. Kovács József. A művészettörténeti vonatkozásokat összeáll. Kelemené Bán Mária. Kecskemét: Korda, 1999. 160 p.

A kötetben a Kerekegyházán Györgyi Dénes budapesti építész tervei szerint 1913-ban felépült templommal ismerkedhetünk meg. A függelékben Fülöpháza és Kunbaracs történetét és egyházközségük történetét olvashatjuk el.

Tibold Gábor Attila OSB: A Pannonhalmi Könyvtár története: Különös tekintettel annak fejlődésére 1802-től napjainkig. Pannonhalma: Bencés Kiadó, 1999. 117. (Pannonhalmi füzetek 45.)

A feloszlatott bencés rendet 1802-ben állította vissza Ferenc király. Korábbi javait a rend visszakapta, ezek közül a legnagyobb értékek közé a levéltár és a könyvtár tartozott. Míg a levéltár szinte sértetlenül került vissza a rend birtokába, addig a könyvtár 4000-nél több kötetéből csak 757 került ismét vissza Pannonhalmára. Az új pannonhalmi bibliotéka alapját a Pestről visszaszerzett 757 kötet alkotta, melyeket 1803 júniusában vittek vissza a főapátságba. A szerző a következő fejezetekre osztva dolgozza fel a Pannonhalmi Könyvtár történetét: I. A pannonhalmi főkönyvtár megalapítása 1802 (Novák Krizosztom 1802–1819); II. A mai könyvtáráépület felépítése és az első nagy katalógus (Klatz Kálmán 1822–1839); III. Az új könyvtáráépület elrendezése és anyagának továbbfejlesztése (Szedér Fábán 1838–1842 és Czinár Mór 1842–1870); IV. A főkönyvtár mai szakrendszerének és katalógusának megalkotása (Kuncz Leó 1870–1878); V. A szakrendszer befejezése és a könyvtár anyagának publikálása (Halbik Ciprián 1879–1894 és Récsy Viktor 1894–1905); VI. A könyvtár és levéltár anyagának monografikus feldolgozása (Erdélyi László 1906–1911 és Sörös Pongrácz 1911–1919); VII. Könyvtárunk újabb nagy rendezése és a háborús esztendő (Horváth Ádám 1922–1938 és Blazovich Jákó 1938–1944); VIII. A könyvtár fejlődése és élete a felszabadulás után. A könyvtár értékei és könyvtárügyteményei, belső elrendezésének fejlődése.

Tiefenhalter József: Budapest apostola. Kanter Károly élete 1853–1920. Bp.: Szent István Társulat, 1999. 203 p.

A szerző Budapest apostolának írta meg életrajzát személyes tapasztalatok alapján. Kanter Károlynak (1853–1920) volt a budapesti örökimádó-templom építtetője és az Oltáregylet első igazgatója. Ferenc József feleségének, Erzsébet királyné halálakor (1898) határozta el, hogy templomot építtet emlékének. A neogótikus templom 1908-ban épült fel, s mai is áll az Üllői úton. A könyv 1942-ben jelent meg először, a jelenlegi kiadás további visszaemlékezésekkel és fényképekkel bővítve került ismét kiadásra.

Tóth Krisztina: A Gyermelyi Református Egyház története. Bp.: MPKE, 1999. 147 p. (Societas et ecclesia 4.)

Biztosan állítható, hogy a XVII. század II. felében már volt Gyermelyen református gyülekezet, és valószínűleg volt imaház és parókia is, hiszen egy 1721-ben készített vizsgálat szerint a faluban már 1681-ben állt a templom, ami folyamatosan a református felekezetet tartozott. A 18. században több birtokosa is volt a falunak, akik katolikusak voltak, s igyekeztek a falu felekezeti arányát katolikus vallású emberek betelepítésével megváltoztatni. 1783-ban a 984 lakosból 433 fő volt katolikus, 544 református, 7 pedig evangélikus. A gyermelyi reformátusok első ismert temploma az 1670-es évek végén épülhetett, a második pedig 1711-ben. A református gyülekezet 1713 óta vezet anyakönyvet, s ettől az időtől kezdve ismertek a prédikátorok is. A szerző a függelékben közli a gyermelyi református egyház lelkészeinek, gondnokainak és tanítóinak a névsorát, a dokumentumok között pedig többek között a gyermelyi adózók összeírását 1524-ből, díjleveleket és a lelkészlak leírását az 1861-ben készült inventáriumban.

Török József. Egyetemes egyháztörténelem. Bp.: Szent István Társulat, 1999. I. köt. 319 p. 2. köt. 332 p.

A szerző a teológiai tanulmányokat folytató hallgatók számára írta meg egyháztörténetét. Áttekintést kíván adni egyháztörténelem két évezredéről, néhány téma bőségebb kifejtésével további elmélyült tanulmányokra akarja ösztönözni a hallgatókat. Bemutatja azt, hogy maga a történelem miként centralizálta az események menetét a központi intézményre, a pápaságra. Az elmúlt kétszáz év során az egyház valamennyi jelensége visszatükröződik a pápaság intézményében és a pápák tetteiben is. Ennek érzékeltetésére szolgál a legújabb kor pápáinak részletes életrajza. Török József vitathatatlan történelmi igazságokat szeretne továbbadni az egyetemistáknak, főiskolásoknak.

Török József: A Hittudományi Kar története 1635–1999. Bp.: Mikes K., 1999. 48+48 p.

A Pázmány Péter által 1635-ben alapított nagyszombati egyetem első kara a Teológiai Fakultás volt. Az egyetem 1770-ben királyi egyetemmé alakult, 1777-ben Nagyszombatról Budára, 1784-ben Pestre helyezték át. Hittudományi Kara 1950-ig működött. Ebben az évben a Magyar Katolikus Püspöki Kar az egyetemről leválasztott Hittudományi Kart Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia néven szervezte újjá. 1992-ben a Magyar Katolikus Püspöki Kar megalapította a Hittudományi Akadémia kibővítésével a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet. A kötet közli a Hittudományi Kar rektorainak (1807–1945), dékánjainak (1638–1998) és tanárainak névsorát tanszékek szerint (1805–).

Török József: Máltaiak. Bp.: Mikes K., 1999.

A dél-olaszországi Amalfi város kereskedői szentföldi zarándokútjaik keretében a XI. század első felében Jeruzsálem latin negyedében letelepedési engedélyt kaptak. Itt emeltek templomot és kórházat a beteg, sebesült vagy fáradt zarándokok részére. Gérard de Martignes erre az alapra építette fel azt a szerzetesi intézményt, mely a lovagrend kezdetét jelentette. Ez a dél-olaszországi kereskedők által kezdeményezett közösség kezdetben kizárólag ispotályos tevékenységet folytatott, de rövid időn belül a zarándokok és az intézmények fegyveres védelmére szorult. Létrejöttek a lovagokból álló harcoló egységek és ily módon egy szerzetes lovagrend. A küzdelem már a rend kezdeti időszakától jelen volt, s végigkísérte történetét a következő századokban a Szentföldön, Rodoszon és Máltán. Az elesettek támogatása, a szegények és a betegek istápolása – e feladatok végrehajtására hozták létre a máltai szeretetszolgálatot, Magyarországon pedig a Magyar Máltai Szeretetszolgálatot. A könyv ismerteti a magyarok bekapcsolódását a Szent János Ispotályos Lovagrend történetébe. A kötet a Máltai Lovagrend alapításának 900. és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat 10. évfordulója évében jelent meg.

Török József: Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Bp.: Mikes K., 1999. 64+62 p.

A Pázmány Péter által 1635-ben alapított nagyszombati egyetem első kara a Teológiai Fakultás volt. Az egyetem 1770-ben királyi egyetemmé alakult, 1777-ben Nagyszombatról Budára, 1784-ben Pestre helyezték át. Hittudományi Kara 1950-ig működött. Ebben az évben a Magyar Katolikus Püspöki Kar az egyetemről leválasztott Hittudományi Kart Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia néven szervezte újjá. A magyar állam 1990-ben hivatalosan és közlőnyi szinten elismerte a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia egyetem-jellegét. Ez évtől gyorsultak fel az egyetem alapítását célzó tárgyalások. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1991-ben az Apostoli Szentszékhez fordult az egyetem alapításának előzetes engedélyezése ügyében. 1992-ben a létező Hittudományi Kar kibővítésével jött létre a Pázmány Péter Katolikus Egyetem. A Magyar Köztársaság 1993-ban ismerte el az egyetem Bölcsészettudományi Karát. 1999-ben született meg az Apostoli Szentszéknek az a határozata, amely szentszéki alapításúvá tette az egyetemet. 1995-től működik az Állam és Jogtudományi Kar, 1996-tól a Kánonjogi Posztgraduális Intézet, az Információs Technológiai Kar szervezése pedig jelenleg folyik.

Unterman, Alan: Zsidó hagyományok lexikona. Bp.: Helikon, 1999. 255 p.

A lexikon szócikkeiben a zsidó vallással, egyházzal, a kulturális és a mindennapi élettel ismerkedhetünk meg. Több szócikket fekete-fehér fénykép vagy rajz illusztrál.

Valter Ilona: Belpátfalva, apátsági templom. Bp: TKM Egyes., 1999. 20 p. (Tájak, kórok, múzeumok kiskönyvtára 128.)

A belpátfalvi apátság Magyarország egyetlen épségben megmaradt középkori ciszterci apátsági temploma. Belpátfalván 1232-ben alapította II. Kilit egri püspök, anyapátsága a pilisi monostor. Az apátság valószínűleg családi monostor volt. 1246-ban a tatár támadás után újraépítették. A 14. században egy apát és két szerzetes lakott itt, szükség volt más monostorokból felszentelt papokat hívni. A 15. században ezt a monostort is elértek a korban dúló problémák: a kommandarendszer és a fegyelem lazulása. A 16. század harmincas éveiben az apátság elnéptelenedett, miután a református hitre tért Perényi Péter 1544-ben elfoglalta az egri püspök és káptalan birtokait. Az apátság 1548-ban I. Ferdinándé lett, 1678-ban az egri káptalané, 1700-ban pedig az egri papnevelő intézeté. 1732-ben elkezdődtek a felújítások, s 1745-ben Erdődy Gábor egri püspök felszentelte az újjáépített templomot. A templom latin kereszt formájú, keresztházas, bazilikás elrendezésű. A ciszterci előírásoknak megfelelően az épületen nincs torony. A monostor mai formájára a 18. században épült át.

Varga József: Osli kegytemplom. Osli: Önkormányzat, 1999. 56 p.

Osli község egyik legnagyobb vonzereje, nevezetessége temploma, annak oltára, valamint az itt található Mária-kegyszobor, melynek révén a falu évszázadok óta a Rábaköz legismertebb Mária kegyhelye, búcsújáráshelye.

Wiltgen, Ralph M.: A Rajna a Tiberisbe ömlött. A Második Vatikáni Zsinat története. Bp.: Szent István Társulat, 1999. 295 p.

A II. Vatikáni Zsinat a katolikus egyház legfontosabb eseménye volt a XX. században. A Zsinat a katolikus egyház nyitását jelentette a modern világ felé, új típusú egyházképet és cselekvési programot hirdetett meg. A mű középpontjában a német nyelvterület püspökeit összefogó ún. Rajnai-csoport áll, mely sokak szerint a zsinat legmeghatározóbb szellemi műhelye volt, s javasla-
taik rendszerint puskaporként robbantak az egymást követő ülészakokon. Ralph M. Wiltgen, a verbita atya egy független zsinati hírszolgálat vezetőjeként első kézből kapott információk alapján tényfeltárási öszinteséggel, messzemenő objektivitással ismerteti a három év eseményeit.

A bajai ferencesek háztörténete I. 1694–1840. Ford. Kapocs Nándor. Az előszót és a jegyzeteket írta Köhegyi Mihály. A mutatókat összeáll. Pajor Enikő. Baja: Türr István Múzeum, 2000. 621 p. (Bajai dolgozatok 12.)

A ferencesek 1687 nyarán-őszén a Magyarországra menekült bunyevácokkal együtt, azokat kísértve és vezetve kerültek a Bácskába, ezen belül is Bajára. Kolostoruk 1690-ben épült fel. 1694-től a bajai Historia Domusból ismerjük rendházuk életét és működését. A három kötetből álló Historia Domus a magyarországi rendek feloszlásakor (1950) került a bajai levéltárba, majd Pécsre. Az első kötet az 1960-as években elveszett. Szerencsére ebből két kivonat is ismert volt, ezek magyar nyelvre fordítása 1972-ben megjelent. Néhány évvel ezelőtt – a bajai levéltár Kecskemétre költözése során – előkerült a hiányzó első kötet, amely a hétköznapi élet (a kolostoré, a szerzeteseké és a városé) mélységeit tárja fel, s ezért Baja elsőrangú helytörténeti forrása. A latin nyelvű háztörténet 1991-ben jelent meg, ennek magyar nyelvű változata pedig 2000-ben. A kötetet a függelékekben található segédletek és mutatók teszik még használhatóbbá, értékesebbé: fogalmak magyarázata, a bajai házfőnökök és helyettesek névsora, irodalomjegyzék, időszaki kiadványok és folyóiratok, sorozatok rövidítésjegyzéke, levéltári rövidítések, névmutató, tárgymutató és földrajzi nevek mutatója.

Bálint László: Lakos Endre, 1919–1969. Bp.–Szeged: Keresztény Értelmiségiek Szövetsége–METEM, 2000. 90 p.

Lakos Endre (1919–1969) battonyai, makó-újbátori, majd szegedi pap volt, akit az ÁVH 1952-ben letartóztatott „a fennálló államrend megdöntése” váddal. Szerintük „szervezkedése” célja az volt, hogy „az egyház politikai hatalmát biztosító államrendet hozzon létre”. 1956-ban az októberi eseményeknek köszönhetően kiszabadult a börtönből, majd Ausztriába ment. Már pályája elején elkötelezte magát az ifjúság nevelésének ügye mellett, s ez a törekvése élete végéig tartott. Nagy figyelmet fordított a fiatalok keresztény és nemzeti nevelésére. Bálint László könyvében nemcsak Lakos atyának kívánt emléket állítani, hanem a magyar katolicizmus kíméletlen és brutális üldöztetésének is.

Borovi József: Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: A besztercebányai-rozsnyói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban. Bp.: METEM, 2000. 218. (METEM-könyvek 25.)

Az esztergomi egyházmegye felosztását 1776 előtt már több érsek is tervezte: a 16. században Draskovich György, a 17-ben pedig Pázmány Péter. A 18. században először az egri egyházmegye területét akarták több egyházmegyére felosztani, később mégis az esztergomi egyházmegyét osztották fel. Ez több dologgal magyarázható. Az esztergomi érseki székhely éppen üres volt akkor, amikor a jezsuita rendet feloszlatták, és ez személyi állományában éppen az esztergomi püspökséget érintette leginkább. 1775-ben Mária Terézia terve az volt, hogy az esztergomi érsekséget szepesi, besztercebányai és rozsnyói püspökségekre bontja úgy fel, hogy az eredetit részben meghagyja. 1776. január 1-én jelentette be az esztergomi érsekség felosztását, az új esztergomi érsek (Batthyány József) és az új püspökök nevét (Berchtold Ferenc, Galgóczy János, Szalbek Károly). A római pápa, VI. Pius 1776. március 13-án hagyta jóvá az új püspökségek megalapítását.

Cimélia: Az Országos Széchényi Könyvtár középkori kincsei = The Treasures of the National Széchényi Library. Szerk. Karsay Orsolya. Bp.: OSZK–Osiris, 2000. (Libri de libris1.)

Libri de libris címmel indított egy új könyvsorozatot az Országos Széchényi Könyvtár az Osiris Kiadóval közösen. A sorozat célja, hogy színes albumok formájában tegyék közzé a legrégebbi magyar közgyűjtemény legértékesebb darabjait. Az első kötet azon címeliakiállítás ünnepi pillanatát örökíti meg, melyet az Országos Széchényi Könyvtár 1996-ban, a magyar honfoglalás milleszázadára készített. A kötetben három részre oszlik a bemutatandó anyag. Az első részbe a kézzel írott címeliáanyag, a kódexek kerültek. A második részbe Mátyás király könyvtá-

rának a Könyvtárban őrzött kéziratos és nyomtatott darabjai (corvinák) kerülte. A harmadik részben a könyvnyomtatás legelső emlékei, az ősnymtatványok vannak. Ízelítőül néhány kincs: A Halotti Beszéd és Könyörgés, az Ómagyar Mária-siralom, Kálmáncsehi Domonkos breviárium, Nagylucsei Orbán zoltároskönyve, a Jókai-kódex, a Festetics-kódex, a Margit-legenda, a Chronica Hungarorum, esztergomi misszálék és breviáriumok, Komjáti Benedek Szent Pál levelei magyar nyelven című kötete.

Egyház és művelődés. Fejezetek a reformátusság és a művelődés XVI–XIX. századi történetéből. Szerkesztőbiz. G. Szabó Botond, Fekete Csaba, Bereczki Lajos. Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár, 2000. 504 p.

A kötet szerzői a Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények valamelyikének dolgozója. A tematika a nyomdatörténettől a vallásbölcséletig, a szociáletikától a református úrasztali edényekig, a prédikatori irodalomtól a protestáns gregoriánon át a liturgiátörténetig terjed. A kötet szerkesztői szándéka szerint a tanulmányok az egyház és a művelődés termékeny kapcsolatának jobb megismerését szolgálják: *Barcza József*: Sáfárság, közösség, türelmesség. A XVII. századi magyar református teológia szociáletikai felelősségvállalása; *Fekete Csaba*: Graduál és református istentisztelet. Liturgiátörténeti áttekintés az Öreg Graduál somorjai példányának kéziratosa pótlékai alapján; *G. Szabó Botond*: Vallás és felvilágosodás; *Imre Mihály*: Arbor Haereseon. A wittenbergi történelemszemlélet ikonográfiai ábrázolása Szegedi Kis István *Spaeculum pontificum Romanorum* című művének 1592-es kiadása alapján stb.

Egyházközségi dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában. Zsoldos Benő lajstromát sajtó alá rend. és szerk. György Kosztik Gábor. Sárospatak, 2000. 514 p. (Acta Patakina II.)

A Sárospataki Református Kollégium Levéltárának igen értékes része az ún. Zsoldos-gyűjtemény, amely több mint 85 ezer iratból, alapcíműtárból és betűrendes hely- és tárgymutatóból áll. Zsoldos Benő (1847–1916), aki ezt a munkát elvégezte, a Pataki Kollégium tanára volt.

Emlékkönyv galántai és fraknoi gróf Esterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tiszteletére. Szerk. Hermann István, Mezei Zsolt. Pápa: Polgármesteri Hivatal–Művelődéstörténeti Társaság, 2000. 128 p. (A Pápai Művelődéstörténeti Társaság kiadványai)

1999-ben emlékezett meg Pápa 18. századi földesura, mecénása, gróf Esterházy Károly egri püspök halálának 200. évfordulójáról. A város önkormányzata és a Pápai Művelődéstörténeti Társaság 1999. szeptember 11-én tudományos konferenciát rendezett a jeles főpap emlékére. A tanácskozáson nemcsak személyével és életművével, hanem a város fejlődésében meghatározó szerepet játszó Esterházy-család történetével is foglalkozó előadások is elhangzottak: *Iffy Hermann István*: Az Esterházyak genealógiája; *Hiller István*: Az Esterházyak Pápán. Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina házassága; *Berényi László*: Galánthai és fraknoi gróf Esterházy Ferenc kancellár; *Mezei Zsolt*: Gróf Eszterházy Károly, a barokk főpap és főúr; *Winkler Gábor*: Gróf Esterházy Károly építkezései Pápától Egerig; *Fülöp Éva Mária*: A pápai ugod-devecseri uradalom a 18. században és az 1829. évi családi egység; *Hudi József*: Esterházy Károly birtokigazgatása levelezése tükrében (1759–1799); Függelék: *Pfeiffer János*: Emlékezés gróf Esterházy Károly egri püspökről (1725–1799); *Mátyus Aliz*: Esterházy-disputa; *Láng Károly*: A festő (novella).

Erdély és Patak fejedelemasszonya, Lorántffy Zsuzsanna: tanulmányok születésének 400. évfordulójára. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak: Rákóczi Múzeum, 2000. 2 köt. 1. 359 p. 2. 320 p. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek 40., 41.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma milleniumi megemlékezéseinek központi témája Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulója volt. Ez alkalomból rendezett a Múzeum egy időszaki kiállítást, 2000. október 5–7. között pedig *Erdély és Patak fejedelemasszonya, Lorántffy Zsuzsanna* címmel nemzetközi konferenciát rendeztek az egykori Rákóczi-bortokon, Sá-

rospatakon. A kötet az elhangzott előadásokat adja közre, melyek közül álljon itt néhánynak a címe: *Péter Katalin*: Milyenek voltak az erdélyi fejedelemsasszonyok?; *R. Várkonyi Ágnes*: „Fel-emeljük szemeinket az nagy hegyekre ...” (Amit megőrzött, és amit továbbadott); *Ködöböcz József*: Lorántffy Zsuzsanna, „Sárospatak nagyasszonya”; *Demjén István*: Lorántffy Zsuzsanna. A sokoldalú fejedelemsasszony; *Horn Ildikó*: Lorántffy Kata; *Várkonyi Gábor*: A katolikus menyasszony, Báthory Zsófia és II. Rákóczi György szerelméről; *Tüdös S. Kinga*: Egy székely nemesasszony élete és személyisége Apafi korában: Lázár Erzsébet Kálnoki Sámuelné; *Köpeczi Béla*: Medgyesi Pál és a „megalkuvó” presbiterianizmus; *Petróczi Éva*: Lorántffy Zsuzsanna és Medgyesi Pál; *Ágoston István György*: Lorántffy Zsuzsanna puritán humanizmusa; *Sipos Gábor*: Lorántffy Zsuzsanna adománylevele a kolozsvári kollégiumnak 1657; *Dienes Dénes*: A megalakult presbitériumok nyomai a XVII. századi egyházlátogatásai jegyzőkönyvekben; Kovács András: I. Rákóczi György fejedelem erdélyi építkezéseiről.

Az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitástudata – régen és ma című konferencia: Szamosújvár 1999. november 20–21. Szerk. Issekutz Sarolta. Bp.: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 2000. (Erdélyi Örmény Múzeum 3.)

Az Erdélyi Örmény Múzeum immár harmadik kötete jelent meg 2000-ben. A könyv az erdélyi Szamosújváron rendezett konferencián elhangzott előadásokat tartalmazza: *Szalontai Mihály P. Barnabás OFM*: Testvériségben az örménykatolikus egyházal. 43 év emlékeiből; *Ifj. Kabai Ferenc*: Vallásban él e nemzet?; *Sebesi Karen Attila*: Honnan és hová, magyarörmények?; *Pál Judit*: Az örmények beilleszkedése, szerepük a székelyföld magyar társadalmában és gazdasági életében a XIX. század közepéig; *Issekutz Sarolta*: A Magyarországon élő erdélyi magyarörmények identitástudata és önkormányzatai; *Ajtay Ferenc*: Örmény elődeink szerepe az Erdélyi Kárpát-Egyesület tevékenységében; *Tarisnyás Csilla*: Az identitási jelenségek szociálpszichológiai vonatkozásai; *Bálint Tibor*: Örmény–magyar kötődés; *Bálintné Kovács Júlia*: De mi is a herisza? A gasztronómia, mint identitásörző. Gróf Teleki Sándor vallomása; *Fancsal János*: Egyházi és világi zenei élet Szamosújváron a múlt század második felében. *Bogos Mária*: A csíkszépvízi örménykatolikus egyházközség múltja és jelene. *Jakobovits Miklós*: A szamosújvári konferenciára szánt gondolatok; *Péter Emese*: Az örmények társadalmi szerepe egy család története alapján; *Becsek Garda Dezső*: A gyergyószentmiklósi magyarörmények társadalmi, kulturális, egyházi helyzete a kezdetektől napjainkig; *Pál Vilmos*: A magyarörménységgel–örménymagyarokkal foglalkozó második konferenciára szánt gondolatok.

Esztergomi főegyházmegye. Összeáll. Hegedűs András–Tóth Krisztina. A térképeket készítette Zentai László. Esztergom, 2000. (Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 9.) 1. köt. A–K. 300 p.; 2. köt. L–Z. 291 p.; 3. köt. Mutató. 168 p.; 4. köt. Térképek. 13 db.

A kötet az Esztergomi Főegyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyveit dolgozza fel az 1397-től az 1940-ig terjedő időszakban a Primási Levéltár és az Esztergomi Főkáptalani Levéltárban lévő források alapján. A 822 plébánia leírása között megtalálhatók az 1776. évi egyházmegyei rendezés előtt az Esztergomi Főegyházmegyéhez tartozott plébániák, valamint az 1780 és 1802 között végrehajtott plébániaszabályozás során alapított új plébániák is. A plébániákról a következő adatokat közlik a kötet összeállítói: 1. A plébánia székhelyének neve az 1910. évi helységnévtár alapján, névváltozatai, a település jogállása, világi és egyházi közigazgatásba való besorolása; 2. A templom titulusa, a kegyúr neve, a lakosság nyelve, vallása, a filiák felsorolása; 3. az egyházlátogatások évének felsorolása; 4. Lelőhelye; 5. A plébánia egyházlátogatási jegyzőkönyveiről megjelent kiadványok; 6. Megjegyzések.

Európa és Magyarország Szent István korában. Szerk. Kristó Gyula, Makk Ferenc. Szerged: Csongrád Megyei Önkormányzat, 2000. 403 p. (Dél-alföldi évszázadok 12.)

Jelen kötet, húsz szerző tanulmánya, arra vállalkozik, hogy három térbeli metszetben bemutassa az 1000. év körüli világot: 1. Európa: *Rokay Zoltán*: A nyugat-európai keresztény filozófia;

Eördögh István: A pápaság; *Galamb György*: Itália; *Kosztai László*: Németország; *Csernus Sándor*: Franciaország; *Veszprémy László*: Hispánia; *Szántó Richárd*: A Brit-szigetek; *Madary Kamill*: Skandinávia; *Stanisław A. Sroka*: Lengyelország; *Richárd Pražák*: Cseh- és Morvaország; *Rokay Péter*: A délszlávok; *H. Tóth Imre*: Bulgária; *Olajos Teréz*: Bizánc; *Font Mária*: A Kijevi Rusz; *Márton Alfréd*: A steppe. 2. A Kárpát-medence; *Kristó Gyula*: A Magyar Fejedelemség a 10. században; *Makk Ferenc*: Szent István és utódai. 3. A Tisza-Maros-régió; *Blazovich László*: A Dél-Alföld képe; *Vályi Katalin*: Régészeti emlékek; *Szekfü László*: Gellért püspök filozófiája.

Fejér Lipót: A szécsényi izr. hitközségi elemi népiskola története 75 éves fennállása alkalmából 1870–1925 (Hasonmás). Szerk. Galcsik Zsolt. Szécsény: Antal Károly Honismereti Alaptvány, 2000. (Szécsényi Honismereti Kiskönyvtár 9.)

Schweitzer József országos főrabbi köszöntője és a szerkesztő ajánlása után három tanulmány olvasható: *Galcsik Zsolt*: A szécsényi zsidóság vázlatos története; *Ugyanó*: A szécsényi izraelita elemi népiskola történetéről; *Tóth Andrea*: A zsidó oktatás történetéről címmel, majd három emlékezés következik: *Ács Irén*: Emlékek a szécsényi zsidó elemi iskoláról, *Fabri Ferenc*: Emlékeim a szécsényi zsidó iskoláról és *Somogyi Magda*: Addig, amíg élek ... (emlékezés). A kötet második fele tartalmazza *Fejér Lipót* összefoglaló tanulmányát a szécsényi izraelita elemi népiskoláról.

A fóti templom. Fót: Római Kat. Plébánia, 2000. 60 p.

Szeretett feleségének emlékére és az elhagyatott sorsban élő katolikus hívek megsegítésére díszes templomot építtetett gróf Károlyi István (1797–1881). Károlyi V. Ferdinántól 1845-ben kapta meg az engedélyt, s megbízást adott az akkor még fiatal, de már neves Ybl Miklós építésznek, hogy készítsen tervet egy templomról és egy családi sírboltról. A templom 1855-ben épült fel. A kötet 1931-ben jelent meg először.

A Győri Egyházmegye ezer éve. Szerk. Kiss Tamás. Győr: Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, 2000. 159 p.

A kötet azzal a céllal készült, hogy tanulmányai bemutassák a Győri Egyházmegye történetét az egyházkormányzat, a vallási néprajz és az egyházművészet szemszögéből. Továbbá szándékuk az egyházmegye történetével kapcsolatos források feltárásának és feldolgozásának ösztönzése és elősegítése is. A következő tanulmányok olvashatók a kötetben: *Dóka Klára*: A Győri Egyházmegye területi változásai; *Csóka Gáspár*: A Győri Egyházmegye története a középkorban; Középkori győri püspökök; *Szabó Tamás*: A Győri Püspökség története a középkorban; *Mészáros Tamás*: Papnevelés a Győri Egyházmegyeiben; *Barna Gábor*: Búcsújáró helyek a Győri Egyházmegyeiben; *Horváth József*: Vallásos társulatok a Győri Egyházmegyeiben; *Timaffy László*: A Győri Egyházmegye vallási néprajza; *Valter Ilona*: Győri Egyházmegye műemlék templomai; *Vavrincez Veronika*: A Győri Székesegyház zenéjének története; *H. Kolba Judit*: A Győri Egyházmegye liturgikus kincsei; *Jakab Gábor*: A Győri Egyházmegye krónikája a rendszerváltozástól napjainkig.

Györffy György: István király és műve. 3. bőv., jav. kiad. Bp.: Balassi, 2000. 664 p., 80 tábla.

A monográfia célja nem első szent királyunk életrajza volt, hanem a magyarság kialakulásának és az Árpád-kori Magyarország létrejöttének sokoldalú vizsgálata ősföldrajzi, néprajzi, nyelvi, művelődési és társadalmi tekintetben. A kötet 1977-ben jelent meg először.

György Enyedy and Central European unitarism in the 16–17th centuries. Ed. by Mihály Balázs, Gizella Keserű. Bp.: Balassi, 2000. 386 p. (Studia humanitatis 11.)

Az unitáriusok 1997-ben Enyedi György (1555–1597) halálának 400. évfordulójára emlékeztek. Az erdélyi unitáriusok harmadik püspöke nagy hatást gyakorolt kortársaira Erdélyben, majd ismert és elismert alakjává vált a következő században Európa intellektuális színpadán is. A Magyar Tudományos Akadémia, az Erdélyi Múzeum Egyesület és a magyar és az erdélyi unitárius egyház konferenciát rendezett Kolozsváron (Cluj-Napoca, Románia) 1997 őszén. A kötet az ott

elhagzott előadásokat adja közre (melyek német, angol, olasz és francia nyelven olvashatók), ezek közül néhány: *Balázs Mihály*: Enyedi György Palaeologus és Faustus Sozinus között. Megjegyzések az ismeretlen Enyedi Györgyhöz; *Peter G. Bietenholz*: Daniel Zwicker kétségei a sociniánusokkal és a hutteristákkal kapcsolatban; *Keserű Bálint*: A magyar unitárius irodalom Enyedi György után; *Claudio Madiona*: A jezsuiták kelet-európai katolikus hódítási stratégiája; *Molnár Antal*: Egy katolikus polemikus iratról (Ambrosio Penalosa: Opus egregium ... 1635.); *Friedrich Niewöhner*: Isaak von Troki karrierje; *Pirnát Antal*: Enyedi Heliodor fordítása; *Szakály Ferenc*: Unitáriusok a Dunakanyarban; *Lech Szczucki*: Néhány megjegyzés Dudith András mentális világához; *Ótvös Péter*: Porosz keresztény énekek a kolozsvári unitárius közösségben. Észrevételek az unitárius témához és az erdélyi spiritualizmushoz; *Johannes Wallmann*: Philipp Jakob Spener és Enyedi György. A 17. századi lutherista teológia vitája az unitarizmusmal.

Hapák József: Pannonhalma, a hegyen épült város. Fénykép. Hapák József. A szöveget írta Sólomos Szilveszter. Budapest: Magyar Könyvklub; Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság, 2000. 172 p.

A Szent Márton hegyen épült monostor több mint 1000 évre visszatekintő történetét, látnivalóit, kincseit Sólomos Szilveszter bencés tanár mutatja be Hapák József több száz művészi fényképeinek kíséretében. A könyv felidézti a bencés szerzetesi közösség történetét, legfontosabb eseményeit.

Három kódex: Az Országos Széchényi Könyvtár milleniumi kiállítása 2000. augusztus 17. – november 17. = The Millenary Exhibition of the National Széchényi Library 17th August – 17th November 2000. Szerk. Karsay Orsolya, Földesi Ferenc. Bp.: OSzK–Osiris Kiadó, 2000. (Libri de libris 2.)

Az Országos Széchényi Könyvtár milleniumi kiállítása három magyar díszkódexet mutat, mutatott be. A három kódexet a kiállítás rendezője, Karsay Orsolya, úgy választotta ki, hogy azok utaljanak a millenáris ünnep összetettségére, univerzális és speciálisan magyar mozzanataira. Az első kódex az Admonti Biblia, mely Csatári Biblia néven is ismert. A második kódex a Magyar Anjou Legendárium, melynek kiállított lapjain Jézus életét kísérhetjük nyomon, valamint magyar vagy Magyarországon működő szenteket tekinthetünk meg. A kiállítás harmadik darabja Nagylucsei Orbán Psalteriuma, mely Dávid király énekeinek latin nyelvű változatait tartalmazza.

Heussi, Karl: Az egyháztörténet kézikönyve. Bp.: Osiris–Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000. 591 p.

Karl Heussi megfogalmazása szerint az egyháztörténet „az egyház”, s nem az „egyházak” története. Történeti értelemben a kereszténységet, a keresztény vallást jelenti, amelynek origójában Jézus és apostolainak színrelépése áll. Ezt az óriási terjedelmű, történetileg „objektív” kapcsolatrendszert csak úgy tehetjük kézzelfoghatóvá, ha bizonyos összefüggéseket kiemelünk belőle, és ezekből a kiválogatott kapcsolatokból „szubjektív” egyháztörténetet formálunk. Az újabb egyháztörténet-írás túllép a hagyományos sémán, mikor az időrendi felosztást választja a tárgyi helyett. A szerző ezen alapelveket vallva írta meg az egyház történetét kilenc periódusra osztva: 1. Az egyház a pogány római birodalomban; 2. A római birodalmi egyház; 3. Az egyház a katolikus germán tartományi egyházrendszer idején (kb. 500–kb. 900); 4. A pápas egyház felemelkedése és fénykora (kb. 900–kb. 1300); 5. Az előreformáció és a reneszánsz; 6. Reformáció és ellenreformáció (1517–1689); 7. A felvilágosodás kora; 8. A romantikától az első világháborúig (1814–1914); 9. Az egyház az első világháború után.

Holl Béla: Laus librorum: Válogatott tanulmányok. Vál. és szerk. Monok István, Zvara Edina. Bp., 2000. 300 p. (METEM-könyvek 26.)

A közelmúltban hunyt el Holl Béla (1922–1997) irodalomtörténész. Fő kutatási területe a könyv- és könyvtártörténet, a közép- és koraujkori imaszövegek, egyházi énekek kiadása és vizsgálata volt. A kötet Holl Béla kiadatlan és legfontosabb tanulmányait adja közre: Spiritualitas

dominorum ultramontanarum. A magyarországi liturgikus költészet Árpád-kori kezdeteiről; A domonkosok magyarországi sequentia-költészetéről; Hymnus Sz. Keresztről; Szent István tiszteletének hagyománya egyházi énekeinkben; A Szent Imre tiszteletére szerzett Alleluia-vers szöveg-hagyománya; A magyar nyelvű zsoltárének katolikus hagyománya; Jodocus Clichtoveus Elucidatoriuma és a magyarországi himnusz-költészet európai recepciója; A középkori magyar Jeruzsálem-járás és Pécsváradi Gábor utazásának néhány tanulsága; A magyarországi könyvészet története 1848-ig; A piarista történelemtanítás a XVIII–XIX. század fordulóján; Szerző, nyomdász, olvasó a XVII. század első felében; A podolini piaristák első könyvvásárlásai 1646–1658; A teológiai gondolkodás alakulása a kora felvilágosodás-kori magyar katolikus pap-ság könyvkultúrája tükrében; A Váci Egyházmegye alsópapságának könyvei a XVIII–XIX. században. Holl Béla anyaggyűjtését sajtó alá rendezte: *Zvara Edina*; Holl Béla szakirodalmi munkássága. Összeállította: *Koltai András*; Holl Béla emlékezete: *Vizkelety András*.

Hóman Bálint: Szent István. Bp.: Kairosz, 2000. 326 p.

Ki volt Szent István? Honnan jött? Mit akart? Milyen szerepe volt a nemzet életében és az emberi nagy közösségben? Milyen volt a magyar nép műveltsége, gazdasági és politikai szervezete, mikor jött és mikor fejezte be művét? Mit cselekedett és mi lett maradáno al kotásaiból? Mily eszmékért és mily eszményekért harcolt? Mi volt politikájának jelentősége, s a Szent István-i gondolatnak igaz értelme, reális tartalma. Hóman Bálint ezekre a kérdésekre keresi könyvében a választ.

A katolikus egyház a balti országokban. Szerk. Adriano Caprioli és Luciano Vaccaro. Bp.: Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága, 2000. 342 p. (Ecclesia Sancta 5.)

A VI. Pál Ambrozián Alaptvány tanulmányi napokat rendezett a három balti ország, Észtország, Lettország és Litvánia történelméről abból az alkalomból, hogy Meinhard Lívöld első püspöke kinevezése nyolcszáz éve (1186) és Litvánia kereszténnyé válásának hatszáz éve (1387) történt. A balti államok etnikai, kulturális és vallási szempontból igen összetett képet mutatnak: az észtek nagyrészt evangélikusok, a litvánok szinte teljes mértékben katolikusok, a lettek egyen yed része katolikus és többségük evangélikus. Rajtuk kívül számos, kizárólag oroszok alkotta ortodox közösség is létezik, főként Lett- és Észtországban. A kereszténység felvétele is különböző korokban történt. A különbségek ellenére a balti nemzetek történelmileg a híd szerepét töltötték be Kelet- és Nyugat-Európa kultúrai és eszmeáramlatai között. A kötetben szereplő tanulmányok közül néhány: A balti országok általános történelmi áttekintése, Bevezetés Észtország egyháztörténetébe, A kereszténység története Lettország földjében, Keresztény egyházak a mai Lettországban, Az egyháztörténet jelentősebb eseményei Litvániában a XIII. századtól a XIX. századig, Katolikusok és ortodoxok Litvániában, A litván nyelv és irodalom főbb korszakai, A litvániai egyház a második világháború alatt és után.

Ki kicsoda az egyházi levéltárakban: Egyházi levéltárosok, egyházi levéltárak az ezredfordulón. A MELTE megbízásából szerk. Lakatos Andor. Kalocsa: Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete (MELTE), 2000. (A Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesületének kiadványai 2.)

1999-ben a levéltárosok önmaguknak, belső használatra jelentették meg néhány példányban a Ki kicsoda első változatát. E második kiadást tekintve a bővülést nemcsak az adatok további gyűjtése, az újabb levéltárosok és levéltárak felvétele jelenti, hanem egy tanulmány is szerepel az egyházi levéltárak történetéről az összeállítás elején. Az egyházi levéltárak adatai mellett magának a levéltárnak a rövid történetével is megismerkedhetünk. A levéltárak: a katolikus, a református, az evangélikus egyház levéltárai; egyéb egyházak, felekezetek központi levéltárai; nyilvános magánlevéltárak körén kívüli levéltárak; határon túli egyházi levéltárak; nem egyházi levéltárban dolgozó MELTE tagok; névmutató.

Klaniczay Gábor: Az uralkodók szentségei a középkorban. Bp.: Balassi K., 2000. 372+32 p.

Nem minden alap nélkül hangoztatták már a középkorban az Árpád-ház jellemzőjeként, hogy sok szentet vallhat magáénak Magyarország (pl. Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Szent Margit). Klaniczay Gábor szerint a magyar szentkultuszokat folyamatosan az európai történelem nézőpontjából vizsgálva kitűnik, hogy sok minden, amit hajlamosak vagyunk nemzeti sajátosságnak tekinteni – elsősorban az Árpád-ház szentsége –, valójában általános jellemzője az európai népek történetének. Szentkultuszaink sajátosságait és jelentőségeit a nemzetközi összefüggések ismeretében lehet értékelni. A magyarországi dinasztikus kultuszok ennek ellenére mégis különösek, mert különböző történeti okok miatt a szentkirály-kultuszok késő középkori európai átalakulásait a magyarországi példán lehet leginkább szemléltetni. Egyik országban sem volt ennyi új dinasztikus szent ebben az időszakban, és egyik országban sem találkozhattunk e kultuszforma ilyen különböző modelljével.

Kristó Gyula: Írások Szent Istvánról és koráról. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2000. 229 p.

Kristó Gyula tizenennyolc, korábban már megjelent tanulmánya olvasható egy kötetben. A dolgozatok képet adnak a Szent István-i életpálya és az István-kor fontos kérdéseiről, arról a sorsfordulóról, amelyet 1000 körül és röviddel azután a magyarság megélt: A fekete magyarok és a pécsi püspökség alapítása, Az egyházszervezés elmélete és gyakorlata Szent István Intelmei és a Szent Gellért-legenda tükrében, Szent István püspökségei, Szentkirály.

Kúr Géza: Küzdelmeink: Három református egyház története. Pozsony: Kalligram, 2000. 156 p. (Csallóközi kiskönyvtár)

A szerző három, a reformáció századában keletkezett egyházközséget mutat be. Ezek közül a kolozsnémai megszakítás nélkül ma is fennáll, a füssi megszűnt, a csicsói pedig egy ideig nem létezett, majd ismét megszervezték.

Lorántffy Zsuzsanna album. Szerk. Tamás Edit. Fénykép. Váradi László. Sárospatak: Rákóczi Múzeum, 2000. 139 p., 80 tábla. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei 39.)

2000-ben volt I. Rákóczi György erdélyi fejedelem feleségének, Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulója. A könyv nem hagyományos értelemben vett kiállítási katalógus, hanem jóval több. A kiállítás szervezői, rendezői szerették volna életre kelteni az összegyűjtött tárgyakat, megismertetni a 17. századi fejedelmi Erdélyt, és különösen a Rákóczi-birtokot, Sárospatakot. A kötet első felében *Péter Katalin* Lorántffy Zsuzsannáról írt tanulmánya olvasható, a másodikban pedig a szerkesztő, *Tamás Edit* Lorántffy Zsuzsanna relikviáit adja közre.

Lőrincz Zoltán: Ne hagyjátok a templomot ...: új református templomok 1990–1999. Bp.: Kálvin, 2000. 205 p.

Az elmúlt tíz évben épült magyarországi református templomokról készült könyvet tarthatja kezében az olvasó. Lőrincz Zoltán az 1990 után megépült vagy építés alatt álló negyvennyolc templomot, valamint három megtervezettet mutat be és elemez. A könyv első felében áttekintést kapunk a nyugat-európai, főleg svájci, francia és németalföldi protestáns templomépítéstarténeti fejlődéséről; bemutatja az első református templomokat; áttekinti a református templomépítéstarténet Európában elterjedt fő típusait, elméleteit a 17. századtól jelen korunkig; összefoglalót kapunk a magyar református templomépítéstarténet kutatásának történetéről. A szerző szerint a hirtelen és egyszerre jelentkező építőtevékenység nem adott igazán lehetőséget a magyar református templomépítéstarténet teoretikus végiggondolására. Az igény megvan, viszont elmarad ennek építészeti és liturgikus meghatározása. Az új templomoknak harmonikusnak, esztétikusnak, azaz művészinak kell lennie. A 48 templom egy része megfelel rendeltetésének, a református teológiai liturgiai szempontoknak.

Magyar katolikus lexikon. Főszerk. Diós István. Bp.: Szent István Társulat, 1996–. V. köt. Homo–J. 2000. 975 p.

A Magyar Katolikus Lexikon szerzőinek és szerkesztőinek változatlan célja az elfogultságoktól és idegen befolyástól mentes, adatgazdag, hagyományainkat ápoló lexikon. A szócikkek kb. kétharmad részben magyar témájúak, értékelés nélküliek, s a cikkekhez járuló forrásjegyzékek tájékoztatósi értéke miatt egy nagylexikon kívánalmait is teljesítik.

Magyar pietizmus 1700–1756. Tanulmány és forrásgyűjtemény a dunántúli pietizmus történetéhez. Bp.: Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000. 319 p. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 36.)

A pietizmus kutatás jelenleg különbséget tesz tágabb és szűkebb értelemben vett pietizmus között. Csepregi Zoltán az utóbbi értelemben vizsgálja a témát, tehát a pietizmus egy vallási reformmozgalom, mely az 1670-es évektől kezdve előbb az ortodoxiával, majd a korai felvilágosodással került összeütközésbe, s szervezett közösségek alakulásához vezetett. A kötet első felében a szerző tanulmánya, a másodikban pedig száz levél olvasható. A levél írói és címzettjei között a magyarországi és a németországi pietizmus legfontosabb személyiségei vannak, így pl. Bárány György, August Hermann Francke, Sartorius János, Philipp Jacob Spener, Torkos András, Vázsonyi Márton.

Marczali Henrik: Szent István királysága. Bp.: Kassák, 2000. 82 p.

Szent István király életéről és uralkodásáról szóló első legteljesebb, korhű krónikát Marczali Henrik írta meg a millenium ünnepére. A magyar állam megalapításának 1000. évfordulójára megjelenő életrajz bemutatja a honfoglaló magyarok életét, szokásait, ünnepeit, hétköznapijait, a király kormányzási módszereit, törvényeit, háborúit, az államalapítást, a keresztény Magyarország alapjainak megteremtését, Imre herceghez írt intelmeit és az örökösödési harcokat.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. Szerk. Diós István. Bp.: Szent István Társulat, 2000. 980 p. (Szent István kézikönyvek 2.)

Ahogy a korai újkor legfontosabb zsinata a Tridenti Zsinat (1543–1564) volt, úgy a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) a legújabb kor, a XX. század legjelentősebb egyházi tanácskozása. XXIII. János pápa hívta össze, s három fő feladatot tűzött ki feladatul a zsinati atyák elé: az Egyház belső életének megújítása, az elszakadt keresztény testvérek visszahívása az Egyházba, s hangsúlyosabb párbeszéd a világgal. A dokumentumokat a Szent István Társulat 1975-ben adta ki először magyarázatokkal és bevezetőkkal (A II. Vatikáni Zsinat tanítása). 1995-ben, a Zsinat bezárásának 30. évfordulója alkalmával a Társulat elkészítette a szöveg revízióját, s azt 2000-ben adta ki. A kötet munkatársai összevetették a fordításokat a latin eredetivel, az okmányokat a keletkezés sorrendjébe állították, valamint kiegészítették egy bőséges fogalmi mutatóval.

Megpecsételt történelem: középkori pecsétek Esztergomból. Szerk. Hegedűs András. A kötet szerzői: Hegedűs András, Lővei Pál, Takács Imre, Wehli Tünde. Esztergom, 2000.

A millenium évében, egy olyan kiállítást akartak a rendezők létrehozni, melynek célja az volt, hogy pecsétekkel illusztrálják a középkori magyar történelmet. A kiállítási katalógust végiglapozva képet kapunk az ország második legnagyobb középkori oklevélgyűjteményét őrző Primási Levéltár és az Esztergomi Főkapitányi Levéltár gazdag pecsétállományáról. A katalógus első felében két tanulmányt olvashatunk: *Hegedűs András: A tornagallér használata I. Károly király pecsétjein és Veszprémy László: Lovas pecsétek Magyarországon* címmel. A második rész a tulajdonképpeni katalógus, melyben a különböző pecsétfajták kerülnek bemutatásra: uralkodói pecsétek, pápai pecsétek, bárói pecsétek, főpapi pecsétek, kisebb egyházi személyek pecsétjei, kapitányi és konventi pecsétek, városi pecsétek, intézmények és méltóságviselők pecsétjei és pecsétnyomók.

Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Bp.: Szent István Társulat, 2000. 345 p.

Mészáros István a Kárpát-medence katolikus iskoláinak történetét foglalta össze napjainkig. Bemutatja a magyar katolikus iskolatörténet legfontosabb eseményeit, adatait a következő fejezeteken keresztül: Alapozás: A XI. század; Kibontakozás: A XII–XIV. század; Kiteljesedés és továbbalakulás: A XV–XVI. század; Átfogó reform nyomán: A XVII–XVIII. század, 1777-ig; Az állam megjelenése a tanügyben: 1777–1868; Állami törvényekkel segítve és megkötve: 1868–1920; Fénykor, árnyakkal: 1920–1948.

Mészáros István: „Állok Istenért, egyházért, hazáért”: Írások Mindszenty bíborosról. Bp.: METEM, 2000.

A szerző 1989–1999 között megjelent cikkeiből, tanulmányaiból és előadás-szövegeiből válogatott össze egy kötetre valót. Néhány közülük most jelenik meg először. Minden dolgozat Mindszenty József bíborosról szól, különböző oldalakról próbálja megközelíteni sokszínű egyéniségét.

Molnár József: Misztótfalusi Kis Miklós. Szerk. Monok István. A bibliogr. összeáll. Zvara Edina. Bp.–Berlin: Balassi Kiadó; Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 2000. 469 p.

Molnár József könyvét elsősorban a magyar művelődéstörténet iránt érdeklődő olvasóknak szánta, így a kötet nem kifejezetten szakkönyv. Több fejezet, Misztótfalusi felújított betűivel nyomtatva, az elmúlt harminc évben már megjelent a müncheni Új Látóhatárban, majd az erdélyi Helikonban, a Korunkban és a Theologiai Szemlében. Misztótfalusi Kis Miklós Erdélyben töltött éveire vonatkozóan a hazai kutatás az utóbbi ötven évben már annyira előrehaladt (Herepei János, Jakó Zsigmond, Sipos Gábor munkássága révén), hogy a hangsúlyt nem annyira a további kutatásokra, inkább az európai betűművészetben újonnan felfedezett szerepe fényében egyéniségének és hazai munkásságának, valamint ellenfeleivel vívott küzdelmeinek új értékelésére helyezte a hangsúlyt a szerző. Legfőbb forrása Misztótfalusi Mentsége és Apológiája. Egy korszerű, a legújabb kutatási eredményeket és Misztótfalusi munkásságának nyugati értékelését összefoglaló, lehetőleg egész életére és európai jelentőségű munkásságára kiterjedő életrajzot igyekezett átnyújtani az olvasóközönségnek.

Monumenta Vaticana = Vatikáni Magyar Okirattár (hasonmás kiadás).

I. Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. = Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375. Bp., 2000. 520 p. (Series prima. Tomus primus. = Első sorozat. Első kötet.)

II. Acta legationis cardinalis Gentilis. = Gentilis bibornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311.) Bp., 2000. 510 p. (Series prima. Tomus secundus. = Első sorozat. Második kötet.)

III. Bullae Bonifacii IX. P. M. = IX. Bonifác pápa bullái. 1389–1396. Bp., 2000. 365 p. (Series prima. Tomus tertius. = Első sorozat. Harmadik kötet.)

IV. Bullae Bonifacii IX. P. M. Pars altera 1396–1404. = IX. Bonifác bullái. II. rész 1396–1404. Bp., 2000. (Series prima. Tomus quartus. = Első sorozat. Negyedik kötet.)

V–VI. Liber confraternitatis Sancti Spiritus de urbé = A Római Szentlélek-Társulat anyakönyve. 1446–1523. Bp., 2000. 168 p. (Series prima. Tomus quintus. = Első sorozat. Ötödik kötet.)

Mathiae Corvini Hungariae Refis epistolae ad romanos pontifices datae et ab eis acceptae. = Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490. Bp., 2000. 275 p. (Series prima. Tomus sextus. = Első sorozat. Hatodik kötet.)

A Vatikáni Magyar Okirattár, Monumenta Vaticana című sorozat 1887-ben indult és két sorozatban kilenc kötete jelent meg. Ezek kis példányszámú, de nagy jelentőségű kötetek ma a magyarországi könyvtárak ritka, nehezen hozzáférhető darabjai közé tartoznak. Mivel az elmúlt fél évszázadban Magyarországon számos főiskola, egyetem, kulturális intézmény, városi és megyei

könyvtár jött létre, amelyek ezekből egyetlen egy példánnyal sem rendelkeznek, az elmúlt évtizedben újraindult magyar egyháztörténeti kutatás és felsőoktatásban folyó oktatás ezeket nem tudja igénybe venni. A METEM sorozatszerkesztői úgy gondolták, hogy a sorozat megjelentetése a milleniumi évben hiánypótló vállalkozás.

Pálos Frigyes: A tereskei templom. Szerk. Asztalos István. Aszód, 2000. 120 p.; 6 színes fénykép.

A könyv szerzője, Pálos Frigyes hatvani prépost-plébános, a Váci egyházmegye örkanonoka, művészettörténész akkor volt Tereske plébánosa, amikor a középkori bencés apátság és templomának régészeti feltárása és műemléki helyreállítása folyt. Megismerkedhetünk az apátság történetével, az értékmontó helyreállítás során feltárt és megőrzött román, gót, reneszánsz és barokk építészeti elemekkel. A 12. században épített apátság kiemelkedő értéke a templomban látható középkori falfestmény, a Szent László legenda.

Sipos Gábor: Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása 1668–1713–(1736). Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület-Erdélyi Református Egyházkerület, 2000. 111 p. (Erdélyi Tudományos Füzetek 230.)

A 17. századi Erdélyben a református egyházkormányzatnak sajátos, a magyarországi egyházkerületekben egyedi formái alakultak ki. Ezek egyike a Főkonzisztórium, amely akkor a református főrendek egyre aktívabb és szervezettebb részvételét jelentette az anyaszentegyház felső vezetésében. Csiráit már a 17. század közepi zsinatok végzéseiben megtaláljuk, de szervezettebb formát I. Apafi Mihály uralkodása idején kap, meghatározva az erdélyi református anyaszentegyház életét. A Főkonzisztórium mint állandó egyházkormányzati szerv, 1713-ban alakult meg. „Erdély változásának” mozgalmas évtizedeiben jött létre, amikor a gyorsan változó körülmények a református egyháztól szükségszerűen megkívánták a pontos helyzetfelismerést, bizonyos alkalmazkodási képességet, de az intenzív érdekvédelmet is.

Sólymos Szilveszter OSB: Pannonhalma település élete egy közel kétszáz éves napló tükrében. Helyzetkép Barbély Asztrik gyórszentmártoni plébános 1831–38 közötti naplója alapján. Pannonhalma: efo Kiadó, 2000. 90 p.

A kötetben Sólymos Szilveszter egy napiót ad közre, melynek címe: „Szent Márton város párokájának naplója, 1831. szeptember 1-jétől, 1838. aug. 13-ig. Vezette és lejegyezte Barbély Asztrik plébános és alperjel”. A plébános naponként jegyezte le lelkipásztori teendőit, illetve a számára fontos eseményeket. 1832-ben Barbély Asztrik alperjel is volt. A szerzetesi rendházakban szokás volt a ház életéről feljegyzéseket vezetni (historia domus). Ez a magyarországi bencéseknel a perjel feladata volt, aki a főpát után az egyik legfontosabb tisztséget töltötte be a monostor életében. Mivel a perjel sokszor távol volt, a helyettese, az alperjel (subprior) intézte a rendház életét. Barbély Asztrik kinevezésétől kezdve naplóját alperjelként is vezette, így élénk tárral a 19. századi bencés főapátság élete.

Sólymos Szilveszter OSB: Ravazd község három temploma. Bp.: Efo Kiadó, 2000. 39 p.; 8 színes kép

E kis kötetrel a szerző halálját szeretné kifejezni azért, hogy 1923–1926 között boldog gyermekként élhetett a ravazdi plébánián Pammer Odiló plébános nagybátyjánál, s hogy a ravazdi emberek szeretetét élvezhette. Három templomot mutat be: Szent Villebald búcsús templomát, a Szent Márton ősi plébániatemplomot és a mai plébániatemplomot.

Sólymos Szilveszter OSB: Szent Benedek-keresztes érme. Bp.: Efo Kiadó, 2000.

Szent Benedek-keresztes érme szűkebb értelemben azt az érmét jelenti, melynek egyik oldalán valamilyen formában megtalálható a kereszt és bizonyos kezdőbetűk, az érme másik oldalán pedig maga Szent Benedek látható. Eredetileg a kereszt volt a meghatározó a kezdőbetűkkel, esetleg Szent Benedek alakja valamilyen formában. A Szent Benedek-érmék közé tartoznak azok az ábrázolások

is, melyeken csak Szent Benedek látható. Sólymos Szilveszter célja az, hogy a numizmatika területéről és történetéből egy sajátos éremnek a történetét feldolgozza, és bemutassa a Magyar Bencés Kongregációban az érme tiszteletét, majd elemezze a Pannonhalmi Főapátság Szent Benedek-érméit.

Szabó Lajos: Utolsó szalmaszál. Bp., 2000.

Szabó Lajos taktaszadai lelkész lekipásztori szolgálata mellett egyháztörténetet tanított Sárospatakon, bekapcsolódott a néprajzi gyűjtőmozgalomba, s szépirodalmi munkásságot is kifejtett. Szellemi örökségének része az *Utolsó szalmaszál* című önéletrajza, amely most hagyatékából nyilvánosságra kerül.

Szij Rezső: Misztótfalusi Kis Miklós. Iscserekov András fametszeteivel. Függelék: Pápai Páriz Ferenc: Életnek könyve. Bp.: Szenci Molnár Társaság, 2000. 98 p.

A kötet az európai hírű, tragikus sorsú, Kolozsváron működő Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702) életét dolgozza fel. A könyv 1937-ben jelent meg először.

Török József: Katolikus egyház és liturgia Magyarországon a kezdetektől a 19. század végéig. Bp.: Mundus, 2000. 178 p. (A magyar művelődés 1100 éve)

Török József munkája a liturgiát is tárgyalva mutatja be a magyarországi katolikus egyház történetét a következő fejezetekre osztva: A kereszténység kezdetei Magyarországon, Az egyházi élet megszervezése és az első szentté avatás, Kereszténység Magyarországon a középkor végéig, Protestantizmus és katolikus újjáépítés, Epilógus: A keleti részek egyházi élete és vallási kultúrája a 18–19. században, Függelék: Lukács érsek és a keresztény királyság, Mátyás király kereszténysége, Pázmány Péter és a történelem, Ipolyi Arnold történelemszemlélete.

Török József–Legeza László: A magyar egyház évezrede. Bp.: Mikes K., 2000. 176 p. 96 tábla

A magyar egyház ezeréves múltjának bemutatását a szerzők vallomása szerint tulajdonképpen az az elv alakította, hogy az adott korban hol történtek az Egyház élete szempontjából meghatározó események: a királyi udvarban, a monostorokban-kolostorokban, az egyetemeken-papnöveldekben. Az Egyház és Magyarország jubileumáról fontosnak tartották a szerzők, hogy minél több maradandó alkotással is megemlékezzünk. Ezek sorába szánták ezt a könyvet.

Wallmann, Johannes: A pietizmus. Bp.: Kálvin, 2000. 185 p.

A pietizmus a kontinentális európai protestantizmus története folyamán a 17. században kialakult és a 18. században kiteljesedő vallási megújulási mozgalom. Az angolszász puritanizmus mellett a protestantizmus legjelentősebb vallási mozgalma a reformáció óta. A pietizmus, amely mind a lutheránus, mind a református egyházban jelen volt, a vallási élet individualizálására és bensőségesse tételére törekedve, a személyes kegyesség és a közösségi élet új formáit alakította ki. Átfogó reformokhoz vezetett a teológia és az egyházi élet területén, és mély nyomot hagyott az általa érintett országok társadalmán és kultúráján.

Zombori István: A Szeged–Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. Szeged: Szeged–Csanádi Püspökség, 2000. 48 p.

Az egyházmegye a legkorábbi alaptású püspökségek közé tartozik, tehát Szent István uralkodása alatt jött létre 1030 körül. István Imre herceg nevelőjét, Gellértet bízta meg az egyházmegye megszervezésével. Az egyházmegye a 16. században a török hódoltság része lett. 1685-ben került vissza a törököktől a keresztények kezébe Csanád, a püspöki székhely. A török kiűzése után a földrajzi, katonai és politikai realitások tették szükségessé, hogy Szeged legyen átmenetileg a csanádi püspökség székhelye. Véglegesen 1923-ban lett a püspökség székhelye. A kötetben az egyházmegyét bemutató tanulmány után a csanádi egyházmegye püspökeinek, helynökeinek, apostoli kormányzóinak és adminisztrátorainak névjegyzéke és a Szeged-Csanádi egyházmegye múzeumának és kincstárának névjegyzéke áll.

SZABÓ TIBOR*

A HAZAI EGYHÁZI ANYAKÖNYVEZÉS KRONOLÓGIÁJA
EGYETEMES JELENTŐSÉGE

BEVEZETÉS

Minden társadalom a saját területét a hagyományaival összhangban szervezi. (2)

...Az Egyházi Törvénykönyv rendelkezése (535.k.) értelmében minden plébánián a következő anyakönyveket kell vezetni: a keresztek, a házasságok és a halottak anyakönyvét. A Magyar Püspöki Kar ezenkívül még előírja a béráltak anyakönyvének, továbbá a jegyesek naplójának a vezetését.

Az egyházi anyakönyvek 1895. október 1-ig, vagyis az állami anyakönyvezés bevezetéséig, az állam előtt is, az egyház előtt pedig azóta is közokirat jelleggel bírnak... (1, 4)

A kiadványok, így az egyházi anyakönyvek nyelve is latin volt. (5) A zalavári plébánia 1831. június 29-én kelt bejegyzése így hangzik: „a Fölsőbb rendelés szerint mindent Anyai nyelv szerint kell vezetni júliustól fogva”, (15) tehát 1831. évtől került sor az anyakönyvi bejegyzések magyar nyelven történő alkalmazására.

ELŐZMÉNYEK

Kora Árpád-kori települések (3, 7) egyházi anyakönyvi adatainak felhasználásával a halálozást már több éve vizsgáljuk. Ezek a várható életkilátások és a halálokok tekintetében az egyik legrégebbi hazai adatoknak tekinthetők. (12, 13, 14)

A kezdet és a vég a titok kódéba vész. (11) A halál azonban valós mutató, manipulálhatatlan és objektív. (9)

Ezeknek a folyamatosan rögzített egyházi anyakönyvi adatoknak több mint fél évtizede folyó tanulmányozása során jutottunk arra a meggyőződésre, hogy le kell írunk a hazai egyházi anyakönyvezés történetét. A miértre később próbálunk választ adni.

* az orvostudomány kandidátusa

Adatforrásként a Magyar katolikus Almanach 1984. évi kiadását (8) használtuk. A jelenlegi három hazai érseki tartományhoz tartozó egyházmegyék plébániáinak idevonatkozó adatait rögzítettük, majd külön-külön időrendi sorrendbe szedtük azokat.

Tudjuk, hogy az 1984-es Schematizmus kiadása óta bizonyos változások következtek be az egyházmegyei/anyakönyvi kerületek/filiák határaiban, de ez nem módosítja azokat a legfontosabb adatokat, hogy a fellelhető források alapján hol és mikortól kezdődött az egyházi anyakönyvezés.

Az adatok matematikai statisztikai feldolgozását (10) a Statgraphics 1994 7.0, valamint a Statgraphics 1999. Plus 4.0 verziójával végeztük.

Az egyházmegyék anyakönyvi kerületeinek idősoros leírásánál használatos rövidítések a következők: Archidiaconatus Cathedralis: Arch, districtus: district, place: espereskerület, akv: anyakönyvezés éve, voltak.

EREDMÉNYEK

I. Az egyes egyházmegyék anyakönyvezésének sorszámai:

1.1	Esztergomi Érseki Tartomány:	1-93,
1.2	Budapesti Érseki Helynökség:	1-58,
1.3	Győri Egyházmegye:	1-202,
1.4	Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye:	1-129,
1.5	Miskolci Apostoli Kormányzóság:	1-29,
1.6	Pécsi Egyházmegye:	1-200,
1.7	Székesfehérvári Egyházmegye:	1-160,
1.8	Szombathelyi Egyházmegye:	1-176,
1.9	Váci Egyházmegye:	1-264,
1.10	Veszprémi Egyházmegye:	1-343,
1.11	Kalocsai Érseki tartomány:	1-77,
1.12	Szeged-Csanádi Egyházmegye:	1-48,
1.13	Egri Érseki Tartomány:	1-436.

II. A 20 legrégebbi hazai egyházi anyakönyvi kerület sorrendje:

1. Miskolc-Diósgyőr 1632, 2. Kőszeg 1633, 3. Magyarfalva 1636, 4. Pápa I. 1638, 5. Győr-Belváros 1643, 6. Sárvár-Szt.László 1646, 7. Erdőbenye, 1649, 8. Balf, 1652, 9. Sopron-Szentlélekről, 1652, 10. Gyöngyös-Felsőváros, 1654, 11. Ágfalva, 1661, 12. Sárospatak 1663, 13. Csesztreg, 1664, 14. Hidegség, 1669, 15. Jászberény, 1672, 16. Nagycenk, 1672, 17. Hédervár, 1673, 18. Dunaharaszti, 1675, 19. Szombathely-Székesegyház 1675, 20. Kisvárd, 1676.

A történelem nem(csak) a múltban lezajlott események gyűjteménye, kerete a társadalomban élő emberek mindennapi életviszonyainak, népesség növekedésének és fogyásának is. Prestatisztikai adatokként azokat a forrásokat jelölik, amelyek a hivatalos statisztikai szolgálat felállítása előtti korból származnak. Ezekhez sorolják az egyházi anyakönyveket, amelyek a születésekről, halálozásokról stb. tájékoztatnak. (6)

Mit mond az egyházi anyakönyv a ma emberének:

- leírja származását, születési és lakhelyének adatait, nemét, életkorát, vallási hovatartozását, a szentségekhez való viszonyát, valószínűsíti hitéleti elméleti és gyakorlati magatartását,
- sorsát/polgári foglalkozását, minő betegségben, illetve hálállal, és hol húnyt el, hol temetettet el, tehát a szociokulturális hierarchiában elfoglalt helyét, verticalis és horizontális mobilitását, és mindezt több évszázad távlatából, a folytonosság jegyében.

IRODALOM

- (1) *Az Egyházi Törvénykönyv. Második Kiadás.* (Editor: Erdő, P.) Szent István Társulat, 1986. 535 k., 1182 k., pp. 423, 430, 809.
- (2) BATISSE, M.: *Our small blue planet.* Unesco Courier, 1990. 43:47–49.
- (3) BILKEI, I.: *Adatok Csesztreg történetéhez a XIII-XVI. században. Zala megyei Kismonográfiák 2.* Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 1996. pp. 56–66.
- (4) *Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat.* (Editor ÁKOS GÉZA). Szent István Társulat, Budapest 1988. pp. 9–49.
- (5) HOLUB, J.: *Zala megye története a középkorban.* Kiadja Zala megye közönsége. Dunántúl egyetemi nyomdája Pécsen 1929. p. 314.
- (6) KÁPOLNAI, I.: *Statisztika és helytörténetírás.* In: *Alkotás a társadalomtudományok határán.* Emlékkötet a 80 éves Kovacsics József tiszteletére. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1999. pp. 171–182.
- (7) KOVACSICS JÓZSEF: *Zala megye helytörténeti lexikona. Keszthely és környéke.* Statikum Kiadó és nyomda Kft, Budapest 1991. Zalavár, pp. 146–150.
- (8) *Magyar Katolikus Almanach.* (Editor: TURÁNYI, L.) Szent István Társulat, Budapest 1984, pp. 99–646.
- (9) MAKARA, K.: *A wasting disease. The New Hungarian Quarterly* 1992. 33:45–50.
- (10) SRAMÓ, A.: *Adatbányászat statisztikai módszerekkel.* In: *Néhány évtized.* Tanulmánykötet Hoóz István tiszteletére. (Editor: Herman, S.) JPTE Közgazdaságtudományi Kar. Pécs, 1998. pp. 100–113.
- (11) SZABÓ, F.: *Halál és örök élet. Távlatok.* 1995/5. pp. 515–226.
- (12) SZABÓ, T.–Edvi, T.: *A teljes halálozás és az életkilátások alakulása 1750-től napjainkig, egyházi anyakönyvek alapján. Környezeti Ártalmak és a Légzőrendszer. VIII.* (Eds: Szabó, T., Miriszlai, E.) Szentmihályi Nyomda, Zalaegerszeg © 1998. pp. 167–202.

- (13) SZABÓ, T.-EDVI, T.: *A Zalavár környéki falvak demográfiai képe a 18. század közepétől*. In: *Környezeti Ártalmak és a Légzőrendszer*. IX. (Eds: Szabó, T., Bártfai, I.) Szentmihályi Nyomda, Zalaegerszeg ©1999. pp. 158–181.
- (14) SZABÓ, T.-EDVI, T.: *Változások a fertőző betegségek által okozott halálozási rátában*. Budapesti Közegészségügy. 2000. 32: 1–4.
- (15) *Zalavári Plébánia Anyakönyve*. 1807–1873. p. 30.

1.

Esztergomi Érseki Tartomány

Esztergomi Főegyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Esztergom	Hédervár	Hédervár	1673
2	Esztergom	Nagymaros	Nagybörzsöny	1689
3	Esztergom	Győrzámoly	Vámosszabadi	1691
4	Esztergom	Drégely-Kemencei	Kemence	1694
5	Esztergom	Szécsény	Sóshartyán	1697
6	Esztergom	Esztergom	Viziváros	1698
7	Esztergom	Szécsény	Szécsény	1698
8	Esztergom	Szécsény	Nagybárcány	1700
9	Esztergom	Szécsény	Nógrádszakál	1700
10	Esztergom	Győrzámoly	Győrzámoly	1703
11	Esztergom	Nagymaros	Ipolytölgyes	1705
12	Esztergom	Érsekvadkert	Balassagyarmat	1706
13	Esztergom	Esztergom	Belváros	1709
14	Esztergom	Hédervár	Dunakiliti	1709
15	Esztergom	Drégelypalánk	Drégelypalánk	1710
16	Esztergom	Esztergom	Dömös	1711
17	Esztergom	Esztergom	Visegrád	1712
18	Esztergom	Hédervár	Püski	1712
19	Esztergom	Érsekvadkert	Érsekvadkert	1713
20	Esztergom	Érsekvadkert	Patak	1714
21	Esztergom	Nagymaros	Márianosztra	1714
22	Esztergom	Dorog	Piliscsév	1715
23	Esztergom	Dorog	Süttő	1716
24	Esztergom	Szécsény	Karancsság	1718
25	Esztergom	Szécsény	Rimóc	1721
26	Esztergom	Nagymaros	Nagymaros	1724
27	Esztergom	Dorog	Nyergesújfalu	1730
28	Esztergom	Bajót	Héreg	1733
29	Esztergom	Dorog	Dorog	1735
30	Esztergom	Érsekvadkert	Nógrádmárcal	1737
31	Esztergom	Csolnok	Csolnok	1738

32	Esztergom	Szécsény	Ludányhalászi	1741
33	Esztergom	Szécsény	Endrefalva	1747
34	Esztergom	Érsekvadkert	Nagyoroszi	1748
35	Esztergom	Hédervár	Ásványráró	1750
36	Esztergom	Nagymaros	Szob	1754
37	Esztergom	Bajót	Tarján	1756
38	Esztergom	Csolnok	Szomor	1760
39	Esztergom	Bajót	Tardosbánya	1764
40	Esztergom	Bajót	Bajna	1771
41	Esztergom	Bajót	Bajót	1771
42	Esztergom	Érsekvadkert	Mohora	1772
43	Esztergom	Szécsény	Nógrádmegyer	1775
44	Esztergom	Esztergom	Pilismarót	1787
45	Esztergom	Csolnok	Máriaalom	1787
46	Esztergom	Csolnok	Sárisáp	1787
47	Esztergom	Csolnok	Uny	1787
48	Esztergom	Dorog	Kesztölc	1787
49	Esztergom	Hédervár	Darnózseli	1787
50	Esztergom	Szécsény	Nagylóc	1787
51	Esztergom	Drégely-Kemencei	Vámosmikola	1787
52	Esztergom	Esztergom	Kisoroszi	1788
53	Esztergom	Győrzámoly	Dunaszentpál	1788
54	Esztergom	Győrzámoly	Nagybajcs	1788
55	Esztergom	Nagymaros	Kóspallag	1788
56	Esztergom	Esztergom	Pilisszentlélek	1790
57	Esztergom	Nagymaros	Verőcemaros	1791
58	Esztergom	Érsekvadkert	Csesztve	1792
59	Esztergom	Esztergom	Szt.györgymező	1801
60	Esztergom	Dorog	Leányvár	1803
61	Esztergom	Esztergom	Vár	1829
62	Esztergom	Győrzámoly	Győr-Bácsa	1848
63	Esztergom	Csolnok	Tokod	1920
64	Esztergom	Dorog	Tát	1920
65	Esztergom	Érsekvadkert	Hugyag	1920
66	Esztergom	Drégely-Kemencei	Bernecebaráti	1920
67	Esztergom	Drégely-Kemencei	Hont	1922
68	Esztergom	Csolnok	Nagysáp	1923
69	Esztergom	Nagymaros	Zebegény	1926
70	Esztergom	Dorog	Lábatlan II.	1927
71	Esztergom	Győrzámoly	Dunaszeg	1927
72	Esztergom	Szécsény	Etes	1929
73	Esztergom	Szécsény	Mátraverebély	1932
74	Esztergom	Hédervár	Dunasziget	1936
75	Esztergom	Esztergom	Szentanna	1937
76	Esztergom	Esztergom	Kertváros	1943
77	Esztergom	Szécsény	Varsány	1943

78	Esztergom	Érsekvadkert	Dejtár	1945
79	Esztergom	Szécsény	Hollókő	1945
80	Esztergom	Csolnok	Annavölgy	1947
81	Esztergom	Dorog	Tokod-Altáró	1947
82	Esztergom	Bajót	Epöl	1947
83	Esztergom	Győrzámoly	Győrladamér	1947
84	Esztergom	Érsekvadkert	Csitár	1947
85	Esztergom	Érsekvadkert	Órhalom	1947
86	Esztergom	Drégely-Kemencei	Ipolyvece	1947
87	Esztergom	Hédervár	Lipót	1948
88	Esztergom	Érsekvadkert	Szügy	1948
89	Esztergom	Szécsény	Mátraverebély	1949
90	Esztergom	Szécsény	Piliny	1949
91	Esztergom	Szécsény	Ságújfalu	1950
92	Esztergom	Nagymaros	Letkés	1960
93	Esztergom	Bajót	Mogyorósbánya	1970

2.

Budapesti Érseki Helynökség

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Budapest	Budai	Vár	1686
2	Budapest	Pesti belső	Belváros	1688
3	Budapest	Óbudai	Felsővíziváros	1689
4	Budapest	Budai	Tabán	1692
5	Budapest	Óbudai	Óbuda	1698
6	Budapest	Buda-környék	Szentendre	1705
7	Budapest	Óbudai	Újlak	1711
8	Budapest	Buda-környék	Budajenő	1718
9	Budapest	Óbudai	Országút	1729
10	Budapest	Buda-környék	Budaörs	1739
11	Budapest	Buda-környék	Békásmegyer	1769
12	Budapest	Pesti-belső	Terézváros	1777
13	Budapest	Pesti-déli	Józsefváros	1777
14	Budapest	Budai	Krisztinaváros	1786
15	Budapest	Óbudai	Alsóvíziváros	1787
16	Budapest	Pesti belső	Szentistvánváros	1817
17	Budapest	Pesti belső	Ferencváros	1822
18	Budapest	Pesti belső	Rókus	1822
19	Budapest	Pesti középső	Kőbánya	1869
20	Budapest	Pesti belső	Erzsébetváros	1881
21	Budapest	Pesti északi	Angyalföld	1916
22	Budapest	Buda-környéki	Rómaifürdő	1919

23	Budapest	Pesti déli	Tisztviselőtelep	1919
24	Budapest	Pesti középső	Regn. Marianum	1919
25	Budapest	Pesti középső	Rákosfalva	1919
26	Budapest	Pesti középső	Thököly út	1919
27	Budapest	Pesti középső	Zugló	1919
28	Budapest	Pesti északi	Herminamező	1919
29	Budapest	Pesti északi	Lóportárdűlő	1922
30	Budapest	Budai	Örm. Katolikus	1923
31	Budapest	Budai	Városmajor	1923
32	Budapest	Pesti déli	Középf.város	1923
33	Budapest	Pesti északi	Külső Váci út	1923
34	Budapest	Pesti északi	Szondi utca	1923
35	Budapest	Pesti déli	Külső F.város	1925
36	Budapest	Budai	Szentimreváros	1928
37	Budapest	Pesti belső	Belsőjózsefváros	1928
38	Budapest	Pesti középső	Külsőkőbánya	1929
39	Budapest	Pesti középső	Törökőr	1929
40	Budapest	Budai	Kelenföld	1930
41	Budapest	Buda-környéki	Csillaghegy	1930
42	Budapest	Budai	Lágymányos	1934
43	Budapest	Budai	F.krisztinaváros	1936
44	Budapest	Óbudai	Szentendrei út	1937
45	Budapest	Budai	Szabadsághegy	1938
46	Budapest	Pesti déli	Külső-Soroksár	1938
47	Budapest	Pesti északi	Külsőangyalföld	1943
48	Budapest	Pesti északi	Vizafogó	1943
49	Budapest	Óbudai	Zugliget	1945
50	Budapest	Óbudai	Szentháromság	1946
51	Budapest	Pesti déli	Béke királynéja	1946
52	Budapest	Pesti déli	Külsőjózsefváros	1946
53	Budapest	Pesti déli	Szent Rita	1946
54	Budapest	Buda-környéki	Szt.endre, Izbég	1947
55	Budapest	Pesti középső	Sörgyár utca	1947
56	Budapest	Budai	Farkasrét	1950
57	Budapest	Budai	F.lágymányos	1957
58	Budapest	Pesti belső	Vörösmarty utca	1957

3.

Győri Egyházmegye *Akv. kronológiája*

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Győr	Soproni	Magyarfalva	1636
2	Győr	Székesegyházi	Győr-Belváros	1643

3	Győr	Soproni	Szentlélekről	1652
4	Győr	Nagyecski	Balf	1652
5	Győr	Soproni	Ágfalva	1661
6	Győr	Nagyecski	Hidegség	1669
7	Győr	Nagyecski	Nagyecsk	1672
8	Győr	Kapuvár	Kapuvár	1684
9	Győr	Mosonmagyaróvári	M.móvár I.	1685
10	Győr	Mosonmagyaróvári	Rajka	1685
11	Győr	Mosoni	M.móvár II.	1685
12	Győr	Mosoni	Mosonszolnok	1685
13	Győr	Mosoni	Hegyesalom	1688
14	Győr	Győrszentiváni	Pannonhalma	1689
15	Győr	Beledi	Páli	1690
16	Győr	Csepregi	Egyházasfalu	1691
17	Győr	Csepregi	Répcervis	1691
18	Győr	Iván	Iván	1692
19	Győr	Mosoni	Levél	1692
20	Győr	Kónyi	Fehértó	1693
21	Győr	Kónyi	Kóny	1694
22	Győr	Tatai	Tata I.	1694
23	Győr	Székesegyházi	Győr-Újváros	1696
24	Győr	Lövői	Lövő	1696
25	Győr	Lébényi	Kimle II	1696
26	Győr	Szanyi	Szil	1695
27	Győr	Csornai	Bágyaszovát I.	1696
28	Győr	Soproni	Fertőrákos	1697
29	Győr	Fertőszéplaki	Fertőd II.	1697
30	Győr	Fertőszéplaki	Fertőszéplak	1698
31	Győr	Péri	Táp	1700
32	Győr	Iván	Bük	1700
33	Győr	Iván	Újkér	1700
34	Győr	Komáromi	Mocsa	1700
35	Győr	Mosoni	Jánossomorja I.	1704
36	Győr	Lébényi	Máriakálnok	1702
37	Győr	Csornai	Barbacs	1702
38	Győr	Kónyi	Öttevény	1702
39	Győr	Kónyi	Rábapatona	1702
40	Győr	Péri	Mezőörs	1703
41	Győr	Lövői	Röjtökmuzsaj	1703
42	Győr	Beledi	Mihályi I.	1706
43	Győr	Lövői	Nagylózs	1707
44	Győr	Kapuvári	Veszkény	1707
45	Győr	Lövői	Sopronkövesd	1709
46	Győr	Székesegyházi	Győr-Sziget	1710
47	Győr	Csepregi	Peresznye	1712
48	Győr	Iván	Bó	1712

49	Győr	Szanyi	Szany	1713
50	Győr	Tatai	Dunaalmás	1715
51	Győr	Iván	Sajtoskál	1716
52	Győr	Nagycenki	Kópháza	1716
53	Győr	Beledi	Beled	1716
54	Győr	Péri	Pázmándfalu	1717
55	Győr	Magyarkereszturi	Szilsárkány	1717
56	Győr	Péri	Nyúl	1718
57	Győr	Bánhidai	Bánhida	1719
58	Győr	Kónyi	Györsövényház	1720
59	Győr	Péti	Koroncó	1721
60	Győr	Fertőszéplaki	Fertőszentmiklós	1721
61	Győr	Szanyi	Árpás	1721
62	Győr	Kisbéri	Kisbéri	1722
63	Győr	Bakonybéli	Tárkány	1722
64	Győr	Bakonybéli	Bakonybél	1723
65	Győr	Téti	Rábaujfalu	1724
66	Győr	Kisbéri	Császár	1724
67	Győr	Komáromi	Nagyigmánd	1724
68	Győr	Iváni	Nemesládony	1725
69	Győr	Fertőszéplaki	Csapod	1726
70	Győr	Bakonybéli	Nyalka	1726
71	Győr	Lébényi	Lébénymiklós I.	1727
72	Győr	Bakonybéli	Lázi	1727
73	Győr	Lébényi	Lébénymiklós II.	1728
74	Győr	Téti	Gyömöre	1729
75	Győr	Csepregi	Szakony	1730
76	Győr	Magyarkeresztúri	Rábatamási	1730
77	Győr	Lövői	Sopronhorpács	1731
78	Győr	Magyaróvári	Bezenye	1731
79	Győr	Magyarkeresztúri	Magyarkeresztúr	1732
80	Győr	Szanyi	Egyed	1734
81	Győr	Nagycenki	Peresztég	173b
82	Győr	Iváni	Répceszemere	1737
83	Győr	Magyarkeresztúri	Bogyoszló	1737
84	Győr	Kónyi	Abda	1739
85	Győr	Péri	Pér	1740
86	Győr	Magyaróvári	Halászi	1790
87	Győr	Komáromi	Szóny	1741
88	Győr	Bánhidai	Felsőgalla	1742
89	Győr	Bánhidai	Vértestolna	1794
90	Győr	Székesegyházi	Káptalandomb	1795
91	Győr	Lébényi	Mecsér	1745
92.	Győr	Bánhidai	Környe	1796
93	Győr	Téti	Györszemere	1748
94	Győr	Tatai	Kocs	1748

95	Győr	Győrszentiváni	Kajárpéc	1748
96	Győr	Bánhidai	Kecskéd	1750
97	Győr	Komáromi	Győr-Révfülu	1755
102	Győr	Győrszentiváni	Győrszentiván	1761
103	Győr	Győrszentiváni	Tényő	1761
104	Győr	Tatai	Szomód	1763
105	Győr	Csornai	Bősárkány	1764
106	Győr	Beledi	Himód	1765
107	Győr	Tóti	Tót	1766
108	Győr	Nagycenki	Fertőboz	1772
109	Győr	Kisbéri	Szend	1772
110	Győr	Bakonybéli	Veszprémvarsány	1774
111	Győr	Csepregi	Csepreg	1776
112	Győr	Fertőszéplaki	Agyagosszergény	1778
113	Győr	Komáromi	Bana	1785
119	Győr	Székesegyházi	Győr-Szabadhegy	1787
115	Győr	Kónyi	Markotabögöde	1787
116	Győr	Téti	Gyirmót	1787
117	Győr	Péri	Győrújbarát II.	1787
118	Győr	Kapuvári	Babót	1787
119	Győr	Beledi	Cirák	1787
120	Győr	Szanyi	Vág	1787
121	Győr	Magyarkeresztúri	Rábacsanak	1787
122	Győr	Csornai	Farád	1787
123	Győr	Bánhidai	Vértessomló	1787
124	Győr	Kónyi	Kunsziget	1788
125	Győr	Péri	Győrújbarát I.	1788
126	Győr	Csepregi	Horvátzsidány	1788
127	Győr	Lébényi	Kimle I.	1788
128	Győr	Székesegyházi	Győr-Nádorváros	1789
129	Győr	Soproni	Szent György	1789
130	Győr	Szanyi	Egyházaskesző	1789
131	Győr	Csornai	Csorna	1790
132	Győr	Magyarkeresztéri	Rábapordány	1797
133	Győr	Komáromi	Bábolna	1798
134	Győr	Lövői	Völcsej	1799
135	Győr	Bánhidai	Alsógalla	1800
136	Győr	Kisbéri	Ászár	1803
137	Győr	Győrszentiváni	Ravaszd	1803
138	Győr	Győrszentiváni	Tarjánpuszta	1803
139	Győr	Csornai	Dör	1804
140	Győr	Kapuvári	Osli	1808
141	Győr	Mosoni	Jánossomorja II.	1827
142	Győr	Fertőszéplaki	Fertődendréd	1827
143	Győr	Székesegyházi	Gönyű	1828
144	Győr	Péri	Écs	1828

145	Győr	Bakonybéli	Bakonypeterd	1840
146	Győr	Bánhidai	Várgesztes	1851
147	Győr	Csepregi	Und	1861
148	Győr	Kapuvári	Kapuvár-Garta	1862
149	Győr	Téti	Gyarmat	1863
150	Győr	Tatai	Vértesszőlős	1866
151	Győr	Kapuvári	Szárföld	1869
152	Győr	Kisbéri	Bokod	1870
153	Győr	Péri	Győrasszonyfa	1898
154	Győr	Bánhidai	Tatabánya I., Óváros	1903
155	Győr	Téti	Sokorópátka	1913
156	Győr	Beledi	Rábakecel	1919
157	Győr	Komáromi	Komárom	1922
158	Győr	Tatai	Dunaszentmiklós	1927
159	Győr	Nagycenki	Hegykő	1932
160	Győr	Tatai	Tata II.	1932
161	Győr	Székesegyházi	Győr-Gyárvaros	1933
162	Győr	Csornai	Acsalag	1934
163	Győr	Székesegyházi	Győr-Szent Imre	1936
164	Győr	Péri	Bőnyréta	1936
165	Győr	Tatai	Baj	1937
166	Győr	Soproni	Brennbergbánya	1938
167	Győr	Kapuvári	Vitnyéd	1938
168	Győr	Mosoni	Várbalog	1939
169	Győr	Kapuvári	Hővej	1939
170	Győr	Péri	Győrság	1941
171	Győr	Téti	Szerecseny	1942
172	Győr	Soproni	Szent István	1943
173	Győr	Fertőszéplaki	Petőháza	1943
174	Győr	Székesegyházi	Győr-Kármelhegyi	1944
175	Győr	Tatai	Agostyán	1944
176	Győr	Bánhidai	Tatabánya III.	1944
177	Győr	Kónyi	Börcs	1945
178	Győr	Péri	Töltéstava	1945
179	Győr	Soproni	Árpádházi Szt.Margit	1945
180	Győr	Soproni	Isteni Megváltó	1945
181	Győr	Kisbéri	Vérteskethely	1945
182	Győr	Székesegyházi	Győr-Szent Erzsébet	1946
183	Győr	Péri	Rétalap	1946
189	Győr	Lövői	Pinnye	1947
185	Győr	Fertőszéplaki	Fertőd I.	1947
186	Győr	Fertőszéplaki	Pusztacsalád	1947
187	Győr	Csornai	Bágyaszovát II.	1947
188	Győr	Soproni	Kertváros	1948
189	Győr	Fertőszéplaki	Fertőújlak	1948
190	Győr	Fertőszéplaki	Sarród	1948

191	Győr	Csepregi	Zsira	1949
192	Győr	Iván	Simaság	1949
193	Győr	Csornai	Nagyboldogasszony	1949
194	Győr	Péri	Tápszentmiklós	1950
195	Győr	Bánhidai	Oroszlány	1952
196	Győr	Lövői	Nemeskér	1954
197	Győr	Téti	Ménfő	1955
198	Győr	Tatai	Naszály	1955
199	Győr	1. Székesegyházi	Győr-Kisbácsa	1959
200	Győr	Beledi	Mihályi II.	1959
201	Győr	Komáromi	Koppánymonostor	1959
202	Győr	Beledi	Dénesfa	1960

4.

Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye
Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Hajdúdorog	Hegyaljai	Komlóska	1706
2	Hajdúdorog	Máriapócsi	Máriapócs	1745
3	Hajdúdorog	Hajdúdorog	Hajdúdorog	1749
4	Hajdúdorog	Máriapócsi	Baktalórántháza	1749
5	Hajdúdorog	Sátoraljaújhely	Sárospatak	1749
6	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Hajdúböszörmény	1750
7	Hajdúdorog	Hegyaljai	Tokaj	1750
8	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nyíregyháza	1762
9	Hajdúdorog	Nagylétai	Hosszúpályi	1764
10	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Piricse	1768
11	Hajdúdorog	Hegyaljai	Bodrogkeresztúr	1772
12	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Sátoraljaújhely	1773
13	Hajdúdorog	Karászi	Aranyosapáti	1774
14	Hajdúdorog	Máriapócsi	Kisiéta	1775
15	Hajdúdorog	Máriapócsi	Levelek	1777
16	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírpilis	1777
17	Hajdúdorog	Nagylétai	Kokad	1778
18	Hajdúdorog	Nagylétai	Létavértes I.	1778
19	Hajdúdorog	Nagylétai	Pocsaj	1778
20	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	S.újhely-Végardó	1774
21	Hajdúdorog	Nagylétai	Létavértes II.	1780
22	Hajdúdorog	Máriapócsi	Kállósemjén	1780
23	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Huj	1782
24	Hajdúdorog	Miskolci	Hejőkeresztúr	1784
25	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírlugos	1786
26	Hajdúdorog	Csengeri	Csegöld	1786

27	Hajdúdorog	Csengeri	Porcsalma	1786
28	Hajdúdorog	Nyíri	Fábiánháza	1786
29	Hajdúdorog	Nyíri	Nyírkáta	1786
30	Hajdúdorog	Nyíri	Nyírparasznya	1786
31	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Damóc	1786
32	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Rudabányácska	1786
33	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Bököny	1787
34	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Órpatak	1787
35	Hajdúdorog	Karászi	Nyírkarász	1787
36	Hajdúdorog	Karászi	Nyírtass	1787
37	Hajdúdorog	Máriapócsi	Nyírgyulaj	1787
38	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyíracsád	1787
39	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Penészlek	1787
40	Hajdúdorog	Miskolci	Sajópetri	1787
41	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Zemplénagárd	1787
42	Hajdúdorog	Máriapócsi	Biri	1788
43	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírbéltek	1788
44	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírgelse	1788
45	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nagykálló	1788
46	Hajdúdorog	Nagylétai	Álmosd	1790
47	Hajdúdorog	Nyíri	Ópályi	1790
48	Hajdúdorog	Nagylétai	Bagamér	1791
49	Hajdúdorog	Budapesti	Makó	1791
50	Hajdúdorog	Hajdúdorog	Tiszavasvári	1795
51	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Lácacséke	1796
52	Hajdúdorog	Hegyaljai	Bodrogolaszi	1797
53	Hajdúdorog	Karászi	Tornyospálca	1798
54	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírábrány	1800
55	Hajdúdorog	Tiszai	Tímár	1801
56	Hajdúdorog	Miskolci	Sajópálfalva	1801
57	Hajdúdorog	Hegyaljai	Tolcsva	1803
58	Hajdúdorog	Miskolci	Felsőzsolca	1803
59	Hajdúdorog	Csengeri	Jánkmajtis	1806
60	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nyírpazony	1810
61	Hajdúdorog	Tiszai	Kenézlő	1811
62	Hajdúdorog	Miskolci	Görömböly	1811
63	Hajdúdorog	Hegyaljai	Mezőzombor	1812
64	Hajdúdorog	Máriapócsi	Napkor	1813
65	Hajdúdorog	Tiszai	Balsa	1813
66	Hajdúdorog	Nyíri	Nagydobos	1813
67	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyíradony	1815
68	Hajdúdorog	Nagylétai	Bedő	1819
69	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Újfehértó	1820
70	Hajdúdorog	Nagylétai	Létavértes-Vértes	1821
71	Hajdúdorog	Nyíri	Nyírcsászári	1825
72	Hajdúdorog	Karászi	Ajak	1827

73	Hajdúdorog	Nyíri	Hodász	1827
74	Hajdúdorog	Csengeri	Csengerújfalu	1828
75	Hajdúdorog	Hegyaljai	Szerencs	1828
76	Hajdúdorog	Karászi	Nyírmada	1830
77	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Kótaj	1832
78	Hajdúdorog	Csengeri	Pátyod	1833
79	Hajdúdorog	Miskolci	Sajószöged	1845
80	Hajdúdorog	Tiszai	Vencsellő	1858
81	Hajdúdorog	Nyíri	Nyírdersz	1860
82	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Debreen	1896
83	Hajdúdorog	Budapesti	Budapest I.	1905
84	Hajdúdorog	Miskolci	M. I. Belváros	1905
85	Hajdúdorog	Karászi	Kisvárd	1914
86	Hajdúdorog	Máriapócsi	Nyírbátor	1920
87	Hajdúdorog	Nyíri	Nyírcsaholy	1922
88	Hajdúdorog	Nyíri	Mátészalka	1924
89	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Vajdác	1925
90	Hajdúdorog	Nyíri	Beregdaróc	1932
91	Hajdúdorog	Budapesti	Budapest II. Buda	1935
92	Hajdúdorog	Budapesti	Szeged	1937
93	Hajdúdorog	Karászi	Szabolcsveresmarton	1938
94	Hajdúdorog	Miskolci	Diósgyőrvasgyár	1938
95	Hajdúdorog	Karászi	Mándok	1941
96	Hajdúdorog	Máriapócsi	Balkány	1941
97	Hajdúdorog	Tiszai	Nagyhalász	1941
98	Hajdúdorog	Csengeri	Rozsály	1941
99	Hajdúdorog	Tiszai	Gáva	1993
100	Hajdúdorog	Nyíri	Bátorliget	1944
101	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírvasvári	1945
102	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Szakoly	1945
103	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Oros	1995
104	Hajdúdorog	Csengeri	Kölcse	1945
105	Hajdúdorog	Nyíri	Kántorjánosi	1945
106	Hajdúdorog	Karászi	Petneháza	1946
107	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Kálmánháza	1947
108	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Nyírmártonfalva	1947
109	Hajdúdorog	Nyírbélteki	Fülöp	1948
110	Hajdúdorog	Sátoraljaújhelyi	Pácin	1948
111	Hajdúdorog	Karászi	Mezőladány	1949
112	Hajdúdorog	Máriapócsi	Nyírtét	1949
113	Hajdúdorog	Tiszai	Tiszaeszlár	1949
114	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nyírszőlős	1951
115	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nyírtura	1951
116	Hajdúdorog	Karászi	Nyírlövő	1954
117	Hajdúdorog	Miskolci	Berzék	1954
118	Hajdúdorog	Karászi	Anarcs	1955

119	Hajdúdorog	Hajdúdorogi	Téglás	1958
120	Hajdúdorog	Csengeri	Ura	1963
121	Hajdúdorog	Hegyaljai	Bekecs	1968
122	Hajdúdorog	Budapesti	Dél-Buda	1969
123	Hajdúdorog	Budapesti	Észak-Buda	1969
124	Hajdúdorog	Budapesti	Kispesti (D-Pest)	1969
125	Hajdúdorog	Budapesti	Rákoskeresztúri	1969
126	Hajdúdorog	Budapesti	Újpesti (É-Pest)	1972
127	Hajdúdorog	Budapesti	Pécs	1974
128	Hajdúdorog	Budapesti	Csepeli gör. kat.	1978
129	Hajdúdorog	Nyíregyházi	Nyírtelek	1978

5.

Miskolci Apostoli Kormányzóság

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Miskolci	Abaujszántói	Boldogkővára	1728
2	Miskolci	Csereháti	Garadna	1756
3	Miskolci	Abaujszántói	Mogyorócska	1776
4	Miskolci	Borsodi	Tornabarakony	1777
5	Miskolci	Borsodi	Viszló	1777
6	Miskolci	Borsodi	Rakaca	1778
7	Miskolci	Csereháti	Felsővadász	1779
8	Miskolci	Csereháti	Baktakék	1780
9	Miskolci	Abaujszántói	Filkeháza	1783
10	Miskolci	Borsodi	Irota	1787
11	Miskolci	Csereháti	Gadna	1791
12	Miskolci	Abaujszántói	Abaujszántó	1792
13	Miskolci	Csereháti	Homrogd	1795
14	Miskolci	Csereháti	Kány	1809
15	Miskolci	Borsodi	Mucsony	1810
16	Miskolci	Borsodi	Abod	1820
17	Miskolci	Csereháti	Abaujszolnok	1828
18	Miskolci	Abaujszántói	Baskó	1850
19	Miskolci	Abaujszántói	Mikóháza	1855
20	Miskolci	Csereháti	Csobád	1894
21	Miskolci	Borsodi	Szuhakálló	1926
22	Miskolci	Csereháti	Selyeb	1928
23	Miskolci	Csereháti	Szikszó	1928
24	Miskolci	Abaujszántói	Alsóregmec	1945
25	Miskolci	Borsodi	Ózd II.	1945
26	Miskolci	Abaujszántói	Pere	1955
27	Miskolci	Borsodi	Rakacaszend	1957

28	Miskolci	Borsodi	Edelény	1965
29	Miskolci	Borsodi	Sajószentpéter	1974

6.

Pécsi Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Pécs	Pécsi	Belváros	1688
2	Pécs	Szigetvári	Szigetvár	1696
3	Pécs	Szekszárdi	Sz.-Belváros	1711
4	Pécs	Szentlőrinci	Szabadszentkirály	1715
5	Pécs	Tamási	Pincehely	1717
6	Pécs	Szekszárdi	Bátaszék	1718
7	Pécs	Pécsváradi	Pécsvarad	1719
8	Pécs	Tamási	Tamási	1719
9	Pécs	Szentlőrinci	Szentlőrinc	1720
10	Pécs	Siklósi	Beremend	1720
11	Pécs	Tamási	Simontornya	1720
12	Pécs	Németi	Pellérd	1721
13	Pécs	Pécsváradi	Mázaszsászvár	1721
14	Pécs	Pécsváradi	Mecseknádasd	1721
15	Pécs	Tamási	Nagykónyi	1721
16	Pécs	Dunaföldvári	Paks	1721
17	Pécs	Bólyi	Egerág	1722
18	Pécs	Pécsváradi	Berkesd	1722
19	Pécs	Tamási	Ozora	1722
20	Pécs	Pécsi	Kővágószőlős	1723
21	Pécs	Bonyhádi	Kakasd	1724
22	Pécs	Tolnai	Tolna	1724
23	Pécs	Völgységi	Hőgyész	1724
24	Pécs	Máriakémendi	Hímesháza	1725
25	Pécs	Bonyhádi	Aparhant	1726
26	Pécs	Mohácsi	Mohács-Belváros	1727
27	Pécs	Szentlőrinci	Kisasszonyfa	1728
28	Pécs	Dombóvári	Szakcs	1728
29	Pécs	Pécsváradi	Bikal	1729
30	Pécs	Pécsváradi	Hosszúhetény	1729
31	Pécs	Bonyhádi	Bonyhád	1729
32	Pécs	Dombóvári	Döbrököz	1729
33	Pécs	Dunaföldvári	D.újváros-Belváros	1729
34	Pécs	Dombóvári	Szakály	1731
35	Pécs	Szekszárdi	Báta	1731
36	Pécs	Máriakémendi	Szebény	1732

37	Pécs	Gödrei	Vásárosdombó	1732
38	Pécs	Németi	Siklósbodony	1734
39	Pécs	Németi	Nagymányok	1735
40	Pécs	Tamási	Iregszemcse	1735
41	Pécs	Tamási	Magyarkeszi	1735
42	Pécs	Mohácsi	Dunaszekcső	1736
43	Pécs	Völgységi	Szakadát	1737
44	Pécs	Dombóvári	Gyulaj	1738
45	Pécs	Tamási	Bedegkér	1738
46	Pécs	Tolnai	Kajdacs	1740
47	Pécs	Mohácsi	Nagynyárád	1741
48	Pécs	Siklósi	Siklós	1742
49	Pécs	Gödrei	Magyarszék	1742
50	Pécs	Völgységi	Tevel	1742
51	Pécs	Völgységi	Závod	1742
52	Pécs	Németi	Szalánta-Németi	1743
53	Pécs	Pécsváradi	Mágocs	1743
54	Pécs	Máriakémendi	Máriakéménd	1744
55	Pécs	Bólyi	Bóly	1744
56	Pécs	Pécsi	Bogád	1745
57	Pécs	Siklósi	Márok	1745
58	Pécs	Bólyi	Újpetre	1745
59	Pécs	Gödrei	Gödre	1745
60	Pécs	Völgységi	Mucsi	1745
61	Pécs	Bólyi	Olasz	1746
62	Pécs	Tamási	Értény	1746
63	Pécs	Németi	Vajszló	1747
64	Pécs	Szigetvári	Bogdása	1747
65	Pécs	Szigetvári	Lakócsa	1747
66	Pécs	Gödrei	Sásd	1750
67	Pécs	Szentlőrinci	Szentdénes	1751
68	Pécs	Máriakémendi	Erdősmecske	1751
69	Pécs	Bonyhádi	Cikó	1751
70	Pécs	Dombóvári	Dombóvár	1752
71	Pécs	Gödrei	Mindszentgodisa	1754
72	Pécs	Máriakémendi	Palotabozsok	1755
73	Pécs	Gödrei	Abaliget	1757
74	Pécs	Szigetvári	Mozsgó	1757
75	Pécs	Tolnai	Fadd	1757
76	Pécs	Pécsváradi	Pécs-Hird	1758
77	Pécs	Mohácsi	Lánycsók	1760
78	Pécs	Németi	Görcsöny	1761
79	Pécs	Dunaföldvári	Bölcske	1766
80	Pécs	Völgységi	Lengyel	1768
81	Pécs	Bonyhádi	Grábóc	1770
82	Pécs	Mohácsi	Babarc	1772

83	Pécs	Bólyi	Szajk	1772
84	Pécs	Dombóvári	Nak	1772
85	Pécs	Pécsváradi	Kárász	1774
86	Pécs	Siklósi	Villány	1776
87	Pécs	Tamási	Kisszékely	1776
88	Pécs	Pécsi	Rácvárosi	1781
89	Pécs	Pécsi	Székesegyház	1782
90	Pécs	Mohácsi	Somberek	1782
91	Pécs	Pécsi	Pécs-Szabolcs	1783
92	Pécs	Németi	Garé	1786
93	Pécs	Németi	Keszü	1786
94	Pécs	Szentlőrinci	Bicsérd	1787
95	Pécs	Gödrei	Hetvehely	1787
96	Pécs	Szekszárdi	Várdomb	1787
97	Pécs	Pécsi	Bakonya	1788
98	Pécs	Máriakémendi	Geresdlak	1788
99	Pécs	Gödrei	Baranyaszentgyörgy	1788
100	Pécs	Gödrei	Mecsekjánosi	1788
101	Pécs	Völgységi	Diósberény	1788
102	Pécs	Pécsi	Budai külvárosi	1789
103	Pécs	Mohácsi	Majs	1789
104	Pécs	Gödrei	Kisvaszar	1789
105	Pécs	Szigetvári	Felsőszentmárton	1789
106	Pécs	Szigetvári	Szentlászló	1789
107	Pécs	Dombóvári	Kocsola	1789
108	Pécs	Dombóvári	Kurd	1789
109	Pécs	Tamási	Kánya	1789
110	Pécs	Tamási	Koppányszántó	1789
111	Pécs	Tamási	Pári	1789
112	Pécs	Dunaföldvári	Németkér	1789
113	Pécs	Dunaföldvári	Paks-Dunakömlőd	1789
114	Pécs	Tolnai	Sióagárd	1789
115	Pécs	Pécsi	Szigeti külvárosi	1790
116	Pécs	Tolnai	Mözs	1790
117	Pécs	Tamási	Regöly	1791
118	Pécs	Szentlőrinci	Bükkösd	1792
119	Pécs	Pécsváradi	Püspökszentlászló	1793
120	Pécs	Völgységi	Kisdorog	1793
121	Pécs	Szentlőrinci	Sumony	1799
122	Pécs	Máriakémendi	Véménd	1798
123	Pécs	Pécsváradi	Köblény	1799
124	Pécs	Gödrei	Magyarhertelend	1800
125	Pécs	Tolnai	Pálfa	1800
126	Pécs	Szigetvári	Ibafa	1803
127	Pécs	Völgységi	Bonyhádvarasd	1804
128	Pécs	Pécsváradi	Szalatnak	1806

129	Pécs	Siklósi	Siklós-Máriagyüd	1810
130	Pécs	Mohácsi	Bár	1811
131	Pécs	Szentlőrinci	Királyegyháza	1813
132	Pécs	Máriakémendi	Lovászhetény	1814
133	Pécs	Bonyhádi	Szálka	1829
134	Pécs	Pécsváradi	Erzsébet	1836
135	Pécs	Tamási	Felsőnyék	1841
136	Pécs	Pécsváradi	Alsómocsolád	1843
137	Pécs	Szigetvári	Drávasztára	1849
138	Pécs	Siklósi	Lapáncsa	1850
139	Pécs	Mohácsi	Mohács-Külváros	1850
140	Pécs	Bólyi	Vókány	1851
141	Pécs	Máriakémendi	Feked	1855
142	Pécs	Siklósi	Lippó	1857
143	Pécs	Pécsi	Pécsbányatelep	1861
144	Pécs	Völgységi	Nagyvejke	1861
145	Pécs	Tamási	Tengőd	1863
146	Pécs	Tolnai	Harc	1868
147	Pécs	Bólyi	Töttös	1888
148	Pécs	Mohácsi	Dávid-Főmajor	1898
149	Pécs	Tolnai	Tengelic	1913
150	Pécs	Szekszárdi	Decs	1918
151	Pécs	Gödrei	Komló-Mánfa	1924
152	Pécs	Dunaföldvári	D.újváros-Külváros	1924
153	Pécs	Pécsi	Pécs-Gyárváros	1927
154	Pécs	Bólyi	Versend	1928
155	Pécs	Dombóvári	Dombóvár II.	1930
156	Pécs	Szekszárdi	Ócsény	1932
157	Pécs	Gödrei	Komló-Belváros	1942
158	Pécs	Pécsi	Pécs-Vasas	1944
159	Pécs	Németi	Kémes	1944
169	Pécs	Tamási	Tolnanémedi	1945
161	Pécs	Németi	Vejti	1946
162	Pécs	Szentlőrinci	Helesfa	1996
163	Pécs	Siklósi	Nagyharsány	1946
164	Pécs	Siklósi	Alsószentmárton	1946
165	Pécs	Siklósi	Kovácsbuda	1946
166	Pécs	Pécsváradi	Györe	1946
167	Pécs	Gödrei	Bakóca	1946
168	Pécs	Szigetvári	Almamellék	1946
169	Pécs	Szigetvári	Sellye	1946
170	Pécs	Tolnai	Kölesd	1946
171	Pécs	Tolnai	Nagydorog	1946
172	Pécs	Pécsi	Pécs-Szt.István	1947
173	Pécs	Gödrei	Kaposszekcső	1947
174	Pécs	Gödrei	Csikóstöttös	1947

175	Pécs	Tamási	Nagyszokoly	1947
176	Pécs	Völgységi	Kéty	1947
177	Pécs	Völgységi	Szederkény	1948
178	Pécs	Pécsváradi	Szilágy	1948
179	Pécs	Bonyhádi	Hidas	1948
180	Pécs	Dombóvári	Dalmand	1948
181	Pécs	Tolnai	Szedres	1948
182	Pécs	Pécsi	Pécs-Jézus Szíve	1949
183	Pécs	Pécsi	Pécs-Ürög	1949
184	Pécs	Szentlőrinci	Boda	1949
185	Pécs	Bólyi	Kisbudmér	1949
186	Pécs	Tolnai	Varsád	1949
187	Pécs	Bólyi	Kozármisleny	1950
188	Pécs	Gödrei	Liget	1950
189	Pécs	Völgységi	Kaloznó	1950
190	Pécs	Tamási	Fürged	1951
191	Pécs	Szentlőrinci	Bánfa	1952
192	Pécs	Tolnai	Gerjen	1952
193	Pécs	Gödrei	Kishajmás	1954
194	Pécs	Pécsi	Pécs-Kertváros	1955
195	Pécs	Bonyhádi	Majos	1955
196	Pécs	Völgységi	Mucsfa	1955
197	Pécs	Völgységi	Gyönk	1956
198	Pécs	Völgységi	Miszla	1956
199	Pécs	Mohácsi	Dunafalva	1965
200	Pécs	Bonyhádi	Möcsény	1966

7.

Székesfehérvári Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Székesfehérvár	Székesegyházi	Szf.-Belváros	1688
2	Székesfehérvár	Budai Középső	Pilisvörösvár	1693
3	Székesfehérvár	É-Gajavölgyi	Mór	1696
4	Székesfehérvár	Budai Középső	Pilisborosjenő	1698
5	Székesfehérvár	Budai Alsó	Budakeszi	1699
6	Székesfehérvár	Szigeti	Ráckeve	1701
7	Székesfehérvár	Budai Középső	Pilisszántó	1705
8	Székesfehérvár	Budai Középső	Piliscsaba	1711
9	Székesfehérvár	Váli	Vál	1714
10	Székesfehérvár	Budai Nyugati	Torbágy	1714
11	Székesfehérvár	Szigeti	Tököl	1714
12	Székesfehérvár	Dunamenti	Ercsi	1715

59	Székesfehérvár	Kunföldi F.	Hantos	1773
60	Székesfehérvár	Budai Felső	Piliszentlászló	1774
61	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Velence	1775
62	Székesfehérvár	Budai Nyugati	Bia	1775
63	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Felsőváros	1778
64	Székesfehérvár	Kunföldi F.	Sárosd	1778
65	Székesfehérvár	Budai Középső	Tinnye	1781
66	Székesfehérvár	Vértessaljai	Gánt	1783
67	Székesfehérvár	Vértessaljai	Zámoly	1783
68	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Pákozd	1785
69	Székesfehérvár	É-Gajavölgyi	Bakonysárkány	1788
70	Székesfehérvár	É-Gajavölgyi	Csókakő	1786
71	Székesfehérvár	Sárréti	Sárkeresztúr	1788
72	Székesfehérvár	Kunföldi Felső	Seregélyes	1788
73	Székesfehérvár	Kunföldi Alsó	Mezőfalva	1788
79	Székesfehérvár	Bicskei	Felcsút	1788
75	Székesfehérvár	É-Gajavölgyi	Balinka	1792
76	Székesfehérvár	Budai Felső	Szigetmonostor	1792
77	Székesfehérvár	Budai Nyugati	Mány	1793
78	Székesfehérvár	Budai Felső	Tahitótfalu	1801
79	Székesfehérvár	Budai Felső	Csobánka	1808
80	Székesfehérvár	Budai Középső	Pilisszentiván	1811
81	Székesfehérvár	Budai alsó	Solymár	1816
82	Székesfehérvár	Budai felső	Üröm	1821
83	Székesfehérvár	Budai Keleti	Bp.-Albertfalva	1823
84	Székesfehérvár	Váli	Gyúró	1824
85	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Gárdony	1841
86	Székesfehérvár	Budai Felső	Budakalász	1846
87	Székesfehérvár	Kunföldi alsó	Rácalmás	1848
88	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Polgárdi	1851
89	Székesfehérvár	Érdi	Diósd	1854
90	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Alap	1860
91	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Sárbogárd	1862
92	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Baracs	1862
93	Székesfehérvár	Szigeti	Szigetcsép	1862
94	Székesfehérvár	Budai Keleti	Bp.-Budatétény	1874
95	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Kisláng	1906
96	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Nadap	1906
97	Székesfehérvár	Szigeti	Szigetszentmárton	1911
98	Székesfehérvár	Vértessaljai	Csákberény	1914
99	Székesfehérvár	Dunamenti	Ivácsa	1919
100	Székesfehérvár	Érdi	Százhalombatta	1919
101	Székesfehérvár	Dunamenti	Besnyő	1923
102	Székesfehérvár	Martonvásári	Pusztazámor	1923
103	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Vasútvidék	1928
104	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Víziváros	1928

105	Székesfehérvár	Kunföldi Felső	Szabadegyháza	1928
106	Székesfehérvár	Dunamenti	Pusztaszabolcs	1929
107	Székesfehérvár	Csepeli	Csepel-Jézusszíve	1929
108	Székesfehérvár	Budai Keleti	Bp. Baross telep	1931
109	Székesfehérvár	Budai Keleti	Bp.- Kelenvölgy	1932
110	Székesfehérvár	Budai Felső	Leányfalu	1933
112	Székesfehérvár	Budai Nyugati	Páty	1934
112	Székesfehérvár	Martonvásári	Baracska	1934
113	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Kápolnásnyék	1936
114	Székesfehérvár	Szigeti	Szigetbecse	1939
115	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Maroshegy	1940
116	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Öreghegy	1940
117	Székesfehérvár	Sárréti	Sárszentágota	1940
118	Székesfehérvár	Bicskei	Alcsútdoboz	1940
119	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Sárszentmihály	1943
120	Székesfehérvár	Érdi	Érdliget	1943
121	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Sukoró	1944
122	Székesfehérvár	Érdi	É-Parkváros	1944
123	Székesfehérvár	F. Bakonyvidék	Csór	1945
124	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Tác	1945
125	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Pusztægres	1945
126	Székesfehérvár	Kunföldi alsó	Apátszállás	1945
127	Székesfehérvár	Kunföldi alsó	Nagykarácsony	1945
128	Székesfehérvár	Kunföldi alsó	Nagyvenyim	1945
129	Székesfehérvár	Budai alsó	Bp.-Máriaremete	1945
130	Székesfehérvár	Érdi	É-Tusculanum	1945
131	Székesfehérvár	Csepeli	Csepel-Királyerdő	1945
132	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Almássy-telep	1996
133	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Kőszárhegy	1946
134	Székesfehérvár	Szf.-Középső	Úrhida	1946
135	Székesfehérvár	Váli	Tordas	1946
136	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Alsószentiván	1946
137	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Cece	1946
138	Székesfehérvár	Besenyőföldi	Hard	1946
139	Székesfehérvár	Budai alsó	Bp.-Széphalom	1946
140	Székesfehérvár	Budai Középső	Pilisliget	1946
141	Székesfehérvár	Bicskei	Csabdi	1946
142	Székesfehérvár	Bicskei	Tabajd	1946
143	Székesfehérvár	Budai Keleti	Budafoke Felsőváros	1946
144	Székesfehérvár	Csepeli	Szigetszentmiklós	1946
145	Székesfehérvár	Velencei-Tó	Agárd	1947
146	Székesfehérvár	Sárréti	Sárhatvan	1947
147	Székesfehérvár	Kunföldi Felső	Nagylók	1997
148	Székesfehérvár	Csepeli	Csepel-Szabótelep	1947
149	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Nagyboldogasszony	1948
150	Székesfehérvár	Sz. Egyházi	Szf.-Szárazrét	1948

151	Székesfehérvár	F. Bakonyvidék	Inota	1948
152	Székesfehérvár	Budai Felső	Szentistvántelep	1948
153	Székesfehérvár	Érdi	É-Postástelep	1948
154	Székesfehérvár	Martonvásári	Tárnokliget	1948
155	Székesfehérvár	Csepeli	Cs-Kertváros	1948
156	Székesfehérvár	É-Gajavölgyi	Söréd	1949
157	Székesfehérvár	Szigeti	Szigethalom	1949
158	Székesfehérvár	Csepeli	Halásztelek	1954
159	Székesfehérvár	Érdi	É-Újtelep	1958
160	Székesfehérvár	Budai Középső	P.vörösvár B-telep	1967

8.

Szombathelyi Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Szombathely	Kőszegi	Kőszeg	1633
2	Szombathely	Sárvári-Alsó	Sárvár Szt.László	1646
3	Szombathely	Lenti	Csesztreg	1664
4	Szombathely	Székesegyház	Székesegyházi	1675
5	Szombathely	Szhely Felső	Szentpéterfa	1682
6	Szombathely	Szhely Alsó	Vép	1683
7	Szombathely	Vasvári	Vasvár	1690
8	Szombathely	Kőszegi	Gyöngyösfalu	1699
9	Szombathely	Szhely Felső	Dozmat	1698
10	Szombathely	Kőszegi	Salköveskút	1699
11	Szombathely	Szhely Felső	Vaskeresztes	1701
12	Szombathely	Zalaegerszegi	Zalaegerszeg I.	1703
13	Szombathely	Lenti	Páka	1705
14	Szombathely	Szhely Alsó	Táplánsztkereszt	1708
15	Szombathely	Kőszegi	Kőszegszerdahely	1711
16	Szombathely	Szentgotthárdi	Rábakethely	1711
17	Szombathely	Letenyei	Szepetnek	1711
18	Szombathely	Letenyei	Tótszentmárton	1711
19	Szombathely	Zalaegerszegi	Bagod	1712
20	Szombathely	Körmendi	Körmend	1712
21	Szombathely	Szhely Felső	Nárai	1712
22	Szombathely	Jánosházi	Jánosháza	1714
23	Szombathely	Vasvári	Rábahidvég	1715
24	Szombathely	Kőszegi	Vasszilvagy	1715
25	Szombathely	Sárvári-Alsó	Ikervár	1716
26	Szombathely	Novai	Nova	1716
27	Szombathely	Sárvári Felső	Répceszt.györgy	1716
28	Szombathely	Zalaegerszegi	Salomvár	1717

29	Szombathely	Lenti	Szentgyörgyvölgy	1717
30	Szombathely	Jánosházi	Egyházashetye	1718
31	Szombathely	Jánosházi	Hosszúpereszteg	1718
32	Szombathely	Sárvári Felső	Nick	1718
33	Szombathely	Kemenesaljai	Sitke	1719
34	Szombathely	Kemenesajjai	Celldömölk	1720
35	Szombathely	Szhely Felső	Narda	1722
36	Szombathely	Letenyei	Letenye	1723
37	Szombathely	Sárvári Felső	Rábapaty	1723
38	Szombathely	Lenti	Tornyiszmiklós	1723
39	Szombathely	Szentgotthárdi	Vasszentmihály	1723
40	Szombathely	Sárvári-Alsó	Pecöl	1725
41	Szombathely	Vasvári	Gersekarát	1726
42	Szombathely	Körmendi	Magyarszezsöd	1726
43	Szombathely	Letenyei	Bánokszgyörgy	1727
44	Szombathely	Sárvári-Alsó	Meggyeskovács	1728
45	Szombathely	Sárvári-Alsó	Rum	1728
46	Szombathely	Sárvári Felső	Vámoscsalád	1728
47	Szombathely	Vasvári	Bérbaltavár	1729
48	Szombathely	Kőszegi	Meszlen	1730
49	Szombathely	Sárvári-Alsó	Nyögér	1730
50	Szombathely	Vasvári	Oszkó	1731
51	Szombathely	Szentgotthárdi	Szentgotthárd	1731
52	Szombathely	Lenti	Szécsisziget	1732
53	Szombathely	Sárvári-Alsó	Csénye	1732
59	Szombathely	Kemenesaljai	Kemeneshőgyész	1732
55	Szombathely	Körmendi	Nádasd	1732
56	Szombathely	Kőszegi	Gencsapáti	1733
57	Szombathely	Őrségi	Szőce	1733
58	Szombathely	Szhely Alsó	Sorkifalud	1734
59	Szombathely	Körmendi	Szarvaskend	1734
60	Szombathely	Jánosházi	Vásárosmiske	1734
61	Szombathely	Sárvári Felső	Ölbő	1735
62	Szombathely	Kemenesaljai	Alsóság	1736
63	Szombathely	Kemenesaljai	Sömjénmihályfa	1736
64	Szombathely	Őrségi	Őriszentpéter	1736
65	Szombathely	Körmendi	Pinkamindszent	1737
66	Szombathely	Kemenesaljai	Vönöck	1737
67	Szombathely	Letenyei	Muraszemenye	1741
68	Szombathely	Vasvári	Egervár	1742
69	Szombathely	Szhely Felső	Kisunyor	1744
70	Szombathely	Novai	Pusztamagyaród	1745
71	Szombathely	Lenti	Lenti	1747
72	Szombathely	Kemenesaljai	Pápóc	1748
73	Szombathely	Körmendi	Csákánydoroszló	1749
74	Szombathely	Őrségi	Ivác	1749

75	Szombathely	Szentgotthárdi	Felsőszőlők	1750
76	Szombathely	Novai	Milejszeg	1750
77	Szombathely	Őrségi	Nagyrákos	1750
78	Szombathely	Őrségi	Rábagyarmat	1750
79	Szombathely	Kemenesaljai	Kemenesszentpéter	1752
80	Szombathely	Jánosházi	Káld	1752
81	Szombathely	Zalaegerszegi	Boncodföldre	1753
82	Szombathely	Novai	Zalatárnok	1755
83	Szombathely	Körmendi	Egyházasrádóc	1757
84	Szombathely	Vasvári	Győrvár	1757
85	Szombathely	Kemenesaljai	Kenyeri	1762
86	Szombathely	Zalaegerszegi	Zalaszentgyörgy	1762
87	Szombathely	Vasvári	Csehimindszent	1765
88	Szombathely	Szhely Alsó	Szentkirály	1773
89	Szombathely	Zalaegerszegi	Zalaháshág	1773
90	Szombathely	Kemenesaljai	Ostffyasszonyfa	1774
91	Szombathely	Novai	Söjtör	1779
92	Szombathely	Vasvári	Kám	1780
93	Szombathely	Szhely Alsó	Vasszécsény	1783
94	Szombathely	Szentgotthárdi	Apátistvánfalva	1785
95	Szombathely	Szhely Alsó	Nemesböd	1788
96	Szombathely	Körmendi	Egyházashollós	1789
97	Szombathely	Szentgotthárdi	Felsőrönök	1789
98	Szombathely	Jánosházi	Karakó	1789
99	Szombathely	Körmendi	Nagykölked	1789
100	Szombathely	Lenti	Rédics	1789
101	Szombathely	Körmendi	Vasalja	1789
102	Szombathely	Jánosházi	Zalaerdöd	1789
103	Szombathely	Jánosházi	Gérce	1790
104	Szombathely	Szhely Felső	Pornóapáti	1790
105	Szombathely	Novai	Nagylengyel	1795
106	Szombathely	Szhely Felső	Olad	1801
107	Szombathely	Szentgotthárdi	Alsószőlők	1816
108	Szombathely	Sárvári-Alsó	Egervölgy	1823
109	Szombathely	Őrségi	Kercaszomor	1823
110	Szombathely	Vasvári	Püspökmolnári	1832
111	Szombathely	Kemenesaljai	Izsákfa	1894
122	Szombathely	Zalaegerszegi	Zalalövő	1912
113	Szombathely	Sárvári Felső	Hegyalu	1913
114	Szombathely	Sárvári Felső	Bögöte	1914
115	Szombathely	Kőszegi	Bozsok	1921
116	Szombathely	Letenyei	Becsehely	1928
117	Szombathely	Letenyei	Eszteregnye	1928
118	Szombathely	Lenti	Gutorföldre	1928
119	Szombathely	Lenti	Gáborjánháza	1928
120	Szombathely	Lenti	Lispeszentadorján	1928

121	Szombathely	Lenti	Resznek	1928
122	Szombathely	Letenyei	Rigyác	1928
123	Szombathely	Lenti	Kerkakutas	1929
124	Szombathely	Kőszegi	Kőszegpaty	1929
125	Szombathely	Szhely Felső	Torony	1929
126	Szombathely	Jánosházi	Vashosszúfalu	1929
127	Szombathely	Székesegyház	Herényi	1930
128	Szombathely	Székesegyház	Jézus Szíve	1930
129	Szombathely	Székesegyház	Kámon	1930
130	Szombathely	Novai	Petrikeresztúr	1930
131	Szombathely	Székesegyház	Szent Erzsébet	1930
132	Szombathely	Székesegyház	Szent Kereszt	1930
133	Szombathely	Székesegyház	Szent Kvirin	1930
134	Szombathely	Székesegyház	Szent Márton	1930
135	Szombathely	Letenyei	Tótszerdahely	1930
136	Szombathely	Novai	Tófejlórántháza	1933
137	Szombathely	Novai	Becsvölgye	1934
138	Szombathely	Szhely	Felső Ják	1934
139	Szombathely	Kemenesaljai	Boba	1936
140	Szombathely	Kőszegi	Perenye	1937
141	Szombathely	Szentgotthárdi	Rábfüzes	1937
142	Szombathely	Novai	Gellénháza	1938
143	Szombathely	Lenti	Kálóca	1939
144	Szombathely	Szhely Felső	Sorokpolány	1941
145	Szombathely	Kőszegi	Söpte	1941
146	Szombathely	Kőszegi	Vasasszonyfa	1941
147	Szombathely	Zalaegerszegi	Zalaegerszeg II.	1942
148	Szombathely	Letenyei	Borsfa	1944
149	Szombathely	Zalaegerszegi	Nagykutas	1944
150	Szombathely	Sárvári Felső	Jákfa	1945
151	Szombathely	Zalaegerszegi	Nagypáli	1945
152	Szombathely	Vasvári	Olaszfa	1945
153	Szombathely	Sárvári Felső	Szeleste	1945
154	Szombathely	Vasvári	Telekes	1945
155	Szombathely	Zalaegerszegi	Babosdöbréte	1946
156	Szombathely	Letenyei	Bázakerettye	1946
157	Szombathely	Őrségi	Felsőmarác	1946
158	Szombathely	Körmendi	Nemesrempeholló	1996
159	Szombathely	Sárvári-Alsó	Rábasömjén	1946
160	Szombathely	Zalaegerszegi	Hagyárosbörönd	1947
161	Szombathely	Körmendi	Horváthnádajla	1947
162	Szombathely	Novai	Pusztaszentlászló	1947
163	Szombathely	Kemenesaljai	Rábasebes	1947
164	Szombathely	Kemenesaljai	Nagysimonyi	1948
165	Szombathely	Szhely Alsó	Nemeskolta	1949
166	Szombathely	Székesegyház	Szent Norbert	1949

167	Szombathely	Szhely Alsó	Tanakajd	1949
168	Szombathely	Székesegyház	Perint	1950
169	Szombathely	Sárvári-Alsó	Sárvár Szt. Miklós	1950
170	Szombathely	Szentgotthárdi	Gasztony	1951
171	Szombathely	Kőszegi	Vassurány	1952
172	Szombathely	Letenyei	Semjénháza	1954
173	Szombathely	Lenti	Lovászi	1955
174	Szombathely	Letenyei	Oltárc	1958
175	Szombathely	Szhely Felső	Bucsu	1963
176	Szombathely	Kőszegi	Tömörd	1973

9.

Váci Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Vác	Kecskeméti	Kecskemét-Főplébánia	1678
2	Vác	Váci	Vác-Felsőváros	1693
3	Vác	Nagykátai	Tápiószecső	1694
4	Vác	Kiskunlacházi	Dunaharaszti	1695
5	Vác	Kállói	Lőrinci	1695
6	Vác	Zsámboki	Kóka	1695
7	Vác	Nógrádi	Nógrád	1696
8	Vác	Berceli	Bercel	1696
9	Vác	Kállói	Kálló	1696
10	Vác	Nagykátai	Nagykátá	1698
11	Vác	Szolnoki	Szolnok-Belváros	1698
12	Vác	Hatvani	Bag	1700
13	Vác	Hatvani	Hatvan-Belváros	1700
14	Vác	Berceli	Püspökatvan	1700
15	Vác	Nagykátai	Uri	1700
16	Vác	Nógrádi	Romhány	1702
17	Vác	Csongrádi	Csongrád-Főplébánia	1704
18	Vác	Zsámboki	Tóalmás	1709
19	Vác	Nógrádi	Verőcemaros I.	1710
20	Vác	Abony-Újszászi	Jánoshida	1711
21	Vác	Váci	Zsámbok	1712
22	Vác	Váci	Váchartyán	1713
23	Vác	Hatvani	Galgahévíz	1714
24	Vác	Berceli	Nézsá	1714
25	Vác	Vásárhelyi	Szegvár	1714
26	Vác	Ecsegi	Ecseg	1715
27	Vác	Kállói	Palotáshalom II.	1716
28	Vác	Váci	Dunakeszi-Főplébánia	1718

29	Vác	Váci	Kosd	1719
30	Vác	Gödöllői	Kerepestarcsa I.	1719
31	Vác	Nagykátai	Tápióbicske	1719
32	Vác	Kiskunlacházi	Alsónémedi	1720
33	Vác	Ecsegi	Buják	1722
34	Vác	Nógrádi	Nőtincs	1724
35	Vác	Abony-Újszászi	Zagyvarékas	1724
36	Vác	Nagykátai	Súlysáp I.	1724
37	Vác	Dorozsmai	Kiskundorozsma	1725
38	Vác	Hatvani	Boldog	1726
39	Vác	Dorozsmai	Szeged-Tápé	1726
40	Vác	Tiszakécskei	Tószeg	1727
41	Vác	Ceglédi	Üllő	1727
42	Vác	Zsámboki	Szentlőrinc-káta	1727
43	Vác	Abony-Újszászi	Tápiószele	1730
44	Vác	Hatvani	Tura	1733
45	Vác	Gödöllői	Isaszeg	1735
46	Vác	Ecsegi	Cserhátszentiván	1737
47	Vác	Abony-Újszászi	Abony	1737
48	Vác	Berceli	Magyarnándor	1738
49	Vác	Kállói	Verseg	1738.
50	Vác	Rákosi	Ecser	1738
51	Vác	Kiskunlacházi	Kiskunlacháza II.	1738
52	Vác	Solti	Izsák	1738
53	Vác	Majsai	Kiskunmajsa	1738
54	Vác	Gödöllői	Vácszentlászló	1740
55	Vác	Félegyházi	Tiszaalpár I.	1740
56	Vác	Nagykátai	Tápióság	1742
57	Vác	Bp.-Alsó	Soroksár-Főplébánia	1743
58	Vác	Félegyházi	K.félegyháza-Főplébánia	1743
59	Vác	Váci	Szód	1744
60	Vác	Ceglédi	Cegléd-Óplébánia	1744
61	Vác	Váci	Vác-Alsóváros	1745
62	Vác	Hatvani	Galgamácsa	1745
63	Vác	Szolnoki	Cibakháza	1795
64	Vác	Ceglédi	Albertirsa	1745
65	Vác	Nagykátai	Súlysáp	1795
66	Vác	Váci	Püspökszilágy	1746
67	Vác	Berceli	Herencsény	1746
68	Vác	Gödöllői	Veresegyház	1746
69	Vác	Kállói	Heréd	1747
70	Vác	Ecsegi	Mátraszőlős	1747
71	Vác	Zsámboki	Dány	1749
72	Vác	Ecsegi	Jobbágyi	1750
73	Vác	Vásárhelyi	Szentes-Főplébánia	1750
74	Vác	Dorozsmai	Sándorfalva	1751

75	Vác	Kiskunlacházi	Taksony	1752
76	Vác	Szolnoki	Csépa	1756
77	Vác	Tiszakécskei	Tiszakécske	1760
78	Vác	Gödöllői	Mogyoród	1761
79	Vác	Kiskunlacházi	Bugyi	1761
80	Vác	Rákosi	Rákoscaba-Óplébánia	1762
81	Vác	Ceglédi	Monor	1763
82	Vác	Solti	Apostag	1766
83	Vác	Gödöllői	Gödöllő	1769
84	Vác	Majsai	Kiskunhalas-Alsó	1769
85	Vác	Szolnoki	Mezőtúr	1776
86	Vác	Vásárhelyi	Mindszent	1777
87	Vác	Ceglédi	Nagykőrös	1778
88	Vác	Örkényi	Újhartyán	1779
89	Vác	Abony-Újszászi	Tápiógyörgye	1780
90	Vác	Berceli	Terény	1783
91	Vác	Nógrádi	Rétság	1787
92	Vác	Nógrádi	Szendehely	1787
93	Vác	Berceli	Becske	1787
94	Vác	Berceli	Nógrádsáp	1787
95	Vác	Ecsegi	Csécse	1787
96	Vác	Abony-Újszászi	Újszász	1787
97	Vác	Solti	Kunszentmikiós	1787
98	Vác	Csongrádi	Csanytelek	1787
99	Vác	Tiszakécskei	Törtel	1788
100	Vác	Dorozsmai	Ópusztaszer	1789
101	Vác	Örkényi	Örkény	1791
102	Vác	Gödöllői	Csömör	1793
103	Vác	Ceglédi	Ceglédbercel	1796
104	Vác	Ceglédi	Vecsés-Óplébánia	1797
105	Vác	Félegyházi	Pálmonostora	1838
106	Vác	Gödöllői	Fót	1845
107	Vác	Nógrádi	Berkenye	1848
108	Vác	Dorozsmai	Szeged-Algyő	1852
109	Vác	Kállói	Nagykökényes	1854
110	Vác	Kecskeméti	Lajosmizse	1856
111	Vác	Vásárhelyi	Derekegyház	1860
112	Vác	Tiszakécskei	Jászkarajenő	1862
113	Vác	Hatvani	Kartal	1869
114	Vác	Félegyházi	Kunszállás	1869
115	Vác	Bp.-Felső	Újpest-Főplébánia	1870
116	Vác	Nagykátai	Tápiószentmárton	1870
117	Vác	Kecskeméti	Kerekegyháza	1873
118	Vác	Hatvani	Aszód	1874
119	Vác	Tiszakécskei	Tiszavárkony	1874
120	Vác	Örkényi	Tatárszentgyörgy	1874

121	Vác	Tiszaakécskei	Kocsér	1881
122	Vác	Zsámboki	Szentmártonkáta	1881
123	Vác	Bp.-Alsó	Kispest-Főplébánia	1883
124	Vác	Bp.-Felső	Rákospalota-Főplébánia	1884
125	Vác	Solti	Solt	1884
126	Vác	Örkényi	Pusztavacs	1885
127	Vác	Félegyházi	K.félegyháza-Úplébánia	1885
128	Vác	Vásárhelyi	Nagymágocs	1885
129	Vác	Bp.-Alsó	Pesterzsébet-Főplébánia	1888
130	Vác	Csongrádi	Tömörkény	1894
131	Vác	Nógrádi	Borsosberény	1895
132	Vác	Szolnoki	Tiszaöldvár	1900
133	Vác	Gödöllői	Valkó	1902
134	Vác	Bp.-Felső	Rákosszentmihály	1904
135	Vác	Szolnoki	Rákóczi falva	1904
136	Vác	Majmai	Szank	1906
137	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Főplébánia	1910
138	Vác	Dorozsmai	Bordány	1910
139	Vác	Bp.-Felső	Pestújhely	1911
140	Vác	Rákosi	Maglód	1911
141	Vác	Csongrádi	Szelevény	1911
142	Vác	Gödöllői	Kerepestarcsa II.	1913
143	Vác	Majmai	Jászszentlászló	1913
144	Vác	Rákosi	Gyömrő	1914
145	Vác	Rákosi	Mende	1914
146	Vác	Solti	Páhi	1914
147	Vác	Rákosi	Pécel	1915
148	Vár	Rákosi	Rákosliget	1915
149	Vác	Örkényi	Dabas III.-(Gyón)	1915
150	Vác	Rákosi	Rákoskeresztúr	1916
151	Vác	Örkényi	Ócsa	1916
152	Vác	Örkényi	Dabas I. (Sári)	1917
153	Vác	Örkényi	Dabas II. (Alsó-F.dabas)	1917
154	Vác	Solti	Orgovány	1917
155	Vác	Majmai	Pusztamér ges	1918
156	Vác	Hatvani	Hévízgyörk	1919
157	Vác	Kecskeméti	Jakabszállás	1919
158	Vác	Félegyházi	Fülöpjakab	1919
159	Vác	Solti	Tass	1919
160	Vác	Félegyházi	Bugac-Alsómonostor	1920
161	Vác	Bp.-Felső	Sashalom	1921
162	Vác	Bp.-Alsó	Pestimre	1921
163	Vác	Ceglédi	Pilis	1922
164	Vác	Abony-Újszászi	Farmos	1922
165	Vác	Örkényi	Kakucs-Inárcs	1922
166	Vác	Solti	Szabadszállás	1922

167	Vác	Váci	Vácrátót	1923
168	Vác	Bp.-Alsó	Kispest-Munkástelep	1924
169	Vác	Kiskunlacházi	Dömsöd	1924
170	Vác	Solti	Fülöpszállás	1924
171	Vác	Váci	Rád	1925
172	Vác	Gödöllői	Szada	1925
173	Vác	Ceglédi	Vecsés-Felsőtelep	1925
174	Vác	Váci	Göd-Felső	1926
175	Vác	Nógrádi	Diósjenő	1926
176	Vác	Bp.-Felső	Cinkota	1926
177	Vác	Tiszaékcskei	Lakitelek	1926
178	Vác	Kecskeméti	Helvécia	1926
179	Vác	Kecskeméti	Lászlófalva	1926
180	Vác	Kecskeméti	Nyárlőrinc	1926
181	Vác	Kecskeméti	Ágasegyháza	1928
182	Vác	Vásárhelyi	Székkutas	1928
183	Vác	Tiszaékcskei	Tiszaakút	1929
184	Vác	Váci	Dunakeszi-Alag	1930
185	Vác	Szolnoki	Szolnok-Várplébánia	1932
186	Vác	Dorozsmai	Forráskút	1933
187	Vác	Bp.-Felső	Mátyásföld	1936
188	Vác	Gödöllői	Gödöllő-Máriabesenyő	1936
189	Vác	Ceglédi	Vecsés-Andrássytelep	1936
190	Vác	Kecskeméti	K.-Hetényegyháza	1936
191	Vác	Vásárhelyi	Hódmezővásárh.-Belváros	1936
192	Vác	Vásárhelyi	Hódmezővásárh.-Szt.Istv.	1936
193	Vác	Bp.-Alsó	Pesterzsébet-Kossuthfalva	1937
194	Vác	Bp.-Alsó	Pesterzsébet-Pacsirtatelep	1937
195	Vác	Kecskeméti	Ladánybena	1937
196	Vác	Csongrádi	Csongrád-Piroskaváros	1937
197	Vác	Bp.-Felső	Rákospalota-MÁV-telep	1938
198	Vác	Bp.-Alsó	Pesterzsébet-Szabótelep	1938
199	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Csákyliget	1938
200	Vác	Ceglédi	Dánszentmiklós	1940
201	Vác	Félegyházi	Petőfiszállás	1940
202	Vác	Vásárhelyi	Mártély	1940
203	Vác	Kállói	Palotáshalom I.	1991
204	Vác	Rákosi	Rákoshegy	1941
205	Vác	Váci	Szódliget	1944
206	Vác	Váci	Göd-Alsó	1945
207	Vác	Kállói	Zagyvaszántó	1945
208	Vác	Bp.-Felső	Bp.-Kertváros	1945
209	Vác	Kiskunlacházi	Dunavarsány	1945
210	Vác	Ceglédi	Nyíregyháza	1945
211	Vác	Örkényi	Gyál	1945
212	Vác	Kecskeméti	Kunbaracs	1945

213	Vác	Dorozsmai	Üllés	1945
214	Vác	Vásárhelyi	Szentes-Jézus Szive	1945
215	Vác	Váci	Kisnémedi	1946
216	Vác	Váci	Vác-Deákvár	1946
217	Vác	Nógrádi	Tereske	1946
218	Vác	Hatvani	Hatvan-Újváros	1946
219	Vác	Bp.-Felső	Újpest-Megyer	1946
220	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Államtelep	1946
221	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Szemeretelep	1946
222	Vác	Bp.-Alsó	Soroksár-Újtelep	1946
223	Vác	Szolnoki	Szolnok-Újvárosi	1946
224	Vác	Félegyházi	Bugac	1946
225	Vác	Majsai	Csolyospálos	1946
226	Vác	Dorozsmai	Baks	1946
227	Vác	Vásárhelyi	Fábiánsebestyén	1946
228	Vác	Nógrádi	Tolmács	1947
229	Vác	Ecsegi	Kisbágyon	1947
230	Vác	Bp.-Felső	Újpest-Szt. József	1947
231	Vác	Bp.-Felső	Újpest-Kertváros	1947
232	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Erzsébettelep	1947
233	Vác	Rákosi	Rákoscsaba-Újtelep	1947
234	Vác	Szolnoki	Homok	1947
235	Vác	Szolnoki	Szolnok-Jézus Szive	1947
236	Vác	Szolnoki	Szolnok-Szandaszőlős	1947
237	Vác	Ceglédi	Cegléd-Újplébánia	1947
238	Vác	Ceglédi	Gomba	1947
239	Vác	Abony-Újszászi	Tápiószőlős	1948
240	Vác	Örkényi	Táborfalva	1948
241	Vác	Kecskeméti	Kecskemét-Szentháromság	1948
242	Vác	Félegyházi	Gátér	1948
243	Vác	Solti	Kunadacs	1948
244	Vác	Bp.-Felső	Újpest-Clarisseum	1949
245	Vác	Gödöllői	Erdőkertes	1949
246	Vác	Örkényi	Hernád	1949
247	Vác	Félegyházi	Tiszaalpár II. (T.újfalu)	1950
248	Vác	Kiskunlacházi	D.haraszti-Rákóczipiget	1951
249	Vác	Solti	Dunavecse	1952
250	Vác	Bp.-Felső	Árpádföld	1954
251	Vác	Majsai	Móricgát	1954
252	Vác	Berceli	Szente	1955
253	Vác	Váci	Dunakeszi-Gyártelep	1957
254	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Kertváros	1957
255	Vác	Abony-Újszászi	Újszilvás	1957
256	Vác	Félegyházi	Kalmárcápolna	1958
257	Vác	Solti	Kunpeszér	1958
258	Vác	Berceli	Cserhátsurány	1959

259	Vác	Örkényi	Újlengyel	1959
260	Vác	Solti	Szalkszentmárton	1959
261	Vác	Kiskunlacházi	Kiskunlacháza I.	1962
262	Vác	Bp.-Alsó	Pesterzsébet-Kakastó	1969
263	Vác	Bp.-Alsó	Pestlőrinc-Miklóstelep	1969
264	Vác	Bp.-Alsó	Kispest-Jézus Szíve	1979

10.

Veszprémi Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Veszprém	Pápai	Pápa I.	1638
2	Veszprém	Balatonfüredi	Tihany	1685
3	Veszprém	Nagykanizsai	Nagykanizsa II.	1690
4	Veszprém	Keszthelyi	Keszthely I,	1696
5	Veszprém	Kapornaki	Búcsúszentlászló	1700
6	Veszprém	Székesegyházi	Veszprém I.	1703
7	Veszprém	Devecseri	Somlóvásárhely	1703
8	Veszprém	Pápai	Vaszar	1704
9	Veszprém	Igali	Igal	1716
10	Veszprém	Pápai	Bakonyjákó	1717
11	Veszprém	Pápai	Nagytevel	1717
12	Veszprém	Devecseri	Tüskevár	1717
13	Veszprém	Bakonyszombathely	Bakonygyirót	1717
14	Veszprém	Sümegi	Sümeg	1717
15	Veszprém	Marcali	Kéthely	1717
16	Veszprém	Segesdi	Nagybajom	1717
17	Veszprém	Sümegi	Zalaszegvár	1718
18	Veszprém	Zirci	Zirc	1720
19	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalabér	1720
20	Veszprém	Devecseri	Iszkáz	1720
21	Veszprém	Csurgói	Csurgó I.	1720
22	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Attala	1722
23	Veszprém	Tapolcai	Badacsonytördemic	1723
24	Veszprém	Keszthelyi	Várvölgy	1723
25	Veszprém	Kapornaki	Nemesapáti	1723
26	Veszprém	Somogyvári	Szőllősgyőrök	1723
27	Veszprém	Görgetegi	Babócsa	1723
28	Veszprém	Enyingi	Mezőkomárom	1724
29	Veszprém	Kiskomáromi	Vörs	1724
30	Veszprém	Marcali	Marcali	1724
31	Veszprém	Bányavidéki	Kislőd	1725
32	Veszprém	Tapolcai	Nyírád	1725

33	Veszprém	Csurgói	Berzence	1725
34	Veszprém	Székesegyházi	Nagyvázsony	1726
35	Veszprém	Tapolcai	Tapolca	1726
36	Veszprém	Ságvári	Siófok	1726
37	Veszprém	Igali	Somogyszil	1726
38	Veszprém	Karádi	Látrány	1726
39	Veszprém	Karádi	Nágocs	1726
40	Veszprém	Bakonyszombathely	Bakonyoszlop	1726
41	Veszprém	Somogyvári	Lengyeltóti	1727
42	Veszprém	Sümegi	Csabrendek	1728
43	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposvár I.	1731
44	Veszprém	Görgetegi	Nagyatád	1731
45	Veszprém	Keszthelyi	Zalaszentő	1732
46	Veszprém	Devecseri	Devecser	1732
47	Veszprém	Székesegyházi	Vöröstó	1734
48	Veszprém	Gelsei	Gelse	1734
49	Veszprém	Gelsei	Hahót	1734
50	Veszprém	Pápavidéki	Külsővat	1734
51	Veszprém	Bányavidéki	Városlőd	1735
52	Veszprém	Kapornaki	Nagykapornak	1736
53	Veszprém	Székesegyházi	Felsőörs	1738
54	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Gölle	1738
55	Veszprém	Karádi	Törökkoppány	1738
56	Veszprém	Keszthelyi	Alsópáhok	1739
57	Veszprém	Bakonyszombathely	Sur	1739
58	Veszprém	Csóti	Ugod	1740
59	Veszprém	Pacsa	Zalaapáti	1742
60	Veszprém	Karádi	Karád	1742
61	Veszprém	Székesegyházi	Márkó	1743
62	Veszprém	Csóti	Pápateszér	1743
63	Veszprém	Marcali	Somogysámson	1743
64	Veszprém	Palotai	Ósi	1745
65	Veszprém	Kiskomáromi	Nemesvid	1745
66	Veszprém	Ságvári	Balatonendréd	1745
67	Veszprém	Ságvári	Tab	1745
68	Veszprém	Somogyvári	Somogyvár	1745
69	Veszprém	Ságvári	Nagyberény	1746
70	Veszprém	Karádi	Szólád	1746
71	Veszprém	Segesdi	Segesd	1746
72	Veszprém	Székesegyházi	Vörösberény	1747
73	Veszprém	Bányavidéki	Halimba	1747
74	Veszprém	Palotai	Hajmáskér	1747
75	Veszprém	Monostorapáti	Káptalantóti	1747
76	Veszprém	Monostorapáti	Szentbékállá	1747
77	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Taszár	1747
78	Veszprém	Zirci	Olaszfalu	1798

79	Veszprém	Tapolcai	Lesencetomaj	1798
80	Veszprém	Tapolcai	Nemesvita	1748
81	Veszprém	Somogyvári	Buzsák	1748
82	Veszprém	Csurgói	Iharos	1748
83	Veszprém	Hedrehelyi	Csököly	1748
84	Veszprém	Hedrehelyi	Lad	1748
85	Veszprém	Kiskomáromi	Zalavár	1749
86	Veszprém	Kapornaki	Csácsbozsok	1749
87	Veszprém	Pápavidéki	Pápakovácsi	1749
88	Veszprém	Bakonyszombathely	Bakonyszombathely	1749
89	Veszprém	Balatonfüredi	Palóznak	1750
90	veszprém	Zalaszentgróti	Zalaszentgrót	1750
91	Veszprém	Kiskomáromi	Zalakomár	1750
92	Veszprém	Marcali	Somogyszentpál	1750
93	Veszprém	Csurgói	Zákány	1750
94	Veszprém	Monostorapáti	Vigántpetend	1751
95	Veszprém	Tapolcai	Gyulakeszi	1751
96	Veszprém	Marcali	Mesztegnő	1751
97	Veszprém	Bányavidéki	Ajka	1752
98	Veszprém	Keszthelyi	Rezi	1752
99	Veszprém	Keszthelyi	Sármellék	1752
100	Veszprém	Csóti	Vanyola	1752
101	Veszprém	Marcali	Somogyfajsz	1752
102	Veszprém	Palotai	Öskü	1753
103	Veszprém	Pápavidéki	Nyirád	1753
104	Veszprém	Balatonfüredi	Aszófő	1754
105	Veszprém	Palotai	Tés	1755
106	Veszprém	Monostorapáti	Kővágóórs	1755
107	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalaszentlászló	1755
108	Veszprém	Gelsei	Homokkomárom	1755
109	Veszprém	Kapornaki	Csatár	1755
110	Veszprém	Csóti	Bakonykoppány	1755
111	Veszprém	Keszthelyi	Karmacs	1756
112	Veszprém	Görgetegi	Csokonyavisonta	1757
113	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Kercseliget	1758
114	Veszprém	Palotai	Berhida	1759
115	Veszprém	Pacsai	Szentgyörgyvár	1759
116	Veszprém	Pacsai	Szentpéterúr	1759
117	Veszprém	Igali	Mernye	1759
118	Veszprém	Monostorapáti	Balatoncsicsó	1760
119	Veszprém	Délbalatoni	Köröshegy	1760
120	Veszprém	Bányavidéki	Magyarpolány	1761
121	Veszprém	Nagykanizsai	Nagybakónak	1761
122	Veszprém	Kapornaki	Zalaszentiván	1761
123	Veszprém	Monostorapáti	Taliándörög	1762
124	Veszprém	Kapornaki	Pakod	1762

125	Veszprém	Enyingi	Dág	1764
126	Veszprém	Zirci	Bakonynána	1764
127	Veszprém	Ságvári	Balatonkiliti	1764
128	Veszprém	Székesegyházi	Hidegkút	1765
129	Veszprém	Zirci	Lókút	1766
130	Veszprém	Pacsai	Pacsa	1766
131	Veszprém	Somogyvári	Öreglak	1766
132	Veszprém	Devecseri	Noszlop	1767
133	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Szulok	1767
134	Veszprém	Görgetegi	Tarany	1768
135	Veszprém	Kaposvár-városi	Hetes	1769
136	Veszprém	Enyingi	Enying	1770
137	Veszprém	Bányavidéki	Szentgál	1771
138	Veszprém	Zirci	Porva	1771
139	Veszprém	Igali	Kisbárapáti	1771
140	Veszprém	Pápa-vidéki	Ganna	1771
141	Veszprém	Enyingi	Lepsény	1772
142	Veszprém	Monostorapáti	Monostorapáti	1772
143	Veszprém	Zalaszentgróti	Türje	1772
144	Veszprém	Csóti	Bakonyszücs	1772
145	Veszprém	Görgetegi	Vízvár	1772
146	Veszprém	Pápai	Marcaltó	1773
147	Veszprém	Székesegyházi	Nemesvamos	1774
148	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Szentbalázs	1774
149	Veszprém	Sümegi	Káptalanfa	1775
150	Veszprém	Segesdi	Tapsony	1775
151	Veszprém	Kiskomáromi	Zalamerenye	1777
152	Veszprém	Hedrehelyi	Bárdudvarnok	1777
153	Veszprém	Nagykanizsai	Miháld	1778
154	Veszprém	Sümegi	Sümegcsehi	1778
155	Veszprém	Csóti	Csót	1779
156	Veszprém	Sümegi	Gógánfa	1779
157	Veszprém	Bányavidéki	Ajka-Ajkarendek	1780
158	Veszprém	Zirci	Borzavár	1780
159	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Böszénfa	1782
160	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalakoppány	1783
161	Veszprém	Segesdi	Somogyszob	1783
162	Veszprém	Palotai	Gyulafirátót	1784
163	Veszprém	Zirci	Szápár	1784
164	Veszprém	Ságvári	Zamárdi	1785
165	Veszprém	Karádi	Miklósi	1785
166	Veszprém	Bakonyszombathely	Ácsteszer	1785
167	Veszprém	Devecseri	Somlósózlós	1786
168	Veszprém	Karádi	Kapoly	1787
169	Veszprém	Kiskomáromi	Csákány	1788
170	Veszprém	Kiskomáomi	Orosztony	1788

171	Veszprém	Pacsa	Dióskál	1788
172	Veszprém	Nagykanizsai	Murakeresztúr	1788
173	Veszprém	Nagykanizsai	Nagyrecse	1788
174	Veszprém	Kapornaki	Bezeréd	1788
175	Veszprém	Kapornaki	Pókaszeptk	1788
176	Veszprém	Somogyvári	Osztopán	1788
177	Veszprém	Igali	Somogyacsa	1788
178	Veszprém	Igali	Somogygeszti	1788
179	Veszprém	Pávidéki	Dabrony	1788
180	Veszprém	Bakonszombathely	Ajka	1788
181	Veszprém	Sümei	Ukk	1788
182	Veszprém	Csurgói	Kutas	1788
183	Veszprém	Csurgói	Gyékényes	1788
184	Veszprém	Balatonfüredi	Vászoly	1789
185	Veszprém	Tapolcai	Zalahaláp	1789
186	Veszprém	Gelsei	Zalaszentbalázs	1789
187	Veszprém	Igali	Gamás	1789
188	Veszprém	Silmei	Kisgörbő	1789
189	Veszprém	Sümei	Mihályfa	1789
190	Veszprém	Sümei	Zalagyömörő	1789
191	Veszprém	Bakonszombathely	Bakonszentlászló	1790
192	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonkenese	1791
193	Veszprém	Tapolcai	Badacsonytomaj	1791
194	Veszprém	Pacsa	Rádó	1792
195	Veszprém	Palotai	Nádasladány	1795
196	Veszprém	Zirci	Nagyesterjár	1796
197	Veszprém	Nagykanizsai	Miklósfa	1799
198	Veszprém	Kiskomáromi	Galambok	1802
199	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Kétújfalu	1803
200	Veszprém	Ságvári	Ádánd	1805
201	Veszprém	Csóti	Lovászpata	1805
202	Veszprém	Ságvári	Ságvár	1806
203	Veszprém	Székesegyházi	Szentkirályszabadja	1807
204	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalacsány	1807
205	Veszprém	Pávidéki	Pápasalamon	1807
206	Veszprém	Pacsa	Zalaszentmihály	1808
207	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Barcs	1808
208	Veszprém	Palotai	Várpalota	1812
209	Veszprém	Ságvári	Balatonszabadi	1814
210	Veszprém	Keszthelyi	Nemesbük	1817
211	Veszprém	Karádi	Andocs	1817
212	Veszprém	Csóti	Románd	1817
213	Veszprém	Székesegyházi	Tótvázsony	1818
214	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposvár-Toponár	1818
215	Veszprém	Zirci	Jásd	1828
216	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Mosdós	1835

217	Veszprém	Zalaszentgróti	Tekenye	1843
218	Veszprém	Enyingi	Lajoskomárom	1846
219	Veszprém	Délbalatoni	Ordacsehi	1853
220	Veszprém	Görgetegi	Görgeteg	1860
221	Veszprém	Kiskomáromi	Zalaszabar	1869
222	Veszprém	Hedrehelyi	Kadarkút	1872
223	Veszprém	Bakonyszombathely	Csesznek	1873
224	Veszprém	Segesdi	Nagyszakácsi	1873
225	Veszprém	Görgetegi	Háromfa	1875
226	Veszprém	Hedrehelyi	Somogyhárság	1879
227	Veszprém	Kiskomáromi	Nagyrada	1894
228	Veszprém	Kaposvár-városi	Zselickislak	1901
229	Veszprém	Marcali	Balatonberény	1903
230	Veszprém	Segesdi	Böhönye	1905
231	Veszprém	Marcali	Gadány	1909
232	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposfő	1913
233	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonfüred	1918
234	Veszprém	Pacsai	Felsőrajk	1919
235	Veszprém	Görgetegi	Lábod	1919
236	Veszprém	Bányavidéki	Herend	1920
237	Veszprém	Délbalatoni	Fonyód	1920
238	Veszprém	Bakonyszombathely	Réde	1920
239	Veszprém	Bakonyszombathely	Csatka	1920
240	Veszprém	Csurgói	Inke	1920
241	Veszprém	Délbalatoni	Balatonlelle	1921
242	Veszprém	Segesdi	Somogysárd	1923
243	Veszprém	Nagykanizsai	Belezná	1926
244	Veszprém	Délbalatoni	Balatonboglár	1926
245	Veszprém	Bányavidéki	Ajka I.	1929
246	Veszprém	Keszthelyi	Balatongyörök	1929
247	Veszprém	Marcali	Balatonkeresztúr	1929
248	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposvár	1934
249	Veszprém	Bányavidéki	Úrkút	1931
250	Veszprém	Csurgói	Zákánytelep	1933
251	Veszprém	Enyingi	Mezőszilas	1935
252	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonalmádi	1935
253	Veszprém	Balatonfüredi	Füzfőgyártelep	1935
254	Veszprém	Devecseri	Kolontár	1937
255	Veszprém	Igali	Büssü	1938
256	Veszprém	Délbalatoni	Balatanszemes	1939
259	Veszprém	Devecseri	Kerta	1939
258	Veszprém	Enyingi	Balatonfőkajár	1940
259	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonakali	1940
260	Veszprém	Gelsei	Pölöskei	1940
261	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonszepezd	1941
262	Veszprém	Keszthelyi	Balatonszentgyörgy	1941

263	Veszprém	Keszthelyi	Hévíz	1941
264	Veszprém	Nagykanizsai	Nagykanizsa	1941
265	Veszprém	Nagykanizsai	Nagykanizsa III.	1941
266	Veszprém	Székesegyházi	Veszprém II.	1942
267	Veszprém	Kiskomáromi	Sávoly	1942
268	Veszprém	Kaposvár-városi	Juta	1943
269	Veszprém	Pápai	Pápa II.	1943
270	Veszprém	Marcali	Nikla	1943
271	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Homokszentgyörgy	1943
272	Veszprém	Palotai	Pétfürdő	1944
273	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Darány	1944
274	Veszprém	Székesegyházi	Hárskút	1995
275	Veszprém	Székesegyházi	Veszprém III.	1945
276	Veszprém	Bányavidéki	Ajka II.	1945
277	Veszprém	Bányavidéki	Ajka III-Csinger	1945
278	Veszprém	Bányavidéki	Padragkút	1945
279	Veszprém	Balatonfüredi	Alsóórs	1945
280	Veszprém	Keszthelyi	Keszthely II.	1945
281	Veszprém	Segesdi	Nemesdéd	1945
282	Veszprém	Enyingi	Szabadhidvég	1946
283	Veszprém	Balatonfüredi	Balatonfüzfő	1946
284	Veszprém	Monostorapáti	Köveskál	1946
285	Veszprém	Tapolcai	Hegymagas	1946
286	Veszprém	Tapolcai	Nemesgulács	1946
287	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalaudvarnok	1946
288	Veszprém	Zalaszentgróti	Zalavég	1946
289	Veszprém	Gelsei	Újudvar	1946
290	Veszprém	Pacsai	Pölöske	1946
291	Veszprém	Kapornaki	Bak	1946
292	Veszprém	Ságvári	Bábonymegyer	1946
293	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposfüred	1946
294	Veszprém	Karádi	Somogyegres	1946
295	Veszprém	Karádi	Zics	1946
296	Veszprém	Pápavidéki	Mezőlak	1946
297	Veszprém	Pápavidéki	Nemesszalók	1946
298	Veszprém	Marcali	Pusztakovácsi	1946
299	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Nagydobsza	1946
300	Veszprém	Barcs-Kálmáncsai	Somogytarnóca	1946
301	Veszprém	Csurgói	Somogyudvarhely	1946
302	Veszprém	Hedrehelyi	Mike	1946
303	Veszprém	Hedrehelyi	Somogyapáti	1946
304	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposvár III.	1947
305	Veszprém	Karádi	Kötcse	1947
306	Veszprém	Pápai	Nagygyimót	1997
307	Veszprém	Székesegyházi	Veszprém IV.	1948
308	Veszprém	Zirci	Pénzesgyőr	1948

309	Veszprém	Nagykanizsai	Nagykanizsa IV.	1948
310	Veszprém	Csóti	Gic	1948
311	Veszprém	Csurgói	Somogybükkösd	1948
312	Veszprém	Hedrehelyi	Hedrehely	1948
313	Veszprém	Tapolcai	Balatonederics	1949
314	Veszprém	Gelsei	Magyarszerdahely	1949
315	Veszprém	Somogyvári	Somogyjád	1949
316	Veszprém	Igali	Ráksi	1949
317	Veszprém	Silmegi	Óhid	1949
318	Veszprém	Görgetegi	Bolhó	1949
319	Veszprém	Csurgói	Csurgó II.	1949
320	Veszprém	Bányavidéki	Ajka-Bakonygyepes	1950
321	Veszprém	Igali	Felsőmocsolád	1950
322	Veszprém	Pápai	Pápa IV.	1950
323	Veszprém	Zalaszentgróti	Szalapa	1951
324	Veszprém	Igali	Magyaratád	1951
325	Veszprém	Igali	Szentgálósér	1951
326	Veszprém	Bakonyszombathely	Kerézteleki	1951
327	Veszprém	Segesdi	Szabás	1951
328	Veszprém	Monostorapáti	Salföld	1954
329	Veszprém	Tapolcai	Révfülp	1954
330	Veszprém	Keszthelyi	Gyenesdiás	1954
331	Veszprém	Délbalatoni	Balatonfenyves I.	1954
332	Veszprém	Délbalatoni	Balatonfenyves II.	1954
333	Veszprém	Pápai	Takácsi	1954
334	Veszprém	Enyingi	Balatonbozsok	1955
335	Veszprém	Délbalatoni	Bálványos	1955
336	Veszprém	Kaposvár-vidéki	Fonó	1955
337	Veszprém	Somogyvári	Hács	1956
338	Veszprém	Csurgói	Órtilos	1956
339	Veszprém	Kaposvár-városi	Kaposszerdahely	1958
340	Veszprém	Délbalatoni	Pusztaszemes	1959
341	Veszprém	Csóti	Nagydém	1961
342	Veszprém	Segesdi	Szenyér	1963
343	Veszprém	Pápa-vidéki	Pápakovácsi	1969

11.

Kalocsai Érseki Tartomány

Kalocsai Főegyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Kalocsa	Hajósi	Sükösd	1711
2	Kalocsa	Hajósi	Bátya	1714

3	Kalocsa	Bajai	Hercegszántó	1715
4	Kalocsa	Kalocsai	Kalocsa-Belváros	1720
5	Kalocsa	Hajósi	Fajsz	1720
6	Kalocsa	Hajósi	Miske	1720
7	Kalocsa	Bajai	Baja-Belváros	1722
8	Kalocsa	Keceli	Akasztó	1723
9	Kalocsa	Hajósi	Hajós	1723
10	Kalocsa	Hajósi	Nemesnádudvar	1729
11	Kalocsa	Kalocsai	Dunapataj	1726
12	Kalocsa	Bajai	Gara	1735
13	Kalocsa	Jánoshalmi	Jánoshalma	1735
14	Kalocsa	Hajósi	Dusnok	1736
15	Kalocsa	Kalocsai	Dunaszentbenedek	1737
16	Kalocsa	Bajai	Csátalja	1737
17	Kalocsa	Bácsalmási	Bácsalmás	1740
18	Kalocsa	Keceli	Kecel-Beltér	1741
19	Kalocsa	Bácsalmási	Katymár	1748
20	Kalocsa	Jánoshalmi	Csávoly	1748
21	Kalocsa	Jánoshalmi	Mélykút-Beltér	1749
22	Kalocsa	Bajai	Nagybaracska	1751
23	Kalocsa	Keceli	Kiskőrös	1754
24	Kalocsa	Kalocsai	Foktő	1762
25	Kalocsa	Bajai	Dávod	1765
26	Kalocsa	Keceli	Soltvadkert	1767
27	Kalocsa	Hajósi	Császártöltés	1767
28	Kalocsa	Jánoshalmi	Felsőszentiván	1769
29	Kalocsa	Bajai	Bátmonostor	1771
30	Kalocsa	Bácsalmási	Bácsbokod	1771
31	Kalocsa	Bajai	Vaskút	1772
32	Kalocsa	Jánoshalmi	Tataháza	1772
33	Kalocsa	Bácsalmási	Madaras	1789
34	Kalocsa	Hajósi	Érsekcsanád	1799
35	Kalocsa	Bácsalmási	Bácsborsód	1801
36	Kalocsa	Bajai	Baja-Szent István	1809
37	Kalocsa	Kalocsai	Géderlak	1815
38	Kalocsa	Bácsalmási	Kunbaja	1819
39	Kalocsa	Kalocsai	Szakmár	1868
40	Kalocsa	Kalocsai	Uszód	1870
41	Kalocsa	Kalocsai	Homokmégy	1878
42	Kalocsa	Keceli	Csengőd	1899
43	Kalocsa	Jánoshalmi	Rém	1902
44	Kalocsa	Bácsalmási	Tompa Szent János	1905
45	Kalocsa	Jánoshalmi	Kisszállás	1909
46	Kalocsa	Jánoshalmi	Borota	1912
47	Kalocsa	Bácsalmási	Tompa Szent Anna	1924
48	Kalocsa	Keceli	Soltszentimre	1916

49	Kalocsa	Kalocsai	Öregcsertő	1920
50	Kalocsa	Keceli	Bócsa-Szent Imre	1920
51	Kalocsa	Hajósi	Bogyiszló	1920
52	Kalocsa	Kalocsai	Kalocsa-Szent Imre	1922
53	Kalocsa	Kalocsai	Keserűtelek	1922
54	Kalocsa	Bajai	Baja-Szent Antal	1922
55	Kalocsa	Bajai	Baja-Szent Szív	1922
56	Kalocsa	Bajai	Bácsszentgyörgy	1922
57	Kalocsa	Bácsalmási	Csikéria	1922
58	Kalocsa	Bácsalmási	Kelebia	1922
59	Kalocsa	Bajai	Szeremle	1923
60	Kalocsa	Bajai	Baja-Szent József	1929
61	Kalocsa	Bácsalmási	Bácsszőlős	1927
62	Kalocsa	Jánoshalmi	Kéleshalom	1927
63	Kalocsa	Bajai	Baja-Szent János	1929
64	Kalocsa	Jánoshalmi	Mátételke	1936
65	Kalocsa	Kalocsai	Kalocsa-Szent Péter	1939
66	Kalocsa	Keceli	Kaskantyú	1944
67	Kalocsa	Kalocsai	Alsómégy	1945
68	Kalocsa	Kalocsai	Harta	1945
69	Kalocsa	Hajósi	Érsekhalom	1945
70	Kalocsa	Kalocsai	Ordas	1946
71	Kalocsa	Keceli	Dunatetőtlen	1947
72	Kalocsa	Keceli	Bócsa-Szent Margit	1948
73	Kalocsa	Keceli	Imrehegy	1948
74	Kalocsa	Keceli	Kecel-Újfalu	1948
75	Kalocsa	Keceli	Tabdi	1948
76	Kalocsa	Keceli	Tázlár	1958
77	Kalocsa	Jánoshalmi	Mélykút	1962

12.

Szeged-Csanádi Egyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Székesegyház	1713
2	Szeged-Csanád	Makói	Makó-Belváros	1716
3	Szeged-Csanád	Debreceni	Debrecen I. Szent Anna	1719
4	Szeged-Csanád	Makói	Földeák	1723
5	Szeged-Csanád	Gyulai	Gyula	1728
6	Szeged-Csanád	Endrődi	Endrőd	1733
7	Szeged-Csanád	Eleki	Elek	1734
8	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Hosszúpályi	1737
9	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Derecske	1742

10	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Szóreg	1743
11	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Báránd	1744
12	Szeged-Csanád	Endrődi	Békésszentandrás	1745
13	Szeged-Csanád	Gyulai	Békéscsaba-Belváros	1750
14	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Mezőpeterd	1758
15	Szeged-Csanád	Makói	Apátfalva	1759
16	Szeged-Csanád	Kiszombori	Kiszombor	1763
17	Szeged-Csanád	Makói	Csanádpalota	1768
18	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Sz.-Felsőváros	1778
19	Szeged-Csanád	Kisteleki	Kistelek	1778
20	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Furta	1782
21	Szeged-Csanád	Gyulai	Békés	1783
22	Szeged-Csanád	Battonyai	Mezőhegyes	1785
23	Szeged-Csanád	Körösladányi	Körösladány	1786
24	Szeged-Csanád	Endrődi	Szarvas	1788
25	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Sz.-Alsóváros	1789
26	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Berettyóújfalu	1790
27	Szeged-Csanád	Orosházi	Orosháza	1797
28	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Rókus	1805
29	Szeged-Csanád	Battonyai	Battonya	1810
30	Szeged-Csanád	Gyulai	Újkígyós	1816
31	Szeged-Csanád	Orosházi	Békéssámsón	1825
32	Szeged-Csanád	Gyulai	Sarkad	1829
33	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Mezőkovácsháza	1833
34	Szeged-Csanád	Battonyai	Kevermes	1835
35	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Csanádapáca	1838
36	Szeged-Csanád	Orosházi	Gádoros	1844
37	Szeged-Csanád	Eleki	Almáskamarás	1847
38	Szeged-Csanád	Endrődi	Gyoma	1849
39	Szeged-Csanád	Eleki	Kétegyháza	1852
40	Szeged-Csanád	Kiszombori	Kübekháza	1853
41	Szeged-Csanád	Battonyai	Dombgyháza	1865
42	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Kunágota	1866
43	Szeged-Csanád	Eleki	Medgyesbodzás	1871
44	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Biharkeresztes	1871
45	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Végegyháza	1873
46	Szeged-Csanád	Orosházi	Csorvás	1874
47	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Magyarbánhegyes	1883
48	Szeged-Csanád	Gyulai	Mezőbrény	1885
49	Szeged-Csanád	Eleki	Nagykamarás	1886
50	Szeged-Csanád	Orosházi	Nagyszénás	1890
51	Szeged-Csanád	Körösladányi	Szeghalom	1892
52	Szeged-Csanád	Endrődi	Kondoros	1892
53	Szeged-Csanád	Kisteleki	Balástya	1894
54	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Mórahalom	1894
55	Szeged-Csanád	Felsőcsanád	Pusztaföldvár	1897

56	Szeged-Csanád	Makói	Maroslele	1901
57	Szeged-Csanád	Körösladányi	Bucsa	1909
58	Szeged-Csanád	Gyulai	Doboz	1911
59	Szeged-Csanád	Körösladányi	Újiráz	1912
60	Szeged-Csanád	Kiszombori	Tiszasziget	1913
61	Szeged-Csanád	Orosházi	Gerendás	1913
62	Szeged-Csanád	Eleki	Medgyesháza	1922
63	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Újszeged	1923
64	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Röszke	1923
65	Szeged-Csanád	Kiszombori	Deszk	1924
66	Szeged-Csanád	Makói	Királyhegyes	1924
67	Szeged-Csanád	Makói	Óföldrék	1924
68	Szeged-Csanád	Kisteleki	Szatymaz	1927
69	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Petőfitelep	1928
70	Szeged-Csanád	Körösladányi	Füzesgyarmat	1929
71	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Móraváros	1931
72	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Ásotthalom	1931
73	Szeged-Csanád	Körösladányi	Komádi	1932
74	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Zákányszék	1933
75	Szeged-Csanád	Makói	Makó-Újváros	1934
76	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Kaszaper	1934
77	Szeged-Csanád	Debreceni	Debrecen IV. Jézus Szíve	1935
78	Szeged-Csanád	Kisteleki	Csengele	1936
79	Szeged-Csanád	Makói	Köveg	1936
80	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Öttömös	1937
81	Szeged-Csanád	Kiszombori	Éjszenthíván	1937
82	Szeged-Csanád	Debreceni	Debrecen III. Szt.István	1938
83	Szeged-Csanád	Orosházi	Tótkomlós	1938
84	Szeged-Csanád	Felsőcsanádi	Dombiratos	1939
85	Szeged-Csanád	Gyulai	Békéscs.-Erzsébethely	1939
86	Szeged-Csanád	Makói	Magyarcsanád	1941
87	Szeged-Csanád	Körösladányi	Vésztő	1941
88	Szeged-Csanád	Debreceni	Debrecen II. Szt. László	1943
89	Szeged-Csanád	Debreceni	Hajdúsámson	1943
90	Szeged-Csanád	Gyulai	Gyulavári	1943
91	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Kaba	1944
92	Szeged-Csanád	Endrődi	Hunya	1944
93	Szeged-Csanád	Orosházi	Szentetornya	1944
94	Szeged-Csanád	Körösladányi	Kóróssziget	1945
95	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Ruzsa	1946
96	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Tarján	1947
97	Szeged-Csanád	Kisteleki	Pusztaszer	1948
98	Szeged-Csanád	Makói	Pitvaros	1948
99	Szeged-Csanád	Berettyóújfalui	Nagyléta	1948
100	Szeged-Csanád	Gyulai	Szabadkígyós	1948
101	Szeged-Csanád	Szeged-Központi	Szeged-Szentmihály	1949

102	Szeged-Csanád	Körösladányi	Bélmegyer	1949
103	Szeged-Csanád	Külsőszegedi	Domaszék	1950
104	Szeged-Csanád	Debreceni	Józsa	1951
105	Szeged-Csanád	Kiszombori	Klárafalva	1856
106	Szeged-Csanád	Eleki	Lökösháza	1957
107	Szeged-Csanád	Makói	Makó-Bogárfő	1958
108	Szeged-Csanád	Gyulai	Kétsoprony	1972

13.

Egri Érseki Tartomány

Egri Főegyházmegye

Akv. kronológiája

	Prov-Arch	District	Place	Akv
1	Eger	Miskolci	Miskolc-Diósgyő	1632
2	Eger	Sárospatak	Erdőbenye	1649
3	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyös-Felsőváros	1659
4	Eger	Sárospataki	Sárospatak	1663
5	Eger	Jászberényi	Jászberény I.	1672
6	Eger	Kisvárdai	Kisvárd	1676
7	Eger	Mezőkövesdi	Mezőkövesd	1678
8	Eger	Eger városi	Belváros	1688
9	Eger	Apátfalvi	Csernely	1689
10	Eger	Gyöngyösi	Abasár	1690
11	Eger	Jászberényi	Jászfényszaru	1692
12	Eger	Pásztói	Pásztó	1693
13	Eger	Jászberényi	Jászárokszállás	1694
14	Eger	Ózdi	Ózd III. Sajóvárkony	1695
15	Eger	Kisterenyei	Kazár	1695
16	Eger	Erdőtelki	Erdőtelek	1696
17	Eger	Törökszentmiklósi	Nagykörű	1697
18	Eger	Ózdi	Arló	1698
19	Eger	Jászapáti	Jászapáti	1698
20	Eger	Tokaji	Tarcal	1699
21	Eger	Kápolnai	Feldebrő	1700
22	Eger	Gönci	Gönc	1700
23	Eger	Jászberényi	Jászdózsa	1701
24	Eger	Jászberényi	Jászfelsőszentgyörgy	1701
25	Eger	Jászberényi	Jásztelek	1701
26	Eger	Jászapáti	Alattyán	1701
27	Eger	Jászapáti	Jászsószentgyörgy	1701
28	Eger	Sárospataki	Tolcsva	1701
29	Eger	Apátfalvi	Bélapátfalva	1702
30	Eger	Jászapáti	Jászladány	1703

31	Eger	Harsányi	Tard	1705
32	Eger	Jászberényi	Jászájkóhalma	1705
33	Eger	Kisterenyei	Kisterenye	1705
34	Eger	Füzesabonyi	Füzesabony	1711
35	Eger	Ózdi	Sajónémeti	1712
36	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyössolymos	1713
37	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyöstarján	1713
38	Eger	Pásztói	Szurdokpüspöki	1714
39	Eger	Parádi	Pétervására	1715
40	Eger	Tokaji	Tállya	1715
41	Eger	Putnoki	Ózd-Szentsimon	1715
42	Eger	Füzesabonyi	Mezőtárkány	1716
43	Eger	Salgótarjáni	Karancskeszi	1716
44	Eger	Miskolci	Miskolc-Mindszent	1717
45	Eger	Erdőtelki	Tarnaméra	1717
46	Eger	Erdőtelki	Heves	1718
47	Eger	Törökszentmiklósi	Kunszentmárton I.	1718
48	Eger	Adácsi	Csány	1718
49	Eger	Adácsi	Detk	1718
50	Eger	Mezőkövesdi	Szentistván	1719
51	Eger	Pásztói	Apc	1719
52	Eger	Pásztói	Ecséd	1719
53	Eger	Nyíregyházi	Oros	1720
54	Eger	Gönci	Boldogkővárallya	1720
55	Eger	Sárospataki	Olaszliszka	1720
56	Eger	Egervideki	Andornaktálya	1722
57	Eger	Erdőtelki	Erk	1723
58	Eger	Erdőtelki	Tarnaörs	1723
59	Eger	Törökszentmiklósi	Besenyszög	1723
60	Eger	Polgári	Tiszatardos	1723
61	Eger	Nagykálló I.	Nyírbátor	1723
62	Eger	Mezőkövesdi	Bogács	1724
63	Eger	Hevesi	Recsk	1724
64	Eger	Kiskörei	Pély	1724
65	Eger	Adácsi	Karácsond	1724
66	Eger	Bódvai	Bódvaszilás	1724
67	Eger	Egervideki	Egerszalók	1725
68	Eger	Tokaji	Mád	1725
69	Eger	Putnoki	Sajópüspöki	1725
70	Eger	Füzesabonyi	Szihalom	1726
71	Eger	Sárospataki	Bodrogkeresztúr	1726
72	Eger	Salgótarjáni	Litke	1726
73	Eger	Rakamazi	Rakamaz	1729
74	Eger	Tokaji	Tokaj	1729
75	Eger	Encsi	Forró	1730
76	Eger	Tokaji	Monok	1730

77	Eger	Vásárosnaményi	Vitka	1730
78	Eger	Harsányi	Harsány	1732
79	Eger	Miskolci	Aszaló	1732
80	Eger	Ózdi	Domaháza	1732
81	Eger	Hevesi	Bodony	1732
82	Eger	Nyíregyházi	Ibrány	1732
83	Eger	Szendrői	Szendrő	1733
84	Eger	Kápolnai	Kápolna	1733
85	Eger	Adácsi	Nagyfüged	1733
86	Eger	Kisvárdi	Nyirtass	1733
87	Eger	Putnoki	Putnok	1733
88	Eger	Fehérgyarmati	Csenger	1733
89	Eger	Adácsi	Tarnaszádány	1734
90	Eger	Miskolci	Szirmabesenyő	1735
91	Eger	Törökszentmiklós	Kőtelek	1735
92	Eger	Gönci	Abaújszántó	1735
93	Eger	Bódvai	Hidvégdó	1736
94	Eger	Fehérgyarmati	Fehérgyarmat	1736
95	Eger	Ónodi	Sajószéged	1737
96	Eger	Hernádnémeti	Girincs	1737
97	Eger	Gönci	Hejce	1738
98	Eger	Kiskörei	Sarud	1739
99	Eger	Törökszentmiklós	Törökszentmiklós	1740
100	Eger	Pásztói	Szücsi	1740
101	Eger	Szikszó	Hernádkércs	1740
102	Eger	Erdőteleki	Boconád	1742
103	Eger	Pásztói	Hort	1741
104	Eger	Egervidéki	Maklár	1742
105	Eger	Kápolnai	Kál	1742
106	Eger	Tokaji	Szerencs	1742
107	Eger	Sátoraljaújhely	Sátoraljaújhely I.	1742
108	Eger	Ónodi	Sajólád	1743
109	Eger	Hevesi	Sirok	1743
110	Eger	Pásztói	Rózsaszentmárton	1743
111	Eger	Pásztói	Tar	1743
112	Eger	Szikszói	Szikszó	1744
113	Eger	Hevesi	Mátraballa	1745
114	Eger	Harsányi	Tibolddaróc	1746
115	Eger	Kiskörei	Kisköre	1746
116	Eger	Jászberényi	Pusztamonostor	1746
117	Eger	Adácsi	Visznek	1747
118	Eger	Encsi	Encs	1747
119	Eger	Rakamazi	Zalkod	1748
120	Eger	Salgótarjáni	Salgótarján I.	1749
121	Eger	Nagykállói I.	Nagykálló	1750
122	Eger	Polgári	Polgár	1751

123	Eger	Mátészalkai	Vállaj	1751
124	Eger	Püspökladányi	Nádudvar	1752
125	Eger	Kápolnai	Domoszló	1753
126	Eger	Kisterenyei	Cered	1753
127	Eger	Fehérgyarmati	Jánkmajtis	1753
128	Eger	Szendrői	Borsodszirák	1755
129	Eger	Püspökladányi	Hajdúszoboszló	1755
130	Eger	Tiszafüredi	Nagyiván	1756
131	Eger	Encsi	Felsőgagy	1756
132	Eger	Kiskörei	Tarnaszentmiklós	1757
133	Eger	Kápolnai	Kisnána	1758
134	Eger	Miskolci	Sajószentpéter	1763
135	Eger	Kiskörei	Tiszanána	1763
136	Eger	Karcagi	Abádszalók	1763
137	Eger	Encsi	Krasznokvajda	1763
138	Eger	Adácsi	Vámosgyörk	1764
139	Eger	Miskolci	Miskolc-Görömböly	1765
140	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyöspata	1765
141	Eger	Mátészalkai	Papos	1766
142	Eger	Hevesi	Dorogháza	1767
143	Eger	Tiszafüredi	Tiszaörs	1767
144	Eger	Nagykállói I.	Újfehértó	1767
145	Eger	Füzesabonyi	Besenyőtelek	1768
146	Eger	Nyíregyházi	Napkor	1768
147	Eger	Szikszó	Felsővadász	1768
148	Eger	Harsányi	Mezőkeresztes	1769
149	Eger	Szendrői	Sajógalgóc	1769
150	Eger	Apátfalvi	Bánhorváti	1769
151	Eger	Adácsi	Adács	1769
152	Eger	Jászapáti	Jászkísér	1769
153	Eger	Szikszói	Léh	1769
154	Eger	Nyíregyházi	Nyíregyháza I.	1770
155	Eger	Nagykállói I.	Levelek	1770
156	Eger	Kápolnai	Verpelét	1771
157	Eger	Karcagi	Karcag	1771
158	Eger	Nagykállói I.	Pócspetri	1771
159	Eger	Egervidéki	Bátor	1772
160	Eger	Kiskörei	Poroszló	1772
161	Eger	Ónodi	Ároktó	1773
162	Eger	Sárospataki	Erdőhorváti	1773
163	Eger	Mezőkövesdi	Szomolya	1775
164	Eger	Kiskörei	Kömlő	1776
165	Eger	Tiszafüredi	Tiszafüred	1776
166	Eger	Karcagi	Kenderes	1776
167	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyöshalász	1776
168	Eger	Egervidéki	Felsátárkány	1776

169	Eger	Füzesabonyi	Kerecsend	1779
170	Eger	Tiszafüredi	Egyek	1779
171	Eger	Kisvárdai	Aranyosapáti	1779
172	Eger	Mezőkövesdi	Borsodivánka	1780
173	Eger	Mezőkövesdi	Bükkszérc	1780
174	Eger	Gyöngyösi	Nagyréde	1789
175	Eger	Kisvárdai	Baktalórántháza	1780
176	Eger	Kisvárdai	Baktalórántháza	1780
177	Eger	Püspökladányi	Püspökladány	1780
178	Eger	Encsi	Hernádpetri	1780
179	Eger	Ónodi	Tiszapalkonya	1781
180	Eger	Kisvárdai	Fényeslitke	1781
181	Eger	Mezőkövesdi	Tiszabábolna	1782
182	Eger	Karcagi	Túrkeve	1783
183	Eger	Encsi	Novajdrány	1783
184	Eger	Hevesi	Erdőskövesd	1784
185	Eger	Szikszó	Nyésta	1784
186	Eger	Egervidéki	Novaj	1785
187	Eger	Hevesi	Bükkszenterzsébet	1785
188	Eger	Füzesabonyi	Egerfarmos	1787
189	Eger	Gönci	Göncruszka	1787
190	Eger	Bódvai	Tornaszentandrás	1787
191	Eger	Ónodi	Ónod	1788
192	Eger	Miskolci	Bükkszentkereszt	1788
193	Eger	Apátfalvi	Balaton	1788
194	Eger	Kápolnai	Aldebrő	1788
195	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyös-Alsóváros	1788
196	Eger	Gyöngyösi	Gyöngyösoroszi	1788
197	Eger	Gönci	Vizsoly	1788
198	Eger	Szikszó	Maglód	1788
199	Eger	Encsi	Óráj	1788
200	Eger	Sárospataki	Hercegkút	1788
201	Eger	Bódvai	Szögliget	1788
202	Eger	Egervidéki	Egerbakta	1789
203	Eger	Harsányi	Mezőnyárád	1789
204	Eger	Harsányi	Sály	1789
205	Eger	Szendrői	Tornaszentjakab	1789
206	Eger	Füzesabonyi	Mezőszemere	1789
207	Eger	Kisvárdai	Ajak	1789
208	Eger	Gyöngyösi	Markaz	1790
209	Eger	Szikszó	Detek	1790
210	Eger	Egervidéki	Egercsehi	1792
211	Eger	Ónodi	Hejőkürt	1791
212	Eger	Polgári	Tiszalök	1791
213	Eger	Karcagi	Dévaványa	1793
214	Eger	Fehérgyarmati	Zajta	1793

215	Eger	Miskolci	Miskolc-Hámor	1794
216	Eger	Szendrői	Szuhogy	1794
217	Eger	Salgótarjáni	Somoskőújfalu	1796
218	Eger	Kisterenyei	Mátranovák	1797
219	Eger	Rakamazi	Tiszabercel	1798
220	Eger	Nagykállói I.	Nyíradony	1799
221	Eger	Kisterenyei	Bárna	1799
222	Eger	Szendrői	Sajóvamos	1803
223	Eger	Sátoraljaújhely	Füzérradvány	1804
224	Eger	Rakamazi	Tiszaeszlár	1805
225	Eger	Nagykállói I.	Nyírábrány	1805
226	Eger	Püspökladányi	Balmazújváros	1807
227	Eger	Kisterenyei	Zabar	1807
228	Eger	Tokaji	Mezőzombor	1809
229	Eger	Gyöngyösi	Visonta	1810
230	Eger	Hevesi	Parád	1811
231	Eger	Nyíregyházi	Kemecse	1811
232	Eger	Nagykállói I.	Geszteréd	1811
233	Eger	Nagykállói I.	Kállósemjén	1812
234	Eger	Gönci	Fony	1811
235	Eger	Eger Városi	Eger-Felnémet	1813
236	Eger	Egervidéki	Egerszólát	1813
237	Eger	Miskolci	Mályi	1913
238	Eger	Kápolnai	Vécs	1813
239	Eger	Nyíregyházi	Demecser	1813
240	Eger	Fehérgyarmati	Szatmárcseke	1814
241	Eger	Pásztói	Nagybátony	1835
242	Eger	Gyöngyösi	Atkár	1815
243	Eger	Sátoraljaújhely	Füzér	1815
244	Eger	Ózdi	Borsodnádásd	1816
245	Eger	Kisvárdai	Mándok	1815
246	Eger	Nyíregyházi	Kótaj	1816
247	Eger	Szendrői	Szendrőlád	1817
248	Eger	Miskolci	Felsőzsolca	1818
249	Eger	Karcagi	Kunhegyes	1820
250	Eger	Polgári	Tiszadada	1820
251	Eger	Kisvárdai	Gecsehely	1825
252	Eger	Miskolci	Miskolc-Szent Anna	1828
253	Eger	Szendrői	Edelény	1828
254	Eger	Apátfalvi	Dédestapolcsány	1829
255	Eger	Kisvárdai	Kékcse	1829
256	Eger	Kisvárdai	Nyírkársz	1829
257	Eger	Putnoki	Ragály	1831
258	Eger	Mátészalkai	Mérk	1831
259	Eger	Városnaményi	Márokpapi	1836
260	Eger	Városnaményi	Pusztadobos	1841

261	Eger	Szendrői	Felsőnyárad	1845
262	Eger	Ózdi	Sáta	1847
263	Eger	Hernádnémeti	Gesztely	1848
264	Eger	Tokaji	Rátka	1849
265	Eger	Mátészalkai	Terem	1850
266	Eger	Hevesi	Szajla	1852
267	Eger	Mátészalkai	Nyírcsaholy	1857
268	Eger	Törökszentmiklósi	Szajol	1860
269	Egar	Püspökladányi	Hajdúböszörmény	1861
270	Eger	Gönci	Abaujkér	1861
271	Eger	Törökszentmiklósi	Fegyvernek	1862
272	Eger	Bódvai	Perkupa	1864
273	Eger	Polgári	Tiszavasvári	1865
274	Eger	Gönci	Hidasnémeti	1865
275	Eger	Szendrői	Hangács	1866
276	Eger	Hernádnémeti	Taktaszada	1866
277	Eger	Mátészalkai	Mátészalka	1867
278	Eger	Rakamazi	Gáva	1869
279	Eger	Rakamazi	Vencsellő	1869
280	Eger	Ónodi	Emőd	1870
281	Eger	Ónodi	Hejőbába	1870
282	Eger	Nagykállói I.	Nyírlugos	1870
283	Eger	Karcagi	Kisújszállás	1871
284	Eger	Miskolci	Miskolc-Szirma	1874
285	Eger	Törökszentmiklósi	Tiszapüspöki	1875
286	Eger	Nyíregyházi	Nagyhalász	1879
287	Eger	Ónodi	Mezőcsát	1886
288	Eger	Harsányi	Cserépváralfa	1887
289	Eget	Hevesi	Mátraderecske	1888
290	Eger	Polgári	Újszentmargita	1892
291	Eger	Nagykállói I.	Hajdúdorog	1892
292	Eger	Jászapáti	Jászszentandrás	1894
293	Eger	Harsányi	Mezőnagymihály	1895
294	Eger	Törökszentmiklósi	Mesterszállás	1900
295	Eger	Sárospataki	Bodrogolaszi	1905
296	Eger	Hevesi	Mátramindszent	1908
297	Eger	Miskolci	Miskolc-Diósgyőrvasgyár	1913
298	Eger	Törökszentmiklósi	Tiszabó	1914
299	Eger	Törökszentmiklósi	Tiszagyenda	1914
300	Eger	Karcagi	Tiszaszentimre	1918
301	Eger	Ózdi	Ózd I.	1919
302	Eger	Apátfalvi	Mikófalva	1919
303	Eger	Tokaji	Legyesbénye	1919
304	Eger	Harsányi	Bükkábrány	1924
305	Eger	Jászapáti	Tiszasüly	1922
306	Eger	Sátoraljaújhely	Hollóháza	1923

307	Eger	Bodroγκözi	Pácin	1923
308	Eger	Fehérgyarmati	Csegöld	1923
309	Eger	Gönci	Tornyosnémeti	1924
310	Eger	Mátészalkai	Ömböly	1924
311	Eger	Ózdi	Hódoscsépány	1925
312	Eger	Gönci	Kéked	1925
313	Eger	Apátfalvi	Bekölce	1926
314	Eger	Polgári	Hajdúnánás	1926
315	Eger	Vásárosnaményi	Vásárosnamény	1926
316	Eger	Erdőtelki	Zaránk	1928
317	Eger	Rakamazi	Búj	1928
318	Eger	Vásárosnaményi	Nyírmada	1928
319	Eger	Szendrői	Ormosbánya	1929
320	Eger	Jászberényi	Jászberény-Portelek	1929
321	Eger	Vásárosnaményi	Beregsurány	1929
322	Eger	Miskolci	Miskolc-Martintelep	1930
323	Eger	Ózdi	Ózd II.-Bolyok	1930
324	Eger	Kisterenyei	Mátraszele	1930
325	Eger	Mátészalkai	Nagyecsed	1930
326	Eger	Polgári	Görbeháza	1931
327	Eger	Egervidéki	Ostoros	1932
328	Eger	Hernádnémeti	Köröm	1932
329	Eger	Salgótarjáni	Salgótarján II.	1932
330	Eger	Salgótarjáni	Zagyvapálfalva	1932
331	Eger	Rakamazi	Kenézlő	1933
332	Eger	Hernádnémeti	Taktaharkány	1933
333	Eger	Bodroγκözi	Zemplénagárd	1933
334	Eger	Kisvárdai	Jéke	1934
335	Eger	Bodroγκözi	Alsóberecki	1934
336	Eger	Bodroγκözi	Ricse	1934
337	Eger	Gyöngyösi	Mátraszentimre	1935
338	Eger	Nyíregyházi	Nyírtelek	1935
339	Eger	Fehérgyarmati	Tyukod	1935
340	Eger	Miskolci	Berente	1936
341	Eger	Nagykállói I.	Balkány	1936
342	Eger	Vásárosnaményi	Tiszaszalka	1936
343	Eger	Szendrői	Sajókaza	1937
344	Eger	Ózdi	Borsodbóta	1937
345	Eger	Ózdi	Csokvaomány	1937
346	Eger	Kisvárdai	Dombrád	1937
347	Eger	Sátoraljaújhely	Vilyvitány	1937
348	Eger	Bodroγκözi	Tiszacsermely	1937
349	Eger	Nyíregyházi	Nyírbogdány	1938
350	Eger	Nyíregyházi	Nyíregyháza II.	1938
351	Eger	Nagykállói I.	Nyírtét	1938
352	Eger	Nagykállói I.	Ófehértó	1938

353	Eger	Miskolci	Halmaj	1939
354	Eger	Kisvárdai	Tiszabezdéd	1939
355	Eger	Polgári	Tiszadob	1939
356	Eger	Szendrői	Rudabánya	1940
357	Eger	Ózdi	Borsodnádásd	1940
358	Eger	Tiszafüredi	Tiszacsege	1940
359	Eger	Nagykállói I.	Nyíracsad	1941
360	Eger	Nagykállói I.	Nyírbétek	1941
361	Eger	Fehérgyarmati	Pátyod	1941
362	Eger	Miskolci	Miskolc-Szent István	1942
363	Eger	Szikszo	Monaj	1942
364	Eger	Hernádnémeti	Berzék	1942
365	Eger	Mátészalkai	Bátorliget	1942
366	Eger	Eger Városi	Eger-Fájdalmas Anya	1943
367	Eger	Eger Városi	Eger-Lajosváros	1943
368	Eger	Polgári	Tiszagyulaháza	1943
369	Eger	Hernádnémeti	Tiszaluc	1943
370	Eger	Vásárosnaményi	Tiszakerecseny	1943
371	Eger	Törökszentmiklósi	Tiszaroff	1944
372	Eger	Jászberényi	Jászberény II.	1944
373	Eger	Kisvárdai	Ramocsaháza	1944
374	Eger	Nagykállói I.	Hajdúhadháza	1944
375	Eger	Tokaji	Bekecs	1944
376	Eger	Miskolci	Miskolc-Hejőcsaba	1945
377	Eger	Tiszafüredi	Tiszaörvény	1945
378	Eger	Gönci	Boldogkőújfalu	1945
379	Eger	Gönci	Pere	1945
380	Eger	Gönci	Vilmány	1945
381	Eger	Szikszo	Onga	1945
382	Eger	Encsi	Méra	1945
383	Eger	Tokaji	Golop	1945
384	Eger	Tokaji	Ond	1945
385	Eger	Sátoraljaújhely	Károlyfalva	1945
386	Eger	Bodrogközi	Karcsa	1945
387	Eger	Salgótarjáni	Baglyasalja	1945
388	Eger	Salgótarjáni	Zagyvaróna	1945
389	Eger	Putnoki	Hangony	1945
390	Eger	Eger Városi	Eger-Jézus Szíve	1946
391	Eger	Eger Városi	Eger-Kisboldogasszony	1946
392	Eger	Eger Városi	Eger-Szent Antal	1946
393	Eger	Harsányi	Kács	1946
394	Eger	Miskolci	Miskolc-Diósgyőr	1946
395	Eger	Miskolci	Miskolc-Pereces	1996
396	Eger	Tiszafüredi	Kunmadaras	1946
397	Eger	Törökszentmiklósi	Kengyel	1946
398	Eger	Törökszentmiklósi	Kuncsorba	1946

399	Eger	Jászberényi	Jászboldogháza	1946
400	Eger	Kisvárdai	Mezőladány	1946
401	Eger	Rakamazi	Tiszanagyfalu	1946
402	Eger	Encsi	Hernádvecse	1946
403	Eger	Tokaji	Megyaszó	1946
404	Eger	Hernádnémeti	Sóstófalva	1946
405	Eger	Sárospataki	Szegilong	1946
406	Eger	Mátészalkai	Hodász	1946
407	Eger	Fehérgyarmat	Kölcse	1946
408	Eger	Ónodi	Nyékládháza	1947
409	Eger	Hevesi	Tarnalelesz	1947
410	Eger	Jászberényi	Jászberény-Szentkút	1947
411	Eger	Jászapáti	Jászivány	1947
412	Eger	Sátoraljaújhely	Kishuta	1947
413	Eger	Putnoki	Bánréve	1947
414	Eger	Putnoki	Serényfalva	1947
415	Eger	Törökszentmiklósi	Törökszentmiklós II.	1948
416	Eger	Salgótarjáni	Karancslapujtó	1948
417	Eger	Sátoraljaújhely	Sátoraljaújhely II.	1949
418	Eger	Polgári	Prügy	1950
419	Eger	Nagykálló I.	Kálmánháza	1950
420	Eger	Szikszó	Szakácsi	1950
421	Eger	Mátészalkai	Kontorjánosi	1950
422	Eger	Ónodi	Szakáld	1951
423	Eger	Miskolci	Miskolc-Szent Teréz	1951
424	Eger	Apátfalvi	Szilvásvár	1951
425	Eger	Kisvárdai	Pátroha	1951
426	Eger	Nagykálói I.	Fülöp	1951
427	Eger	Kisterenyei	Homokterenye	1951
428	Eger	Nyíregyházi	Nyíregyháza III.	1957
429	Eger	Encsi	Pamlény	1957
430	Eger	Sárospataki	Bodrogkisfalud	1959
431	Eger	Salgótarjáni	Egyházasserge	1960
432	Eger	Mezőkövesdi	Mezőkövesd II.	1963
433	Eger	Miskolci	Kazincbarcika	1966
434	Eger	Gyöngyösi	Mátrafüred	1966
435	Eger	Eger Városi	Eger-Nagyboldogasszony	1967
436	Eger	Miskolci	Miskolc-Nagyboldogasszony	1970

CHRONOLOGY AND OVERALL IMPORTANCE OF HUNGARIAN ECCLESIASTICAL REGISTRATION

Pursuant to a decree of the Ecclesiastical Code (around 1535), each vicarage is obliged to maintain the following registries: those christianized, those married, and those deceased. In addition, the Hungarian Episcopate also provides that registries of those confirmed and those betrothed also be maintained. Ecclesiastical registries prepared until October 1, 1895 – the time when state registration was introduced – are considered by the state as public documents and they have had the status of a public document before the church before and after that time as well. We have been studying death data relying on data obtained from ecclesiastical registration related to settlements going back to the early Árpád era. Such data are considered as one of the oldest domestic resource with respect to life expectancy and causes of death. Beginning and end fade away in the mist of secret. Death, on the other hand, is a realistic indicator which cannot be manipulated and is unbiased. Exploration of these continuously maintained ecclesiastical registration data for more than half a decade now has led us to the conclusion that the history of Hungarian ecclesiastical registration must be described. As a data source, the 1984b year issue of the Hungarian Catholic Almanach was used. Data pertaining to the vicarages of the current three domestic archbishopry regions were recorded and then arranged separately in a chronological order.

MAGYAR EGYHÁZ AZ EMIGRÁCIÓBAN 1900–2000.
ARCHIVUM ÉS LEXIKON TERV ÉS KÉRÉS

A *METEM* – *International Society of Toronto for Hungarian Church History* 2000 március 31-én vetette fel a *Magyar Egyház az Emigrációban 1900–2000, Archivum és Lexikon* gondolatát. Első feladat egy címszótár összeállítása volt mindazokról a helyekről, ahol magyarok akár közösségben ünnepelték és gyakorolták vallásukat akár egyenként álltak vallásuk szolgálatában. Emellett fel kellett kutatni azok nevét, akik az elmúlt században jelentős szolgálatot tettek egyházuknak hazájukon kívül. Külön feladat volt felsorolni hol és hány templomot építettek a magyarok külföldön, hány magyar szerzetes rend létezett, volt-e egyházi iskolájuk, kulturális és szociális intézményük, egyházi sajtójuk, ápolták-e az egyházi művészetet, kik voltak az egyházi tudományok előmozdítói, vannak-e és hol egyháztörténeti gyűjtemények, források és egyéb egyháztörténeti szempontból fontos vállalkozások.

A Magyar Egyház fogalom alatt a *METEM* a Második Vatikáni Zsinat tanítását követve Isten magyar népét értette, melyhez különböző módon, de mégis valóban, minden istenhívó magyar odatarozik, legyen az ágostai hitvallású, baptista, görög katolikus, mohamedán, protestáns, református, római katolikus, zsidó, mindig tiszteletben tartva a hovatartozást. Az emigrációs szót is tágabb értelemben vette, értve alatta minden magyart, aki akár útlevelemmel akár útlevelem nélkül hagyta el Magyarországot területét és külföldön élt, dolgozott az egyház érdekében és így, II. János Pál szavával élve, részt vett az Egyetemes Világ-egyház életében. Szomszéd államok magyarjai nem tarthatók emigrálnak.

E közleményben közölt címszavak összeállításában máris sokan közreműködtek. Köszönettel adózunk nekik. Nevük megtalálható ebben a kiadványban. Minden hibáért azonban egyedül a főszerkesztő vállal felelősséget, aki nagyon is tudatában van, hogy a közölt címszótár még mindig nagyon hiányos. Épp azért tisztelettel arra kér minden olvasót, hogy amennyiben hibát lát, vagy érdemes címszót bármely szakaszban hiányol, mielőbb tudassa a szerkesztővel. Továbbá meghív minden tisztelt olvasót, hogy szabadon válasszon két-három címszót, és szükséges utánjárás után az e tanulmány végén megadott irányelvek alapján ismertesse azt a leendő lexikon számára. A három legsikeresebb tanulmányt a *METEM-International* jutalmazni fogja 2003 úján napján. A *Lexikon* szerkesztősége különösen kéri a Magyarországra visszatért honfitársakat, hogy segítsenek abban, hogy az egyházért külföldön végzett munkájuknak méltó emléket állítsunk. Külföldön pedig azokhoz fordul, akik tervünkről e kiadványon keresztül vesznek tudomást és kéri, hogy kapcsolódjanak ehhez a munkához, gyűjtsenek fényképeket, dokumentumot, kiadványt és mindent amit a jövő egyháztörténetészeink majd meg fognak becsülni. Azok pedig, akik még nem választottak első levelünkre, legyenek olyan jók, és mielőbb keressenek fel minket válaszukkal. Az eddigi munkatársakat kérnénk, hogy a már beküldött anyagot egyre növekvő ismeretükkel gazdagítsák tovább irattárunk és lexikonunk számára.

Főszerkesztő: Horváth Tibor, SJ. Szerkesztő: Perlaky Emma. A szerkesztő bizottság tagjai: Csihás György, Perlaky László és számos munkatárs.

I. HELYSÉGEK

Rövidítések:

á.e. ágostai evangélikus

b. baptista

g.k. görög katolikus

r. református (united, presbyterian, független)

r.k. római katolikus

zs. zsidó

(f) archívumban van már fénykép

(i) archívumban van már valamelyes információ

név a kérdőívre válaszolt személy

Aachen, Germany

Abbotsford, British Columbia, Canada, r.k. (i).

Adelaide, South Australia, Australia, r.k. (i), Krassay István.

Ainslie, Australia, r.k.

Akron, Ohio, USA, r.k. (i), r. (i).

Albany, Louisiana, USA, r.k. (i).

Aldina, Saskatchewan, Canada , b (i).

Allegheny, Pennsylvania, USA, r.

Allentown, Pennsylvania, USA, r.k. (i).

Alpha, New Jersey, USA, r.k. (i).

Ålmhult, Sweden

Anaheim, California, USA

Armada, Australia

Armstrong, British Columbia, Canada

Ashtabula, Ohio, USA

Asunción, Paragua, r.k. (i).

Bad Abbach, Germany

Bad Dürkheim, Germany

Bákó, Bukovina

Baranowicze, Byelorussia (Fehéroroszország), (i), Lányi Béla.

Barberton, Ohio, USA, r.k. (i).

Basel, Switzerland

Bay St. Louis, Missouri, USA

Beauty, Kentucky, USA, r.k. (i).

Beaver Falls, Pennsylvania, USA, r.k. (i).

Békevár, Saskatchewan, Canada, b. (f), r (f).

Benediktbeuren, Germany

Bern, Switzerland
 Bethlehem, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Beyrouth, Lebanon
 Blacktown, Australia
 Blumau/Neurisschhof, Austria
 Bogota, Columbia, r. k. (i)
 Braddock, Pennsylvania, USA
 Brantford, Ontario, Canada, (i).
 Premen, OH, USA
 Brescia, Italy
 Bridgeport, Connecticut, USA, g.k. (i), r.k. (i), á.e., r., zs.
 Brisbane, Australia, r.k. (i).
 Bristol, Indiana, USA
 Bronx, New York, USA
 Brownsville, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Bruxelles, Belgium
 Bubesheim, Germany
 Buenos Aires, Argentina, r.k. (i).
 Buffalo, New York, USA, r.k. (i) .
 Burlington, Ontario, Canada
 Burnside, Chicago, Illinois, USA, r.
 Burton, Ohio, USA

Calgary, Alberta, Canada, r.k. (i), Rev. Dr. Záchfalvy István, r. (i).
 Canberra-Queanbeyan, Australia, r.k. (i). Ambrus Vilmos.
 Calyfield, QLD, Australia
 Caracas, Venezuela, r.k. (i).
 Carteret, New Jersey, USA, r.k. (i).
 CFB Borden, Ontario, Canada
 Chicago, Illinois, USA, r.k. (i), r.k. (i), r.k.(i), g. k. zs.
 Chur, Switzerland, r.k, Rev. Prof. Gajáry Aladár, Msgr. Pfeifer Miklós.
 Cleveland, Ohio, USA, r.k. (i), Rev. Antal A., r.k. (i), r.k. (i), g.k. (i), r (i) (f), á.e. (i), zs.
 Cocalzinho de Goias, Go, Brazilia
 College Park, SA, Australia
 Columbus, Ohio, USA, r.k. (i), a. e., r.
 Connellsville, Pennsylvania, USA, r.k. (i), r.k.
 Courtland, Ontario, Canada, g.k. (i) Rev. Bodnár István, r.k. (i).

Daisytown, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Dayton, Ohio, USA, r.k. (i), á.e., r.
 Derby, New York, USA
 De Pere, Wisconsin, USA
 Detroit, Michigan, USA, r.k. (i), g.k (i), á.e., r., zs.
 Deutsch-Brodersdorf, Austria
 Devon, Pennsylvania, USA
 Dewitt, Michigan, USA

Duquesne, Pennsylvania, USA, g.k., r.

East Chicago, Indiana, USA lásd Chicago, r.

East Palestine, USA lásd Youngstown

Edmonton, Alberta, Canada, r.k. (i).

Elizabeth, New Jersey, USA, r.k. (i).

Elizabethtown, North Carolina, USA, r.k. (i).

Elyria, Ohio, USA, r.k. (i).

Erie, Pennsylvania, USA

Espartillar, Argentina

Essen, Germany

Esterházy, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).

Fairfield, Connecticut, USA, r.k. (i), r.

Fairford Glos, England

Fairport Harbour, Ohio, USA, r.k. (i), á.e.

Farrell, Pennsylvania, USA, r.k. (i).

Fatima, Portugal

Fenwood, Montana, USA, r.

Flin Flon, Manitoba, Canada, r.

Flint, Michigan, USA, r.k. (i).

Forsa, Sweden

Frankfurt am Main, Germany

Fribourg, Switzerland, r.k. (i), Rev. Dr. Mehrle Tamás; Rev. Mátyás Imre

Gary, Indiana, USA, r.k. (i)

Gaspé-Harbour, Quebec, Canada, r.k.

Gau-Algesheim, Germany

Gösing am Wagram, Austria

Gran Chako, Bolivia, r.k.

Granby, Quebec, Canada

Graz, Austria, Mr. Ugri Mihály.

Green Bay, Michigan, USA

Griesheim, Germany, r.k. (i) Rev. Stumpf Jakab

Hallandale, Florida, USA

Halmok, Manitoba, Canada, r., r.k. (i).

Hamburg, Germany

Hamilton, Ontario, Canada, g.k. (i), r.k. (i), á.e., r. (i).

Hammond, Indiana, USA

Havana, Cuba, r.k. (i).

Hnausa, Manitoba, Canada, r.k. (i).

Hazleton, Pennsylvania, USA r.k. (i).

Herrliberg, Switzerland

Hinsberg, German

Hirrlingen, Germany, r.k.

Hollywood, California, USA, r.
 Holzkirchen, Germany, r.k. (i), Rev. Fekete Bertalan Géza, OFM.
 Homestead, Pennsylvania, USA, r.k., (i).
 Höhenkirchen/Siegersbrunn, Germany
 Hsiao-Ya Lu, Taiwan
 Hsinchuang, Taiwan

Innsbruck, Austria, r.k. (i), Rev. Dr. Magda Szilveszter, Rev. Dr. Vass György, SJ
 Irving, Texas, USA, r.k. (i), Rev. Dr. Lelóczky Gyula Donát, O. Cist.
 Irvington, New Jersey, USA

Jackson, Michigan, USA
 Jászvásár, Bukovina
 Jerusalem, Israel
 Johnstown, Pennsylvania, USA, r.k., (i).
 Joliet, Illinois, USA, r.k., (i).

Kaposvár, Saskatchewan, Canada, r.k., (i).
 Karlsruhe, Germany
 Kastl am Amberg, Germany
 Kenosha, Wisconsin, USA
 Kirchberg/Wechsel, Austria
 Kitchener, Ontario, Canada, á. e.
 Klagenfurt, Austria
 Kligenbach, Austria
 Kobenhavn, Denmark, r.k., Rev. Horváth Kálmán.
 Köln, Germany, r.k. (i), Rev. Lukács József.
 Königstein/Ts., Germany
 Königswinter, Germany
 Kuanshi, Taiwan
 Kulpmont, Pennsylvania, USA, r.k. (i).

Lackawanna, New York, USA, r.k. (f).
 Lalor Park, Australia
 Landsberg am Lech, Germany
 Langenpreising, Germany
 Langenzerdorf, Austria
 Langruth, Manitoba, Canada, r.k. (i).
 La Paz, Bolivia, Msgr. Pintér Gábor, (i).
 Latrobe, Pennsylvania, USA, r.k. (i). Rev. Samay Sebestyén, OSB.
 Lauda/Königshofen, Germany
 Leask, Manitoba Canada, r., b. (i).
 Leechburg, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Lestock, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).
 Leuven, Belgium
 Lethbridge, Alberta, Canada, r.k. (i).

Liège, Belgium
Lima, Peru, r.k. (i).
Lindlar, Germany
Linz, Austria, r.k. (i), Rev. Dr. Balogh Vince
Long Beach, California, USA
London, Ontario, Canada, r.k. (i).
London, England, r.k. (i), Rev. Tüttő György.
Lorain, Ohio, USA, r.k. (i), g .k. (i).
Los Angeles, California, USA, r.k. (i), r.

Madang, Papua New Guinea
Manila, Philippines
Máriavölgy, Quinton, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).
Mariazell, Austria
Matawan, New Jersey, USA, Máriapócs kegyhely (i).
Mayerling, Austria
McAdo, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
McKeesport, Pennsylvania, USA, r.k. (i), (f), g.k., r.
Melbourne, Australia, r.k. (i).
Mérida, Venezuela
Merrillville, Indiana, USA, r.k. (i), Rev. Vámos L. József.
Mexico, Mexico, r.k. (i).
Miami, Florida, USA, á.e., r.
Milwaukee, Wisconsin, USA, r.k. (i).
Mission, British Columbia, Canada
Mistatim, Saskatchewan, Canada, r. (i).
Mistelbach/Zaya, Austria
Modsinning, Germany
Mödling, Austria
Montevideo, Uruguay, r.k. (i).
Montréal, Quebec, Canada, r.k. (i), a.e. (i), r. (i), zs.(i).
Mt. Vernon, New York, USA
Moreno, Argentina
Morhang, France
Munhall, Pennsylvania, USA
München, Germany, r.k. (i), Rev. Dr.Cserháti Ferenc.
Münster/Handorf, Germany

Nagasaki, Japan
Nagoya, Japan
Neuilly, France
New Brunswick, New Jersey, USA, r.k. (i),. g.k. (i), r.
Newport, Australia, r.k. (i), Rigó István.
Newark, New Jersey, USA, r.k. (i).
New York, New York, USA, r.k. (i), Rev. Csorba Domonkos, OFM; g.k. (i), r. (f), zs.

Niagara Falls Ontario, Canada, r. (i).
 Noebeling, New Jersey, USA, r.
 Normandy Beach, New Jersey, USA
 Northhampton, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 North Royalton, Ohio, USA
 North Tonawanda, New York, USA, á.e., r.
 Norwalk, Cincinnati, USA, r.k. (i).
 Notre Dame, Indiana, USA
 Nürnberg, Germany

 Ontario, California, USA, r (i), Szabó Sándor.
 Orange Village, Ohio, USA.
 Orangeville, Ontario, Canada
 Orillia, Ontario, Canada, r.k. (i), Takács Sándor.
 Oshawa, Ontario, Canada, r.k. (i), r. (i).
 Oslo, Norway, r.k. (i), Rev.Teres Ágoston, SJ; r.
 Ottawa, Ontario, Canada, r.k. (i), Rev. Leslie László.
 Otthon, Manitoba, Canada, r.k. (i) (f), r. (i).

 Passaic, New Jersey, USA, r.k. (i), r.
 Passau, Germany
 Perlen, Switzerland
 Perth Amboy, New Jersey, USA, r.k. (i), g.k. (i), r.
 Perth, Australia, r. k (i).
 Philadelphia, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Picayune, Mississippi, USA
 Pittsburgh, Pennsylvania, USA, r.k. (i), r., zs.
 Plunkett, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).
 Pocahontas, Virginia, USA, r.k. (i).
 Port Colborne, Ontario, Canada, r.k. (i), g.k., r. (i).
 Portage, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Porto Alegre, Brazil, r.k. (i).
 Portola Valley, California, r.k., (i), Rev. Dr. Jávör Egon, OSB.
 Pottendorf, Austria
 Präfers, Switzerland
 Presidente Venceslau, SP, Brazil
 Princeton, New Jersey, USA
 Providence, Rhode Island, USA

 Raeford, North Carolina, USA, r.k. (i).
 Rafael Calzada, Argentina
 Raghbapur, India
 Ranchi, India
 Regina, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).
 Reisbach, Germany, r.k. (i), Rev. Dr. Iván László.
 Richmond, Australia

Ridgewood, New Jersey, USA
 Rio de Janeiro, Brazil, r.k. (i).
 Rivervale, Australia
 Roebling, New Jersey, USA, r.k. (i).
 Roma, Italy, r.k., Rev. Dr. Somorjai Adám, OSB.
 Rotherham, England
 Rum bei Innsbruck, Austria
 Rupununi, Guayana
 Ruteng, Indonesia

 Quito, Ecuador, r.k. (i).

 St. Catherines, Ontario, Canada
 St. James, New York, USA, r.k. Rev. Cser László, SJ, (i).
 St. Jean-sur-Richelieu, Quebec, Canada, r.k. (i) Rev. Dr. Somorja Béla.
 Saint Louis, Missouri, USA, r.k. (i) (f), zs.
 St. Michiels/Brugge, Belgium
 St. Veit/Glan, Austria
 San Bernardino, California, USA
 San Domingo, Dominican Republic, r.k. (i).
 San Francisco, California, USA, r.k. (i).
 San Leopoldo, Brazil
 San Luis Obispo, California, USA
 Sao Paolo, Brazil, r.k. (i).
 Santiago, Chile, r.k. (i).
 Sarasota, Florida, USA
 Saskatoon, Saskatchewan, Canada, r.k. (i), r. (i).
 Saxon, Saskatchewan, Canada, (i) (f).
 Scranton, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
 Senden, Germany
 Shalu, Taiwan
 Silverado, California, USA, r.k. (i).
 Simpson, Saskatchewan, Canada, r.k. (i).
 Solon, Ohio, USA
 South Band, Indiana, USA, r.k. (i), (f), Mr. Vései László; Rev. Thaddeus Kwak.
 South Milwaukee, Michigan, USA
 South Norwalk, Connecticut, USA, r.k. (i), (f), á.e., r.
 South River, New Jersey, USA, r.k. (i), (f).
 South Side, Chicago, Illinois, USA, á.e.
 Sparta, Wisconsin, USA
 Staten Island, New York, USA
 Steinberg, Germany
 Stockholm, Saskatchewan, Canada, r.k. (i) , (f).
 Stouffville, Ontario, Canada
 Stuttgart, Germany
 Sudbury, Ontario, Canada, r. (i).

Sydney, Australia, r.k. (i), Mr. Kovács Sándor.
Syracuse, New York, USA

Tagaytay City, Philippines
Throop, Pennsylvania, USA, r.k. (i), (f).
Tokyo, Japan
Toledo, Ohio, USA, r.k. (i), (f), g. k., r.
Tonawanda, New York, USA

Torino, Italy
Toronto, Ontario, Canada, r.k. (i), (f), Rev. Jaschkó Balázs, SJ, Rev. Dr. Szakáczki István; á. e., (i), Nt. Bernhardt Béla, főesperes; b., Nb. Dan László; r., Nt. Vass Zoltán, Nt. Horváth Lóránd; Nt. Mező pál; Zs., Rabbi Dr. Zágon Zoltán; (i).

Tottenham, Ontario, Canada
Tranger, California, r.k. (i)
Trenton, New Jersey, USA, r.k. (i); g.k. (i)
Trier, Germany
Trieste, Italy

Vancouver, BC, Canada, r.k. (i).
Vatican, City del, Rev. Dr. Kovács Gergely.
Victoria, British Columbia, Canada, (i), Dömötör János László.
Villingerdorf/Rotwein, Austria
Vorderthal, Switzerland, Rev. Deli Imre.

Wakaw, Saskatchewan, Canada, b.
Warren, Ohio, USA
Washington, DC, USA, r.k. (i).
Weingarten, Germany
Welland, Ontario, Canada, r.k. (i), g.k. (i), r., (i), b.
West Palm Beach, Florida, USA
West Side Chicago, Illinois, USA, á.e., r.
Wewak, Papua New Guinea
Wharton, New Jersey, USA, r.
Whitewood, Saskatchewan, Canada, r.k. (i), r. (i).
Wien, Austria, r.k. (i), Rev. Béres György; Rev. Dr. Nádor Ferenc; Makó Lajos; Rev. Hegyi György,
Wilhelmsthal, Germany
Windber, Pennsylvania, USA, r.k. (i).
Windsor, Ontario, Canada, r.k. (i) , g. k. (i), a. e. (i), r. (i).
Winnipeg, Manitoba, Canada, r.k. (i), r. (i).
Wolverhampton, England
Woodbridge, New Jersey, USA, r.k. (i), r.
Woodridge, Manitoba, Canada, r.k. (i).
Würzburg, Germany, r.k., Rev. Dr. Koncsik Endre.

Yonkers, New York, USA, r.k. (i).

Yorkton, Saskatchewan, Canada, r. (i).
Youngstown, Ohio, USA, r.k., r.k. (i), g.k. (i), r.

Zeiselmauer, Austria
Zuchwil, Switzerland
Zürich, Switzerland

II: MUNKATÁRSÁK ÉS EGYHÁZTÖTÉNETHETI SZEMÉLYEK

1. *Munkatársak*

Ambrus Vilmos, Canberra-Queanbeyan, Ausztrália
Antal András, Rev., Cleveland, OH, USA
Béres György, Krottenbachstrasse 120, A- 1190 Wien, Austria
Bernard Márton, Rev. Dr. Irving, TX, USA
Bernhardt Béla, Ft., Lakewood, Ohio, USA
Bodnár István, Rev. Msgr., Courtland, ON, Canada
Balogh Vince, Rev. Msgr., Linz, Austria
Cser László, S.J, Rev., St. James, NY, USA
Cserháti Ferenc, Rev. Dr., München, Germany
Csihás György, Toronto, ON, Canada,
Csorba Domonkos, OFM Rev., New York, USA
Deli Imre, Rev., Voderthal, Switzerland
Dömötör János, Rev. Dr., Victoria, BC, Canada
Farkasfalvy Dénes, Rt. Rev. Dr. Abbot, Irving, TX, USA
Fekete Bertalan, OFM, Rev., Holzkirchen, Germany
Gajáry Aladár, Rev. Dr. Chur, Switzerland
Galambos Ireneus, OSB, Rev., Unterwart, Austria
Gabriel Asztrik, Rev. Prof. Dr., Notre Dame, IN, USA,
Hegyí György, Rev., Wien, Austria
Horváth Kálmán, Kobenhavn, Denmark
Iván László, Rev. Dr. Reisebach, Germany
Jaschkó Balázs, SJ, Rev., Toronto, ON, Canada
Jávör Egon, OSB, Portola Valley, CA, USA
Juhász Lajos, Yonkers, NY, USA
Kárpi Ferenc A.+
Kogon Károly, Ainslie, ACT, Australia
Koncsik Endre, Rev. Dr., Würzburg, Germany
Kovács Gergely, Rev. Dr., Vatican City, Italy
Kovács Sándor, Sydney, Australia
Krassay István, Adelaide, Australia
Lányi Béla, SVD. Fr., Baranowicze, Byelorussia
Lelóczky Gyula Donát, O. Cist. Rev. Dr., Irving, TX, USA
Leslie László, Rev. Dr., Ottawa, ON, Canada
Lukács, József, Köln, Germany

Magda Szilveszter, Rev. Dr. (diákonus) Innsbruck, Austria.
 Makó Lajos, Rev., Wien, Austria
 Mátyás Imre, Rev., Fribourg, Switzerland
 Mehrle Tamás, Dr. Rev., Fribourg, Switzerland
 Miklósházy Attila, SJ. Dr. Msgr., Toronto, ON, Canada
 Muzslay István, SJ Leuven, Belgium
 Nádor Ferenc, Rev. Dr., Wien, Austria
 Onda István, Regina, SK, Canada (Sask. Television)
 Pintér Gábor, Msgr. Dr., La Paz, Bolivia, Nunziatura Apostolica
 Ruppert József, Sch. P., Rev., Roma, Italy
 Ruzsa Jenő + Ft., Hamilton, ON, Canada
 Samay Sebestyén, OSB. Rev. Dr., Latrobe, PA, USA
 Somorja Béla, Rev. Dr., Saint-Jean-sur-Richelieu, Quebec, Canada
 Somorjai Adám, OSB, Rev. Dr., Roma, Italy
 Stumpf Jakab, Rev., Griesheim, Germany
 Szakláczi István, Rev., Toronto, ON, Canada
 Takács Sándor, Rev., Orillia, ON, Canada
 Teres Ágoston, SJ Rev., Oslo, Norway
 Török Dezső, East Palestine, OH, USA
 Török István, Dr., Oswego, NY, USA
 Tüttő György, Rev., London, England
 Vass György, Rev. Dr., Innsbruck, Austria
 Vámos József, Rev., Merrillville, IN, USA
 Vései László, Niles, Mr., MI, USA,
 Záchfalvy István, Rev., Dr., Calgary, AB, Canada.

2 Már nem élő egyháztörténeti személyek

Bakos György, Courlandi templom, iskola, öregotthon alapítója
 Böhm Károly, USA (i)
 Fábry Antal, SJ (i)
 Irányi László, püspök
 Kardos Illés, a Fatimai keresztút elindítója
 Mindszenty József, bíboros, prímás
 Nagy Lajos, a kaposvári templom alapítója
 Raile Jakab, SJ
 Varga Andor, SJ
 Varga Béla, Msgr.
 Varga László, SJ

III: TEMPLOMOK

Akron, OH, USA, Jézus Szent Szíve Templom, r.k. (f); Magyar Református Templom, r.
 Albany, LA, USA, Szent Margit Templom, r.k. (i).
 Allentown, PA, USA, Szent István Templom, r.k. (f).

Alpha, NJ, USA, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (i).
 Barberton, OH, USA, Szentháromság templom, r.k. (i), (f).
 Beaver Falls, PA, USA, Szent László Templom, r.k. (i), (f).
 Békevár, SK, Canada, Baptista Egyház Iskola-templom, b.(f); Református (United) Templom, r. (f).
 Bethlehem, PA, USA, Kapisztrán Szent János Templom, r.k. (i).
 Bridgeport, CT, USA, Szentháromság Templom, g.k. (i), (f); Szent István Templom, r.k. (i), (f).
 Brownsville, PA, USA, Jézus Szent Szíve Templom, r.k. (i).
 Buffalo, NY, USA, Árpádházi Szent Erzsébet Templom, r.k. (i).
 Calgary, AB, Canada, Árpádházi Szent Erzsébet Templom, r.k. (f); Református (Presbyterian) Templom, r.
 Carteret, NJ, USA, Szent Erzsébet Templom, r.k.(i).
 Chicago, IL, USA, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k (i); Szent István Templom, r.k.(i), (f); Sz. Péter és Pál, Sz. Mihály Yemplom, g.k; East Chicago, IN, USA, Szentháromság Templom r.k.
 Cleveland, OH, USA, Szent Erzsébet Templom, r.k., (újra épült) (i), (f); (f) Szent Imre Templom, r. k (i), (f); Szent Margit Templom, r. k (i), (f); Szent János Templom, g.k.(i), (f); First Hungarian Reformed Church (i) (f); The First Magyar Presbyterian Church (i); West Side Református Templom, r. (f); West Side Lutheran Templom, á.e. (i), (f).
 Columbus , OH, USA, Szent László Templom (i).
 Connellsville PA, USA, Szent Imre Templom r.k. (újra épült) (i), r.k.
 Courtland, ON, Canada, Szent László Templom, r.k. (f); Szent György templom, g.k. (i).
 Daisytown, PA. USA, Nagyboldogasszony Templom, r.k. (i).
 Dayton, OH, USA, Jézus Szent Neve Templom, r.k. (i).
 Detroit, MI, USA, Szent Kereszt Templom, r.k. (f), (i); Kereztelő Szent János Templom, g.k. Duquesne, Pennsylvani, USA, Szűz Mária Templom, r.k.
 Edmonton, AB, Canada, Szent Imre Templom, r.k.
 Elizabeth, New Jersey, USA, Szent Péter és Pál Templom, r.k., (i).
 Elizabethtown, NC, USA, Szent Erzsébet Templom, r.k., (i).
 Elyria, OH, USA, Jézus Szíve Templom, r.k., (i).
 Esterházy, SK, Canada, Our Lady of Victory Templom, r.k. (újra épült)
 Fairfield, CT, USA, Szent Imre Templom, r.k. (i), (f).
 Fairport Harbour, OH, USA, Páduai Szent Antal Templom, r.k. (i).
 Farrell, PA, USA, Szentháromság Templom, r.k. (i).
 Fatima, Portugal, Kápolna.
 Flint, MI, USA, A Legméltóságosabb Oltáriszentség Templom, r.k. (i).
 Gary, IN, USA, Szent Imre Templom, r.k., (i).
 Halmok, MT, Canada, Katolikus Templom, r.k. (i); Református Templom, r (i).
 Hamilton, ON, Canada, Szent István Templom, r.k. (i) (f); Szent Mihály Templom, g.k. (i); r. (i). Református Templom, r. (i).
 Hazleton, PA, USA, Szent László Templom, r.k. (i).
 Hnausa, MN, Canada, Római Katolikus Templom, r.k. (f).
 Homestead, PA, USA, Árpádházi Szent Margit Templom, r.k. (i)
 Irvington, NJ, USA, Nagyboldogasszony Templom, r.k. (f), (i).

Johnstown, PA, USA, Szent Imre Templom, r.k. (f), (i).
 Joliett, PA, USA, Szent István Kápolna r.k. (i).
 Kulmont, Pennsylvania, USA, Szűz Mária Templom, r.k. (i).
 Lackawanna, NY, USA, Nagyboldogasszony Templom, r.k. (f).
 Langruth, MB, Canada, Katolikus Templom, r.k. (f).
 Leechburg, PA, USA, Maria Menyemenetele Templom, r.k. (i).
 Lestock, SK, Canada, Szent József és Szent Erzsébet Templomok r.k. (kettő) (i); Baptista Templom, b.
 London, ON, Canada, Szent István Templom, r.k. (f).
 Lorain, OH, USA, Szent László Templom, r.k., (i), (f); Szent Mihály Templom, g. k., (i).
 Los Angeles, CA, USA, Szent István Templom, r.k. (f), (i).
 Máriavölgy, Quinton, SK, Canada, Mária Templom, r.k. (i)
 Matawan, NJ, USA, Mariapócs Templom, g.k.
 McAdo, Pennsylvania, USA, Szent István Templom, r. k., (i).
 McKeesport, PA, USA, Szent István Templom, r.k., (i); Transfiguration Templom, g.k.
 Milwaukee, WI, USA, Szent Imre Templom, r.k., (i).
 Mistatim, SK, Canada, Református Templom, r. (f).
 Montréal, PQ, Canada, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (f).
 New Brunswick, NJ, USA, Szent László Templom, r.k. (f), (i); Szent József Templom g.k.(f), (i).
 New York, NY, USA, Szent István Templom, r.k. (f), (i).; St Kereszt Felmagasztalása Templom, g. k. (i); Első Magyar Református Templom, (f).
 Newark, New Jersey, USA, Mária Mennybemenetele Templom, r.k. (i).
 Northhampton, PA, USA, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k.
 Norwalk, CT, USA, Szent László Templom, r.k. (i).
 Ontario, California, USA, Független Magyar Református Egyház, (i).
 Otthon, MB, Canada, Katolikus Templom r. k (f); Református Templom, r.
 Passaic, NJ, USA, Szent István Templom, r.k. (i), (f).
 Perth Amboy, NJ, USA, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (f) (i); Szent Mihály Templom, g. k. (i).
 Philadelphia, PA, USA, Jézus Szíve Templom, r.k. (i), (f).
 Pittsburgh, PA, USA, Szent Anna Templom, r.k. (i).
 Pocahontas, VA, USA, Szent Erzsébet Templom, r.k. (f), (i).
 Portage, PA, USA, Keresztelő Szent János Templom, r.k. (i).
 Portola Valle, CA, USA, Szent István Kolostor, r.k.
 Raeford, NC, USA , Magyarországi Szent Erzsébet Templom r.k. (f), (i).
 Regina, SK, Canada, Szent István Templom, r.k. (i) , (f).
 Roebling, NJ, USA, Nagyboldogasszony Templom, r.k. (i), (f).
 Saint Louis, MO, USA, Szent István Templom, r.k., (f), (i).
 Scranton, PA, USA, Szent István Templom, r.k., (f), (i).
 South Band, IN, USA, Magyarok Nagyasszonya, r.k. (i), (f); Szent István Templom, g. k.
 South Norwalk, CT, USA, Szent László Templom r.k. (i), (f).
 South River, NJ, USA, Szent István Első Vértanú Templom, r.k. (i) , (f).
 Stockholm, SK, Canada, Árpádházi Szent Erzsébet Templom, r.k. (i).
 Tanger, California, USA, 40 Vértanú Templom, r.k.
 Throop, PA, USA, Nagyboldogasszony Templom, r.k. (i), (f) .

Toledo, Ohio, USA, Szent István Templom, r.k. (i), (f).
 Toronto, Ontario, Canada, Szent Erzsébet Templom, r.k. (i), (f); Első Magyar Református Templom, r. (i), (f).
 Trenton, NJ, USA, Szent István Templom, r.k. (i), (f); Szent Miklós Templom, g. k. (i), (i).
 Vancouver, BC, Canada, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (i) , (f).
 Wakaw, SK, Canada, Baptista Templom, b. (f).
 Welland, ON, Canada, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (i), (f); Keresztelő Szent János Templom, g. k. (i), (f); Baptista Templom, b.
 Windber, PA, USA, Szűz Mária Templom, r. k. (i) , (f).
 Windsor, ON, Canada, Szent Antal Templom, r.k. (i); Szűz Mária Oltalma Templom, g.k.; Ágostai Evangélikus Templom, a. e. ; Református Templom, r.
 Winnipeg, MB, Canda, Pádúai Szent Antal Templom, r.k. (i), (f); Magyar Református Egyház Temploma, r. (i) , (f).
 Woodbridge, NJ, USA, Kármelhegy Boldogasszony Templom, r.k. (i).
 Woodridge, MB, Canada, Katolikus Templom, r.k. (i).
 Yonkers, NY, USA, Árpádházi Szent Margit Templom, r.k. (i), (f).
 Youngstown, OH, USA, Magyarok Nagyasszonya Templom, r.k. (i), (f); Szent István Templom, r.k. (i), (f); Szent György Templom, g. k. (i), (f).

IV: SZERZETES RENDEK

Baziliták
 Bencések
 Cisterciták
 Ferencesek
 Isteni Ige Társasága
 Jezsuiták
 Karmeliták
 Pálosok
 Piaristák
 Premontreiek

Angolkisasszonyok
 Isteni Megváltó Nővérek
 Isteni Szeretet Leányai
 Jézus Szíve Társasága
 Kalocsai Iskola Nővérek
 Szatmári Irgalmas Nővérek
 Szociális Missziós Nővérek
 Szociális Testvérek Társasága
 ?

V. EGYHÁZI ISKOLÁK

Óvodák

Plébánia elemi iskolák

Preparatory School,

Buffalo, NY. USA, Piarista

Devon, PA, USA, Piarista

Priory School,

Portola Valley, CA, Bencés

Noviciátus

Középiskolák

Főiskola:

Chieri, Jezsuita Hittudomány Főiskola, 1949–1951

Leuven, Jezsuita Kollégium, 1951–1954

Egyéb?

VI. EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK

A Római Magyar Szent István ház

Az Amerikai Magyar Katolikus Egylet

Az Amerikai Magyar Katolikus Liga

Hitelszövetkezetek, Credit Unions

Öregotthonok?

Lelkigyakorlatos Ház

Dewitt, MI, USA, Ferences

Kolostor

Szent István Kolostor, Portola Valle, CA, USA

Karitás?

Pax Romana?

Cserkészlet?

Katolikus Férfiak Szövetsége?

Nőszövetség?

Ifjúsági Klub?

Cursillo?

Karizmatikus Imacsoport?

Házasság Klubja?

Oltáregylet?

Rózsafüzér Társulat?

Ferences Harmadrend?

VII EGYHÁZI SAJTÓ

Ahogy Lehet
Hírnökök
Katolikus Magyarok Vasárnapja
Katolikus Szemle
METEM, Egyháztörténeti Vázlatok
Szív Újság
Ultimate Reality and Meaning,
Interdisciplinary Studies in the Philosophy of Understanding
TTK, Teológia Kis-könyvtár

VIII EGYHÁZI MŰVÉSZET

Templomok?
Oltárképek?
Miseruhák?
Kézimunkák?
Festmények?
Énekkarok?
Színtársulat?
Költészet?
Szobrászat?

IX EGYHÁZ ÉS TUDOMÁNY

Adriányi Gábor, egyháztörténelem
Alszeghy Zoltán, SJ, teológia
András Imre, SJ, szociológia
Babos István, SJ, teológia
Békés Gellért, OSB, teológia
Benkő Antal, SJ, pszichológia
Bihari Zoltán, SJ, japán irodalom
Farkasfalvy Dénes, O. Cist., szentírás tudomány
Gabriel Asztrik, OPrem, történelem
Gánóczy Sándor, teológia
Hardy Gilbert, vallásbölcselet
Hegyi Márton, SJ, biológia
Horváth Tibor, SJ, teológia
Jáki L. Szaniszló, OSB, fizika
Juhász László, SJ, filozófia
Kereszty Rókus, O. Cist, teológia
Mehrle Tamás, OP, teológia
Mihályi Gilbert, teológia

Miklósházy Attila, SJ, teológia
 Morel Gyula, SJ, szociológia
 Nagy Ferenc, SJ, erkölcsstan
 Nemeshegyi Péter, SJ, teológia
 Nemesszeghy Ervin, SJ, matematika, filozófia
 Órsy László, SJ, egyház- és nemzetközi jog
 Somfai Béla, SJ, erkölcsstan, etika
 Szabó Ferenc, SJ, irodalom
 Szebenyi András, SJ, biológia
 Szentmártoni Mihály, SJ, pszichológia
 Szilas László, SJ, történelem
 Teres Gusztáv, SJ, astronomia
 Varga Andor, SJ, filozófia
 Vass György, SJ, teológia
 Weissmahr Béla, SJ, filozófia.

X ARCHÍVUM FORRÁSMUNKÁK GYŰJTEMÉNYEI

- BIRO RUTH. 1981. *Bibliographical Guide to Hungarian- American Sources*. Pittsburgh, PA: Hungarian Ethnic Heritage Study Group.
- KÁRPI FERENC, A. 1991. *Böhm Károly Élet- és Korrajza. 1885–1907*. Cleveland, OH: A szerző kiadása.
- KOSTYA SÁNDOR, 1994. *A Szent Erzsébet Egyházközség és Plébánia Története*. Toronto: A Szent Erzsébet Egyházközség kiadása.
- Magyar Katolikusok Vasárnapja*
- MIKLÓSHÁZY ATTILA, S.J., Msgr., Dr. 1998-. *A Külföldön Élő Katolikus Magyar (és Magyarul Beszélő) Papok Név-és Cím-Tára*. Toronto: Hungarian Bishop's Pastoral Foundation.
- RUZSA JENŐ, 1940. *A Kanadai Magyarság Története*, Toronto: A szerző kiadása.
- SZÉPLAKI JÓZSEF, 1977 *Hungarians in the United States and Canada*. Immigration History Research Center. Minnesota: University of Minnesota.
- - 1977. *Hungarian Newspapers in Microform Available in the United States and Canada*. Youngstown, OH: Catholic Hungarians' Sunday.
- TÖRÖK ISTVÁN, 1978. *Gyűjteménye és Katolikus Magyarok Észak-Amerikában* c. könyve: Youngstown, OH: A Katolikus Magyarok Vasárnapja.

Gyűjteményeket köszönettel vesz át és őriz meg a METEM-International a jövő történelmi kutatás számára, jelenleg Torontóban, majd Magyarországon.

XI MUNKATERV

Egy két emlékeztető szó a olvasóhoz.

Szeretnénk tudni, hány hiányzó címszót jelölt meg, és hány címszó kidolgozását tudja vállalni tisztelt olvasónk?

I KÉRDÉSEK, HOGY MIT KERESSÜNK

1. Egyházközség, hitközség

1.1 Személyek: Mikor és kik voltak a közösség elindítói? Mi a közösség összetétele és száma az idők folyamán? Az óhaza melyik részéből származtak jobbára a magyar hívek? Van-e, volt-e papjuk, lelkészük, vezetőjük, kik, és meddig?

1.2 Helység: Van-e templom, vagy épület, hol tartanak gyűlést, misét, istentiszteletet, rendezvényeket? A város rövid ismertetése is érdekes lesz a jövő történészek számára.

1.3. Tevékenység: Hitélet? Kulturális és szociális tevékenységek? Miben látják közösségük erejét?

1.4. Dokumentumok: Van-e bulletinjük, ahol az eseményeket rendszeresen meghirdetik, egyéb közleményük? Van-e irattáruk? Gondolnak-e arra, hogy a közösség emléket, eredményeit, történeti dokumentumait, naplót, bulletinjait, hivatalos könyveit, vagy azok fénymásolatát, átmentsék a magyar egyháztörténészek számára? Igénylik-e a METEM segítségét és közreműködését ebben?

2. *Pap vagy hívő* : Honnan, mikor és hogyan hagyta el Magyarországot, név, születés, tanulmány, akadémiai fokozat, szentelés? Milyen egyházmegye, vagy szerzet, illetve hitközség tagja? Hol, mikor és milyen az egyháztörténet számára jelentős munkát végzett külföldön? Milyen írás, tárgy van birtokában, mely a későbbi egyháztörténeti kutatás számára hasznos lehet? Fényképek, album, videó, film (az idő, hely, név megjelölésével)? Hogy sikerült anyagi létét biztosítani? Egy rövid életrajz érdekes lesz a jövő történészek számára, amikor az archívumban információkat keresnek.

II FORRÁSOK.

A kiválasztott címszó helység, személy vagy templom forrása lehet személyes ismeret, a helység lakosai, tanulmányok, könyvek, lexikon, könyvtárak jegyzéke, az Interneten „Hungarians,” „Emigráció,” stb. címszavak alatt.

III A SZERZETT ISMERET FELJEGYZÉSE

A forrás pontos és egységes megjelölése fontos. Szabályunk legyen, hogy nem használunk rövidítést könyvek, folyóiratok, vagy cikkek feljegyzésében. Jegyzetelésünk szövegében írjuk be az idézett forrás oldal számát, az irat szerzőjének nevét, a könyv megjelenésének évét például így (Zakar, 1999, p. 15). Jegyzetünk, vagy szövegünk végén pedig írjuk le a szerző, vagy ha több van, a szerzők nevét, a mű kiadásának évét, a mű címét, a kiadás helyét a kiadóval együtt, például:

- *ha könyv,*

ZAKAR, PÉTER. 1999. *A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–49-ben.* Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.

- *ha pedig cikk akkor így,*

VÁRDY BÉLA és VÁRDY HUSZÁR ÁGNES. 1994. „Magyar vallási élet gyökerei Amerikában a századforduló idején.” *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 9, 1–2: 37–47.

IV ISMERET ÉS KUTATÁS EREDMÉNYÉNEK KÖZLÉSE.

Minden közlést, kérdést, választ, javítást, fényképet, iratot, a következő címre kérünk:

Levél, csomag:
METEM, Regis College,
15 St. Mary Street,
Toronto, Ontario, Canada M4Y 2R5
Tel: (416) 922-2476. vagy (905) 764-3859; Fax: (416) 922-2773;
a szerkesztő e-mail címe: eperlaky@integralgroup.on.ca
www.METEM.ORG

HUNGARIAN CHURCH IN EMIFRATION 1900-2000.
A PLAN AND LIST OF TOPICS FOR AN ARCHIVE AND LEXICON WITH A REQUEST.

In March of the year 2000 METEM, the International Society of Toronto for Hungarian Church History raised the issue of an archive and lexicon of the Hungarian Church in Emigration between 1900-2000. The first task was to establish a list of places where Hungarians, either in communities or individually, celebrated and practiced their faith.

We intended to discover the names of individuals who made important services to their Church in the past century. It was another task to find out where and how many church buildings the Hungarians erected abroad, which religious orders functioned, whether Hungarians have separate schools, any cultural or social establishments, religious organs of the press, did they cultivate some religious art, religious science, who were the promoters of theses, are there any collections of religious relicts or other undertakings worth mentioning.

Under the concept of Hungarian Church abroad METEM considers – according to the teaching of the Second Vatican Synod – all God's Hungarian people. To this belong all people believing in God, including all Catholics, Protestants, Baptists, Jews, Mohammedan, and Orthodox believers. We take also the word immigrant in a broad sense, including all Hungarians leaving the homeland officially or without a passport.

There are a lot of people who participated in establishing this list. We are very grateful for them. We realize that this directory is incomplete, and we encourage all our readers to contribute to this undertaking by informing us of any missing information or correct the defective ones. At the beginning of our effort we sent out about 350 letters worldwide asking the addressees for information. We are kindly asking those who did not respond to our request to do so at their convenience.

10

11

12

13

14

15

16

17

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

MONA ILONA

SLACHTA MARGIT.

Bp.: Corvinus, 1997. 298 p.

Mona Ilona munkájával arra vállalkozott, hogy bemutassa századunk egyik kivételesen nagy egyéniségét, Slachta Margitot (1884–1974(9)). Az életrajz írója 1946-ban lépett be a Slachta Margit által alapított Szociális Testvérek Társaságába. Munkája során alapos adatgyűjtés után hiteles formában igyekezett élénk állítani a rend alapítóját, akiről már életében azt írták: modern szent. A témaválasztást indokolta, hogy Slachta Margitról átfogó, forráskritikával ellátott munka korábban nem jelent meg, a róla szóló rövid írások, újságcikkek pedig, többnyire tudatosan torzképet próbáltak sugallni a *II. világháború idején több ezer menekült életét megmentő szerzetesnőről*.

A szerző az első fejezetben bemutatja a kort és a környezetet, amelyben Slachta Margit született. Kiemeli, hogy a „boldog békeidők” éveiben a katolicizmus egyáltalán nem formálta a közszellemet. Így érthető, hogy a Slachta szülők inkább fékezni igyekeztek leányaik vallási buzgalmát. A hat leányt nevelő *felvidéki család* eredetének bemutatásából megtudhatjuk, hogy az apa, Slachta Kálmán tulajdonságai mennyire lesznek meghatározóak Margit életében. Margit iskoláinak ismertetése azzal zárul, hogy a *Mi-asszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanővérek* vezetése alatt álló Tanárképző diákja lett.

A második fejezet címe: *Az Országos Katolikus Nővédőtől a Szociális Missziótársulatig*. Ebben bepillantást nyerhetünk a fiatal munkáslányokat gondozó, *Prohászka Ottokár* támogatását is bíró Nővédő Egyesület szerteágazó munkájába. Megtudhatjuk, miként került kapcsolatba Slachta Margit az egyesülettel, mely Berlinbe küldi őt (1908) egy *munkásnő titkári tanfolyam* elvégzésére. Margitnak az ügy iránti fogékonyságát és elkötelezettségét mutatja, hogy a Nővédő 1907-es évkönyve egy tanulmányában már *kisdedovó és betegsegélyző pénztárak* létesítését szorgalmazta.

A harmadik fejezet a szociális missziós nővérként tevékenykedő Slachta Margitot tárja élénk, párhuzamosan a *Szociális Missziótársulat* első világháborúig való fejlődésével. Az eleinte főként javító-nevelésre ítélt lányokkal foglalkozó társulat szabályzata így fogalmazott: „Oly szerzetesek kellenek nekünk, kik a világ szemében nem egyháziak s az egyház szemében nem világiak”. E világra *nyitott lelkiület* a *laikus elem* fontosságát állította előtérbe a szociális feladatok terén. A szerző utal rá, hogy a renden belül a nővérek *lelki és gyakorlati irányítása* Margit nővér kezében volt. Az 1909-ben Szegeden megtartott Katolikus Nagygyűlésen Slachta Margit nagy hatású beszédet tartott a munkásnők helyzetéről; ez az esemény azért is kiemelendő, mert *hivatása ekkorra vált*

bizonyossággá. Slachta Margit hatalmas munkabírását jelzi, hogy a Missziótársulat alelnöki tiszte mellett a szervezet lapját, az *Értesítőt* is szerkesztette, s az *egységes magyar katolikus nőmozgalom* vezéregyéniségévé nőtte ki magát. 1915-ben *szociális iskolát* szervezett, mely az esti órákban a felnőtteknek és az ifjúságnak egyaránt kiképzést adott, olyan tanárokat bevonva az oktatásba, mint *Sík Sándor* vagy *Schütz Antal*. A szociális missziós nővér lelki kisugárzására utalnak *Apor Vilmos* gyulai káplán (később győri püspök) szavai, melyeket a nővér *hadiözvegyeknek és árvákról* szóló után előadása után örökített meg: „Egy nő kellett arra, hogy nekünk papoknak szánkba tegye ezt a (szociális) témát ... Magam is lelkesedtem, látván ezen nővér meleg buzgóságát, minden szava mutatta, hogy *Krisztus szeretete üzi*.” 1916. augusztus 27-én a román csapatok betörték Erdélybe, minek következtében egész Erdély hadszíntérre vált. Slachta Margit nem késlekedett, egy missziós társával bejárta a háború sújtotta országrészt, s országos gyűjtést szervezett a román támadás kárvallottai javára. A nővérek sorai a romba döntött Székelyföldről *megrázó, s fájdalmas kordokumentumai* a háborúnak.

A következő két fejezetben (4., 5.) a szerző választ ad arra a kérdésre, hogy a katolikus nőmozgalom élére álló Slachta Margit – *első nőként* a magyar történelemben – hogyan jutott el a törvényhozás házába, s miként sikerült teljesítenie választóinak tett ígéretét. 1918-ban az általa szerkesztett *Magyar Nő* című lap a keresztény feminizmus fóruma kívánt lenni. A radikális feminizmus programjától való eltérést a lap írásai jól érzékeltetik. A világháborús összeomlást követő őszirózsás forradalom idején a Szociális Missziótársulat csatlakozott a Magyar Nemzeti Tanácshoz. A forradalom az általános, titkos és egyenlő választójog bevezetésével a nőknek is választójogot adott. Slachta Margit ebből adódóan legfőbb feladatának az ország katolikus nőtársadalmának politikai megszervezését tartotta. A Tanácsköztársaság dühödt vallásellenes lépései hatására sem omlott össze. Feltalálta magát, s a pozitív keresztény építőmunkát hangsúlyozva termelőszövetkezeti keretek között tovább élte a Missziótársulatot. Garbai Sándornak, a Tanácskormány edlnőkének írt levelében hangsúlyozta: az élelmezési gondokkal küzdő ország újjáépítésében a *nővérekkel együtt* hajlandó részt venni. Az eredmény: a Társulat tovább dolgozhat a Földművelésügyi Népbiztosság termelőszövetkezeteként. Mona Ilona kiemeli a bolsevik kormány elnökének írt beadvány *elvi jelentőségét*, miszerint Slachta Margit – *megelőzve a II. vatikáni zsinat tanítását* – már 1919-ben vallotta, hogy „minden embernek, hívőknek és nem hívőknek együtt kell működniük, hogy helyes módon épüljön a világ.” (Részlet az 1965-ben megjelent *Gaudium et spes* című lelkipásztori konstitúcióból). Még az ellenforradalom hatalomra jutása előtt Slachta Margit vezetésével megalakult a *Keresztény Női Tábor*. A *politikai szervezet vezetője*, Margit nővér, miután tudomást szerzett arról, hogy antant megbízott érkezik Magyarországra. George Clerk személyében, 35 ezer(!) fős női felvonulást vezetett a diplomata elé. A szerző érzékletesen tárja elé a kis nemzeti színű zászlókat lobogtató, *szabad* (ne feledjük, hogy a felvonulás idején 1919. október 28. az ország nagy része román megszállás alatt van!) és *keresztény Magyarországot* követő asszonyok akcióját, amely a brit diplomatát is meghatotta. Megtudhatjuk, hogy a közéletben egyre aktívabban megjelenő Női Tábor tagjai miként vállaltak szerepet a Huszár Károly által meghirdetett *nyomorenyhítő akcióban* (1920). A fentiek fényében nem véletlen, hogy az 1920 márciusi pótválasztáson a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) Slachta Margitot jelölte országgyűlési képviselőnek. A szerzetesnő a leadott szavazatok több mint felét megszerezve jutott mandátumhoz *első nőként a magyar történelemben*. A szerző

Slachta Margit választási programbeszédeiből hosszasan idéz. E beszédekből kitűnik, hogy a szociális érzékenységről megismert szerzetesnő mennyire tájékozott volt az egyes szakmai-politikai kérdésekben. (Sürgette többek között az *anyasági biztosítás*, a *kötelező nyolc osztályos tanítás*, a *progresszív adózás* és a *dán típusú szövetkezetesítés* bevezetését, valamint a *nyomorék gyermekek* otatásának elindítását.)

Slachta Margit 1920–1921 között vett részt a törvényhozás munkájában. Mona Ilo-na könyvében többször is szól arról a baloldali vádról, ami a szerzetesnőt élete végéig elkísérte. Eszerint a nővér lett volna a botbüntetés bevezetését szorgalmazó törvényjavaslat előterjesztője, sürgetője. A szerző a nemzetgyűlési naplók és a korabeli híradások, naplófeljegyzések alapos áttanulmányozása után azonban kijelenti, hogy a képviselőnő a bot-törvényt *nem terjeszthette a Nemzetgyűlés elé*, ugyanis sem a törvény tárgyalásánál, sem a megszavazásán nem vett részt. Azaz Slachta Margit a baloldal által gerjesztett, tudatosan megszervezett *rágalomhadjárat*nak lett az áldozata. E tisztázást azért tartottuk fontosnak kiemelni, mert a kommunista sajtóhadjárat következtében évtizedeken keresztül nőhettek fel úgy generációk, hogy Slachta Margitról csak azt hallották, hogy még a terhes anyákon is végre akarta hajtani a botbüntetést ... A fejezet hátralevő részéből megtudhatjuk, hogy a képviselőnő milyen konkrét eredményeket ért el a *család*, a *nő- és gyermekvédelem*, valamint a *női választójog* védelme terén.

Hogyan váltak el a Szociális Missziótársulat és a Szociális Testvérek Társasága útjai? Erre a kérdésre keresi a szerző a választ a hatodik fejezetben. E rész választ ad arra az előző fejezetben nyitva hagyott kérdésre, hogy miért nem indulhatott Margit nővér az új nemzetgyűlési választásokon. Fény derül továbbá arra is, hogy mennyire nem „tervezetten” alakult meg a Szociális Testvérek Társasága, hisz az alapító nővérek az alakuláskor három országban, hat különböző helyen tartózkodtak.

A hetedik fejezetben a szerző ismerteti Slachta Margit pályájának alakulását a II. világháború kitöréséig bezárólag. Megtudhatjuk, hogy Margit nővér nem vágyott arra, hogy az újonnan alakult társaság főnöknője legyen, de hiába adott hangot többször is annak a meggyőződésének, hogy más módon szeretné szolgálni a közösséget, a választás őrá esett. A Szociális Testvérek Társaság 1923-ban megalakult ugyan, de saját egyházuk még nem volt a nővéreknek. Ezért határozta el Slachta Margit, hogy több testvérrel együtt kiutaznak Amerikába pénzgyűjtés céljából. A fogadtatásra jellemző, hogy a *New York Times* és az összes nagyobb amerikai lap hosszas cikkekben méltatta a magyar nemzetgyűlés első női tagját. Közel két éves amerikai tartózkodása alatt Kanadától Los Angelesig beutazta a földrészt, s 160 teltházas előadást tartott angolul, németül és franciául a szociális testvérek munkásságáról, hazánk földrajzi, történeti, gazdasági viszonyairól és legújabb kori történelmünk legnagyobb tragédiájáról, az ország feldarabolásáról. Azonban nemcsak ő ismertette meg az amerikaiakkal hazánkat, ő is megismerte Kanadát és az Egyesült Államokat, s úgy döntött, maradjanak testvérek mindkét országban, elsősorban a *külföldre szakadt magyarok gondozására*. Végül 1926 karácsonyán hazatértekor dollárokat nem hozhatott haza az új anyaház felépítésére, de több kinn látott ötletet megvalósított Magyarországon. Az immáron öt országban tevékenykedő rend vezetése mellett Slachta Margit változatlanul élte *közeleti hivatását* is: 1929–1931 között Angyalföldön – mai szóhasználattal élve – „önkormányzati képviselőiséget” vállalt, s elindítója volt a *Szentlélek Szövetségnek* (1934). E valláserkölcsi mozgalom lapja volt a nővér által szerkesztett *Lélek szava* című lap, amely kezdettől fogva figyelmeztetett a barna és vörös diktatúrák embertelenségére, s célul tűzte ki, hogy mi-

nél több lelket mentsen meg a krisztusi életnek. A lap 1942–1944 között a Keresztény Női Tábor orgánuma (is) volt, s hajlíthatatlan náciellenes magatartását jelezte, hogy a nyilasok 1944-ben az elsők között tiltották be az újságot.

Korszellemtől függetlenül – ez a nyolcadik fejezet címe. A cím jól érzékelteti, hogy Slachta Margit és a testvérek az evangéliumi tanítás talaján állva kezdettől fogva tisztában voltak a náciizmus embertelenségével. Margit nővér 1939-től kezdve fő céljának tekintette, hogy a krisztusi igazságokat tudatosítva fokozza a társadalom ellenállóképességét a „barna méreggel” szemben. E cél gyakorlati megvalósulásának útját mutatja be ez a rész. Megtudhatjuk, hogy a Slachta Margit által vezetett Női Tábor miként lépett fel a készülő zsidótörvények ellen, milyen erőfeszítéseket tett a Kárpátalja visszaszerzése következtében megnyíló közös magyar–lengyel határról beáramló lengyel menekültek elhelyezése ügyében. Slachta Margit az első pillanattól kezdve kiállt az üldözött zsidóság mellett. A nővér már 1940-ben szót emelt a munkaszolgálatosokkal való kegyetlenkedések beszüntetéséért, s fellépett a Csíkszeredáról kiutasított zsidók érdekében. Horhtynénak írt levele nem csekély szerepet játszott abban, hogy 1941. augusztus 15-én a belügyminiszter elrendelte a magyar állampolgárságú (körösmezei) zsidók deportálásának azonnali beszüntetését. 1942 márciusában a Tiso-vezette német védnökség alatt álló Szlovákiában megkezdődtek a deportálások. A szlovákiai zsidók Slachta Margithoz fordultak segítségért. A felebaráti szeretetet komolyan vevő nővér még e hónapban Pozsonyba utazott, hogy személyesen győződjön meg a történekről. Az úti beszámoló sorai megrázó dokumentumai a korszaknak. Megtudhatjuk, hogy Margit nővér akciója végül nem volt teljesen eredménytelen, hisz annak ellenére, hogy a hivatalos magyar állami és egyházi szervek nem avatkozhattak be a szlovákiai eseményekbe, a szociális testvérek több felvidéki menekültet tudtak elrejtetni, s a politikai hatalom korlátainak felismerése számos embert serkentett az üldözöttek melletti kiállásra a magyar katolikus egyházon belül is. Az eszmélést segítette Margit nővér 1943-as Újévi levele is, mely felhívásában a közönyös magatartással szemben az üldözöttekért vállalt cselekvő segítség fontosságára mutatott rá. A Lélek Szavában megjelent levél hatása óriási volt; a közvélemény kedvező fogadtatását jelezte, hogy még ez évben a Keresztény Női Tábor lapja hétszázezer(!) új előfizetőre tett szert. Szlovákiában eközben a visszamaradt, mintegy 20 ezer zsidó deportálására készült. Slachta újra segíteni próbált. A szerző beszámol arról, hogy a szerzetesnő milyen találékonysággal jutott el a Szentatyához (XII. Pius), aki a pápai kihallgatás után utasította Szlovákia hét püspökét, hogy személyesen járjanak el Tiso elnöknél és tiltakozzanak a megmaradt zsidóság deportálása ellen. Slachta Margit közbenjárására az 1943 tavaszára tervezett deportálás elmaradt. A fejezet utolsó oldalai bemutatják, hogy az igazi „zordon korszakban”, az 1944. március 19-i német megszállás után a társaság milyen körülmények között mentett meg több mint ezer zsidót a végleges pusztulástól. A Svéd Misszió második embere nem véletlenül írta le, hogy a Slachta Margit vezette Szociális Testvérek Társasága játszotta a legnagyobb szerepet a veszélyben lévő emberek megmentésében.

A kilencedik fejezet a katolikus politikusnő közéleti szerepvállalását a háború utáni évektől 1949-ig bezárólag követi nyomon. A szerző beszámol arról, hogy a nővér felismerte, hogy a nyilas uralom összeomlása után 1945-ben másfajta materializmus (a kommunizmus) ellen kell küzdeni. Megtudhatjuk, hogy a szociális testvérek miként vették ki részüket az ország újjáépítésében. Megismerhetjük Slachta Margit – eredménytelen – küzdelmét, amit a Keresztény Női Tábor politikai elismertetéséért folytatott. Slachta

Margit végül a budapesti törvényhatósági választásokon a Női Tábor jelöltjeként másodmagával a *Független Kisgazdapárt listáján* szerzett mandátumot 1945 októberében. A fenti női tömörülés az országgyűlési választásokon mégis a *Polgári Demokratikus Párt listáján* indult és jutott mandátumokhoz. A sokszor feltett kérdésre, miszerint *miért távolodtak el Slachta Margit és a kisgazdák útjai*, erre a fejezetben kapunk választ. A szerző részletesen tárgyalja, hogy a baloldal az 1922 után *újra országgyűlési képviselővé választott* női politikust milyen vádakkal illette. A vádaskodások „eredménye”, hogy a baloldali sajtó hegemoniájának következtében még a nyolcvanas évek közepén is voltak, akik a zsidók ezreit megmentő Slachta Margitot nyilasbarát, náci érzelmű(!!!) szerzetesnőnek próbálták feltüntetni. *Mona Ilona nagy érdeme, hogy – amint a botbüntetés kérdésének ismertetésénél is láttuk – a hazug torzításokat higgadtan leleplezve, tettein keresztül tárja elénk az „igazi” Slachta Margitot.* A fejezet további részéből kiderül, hogy a képviselőnő – egyedülként – miért javasolt népszavazást a leendő államforma kérdésében (1946). Parlamenti beszédeinek állandóan visszatérő elemei a következők:

- a jogbiztonság védelme
- az egyház és állam együttműködésének biztosítása
- a határokon kívül rekedt magyarság jogainak biztosítása
- a gyermek-, nő- és családvédelem ügye.

A szerző szerint azonban Slachta Margit hároméves parlamenti időszaka nem mondható sikeresnek, hisz miután 1945 után az állam átvállalta a szociális tevékenységet, a fő kérdések *elvi síkon* folytak, ami nem kedvezett a gyakorlatias politikusnőnek. Ezt a megállapítást vitathatónak tartjuk, hisz egyfelől Slachta Margit 1945–48 között sem feledkezett meg a hétköznapi emberek gondjairól (például a magyarországi németek kitelepítésekor külön felszólalt Románd község érdekében, minek következtében a németajkú falut nem telepítették ki), másfelől a keresztény elvek melletti következetes kiállása már kortársainak is például szolgált arra, hogy ameddig csak az egyre inkább elnyomóvá alakuló rendszer engedi, küzdeni kell az *igazságosság védelmében*. Nem véletlen, hogy Slachta Margitot bátor kiállásáért kortársai *„az egyetlen férfinék tekintették a parlamentben”*. Példa erre utolsó parlamenti felszólalása 1948. június 16-án, az *egyházi iskolákat államosító törvényjavaslat* tárgyalásakor. A javaslat ellen csak a Keresztény Női Tábor vezetője és a Demokrata Néppárt elnöke, Barankovics István szólaltak fel. A kor hangulatát jól tükrözi, hogy a képviselőnőnek a *vallásszabadság védelmében* elmondott beszédét az állandó közbekiabálások, gyalázkodások félbeszakították. A szerző további példái alapján kijelenthető: ahogyan a II. világháború idején Slachta Margit az antifasiszta ellenállás egyik vezéralakjává nőtte ki magát, úgy a II. világháború utáni években az előretörő szélsőbal (kommunisták) elleni küzdelem meghatározó egyénisége lett Mindszenty Józseffel együtt. 1949-ben Slachta Margit elhatározta, hogy meglátogatja az immáron három földrészen jelenlevő Szociális Testvérek Társaságának határon túli, nyugati szervezeteit. Arra nem gondolt, hogy a katolikus egyházat teljesen kiszorítani próbáló kommunista rendszer végleges felülkerekedése miatt többé nem térhet vissza Magyarországra. A menekülés kalandos állomásairól szólnak a fejezet utolsó oldalai.

A tizedik fejezet Slachta Margit emigrációban töltött éveit mutatja be. Megtudhatjuk, hogy a Romániában és Csehszlovákiában élő szerzetesek szétszórátása miatt a politikusnő az ENSZ-hez fordult. Ezen kívül memorandumot írt a vasfüggöny mögöttiek érdekében Truman elnöknek. Erőfeszítései ellenére a Rákosi névvel fémjelzett

szélsőbaloldali rendszer a magyarországi szociális testvéreket is internálótáborba juttatta. E lépéssel a térségben megszűnt a Szociális Testvérek Társasága. Ez a rész választ ad arra a kérdésre is, hogy a kanadai-kaliforniai testvérek önállósulásával hogyan nyerte el mai formáját a szerzetesrend. Slachta Margit 1962-ben, 78 évesen szerepelt utoljára a nyilvánosság előtt. A következő évben lemondott az általános főnökségről, s mint sortestvér élte tovább éveit. 1974. január 6-án, kilencven évesen halt meg. A szerző rámutat arra, hogy a szerzetesnő halála nem maradt magánügy: halálhírért az amerikai hírszolgálati központ 6200(!) újságnak küldte meg. Kevés magyarral történt ez meg idegen földön.

Mielőtt a szerző a Slachta Margitról megjelent tévedéseket és torzításokat egy fejezetbe gyűjtötte (12.), egy különálló részt szentelt Margit nővér emberi jellemvonásainak összefoglalására, énképének bemutatására (11.). Fény derül arra, hogy Slachta Margit önmagától nem várt semmit, de biztos volt abban, hogy Istennel túljut minden akadályon.

Mona Ilona munkája méltó emléket állított a huszadik századi magyar történelem kiemelkedő, s eddig kevésbé ismert alakjának. A könyv olvasmányos stílusban megírt modern életrajz. A jegyzetekben és a bibliográfiában közölt irodalom jelzi, hogy munkájának elkészítésekor maximálisan igyekezett feldolgozni a rendelkezésére álló forrásokat. Művének értékét növelik a Slachta Margit életét ábrázoló fényképek bemutatása mellett a politikus-nővér életpályájának kronológiai ismertetése. Összegzésképp elmondhatjuk, hogy a könyv jelentős nyereség nemcsak a magyar történetírás, de minden a korszak iránt érdeklődő olvasó számára.

Péterfi Gábor

MOLNÁR FERENC

ESTERHÁZY JÁNOS.

Dunaszerdahely, 1997. 299 p.

Az igazságtalan trianoni békediktátum következtében Magyarország területének mintegy kétharmada más államokhoz került. Ezzel együtt természetesen szüntesztá magyar lakosságú falvak és sokezres nagyságú népessége is. A sokk után felocsúdó, magához térő – immár kisebbségi sorsban élő – magyarság először csak szervezetlenül, az 1930-as években már céltudatosan és összefogva kereste nyelvének és kulturájának megnyilvánulási lehetőségeit az új államon belül. Ehhez persze olyan vezető egyéniségek kellenek, akik vállalták a nehéz, néha mártíromságba vezető utat. A Csehszlovákiában rekedtek nagy szerencséjére gróf Esterházy János személyében akadt egy ilyen férfi, aki kész volt vagyonának egy részét a közös cél érdekében feláldozni a főúri származásnál, széles rokoni és ismerettségi körénél fogva eredményesen tudott harcolni a kisebbségi magyarság sorsának megjavításáért. Molnár Imre könyve lényegében ezt az utat dolgozza fel, követi nyomon az eddig megjelent irodalom (Arató Endre, Ádám Magda, Fogarassy László, G. Kovács László, Romsics Imre, Szalatnai Dezső, Szarka László, Szent-Iványi Gábor, Tilkovszky Lóránt, Charles Vojatsek), a visszaemlékezések (Balassa Zoltán, Ladisláv Deák, Ferdinánd Ďurčanský, Esterházy Lujza,

Gömöri János, Henneyi Gusztáv, Janics Kálmán, Popély Gyula, Szegedy-Maszák Aladár) segítségével, valamint új levéltári források bevonásával.

Esterházy János fiatalon, az 1920-as évek közepén kapcsolódott be az Országos Keresztényszocialista Párt munkájába. Húsvétkor cikket írt, melyben Krisztus feltámadása ünnepe kapcsán az istenhit fontosságától közli gondolatait a szlovákiai magyar olvasóval. Az 1935-ös választásokon Kassa és környékének magyarsága parlamenti képviselővé választotta, s ettől kezdve tíz éven keresztül megszakítás nélkül szolgálta a szlovákiai magyar népcsoport boldogulásának ügyét. Beszédeiből, felszólalásaiból egyértelműen kiderül, hogy fontos szerepet tulajdonított a hitnek és a katolikus egyházhoz való tartozásnak, amelyhez „mindenkor hűséggel” és „mélységes fiúi hódolattal” kívánt ragaszkodni. Politikai írásainak szinte állandó része volt a keresztény hithez és az egyházhoz való hűség fontosságának kiemelése. A mélyen hívő és gyakorló vallásos életet élő Esterházy csakhamar kapcsolatot teremtett a Vatikánnal. E témát érintő feljegyzéseiben a szlovákiai magyar katolikus hívők és intézmények, különösen a bencés rend komáromi és a premontrei rend jászói rendezetlen kérdéseiről esik szó.

A kezdetekben két pártra szakadt magyarságot egy pártba – az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Pártba (rövidebb változatban: Egyesült Magyar Párt) – sikerült tömörítenie és ezzel súlya is megnövekedett. Elnökké Esterházy Jánost választották. Már az egyesülési nagygyűlésen leszögezték az új párt négy eszmei alappilléret: nemzeti eszmekört, keresztény valláserkölcsi felfogást, szociális igazságot és demokráciát. Az új köztársasági elnöknel elérte, hogy utasítást adjon a földművelésügyi miniszternek „a komáromi bencés rend szlovenszkói birtokát a földreform alól mentesíteni kell, és azokat a komáromi rendnek, mint célvagyonot rendelkezésére kell bocsátani.”

Egyik képviselőházi beszédében (1937. november 19.) kifogásolta az iskolaügyek előadójának azon diszkriminatív rendelkezését, mely szerint „az államnyelvű iskolákban – legyenek azok államiak, községiek, vagy felekezeteiek – a vallástant is államnyelven kell tanítani, tekintet nélkül a gyerek nemzetiségére”. A magyar gyerekek – mondta Esterházy – nem értik meg a szlovák nyelvű hitoktatást, s így most már valláserkölcsi nevelésük is veszélyeztetve van. Kérte a rendelet sürgős megváltoztatását. Amikor pedig szlovák vezető politikusok azt kérték tőle – ismerve a Vatikánnal való jó viszonyát –, hogy járjon közbe a Szentszéknél a modus vivendi (a Vatikánnal való meg egyezés) ügyében, a következő sérelmek orvoslását kérte: a magyar pap- és apácannevelést, az egyházi birtokok kezelését, a bencés és premontrei rend vagyonának rendezését végezze el előbb a kormány. A Hlinka vezette Szlovák Néppárttal kapcsolatban leszögezi „miként a szlovákok, éppen úgy mi, magyarok is a keresztény igazságosság és egyenjogúság alapján állunk”. Kijelenti: a maga részéről hajlandó együttműködni minden párttal, amely a kritisztusi gondolat alapján áll, de elítéli azokat, „akik a keresztet akarják a sárba rántani, akár baloldali kommunisták, akár jobboldaliak azok.” Az utóbbi szavak félreérthetetlenül utalnak az egyre agresszívabban fellépő német hadigépezetre, a hitleri eszmék vallásellenes támadásaira.

Egyre nagyobb nyomás nehezedett Esterházyra. Egyrészt a horogkereszt árnyékában kellett élnie és dolgoznia, másrészt pedig a mindinkább jobbra tolódó új magyar kormányok Pozsonyban tevékenykedő diplomatái részéről nem kapott kellő támogatást. Ennek ellenére felemelte szavát a koncentrációs táborok embertelenségei ellen: „beszállítani valakit egy koncentrációs táborba, ott tartani hetekig, sőt hónapokig ki-

hallgatás nélkül ... nézetem szerint nem helyes. De hogy koncentrációs táborba zárjanak katolikus papokat, ez mégiscsak sok.”

Ebben az időben zárták be Illovára Zachar magyar érzelmű papot. Püspöke hiába írogatott Pozsonyba Tisónak kiszabadulása érdekében, mert a püspök leveleit egyenest a szemétkosárba hajigálta és Zachar papnak hosszú időt kellett eltöltenie Illován. A püspök újabb kérvényei sem segítettek, a papot nem engedték ki. Csak akkor, amikor az ügyben Esterházy gróf lépett közbe.

Hamarosan bekövetkeztek a Magyar Párt végnapjai, majd az oroszok előrenyomulása után Esterházyt letartóztatták és Budapesten, Bukaresten, Jassin keresztül Moszkvába szállították, ahonnan a Gulág poklaiba vezetett az út. 1947-ben Pozsonyba vitték, ahol kimondták rá a halálos ítéletet, melynek végrehajtását a halál megakadályozta. Mária húgának írott utolsó levelében ezekkel a szavakkal búcsúzott tőle: „Kérjétek az Urístenet, hogy adjá meg nekem a jó halál kegyelmét”. Végül pedig a szlovák szöveg után magyarul: „Isten áldjon meg titeket.”

Méltán írja a kötet *A jogvédő vértanúsága* címet viselő előszavában kiváló történészünk Szabad György: „Aki végigolvassa ezt a megrázó könyvet, az Esterházy János életútját egy sokat ígérő pálya mártíromságba torkolló drámájaként ismerheti meg. A leírt életút hőse az öröklött rangot és a csaknem kiváltsággként elnyert vezető szerepet küzdelmének próbatételei során az igaz hazafiság és a nemes emberség példájává érlelte.” Nagy elismeréssel szolt róla az osztrák szenátus elnöke Schambeck professzor az ENSz Apostoli Nunciaturáján rendezett emlékülésen: „vértanúként adta életét 1957-ben, hitet téve meggyőződéséről. Ez a mártíromság semmit sem veszített jelentőségéből az évtizedek múlásával, mert az ilyen példás hitvallás az emberiség útmutatójával szolgál.”

A magyar egyháztörténészek pedig örülhetnek annak, hogy végre elérkezett az ideje a számvetésnek, a tisztánlátásnak a magyar-szlovák katolikus múlt ügyében is.

Kőhegyi Mihály

TILKOVSKY LÓRÁNT

NÉMET NEMZETISÉG – MAGYAR HAZAFISÁG.

Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből. Pécs, 1997. 261 p.

Közismert, hogy az egyházaknak milyen komoly szerepe van a kisebbségbe került nemzetiségek kultúrájának, identitás-tudatának megtartásában. Tudták ezt természetesen nagyon jól a hitleri Németországban is, és arra törekedtek, hogy megnyerjék, maguk mellé állítsák az egyház – Magyarországon elsősorban a katolikus egyház – felső vezetését. A 20. század első felében még meglévő, élő faluközösségek bíztak és hallgattak papjaikra, híveik követték szavukat.

Ez volt a helyzet hazai németiségünk körében is országszerte. Sajnálatos módon a két világháború között Magyarország kormányainak nemzetiségi művelődéspolitikája nem nyújtott garanciát a sváboknak (németeknek) kultúrájuk megtartására, s hovatovább nemzetiségi létében fenyegetettnek érezték magukat, ezért viszonylag könnyen kialakulhatott egy olyan irányzat, amely látva az erőfeszítések meddőségét, hogy a sze-

rény nemzetiségi kulturális igényeknek a magyar kormánnyal való tárgyalások útján lehessen érvényt szerezni – egyre inkább külső támaszt keresett és talált. A hosszú folyamat egyes állomásait, éppen Tilkovszky Loránt kutatásai nyomán, ma már egyre világosabban látjuk. A nemzetiségek saját hatékony közreműködését igényelve anyanyelvükön történő művelődésük megszervezésére, irányítására még a Tanácsköztársaság ideje alatt megalakult a Magyarországi Németek Kultúrszövetsége, a Deutscher Kulturbund für Ungarn. (Nem tévesztendő össze a későbbi Volksbunddal). Ez főleg a népiskolában követelt német nyelvű oktatást, melyre az állam hajlandó volt s ezekben az egyházi főhatóság szabta meg a tanítás nyelvét. Az autonóm jogaikat az állammal szemben féltékenyen őrző egyházak messzemenően óvakodtak bármilyen lépéstől, amelyért a hazafiatlanság vádjá érhetné őket.

A katolikus egyházvezetés – és, bár kevésbé szívósan, az evangélikus is – vonakodva és kis mértékben tett eleget a kormány sürgetésének. Nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy a német nyelven való tanítást csak külső nyomásra engedi meg, s fenntartja magának a jogot, hogy a körülmények megváltozásával azonnal visszatérhessen csorbítatlan önrendelkezéséhez. Ugyanis nemcsak az iskolák tanítási nyelvéről volt szó, hanem a német tanító- és lelkészképzésről is; a családi és az iskolai vallásos nevelés kívánatos összhangjáról, a hitoktatás nyelvéről, s arról, hogy anyanyelven történik-e az igehirdetés, az ima és az ének az istentiszteleteken. A mindig jól értesült egyházi körök közben egyre aggasztóbb híreket kaptak Németországból Hitler „újpogány” nézeteiről. S bár a kommunisták vallásellenességétől jobban féltek, valójában a hitleri eszmét is elítélték. Az alsópapságtól pedig egyre-másra kapták a jelentéseket arról, hogy maguk az erőteljesen asszimilálódó svábok sem kívánják az A-típusú iskolákat, melyekben a tan nyelv a nemzetiség nyelve, a magyar csak kötelező tantárgy. (Utólag könnyű megállapítani, hogy az állami tisztviselőkön keresztül tájékoztatott kormány és a VKM értékelte rosszul a helyzetet, az egyházak ismerete jobban tükrözte a falusi svábok véleményét. Az elzárkózásban szerepet játszott az is, hogy a papság jelentős része a magyarosítás mellett vol. Az 1927-ben elhunyt Csernoch János hercegprímás leintette az anyanyelvi igények ellen berzenkedő papjait. Egyikük ilyen természetű jelentésére ráírta: „Elég volt a sovinizmusból!” Utóda, Serédi Jusztinián azonban káros nemzetiségi agitációt látott minden olyan megnyilvánulásban, amely az anyanyelvi jogok méltánylását várta el. A náci újpogányság (Neuheidentum) egyház- és vallásellenes befolyásának leleplezésére, hatékonyságának csökkentésére Pintér (Binder) László katolikus pap, kormányparti képviselő kapott megbízást. A németlakta területek falusi plébánosai – néhány kivételtől eltekintve – veszélyt láttak a volksbundista szervezkedésben és mozgalomban, amely egyre nagyobb számban hódította el a KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkársága) és a KALÁSZ (Katolikus Leánykörök Szövetsége) tagjait. A püspöki kar megtiltotta, hogy a Volksbundba belépjenek, de ugyanakkor felhívta figyelmüket, hogy lelkipásztori tevékenységüket a volksbundistákra is kiterjedően tegyék hatékonyabbá német községekben. Basch arról beszélt az 1941. évi magyarországi német könyvkiállításon mondott megnyitóbeszédében, hogy az ő bibliájuk Hitler Mein Kampfja, melyet, mint valóságos „népiségi szentírást” (Volksisches Heilige Schrift) adtak kézről-kézre. A Volksbund mellett létesített nemzetiszocialista nevelőotthonokban pedig reggel és este egy-egy Hitler-idézet felett elmélkedtek úgy, mint a bibliaórákon szokás a szentírási-idézetek felett. Mindezt nem nézte, nem nézhette jó szemmel az egyház felső vezetése és mindent megtett, hogy a nácizmus terjedését meggátolja.

A magyarországi svábok csakis az egyház részéről várhattak segítséget. 1942-ben kétségbeesett beadványt intéztek Serédihez, kérve, emelje fel szavát az SS-be való kényszerítés ellen, amely nem más, mint modern rabszolgakereskedelem, amelyet az egyház nem nézhet tétlenül. A harmadik kényszersorozásként (Zwangsmusterung) megvalósított hadkiegészítő akció, amikor már papokat és papnövendékeket sem kíméltek, készítette a hercegprimást arra, hogy mentesítést eszközöljön ki és felemelje szavát a kíméletlen kényszersorozás ellen.

1944 őszén a szovjet csapatok már Magyarország területén harcoltak. A kormány felszólította a svábokat a menekülésre és külön áttelepítő SS-különítménnyel segítette az ország elhagyását, a falusi papok a helyben maradásra igyekeztek rábeszélni híveiket. Valóban csak az „exponált személyek” menekültek Nyugatra.

A 2. világháború befejezése után az egyház, hivatásának megfelelően, menteni igyekezett sváb híveit a kitelepítéstől, illetve a Szovjetunióba hurcolástól. Az egyházak – a katolikus és az evangélikus egyház – embertelennek és keresztényietlennek jelentette ki a németek kitelepítését, akik utóbbi évekbeli megzavarodottságuktól eltekintve az ország legmegbízhatóbb nemzetiségét jelentették, és igen értékesen járultak hozzá mindig az ország anyagi és kulturális gyarapodásához. Csak az egyéni felelősségre vonást tartották jogosultnak. Sőt, a németek tömeges kitelepítését párhuzamba állították a zsidók deportálásával. A közben hercegprimássá lett Mindszenty József mutatott rá arra, hogy az embertelen kitelepítés merőben ellentétes a hivatalosan hirdetett demokráciával, emberi jogokkal, a személyes szabadság és a félelem nélküli élet jogával. Egy pástorlevélben a katolikus hívek számára világította meg összefoglalóan az egyház mélyen elítélő állásfoglalását a deportálásokról, akár zsidókról volt szó a hitleri időkben, akár most a németekéről, valamint a magyarok „egyezményes” áttelepítéséről Csehszlovákiából. Mindez pusztába kiáltott szó maradt. A magyar politikai élet talán legvilágosabban látó feje Bibó István hasonlóan látta a helyzetet.

50 év után, ma már Tilkovszky Loránt szolgáltatott elégtételt – lassan érő felismerésként – a hazai svábságnak. Egyúttal hangsúlyosan aláhúzta, hogy érdemes felfigyelni az ezeket előidéző fajgyűlölő, nemzetiségellenes, embertelen szellemi azonosságra, amire már annak idején rámutattak azok, akik tisztán láttak, és erkölcsi felelősséget éreztek. Ez könyvének a legfőbb érdeme a mai ember számára.

A pécsi egyetem, ahol az utóbbi másfél évtized alatt tanított, méltón mondott búcsút tanárának ezzel a kötettel. Történeszeknek, egyháztörténeszeknek pedig öröm, hogy egy helyen láthatja-olvashatja a legkülönbözőbb – sokszor nehezen hozzáférhető helyen – megjelent tanulmányokat. Egyúttal alkalmat adott a szerzőnek arra, hogy a kötet elején szubjektív hangvételű számvetést tehessen a lassan véget érő tudósi és emberi pályáról.

Kőhegyi Mihály

ÚJ KEGYESSÉG: FEJEZETEK AZ OSZTRÁK–MAGYAR PROTESTÁNS
KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉBŐL,

Szerk. Nagy Márta. Bp., Metronóm, 1997.

A tanulmánykötet egy közös osztrák–magyar vállalkozás eredményként jött létre, amelynek célja „a 17. századi protestáns mozgalmak történetének kutatása volt, különös tekintettel a mai Ausztria és Nyugat Magyarország területén lezajlott eseményekre.”

Három tanulmány szerepel a kötetben, egy osztrák és két magyar szerző tollából. Az első, amely a kötetnek több mint felét teszi ki, Gustav Reingrabner, a bécsi egyetem evangélikus teológiai tanszékének történészprofesszora tollából átfogó képet ad a protestantizmus 17. századi helyzetéről a mai Ausztria területén, kitekintve a 16. századi kibontakozásra és tartományonként bemutatva a katolicizmus térnyerését és az illegálitásban kényszerített protestánsok életét. A szerző kitér üldözésük fázisaira, lelki életükre, pszichológiájukra, az emigrációval és a környező területek protestáns egyházai-val való kapcsolataikra is. Ezen a téren magyar szempontból is igen érdekes az ausztriai és stájerországi protestánsok kapcsolata Magyarországgal, ahová istentisztelekre jártak, sőt temetkeztek is. Egyébként azonban Burgenland, tehát Nyugat-Magyarország protestáns egyháztörténetének ismertetésekor jó lett volna, ha a szerző nemcsak a német nyelvű szakirodalomra támaszkodik. Gustav Reingrabner tanulmányához a jegyzetekben részletes és naprakész bibliográfia is kapcsolódik, amelyben figyelemre méltó az a megjegyzés, hogy „sürgősen szükség lenne egy, az osztrák protestantizmus 16–17. századi történetét földolgozó munkára”, mivel az utolsó ilyen jellegű mű 1956-ban jelent meg és ahhoz képest „nem egy, ez ideig biztosnak tekintett ismeretet újra kell értékelni”. Ez a szorosan vett magyarországi egyháztörténetírásra is igaz lehet.

A kötet második tanulmányát Fabiny Tibor írta „Literatura és spiritualitás Nyugat-Magyarországon a 17. század első felében” címmel. Bevezetése szerint azt szeretné igazolni, hogy az 1600 és 1650 között időszakban „a bécsi udvar és a török porta kettő szorításában vergődő magyarság” számára „belső békességet a kultúra művelése és a kegyesség gyakorlása nyújthatott.” Ehhez képest azonban a tanulmány ismert (és legtöbbször hivatkozás nélkül közölt) művelődéstörténeti adatok vegyes gyűjteménye, amelyek néhol sem a megjelölt korhoz, sem a kitűzött célhoz nem kötődnek. A szerző ugyanis öt főnemesi család és öt dunántúli város művelődéssel való kapcsolatát mutatja be, ám például a családok közül kettő (Erdődy, Bánffy) csupán a XVI. század végéig volt evangélikus, egyes városok vallási életének bemutatásában pedig sokkal több tért kapnak a például a hitviták, mint az, hogy miként gyakoroltak a kegyességet. (Azt meg csupán zárójelben jegyzem meg, hogy Batthyány Ferenc és 1640-ben elhunyt özvegye nem fogadhattak protestáns menekülteket a borostyánkői uradalomban, mivel azt fiuk csak 1644-ben vásárolta meg.)

A harmadik tanulmány Szála Erzsébeté, aki Sopron evangélikusságának 17. századi életét kísérelte meg fölvezetni, főként úgy, hogy az ott működő lelkészek életén keresztül. Adatokban gazdag tanulmánya Payr Sándornak a soproni evangélikus egyházzal írott monográfiája mellett főként Gottlieb Gamauf híres kéziratára és más levéltári forrásokra támaszkodik.

A kötet külalakja is figyelemreméltóan és példamutatóan elegáns. Számos fekete-fehér kép díszíti, amelyek általában szorosan kapcsolódnak a szöveghez, sőt több ponton

ki is egészítik azt. Forrásértéküket azonban még inkább emelte volna a képek lelőhelyének közlése is.

Koltai András

FASCICULUS RERUM SCHOLASTICARUM COLLEGII CLAUDIOPOLITANI
UNITARIORUM I. 1626–1648.

Prepared and arranged by Edit Dományházi, Miklós Latzkovits.
Szeged, 1997. 201 p.

Az unitáriusoknak és ezen belül a kolozsvári unitárius kollégiumnak Erdély és a magyar művelődéstörténet szempontjából kiemelkedő jelentősége volt a 16–17. században. Ez már Gál Kelemen kétkötetes monográfiájából (A Kolozsvári Unitárius Kollégium története. 1568–1900. Kolozsvár, 1935.) is kiderült és Kelemen Lajos számos tanulmánya is újra és újra felhívta rá figyelmünket. S bár Tözséri János modern szempontok alapján kiadott alapvető könyve (De typographiis et typographis Unitariorum in Transylvania et Bibliotheca scriptorum Transylvano-Unitariorum. Szeged, 1991.) azt a benyomást kelti az emberben, hogy az erdélyi unitáriusok történeti és szellemtörténeti hagyatéka rendelkezésünkre áll, mégis – éppen e könyv a bizonyíték rá –, van még mit feltárni, közkinccsá tenni, hiszen a kolozsvári kollégium kéziratok anyagában (melyet a kolozsvári akadémiai könyvtárban és az unitárius püspökségen őriznek) számos, nagyértékű forrás vár még közlésre.

Különösen érdekesek azok a füzetek, melyek a Fasciculum rerum scholasticarum címet viselik, s amelyek részbeni kiadására az egyre gyakrabban Keserű Bálint és tanítványaiként emlegetett szegedi szellemi műhely vállalkozott. Könyvükben az 1626–1696 közötti anyagot közlik, tehát a legrégebbi és jelentőségüket tekintve legfontosabb feljegyzéseket. Olyan eseményekre, mint az „utolsó humanisták”, főleg Pádua késői neveltjei; a szombatosok és radikálisok kiűzésével végződő dézsi complanatio körüli viszályok; a kolozsvári száz unitáriusok utolsó nemzedékei sorsának alakulása; a várost és a kollégiumot ért súlyos csapások: tűzvész, pestisjárvány stb.; a száműzött lengyel testvérek Erdélybe menekülésére találhatunk szórványos bejegyzéseket, mint azt a rövid, de mindenben eligazító Előszavukban a sajtó alá rendezők megjegyzik.

Nemcsak a korabeli Kolozsvár hétköznapi életére található itt számos adat, hanem a jogtörténet is meríthet belőle, hiszen a diákok – nyilván a szokásjog által szentesített – törvényeinek működéséről, a rektorhoz való fellebbezés módjáról, perek újratárgyalásáról, büntetések mikéntjéről (bilincs, divisiomegvonás, élelem-megvonás, iskolából való kicsapás, vesszővel való kiűzés, pénzbüntetés, iskolai börtön, hivataltól való megfosztás, lefokozás) esik sokhelyütt szó. De művelődéstörténeti adatai (pajzán énekek, temetési énekek, hangszerhasználat, könyvek, nyomdászat, színi előadások) is sűrűn szerepelnek, az iskolatörténeti vonatkozásoknak pedig se szeri, se száma.

Mindezek természetesen a készülő Kolozsvár történetét és rajta keresztül Erdély, illetve az egész ország történetét is gazdagítják. A kéthasábos kézirat beosztását hűen követi a kiadás. Azon már érdemes lenne elgondolkodni, hogy – a valószínűleg újrakötéskor megbomlott füzeteket – a jelenlegi, vagy a régi, egyúttal kronológiai rendben lett volna célszerű közölni. Így az 1633-as év (32. hasáb) után nem az 1629-es év (34. hasáb)

következne és az 1632-es év után (42. hasáb) nem az 1626-os (43. hasáb), aztán ismét 1632-es (45. hasáb), majd az 1626-os (47. hasáb). Mint ahogy annak sem tudunk maradéktalanul örülni, hogy az index rerum csak a fontosabb tárgyakat tartalmazza, személy- és helynévmutatót majd csak a 3. kötet végén szándékoznak adni. Ezt részben maguk is áthágják (lelkési szolgálat, rectoria, templomok), részben ez azt jelenti, hogy csak évek, esetleg évtizedek múlva áll rendelkezésünkre a több ezer nevet tartalmazó névmutató. Pedig kisebb jelentőségű személyekről kizárólag ebből a könyvből értesülünk, de a jelesebbek (püspökök, bíró, főbíró, királybíró, jegyző) életrajzi adatait is gazdagíthatja.

Mindezek az észrevételek nem kisebbítik döntő mértékben afölött érzett örömeinket, hogy a fasciculusok jelenlegi és tervezett további kiadásával a magyar iskolatörténet forrásai jelentős mértékben gyarapodtak. Kíváncsinos lenne minél előbbi teljes megjelenésük.

Kőhegyi Mihály

TROGMAYER OTTÓ

„... MESSZELÁTÓ HEGY GYANÁNT SZOLGÁLT ...”
SZER MONOSTOR TEMPLOMÁNAK ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE.

Szeged, Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Ópusztaszeri Nemzeti
Történeti Emlékpark Kht., 1998. 115 p. + 20 tábla.

Az 1848-as szabadságharcunk bukásának dermesztő csendjét először költőink és íróink törték meg, de csakhamar követte ezt tudományos irodalmunk művelőinek jelentkezése is. Nem kisebb feladatot vállaltak, mint a nemzet öntudatának felébresztését, sárba tiport önbecsülésének megerősítését. Ezt dicső múltunk történeti feldolgozásával, megmaradt értékeink feltárásával vélték – joggal – elérhetni. Kerekén 135 esztendeje annak, hogy Hornyik János, Kecskemét város szorgos levéltárosa összegyűjtötte, majd könyv alakban közzétette a Tisza melléki Szer monostor történetét, ahol Anonymus tudósítása szerint honfoglaló őseink, a Kárpát-medence elfoglalása után: „Azon a helyen a vezér [Árpád] és nemesei elrendezték az országnak minden szokástörvényét ... ahol mindezt elrendezték, a magyarok a maguk nyelvén Szerinek nevezték el, azért, mert ott ejtették meg a szerét az ország egész dolgának.”

Hornyik János természetesen csak az okleveles anyagot használhatta, de 1882-ben már ásatás kezdődött a területen, melyet Rómer Flóris, a magyar régészet megalapítója vezetett. Az ásatás eredményeit kis könyvben közre is adták, megkísérelve a pénzalapot megteremteni az egykori romok rekonstruálására. Sajnos, mindössze annyit értek el, hogy az addig föld alatt rejtőző maradványokat tovább pusztították, sőt teljesen elhordták a környező lakók. A Trogmayer Ottó vezette nagyarányú feltárás, mely 1970 óta folyik, az évszázadok óta tartó dúlások és fosztogatások ellenére, komoly eredményeket hozott és lehetővé tette a szeri monostor építéstörténetének hiteles megismerését.

Nincs itt terünk, s nem is lehet célunk a nyolc építési periódus aprólékos nyomon követése. Összességében három különböző típusú – egyhajós, Sankt Gallen-i típusú és háromhajós bazilika – templom többszöri átépítését sikerült megfigyelni. Az egyes templomok korának megállapításához kevés biztos támponttal rendelkezünk ugyan, de

a közvetett bizonyítékok – elsősorban a mintegy 1000 sírban talált régészeti leletek – alapján aligha kétséges, hogy a legelső templom a 11. században már felépülhetett.

Minderről ásatás közben, még 1980-ban beszámoltak a szegedi kutatók könyvükben. A mostani az újabb eredményekről ad számot, s már kielélt eredményeket tartalmaz. Az írásos anyag is tovább bővült.

Kiderült, hogy az Árpád-kori oklevelek mellett (ezeket mind magyarul közli a szerző), a 16. század elején a kolostorban iskola működött, hiszen az átutazó lengyel királyt diákok köszöntötték. Jóval többet mond Immenit Péter városlődi prior levele, melyet a templom kegyurának, Nádasdi Tamásnak írt Sárvárra. Ebből kiderül, hogy a törökök az egykori kéttornyú monostor falainak felhasználásával „várat építenek, hogy onnan kicsapva károkat okozzanak keresztény honfitársaiknak.” Ebből a híradásból bizonyos, hogy az egykori templomnak két tornya volt, amelyek még a 16. században is állottak. 1823-ban a Tudományos Gyűjteményben megjelent egy cikk (feltételezhetően Katona József tollából), amely a szeri monostor mellett előkerült leletekről ad hírt.

Ezután hosszú időre elaludt a feltárás dolga. Csak a honfoglalás 1100. éveére készülve kapott megbízást 1970-ben Erdei Ferentől, az Akadémia főtitkárától Trogmayer Ottó, a szegedi múzeum régész-igazgatója, hogy Sövényházán, a mai Ópusztaszeren ásatásokat végezzen. Első feladatának a templom feltárását tartotta. Öt év alatt a kolostor templomát, sekrestyéjét és csontvázeit, valamint konyháját, ebédlőjét, borospincéjét és kerengőjét hozták napvilágra. Megtalálták az erődített templom és kolostor még a középkor során megújított árkat és a késői templomerőd falának alapozását.

A legrégebbi épület egyhajós templom – korához viszonyítva tekintélyes méretű –, keleti tájolású. Szentélye patkó alakú, bejárata feltehetőleg a nyugati homlokzatnál lehetett. Hossza 16 méter, szélessége 10 méter. Ez elé – a templom elején – egy külön kis épület csatlakozott, mely talán a sekrestye lehetett. Az égési nyomok azt bizonyítják, hogy a korai templom tűzvésznek esett áldozatul. Az ún. ötödik építési periódus feltárása a hazai építészettörténet egyik legnagyobb meglepetése volt. Elsőként sikerült ugyanis egy Nyugat-Európában általános, hazánkban azonban eddig ismeretlen templom alaprajzát rekonstruálni, melyet a szakirodalom Sankt Gallen-i típusnak nevez. Jellegzetessége a keleti oldal mellett a nyugati oldalon is meglévő félkörös szentély, vagy altemplom és a négy kis oldaltorony. A bencések számos, ma is álló templomot emeltek ilyen módon. Ez annyit is jelent, hogy bencések települhettek a szeri birtokra.

A következő (hatodik) időszakban egy új típusú templom emelésére került sor. Ekkor épült a háromhajós, bazilika típusú építmény, mely magába foglalta a korábbi szentélyt. A déli bejáratot keskeny, vörös márvány oszlopfők bélelték, melyeknek finom faragványai szinte teljesen megegyeznek az esztergomi királyi kápolna bejáratának faragványaival. Lehetséges, hogy a kőfaragók Esztergomból, vagy az esztergomi műhelyből kerültek Szerre.

Az ásatás során számos egészalakos, vagy töredékesen megmaradt szobrot találtak (13–17. kép). Ezek a 12–13. század fordulóján készülhettek franciaországi előzmények alapján. Azt már nehezebb feladat megfejtetni, hogy kit, illetve kiket ábrázolnak az alkotások. Az attribútumok (megkülönböztető, csak az illető szentire jellemző jelvény) alapján Szt. Pál életének több jelenete világosan felismerhető, a többiek csak találgatni lehet. A szobrok és más faragványok párhuzamát az esztergomi ásatások során találták meg. Miután Szer monostorának kegyura Kalán pécsi püspök volt, aki később esztergomi érsek lett, és így jól ismerhette III. Béla palotáját, az esztergomi csodálatos templo-

mot és így nagy valószínűséggel a király építőműhely munkásai dolgoztak Szeren is, vagy a kész szobrokat, építészeti tagozatokat hoztak le Szerre.

Szólnunk kell a sírletek tanúságáról is. Közülük a legfigyelemreméltóbb a 320. sír, melyben egy elefántcsont botvéget találtak, azaz a sírban püspök, vagy apát feküdt. Pásztorbotunk az igen ritkán előkerülő Tau-pásztorbotok családjába tartozik, mely a 11. században készülhetett. A 49. sírből főpapi köves (ametiszt?) gyűrű került elő, melynek párhuzamát a kalocsai főpapi sírből ismerjük.

A középkori falu, melynek feltárása ma is folyik, körülölelte a monostor kő- és téglalapú épületét. A templomtól nyugatra végzett kisebb feltárás során ennek nyomait egyértelműen megtalálták. Az egymás fölött újra és újra felépített házakat, a bennük lelt érmek tanúsága szerint Róbert Károly korától Mátyásig használták. 1526-ban Kemalpasazade török történetíró még a jelentős települések között említi. „Szir, Szenta, Patka, Perlek, Peszir, Kanika, Kecskeme és Feleghasz néven ismeretes és a szerencsétlen magyarságnak lakhelyül szolgáló és megerősített városok mind meghódoltak” – írja. A pusztítás után már nem tudott újra talpra állni Szer, csak tengődött még egy darabig.

Pusztaszer jelkép hazánk történelmében, hiszen Anonymus szerint itt fejeződött be a honfoglalás. A régészeti feltárás nyomán ezrek és ezrek zárandokolnak el a Feszty-körkép és a „romok megtekintésére, s vélhetően tudásban és lélekben megerősödve távoznak onnan.” Trogmayer Ottó könyve a látottak megértését segíti elő.

Kőhegyi Mihály

KALAPIS ZOLTÁN

„NEGYVENNYOLCNAK NAGY IDEJÉBEN”. BÁCSKAIÁK ÉS BÁNÁTIÁK A SZABADSÁGHARCBA.

Újvidék–Szeged: Fórum–Agapé, 1998. 176 p.

Meglepődik az olvasó mindjárt az első oldalak elolvasása után: a tizenhárom aradi vértanúnak csaknem a fele, összesen hatan, valamilyen formában kapcsolatban állnak egykori jugoszláviai területtel.

Kiss Ernő torontáli nagybirtokos volt; Leiningen-Westerburg Károly – felesége, Sissányi Aliz révén – ugyancsak torontáli nagybirtokos; Schweidel József Zomboron született; Lázár Vilmos Nagybecskereken született; Knezić Károly a horvát határőrvidéken született; Damjanich János is határőrvidéki területen született.

Róluk szól ez a kötet, illetőleg utóéletükről, szobrok felállításáról, emléktáblák szövegeiről, majd szobrok ledöntéséről meg elrejtéséről, emléktáblák összetöréséről, illetve újrászövegezéséről; lényegében arról, hogy másfél évszázad elteltével még mindig elevenen él az itt élő magyarság és más népek tudatában az emlékü.

E hat aradi vértanú neve általában ismert a Kárpát-medence történész-szakemberei s a történelmi események iránt jobban érdeklődők körében. Életükről azonban alig tud valamit a szakma és a közvélemény. Könyvünk alapos részletességgel mutatja be életüket, a hőssé váló felmagasztosulás előtti, értékekkel, kudarcokkal, sikerekkel, gyarlóságokkal teljes egyéni emberi sorsukat.

Túl a Délvidékről származó aradi vértanúk valós emberi arcának felmutatásán, a kötet szerzője részletesen ismerteti az 1848/49-es szabadságharc e területen folyó eseményeit, annak főbb résztvevőit, tevékenységüket, életsorsukat, emlékezetüket. Mindez jelentős segítséget ad ahhoz is, hogy jobban megérthessük az azon a területen jelenleg (1999. április–május) folyó tragikus történeteket.

Külön fejezetet kapott egy érdekes pap is „Az első »lentségi« magyar újság szerkesztője: Szép Ferenc„ címmel. Szabadkán született, Kalocsán szentelték pappá. Több helyen végzett papi szolgálat után 1841-től Szabadkán káplán. Még futaki segédlelkész korában megyei irodalmi pályázaton harmadik díjat nyert „Bács megye évszázadai” című művével, amely 1837-ben Újvidéken nyomtatásban megjelent. Megyéje történetét foglalta hexameteres hosszú költeménybe: földjét, népét, városait, folyóit, a megye vezetőit. Három sora:

*Így kelt a sivatag homokos puszták kebeléből
A haza hű fiait nemző nagy hírű Szabadka,
Így Baja, Újvidék s a megye székhelye, Zombor.*

Bittermann Károly nyomdája 1844 nyarán kezdte működését Szabadkán. Ennek Szép Ferenc a „házaszerzője” lett, kalendáriumot, katekizmust jelentetett meg, könyvet a gyümölcstermesztésről, a gyümölcsfa nemesítéséről. 1848-ban a szabadkai nemzeti őrség egyik tábori lelkésze lett. 1848. november 27-én jelent meg újságja „Honunk állapotja” címmel. „A nép felvilágosítására alcímmel. 1848 decemberében és 1849 januárjában jelentek meg a lap számai. Bennük a korabeli politikai helyzetről s a hadieseményekről közölt híreket, „igen rövid, velős és kemény nyelven, az akkori szokott heveséssel”. A szabadkai polgármester azt közölte a belügyminiszterrel, hogy „a nép jó hangulatára igen hasznos hatású” Szép Ferenc lapja.

A lap azonban 1849 januárjában megszűnt, de Szép Ferenc 1849 márciusában hetilappal jelentkezett „Közlöny Kivonata” címmel. Ebben a „Közlöny” című kormánylap harctéri és országgyűlési tudósításait szemlélte. Tíz szám jelent meg belőle.

Később tábori lelkészként szolgált Perczel tábornok hadosztályában, amely a tavaszi hadjárat során Bácska és Bánát nagyobb részéből kiűzte a szerb csapatokat.

1850. június 4-én a kalocsai érsek négy hónapi penitenciára ítélte. Ezt Kalocsán a szemináriumhoz tartozó papi fenyítőházban kellett eltöltenie. („Papi fenyítőház? Ilyen is volt? A mai olvasónak Kistarcsa, Márianosztra jut az eszébe.) Azután egy évi temesvári börtön következett. 1851 szeptemberében visszatérhetett szabadkai káplánságába. 1854 tavaszán a szabadkai Szent Teréz plébánia plébánosává választották, de érseke csak másfél év múlva erősítette meg. Egy évet sem töltött hivatalában: kiűjték a börtönben szerzett szívbántalmai, s 47 évesen, 1856. szeptember 10-én meghalt.

A kötet egyik szívszorító fejezetében a szabadságharc délvidéki jelesebb szereplőinek további sorsát megkapó drámaisággal rajzolja meg a szerző. Voltak, akik itt maradtak, voltak, akiket kivégeztek, bebörtönöztek; mások elmenekültek Törökországba, Italiába vagy Amerikába, vagy más közelebbi-távolabbi országba kényszerültek. Volt, aki belepusztult, volt, aki beilleszkedett, s volt, aki hazatért.

Érdekes életút jutott például a két *Than-fivérnek*, a festőnek és a kémikusnak.

Kalandos utat járt végig Kosztolányi Dezső nagyapja, *Kosztolányi Ágoston*. 1848 októberében önkéntes honvéd, majd őrmester a nagyváradi honvédszázalójban; az erdélyi harctéren harcolt, hadnaggyá léptették elő, 1849 januárjában főhadnagy lett. A szá-

zadosi kinevezés a Temesközben találta, itt érte a szabadságharc bukása. Ezután az emigrációt választotta; Kossuthal megjárta Törökországot, majd az Amerikai Egyesült Államokba került. Császári kegyelmet kapott 1857-ben, s visszatért Topolyára. Az 1860-as évek elején Szabadkán tekintélyes kereskedő. Nagyobb vagyonra azonban nem tett szert. Fiát, Árpádot, a szabadkai gimnázium későbbi igazgatóját (a költő édesapját) csak nagy anyagi áldozatokkal tudta középiskolai tanári oklevélhez juttatni.

A kötet szerzője, *Kalapis Zoltán*, történettudományi szakszerűséggel, újságírói könnyedséggel és szépirodalmi igényességgel írta meg könyve fejezeteit: érdekes, megragadó, ismeretet gyarapító, élménykeltő, józan nemzeti érzést gyarapító, kritikus nemzettudatot fejlesztő olvasmány. A szabadságharcra emlékező közelmúltbeli és napjainkbeli kötetek egyik kiemelkedő alkotása. Emelik a kötet értékét a benne közölt, jól kiválogatott érdekes régebbi és újabb fényképek.

Számomra jóleső érzés, hogy a tárgyalt területet szerzőnk könyvében következetesen magyar néven nevezi meg: *Bácska, Bánát*. Ezt a vidéket az 1850–1861 közötti sötét elnyomatás korszakában nevezte a bécsi közigazgatási hatóság hivatalosan Szerb Vajdaságnak. 1867 után sohasem használta a magyar közigazgatás, csak Trianon után újította fel az új jugoszláv államalakulat saját használatára. A magyar köznyelvben és szaknyelvben korábban sohasem használták sem a Szerb Vajdaság, sem a Vajdaság elnevezést. Csak két-három évtizede vette át a magyar újságírás, nehogy az egykori magyar nevekkel megbántsák Titóék érzékenységet. Amikor mi manapság oly sokat emlegetjük a „Vajdaság”-ot, akkor tulajdonképpen szerbnek ismerjük el ezt a területet (jóllehet ott számos más nemzetiség is él, többek között a több mint háromszáz-ezernyi magyar). *Kalapis Zoltán* példája nyomán jó lenne visszatérni a Bácska, Bánát megnevezéshez.

Mészáros István

SAS PÉTER

A KOLOZSVÁRI SZENT MIHÁLY TEMPLOM.

Kolozsvár: Glória Kiadó, 1998. 128 p.

„Hoc templum exstructum est anno D. 1442” – olvasható szépen vésett antikva betűkkel a kolozsvári Szent Mihály plébániatemplom egyik támpilléreán a korabeli felirat. Vagyis e templom felépült az Úr 1442. esztendején.

Sas Péter igen szép kivitelű, sok színes és fekete-fehér képpel illusztrált könyvében bemutatja a Kárpát-medence gótikus templomépítészet egyik legkiválóbb alkotását. *Dsida Jenő* írta versében: aki rápillant, az „megdöbben áll, / megkövülten áll: / Nézz a csodára!”

A művészettörténész-szerző, alaposan ismerve a témájára vonatkozó szakirodalmat, részletesen ismerteti a templom történetét, s kimutatja, hogy 1442-ben valóban befejeződött a szentegyház építésének egyik szakasza, de 1442 előtt és után sok minden történt vele és körülötte. A ma előttünk álló templomot az 1316 körüli időszakban kezdték építeni. Helyén már korábban is állt templom, a település plébániatemploma, amely a 13. században épült, s valószínűleg ugyancsak Szent Mihály arkangyal – e „katona-szent” – tiszteletére volt szentelve.

Felhívnam azonban a figyelmet Györffy György véleményére. Szerinte már Szent István idején, tehát a 11. század első évtizedeiben, a mai Kolozsvárnak nevezett település területén ispáni vár állt, plébániatemplommal, e „katonaszent” titulusával. „Az ispáni vári plébániatemplomon, eredetileg az esperes székhelye, nem a várban helyezkedett el, hanem mellette, lehetőleg a várhoz hasonló, emelkedettebb helyen. Ez a kettősség adja meg az államalapítás-kori váraink sajátos jellegét. Ilyen pl. a soproni várfalon és a kolozsvári Óváron kívül elhelyezkedő, erősített Szent Mihály-templom.” (István király és műve. Bp., 1977. 229., 330.)

Sas Péter kitűnő könyvében részletesen ismerteti az 1316 utáni építkezési időszakra vonatkozó levéltári dokumentumokat és a régészeti feltárások eredményeiből származó adatokat. Az 1450-es években még tartott a torony építése, majd a következő évtizedekben, még a 16. században is tovább folytatódott a külső-belső csinosítás, előbb a gótika stílusjegyei szerint, de már jelentkezett a reneszánsz ízlés is. Egyre szebb lett a templom belseje: főoltár, mellékoltárok, szószék, díszes ablakok, kapuk, szobrok, dombozművek, a kóruson széphanagya orgona, a toronyban harangok.

Katolikus plébániatemplom volt ez az istenháza, amióta a falai álltak, egészen a 16. század közepéig. Ekkor Heltai Gáspár plébános a lutheri reformáció tanai szerint kezdte pasztorálni híveit, majd 1558-tól Kálvin tanítványai lettek, hogy azután 1566-tól Dávid Ferenc prédikátor vezetése alatt az unitárius vallás központja legyen a kolozsvári gyülekezet és temploma. Az unitárius korszak 150 évig tartott. Ekkor is, akárcsak korábban és később, számos esetben tűzvész, vagy villámcsapás okozott károkat a templomban, amelyeket helyrehoztak. A templom korábbi, a katolikus kultusz céljait szolgáló belső berendezése elpusztult, de számos más új érték keletkezett.

A politikai helyzet változásával 1716-ban a katolikusok visszakapták-visszavették a templomot; ez év májusában már beiktatták plébánosát. Rövidesen elkészült az új barokk főoltár, mellékoltárok, gyóntatószékek, festmények, szobrok, kegyhelyek, monstrenciák, új orgona és a többi katolikus berendezési tárgy. Barokk stílusban újjáépítették az 1697-es tűzvészben megrongálódott templomtornyot, 1744. szeptember 17-én tűzték hegyére a kétszáz évvel ezelőtt lekerült keresztet. Tíz éven át, 1740–1750 között készült a ma is a helyén álló gyönyörű barokk szószék, „mely Erdély 18. századi szószékei között az első helyen álló alkotás”. 1763-ban a tornyot villámcsapás és földrengés rongálta meg, ezért a főpárkány szintjéig lebontották. A korabeli képek évtizedeken át torony nélküli templommal mutatják a város főterét. Az új neogótikus torony építése 1837-ben indult meg és 20 éven át tartott. 1859. augusztus 9-én tették fel csúcsára a keresztet.

A templom és környezete mai látványának kialakítása a magyar millenniummal volt kapcsolatos: 1896-ban lebontották a templomfalakhoz tapadó, évszázadok óta ott csúfodó sok üzletet, boltot, hivatalos épületet, iskolát és rendezték a teret. A gyönyörű gótikus épület teljes szépségében ekkor bontakozott ki a néző előtt; a város történelmi központja egy esztétikailag kialakított reprezentatív főteret kapott. A millennium évében helyezték el Mátyás király szobrának alapkövét a templom oldalában; Fadrusz János remekművű alkotását 1902. október 12-én leplezték le.

A kötet második része sorra veszi és részletesen leírja a templom egyes műemléki értékeit, majd a harmadik fejezetben a legfontosabb iratok szövegét közli. Az első 1349-ből való, a templom világitására és felszerelésére adományozóknak szóló búcsúengedély; az utolsó 1867. augusztus 28-án kelt, Brassai Sámuel zeneköri elnök és Hincz

György zeneköri jegyző levele a plébánoshoz, amelyben kéri, hogy a városi zenekar megszervezéséhez járuljon hozzá évi 300 forinttal, „mely segélyösszeg a tisztt. Egyháznak jogot adand a felállítandó zenekart bármikor is templomi célokra felhasználni s ez által az ünnepélyeket más nagyobb s részben műveltebb városok példájára emelni.”

A kötet utolsó részében a Szent Mihály-templom egykori és mai harangjai feliratainak gyűjteménye található, valamint részletes bibliográfia.

Sas Péter kitűnő könyve mind a szakembereknek, mind az érdeklődő nagyközönségnek sok újat és érdekeset mond. A templom mai plébánosa, *Czirják Árpád* érseki helynök kedves szavakkal ajánlja az olvasó figyelmébe: „Őseink lelkét az istenszeretet és a szép utáni vágy ihlette, amikor a kö-Szent Mihály remekművét megalkották.” Álmuk valóra vált: Isten házában a művészet igaz otthonra talált, és így a művészi szép az ünneplő egyházzal hirdeti a Teremtő dicsőségét az idők végéig.

Mészáros István

VÉCSEY ANTAL

A NYÍREGYHÁZI KATOLIKUS GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE. 1921–1997.

Nyíregyháza: Studium Kiadó, 1998. 130 p. + 20 képd.

Nyíregyházán a katolikus lakosság kisebbséget alkotott, csak a 20. század második felében érték el a mintegy ötven százalékos arányt. A 19–20. század fordulója körüli évtizedekben a városnak egyetlen gimnáziuma volt, az evangélikus gimnázium.

A katolikus gimnázium megalapítása érdekében két kiváló személy tevékenykedett. Ady Endre öccse, Ady Lajos debreceni tankerületi főigazgató (egyébként református vallású) 1920-ban fordult Nyíregyháza polgármesteréhez, hogy a város adjon ehhez segítséget, mert az államsegély elnyeréséhez bizonyos anyagi alapok megléte volt szükséges. A polgármester ezt megígérte, de a képviselőtestület leszavazta. Erre Énekes János prépost-kanonok, Nyíregyháza plébánosa összehívta az egyházközség iskolaszékét, amely megszavazta azt az összeget, amelyet a várostól vártak. Ennek alapján megkapták az államsegélyt, s az iskola első osztályában 1921 szeptember elején megindult a tanítás. Ez fiúgimnázium volt (ekkor nem volt szokásos a koedukáció). A korabeli nyolc osztályos gimnáziumba 10 és 18 év közötti tanulók jártak.

Mindegyik tanévben egy-egy osztállyal gyarapodott az intézmény, s az 1928 szeptemberében induló nyolcadik osztály tanulói 1929 júniusában érettségiztek.

Az iskola hivatalos neve kezdettől 1945-ig *Nyíregyházi Királyi Katolikus Főgimnázium*. A jelző – „királyi katolikus, rövidítve „kir. kath. – speciális fenntartási módot jelentett. Az 1773-ban felosztatott jezsuita rend hazai vagyonából Mária Terézia 1780-ban létesítette a Tanulmányi Alapot, azzal a céllal, hogy ebből katolikus iskolákat segélyezzenek, amelyeket ezután „királyi katolikus” iskolának neveztek. Ezt az alapot kezdetől fogva az állami hatóság kezelte, a két világháború közötti időben is. Ebből kapta a segélyt a nyíregyházi katolikus gimnázium, ezért szerepel nevében a különleges jelző. (1946–1948 között Magyar Katolikus Tanulmányi Alapnak nevezték a Tanulmányi Alapot, majd 1948-ban megszűnt.)

A jól szerkesztett kötetből megismerhetjük az iskola első – 1921–1948 közötti – korszakának történetét, annak minden részletét: a nevelési és oktatási célokat, pedagógiai módszereket; a tanárokat, tanulókat, tantárgyakat, tankönyveket, diákszervezeteket stb.

A nyolcosztályossá vált gimnázium tanulólétszáma 1928–1948 között általában 350 körül mozgott, az 1930-as évek elején 400 körülre emelkedett; a háború alatt és után erősen hullámzott. Az évente érettségizett diákok száma 30 körül járt.

Az 1948. évi 33. törvény alapján az iskolát államosították és Vasvári Pál Gimnázium néven folytatta működését.

Az 1990-es rendszerváltás után széles helyi igény nyilvánult meg a nyíregyházi katolikus gimnázium újraalapítása iránt. Elsősorban Váradi József helynök, nyíregyházi városplébános nevéhez fűződik, hogy 1992 szeptemberének elején újra megindulhatott a tanítás Nyíregyháza katolikus középiskolájában, a Szent Imre Gimnáziumban.

Igazgatója az első tanévben a könyv írója, *Vécsey Antal* volt. Kezdetben négyosztályos gimnáziumi szerkezetben folyt a tanítás 14–18 éves fiúk és lányok számára, majd megindult a nyolcosztályos gimnázium kiépítése is, amely folyamatban van. A tervek szerint megmarad egymás mellett a két iskolakeret: nyolc osztály 10–18 éveseknek, négy osztály 14–18 éveseknek. 1996/97-ben a tanulói létszám: 318 fő.

1931–1948 között a gimnázium vidéki tanulói közül 80 diák a helyi Érseki Szent Imre Internátusban kapott szállást, kosztot, nevelést, sokféle segítséget. 1948-ban ezt is államosították. 1992-ben sikerült ezt a fontos intézményt is újra megszervezni, s azóta Szent Imre Kollégium néven működik. 1997/98-ban 179 diák (98 leány, 81 fiú) lakja.

Az 1992-ben újraindult nyíregyházi intézmény-együttes hivatalos neve: *Szent Imre Katolikus Gimnázium és Kollégium*. A kötet részletes adatokkal bizonyítja, hogy a rövid életű intézmény vezetői és nevelői szép eredményeket értek el diákjaik körében mind a nevelésben, mind az oktatásban, az életre való felkészítésben.

A nyíregyháziak példát mutattak: milyen jó lenne, ha a többi, most újrainduló katolikus iskola is alaposan ismerné múltját, megírná történetét, és pedagógusai, diákjai s a szülők kezébe adná! Lássák, melyek a gyökerek, melyek az alapok, kik az elődök, a múlt eredményei, ideáljai, sikerei és kudarcai egyaránt kötelezik a mai utódokat, felelőssé teszük őket, de ugyanakkor a múlt ismerete ösztönöz is, segít is jelennek, jövőnek egyaránt.

Mészáros István

CAPITULUM I.

Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből.

Szerkesztette Koszta László.

Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1998. 183. p.

A szegedi József Attila Tudományegyetemen már egy jó fél évtizede működő egyháztörténeti kutatócsoport jelentette meg eddigi eredményeit. A pártállami hatalom szándékos akadályozásai elmúltával a nagy hallgatói érdeklődés ösztönzésére a történelem szakon 1990-től évről évre egyre komolyabb, alaposabb egyháztörténeti oktatás

bontakozott ki, s továbbfejlődik ma is. Az oktatás és a hozzá kapcsolódó kutatómunka koordinálására, valamint a pénzügyi háttér megteremtése céljából megszervezték a Capitulum Középkori Egyháztörténeti Kutatócsoportot, mely szoros kapcsolatban működik a Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék és a Történeti Segédtudományi Tanszék oktatóival, valamint a Kristó Gyula vezetésével működő PhD-képzéssel. Ez a háttér – a pályázatokon nyert alapítványi támogatások mellett – lehetővé teszi az egyháztörténeti oktatás és kutatómunka megszervezését, s egy kutatópályára készülő, egyháztörténet iránt érdeklődő, baráti szálakkal is erősen kapcsolódó tanítványi kör kialakítását. A csoport vezetését az egyetem két docense, Dr. Almási Tibor PhD és Dr. Koszta László PhD látja el.

A kutatócsoport elérkezettnek látta az időt, hogy kutatásai eredményét önálló kiadványban adja közre. A Capitulum néven elindított sorozat első kötete a fiatal történészek dolgozatait kívánja megismertetni a szélesebb tudományos közönséggel. A cikkek – eredetileg jól sikerült tudományos diákköri dolgozatok, ill. diplomamunkák – kivétel nélkül szerzőjük első tudományos munkái. A kötet hat szerzője hat tanulmányt és egy forrásközlést ad közre a kötetben. A dolgozatoknak mintegy fele segédtudományi (szfragisztkai és diplomatikai) alap kutatás, s mint ilyen része a tágan értelmezett egyháztörténetnek.

Homonnai Sarolta „... *Cum sigillis abbatis et capituli Sancti Martini* ...” (A pannonhalmi apátság pecséthasználata hiteleshelyi tevékenységének kezdetéig) című dolgozatában arra törekedett, hogy összevesse az oklevelek corroboratioiban leírtakat a diplomákon ténylegesen fennmaradt pecsétekkel vagy pecsételésre utaló nyomokkal, hogy az így kapott eredményekből egyfajta gyakorlatot rekonstruálhasson. A megmaradt tárgyi és okleveles emlékek alapján feleleveníti az apátság korai pecséthasználatát, mind a testületi mind az apáti pecsét szemszögéből, feltárja a későbbi hiteleshelyi pecséthasználat gyökereit, érzékeltetve ezzel a majdani következetes gyakorlat következtelenségektől sem mentes kialakulási folyamatát.

Az apátság első, saját pecséttel ellátott oklevele 1201-ből származik, de akkor a corroboratioiban még csak *sigillum ecclesie* fordul elő. 1216-ban már *sigillum Sancti Martini* a pecsét felirata, s 1231-re alakult ki véglegesen a *nostrum sigillum* kifejezés, igazodva ezzel az akkorra már általánossá váló hiteleshelyi oklevéladás jellemző terminushoz. Így a XIII. század első felében három jól elkülöníthető funkciójú pecsét körvonala rajzolható meg: létezett Pannonnalmán a védőszent pecsétje, mely az alkalmi oklevéladás hitelesítő eszköze volt; ezt a XIII. század közepén felváltotta a hiteleshelyi pecsét s végül feltételezhető egy kettős használatú apáti pecsét, melyben ha egy gyűrűlenyomat látható, konventi képviselőre is utalhat. A három pecsét használata során három folyamat rajzolódik ki: a védőszent pecsétjének útja a hiteleshelyi pecsétig apát és konventjének külön jogi személlyé válása – külön pecséthasználattal –, ill. a kánonjog és a magyar szokásjog eltérései között, ideiglenes, áthidaló megoldásokkal végül is az utóbihoz való alkalmazkodás. Ez a három folyamat egymásra hatva, egymást alakítva haladt az állandósuló gyakorlat felé.

Hunyadi Zsolt *A székesfehérvári johannita konvent hiteleshelyi tevékenysége az Árpád-korban* című diplomamunkájában a Szent János lovagok az első és legfontosabb hazai rendházának oklevelezési gyakorlatát ismerteti. Ez a konvent volt hosszú időn keresztül a magyarországi johannita lovagok központi rendháza, s évszázadokon keresz-

tül komoly szerepet töltött be a magyar rendtartomány életében. A rendház alapjait 1150 és 1156 között tették le, s az első hiteleshelyi oklevele 1243-ból maradt ránk.

Ennek elemzése után a szerző az oklevelek külső jegyeit, tartalmi ismérveit, belső jegyeit, valamint a pecsételést veszi górcső alá, s ezt az oklevélkiadás intenzitása és területi hatáskörének bemutatása egészíti ki. A fehértvári johannita konventtől negyvenhárom Árpád-kori oklevél maradt fenn. Az 1241 és 1280 közötti négy évtizedben folyamatosan nőtt a konvent oklevél-kibocsátásának intenzitása. Az 1280 utáni időszakban azonban megtört ez a lendület, hiszen a rendnek az 1270-es évektől komoly nézeteltérései voltak IV. Lászlóval. A „kun” király halála után pedig megoszlott a magyar rendtartomány: a Dráván inneniek III. Andrást, a Dráván túliak pedig az Anjou trónkövetelők pártján álltak. A fehértvári johannita konvent hiteleshelyi tevékenysége az Árpád-korban elsősorban Somogy és Fejér megyére terjedt ki mint törzsterületre. De több ügyben fordultak hozzájuk Tolna, Veszprém, Zala és Pest megyéből, illetve egy-egy alkalommal Valkó és Győr megyei birtok ügyében is. Vagyis 1301-ig egy több megyéből álló régióra terjedt ki tevékenységük.

Regényi Kund *Karmeliták a középkori Magyarországon* című tanulmányában az egyik kevésbé ismert koldulórend középkori történetét rajzolja meg. A rend hazánkban olyan kevés rendházzal rendelkezett, hogy történetüket magyar nyelven korábban még vázlatosan sem dolgozták fel. Ezért a szerző először a rend egyetemes, általános történetét vázolja fel, s csak azt követően tér a magyar vonatkozású események ismertetésére. A rend mintegy másfél száz évvel később (az 1370-es években) jelent meg magyar területen, mint a ferencesek és a domonkosok, akkor, mikor a két nagy koldulórend már szinte minden jelentősebb városban jelen volt, kihasználva a polgárok adakozó kedvét, jelentősen korlátozva ezáltal a később érkező karmeliták létalapját. Így a középkori magyar állam területén csak négy rendházuk (budai, pécsi, privigyei és eperjesi) alakult, melyek a cseh rendtartományhoz tartoztak, majd 1440-től – a cseh rendtartomány megszűnésétől – a magyar konventek a felnémet tartományhoz kerültek. A XVI. század elején vélhetően a reformáció és a török előrenyomulás együttes hatására mind a négy magyarországi rendház feloszlott, említésükkkel a későbbiekben nem találkozunk. A hazai rendházak a renden belül is kicsinek és szegénynek számítottak, hiszen fennmaradt az 1524-ből származó rendtartomány konventjeinek hozzájárulása a közös költségvetéshez. A rendhez magyar földön nem csatlakoztak vagyonosabb tagok, s a korabeli magyar viszonyok vagyon felhalmozását nem segítették elő. Etnikumát tekintve a vezető-tisztségviselő réteg túlnyomó többségében, a rendtagok feltehetően zömükben szintén valamelyik hazai vagy külföldi német etnikumhoz tartoztak.

Kurecskó Mihály és Stossek Balázs *A Szent Sír Kanonokrend története Magyarországon* című dolgozatában szintén egy kevésbé ismert szerzetesrend történetét ismerteti. A szent sír kanonokok különlegessége, ismeretlensége indokoltá teszi, hogy mindennek előtt a rend európai történetét vázolják fel. Ennek megfelelően szemléletes képet kapunk a Szentföldön megalakuló, működő és a lovagrendekkel szoros kapcsolatban álló rend életéről. A Szent Sír Kanonokrend Imre király uralkodása (1196–1204) idején kapta az első magyarországi birtokait, melyeket hamarosan újabbak követtek, elsősorban a Szerémségben és Szlavóniában. A rend magyarországi megtelepedésében szerepet játszottak a templomos lovagok is, hiszen a kanonokok szlavóniai birtokainak közelében többször is találkozunk a templomosok házával vagy birtokaival. Teljes bizonyossággal csak öt rendházuk létét sikerült bizonyítani (Glogonca, Landek, Marchia,

Novák, Szentistván), emellett nyolc további, bizonytalan illetékességű rendházat szokás még a renddel kapcsolatban megemlíteni. Végezetül pedig a dolgozathoz csatolva közzéteszik a Szent Sír Kanonokrend magyarországi történetére vonatkozó hetvenhat oklevél regesztáját. Ezzel egyedülálló részletességgel és szemléltetéssel rajzolódik ki az olvasó előtt a kanonokok hazai históriája.

Kőfalvi Tamás két dolgozattal lépett a nyilvánosság elé a kötetben. A *pécsváradi konvent hiteleshelyi tevékenysége az Árpád-korban (1254–1301)* című tanulmányában a kialakult hagyománynak – a szegedi iskolának – megfelelően, Hunyadi Zsolt dolgozatához hasonló logikai menet és szerkezetet követve mutatja be a konvent oklevélkiadását, fennmaradt diplomáinak külső és belső jegyeit, a hiteleshelyi tevékenység hatókörét. A szerző, tanulmányát követően, közli a konvent harmincöt hiteleshelyi oklevelének regesztáját. A diplomák közül huszonkettő eredetiben, hét későbbi átiratban, hat pedig csak említésben maradt fenn. Az oklevéltörmörítvények lehetővé teszik, hogy a pécsváradi konvent működéséről minél teljesebb képet nyerjünk. Ezt a célt szolgálja, hogy a regesztákba a határjárások, határleírások és a dátumok szinte rövidítés nélkül kerültek be.

A kötetet a középkori egyház- és szerzetességtörténet szempontjából kuriózumnak számító forrás, a johannita lovagrend regulájának közreadása zárja. Homonnai Sarolta és Hunyadi Zsolt magyar és latin nyelven egyaránt közli a rend 1253-ban elfogadott szabályzatának szövegét, melyet jól sikerült előszóval, ill. részletes, aprólékos és pontos jegyzetapparátussal láttak el. A tizenkilenc fejezetből álló regulából „hiányzik” az ágostoni és bencés regulából megismert részletes és sokoldalú szabályozás. Az első két fejezet az általános elveket tartalmazza, a harmadik az oltárszolgálatról foglalkozik, a következő négy fejezetet a karitatív tevékenység részletezése alkotja, a kilenc-tizenharmadik fejezetek a büntetések módjait írják elő, a tizennegyedik az elhunyt testvérért tartandó szolgálatot rögzíti, a tizenötödik az előírtak megtartására vonatkozó buzdítást tartalmazza, a tizenhat-tizennyolcadik fejezetek tovább részletezik a fegyelmi problémákat, s azok büntetését az utolsó fejezet pedig a kereszt viseletét erősíti meg.

Fogadjuk tehát különös örömmel a fiatal kutatók tanulmánykötetét, mely – a középkori céhlegények „mesterremekéhez” hasonlóan – kiváló tanúbizonysága, hogy szerzőik birtokában vannak annak a tudásnak, gyakorlatnak és elhivatottságnak, melyre az egyháztörténet műveléséhez nagy szükség van. Várjuk a kutatócsoport további köteteit – akár gyűjteményes, akár monografikus jellegűek legyenek is.

Vajda Tamás

SZÁZ ÉV A MAGYAR-OLASZ KAPCSOLATOK SZOLGÁLATÁBAN:

Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995),

Szerk.: Csorba László. Bp., Hg és Társa Kiadó, 1998. p.

A római magyar egyházi intézetek történetét is bemutató reprezentatív kötet jelent meg a közelmúltban Csorba László szerkesztésében a HG és Társa Kiadó gondozásában *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában: Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)* címmel. A magyar és olasz nyelven egyszerre megjelent igen értékes kötet érdekes tanulmányokon keresztül mutatja be a Rómában,

több mint száz évvel ezelőtt létrehozott magyar intézetek történetét. A kezdetekkel foglalkozó tanulmányában Csorba László részletesen bemutatja, hogy Fraknói Vilmos c. püspök, történész és könyvtárőr a „leggazdagabb európai kultúrnemzetekkel konkurálva alapított saját intézetet” az Örök Városban, amely lényegében elődje és kezdete volt a mai is létező világi és egyházi intézeteknek, a Római Magyar Akadémiának és a Pápai Magyar Egyházi Intézetnek.

Az utóbbinak, a Magyar Katolikus Egyház papképzésében oly fontos és kiemelkedő Intézetnek a történetével az alábbi két tanulmány foglalkozik: Beke Margit: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)*. 691⁷³, és Csorba László: *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*. 75–94.

Az Intézet megalapításának előzményeit Beke Margit elsősorban az Esztergomi Prímási Levéltár anyaga alapján mutatja be, kidomborítva Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás erőfeszítéseit, az Intézet létrehozásával kapcsolatban. Részletesen bemutatja azt a többlépcsős folyamatot, amelynek eredményeként a Római Magyar Kollégium Papi Osztályából XII. Pius pápának az 1940. július 16-án kiadott dekrétumával létrejött az önálló jogi személyiséggel rendelkező Pápai Magyar Egyházi Intézet.

A tanulmány értékeinek méltatása mellett hasznosnak tűnik néhány észrevétel tenni. A Collegium Germanicum et Hungaricum nevét a szerző nyelvtanilag ugyan helyesen írja, „Collegium Germanico-Hungaricum” (69–70. oldal), mégis jobb lett volna megmaradni a bevett névhasználat mellett. Francesco Borgongini Duca személyére vonatkozóan a 11. jegyzet az 1934. évi Annuario Pontificio-t jelöli meg forrásnak, ezzel szemben a szövegben az 1929-es évről van szó. A legnagyobb kérdést a tanulmány következő mondata veti fel (70. oldal): „Az első év a Falconieri-palotában 1929 őszén kezdődött el. A Collegium Hungaricumban Klebelsberg Kunó szerint tíz-tizenkét fiatal klerikus folytathatja tanulmányait, amellyel Serédi Jusztinián is egyetértett. Kezdetben azonban csupán néhány személy foglalta el helyét a Papi Kollégiumban”. Ennek ellentmondani látszik az Intézet jelenlegi rektori hivatalában kifüggesztett fényképfelvétel, amelyen a dátum 1928 és 10 pap látható rajta! Még alaposabbá lehetett volna tenni a tanulmányt, ha a szerző más forrásmunkákat is felhasznált volna, pl. a Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozások jegyzőkönyveit (vö. II. kötet 249–250. oldal), amelyeket egyébként saját maga publikált 1992-ben. A jelenleg újjászervezés alatt álló olaszországi magyar főlelkészség szempontjából igen figyelemreméltó és érdekes megjegyzése a tanulmánynak, hogy a Falconieri-palota megvételekor szóba került a mellette lévő barokk templom tulajdonjogának a megszerzése is. Kár, hogy ez az állítás nincsen dokumentálva.

Az Intézet háború utáni időszakával foglalkozó tanulmányát Csorba László elsősorban a Pápai Magyar Intézet levéltári anyaga alapján írta meg. Igen érdekesen mutatja be a kommunista hatalom és az egyházi vezetés küzdelmét, amely drámai mozzanatoktól se volt mentes (Osztályharc a kertkapunál, 82–84. oldal). Tiszteletet és megbecsülést kelt azon egyházi személyek, elsősorban Zágon József és Mester István iránt, akik mindent megtettek azért, hogy az Intézetnek „a politikai viharok ellenére sikerüljön talpon maradnia” (83. oldal) és személyes érdekeik feláldozását is vállalták 1964-ben azért, hogy az Intézet céljának megfelelően működhessen tovább (88–89. oldal).

A teljesség igénye nélkül e tanulmánnyal kapcsolatban is tehető néhány észrevétel. Érdemes lett volna más forrásokat is felhasználni, mert egyes események más megvilágításba kerülhettek volna. Példaként említhető az az 1948-as kísérlet, hogy az Intézet külön épületbe kerüljön, a Santo Stefano Rotondo mellé. A szerző ezzel kapcsolatban

Péterffy Gedeon rektor 1948. szeptemberi levelére hivatkozik (19. jegyzet), holott a kérdést a Püspöki Kar korábban, már július 20-i ülésén megtárgyalta. (Lásd. Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozások jegyzőkönyvei 1945–1948. Köln-Budapest, 1996. Kiadta Beke Margit. 118–119. oldal). Sajnálatos, hogy az Intézet rektorainak névsorát a tanulmány nem közli, amikor a Római Magyar Akadémia igazgatóit a szerző egy másik tanulmányában (45–68. oldal) a 61. oldalon felsorolja. Meg kell még említeni az alábbiakat: a 75. oldalon ez olvasható: „*XII. Pius pápa – a hercegprímás hozzájárulásával*”, minden bizonnyal a pápa nem szorult rá a magyar hercegprímás hozzájárulására, helyesebb lett volna azt írni, hogy kérésére. A „*Szentatya*” szót a 83. oldalon ajánlatos lett volna nagybetűvel írni. Bizonyára a nyomda ördögének a műve, hogy Zemplén Györgynek, az Intézet volt rektorának, későbbi c. püspöknek a neve helyett, egy nem éppen szép múltú személy neve olvasható a 90. oldalon.

Mindent összevetve a tanulmányok az Intézet történetére vonatkozóan hiányt pótlóak, és indítást adnak arra, hogy további kutatások eredményével kiegészítve napvilágot lásson az Intézet átfogó története, részletesen bemutatva az Intézet rektorait, növendékeit, az általuk végzett munkát, illetve azt, hogy mit jelentett a Pápai Magyar Egyházi Intézet a Magyar Katolikus Egyház életében.

Németh László

ROOS, MARTIN

MARIA-RADNA. EIN WALLFARTSORT IM SÜDOSTEN EUROPAS.

Bd. 1. Regensburg, 1998. 334 p.

Csalódik az, aki azzal az igénnyel veszi kezébe Roos Márton könyvét, hogy belőle monográfiászerűen megismerje e Dél-Magyarország-szerte ismert kegyhely történetét, mert helyette egy jól illusztrált képeskönyvet tarthat a kezében. A szerzőnek nem több és nem is kevesebb volt a célja annál, hogy a ferences kolostor és templom kegytárgyait bemutassa és ezekhez hiteles – ezen van a hangsúly – kommentárokat fűzzön. Az eddigi igen nagy számú Máriaradnára vonatkozó egyházi irodalom ugyanis magát a Mária-kultuszt szolgálta és elsősorban az itt történt csodák oldaláról közelítette meg a kegyhelyet, ájtatos énekeket, imádságokat tartalmazott és kevés figyelmet fordított a kegytárgyak szabatos és pontos leírására, keletkezésének történetére. A szerzőnek első ízben bocsátották rendelkezésére a kolostor teljes levéltári anyagát, melynek segítségével sikerült kibogoznia az egyes tárgyak keletkezésének történetét, készítésének helyét, mesterét, valamint a Radnára kerülés idejét, körülményeit. Az olvasónak az a benyomása, hogy egy-egy tárgyhoz, képhez idomította mondanivalóját a szerző, miközben okosan kellett gazdálkodnia a rendelkezésére álló egy oldallal, mert rendszerint a másikon maga a bemutatott mű szerepel igen rangos (sokszor színes) felvételen. Ehhez a módszerhez azonban nem ragaszkodott mereven, ha a mondandó belső logikája azt követelte, túltette magát a viszonylag merev rendszeret és teret engedett magyarázatainak. Ezzel elérte, hogy szétszórtan ugyan, de kiolvasható Máriaradna története. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a sok apró, szétszórt, de minden eddiginél megbízhatóbb adatok tömegéből végül is kihámozható a történések sora, ha az nem is áll össze hézagmen-

tes képpé. Vélhetően a 2. kötet 9. és 10. fejezetében (Zur Historiographie, Maria-Radna-Versuch einer Zusammenschau) a szerző megkísérli összefoglalni, egységes képpé formálni az óriási szorgalommal összehordott adatokat.

Radnát a 15. században említik először okmányaink. Ekkor a község területén négy település (Magyar Radna, Rácz-Radna, Középső-Radna és Újradna) volt és a Marost lezáró-védő Solymos várához tartoztak jobbágysai. Még inkább osztozott Lippának sorsával, noha az a Marostól délre feküdt (Radna északra). Ismeretes, hogy Lippa jelentősege az 1241-es tatár betörés után nőtt meg, amikor is a magyar királyok felismerték, hogy a várakba menekült környező lakosság megmenekült a hordák gyilkos pusztításától. Róbert Károly 1325–1327 között templomot építtetett és hozzá kolostort, melyet a ferencesekre bízott, akik 1551-ig éltek itt zavartalanul, amikor is a város török kézre került. A város gazdasági erejét mutatja, hogy 1529-ben szabad királyi város rangjára emelkedett és elnyerte az ún. budai jogokat. A zömmel német kereskedők és iparosok külön utcát (Deutsche Gasse) alkottak. A jólétet a sólebélyegzés is emelte, mert az Erdélyből a Maroson leszállított só itt hitelesítették és Szegeden át az ország belsejébe szállították. A lassan beszívargó horvát lakosság zöme Ragusából (Dubrovnik) származott és kizárólag katolikus volt. Az ő lelki gondozásukra Rómában külön kongregációt alapítottak (1629), amelybe önkéntes misszionáriusokat, zömmel Ferenc-rendieket küldtek, akik sokszor életük kockáztatásával gondozták a közeli Karasovából katolikus híveiket. A török meglehetősen türelmesen viselte jelenlétüket, de nem egyszer megtörtént, hogy csak busás baksis (ajándék) fejében tűrte tevékenységüket. A Temesvárhoz tartozó Lippa erődítményében, az 1640-es években, az ortodoxoknak is volt püspöke (Wladica Schismaticorum).

A katolikusok viszonyát abból a levélből ismerjük, amit Stipanics András páter írt itteni tevékenységéről 1650–1652 között a Rómában székelő Propaganda Fidének. Ebben elmondja, hogy 1641-ben érkezett Lippára, ahol sem templomot, sem kolostort nem talált. Első teendői közé tartozott a misézéshez szükséges kegytárgyak beszerzése és egy templom építése. Az atya nem lehetett járatlan a török adminisztrációban, mert egyenesen a temesi pasához fordult engedélyért, amit busás ajándék fejében meg is kapott. Csakhogy a helyi bejt elfelejtette megvesztegetni, aki a már felépített templomot lebontásra ítélte, s miután az atya újra a temesvári pasához fordult oltalomért, Sztipanicsot elfogatta, tömlöcbe vetette, ahonnan csak 120 tallér lefizetése árán szabadult. A börtönből szabadulva hazatért, ahonnan újfent elhurcolták és csak további 120 tallér lefizetése után engedték szabadon. Ezek után felépítette a templomot és a kolostort fából. Most más oldalról fenyegette veszély. A szizmatikusok püspöke ármánykodott ellene addig-addig, míg újra börtönbe vetették, ahonnan 170 tallér fejében engedték szabadon. Előszámlálja még, hogy 286 gyereket keresztelt, egy pogány házaspárt visszavezetett az igaz katolikus vallásra, a környező falvak (Szádvörösmart, Marosborsa, Bakamező, Marossziget, Ménes) kálvinistáit megtérítette, a templomot kehelllyel és paténával, a residentiát a szükséges konyhai felszereléssel ellátta. Ebből a levélből bizonyos, hogy Radnán 1626 óta tevékenykedtek a bosnyák ferencesek, akik többnyire Olovo és Srebrenik kolostorából származtak. 1681-ben a sietve épített templomot renoválni kellett. A visszafoglaló harcok idején a templomot a török felgyújtotta, a tűz átterjedt a városra és azt teljesen leégette. (A gyújtogató törököt halállal büntették). A legfeltűnőbb, hogy az okmányokban nem történik említés a Mária-kegykép tűz előli megmeneküléséről. A leégett templom helyén újat emeltek 1723-ban, amint azt

egy, a toronyba beépített kő tanúsítja. A ferencesek régi kolostora a mariánusoké volt, a most is álló a kapisztránusoké, a kettő között nem okvetlenül van folytonosság. Az új provincia Szlavóniát és a baranyai, bácskai, bánati kolostorokat foglalta magában. Ebben az időben éli Máriaradna fénykorát és alakul ki a zarándoklatok rendje.

Maga a kegykép 1666-ban került ide, amikor Vricsonosa György egy itáliai vándor képkereskedőtől megvette és halála előtt a kolostornak ajándékozta. 1750-ben egy bizottság vizsgálta meg az addig történt csodák hitelességét, mely után a temesvári püspök kegyhelynek nyilvánította. Szeptember 8-án (Szűz Mária születésnapján) óriási tömeg részvételével, nagy papi segédlettel és zeneszó mellett, hivatalosan is zarándokhellyé minősítették.

A szerző maga bevezetője után a kegykép leírását, keretezését, annak költség-elszámolását közli, bemutatja az egyes püspökök, érsekek képét, részletezi azok kegyes adományait. Külön foglalkozik a templom és kolostor felépítésével, az egyes oltárok, lámpák, oltárképek, prédikációs szék művészettörténeti leírásával, a templom más értékeinek (harangok, orgona) bemutatásával. Az eseményeket II. János Pál bullájával zárja, aki 1992-ben Basilica Minor rangra emelte Máriaradnát. Hosszú fejezet szól a kelyhek, keresztek, szentségtartók, örökmécsesek, palástok értékeiről, melyeket kitűnő színés fotókkal mutatja be, sokszor részletfelvételeket is mellékelve.

A kötetet a misszionáriusok és házfőnökök listája egészíti ki, valamint a zarándokutak bemutatása. Végül a jegyzetek következnek, melyekből kiderül, hogy a szerző minden fellelhető forrást áttanulmányozott, mely addig rendelkezésre állott; de ezzel nem elégedett meg, hanem felhasználta a radnai kolostor archívumában található okmányokat is, valamint a Historia Domust. Ez utóbbiakat sorra-rendre ki kellene adni a provincia többi kolostorára vonatkozóan is, mert csak ezek ismeretében írható meg a magyar ferencesek hiteles története. Köztudomású, hogy Karácsonyi János 1922–1924-ben megjelent kétkötetes rendtörténete csak 1711-ig tárgyalja az eseményeket. Azóta számos, alapvető iratkiadás történt, melyek bedolgozása felettébb kívánatos lenne.

Roos Márton könyve ehhez a majdan megírandó rendtörténethez szállított komoly, megbízható – ez utóbbit nem győzőm eléggé hangoztatni – adatokat.

Kőhegyi Mihály

PIRIGYI ISTVÁN

GÖRÖG KATOLIKUS ÉLETSORSOK.

Debrecen, 1998. [176 p.] (A Debreceni Gör[ög] Kat[olikus] Egyházközség Kiadványa).

Referenzs irodalomnak is beillő, ugyanakkor kronológikus egyháztörténetet is nyújtó, ezen felül a témában kevésbé otthonos olvasók számára bevezetésként (introductio), népszerű kézikönyvként is szolgáló, mégis tudományos munka. Hogyan oldja meg a szerző a többfunkciós szakkönyv ilyenén feladatát?

Pirigyi István professzor, aranymisés görög katolikus áldozópap, két emberöltőn át a Nyíregyházi Szent Athanáz Görög Katolikus Hittudományi Egyetem (korábban: Főiskola) egyháztörténeti professzora, a magyarországi keleti egyháztörténet doyenje.

Összefoglaló munkáit nemcsak minden görög katolikus papnövendék, hanem a történelem szakos egyetemi és főiskolai hallgatók, sőt az egyházi, vagy a magyar történelmi kérdésekben tájékozódni kívánó értelmiségiek is alapvető kézikönyvként használják. (Pirigyi István: A görögkatolikus magyarság története. Nyíregyháza, 1982., Uő: A magyarországi görög katolikusok története. 1–2. Nyíregyháza, 1990). Ezeken kívül még több kisebb könyvet és szócikkek sorát írta, számos konferencián tartott előadást. A hármas gyökér, a tudós, a tanár és a pap életpályája terem oly gazdag gyümölcsöket, mint a jelen könyv.

Görög Demeternek, a felvilágosodás korabeli kultúránkban játszott szerepével avatott szerzők, mint például Kókay György, már foglalkoztak. Mégis kapunk újat, főként az életmű elhelyezésével a görög katolikus egyháztörténetben. *Farkas Lajos* kevésbé ismert, ám a magyar egyháztörténetben a hajdúdorogi mozgalom kapcsán jelentős alakját hasonlóan tömör, korrekt pályakép mutatja be. Mészáros Károlynak, a múlt század második felében a magyar polgári élet kereteinek megteremtésében játszott szerepét gazdag bibliográfiával illusztrált életrajz ismerteti. *Vasvári Pál* neve ismert ugyan, görög katolikus gyökereiről, irodalmi munkásságáról és utóéletéről mégis gyarapítja ismereteinket az itt olvasható magvas tanulmány. *Szabó Jenőt* a görög katolikus magyarság nagy tisztelettel övezi a magyar liturgia és az önálló magyar egyházmegye megteremtésében kifejtett fáradhatatlan munkálkodásáért. Itt a hazánk egészére kiható, a polgári életet, a polgári fejlődést elősegítő államférfiúi tevékenységét, vasútépítési, közlekedéspolitikai működését ismerjük meg. *Petrus Jenő* János író, publicista. *Roskovics Ignác* mind templomi, mind világi festőként kiemelkedő alakja művészettörténetünknek. *Damjánovich Emil* orvos igen szép példája az egyházi életet, a hívő fiatal-ságot támogató polgárnak, méltó eszményképe (lehetne) napjaink orvosainak, üzletembereinek, közgazdászainak is. *Hodinka Antal* történész szélesebb ismertségnek örvend. A szerző ügyes mértéktartását dicséri, hogy mivel a nagy tudósról másutt már sokan és sokat írtak, itt közölt rövid pályaképe elsősorban a hívő értelmiség szélesebb köréhez szóló összefoglalás. *Gróh István* művészettörténész és belletrista. *Illés József* a magyar görög katolikuságnak Hodinkán túl szintén akadémiai rendes taggá választott személyisége. Megérdemelné, hogy az ő emlékét is konferenciák és kötetek sora őrizze, hiszen a jogtudomány és a jogtörténet legalább olyan – sőt, talán még szélesebb köröket érintő – szerves része a magyar szellemiségnek, mind az egyháztörténet, amelyben Hodinka jeleskedett. *Álmos Zoltán* szintén jogász, valamint szépirodalmi és publicisztikai munkásságával kapott jelentős helyet a görög katolikus személyiségek sorában. *Szamorovszky Ödön* szobrász a második a képzőművészek sorában, és Roskoványi festőművészhez hasonlóan érdemes a magyar művelődéstörténet figyelmére. *Bonkáló Sándor* irodalomtörténész és műfordító, két rendszer által is meghurcolt, erőszakkal félreállított egyetemi tanár, szintén ismert személyiség az egyház- és tudománytörténet, illetve a szlavisztika terén. Születésének századik évfordulóján Uppsalában(!) konferenciát rendeztek a tiszteletére – tudjuk meg az életrajzból. (Itthon sem azóta, sem azelőtt semmi sem történt, a svédeknek nyilván fontosabb a magyar katolikus tudománytörténet alakjainak emlékét nemzetközi szinten ápolniuk.) *Bud János* és *Markos Olivér* egyaránt kutató társadalomtudós, az előbbi közgazdász, illetve statisztikus, az utóbbi jogász; mindketten a katedra mellett miniszterek is voltak. *Tartally Józsefné (Stima Ilona)* író az „Ékes virágszál” c. regény szerzője; három lapon korrekt összegzését kapjuk jóval szélesebb körű munkásságának, amely további kalauzul szolgálhat. –

Petrasowszky Emmanuel a harmadik a képzőművészek sorában, s a szerzőnek már idősebb kortársa.

A szocialista rezsimek után egyáltalán nem csoda, hogy a közelmúlt jeles magyarjainak nagy részét azért nem ismerhettük meg jobban, mert hívő emberek voltak. Ha ezt a hiányt nem igyekszünk pótolni, magunk is a keresztényüldözés bűnét vesszük magunkra. (A recenszens megjegyzése).

Pirigyi munkáját tehát a hagyományos egyháztörténeti írásoktól eltérően a *világi* értelmiség magyarjait mutatja be. Törekvése korunk minden egyházában megtalálható szándéokra reflektál: az Egyház Krisztus teste, s mint ilyen, a klérus és a laikusok összessége, a papi és világi személyek együttese. Fontos tehát, hogy a világi életben jeleskedő személyek hogyan használták fel tehetségüket egyházuk, hittestvéreik és nemzetük szolgálatában. – A kötetet – amelyet Pirigyi István aranymiséjére jelentetett meg a Debreceni Görög Katolikus Egyházközség –, részletes bibliográfia egészíti ki, amely a szerző gazdag egyháztörténeti munkásságát mutatja be, mind a szaktudományos, mind az ismeretterjesztő anyagot felölelve. Megállapítható: mind a görög katolikus egyházon belül, mind azon kívül élő, más vallású, vagy nem hívő magyar értelmiség számára értékes referensz könyv.

Földvári Sándor

MUCKENHAUPT ERZSÉBET

A CSÍKSOMLYÓI FERENCES KÖNYVTÁR KINCSEI.

Bp. – Kolozsvár, 1999. 218 p. + 83 képmell.

Szent Ferenc fiai a 13. században jelentek meg Erdélyben. A rend először a városokban gyökerezett meg: 1270 körül a besztercei templomot, 1300-ban a nagyszebeni kolostort említik, 1300 körül létesült a szászvárosi ferences rendház. A ferencesek a Szászföld után Székelyföld legforgalmasabb központjában, Marosvásárhelyen is kolostort alapítottak 1316-ban. A 15. század végéig a ferencesek Csíksomlyón, Fehéregyházán, Kolozsváron, Marosfelfeluban, Medgyesen, Tövisen és Vajdahunyadon építettek és létesítettek még templomot, rendházat. Az Assisi Szent Ferenc reguláit követő szerzetesrendeknek különleges szerepe volt Erdély sajátos kulturális-lelki arculatának megformálásában. Az alapító reguláit követő barátok – mennyire jellegzetes és sokatmondó e név! – teljes szegénységet fogadtak, alamizsnából éltek, és fő feladatuknak az Ige terjesztését, a prédikálást tekintették.

Erdélyben tulajdonképpen a nagy tatárjárás (1241–1242) után telepedtek meg. Arra azonban, hogy mikor alapították a Csíkszék szellemi központjában, Csíksomlyón, rendházukat, ma még nem tudunk pontos választ adni, bár nagy valószínűséggel ez a Hunyadiak korára esik. Megvalósításában maga a kormányzó is közreműködött, hiszen a saját várában (Vajdahunyadon) működő ferencesekkel nagyon meg volt elégedve. Azt tudjuk, hogy 1444. évi levelében IV. Jenő pápa hétévi búcsút engedélyez azoknak, akik Sárlos Boldogasszony napján meglátogatják az *é p ü l ő* csíksomlyói templomot és annak javára adakoznak. A rendházat bizonyára a moldvai katolikus misszió háttereként és hídfőjeként létesítették. A ferences atyák a pünkösdi búcsúval vették be megtelepe-

désük helyének nevét a nemzeti köztudatba. A messzi tájakról összeseregló többezer-nyi zarándok felkapaszkodása a Salvator-kápolnához a vezeklésnek és az együvértartozásnak, az erőgyűjtésnek századokon át a legutóbbi időkig csodálatos közösségi megnyilvánulása volt. Az 1444-ben már oklevélben is említett csíksomlyói ferences könyvtár pedig az egyetlen olyan középkori eredetű erdélyi magyár könyvgyűjtemény, amely napjainkig fennmaradt. Átélt több kisebb tatárjárást (1661, 1694) és szembenézett a legutóbbi évtizedek tatárjáráson is túltevő megpróbáltatásaival.

Nem csoda, hogy a barátok, talán életüknél is jobban féltették e szellemi kincset és amikor 1951. augusztus 20-án a hatóság megszállta az erdélyi kolostorokat, és rendtagokat a máriaradnai kolostorba gyűjtötték össze, azzal a megnyugtató tudattal távolíthatták el az atyákat, hogy a könyvek jó helyen várják előkerülésüket, azokat ugyanis Szűz Mária szobrának a talapzatába fejtették el. Itt találtak rá 1980 augusztusában az asztalosmesterek, amikor a meggyengült talapzatot meg akarták erősíteni. Egy még élő atya arra is emlékezett (P. Écsy János), hogy a refektórium beépített ablakfülkéjében is rejtettek el könyveket. A tudatos, múzeológusok részvételével folyó kutatás 1985-ben eredményre vezetett: egy cementezett folt mögött volt a többi könyv. Az üreget, valószínűleg a könyvek megvédése érdekében, horganyzott lemezzel és deszkával fedték be. Az egyik lemezen ácsceruzával írott szöveg állt: „Itt van a szekrény tartalma. P. Honoratus.”

A megtalált könyvek azonban az elmúlt három évtized alatt sokat szenvedtek a földből szivárgó nedvesség miatt, de erős biológiai és vegyi károsodás is érte őket. A milícia és a méltán hírhedt seccuritate azonban menten lecsapott a komoly értéket jelentő könyvleltre, a felfedezésből politikai ügyet koholt s ez az állapot az 1990-es évek elejéig tartott. Ekkor végre a restaurátorok kezébe kerülhettek a könyvek és egy részüket sikerült megmenteni a további pusztulástól, bár 33 kötet menthetetlennek bizonyult. Szerencsére a pergamenkódexek (Graduale, Nocturnale, Psalterium), melyek a 15–16. századi Erdély kódexfestő és könyvkötő művészet jeles darabjai, viszonylag épen megmaradtak. Ez a helyzet az ún. Kájoni-kódex esetében is, mely a betű- és kottaírás, valamint a vízjelek alapján valószínűleg a 15–16. század fordulóján, esetleg a 16. század elején keletkezett. Nincs itt terünk és nem is lehet célunk az egyes ősnymtatványok és antikvák leírása. Nincs is rá szükség, hiszem azt – példamutató szorgalommal és biztos szakmai tudással – megtette a szerző könyvének nagyobb felét kitevő Adattárában. Ismeretes, hogy a második világháború végéig a csíksomlyói könyvtárnak volt az egyik legértékesebb és legnagyobb erdélyi ősnymtatvány-gyűjteménye, melyet a kutatók Ábel Jenő, Fejérpataky László, Constantin J. Karadja és Baráth Béla jegyzékeiből ismerhettek meg. Most immár az egyes köteteket kézbevéve tanulmányozhatjuk azokat. Felületes átnézéssel is megállapítható azonban, hogy az 1471–1500 között megjelent könyvek a 15. század gondolkodásvilágának, kultúrájának termékei. A művek a középkori egyházi műveltségnek csaknem minden ágát képviselik. Az ősnymtatványok egyértelműen bizonyítják, hogy a csíksomlyói könyvtárat gyakorlati céllal hozták létre, és hogy elsősorban a lelkipásztori munka szempontjai szerint szerezték be a köteteket. Az összegyűjtött könyvek a katolikus székelység és a moldvai csángó-magyarok között tevékenykedő csíksomlyói ferenceseket segítették missziós tevékenységükben. A posszesszor bejegyzések alapján világos, hogy a saját középkori anyag mellett több megszűnt magyarországi és erdélyi rendház (lővöldi karthauzi, brassói domonkos) középkori eredetű köteteit is megőrizte, melyek a hódoltság vagy a reformáció következté-

ben megszűntek. Magától értetődő, hogy többségük a ferences rendtagok „használatában” volt. A rend szabályainak (szegénységi fogadalom) értelmében a ferencesek nem rendelkezhetek magánvagyonnal, könyveket is csak akkor tarthattak maguknál, ha azokat munkájukhoz folyamatosan használták. Ezért hangsúlyozzák a possesszor megjegyzésekben, hogy „ad usum”, tehát használatra birtokolják a kérdéses könyvet. A 16. század első felében egyedül a tartományfőnök szerezhette be könyveket, olyanokat, melyekre a szerzetesközösségeknek szüksége volt.

Meggyőződésem, hogy a régi könyvek magyar és külföldi kutatói, nem különben egyháztörténészeink sok értékes és alig kutatott kéziratról, kódexről, ősnymtatványról, antikváról szerezhetnek tudomást Muckenhaupt Erzsébet nagy szeretettel és szilárd szakmai ismeretekkel megírt könyvéből.

Kőhegyi Mihály

FÁY ZOLTÁN

FERENCESEK GYÖNGYÖSÖN. Bp. 1999.

A Magyar Rendtartomány (Provincia Hungariae) 1238-ban alakult meg, 1316-ban pedig már 8 őrséget (custodia) és 43 ferences kolostort tartunk nyilván. Az elterjedés gyorsasága nemcsak nálunk, hanem világviszonylatban is meglepően gyors. A gyöngyösi kolostor alapításának pontos idejét nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy nem a legkorábbi alapítású a magyar rendházak sorában. Először a szerémújlaki káptalan határozataiban szerepel 1465-ben, bár az ún. Gyöngyösi Bulláriumban, amelybe a gyöngyösi oklevéltár egyes korábbi levelei vannak bemásolva, nem szerepel a hivatkozott adat. (A Bullárium 1950–1998 között nem volt hozzáférhető, mert azt a ferencesek elfalagták.) Ennek ellenére az alapítás az 1440–1460 közötti időre tehető. Nem tisztázott a Báthory-család szerepe sem a gyöngyösi kolostor alapításában. A templom építészeti sajátosságai azonban ennél sokkal korábbi alapítási évet valószínűsítene. A kérdés eldöntése csak egy régészeti ásatástól és erőteljes falkutatástól várható, amit Csemegi József előzetes állagfelmérése segítségével a közeljövőben érdemes lenne elvégezni. A templom faragott gótikus kőablakai, a szentély későgótikus bordái, továbbá a szinte változtatás nélkül megmaradt torony és sekrestye jelentős eredménnyel kecsegtetnek.

Bármiképpen gondoljuk is az alapítás körülményeit, idejét, az kétségtelen, hogy a barátokat igen hamar megkedvelte a kisváros lakossága. 1521-től bizonyítható, hogy Szent Ferenc harmadik rendjének voltak már tagjai Gyöngyösön. Ebben az évben Somlyai Bernardin tartományfőnök felvette a konfraternitásba Derencséri Györgyöt feleségével és öt gyermekével együtt.

Igazán nagy jelentőségre a gyöngyösi konvent a török idők alatt emelkedett. A 16–17. század a ferences rend nagymérvű pusztulását hozta. 1525-ben a szalvatoriánus provinciában 10 őrség 73 zárdájában 1472 rendtag élt, 1602-ben már csak 4 kolostor működött 32 baráttal. A nyolcvan év alatti pusztulás elképesztő. A gyöngyösi kolostor azonban azok közé tartozott, amely – ha jelentős veszteségekkel is –, de megszakítás nélkül működött a szerzetesrendek 1950-ben bekövetkezett felszámolásáig. 1533-ban

Gyöngyösön tizenkét szerzetes élt, két évvel később tizennyolcan voltak: nyolc miséspap és tíz testvér. 1535 januárjában itt tartották a ferencesek életében kiemelkedő jelentőségű káptalant, melyen megválasztották a tartomány és az egyes kolostorok vezetőit. Összesen mintegy negyven tagja lehetett a rendi gyűlésnek, hiszen 9 kuztódiaiában 60 kolostora volt ekkor a ferenceseknek. Ez annyit is jelent, hogy megfelelő helyet és élelmet is kellett biztosítani a küldötteknek, azaz a középkori kolostor aligha lehetett kicsiny méretű, szegényes és fából készült. Ezen az összejövetelen elhatározták, hogy azt a szerzetest, akire rábizonyul a lutheri tanok követése, azonnal zárják a carcerba (a rendház börtönébe), s csak egy hónap múlva engedjék szabadon, ha bűnbánatot tanúsít. Akinek a megjavulására, azaz a katolikus tanok elfogadására nincs esély, azt nem kell visszafogadni. A hitújítással bizony nem egy szerzetest vesztek el a ferencesek, aki azután képzett, komoly, harcos ellenfelük lett.

A török idők rossz közbiztonsága valósággal megbénította a rendházak életét. A gyöngyösi barátok szabad közlekedésüket oltalomlevelekkel igyekeztek biztosítani. A török hódoltság korának hétköznapi történéseit jórészt ezekből az oltalomlevelekből lehet megtudni, a közelmúltban előkerült török kori levelezés révén az eddigiekhez képest jóval nagyobb pontossággal. A gyöngyösi ferencesek történetének írója fel is használja őket bőségesen. De nemcsak a török jelentett veszélyt (sokszor életveszélyt) a barátokra, hanem a császári csapatok kóborló, fosztogató, rablócsoportjai is. Természetesen a „magyar” hatóságok jóindulatú támogatását is igyekeztek megnyerni. Teljes biztonságot azonban a kettő együtt sem jelentett.

Ráadásul Ibrahim martalócai Gyöngyöst is felégették. A templom gótikus homlokzata rádőlt a hajó boltozatára és beszakította azt. A rendház és a templom állapota, az ideiglenes tető ellenére, aggasztóan romlott. A barátoknak sikerült elérniük – bizonyára busás baksis ellenében –, hogy Szinán basa engedélyezze az alamizsnagyűjtést. A munkálatok eredményességét mutatja, hogy az így helyrehozott templomot a gyöngyösi protestáns közösség 1605-ben magának igényelte és azt Bocskai István nekik is ítélte. A ferencesek azonban nem hagyták annyiban a dolgot: fellebbeztek a hatvani szandzsák bégjéhez, Mohamedhez, és egyúttal a nándorfehérvári (belgrádi) vezírhez, valamint Mátyás fővezérhez és sikerrel jártak, mert valamennyi fórum visszaítélte nekik a templomot. A rekatolizáció ideológiai harcába eredményesen bekapcsolódtak, sőt a városban a begina apácák is zárdát nyitottak. Erről meglehetősen kevés adat áll rendelkezésünkre. A Historia Domus szerint 1574-ben Bányai Miklós ferences szerzetes volt a gyóntatójuk.

1565-ben ismét Gyöngyösön tartották a káptalant, ám a hódoltság egyes területeiről, a tiszántúli részekről, senki sem tudott eljönni. Ebben az időben az esztergomi kuztódiaiának (ahová Gyöngyös is tartozott), mindössze két rendháza volt: Gyöngyös és Szeged. Nem csoda, ha az elpusztult kolostorok szerzetesei közül többen Gyöngyösre menekültek, nem kis gondot okozva ezzel a gyöngyösi közösségnek. Ráadásul a katonák kétszer is (1574, 1577) kifosztották a templomot és a rendházat. A nehézségek ellenére 1581-ben megint itt tartották a tartományi ülést, ahol több határozat született, köztük a jövőt jelentő fiatalok képzésére és a könyvtárakra vonatkozóan. Elhatározták, hogy a ferences rendbe lépő fiatalokat a jezsuiták iskoláiba küldik, de előzőleg ígéretet kellett tenniük, hogy tanulmányaik befejezése után visszatérnek a ferencesekhez. A provinciáknak ekkor már nem volt sem elég lektora, sem alkalmas háza a fiatalok képzésére és elszállásolására. Ugyanakkor szabályozták a rendtartomány zárdái közötti

könyvforgalmat, s előírták azt is, hogy minden zárda köteles saját könyvtárat felállítani, a könyvekről pedig pontos jegyzék vezetessék, melyet kötelező volt kifüggeszteni. A gyöngyösi rendház megerősödését mutatja, hogy az 1600-as évek elején már rendszeresen pasztorizálják a közeli és távoli falvak katolikus népét, akik plébános nélkül tengődtek. Ezekben az években került Abdai György a hajdúk fogságába, s ezért új tartományfőnököt kellett választani 1605-ben.

A sok baj, nyomorúság mellett belső viták is gyengítették a ferenceseket. Vita támadt a jezsuitákkal afölött, hogy nagybőjtben tilalmas-e tejet és tojást fogyasztani. Ma már ez a vita csekélységnek tűnik, de a korabeliek szemében véresen komoly volt. A jezsuiták feloldották a népet a tilalom alól. A kicsinyes viták egyedüli nyertese a történetírás, mert Fulgenzio da Jesi itáliai misszionárius 1636. április 5-én, a galgóczi kolostorból keltezett levelében részletesen leírja Gyöngyös és környékének állapotát. Ismeretes, hogy éppen a 17. századból mennyire kevés hiteles forrásunk van. Az ország déli részére vonatkozóan a forrásokat a szegediek tették közzé. (Keserű Bálint szerk.: Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók. 1609–1625. 1–2. Szeged). E leírásból kitűnik, hogy az egyházmegyének alig volt papja, a gyöngyösi barátok vándormissziókkal, sokszor életük kockáztatásával gondoskodtak a környék lakóinak lelki szükségletéről. Különösen sok tót hívőt sikerült megnyerniük a katolicizmus számára, hiszen anyanyelvükön tudtak prédikálni a rendházban élő, tót származású és ezért anyanyelvi szinten a helyi tót nyelvjárást beszélő rendtársak segítségével. A szemfüles ferences barátok észrevették, hogy a Gyöngyösre települt tótoknak protestáns lelkésze nem tud anyanyelven istentiszteleteket tartani és ezt rögtön kihasználták. Sőt, a helyi ispotály Szent Erzsébet kápolnáját egyenesen erre a célra engedték át. Mivel a kápolnát magukénak érezték a tótok, a megtértek a templom felszerelésére buzgón adakoztak. Így vált a Szent Erzsébet templom a későbbiekben – méreteihez képest – Gyöngyös leggazdagabb, legjobban felszerelt templomává és tartotta össze egészen a 19. század végéig a tót híveket, amikor is számuk fogyásával értelmetlenné vált a különállás. A visszatérés simán ment végbe, hiszen az igehirdetés az elmúlt századokban váltakozva magyarul és tótul folyt. Ráadásul a tótok Szent Erzsébet Társulata és az inkább magyarokból álló Szent István Társulat egyaránt a Szent Erzsébet egyházat választotta társulati templomul.

A török kor végének okmányai azt bizonyítják, hogy a barátok és hívek élete csendben-rendben folyt, hiszen a szegény és tehetősebb nagybirtokos hívek bőven ellátták őket adományokkal és könyvekkel, kegyzserekekkel. Bár a ferencesek gyakran kerültek a helyi villongások és országos hadak vonulási területébe, a felhők elvonulása után újra és újra talpra álltak, sőt az 1670-es években már alaposabb építkezésre és javításra is gondolhattak. Szomorú, de tény, hogy a Magyarország felszabadítására küldött keresztény hadak katonái éppen úgy veszélyeztették a franciskánusok testi épségét, sőt a pusztá életüket, mint a törökök, vagy a szabad hajdúk. 1685-ben Mercy altábornagy katonái törtek be a kolostorba és verték félholtra a barátokat, amibe két társuk behalt. A császári seregek mellett az egri vár török katonái hatalmas sarcot vetettek ki a városra, s mivel ezt megfizetni nem tudták, a bírót, több tanácsbelit, valamint a rendház főnökét túszul vitték magukkal. A városi tanács tagjait, nagy nehezen, kölcsönvett pénzből kiváltották, de a gárdiánt már nem. Ekkor egy fiatal szerzetes, hogy az idős házfőnököt megmentse a karóba húzástól, önként jelentkezett fogolycserére, aki aztán hosszú hónapokig sínylődött a börtönben és válogatott kínzásokat szenvedett, míg végül a török őrséget megvesztegetve sikerült kimenekíteni.

A Rákóczi-szabadságharc viszonylagos biztonságot hozott a gyöngyösi ferenceseknek, akik új zárda építésébe kezdtek. Az 1710-es pestis azonban megtizedelte soraikat, hiszen a betegek lelki szükségletének ellátásából derekasan kivették részüket. A pestisjárványt 1733-ban egy újabb követte, amikor ismét a barátokat hívták segítségül a betegek ellátására és a halottak eltemetésére.

A 18. század közepe a rendház bővítésének, a templom berendezési tárgyai szaporodásának ideje. A mai építészeti együttes voltaképpen ekkor alakul ki véglegesen. Nagyjából ekkor kezdte meg működését a híressé vált patika. A jezsuita rend feloszlása után a város neves gimnáziumát a barátok vették át, és 1776-tól 1898-ig ők tartották fenn.

A könyv szerzője külön fejezetet szentel II. József tiltó rendelkezéseinek, melyek alaposan felkavarták a ferencesek életét. Szerencsére nem merült el az általánosan ismert események taglalásában, hanem a helyi történéseket mutatja be. A szabadságharcban több gyöngyösi barát is részt vett, akik ezért börtönbüntetést szenvedtek. 1904-ig csendben telik az Úrnak szentelt életük, akkor azonban hatalmas tűzvész pusztított a városban és ez nem kímélte meg a rendházat és a templomot sem. Az értékes könyveket a barátok a tűz fénye mellett – az életveszéllyel sem törődve – az udvarra dobálták ki, hogy megmentsék az enyészettől.

XIII. Leó pápa 1897-ben egyesítette a ferencesek különböző ágait. A reform után (1900) a gyöngyösi rendház átkerült a Kapisztráni Szent Jánosról nevezett rendtartományba. Ezek az évtizedek a gyarapodás és a lelki megújulás jegyében teltek el, melyet nem tört derékbe a proletárdiktatúra rövid ideje sem. Annál fájdalmasabban érintette őket a II. világháború, illetve a kommunista hatalomátvétel. A rendház fiatal, népszerű szónokát, P. Kiss Szalézt koholt vádakkal letartóztatták és kegyetlen kínzások után egy kirakatperben halálra ítélték, majd Sopronkőhidán (a szó szoros értelmében) agyonverték. Ezzel párhuzamosan a szerzetesrendek fölött is sűrűsödtek a viharfelhők. Ismeretes, hogy az 1950. június 9–10-e közötti éjszakáján országszerte deportálták a szerzeteseket. A gyöngyösi rendházban pár nappal hosszabban tartott a szerzetesi élet, mert ide hurcolták össze a ferenceseket az ország minden részéből.

Az őrizetlenül maradt épület a fosztogatások színhelye lett. Szerencsére a könyvtár értékeinek megszerzésére az OSzK csakhamar lépéseket tett és a könyvek java megmaradt. 1990 októberében visszatértek a szerzetesek régi lakóhelyükre és kolostorukat a város vallási életének fontos központjává tették.

Reméljük, hogy az elmúlt, súlyos megpróbáltatásokkal tarkított életük immár meg-
rázkódtatások nélkül folyik tovább, mindnyájunk tetszésére.

Bő hatszáz év az, amit a ferencesek Gyöngyösön töltek. Fáy Zoltán örök érdeme, hogy ezt az örömökből, sikerekből, de bánatokból, erőfeszítésekből is gazdag életet történetírói módszerrel nyomon követte és kutatásait közzé is tette.

Kőhegyi Mihály

FIATAL EGYHÁZTÖRTÉNÉSZEK ÍRÁSAI.

Szerk. Fazekas Csaba. Miskolc, 1999. 251 p.

Immár két és fél éve annak, hogy első ízben konferenciát tartottak azok a fiatal egyetemi oktatók, levéltárosok és Ph.D.-hallgatók, akik a rendszerváltás utáni években az egyháztörténetírás mellett kötelezték el magukat. A miskolci szervezők célja egyértelmű volt: a megmérettetés és a személyes kapcsolatteremtés feltételeinek a biztosításával alapot teremteni a további, minél eredményesebb kutatómunkának. Ezt a célt szolgálja az is, hogy az 1997. decemberi konferencia anyagát külön tanulmánykötetben – Bessenyei József és Zakar Péter szakavatott lektorálása mellett – is olvashatóvá tette a Miskolci Egyetem BTK Újkori Magyar Történeti Tanszéke.

A vállalkozás rangját és színvonalát két szaktekintély, Péter Katalin és Gergely Jenő aktív részvétele garantálja. Péter Katalin Köszöntőjében a XVI–XVII. századi Magyarországra vonatkozó egyháztörténeti kutatások helyzetéről, kilátásairól szolt. Kiemelte, a reformáció és ellenreformáció kora rengeteg tisztázatlan kérdést tartogat még a történészek számára, ám ezek maradandó értékű megválaszolása csak a kutatók eddigieknél jóval nagyobb felekezeti elfogultatlanságával lehetséges. A másik, új- és legújabb kori szekció megnyitásakor Gergely Jenő a XX. századi magyar egyháztörténetírás történetének rövid bemutatása után elsősorban arra tért ki, hogy az 1990-es évek megváltozó politikai, társadalmi, kulturális és egyházpolitikai viszonyai teret engednek a korábban majd' fél évszázadig elhanyagolt, sőt elnyomott történeti diszciplína lendületes fejlődésének. Sajnos egyelőre ezeket a lehetőségeket csak részben sikerült kihasználni, de legalább az első értékes kísérletek (az ELTE Egyháztörténeti Műhelye, a METEM, az Ottokár Püspök Alapítvány vagy éppen a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok működésének a megindítása) valóban biztató jövővel kecsegtetnek.

A XVI–XVII. századra vonatkozóan mindössze három tanulmány olvasható a könyvben. Szabadi István egy már-már elfeledett erdélyi szász tudós és reneszánsz költő, Christianus Schesaeus tevékenységéről és legfőbb művének, a Ruinae Pannonicae-nak egyháztörténeti vonatkozásairól számol be. Rávilágít, a 12 énekből álló Ruinae Pannonicae már megfogalmazásában is fontos egyháztörténeti forrás, hiszen a klasszicizáló retorika mellett a protestáns morális prédikáció nyomait is állandóan fel lehet benne fedezni. Ráadásul Schesaeus külön részeket szentelt művében egykori wittenbergi diáktársának, Méliusz Juhász Péternek és az 1568-as második gyulafehérvári hitvitának.

Kulcsár Árpád az eddig teljesen ismeretlen, 1660. évi első sárospataki hitvita történetét tárgyalja. Megállapítja, hogy a belső megosztottságtól gyenge reformátusok az egységesen fellépő rekatolizálókkal szemben már ekkor védekezésre kényszerültek az egyik legfontosabb kálvinista régió központjában is. Kulcsár függelékben közli a mindkét oldalon országos hírű vitapartnereket felvonultató disputa teljes szövegét. (Református részről elsősorban Szatmári Baka Péter, katolikus oldalról pedig Nádasdy Ferenc részvétele említendő meg.) Az így szinte jegyzőkönyv-szerűen rekonstruálható eseményekből kiderül: a hitviták hangulatát általában nem az ünnepélyesség jellemezte.

Balogh Judit a XVII. századi magyarországi puritanizmus kutatójaként kérdéseket, hipotéziseket fogalmaz meg, amelyek közös továbbgondolása nagy mértékben segítheti tudásunk kiteljesedését. A miskolci oktató rövid összefoglalása nyomán leszögezhetjük, hazánkban a puritanizmus – amely főként Medgyesi Pál, Tolnai Dali János és Johann

Heinrich Bisterfeld révén terjedt el – a nyugat-európaiától eltérő módon hatott az emberek gondolkodására. A későbbiekben a kutató három szintet elkülönítve igyekszik ezen eltérések jellemzőit vizsgálni. Abból indul ugyanis ki, hogy a puritánok „jelen vannak a XVII. századi magyar kultúrában, oktatásban és a politikában is.” (56. p.) Ennek megfelelően egyrészt a puritanizmus az átlagemberek, a nemesek, a földbirtokosok és a mezővárosi-városi polgárok körében való hatását kívánja feltérképezni, másrészt a teológiai puritanizmus elveit, tanításait veszi figyelembe, végül pedig a politika, a diplomácia eseményeit – különös tekintettel a Bisterfeld által többször is befolyásolt harmincéves háborúra – követi nyomon.

Dienes Dénes a tiszáninneni református egyházkerület kialakulásának és az első püspökválasztásnak a történéseit veszi sorra. A tanulmányban a szerző leszámol azzal a tévhittel, miszerint az 1734. novemberi bodrogkeresztúri konvent idején nemcsak egyházkerületi főgondnokokat, vármegyei segédgondnokokat és egy közös ágenszt választottak a reformátusok, hanem a Tiszáninnen püspökének megválasztása is ekkorra tehető. Ezzel szemben az iratok arról tanúskodnak, hogy az uralkodó határozott kívánságára, tehát tényleges külső kényszer eredményeként már 1733 legelején Hernádnémetiben eldöntötték, hogy Szentgyörgyi Sámuel lesz a tiszáninneni szuperintendens. A reformátusok ezt követően kérték a király jóváhagyását, s ezzel azt kívánták kifejezni, hogy mindenfajta befolyásolás ellenére teljesen önállóan döntöttek, autonómiájukban nem keletkezett kár.

Fazekas Csaba azokat a reformkori, sokszor igen éles vitákat veszi sorra, amelyek a szerzetesrendek, különösen a jezsuiták visszahelyezésének szükségességéről folytak. Először az 1825–27. évi országgyűlésen és az azt követő bizottsági munkálatok során merült föl komolyan a XVIII. század második felében alaposan meggyengült szerzetesrendek kérdése. Az 1839–40. évi reformországgyűlésen robbant ki az igazi vita. A legfontosabb érvek és ellenérvek áttekintése után elmondhatjuk, hogy a szerzetesrendek közül a legtöbbet a jezsuitákkal, az ő sorsukkal foglalkoztak a felek. Az egyház képviselői természetesen a legteljesebb mértékben támogatták a lehető legtöbb rend visszaállítását, s ezt elképzelhetőnek tartotta – igaz, fokozottabb állami vagy egyházmegyei ellenőrzés mellett – a konzervatív oldal is. A jezsuiták mellett megfogalmazódó érvek között többnyire óriási erkölcsi tekintélyükre, a kultúra, az oktatás és a tudomány terén kifejtett színvonalas tevékenységükre hivatkoztak. Az ellenzők pedig elsősorban a reformerek voltak, akik szinte egytől-egyig rosszindulatú, alattomos, erkölcstelen és a nemzetre káros társaságként határozták meg a jezsuiták csoportját. Közéjük tartozott egyebek között Széchenyi István is. Az 1848-as népképviselői gyűlésen újra előkerült ez a vitatéma az elemi oktatás törvénytervezete kapcsán. A szabadságharc idején a radikálisan jezsuitaellenes állásfoglalás dominált, s ezt a külföldről érkező (például a svájci polgárháborúról) hírek tovább erősítették. Így nem csodálható, hogy Ferenc József neoabszolutizmusáig kellett várniuk azoknak, akik a jozefinista hagyományokkal való szakítást követelték.

Sarnyai Csaba Máté kilenc forrás közlésével mutatja be, hogy hogyan reagált 1848 végén a püspöki kar az egyre gyakrabban felmerült szekularizációs törekvésekre. Mivel egyre többet lehetett hallani arról, hogy egyes erők az egyházi javak teljes állami irányítását követelik, a püspöki testület ezt megelőzendő, hajlandóságot mutatott arra, hogy az egyház kármentesítéséről és az arányosításról tárgyaljanak. A forrásközlés segítségével megtudhatjuk, hogy milyen álláspontra helyezkedett például Nádasdy Ferenc ka-

locsai érsek, Horváth Mihály csanádi püspök, Bémer László nagyváradai római katolikus vagy Erdélyi Vazul nagyváradai görög katolikus püspökök.

Szathmári Judit a magyarországi protestáns egyházak közvetlenül a szabadságharc leverése utáni sorsát tekinti át. Haynau 1850. évi rendelete ugyanis a protestánsok törvényes működését teljesen ellehetetlenítette, mivel gyűléseiket a politikai ellenállás megaláztatásának tekintette. (Hozzátehetjük, gyakran nem is alaptalanul.) 1854-ig a legfőbb eredménynek az számított, hogy sikerült megakadályozni a bécsi kormányzat egységesítő és az oktatás függetlenségének felszámolására irányuló törekvéseit. 1854–1859 között pedig már tarthattak egyházkerületi gyűléseket, de világi résztvevők nélkül és csakis kormánybiztos jelenlétében. Tovább folyt a huzavona Leo Thun Entwurfjának bevezetéséről, s ez az ellenállás rövid időre szilárd egységhez vezetett a protestánsok körében. 1859-ben újabb fordulat következett be. Az uralkodó immár nyílt parancsban, pátens formájában követelt a reformátusoktól és az evangélikusoktól belső egyházi, szervezeti reformokat, de az egyházi kereteket túllépő, országos felháborodás láttán 1860 májusában visszavonta rendeletét és visszahelyezte a protestánsokat 1848 előtti jogaikba.

Lakatos Andor érdekes számsorokkal mutatja be, hogyan követte a Kalocsa-Bácsi főegyházmegyében a katolikus egyház fejlődése a dualizmus jelentős, majd 50%-os népességnövekedését. Rámutat arra, hogy a markáns társadalmi változásokat, a katolikus hívek számának gyors növekedését egyelőre nem követte az egyház arányos térnyerése. Ennek főként anyagi okai voltak, ezt mutatja, hogy az olcsóbb megoldás, a káplánok alkalmazása, illetve a filiák szaporodása gyorsan terjedt, míg új plébániát alig-alig alapítottak. Ugyanakkor a szentáldozások számának végigkövetése egy másik fontos következtetést is megenged: az 1867–1895 közötti időszak kifejezetten mélypontnak számít a vallási buzgóság tekintetében. Ezt követően a tanulmány írója néhány tipikus példán keresztül a kegyuras (Szakmár, Homokmégy), s az egyre több vonakodással járó kincstári (Verbász) plébániaalapítás mechanizmusáról számol be, illetve szól az új telepítés utáni lépésekről (Wekerlefalva) és a szerbség közé beékelte magyarság számára különösen fontos mozsori lelkész-tanítói állás megszervezéséről.

Hegedűs András az eperjesi görög katolikus püspöki szék 1913. évi betöltésének áttekintésével szolgáltat újabb adalékokat és forrásokat a dualizmus kori kormány és egyházak viszonyához. A Vályi János püspök 1911. évi halálát követő tárgyalásokból, levelezésekből láthatjuk, hogy a kormány nagy jelentőséget tulajdonított az egyházi főtisztségek betöltésének. (Ezen az egyházak hatalmas társadalmi presztízsének ismeretében nem is csodálkozhatunk.) Az eperjesi püspök kinevezésébe az általánostól eltérő módon, a hercegprímás Csernoch János és Tisza István miniszterelnök baráti viszonya nyomán a kultuszminiszternek kicsiny volt a beleszólása. Tisza arról szerette volna meggyőzni a hercegprímást, hogy jelöltje, Novák János megfelelő lenne az új pozícióban, ám Csernoch szerint nem alkalmas, mert nem töltött elég időt leendő szolgálati helyén, s kétséges, hogy politikai küldetésének, a pánszlávizmus terjedése megakadályozásának eleget tud-e tenni. Végül többszöri levélváltás után mégis a hercegprímás engedett, és saját jelöltjeivel szemben Novák kinevezését támogatta a Szentszék.

K. Farkas Claudia a zsidótörvények meghozatalával kapcsolatos egyházi állásfoglalást tekinti át elsősorban Ravasz László református püspök nézetein keresztül. Megállapítja, hogy az egyháziak is felismerték, a zsidókérdés főként politikai probléma, a teológiai érvek így csak mellékesen játszottak szerepet. Ravasz is elengedhetetlennek látta a társadalom arányainak „kiegyensúlyozását”, elfogadta az eddigi állapotok tarthatatlan

ságáról szóló gondolatokat. Megoldásként az asszimiláció erőltetését javasolta, s a zsidóság erős fajiságáról beszélt – azaz szembehelyezkedett a bibliai felfogással. Az első két zsidótörvény szellemiségével tehát egyetértett, s csak a harmadiknak a brutalitása vált számára is rémisztővé és elutasítandóvá. Ekkor már az egyházak nyíltan ellenezték az agresszív antiszemitizmus térnyerését.

A kötet utolsó tanulmányában Mózesy Gergely a XX. század első felének azon kísérleteit summázza, amelyek az egyetemeken, főiskolákon hitszónokok és lelkészek alkalmazását célozták meg. Leszögezi, hogy noha Európa-szerte nagy gondot fordítottak az egyetemi ifjúság lelki gondozására, Magyarországon a Pázmány Péter Tudományegyetem és a Ferenc József Tudományegyetem kivételével csak az 1940-es évek közepétől tevékenykedhettek egyetemi lelkészek a felsőfokú intézményekben, s a kommunizmus kiteljesedése miatt ők is mindössze néhány évig láthatták el fontos feladatukat. Így a manapság újjászülető egyetemi lelkésziségek túlzottan sok múltbéli tapasztalatot nem hasznosíthatnak.

Színvonalas, érdekes, tudományos újdonságokkal és kísérletekkel teli tanulmánygyűjteményt vehet tehát kezébe az olvasó. S mivel e sorok írója 1999 októberében tanúja volt a fiatal egyháztörténészek második, ezúttal sárospataki konferenciájának, megalapozottnak tűnik abbéli reménye, hogy az első kötetet hamarosan újabb követi, amelyben már talán már több kora újkori dolgozat is helyet kap.

Ugrai János

BALOGH JUDIT - DIENES DÉNES - SZABADI ISTVÁN:

RÁKÓCZI-IRATOK A SÁROSPATAKI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM
LEVÉLTÁRÁBAN 1607–1710.

Sárospatak, 1999. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei,
281 p. (Acta Patakina I.)

Örvendetes, hogy az utóbbi években egyre több forrást és dokumentumot tartalmazó kötet látott napvilágot: a középkori oklevéltáraktól a megyei és városi levéltárak kiadványaiig. A levéltári iratokat közzétevő könyvek az egyház-, politika- és művelődéstörténeti kutatás mellett a helytörténeti, családtörténeti anyaggyűjtés, adatszerzés munkáját is megkönnyítik. A forráspublikálást nagyban támogatja a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Kollégiuma.

Sárospatak és a Sárospataki Református Kollégium történetében meghatározó szerep jutott a Rákóczi családnak. A Balogh Judit, Dienes Dénes és Szabadi István által összeállított, 1999-ben megjelent kötet a kollégium levéltárában található, Rákóczi családhoz kapcsolódó iratokat tartalmazza. A megjelenés aktualitását adta, hogy 1998-ban I. Rákóczi György halálának háromszázötvenedik, 2000-ben pedig Lorántffy Zsuzsanna születésének négy századik évfordulóját ünnepeltük. Kettejük bőkezű adományának, szervezői tevékenységének és a protestáns vallást támogató magatartásának köszönhetően vált európai színvonalúvá s hírvé a pataki kollégium. A korabeli feljegyzés szerint Lorántffy Zsuzsanna úgy szerette ezt az iskolát, „mint édesanya magzatát, a dajka az ő kicsinydedit és igyekezett nevelni az ifjúságot Istennek és szegény hazánk-

nak a szolgálatjára.” (Zika Klára: A fejedelemasszony. 400 esztendeje született Lorántffy Zsuzsanna. Honismeret, 2000/2. 13. o.)

A kötetben a dokumentumok betűhív átirással, tudományos igényű és pontosságú jegyzetekkel ellátva olvashatók. Az idegen (elsősorban latin) nyelvű iratok eredeti nyelven és fordításban egyaránt szerepelnek. A díszesebb külalakú okmányok esetén a szerkesztők más (antiqua) betűtípust használtak. Minden dokumentum után fel van tüntetve pontos leltári jelzete, esetleges korábbi közlése és vonatkozó szakirodalma, valamint pecsétjének leírása és az, hogy eredeti vagy másolat. Az eredeti nyelv, illetve nyelvjárás megőrzése a történeti kutatáshoz szükséges hitelességet biztosítja, valamint forrást szolgálat a nyelv- és nyelvjárástörténet vizsgálóinak. A könyv hetvenkilenc iratot tartalmaz (7–233. o.), a legrégebbi 1607-es, a legkésőbbi 1710-es keltezésű. Használatát a forrásszövegekre kiterjedő helynévmutató (259–264. o.) és személynévmutató könnyíti meg (265–272. o.).

A közölt iratok jelentős része a református egyház (pl. 12, 14, 27, 28, 47) és a sárospataki iskola (pl. 6, 8, 9, 34, 52, 57) történetéhez nyújt adalékot, de találunk közöttük adó- és vámmentességet (pl. 15, 17, 36, 55, 61, 68), nemességet (pl. 1) adományozó oklevelet, menlevelet (pl. 66, 78), meghívót (pl. 30), céhszabályzatot (pl. 2, 33). Egyszóval a publikált dokumentumok a Rákóczi család és Északkelet-Magyarország 17. századi történetébe, életébe, mindennapjaiba nyújtanak bepillantást. Különösen jelentős I. Rákóczi György 1644 februárjában, Kállón kelt kiáltványa (10), Lorántffy Zsuzsanna latin nyelven íródott végrendelete (35), valamint II. Rákóczi Ferenc 1703. június 7-én, Munkácson született kiáltványa (63). Művelődéstörténetünk számára érdekes Rákóczi Ferenc imádsága (73) és seregének mondott beszéde (74). Mindkét szöveg 1705-ből való, s Kazinczy Ferenc másolatában maradt ránk.

A könyv végén Balogh Judit a Rákóczi család történetét (235–256. o.) foglalja össze, megadva a legfontosabb irodalmat (257–258. o.). Így fogalmazza meg – nagyszerűen – a Rákóczi szerepét a magyar történelemben: „A Rákóczi család élettörténete összekapcsolódott a történelemmel. A hadakozás, az egyház, a nemzet és a tudományok iránti elkötelezettség minden generációban tetten érhető, akkor is, ha Rákóczi Zsigmond vagy I. Rákóczi György józan realitásérzéke és vaskossága már nem található meg II. Rákóczi György vagy I. és II. Rákóczi Ferenc cselekedeteiben. A két családépítő óvatossága a vagyon megszerzőinek az óvatossága volt, utódaik azonban már fejedelmi örökösök voltak, akik nevükkel együtt járó kötelességüknek tekintették a haza ügyének szolgálatát.”

A család 1756-ban, Rákóczi Györggyel, II. Rákóczi Ferenc harmadik fiával kihalt. Történeti köztudatunkból azonban hiányzik az utolsó – igaz női – Rákóczi emléke. Rákóczi Jozefa Sarolta (1736–1780) életét legjobban Puskely Mária dolgozta fel. (Puskely Mária: Keresztény szerzetesség. II. Budapest, 1996. 838–841. o.) Rákóczi József és a savoyai származású Perravex bárónő kapcsolatából származott. A párizsi Saint-Antoine vizitációs kolostorban nevelkedett, ahol 17 évesen 1754. június 10-én beöltözött, majd 1755. június 11-én letette fogadalmát. Huszonöt évig élt vizitációs apácaként, a királyi kincstár évi háromszáz frank tartásdíjat fizetett a kolostornak. 1780. július 3-án hunyt el.

A fentiekben vázlatosan bemutatott forrásgyűjtemény a Rákóczi család tevékenységének Sárospatakon található dokumentumait közli. A szép nyomdai kivitelű könyv megfelel a forráskiadás legfontosabb szabályainak, s bizonyára alapvető segédanyagává válik a további kutatásoknak. Magyar történelemmel, egyházzal, művelődéssel vagy hely-

történettel foglalkozó szakemberek és érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatják. Címlapja szerint a kiadvány az Acta Patakina sorozat első darabja. Reméljük, hogy a sorozat folytatódik, és a Sárospataki Református Kollégium Levéltárának kincseiből válogatva akad újabb kötetre való.

Miklós Péter

BUBLA LÁSZLÓ

KIÁLTÓ SZÓ AZ ECSERI PUSZTÁRÓL: EMLÉKEZÉSEIM

Szentes, 1999. 121 p.

A könyvet szubjektív 20. századi történelmi olvasókönyvként is fel lehet fogni, amely emellett még érdekes egyháztörténeti adalékokat is tartalmaz.

Az 1917-ben született Bubla László részletes ismertetést ad származásáról, családi háttéréről. Az ősök között az alföldi gazdálkodók mellett egyaránt megtalálható a felvidéki orvos, uradalmi ispán és nógrádi nemes. (17–18. p.)

A szülők Szentes környékén a külső ecseri pusztán gazdálkodtak – nagyon nehezen –, de fiúknak a családhoz méltó jövőt szántak és ennek megfelelően tanították.

A változatos diákeveknek – 1923–1942 – külön fejezetet szentel a szerző, állomásai: a szentesi ref. elemi iskola, szentesi Horvát Mihály Gimnázium, a Budapesti Református Theológiai Akadémia, nagykovácsi Református Tanítóképző (hallei ösztöndíj helyett). Ez utóbbi helyen szerzett végzettsége Bubla Lászlónak „életmentő lehetőséget” adott a későbbiekben.

1942-től a magyar valóság részeként a keleti fronton, Kijevben tábori lelkészként szolgált „főhősünk”, közben pedig mezsei jogászként végezte a kecskeméti Jogi Akadémiát. A Szálasi-puccs idején Lengyelországban majd Csehországban állomásozik Bubla nagytiszteletű úr (31. p.). Szlovákiában, a Felvidéken esett hadifogságba, 1945. május 9-én és 111 napot töltött ott. (33. p.) De élve hazatérhetett Szentesre még 1945-ben, ahol is, mint hitoktató és segédlelkész dolgozott. Emellett pedig a Magyar Parasztszövetség Csongrád Megyei Művelődési Osztályának vezetője, Szentes város Szabadművelődési ügyvezetője lett. Ennek keretében népfőiskolai képzést szervezett Szentesen, melyről a könyvben részletes beszámolót olvashatunk. 1948-ban – a legnehezebb idők előestéjén – került sor a családalapításra, majd jött a kuláklista és következett a lelkészszentelés.

A tiszteletes 1950-től tanyamissziói szolgálatot és hitoktatást vállalt. Igaz ekkor már inkább csak házi istentiszteletek tartására volt mód és lehetőség.

1951/52-től szerzőnk szerint a Református Egyházat vezetői egy része a „szocializmus szolgálatába” állította, az állami felügyeletet pedig ez Állami Egyházügyi Hivatal gyakorolta. A Szabolcsi Egyházmegyében eltöltött szolgálati éveit (1953–1959) – Balkányban és Piricsén – felettesei „száműzetésnek szánták”, de itt Bubla tiszteletes az I. Mózes 50:20. versét idézi: „Ti gonoszt gondoltatok ellenem, de Isten azt jóra gondolta fordítani”. (54–58. p.)

1956-os események egyházi vonatkozásáról a szerző egy külön fejezetben számol be.

1959 és 1963 között Szentes környékén lett Bubla László tiszteletes újra missziói lelkész. 1963-ban pedig egy pályamódosításnak lehetnek az olvasók tanúi, ekkortól

ugyanis „csak” a pedagógus pályán találjuk visszaemlékezés íróját. Aki először tanyai iskolában, majd szentesi nevelőotthonban, majd a fábiánsebestyényi iskolában tanított, amit nyugdíjba vonulása után is folytatott 1993-ig. (67–77. p.)

A függelék megelőző fejezetben a szerző életével kapcsolatos dokumentumokat találjuk. Emellett a tiszteletes családjának mai állapotáról, gyermekeiről és unokáiról kapunk részletesebb képet. (84–89. p.)

A függelékben a népfőiskolai dolgozat részleteket, a szerző közreműködésével készült riportokat, valamint szintén a szerző által elkészített „Erkölcsei nevelés fejlesztése” c. tanítási tervet és pályázatot ill. ennek mellékleteit olvashatjuk. (90–116. p.)

Örölnünk kell annak, hogy azok az emberek – akik közül néhányan még ma is körünkben élnek – történelmi idők tanúiként élményeiket és tapasztalataikat papírra vetik/vetették. Az egyháztörténettel foglalkozók számára, a hivatalos dokumentumokon kívül ez és a hasonló visszaemlékezések újabb források csoportot jelenthetnek. Az olvasók pedig egy nagyon tanulságos életet szemlélhetnek. Azok, akik éltek már ebben az időszakban, visszaemlékezhetnek a „nagy időkre”, míg a fiatalok személyes történelemkönyvet kaphatnak kezükbe.

Jeney-Tóth Annamária

KELEMEN MIKLÓS

HELTAI GÁSPÁR

Bp., 1999. 71 p. (Unitárius arcképcsarnok 2.)

Nagy örömmel vettem kézbe a Heltai Gáspárral foglalkozó legújabb művet, hiszen ő a magyar könyvkiadás és reformáció egyik kulcsfigurája, fontos személyisége volt a 16. században. Személyével sokan és sokféleképpen foglalkoztak. Ezt a képet szeretné a kötetben a szerző összefoglalni – a már megjelent művek alapján – és ezen némileg módosítani.

A bevezetőben olvashatjuk, hogy a rendszerváltással teremtdőött lehetőség arra, hogy másképp is be lehessen mutatni Heltai Gáspárt, mint addig. Amit a felekezeti beállítottság és a tekintély elv befolyásolt. A szerző célja egy olyan Heltai portré megismertetése, aki vállalkozó polgár és lelkész is egy személyben volt. (5. p.)

Bár a szerző Heltaihoz hasonlóan kötődik az unitárius egyházhoz, hiszen ennek az egyháznak lelkésze, feladatának érzi, hogy változtasson a megszokott értelmezésen.

A könyv több részletre tagolható. A Heltai Gáspárral foglalkozó irodalomjegyzék (59–65. p.) mellett, Heltai műveinek felsorolásával – az első kiadás évével együtt (66. p.) – illetve nyomdai kiadványának listájával válik teljessé a kötet.

Mindezekon kívül két nagyobb fejezettel találkozhat az olvasó, az egyik a Heltai által lefordított és kiadott mű (Gonsalvius Reginaldus-tól) a „Háló”-nak egy részlete (37–58. p.), a másik magával Heltaival foglalkozik. A fejezet első részében a szerző összefoglalja a Heltaira vonatkozó irodalom eredményeit, megpróbál erről minél teljesebb képet adni. Majd bemutatja magát a főhőst, származását, születési helyét, idejét, stb. (12. p.) Részletesen leírja, hogyan is került a szebeni születésű ifjú Wittenbergbe, majd innen Kolozsvárra „plébánosnak” és hogyan is jut el kollegájával, Dávid Ferencsel és a gyülekezetével

együtt egészen az antitrinitárius vagyis unitárius felekezetiig. A szerző a nyomdáról is széles ismertetést tár olvasói elé. Nemcsak a megjelent művek leírását találjuk meg itt, hanem a záródíszeket, iniciálékat képileg is megjelenítve. Ezek mutatják, milyen igényes művek kerültek ki innen, a Hoffgréff-Heltai nyomdából a „könyvpiacra.”

A szerző leginkább azt az álláspontot képviseli, amely szerint Heltai meggyőződésből lett unitáriussá (19. p.), de természetesen az ezzel ellentétes véleményeket is ismerteti. Kelemen Miklós bemutatja, hogy amit ő nyomdájában és műveiben megvalósított tulajdonképpen a lutheri művelődéspolitikája hatása volt. Munkáival a reformációnak kívánt táptalajt adni. (21. p.) Ezek közül a legfontosabb – a legnagyobb volumenű – a bibliafordítás volt, 2 évtizedig dolgozott rajta „munkatársával” együtt. Ez csak részben valósult meg. Mint tudjuk, 1590-ben sikerült Károli Gáspárnak és munkatársainak a teljes magyar bibliafordítást megjelentetni. A Dialógus és az Ágendáskönyv is ebbe a vonulatba tartozik.

A Háló c. mű fordításával Heltai már nem az egész reformációt kívánta szolgálni, hanem az unitarizmus ügyét. A mű – az inkvizíció és a szentháromság hívők ellen irányult – az unitárius felekezethez csatlakozott János Zsigmond fejedelem felkérésére és anyagi támogatásával jelent meg. A fejedelem tulajdona volt az a latin nyelvű munka, amelyet lefordított. (27. p.) Ezt mindössze az angol és holland fordítás előzte meg.

1571-et követően Báthori István trónra kerülése arra készítette Heltait, hogy az unitárius irodalom kiadása helyett kevésbé veszélyes világirodalmat adjon ki. Így került sor a Históriai énekek megjelentetésére, kiadja például Poncianus históriáját (1572), majd két év múlva a históriai énekeskönyv és a Cronika következett. (Ezeket 1566-ban a Száz Fabula előzte meg.) Kelemen magyarázatot keres arra is, miért fordult Heltai érdeklődése a történetírás felé.

Heltai Kolozsvár város polgáraként egyéb feladatokat is ellátott, a városi építkezés, majd a serfőzés gondviselője. Ezek városi tisztségek voltak, amelyeket – a szerzővel ellentétben, véleményem szerint – választott polgárként látott el és nem, mint magánvállalkozó. (34–35. p.) Ezekben a tisztségekben követte őt fia, ifjabb Heltai Gáspár is, aki az 1610-es években a város vezető testületének a százférfiak tanácsának tagja, majd a város sáfára, nótáriusa lett. A városi közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint – melyeket nótáriusként vezetett – neki is igen jó íráskészsége volt.

Mindenképpen örülnünk kell annak, hogy a szerző az Unitárius Kislexikont követően újabb egyháztörténeti művel jelentkezett. Ez a monográfia egy hiánypótló munka, mellyel az egyháztörténet és az irodalomtörténet már régen adós volt. Az olvasó egy szép kiállítású könyvet vehet a kezbe, mely egy 16. századi személyiség sokoldalúságáról ad tanúbizonyságot.

Jeney-Tóth Annamária

METEM-Könyvek

Sorozatszerkesztők:

Várszegi Asztrik OSB és Zombori István

1. Szabó Ferenc S. J.: A teológus Pázmány. A grazi „theologia scholastica” Pázmány életművében, Róma, 1990. 365. old.	ára: 398 Ft
2. kiadás Budapest, 1998. 368 old.	ára: 950 Ft
2. Sólomos László Szilveszter – Várszegi Imre Asztrik: Pannonhalmi főapátok. 1. Kreusz Krizosztom (1856–1885), Kelemen Krizosztom (1929–1950), Budapest, 1990. 370 old.	ára: 280 Ft
3. Udvardy József: A Kalocsai Főszékeskáptalan története a középkorban, Budapest, 1992. 152. old.	ára: 180 Ft
4. Csapodi Csaba: Gróf Zichy Nándor élete és politikája Budapest, 1993. 160. old.	ára: 200 Ft
5. Kelet-Közép-Európa szentje: Adalbert (Vojtech-Wojciech-Béla) Szerk.: Somorjai Ádám Budapest, 1994. 206. old.	ára: 300 Ft
6. B. Murádin Katalin: Faragott kőszöszékek Erdélyben Budapest-Kolozsvár, 1994. 168. old.	ára: 350 Ft
7. Elmer István: Börtönkereszt Budapest, 1994. 224. old.	ára: 350 Ft
8. Fülöp Éva Mária: A magyarországi bencés kongregáció birtokainak gazdasági szervezete és irányítása (1848–1949) Budapest, 1995. 252. old.	ára: 400 Ft
9. Gerics József: Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban. Budapest, 1995. 318. old.	ára 550 Ft
10. Reisner Ferenc: A Katolikus Szemle egyháztörténeti anyagának repertórium (1887–1944). Budapest, 1995. 178 old.	ára: 250 Ft
11. Boba Imre: Morávia története új megvilágításban Budapest, 1996. 197 old.	ára: 650 Ft
12. Orbán Gyula József: Friedensbewegung katholischer Priester in Ungarn, 1950–1956. Budapest, 1996. 380 old.	ára: 1500 Ft
13. Rónay Jácint: Napló Budapest–Pannonhalma, 1996. 400 old.	ára: 896 Ft
14. Galcsik Zsolt: Szerzetesrendek felosztása Nógrád megyében (1950) (Dokumentumgyűjtemény) Budapest, 1996. 316 old.	ára: 650 Ft
15. Mező András: A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század). Budapest, 1996. 314 old.	ára: 650 Ft

16. **Sólymos Szilveszter:** Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remetéik élete és kultusza Magyarországon
Budapest, 1996. 176 old. ára: 650 Ft
17. **Magyar egyháztörténeti bibliográfia (1980–1990)** ára: 450 Ft
Budapest, 1997. 223 old.
18. **Jakó Zsigmond:** Társadalom, egyház, művelődés. ára: 950 Ft
Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest, 1997. 479 old.
19. **Dóka Klára:** Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. ára: 850 Ft
században. Budapest, 1997. 463 old.
20. **Hermann Egyed Emlékkönyv.** Budapest, 1998. 206 old. ára: 650 Ft
21. **A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997.** Budapest, 1998. 548 old. ára: 1350 Ft
22. **Kubinyi András:** Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a ára: 1200 Ft
középkori Magyarországon. Budapest, 1999. 382 old.
23. **Zakar Péter:** A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–1849-ben ára: 800 Ft
Budapest, 1999. 191 old.
24. **Kelemen Miklós:** Unitárius kislexikon. Budapest, 1999. 191 old. ára: 800 Ft
25. **Borovi József:** Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása. ára: 1200 Ft
Budapest, 2000. 218 old.
26. **Holl Béla:** Laus librorum. Budapest, 2000. 300 old. ára: 1500 Ft
27. **Szabó Lajos:** Utolsó szalmaszál ára: 1000 Ft
Budapest, 2000. 352 old.
28. **Mészáros István:** „Állok Istenért, egyházért, hazáért”. ára: 1200 Ft
Írások Mindszenty bíborosról. Budapest, 2000. 222 old.
29. **Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848–1918.** ára: 1200 Ft
Szerkesztette: Sarnyai Csaba Máté. Budapest, 2001. 184 old.
30. **Kisházi-Kovács László:** A városi kegyuraság Szegeden. ára: 1200 Ft
1917–1948. Budapest–Szeged, 2001. 226 old.
31. **Kund Miklós Regényi:** Die ungarischen Konvente der ára: 1500 Ft
oberdeutschen Karmelitenprovinz im Mittelalter.
Budapest–Heidelberg, 2001. 130 old.

Előkészületben

A Magyar Sion repertórium

Orbán József Gyula: Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956.

EGYÉB KIADVÁNYOK

- Igazságot szeretettel.** Budapest–Szeged, 1995. 203 + 4 o. ára: 440 Ft.
- Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete.** Szeged, 1995. 172 + 28 o. ára: 360 Ft
- Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve.** Budapest, 1996. 337 + 16 o. ára: 1250 Ft.
- Pál József: Ferences harmadik rend Szegeden (1919–1944).** Budapest, 1996. 80 o. ára: 300 Ft
- Lapo Lombardi: La Santa Sede e i cattolici dell'Europa Orientale agli arbori della guerra fredda.** Roma–Budapest, 1997. 155 o. ára: 850 Ft
- Mille anni di storia dell'arciabbazia di Pannonhalma.** Roma–Pannonhalma, 1997. ára: 1200 Ft
- Rudnay Sándor és kora.** Esztergom–Nagyszombat, 1998. 188 o. ára: 1000 Ft
- Felekezetek és identitás Közép-Európában az újkorban** Piliscsba–Budapest, 1999, 358 o. ára: 1400 Ft
- Bálint László: Lakos Endre.** Budapest–Szeged, 2000. 90 o. ára: 400 Ft

Hasonmmás kiadványok:

- Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában** Budapest, 2000. 181 o. ára: 1200 Ft
- Monumenta Vaticana I–VI., (V–VI. – egy kötet).** Budapest, 2000 ára: 1800 Ft/db

Előkészületben:

Monumenta Vaticana II. sorozat I–III.

ECCLESIA SANCTA sorozat

- A katolikus egyház Magyarországon.** Budapest, 1991. 160 old. ára: 150 Ft
- A katolikus egyház a Szovjetunióban.** Budapest, 1994. 124 old. ára: 150 Ft
- A katolikus egyház Lengyelországban.** Budapest, 1994. 441 old. ára: 280 Ft
- Az orosz ortodox egyház története.** Budapest, 1999. 295 old. ára: 1200 Ft
- A katolikus egyház a balti országokban.** Budapest, 2000. 344. old. ára: 1680 Ft

Előkészületben:

- A cseh egyház története**
- A horvát egyház története**
- Az örménykatolikusok**
- Az ír egyház története**
- A kopt egyház története**

EGYHÁZLÁTOGATÁSI JEGYZŐKÖNYVEK

Sorozatszerkesztők:
Szántó Konrád, Zombori István

1. **Kalocsai főegyházmegye.** Budapest, 1994. ára: 250 Ft
135 old. Összeállította: Dóka Klára
2. kiadás, Budapest, 1998. 115 old. ára: 250 Ft
2. **Váci egyházmegye.** Budapest, 1997. ára: 250 Ft
136 old. Összeállította: Patkóné Kéringér Mária
3. **Székesfehérvári egyházmegye.** Budapest, 1997. ára: 250 Ft
127 old. Összeállította: Dóka Klára
4. **Veszprémi egyházmegye.** Budapest, 1997. ára: 450 Ft
296. old. Összeállította: Dóka Klára
5. **Egri főegyházmegye.** Budapest, 1998. ára: 250 Ft
217. old. Összeállította: Dóka Klára
6. **Győri egyházmegye.** Budapest, 1998. ára: 250 Ft
214 old. Összeállította Dóka Klára
7. **Pécsi egyházmegye.** Budapest, 1999. ára: 250 Ft
208 old. Összeállította: Patkóné Kéringér Mária
8. **Szombathelyi egyházmegye.** Budapest, 1999. ára: 400 Ft
276 old. Összeállította Dóka Klára
9. **Esztergomi főegyházmegye. I–IV.** Budapest, 2000.
Összeállította: Hegedűs András–Tóth Krisztina
I. kötet A–K. 300 old.
II. kötet L–Z. 251 old.
III. kötet. Mutató. 168 old.
IV. Térképek 12 db.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

Scholarly manuscripts related to Church history in Hungary, academic comments on books, articles, – photocopies of unpublished documents and sources, – related to the Church's history in Hungary and in Hungarian linguistic communities with correct references, double-spaced and typewritten, are invited and should be submitted in two copies to the Editor:

Zombori István, Szerkesztő, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Szeged, Dugonics tér 12, H-6720 Hungary. Tel.: +36+62+426+043. Fax: 36+62+426+062; E-mail: mev@mail.tiszanet.hu

References should be included in text within parenthesis and arranged as this example (Gabriel, 1986, p. 15). All references should be listed alphabetically at the end of the manuscript, author, title, year, place, publisher, and should be arranged as in the following examples:

Book:

3 Gabriel, Astrik, L. 1986. *The University of Paris and Its Hungarian Students and Masters During the Reign of Louis XII and François I.* Frankfurt am Main: Verlag J. Knecht.

Article:

Fraknói, Vilmos. 1902. „Vatikáni levéltár és a római magyar intézet.” *A katolikus Magyarország 1001–1901.* Edited by János Kiss, János Sziklay. Budapest: Stephaneum, I. pp. 425–429.

Every contributor should include with his/her manuscript a short abstract limited to 250 words and a short introduction about him/herself.

Author will receive 3 complimentary copies of the issue in which his/her article appears and 50 separatum

Any comment on method and observation about METEM project, request for information about advertising, sponsorship, bequeath, supporting Patron-, and Director-membership in METEM-International should be sent to Rev. Dr. Tibor Horváth, S. J., METEM, Regis College, 15 St. Mary Street, Toronto, Ont., Canada M4Y 2R5. Tel.: 1-416-922-2476. Fax. 1-416-922-2773

